

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

4

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

**ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΚΕΙΜΕΝΟΝ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ – ΣΧΟΛΙΑ**

**Ὑπὸ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ
Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου**

Επόπται

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητής Πανεπιστημίου
ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗΣ, Καθηγητής Πανεπιστημίου

Έπιμελητής

ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, π. Θεολογίας

Ε Π Ε

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΠΡΟΣ ΑΡΣΕΝΙΟΝ ΣΤΟΥΔΙΤΗΝ

«Πρὸς τὸν τὰ θεῖα σοφὸν Ἀρσένιον μοναχὸν τὸν Στουδίτην». Ὁ Ἀρσένιος εἶναι συγγραφεὺς ἀρκετῶν κειμένων, τὰ ὅποια παραμένουν ἀνέκδοτα· ποιήματος εἰς τιμὴν τοῦ Παλαμᾶ¹, ἀντιρρητικοῦ Κατὰ Λατίνων² καὶ διαφόρων πραγματειῶν. Κατ' ἀρχὰς πιθανῶς διέκειτο ψυχρῶς ἔναντι τοῦ Παλαμᾶ, ἀλλ' ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην καλυτέρου κατατοπισμοῦ εἰς τὰ πράγματα. Ἡ παροῦσα ἐπιστολὴ ἀποτελεῖ ἀπάντησιν εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Ἀρσενίου διατηρουμένην εἰς τὰ χειρόγραφα, διὰ τῆς ὁποίας ἐζητεῖ πληροφορίας περὶ τῶν ἀπόψεων τοῦ Παλαμᾶ. Οὗτος παραπέμπει αὐτὸν εἰς τὰ συγγράμματά του, καὶ δὴ εἰς τὸν Ἀγιορειτικὸν τόμον, «ὃς ἔφθη πρὸ δύο ἐτῶν συγγραφεῖς παρ' ἡμῶν»(1). ἄρα ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη δύο ἔτη μετὰ τὸν Τόμον, ἤτοι τὸ φθινόπωρον τοῦ 1342.

Ὁ Ἀκίνδυνος δὲν εἶχεν ἴσως ἀρχίσει νὰ γράφῃ, ἀλλ' εἶχεν ἐκδηλωθῆ πρόθεσις ἐκ μέρους τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν περὶ πλήρους ἀποκαταστάσεώς του, διὸ χρησιμοποιεῖται ἐνταῦθα μεγάλως ὁ Συνοδικὸς τόμος. Πᾶντως οὗτος ἐπωφελεῖτο τῆς καταστάσεως ἐπιχαίρων «τῇ νῦν συγχύσει τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, ὡς ἔρμαιόν τι τὸν καιρὸν ἀρπάζων»(11). Ἐφρόντιζον καὶ αὐτὸς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν καὶ ἔπραττον τὸ πᾶν, ὥστε τὰ συγγράμματα τοῦ Παλαμᾶ νὰ ἐξαφανίζονται «ὡς στηλογραφία τῆς αὐτῶν κακοδοξίας»(7), ἐχρησιμοποιοῦν δὲ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Εἰρήνης Εὐλογίας Χου-

1 Paris gr. 970, φ. 473β.

2 Paris gr. 1258.

μναίνης, τῆς καλουμένης βασιλίσης, διὰ τὴν ἐξόντωσιν τοῦ Παλαμᾶ «κἄν γυναίου μανίαν περιβεβλημένου τινὰ δυναστείαν καθ' ἡμῶν ἐπάγεται, καθάπερ οἱ ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης τὴν Ἰεζάβελ καὶ οἱ περὶ τὸν Θεόφιλον τὴν Εὐδοξίαν» (11). Ὁ ἐπίλογος δεικνύει ὅτι ἤδη ὄχι ἀπλῶς εἶχον ἀρχίσει αἱ ἀπειλαί, ἀλλὰ καὶ εἶχον ἐν μέρει πραγματοποιηθῆ, ὁ δὲ ἀποστολεὺς λέγει ὅτι δὲν φοβεῖται, διότι ἔχει ὡς πρότυπον τοὺς μάρτυρας. Πιθανῶς ἦτο ἔγκλειστος εἰς τὴν πρώτην μονήν.

Ἡ ἔκτασις τῆς ἐπιστολῆς δὲν ἐπιτρέπει λεπτομερῆ ἐξέτασιν τῶν προβλημάτων, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα παραπομπὴ τοῦ ἀποδέκτου εἰς ἄλλα κείμενα. Σημειῶναι ἐνταῦθα ὅτι ἡ χρῆσις τοῦ ὄρου «θεότης» πρὸς δήλωσιν καὶ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἐνεργείας εἶναι σύμφωνος μὲ τὴν πατερικὴν παράδοσιν (1), καὶ μὲ τὴν γραφήν, εἰς τὴν ὁποίαν αἱ λέξεις ἔχουν συχνάκις ποικίλιαν ἐννοιῶν, ἀφοῦ καὶ «Πνεῦμα ἐν αὐτῇ σημαίνει καὶ τὴν μίαν τῶν τριαδικῶν ὑποστάσεων καὶ τὸν Θεὸν ἐν τῇ ἐνότητι αὐτοῦ καὶ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος» (2). Τονίζει δὲ ἰδιαιτέρως ὅτι ὁ Ἀκίνδυνος εἶναι ἀποκήρυκτος, διότι περὶ θείου φωτὸς διδάσκει ὅ,τι καὶ ὁ καταδικασθεὶς Βαρλαάμ, παρὰ δὲ τὴν ἐπιτίμησιν εἰς τὴν δευτέραν σύνοδον καὶ παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν κινεῖ δογματικὰς ἔριδας (10).

2. ΠΡΟΣ ΙΩΑΝΝΗΝ ΓΑΒΡΑΝ

«Τῷ σοφωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ καὶ ἐμοὶ ἐν Κυρίῳ ποθεινοτάτῳ Ἰωάννη τῷ Γαβραῶ».

Ὁ ἀποδέκτης ἦτο λόγιος («βίος ὑμῖν ὁ λόγος», 33) καὶ πιθανῶς ἐδίδασκε φιλολογίαν καὶ ρητορικὴν ὅθεν ὁ Παλαμᾶς αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ ἀπολογηθῆ διὰ τὸ ἀπερίτεχνον τοῦ λόγου του ἐν τῷ προλόγῳ (1) «τουτωνὶ τῶν γραμμάτων, τέχνη μὲν καὶ χάρισιν ἀττικαῖς

οὐκ ἔσταλμένων ἄγαν πρὸς κάλλος — ρήμασι γὰρ ἀκομψότερον ἔχουσιν ὡς τὰ πολλὰ προενηνέκται —, τῷ δὲ φωτὶ τῆς ἀληθείας ἐνωραϊζομένων εὖ μάλα». Ἔχει ἐκδοθῆ λόγος αὐτοῦ *Εἰς τὰ Εἰσόδια*. Ὁ Ἰωάννης Γαβρᾶς εἶχεν ἀδελφὸν Μιχαὴλ ἀλληλογραφοῦντα μὲ σπουδαίας προσωπικότητας τῆς ἐποχῆς, ὡς οἱ Νικηφόρος Χοῦμνος, Νικηφόρος Γρηγορᾶς, Ματθαῖος Ἐφέσου καὶ ἄλλοι, καὶ καταλιπόντα 450 περίπου ἐπιστολάς⁴. Οὗτος ἐπέζησε τοῦ Ἰωάννου καὶ ἐθρήνησε τοῦτον πικρῶς.

Γαβρᾶς τις διεκρίθη ὡς εἷς ἐκ τῶν πρώτων ἀντιπάλαιμιτῶν συγγραφέων διὰ τοῦ ἔργου του *Λόγος κατὰ Παλαμᾶ*, τὸ ὁποῖον προεκάλεσε τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ Ἀκινδύνου καὶ τοῦ Ἰωάννου Καλέκα. Ἀμφότεροι ἀλληλογράφουν μετ' αὐτοῦ καὶ εἶναι γνωσταὶ δύο ἐπιστολαὶ τοῦ πρώτου⁵ καὶ μία τοῦ δευτέρου⁶. Εἰς ἄλλην ἐπιστολὴν πρὸς ἀνώνυμον ὁ Ἀκίνδυνος ἐκφράζεται κολακευτικῶς διὰ τὸν Γαβρᾶν καὶ βεβαιοῖ ὅτι διεδήλωσε τὴν φιλίαν μὲ τὴν προσφορὰν του εἰς τὸν ἀγῶνα «Γαβρᾶς ὁ θαυμάσιος, τὸ μέγα χρῆμα τῆς φιλίας ἀνήγγειλε»⁷. Τὸν λόγον τοῦτον ἀνήρρεσεν ὁ Ἰωσήφ Καλόθετος διὰ τοῦ *Λόγου ἀντιθετικοῦ εἰς τὸν τοῦ Γαβρᾶ λόγον*⁸. Ἐκ τῆς ὡς ἄνω ἀλληλογραφίας πιστοποιεῖται ὅτι ὁ Γαβρᾶς ἔζη ἐκτὸς Κωνσταντινουπόλεως ἔζη πιθανῶς εἰς τὴν Αἴνον, ὡς θὰ ἴδωμεν εἰς τὴν ἐπιστολὴν *Πρὸς Δανιὴλ Αἴνου*.

Εἰς τὴν *Πρὸς Νομοφύλακα* ἐπιστολὴν ὁ Παλαμᾶς ὁμιλεῖ περὶ γραμμάτων τὰ ὁποῖα εἶχε στείλει πρὸς

3. Fr. J. Boissonade, *Anecdota Graeca* III, Paris 1832, σ. 71-111.

4. R. Guiland, *Correspondance de Nicephore Grégoras*, Budé, Paris 1927, σ. 333-335.

5. Monac. gr. 223, φ. 9 καὶ 13.

6. Monac. gr. 223, φ. 13.

7. Ἀκινδύνου, Ἐπιστολὴ Marc. gr. 155, φ. 56.

8. Angel. gr. 66, φ. 119-130.

αὐτὸν ὁ Νομοφύλαξ, καὶ τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζει ὡς «φερωνύμως γαῦρα»⁹, ἐκ τοῦ χαρακτηριστικοῦ δὲ τούτου λογοπαιγνίου καθίσταται φανερόν ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ἀντιπαλαμικοῦ Λόγου τοῦ Γαβραῆ. Τοῦ αὐτοῦ Γαβραῆ τὴν πολεμικὴν ἀντιμετωπίζει ὁ Παλαμᾶς καὶ εἰς τὴν Πρὸς τὸν Αἰῖνου Δανιήλ, ὡς θὰ ἴδωμεν, διὰ βαρειῶν ἐκφράσεων.

Ἐξ ἄλλου εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Φιλοθέου συγγραφέντα Βίον Ἰσιδώρου ἀναφέρεται ὅτι ἐπίσημος μοναχὸς ὀνομαζόμενος Γαβραῆς ἐπροφήτευσεν τὴν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀνοδὸν τοῦ Ἰσιδώρου¹⁰.

Ἀπαιτεῖται προσεκτικὴ μελέτη τῆς ἀλληλογραφίας τῶν καὶ περὶ τῶν ἀδελφῶν Γαβραῆ, ὡς καὶ ἄλλων κειμένων, διὰ νὰ ἀποσαφηνισθῇ ἡ ταυτότης τοῦ ἀντιπαλαμίτου καὶ τοῦ παλαμίτου Γαβραῆ. Δύναται πάντως νὰ λεχθῇ μετὰ σχετικῆς βεβαιότητος ὅτι ἀντιπαλαμίτης ἦτο ὁ ἀποδέκτης τῆς παρούσης Ἰωάννης Γαβραῆς, διότι διὰ τῶν γραμμάτων αὐτῆς διαφαίνεται ὅτι δὲν ἦτο εὐμενῶς διατεθειμένος ὑπὲρ τοῦ Παλαμᾶ. Ὁ ἀποστολεὺς ζητεῖ νὰ ἐλκύσῃ αὐτόν, ἀφοῦ λέγει ἐν τῷ προλόγῳ «παρέχομεν ἀφορμὴν ὑπὲρ εὐσεβείας τῇ σῇ σοφίᾳ διὰ τουτωνὶ τῶν γραμμάτων» (1), καὶ παραινεῖ ἐν τῷ ἐπιλόγῳ νὰ ἀποφεύγῃ τὴν συουργὸν τροφὴν τῆς Κίρκης· «ἐρρωμένως μοι διαβιώῃς καὶ τῆς συουργοῦ τροφῆς παραβαλλομένης δαψιλοῦς παρὰ τῆς Ἀκινδύνου Κίρκης ἄγευστος μετὰ τῶν φίλων ἐταίρων» (33). Εἶναι ὁμως προφανές ὅτι δὲν εἶχεν ἀκόμη γράψῃ ὁ Γαβραῆς τὸν Λόγον καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸ νὰ προλάβῃ τὴν πλήρη προσχώρησιν αὐτοῦ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἀκινδύνου ἀπέβλεπεν ὁ Παλαμᾶς. Ἄλλ' ἀπέτυχε, διότι ἀντὶ ἀπαντήσεως ὁ Γαβραῆς συνέταξε τὸν ἀντιπαλαμικὸν Λόγον, ἐκτὸς εἶναι εἶχεν αὐτὸν ἤδη ἔτοιμον.

9. Πρὸς Νομοφύλακα 1.

10. Ἀθ. Παπαδοπούλου — Κεραμέως ἐν Zapiski φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πετροπόλεως, 76 (1905) σ. 107 ἐξ.

Δυσκολώτερον εἶναι νὰ λεχθῆ, ποῖος ὑπῆρξεν ὁ παλαμίτης, ὁ προβλέψας τὴν ἄνοδον τοῦ Ἰσιδώρου. Ἦτο ὁ Ἰωάννης οὗτος, μεταστραφεὶς ἀργότερον; Ἦτο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μιχαὴλ Γαβραῆς; Ἦ ἦτο ἄλλο τρίτον πρόσωπον; Ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπαντήσωμεν μετὰ βεβαιότητος.

Ἡ ἐπιστολὴ πλὴν τοῦ προλόγου(1) καὶ τοῦ ἐπιλόγου(33-τέλος) περιλαμβάνει ἔκθεσιν περὶ συζητήσεως, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὁ Παλαμᾶς μετὰ ἀκινδυνιστοῦ. Πρόκειται δηλαδὴ περὶ νέου διαλόγου, ὁ ὁποῖος ἐσχεδιάσθη ὡς ἀπάντησις εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀκινδύνου συνταχθεῖσαν ἀναίρεσιν τῆς Διαλέξεως ὀρθοδόξου μετὰ βαρλααμίτου. Ὁ συγγραφεὺς ὁμιλεῖ ἐνταῦθα περὶ τοῦ Παλαμᾶ εἰς γ' πρόσωπον, ἦτοι ἔχομεν πάλιν τὰ γνωρίσματα τῆς ἀνωνυμίας, τὰ ὁποῖα συνηντήσαμεν καὶ εἰς τοὺς προηγουμένους διαλόγους.

Ὁ συντάκτης ἀρχόμενος τῆς ἐκθέσεως διηγεῖται ὅτι «χθές», ἐνῶ ἀνεγίνωσκεν εἰς τὴν αὐλὴν τῆς μονῆς, ὅπου προφανῶς εὗρίσκετο ὑπὸ περιορισμόν, εἰδοποιήθη ὑπὸ τοῦ πυλωροῦ ὅτι κάποιος ἐζήτει νὰ γίνῃ δεκτὸς ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ συντάκτης διεπίστωσεν ἐκ τοῦ ὀνόματος ὅτι ἦτο μαθητὴς τοῦ Βαρλαάμ, παλαιότερος καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀκινδύνου, καὶ ἑταῖρος τοῦ τελευταίου τούτου. Παρουσιασθεὶς ὁ συνομιλητὴς ἐξήγαγε τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀκινδύνου συνταχθέντα *Διάλογον Ἀσεβοῦς Παλαμᾶ μετὰ ὀρθοδόξου*, ἀναιροῦντα τὸν πρῶτον διάλογον τοῦ Παλαμᾶ, καὶ ἤρχισεν νὰ ἀναγινώσκῃ χωρία τὰ ὁποῖα εἶχε σημειωμένα μὲ κηρόν. Ὁ συντάκτης ὑπεκρίθη ὅτι διὰ πρώτην φορὰν ἐλάμβανε γνῶσιν τῆς ἀναιρέσεως, ἐνῶ πράγματι φίλος αὐτοῦ, ἐμφανιζόμενος ὡς ἀκινδυνιστῆς, εἶχε φέρει εἰς αὐτὸν πρό τινων ἡμερῶν «πάντα τὰ συγγράμματα» τοῦ Ἀκινδύνου ὅθεν ἦτο εἰσιμιμος νὰ ἀντιμετωπίσῃ αὐτά. Λέγει εἰς τὸν συνομιλητὴν του ὅτι ὁ Ἀκίνδυνος, ἐκλαμβάνων ἑαυτὸν θιγόμενον

διὰ τοῦ διαλόγου ἐκείνου κατὰ τῶν Βαβυλωνίων, ὡμολόγει ὅτι ἦτο πράγματι βαβυλωνίου (2-3). ἔξ οὗ καί, κατατρυχόμενος ὑπὸ συναισθήματος ἐνοχῆς, ἀπέφευγε νὰ συναντήσῃ τὸν Παλαμᾶν, καίτοι ἦτο εὐνοούμενος τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, καὶ ἠσφάλιζε τὰ συγγράμματά του «μοχλοῖς τε καὶ κλείθροις» (27). Καλεῖ τὸν παρὸν σύγγραμμα τοῦ Ἀκινδύνου «λέσχην», ἦτοι φλυαρίαν (27) καὶ αὐτὸν ὀνομάζει εἰρωνικῶς «νέον θεολόγον» (25). Ὁ συνομιλητῆς μετὰ πολλὰ καμφοθεῖς νὰ τεθῆ πλέον τέρμα εἰς τὸν διάλογον «ἄλις τῶν τοιούτων... σὺ γάρ, ὡς γε νῦν πάρεστιν ὄραν οὐκ ἀναιροῦντι τὰ συγγράμματα καὶ ἀνασκευάζοντι τὰς Ἀκινδύνου καθ' ἡμῶν ἔοικας κατασκευάς, ἀλλ' οἷον ἐκφυσῶντι ταύτας οἰοεῖτινα χοῦν ἢ τὴν ἀχύρου λεγομένην ἄχνην πρὸς ἄνεμον λικμῶντι. Τῶν τοιούτων οὖν ἀπόχρη» (31). Τέλος δὲ «πρὸς ταῦτα μειδιάσας ἠδὺ λίαν ὁ προσδιαλεγόμενος, ἐξαναστάς τε καὶ τὰ τελευταῖα προσειπὼν, οὐκέτι μετὰ τοῦ ὁμοίου θράσους ἐπανήκει πρὸς τὰς φίλας αὐτῷ διατριβάς» (33).

Τὸν διάλογον τοῦτον ἀπέστειλεν ὡς ἐπιστολὴν διὰ προσθήκης προλόγου καὶ ἐπιλόγου εἰς τὸν Ἰωάννην Γαβρᾶν. Ἐὰν συνετάχθῃ ἀκριβῶς ἐπ' εὐκαιρίᾳ καὶ χάριν τῆς ἐπικοινωνίας ταύτης ἀπ' ἀρχῆς, δὲν εἶναι βέβαιον τοιαύτην δὲ ὑπόθεσιν μὸλις ἐπιτρέπει ἢ ἐν τῷ διαλόγῳ τηρουμένη ἀνωνυμία. Πάντως ὁ συνομιλητῆς τίθεται ἐνώπιον τοῦ Γαβρᾶ ὡς παράδειγμα πρὸς μίμησιν. Εἶδομεν ὅτι οἱ καρποὶ τῆς ἐπικοινωνίας ταύτης δὲν ἦσαν καλοί, διότι ὁ Γαβρᾶς μετ' ὀλίγον χρόνον ἐξέδωσε τὸν **Λόγον κατὰ τοῦ Παλαμᾶ**, ἔαν δὲν εἶχεν ἤδη ἐκδώσει αὐτὸν ἐν τῷ μεταξύ. Ἀλλ' ἴσως ἢ ἐπιστολὴ συνετέλεσεν εἰς μεταστροφὴν τοῦ Γαβρᾶ μετέπειτα, ἂν καὶ τοῦτο θὰ ἦτο δύσκολον μετὰ τοὺς βραδύτερον ἐκτοξευθέντας βαρεῖς κατ' αὐτοῦ χαρακτηρισμοὺς.

Ὁ χρόνος συντάξεως τῆς ἐπιστολῆς ταύτης καθορί-

ζεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων. Ὁ Ἀκίνδυνος εἶχεν ἤδη κυκλοφορήσει συγγράμματά του, ὃ δὲ Παλαμᾶς ἦτο ὑπὸ περιορισμὸν εἰς μονήν, προφανῶς ὄχι τὴν δευτέραν, ἐκ τοῦ κελλίου τῆς ὁποίας δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἐξέρχεται¹¹, ἀλλὰ τὴν πρώτην κατὰ τὴν δευτέραν φάσιν τῆς ἐκεῖ ἐγκλείσεως μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀποκαύκου ἀπομάκρυνσιν τῆς φρουρᾶς. Τὸ σκηنيκὸν τοῦ διαλόγου δὲν φαίνεται καθ' ὀλοκληρίαν πλαστόν. Ἐπομένως εὐρικόμεθα εἰς τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1342.

Ὁ Ἀκίνδυνος εἰς τὴν ἀναίρεσιν του συνῆγεν ἐκ τῆς ἐπιχειρηματολογίας τοῦ Παλαμᾶ τὸ συμπέρασμα ἢ ὅτι ὑφίστανται μυριάδες θεῶν (ἐνέργειαι) ἢ ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι ἀλλότρια τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ(3). Βεβαίως τὸ αὐτὸ συμπέρασμα, σημειώνει ὁ Παλαμᾶς, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τῆς ἐπιχειρηματολογίας καὶ τῶν Πατέρων, ἰδίως τοῦ Μαξίμου. Εἰς τὴν ἀποσαφήνισιν τῶν πραγμάτων βοηθεῖ ἡ κλασικὴ μεταξὺ ἐνεργοῦντος, ἐνεργητικοῦ, ἐνεργείας καὶ ἐνεργήματος διάκρισις τοῦ Δαμασκηνοῦ(10)¹². Ἄλλο εἶναι ὁ θέλων καὶ ἄλλο ἢ θέλησις· ἄλλο ἢ φύσις καὶ ἄλλο ἢ ἐνέργεια, τοῦτο δὲ δὲν ἀποκλείει ἀμφότερα νὰ εἶναι ἄκτιστα(9). Βεβαίως ὅλοι λέγοντες «ὁ ἐνεργῶν» συνυπονοοῦν καὶ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Ἀκίνδυνος ἢ ταυτίζει τὴν ἐνέργειαν μὲ τὸν ἐνεργοῦντα, τὴν φύσιν, ἢ κηρύσσει αὐτὴν κτιστήν· ἐπειδὴ δὲ χαρακτηριστικὸν τῆς μὲν φύσεως εἶναι τὸ γεννᾶν, τῆς δὲ ἐνεργείας τὸ ποιεῖν, ὅταν οὗτος ταυτίζη καὶ θεωρῇ ἀμφότερα ὁμοῦσια, καθιστᾶ γεννήματα τὰ κτίσματα, ὅταν δὲ διακρίνη, καθιστᾶ κτίσματα τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα(16). Ἡ κατηγορία τοῦ Ἀκινδύνου κατὰ τοῦ Παλαμᾶ δὲν ἦτο ὅτι οὗτος ὁμιλεῖ περὶ πολλῶν θεοτήτων — διότι ἐνίοτε καὶ ἐκεῖνος ὠνόμαζε θεότηας τὰ περὶ τὴν οὐσίαν, ἀναγκα-

11. Πρὸς Γέροντας 5.

12. Ἐκδοσις 3, 15, PG 94, 1048A.

ζόμενος ὑπὸ τῶν πατερικῶν κειμένων —, ἀλλὰ ὅτι δέχεται ὑπαρξίν τινος ἀκτίστου καὶ πέρα τῆς θείας οὐσίας, ἤτοι ὑπαρξίν ἀκτίστων ἐνεργειῶν, ἐνῶ ἐκεῖνος καὶ ὅσα ἐκάλει θεότητος ἐθεώρει κτιστά(10). Ἡ διάκρισις ἐνεργειῶν δὲν διασπᾶ τὸ ἐνιαῖον τῆς θεότητος. Ὅπως ἡ ὑπαρξις τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ὑποδεεστέρων μὲν κατὰ λόγον αἰτίας, κατὰ δὲ λόγον ἀκτίστου ὁμοτίμων, ἴσων καὶ ἀχωρίστων δὲν διασπᾶ τὸ ἐνιαῖον τοῦ τριαδικοῦ Θεοῦ, οὕτω συμβαίνει καὶ μὲ τὴν λαμπρότητα, κατὰ μὲν λόγον αἰτίας κατωτέραν τῆς ἐξ ἧς προέρχεται πηγῆς, κατὰ δὲ τὸ ἀκτιστον ἠνωμένην μετ' αὐτῆς αἰδίως καὶ ἀχωρίστως(20-21).

Ὁ Παλαμᾶς ἐπισημαίνει εἰς τὴν ἐπιστολὴν καὶ ἄλλην θεμελιώδη παρέκκλισιν τοῦ Ἀκινδύνου ἀπὸ τῆς ἡσυχαστικῆς θεολογίας. Διότι λέγει ὁ τελευταῖος ὅτι ὁ μὴ διαπράξας τι ἀνάξιον τῆς θείας συμφυΐας θὰ ἀχθῆ εἰς συνάφειαν μετὰ τοῦ Θεοῦ, ὁ δὲ ἀναδείξας ἑαυτὸν εἰς ναὸν τοῦ Θεοῦ θὰ ἀχθῆ εἰς μετουσίαν αὐτοῦ. Ὁ ἡσυχαστῆς θεολόγος ἀποκρούει ὅτι καὶ οἱ πονηροὶ θὰ ἀπολαύσουν τοῦ Θεοῦ, καίτοι ὁ Ἀκίνδυνος δὲν λέγει τοῦτο, ἀλλὰ περιορίζεται εἰς τὴν ἀρνητικὴν ἔκφρασιν, «εἰ μηδὲν ἐπάγοιντο τῆς πρὸς τὸ θεῖον συμφυΐας ἀνάξιον»(24).

3. ΠΡΟΣ ΠΑΥΛΟΝ ΑΣΑΝΗΝ

«Πρὸς τὸν ὀσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κῦριν Παῦλον τὸν Ἀσάνην». Ὁ Παῦλος ἀνῆκεν εἰς τὸν ἐν Βυζαντίῳ ἐγκατεστημένον κλάδον τῆς βλαχοβουλγαρικῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, τοῦ ὁποίου καὶ ἄλλα μέλη εἶναι γνωστά. Ἀσάναινα ἦτο καὶ ἡ σύζυγος Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ Ἐλένη, ἐγγονὴ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Γ' Ἀσάν. Ἦτο στενῶς συνδεδεμένος μετὰ τοῦ Παλαμᾶ «ὁ καθ' αἶμα μὲν τοῖς βασιλεύουσι προσήκων σύ, κατὰ πνεῦμα δὲ παῖς καὶ ἀδελφὸς εἶναι προηρημένος τῶν ἐ-

λαχίστων ἡμῶν διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου μακαριζομένην πτωχείαν τοῦ πνεύματος»(1). Εἶχε συχνὴν ἐπαφὴν μετ' αὐτοῦ καὶ πλὴν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἐδέχθη καὶ ἄλλην ἀναφερομένην εἰς τὸ μοναχικὸν σχῆμα.

Συναντήσας τὸν Παλαμᾶν προσφάτως, «ἐναγχος ἡμῖν ἐντυχῶν»(1), ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ κρίσιν περὶ τῆς δοξασίας τοῦ Ἀκινδύνου ὡς πρὸς τὴν θαβώριον δόξαν. Διὰ τὴν ἀπάντησίν του ὁ Παλαμᾶς ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν «πληθὺν συγγραμμάτων καὶ αὐτοχειρῶς γεγραμμένων» τοῦ Ἀκινδύνου(9), ἥτοι πολλὰ συγγράμματα καὶ ἐπιστολάς αὐτοῦ· κυρίως ὁμῶς τὸν πρὸς Ἰωάννην Καλέκαν ἀπευθυνόμενον Λόγον αὐτοῦ (5, 13), ἐξ οὗ καὶ παραθέτει πολυάριθμα χωρία. Κατὰ ταῦτα ὁ Ἀκίνδυνος εἶχεν ἤδη ἀναπτύξει ἔντονον συγγραφικὴν δραστηριότητα, ἀλλὰ δὲν εἶχε παρέλθει ἀκόμη πολὺς χρόνος ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν ἔργων αὐτοῦ, τῶν ὁποίων τινὰ ἦσαν προφανῶς ἔτοιμα ἐνωρίτερον («οὕτω καὶ οὕτος ὁ παρ' αὐτοῦ λαβὼν ἀρτίως τὴν παρησίαν») (6), καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς παρουσιάσεως τοῦ Λόγου πρὸς Ἰωάννην Καλέκαν κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1343, διότι ὁ Παῦλος ἐπεσκέφθη τὸν Παλαμᾶν προσφάτως, καὶ ἡ ἐπίσκεψις ἦτο δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῇ ὄχι εἰς τὴν φυλακὴν (μετὰ τὰ μέσα Ἀπριλίου 1343), ἀλλ' εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὅπου ὁ ἠσυχαστῆς εἶχε καταφύγει ὡς εἰς ἄσυλον. Προφανῶς λοιπὸν ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου τοῦ 1343.

Ὁ πατριάρχης Ἰωάννης Καλέκας, συμφωνῶν ἤδη πλήρως πρὸς τὰ κηρυσσόμενα ὑπὸ τοῦ Ἀκινδύνου, ἠνάγκαζε καὶ πολλοὺς ἄλλους νὰ ἀποδεχθοῦν αὐτά, εἴτε δι' ὑποσχέσεων, εἴτε δι' ἀπειλῶν καὶ ἀφορισμῶν(5). ἀφορίσας ὁμῶς ὅλους τοὺς ἀντιλέγοντας εἰς τὸν Ἀκίνδυνον καὶ τοὺς περὶ αὐτόν, ἀφώρισεν οὕτω καὶ τὸν Ἀκίνδυνον, διότι αὐτὸς ἀντιλέγει εἰς ἑαυτὸν περισσότερον παντὸς ἄλλου(6).

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ἐπισημαίνονται κυρίως αἱ δογματικαὶ ἐπιπτώσεις τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀκινδύνου, ἡ ὁποία εἶναι ἀντιφατικὴ ὡς τέρας διπρόσωπον(12). Οὗτος ἰσχυρίζεται ὅτι τὸ εἰς τοὺς Ἀποστόλους ἐν Θαβῶρ φανέν φῶς εἶναι κτιστόν, διότι οὐδεὶς εἶδέ ποτε ἄκτιστόν τι, οὔτε ὁ Μωϋσῆς οὔτε ὁ Παῦλος(2). ὅταν δὲ οἱ Πατέρες λέγουν τὸ φῶς θεότητα καὶ ὀνομάζουν αὐτὸ ἄκτιστον, ὡς ὁ Θεολόγος Γρηγόριος καὶ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, τότε δὲν ἐννοοῦν διαφορὸν τι τῆς οὐσίας· «ἡ θεία καὶ ἄκτιστος χάρις τε καὶ ἐνέργεια, οὐχ ἕτερον τῆς θείας οὐσίας»(3). Ἐπομένως λέγονται μὲν ἄκτιστον φῶς καὶ ἄκτιστος ἐνέργεια, ἀλλὰ ταῦτα ταυτίζονται μετὰ τῆς θείας οὐσίας· ὑπάρχει δὲ καὶ κτιστόν φῶς, τὸ ὁποῖον ὁρᾶται ὑπὸ τῶν καθαρῶν, ἀλλὰ τὸ φῶς τοῦτο εἶναι ὡς τι φάσμα(7).

Ὁ Ἀκίνδυνος ἀρνούμενος ὡς ἄνω τὴν διάκρισιν οὐσίας καὶ ἐνεργειῶν ὀφείλει νὰ προχωρήσῃ καὶ εἰς τὰς συνεπείας τῆς ἀρνήσεως ταύτης, ἥτοι εἰς τὴν ἀπόρριψιν τῆς καθ' ὑποστάσεις διακρίσεως τοῦ Θεοῦ· ὁπότε εἴαν μὲν ταυτίξῃ τὸν Υἱὸν μετὰ τῆς μιᾶς ὑπαρχούσης κατ' αὐτὸν ὑποστάσεως, εἶναι σαβελλιανός, εἴαν δὲ διακρίνῃ αὐτὸν ταύτης, εἶναι ἀρειανός(9). Κατὰ τὴν ὀρθόδοξον ἀποψιν ὁ Θεὸς διαιρεῖται ἀδιαιρέτως καὶ καθ' ὑποστάσεις καὶ κατ' ἐνεργείας(10).

4. ΠΡΟΣ ΔΑΝΙΗΛ ΑΙΝΟΥ

«Πρὸς τὸν ἱερώτατον καὶ τὰ θεῖα σοφὸν μητροπολίτην Αἴνου κῦρ Δανιήλ». Ὁ Δανιήλ ὑπέγραψε τὸν τόμον τοῦ 1347 καθυστερημένως τὸν Μάϊον τοῦ ἔτους αὐτοῦ, φαίνεται δὲ ὅτι προηγουμένως ἔταλαντεύετο καὶ εἶχε πρὸς στιγμὴν κλίνει πρὸς τὸ μέρος τῶν Ἀκινδυνιστῶν. Ἀφορμὴν εἰς τὴν σύνταξιν τῆς ἐπιστολῆς ἔδωσε πρόκλησις ἐκ τῆς Αἴνου. Ἀντιπαλαμικός τις ἔ-

γραφεν ἐκεῖθεν εἰς τὸν Παλαμᾶν ὅτι δῆθεν οἱ ἐλλόγιμοι ἄνδρες τῆς Αἴνου ἦσαν τεταγμένοι κατ' αὐτοῦ(13), καὶ ὅτι ἐπίσης ὁ Δανιήλ εἶχε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ Παλαμᾶς δὲν ἐδέχετο ταυτότητα οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἐν τῇ ἄσωμάτῳ φύσει, ὅπερ ἦτο ἀκριβὲς(16).

Ποῖος ἦτο ὁ ἀντιλέγων οὗτος; Θὰ εὐρεθῆ πιθανῶς διὰ τῆς μελέτης ὄλων τῶν ἔργων τοῦ Ἀκινδύνου, ὅστις εἶχε μετ' αὐτοῦ ἀλληλογραφίαν(13), καὶ ἄλλων κειμένων. Ὁ Παλαμᾶς χαρακτηρίζει αὐτὸν ὡς αὐτομαθῆ θεολόγον, ὡς καθηγητὴν τῆς νέας ταύτης σοφίας καὶ θεολογίας(3) καὶ ὡς ὁμιλοῦντα ὑπὸ προσωπεῖον, ἐν τῇ προσπαθείᾳ αὐτοῦ νὰ ἀποκρύψῃ τὴν πρὸς τὸν Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνον συμφωνίαν του, ἀλλ' ἄνευ ἐπιτυχίας. Οἱ χαρακτηρισμοὶ ὁμοιάζουν πρὸς ἀντιστοίχους χαρακτηρισμοὺς τῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Νομοφύλακα Συμεὼν καὶ πιθανῶς ἀναφέρονται ὅλοι εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον.

Πρὸς Δανιήλ

1. «Ὁ αὐτομαθῆς μᾶλλον δὲ ἀμαθῆς οὐτοσί θεολόγος».

13. «Οὐδὲ γὰρ τὸ προσωπεῖον λέληθεν ἡμᾶς ὑποφαῖνον τὴν ἐκείνων συμμορίαν».

Πρὸς Νομοφύλακα

3. «Ὁ ἀμαθῆς οὕτω καὶ σκαιῶς συγγραφόμενος σοφός».

3. «Ὡς ἐτέραν κρύπτειν διάνοιαν τὰ ρήματα αὐτοῦ... τὸ ἐμφανὲς αὐτοῦ πολλὴν ἔχει πρὸς ἐκείνον τὴν συγγένειαν (τὸν Βαρλαάμ)».

Εἰς τὴν πρὸς τὸν Νομοφύλακα ἐπιστολὴν ἀντιλέγων εἶναι Γαβραῆς τις, ἴσως ὁ Ἰωάννης Γαβραῆς, ὅστις ἐκ τούτων φαίνεται κατοικῶν ἐν Αἴνω, τοῦλάχιστον κατὰ τὴν ὑπ' ὄψιν περίοδον.

Τὸ πρῶτον τμῆμα τῆς ἐπιστολῆς ἀναιρεῖ τὰς ἐναντίον του κατηγορίας(1-12), τὸ δὲ δεύτερον ἀποκρούει

τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι οἱ πλεῖστοι λόγιοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Αἴνου ἦσαν κατὰ τοῦ Παλαμᾶ.

Αἱ περὶ πλανῶν κατηγορίαι ἦσαν πέντε· 1) ὅτι ὁ Παλαμᾶς, ἐνῶ ἔλεγε τὸ θεῖον «ἐν πως», ἔπειτα ἀντιφάσκων διήρει αὐτὸ· 2) ὅτι ἀντέλεγε πρὸς τοὺς Πατέρας, ταυτίζοντας δῆθεν οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν· 3) ὅτι εἰσῆγε στοιχεῖον ἀτελείας εἰς τὸν Θεόν, διότι ἐδέχετο αὐτοτελεῖς ἐνεργείας· 4) ὅτι ἐκήρυσσε τὸν Θεὸν σύνθετον ἐξ οὐσίας καὶ ἐνεργείας· καὶ 5) ὅτι ἐδέχετο κοινήν ἐνέργειαν τῶν τριῶν ὑποστάσεων. Ὁ Παλαμᾶς ἀντιμετωπίζει τὰς κατηγορίας διὰ τῆς συνήθους ἐπιχειρηματολογίας.

Ἐκφράζει ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ ὅτι οἱ λόγιοι τῆς Αἴνου ἦσαν κατ' αὐτοῦ, καὶ εἰς τὴν ἀμφιβολίαν του ἐνισχύετο ἐκ τοῦ ἰσχυρισμοῦ τοῦ Ἀκινδύνου γράψαντος εἰς τὸν ἀντιλέγοντα ὅτι δῆθεν οἱ ἐλλογιμώτεροι τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἦσαν ἀντιπαλαμικοί, ἐνῶ δὲν συνέβαινε τοιοῦτόν τι διότι σοφοὶ ἀρχιερεῖς ὡς ὁ Ματθαῖος Ἐφέσου, ὁ Ἀθανάσιος Κυζίκου καὶ ὁ Γρηγόριος Δυρραχίου, καὶ ἄνδρες λόγιοι ὡς ὁ καθολικὸς κριτῆς Ματαρᾶγκος ἦσαν ὑπὲρ αὐτοῦ (13-15). Οἱ ἐνταῦθα ἀναφερόμενοι φίλοι τοῦ Παλαμᾶ εἶναι μᾶλλον ὀλίγοι καὶ φαίνεται ὅτι ἀκόμη οὗτος δὲν εἶχε συγκροτήσει καλῶς τὴν παράταξίν του. Πολλοὶ ἀπέφευγον νὰ ἐκδηλωθοῦν ἐκ φόβου διώξεως, ὡς «πᾶς τις νοῦν ἔχων συνορᾷ» (14).

Ὁ χρόνος συντάξεως τῆς ἐπιστολῆς συνάγεται ἐκ τῶν λεγομένων ἐν 19. Οἱ ἐχθροὶ τοῦ Παλαμᾶ «ἐπὶ τοσοῦτοι ἔτι καθ' ἡμῶν παρῶξυναν, ὡς ἐνδοτάτω καθεῖρξαι τῶν ἐνταυθοῖ βασιλείων». Εἰς τὴν φυλακὴν τῶν ἀνακτόρων οὗτος ἐνεκλείσθη μετὰ τὰ μέσα Ἀπριλίου 1343. Δὲν συνετάχθη δὲ αὕτη πολὺ μετὰ ταῦτα, διότι ἡ ἄδεια πρὸς τὸν Ἀκίνδυνον νὰ συγγράψῃ κατὰ τοῦ Παλαμᾶ παρουσιάζεται ὡς πρόσφατος· «οἱ τὰ τοῦ Βαρλαάμ ἐπεκδι-

κοῦντες, λαβόμενοι τῆς ἐκ πολλοῦ ποθουμένης ἀδείας, κενολογοῦσιν αὐθις».

5. ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΝΟΜΟΦΥΛΑΚΑ ΣΥΜΕΩΝ

Εἰς τοὺς πλείστους τῶν κωδίκων δὲν σημειώνεται τὸ ὄνομα τοῦ νομοφύλακος, ἐξ οὗ ἐκκινῶν ὁ Sevcenko ὡς παραλήπτῃν προέτεινε τὸν περίφημον νομικὸν τῆς Θεσσαλονίκης Κωνσταντῖνον Ἄρμενόπουλον¹³, ὅστις πάντως δὲν ἦτο εὖνους οὔτε πρὸς τὴν μίαν οὔτε πρὸς τὴν ἄλλην μερίδα. Εὐτυχῶς ὁ κῶδιξ Scor. gr. y - 11 - 15 διατηρεῖ τὸν πλήρη τίτλον, «τῷ τὰ πάντα καλῷ καὶ ἀγαθῷ καὶ σοφῷ νομοφύλακι Συμεῶν», ὡς καὶ ὁ πίναξ περιεχομένων τοῦ Paris. gr. 1238. Καὶ οἱ μετέπειτα ἀντιησυχασταὶ παραπέμπουν ἐνίοτε μὲ τὸν τίτλον Ἐπιστολὴ πρὸς Συμεῶν.

Ὁ Συμεῶν οὗτος δὲν εἶναι ἄλλως γνωστός. Ὁ Meyendorff ταυτίζει τοῦτον μὲ τὸν σοφὸν νομοφύλακα καὶ κριτὴν τῶν Ρωμαίων, ὅστις τὸν Ἰούνιον τοῦ 1342 ἐστάλη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου πρὸς τὸν πρῶτον τοῦ Ἁγίου Ὁρους, διὰ τὴν βεβαιώσῃ αὐτὸν ὅτι δὲν ἐπρόκειτο νὰ συγκληθῇ νέα σύνοδος περὶ τῶν δογματικῶν ἀντιθέσεων¹⁴. Τὸ ὅτι ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Καλέκα δὲν σημαίνει ὅτι ἦτο ἐχθρὸς τοῦ Παλαμᾶ· ἀντιθέτως μάλιστα ἴσως ἐστάλη διότι ἦτο μετριοπαθής. Ὁ Παλαμᾶς εἰς τὴν Ἀναίρεσιν τοῦ γράμματος Ἰγνατίου ζητεῖ ἀπ' αὐτοῦ μαρτυρίαν περὶ τοῦ ὅτι ὁ πατριάρχης τὸ 1341 ἐπήνεσεν ἐνώπιόν του συγγράμματά του.

Φαίνεται ὅτι τῶρα κατεβάλλοντο προσπάθειαι ἐπηρεασμοῦ τοῦ Συμεῶν ἀλλ' οὗτος ἐταλαντεύετο. Εἶχε λά-

13. Byz. Zeitschrift 47 (1954), σ. 51.

14. Introduction, σ. 367.

15. Ἀναίρεσις γράμματος Ἰγνατίου 17 ἐξ.

βει γράμματα, τὰ ὁποῖα ὁ Παλαμᾶς χαρακτηρίζει ὡς «φερωνύμως γαῦρα» (1) καὶ «γαύρους λογολεσχίας» (8). Προφανῶς λοιπὸν προήρχοντο ἀπὸ ἀποστολέα ἀποκαλούμενον Γαβραῖν¹⁶, ἴσως τὸν Ἰωάννην, ὡς ἐπανειλημμένως ἤδη ἀναφέραμεν. Τοῦτον ἐπίσης χαρακτηρίζει ὡς «ἀμαθῶς καὶ σκαιῶς συγγραφόμενον σοφὸν» (2), τῆς ἀμαθείας περιοριζομένης εἰς τὰ θεολογικά, διότι συχνάκις ἐπαναλαμβάνεται ἡ φράσις «ὁ σοφὸς οὗτος». Ἄν ἡ ὑπόθεσις αὕτη εἶναι ὀρθή, τότε ὁ Ἰωάννης Γαβραῖς μετὰ τὴν λήψιν τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῆς Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ ἢ ὀλίγον πρὸ αὐτῆς ἐδημοσίευσε τὸν Λόγον κατὰ Παλαμᾶ, τὸ ὁποῖον ἀνεσκεύασεν ὁ Καλόθετος, καὶ δύο ἐπιστολιμαίας διατριβὰς τὰς ὁποίας ἀνεσκεύασεν ὁ Παλαμᾶς διὰ τῶν Πρὸς Δανιήλ Αἴνου καὶ Πρὸς Νομοφύλακα Συμεῶν ἐπιστολῶν του.

Ὁ νομοφύλαξ Συμεῶν ἀπέστειλε τὰ γράμματα ἐκεῖνα πρὸς τὸν Παλαμᾶν, «ἔπειτα δὲ ἐντυχῶν» ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ γνώμας τῶν Πατέρων. Τὸ «ἐντυχῶν» σημαῖνον ἐνταῦθα εἴτε συναντήσας εἴτε ἀναγνώσας, μᾶλλον δὲ τὸ πρῶτον, δὲν διευκολύνει εἰς τὴν χρονολόγησιν τῆς ἐπιστολῆς, διὰ τὴν ὁποῖαν δὲν ὑπάρχουν ἄλλα στοιχεῖα, εἰμὴ ὅτι οἱ ἀντιπαλαμικοὶ εἶχον ἀρχίσει νὰ συγγράφουν καὶ ἄρα ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς τὴν μετὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1342 περίοδον. Συνδέοντες καθ' ὑπόθεσιν τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ὡς καὶ τὴν Πρὸς Δανιήλ, μετὰ τοῦ Γαβραῖ, τοποθετοῦμεν αὐτὴν χρονικῶς μετὰ τὴν Πρὸς τὸν Γαβραῖν καὶ ὁμοῦ σχεδὸν μετὰ τῆς Πρὸς Δανιήλ, ἤτοι εἰς τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1343. Φαίνεται ὅτι ὁ Συμεῶν ἔστειλεν εἰς τὸν Παλαμᾶν ἀντίγραφον τῶν γραμμάτων τοῦ Γαβραῖ, ἔπειτα δὲ ἀφοῦ ἀνέγνωσεν ὁ ἴδιος ταῦτα («ἐντυχῶν»), ἔγραψε

16. Ὅτι διὰ τοῦ «γαῦρα» λογοπαικτεῖται τὸ ὄνομα Γαβραῖς, ὑπέδειξεν ὁ Sevcenko, Byz. Zeitschrift 47 (1954), σ. 52.

πρὸς τὸν Παλαμᾶν ζητῶν κατοχύρωσιν τῶν ἀπόψεών του, διότι ἴσως αἱ γνῶμαι τοῦ Γαβρᾶ ἦσαν ἀρκούντως πειστικάι.

Ὁ Παλαμᾶς τονίζει τὴν ἀναξιότητα τοῦ ἔργου τοῦ ἀντιπάλου του, ὁ ὁποῖος ἐνῶ ἐφέρετο ὡς σοφός, ἦτο ἀμαθής εἰς τὰ θεολογικά¹⁷. Ἐπισημαίνει τὴν ἀσάφειαν τοῦ ἔργου καὶ τὰς ἀντιφάσεις (2-3) μέχρι σημείου, ὥστε ἄκοντος αὐτοῦ «τὸ πλεῖστον αὐτῶ τῶν γεγραμμένων τὴν τοῦ Ἀκινδύνου δόξαν καθαιρεῖ» (15).

Κύριον θέμα τῆς ἐπιστολῆς εἶναι ἡ ὀρθότης τοῦ ὅρου «ὑφειμένη» ὡς πρὸς τὴν θεότητα, ἐξ οὗ καταφαίνεται ὅτι εἰς τὰ γράμματα τοῦ Γαβρᾶ ἠσκειτο πολεμικὴ κατὰ τοῦ ὅρου τούτου. Ὁ Παλαμᾶς φρονεῖ ὅτι ἡ χρῆσις μιᾶς λέξεως δὲν δύναται νὰ χαρακτηρίσῃ δλόκληρον σύστημα θεολογικῆς διδασκαλίας, εἰς πίστῳσιν δὲ παραθέτει σειρὰν πατερικῶν χωρίων δεικνυόντων ὅτι εἶναι σφαλερὸν νὰ προσέχωμεν εἰς τὰς λέξεις καὶ ὄχι εἰς τὸ νόημα τῶν λεγομένων, τὸ «μὴ τῇ δυνάμει τοῦ σκοποῦ προσέχειν, ἀλλὰ ταῖς λέξεσιν», ὡς λέγει ὁ Ἀρεοπαγίτης (1-2).

Περαιτέρω ὁ Παλαμᾶς βεβαιώνει ὅτι δὲν ἦτο αὐτός, ἀλλ' ὁ Βαρλαᾶμ χρησιμοποίησας πρῶτος τὸν ὅρον «ὑφειμένη», διὰ νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς κτίσμα τὴν θεοποιὸν ἐνέργειαν· ἀντιθέτως δὲ αὐτὸς ἀντεῖπεν ὅτι ἡ θεοποιὸς ἐνέργεια εἶναι ἄκτιστος, ἄρα κατὰ τὸ πρᾶγμα ὄχι ὑφειμένη, ἀλλὰ παρὰ ταῦτα διετήρησε τὴν λέξιν, καθ' ὅσον εὔρεν αὐτὴν καὶ εἰς τοὺς Πατέρας (8). Τὸ αὐτὸ ἄλλωστε ἔπραξε καὶ ὁ Βασίλειος, ὅστις π.χ. διετήρησεν ἐκ τῶν Εὐνομιανῶν τὴν λέξιν «ὑποβεβηκός» περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καίτοι κατεπολέμησε τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν (11). Ἐνῶ λοιπόν, γράφει ὁ Γρηγόριος, διαφέρομεν τοῦ Βαρλαᾶμ εἰς τὸ πρᾶγμα καὶ μόνον λέξιν

17. Κατὰ τὴν Πρὸς Δανιήλ 1, «αὐτομαθὴς μᾶλλον δὲ ἀμαθὴς θεολόγος».

χρησιμοποιοῦμεν μετ' αὐτοῦ κοινήν, αὐτοῖ περιορίζονται κατηγοροῦντες ἡμᾶς διὰ τὴν λέξιν, ὡς ἔαν ἠγνόουν τελείως τὸν κατ' αὐτοῦ ἀγῶνα ἡμῶν (12).

Εἰς τοὺς κώδ. Paris. gr. 1238 καὶ Ambros. gr. 457 τῆς ἐπιστολῆς προηγεῖται βραχεῖα σημείωσις περὶ τινος θλίβοντος καὶ περὶ τριετοῦς σιωπῆς τοῦ συντάκτου αὐτῆς. Ἡ εἶδησις δὲν προσαρμόζεται εἰς τὰ πλαίσια τοῦ βίου τοῦ Παλαμᾶ. Οὗτος ἐθλίβη παρὰ τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου Καλέκα καὶ τοῦ Ἀκινδύνου, ἀλλ' ὁ πρῶτος δὲν δύναται νὰ εἶναι ὁ θλίβων, καθ' ὅσον ὁ θλίβων χαρακτηρίζεται ὡς πεπορθῶς εἰς τὴν δεινότητα τῶν λόγων του· δὲν δύναται δὲ οὔτε ὁ δεύτερος νὰ εἶναι, καθ' ὅσον ἔναντι αὐτοῦ ὁ Παλαμᾶς δὲν ἐσιώπησεν ἐπὶ τριετίαν. Πρόκειται ἴσως περὶ προσωπικοῦ σημειώματος τοῦ Συμεῶν ἢ ἄλλου ἀνδρὸς εὐρεθέντος μετὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Παλαμᾶ.

6. ΠΡΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΝ ΚΥΖΙΚΟΥ

«Πρὸς τὸν ἐλλογιμώτατον καὶ θεοφιλέστατον ἀρχιεπίσκοπον Κυζίκου Ἀθανάσιον, ἐρωτήσαντα περὶ τῶν Ἀκινδύνου συγγραμμάτων, εἰ τοῖς τοῦ Βαρλαάμ ἐκείνου συμβαίνει, περὶ τοῦ θείου φωτὸς καὶ τῆς θείας χάριτος». Εἶναι ἡ ἐκτενεστέρα τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Γρηγορίου.

Ὁ Ἀθανάσιος Κυζίκου ἀρχικῶς δὲν διέκειτο εὐμενῶς πρὸς τὰς ἀπόψεις τοῦ Παλαμᾶ. Εἶχον τεθῆ ὑπ' ὄψιν του, πιθανῶς ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ, χωρία ἀπεσπασμένα ἐξ ἔργων τούτου καὶ κολοβά, τὰ ὅποια καθίστων αὐτὸν διστακτικόν· ἐξ οὗ καὶ κατὰ τὰς προπαρασκευαστικὰς συνεννοήσεις διὰ τὴν σύνοδον τοῦ Ἰουνίου 1341 δὲν ἐζητήθη ἡ γνώμη του ὑπὸ τῶν προκαταβολικῶς ὑπὲρ τοῦ Παλαμᾶ ταχθέντων ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων, κατ' αὐτὴν δὲ τὴν σύνοδον δὲν ἐ-

πετράπη εἰς αὐτὸν νὰ ἀναγνώσῃ ὠρισμένα κείμενα τὰ ὁποῖα εἶχε φέρει. Εἶναι προφανές ὅτι δὲν συνεφώνει ὁλοτελῶς πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῶν δύο συνόδων τοῦ 1341. Μὴ κληθεῖς δὲ οὔτε εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ Συνοδικοῦ τόμου, δὲν ὑπέγραψεν αὐτὸν εἰμὴ βραδύτερον, ὅτε πλέον, ἀναγνώσας πλήρη τὰ συγγράμματα τοῦ Παλαμᾶ, ἀντελήφθη ὅτι οὗτος δὲν ἐδίδασκεν ὅσα τὰ ἀπεσπασμένα καὶ παραποιημένα τεμάχια παρίστων αὐτὸν διδάσκοντα¹⁸. Ἄλλ' ἀφ' ἧς στιγμῆς μετεστράφη, κατέστη θερμὸς ὑποστηρικτῆς τοῦ ἡσυχασμοῦ καὶ ὑπέστη διὰ τοῦτο διώξεις. Τὸν Σεπτέμβριον 1346 συνυπέγραψε τὴν κατὰ Ἰωάννου Καλέκα αἴτησιν τῶν ἑπτὰ ἐγκλείστων ἱεραρχῶν πρὸς τὴν Ἄνναν, μετέσχε συνόδων τοῦ 1347 καὶ προέστη τῆς χειροτονίας τοῦ Ἰσιδώρου εἰς πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως.

Διὰ τῆς παρούσης ἐπιστολῆς δίδεται ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦ Ἀθανασίου περὶ τοῦ ἐὰν πράγματι ἦ εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀκινδύνου περιεχομένη διδασκαλία συμπίπτῃ μετὰ τῆς Βαρλααμικῆς. Τὰ ἔργα τοῦ Ἀκινδύνου *Περὶ Χάριτος*, *Περὶ ἑλλάμψεως*, *Περὶ θεώσεως* καὶ *Περὶ θείας ἐνεργείας* κατεῖχον καὶ ἄλλοι λαβόντες ἀντίγραφα παρ' αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως καὶ ὁ Παλαμᾶς, ὅστις εἶχε λάβει παρόμοια παρὰ μοναχῶν¹⁹ καὶ ἀνεσκεύασεν ἐν ἐκτάσει εἰς τοὺς Ἀντιρρητικοὺς πρὸς Ἀκίνδυνον, συντομώτερον δὲ ἐνταῦθα. Ἀπό τινος ἀπόψεως ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀποτελεῖ σύνοψιν τῶν Ἀντιρρητικῶν γραφεῖσαν συγχρόνως μετ' αὐτῶν. Μνημονεύει τοὺς πλείστους αὐτῶν, ἦτοι Β' (38.45), Γ' (8.31.45), Δ' (12), Ε' (8), Ζ' (9.12), ἀλλ' ἐπίσης μνημονεύεται καὶ αὐτὴ εἰς τούτους (Α', 7. Γ', 7. Ε', 14, ΣΤ', 2.12). Εἶναι λοιπὸν προφανές ὅτι ἡ ἐπι-

18. Συνοδικὸς τόμος, PG 151, 692. Πρὸς Δανιὴλ Αἴνου 13.

19. Ἀντιρρητικοὶ 2, 2.

στολή συνετάχθη μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν Ἀντιρρητικῶν ἐν τῷ πρώτῳ σχεδίῳ καὶ πρὸ τῆς συντάξεως τῆς τελικῆς μορφῆς αὐτῶν. Ἐπίσης εἰς τὴν ἐπιστολὴν μνημονεύονται ἡ πραγματεία Περὶ Θεῶν Ἐνεργειῶν (35), ἡ Διάλεξις Θεοφάνους (35), καὶ ἡ ἐπιστολὴ Πρὸς Γαβριᾶν (37). Αἰῶς ἄνω ἐνδείξεις πείθουν ὅτι ἡ παροῦσα ἐπιστολὴ ἐγράφη τὸ 1344, καὶ δὴ κατὰ τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ.

Ὁ Ἀθανάσιος, ἔχων προφανῶς ἀναγνώσει τὰ ἔργα τοῦ Ἀκινδύνου καὶ βλέπων τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ Ἀκινδύνου περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι ἦτο καὶ εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ διδασκόμενα καὶ ὅτι τὰ ἰδικά του εἶναι σύμφωνα πρὸς τὸν Συνοδικὸν τόμον, προέβαλε τὸ ὡς ἄνω ἐρώτημα· «πυνθάνη περὶ τῶν Ἀκινδύνου συγγραμμάτων κατὰ τοῦ φωτὸς τῆς χάριτος, εἰ συμβαίνει τοῖς τοῦ Βαρλαάμ;» (1). Βεβαίως ὁ Γρηγόριος ὅπαντᾶ θετικῶς, διὰ νὰ μὴ φανῆ δὲ ὅτι ἀδικεῖ τὸν Ἰνδρα, χρησιμοποιεῖ αὐτούσια χωρία ἐκ τῶν ἔργων τούτου· «ἵνα δὲ μὴ καταπεύδεσθαι τοῦ ἀνθρώπου τὰ τοιαῦτα δόξωμεν, αὐτὰ σοι πέμπωμεν συνειλοχότες τὰ ἐκείνου ρήματα, δι' ὧν εἰς τὰς ἐναντίας δόξας πολυστρόφως στρέφεται, συγκρούσαντες μέντοι καὶ οἶον διακωδωνίσαντες αὐτά» (2).

Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο χωρίον καταφαίνεται ἤδη καὶ ἡ ἰδιαιτέρα τάσις τοῦ συντάκτου νὰ ἐπισημάνῃ τὰς ἀντιφάσεις, περὶ τῆς ὁποίας σαφέστερον ὁμιλεῖ ἀλλαχοῦ, «τὴν πρὸς ἄλληλα διαφωνίαν τῶν αὐτοῦ δεικνύς» (15). Φαίνεται πράγματι ὅτι τὸ σύστημα τοῦ Ἀκινδύνου δὲν εἶχε συγκροτηθῆ ὑπὸ μορφὴν ἀποφεύγουσαν τὰς ἐσωτερικὰς ἀντινομίας, καὶ δὴ εἰς τὰ θεμελιώδη θέματα συζητήσεως. Ἐχων καθωρισμένας ἀντιλήψεις καὶ ἐπιδιδόμενος εἰς τὴν μελέτην περισσότερον τῆς κλασικῆς καὶ ὀλιγώτερον τῆς πατερικῆς γραμματείας, ἐφήρμοξε προκρούστειον μέθοδον εἰς τὰ πατερικὰ κεί-

μένα. Ὅσακις ταῦτα ἦσαν σύμφωνα πρὸς τὰς ἀπόψεις του, ἐπὴν αὐτὰ ὁσακις διεφώνουν, ἀπεδοκίμαζεν αὐτὰ ἢ ὠμολόγει ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ κατανοήσῃ αὐτὰ (37). Ἡ πλάνη αὐτοῦ ὠφείλετο κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν ἀδυναμίαν κατανοήσεως τῆς ποικιλλούσης ἐννοίας ὠρισμένων λέξεων.

Ὁ Ἀκίνδυνος πολεμῶν μὲ τὸν Βαρλαάμ ἔλεγε τὸ φῶς ἄκτιστον, πολεμῶν δὲ τὸν Παλαμᾶν ἔλεγε τοῦτο κτιστόν (8). Ἐν πάσῃ περιπτώσει διηυκρίνιζεν ὅτι μυστηριῶδες καὶ ἄκτιστον ἦτο μόνον τὸ θαβώριον φῶς τὸ ὄφθεν ὑπὸ τῶν τριῶν ἀποστόλων, πᾶν δὲ ἄλλο φῶς, ἔστω καὶ φαινόμενον εἰς τοὺς θεωρητικούς εἶναι διάφορον ἐκείνου καὶ κτιστόν (8). Ἰσχυρίζετο μάλιστα ὅτι πᾶν τὸ φαινόμενον ὡς φῶς ἢ ὡς πῦρ ἐσχηματίζετο «ἐκ τῆς τοῦ ἐχθροῦ κακοτεχνίας» (10). Ὁ Παλαμᾶς ἐθεώρει ταῦτα ἀντιφατικά, ἐνῶ εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν εἶναι οὕτω. Παρετήρει ὁμως οὕτως ὀρθῶς ὅτι τὸ ἀνεπανάληπτον τοῦ φωτὸς ἐκείνου, τὸ ὅποῖον οὔτε οἱ λοιποὶ τῶν δώδεκα οὔτε ὁ Παῦλος ἠντύχησαν νὰ ἴδουν, γεννᾷ ἀπορίας. Τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ ὑφιστάμενον διὰ παντὸς δὲν εἶναι δυνατόν, εἰμὴ νὰ ἀποκαλύπτεται πολλάκις (8). Ὡς πρὸς δὲ τὸ δεύτερον σημεῖον παρετήρει ὅτι τὸ φῶς τὸ ὅποῖον ἔβλεπον ὡς αἰσθητὴν φωτοφάνειαν οἱ ἀγωνιζόμενοι δυνατόν νὰ ἦτο τῆς κακοτεχνίας τοῦ ἐχθροῦ καρπός· ἀλλὰ τὸ θεωρούμενον ὑπὸ τῶν τελείων διὰ τῆς πνευματικῆς δυνάμεως (10); Ὑπάρχουν δύο ἐκστάσεις, ἡ πρὸς τὰ χειρότερα καὶ ἡ πρὸς τὰ καλύτερα. Ὁ Ἀκίνδυνος εἶχεν ἀνεύρει τὸν μίτον τοῦ προβλήματος, ὁ ὅποιος εἶναι ἡ δυνατότης μετοχῆς τοῦ σώματος εἰς τὰς πνευματικὰς ἐμπειρίας, ἀλλὰ δὲν ἐνεβάθυνεν εἰς τὴν ἐννοίαν αὐτοῦ παρεδέχετο βεβαίως καὶ αὐτὸς ὅτι ὁ καθαρὸς νοῦς βλέπει ἐνίοτε φῶς, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἀπλῶς φῶς παρακλήσεως ἢ τὸ ἑαυτοῦ φῶς τοῦ νοῦ, ὄχι δὲ τὸ ἄκτιστον φῶς (11).

Τὰ περὶ φωτὸς συνδυάζονται μὲ τὴν ὄλην θεολογίαν τοῦ Ἀκινδύνου, καθ' ἣν ἐν τῷ Θεῷ ἐνεργῶν καὶ ἐνέργεια ταυτίζονται ἀπολύτως, τοῦτο δὲ εἶναι τὸ πρῶτον στοιχεῖον αὐτῆς, τὸ μὴ ἐπιτρέπον οἰανδήποτε διάκρισιν· ἔπειτα τὰ περὶ τὴν θείαν φύσιν θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα εἶναι τελείως διάφορα τῆς φύσεως, καὶ ἐνῶ αὕτη εἶναι ἄκτιστος, ταῦτα εἶναι κτιστά, τοῦτο δὲ εἶναι τὸ δεύτερον στοιχεῖον αὐτῆς, τὸ μὴ ἐπιτρέπον οἰανδήποτε ἔνωσιν τῶν ιδιωμάτων τοῦ Θεοῦ μετὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ(6-7). Οὕτως ἡ ἀγιότης, ἡ ἀγαθότης, ἡ ἀπλότης, ἡ ἀθανασία κ.τ.τ. εἶναι οὐσίαι ἐν χρόνῳ πρὸ τῶν πνευματικῶν ὄντων κτισθεῖσαι καὶ μετεχόμεναι ὑπὸ αὐτῶν, ὡς αὐθυπόστατοι τρόπον τινὰ πλατωνικαὶ ἰδέαι (36). Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι σαφῆ· ἀλλ' ὁ Ἀκίνδυνος ἐκ τῶν πραγμάτων ἠναγκάζετο νὰ περιέλθῃ εἰς ἀντιφάσεις καὶ συγχύσεις. Αὐτὰς τὰς κτιστὰς οὐσίας, τὴν ἀθανασίαν δηλαδὴ καὶ τὰς λοιπὰς, εἰς ἄλλας περιπτώσεις ἀποκαλεῖ ἀκτίστους, διότι δὲν δύναται ἄλλως νὰ ἐρμηνεύσῃ πατερικὰς ἐκφράσεις, ἀλλ' οὐδαμῶς πάντως διαφερούσας τῆς θείας φύσεως(39). Ἀκόμη χειρότερον εἶναι ὅταν ταύτας ἀποκαλῆ ὀνόματα ἔρημα πραγμάτων· «ὄνομα μετὰ νοήματος εἶναι τὴν ἀπλότητα, δηλοῦντος τὸ μὴ μεριστόν· οὕτω δὲ καὶ τὴν ἀθανασίαν καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις», γράφει(40). Ἡ ἀβεβαιότης αὕτη διακρίνεται καὶ εἰς φράσεις ὡς αὕτη· «εἰ δ' εἶναι ταῦθ' ὡς ἀληθῶς... ἀλλ' οὐκ οὐσίας οὐδ' ὑποστάσεις εἶναι καθ' ἑαυτὰ ὑφεστῶτα»(44). Ἴσως ἡ ὀλοκλήρωσις τῆς μελέτης τῶν ἔργων τοῦ Ἀκινδύνου δώσῃ ἐξήγησιν εἰς τὰς ἀντιφάσεις αὐτάς.

Ὁ Παλαμᾶς ἀποδίδει αὐτὰς εἰς ἀδυναμίαν κατανοήσεως θεμελιωδῶν ἀξιωμάτων τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θεολογίας. Πᾶν ὄν εἶναι κατ' αὐτὸν πρᾶγμα· καὶ ἐὰν μὲν ὑφίσταται καθ' ἑαυτὸ καὶ ὄχι ἐν ἑτέρῳ, τότε εἶναι φύσις αὐτοτελής, ἐὰν δὲ δὲν ὑφίσταται καθ' ἑαυτὸ ἀλλ'

ἐν ἑτέρῳ, τότε ἢ α) εἶναι φυσικὸν ἢ β) εἶναι συμβεβηκό-
 κός. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸν Θεὸν δὲν ὑπάρχουν συμβεβηκό-
 τα, τὰ περὶ αὐτὸν εἶναι φυσικά. Εἶναι δὲ τὰ φυσικά χα-
 ρακτηριστικὰ ἀντίστοιχα πρὸς τὴν οἰκείαν φύσιν· ἐὰν
 αὕτη εἶναι ἄκτιστος, ἄκτιστα εἶναι καὶ αὐτὰ, ἐὰν αὕτη
 εἶναι κτιστή, εἶναι καὶ αὐτὰ κτιστά(42).

Ἄγνοῶν τὴν ἀρχὴν ταύτην ὁ Ἄκινδυνος, περιέπι-
 πτεν, ὡς συμπεραίνει ὁ Παλαμᾶς, εἰς πολλὰ ἀτοπήματα
 συνάγων ἀναγκαῖα συμπεράσματα, θὰ ἔπρεπε νὰ κηρύξη
 κτιστὸν τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα, ἐφ' ὅσον τὴν θέωσιν
 αὐτῶν θεωρεῖ κτιστὴν(25), νὰ ταυτίσῃ τὴν οὐσίαν καὶ
 τὴν ὑπόστασιν τοῦ Πνεύματος, ἀμφοτέρας ἐκχεομένας
 (17), νὰ ἀποκλείσῃ τὴν ἔνωσιν τῶν ἁγίων μετὰ τοῦ
 Θεοῦ, ἐὰν ἡ χάρις εἶναι κτιστή, ἢ νὰ θεωρήσῃ ὅλους
 τοὺς ἀνθρώπους ὁμοθέους τοῦ Χριστοῦ, ἐὰν ἐκχέεται
 καὶ ἡ ὑπόστασις τοῦ Πνεύματος καὶ τοῦ Υἱοῦ(33), νὰ
 παραδεχθῇ τὴν μετεμψύχωσιν(28)κ.ἄ.

7. ΠΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΟΝ

Ὁ Δαμιανὸς οὗτος εἶναι ἄγνωστος ἀλλοχόθεν. Ἐκ
 τοῦ πλήρους τίτλου, «Τῷ τιμιωτάτῳ ἐν μοναχοῖς Δα-
 μιανῷ τῷ φιλοσόφῳ», συνάγεται ὅτι οὗτος ἠσχολεῖτο μὲ
 ἀντικείμενα ἀναγόμενα τότε εἰς τὸν χῶρον τῆς φιλοσο-
 φίας καὶ ὅτι ἦτο δόκιμος περὶ αὐτά. Τὸν τίτλον τοῦτον
 ἔφερον ἀρκετοὶ σύγχρονοί του.

Ὁ Δαμιανὸς ἀκούσας περὶ τῶν Κατὰ τοῦ Πα-
 λαμᾶ ἰάμβων τοῦ Ἄκινδύνου ἐζήτησε πληροφο-
 ρίας περὶ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν(2), εἰς ἀπάντησιν
 δὲ ἐγράφη ἡ παροῦσα ἐπιστολή, εἰς τὴν ὁποίαν μνημο-
 νεύονται τὸ Περὶ ἐνώσεως καὶ διακρίσε-
 ως ἔργον καὶ οἱ Ἀντιρρητικοί. Μετὰ τῆς ἐπι-
 στολῆς ὁ συγγραφεὺς ἔστειλε καὶ ἀντίγραφον τοῦ πρώ-
 του Ἀντιρρητικοῦ, διὰ νὰ διαπιστώσῃ ὁ ἀποδέ-

κτης «ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕφασμα», παρατηρεῖ δὲ ὅτι δὲν εἶχε δυνηθῆ ἀκόμη νὰ μετεγγράψῃ τοὺς ἄλλους, ἐννοῶν πιθανῶς ὅτι δὲν εἶχε δυνηθῆ νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν ὀριστικὴν των μορφήν(1). Ἡ ἐπιστολὴ λοιπὸν αὕτη συνετάχθη προφανῶς τὰς ἀρχὰς ἢ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1344.

Ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς ὁ συγγραφεὺς ἀναφερόμενος γενικῶς εἰς συγγράμματα τοῦ Ἀκινδύνου δηλώνει ὅτι ταῦτα, ἐνῶ ἐγράφησαν κατ' αὐτοῦ, δὲν ἐστάλησαν εἰς αὐτὸν, ἀλλὰ πάντως προσεφέρθησαν εἰς αὐτὸν ἐκ πολλῶν σημείων. Παρ' ὀλίγον κανεῖς δὲν θὰ ἐπίστευεν ὅτι προέρχονται ἀπὸ τὸν κάλαμον τοῦ Ἀκινδύνου, διότι «χωροῦσι κατὰ τοῦ γράψαντος», δηλαδή αὐτὰ ταῦτα τὰ ἔργα του, ἀντιφάσκοντα, ἀναιροῦν τὰς ἀπόψεις του. Ἐπειτα ἔρχεται εἰδικῶς εἰς τοὺς Ἰάμβους²⁰, τοὺς ὁποίους, ὡς βεβαιώνει, ἤλεγξε καὶ Δαβὶδ ὁ Δισύπατος δι' ἄλλων Ἰάμβων²¹ καὶ ὁ ἴδιος ἐν συντομίᾳ, ἤδη δὲ ἐπιλέγει στίχους τινὰς ἀξιολόγους διὰ νὰ πολεμήσῃ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ ἀντιπάλου του(2).

Εἰς τοὺς Ἰάμβους ὁ Θεὸς παρίσταται ὡς τρισυπόστατος καὶ ὡς εἰς πᾶν διαφέρων αὐτοῦ εἶναι κτιστόν, πᾶν μὴ διαφέρων αὐτοῦ εἶναι ἄκτιστον, ἀλλὰ τὸ μὴ διαφέρων εἶναι ἀπολύτως ταῦτόν μετ' αὐτοῦ. Μόνον κατὰ τὰς ὑποστάσεις μερίζεται, καὶ δὴ ὄχι κυριολεκτικῶς. Ἀλλὰ χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθῆ ὁ Ἀκίνδυνος διὰ τοῦ στίχου

«Καὶ τοῦτο γὰρ κάκεινο καὶ πάνθ' ὡς κτίτωρ» εἰσάγει μερισμόν(20). Πέραν τούτου ὁμοῦς εἰς τοὺς Ἰάμβους αἱ ἐνέργειαι, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν πατερικὴν παράδοσιν κατέρχονται ἐφ' ἡμᾶς, καλοῦνται ὑφειμένα.

«Καίτοι καταρρεῖν φασὶ τὰς ὑφειμένας

20. PG 150, 843 - 862.

21. R. Brown ing, Byzantion XXV - XXVII (1955 - 1957), σ. 713 - 742.

ἀνδρῶν θεαγῶν οἱ θεηγόροι λόγοι,
ὡς καὶ μεθεκτὰς οὗ τὸν αὐτὸν γε τρόπον,
ὄνπερ μεθεκτὴν φασὶ τὴν πρώτην φύσιν,
τὴν οὗ μεθεκτὴν τοὺς ὑφειμένους τρόπους» (10).

Ὡστε καὶ ὁ ἴδιος χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρον «ὑφειμένη»,
διὰ τὸν ὁποῖον κατηγορεῖ τὸν Παλαμᾶν, μὲ μόνην τὴν
διαφορὰν ὅτι ἐθεώρει κτιστὰς τὰς ὑφειμένας.

Πολλὰ ἄτοπα προέρχονται ἐκ τῆς διατυπώσεως ταύ-
της. Ἐφ' ὅσον μόνον αἱ ὑποστάσεις εἶναι φύσις, τὸ «εἶ-
ναι ἀναρχον» δὲν εἶναι φύσις. Ἐπειδὴ δὲ πᾶν ὅ,τι διαφέ-
ρει τῆς θείας φύσεως εἶναι κτιστόν, τὸ ἀναρχον τοῦ Θε-
οῦ εἶναι κτιστόν ἢ μᾶλλον ἀνύπαρκτον (14). Ἐπειτα,
ἐὰν πᾶν ἔλαττον εἶναι κτίσμα, τότε καὶ ὁ Υἱὸς ὡς ἐ-
λάσσων τοῦ Πατρὸς εἶναι κτίσμα. Οἱ Ὁρθόδοξοι ἀπο-
φεύγουν τὸ ἄτοπον δριζόντες τὸ μείζον καὶ ἔλασσον ἐν-
ταῦθα νὰ λέγεται οὐχὶ κατὰ τάξιν καὶ χρόνον, ἀλλὰ κατ'
αἴτιον καὶ αἰτιατόν (5).

8. ΠΡΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΝ ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

Ἐκ τῶν δύο προσφωνήσεων, «Πρὸς τὸν εὐλαβεστά-
τον ἐν μοναχοῖς κῦρ Διονύσιον» καὶ «Τῷ αἰδεσιμωτάτῳ
καὶ ἐμοὶ ἐν Κυρίῳ προσφιλεστάτῳ κῦρ Διονυσίῳ», ἀρ-
χικὴ ἦτο πιθανῶς ἢ δευτέρα, διότι ὁ Διονύσιος φαίνε-
ται οἰκεῖος πρὸς τὸν Παλαμᾶν. Οὗτος εἶναι πιθανῶς ὁ
αὐτὸς μὲ τὸν εὐπατρίδην, ὁ ὁποῖος συνώδευσε τὸν Δα-
βὶδ Δισύπατον ἐκ Παρορίας εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν
ἄνοιξιν τοῦ 1341²².

Τὸ ἀπότομον ἄνοιγμα τῆς ἐπιστολῆς δεικνύει ὅτι οἱ
δύο ἄνδρες εἶχον συχνὴν ἐπαφὴν μεταξύ των. Ἀναφέ-
ρονται ἐνταῦθα «βιβλία πρὸς αὐτούς» ἦτοι οἱ Ἀντιρ-
ρητικοὶ πρὸς Ἀκίνδυνον (4), ὅπερ ἐν συν-

22. Φιλοθέου, Εγκώμιον, PG 151, 597 ἐξ.

δυνασμῶ μετὴν ἀπουσίαν μνείας τῶν γεγονότων τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1344 ὑποδεικνύει ὡς χρόνον συντάξεως τὴν ἀνοιξιν ἢ τὸ θέρος τοῦ ἔτους τούτου.

Ἡ ἐπιστολὴ διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα, εἰς τὸ πρῶτον τῶν ὁποίων ἀποδεικνύεται ὅτι οἱ Ἀκινδυνισταὶ ἀκολουθοῦν τὰ τρία κλασικὰ γένη ἀθεΐας (1-15). Πρῶτον γένος εἶναι ἡ πολυειδῆς πλάνη τῶν ἑλληνιζόντων. Ὁ Βαρλαάμ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος ἀνήκοντες εἰς τὴν πλειάδα τῶν ἀναγεννητῶν ἦτο φυσικὸν νὰ θεωρηθοῦν ὑπὸ τοῦ Παλαμᾶ ὡς ὑποκείμενοι εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς πλάνης. Παρὰ τῶν Ἑλλήνων σοφῶν ἐδέχθησαν οὗτοι τὴν δοξασίαν περὶ ταυτότητος οὐσίας καὶ ἐνεργείας, τῆς ὁποίας συνέπεια εἶναι ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀνενέργητος καὶ ἄρα ἀνύπαρκτος (1-2). Δεύτερον εἶδος ἀθεΐας εἶναι ἡ πολυσχιδῆς αἵρεσις ἡ ὁποία ἄρνεῖται τὴν θεότητα προσωπικοῦ Υἱοῦ, ὡς ἡ τῶν Σαβελλίου, Ἀρείου, Εὐνομίου. Οἱ δύο ἄνδρες συνάπτουν οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν ὡς οἱ συνάπτοντες Πατέρα καὶ Υἱὸν (Σαβέλλιος), διασποῦν δὲ εἰς ἄκτιστον καὶ κτιστὴν τὴν θεότητα, ὡς οἱ Ἀρειανοὶ διασποῦν εἰς ἄκτιστον Πατέρα καὶ κτιστὸν Υἱὸν καὶ Πνεῦμα (3-4). Τρίτον εἶδος ἀθεΐας εἶναι «τὸ παραιεῖσθαί τι λέγειν τῶν δεδομένων περὶ Θεοῦ καὶ μηδαμῶς ἐθέλειν ὑπ' ἀνευλαβοῦς εὐλαβείας ἐκ τῶν ὑπερβαίνόντων τὴν τῶν πολλῶν διάνοιαν αὐτὸν ὑμνεῖν» (5).

Ἀκολουθῶς ὁ συγγραφεὺς ἀναλαμβάνει ὠρισμένα τῶν συνήθων θεμάτων του. Τὸ ὅτι εἶναι τι ἀνώτερον τοῦ ἄλλου δὲν σημαίνει ὅτι αὐτὸ τὸ ἄλλο εἶναι κτιστόν, διότι τοῦτο θὰ ὠδήγει εἰς ἀτοπίαν. Ὁ Θεὸς ἐπὶ παραδείγματι κατ' οὐσίαν εἶναι ἀνώτερος τῆς βουλήσεως αὐτοῦ, ἀλλ' ἂν τὸ βούλεσθαι ἦτο κτιστόν, τότε θὰ ὑπῆρχε χρόνος καθ' ὃν τὸ βούλεσθαι ἦτο μὴ ὄν, καὶ τότε ὁ Θεὸς δὲν ἐβούλετο (7). Ἐπομένως ἄκτιστος θεότης εἶναι καὶ ἡ οὐσία καὶ τὰ περὶ Θεοῦ θεολογούμενα. «Θεότης

οὐ μόνον ἡ θεία φύσις, ἀλλὰ καὶ ἡ λαμπρότης τῆς θείας φύσεως λέγεται, καθ' ἣν ἐπιφαίνεται τοῖς ἀξίοις ὁ Θεός» (9).

Ἡ ὁμολογία. Τὸ δεύτερον μέρος (16 καὶ ὁμολογία)²³ ἀρχίζει μὲ τὴν διαπίστωσιν ὅτι ἡ πρὸ τῆς ἐμφυλίου στάσεως φιλόφρων διάθεσις τῶν ἀρχόντων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς βασιλείας μετεβλήθη μετ' αὐτήν. Σημειώνει ταῦτα ὁ συγγραφεὺς πρὸς τὸν Διονύσιον, διότι προφανῶς οὗτος ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ νὰ ἀρηπᾶσαν ἀφορμὴν προκλήσεως. Πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ αἰτήματος τούτου ὁ Παλαμᾶς προσαρτᾷ εἰς τὴν ἐπιστολὴν τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ. Ἡ ὁμολογία ἀπαντᾷ πλὴν τῆς ἐπιστολῆς καὶ εἰς τινὰς συλλογὰς τῶν συνοδικῶν τόμων, καὶ τοῦτο διότι ἀναγνωσθεῖσα ἐνώπιον τῆς συνόδου τοῦ 1351 ἐθεωρήθη ὡς γνησίως ἐκφράζουσα τὴν διδασκαλίαν τοῦ Παλαμᾶ, ἐπεκυρώθη καὶ ἔκτοτε θεωρεῖται ὡς ἐπίσημον δογματικὸν κείμενον τῆς Ὀρθοδοξίας. Διὰ τοῦτο φέρει καὶ τὸν τίτλον «Ὁμολογία τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου εἰς εὐήκοον πάντων ἀναγνωσθεῖσα καὶ ὑπὸ πάντων ὡς διὰ πάντων εὐσεβεστάτη στερχθεῖσά τε καὶ σεφθεῖσα». Λόγω τῆς ἀξίας, ἣτις ἀπεδίδετο εἰς αὐτήν, διετηρήθη καὶ ὡς αὐτοτελὲς ἔργον.

Ἀνωτέρω εἶδομεν ὅτι τὸ πρῶτον τμῆμα τῆς πραγματείας "Ὅτι Βαρλαᾶμ καὶ Ἀκίνδυνός εἰσιν οἱ διχοτομοῦντες ἀποτελεῖ εἶδος ὁμολογίας, ἡ ὁποία εἶχε συνταχθῆ κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1342, διὰ νὰ ὑποβληθῆ ἴσως εἰς τινὰ τῶν ἀνωμάλως τότε συναχθεισῶν συνόδων. Ἐξ ἄλλου ἐμνημονεύσαμεν σύγγραμμα τοῦ Ἀκινδύνου, δι' οὗ ἀνασκευάζει ὁμολο-

23. Τὰς παραγράφους τῆς ὁμολογίας ἀριθμοῦμεν αὐτοτελῶς.

γίαν τοῦ Παλαμᾶ, ἡ ὁποία δὲν ταυτίζεται οὔτε μὲ ἐκείνην οὔτε μὲ τὴν παροῦσαν, καὶ ἡ ὁποία πιθανῶς ἐφιλοτεχνήθη δι' ἐκλεκτικῆς συρραφῆς χωρίων ἐξ ἔργων τοῦ Παλαμᾶ, χωρὶς τοῦτο νὰ εἶναι ἀκόμη βέβαιον, διὸ θὰ ἐπανέλθωμεν κάποτε ἐπ' αὐτοῦ. Ἡ παροῦσα ὁμολογία παρουσιάζεται γραφεῖσα ἐπ' εὐκαιρία τῆς συντάξεως τῆς ἐπιστολῆς Πρὸς Διονύσιον. «Σὴν δ' ὁμως μάλιστα χάριν, πᾶσαν περιαιροῦντες ἀφορμὴν τῶν ζητούντων ἀφορμὴν καὶ τὰ ὑποτεταγμένα ταῦτα τοῖς θείοις ἡμῶν ὁμολόγως ὅτι μάλιστα πατράσιν συνετάξαμεν» (16). Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι εἶχε συνταχθῆ προσφάτως ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ἂν ποτε συγκληθῆ κανονικὴ σύνοδος εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἐκαλεῖτο οὗτος, νὰ καταθέσῃ ἐκεῖ ταύτην. Ἀλλὰ πεισθεῖς ὅτι τοιαύτη σύνοδος δὲν πρόκειται νὰ συγκληθῆ, προσήρτησε ταύτην εἰς τὴν ἐπιστολήν. Πάντως ὁ Παλαμᾶς οὐδὲν τῶν ὡς ἄνω κειμένων ἐχαρκτήρισεν ὡς ὁμολογίαν, ὅταν ἐπεκρίθη ὅτι προσκληθεῖς νὰ ὑποβάλῃ ὁμολογίαν ἠρνήθη νὰ πράξῃ τοῦτο, παρέπεμψε δὲ ὡς εἰς ὁμολογίας αὐτοῦ εἰς τὸν Ἀγιορειτικὸν καὶ τὸν Συνοδικὸν τόμον τοῦ 1341²⁴.

Εἶναι αὕτη ἐκτενὲς καὶ προσεκτικῶς διατυπωμένον σύμβολον βάσει τοῦ ἰσχύοντος συμβόλου πίστεως καὶ μετ' ἐπεκτάσεων ἐκ μεταγενεστέρων ὄρων καὶ διδαγμάτων Πατέρων καὶ αὐτοῦ τοῦ Παλαμᾶ. Ὡς παρετηρήθη εἰς τὴν σύνοδον τοῦ 1351²⁵, εἰς τὴν ὁμολογίαν ταύτην ὁ Παλαμᾶς ἐκφράζεται μετὰ δογματικῆς ἀκριβολογίας, ἐνῶ εἰς τὰ συγγράμματα αὐτοῦ ἡ ἀκρίβεια εἶναι συχνάκις ἀνεπαρκῆς.

Περὶ τοῦ Θεοῦ λέγεται ὅτι εἶναι «Μονὰς ἐν Τριάδι καὶ Τριάς ἐν Μονάδι ἀσυγχύτως ἐνουμένη καὶ ἀμερί-

23. Τὰς παραγράφους τῆς ὁμολογίας ἀριθμοῦμεν αὐτοτελῶς.

24. Ἀναίρεσις τόμου Καλέκα 49.

25. Συνοδικὸς τόμος 1351, PG 151, 723.

στως διαιρουμένη». Μόνη αἰτία τῆς θεότητος εἶναι ὁ Πατήρ, κατὰ μὲν τὴν αἰτίαν μείζων τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, κατὰ δὲ τὰ ἄλλα πάντα ὁ αὐτὸς καὶ ὁμοτιμος αὐτοῖς (1). Ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι ἄναρχος, διότι ἔχει ἀρχὴν τὸν Πατέρα. Ἐνηνθρώπησεν «ἐνώσας ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως τὰς δύο φύσεις καὶ θελήσεις καὶ ἐνεργείας» (2). Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα δὲν εἶναι ἄναρχον, διότι ἔχει τὴν αὐτὴν ἀρχὴν, ἐκπορευόμενον μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, πεμπόμενον δὲ ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ, τουτέστι «φανερούμενον», ἀλλὰ πράγματι πεμπόμενον ἐν ταῦτῳ ὑπὸ τῶν τριῶν, Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ ἑαυτοῦ (3). Εἰς τὰς τρεῖς ὑποστάσεις κοινὰ εἶναι α) ἡ ὑπερούσιος οὐσία, β) ἡ χάρις, ἡ δύναμις, ἡ ἐνέργεια, ἡ λαμπρότης, ἡ βασιλεία, ἡ ἀφθαρσία καὶ ὅλα ἐκεῖνα δι' ὧν ὁ Θεὸς κοινωνεῖ καὶ ἐνοῦται μετὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀγγέλων (4).

Περαιτέρω ὁμολογεῖται ἡ προσκύνησις τῆς ἱερᾶς εἰκόνης τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ, ἀναφερομένη βεβαίως εἰς τὸ πρωτότυπον, τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ, τῶν ἱερῶν ναῶν, τῶν ἱερῶν τόπων καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν· τέλος δὲ ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων τῶν ἁγίων, ἀναφερομένη πάλιν εἰς τὰς προσωπικότητας αὐτῶν (5).

Τὸ κακὸν εἶναι ἐκτροπὴ τῶν λογικῶν ὄντων ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ· «κακὸν κατ' οὐσίαν ἴσμεν οὐδέν, οὐδ' εἶναι τοῦ κακοῦ ἀρχὴν ἑτέραν ἢ τὴν ἐκτροπὴν τῶν λογικῶν, κερημένων τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένη αὐτεξουσιότητι κακῶς» (6).

Ἐν συνεχείᾳ ὁμολογεῖται ἀποδοχὴ ὅλων τῶν ἐκκλησιαστικῶν παραδόσεων, ἐγγράφων καὶ ἀγράφων, καὶ ὑπεράνω ὅλων τῆς μυστικωτάτης τελετῆς καὶ κοινωνίας, ἥτοι τῆς θείας εὐχαριστίας· βεβαιοῦται δὲ ὅτι ὁ συντάκτης καθυποβάλλει εἰς ἀνάθεμα τοὺς μὴ ὁμολογούντας καθ' ἃ τὸ Πνεῦμα προεμήνυσεν, ὁ Κύριος ἔ-

πιφανείς ἐθέσπισεν, οἱ Ἀπόστολοι ἐκήρυξαν, οἱ Πατέρες καὶ διάδοχοι ἐκείνων ἐδίδαξαν (7).

Ὁμολογεῖται ἀποδοχὴ τῶν ἑπτὰ οἰκουμενικῶν συνόδων (7) καὶ πασῶν τῶν κατὰ καιροῦς εἰς βεβαίωσιν τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας συγκροτηθεισῶν συνόδων, ὡς αἱ ἐν Ἀγία Σοφία κατὰ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου (9).

Κατακλείεται δὲ τὸ κείμενον μὲ δμολογίαν τῆς προσδοκίας ἀναστάσεως νεκρῶν καὶ ζωῆς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος (10).

9. ΠΡΟΣ ΒΗΣΣΑΡΙΩΝΑ .

«Τῷ τιμιωτάτῳ ἐν μοναχοῖς καὶ ἀσκητικωτάτῳ κῦρ Βησσαρίωνι». Ὁ Βησσαρίων μοναχὸς τῆς Λαύρας ἐν Ἀγίῳ Ὄρει, φίλος δὲ τοῦ Παλαμᾶ, ἐξέφραζε δι' ἐπιστολῆς τὴν ἀπορίαν του διὰ τὴν φυλάκισιν καὶ ἠῦχετο ἀπελευθέρωσιν, ἴσως δὲ διετύπωνε καὶ τὴν γνώμην ὅτι τὰ κέρδη τοῦ ἀγῶνος, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀναλάβει ὁ Παλαμᾶς, δὲν ἰσοστάθμιζον τὰς ταλαιπωρίας.

Ὁ Παλαμᾶς εἰς τὴν ἀπάντησίν του διατυπώνει τὴν γνώμην ὅτι ὀλίγοι μόνον κατανοοῦν τὴν ἀλήθειαν τώρα, ἀλλὰ κάποτε θὰ τὴν μάθουν ὅλοι (3). Ἀκόμη καὶ αὐτοὶ οἱ εἰς τὸ Ὄρος ζῶντες φίλοι του δὲν ἠδύναντο νὰ ἀκολουθήσουν αὐτὸν εἰς ὅλα, διότι προφανῶς ἐπίστευον ὅτι οἱ ἡσυχασταὶ δὲν πρέπει νὰ ἀγωνίζονται τόσον σκληρῶς ἐντὸς τοῦ κόσμου.

Αἱ θλίψεις τοῦ ἀποστολέως εἶναι δειναί, ἀλλ' ὄχι δυσβάστακτοι· ἐκφράζει τὴν ἀποψιν ὅτι ἄνδρες «ἀνάξιοι» ὡς αὐτὸς ἠξίζε νὰ ὑφίστανται τοιαῦτα δεινά, ἐφ' ὅσον παρόμοια ὑπέστησαν οἱ θαυμάσιοι τὸν βίον παλαιοὶ ἥρωες τῆς πίστεως (2). Ἦτο ἠὺχαριστημένος ἐκ τοῦ ὅτι ἔπασχεν ἐξ ἀρχῆς μὲν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, τώρα δὲ καὶ ὑπὲρ τοῦ γένους τοῦ ὁποῖου τὴν εἰρήνευσιν καὶ ἐνό-

τητα ἐπεδίωκεν (4). " Ἄλλωστε δὲν ἦσαν καὶ τόσον μικροὶ οἱ καρποὶ τῶν ἀγῶνων του, καθ' ὅσον ἤδη ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτῶν κατώρθωσε νὰ συντρίψῃ τὴν κεφαλὴν τῆς αἰρέσεως, τὸν Βαρλαάμ(2).

' Ἐν τέλει ὁ Παλαμᾶς ἀπευθύνει χαιρετισμοὺς πρὸς τὸν Φιλόθεον, νέον ἡγούμενον τῆς Λαύρας, ἀντικαταστήσαντα τὸν Μακάριον γενόμενον μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, τὸν ἀδελφόν του Μακάριον, τὸν Μᾶρκον Βλατῆν καὶ τὸν Μωυσῆν. " Ἐναντι τοῦ Φιλοθέου εἶχε παρόνοια (4). ' Ἀνεγνώριζε μὲν τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν ἀγάπην τὴν ὁποίαν ἔτρεφε πρὸς αὐτὸν καὶ τὴν ὁποίαν ἐξεδῆλωσε καὶ προσφάτως δι' ἐπιστολῆς του πρὸς πρόσωπον εὐρισκόμενον ἐν Κωνσταντινουπόλει, πιθανῶς τὸν ' Ἀλέξιον ' Ἀπόκαυκον", ἀλλ' ἐφρόνει ὅτι ἡ ὑποστήριξις του δὲν ἦτο ὀλόθερμος. ' Ἐνῶ δηλαδὴ εἶχε χρέος ὁ Φιλόθεος νὰ παραδώσῃ καὶ ἑαυτὸν εἰς τὸν ἀγῶνα, ἀνεκάλει, ὡς φαίνεται, μοναχοὺς του ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὸ " Ὄρος καὶ δὲν ἐκίνει ὅσα ἠδύνατο νὰ κινήσῃ.

' Ἐκ τούτων καταφαίνεται ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, καίτοι ἦτο ἐντελῶς προσωπικὴ, ἀπεσκοπεῖ εἰς τὴν ἀνασύνταξιν τοῦ ἡσυχαστικοῦ μετώπου εἰς δυσκόλους διὰ τὸν Παλαμᾶν στιγμᾶς. Εἰς τὴν χειρόγραφον παράδοσιν συνδέεται μὲ τὰς ἄλλας εἰς τὸ " Ὄρος σταλείσας, ἀλλὰ προηγῆθη αὐτῶν, διότι οὐδὲν τῶν ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου 1344 συμβάντων ἀναφέρει. ' Ἐγράφη πιθανῶς τὸ θέρος τοῦ 1344, ἀνεκίνησε τὰ πνεύματα ἐν τῷ " Ὄρει καὶ προεκάλεσε τὴν ἐκεῖθεν ἐπέμβασιν, τῆς ὁποίας συνέπειαι ἦσαν τὰ συμβᾶντα ἐκεῖνα.

10. Α' ΠΡΟΣ ΜΑΚΑΡΙΟΝ

« Πρὸς τὸν ἴδιον ἀδελφόν, τὸν τιμιώτατον ἱερομόναχον κϋρ Μακάριον ». ' Ὁ ἀδελφὸς οὗτος, τὸν ὁποῖον εἶχε

φέρει ὁ Γρηγόριος μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὸ "Ὄρος ἀπ' ἀρχῆς, ἦτο τὴν ἱερομόναχος εἰς τὴν Λαύραν.

'Απὸ τοῦ Σεπτεμβρίου 1344, λόγῳ ἀποτυχίας τῶν μεταξὺ Παλαιολόγων καὶ Καντακουζηνοῦ διαπραγματεύσεων, ἡ θέσις τῶν ἐγκλείστων εἰς τὰς φυλακὰς ἐπεδεινώθη, μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ. Τοῦτο μαθόντες οἱ ἐν 'Αγίῳ "Ὄρει φίλοι, καὶ οἰκοθεν καὶ παρακινούμενοι δι' ἐπιστολῶν τοῦ Παλαμᾶ, τῶν ὁποίων ὡς δεῖγμα εἶδομεν τὴν Πρὸς Βησσαρίωνα — μολονότι ὁ Παλαμᾶς γράφει πρὸς τὸν ἀδελφόν του «μηδὲ ἡμῶν αἰτησάντων» (3) ἀπεφάσισαν νὰ ἐπέμβουν ἐνεργότερον ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἐγραψαν εἰς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλεῖς, τὸν πατριάρχην καὶ τοὺς ἐν τέλει, ἀλλ' αἱ ἐπιστολαὶ τῶν προεκάλεσαν ἔντονον ἀντίδρασιν, ὡς εἶδομεν ἐν τῇ ἐξιστορήσει τῶν γεγονότων ἀνωτέρω· εἰς τοὺς ἀγιορείτας ἐστάλησαν παρὰ τῶν βασιλέων αὐστηραὶ ἀπαντήσεις κατ' ἀπαίτησιν καὶ ἔμπνευσιν τοῦ πατριάρχου, κατὰ δὲ τοῦ Παλαμᾶ ἐλήφθησαν σκληρὰ μέτρα.

Τὰ γεγονότα ταῦτα προεκάλεσαν τὴν σύνταξιν τριῶν ἐπιστολῶν τοῦ Γρηγορίου πρὸς πρόσωπα τοῦ 'Αγίου "Ὄρους, Α' Πρὸς Μακάριον, Πρὸς τοὺς ἐν 'Αγίῳ "Ὄρει γέροντας, Πρὸς Φιλόθεον.

'Ἡ σύντομος Α' πρὸς Μακάριον ἐπιστολὴ ἀρχίζει μὲ ὑπόμνησιν τῆς κρισιμότητος τῆς καταστάσεως· «οὐπω μοι δοκεῖτε καταλαβεῖν ὅτι πῦρ καίεται καὶ κατισχύει φλόξ» (1). Εἶναι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, διὰ τοῦ ὁποίου τὴν κατασίγασιν ὁ Παλαμᾶς εἰργάσθη μόνος, ἐνῶ ἄλλοι ἀνεκίνουν τὸ πῦρ, ἄλλοι ἐβοήθουν αὐτοὺς καὶ ἄλλοι ἠδιαφόρουν· ἂν εἶχε συνεργάτας, θὰ ἠδύνατο νὰ συγκρατήσῃ αὐτό, ἀλλ' ἀντὶ τούτου ἡ πυρκαϊὰ παρέσυρε σχεδὸν πρῶτον αὐτόν. Πληροφορεῖ τὸν ἀδελφόν περὶ τῶν δυσμενῶν συνεπειῶν, τὰς ὁποίας εἶχον ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ ἀπο-

στολή τοῦ γράμματος τῶν γερόντων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἢ ὑπὲρ τοῦ Καντακουζηνοῦ τροπὴ τῶν πραγμάτων· ἀντὶ ἀπελευθερώσεως ἢ εἰρκτὴ κατέστη δι' αὐτὸν αὐστηροτέρα, ἀλλ' ἐκφράζει παρὰ ταῦτα ἱκανοποίησιν διὰ τὴν χειρονομίαν τῶν γερόντων καὶ διὰ τὴν ἀνακοπὴν τῆς ὁρμῆς τοῦ Μακαρίου νὰ μεταβῇ εἰς τὴν πρωτεύουσαν πλησίον τοῦ θλιβομένου ἀδελφοῦ του. Πλήρης ἀπαισιοδοξίας κατὰ τὰ ἄλλα ὁ Παλαμᾶς ἐνταῦθα, ἀναθέτει τὰς ἐλπίδας ἐλευθερώσεώς του εἰς μόνον τὸν Θεόν.

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν γίνεται λόγος περὶ τῶν πρώτων μόνον συνεπειῶν τοῦ γράμματος τῶν ἀγιορειτῶν, δὲν ἀναφέρονται δὲ αἱ ἄλλαι ἀντιδράσεις αἱ ὁποῖαι περιέχονται εἰς τὰς δύο ἄλλας πρὸς τὸ "Ὄρος πεμφθείσας τότε ἐπιστολὰς καὶ εἰς τὴν δευτέραν πρὸς τὸν ἴδιον Μακάριον· προφανῶς λοιπὸν αὕτη ἐγράφη ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῶν ἄλλων δύο, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1344. Ἦτο πολὺ φυσικὸν νὰ γράψῃ πρῶτον εἰς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ.

11. ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΑΓΙΩΙ ΟΡΕΙ ΓΕΡΟΝΤΑΣ

Διὰ τὴν σειρὰν τῶν δύο ἐπὶ τῇ ὡς ἄνω μνημονευθείσῃ εὐκαιρίᾳ σταλεισῶν εἰς τὸ "Ὄρος ἐπιστολῶν στηριζόμεθα εἰς τὴν σημείωσιν τῆς Πρὸς Φιλόθεον 21, ὅπου λέγεται «εἶση δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχον καὶ ἀπὸ τῶν ἐπεσταλμένων μοι πρὸς τοὺς πατέρας, ἐν οἷς καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἑράκλειαν ἐπ' ἐμοὶ πεπραγμένα καὶ τίνος ἔνεκα καὶ μεθ' οἷαν ἔρευναν ἡμᾶς ἐπανήγαγεν ἐκεῖθεν». Ἡ Πρὸς Φιλόθεον λοιπὸν λόγῳ τοῦ μήκους αὐτῆς ἀφέθη νὰ γραφῇ τελευταία, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ταχυδρόμοι ἠπείγοντο, ἔμεινεν ἡμιτελής· πάντως προφανῶς καὶ αἱ δύο ἐπιστολαὶ ἐστάλησαν διὰ τῶν αὐτῶν ταχυδρόμων.

Εἰς τὰς ἐπιστολὰς ταύτας ὁ Παλαμᾶς ἐμφανίζεται γνωρίζων τὴν ἀποστολὴν γραμμάτων εἰς τὸ "Ὄρος ἐκ

μέρους τῶν βασιλέων καὶ τοῦ πατριάρχου, ἀλλ' ἀγνοῶν τὴν ἀπόφασιν τῆς συνόδου τῆς 4ης Νοεμβρίου. Τὸ γράμμα τοῦ πατριάρχου, φέρον ὡς μῆνα συντάξεως τὸν Νοέμβριον καὶ μὴ μνημονεῦον τὴν σύνοδον τῆς 4ης Νοεμβρίου, δυνατὸν νὰ ἐγράφη κατὰ τὰς πρῶτας τρεῖς ἡμέρας τοῦ μηνὸς τούτου. Πάντως δὲν ἐστάλη εἰς τὸ Ὅρος, ὡς εἶχεν ἀρχικῶς πληροφορηθῆ ὁ Παλαμᾶς, ἀλλ' ἐκρατήθη οἴκοι, ὡς ἔμαθε μετὰ ταῦτα²⁷. Δὲν εἶναι βεβαίως ἀπαραίτητον βάσει τῆς ὡς ἄνω ἀγνοίας νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ τούτου τὰ γράμματα συνετάχθησαν πρὸ τῆς 4. Νοεμβρίου, διότι ὁ ἐν τῇ φυλακῇ ἔγκλειστος ἡσυχαστῆς θὰ ἐλάμβανε γνῶσιν τῶν συμβαινόντων μὲ σχετικὴν καθυστέρησιν, ἀλλὰ πάντως δὲν δύνανται νὰ εἶναι πολὺ μεταγενέστερα τῆς ἡμερομηνίας ταύτης. Ἐν παραγράφῳ 6 μαρτυρεῖται ὅτι ἀπὸ τῆς συλλήψεως τοῦ Παλαμᾶ εἶχον παρέλθει δύο ὀλόκληροι ἔνιαυτοί, ἐπομένως ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1342 εὐρισκόμεθα εἰς τὸ φθινόπωρον τοῦ 1344.

Εἰς τὴν παροῦσαν ἐπιστολὴν ὁ Παλαμᾶς ἐκφράζει εὐχαριστίας πρὸς τοὺς ἁγιορεῖτας γέροντας διὰ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνδιαφέρον καὶ ἰδίως διὰ τὰς ἐπιστολάς των, αἱ ὁποῖαι ἀνεκούφισαν αὐτόν, ἔστω καὶ ἂν ἔφερον ἀντίθετα τῶν προσδοκωμένων ἀποτελέσματα. Αἱ παρακλήσεις τῶν γερόντων ἠμείφθησαν μὲ συκοφαντικὰ γράμματα γέμοντα τῶσαύτης δυστροπίας, ὥστε κρυφίως καὶ συνετάχθησαν καὶ ἐστάλησαν, προφανῶς ὑπὸ τοῦ ἐξάρχου πάντων τῶν τοιούτων, «ὃς νῦν ὡς βούλεται καὶ τὰ βασιλεια στρέφει», δηλαδὴ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου Καλέκα (2).

Οἱ ἁγιορεῖται ζῶντες μακρὰν τοῦ κόσμου δὲν ἠδύναντο νὰ παρακολουθήσουν εὐχερῶς τὴν ἐξέλιξιν τῶν πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων καὶ ἐχρειά-

27. Β' Πρὸς Μακάριον 1.

ζοντο ἐνημέρωσιν, τὴν ὁποίαν παρέχει διὰ τῆς παρουσίας ὁ Παλαμᾶς. Τονίζει ὅτι τὸ συκοφαντικὸν τῶν κατ' αὐτοῦ κατηγοριῶν ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν τιμῶν τῶν ὁποίων ἀπήλαυε παρὰ τῶν ἰδίων προσώπων ἄλλοτε πρὸ τῆς ἐμφυλίου στάσεως, ὅτε καθ' ἑκάστην ἐγίνοντο «εὐκλεεῖς ἀναρρήσεις καὶ τόμοι συνεγράφοντο καὶ τοῖς πόρρω συστατικὰ γράμματα διεπέμποντο, πολλῶν γέμοντα τῶν ἡμετέρων ἐπαίνων». Ἐνῶ δὲ οὗτος ἤθελε τότε ν' ἀναχωρήσῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἐκεῖνοι τὸν ἐκράτησαν ἐπικαλούμενοι τὸ κοινὸν ὄφελος (2).

Δίδει δὲ τέλος πολυτίμους πληροφορίες περὶ τῶν μετὰ ταῦτα περιπετειῶν του. Ὅτε ἐξερράγη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, δὲν ἐτάχθη μὲ καμμίαν μερίδα, διεκῆρυξε τὴν ἀνάγκην ἐπικρατήσεως εἰρήνης καὶ συνεβούλευε συμβιβασμὸν, ἦτοι ἐπάνοδον εἰς τὴν πρὸ τοῦ Ὀκτωβρίου 1341 κατάστασιν. Ταῦτα ἔλεγε φανερῶς εἰς τοὺς ἐν τῇ ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη (3). Καὶ ὅτε εἶδεν ὅτι τὰ δύο μέρη ἦσαν ἔτοιμα νὰ προέλθουν εἰς σφαγὰς, ἔφυγεν εἰς τὴν ἀντιπέραν μονὴν τῶν Ἀρχιστρατηγῶν (Μιχαήλ), πενθῶν ἑαυτὸν καὶ τὸ γένος. Ὁ «κοινὸς πρόεδρος», ὁ πατριάρχης, ὑπέκλεπτε τὴν κατὰ τούτου δρῆν τῶν βασιλέων, λέγων ὅτι οὗτος ἐπηρέαζε πολλοὺς εἰς τὴν στάσιν των ἔναντι τῶν πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, παρεχώρησε δὲ παρησίαν εἰς τὸν Ἀκίνδυνον καὶ τοὺς ἄλλους Βαρλααμίτας νὰ ὀμιλοῦν κατ' αὐτοῦ. Τότε οὗτος, ἐπιθυμῶν νὰ ἐκκόψῃ πᾶσαν ἀφορμὴν, ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς μονῆς εἰς κατάλληλον ἐρημητήριον παρὰ τὴν Ἡράκλειαν (4). Μετὰ τέσσαρας μῆνας, ἄγνωστον πῶθεν μαθὼν περὶ τοῦ καταφυγίου του, ὁ πατριάρχης καὶ πολιτάρχης ἔστειλεν ἀντιπροσώπους διὰ νὰ ἐρευνήσουν τὰ κατ' αὐτὸν καὶ συλλάβουν αὐτόν, ὡς δῆθεν συνωμοτοῦντα ὑπὲρ τοῦ Καντακουζηνοῦ. Παρὰ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ δημάρχου Ἡρακλείας ὅτι μετ' οὐ-

δενὸς ἦλθεν οὗτος εἰς ἐπαφὴν κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον συνελήφθη. Μολονότι δὲ οἱ συγκλητικοὶ εὗρον τοῦτον ἄθῳον, ὁ πατριάρχης ἐνέκλεισεν αὐτὸν εἰς μονὴν φυλασσομένην ὑπὸ στρατιωτῶν, μέχρις ὅτου ὁ μέγας δούξ 'Αλέξιος 'Απόκαυκος παρακληθεὶς δι' ἐπιστολῆς ἀπεμάκρυνεν ἐκεῖθεν τὴν φρουρᾶν, ὅποτε ὁ πατριάρχης μετέφερεν αὐτὸν εἰς δευτέραν πλησιεστέραν πρὸς αὐτὸν μονήν, παραγγείλας οὔτε τοῦ κελλίου νὰ ἐξέρχεται οὗτος οὔτε ἐπισκέπτας νὰ δέχεται (5). Τότε πλέον ὁ πατριάρχης «κοινωνεῖ καὶ συνάπτει ἑαυτὸν 'Ακινδύνῳ τε καὶ τοῖς ἄλλοις τοῦ ἐκ Καλαβρίας ἐκείνου Βαρλαάμ φοιτηταῖς», τοὺς ὁποίους κατεδίκασαν αἱ σύνοδοι ἐκεῖναι, διὰ νὰ δικαιολογήσῃ δὲ τὴν ἐπὶ διετίαν ἤδη παρατεινομένην φυλάκισιν τοῦ ἡσυχαστοῦ, κατηγορεῖ αὐτὸν ὡς θορυβοποιὸν καὶ ὡς δογματίζοντα καινὰ καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι δῆθεν ταῦτα ἐνεργῶν ἐφαρμόζει τὰ ἐν τῷ Συνοδικῷ τόμῳ διαλαμβανόμενα(6). 'Ακολούθως ὁ Παλαμᾶς καὶ 16 ἔγκριτοι μοναχοί, φεύγοντες ἀπειλᾶς κατέφυγον εἰς τὴν 'Αγίαν Σοφίαν ὡς εἰς ἄσυλον καὶ παρέμειναν ἐκεῖ ἐπὶ δίμηνον, τέλος δὲ ὁ 'Ιωάννης Καλέκας δι' ὑποσχέσεων καὶ δόλου ἀφαρπάσας αὐτοὺς ἐκεῖθεν παρέδωκεν εἰς δημοσίαν φυλακὴν. «Ἐν μόνον ἀπέμενεν εἰς τὸν πατριάρχην, νὰ πείσῃ καὶ τὸν βασιλέα νὰ γράψῃ κατὰ τούτου, ὅπερ ἐπέτυχε τῶρα(7).

Κατὰ ταῦτα ὁ Παλαμᾶς διώκεται καὶ ὑποφέρει, διότι πρῶτον ἐκήρυξε στέργειν τὰς συνόδους, δεύτερον συμφωνεῖ μὲ τοὺς Πατέρας, τρίτον συμβουλεύει εἰρήνευσιν τῆς πολιτείας (8).

12. ΠΡΟΣ ΦΙΛΟΘΕΟΝ

«Τῷ ὀσιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις καὶ ἐμοὶ ἐν Κυρίῳ φιλτάτῳ καὶ ἀδελφῷ καὶ πατρὶ καὶ δεσπότῃ, τῷ ὄντως Φιλοθέῳ».

Ὁ Φιλόθεος Κόκκινος, τότε μὲν ἡγούμενος τῆς μονῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὄρους, διαδεχθεὶς τὸν Μακρίον γενόμενον μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, μετέπειτα δὲ οἰκουμενικὸς πατριάρχης (1354—1355 καὶ 1364—1376) ὑπῆρξεν ἐκ τῶν κυριωτέρων ὑπερασπιστῶν τῆς θεολογίας τοῦ Παλαμᾶ καὶ ὑποστηρικτῶν αὐτοῦ διὰ λόγων, συγγραφῶν καὶ ἔργων. Συνέγραψε τὸ Ἐγκώμιον αὐτοῦ καὶ διὰ συνόδου τοῦ 1368 ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ὡς ἅγιον.

Ἡ παροῦσα ἐπιστολὴ ἐγράφη καθ' ὃν χρόνον καὶ ἡ προηγουμένη, ἦτοι τὸν Νοέμβριον τοῦ 1344. Εἰς τὴν καθ' αὐτὸ πρὸς τὸν Φιλόθεον ἐπιστολὴν (1-5) ὁ Παλαμᾶς ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἔκκλησιν τῶν ἁγιορειτῶν πατέρων, εἰς ἀπάντησιν τῆς ὁποίας ὁ «τῆς βαρλααμίτιδος πλάνης προεστηκώς», ὁ Ἰωάννης Καλέκας, συνεσκεύασε δόλωμα εἰς ἄγκιστρον καὶ τὸ ἔρριψεν εἰς τὸ Ὄρος διὰ νὰ δελεάσῃ τοὺς ἀφελεῖς ἔστειλε δηλαδὴ ἐπιστολὴν συκοφαντικὴν κατὰ τοῦ γράφοντος. Προσπαθεῖ νὰ προλάβῃ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης — ἡ ὁποία εἰς τὴν πραγματικότητά δὲν εἶχε σταλῆ — ἐπὶ τῆς στάσεως τῶν προκρίτων τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ ἰδίως προτρέπει τὸν Φιλόθεον νὰ φροντίσῃ, ὥστε οἱ γέροντες νὰ ὀλοκληρώσουν τὸ ἡμιτελὲς ἔργον των συγχίζοντες τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἐπέμβασιν ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως. Τὸ ἐν Πρὸς Βησσαρίωνα 4 διατυπούμενον παράπονον ἔναντι τοῦ Φιλοθέου δὲν ἐπαναλαμβάνεται ἔδῳ.

Εἰς τί θὰ συνίστατο ἡ νέα ἐπέμβασίς των, φαίνεται ἀπὸ τὸ δεύτερον μέρος τῆς ἐπιστολῆς (6-21), τὸ ὁποῖον εἶναι λόγοι τοῦ Παλαμᾶ τιθέμενοι εἰς τὴν γραφίδα τῶν ἁγιορειτῶν δηλαδὴ θὰ συνίστατο εἰς τὴν ἀποστολὴν νέας ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἄρχοντας, διὰ τῆς ὁποίας θὰ δίδεται ἀπάντησις εἰς

τὰς ἀνακριθείας καὶ παρερμηνείας τὰς ὁποίας περιεί-
χεν ἡ — μὴ σταλεῖσα — ἐπιστολὴ τοῦ πατριάρχου.

Οἱ ἁγιορεῖται πρέπει νὰ γράψουν πρῶτον ὅτι ὁ Πα-
λαμᾶς σέβεται τοὺς Τόμους, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Ἀ-
γιορειτικὸς εἶναι καρπὸς τοῦ Ὁρους, καὶ ἐπο-
μένως ὁ καταδικάζων τοῦτον ὀφείλει νὰ καταδικάσῃ καὶ
αὐτοὺς τοὺς ἰδίους. Ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι αἱ σύνοδοι κατε-
δίκασαν μὲν τὰ τοῦ Βαρλαάμ, ἀλλὰ δὲν ἐπεκύρωσαν τὰ
τοῦ Παλαμᾶ εἶναι ἀφελής, διότι προκειμένης κρίσεως
περὶ δύο διαδίκων, ὅταν καταδικάζεται ὁ εἷς, ἀθωοῦται
ὁ ἄλλος. Ὁ Συνοδικὸς τόμος ἀποδεικνύει ὅτι
ἐπεκυρώθη ἡ διδασκαλία τοῦ Παλαμᾶ γενικῶς καὶ ὄχι
μόνον τὰ περὶ θείου φωτὸς καὶ ἱεραῆς προσευχῆς κεφά-
λαια. Ἐπειτα οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει, πῶς δέχονται
τὸν Ἀκίνδυνον, ἐνῶ οὗτος κατηγορεῖ τὸν Παλαμᾶν,
πρᾶγμα ἀπαγορευόμενον ὑπὸ τοῦ Τόμου; Καὶ ἐπίσης
πῶς ὁ κατηγορῶν δικαιοῦται νὰ λαλῇ καὶ νὰ γράφῃ, ἀλλ’
ὁ κατηγορούμενος δὲν δικαιοῦται; Ὁ Παλαμᾶς ἀπλῶς
ἀπελογεῖτο, ἄρα δὲν ἐθορύβει αὐτός, ἀλλ’ ὁ προκαλῶν
καὶ κατηγορῶν αὐτόν. Γραμμὴ τῆς ἐπιχειρηματολογίας
αὐτοῦ ἐνταῦθα εἶναι, νὰ φανῇ ὅτι ὁ Συνοδικὸς τό-
μος ἐπιτιμᾷ τοὺς κινοῦντας δογματικὸν λόγον καὶ ὄχι
τοὺς ἀπολογουμένους. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἰωάννου Κα-
λέκα, τῆς ὁποίας τὸ περιεχόμενον εἶχε γνωρίσει μέσω
φίλων του ὁ Παλαμᾶς, δὲν ἦτο τίποτε ἄλλο εἰμὴ παραλ-
λαγὴ ἄλλων κειμένων τοῦ Κάλεκα.

Δεύτερον οἱ ἁγιορεῖται πρέπει νὰ δώσουν ἀκριβῆ
ἔκθεσιν περὶ τῶν συμβάντων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1341 καὶ
ἐξῆς. Ἡ ἔκθεσις αὕτη ὁμοιάζει μὲ τὴν τῆς ἐπιστολῆς
Πρός τοὺς γέροντας, ἀλλ’ εἶναι ἐκτενεστέρα
ἐκείνης καὶ τερματίζεται μὲ τὴν εἰς Ἡράκλειαν κατα-
φυγὴν τὸ θέρος τοῦ 1342 λόγω ἐπειγούσης ἀναχωρή-
σεως τῶν γραμματοκομιστῶν ὅθεν διὰ τὰ μετὰ ταῦτα

ἐπεισόδια παραπέμπει εἰς τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην(21).

“Ὅτε ἐξερράγη ἡ ἐμφύλιος στάσις, ὁ Παλαμᾶς δὲν ἤρρεσεν εἰς τὸν πατριάρχην καὶ τοὺς ἄλλους ἄρχοντας, διότι συνεβούλευσεν εἰρηνικὴν διευθέτησιν τῶν διαφορῶν· ὁ δὲ πατριάρχης τόσοσιν πολὺ ὠργίσθη, ὥστε θὰ ὑπέβαλεν αὐτὸν ἔκτοτε εἰς δεινά, εἰάν δὲν ἐπενέβαινε φιλικῶς ὁ Ἀλέξιος Ἀπόκαυκος(14). Πάντως ὁ Παλαμᾶς ἀπομακρυνθεὶς αὐτῶν εἰρηνικῶς, ἐγκατεστάθη εἰς τὴν ἀντιπέραν μονὴν τῶν Ἀρχιστρατήγων, εὐθύς δὲ ἀμέσως ὁ πατριάρχης, ἔχων ἐνδόμυχον τὴν κατ’ αὐτοῦ ὀργήν, παρεχώρησε παρησίαν εἰς τὸν Ἀκίνδυνον, συνοδικῶς καταδικασμένον, καὶ τοὺς ἄλλους βαρλααμίτας, καὶ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ θορυβοῦν κατ’ αὐτοῦ. Ὅταν δὲ οὗτος ἔστελλε περὶ τούτου ἀναφορὰς εἰς τὸν πατριάρχην, ὡς εἰάν ἐκεῖνος δὲν ἐγνώριζε τὸ πρᾶγμα, ἀντὶ λήψεως μέτρων κατὰ τοῦ Ἀκινδύνου ἐρρίπτοντο κατὰ τοῦ Παλαμᾶ βολίδες λόγων πικραὶ(13). Περὶ δὲ τὰ μέσα τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς πέμπει ὁ πατριάρχης πρὸς αὐτὸν τινὰ τῶν ἀξιολόγων ἀνδρῶν διαβιβάζοντα ἐπιθυμίαν του νὰ ἀφιχθῆ οὗτος εἰς τὰ ἀνάκτορα, διὰ νὰ διαβεβαιώσῃ τὴν βασιλίτισσαν περὶ συμφωνίας αὐτοῦ πρὸς τὴν πολιτικὴν μερίδα αὐτῆς τότε καὶ αὐτὸν θὰ τιμήσουσιν δεόντως καὶ τὸν φλύαρον Ἀκίνδυνον θὰ κατασιγάσουσιν. Ὁ Παλαμᾶς ἀντεμήνυσε διὰ τοῦ ἀπεσταλμένου, κατὰ τρόπον μᾶλλον αὐστηρόν, ὅτι εἰς χεῖρας τοῦ πατριάρχου ἀκριβῶς εἶναι καὶ τῆς βασιλίσεως καὶ τὰς ὑποψίας νὰ διαλύσῃ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου τὴν δραστηριότητα νὰ παύσῃ καὶ ὅτι δὲν ἠδύνατο μὲν ἀμέσως νὰ μεταβῆ παρ’ αὐτῶ, ἀλλὰ θὰ μετέβαινε εὐθύς μετὰ τὴν Τεσσαρακοστήν. Ἐκ τούτων πάντως καθίστατο φανερόν ὅτι ὁ πατριάρχης ὠμολόγει τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀκινδύνου ἀνακίνησιν τῆς ἔριδος(14 ἐξ.).

Μαθὼν δὲ ὅτι κατέφθανε νῆδη ἡ ἀγιορειτικὴ ἀντι-

προσωπεία ὑπὸ τὸν πρῶτον, κατῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ αὐτὸς καὶ ἐφιλοξένησε τὸν πρῶτον εἰς τὰ κελλία του ἐπὶ διήμερον. Εἰς τὰ ἀνάκτορα δὲ καὶ τὰ πατριαρχεῖα ἤρχισε νὰ ἀνέρχεται ἀπὸ τῆς Διακαινησίμου. Ἐνῶ δὲ ἡμέραν τινὰ ἦτο μόνος παρὰ τῆ βασιλίσση, εἰσῆλθον ὁ πατριάρχης καὶ οἱ ἐν τέλει, οἵτινες ἠθέλησαν νὰ ὑπαγορεύσουν εἰς αὐτὸν τί νὰ εἴπη, φρονοῦντες ὅτι οὗτος ζῶν μακρὰν τοῦ κόσμου ἀγνοεῖ τὰ ἐνταῦθα τελούμενα· ἀλλ' οὗτος διετύπωσε τὰς ἀπόψεις του περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως αὐτοβούλως (16).

Ἐκτοτε ὁ πατριάρχης ἐπεδίωκεν ἀφορμὴν νὰ τιμωρήσῃ τὸν Παλαμᾶν, οὗτος δὲ μέχρι τῆς Κυριακῆς τῶν Ἁγίων Πατέρων παρέμεινεν εἰς τὴν πόλιν, τὴν ἐπομένην δὲ ἐγκατεστάθη ἐκ νέου εἰς τὴν ἀντιπέραν μονήν. Ἐπειδὴ ὁμως κατὰ τὴν ἀνοιξιν πολὺ ἐθορύβουν τὰ πρὸς Εὐξείνιον πλέοντα πλοῖα, ἐκεῖ πλησίον συσκευαζόμενα, προухώρησεν εἰς τὰ παρακείμενα βαθύσκια δάση, ὅπου ὑπῆρχον κατάλληλα ἐνδιαιτήματα δι' ἡσυχίαν. Ἀλλὰ τὴν ἑβδομάδα, μεθ' ἣν εἶχεν ἀνέλθει, ἤκουσεν ὅτι εἰς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπεσκέφθη τὴν μονὴν ζητῶν αὐτὸν καὶ μὴ εὐρῶν ἀνεχώρησεν. Ἐπιστρέψας τότε ὁ Παλαμᾶς εἰς τὴν πόλιν, ἠρώτησε τοὺς φίλους μοναχοὺς περὶ τῶν συμβαινόντων, ἐκεῖνοι δὲ ἔδωσαν εἰς αὐτὸν τὴν πληροφορίαν ὅτι ἐκαλεῖτο εἰς ψευδοσύνοδον, εἰς τὴν ὁποίαν πλὴν τοῦ πατριάρχου μετεῖχον ἐκ τῶν συγκλητικῶν οἱ συγγενεῖς τῆς Χουμναίνης, νεώτεροι τῶν ἄλλων, καὶ ὁ Ἀκίνδυνος μετὰ μαθητῶν του ροπαλοφόρων, ὅλοι ἀποφασισμένοι νὰ καταδικίσουν αὐτὸν καὶ ἀκολούθως νὰ παραδώσουν αὐτὸν εἰς ἐμπαιγμόν. Κατόπιν τούτου δὲν μετέβη εἰς τὸν πατριάρχην, ὡς προετίθετο ἀρχικῶς, ἀλλὰ διῆγεν ἀρκετὰς ἡμέρας ἐντὸς τῆς πόλεως πλησίον φίλων του ἀλλάσσων καταλύματα (17).

Ἐνῶ δὲ εὐρίσκετο ἡμέραν τινὰ μετὰ τοῦ πρώτου

τοῦ Ἀγίου Ὁρους, δύο ἐκκλησιαστικοὶ ἐλθόντες προσεκάλεσαν αὐτὸν εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἀλλ' οὗτος ἀπορῶν διότι καλεῖται δι' ἐκκλησιαστικῶν καὶ οὐχὶ διὰ πολιτικῶν ἀξιωματούχων ἐδήλωσεν ὅτι θὰ μεταβῆ ἐκεῖ τὴν ἐπομένην(18). Τότε ὁ πρῶτος ἔστειλεν εἰς τὸν πατριάρχην τὸν ἡγούμενον τῆς Φιλοθέου, ὅστις διεμήνυσεν ὅτι τὸ θέμα Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου ἐνδιαφέρει ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς καὶ δὴ τοὺς ἁγιορείτας· ἂν λοιπὸν αὐτὸ εἶναι δι' ὃ ὁ Παλαμᾶς καλεῖται, πρέπει νὰ συγκληθῆ σύνοδος πρὸς διευθέτησίν του. Ὁ πατριάρχης ἀπήντησεν ὅτι δὲν σκοπεύει νὰ συγκαλέσῃ σύνοδον, ἀλλ' ἀπλῶς ζητεῖ τὰ συγγράμματα τοῦ Παλαμᾶ(19). Κατόπιν τούτου ἀνῆλθον εἰς τὰ πατριαρχεῖα ὅλοι οἱ παρεπιδημοῦντες ἁγιορεῖται καὶ εἶπον εἰς τὸν πατριάρχην ὅτι πρὸ ὀλίγου χρόνου ἀνέγνωσε καὶ ἐθαύμασε καὶ συνοδικῶς ἐδικαίωσε τὰ συγγράμματα τοῦ Παλαμᾶ, ἀλλ' ἤκουσαν ἐκπληκτοὶ τοῦ πατριάρχου λέγοντος ὅτι ὁ Παλαμᾶς καλεῖται νὰ δώσῃ λόγον δι' ἐπιστολὰς σταλείσας δῆθεν πρὸς τὸν Ἰωάννην Καντακουζηνὸν καὶ τοὺς Ἀσάνας καὶ κατασχεθείσας· ὅταν δὲ ἐζήτησαν νὰ ἴδουν τὰς ἐπιστολάς, ἐκεῖνος ἀπεστράφη μετ' ὀργῆς(20).

Αὐτοὶ ἦσαν οἱ λόγοι δι' οὓς ὁ Παλαμᾶς ἀνεχώρησεν εἰς Ἡράκλειαν καὶ οὐχὶ ἡ ἐπιθυμία του ν' ἀποφύγῃ σύνοδόν τινα, ὡς γράφει ὁ Ἰωάννης Καλέκας(21).

13. Β' ΠΡΟΣ ΜΑΚΑΡΙΟΝ

«Ἐτέρα πρὸς τὸν ἀνωτέρω εἰρημένον ἴδιον ἀδελφόν».

Ἡ ἐπιστολὴ αὐτῇ εἶναι σχεδὸν θριαμβευτικὴ, ἀναγγέλουσα ἀπρόοπτον μεταβολὴν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα.

Κατ' ἀρχὰς συνοψίζει τὰ τελευταῖα συμβάντα. Ὁ πατριάρχης ἔπεισε τοὺς βασιλεῖς νὰ γράψουν εἰς τοὺς ἁγιο-

ρείτας κατὰ τοῦ Παλαμᾶ εἰς ἀπάντησιν τῶν γραμμάτων τὰ ὁποῖα ἐκεῖνοι εἶχον ἀποστείλει πρὸς τὸν πατριάρχη, τὴν βασίλισσαν καὶ τοὺς ἄρχοντας κατὰ τὸ τρέχον ἔτος, «τῆτες». Ἄλλ' ὡς ἐπληροφορήθη ἔπειτα, ὅτι τὸ ἰδικόν του πρὸς τοὺς ἁγιορείτας γράμμα δὲν ἀπέστειλεν ἐκεῖ, ὡς ἐνόμιζε πρῖν, ἀλλὰ κατεκράτησεν οἴκοι. Πάντως τὸ ἔργον τῆς ἀγάπης τῶν ἁγιορειτῶν ἀπέβη μὲν πρόξενον βλάβης, ἀλλὰ μόνον μικροπροθέσμως· διότι δὲν συνεργεῖ μόνον τῶ κακῶ τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ τῶ ἀγαθῶ τὸ κακόν(1).

Οὕτω ὁ Ἰωάννης Καλέκας, θαρρήσας ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ, ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ τὸν Ἀκίνδυνον «πρόεδρον Ἐκκλησίας», ἐπίσκοπον, καὶ μάλιστα ἐχειροτόνησεν αὐτὸν εἰς διάκονον· ἀλλ' ἐπὶ τέλος ἡ βασίλισσα ἀνένηψε, μὴ ἀνεχομένη νὰ χειροτονηθῇ ἄνθρωπος καταδικασθεὶς ὑπὸ συνόδου, διότι τοιαύτη ἐνέργεια θὰ ἔφερε ταραχὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Διὰ ταῦτα ἡ σύγκλητος, συναινούντων καὶ ἐγκρίτων ἀρχιερέων, ἠκύρωσε τὴν χειροτονίαν(2).

Ἐλάμψε λοιπὸν ἡ ἀλήθεια τὴν ὁποῖαν ὁ Παλαμᾶς ἐπρέσβευε καὶ δὲν ἴσχυσαν νὰ σκιάσουν αὐτὴν οὔτε αἱ κατηγορίαι οὔτε αἱ δωροδοκίαι διὰ χρημάτων τὰ ὁποῖα προήρχοντο εἰς τοὺς ἀντιπάλους «παρὰ τῆς δεῖνος», ἥτοι τῆς Χουμναίνης(4). Καθ' ἣν στιγμὴν οὗτοι ἐνόμιζον ὅτι ἐνίκησαν ὀριστικῶς καὶ «τὸν κολοφῶνα τῶν κακῶν ἐπιθεῖναι διενουῶντο», ὁ Θεὸς ἐκίνησε τὸν ζῆλον τῶν βασιλευόντων καὶ τῶν ἀρχόντων. Πρόθεσις τοῦ Γρηγορίου εἶναι νὰ δείξῃ ὅτι ἡ μεταστροφή τῆς βασιλείσεως ὀφείλεται εἰς φώτισιν θείαν.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐγράφη «τῆτες», τὸ αὐτὸ ἔτος καθ' ὃ ἔστειλαν τὰ γράμματα οἱ ἁγιορεῖται. Ὡς γνωστὸν τὸ ἔτος τότε ἤρχιζε τὴν 1ην Σεπτεμβρίου. Περισσότερον πλησιάζομεν εἰς τὸν χρόνον συντάξεως ἐκ τῆς εἰκόνοσ ἣν δίδει περὶ τῶν γεγονότων, ἰδίως περὶ προσ-

φάτου χειροτονίας τοῦ Ἀκινδύνου. Προφανῶς ἐγράφη τὸν Δεκέμβριον 1344 ἢ τὸν Ἰανουάριον 1345.

14. ΠΡΟΣ ANNAN ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΙΝΑΝ

Ἡ βασίλισσα Ἄννα Παλαιολογίνα ἐν τῇ ἀναζητή-
σει λύσεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ θέματος κατὰ τὴν τελευ-
ταίαν φάσιν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ἀπηυθύνθη εἰς δια-
φόρους προσωπικότητας πρὸς καταρτισμὸν τῆς, ὡς οἱ
Νικηφόρος Γρηγοῤῥᾶς καὶ Δαυὶδ Δισύπατος. Ὡς ἦτο
εὐνόητον ἐζήτησε τὰς ἀπόψεις καὶ τοῦ Γρηγορίου Πα-
λαμᾶ. «Ἐπεὶ δὲ τῷ θεοκινήτῳ ζήλῳ, τὴν βασιλικωτά-
την ἐν ἀρεταῖς συγκεκραμένην ἔχουσα φρόνησιν, ζητεῖ
καλῶς ποιοῦσα μαθεῖν ὡς ἐν ἐπιτόμῳ καὶ κατὰ τὸ ἐγ-
χωροῦν σαφῶς τὰ παρ' ἡμῶν καὶ τῶν ἀντιθέτων ἡμῶν
καὶ φρονούμενα καὶ λεγόμενα περὶ τοῦ θειωτάτου φω-
τός, οὕτω ταῦτ' ἔχει» (2).

Μὲ διπλωματικότητα ὁ Παλαμᾶς ἀναμιμνήσκειται
Ἀνδρονίκου Γ' διὰ τὴν παρ' αὐτοῦ ὑπεράσπισιν τῆς ὁρ-
θοδοξίας καὶ ἐπαιεῖ τὴν Ἄνναν διὰ τὴν ἀπόφασίν τῆς
νὰ φανῆ ἰσοστάσιος μὲ τὸν ἀείμνηστον σύζυγόν τῆς, ὅ-
πως καὶ εἰς τὰ ἄλλα, οὕτω καὶ εἰς τὴν εὐσέβειαν (1).
Διὰ τοῦ Συνοδικοῦ τῶν τοῦ 1341 ὁμιλεῖ ὁ
βασιλεὺς (4).

Ἡ βραχεῖα ἔκθεσις περὶ οὐσίας καὶ θείας ἐλλάμψε-
ως, ὑπερκειμένου καὶ ὑφειμένου, ἀκτίστου καὶ κτιστοῦ,
εἶναι πᾶν ὃ τι ἐχρειάζετο διὰ τὴν περίστασιν ἢ Ἄννα
δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐνδιατρίψῃ εἰς ἐκτεταμένην δογμα-
τικὴν ἐπιχειρηματολογίαν.

Ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη πιθανῶς τὸν Ἰανουάριον τοῦ
1346.

ΚΕΙΜΕΝΟΝ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΤΑ ΘΕΙΑ ΣΟΦΟΝ ΑΡΣΕΝΙΟΝ
ΜΟΝΑΧΟΝ ΤΟΝ ΣΤΟΥΔΙΤΗΝ

1 Εἰδέναι σε βούλομαι, θεσπέσιε πάτερ, ὡς ὁ νῦν αἰ-
τεῖς παρ' ἡμῶν ἔνεκα τοῦ πρόφασιν πᾶσαν ἐξαφανίσει
τῶν μάτην πολεμούντων ἡμῖν, ἐν τοῖς ἡμετέροις ἀνά-
γραφτον κεῖται λόγοις, κἂν εἰ ἐθελοκωφοῦντες ἐκεῖνοι
5 συκοφαντικῶς ἡμῖν ἐπιτίθενται. Αὐτίκα ἐν τῷ Ἁ-
γιορειτικῷ τόμῳ, ὃς ἔφθη πρὸ δύο ἐτῶν συγ-
γραφεῖς παρ' ἡμῶν, οὕτω φασὲν ἐπὶ λέξεως· «ἡ τῶν
πάλαι προρρησεων ἔκβασις σύμφωνα τοῖς φανεροῖς
ἀνέδειξε τὰ τότε μυστήρια. Καὶ πιστεύομεν νῦν, εἰς
10 Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, θεότητα τρισυπό-
στατον, φύσει μίαν, ἁπλῆν, ἀσύνθετον, ἄκτιστον, ἀόρα-
τον, ἀπερινόητον», καὶ πάλιν, «οὕτω καὶ τοῦ μέλλοντος
αἰῶνος ἐν καιροῖς ἰδίῳ ἀποκαλυφθέντος κατὰ τὴν ἁ-
φραστον ἔκφανσιν τοῦ ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσιν
15 ἐνὸς Θεοῦ», καὶ πάλιν, «τοῖς πέρασι τῆς γῆς ὕστερον
ἐξεφάνη τὸ τρισυπόστατον τῆς θεότητος, τῷ λόγῳ τῆς
μοναρχίας μηδαμῶς λυμαινόμενον». Ἄλλ' εἰ καὶ μίαν
ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι προσκυνοῦμεν θεότητα, καὶ τοὺς
μὴ οὕτω φρονοῦντας ἀναθέματι καθυποβάλλομεν, ἀλλὰ
20 καὶ τοῦ μεγάλου Διονυσίου λέγοντος ἀκούοντες ἐν τῇ
δευτέρᾳ Πρὸς Γάϊον ἐπιστολῇ, τὸ τοῦ Θεοῦ θεο-
ποιὸν δῶρον «θεότητα καὶ θεαρχίαν, ἀγαθαρχίαν καὶ τὸν
τῆν χάριν ταύτην τοῖς ἀξίοις παρέχοντα ὄντα Θεὸν ὑπὲρ
ταύτην τὴν θεότητα», καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν, «αὐτοθεότητά

1. Ἁγιορειτικός τόμος, PG 150, 1228B.

2. Διον. Ἀρεοπαγίτου. Ἐπιστολή 2, PG 9, 1068A.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΜΟΝΑΧΟΝ ΑΡΣΕΝΙΟΝ ΣΤΟΥΔΙΤΗΝ
ΤΟΝ ΣΟΦΟΝ ΕΙΣ ΤΑ ΘΕΙΑ

1 Θέλω νὰ γνωρίζης, θεσπέσιε πάτερ, ὅτι αὐτό τὸ ὁποῖον ζητεῖς τώρα ἀπὸ ἡμᾶς, μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ ἐξαφανίσης πᾶσαν πρόφασιν τῶν εἰς μάτην πολεμούντων ἡμᾶς, εὐρίσκεται γραπτὸν εἰς τὰς πραγματείας μας, ἔστω καὶ ἂν οἱ ἐθελόκωφοι ἐκεῖνοι ἐπιτίθενται εἰς ἡμᾶς συκοφαντικῶς. Ἦδη εἰς τὸν Ἀγιορειτικὸν τόμον, ὁ ὁποῖος συνεγράφη ἀπὸ ἡμᾶς πρὸ δύο ἐτῶν, λέγομεν ἐπὶ λέξει οὕτως. «Ἡ ἔκβασις τῶν ἀρχαίων προφητειῶν ἀνέδειξε τὰ τότε μυστήρια σύμφωνα μὲ τὰ φανερωθέντα. Καὶ πιστεύομεν τώρα εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, θεότητα τριουπόστατον, φύσει μίαν, ἀπλῆν, ἀσύνθετον, ἄκτιστον, ἀόρατον, ἀπερινόητον», καὶ πάλιν «οὕτω καὶ ὅταν ἀποκαλυφθῇ ὁ μέλλων αἰὼν εἰς τὸν ἰδιαίτερον καιρὸν κατὰ τὴν ἄφραστον ἔκφανσιν τοῦ εἰς τρεῖς τελείας ὑποστάσεις ἐνός Θεοῦ», καὶ πάλιν «εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς ἐφανερῶθη ἔπειτα τὸ τριουπόστατον τῆς θεότητος, τὸ ὁποῖον δὲν καταστρέφει καθόλου τὴν ἔννοιαν τῆς μοναρχίας»¹. Ἄλλὰ μολονότι προσκυνοῦμεν μίαν θεότητα εἰς τρεῖς ὑποστάσεις καὶ τοὺς μὴ φρονοῦντας οὕτω καθυποβάλλομεν εἰς ἀνάθεμα, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἀκούοντες τὸν μέγαν Διονύσιον νὰ λέγῃ εἰς τὴν δευτέραν Πρὸς Γάϊον ἐπιστολήν, τὸ θεοποιὸν δῶρον τοῦ Θεοῦ «θεότητα καὶ θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν καὶ τὸν παρέχοντα τὴν χάριν ταύτην εἰς τοὺς ἀξίους Θεὸν ὑπὲρ τὴν θεότητα ταύτην»², καὶ ἄλλοῦ πάλιν, «αὐτοθεότητα λέγομεν ἀρχικῶς μὲν καὶ

φαμεν, ἄρχικῶς μὲν καὶ θεϊκῶς καὶ αἰτιατικῶς, τὴν
 μίαν πάντων ὑπεράρχιον καὶ ὑπερούσιον ἀρχὴν καὶ αἰ-
 τίαν, μεθεκτικῶς δὲ τὴν ἐκδιδομένην ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμε-
 θέκτου προνοητικὴν δύναμιν, τὴν αὐτοθέωσιν», πειθό-
 5 μεθα· πολυπλασιασμὸν γὰρ ὁ Θεὸς οὐ πάσχει οὐδὲ δύο
 λέγει τις οὕτω θεότητος· ὡσπερ γὰρ λέγομεν δύναμιν
 καὶ σοφίαν κοινὴν Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, ἀλλὰ
 καὶ δύναμιν καὶ σοφίαν τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, αὐθυπό-
 στατον μέντοι, ἐπεὶ δ' ἀχώριστός ἐστι ταύτης τῆς αὐ-
 10 θυποστάτου δυνάμεως ἢ δυνάμις ἐκείνη, μίαν εἶναι δύ-
 ναμιν Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἥκιστα προσίστα-
 ται, τὸν αὐτὸν τρόπον θεότητος λεγομένης καὶ τῆς θεο-
 ποιοῦ χάριτος καὶ τῆς χορηγούσης τὴν χάριν τρισυπο-
 στάτου φύσεως, μίαν εἶναι θεότητα οὐδὲν τὸ προσιστά-
 15 μενον. Ἡ γὰρ θεοποιὸς χάρις, ἦν καὶ προνοητικὴν δύ-
 ναμιν ὁ μέγας ὠνόμασε Διονύσιος, τῆς χορηγούσης τὴν
 χάριν τρισυποστάτου θεότητος ἀχώριστός ἐστιν ἐνέρ-
 γεια, σύνδεσμός τις ἀπόρρητος οὔσα καὶ ἔνωσις ὑπερ-
 φυῆς τοῦ τε Θεοῦ καὶ τῶν κατηξιωμένων ἐν πνεῦμα
 20 μετ' αὐτοῦ γενέσθαι κατὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου φωνήν, «ὁ
 κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν Πνευμᾷ ἐστιν».

2 Οὐκοῦν καθάπερ αὐθις Πνευμᾷ ἐστιν ὁ ἐν Τριάδι
 προσκυνούμενος Θεός, κατὰ τὴν πρὸς Σαμαρείτιδα τοῦ
 ἐνὸς τῆς Τριάδος φωνήν, ἀλλὰ Πνευμᾷ φαμεν ἰδίως
 25 καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, ἔτι δὲ καὶ τὴν τοῦ
 Πνεύματος χάριν, «ἐνεφύσησε γάρ», φησί, «τοῖς μαθη-
 ταῖς καὶ εἶπε, λάβετε Πνεῦμα ἅγιον», καὶ δύο ἢ καὶ
 πλείονων πνευμάτων οὕτω λεγομένων, ἐνὸς οὐδὲν ἦτ-
 τον ἀπλοῦ καὶ ἀσυνθέτου Πνεύματός ἐσμεν προσκυνη-
 30 ταί, καὶ γὰρ ἀδιαίρετά ἐστιν ἀλλήλων εἰ καὶ τῇ σημασίᾳ
 διενήνοχεν ἀλλήλων τὰ ὀνόματα οὕτω θεότητα καλεῖν
 καὶ τὴν θείαν φύσιν καὶ τὴν θεοποιὸν δωρεὰν ὑπὸ τῶν

θεικῶς καὶ αἰτιατικῶς τὴν μίαν ὑπεράρχιον καὶ ὑπερούσιον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν πάντων, μεθεκτικῶς δὲ τὴν ἐκφερομένην ἐκ τοῦ ἀμεθέκτου Θεοῦ προνοητικὴν δύναμιν, τὴν αὐτοθέωσιν»³, πειθόμεθα εἰς αὐτόν· διότι ὁ Θεὸς δὲν ὑφίσταται πολλαπλασιασμόν οὔτε λέγει κανεὶς οὕτω δύο θεότητας. Ὅπως δηλαδὴ λέγομεν δύναμιν καὶ σοφίαν κοινήν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ ἐπίσης λέγομεν δύναμιν καὶ σοφίαν τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, αὐθυπόστατον ὅμως, ἐπειδὴ δὲ ἡ δύναμις ἐκείνη εἶναι ἀχώριστος τῆς ἀνυποστάτου ταύτης δυνάμεως, δὲν ἐμποδίζει καθόλου νὰ ὑπάρχη μία μόνον δύναμις Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον μὲ τὸ νὰ λέγεται θεότης καὶ ἡ θεοποιὸς χάρις καὶ ἡ χορηγοῦσα τὴν χάριν τριουπόστατος φύσις, τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ εἶναι μία θεότης. Διότι ἡ θεοποιὸς χάρις τὴν ὁποίαν ὁ μέγας Διονύσιος ὠνόμασε καὶ προνοητικὴν δύναμιν⁴, εἶναι ἀχώριστος ἐνέργεια τῆς χορηγούσης τὴν χάριν, οὔσα ἀπόρρητος σύνδεσμος καὶ ὑπερφυῆς ἔνωσις μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν κατηξιωμένων νὰ γίνουιν ἓν πνεῦμα μὲ αὐτόν κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ ἀποστόλου, «ὁ προσκολλώμενος εἰς τὸν Κύριον εἶναι ἓν πνεῦμα»⁵.

2 Ἐπομένως, καθὼς ὁ ἐν Τριάδι προσκυνούμενος Θεὸς εἶναι πάλιν πνεῦμα, κατὰ τὸν πρὸς τὴν Σαμαρείτιδα λόγον τοῦ ἐνός προσώπου τῆς Τριάδος⁶, ἀλλὰ Πνεῦμα λέγομεν ἰδιαιτέρως καὶ τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ Πατρὸς, προσέτι δὲ καὶ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, διότι λέγει, «ἐνεφύσησεν εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ εἶπε, λάβετε Πνεῦμα ἅγιον»⁷, καὶ μολονότι λέγονται δύο ἢ περισσότερα πνεύματα, οὐχ ἦττον εἴμεθα προσκυνηταὶ ἐνός ἀπλοῦ καὶ ἀσυνθέτου Πνεύματος καθ' ὅσον τὰ ὀνόματα εἶναι ἀδιαίρετα ἀλλήλων, ἂν καὶ κατὰ τὴν σημασίαν διαφέρουν ἀλλήλων, οὕτως ἐδιδάχθημεν ἀπὸ τοὺς ἀγίους νὰ καλῶμεν θεότη-

4. Βλ. Αὐτόθι.

5. Α' Κορ. 6, 17

6. Ἰω. 4, 24.

ἁγίων παρελάβομεν. Ἐπειδὴ ἀδιαίρετοί εἰσιν ἀλλήλων αὐταί, εἰ καὶ διενηνόχασιν ἀλλήλων κατὰ τὸ σημαίνόμενον, ἐν μιᾷ προσκυνοῦμεν ἀπλῆ καὶ ἀσυνθέτῳ θεότητι τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Ἄλλως τε, καὶ τὴν φύσιν ὀνομάζη τις θεότητα, μία τῶν τριῶν ἢ φύσις, καὶ τὴν ἐποπτικὴν ἢ θεουργικὴν αὐτῶν ἐνέργειαν, μία τῶν τριῶν ἐστίν· ὥστε καὶ οὕτω μία ἢ τῶν τριῶν ὑποστάσεων θεότης, καθάπερ καὶ ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος.

3 10 Ἐπι πνευμάτων ἑπτὰ κατὰ τὴν Ἡσαίου προφητείαν ἐπαναπαυομένων τῷ ἀνθρωπίνῳ τοῦ Χριστοῦ, τίς ἀντερεῖ μὴ ἐν εἶναι τὸ συμπαραρομαρτοῦν ἐκείνῳ Πνεῦμα; Τοῦτο γὰρ καὶ Ἡσαΐας προεδήλωσεν· εἰπὼν γάρ, «ἐξελεύσεται ράβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐξ αὐτῆς ἀναθήσεται καὶ ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα Θεοῦ», τουτέστιν ἐν Πνεῦμα κατὰ τὴν οὐσίαν, εἶτα ἐπιλέγει τὰς ἑπτὰ τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας· «πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου Θεοῦ», ὃν φόβον ἀσφάλειαν προσειπὼν ὁ μέγας Βασίλειος, τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ συνεῖναι αἰδίως ἡμᾶς ἐδίδαξεν. Ἄλλὰ τίς τοῦτο λέγει, ὅτι Πνεῦμα Θεοῦ ὁ Ἡσαΐας εἰπὼν, αὐτὴν ἐδήλωσε τὴν οὐσίαν; Ὁ Χρυσόστομος πατὴρ ἐν τῷ Περὶ Πνεύματος λόγῳ, τίς ὁ τὰ ἑπτὰ πνεύματα τὰς ἐνεργείας εἶναι λέγων τοῦ Πνεύματος. Ὁ Θεολόγος Γρηγόριος «τὰς γὰρ ἐνεργείας» φησὶ «τοῦ Πνεύματος, πνεύματα φίλον τῷ Ἡσαΐα καλεῖν». Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ πρότερον εἰρησθαι τῶν ἑπτὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ συνειλημμένως τε καὶ ἐνιαίως ἐν ἑαυτῷ ἔχον δεικνυται τὰ ἐφεξῆς καὶ ἀπὸ τοῦ ἐξηρησθαι καὶ μὴ συναριθμεῖσθαι τοῖς ἑπτὰ τὸ μοναδικὸν ἐκείνου δεικνυται.

7. Ἰω. 20, 22.

8. Λόγος 1 περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς, PG 30, 13C.

9. Ἠσ. 11, 1-3.

τα καὶ τὴν θεϊαν φύσιν καὶ τὴν θεοποιὸν δωρεάν. Ἄλλὰ, ἐπειδὴ αὐταὶ εἶναι ἀδιαίρετοι ἀλλήλων, ἂν καὶ διαφέρουν ἀλλήλων κατὰ τὴν σημασίαν, προσκυνουῦμεν εἰς μίαν ἀπλὴν καὶ ἀσύνθετον θεότητα τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Κατὰ τὰ ἄλλα, εἴτε τὴν φύσιν ὀνομάζει κανεὶς θεότητα, ἢ φύσις εἶναι μία καὶ τῶν τριῶν, εἴτε τὴν ἐποπτικὴν ἢ θεουργικὴν ἐνέργειαν, μία εἶναι καὶ τῶν τριῶν ὥστε καὶ οὕτω μία εἶναι ἡ θεότης τῶν τριῶν ὑποστάσεων, ὅπως λέγει καὶ ὁ μέγας Βασίλειος»⁸.

3

Ἐπίσης, ἀφοῦ κατὰ τὴν προφητείαν Ἡσαΐου εἰς τὸ ἀνθρώπινον πρόσλημμα τοῦ Χριστοῦ ἐπαναπαύονται ἑπτὰ πνεύματα, ποῖος θὰ ἀντείπη ὅτι δὲν εἶναι ἓν ἀπὸ αὐτὰ τὸ συνακολουθοῦν ἐκείνον πνεῦμα; Τοῦτο δὲ προεδήλωσεν ὁ Ἡσαΐας· διότι, ἀφοῦ εἶπε, «θὰ ἐξέλθῃ ράβδος ἀπὸ τὴν ρίζαν τοῦ Ἰεσσαί, καὶ θὰ ἀναβῆ ἀπὸ αὐτὴν ἄνθος καὶ ἐπάνω εἰς αὐτὸν θὰ ἐπαναπαυθῆ πνεῦμα Θεοῦ», δηλαδὴ ἓν πνεῦμα κατὰ τὴν οὐσίαν, ἔπειτα ἀναφέρει τὰς ἑπτὰ ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος· πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου Θεοῦ»⁹. Ὁ μέγας Βασίλειος, χαρακτηρίσας τὸν φόβον αὐτὸν ἀσφάλειαν, ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὅτι συνυπάρχει αἰδίως μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ¹⁰. Ἄλλὰ ποῖος λέγει τοῦτο, ὅτι ὁ Ἡσαΐας, εἰπὼν πνεῦμα Θεοῦ, ἐδήλωσεν αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν; Ὁ Χρυσόστομος πατὴρ λέγων εἰς τὸν λόγον Περὶ Πνεύματος ὅτι τὰ ἑπτὰ πνεύματα εἶναι ἐνεργεῖαι τοῦ Πνεύματος¹¹. Ὁ θεολόγος Γρηγόριος λέγει «ὅτι ὁ Ἡσαΐας ἀγαπᾷ νὰ καλῆ τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος πνεύματα»¹². Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἀναφέρεται πρὶν ἀπὸ τὰ ἑπτὰ, δεικνύεται ὅτι τοῦτο περιέχει συνημμένως καὶ ἐνιαίως τὰ ἄλλα, ἐνῶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἐξαιρεῖται καὶ δὲν συναριθμεῖται μὲ τὰ ἑπτὰ, δεικνύεται τὸ μοναδικὸν ἐκείνου.

10. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 20, 51, PG 32, 161BC.

11. Ἰω. Χρυσόστομος, Περὶ Ἁγίου Πνεύματος, PG 52, 816 - 826.

12. Λόγος 41 εἰς τὴν Πεντηκοστήν, PG 36, 432C.

4 Καθάπερ οὖν τὰ πολλὰ πνεύματα τὸ μοναδικὸν καὶ ἀπλοῦν καὶ ἄσύνθετον τοῦ Πνεύματος οὐκ ἀναιρεῖ, καὶ γὰρ ἐνέργειαι εἰσιν αὐτοῦ, τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ πολ-
 5 λὰς εἶπη τις κατὰ τοὺς ἁγίους θεότητος, τὰς ἐνεργείας λέγων τῆς μιᾶς θεότητος τὸ μοναδικὸν καὶ ἀπλοῦν καὶ ἄσύνθετον αὐτῆς οὐκ ἀναιρεῖ, πρὸς δὲ τούτοις, καὶ πολ-
 10 λὰ σημαίνει τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, ἀλλ' οὐδὲν τῶν ση- μαινομένων, ὃ μὴ καὶ τοῖς τρισὶν ἐφαρμόζεται προσώ- ποις, ὥστε καὶ οὕτω μίαν εἶναι τῶν τριῶν θεότητα· «πα-
 15 ρὰ τὸ θέειν πανταχοῦ», γὰρ, φησὶν ὁ Νύσσης θεῖος Γρη- γόριος, «ἢ παρὰ τὸ θεᾶσθαι τὰ πάντα καὶ πρὶν γενέσε- ως αὐτῶν ἢ παρὰ τὸ αἰθεῖν τουτέστιν ἀναλίσκειν πᾶσαν μοχθηρίαν», καὶ πάλιν ὁ αὐτός, «οὐ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν ἢ τῆς θεότητος προσηγορία παρί-
 20 στησιν», ὃ δὲ μέγας Βασίλειος, μὴ εἶναι φύσεως ὄνομα κυρίως τὴν θεότητα διαβεβαιωσάμενος εἶτα «καὶ φύ- σιν», φησί, «σημαίνει τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, κυρίως καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τὴν προσηγορίαν ἐφαρμόζεσθαι ταύτην».

520 Τίς δὲ οὐκ οἶδε τὸ σεπτὸν εὐαγγέλιον, ὅτι κοινωνίαν θεότητος ἐπαγγέλλεται; Τίς δ' οὕτω χαμερπῆς τὴν διάνοιαν, ὡς μεθεκτὸν κατ' οὐσίαν δοξάζειν τὸν Θεὸν καὶ κοινωνόν, φεῦ, ἑαυτὸν τῆς ἀνεκφοιτήτου ἐκείνης καὶ ἀνεπάφου παντάπασιν ἀποφαίνεσθαι οὐσίας; Καὶ ταῦ-
 25 τα τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου διαρρήδην φάσκοντος, ὅτι «τὸ Θεὸς εἶναι, δεύτερόν ἐστι τῆς φύσεως· καὶ γὰρ θεοὶ μὲν γινόμεθα, τῆς δὲ αὐτῆς οὐσίας γενέσθαι οὐ δύ- νάμεθα»· καὶ πάλιν, «κατὰ μὲν τὴν θεοποιὸν χάριν καὶ μετέχεται καὶ ὁράται τοῖς ἀξίοις ὁ Θεός, κατ' οὐσίαν δὲ
 30 ἀμέθεκτός ἐστι»· καὶ τοῦ σεπτοῦ Μαξίμου, «κατὰ χάριν ὅλοι διόλου γινόμεθα θεοί, χωρὶς τῆς κατ' οὐσίαν ταυ- τότητος», καὶ τοῦ μεγάλου πάλιν Διονυσίου, «εἰ τὴν ὑ-

13. Πρὸς Εὐνόμιον 2, W. Jaeger 1, 397· PG 45, 1108B.

14. Περί θεότητος Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος, PG 46, 576A.

4 Ὅπως λοιπὸν τὰ πολλὰ πνεύματα δὲν ἀναιροῦν τὸ μοναδικὸν καὶ ἀπλοῦν καὶ ἀσύνθετον τοῦ Πνεύματος, τὰ ὅποια εἶναι ἐνέργειαι του, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, μὲ τὸ νὰ εἶπη κανεὶς πολλὰς θεότητας συμφώνως πρὸς τοὺς ἁγίους, ἐπειδὴ ἐννοεῖ τὰς ἐνεργείας τῆς μιᾶς θεότητος, δὲν ἀναιρεῖ τὸ μοναδικὸν καὶ ἀπλοῦν καὶ ἀσύνθετον αὐτῆς· πρὸς τούτοις δέ, καὶ ἂν ἀκόμη σημαίνῃ πολλὰ τὸ ὄνομα τῆς θεότητος, δὲν ὑπάρχει κανὲν ἀπὸ τὰ σημαινόμενα τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἐφαρμόζεται εἰς τὰ τρία πρόσωπα, ὥστε καὶ οὕτω μία θεότης νὰ εἶναι καὶ τῶν τριῶν. Διότι ὁ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης λέγει ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ προέρχεται «ἀπὸ τὸ θεεῖν παντοῦ, ἢ ἀπὸ τὸ θεᾶσθαι τὰ πάντα καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν γένεσιν των ἢ ἀπὸ τὸ αἶθειν δηλαδὴ ἀπὸ τὸ καίειν πᾶσαν μοχθηρίαν»¹³, καὶ πάλιν ὁ ἴδιος, «ἡ ὀνομασία τῆς θεότητος δὲν παριστᾷ τὴν φύσιν ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν»¹⁴. Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος, ἀφοῦ διαβεβαιώσῃ ὅτι τὸ θεότης δὲν εἶναι κυρίως φύσεως ὄνομα, ἔπειτα λέγει, «καὶ φύσιν ἐὰν σημαίνῃ τὸ ὄνομα τῆς θεότητος, ἡ προσηγορία αὐτὴ ἐφαρμόζεται κυρίως εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα»¹⁵.

5 Ποῖος δὲ δὲν γνωρίζει ὅτι τὸ σεπτὸν εὐαγγέλιον ἐπαγγέλλεται κοινωνίαν θεότητος; Ποῖος δὲ εἶναι τόσον χαμερπὴς εἰς τὴν διάνοιαν, ὥστε νὰ θεωρῇ τὸν Θεὸν μεθεκτὸν κατ' οὐσίαν καὶ νὰ ἀποφαίνεται, φευ, ἑαυτὸν κοινωνὸν τῆς ἀνεκφοιτήτου καὶ ἐντελῶς ἀνεπάφου ἐκείνης οὐσίας; Καὶ μάλιστα καθ' ἣν στιγμὴν ὁ μέγας Ἀθανάσιος λέγει ρητῶς ὅτι «τὸ νὰ εἶναι κανεὶς θεός, ἔρχεται δεύτερον εἰς τὴν φύσιν· διότι θεοὶ μὲν γινόμεθα, νὰ γίνωμεν ὁμῶς τῆς αὐτῆς οὐσίας δὲν δυνάμεθα»· καὶ πάλιν, «κατὰ μὲν τὴν θεοποιὸν χάριν καὶ μετέχεται καὶ ὁράται ὑπὸ τῶν ἀξίων ὁ Θεός, κατ' οὐσίαν δὲ εἶναι ἀμέθεκτος»¹⁶. καὶ καθ' ἣν στιγμὴν ὁ σεπτὸς Μάξιμος λέγει, «κατὰ χάριν ὅλοι γι-

15. Ἐπιστολὴ 189 πρὸς Εὐστάθιον, *Courtonne* 2, 140· PG 32, 693D.

16. M. Ἀθανασίου, Κατὰ Μακεδονίου, PG 28, 1313A.

περούσιον κρυφίότητα Θεὸν ὀνομάσοιμεν, οὐδὲν ἕτερον νοοῦμεν ἢ τὴν εἰς ἡμᾶς προαγομένην ἐκθεωτικὴν δύναμιν· αὐτῇ δὲ κατὰ τὴν πασῶν τῶν νοερῶν ἐνεργειῶν ἀπόλυσιν ἐπιβάλλομεν, οὐδεμίαν ὁρῶντες θέωσιν, ἣτις
5 ἀκριβῶς ἐμφερῆς ἐστὶ τῇ πάντων ἐξηρημένη κατὰ πᾶσαν ὑπεροχὴν αἰτία».

Ἰ Ἀλλὰ κτιστὴ ἐστὶ, φασίν, αὕτη ἡ θεότης, ἣς ὑπερκεῖσθαι τὸν Θεὸν ὁ μέγας ἔφη Διονύσιος — μίμησιν γὰρ καὶ σχέσιν προσηγόρευσεν αὐτὴν — μὴ συνορῶν-
10 τες οἱ τάλανες ὅτι πολλὰ τῶν ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων τὰ σημαίνοντα τὴν σχέσιν· καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ γὰρ βασιλεία σχέσις τίς ἐστὶν ὑπερφυῆς, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο κτίσμα· τῷ δὲ μιμήματι ὁ ἅγιος τὸ ἀμίμητον προσέθηκεν, οὐ μᾶλλον οὖν μίμησις ἢ ἀμιμησία· ἐστὶ γε μὴν τὸ μίμημα καὶ
15 ἐπὶ τῶν ἀκτίστων κατὰ τὸν μέγαν θεολόγον Γρηγόριον· φησὶ γὰρ ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Περὶ Υἱοῦ, «εἰκὼν ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ὡς ὁμοούσιος, καὶ ὅτι τοῦτο ἐκείθεν, ἀλλ' οὐκ ἐκ τούτου πατήρ· αὕτη γὰρ εἰκόνοσ φύσις, μίμημα εἶναι τοῦ ἀρχετύπου, καὶ οὐ λέγεται». Σαφῶς
20 οὖν οὐχ ὑπ' ἀγνοίας, ἀλλ' ὑπ' ἀγνωμοσύνης, οὐ πρὸς τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τᾶλλα τῶν περὶ αὐτῆς εἰρημένων ἐκκεκώφονται, οἱ περὶ τὴν χάριν ἀχάριστοι. Πῶς γὰρ ἡ θεαρχία, ἡ ἀγαθαρχία, ἡ θέωσις, ἡ αὐτοθέωσις, ἡ τοῦ Θεοῦ θεότης, ἡ αὐτοθεότης, ἐστὶ ποτὲ κτι-
25 στή; Πῶς τὸ ἀπολύτως καὶ ἀρχικῶς καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα ὄν — καὶ ταῦτα γὰρ περὶ αὐτῆς ὁ μέγας λέγει Διονύσιος —, τοῖς κτιστοῖς συναριθμοῖτο ἄν; Πῶς τὸ θεοποιὸν δῶρον ἀλλ' οὐ θεοποιημένον ἐστὶ ποίημα; Πῶς ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ἡ ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμεθέκτου προῖοῦσα καὶ

17. Λόγος παραινετικός, PG 91, 376AB. Πρβλ. 91, 1308B.

18. Περὶ θείων ὀνομάτων 2, 7, PG 3, 645AB.

19. Ἐπιστολὴ 2 Πρὸς Γάϊον, PG 3, 1068-1069.

20. Λόγος 30, (Θεολογικός 4), 20, Barbel, σ. 210. 212, PG 36, 129B.

νόμεθα καθ' ὀλοκληρίαν θεοί, πλήν τῆς κατ' οὐσίαν ταυτότητος»¹⁷, καὶ ὁ μέγας πάλιν Διονύσιος, «ἐὰν ὀνομάσωμεν θεότητα τὴν ὑπερούσιον κρυφίότητα, δὲν ἐννοοῦμεν τίποτε ἄλλο παρά τὴν προχωροῦσαν πρὸς ἡμᾶς ἐκθεωτικὴν δύναμιν· εἰς αὐτὴν τὴν ἴδιαν δὲ φθάνομεν κατὰ τὴν ἀπόλυσιν ὄλων τῶν νοερῶν ἐνεργειῶν, χωρὶς νὰ βλέπωμεν καμμίαν θέωσιν, ἢ ὁποία εἶναι ἀκριβῶς ἐμφορῆς εἰς τὴν ἐξηρημένην ὄλων κατὰ πᾶσαν ὑπεροχὴν αἰτίαν»¹⁸.

6

Ἄλλά, λέγουν, κτιστὴ εἶναι αὐτὴ ἡ θεότης, τῆς ὁποίας ὁ μέγας Διονύσιος λέγει ὅτι ὑπέρκειται ὁ Θεὸς —διότι τὴν ὠνόμασε μίμησιν καὶ σχέσιν αὐτῆς¹⁹— μὴ ἀντιλαμβανόμενοι οἱ ταλαίπωροι ὅτι πολλὰ εἶναι τὰ σημαίνοντα τὴν σχέσιν ἀπὸ τὰ ὀνόματα τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ πράγματι καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι ὑπερφυῆς σχέσις, ἀλλὰ δὲν εἶναι κτίσμα διὰ τὸν λόγον τοῦτον· εἰς τὸ μίμημα δὲ ὁ ἅγιος προσέθεσε τὸ ἀμίμητον, δὲν εἶναι λοιπὸν μίμησις περισσότερον ἀπὸ ὅσον εἶναι ἀμιμησία. Ὑπάρχει ὁμοῦς μίμημα καὶ ἐπὶ τῶν ἀκτίστων κατὰ τὸν μέγαν θεολόγον Γρηγόριον, ὁ ὁποῖος εἰς τὸν δεῦτερον λόγον τῶν Περὶ Υἱοῦ λέγει, «ὁ Υἱὸς εἶναι εἰκὼν τοῦ Πατρὸς διότι εἶναι ὁμοούσιος καὶ διότι τοῦτο ἔχει ὁ Υἱὸς ἀπὸ ἐκεῖ, ἀλλ' ὄχι ὁ Πατὴρ ἀπὸ αὐτόν· διότι αὐτὴ εἶναι ἡ φύσις τῆς εἰκόνας, νὰ εἶναι μίμημα τοῦ ἀρχετύπου καὶ αὐτοῦ τοῦ ὁποίου εἰκὼν λέγεται»²⁰. Σαφῶς λοιπὸν οἱ ἀχάριστοι πρὸς τὴν χάριν ἔχουν κωφαθῆ ὄχι ἀπὸ ἄγνοιαν ἀλλ' ἀπὸ ἀγνωμοσύνην, ὄχι δι' αὐτὸ τὸ θέμα μόνον ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ ἄλλα ἐκ τῶν λεγομένων περὶ αὐτῆς. Πράγματι πῶς θὰ εἶναι ποτέ κτιστὴ ἡ θεαρχία, ἡ ἀγαθαρχία, ἡ θέωσις, ἡ αὐτοθέωσις, ἡ θεότης τοῦ Θεοῦ, ἡ αὐτοθεότης; Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ συναριθμηθῆ μέ τὰ κτιστὰ τὸ ἀπολύτως καὶ ἀρχικῶς καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα, ἀφοῦ καὶ ταῦτα λέγει περὶ αὐτῆς ὁ μέγας Διονύσιος; Πῶς θὰ εἶναι ποίημα τὸ θεοποιὸν ἀλλ' ὄχι θεοποιημένον δῶρον; Πῶς θὰ εἶναι ἄγγελος ἢ ψυχὴ ἢ κάτι

ὑπερβλύζουσα καὶ μετεχομένη ὑπὸ τῶν πρὸς ἐκθέωσιν ἐπεστραμμένων, ἄγγελος ἔσται ἢ ψυχὴ ἢ τι τῶν κτιστῶν; Πῶς ἢ ἐκθεωτικὴ καὶ ἀγαθοποιὸς τοῦ Θεοῦ δύναμις ἢ ἡ θεατικὴ τοῦ εἰδότος πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν ἀρχὴν τοῦ εἶναι λήψεται; Τίς νοῦν ἔχων καὶ τοῖς εὐσεβῶς φρονοῦσιν ἐγκατειλέχθαι προθυμούμενος τοιοῦτό ποτέ τι βάλοιτ' ἐπὶ νοῦν;

7 Ὡς μὲν οὖν ἄκτιστός ἐστιν ἡ χάρις αὕτη, καὶ οὐχ αὕτη μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσα τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια, 10 πολλαχῶς καὶ αὐτὸς εὖ οἶδα παραστήσεις, ἅμα δὲ καὶ πείσεις τοὺς μὴ διαβολικὴν ἔχοντας τὴν ἐνστασιν. "Οτι δὲ οἱ μὴ τοῦθ' οὕτως ἔχειν πειθόμενοι Σαβελλίου καὶ Ἀρείου καὶ πολλῶν ἄλλων πονηρὰς αἱρέσεις εἰς μίαν τὴν ἑαυτῶν συνεφόρησαν ψυχὴν, κἂν ἐκ διαμέτρου πρὸς 15 ἀλλήλας ἔχωσιν ἔνιαι αὐτῶν, τοῖς ἡμετέροις ἐντυχῶν συγγράμμασιν ἀκριβέστερον εἰδείης ἂν δι' αὐτὸ γὰρ καὶ πάντα πράττουσιν ἀφανῆ γενέσθαι ταῦτα, ὡς στηλογραφίαν ὄντα τῆς αὐτῶν κακοδοξίας. "Οτι δὲ καὶ ὁ Βαρλαάμ τοῦθ' ἡμῶν ἐτύγγανε κατηγορῶν, καὶ αὐτὸς 20 πρῶτος τὰ τοιαῦτα εἰς τὸ μέσον ἤγαγεν, ὁ Συνοδικὸς ἐναργὲς ποιήσει τόμος. «'Ακούσας γάρ», φησὶν, «ὁ Βαρλαάμ τῶν παρ' ἡμῖν μοναχῶν λεγόντων ὡς ἀπὸ παραδόσεως ἐχόντων τῶν ἁγίων πατέρων, ὅτι οἱ διὰ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ κεκαθαρμένοι τὰς καρδίας, 25 ἐλλάμπεις θείας μυστικῶς καὶ ἀπορρήτως ἐγγινομένας αὐταῖς δέχονται, κατηγόρησεν αὐτῶν, ὡς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ μεθεκτὴν λεγόντων. Τῶν δὲ ἀπολογουμένων, οὐ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὴν ἄκτιστον καὶ αἰδιον καὶ θεοποιὸν χάριν τοῦ Πνεύματος, διθείας αὐτοῖς ἐντεῦθεν 30 ἔγκλημα προστρίψασθαι ἐπεχείρησεν». Ὁρᾷς σαφῶς, ὡς τοῦ Βαρλαάμ ὀπαδός ἐστι καὶ διάδοχος ἀκριβῆς ὁ Ἀ-

ἀπὸ τὰ κτιστὰ ἢ πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ἢ προερχομένη ἀπὸ τὸν ἀμέθεκτον Θεὸν καὶ ὑπερβλύζουσα καὶ μετεχομένη ἀπὸ τοὺς ἐπιστρέψαντας πρὸς ἐκθέωσιν; Πῶς ἢ ἐκθεωτική καὶ ἀγαθοποιὸς δύναμις τοῦ Θεοῦ ἢ ἡ θεατική δύναμις τοῦ γνωρίζοντος τὰ πάντα πρὶν ἀπὸ τὴν γένεσιν των θὰ λάβῃ ἀρχὴν ὑπάρξεως; Ποῖος ἀπὸ τοὺς ἔχοντας νοῦν καὶ ἐπιθυμῶν νὰ συγκαταλέγεται εἰς τοὺς εὐσεβόφρονας θὰ ἔβαλλε ποτὲ εἰς τὸν νοῦν του τοιοῦτο πρᾶγμα;

7

“Ὅτι μὲν λοιπὸν εἶναι ἄκτιστος ἢ χάρις αὐτή, ὅχι δὲ μόνον αὐτὴ ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἐνέργεια τοῦ πνεύματος, γνωρίζω καλῶς ὅτι θὰ τὸ ἀποδείξῃς καὶ σὺ ὁ ἴδιος πολυτρόπως, συγχρόνως δὲ καὶ θὰ πείσῃς τοὺς μὴ ἔχοντας διὰ βολικὴν ἰσχυρογνωμοσύνην. “Ὅτι δὲ οἱ μὴ πειθόμενοι ὅτι οὕτως ἔχουν τὰ πράγματα συνεσώρευσαν εἰς μίαν ψυχὴν, τὴν ἰδικὴν των, τὰς πονηρὰς αἱρέσεις τοῦ Σαβελλίου, τοῦ Ἀρείου καὶ πολλῶν ἄλλων, μολονότι μερικαὶ ἀπὸ αὐτὰς εἶναι ἐκ διαμέτρου ἀντίθετοι πρὸς ἀλλήλας, θὰ τὸ γνωρίσῃς ἀκριθέστερον ἂν ἀναγνώσῃς τὰ συγγράμματα ἡμῶν· διὰ τοῦτο ἄλλωστε πράττουν τὸ πᾶν διὰ νὰ ἐξαφανισθοῦν ταῦτα, καθ’ ὅσον ἀποτελοῦν στηλογραφίαν τῆς κακοδοξίας των. “Ὅτι δὲ ὁ Βαρλαάμ ἦτο ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος κατηγορήσεν ἡμᾶς τοῦτο καὶ αὐτὸς ἔφερε πρῶτος εἰς τὸ μέσον τὰς τοιαύτας συζητήσεις, θὰ τὸ καταστήσῃ σαφὲς ὁ Συνοδικὸς τόμος. Διότι αὐτὸς λέγει, «ἀκούσας ὁ Βαρλαάμ τοὺς ἰδικοὺς μας μοναχοὺς νὰ λέγουν, ὅτι κατέχουν ἀπὸ τὴν παράδοσιν τῶν πατέρων ὅτι οἱ κεκαθαρμένοι εἰς τὰς καρδίας ἀπὸ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ δέχονται ἐλλάμψεις θείας ἐγγινομένας εἰς αὐτὰς μυστικῶς καὶ ἀπορρήτως, τοὺς κατηγορήσεν ὅτι λέγουν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ μεθεκτὴν. “Ὅταν δὲ αὐτοὶ ἀπελογοῦντο ὅτι δὲν ἐννοοῦν τὴν οὐσίαν ἀλλὰ τὴν ἄκτιστον καὶ αἰδιον καὶ θεοποιὸν χάριν τοῦ Πνεύματος, τότε ἐπεχείρησεν ἀπὸ αὐτὸ νὰ τοὺς προσάψῃ κατηγορίαν διθεΐας»²¹. Βλέπεις σαφῶς ὅτι ὁ Ἀκίνδυνος εἶναι ὁπαδὸς καὶ καθ’ ὅλα διάδοχος τοῦ

κίνδυνος; Συνοραῖς δὲ τοῦτο φανερώς προκείμενον, ὡς τὸ θεοποιὸν δῶρον, ὃ θεότητα μὲν ὁ μέγας Διονύσιος ὀνομάσας ὑπερκείσθαι ταύτης ἔφη τὸν Θεόν, ὃ δὲ Ἄκινδυνος κτιστὸν εἶναι τοῦτο διατείνεται καὶ πάντας περι-
 5 νοστεῖ θορυβῶν καὶ ταραττων πολυτρόπως, ὡς μὴ ἄκτιστον εἶναι τοῦτο παραδέξασθαι, φανερώς ἄκτιστον καὶ αἰδιδιον ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἀνακηρυττόμενον, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ὡς καὶ ἡ χορηγοῦσα τοῦτο οὐσία τοῦ Θεοῦ ἄλλο πως παρὰ τοῦτο; Οὐ γὰρ τὴν οὐσίαν φησὶν ἄ-
 10 λὰ τὴν ἄκτιστον καὶ αἰδιδιον καὶ θεοποιὸν χάριν τοῦ Πνεύματος.

Διὸ καὶ τοῦ Συνοδικοῦ τόμου προϊόντος, ὃ μὲν μέγας Μάξιμος προάγεται λέγων, ὡς «ἡ μακαρία θεότης κατ' οὐσίαν ἐστὶν ὑπερᾶρρητος καὶ ὑπεράγνωστος
 15 καὶ πάσης ἀπειρίας ἀπειράκις ἐξηρημένη, οὐδ' ἴχνος ὅλως καταλήψεως κἂν ψιλὸν τοῖς μετ' αὐτὴν καταλείψασα», καὶ πάλιν, «ὁ τοῖς οὐσι μὴ κατ' οὐσίαν ὑπάρχων μεθεκτός, κατ' ἄλλον δὲ τρόπον μετέχεσθαι τοῖς δυναμένοις βουλόμενος, τοῦ κατ' οὐσίαν κρυφίου παντελῶς
 20 οὐκ ἐξίσταται»· ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγων, «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπλοῦν τῇ οὐσίᾳ ποικίλον ταῖς δυνάμεσι», καὶ πάλιν, «αἱ μὲν ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ ποικίλαι, ἡ δὲ οὐσία ἀπλή· ἡμεῖς δὲ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζειν λέγομεν τὸν Θεόν, τῇ δὲ οὐσίᾳ αὐτοῦ προσεγγίζειν οὐχ ὑ-
 25 πισχνούμεθα. Αἱ μὲν γὰρ ἐνέργειαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος», καὶ ὁ μέγας δὲ Ἀθανάσιος λέγων καὶ αὐτὸς σαφῶς, ὡς οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἔβλεπον οἱ ἅγιοι, ἀλλὰ τὴν δόξαν, ὡς καὶ περὶ τῶν ἀποστόλων γέγραπται, ὅτι ἠδιαγρηγορήσαν-
 30 τες ὁ Πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ εἶδον τὴν δόξαν Χριστοῦ».

22. Περί θείων ὀνομάτων 13, 3, PG 3, 980B-981A.

23. Βλ. Jean Meyendorff, Paris 1959, σ. 299 κέξ.

24. Συνοδικὸς τόμος 1, PG 151, 685C-686A. Βλ. Μαξίμου, Κεφάλαια θεολογικά 1, 48, 49, PG 90, 1101A· Κεφάλαια διάφορα, 1, 7, PG 90, 180C.

Βαρλαάμ; Παρατηρεῖς δὲ τοῦτο νὰ προβάλλεται φανερώς, ὅτι δηλαδὴ τὸ θεοποιὸν δῶρον τὸ ὁποῖον ὁ μέγας Διονύσιος ὠνόμασε θεότητα, εἶπε δὲ ὅτι ὑπέρκειται αὐτῆς ὁ Θεός²⁵, ὁ δὲ Ἀκίνδυνος διατείνεται ὅτι εἶναι κτιστὸν καὶ περιτριγυρίζει πάντας θορυβῶν καὶ ταρατῶν πολυτρόπως, διὰ νὰ παραδεχθοῦν ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι ἄκτιστον· παρατηρεῖς ὅτι φανερώς ἀνακηρύσσεται ἄκτιστον καὶ αἶδιον ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν²⁶, καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἡ χορηγοῦσα τοῦτο οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι κάτι διάφορον ἀπὸ αὐτὸ τὸ δῶρον; Διότι δὲν ἐννοεῖ τὴν οὐσίαν ἀλλὰ τὴν ἄκτιστον καὶ αἶδιον καὶ θεοποιὸν χάριν τοῦ Πνεύματος.

8 Διὰ τοῦτο εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ Συνοδικοῦ τόμου ὁ μὲν μέγας Μάξιμος προβάλλεται νὰ λέγῃ ὅτι «ἡ μακαρία θεότης κατ' οὐσίαν εἶναι ὑπεράρρητος καὶ ὑπεράγνωστος καὶ ἐξηρημένη ἀπειράκις πάσης ἀπειρίας μὴ ἀφήσασα οὔτε ἶχνος, ὅσονδῆποτε ψιλόν, καταλήψεως», καὶ πάλιν, «ὁ μὴ ὑπάρχων μεθεκτὸς ἀπὸ τὰ ὄντα, θέλων δὲ νὰ μετέχεται κατ' ἄλλον τρόπον ἀπὸ τοὺς δυναμένους, δὲν ἐξέρχεται ἐντελῶς τῆς κατ' οὐσίαν κρυφιοτήτος»²⁴. Προβάλλεται ἐπίσης καὶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγων, «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι ἀπλοῦν εἰς τὴν οὐσίαν, ποικίλον εἰς τὰς δυνάμεις»²⁵, καὶ πάλιν, «αἱ μὲν ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ εἶναι ποικίλαι, ἡ δὲ οὐσία ἀπλῆ· ἡμεῖς δὲ λέγομεν ὅτι γνωρίζομεν τὸν Θεὸν ἀπὸ τὰς ἐνεργείας, ἀλλὰ δὲν ἰσχυριζόμεθα ὅτι προσεγγίζομεν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, διότι αἱ μὲν ἐνέργειαι αὐτοῦ καταβαίνουν πρὸς ἡμᾶς, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος»²⁶· ἐπίσης ὁ μέγας Ἀθανάσιος λέγων καὶ αὐτὸς σαφῶς ὅτι «δὲν ἔβλεπον τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ οἱ ἅγιοι, ἀλλὰ τὴν δόξαν, ὅπως ἔχει γραφῆ καὶ περὶ τῶν ἀποστόλων ὅτι ἠγρορήσαντες ὁ Πέτρος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ εἶδον τὴν δόξαν Χριστοῦ»²⁷.

25. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 9, 22, PG 32, 108C.

26. Ἐπιστολὴ 234, 1, Deferrari 3, 372· PG 32, 869AB.

27. Λουκ. 9, 32. Μ. Ἀθανασίου, Πρὸς Ἀντίοχον ἄρχοντα, 27, PG 28, 616A.

Οὕτω τοίνυν τοῦ τε Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου τὰ
 αὐτὰ λεγόντων καθ' ἡμῶν, μᾶλλον δὲ κατὰ τῶν τοῦ Θε-
 οῦ ἁγίων, καὶ οὕτω παρρησία ἐξεληλεγμένων, τίς ἢ τε-
 λευταία ψῆφος καὶ συνοδικὴ ἀπόφασις, ἐξ αὐτοῦ πάλιν
 5 ἄκουσον τοῦ τῆς Συνοδοῦ τόμου, ἐν ᾧ καὶ περὶ
 τοῦ ἐν Θαβωρίᾳ λάμπαντος φωτὸς προδιειλημμένου, ὡς
 καὶ τούτου τὰ μάλιστα πρὸς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν τείνον-
 τος, ἐπιγέγραπται τελευταῖον, ὡς κοινῇ συνοδικῇ ψη-
 φῳ, ἄτε κακῶς καὶ ἐπισφαλῶς τοῖς θείοις ἐπιβαλὼν ὁ
 10 αὐτὸς Βαρλαάμ καταψηφισθεὶς συγγνώμην ἐπὶ τούτοις
 δῆθεν ἠτήσατο. «Καὶ γοῦν ἀποφαινόμεθα, ὡς εἰ μὲν ἐν-
 δείξεται ἀληθῶς μετάνοιαν καὶ οὐδαμῶς οὐκέτι περὶ τῶν
 τοιούτων λέγων καὶ συγγραφόμενος φωραθείη, εὖ ἂν
 ἔχοι εἰ δ' οὖν, ἀποκήρυκτος ἔσται καὶ ἀποτετμημένος
 15 τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκ-
 κλησίας καὶ τοῦ ὀρθοδόξου τῶν χριστιανῶν συστήματος.
 Ἄλλὰ καὶ εἴ τις ἕτερός τι τῶν ὑπ' ἐκείνου βλασφημῶς
 καὶ κακοδόξως κατὰ τῶν μοναχῶν, μᾶλλον δὲ τῆς ἐκ-
 κλησίας αὐτῆς, λαληθέντων ἢ συγγραφέντων φανείη
 20 πάλιν τῶν μοναχῶν κατηγορῶν, ἢ ὅλως τούτων ἐν τοῖς
 τοιούτοις καθαπτόμενος, τῇ αὐτῇ καταδίκῃ παρὰ τῆς ἡ-
 μῶν μετριότητος καθυποβαλλόμενος, ἀποκήρυκτος ἔσται
 καὶ αὐτὸς καὶ ἀποτετμημένος τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ
 καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ὀρθοδο-
 25 ξου τῶν χριστιανῶν συστήματος».

Τί τοίνυν; ὁ βλασφημῶς καὶ κακοδόξως ὁ Βαρλα-
 ἄμ λέγων ἐξηλέγχθη κατὰ τῶν μοναχῶν, οὐ πρὸς τοῖς
 ἄλλοις καὶ πρὸ τῶν ἄλλων, ὡς, ἐπεὶ καὶ τὴν ἀόρατον
 καὶ ἀμέθεκτον καὶ τοῖς ἁγίοις οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν
 30 μεθεκτὴν καὶ ὄρατὴν τοῖς ἁγίοις θεοποιὸν δωρεὰν καὶ
 χάριν καὶ ἐνέργειαν ἄκτιστόν φασι, διθεῖα περιπίπτου-
 σι; Τοῦτο δὴ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος οὐ διέλιπε κατηγορῶν

9

Οὕτω λοιπόν, ἐνῶ ὁ Βαρλαάμ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος ἔλεγον τὰ ἴδια καθ' ἡμῶν, μᾶλλον δὲ κατὰ τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ, καὶ οὕτως ἔχουν ἐξελεγχθῆ, περὶ τοῦ ποία εἶναι ἡ τελευταία κρίσις καὶ συνοδικὴ ἀπόφασις, ἄκουσε πάλιν ἀπὸ αὐτὸν τὸν Συνοδικὸν τόμον, εἰς τὸν ὁποῖον, ἀφοῦ ἔχει περιληφθῆ προηγουμένως περὶ τοῦ φωτός τοῦ λάμπαντος εἰς τὸ Θαβώριον, ὡς συντείνοντος καὶ τούτου μεγάλως εἰς τὴν ἰδίαν ὑπόθεσιν, ἔχει παρατεθῆ τελευταῖον, ὅτι ὁ Βαρλαάμ καταψηφισθεὶς μὲ κοινήν συνοδικήν ψῆφον, ἐπειδὴ κακῶς καὶ ἐσφαλμένως ἐπελήφθη θεολογικῶν θεμάτων, ἐζήτησε τάχα συγγνώμην δι' αὐτά. «Ἐπομένως ἀποφαινόμεθα ὅτι, ἐὰν μὲν ἐπιδείξη ἀληθινὴν μετάνοιαν καὶ δὲν ἐμφανισθῆ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ λέγη καὶ γράφῃ περὶ τῶν τοιούτων καθόλου, ἔχει καλῶς· ἐὰν δὲ ὄχι, θὰ εἶναι ἀποκήρυκτος καὶ ἀποκομμένος ἀπὸ τὴν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπὸ τὸ ὀρθόδοξον σύστημα τῶν Χριστιανῶν. Ἀλλὰ καὶ ὁποιοσδήποτε ἄλλος φανῆ νὰ κατηγορῆ πάλιν τοὺς μοναχοὺς διὰ κάτι ἀπὸ τὰ βλασφήμως καὶ κακοδόξως λαληθέντα ἢ γραφέντα ἀπὸ ἐκείνον κατὰ τῶν μοναχῶν, μᾶλλον δὲ κατ' αὐτῆς ταύτης τῆς Ἐκκλησίας, ἢ γενικῶς νὰ καθάπτεται τούτων διὰ τοιαῦτα θέματα, καθυποβαλλόμενος εἰς τὴν ἰδίαν καταδίκην ἀπὸ τὴν μετριότητα ἡμῶν, θὰ εἶναι ἀποκήρυκτος καὶ αὐτὸς καὶ ἀποκομμένος ἀπὸ τὴν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἀπὸ τὸ ὀρθόδοξον σύστημα τῶν Χριστιανῶν»²⁸.

10

Τί λοιπόν; Αὐτό, τὸ ὁποῖον ἀπεδείχθη ὅτι λέγει βλασφήμως καὶ κακοδόξως ὁ Βαρλαάμ κατὰ τῶν μοναχῶν, δὲν εἶναι μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ὅτι, ἐπειδὴ αὐτοὶ λέγουν ἄκτιστον τόσον τὴν καὶ ἀπὸ τοὺς ἁγίους ἀκὸμη ἀόρατον καὶ ἀμέθεκτον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ὅσον καὶ τὴν μεθεκτὴν καὶ ὀρατὴν ἀπὸ τοὺς ἁγίους θεοποιὸν δωρεάν καὶ χάριν καὶ ἐνέργειαν, περιπίπτουν οὗτοι εἰς διθείαν; Τοῦτο λοιπόν δὲν ἔπαυσε νὰ κατηγορῆ ἡμᾶς καὶ ὁ

ἡμῶν. Τοιγαροῦν ὡς καὶ αὐτὸς ἀφρόνως ἑαυτὸν τῆς
 τοῦ Βαρλαάμ μερίδος ποιησάμενος, ἂν μὴ παύσῃται καὶ
 μετᾶμελλον λάβῃ διορθώσας ἑαυτὸν, κατὰ τὴν ἀπόφασιν
 ταύτην τῆς συνόδου ἀποκήρυκτός ἐστι καὶ ἀποτετμη-
 5 μένος τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολι-
 κῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ὀρθοδόξου τῶν χριστιανῶν συ-
 στήματος. Ἄλλὰ τί τὸ ἐφεξῆς τοῦ τόμου; «Μετ' εὐ-
 βριθείας μέντοι καὶ πνευματικῆς αὐστηρίας καὶ ἐπιτι-
 μήσεως λέγομεν μηκέτι ἀπὸ τοῦ νῦν δογματίζειν ὕλως
 10 τινὰ τῶν ἀπάντων, κινουῦντα περὶ τούτων τε καὶ ἄλλων
 δογματικῶν λόγων». Ὁρᾷς κἀνταῦθα τὸν κινουῦντα,
 ταῦτὸν δ' εἰπεῖν τὸν κατηγοροῦντα, ἐπιτιμώμενον, ἀλλ'
 οὐ τὸν ἀπολογούμενον; Τίς οὖν ὁ κατηγορῶν; Οὐ φα-
 νερῶς ὁ Ἀκίνδυνος; Ἄλλως τε, εἰ μὲν ἦν αὐτὸς πε-
 15 παυμένος ὄλως μετὰ καὶ τὴν τοῦτον ἐξελέγξασαν δευ-
 τέραν σύνοδον, ἴσως ἂν τις ὑπέιληφεν ἕτερον εἶναι τὸν
 κεινηκότεν. Τοῦτου δὲ διαλιπόντος οὐμενοῦν οὐδὲ με-
 τρίως, πῶς ἂν ἔχοι τις ἕτερον εἶναι φάναι τὸν κινουῦν-
 τα; Πρὸς δὲ τούτῳ, κἂν κινῆ κἂν μὴ κινῆ, δῆλός ἐστι
 20 μὴ μετανοήσας, μηδ' ἑαυτὸν διορθωσάμενος, ἀλλὰ τὰς
 αὐτὰς ἔχων ἐνερριζωμένας τῇ ψυχῇ κακοδοξίας. Ὡς-
 τε καθυποβλημένος ἐστὶ τῇ καταδίκη τοῦ συνοδικοῦ ἀ-
 φορισμοῦ μέχρις ἂν οὖν τοιοῦτος διαμένη καὶ τὰς αὐ-
 τὰς τῷ Βαρλαάμ κατηγορίας λέγῃ καθ' ἡμῶν.

11 25 Οὕτω καὶ ἡμεῖς ἀπόβλητον ἔχομεν αὐτὸν καὶ τοὺς
 περὶ αὐτὸν καὶ οὐκ ὀκνήσομεν τὴν αὐτοῦ κακοδοξίαν
 ἐξελέγχοντες, κἂν ἐπιχαίρῃ τῇ νῦν συγχύσει τῶν πολι-
 τικῶν πραγμάτων, ὡς ἔρμαιόν τι τὸν καιρὸν ἀρπάζων
 καθ' ἡμῶν· φασὶ γὰρ καὶ τοὺς λύκους ἐν ταῖς καταιγίσι

29. Συνοδικὸς τόμος 1, PG 151, 692A.

30. Ἐννοεῖ τὴν τεταραγμένην ἐποχὴν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου μεταξὺ
 τοῦ Ἰωάννου Στ' Καντακουζηνοῦ καὶ τῶν περὶ τὸν ἀνήλικον Ἰ-

Ἀκίνδυνος. Ἐπομένως, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς προσεχώρησε μόνος του εἰς τὴν μερίδα τοῦ Βαρλαάμ ἀφρόνως, ἂν δὲν παύσῃ καὶ ἂν δὲν μεταμεληθῇ, διορθώσας ἑαυτὸν, κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς συνόδου εἶναι ἀποκήρυκτος καὶ ἀποκομμένος ἀπὸ τὴν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπὸ τὸ ὀρθόδοξον σύστημα τῶν Χριστιανῶν. Ἀλλὰ ποία εἶναι ἡ συνέχεια τοῦ τόμου; «Ἐπομένως μὲ ἔμφασιν καὶ πνευματικὴν αὐστηρίαν καὶ ἐπιτιμήσιν, ἀπὸ τώρα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μὴ δογματίζῃ ἀπολύτως κανεῖς, ἀνακινῶν δογματικὰς συζητήσεις περὶ τούτων καὶ ἄλλων θεμάτων»²⁹. Βλέπεις ὅτι καὶ ἐδῶ ἐπιτιμᾶται ὁ ἀνακινῶν, δηλαδὴ ὁ κατηγορῶν, ἀλλ' ὄχι ὁ ἀπολογούμενος; Ποῖος δὲ εἶναι ὁ κατηγορῶν; Δὲν εἶναι φανερῶς ὁ Ἀκίνδυνος; Βεβαίως, ἂν αὐτὸς μετὰ τὴν δευτέραν σύνοδον ἢ ὁποία ἐξήλεγξε καὶ αὐτὸν εἶχε παύσει ἐντελῶς νὰ ἀσχολῆται μὲ τοιαῦτα θέματα, ἴσως θὰ ὑπέθετε κανεῖς ὅτι ὁ ἀνακινῶν εἶναι κάποιος ἄλλος. Ἀφοῦ ὁμως αὐτὸς δὲν ἐσταμάτησεν οὔτε μετρίως, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εἶπῃ ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ ἀνακινῶν; Ἐπὶ πλέον δὲ τοῦτου, εἴτε ἀνακινεῖ εἴτε ὄχι, εἶναι φανερόν ὅτι δὲν μετενόησεν οὔτε διώρθωσεν ἑαυτὸν, ἀλλ' ἔχει ριζομέναις εἰς τὴν ψυχὴν τὰς ἰδίας κακοδοξίας. Ὡστε εἶναι καθυποβεβλημένος εἰς τὴν καταδίκην τοῦ συνοδικοῦ ἀφορισμοῦ, ἕως ὅτου παραμένῃ τοιοῦτος καὶ λέγῃ καθ' ἡμῶν τὰς ἰδίας μὲ τὸν Βαρλαάμ κατηγορίας.

11

Οὕτω καὶ ἡμεῖς ἔχομεν ἀποβλήτους αὐτὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν καὶ δὲν θὰ διστάσωμεν νὰ ἐξελέγχωμεν τὴν κακοδοξίαν του, ἔστω καὶ ἂν εὐχαριστῆται μὲ τὴν παροῦσαν σύγχυσιν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων³⁰, ἐκμεταλλευόμενος τὴν εὐκαιρίαν ἐναντίον ἡμῶν ὡς ἔρμαιον λέγουν ἄλλωστε ὅτι καὶ ὁ λύκος τὴν ἀντάραν χαίρεται.

 ωάννην Ε΄ Παλαιολόγον. Ὁ ἐμφύλιος οὗτος πόλεμος ἐτερματίσθη τὸν Φεβρουάριον 1347, ὅτε ὁ Καντακουζηνὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

τέρπεσθαι. Ἄλλ' ἡμεῖς τῶν δεσποτικῶν ἐκείνων ἐπι-
 κούοντες φωνῶν, δι' ὧν ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων
 πέμπων τοὺς τῆς ἀληθείας κήρυκας μὴ φοβεῖσθαι πα-
 ραγγέλλει, οὐχ ὑποπτήξομεν οὐδόλως, κἂν γυναιίου μα-
 5 νίαν περιβεβλημένου τινὰ δυναστείαν καθ' ἡμῶν ἐπά-
 γεται, καθάπερ οἱ ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης τὴν Ἰεζάβελ καὶ
 οἱ περὶ Θεόφιλον τὴν Εὐδοξίαν. Ἄλλ' ἡμεῖς ὁρῶντες
 τὴν ἐκβασιν τὴν τῶν ἀγίων ἐκείνων ἀναστροφῆς, μιμη-
 σόμεθα, σὺν Θεῷ δ' ὁ λόγος, τὴν ὑπομονήν, τῇ ἐλπίδι
 10 χαίροντες, τῇ θλίψει ὑπομένοντες. Ἴτω τοίνυν πειρα-
 στής, ἴτω δῆμιος, καιέσθω τὸ πῦρ, θηγέσθω τὸ ξίφος,
 ὀξυνέσθωσαν ὄνυχες· κἂν πᾶσα βάσανος ἐπ' ἐμὲ κινῆ-
 ται, δέξομαι σὺν προθυμίᾳ, μενῶ τὴν πληροφορίαν ἀκί-
 νητος ἐν αὐτῷ τῷ πνεύματι στηριζόμενος τοσοῦτο μᾶλ-
 15 λον χαιρήσω, καθ' ὅσον μᾶλλον ὑποίσω. Καὶ γὰρ αὐξή-
 σω μᾶλλον ἐμοὶ τὸ θεϊότατον δῶρον, ὃ σύζυγον ἔχει τὴν
 ἀναφαίρετον εὐφροσύνην, καὶ χωρητικώτερον ἔσομαι
 σκεῦος τοῦ πνεύματος καὶ τὴν ὑπόστασιν ἐν ἐμαυτῷ
 σχήσω τῶν μακαρίων ἐλπίδων, ἀρραβῶνος ἐπιτυχῶν
 20 ἐμφανέστερον. Ἐχω μαρτύρων νέφος ᾧ συνεπαρθή-
 σομαι πρὸς τὴν ἐπηγγελμένην ὑπάντησιν· ἔχω δικαίων
 στίφος, καθ' ὧν τῆς κρείττονος ἀναστάσεως τεύξομαι
 τοῖς ὁμολογηταῖς συνεκκλησιάσω· τῇ πανηγύρει τῶν
 πρωτοτόκων συναρίθμιος ἔσομαι γερῶν καὶ τιμῶν ἀθα-
 25 νάτων μεθέξω. Καὶ τί μοι πρὸς ταῦτα λοιδορίαι καὶ συ-
 κοφαντίαι καὶ καταβοήσεις αἱ τούτων, κἂν τι τούτων
 ἰσχύσωσιν ἐπαχθέστερον ἢ βιαιότερον;

31. Ματθ. 10, 8.

32. Ἐννοεῖ τὴν Εἰρήνην Χούμναιναν, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει καὶ εἰς ἄλλα ἔργα.

Ἄλλ' ἡμεῖς ἀκούοντες τοὺς δεσποτικούς ἐκείνους λόγους, διὰ τῶν ὁποίων, ὅταν ἔστελλε τοὺς κήρυκας τῆς ἀληθείας ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων³¹, παραγγέλλει νὰ μὴ φοβοῦνται, δὲν θὰ ὑποκύψωμεν καθόλου, ἔστω καὶ ἂν ἐπιφέρῃ ἐναντίον μας τὴν μανίαν ἐνός γυναιίου τὸ ὁποῖον διαθέτει κάποιαν δύναμιν³², ὅπως οἱ ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης τὴν Ἰεζάβελ καὶ οἱ περὶ τὸν Θεόφιλον τὴν Εὐδοξίαν. Ἄλλ' ἡμεῖς βλέποντες τὴν ἔκβασιν τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἁγίων τῆς παλαιᾶς ἐκείνης ἐποχῆς, θὰ μιμηθῶμεν — μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ φυσικὰ — τὴν ὑπομονήν, χαίροντες μὲ τὴν ἐλπίδα, ὑπομένοντες εἰς τὴν θλίψιν. Ἄς ἔλθῃ λοιπὸν ὁ πειραστής, ἄς ἔλθῃ ὁ δῆμιος, ἄς ἀναφθῇ τὸ πῦρ, ἄς γυμνωθῇ τὸ ξίφος, ἄς ὀξυνθοῦν οἱ ὄνυχες· πᾶσα βίασας καὶ ἂν κινηθῇ ἐναντίον μου, θὰ τὴν δεχθῶ προθύμως, θὰ ἀναμείνω ἀκίνητος τὴν μαρτυρίαν στηριζόμενος εἰς τὸ αὐτὸ πνεῦμα· τὸσον μᾶλλον θὰ χαρῶ, ὅσον μᾶλλον θὰ ὑποφέρω. Διότι οὕτω θὰ αὐξήσω περισσότερο δι' ἐμὲ τὸ θειότατον δῶρον, τὸ ὁποῖον ἔχει σύζυγον τὴν ἀναφαίρετον εὐφροσύνην, καὶ θὰ γίνω χωρητικῶτερον σκεῦος τοῦ Πνεύματος καὶ θὰ λάβω μέσα μου τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῶν μακαρίων ἐλπίδων, ἐπιτυχάνων ἐπιτυχέστερα τὸν ἄρραβῶνα. Ἔχω νέφος μαρτύρων, μὲ τὸ ὁποῖον θὰ συνανυψωθῶ πρὸς τὴν ἐπηγγελμένην ὑπάντησιν· ἔχω στίφος δικαίων, μὲ τὸ ὁποῖον θὰ ἐπιτύχω τὴν ἀνωτέραν ἀνάστασιν· θὰ συναναστραφῶ μὲ τοὺς ὁμολογητάς· θὰ γίνω συναριθμῖος μὲ τὴν πανήγυριν τῶν πρωτοτόκων· θὰ μετάσχω ἀθανάτων βραβείων καὶ τιμῶν³³. Τί εἶναι ἐμπρὸς εἰς αὐτὰ αἱ ἐναντίον μου λοιδορίαι καὶ συκοφαντίαι καὶ καταβοήσεις αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, ἔστω καὶ ἂν ἰσχύσουν κατὰ τι ἐπαχθέστερον καὶ βιαιότερον ἂπὸ τώρα;

ΙΩΑΝΝΗΙ ΤΩΙ ΓΑΒΡΑΙ
 ΤΩΙ ΣΟΦΩΤΑΤΩΙ ΚΑΙ ΛΟΓΙΩΤΑΤΩΙ ΚΑΙ ΕΜΟΙ ΚΥΡΙΩΙ
 ΠΟΘΕΙΝΟΤΑΤΩΙ

Φησί που τῶν Παροιμιῶν ὁ Σολομών, «δίδου σοφῶ
 ἀφορμὴν καὶ σοφώτερος ἔσται». Πεπεισμένοι μὲν οὖν
 ἡμεῖς ἐγκελευομένῳ καὶ παραινοῦντι τῷ σοφισθέντι κα-
 τὰ τὸ γεγραμμένον ὑπὲρ πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ παρέ-
 5 χομεν ἀφορμὴν ὑπὲρ εὐσεβείας τῇ σῆ σοφίᾳ διὰ τουτω-
 νι τῶν γραμμάτων, τέχνη μὲν καὶ χάρισιν ἀττικάῖς οὐκ
 ἔσταλμένην ἄγαν πρὸς κάλλος (ρήμασι γὰρ ἀκομψότε-
 ρον ἔχουσιν ὡς τὰ πολλὰ προενήνεκται), τῷ δὲ φωτὶ
 τῆς ἀληθείας ἐνωραῖζομένην εὖ μᾶλα, συναπαστράπτον
 10 ἔνδοθεν κεκτημένῳ κατ' ἐμὴν δύναμιν τὸ τῆς ὑγιοῦς
 διανοίας εἰλικρινές καὶ συμπαρομαρτοῦν ὑποφαῖνον δι-
 αρκῶς, ὡς ἐγῶμαι, τὸ πρὸς παράστασιν τοῦ προκειμέ-
 νου πάντοθεν ἠκριβωμένον. Τούτων γὰρ ἔμοι καὶ λίαν
 ἐμέλησεν· εἰ δ' ἀνύσιμός τε καὶ λυσιτελής ἢ προτροπή
 15 τοῦ σοφοῦ τοῖς ὑπείκουσι, σὸν ἔτι δεῖξαι τοῦ προσεμέ-
 νου τὴν ἀφορμὴν.

Χθὲς τοίνυν περὶ δείλην ἐώαν, τινὰ τῶν ἱερογρά-
 φων δέλτων ἐπὶ τῷ χεῖρε λαβῶν, ἐκ τοῦ ἐνδοτέρου τῆς
 κέλλης ἐπὶ τὸ μᾶλλον ἀναπεπταμένον εἰς φῶς ἐξήειν
 20 ἀναγνωσόμενος. Ὁ δὲ τῆς μονῆς μοι πυλωρὸς ὑπαντή-
 σας, ἠκείν ἐθέλειν ὡς ἐμέ τινα τῶν γνωρίμων ἀπήγγει-
 λεν, ἐπὶ τῆς προαυλίου πύλης ἐστῶτα. τοῦνομα ἐπει-
 πῶν. Ὁ δὲ ἦν, ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος ἐγὼ κατενόησα, τῆς
 Ἀκινδύνου ἐταιρείας, τὰ πρῶτα καὶ τῷ Βαρλαάμ ἐκει-
 25 νῶ πεφοιτηκῶς, Ἀκινδύνου πρότερος οἶμαι.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΩΑΝΝΗΝ ΓΑΒΡΑΝ
ΤΟΝ ΣΟΦΩΤΑΤΟΝ ΚΑΙ ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΝ ΚΑΙ ΠΟΘΕΙΝΟΤΑΤΟΝ ΜΟΥ
ΕΝ ΚΥΡΙΩΙ

1 Λέγει κάπου εις τὰς Παροιμίας ὁ Σολομών, «δίδε εις τὸν σοφὸν ἀφορμὴν καὶ θὰ γίνῃ σοφώτερος»¹. Πειθόμενοι λοιπὸν ἡμεῖς εις τὸ παράγγελμα καὶ τὴν παραίνεσιν τοῦ ὑπὲρ πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ σοφισθέντος κατὰ τὸ γεγραμμένον παρέχομεν ἀφορμὴν ὑπὲρ εὐσεβείας εις τὴν σοφίαν σου διὰ τῶν γραμμάτων τούτων. Αὕτῃ ἡ ἀφορμὴ δὲν εἶναι ὠραῖα ἐνδεδυμένη μὲ τέχνην καὶ ἀπτικὰς χάριτας (διότι διατυπώνεται μὲ λόγια τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι ἄκομψα), ἀλλὰ ὠραῖζεται μεγάλως μὲ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, τὸ ὁποῖον ἔχει μέσα του κατὰ τὴν δυνάμιν μου συναπαστράπτουσιν τὴν εἰλικρίνειαν τῆς ὑγιουῦς διανοίας καὶ ὑποφαίνει διαρκῶς, ὅπως νομίζω, συνακολουθοῦσαν τὴν ἀπὸ πᾶσαν πλευρὰν ἀκρίβειαν πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ θέματος. Διότι δι' αὐτὰ ἐφρόντισα ἰδιαιτέρως κατὰ πόσον ὅμως ἡ προτροπὴ τοῦ σοφοῦ θὰ ἀποβῇ ἀποτελεσματικὴ καὶ ὠφέλιμος, ἀνήκει εις σὲ τὸν δεχόμενον τὴν ἀφορμὴν νὰ τὸ δείξης.

2 Χθὲς λοιπὸν ἐνωρὶς τὸ δειλινόν, λαβὼν εις χεῖρας κάποιαν ἀπὸ τὰς ἱεράς δέλτους, ἐξῆλθον διὰ νὰ ἀναγνώσω ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κελλίου εις τὸ ἀνοικτότερον διὰ τὸ φῶς μέρος. Ὁ δὲ θυρωρὸς τῆς μονῆς μου πλησιάσας μοῦ ἀνήγγειλεν ὅτι κάποιος ἀπὸ τοὺς γνωρίμους εὐρίσκεται εις τὴν προαύλιον πύλην, εἶπε δὲ καὶ τὸ ὄνομά του. Ὅπως δὲ ἀντελήφθην ἀπὸ τὸ ὄνομα, ἀνῆκεν εις τὴν φατρίαν τοῦ Ἀκινδύνου, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχε μαθητεύσει καὶ εις τὸν Βαρλαάμ ἐκεῖνον, πρὶν ἀπὸ τὸν Ἀκινδυνον νομίζω.

Προσίτω δ' ὁμως, ἔφην τῷ ἐφεστῶτι τῇ πύλῃ και
 τὴν ἀνά χειρας παρῆκα βίβλον. Ἀπηντηκότος τοίνυν ἐ-
 κείνου, πίστευσον, καὶ πρὶν ἢ καθίσαι διὰ στόματος ἔγ-
 ρει τὰ τῆς πονηρᾶς ἐνστάσεως ρήματα, ἣν ἀπὸ τῆς Πύρ-
 5 ρωνος ἐφεκτικῆς οὗτοι κακῶς ἐπὶ τὰ θεῖα μετήνεγκαν.
 Ἐγὼ δ' ὑπομειδιᾶν ἐπήρθην ἀκούων, καί, κάθισον γοῖν,
 ἐπεφώνουν αὐτῷ πυκνά. Καθίζει μὲν οὖν ἐκεῖνος· ἐμοὶ
 δ' ἐπὶ νοῦν ἦλθεν ὁ μέγας Βασίλειος, μετὰ τὸ εἰπεῖν,
 «πῶς οὖν ἐγὼ καινοτόμος, ὁ τοῖς διαπρεπέσιν ἐν δυνά-
 10 μει λόγου καὶ πνεύματος συμφθεγγόμενος, ἀλλὰ πλήρη
 πάντα τῶν ἡμετέρων διαβολῶν», ἐπιφέρων, «λυπηρὰ
 μὲν οὖν ταῦτα καὶ ὀδυνηρὰ ταῖς καρδίαις τῶν τὴν εἰρή-
 νην ζητούντων». Τούτου τοίνυν μνησθεῖς ἀντὶ τοῦ μει-
 διᾶν σκυθροπαῶζειν ἠρξάμην. Ὡς δ' ὁ παρακαθήμενος
 15 οὐκ ἀνήγει τοῖς παραλογισμοῖς, ἀλλόκοτά τινα καθ' ἡμῶν
 συμπεραίνων, ἦναγκάσθην προσδιαλέγεσθαι. Καὶ ὁ πα-
 λὺς τὰς ἀποδείξεις, ὡς ᾤετο πρότερον, ἐμοῦ πρὸς τὰς
 προτάσεις ἀπαντῶντος ἐκείνου καὶ ταύτας ἀνιστάντος
 σὺν οὐδενὶ πόνῳ, συμπεραίνειν εἶχεν οὐδέν.

20 Καὶ τέλος ἀπειπὼν καὶ εἰπὼν, οὕτω καὶ τὸν Ἀ-
 κίνδυνον ἔστιν ἔφ' ὧν δοκεῖτε νικᾶν τὰς διαλέξεις συγ-
 χέοντες, ἀλλ' ἄκουσον, ἔφη, τῶν συγγεγραμμένων αὐ-
 τῷ ρητορικῶς τουτωνὶ πρὸς τὴν Διάλεξιν, ἣν ὑ-
 μεῖς ὀρθοδόξου πρὸς βαρλααμίτην ἐπιγεγράφατε.

25 Ταῦτ' οὖν εἰρηκῶς, εἰς χειρας ἐκ τοῦ κόλπου λα-
 βὼν καθ' ἑαυτὸν ἐπήει τὸ σύγγραμμα, τὰ γενναιότερα
 τῶν ἐπιχειρημάτων ἐκλεγόμενος, ἃ καὶ κηρῶ προσημη-
 νάμενος ἦν.

Ἐγὼ δὲ πρὸς αὐτὸν ἔλεγον οὐκοῦν ἔδειξε σαφῶς,

2. Ἐφεκτικὴ εἶναι ἡ μέθοδος τοῦ σκεπτικισμοῦ τῶν παλαιῶν. Οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Παλαμᾶ μὴ δεχόμενοι τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην διόκρισιν μεταξὺ τῆς θείας οὐσίας, ὡς ἀπροσίτου, καὶ τῶν ἀκτί-
 στων ἐνεργειῶν, ὡς ἐρχομένων εἰς σχέσιν πρὸς τὰ κτιστὰ ὄντα, περιέπιπτον εἰς ἓν εἶδος θεολογικοῦ ἀγνωστικισμοῦ. Διὰ τοῦτο

Παρά ταῦτα εἶπα εἰς τὸν θυρωρὸν νὰ προσέλθῃ καὶ ἄφησα τὸ βιβλίον ἀπὸ τὰς χεῖρας μου. Ὄταν δὲ μὲ συνήντησεν ἐκεῖνος, πίστευσε, πρὶν ἀκόμη καθίσει ἐξέφερεν ἀπὰ τὸ στόμα του τὰ λόγια τῆς πονηρᾶς ἀντιρρήσεως, τὴν ὁποίαν κακῶς μετέφεραν οὗτοι εἰς τὰ θεῖα ἀπὸ τὴν ἐφεκτικὴν τοῦ Πύρρωνος². Ἐγὼ δέ, ἀκούων αὐτά, ἤρχισα νὰ ὑπομειδιῶ, καὶ τοῦ συνέστησα ἐπανελημμένως, ἴκθισε λοιπὸν. Ἐκάθισε λοιπὸν ἐκεῖνος. Εἰς τὸν νοῦν μου δὲ ἦλθεν ὁ μέγας Βασίλειος, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ εἶπε, «πῶς λοιπὸν εἶμαι ἐγὼ καινοτόμος, ὁ συμφωνῶν μὲ τοὺς διαπρεπεστέρους εἰς δύναμιν λόγου καὶ πνεύματος; Ἄλλὰ βεβαίως ὅλα εἶναι γεμᾶτα διαβολὰς ἐναντίον ἡμῶν», προσθέτει, «αὐτὰ ὅμως εἶναι λυπηρὰ καὶ ὀδυνηρὰ εἰς τὰς καρδίας τῶν ζητούντων τὴν εἰρήνην»^{2α}. Ἐνθυμηθεὶς λοιπὸν αὐτά ἀντὶ τοῦ μειδιάματος ἤρχισα νὰ σκυθρωπάζω. Ἐπειδὴ δὲ ὁ παρακαθήμενος δὲν διέκοπτε τοὺς παραλογισμοὺς, συνάγων περὶ ἡμῶν ἀλλόκοτα συμπεράσματα, ἤναγκάστην νὰ συζητήσω. Καὶ αὐτὸς ὁ ὁποῖος προηγουμένως ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο δυνατὸς εἰς τὰς ἀποδείξεις, ὅταν ἀπήντησα ἐγὼ εἰς τὰς προτάσεις του καὶ τὰς ἀνεσκεύασα χωρὶς κανένα κόπον, δὲν εἶχε νὰ ἀντιτείνῃ τίποτε.

Εἰς τὸ τέλος ἀπελπισθεὶς καὶ εἰπὼν, οὕτω νομίζετε ὅτι νικᾶτε καὶ τὸν Ἀκίνδυνον εἰς μερικὰ σημεῖα, συγχέοντες τὰς συζητήσεις, εἶπεν· ἀλλ' ἄκουσε τὰ συγγραφέντα ταῦτα ἀπὸ αὐτὸν ρητορικῶς εἰς ἀπάντησιν τῆς Διαλέξεως τὴν ὁποίαν ἔχετε ἐπιγράψει σεις «Ὁρθοδόξου πρὸς Βαρλααμίτην».

3 Ἀφοῦ λοιπὸν εἶπε ταῦτα, λαβὼν ἀπὸ τὸν κόλπον ἔφερεν ἐμπρὸς του τὸ σύγγραμμα, ἐπιλέγων τὰ γενναιότερα ἐπιχειρήματα, τὰ ὁποῖα καὶ εἶχε προσημειώσει μὲ κηρὸν.

Ἐγὼ δὲ τοῦ εἶπα· ἐπομένως ὁ Ἀκίνδυνος ἔδειξε σα-

ὁ Παλαμᾶς ὑποστηρίζει ἐν προκειμένῳ ὅτι ἡ διδασκαλία των σχετίζεται πρὸς τὸν Πυρρωνισμόν.

2α. Περί Ἁγίου Πνεύματος 29, 75, PG 32, 208CD. Ἡ περικοπὴ ἀποδίδεται ἐλευθέρως.

ὃ πολλάκις ἀρνεῖται, βαρλααμίτης ὢν ὁ Ἀκίνδυνος ἀντιλέγει γὰρ ὡς πρὸς αὐτὸν οὕσης τῆς πρὸς Βαρλααμίτας πεπονημένης ἡμῖν Διαλέξεως. Τὸ δὲ καὶ ρητορικῶς περὶ Θεοῦ γράφειν αὐτόν, ὡς κατάλληλόν τε καὶ πρὸς
5 πωδέστατον. Ἀναγίνωσκε δ' ὁμως ὁ βούλοιο· τάχα νῦν ὄψει τὸ τῆς παροιμίας, «ἵππον εἰς πεδίον ἔλκεις».

Ἀνάπλεως γὰρ ἦν ἐγὼ θάρσους ἄτε τὰ τοιαῦτα προεσκεμμένος, τοῦ σοφῶς ἐπίτηδες ὑποκρινομένου τὴν πρὸς αὐτοῦς ὁμολογίαν πρὸ τριῶν ἡμερῶν ἔμοι πάντα
10 προσενεγκόντος. Οἶσθα τοίνυν οὗ τῆς Διαλέξεως ἐκ τῶν πατερικῶν ἀναπέφηνε λόγων, ὡς πάσης δυνάμεως καὶ ἐνεργείας θείας ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ κατα τὸν ἄφροστον καὶ ἀπροσπέλαστον διαφερόντως ὑπέρκειται. Μηδὲν οὖν ἔχων πρὸς τὴν φανερὰν παράστασιν ἀντειπεῖν
15 ὁ Ἀκίνδυνος πρὸς βδελυρὰν ἐρεσχειλίαν ἐτράπετο, ἦν προβαλόμενος ὁ παρὼν ἀνεγίνωσκεν, ἔχουσαν οὕτω.

Μᾶλλον δὲ ἔμοι μὲν ἐρωτητέον, σοὶ δὲ ἀποκριτέον.

Εἶπέ δὴ μοι δημιουργοὺς τῶν ὄντων εἶναι λέγεις τὰς ὑφειμένας ταύτας δυνάμεις τε καὶ θεότητας, ἢ θε-
20 οὺς μὲν καὶ θεότητας ἀκτίστους καὶ τῷ μεγάλῳ καὶ πίντων ὑπερκειμένῳ συναϊδίους Θεῷ, μὴ μέντοι καὶ ποιητὰς τοῦ παντός; Εἰ μὲν δὴ τὸ πρότερον, ἐναντία τοῖς θείοις ἡμῶν πατράσι καὶ τοῖς ὄροις τῆς εὐσεβείας λέγεις, ἔξ ὧν ἓνα καὶ μόνον δημιουργὸν τοῦ παντός παρει-
25 λήψαμεν, τὸν ἀνωτάτῳ Θεόν· εἰ δὲ τὸ δεύτερον, ἀκουσον θείας φωνῆς, ἥσπερ οἱ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων ἀκηκοότες ἀπώλοντο· «θεοί, οἳ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν». Καὶ οἱ σοὶ τοίνυν θεοὶ τοῦτ' ἀκούσαντες ἀπολέσθωσαν, οἱ ἀπειράκις ἀπείρως ὑφει-
30 μένοι τοῦ πάντων ὑπερκειμένου, καὶ εἰ δημιουργοὺς αὐτοὺς λέγεις καὶ εἰ μὴ δημιουργοὺς τοῦ παντός. Ὡν πε-

φῶς ὅ,τι ἀρνεῖται ἐπιμόνως, ὅτι εἶναι Βαρλααμίτης· διότι ἀντιλέγει εἰς τὴν Διὰ Λεξιν τὴν ὁποίαν ἡμεῖς συνετάξαμεν πρὸς Βαρλααμίτας ὡς ἀπευθυνομένην πρὸς αὐτόν. Τὸ ὅτι δὲ γράφει ρητορικῶς περὶ Θεοῦ, πόσον κατάλληλον καὶ πρέπον εἶναι! Ἀνάγνωσε ὅμως ὅ,τι θέλεις· ἴσως ἴδῃς τῶρα τὸ τῆς παροιμίας, «σύρεις τὸν ἵππον εἰς τὸν λειμῶνα».

Ἡμην δὲ πλήρης θάρρους, διότι εἶχον σκεφθῆ ταῦτα ἐκ τῶν προτέρων, ἀφοῦ ὁ εὐφυῶς ὑποκριθεὶς ἐπίτηδες συμφωνίαν μὲ αὐτοὺς μοῦ εἶχε προσφέρει ὅλα τὰ κείμενα πρὸ τριῶν ἡμερῶν. Γνωρίζεις λοιπὸν εἰς ποῖον σημεῖον τῆς Διαλέξεως δεικνύεται ἀπὸ τοὺς πατερικοὺς λόγους, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ ἄφραστον καὶ ἀπροσπέλαστον ὑπέρκειται καθ' ὑπερβολὴν πάσης θείας δυνάμεως καὶ ἐνεργείας. Μὴ ἔχων λοιπὸν τίποτε νὰ ἀντεῖπῃ ὁ Ἀκίνδυνος εἰς τὴν φανεράν αὐτὴν ἀπόδειξιν ἐτράπη πρὸς βδελυρὰν γελοιοῦτητα τὴν ὁποίαν προβαλῶν ὁ ἐπισκέπτης μου οὗτος ἀνεγίνωσκεν, ἔχουσιν οὕτω.

Μᾶλλον δὲ ἐγὼ μὲν πρέπει νὰ ἐρωτῶ, σὺ δὲ νὰ ἀποκρίνεσαι.

Εἶπέ μου λοιπὸν. Αὐτὰς τὰς ὑφειμένας δυνάμεις καὶ θεότητας θεωρεῖς δημιουργοὺς τῶν ὄντων ἢ τὰς θεωρεῖς μὲν θεοὺς καὶ θεότητας ἀκτίστους καὶ συναϊδίους μὲ τὸν μέγαν καὶ πάντων ὑπερκείμενον Θεόν, ὄχι ὅμως καὶ ποιητὰς τοῦ παντός; Ἐάν μὲν συμβαίη τὸ προηγούμενον, λέγεις ἀντίθετα πρὸς τοὺς θείους ἡμῶν πατέρας καὶ πρὸς τοὺς ὄρους τῆς εὐσεβείας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους παρελάβομεν ἓνα καὶ μόνον δημιουργὸν τοῦ παντός, τὸν ὑψιστον Θεόν· ἐάν δὲ συμβαίη τὸ δεύτερον, ἄκουσε θείαν φωνὴν τὴν ὁποίαν ἀκούσαντες οἱ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων ἠφανίσθησαν· «οἱ θεοὶ οἱ ὁποῖοι δέν ἐποίησαν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἄς ἀπολεσθοῦν»³. Καὶ οἱ ἰδικοὶ σου λοιπὸν θεοὶ ἀκούσαντες τοῦτο, ἄς ἀπολεσθοῦν, οἱ ἀπειράκις ἀπείρως κατώτεροι τοῦ πάντων ὑπερκειμένου, εἴτε δημιουργοὺς τοῦ παντός τοὺς λέγεις εἴτε μὴ δημιουργοὺς. Περὶ ἐνός τούτων βοᾷ ἐσὺ

ρὶ ἐνὸς σὺ σὺν παρρησίᾳ βοᾷς — πῶς γὰρ οὐ Θεὸς το
 θεοποιοῦν ἐμέ; — θεοποιεῖν σε λέγων τὴν ἀνούσιον χά-
 ριν καὶ ἀνυπόστατον καὶ ἐνεργουμένην καὶ ἀπειράκις ἀ-
 πείρως ὑφειμένην τῆς παντουργοῦ Τριάδος. Καὶ ὁ πε-
 5 ρὶ τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ καὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος οἱ θεῖοι πατέρες ἡ-
 μῶν ἔλεγον πρὸς τοὺς κτιστὰ ταῦτα δυσσεβεῖς ἡγουμέ-
 νους, τοῦτο σὺ λαβὼν, περὶ τῆς ἀνουσίου καὶ ἀνυπο-
 στάτου καὶ ἐνεργουμένης καὶ ἀπειράκις ὑφειμένης ἀ-
 10 πείρως τοῦ πάντων ἐπέκεινα τρισυποστάτου Θεοῦ ἐνερ-
 γείας ἀγαθῶς ἀποφαίνῃ καὶ οὕτως δυσσεβῶς, ὥστε
 δυοῖν θάτερον ἐξ ἀνάγκης συμβαίνειν, ἢ τὰς τοιαύτας
 ἐνεργείας τοῦ ἐκείνων κοινωνεῖν ἀξιώματος καὶ ὑπο-
 στάσεις εἶναι καὶ πρόσωπα, ὡς εἶναι μηκέτι τὴν Τριά-
 15 δα Τριάδα, μυριάδα δὲ τοῖς προσώποις καὶ ὑποστάσε-
 σιν, ἢ ἐκεῖνα τοῦ τούτων ὡς εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ
 Πατρὸς καὶ Θεὸν ἡμῶν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνού-
 σια καὶ ἀνυπόστατα ἐνεργούμενα, καὶ οὕτω τῆς θείας
 οὐσίας ἀλλότρια καὶ ὑφειμένα, ὡς τὰ ἐνεργούμενα τοῦ
 20 ἐνεργοῦντος καὶ τὰ ἀνούσια τῆς οὐσίας καὶ τοῦ ἀμε-
 ρίστου τὰ μεριστὰ καὶ τοῦ ἀοράτου τὰ ὄρατὰ καὶ ὅλως
 εἰπεῖν ἀπειράκις ἀπείρως· ὧν ἀσεβέστερόν τι τίς ἂν
 ἐννοήσειεν;

4 Ἐγὼ δ' ἐκαθήμην ἀκούων ὁμοῦ τε τὸ καταγέλαστον
 25 ἐπ' ἑμαυτοῦ λογιζόμενος τῆς φλυαρίας τοῦ συγγραφέ-
 ως καὶ τὸ τῆς ἀναπεφυρμένης αὐτῇ δυσσεβείας ἔλεει-
 νόν. Ἄ δὲ καὶ πρὸς τὸν ἀνεγνωκότα διηλθον, μᾶλλον δὲ
 τούτων πρὸς ἃ μηδ' ἀντιλέγειν ἐκεῖνος εἶχε, δοκεῖ μοι
 παίζειν, ἔφην, ἐν οὐ παικτοῖς ὁ Ἀκίνδυνος καὶ σκια
 30 μαχεῖν μὲν, ἀλλὰ κατὰ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς τε καὶ ψυ-
 χῆς καὶ τῶν τοῖς αὐτοῦ λόγοις προσεχόντων ὑμῶν. Τίς
 γὰρ ἡμῶν πολλοὺς εἶναι λέγει δημιουργούς; Τίς δὲ με-
 γάλους δοξάζει καὶ μικροὺς θεούς; Τίς δὲ τὰς θείας

μέ παρρησίαν —διότι πῶς δὲν εἶναι Θεὸς τὸ θεοποιῶν ἐμέ; —λέγων ὅτι σὲ θεοποιεῖ ἢ ἀνούσιος καὶ ἀνυπόστατος καὶ ἐνεργουμένη καὶ ἀπειράκις ἀπείρως ὑφειμένη χάρις τῆς παντουργοῦ Τριάδος. Ὅ,τι δὲ ἔλεγον περὶ τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος οἱ θεῖοι πατέρες ἡμῶν πρὸς τοὺς δυσσεβῶς θεωροῦντας ταῦτα κτιστά, λαβὼν ἐσὺ τοῦτο ἀποφαινεσαι ἀμαθῶς περὶ τῆς ἀνουσίου καὶ ἀνυποστάτου καὶ ἐνεργουμένης καὶ ἀπειράκις ἀπείρως ὑφειμένης ἐνεργείας τοῦ ἐπέκεινα πάντων τρισυποστάτου Θεοῦ καὶ μάλιστα τὸσον δυσσεβῶς, ὥστε ἀναγκαίως νὰ συμβαίνη ἓν ἐκ τῶν δύο τούτων· ἢ αἱ τοιαῦται ἐνέργειαι νὰ κοινωνοῦν τοῦ ἀξιώματος ἐκείνων καὶ νὰ εἶναι ὑποστάσεις καὶ πρόσωπα, ὥστε νὰ μὴ εἶναι πλέον τριάς ἢ τριάς ἀλλὰ μυριάς κατὰ τὰ πρόσωπα καὶ τὰς ὑποστάσεις, ἢ αἱ ὑποστάσεις νὰ κοινωνοῦν τοῦ ἀξιώματος τῶν ἐνεργειῶν, ὅποτε ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Πατὴρ καὶ Θεὸς ἡμῶν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα νὰ εἶναι ἀνούσια καὶ ἀνυπόστατα καὶ ἐνεργούμενα, οὕτω δὲ ἀλλότρια καὶ ὑφειμένα τῆς θείας οὐσίας, ὅπως τὰ ἐνεργούμενα τοῦ ἐνεργοῦντος καὶ τὰ ἀνούσια τῆς οὐσίας, τὰ μεριστὰ τοῦ ἀμερίστου καὶ τὰ ὄρατὰ τοῦ ἀοράτου, καὶ γενικῶς ἀπειράκις ἀπείρως. Ποῖος δὲ θὰ ἠδύνατο νὰ σκεφθῆ κάτι ἀσεβέστερον ἀπὸ αὐτά;

4

Ἐγὼ δὲ ἐκαθήμην ἀκούων, ἀναλογιζόμενος συγχρόνως μέσα μου τὸ καταγέλαστον τῆς φλυαρίας τοῦ συγγραφέως καὶ τὸ ἐλεεινὸν τῆς ἀναμεμιγμένης με αὐτὴν δυσσεβείας. Θὰ σημειῶσω δὲ ὅσα εἶπα πρὸς τὸν ἀναγνώσαντε, μᾶλλον δὲ ἐξ αὐτῶν ἐκεῖνα πρὸς τὰ ὁποῖα ἐκεῖνος δὲν ἠδυνήθη οὔτε νὰ ἀντεῖπη. Νομίζω ὅτι παίζει ἐν οὐ παικτοῖς, εἶπα, ὁ Ἀκίνδυνος καὶ σκιαμαχεῖ μὲν ἀλλὰ κατὰ τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς ψυχῆς του, καὶ καθ' ὑμῶν τῶν προσεχόντων εἰς τοὺς λόγους του. Διότι ποῖος ἀπὸ ἡμᾶς λέγει ὅτι ὑπάρχουν πολλοὶ δημιουργοί; Ποῖος δὲ ἀποδέχεται μεγάλους καὶ μικροὺς θεοὺς; Ποῖος δὲ ἀποκόψας ἀπὸ τὴν

δυνάμεις καὶ ἐνεργείας τῆς θείας οὐσίας ἀποτεμόμενος,
 εἶτα ποιητὰς ἢ μὴ ποιητὰς τῶν ὄντων ἐδόξασε; Τίς δὲ
 πλὴν αὐτοῦ καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτῷ τὰς δυνάμεις τοῦ
 Θεοῦ, τὴν θεατικὴν, τὴν θεοποιόν, αὐτὴν τὴν ἐπ' ὄρους
 5 παραδεχθεῖσαν τοῦ Θεοῦ λαμπρότητα καὶ τὰ παραπλή-
 σια τούτοις, ἄτε μὴ οὐσίας ὄντα, τῆς ἀκτίστου θεότη-
 τος ἀπαλλοτριῶσας τοῖς κτιστοῖς συνέταξεν ἄφρόνως;
 Τοιγαροῦν ἢ μάτην καὶ κατ' οὐδενὸς ἢ καθ' ἑαυτοῦ τὰς
 φληνάφους ταύτας συνέθηκεν ἀντιρρήσεις. Ἐπεὶ δὲ
 10 καὶ τὸ ὑφειμένον καὶ ὑπερκείμενον πολὺ πανταχοῦ τῶν
 λόγων αὐτῷ, ἐνταῦθα δὲ μὴ μόνον ἀρχόμενος καὶ μετα-
 ξὺ λέγων καὶ τελευτῶν εἰς διαβολὴν ἡμετέραν προὔθη-
 κεν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπειράκις ἀπείρως προσέθηκε, ποῦ
 τοῦθ' εὔρε τῶν ἐμῶν συγγραμμάτων; Οὐδαμοῦ γὰρ ἐγὼ
 15 τοῦτ' οἶδα παρ' ἑμαντοῦ γεγραμμένον. Ὁ δὲ προσδια-
 λεγόμενος, ἐν αὐτῇ, φησί, τῇ Διαλέξει καὶ τῷ Ἀγιορει-
 τικῷ τόμῳ κεῖται. Κόμισόν μοι τοίνυν τῷ ὑπηρετουμέ-
 νῳ τὸν τόμον ἐκεῖνον εἰπών, ὑπὸ τὸ πρὸς κεφαλῇ πί-
 λον κείμενον, τῷ συντυγχάνοντι ἔφην. Οὐκοῦν ὁ Ἀ-
 20 κίνδυνος τῷ ἐπωνύμῳ τῆς ἀγιότητος ὄρει προστριβε-
 ται τὰς δυσσεβείας, ἐναγῆς αὐτὸς ὡς ἔοικεν ὢν. Εἶ-
 τα λαβὼν εἰς χεῖρας τὸν τόμον καὶ ἀναπτύξας εὔρειν
 καὶ κείνω ὑπέδειξα, οὐ τὸν Παλαμᾶν, ἀλλὰ τὸν θεῖον Μά-
 ξιμον τοῦτο γράφοντα. Τοῦτου γὰρ ἐκ τῆς πρώτης τῶν
 25 θεολογικῶν ἑκατοντάδος ὁμοῦ τρία κεφάλαια προενή-
 νεκται, πρὸς μαρτυρίαν τοῦ τῶν θείων ἐνεργειῶν ἀκτι-
 στου. Τὰ δύο τοίνυν τούτων ἑκατέρωθεν τὸ ἀκτιστοῦ
 ταῖς μετοχαῖς ἀπάσαις προσμαρτυρεῖ. «Τὰ μὲν γὰρ του-
 των», φησί, «μετέχοντα χρονικῶς ἤρκεται, τουτέστιν
 30 ἄγγελοί τε καὶ ἄνθρωποι καὶ ἢ κατὰ φύσιν ἐν αὐτοῖς
 ζωὴ τε καὶ ἀθανασία· μόνον γὰρ τὸ θεῖον ἄχρονόν ἐστιν»·
 «Οὐκ ἤρκεται δὲ χρονικῶς», φησί, «τὰ μεθεκτὰ, οἷον ἢ

4. Κεφάλαια θεολογικά 1, 48, PG 90, 1100D. Βλ. Ἀγιορειτικὸν τό-
 μον, PG 150, 1232 κ. ἐ.

θείαν οὐσίαν τὰς θείας δυνάμεις καὶ ἐνεργείας, ἔπειτα τὰς ἐπίστευσεν ὡς ποιητὰς ἢ μὴ ποιητὰς τῶν ὄντων; Ποῖος δὲ πλὴν αὐτοῦ καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῦ, ἀπαλλοτριώσας ἀπὸ τὴν ἄκτιστον θεότητα τὰς δυνάμεις τοῦ Θεοῦ, τὴν θεατικὴν, τὴν θεοποιὸν, αὐτὴν ταύτην τὴν παραδειχθεῖσαν ἐπὶ τοῦ ὄρους λαμπρότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ παραπλήσια μὲ αὐτά, ὡς μὴ οὐσίας, κατέταξεν αὐτὰς ἀφρόνως μαζὶ μὲ τὰ κτιστά; Ἐπομένως τὰς φλυᾶρους αὐτὰς ἀντιρρήσεις συνέθεσεν ἢ ματαίως καὶ κατὰ οὐδενός ἢ καθ' ἑαυτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ὄροι ὑφεκόμενον καὶ ὑπερκείμενον ἀφθονοῦν εἰς τοὺς λόγους του, ἐδῶ δὲ ὄχι μόνον εἰς τὴν ἀρχὴν ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ τέλος τοὺς προβάλλει πρὸς διαβολὴν ἡμῶν, ἀλλὰ προσέθεσε καὶ τὸ ἀπειράκις ἀπείρως, ἐρωτῶμεν, ποῦ εὔρε τοῦτο εἰς τὰ συγγράμματά μου; Διότι ἐγὼ δὲν γνωρίζω νὰ τὸ ἔγραψα πουθενά. Ὁ δὲ συνομιλητὴς λέγει, ὑπάρχει εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν Διάλεξιν καὶ εἰς τὸν Ἀγιορειτικὸν τόμον. Ἀφοῦ τότε παρήγγειλα εἰς τὸν ὑπηρετοῦντα, φέρε μου τὸν τόμον ἐκεῖνον εὐρισκόμενον κάτω ἀπὸ τὸ προσκεφάλαιον, ἀπηυθύνθη πρὸς τὸν συνομιλητὴν. "Ἄρα ὁ Ἀκίνδυνος προσάπτει τὰς δυσσεβείας εἰς τὸ ἀγιώνυμον ὄρος, ἐπειδὴ, ὅπως φαίνεται, εἶναι ὁ ἴδιος ἐναγής. "Ἐπειτα λαβὼν τὸν τόμον εἰς χεῖρας καὶ ἀνοίξας αὐτὸν εὔρον καὶ ὑπέδειξα εἰς ἐκεῖνον ὅτι δὲν γράφει τοῦτο ὁ Παλαμᾶς ἀλλὰ ὁ θεῖος Μάξιμος. Διότι αὐτοῦ παρετέθησαν τρία κεφάλαια ὁμοῦ ἀπὸ τὴν πρώτην ἑκατοντάδα τῶν θεολογικῶν κεφαλαίων πρὸς μαρτυρίαν τοῦ ἀκτίστου τῶν θείων ἐνεργειῶν. Τὰ δύο ἀπὸ αὐτὰ λοιπὸν προσμαρτυροῦν τὸ ἄκτιστον δι' ὅλας τὰς μετοχὰς καὶ ἀπὸ τὰς δύο πλευράς. Διότι λέγει, «ἀλλὰ μὲν μετέχοντα αὐτῶν ἔχουν ἀρχίσει χρονικῶς, δηλαδὴ οἱ ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι, καὶ ἢ κατὰ φύσιν εἰς αὐτοὺς ζωὴ καὶ ἀθανασία· διότι μόνον τὸ θεῖον εἶναι ἄχρονον»⁴. Λέγει δὲ ὅτι «δὲν ἤρχισαν χρονικῶς τὰ μεθεκτὰ, ὅπως ἡ ἀγαθότης καὶ ὄντότης, ἡ ζωὴ

ἀγαθότης καὶ ἡ ὄντοτης καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀθανασία καὶ
ἀπλῶς ὅσα περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς θεωρεῖται, καὶ τὰ
μετέχοντα αὐτῶν κατ' αὐτὰ ἤρκεται τοῦ εἶναι χρονικῶς·
μὴ ἤρχθαι δὲ τὰ μεθεκτὰ εἰπῶν, προσέθηκε τὸ χρονικῶς,
5 ἐπεὶ κατ' αἰτίαν ταῦτ' οὐκ ἔστιν ἀναρχα, τὸν Θεὸν ἀρ-
χὴν ἑαυτῶν ἔχοντα ὡς αἴτιον τούτων κατ' οὐσίαν, κα-
θάπερ καὶ αὐτὸς τελευτῶν τοῦ προτέρου κεφαλαίου φη-
σὶν· «ἀναρχος πᾶσα ἀρετὴ μὴ ἔχουσα τὸν χρόνον ἑαυτῆς
πρεσβύτερον, οἷα τὸν Θεὸν ἔχουσα τοῦ εἶναι μονώτατον
10 αἰδίως γεννήτορα». Χρόνον δὲ ἐνταῦθα καὶ τὸν αἰῶνα
προσηγόρευσε, καθάπερ καὶ ὁ περὶ τοῦ Υἱοῦ θεολογῶν
εἰ δὲ τὴν ἀπὸ χρόνου», φησί, λαμβάνεις ἀρχὴν, καὶ
ἀναρχος· ποιητῆς γὰρ χρόνου, οὐχ ὑπὸ χρόνου. Ὁ
δὲ κτίσματα πάντα λέγων Ἄκίνδυνος καὶ τὰ μεβε-
15 κτὰ καὶ τὰ μετέχοντα, μανθανέτω μηδὲν εἶναι τῶν
κτισμάτων, ὃ μὴ μετοχῆ τὸ εἶναι ἔχει. καὶ ἀκουέτω τοῦ
λέγοντος «μόνος ὁ Θεὸς μετέχεται μόνον, ἡ δὲ
κτίσις μετέχει μόνον τοῦ εἶναι, ἀλλ' οὐ μεταδίδωσι
τοῦ εἶναι». Εἰ μὲν οὖν τὰ μεθεκτὰ ταῦτα, δηλονότι τὴν
20 μετεχομένην ὄντοτητα τε καὶ ζωὴν, μὴ μετοχῆ φησὶν ὁ
Ἄκίνδυνος τὸ εἶναι ἔχειν, οὐκ ἐκτός ἐστι ταῦτα τοῦ
Θεοῦ· μόνος γὰρ οὗτος ὃ μὴ μετοχῆ τὸ εἶναι ἔχων. Οὐ-
κοῦν φανερῶς κτίσμα τὸν Θεὸν ποιεῖ τοῖς κτιστοῖς αὐ-
τὰ συντάττων, οὐδ' ἐκεῖνο λογισάμενος, ὡς τεχνητοῦ
25 παντός ἐν τῷ τεχνίτῃ αἱ ἀρχαί. Εἰ δὲ μετοχῆ τὸ εἶναι
ἔχειν καὶ τὰ μεθεκτὰ φησι, τῶν μετεχόντων καὶ ταῦτ'
ἔσται πάντως, ἀλλ' οὐ τῶν μεθεκτῶν. Δεῖ δὴ ζητεῖν
ἕτερον ἄλλα μεθεκτὰ, καὶ ταῦτα πάλιν μετοχῆ τὸ εἶναι
ἔχειν, πάλιν ἕτερα ζητεῖν καὶ τοῦτο ἐπ' ἀπειρον, μέχρις
30 ἂν ἔλθωμεν εἰς τὰς ἀκτίστους ἐνεργείας τῆς θείας φυ-
σεως, δηλονότι τὴν μετεχομένην μὲν ὑπὸ τῶν ἠργμένων

5. Αὐτόθι, 1101B.

6. Αὐτόθι, 1101A.

καὶ ἀθανασία, καὶ γενικῶς ὅσο ὑφίστανται οὐσιωδῶς περὶ τὸν Θεόν, ἔστω καὶ ἄν τὰ μετέχοντα αὐτῶν καθ' ἑαυτὰ ἤρχισαν νὰ ὑπάρχουν χρονικῶς»⁵. Εἰπὼν δὲ ὅτι τὰ μεθεκτὰ δὲν ἤρχισαν, προσέθεσε τὸ χρονικῶς, ἐπειδὴ ταῦτα δὲν εἶναι κατ' αἰτίαν ἄναρχα, καθ' ὅσον ἔχουν τὸν Θεόν ὡς κατ' οὐσίαν αἴτιον, ὅπως λέγει καὶ αὐτὸς εἰς τὸ τέλος τοῦ προηγουμένου κεφαλαίου, «ἄναρχος εἶναι πᾶσα ἀρετὴ, μὴ ἔχουσα τὸν χρόνον πρεσβύτερον ἑαυτῆς, καθ' ὅσον ἔχει τὸν Θεὸν μοναδικὸν γεννήτορα αἰδίως»⁶. Χρόνον δὲ ὠνόμασεν ἐδῶ καὶ τὸν αἰῶνα, ὅπως καὶ ὁ περὶ τοῦ Υἱοῦ θεολογῶν λέγει, «ἐὰν δὲ λαμβάνης τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὸν χρόνον, εἶναι ἄναρχος, διότι εἶναι ποιητὴς τοῦ χρόνου, ὄχι ὑπὸ τοῦ χρόνου»⁷. Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος, ὁ λέγων τὰ πάντα κτίσματα, καὶ τὰ μεθεκτὰ καὶ τὰ μετέχοντα, ἅς μάθη ὅτι δὲν ὑπάρχει κανὲν ἀπὸ τὰ κτίσματα τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει διὰ μετοχῆς τὸ εἶναι, καὶ ἅς ἀκούσῃ τὸν λέγοντα· «μόνος ὁ Θεὸς μετέχεται μόνον, ἢ δὲ κτίσις μετέχει μόνον τοῦ εἶναι ἀλλὰ δὲν μεταδίδει ἐκ τοῦ εἶναι». Ἐὰν λοιπὸν ὁ Ἀκίνδυνος λέγῃ ὅτι τὰ μεθεκτὰ ταῦτα, δηλαδὴ ἢ μετεχομένη ὄντοτης καὶ ζωῆ, δὲν ἔχουν τὴν ὑπαρξιν ἐκ μετοχῆς, δὲν εἶναι ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ ταῦτα· διότι μόνον αὐτὸς εἶναι ὁ ὁποῖος ἔχει τὸ εἶναι μὴ ἐκ μετοχῆς. Ἐπομένως καθιστᾶ τὸν Θεὸν φανερῶς κτίσμα, συντάπτων αὐτὰ μαζὶ μὲ τὰ κτιστά, χωρὶς νὰ σκεφθῆ οὔτε κἄν τοῦτο, ὅτι παντὸς τεχνητοῦ αἱ ἀρχαὶ εὐρίσκονται εἰς τὸν τεχνίτην. Ἐὰν δὲ λέγῃ ὅτι καὶ τὰ μεθεκτὰ ἔχουν τὸ εἶναι ἐκ μετοχῆς, τότε καὶ αὐτὸ θὰ εἶναι ἐκ τῶν μετεχόντων καὶ ὄχι ἐκ τῶν μεθεκτῶν. Πρέπει λοιπὸν νὰ ζητήσωμεν καὶ μερικὰ ἄλλα μεθεκτὰ, καὶ ἄν ταῦτα ἔχουν πάλιν τὸ εἶναι ἐκ μετοχῆς, πάλιν νὰ ζητήσωμεν ἄλλα καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον, ἕως ὅτου ἔλθωμεν εἰς τὰς ἀκτίστους ἐνεργείας τῆς θείας φύσεως, δηλαδὴ εἰς τὴν ὄντοτητα ἢ

7. Βλ. Θαλασσίου Ἀββᾶ Ἐκατοντάδα 4, 100, PG 91, 1469C. Πρβλ. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγον 39 εἰς τὰ ἅγια Φῶτα, 12, PG 36, 348B.

πάντων εἶναι, μηδενὸς δὲ αὐτὴν μετέχουσαν ὄντοτητα καὶ τὴν συντηρητικὴν τῶν ὄντων πρόνοιαν, ἧς τὰ ὄντα μετέχοντα τηρεῖται καὶ συνέστηκε, καὶ τὴν ζωὴν, ἧς τῇ μετοχῇ τὰ ζῆν ἠργόμενα πάντα ζῆ, κατ' αἰσθησιν καὶ
5 νοῦν καὶ λόγον.

5 Ἡ μὲν οὖν τοῦ αὐτοεῖναι μετοχὴ κατ' οὐδένα τρόπον οὐδενὸς μετέχει, καθάπερ καὶ ὁ μέγας Διονύσιος φησι, τὰ δ' ἄλλα μεθεκτά, ἧ μὲν ὑπάρχει μεθεκτά καὶ τῶν ὄντων ἀρχαὶ μετέχει τὸ παράπαν οὐδενὸς (οὐδὲ γὰρ ἡ
10 πρόνοια προνοίας οὐδὲ ἡ ζωὴ ζωῆς μετείληχεν), ἧ δ' ἔχουσι τὸ εἶναι, μετέχειν λέγονται τοῦ αὐτοεῖναι, ὡς χωρὶς αὐτοῦ μὴ οὔσαι μηδὲ μετεχόμεναι, καθάπερ οὐδ' ἡ πρόγνωσις χωρὶς τῆς γνώσεως. Διὸ καὶ κοινῇ περὶ αὐτῶν ἀπάντων ἐν τοῖς Κεφαλαίοις τούτοις καὶ ὁ θεῖος
15 Μάξιμός φησιν· «οὐ γὰρ ποτε πρεσβύτερον ἀρετῆς τὸ οὐκ ἦν οὐδέ τινος ἄλλου τῶν εἰρημένων»· καὶ πάλιν «ἀναρχος γὰρ πᾶσα ἀρετὴ μὴ ἔχουσα τὸν χρόνον ἑαυτῆς πρεσβύτερον, οἷα τὸν Θεὸν ἔχουσα τοῦ εἶναι μονώτατον ἀιδίως γεννητόρα». Καὶ μικρὸν ἀνωτέρω τελέως ἐμ-
20 φράττων ἔτι τὸ ἀπύλωτον Ἀκινδύνου στόμα, τοῦ κατασπῶντος διὰ τούτων εἰς κτίσμα τὸ θεῖον «περὶ τὸν Θεὸν» φησὶ «ταῦτ' οὐσιωδῶς θεωρεῖσθαι», καὶ τῷ πεντηκοστῷ τῶν Κεφαλαίων ὡς «οὐκ ἦν ὅτε οὐκ ἦν τα τοιαῦτα» φανερώς ἀποφαίνεται. Τοσοῦτον γὰρ ἀπέχει
25 τοῦ εἶναι κτίσμα τὸ μεθεκτὸν καὶ μὴ μετέχον, ὡς καὶ τὸν μέγαν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον τοῦτ' ἀναφέρειν εἰς ὕμνον τῷ θεῷ Πνεύματι, τὸ Πνεῦμα, λέγοντα, τὸ ἅγιον μεταληπτὸν ἔστιν, οὐ μεταληπτικόν, καὶ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον ἐντεῦθεν παραστῆσαι τὸ ἄκτιστον αὐτοῦ

8. Βλ. Περί θείων ὀνομάτων 1, 5, 6, PG 3, 593C-596AC.

9. Ἐν προκειμένῳ εἶναι προφανῆς ἡ πλατωνικὴ ὀρολογία δι' ὅσα περὶ τῆς μετοχῆς τῶν ὄντων εἰς τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς λέγονται. Εἶναι ὁμως ἐπίσης καταφανῆς ἡ διαφορὰ μεταξὺ πλατωνικῆς ἀντιλήψεως καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, διότι κατ' αὐτὸν τὰ μετέχοντα εἶναι δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ.

ὅποια μετέχεται μὲν ὑπὸ ὄλων ὅσα ἔχουν τὴν ὑπαρξιν μὲ χρονικὴν ἀρχήν, ἀλλὰ ἡ ἰδία δὲν μετέχει κανενός, καὶ τὴν συντηρητικὴν πρόνοιαν τῶν ὄντων τῆς ὁποίας μετέχοντα τὰ ὄντα διατηροῦνται καὶ συγκρατοῦνται, καὶ τὴν ζωὴν διὰ τῆς μετοχῆς τῆς ὁποίας ζοῦν ὅλα τὰ ἔχοντα τὸ ζῆν μὲ χρονικὴν ἀρχήν, κατ' αἰσθησιν καὶ νοῦν καὶ λόγον.

5 Ἐπομένως ἡ μὲν μετοχὴ τοῦ αὐτοεῖναι δὲν μετέχει κανενός κατὰ κανένα τρόπον, ὅπως λέγει καὶ ὁ μέγας Διονύσιος⁹, τὰ δὲ ἄλλα, τὰ μεθεκτά, καθ' ὃ μὲν εἶναι μεθεκτά καὶ ἀρχαὶ τῶν ὄντων δὲν μετέχουν καθόλου κανενός, διότι δὲν μετέχει οὔτε ἡ πρόνοια προνοίας οὔτε ἡ ζωὴ ζωῆς, καθ' ὃ δὲ ἔχουν τὸ εἶναι, λέγονται ὅτι μετέχουν τοῦ αὐτοεῖναι, ἀφοῦ χωρὶς αὐτὸ δὲν εἶναι καὶ δὲν μετέχονται, ὅπως οὔτε ἡ πρόγνωσις χωρὶς τὴν γνῶσιν⁹. Διὰ τοῦτο ὁ θεῖος Μάξιμος ὁμιλεῖ κοινῶς περὶ ὄλων αὐτῶν εἰς τὰ Κεφάλαια ταῦτα «διότι τὸ οὐκ ἦν δὲν ἦτο ποτὲ πρεσβύτερον τῆς ἀρετῆς οὔτε κανενός ἄλλου τῶν λεχθέντων»· καὶ πάλιν, «ἀναρχος εἶναι πᾶσα ἀρετὴ μὴ ἔχουσα τὸν χρόνον πρεσβύτερον ἑαυτῆς, καθ' ὅσον ἔχει τὸν Θεὸν μοναδικὸν γεννήτορα αἰδίως»¹⁰. Ὀλίγον προηγουμένως δέ, ἐμφράττων τελείως πλέον τὸ ἀπύλωτον στόμα τοῦ Ἀκινδύνου, τοῦ ὑποβιθάζοντος διὰ τούτων τὸ θεῖον εἰς κτίσμα, λέγει ὅτι «ταῦτα ὑφίστανται περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς»¹¹, καὶ εἰς τὸ πεντηκοστὸν τῶν Κεφαλαίων ἀποφαίνεται φανερῶς ὅτι «δὲν ὑπῆρχε χρόνος ὅποτε δὲν ὑπῆρχον τὰ τοιαῦτα»¹². Πράγματι τόσον ἀπέχει ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι κτίσμα τὸ μεθεκτὸν καὶ μὴ μετέχον, ὥστε ὁ μέγας εἰς τὴν θεολογίαν Γρηγόριος νὰ ἀναφέρῃ τοῦτο εἰς ὕμνον πρὸς τὸ θεῖον Πνεῦμα, λέγων ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι μεταληπτὸν καὶ ὄχι μεταληπτικόν¹³, καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος γράφων ὅτι ἀπὸ ἐδῶ θὰ παραστήσῃ τὸ ἄκτιστον αὐτοῦ, «πάλιν

10. Κεφάλαια θεολογικά 1, 48, 49, PG 90, 1101A.

11. Αὐτόθι, 1, 18, 1100D.

12. Αὐτόθι 1, 50, 1101B.

13. Λόγος 41 εἰς τὴν Πεντηκοστὴν 9, PG 36, 441B.

γράφοντα, «πάλιν καὶ ἐκ τούτων ἄν τις ἴδοι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς μεθεκτόν ἐστι καὶ οὐ μετέχον — τὰ αὐτὰ γὰρ λέγειν οὐκ ὀκνητέον — ἄδύνατον γάρ», φησί, ἑτοῦς ἅπαξ φωτισθέντας, γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τοῦ
5 ἔπουρανίου καὶ μετόχους Πνεύματος ἁγίου γενομένους καὶ καλὸν γευσαμένους Θεοῦ ρῆμα». Εἰ δὲ ἄγγελοι καὶ τὰ ἄλλα κτίσματα μετέχοντά ἐστιν αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος (διὰ τοῦτο γὰρ ταῦτα μὲν καὶ ἐκπίπτειν οὐ μετέ-
10 σχον δύναται), τὸ δὲ Πνεῦμα αἰεὶ τὸ αὐτό ἐστι καὶ μεθεκτόν, τὰ δὲ κτίσματα μετέχοντά ἐστιν αὐτοῦ, οὐκ ἔν εἷη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὔτε ἄγγελος οὔτε ὄλως κτίσμα. Μεθεκτόν δὲ ἐστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ τὰς ἐνεργείας, ἀλλ' οὐ κατ' οὐσίαν». Πάλιν γὰρ ὁ αὐτὸς Μάξιμος
βοᾶ, «κατ' οὐσίαν ἀμέθεκτόν ἐστι τὸ θεῖον οὐκοῦν καὶ
15 ἄκτιστά ἐστι τὰ μεθεκτά, ὧν μετέχουσιν ἄγγελοί τε καὶ ἄνθρωποι, καὶ οὐσία θεία οὐκ ἔστι». Ταῦτ' ἄρα τὰ μὲν ἑκατέρωθεν ἐκεῖνα τοῦ σεπτοῦ Μαξίμου Κεφάλαια τὰς μετεχομένας θείας ἐνεργείας φησὶν ἀνάρχους, θάτερον δὲ τὸ μεταξὺ τοῖς δυοῖν πάντων, φησί, καὶ τῶν μειε-
20 χόντων καὶ τῶν μεθεκτῶν ἀπειράκις ἀπείρως ὁ Θεὸς ὑπερεξήρηται, κατ' οὐσίαν πάντως. Εἰ δὲ τις πρὸς τὸ ἀπειράκις ἀπείρως δυσχεραίνει, μετρήσας αὐτὸς ἐξαγγελέτω τὴν ὑπεροχὴν ὅση τῶν τε μεθεκτῶν πρὸς τὰ μετέχοντα καὶ τῆς θείας οὐσίας πρὸς τὰ μεθεκτά.

6 25 Ἄλλὰ γὰρ ταῦτα δείξας παρακαθημένῳ τῷ προσδιαλεγομένῳ, οὐκ ἔρα κατα τῶν ἁγίων φανερώς μέμνηεν ὁ Ἀκίνδυνος, ἔφην, καὶ τὸν Παλαμᾶν καθάπερ τι προσωπεῖον τῆς εἰς αὐτοὺς βλασφημίας διατελεῖ προβαλλόμενος; Εἶτα καὶ τῆς πρὸς Βαρλααμίτας ἐνεχθεί-
30 σης Διαλέξεως εὔρομεν καὶ ἐν αὐτῇ ταύτῃ γεγραμμένον, «πάντων τῶν μετεχόντων ὡς μὴ μετοχῶν ὄντων,

14. Ἐβρ. 6, 4 κ. ε. Δὲν ἀναφέρεται ὁλόκληρον τὸ ἀγιογραφικὸν χωρίον, διὰ τοῦτο ἢ φράσις εἶναι ἐλλιπής.

ἀπὸ αὐτὰ θὰ ἴδη κανεῖς ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι μεθεκτὸν καὶ ὄχι μετέχον — διότι δὲν πρέπει νὰ διστάζωμεν νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν τὰ ἴδια—· διότι, λέγει, 'εἶναι ἀδύνατον οἱ ἅπαξ φωτισθέντες, γευσάμενοι τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, γενόμενοι μέτοχοι τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ γευσάμενοι καλὸν λόγον Θεοῦ»¹⁴. Ἐὰν δὲ οἱ ἄγγελοι καὶ τὰ ἄλλα κτίσματα εἶναι μέτοχοι αὐτοῦ τοῦ πνεύματος (διὰ τοῦτο δὲ αὐτὰ δύνανται καὶ νὰ ἐκπέσουν αὐτοῦ τοῦ ὁποίου μετέσχον), τὸ δὲ Πνεῦμα εἶναι πάντοτε τὸ ἴδιον καὶ μεθεκτὸν, ἐνῶ τὰ κτίσματα εἶναι μέτοχα αὐτοῦ, δὲν δύναται τὸ ἅγιον Πνεῦμα νὰ εἶναι οὔτε ἄγγελος οὔτε κτίσμα γενικῶς. Μεθεκτὸν δὲ εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα κατὰ τὰς ἐνεργείας, ἀλλ' ὄχι κατ' οὐσίαν»¹⁵. Διότι πάλιν βοᾷ ὁ ἴδιος Μάξιμος, «τὸ θεῖον εἶναι ἀμέθεκτον κατ' οὐσίαν· ἐπομένως καὶ ἄκτιστα εἶναι τὰ μεθεκτά, τῶν ὁποίων μετέχουν ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι, καὶ δὲν ὑπάρχει θεία οὐσία»¹⁶. Διὰ τοῦτο δὲ τὰ δύο ἐκεῖνα Κεφάλαια τοῦ σεπτοῦ Μαξίμου λέγουν τὰς μετεχομένας θείας ἐνεργείας ἀνάρχους, τὸ δὲ ἄλλο, τὸ μεταξὺ τῶν δύο τούτων, λέγει ὅτι ὄλων, καὶ τῶν μετεχόντων καὶ τῶν μεθεκτῶν, ὁ Θεὸς εἶναι ὑπερεξηρμένος ἀπειράκις ἀπείρως, κατ' οὐσίαν πάντως. Ἐὰν δὲ κανεῖς δυσαρεστῆται μὲ τὸ ἀπειράκις ἀπείρως, ἅς μετρήσῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος καὶ ἅς ἐξαγγεῖλη πόση εἶναι ἡ ὑπεροχὴ τῶν μεθεκτῶν πρὸς τὰ μετέχοντα καὶ τῆς θείας οὐσίας πρὸς τὰ μεθεκτά.

6 Δείξας δὲ αὐτὰ εἰς τὸν παρακαθήμενον συνομιλητὴν εἶπα. Δὲν κατέχεται λοιπὸν φανερῶς ἀπὸ μανίαν κατὰ τῶν ἁγίων ὁ Ἀκίνδυνος, ἐνῶ προβάλλει διαρκῶς τὸν Παλαμᾶν ὡς προσωπεῖον τῆς ἐναντίον αὐτῶν βλασφημίας; Ἐπειτα, ἀφοῦ ἔφεραν καὶ τὴν πρὸς τοὺς Βαρλααμίτας Διάλεξιν, εὔρομεν καὶ εἰς αὐτὴν γραμμένον, «ὄλα τὰ μετέχοντα καθ' ὅσον δὲν εἶναι μετοχαί, ἔλαβον ἀρχὴν τοῦ

15. Ἐπιστολὴ πρὸς Σεραπίωνα 1, 27, PG 26, 593ABC.

16. Πρβλ. Κεφάλαια διάφορα 1, 7, PG 90, 1180C.

ἀρχὴν τοῦ εἶναι σχόντων». Αἱ μετοχαὶ οὐδέποτε τοῦ εἶναι ἤρξαντο κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον, καίτοι κατ' αὐτὸν καὶ τούτων πασῶν ἀπειράκις ἀπείρως ὁ Θεὸς ὑπερεξήρηται. Πῶς οὖν ὑπεύθυνος ἐγκλήμασιν ὁ Παλαμᾶς, 5 ὅτι ὁ Μάξιμος εἶπεν οὕτω, μᾶλλον δὲ πῶς οὐ πάσης διαβολῆς ὑψηλότερος ὁ Παλαμᾶς, αἰσχύνῃ λαμπρᾷ περιβάλλον τούς αὐτοῦ κατηγορούς, ὅτι τε τῷ θείῳ Μαξιμῷ συμφωνεῖ καὶ ὅτι τοῦτον αὐτὸν θεολογοῦντα προᾶγει;

Καὶ πῶς, φησὶν ἐκεῖνος, ὁ ἅγιος Μάξιμος οὕτως ἔ-
10 γραψεν;

Ἔπεσθαι τοῖς ἀγίοις, ἔφην, ἐδιδάχθημεν ἡμεῖς, ἀλλ' οὐ λογοθετεῖν τε καὶ λογοπραγεῖν αὐτούς. Οὐ μὴν ἀλλ' ἴσμεν καὶ πάντων τῶν ὅπως ποτὲ λεγομένων τε καὶ νοουμένων καὶ μετεχομένων κατ' οὐσίαν ὑψηλότερον τὸ 15 θεῖον ὄν· πάσαις γὰρ ἐπινοίαις ἄψαυστον ἐκεῖνο τὸ ὕψος, ὡς κατ' αὐτὴν πάντων ἀπολελυμένον, διὸ καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἔκφρασιν καὶ μετοχὴν ὑπάρχον. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο πάντα τὰ περὶ αὐτὴν θεοπρεπῶς νοούμενα κτιστὰ νοοῦμεν τοῦ λέγοντος ἀκούοντες, «πᾶν ὅ,τι πέρα ἐστὶ περὶ 20 τὸν Θεὸν νοούμενον, τοῦτο πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως ἦν, ἀλλ' ὀνομάζεσθαι ταῦτά φαμεν μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν ὀνομάζοντα», καὶ παρὰ τοῦ μεγάλου διδασκόμενοι Ἀθανασίου, ὃς μετὰ τὸ εἰπεῖν, οὐχ ἔνεκεν κτιστῶν πραγμάτων ἔφη ὁ σωτὴρ, «πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ ἐ- 25 μά ἐστίν», ἀπαριθμοῦμενος ταῦτα τὰ κοινὰ Πατρός, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, «τὸ ἀγαθὸν εἶναι», φησί, «καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἀπειρον καὶ τὸ ἀθάνατον καὶ πάντα τὰ περὶ τὴν οὐσίαν», ὡς αὐτὸς ἐν ἄλλοις διδάσκει, θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα καὶ ὑμνοῦμενα, «ᾧν ἕκαστον», 30 ὡς αὐτὸς πάλιν καὶ τοῦτό φησιν, «οὐκ οὐσία ἐστίν, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν».

17. Βλ. Π. Χρήστου, Συγγράμματα Γρ. Παλαμᾶ, τόμ. Β' 1966, σ. 186.

18. Κεφάλαια θεολογικὰ 1. 49, PG 90, 1101A πρβλ. καὶ 1085.

εἶναι»¹⁷. Αἱ μετοχαὶ δὲν ἤρχισαν ποτὲ τῆς ὑπάρξεως κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον¹⁸, μολονότι κατ' αὐτὸν ὁ Θεὸς εἶναι ὑπερεξηρμένος ὅλων τούτων ἀπειράκις ἀπείρως. Πῶς λοιπὸν ὁ Παλαμᾶς εἶναι ὑπεύθυνος κατηγορίας διὰ τὸ ὅτι ὁ Μάξιμος εἶπεν οὕτω, μᾶλλον δὲ πῶς δὲν εἶναι ὑπεράνω πάσης διαβολῆς, περιβάλλων μὲ φανεράν αἰσχύνην τοὺς κατηγόρους του, ἀφοῦ συμφωνεῖ μὲ τὸν θεῖον Μάξιμον καὶ προβάλλει αὐτὸν τὸν ἴδιον νὰ θεολογῇ;

Καὶ πῶς ἔγραψεν οὕτως ὁ ἅγιος Μάξιμος, λέγει ἐκεῖνος;

Ἡμεῖς, εἶπα, ἐδιδάχθημεν νὰ ἀκολουθῶμεν τοὺς ἁγίους, ὄχι ὅμως νὰ ζητῶμεν ἀπὸ αὐτοὺς λόγον καὶ εὐθύνας. Ἄλλ' ὅμως γνωρίζομεν ὅτι τὸ θεῖον κατ' οὐσίαν εἶναι ὑψηλότερον ὅλων τῶν ὀπωσδήποτε λεγομένων καὶ νοουμένων καὶ μετεχομένων· διότι τὸ ὕψος ἐκεῖνο εἶναι ἄψαυστον ἀπὸ ὅλας τὰς σκέψεις, καθ' ὅσον κατ' αὐτὴν εἶναι ἀπολελυμένον ἀπὸ ὅλα, διὸ καὶ εἶναι ὑπὲρ πᾶσαν ἔκφρασιν καὶ μετοχὴν. Δὲν νοοῦμεν ὅμως διὰ τοῦτο κτιστὰ ὅλα τὰ περὶ αὐτὴν θεοπρεπῶς νοούμενα, ἀκούοντες τὸν λέγοντα, «πᾶν ὅ,τι νοεῖται περὶ τὸν Θεόν, τοῦτο ὑπῆρχε πρὸ τῆς συστάσεως τοῦ κόσμου, ἀλλὰ λέγομεν ὅτι ταῦτα ὠνομάσθησαν μετὰ τὴν γένεσιν τοῦ ὀνομάζοντος»¹⁹, καὶ διδασκόμενοι ἀπὸ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ εἶπεν ὅτι ὁ Σωτὴρ δὲν εἶπε διὰ κτιστὰ πράγματα, «ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ εἶναι ἰδικά μου»²⁰, ἀπαριθμῶν ταῦτα τὰ κοινὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος λέγει «τὸ ὅτι εἶναι ἀγαθὸς καὶ δίκαιος καὶ ἄπειρος καὶ ἀθάνατος καὶ ὅλα τὰ περὶ τὴν οὐσίαν», ὅπως αὐτὸς διδάσκει εἰς ἄλλα κείμενα, θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα καὶ ὑμνούμενα, «ἕκαστον τῶν ὀποίων», ὅπως αὐτὸς πάλιν λέγει καὶ τοῦτο, «δὲν εἶναι οὐσία ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν»²¹.

19. Γρηγορίου Νύσσης, Πρὸς Εὐνόμιον 12, W. Jaeger 1, 276· PG 45, 968D.

20. Ἰω. 17, 10.

21. Μ. Ἀθανασίου. Εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν 3, PG 28, 920C.

7 Ἐμεῖς δ' οἱ πᾶν ὅ,τι διενήνοχεν ὀπωσοῦν τῆς οὐ-
 σίας τοῦ Θεοῦ καὶ πᾶν ὃ μὴ ἐφικνεῖται τοῦ κατὰ τὸ ὀ-
 μέθεκτον καὶ ἀνέκφραστον καὶ παντάπασιν ἀπερινόητον
 ἐκείνης ὕψους κάτω τιθέντες μετὰ τῆς κτίσεως καὶ τὴν
 5 ὑπερουσιότητα ραδίως ἂν κατασπάσσετε. Καὶ ταύτης
 γὰρ ὑπερεξηρηῆσθαι τὸν Θεὸν ὁ μέγας ἐθεολόγησε Μάξι-
 μος, ἐπέκεινα τῶν λεγομένων πάντων τιθέμενος, ὡς ἀν-
 νώνυμόν τε καὶ ὑπερώνυμον, ἐπεὶ καὶ ὁ μέγας Διονύσιος
 πάσης θέσεως καὶ ἀφαιρέσεως ὑπερκεῖσθαι τὸν Θεὸν φη-
 10 σιν, ἡ δ' ὑπερουσιότης θέσις ἐστὶ, κἂν ὑπεροχικῆς ἀφαι-
 ρέσεως ἔχη δύναμιν· ἀλλὰ καὶ ταύτης ὑπερκεῖσθαι τὸ
 θεῖον, ὡς ἀκήκοας, οἱ θεολόγοι φασίν. Ἐμοῦ δ' ἔοικεν
 ὁ φθόνος οὐ κατὰ τοῦ Παλαμᾶ κινεῖν, ἀλλὰ κατ' αὐτῆς
 τῆς μεγαλωσύνης τοῦ κτίσαντος. Οὐδὲν γὰρ ἕτερον ὁ
 15 Παλαμᾶς εἶπεν ἢ ὅτι πάντων τῶν λεγομένων καὶ μετε-
 χομένων καὶ νοουμένων ὀπωσοῦν ὁ Θεὸς κατ' οὐσίαν ἀ-
 νώτερος, ὑπερυψώσας εὐγνωμόνως τὸν ἀπαναστήσαντα
 τῆς κάτω τύρβης αὐτόν, τὸ δ' ἔτι μείζον εἰς εὐλαβείας
 λόγον, ὅτι μηδὲ παρ' ἑαυτοῦ τὸν θεῖον ὕμνον συντίθησὶ
 20 τε καὶ δείκνυσι, καίτοι πρὸς ἀνάγκην τοῖς κτιστὸν ἅπαν
 ὅπερ οὐκ οὐσία θεία καὶ πᾶν ἄκτιστον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ
 τιθεμένοις ἀντιφθεγγόμενος, ἀλλὰ διὰ τῶν πατερικῶν
 φωνῶν ὑπερηψοῖ τὸν τῶν πατέρων Θεὸν καὶ τοὺς ὑπε-
 ναντίως τοῖς πατράσι θεολογοῦντας κατὰ κράτος αἰρεῖ.
 25 Τί γὰρ εἰ θορυβοῦσι πάλιν, καιροῦ λαβόμενοι λίαν αὐτοῖς
 προσήκοντος; Εἰ μὲν οὖν ἐλπίς ἐστὶ τῷ Ἀκινδύνῳ μη-
 δέποτε πεπαῦσθαι τὴν νῦν κατέχουσαν ἐμφύλιον στα-
 σιν καὶ τὰ συνηγοροῦντα ταῖς πατερικαῖς παραδόσεσιν
 ἐν γωνία που κείσθαι τὸν ἅπαντα χρόνον, αὐτὸν δὲ κα-
 30 τορχεῖσθαι τῆς ἀληθείας ἀνέδην, ὡς κατάλληλον ὄντα
 τῇ τοιαύτῃ καταστάσει τοῦ βίου, μὴ ἀνείτω γράφων ἡ
 τοιαῦτα παραληρήματα παρ' οὐδὲν τιθέμενος τὴν ἄνω-

22. Κεφάλαια διάφορα 1, 7. PG 90, 1180C

23. Περί μυστικῆς θεολογίας 3. PG 3, 1033C.

7

Σεῖς δέ, ἐφ' ὅσον τοποθετεῖτε κάτω μαζί με τήν κτίσιν πᾶν ὅ,τι διαφέρει κατὰ κάποιον τρόπον τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καί πᾶν ὅ,τι δέν φθάνει τό ὕψος ἐκείνης κατὰ τὸ ἀμέθεκτον καί ἀνέκφραστον καί ἐντελῶς ἀπερινόητον, εὐκόλως θὰ ἠδύνασθε νὰ ὑποβιβάσετε καί τήν ὑπερουσιότητα. Διότι καί ἀπό αὐτήν εἶναι ὑπερεξηρμένος ὁ Θεός, ἐθεολόγησεν ὁ μέγας Μάξιμος²², θέτων αὐτόν ἐπέκεινα ὄλων τῶν λεγομένων, ὡς ἀνώνυμον καί ὑπερώνυμον, καθ' ὅσον καί ὁ μέγας Διονύσιος λέγει ὅτι ὁ Θεός ὑπέρκειται πάσης θέσεως καί ἀφαιρέσεως²³· ἡ δὲ ὑπερουσιότης εἶναι θέσις, ἂν καί ἔχει δύναμιν ὑπεροχικῆς ἀφαιρέσεως· ἀλλὰ καί ταύτης ὑπέρκειται τὸ θεῖον, λέγουν οἱ θεολόγοι, ὅπως ἤκουσες. Φαίνεται ὅμως ὅτι αὐτὸ τό ὁποῖον σᾶς κινεῖ εἶναι φθόνος ὄχι κατὰ τοῦ Παλαμᾶ ἀλλὰ κατὰ τῆς μεγαλωσύνης τοῦ κτίσαντος. Διότι ὁ Παλαμᾶς δέν εἶπε τίποτε διαφορετικόν εἰμὴ ὅτι ὁ Θεός κατ' οὐσίαν εἶναι ἀνώτερος ὄλων τῶν ὅπωςδῆποτε λεγομένων καί μετεχομένων καί νοουμένων, ὑπερυψώσας εὐγνωμόνως τὸν ἀνεγείραντα αὐτόν ἀπὸ τήν κάτω τύρβην, τὸ δὲ σπουδαιότερον ἀπὸ ἀπόψεως εὐλαθείας εἶναι ὅτι δέν συνθέτει καί ἐπιδεικνύει παρ' ἑαυτοῦ τὸν θεῖον ὕμνον, μολονότι ἐξ ἀνάγκης ἀντιφθέγγεται εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι θεωροῦν κτιστὸν πᾶν ὅ,τι δέν εἶναι οὐσία καί οὐσίαν τοῦ Θεοῦ πᾶν ἄκτιστον, ἀλλὰ διὰ τῶν πατερικῶν φωνῶν ὑπερυψώνει τὸν Θεὸν τῶν πατέρων καί κατατροπώνει τοὺς θεολογοῦντας ἀντιθέτως πρὸς τοὺς πατέρας. Τί σημαίνει ἐὰν θορυβοῦν πάλιν, ἐπωφελοῦμενοι τοῦ πολὺ εὐνοϊκοῦ εἰς αὐτοὺς καιροῦ; Ἐὰν λοιπὸν ὑπάρχη ἐλπίς διὰ τὸν Ἀκίνδυνον νὰ μὴ καταπαύσῃ ποτὲ ὁ ἐπικρατῶν τώρα ἐμφύλιος πόλεμος καί νὰ παραμερισθοῦν διὰ παντός εἰς κάποιαν γωνίαν τὰ συνηγοροῦντα μὲ τὰς πατερικὰς παραδόσεις, αὐτὸς δὲ νὰ ἐξευτελίζη ἐλευθέρως ὡς κατάλληλος διὰ τήν τοιαύτην κατάστασιν δημοσίου βίου, ἄς μὴ σταματήσῃ νὰ γράφῃ τὰ τοιαῦτα παραληρήματα χωρὶς νὰ

θεν δίκην· εἰ δὲ τὰ τῆς στάσεως λήξει, πολὺν ὀφλήσων, ἴστω, τὸν γέλωτα· παρήμι γὰρ λέγειν ὅτι καὶ νῦν ὀφλι-
σκάνει τοῖς εὖ φρονοῦσι.

8 Τίσι μὲν οὖν προσάπτει τὴν μέμψιν διὰ τοῦ ὑφειμέ-
5 νου καὶ ὑπερκειμένου; Φανερὸν πάντως γέγονεν, ὅτι
τοῖς ἁγίοις πατράσιν, ὅτι τε πρὸς τὴν κτίσιν κατασπᾶ
φρενοβλαβῶς αὐτὸς τὰ περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς, τουτέ-
στι φυσικῶς, θεωρούμενα, ταῦτ' οὐκ εἶπειν τὰ περὶ τὴν
θείαν οὐσίαν θεολογούμενα καὶ ὑμνοῦμενα, διασπάσας
10 ἐκείνης σαφῶς καὶ ὡς παρ' ἑαυτοῦ εἰσάγει κατὰ τῶν
ἁγίων τὸ ὑφειμένον, οὐ παρ' ἡμῶν εἰρηκότων προτέρων
εὐρηκῶς, ἀλλ' ὡς ταῖς τῶν ἁγίων θεολογίαις ἐπόμενον,
καθάπερ καὶ ὁ Βαρλαάμ πρὸ αὐτοῦ. Τὸ δὲ ἀμφίκληρον
λῆμμα καὶ τὸ ἀμφίστομον φᾶσγανον, ὃ προὔτεινε καθ'
15 ἡμῶν, ὡς κἂν δημιουργοὺς φῶμεν τὰς τοῦ Θεοῦ δυνα-
μεις κἂν μὴ δημιουργοὺς, ἀσεβήσομεν, τῷ μὲν δημιουρ-
γοῦς τὰς θείας δυνάμεις λέγειν ἄλλου ποιοῦντες ἔργα
τὰ κτίσματα καὶ οὐ τοῦ μόνου Θεοῦ, τῷ δὲ μὴ λέγειν
δημιουργοὺς τὰς θείας δυνάμεις καὶ ἐνεργείας ἀσεβοῦν-
20 τες πάλιν ὅτι λέγομεν ἄκτιστον εἶναι τι καὶ θεολογοῦ-
μεν ὃ μὴ τὸν οὐρανὸν ἐποίησε καὶ τὴν γῆν. Καὶ τοῦτο
τοίνυν τὸ ἀμφίθηκτον ξίφος οὐ καθ' ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ
καὶ κατὰ τοῦ τῆς θεολογίας ἐπωνύμου Γρηγορίου καὶ
Δαμασκηνοῦ τοῦ θεοσόφου θεολόγου καὶ τῶν ἄλλων
25 πάντων ἁγίων ἐπανατείνεται.

9 Ὁ μὲν γὰρ ἐκ Δαμασκοῦ θεολόγος φησὶν ἐν ὀγδῶ
κεφαλαίῳ τῶν Δογματικῶν· «ἡ μὲν γέννησις ἐπὶ Θεοῦ
ἄναρχος καὶ αἰδιος, φύσεως ἕργον οὐσα καὶ ἐκ τῆς οὐ-
σίας αὐτοῦ προάγουσα, ἵνα τροπὴν ὁ γεννῶν μὴ ὑπομεί-
30 νη καὶ ἵνα μὴ Θεὸς πρῶτος καὶ Θεὸς ὕστερος εἶη καὶ
προσθήκην δέξηται· ἡ δὲ κτίσις θελήσεως ἕργον οὐτα.

ὑπολογίζη καθόλου τὴν θεϊαν δίκην· ἐὰν ὅμως καταπαύσῃ ὁ ἐμφύλιος, ἄς γνωρίζη, θὰ γίνῃ καταγέλαστος· διότι ἀποφεύγω νὰ εἶπω ὅτι διὰ τοὺς σῶφρονας καὶ τώρα εἶναι καταγέλαστος

8 Εἰς ποίους λοιπὸν προσάπτει τὴν μομφὴν διὰ τοῦ ὑφειμένου καὶ ὑπερκειμένου; Ἔγινε πάντως φανερόν, ὅτι τὴν προσάπτει εἰς τοὺς ἀγίους πατέρας, τὸσον διότι αὐτὸς καταβιδάζει φρενοβλαβῶς πρὸς τὴν κτίσιν τὰ οὐσιωδῶς, δηλαδὴ φυσικῶς, ὑφιστάμενα περὶ τὸν Θεόν, μὲ ἄλλους λόγους τὰ περὶ τὴν θεϊαν οὐσίαν θεολογούμενα καὶ ὑμνούμενα, ἀποσπάσας ταῦτα σαφῶς ἀπὸ ἐκείνην, ὅσον καὶ διότι εἰσάγει ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ ὑφειμένον, τὸ ὁποῖον δὲν εὔρε νὰ τὸ ἔχωμεν εἶπει ἡμεῖς προηγουμένως, ἀλλὰ ὡς ἀκόλουθον τῶν θεολογιῶν τῶν ἀγίων, ὅπως καὶ ὁ Βαρλαάμ πρὸ αὐτοῦ. Ὁ δὲ ἀμφίκριμνος συλλογισμὸς καὶ ἡ ἀμφίστομος μάχαιρα, τὴν ὁποίαν προέτεινε καθ' ἡμῶν, εἶναι ὅτι, εἴτε δημιουργοὺς εἴτε μὴ δημιουργοὺς εἶπωμεν τὰς δυνάμεις τοῦ Θεοῦ, θὰ ἀσεβήσωμεν, μὲ τὸ νὰ λέγωμεν δημιουργοὺς τὰς θείας δυνάμεις, καθιστῶντες τὰ κτίσματα ἄλλου ἔργα καὶ ὄχι τοῦ μόνου Θεοῦ, μὲ τὸ νὰ μὴ λέγωμεν δὲ δημιουργοὺς τὰς θείας δυνάμεις καὶ ἐνεργείας ἀσεβοῦντες πάλιν, καθ' ὅτι λέγομεν ἄκτιστον καὶ ἀνακηρύσσομεν Θεὸν κατὰ τὸ ὁποῖον δὲν ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Καὶ τοῦτο λοιπὸν τὸ ἀμφίστομον ξίφος ἐπανεκτείνεται ὄχι μόνον καθ' ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ ἐπωνύμου τῆς θεολογίας Γρηγορίου καὶ τοῦ θεοσόφου θεολόγου Δαμασκηνοῦ καὶ ὄλων τῶν ἄλλων ἀγίων.

9 Πράγματι ὁ μὲν ἐκ Δαμασκοῦ θεολόγος λέγει εἰς τὸ ὄγδοον κεφάλαιον τῶν **Δογματικῶν**· «ἡ μὲν γέννησις ἐπὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀναρχος καὶ αἰδιος, οὔσα ἔργον φύσεως καὶ προάγουσα ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, διὰ νὰ μὴ ὑποστῇ τροπὴν ὁ γεννῶν καὶ διὰ νὰ μὴ ὑπάρχη Θεὸς πρῶτος καὶ Θεὸς ὑστερος καὶ δεχθῆ προσθήκην· ἡ δὲ κτίσις, οὔσα

οὐ συναϊδιός ἐστι τῷ Θεῷ, ἐπειδὴ οὐ πέφυκε τὸ ἐκ τοῦ
 μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγόμενον συναϊδιον εἶναι τῷ ἀν-
 ἀρχῳ καὶ αἰεὶ ὄντι». Ὁ δὲ μέγας θεολόγος Γρηγόριος
 πρὸς τοὺς λέγοντας θελήσεως, ἀλλ' οὐ τοῦ Πατρὸς Υἱ-
 5 ὄν εἶναι τὸν Υἱόν, εἰ θέλων ὁ Πατὴρ ἐγέννησεν αὐτόν,
 «ἀλλ' ἕτερον», φησί, «θέλων ἐστὶ καὶ θέλησις, γεννῶν
 καὶ γέννησις, λέγων καὶ λόγος, εἰ μὴ μεθύομεν τὰ μὲν
 ὁ κινούμενος, τὰ δ' οἶον ἢ κίνησις. Οὐκ οὖν θελήσεως
 τὸ θεληθὲν οὐδὲ τὸ γεννηθὲν γεννήσεως οὐδὲ τὸ ἀκου-
 10 σθὲν ἐκφωνήσεως, ἀλλὰ τοῦ θέλοντος καὶ τοῦ γεννή-
 σαντος καὶ τοῦ λέγοντος». Ὅτι μὲν οὖν ἡ θεία θέλη-
 σις διενήνοχε τῆς θείας φύσεως καὶ ἄκτιστός ἐστι, πα-
 ραστήσει διὰ βραχέων καὶ ὁ Δαμασκηνὸς θεολόγος· φη-
 σὶ γὰρ ἔχειν τὸν Χριστὸν καταλλήλως ταῖς δύο φύσει
 15 διπλᾶ τὰ τῶν δύο φύσεων φυσικὰ ἰδιώματα, δύο τε θε-
 λήσεις φυσικάς, τὴν τε θείαν καὶ ἀνθρωπίνην, καὶ ἐν-
 εργείας δύο φυσικάς, θείαν τε καὶ ἀνθρωπίνην, καὶ
 αὐτεξούσια δύο φυσικά, θεῖόν τε καὶ ἀνθρώπινον. Πῶς
 γὰρ τὰ ἰδιώματα τῆς φύσεως οὐ διαφέρει τῆς φύσεως,
 20 ἧς ἐστὶν ἰδιώματα, καὶ ταῦτα καταλλήλως εἶναι ταύτη
 λεγόμενα; Πῶς δὲ ἡ φυσικὴ τοῦ Θεοῦ θέλησις καὶ ἐν-
 ἐργεια καὶ αὐτεξουσιότης οὐκ ἄκτιστός ἐστι; Κατὰ γὰρ
 τὸν αὐτὸν πάλιν εἰπεῖν, ἡ θεία τοῦ Χριστοῦ θέλησις ἀν-
 ἀρχός τε ἦν καὶ παντουργός, ἐπομένην ἔχουσα τὴν δύ-
 25 ναμιν. Τί οὖν; ἐπειδήπερ ὁ μέγας Γρηγόριος ὁ θεολόγος,
 «ἕτερόν ἐστι», φησί, «θέλων καὶ θέλησις καὶ πὶ Θεοῦ» καὶ
 τὰ θελήματι προηγμένα τοῦ Θεοῦ, μὴ τῆς θελήσεως, φη-
 σὶν, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ θέλοντος — κοινὸν γὰρ ἐπὶ πάντων
 ἀποδέδωκε λόγον —, ἐρεῖ πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀκίνδυνος με-
 30 τὰ τῆς φίλης αὐτῷ τοῦ ἡθους ἀναιδεΐας, «ἄκουσον θεί-
 ας φωνῆς, ἧς οἱ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων ἀκηκοότες ἀπώ-

24. Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 1, 8, PG 94, 813AB.

25. Λόγος 29 (Θεολογικός 3), 6, Barbel, σ. 138, PG 36, 81B.

26. Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 3, 13, 14, PG 94, 1033ACD.

ἔργον θελήσεως, δὲν εἶναι συναΐδιος μὲ τὸν Θεόν, ἐπειδὴ τὸ παραγόμενον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι δὲν εἶναι φυσικῶς συναΐδιον μὲ τὸ ἄναρχον καὶ ἀεὶ ὄν»²⁴. Ὁ δὲ μέγας θεολόγος Γρηγόριος πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι υἱὸς θελήσεως καὶ ὄχι τοῦ Πατρὸς, ἐὰν ὁ Πατὴρ τὸν ἐγέννησε θέλων, ἀπαντᾷ, «ἀλλ' ἄλλο εἶναι θέλων καὶ θέλησις, γεννῶν καὶ γέννησις, λέγων καὶ λόγος, ἐὰν δὲν εἴμεθα μεθυσμένοι· ἐκεῖνα μὲν εἶναι ὁ κινούμενος, αὐτὰ δὲ ὡς ἡ κίνησις. Δὲν εἶναι τὸ θεληθὲν τῆς θελήσεως οὔτε τὸ γεννηθὲν τῆς γεννήσεως οὔτε τὸ ἀκουσθὲν τῆς ἐκφωνήσεως, ἀλλὰ τοῦ θέλοντος καὶ τοῦ γεννήσαντος καὶ τοῦ λέγοντος»²⁵. Ὅτι μὲν λοιπὸν ἡ θέλησις διαφέρει τῆς θείας φύσεως καὶ εἶναι ἄκτιστος, θὰ παραστήσῃ ἐν συντομία ὁ Δαμασκηνὸς θεολόγος²⁶· διότι αὐτὸς λέγει ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει διπλᾶ τὰ φυσικὰ ἰδιώματα τῶν δύο φύσεων καταλλήλως πρὸς τὰς φύσεις, δύο φυσικὰς θελήσεις, τὴν θείαν καὶ ἀνθρωπίνην, δύο φυσικὰς ἐνεργείας, θείαν καὶ ἀνθρωπίνην, δύο φυσικὰ αὐτεξούσια, θεῖον καὶ ἀνθρώπινον. Διότι πῶς τὰ ἰδιώματα τῆς φύσεως δὲν διαφέρουν τῆς φύσεως τῆς ὁποίας εἶναι ἰδιώματα, καὶ μάλιστα λεγόμενα ὅτι ἔχουν καταλλήλως πρὸς αὐτήν; Πῶς δὲ ἡ φυσικὴ θέλησις τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνέργεια καὶ αὐτεξουσιότης δὲν εἶναι ἄκτιστος; Διὰ νὰ ὁμιλήσωμεν πράγματι μὲ τὰ λόγια τοῦ ἰδίου, ἡ θεία θέλησις τοῦ Χριστοῦ ἦτο ἄναρχος καὶ πανουργός, ἔχουσα ἀκόλουθον τὴν δύναμιν. Τί λοιπὸν; ἐπειδὴ ὁ μέγας Γρηγόριος ὁ Θεολόγος λέγει, «ἄλλο εἶναι θέλων καὶ θέλησις ἐπὶ Θεοῦ»²⁷, καὶ τὰ ἐκ Θεοῦ προελθόντα θελήματα δὲν εἶναι τῆς θελήσεως, λέγει, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ θέλοντος —διότι ἀποδίδει κοινόν λόγον δι' ὅλα—, θὰ εἶπῃ πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀκίνδυνος μὲ τὴν συνηθισμένην του ἀναΐδειαν, «ἄκουσε θείαν φωνήν, τὴν ὁποίαν ἀκούσαντες οἱ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων ἠφανίσθησαν· θεοί, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐποίησαν τὸν οὐρα-

27. Λόγος 29 (Θεολογικός 3), Barbel, σ. 138· PG 36, 81B.

λοντο· θεοί, οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐκ μὴ ὄντων οὐκ ἐποίησαν ἀπολέσθωσαν»; Καὶ οἱ σοὶ τοίνυν θεοί, ὧν οὐ φῆς ἔργα εἶναι τὰ ποιήματα, τοῦτ' ἀκούσαντες ἀπολέσθωσαν.

10 5 Ἄλλ' οὐχὶ τὴν τοῦ Θεοῦ θέλησιν καὶ θεότητα κέκληκεν ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος, ὁ προσδιαλεγόμενος εἶρηκεν.

Ἄλλ' ὑμεῖς, αὐθις ἔφην ἐγὼ πρὸς ἐκεῖνον, οὐχ ὡς πολλὰς ἡμῶν λεγόντων ἀπλῶς θεότητας κατηγορεῖτε,
10 ἀλλ' ὡς ἄκτιστον ἕτερόν τι καὶ διαφέρον ὀπωσοῦν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ. Τῇ γὰρ προσηγορία τετιμῆσθαι τῆς θεότητος καὶ ὑμεῖς ἔστιν ἅ τῶν παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ φατε, ἀλλὰ πάντα τὰ τοιαῦτα κτιστὰς καλεῖτε θεότητας.

Ἐπεὶ τοίνυν καὶ ὁ θεολογικώτατος τῶν Γρηγορίων ἕ-
15 τερον ἔφη τοῦ θέλοντος Θεοῦ τὴν ἄκτιστον οὐσαν, ἅτε φυσικῶς προσοῦσαν τῷ Θεῷ, θέλησιν, ὑπόκειται καὶ οὗτος τῷ παρ' ὑμῶν καθ' ἡμῶν ἐγκλήματι. Καπειδήπερ οὐ δημιουργὸν τῶν θεληθέντων, δηλονότι τῶν κτιστῶν, τὴν ἄκτιστον ταύτην θέλησιν φησι — μὴ γὰρ εἶναι τῆς
20 θείας θελήσεως εἶρηκε τὸ θεληθέν —, τῇ τοῦ Ἀκινδυνου λαιδύρω γλώττῃ καὶ χειρὶ μεθ' ἡμῶν ὑποβεβλήσθαι δίκαιος· καὶ ἡμεῖς γὰρ δημιουργικὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν ἔχειν φαμέν τὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι προσκυνούμενον ἡμῖν παντοδύναμον Θεὸν ἄκτιστον καὶ μίαν καὶ
25 κοινήν, φυσικῶς προσοῦσαν τοῖς τρισὶν, ἀλλ' οὐ φύσιν οὐσαν τῶν τριῶν «ὡς γὰρ ἕτερον θέλησις καὶ θέλων, οὕτως ἄλλο ἐνεργῶν καὶ ἄλλο ἐνέργεια· τὰ μὲν γὰρ ὁ κινούμενος, τὰ δ' οἶον ἢ κίνησις». Καὶ ὁ μὲν ἐνεργῶν καὶ θέλων ἢ ὑπόστασις ἔστιν, ἢ δὲ θέλησις καὶ ἢ ἐνέρ-
30 γεια ἢ τῆς φύσεως κίνησις, ὡς καὶ ὁ ἐκ Δαμασκοῦ φησι θεορρήμων, «ἕτερόν ἐστι», λέγων, «ἐνεργῶν καὶ ἄλλο ἐνεργητικὸν καὶ ἄλλο ἐνέργεια καὶ ἄλλο ἐνέργημα.

νόν καί τήν γῆν ἐκ μὴ ὄντων, ἄς ἀφανισθοῦν»²⁸; Καί οἱ ἰδικοί σου λοιπὸν θεοί, τῶν ὁποίων δὲν λέγεις ὅτι εἶναι ἔργα τὰ ποιήματα, ἀκούσαντες τοῦτο, ἄς ἀπολεσθοῦν.

10 Ἄλλ' ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας δὲν ἐκάλεσε θεότητα τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ, εἶπεν ὁ συνομιλητής.

Ἄλλὰ σεῖς, εἶπα πάλιν ἐγὼ πρὸς ἐκείνον, δὲν μᾶς κατηγορεῖτε διότι λέγομεν ἀπλῶς πολλὰς θεότητας. ἄλλὰ διότι λέγομεν ἄκτιστον κάτι ἄλλο καὶ κάπως διάφορον τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ. Διότι καὶ σεῖς λέγετε ὅτι μερικὰ ἀπὸ τὰ πέραν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἔχουν τιμηθῆ με τὴν προσηγορίαν τῆς θεότητος, ἀλλὰ καλεῖτε κτιστὰς θεότητας ὅλα τὰ τοιαῦτα.

Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ὁ θεολογικώτατος τῶν Γρηγορίων εἶπεν ὅτι ἡ ἄκτιστος θέλησις εἶναι διάφορον τοῦ θέλοντος Θεοῦ, ὡς φυσικῶς προϋπάρχουσα εἰς τὸν Θεόν, ὑπόκειται καὶ αὐτὸς εἰς τὸ ἀπὸ σαῶς προσαπτόμενον εἰς ἡμᾶς ἔγκλημα. Καὶ ἐπειδὴ δὲν θέλει δημιουργὸν τῶν θεληθέντων, δηλαδὴ τῶν κτιστῶν, τὴν ἄκτιστον αὐτὴν θέλησιν —διότι εἶπεν ὅτι τὸ θεληθὲν δὲν εἶναι τῆς θείας θελήσεως— εἶναι δίκαιον νὰ ὑποβληθῆ μαζί με ἡμᾶς εἰς τὴν λοίδορον γλῶσσαν καὶ χεῖρα τοῦ Ἀκινδύνου (διότι καὶ ἡμεῖς λέγομεν ὅτι ὁ εἰς τρεῖς ὑποστάσεις προσκυνούμενος ἀπὸ ἡμᾶς παντοδύναμος Θεὸς ἔχει δημιουργικὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, ἄκτιστον καὶ μίαν καὶ κοινήν, φυσικῶς προσупάρχουσαν εἰς τὰς τρεῖς ἀλλ' ὄχι φύσιν οὔσαν τῶν τριῶν)· «πράγματι, ὅπως ἄλλο εἶναι θέλησις καὶ θέλων, οὔτως ἄλλο ἐνεργῶν καὶ ἄλλο ἐνέργεια· ἐκεῖνα μὲν εἶναι ὁ κινούμενος, αὐτὰ δὲ εἶναι ὡς ἡ κίνησις»²⁹. Καὶ ὁ μὲν ἐνεργῶν καὶ θέλων εἶναι ἡ ὑπόστασις, ἡ δὲ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια εἶναι ἡ κίνησις τῆς φύσεως, ὅπως δηλώνει καὶ ὁ ἐκ Δαμασκοῦ θεωρητῶν λέγων, «ἄλλο εἶναι ἐνεργῶν καὶ ἄλλο ἐνεργητικὸν καὶ ἄλλο ἐνέργεια καὶ ἄλλο ἐνέρ-

29. Λόγος 29 (Θεολογικός 3), 6, J. Barbel, σ. 138· PG 36, 81B.

Ἐνέργημα μὲν γὰρ ἔστι τὸ τῆς ἐνεργείας ἀποτέλεσμα ἐνέργεια δὲ ἡ δραστικὴ καὶ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις· ἐνεργητικὸν δὲ ἡ φύσις, ἐξ ἧς ἡ ἐνέργεια προέσιν· ἐνεργῶν δὲ ὁ κεχρημένος τῇ ἐνεργείᾳ, ἦτοι ἡ ὑ-
5 πὸστασις».

11 Φαμὲν τοίνυν καὶ ἡμεῖς δημιουργικὴν ἐνέργειαν ἔχειν τὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι προσκυνούμενον ἡμῖν Θεόν, ἐπόμενοί τε τῷ μεγάλῳ Γρηγορίῳ τοῦ παντοδυνάμου τε καὶ ἐνεργοῦντος εἶναι τὰ δημιουργήματά φαμεν, ἀλλ'
10 οὐ τῆς δημιουργικῆς ταύτης δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, καὶ οὕτως ἡμῖν εἰς τοῦ παντός δημιουργός. Ὁ δ' Ἀκίνδυνος τοῖς ὑπ' αὐτοῦ πλαττομένοις πολλοῖς θεοῖς, δημιουργοῖς τε καὶ μὴ δημιουργοῖς, συναπολαυέτω τῆς ὑπ' αὐτοῦ προτεθειμένης γραφικῆς ἀρεῆς. Γένοιτο δέ,
15 μὴδ' αὐτὸν ἐκεῖνον, ἀλλὰ τὸ σκαιὸν ἦθος καὶ τὴν ἔνοικον αὐτῷ δεινὴν βασκανίαν καὶ τὰς πονηρὰς ἐκείνου δόξας ἀπολέσθαι. Τὴν γε μὴν δημιουργικὴν δύναμιν τε καὶ ἐνέργειαν οὐδ' ἡμεῖς θεότητα καλοῦμεν, ὡσπερ οὐδὲ τὴν θελητικὴν ὁ θεολόγος. Ἡ τοίνυν κἀκεῖνος ἡμῖν
20 τοῦ μώμου κοινωνήσει, λέγων ἕτερόν ἐστι θέλων καὶ θέλησις, ἀλλὰ τοῦ θέλοντος οὐ τῆς θελήσεως τὰ θεληθέντα (καθάπερ ἡμεῖς ἕτερον ἐνεργῶν τε καὶ ἐνέργεια, ἀλλὰ τοῦ ἐνεργοῦντος οὐ τῆς ἐνεργείας τὰ πεποιημένα), ἢ τοίνυν κἀκεῖνω μετέσται τῆς παρ' Ἀκινδύνου μέμ-
25 ψεως ὑπ' ἀδεκάστῳ δικαστῇ ἢ μετ' ἐκείνου καὶ ἡμεῖς τῷ Ἀκινδύνῳ διαβολῶν παντάπασιν ἀνώτεροι, τῶν ἀπάντων ἕνα σέβοντες δημιουργόν. Ἄλλ' ἡ μὲν δημιουργικὴ δύναμις θεότης οὐ καλεῖται παρὰ τῶν πατέρων, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ θεατικὴ δύναμις ταύτην ἔχει τὴν προσηγο-
30 ρίαν· προηγάγομεν γὰρ ἡμεῖς ἐν αὐτῇ τῇ Διαλέξει τὸν Νύσσης θεορρήμονα Γρηγόριον γράφοντα, «ἡ θεία φύσις ἄφραστός τε καὶ ἀνεκφώνητος μένει, ὑπερβαίνουσα πᾶ-

γημα. Ἐνέργημα μὲν εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας, ἐνέργεια δὲ ἡ δραστικὴ καὶ οὐσιώδης κίνησις τῆς φύσεως, ἐνεργητικὸν δὲ ἡ φύσις ἀπὸ τὴν ὁποῖαν προέρχεται ἡ ἐνέργεια, ἐνεργῶν δὲ ὁ χρησιμοποιοῦν τὴν ἐνέργειαν, ἤτοι ἡ ὑπόστασις»³⁰.

11

Λέγομεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ὅτι ὁ εἰς τρεῖς ὑποστάσεις προσκυνούμενος ἀπὸ ἡμᾶς Θεὸς ἔχει δημιουργικὴν ἐνέργειαν, ἀκολουθοῦντες δὲ τὸν μέγαν Γρηγόριον λέγομεν ὅτι τὰ δημιουργήματα εἶναι τοῦ ἐνεργοῦντος, ἀλλ' ὄχι τῆς δημιουργικῆς ταύτης δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, καὶ οὕτω δι' ἡμᾶς εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ παντός. Ὁ δὲ Ἄκινδυνος μαζί μὲ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πλασσομένους πολλοὺς θεοὺς, δημιουργοὺς καὶ μὴ δημιουργοὺς, ἅς ἀπολαύη τῆς παρατεθειμένης ἀπὸ αὐτὸν γραφικῆς ἀρᾶς. Εἴθε δὲ νὰ ἀπολεσθῆ ὄχι αὐτός ὁ ἴδιος, ἀλλὰ τὸ σκαιὸν ἦθος του καὶ ἡ ἔνοικος εἰς αὐτὸν δεινὴ βασκανία καὶ αἱ πονηραὶ δοξασίαι του. Τὴν δημιουργικὴν πάντως δύναμιν καὶ ἐνέργειαν δὲν καλοῦμεν οὔτε ἡμεῖς θεότητα, ὅπως οὔτε τὴν θελητικὴν ὁ θεολόγος. Ἡ λοιπὸν καὶ ἐκεῖνος θᾶ μετάσχη τῆς καθ' ἡμῶν μομφῆς, λέγων ὅτι ἄλλο εἶναι θέλων καὶ θέλησις, ἀλλὰ τὰ θεληθέντα εἶναι τοῦ θέλοντος ὄχι τῆς θελήσεως (ὅπως ἡμεῖς λέγομεν ἄλλο ἐνεργῶν καὶ ἐνέργεια, ἀλλὰ τὰ ποιήματα εἶναι τοῦ ἐνεργοῦντος ὄχι τῆς ἐνεργείας), ἢ λοιπὸν καὶ ἐκεῖνος θᾶ συμμετάσχη τῆς παρὰ τοῦ Ἄκινδύνου μομφῆς κατὰ δικαίαν κρίσιν ἢ μαζί μὲ ἐκεῖνον εἴμεθα καὶ ἡμεῖς ἐντελῶς ἀνώτεροι τῶν διαβολῶν τοῦ Ἄκινδύνου, σέβοντες ἓνα δημιουργὸν τῶν ἀπάντων. Ἄλλ' ἡ μὲν δημιουργικὴ δύναμις δὲν καλεῖται θεότης ὑπὸ τῶν πατέρων, ἡ δὲ θεατικὴ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἔχει τὴν προσηγορίαν ταύτην. Πράγματι ἡμεῖς παρουσιάσαμεν εἰς τὴν Διάλεξιν τὸν θεωρήμονα Γρηγόριον γράφοντα, «ἡ θεία φύσις μένει ἄφραστος καὶ ἀνεκφώνητος, ὑπερβαίνουσα πᾶσαν τὴν διὰ τοῦ ὀνόματος σημασίαν. Ἐπομένως

σαν τὴν διὰ φωνῆς σημασίαν. Οὐκοῦν οὐ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος ἢ τῆς θεότητος προσηγορία παρίστησιν». Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος, «κὰν φύσιν σημαίνῃ», φησί, «τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, κυρίως
 5 καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τὴν προσηγορίαν ἐφαρμόζεσθαι ταύτην ἢ τῆς οὐσίας κοινότης συντίθεται, ἀλλ' οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπὶ τὴν τῆς φύσεως ἔνδειξιν τὴν προσηγορίαν τῆς θεότητος φέρουσιν οἱ πάντα κατασκευάζοντες· ἐξουσίας γὰρ τινος εἴτε ἐποπτικῆς εἴτε ἐνεργητικῆς ἔνδειξιν ἢ
 10 προσηγορία φέρει, ἢ δὲ θεία φύσις ἐν πᾶσι τοῖς ἐπινοουμένοις ὀνόμασι, καθό ἐστι, μένει ἀσήμαντος, ὡς ὁ ἡμέτερος λόγος».

12 Οὗτοι μὲν οὖν τὴν θεατικὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνεργητικὴν καὶ ἐποπτικὴν ἐξουσίαν ἐνταῦθα θεότητα κα-
 15 λουῦσιν, ἀλλαχοῦ δὲ τῶν λόγων καὶ δυνάμεις ἑτέρας τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ μέγας Διονύσιος καὶ τὴν ἐκ Θεοῦ καὶ ἀμέθεκτου προῖοῦσαν προνοητικὴν δύναμιν, τὴν αὐτοθέωσιν, ἣς τὰ ὄντα μετέχοντα ἔνθεά ἐστὶ τε καὶ λέγεται. Τὴν μὲν οὖν ἐποπτικὴν ἐξουσίαν τοῦ Θεοῦ, ταῦτ' οὐδ'
 20 εἰπεῖν τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν θεατικὴν δύναμιν τοῦ εἰδότος πάντα πρὶν γενέσεως, οὐδεὶς ἂν τῶν ἀπάντων μετὰ τῶν κτισμάτων θεῖτο, μὴ τελέως τῶν οἰκείων φρενῶν ἐκπεπτωκῶς. Ἄλλὰ καὶ ἡ θεοποιὸς δύναμις μετοχὴ οὐσα φανερῶς, ὡς μετεχομένη παρὰ τῶν ἐνθέων,
 25 ἄκτιστός ἐστι· πᾶσαν γὰρ μετοχὴν ἄναρχον ὑπάρχειν ἄνωτέρῳ μικρὸν ὁ πολὺς τὰ θεῖα Μάξιμος ἐδίδαξεν. Ὅτι δὲ τούτων ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ ἄφραστον καὶ ἀμέθεκτον ὑπέρεκειται, μετὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ ὁ Νύσσης Γρηγόριος ἐδήλωσεν ἐνταῦθα. Καὶ τοῦτο
 30 προσεδήλωσεν, ὡς εἰ καὶ ἄκτιστός ἐστιν, ἀλλ' οὐκ ἔ-

31. Περὶ θεότητος Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, PG 46, 573D - 576A. Βλ. Π. Χρήστου, Συγγράμματα Γρ. Παλαμᾶ, τόμ. Β' 1966 σ. 180.
 32. Ἐπιστολὴ 189 πρὸς Εὐστάθιον 7, 8, Courtonne 2, σ. 140- PG 32, 693D - 696A.
 33. Περὶ θείων ὀνομάτων 2, 7, PG 3, 645AB.

ἡ προσηγορία τῆς θεότητος δὲν παριστᾶ τὴν φύσιν ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος»³¹. Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος λέγει, «καὶ φύσιν ἔαν σημαίνῃ τὸ ὄνομα τῆς θεότητος, ἡ κοινότης τῆς οὐσίας ἐπιβάλλει νὰ ἐφαρμόζεται εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἢ προσηγορία αὐτῆ, ἀλλὰ οἱ τὰ πάντα ραδιουργοῦντες φέρουν, δὲν γνωρίζω πῶς, τὴν προσηγορίαν τῆς θεότητος εἰς τὴν ἔνδειξιν τῆς φύσεως. Ἐν τούτοις ἡ προσηγορία αὐτῆ φέρει ἔνδειξιν κάποιας ἐξουσίας, εἴτε ἐποπτικῆς εἴτε ἐνεργητικῆς, ἡ δὲ θεία φύσις μένει ἀσήμαντος καθ' ἑαυτὴν μὲ ὅλα τὰ ἐπινοούμενα ὀνόματα, κατὰ τὸν ἰδικὸν μας λόγον»³².

12

Οὗτοι λοιπὸν θεότητα ἐδῶ καλοῦν τὴν θεατικὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνεργητικὴν καὶ ἐποπτικὴν ἐξουσίαν, εἰς ἄλλα σημεῖα δὲ τῶν πραγματειῶν των καὶ ἄλλας δυνάμεις τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ μέγας Διονύσιος καλεῖ θεότητα καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐκ τοῦ ἀμέθεκτου Θεοῦ προερχομένην προνοητικὴν δύναμιν, τὴν αὐτοθέωσιν³³, διὰ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν ὁποίαν τὰ ὄντα εἶναι καὶ λέγονται ἔνθεα. Τὴν ἐποπτικὴν λοιπὸν ἐξουσίαν τοῦ Θεοῦ, μὲ ἄλλους λόγους τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν θεατικὴν δύναμιν τοῦ γνωρίζοντος πάντα πρὸ τῆς γενέσεως, κανεῖς ἀπολύτως δὲν θᾶ ἐτοποθέτει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν κτισμάτων, ἔαν δὲν ἔχη χάσει τελείως τὰς φρένας του. Ἀλλὰ καὶ ἡ θεοποιὸς δύναμις, οὔσα φανερώς μετοχὴ ὡς μετεχομένη ἀπὸ τοὺς ἐνθέους, εἶναι ἄκτιστος, διότι ὁ πολὺς εἰς τὰ θεῖα Μάξιμος ἐδίδαξεν ὀλίγον ἀνωτέρω ὅτι πᾶσα μετοχὴ εἶναι ἀναρχος. Ὅτι δὲ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ὑπέρκειται τούτων κατὰ τὸ ἄφραστον καὶ ἀμέθεκτον, μαζὶ μὲ τὸν μέγαν Βασίλειον τὸ ἐδήλωσε καὶ ὁ Νύσσης ἐδῶ³⁴. Καὶ τοῦτο δὲ ἐδήλωσεν ἐπιπροσθέτως, ὅτι ἂν καὶ εἶναι ἄκτιστος ἡ θεατικὴ δύνα-

34. Βλ. Μάξιμου ὁμολογητοῦ, Κεφάλαια θεολογικά, PG 90, 1180C. Μ. Βασιλείου, Ἐπιστολὴν 189 πρὸς Εὐστάθιον, Courtonne, 2, σ. 140. PG 32, 693D - 698A. Πρηγορίου Νύσσης, Πρὸς Εὐνόμιον 12, W. Jaeger 1, 394 - 397. PG 45, 1105CD - 1108AB.

στιν ἢ τοῦ Θεοῦ θεατικὴ δύναμις ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἢ τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἄφραστον γὰρ καὶ τούτων ἑκάτερον,
 καὶ οὐχ ἀπλῶς ἄφραστον, ἀλλ' ἐπίσης τῷ Πατρί. Πρὸς
 δὲ τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ καὶ τῷ Νύσσης ἐνθέῳ Γρηγο-
 5 ρίῳ καὶ ὁ μέγας Διονύσιος καὶ ὁ θεηγόρος Μάξιμος καὶ
 τῶν ἀκτίστων μετοχῶν ὡς μετεχομένων ὑπερκειῖσθαι
 κατ' οὐσίαν τὸν Θεὸν φασί, παρ' ὧν καὶ τοῦτο γίνεται
 καταφανές, ὡς καὶ τῆς θείας οὐσίας κατὰ πολλοὺς τρό-
 πους αὐταὶ διενηνόχασιν. "Οτι δὲ μηδ' ἑτέρα τούτων,
 10 τῆς θεατικῆς λέγω καὶ θεοποιοῦ, δημιουργικῆ ἐνέργειά
 ἔστι καὶ ὡς οὐκ αὐτῶν ἔστι τὰ ὄντα, ἀλλὰ τοῦ τὰ πάν-
 τα ἐνεργοῦντος, καὶ ταῦτα καταφανῆ τοῖς νοῦν ἔχου-
 σίν ἔστι, τὸ μὲν ἀπὸ τῆς τοῦ μεγάλου Γρηγορίου παραι-
 νέσεως, τοῦ ἐνεργοῦντος εἶναι λέγοντος τῶν ἐνεργηθέν-
 15 των ἕκαστον ἄλλ' οὐ τῆς ἐνεργείας, ὡσπερ καὶ τὸ ἐκ-
 φωνηθὲν τοῦ λέγοντος ἄλλ' οὐ τῆς ἐκφωνήσεως, τὸ δὲ
 πρότερον ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι μὲν τὸν Θεὸν καὶ πρὸ γενέ-
 σεως τὰ ὄντα, μὴ δημιουργεῖν δὲ αὐτὰ καὶ πρὸ γενέσε-
 ως, τῶν τε γεγονότων ἔστιν ἂ θεοῦν, ἀλλ' οὐχ ἅμα τῇ
 20 γενέσει. Τί οὖν; Ἐρεῖ καὶ πρὸς τούτους πάντας ὁ Ἄ-
 κίνδυνος ἀναιδεῖ προσώπῳ τὸ κομψότατον ἐκεῖνο, «ἀκου-
 σατε θείας φωνῆς, ἧς οἱ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων ἀκηκοό-
 τες ἀπώλοντο, θεοί, οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐκ μη-
 ὄντων οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν», καὶ «αἱ παρ' ὑμῶν
 25 τοίνυν ἀκτιστοὶ κεκλημένοι θεότητες ἀκούσαντες ταῦτ'
 ἀπολέσθωσαν ὡς ὑφειμέναι τοῦ πάντων ὑπερκειμένου,
 κἂν εἰ δημιουργοὶ εἴεν κἂν εἰ μὴ δημιουργοί», τὰς θείας
 τοῦ Θεοῦ δυνάμεις ὁ τάλας τοῖς ψευδωνύμοις συντάτ-
 των θεοῖς καὶ τούτοις ἐκείνας συγκαταρῶμενος;
 αὐτὸς ἔστιν ὁ Θεός (ὡς γὰρ ἐν ἑαυτῷ προέχων καὶ ὑ-
 13 30 Ἐπεὶ δὲ καὶ τούτων ἑκάστη δύναμις ἢ ἐνέργεια
 περέχων πᾶσαν δύναμιν καὶ ὡς ἀπειροδύναμος κατὰ τὸν

μικ τοῦ Θεοῦ, δὲν εἶναι αὕτη ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· διότι ἄφραστον εἶναι ἕκαστον τῶν δύο τούτων, ὄχι δὲ ἀπλῶς ἄφραστον ἀλλὰ ἐξ ἴσου μὲ τὸν Πατέρα. Πλὴν δὲ τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ τοῦ ἐνθέου Γρηγορίου Νύσσης, καὶ ὁ μέγας Διονύσιος καὶ ὁ θεηγόρος Μάξιμος λέγουν ὅτι ὁ Θεὸς ὑπέρκειται κατ' οὐσίαν καὶ τῶν ἀκτίστων μετοχῶν ὡς μετεχομένων· γίνεται δὲ ἀπὸ αὐτοῦ φανερόν ὅτι αὗται διαφέρουν κατὰ πολλοὺς τρόπους τῆς θείας οὐσίας. Ὅτι δὲ καμμία ἀπὸ αὐτὰς, ἐννοῶ τὴν θεατικὴν καὶ τὴν θεοποιὸν, δὲν εἶναι δημιουργικὴ ἐνέργεια καὶ ὅτι τὰ ὄντα δὲν εἶναι αὐτῶν, ἀλλὰ τοῦ ἐνεργοῦντος τὰ πάντα, καὶ αὐτὰ εἶναι καταφανῆ εἰς τοὺς νοήμας, τὸ μὲν ἐν ἀπὸ τὴν παραίνεσιν τοῦ μεγάλου Γρηγορίου, ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι ἕκαστον τῶν ἐνεργηθέντων εἶναι τοῦ ἐνεργοῦντος ἀλλ' ὄχι τῆς ἐνεργείας, ὅπως καὶ τὸ ἐκφωνηθέν εἶναι τοῦ λέγοντος ἀλλ' ὄχι τῆς ἐκφωνήσεως⁵⁵, τὸ δὲ προηγούμενον ἀπὸ τὸ ὅτι θεᾶται μὲν ὁ Θεὸς καὶ πρὸ τῆς γενέσεως τῶν τὰ ὄντα, δὲν δημιουργεῖ δὲ ἐπίσης αὐτὰ πρὸ τῆς γενέσεως, καθὼς ἐπίσης ἀπὸ τὸ ὅτι θεώνει μερικὰ τῶν δημιουργημάτων, ἀλλ' ὄχι εὐθύς ἀμέσως μὲ τὴν γένεσιν τῶν. Τί λοιπόν; Θὰ εἶπη καὶ πρὸς ὅλους αὐτοῦς ὁ Ἀκίνδυνος μὲ ἀναιδὲς πρόσωπον τὸ κομψότατον ἐκεῖνο, «ἀκούσατε θείαν φωνήν, τὴν ὁποίαν ἀκούσαντες οἱ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων ἠφανίσθησαν· θεοὶ οἱ ὁποῖοι δὲν ἐποίησαν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐκ μὴ ὄντων, ἃς ἀφανισθοῦν», καὶ «αἱ καλαύμεναι λοιπὸν ἀπὸ σαῶς ἄκτιστοι θεότητες, ἀκούσασαι τοῦτο, ἃς ἀπολεσθοῦν, ὡς ὑφειμέναι τοῦ πάντων ὑπερκειμένου, εἴτε εἶναι δημιουργοὶ εἴτε δὲν εἶναι», συμπαρατάσσω ὁ ταλαίπωρος τὰς θείας δυνάμεις τοῦ Θεοῦ μὲ τοὺς ψευδωνύμους θεοὺς καὶ συγκαταράμμενος ἐκείνους μαζὶ μὲ τούτους;

13

Ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς ἕκαστην τούτων δύνάμις καὶ ἐνέργεια εἶναι αὐτὸς ὁ Θεὸς (καθ' ὅσον ὡς προέχων καὶ ὑπερέχων ἐν ἑαυτῷ πᾶσαν δύνάμιν καὶ ὡς ἀπειροδύναμος κατὰ

μέγαν Διονύσιον δύναμις ἔστιν, ἅμα δὲ καὶ τῶν ἀδυνατάων ἔστι τοῦ κινουμένου τὴν κίνησιν διαζεύξαντα καταλαβεῖν ἐφ' ἑαυτοῦ τὸ λειπόμενον, ἀλλ' ὁ τοῦ ἐνεργοῦντος μνησθεῖς καὶ τὴν ἐνέργειαν πάντως κατὰ τὸ
 5 σιωπώμενον αὐτῷ συνεσήμανε, καὶ ὁ τὴν ἐνέργειαν εἰπὼν, τὸν κατ' αὐτὴν ἐνεργοῦντα τῷ λόγῳ συμπεριέλαβεν), αὐτὸν ἄρα τὸν Θεὸν ὁ Ἀκίνδυνος, ὃ τῆς φρικωδεστάτης ἀκοῆς, οὐκ εἰς κτίσμα κατήνεγκε μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς, ταῦτό δ' εἰπεῖν τοῖς δαι-
 10 μονίοις συνέταξεν — οἱ γὰρ θεοὶ τῶν ἔθνῶν δαιμόνια —, καὶ τούτοις, ὃ τῆς τόλμης, ἐκεῖνον συγκατηράσατο. Εἰς τοῦτο καταστρέφει τὰ διεστραμμένα καθ' ἡμῶν τοῦ Ἀκινδύνου συγγράμματα. Τοιαύτην αὐτῷ παρίστησι τὴν ἀκριβεστάτην εὐσέβειαν, ὡς εἶ τίς ποτε τῶν ἀπάντων
 15 ἐπὶ τοῖς ἄγαν αἰσχίστοις δι' ἐφέσεως ἔσχεν ὑπερβαλέσθαι τοὺς κατ' αὐτόν, οὐκ ἂν οἶμαι κατὰ τούτου τὸ κρέτος ἄρασθαι. Τοσοῦτον ὑπερβάλλει τῇ πονηρίᾳ τοὺς πονηροὺς, ἀκλεῆς κλέος νίκης κατ' αὐτῶν φερόμενος.

14 Ἡμεῖς δὲ τῆς ἀμφιλαφοῦς αὐτῷ πάγης θάτερον
 20 μέρος γενναίως ὑπεραλλόμενοι, μᾶλλον δὲ κατάξαντες καὶ συντρίψαντες καὶ δι' αὐτοῦ τὴν τοῦ νοητοῦ ὄφραως συνθλάσαντες κεφαλὴν δι' αὐτοῦ βλασφημίαν εἰς τὸ ὕψος λαλοῦσαν (εἰς γὰρ ἡμῖν ἀναπέφηνε δημιουργός, ὁ τρισυπόστατος Κύριος, μηδὲν τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας
 25 λυμαιομένης τῷ ἐνιαίῳ τοῦ γὰρ ἐνεργοῦντος ἀλλ' οὐ τῆς ἐνεργείας λέγονται τὰ ποιήματα), φέρε καὶ τὸ ἕτερον διασπάσωμεν μέρος· κἂν γὰρ τῆς θείας ἐνεργείας ἢ δυνάμεως φῶμεν εἶναι τὰ ποιήματα καὶ οὕτως ἡμῖν εἰς ἔσται δημιουργός. Ὁ δ' Ἀκίνδυνος οἰμῶξει με-
 30 τὰ τῶν αὐτοῦ καὶ διλημμάτων καὶ σοφισμάτων. Ἀκήκοας γὰρ τοῦ εἰπόντος, ἔργον μὲν θείας φύσεως ἢ γέννησις, ἔργον δὲ θείας θελήσεως ἢ κτίσις. Ἀμφοτέρων

τὸν Διονύσιον εἶναι δύναμις· εἶναι ἄλλωστε ἐκ τῶν ἀδυνάτων νὰ διαζεύξη κανεὶς τὴν κίνησιν ἀπὸ τὸν κινούμενον καὶ νὰ καταλάβῃ τὸ ὑπολειπόμενον καθ' ἑαυτὸ, ἀλλὰ ὁ μνημονεύσας τὸν ἐνεργοῦντα, ὅπωςδῆποτε ἐπισημαίνει μαζὶ καὶ τὴν ἐνέργειαν κατὰ τὸ νοούμενον, καὶ ὁ εἰπὼν τὴν ἐνέργειαν συμπεριλαμβάνει εἰς τὸν λόγον καὶ τὸν ἐνεργοῦντα), ἄρα ὁ Ἀκίνδυνος, ὁποῖον φρικωδέστατον ἄκουσμα, ὄχι μόνον καταβιβάζει τὸν ἴδιον τὸν Θεὸν εἰς κτίσμα, ἀλλὰ καὶ τὸν συγκατατάσσει μαζὶ μὲ τοὺς ψευδωνύμους θεοὺς, ἤτοι μὲ τὰ δαιμόνια —διότι οἱ θεοὶ τῶν Ἐθνικῶν εἶναι δαιμόνια— καὶ μαζὶ μὲ ταῦτα, ὁποῖα τόλμη, συγκατηράσθη καὶ ἐκείνον. Εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον καταντοῦν τὰ διεστραμμένα ἐναντίον ἡμῶν συγγράμματα τοῦ Ἀκινδύνου. Τοιαύτην παριστάνει δι' ἑαυτὸν τὴν ἀκριβεστάτην εὐσέβειαν, ὥστε ἂν ἐπιθυμήσῃ κανεὶς κάποτε ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ ὑπερβάλλῃ τοὺς συγχρόνους του εἰς τὰ αἴσχιστα, δὲν νομίζω ὅτι θὰ ὑπερενίκα τοῦτον. Τόσον ὑπερβάλλει οὗτος κατὰ τὴν πονηρίαν τοὺς πονηροὺς, ἀποκτῶν κατ' αὐτῶν ἀκλεές κλέος.

14

Ἡμεῖς δὲ ὑπερπηδήσαντες γενναίως τὸ ἓν μέρος τῆς διπλῆς παγίδος του, μᾶλλον δὲ θραύσαντες καὶ συντρίψαντες, καὶ δι' αὐτοῦ συνθλάσαντες τὴν κεφαλὴν τοῦ νοητοῦ ὄφρα, λαλοῦσαν βλασφημίαν πρὸς τὰ ὕψη (διότι εἰς δημιουργὸς ἔχει ἀποδειχθῆ ἀπὸ ἡμᾶς ὁ τρισυπόστατος Κύριος, ἐνῶ ἡ ἄκτιστος ἐνέργεια δὲν ζημιώνει κατὰ τίποτε τὸ ἐνιαῖον, καθ' ὅσον τὰ ποιήματα λέγονται τοῦ ἐνεργοῦντος, ὄχι τῆς ἐνεργείας), ἃς διασπάσωμεν καὶ τὸ ἄλλο μέρος· διότι καὶ ἂν ἰσχυρισθῶμεν ὅτι τὰ ποιήματα εἶναι τῆς θείας ἐνεργείας ἢ δυνάμεως, καὶ πάλιν εἰς θὰ εἶναι δι' ἡμᾶς ὁ δημιουργός. Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος μὲ τὰ διλήμματα καὶ τὰ σοφίσματα του θὰ θρηνήσῃ. Διότι ἤκουσες τὸν Δαμασκηνὸν εἰπόντα ὅτι ἔργον μὲν τῆς θείας φύσεως εἶναι ἡ γέννησις, ἔργον δὲ τῆς θείας θελήσεως ἡ κτίσις". Ἀφοῦ λοιπὸν ἀμφότεραι εἶναι ἄκτιστοι, ἄλλο εἶναι ἀπὸ

οὖν οὐσῶν ἀκτίστων, ἕτερόν ἐστι τῆς φύσεως ἢ θέλη-
 σις, ἑκατέρας γὰρ ἕτερον ἔργον, ὡς ἀκούεις. "Ἐστω δὴ
 καὶ οὗτος διθεΐτης καθ' ὑμᾶς, ὁποῖός ἐστιν ὁ Παλα-
 μαῶς· διαφορὰν γὰρ καὶ οὗτος ἀκτίστου φύσεως καὶ ἐν-
 5 ἐργείας, δηλονότι τῆς θελήσεως, ὑπέδειξεν ἡμῖν. 'Ἄλλ'
 ἐπειδὴ φησὶ καὶ τὴν κτίσιν ἔργον εἶναι τῆς θείας θελή-
 σεως, ἀλλ' οὐχὶ τῆς θείας φύσεως, ἄρα οὐχ ἓνα παρὰ
 τοῦτό φησι δημιουργόν, οὐδ' αὐτὸν τὸν κατὰ φύσιν ἐπὶ
 πάντων Θεόν, καὶ ταῖς 'Ακινδύνου παροιναίαις ὁ Δαμα-
 10 σκηνὸς θεῖος 'Ιωάννης ὑπεύθυνος; "Ἀπαγε τῆς παρα-
 νοίας!

15 'Ἀλλὰ καὶ δεύτερος παρίτω μάρτυς τὸν ἴσον τρόπον
 θεολογῶν· φησὶ γὰρ ἐν τοῖς Θησαυροῖς ὁ μακάριος Κύ-
 ριλλος περὶ τῆς ἀνωτάτω γεννήσεως γράφων· «εἰς τὸ
 15 γεννᾶν ταῦτόν ἐστι τῷ ποιεῖν, ὁ γεννῶν ἔσται ποιῶν τὸ
 γεννώμενον καὶ ὁ ποιῶν γεννῶν τὸ ποιούμενον. 'Ἀλλὰ
 τὸ μὲν ποιεῖν ἐνεργείας ἐστί, φύσεως δὲ τὸ γεννᾶν.
 Φύσις δὲ καὶ ἐνέργεια οὐ ταῦτόν». "Ἐστω δὴ καὶ οὗτος
 καθ' ὑμᾶς διθεΐτης, ὁποῖος ὁ Παλαμαῶς· φύσιν γὰρ καὶ
 20 οὗτος καὶ ἐνέργειαν οὐ ταῦτόν εἶναι φανερώς ἀπεφήνα-
 το. Πρὸς ὃ δὲ νῦν ἡμῖν ὁ λόγος. Καὶ οὗτος τὸ ποιεῖν τῆς
 ἐνεργείας, ἀλλ' οὐχὶ τῆς φύσεως ὑπάρχειν ἔφη, καθὰ
 καὶ ἀνωτέρω, θεραπεύει, λέγων, ὁ Χριστὸς ἐξουσιαστι-
 κῶς, οὐκ εὐχῆς ἔργον ἐπιδεικνύων, καθάπερ οἱ ἅγιοι,
 25 ἀλλ' οἰκείας καὶ οὐσιώδους ἐνεργείας ἀποτελέσματα.
 Μὴ τοίνυν καὶ οὗτος πολλοὺς δημιουργοὺς φησιν ἢ τὸν
 ἓνα καὶ κατὰ φύσιν ἐπὶ πάντων ἑθετεῖ δημιουργόν, ὅτι
 μὴ ταῦτόν φησι τῇ ἀκτίστῳ φύσει τὴν ἀκτίστον ἐνερ-
 γειαν; Πῶς γὰρ οὐκ ἀκτίστος, ἥς τὸ ποιεῖν τὰ ποιητὰ
 30 καὶ ἥς ἀποτελέσματα τὰ θαύματα; Καὶ ὅτι ταύτης τὸ
 ποιεῖν ἐστιν, ἀλλ' οὐ τῆς φύσεως, τούτοις καὶ τοῖς τοι-
 ούτοις καὶ οὕτω διαπρεπέσιν ἐν δυνάμει λόγου καὶ

τὴν φύσιν ἢ θέλησις, διότι διαφορετικὸν εἶναι τὸ ἔργον ἑκατέρας, ὅπως ἀκούεις. Ἦς εἶναι λοιπὸν καὶ οὗτος διθεΐτης κατὰ τὴν γνώμην σας, ὅπως εἶναι ὁ Παλαμᾶς· διότι καὶ αὐτὸς σας ὑπέδειξε τὴν διαφορὰν ἄκτιστου φύσεως καὶ ἐνεργείας, δηλαδὴ τῆς θελήσεως. Ἀλλὰ, ἐπειδὴ λέγει ὅτι καὶ ἡ κτίσις εἶναι ἔργον τῆς θείας θελήσεως καὶ ὄχι τῆς θείας φύσεως, ἄραγε δὲν δέχεται παρ' ὅλα αὐτὰ ἓνα δημιουργὸν οὔτε αὐτὸν τὸν κατὰ φύσιν ὑπεράνω πάντων Θεόν, καὶ θὰ εἶναι ὑπεύθυνος τῶν παραστρατημάτων τοῦ Ἀκινδύνου ὁ θεῖος Ἰωάννης Δαμασκηνός; Ὅποια παράκρουσις!

15

Ἀλλὰ ἄς προσέλθῃ καὶ δεῦτερος μάρτυς θεολογῶν κατὰ παρόμοιον τρόπον. Πράγματι λέγει εἰς τοὺς Θεσσαυρούς ὁ μακάριος Κύριλλος γράφων περὶ τῆς ἀνωτάτης γεννήσεως· «ἐὰν τὸ γεννᾶν εἶναι ταυτὸν μὲ τὸ ποιεῖν, ὁ γεννῶν θὰ εἶναι ποιῶν τὸ γεννώμενον καὶ ὁ ποιῶν θὰ εἶναι γεννῶν τὸ ποιούμενον. Ἀλλὰ τὸ μὲν ποιεῖν εἶναι ἴδιον ἐνεργείας, τῆς φύσεως δὲ τὸ γεννᾶν»⁴⁶. Ἦς εἶναι λοιπὸν καὶ οὗτος κατὰ τὴν γνώμην σας διθεΐτης, ὅπως εἶναι ὁ Παλαμᾶς· διότι καὶ αὐτὸς ἀπεφάνθη φανερῶς ὅτι φύσις καὶ ἐνέργεια δὲν εἶναι ταυτὸν. Ἦς ἐπιστρέψωμεν τώρα εἰς τὸ θέμα μας. Καὶ οὗτος εἶπεν ὅτι τὸ ποιεῖν ἀνήκει εἰς τὴν ἐνέργειαν καὶ ὄχι εἰς τὴν φύσιν, συμφώνως πρὸς ὅσα λέγει καὶ ἀνωτέρω, ὅτι ὁ Χριστὸς θεραπεύει ἐξουσιαστικῶς, ἐπιδεικνύων ὄχι ἔργον προσευχῆς, ὅπως οἱ ἅγιοι, ἀλλὰ ἀποτελέσματα οἰκείας καὶ οὐσιώδους ἐνεργείας. Μήπως λοιπὸν λέγῃ καὶ αὐτὸς πολλοὺς δημιουργοὺς ἢ ἀθετῆ τὸν ἓνα καὶ κατὰ φύσιν ὑπεράνω ὅλων δημιουργὸν, μὲ τὸ νὰ μὴ δέχεται ὅτι εἶναι ταυτὸν ἢ ἄκτιστος ἐνέργεια μὲ τὴν ἄκτιστον φύσιν; Πῶς δηλαδὴ δὲν θὰ εἶναι ἄκτιστος αὐτῆ, τῆς ὁποίας ἔργον εἶναι νὰ ποιῇ τὰ ποιητὰ καὶ τῆς ὁποίας ἀποτελέσματα εἶναι τὰ θαύματα; Καὶ περὶ τοῦ ὅτι αὐτῆς ἰδιότης εἶναι νὰ ποιῇ καὶ ὄχι τῆς φύσεως, εἶναι σύμφωνος μὲ αὐτοὺς τοὺς τόσο ἰσχυροὺς καὶ

πνεύματος ὁμολογος ἢ παρὰ τοῦ Παλαμᾶ συγγεγραμμένη συνηγορία τῆς εὐσεβείας καὶ τῆ τούτων θεολογία συγκατεiléχθαι καὶ συνεπαινεῖσθαι δικαία τοῖς γε νοῦν ἔχουσι καὶ μὴ τῷ ἀρχεκάκῳ φθόνῳ πεπηρωμένοις τὸ
5 τῆς ψυχῆς λογιζόμενον.

16

Ὁ δὲ κατήγορος τῶν ἐπαινουμένων Ἀκίνδυνος, ἐπεὶ μηδὲν διαφέρειν οἶεται τῆς θείας φύσεως τὴν θείαν ἐνέργειαν, εἰ μὲν μὴ τυγχάνειν ἔργα τῆς θείας ἐνεργείας τὰ κτίσματα λέγει, φανερὸν ὅτι μηδὲ τῆς φύσεως
10 ὡς οὐ γὰρ διαφέρουσι κατ' αὐτὸν ἀλλήλων ἄκτιστος φύσις τε καὶ ἐνέργεια. Τοιγαροῦν, ὃν αὐτὸς λέγει μέγαν Θεὸν καὶ τοῦ παντός ὑπερκείμενον, οὐκ αὐτὸς ἐστὶν ὁ ποιητῆς τοῦ παντός. Καὶ ἀκουέτω δικαίως ὁ τοιοῦτον εἰσάγων θεὸν τῆς παρ' αὐτοῦ καθ' ἑαυτοῦ προτεθειμένης
15 γραφικῆς ἀρχῆς· «θεοί, οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν». Καὶ εἰ μὴ βούλοιτο συναπολέσθαι τούτοις συντεταγμένος, ὁμολογησάτω τὴν διαφορὰν, ἣν μεμνήμεθα παρὰ τῶν ἁγίων, ὡς ἀνωτέρω φανερωῶς ἀναπέφηνε, τῶν μηδαμῆ μηδέποτε χωριστῶν ἀπ'
20 ἀλλήλων τούτων, τῆς ἀκτίστου καὶ θείας ἐνεργείας καὶ φύσεως. Ἀλλὰ μηδὲ τὴν μὲν τούτων λεγέτω Πατέρα, τὴν δὲ Υἱόν, ἵνα μὴ πλείοσι καὶ χείροσι περιπέση ταῖς ἀσεβείαις· τό τε γὰρ ἀπερινόητον καὶ ἄφραστον καὶ ἀμέθεκτον ἐπίσης αὐτοῖς, καὶ τὸ δύνασθαι καὶ θέλειν καὶ
25 ποιεῖν αὐτοῖς ἓν. Ἔστιν οὖν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μία ἐνέργεια, μία δύναμις, μία φύσις, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο τῆς θείας δυνάμεως καὶ ἐνεργείας ἢ θεία φύσις οὐ διενήνοχεν. Ὡν γὰρ μία δύναμις καὶ ἐνέργεια, τούτων καὶ ἡ οὐσία ἢ αὐτὴ, σχεδὸν πάντες
30 οἱ θεολόγοι φασί, καὶ ὡς ἡ ἀκτιστος ἐνέργεια ἀκτιστον χαρακτηρίζει οὐσίαν· παρ' ᾧ δὲ δεικνύται μὴ ταῦτὸν παντάπασιν εἶναι οὐσίαν καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, ἀεὶ γὰρ

τόσον διαπρεπεῖς εἰς δύναμιν λόγου καὶ πνεύματος ἢ συνταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Παλαμᾶ συνηγορία τῆς εὐσεβείας, ἢ ὁποῖα ἀξίζει νὰ συγκαταλεχθῇ μὲ τὴν θεολογίαν τούτων καὶ νὰ συνεπαινηθῆται μὲ αὐτὴν ἀπὸ τοὺς ἔχοντας νοῦν καὶ μὴ τυφλωμένους εἰς τὸ λογικὸν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸν ἀρχέκακον φθόνον.

16

Ὁ δὲ κατήγορος τῶν ἐπαινουμένων Ἀκίνδυνος, ἐπειδὴ νομίζει ὅτι ἡ θεία ἐνέργεια δὲν διαφέρει κατὰ τίποτε ἀπὸ τὴν θεϊαν φύσιν, λέγει ὅτι εἰάν μὲν τὰ κτίσματα δὲν εἶναι ἔργα τῆς θείας ἐνεργείας, εἶναι φανερόν ὅτι δὲν εἶναι οὔτε τῆς φύσεως, διότι κατ' αὐτὸν δὲν διαφέρουν ἀλλήλων ἢ ἄκτιστος φύσις καὶ ἐνέργεια. Ἐπομένως ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον λέγει αὐτὸς μέγαν Θεὸν καὶ ὑπερκείμενον τοῦ παντός, δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ ποιητὴς τοῦ παντός. Ἦς ἀκούση δὲ δικαίως ὁ εἰσαγών τοιοῦτον Θεὸν τὴν προβαλλομένην ἀπὸ αὐτὸν καθ' ἑαυτοῦ γραφικὴν ἀράν· «θεοί, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐποίησαν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἃς ἀφανισθοῦν»⁴¹. Καί, ἂν δὲν θέλη νὰ συναφανισθῇ, συντασσόμενος μὲ τούτους, ἃς ὁμολογήσῃ τὴν διαφορᾶν, τὴν ὁποῖαν ἐμυήθημεν ἀπὸ τοὺς ἀγίους, ὅπως ἐδείχθη σαφῶς ἀνωτέρω, τούτων τῶν μηδέποτε χωριστῶν ἀπ' ἀλλήλων, τῆς ἄκτιστου καὶ θείας ἐνεργείας, καὶ τῆς φύσεως. Ἀλλὰ νὰ μὴ λέγῃ τὴν μίαν τούτων πατέρα, τὴν δὲ ἄλλην υἱόν, διὰ νὰ μὴ περιπέσῃ εἰς περισσοτέρας καὶ χειροτέρας ἀσεβείας. Διότι εἰς αὐτοὺς εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲ τὸ ἀπερινόητον καὶ ἄφραστον καὶ ἀμέθεκτον ἴσον, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ δύνασθαι καὶ θέλειν καὶ ποιεῖν ἓν. Εἶναι λοιπὸν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα μία ἐνέργεια, μία δύναμις, μία φύσις, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι δὲν διαφέρει ἡ θεία φύσις τῆς θείας δυνάμεως καὶ ἐνεργείας. Διότι ὅλοι σχεδὸν οἱ θεολόγοι λέγουν ὅτι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔχουν μίαν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, ἔχουν καὶ τὴν αὐτὴν οὐσίαν, καὶ ὅτι ἡ ἄκτιστος ἐνέργεια χαρακτηρίζει ἄκτιστον οὐσίαν. Ἀπὸ αὐτὰ δὲ δεικνύεται ὅτι δὲν εἶναι ἐντελῶς τὸ αὐτὸ

ἐκ τῶν κειμένων ἕτερόν τι τὸ συναγόμενον καὶ τὸ χαρα-
 κτηρίζον τοῦ χαρακτηριζομένου διενήνοχεν. Εἰ δὲ τῆς
 κατ' αὐτὸν ἔχουσης διαφορὰν οὐδεμίαν πρὸς τὴν ἄκτι-
 στον φύσιν ἄκτίστου ἐνεργείας ἔργα τὰ κτίσματα διατε-
 5 λεῖ τιθέμενος ὁ Ἀκίνδυνος, ἔργα ταῦτα τίθεται τῆς φύ-
 σεως· διαφέρει γὰρ οὐδὲν ἢ φύσις τῆς ἐνεργείας κατ'
 αὐτόν. Ἀλλὰ κατὰ τὸν θεῖον Κύριλλον τὸ γεννᾶν ἔστι τῆς
 φύσεως, καὶ κατὰ τὸν Δαμασκηνὸν θεολόγον ἔργον θει-
 ας φύσεως ἢ γέννησις· οὐκοῦν ὁ Ἀκίνδυνος ἢ τὰ κτί-
 10 σματα γεννήματα δοξάζει καὶ τῷ γεννήσαντι Θεῷ ὁμο-
 οῦσια, καὶ οὕτω πάλιν θεὸν εἰσάγει μηδενὸς ποιητὴν ἢ
 καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίσματα νομίζει,
 ὡς τῆς τοῦ Πατρὸς φύσεως, ταῦτ' οὐκ εἰπεῖν κατ' αὐτὸν
 θελήσεως, μετὰ πάντων γεννήματα. Καὶ τοίνυν ἢ τοῖς
 15 τὸν οὐρανὸν εἰς γῆν κλίνασι καὶ μετὰ τῆς κτίσεως ἀρι-
 θμοῦσι τὸν κτίστην ἴστω συντεταγμένος ἢ τῆς καθ' ἑαυ-
 τοῦ παρ' αὐτοῦ προενηνεγμένης γραφικῆς ἀρᾶς πάλιν ἄ-
 κροάσθω δικαίως· «θεοί, οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ
 ἐποίησαν ἀπολέσθωσαν». Καὶ εἰ μὴ βούλοιο τούτοις συν-
 20 ἀπολέσθαι καὶ μετὰ τῶν ἐπανιστάντων τὴν κτίσιν κατὰ
 τοῦ κτίσαντος συντετάχθαι, τὴν διαφορὰν ὁμολογησάτω
 τῆς ἄκτίστου καὶ θείας ἐνεργείας τε καὶ τῆς φύσεως
 καὶ πρὸς τὸν Παλαμᾶν μὴ διαφερέσθω μᾶτην, συνωδᾶ
 τοῖς ἁγίοις κατὰ πάντα φθεγγόμενον.
 1725 Εἰ γὰρ μὴ καθ' ἡμᾶς καὶ αὐτὸς ἔστιν ὡς ἐρεῖ διε-
 νηνοχένοι τῆς θείας φύσεως τὴν θείαν δύναμιν καὶ ἐν-
 ἔργειαν, ἀθέλητον ἡμῖν εἰσάγει φύσιν Θεοῦ καὶ τοὺς μω-
 νοθελήτας παρελάσας ἐπὶ τὸ χειρόν· ἢ γὰρ θέλησις τῆς
 θείας φύσεως ἐνεργεία τε καὶ δύναμις, ἦν, εἰ μηδὲν
 30 διαφέρει τῆς φύσεως, οὐδὲ δυνησόμεθα τῆς φύσεως λέ-
 γειν ἢ ἐκ τῆς φύσεως. Πῶς γὰρ ἢ αὐτὴ τῆς αὐτῆς εἰ-

42. Ἱερ. 10, 11.

43. Θεσαυροὶ 18, PG 75, 312C.

44. Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 1, 8, PG 94, 813AB.

ούσία καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια, διότι πάντοτε ἀπὸ τὰ δεδομένα συνάγεται κάτι ἄλλο καὶ τὸ χαρακτηρίζον διαφέρει τοῦ χαρακτηριζομένου. Ἐὰν δὲ ὁ Ἀκίνδυνος θεωρῇ τὰ κτίσματα ἔργα τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας ἢ ὅποια δὲν ἔχει καμμίαν διαφορὰν πρὸς τὴν ἀκτιστον φύσιν κατ' αὐτόν, τὰ θεωρεῖ ἔργα τῆς φύσεως· διότι κατ' αὐτόν δὲν διαφέρει κατὰ τίποτε ἢ φύσις τῆς ἐνεργείας. Ἀλλὰ κατὰ τὸν θεῖον Κύριλλον τὸ γεννᾶν εἶναι ἰδιότης τῆς φύσεως⁴² καὶ κατὰ τὸν Δαμασκηνὸν θεολόγον ἔργον θείας φύσεως εἶναι ἢ γέννησις⁴³. ἄρα ὁ Ἀκίνδυνος ἢ θεωρεῖ τὰ κτίσματα γεννήματα καὶ ὁμοούσια μὲ τὸν γεννήσαντα Θεόν, καὶ οὕτως εἰσάγει πάλιν Θεὸν ὁ ὅποιος δὲν εἶναι κανενὸς ποιητής, ἢ καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα νομίζει κτίσματα, ὡς γεννήματα τῆς φύσεως τοῦ Πατρός, μὲ ἄλλους λόγους κατ' αὐτόν θελήσεως, μαζὶ μὲ ὅλα. "Ἄς γνωρίζῃ ἐπομένως ὅτι συντάσσεται μὲ τοὺς κλίναντας τὸν οὐρανὸν εἰς γῆν καὶ ἀριθμοῦντας τὸν κτίστην μαζὶ μὲ τὴν κτίσιν ἢ ἄς ἀκούσῃ πάλιν τὴν ἀπὸ αὐτόν προσφερθεῖσαν καθ' ἑαυτοῦ γραφικὴν ἀρὰν δικαίως· «θεοί, οἱ ὅποιοι δὲν ἐποίησαν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἄς ἀφανισθοῦν»⁴⁴. Καὶ ἂν δὲν θέλῃ νὰ συναφανισθῇ μὲ αὐτοὺς καὶ νὰ συνταχθῇ μὲ τοὺς συνεγείροντας τὴν κτίσιν κατὰ τοῦ κτίσαντος, ἄς ὁμολογήσῃ τὴν διαφορὰν τῆς ἀκτίστου καὶ θείας ἐνεργείας καὶ τῆς φύσεως, καὶ ἄς μὴ διαφωνῇ μὲ τὸν Παλαμᾶν ματαίως, ὁμιλοῦντα σύμφωνα μὲ τοὺς ἁγίους.

17

Διότι, ἐὰν δὲν δεχθῇ σύμφωνα μὲ ἡμᾶς καὶ αὐτὸς ὅτι ἡ θεία δύναμις καὶ ἐνέργεια διαφέρει κάπως τῆς θείας φύσεως, εἰσάγει εἰς ἡμᾶς ἀθέλητον φύσιν Θεοῦ ὑπερβαίων ἀκόμη καὶ τοὺς μονοθελήτας πρὸς τὸ χειρότερον· διότι ἡ θέλησις εἶναι ἐνέργεια καὶ δύναμις τῆς θείας φύσεως, διὰ τὴν ὁποίαν, ἂν δὲν διαφέρῃ καθόλου τῆς φύσεως, δὲν θὰ δυνηθῶμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι εἶναι τῆς φύσεως ἢ ἐκ τῆς φύσεως. Διότι πῶς ἢ αὐτὴ θὰ λεχθῇ τῆς αὐτῆς ἢ ἐξ αὐτῆς; Ποῖος εἶπε ποτὲ ὅτι ἡ θεία φύσις εἶναι τῆς θείας

ρῆσεται ἢ ἐξ αὐτῆς; Τίς δ' εἰρηκὲ ποτε τῆς θείας φύ-
 σεως εἶναι τὴν θείαν φύσιν ἢ τὴν φύσιν ἔχειν καὶ φύ-
 σιν; Οὕτως ἀλόγιστον τὸ λέγειν ἀδιάφορον παντελῶς
 οὐσίαν τε καὶ ἐνέργειαν. Πῶς δὲ καὶ τὸ ἐν Θαβῶρ τοὺς
 5 ἀποστόλους περιλάμπαν φῶς οὐκ ἔσται πάλιν κτιστὸν
 κατὰ τὸν Βαρλαάμ, εἰ πᾶν ἄκτιστον μηδαμῆ διενῆνοχε
 τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ; Τὸ μὲν γὰρ ὥπται καὶ κατὰ τὸν
 μέλλοντα αἰῶνα τοῖς ἀξίοις ὀφθῆσεται καὶ κατ' αὐτὸ
 λάμπουσιν οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος καὶ συνδιαιωνίσουσιν
 10 αὐτὸ θεώμενοι, καὶ ὑπ' αὐτοῦ λαμπρυνόμενοι καὶ αὐτῶ
 συνεκλάμποντες. «Οὐδεὶς δ' ἔστη ἐν ὑποστήματι καὶ οὐ-
 σία Θεοῦ κατὰ τὸ γεγραμμένον καὶ Θεοῦ φύσιν ἢ εἶδεν
 ἢ ἐξηγόρευσε». Καὶ τὸ μὲν μέτρω δίδοται, σωστικῆ δι-
 καιοσύνη τοῦ μεταδιδόντος ἐκάστῳ κατ' ἀξίαν ἀμερί-
 15 στως μεριζόμενον, ὃ τῆς θείας ἐνεργείας, ἀλλ' οὐ τῆς
 θείας οὐσίας εἶναι ὁ Χρυσόστομος Ἰωάννης ἐδίδαξεν, εἰ
 καὶ ὁ βαπτιστῆς αὐτὸ τὸ πνεῦμα εἶναι ταύτην ἀπεκάλυ-
 ψεν ἡμῖν. Μεριζεῖται μὲν οὖν αὕτη ἀμερίστως, ἢ δὲ τοῦ
 Θεοῦ οὐσία παντάπασιν ἔστιν ἀμέριστος. Καὶ τὸ μὲν φῶς
 20 ἐκεῖνο λαμπρότης θείας φύσεως, ἢ δὲ θεία φύσις, ἣς
 ἔστι λαμπρότης τοῦτο. Καὶ κατὰ τοῦτο μὲν «ἡ λαμπρό-
 τῆς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς» ὁ μελωδὸς προφήτης
 ψάλλει· καὶ γὰρ οὐχ ὀρῶσι μόνον, ἀλλὰ καὶ μακαρίως
 πάσχουσιν οἱ ἅγιοι τὴν τοῦ Θεοῦ λαμπρότητα. Καὶ μία
 25 λαμπρότης ἔστιν αὐτῶν καὶ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, ὡς καὶ
 μίαν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων εἶναι ὁ πολὺς
 τὰ θεῖα Μάξιμός φησι. Μίαν δὲ φύσιν Θεοῦ καὶ τῶν
 ἁγίων οὐδεὶς πω μέχρι καὶ νῦν ἐτόλμησεν εἰπεῖν.

18 Προάγειν δὴ με περαιτέρω τὸν περὶ τοῦ θειοτάτου
 30 φωτὸς ἐκείνου λόγον προθυμούμενον διέκοψεν ὁ τὰς

45. Ἱερ. 10, 11.

46. Ματθ. 13, 43.

47. Ἱερ. 23, 18, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Λόγος 28
(Θεολογικός 2), 19, J. Barbel, σ. 100' PG 36, 52B.

48. Περί Ἁγίου Πνεύματος, PG 52, 826.

49. Ψαλμ. 89, 17.

φύσεως ἢ ὅτι ἡ φύσις ἔχει καὶ φύσιν; Τόσον ἀλόγιστον εἶναι τὸ νὰ λέγωμεν ἐντελῶς ἀδιάφορον τὴν οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν. Πῶς δὲ καὶ τὸ περιλάμπαν τοὺς ἀποστόλους εἰς τὸ Θαβῶρ φῶς δὲν θὰ εἶναι πάλιν κτιστὸν κατὰ τὸν Βαρλαάμ, ἐὰν πᾶν ἄκτιστον δὲν διαφέρει καθόλου τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ; Ἐκεῖνο μὲν ὤφθη καὶ κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα θὰ ὀφθῆ ἀπὸ τοὺς ἀξίους καὶ κατ' αὐτὸ θὰ λάμπουν οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος⁴⁵, θὰ συμβιώσουν αἰωνίως θεώμενοι αὐτό, λαμπρυνόμενοι ὑπ' αὐτοῦ καὶ συνεκλάμποντες μὲ αὐτό. «Κανείς δὲν ἐστάθη εἰς τὴν ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν Θεοῦ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ εἶδεν ἢ ἐξηγόρευσε φύσιν Θεοῦ»⁴⁶. Καὶ αὐτὸ μὲν δίδεται μὲ μέτρον, μεριζόμενον ἀορίστως κατὰ σωστικὴν δικαιοσύνην τοῦ μεταδίδοντος εἰς ἕκαστον κατ' ἀξίαν αὐτὸ τὸ ὁποῖον ὁ Χρυσόστομος Ἰωάννης ἐδίδαξεν ὅτι εἶναι τῆς θείας ἐνεργείας, ἀλλ' ὄχι τῆς θείας οὐσίας⁴⁷, ἂν καὶ ὁ Βαπτιστὴς ἀπεκάλυψεν ὅτι αὕτη εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ Πνεῦμα. Μεριζεῖται λοιπὸν αὕτη ἀμερίστως, ἡ δὲ οὐσία τοῦ Θεοῦ μένει ἐντελῶς ἀμέριστος. Καὶ τὸ μὲν φῶς ἐκεῖνο εἶναι λαμπρότης θείας φύσεως, ἡ δὲ θεία φύσις εἶναι αὕτη τῆς ὁποίας λαμπρότης εἶναι τοῦτο. Καὶ κατὰ τοῦτο μὲν «ἡ λαμπρότης τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς»⁴⁸, ψάλλει ὁ μελωδὸς προφήτης· διότι οἱ ἅγιοι δὲν βλέπουν μόνον, ἀλλὰ καὶ μακαρίως δοκιμάζουν τὴν λαμπρότητα τοῦ Θεοῦ»⁴⁹. Καὶ μία εἶναι ἡ λαμπρότης αὐτῶν καὶ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, καθὼς λέγει ὁ πολὺς εἰς τὰ θεῖα Μάξιμος ὅτι μία εἶναι ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων⁵⁰. Ὅτι δὲ μία εἶναι ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων, κανείς δὲν ἐτόλμησεν ἕως τώρα νὰ εἴπη.

18

Ἐνῶ δὲ ἡμῖν πρόθυμος νὰ ἀναπτύξω περαιτέρω τὸν λόγον περὶ τοῦ θειοτάτου φωτὸς ἐκείνου, μὲ διέκοψεν ὁ προβάλλων τὰς ρητορείας ἐκείνας τοῦ Ἀκινδύνου, λέγων

50. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Λόγος 28 (Θεολογικός 2), 3, J. Barbel, σ. 66· PG 36, 29AB.

Ἄκινδύνου ρητορείας ἐκείνας προβαλλόμενος, ἀλλ' οὐ
 δοκεῖ σοι, λέγων, ἐναντία τὸν ἱερὸν Δαμασκητὸν τῷ
 τῆς θεολογίας ἐπωνύμῳ μεγάλῳ Γρηγορίῳ φάναι; Τού-
 τῳ γὰρ εἰπόντι μὴ εἶναι τῆς θελήσεως τὸ θεληθέν, ὃ
 5 Δαμασκητὸς πατὴρ τῆς θελήσεως ἔφησεν εἶναι τὰ ποι-
 ῆματα. Ταῦτα δὲ ἐστὶ τὰ θεληθέντα πάντως. Οὐκ ἔστιν
 ἐπ' οὐδενὸς τῶν τοιούτων ἐναντία λέγειν τοὺς ἁγίους ἢ
 γοῦν διαφωνεῖν πρὸς ἐκεῖνον, αὐθις εἶπον αὐτός, εἰ καὶ
 ὑμεῖς ὑπ' ἀμαθίας οὐ πρὸς ἀλλήλους μόνον, ἀλλ' οὐδὲ
 10 πρὸς ἑαυτοὺς συμβαίνοντας διὰ πολλῶν εἰσάγετε τοὺς
 θεοφόρους. Ἀκούοντες γὰρ αὐτῶν θεότητα τὴν τε θεί-
 αν φύσιν καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως ὀνο-
 μαζόντων, οὐ ταύτην δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξουσίαν
 καὶ τὴν θεατικὴν δύναμιν τοῦ πάντα πρὶν γενέσεως εἰ-
 15 δότος, ἣτις καὶ ἄκτιστός ἐστι σαφῶς — πῶς γὰρ οὐ; —,
 καὶ τὴν θείαν φύσιν κατὰ τὸ ἄφραστον πάντη καὶ ἀμέ-
 θεκτον καὶ ἀπερινόητον ὑπερκειμένην ἔχει ἑαυτῆς, ὡς
 ἐναντιούμενοις αὐτοῖς ἀντεπιφέρετε τοὺς λέγοντας,
 εἰς Θεός, ὅτι μία θεότης. Καὶ ὡσπερ ἓνα Θεὸν φρονεῖν
 20 παρελάβομεν, οὕτω καὶ μίαν θεότητα ὁμολογεῖν ἐδιδά-
 χθημεν, καίτοι μηδετέρων θάτερον λεγόντων, ἀλλὰ τῶν
 αὐτῶν ἀμφοτέρω. Διὸ καὶ ἡμῶν ὡς δύο λεγόντων ἀκτί-
 στους θεότητος κατηγορεῖτε, μὴ εἰδότες μήτε τί λέγετε
 μήτε περὶ τίνων διαβεβαιούσθε. Καὶ γὰρ ἡμεῖς ὡσπερ
 25 ἓνα Θεὸν ἐν τρισὶ προσώποις παρελάβομεν φρονεῖν, τὸν
 αὐτὸν οὐ μόνον ἀπολύτως καὶ ἀσχέτως καὶ ὑπερεξηρη-
 μένως ὄντα, ἀλλὰ καὶ παντοκράτορα ὄντα καὶ προνοη-
 τὴν ἀπάντων καὶ σοφὸν καὶ δίκαιον καὶ ἀγαθὸν καὶ συν-
 ελόντα φάναι παντοδύναμον, οὕτω καὶ μίαν θεότητα ὀ-
 30 μολογεῖν ἐδιδάχθημεν οὐκ ἐν μιᾷ μόνον ὑπερουσιότητι
 τῶν τριῶν προσκυνητῶν προσώπων, ἀλλὰ καὶ μιᾷ ἀκτί-
 στῳ ἐξουσίᾳ καὶ μιᾷ ἀκτίστῳ προνοίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις
 ἀπασιν. Οὕτως ἡμῖν εἰς Θεός, ὅτι μία θεότης, καὶ οὕτω

ἀλλὰ δὲν νομίζεις ὅτι εἶπεν ἀντίθετα ὁ ἱερός Δαμασκηνός πρὸς τὸν μέγαν ἐπώνυμον τῆς θεολογίας Γρηγόριον; Διότι εἰς αὐτόν, εἰπόντα ὅτι τὸ θεληθὲν δὲν εἶναι τῆς θελήσεως, ὁ Δαμασκηνός πατήρ εἶπεν ὅτι τὰ ποιήματα εἶναι τῆς θελήσεως. Αὐτὰ δὲ εἶναι πάντως τὰ θεληθέντα. Δὲν εἶναι δυνατόν, εἶπα πάλιν ἐγώ, νὰ λέγουν ἀντιφατικὰ εἰς κανέν ἀπὸ τὰ τοιαῦτα θέματα ἢ ἄρα νὰ διαφωνοῦν πρὸς ἐκεῖνον, μολονότι σεῖς λόγῳ ἀμαθείας διὰ μακρῶν φέρετε τοὺς θεοφόρους νὰ μὴ συμφωνοῦν ὄχι μόνον πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ οὔτε πρὸς ἑαυτούς. Πράγματι, ἀκούοντες αὐτοὺς νὰ ὀνομάζουν θεότητα τόσον τὴν θείαν φύσιν ὅσον καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, ὄχι δὲ μόνον ταύτην ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν θεατικὴν δύναμιν τοῦ γνωρίζοντος πάντα πρὸ γενέσεως, ἡ ὁποία εἶναι καὶ ἄκτιστος σαφῶς —διότι πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ μὴ εἶναι;— καὶ ἔχει ὑπερκειμένην ἑαυτῆς τὴν θείαν φύσιν κατὰ τὸ ἐντελῶς ἄφραστον καὶ ἀμέθεκτον καὶ ἀπερινόητον, σεῖς φέρετε ὡς ἐναντιουμένους μὲ αὐτοὺς τοὺς λέγοντας εἰς Θεός εἶναι, διότι μία εἶναι ἡ θεότης. Καὶ ὅπως παρελάβομεν νὰ δεχώμεθα ἓνα Θεόν, οὔτως ἐδιδάχθημεν νὰ ὁμολογῶμεν καὶ μίαν θεότητα, καίτοι κανεὶς ἀπὸ τοὺς δύο δὲν λέγει ἄλλο, ἀλλὰ οἱ ἴδιοι ἀμφότερα. Διὰ τοῦτο κατηγορεῖτε καὶ ἡμᾶς διότι λέγομεν ἀκτίστους θεότητας, μὴ γνωρίζοντες οὔτε τί λέγετε οὔτε περὶ τίνων διαβεβαιώνετε. Πράγματι ἡμεῖς, ὅπως παρελάβομεν νὰ δεχώμεθα ἓνα Θεόν εἰς τρία πρόσωπα, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ ἴδιος ὄχι μόνον ἀπολύτως καὶ ἀκοινωνήτως καὶ ὑπερβατικῶς, ἀλλὰ ἐπίσης παντοκράτωρ καὶ προνοητὴς πάντων, σοφὸς καὶ δίκαιος καὶ ἀγαθός, καὶ μὲ μίαν λέξιν παντοδύναμος, οὔτως ἐδιδάχθημεν νὰ ὁμολογῶμεν μίαν θεότητα ὄχι εἰς μίαν μόνον ὑπερουσιότητα τῶν τριῶν προσκυνητῶν προσώπων, ἀλλὰ καὶ εἰς μίαν ἄκτιστον ἐξουσίαν καὶ εἰς μίαν ἄκτιστον πρόνοιαν καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα. Οὔτω δι' ἡμᾶς εἰς Θεός ὑπάρχει, διότι μία εἶναι ἡ θεότης, καὶ οὔτως ὁμο-

μίαν θεότητα ὁμολογοῦμεν Πατρός, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, οὐ καθάπερ ὑμεῖς ἀθέσμως ἀποσχίζετε τολμῶντες τὴν ὑπερηνωμένην παντοδύναμον μονάδα εἰς ἄκτιστον οὐσίαν καὶ κτιστὰς τινὰς δυνάμεις τὰς ἐξ αὐτῆς καὶ ἐν
5 αὐτῇ αἰὲ κατὰ τοὺς θεολόγους.

19 Καὶ πῶς οὐχὶ καὶ ὑμεῖς τοῦ Θεοῦ φανερώς χωρίζετε τὰς ἀκτίστους, ἅς φατε, δυνάμεις καὶ ἐνεργείας; Ὁ τοῦ Ἀκινδύνου συμφοιτητῆς ἐκεῖνος ἔφη τοῦ Θεοῦ γὰρ αὐτὰς φατε καὶ περὶ τὸν Θεὸν καὶ ὑπερκεῖσθαι του-
10 των τὸν Θεόν. Πρὸς ὃν αὐτὸς ἀπολελόγημαι, μὴ τομὴν ἐνεργάζεσθαι τὸ πεφυκέναι τὸν λόγον οὕτω πως διατίθεσθαι τὴν ἐρμηνείαν· οὐ γὰρ ὅτε λέγομεν κεφαλὴν ἢ καρδίαν ἀνθρώπου χωρὶς κεφαλῆς καὶ καρδίας ἀνθρώπου εἶναι φαμεν, οὐδ' ὅτε τὸ κρεῖττον εἶναι τοῦ ἐντὸς
15 ἀνθρώπου τὸν νοῦν, εἶναι χωρὶς νοῦ τὸν ἐντὸς ἀνθρώπον φαμεν, οὐδ' ὅτε περὶ τὸν νοῦν εἶναι τὴν δόξαν καὶ τὴν διάνοιαν, εἶναι νοῦν λέγομεν χωρὶς αὐτῶν, οὐδ' εἰ τὰς ὑποστάσεις περὶ τὴν οὐσίαν εἴποι τις, εἶναι λέγει χωρὶς ὑποστάσεως οὐσίαν ἢ χωρὶς οὐσίας ὑπόστασιν.
20 Καὶ τοίνυν οὐ μόνον ἡμεῖς κτιστὴν καὶ ἄκτιστον θεότητα Θεοῦ ἠκιστὰ φαμεν, ἀλλ' οὐδὲ πολλὰς ἀκτίστους λέγομεν θεότητας.

20 Ἀλλ' ὑμῶν ἅμα πονηρῶς τε καὶ ἀθέως κατατομὴν ἔκφυλον καὶ περιτομὴν ἀλλόκοτον καινοτομούντων ἐπὶ
25 τῆς μιᾶς θεότητος, τὸ μὲν διὰ τοῦ λέγειν ἀδιάφορον τῆς ἀκτίστου οὐσίας τὴν ἄκτιστον ἐνέργειαν, οὐσία γὰρ ἂν οὕτως εἶη μόνον ὁ Θεός, πάσης ἀπεστερημένος ἐνεργείας, τὴν δ' ἔκφυλον κατατομὴν διὰ τοῦ λέγειν πᾶσαν δύναμιν κτιστὴν, ἥτις οὐκ οὐσία, μηδὲ γοῦν τῆς θελητικῆς
30 δυνάμεως ἐπιμνησθέντων, ὑπὲρ ἧς πολλὰ καὶ εἰρηκασιν οἱ πατέρες καὶ πεπόνθασιν. Ταῦτ' οὖν ὑμῶν οὕτω λεγόντων καὶ μὴ κατὰ τὰς τῶν πατέρων ὑποθήκας καὶ

λογοῦμεν μίαν θεότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ὄχι καθὼς πράττετε σεῖς, τολμῶντες νὰ ἀποσχίσετε ἀθέσμως τὴν ὑπερηνωμένην παντοδύναμον μονάδα εἰς ἄκτιστον οὐσίαν καὶ μερικὰς κτιστὰς δυνάμεις, προερχομένας ἐξ αὐτῆς καὶ εὐρισκομένας εἰς αὐτὴν πάντοτε κατὰ τοὺς θεολόγους.

19 Καὶ πῶς δὲν χωρίζετε καὶ σεῖς φανερώς τὰς ἀκτίστους, ὅπως τὰς λέγετε, δυνάμεις καὶ ἐνεργείας; εἶπεν ὁ συμφοιτητὴς ἐκεῖνος τοῦ Ἀκινδύνου διότι λέγετε ταύτας τοῦ Θεοῦ καὶ περὶ τὸν Θεὸν καὶ ὅτι ὑπέρκειται τούτων ὁ Θεός. Πρὸς τοῦτον ἀπελογήθη ἐγώ, ὅτι τὸ γεγονός ὅτι ὁ λόγος εἶναι καμωμένος νὰ φιλοτεχνῇ οὕτω πῶς τὴν ἐρμηνείαν δὲν ἐνεργεῖ τομὴν. Διότι, ὅταν λέγωμεν κεφαλὴν ἢ καρδίαν ἀνθρώπου, δὲν ἐννοοῦμεν ὅτι ὑπάρχει ἄνθρωπος χωρὶς κεφαλὴν ἢ καρδίαν, οὔτε ὅταν λέγωμεν ὅτι τὸ ἀνωτερον τοῦ ἐντὸς ἀνθρώπου εἶναι ὁ νοῦς, ἐννοοῦμεν ὅτι ὁ ἐντὸς ἄνθρωπος εἶναι χωρὶς νοῦν, οὔτε ὅταν λέγωμεν ὅτι ἡ δόξα καὶ ἡ διάνοια εἶναι περὶ τὸν νοῦν, ἐννοοῦμεν ὅτι ὁ νοῦς εἶναι χωρὶς αὐτάς, οὔτε ὅταν εἶπη κανεὶς ὅτι αἱ ὑποστάσεις εἶναι περὶ τὴν οὐσίαν, λέγει ὅτι ὑπάρχει οὐσία χωρὶς ὑπόστασιν καὶ ὑπόστασις χωρὶς οὐσίαν. Ἐπομένως ἡμεῖς ὄχι μόνον δὲν λέγομεν καθόλου κτιστὴν καὶ ἄκτιστον θεότητα τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὔτε δεχάμεθα πολλάς ἀκτίστους θεότητας.

20 Σεῖς ὅμως πονηρῶς ὁμοῦ καὶ ἀθέως καινοτομεῖτε ἐπὶ τῆς μιᾶς θεότητος ἔκφυλον κατατομὴν καὶ ἀλλόκοτον περιτομὴν, τὴν ἀλλόκοτον περιτομὴν μὲν μὲ τὸ νὰ λέγετε τὴν ἄκτιστον ἐνεργεῖαν ἀδιάφορον ἀπὸ τὴν ἄκτιστον οὐσίαν, ὁπότε ὁ Θεὸς θὰ ἦτο μόνον οὐσία, ἐστερημένος πάσης ἐνεργείας, τὴν ἔκφυλον κατατομὴν δὲ μὲ τὸ νὰ λέγετε κτιστὴν πᾶσαν δύναμιν ἢ ὁποῖα δὲν εἶναι οὐσία, χωρὶς νὰ ὑπολογίσετε καὶ τὴν θελητικὴν δύναμιν, ὑπὲρ τῆς ὁποίας οἱ πατέρες εἶπαν καὶ ἐδοκίμασαν πολλά. Ἐπειδὴ λοιπὸν σεῖς οὕτω λέγετε ταῦτα, χωρὶς νὰ συνάγετε καὶ

συναγόντων τὴν τῶν τριῶν ὑποστάσεων θεότητα καὶ
 διαιρούντων, εἰς ἀνάγκην ἤλθομεν ἡμεῖς οὐ τὴν θεο-
 πρεπεστάτην μόνον αὐτῆς ἀπλότητα κατὰ τὸ ἐγχωροῦν
 δηλοῦν, ἀλλὰ καὶ τὴν οὐχ ἥττον εὐσεβῆ τῶν αὐτῆς ἐν-
 5 εργειῶν διακρίσιν. Ὡσπερ οὖν εἶ τις ἔφη μία δύναμις
 ἄκτιστος, ἡ ἀγεννήτως ὑφεστῶσα, παρ' αὐτὰ τὴν δυσ-
 σεβῆ φωνὴν οὐκ ἐνεγκὼν πᾶς τις εὐ φρονῶν ἐξεβόη-
 σεν ἄν, ἀπαγε τῆς ἀσεβείας, καὶ ἡ γεννητῶς γὰρ ὑφε-
 στῶσα θεία δύναμις ὁμοίως ἄκτιστός ἐστι, κατὰ μὲν τὸν
 10 τῆς αἰτίας λόγον ἐκείνης δευτερεύουσα τῷ ἐξ ἐκείνης
 εἶναι, κατὰ δὲ τὸν τοῦ ἀκτίστου λόγον ἀχώριστος οὐσα
 καὶ ὁμότιμος ἐκείνη, καθάπερ καὶ τὸ ἐκπορευτῶς ὑπαρ-
 χον Πνεῦμα ἅγιον, καὶ οὕτω μία δύναμις ἄκτιστος ἐν
 Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Πνεύματι προσκυνουμένη· οὕτω καὶ
 15 ὑμῶν λεγόντων, μία μόνη ἄκτιστος θεότης, ἡ πᾶσι καὶ
 αἰεὶ ἀνέκφαντός τε καὶ ἀπερινόητος φύσις τοῦ Θεοῦ, συγ-
 χωρεῖν ἡμεῖς οὐκ ἀνεχόμεθα, λέγοντες, ὡς οὐχ ἡ θεία
 φύσις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ λαμπρότης τῆς θείας φύσεως
 ἄκτιστος ἐστίν, οὐ καθ' ἑαυτὴν μὲν ὑφεστῶσα, τοῖς ἀξι-
 20 οῖς δὲ τῆς θείας κοινωνίας ἐκεῖθεν ἐγγινομένη τε καὶ ἐ-
 πιφαινομένη θείως· εἰς τοῦτο γὰρ ἐμέ, φησί, φέρει τὸ
 μέτριον ἐνταῦθα φέγγος τῆς ἀληθείας, λαμπρότητα Θεοῦ
 καὶ ἰδεῖν καὶ παθεῖν, ἣν ἐξυμνῶν ἅμα καὶ αἰνῶν Μητρο-
 φάνης ὁ θεῖος μουσικός φησιν.

25 «ἡ φυσικὴν συναῖδιον δόξαν
 προβαλλομένη μοναρχικωτάτη Τριάς ἅγια,
 τοὺς ἀνυμνοῦντας ὀρθοδόξω σε πίστει
 τῆς σῆς δόξης ἰδεῖν ἀξίωσον
 ἀφθεγκτον καὶ μίαν αὐγὴν τὴν τρισήλιον».

2130 Αὕτη τοίνυν ἡ δόξα καὶ λαμπρότης, ἡ καὶ κατὰ τὸ
 Θαβώριον ἐωραμένη Πέτρῳ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ, κατὰ
 μὲν τὸν τῆς αἰτίας λόγον καὶ τὸ μετέχεσθαι γε καὶ ἡ-

51. Περί ὁποριῶν. PG 91, 1076C.

52. Τριαδικὸς κανὼν 6' ἡχ. ὠδ. ε'.

διαιρῆτε συγχρόνως τὴν θεότητα τῶν τριῶν ὑποστάσεων κατὰ τὰς ὑποθήκας τῶν Πατέρων, ἠναγκάσθημεν ἡμεῖς νὰ διακηρύξωμεν κατὰ δύναμιν ὄχι μόνον τὴν θεοπρεπεστάτην ἀπλότητα αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν ὄχι ὀλιγώτερον εὐσεβῆ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς διάκρισιν. Ἐὰν κανεὶς εἴπη ὅτι μία ἄκτιστος δύναμις ὑπάρχει, ἢ ἀγεννήτως ὑπάρχουσα, ἀμέσως πᾶς ἐχέφρων μὴ ὑποφέρων τὴν δυσσεβῆ φωνὴν θὰ ἐκραύγαζεν, ὅποια βλασφημία· διότι καὶ ἡ γεννητῶς ὑπάρχουσα θεία δύναμις εἶναι ὁμοίως ἄκτιστος, δευτερεύουσα ἀπέναντι ἐκείνης κατὰ τὸν λόγον τῆς αἰτίας, ἐφ' ὅσον προέρχεται ἐξ ἐκείνης, ἀχώριστος δὲ οὔσα καὶ ὁμότιμος μὲ ἐκείνην κατὰ τὸν λόγον τοῦ ἀκτίστου, καθὼς καὶ τὸ ἐκπορευτῶς ὑπάρχον ἅγιον Πνεῦμα, καὶ οὕτω μία δύναμις ὑφίσταται προσκυνουμένη εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα. Οὕτω καὶ ὅταν σεῖς λέγετε, μία μόνον εἶναι ἄκτιστος θεότης, ἢ εἰς ὅλους καὶ πάντοτε ἀνέκφραστος καὶ ἀπερινόητος φύσις τοῦ Θεοῦ, ἡμεῖς δὲν τὸ ἀνεχόμεθα, λέγοντες ὅτι ὄχι μόνον ἡ θεία φύσις ἀλλὰ καὶ ἡ λαμπρότης τῆς θείας φύσεως εἶναι ἄκτιστος, μὴ ὑφισταμένη καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ ἐγγινομένη καὶ ἐπιφαινομένη ἀπὸ ἐκεῖ θείως εἰς τοὺς ἀξίους τῆς θείας κοινωνίας· διότι εἰς τοῦτο, λέγει, μὲ φέρει τὸ μέτριον ἐδῶ φέγγος τῆς ἀληθείας, εἰς τὸ νὰ ἴδω καὶ δοκιμάσω λαμπρότητα Θεοῦ⁵¹. Ταύτην ἐξυμνῶν καὶ ἐπαινῶν ὁμοῦ ὁ Μητροφάνης, ὁ θεῖος μοναχός, λέγει,

«Μοναρχικωτάτη ἁγία Τριάς,
ἢ προβαλλομένη φυσικὴν συναΐδιον δόξαν,
ἀξίωσε τοὺς ἀνυμνοῦντας σε μὲ ὀρθόδοξον πίστιν
νὰ ἴδουν τῆς δόξης σου τὴν ἄφθεγκτον
καὶ μίαν τρισήλιον αὐγὴν»⁵²

21

Αὕτη λοιπὸν εἶναι ἡ δόξα καὶ λαμπρότης, ἢ ὅποια ὤφθη ἀπὸ τὸν Πέτρον καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ εἰς τὸ Θαβώριον, κατὰ μὲν τὸν λόγον τῆς αἰτίας καὶ κατὰ τὸ μετέχουσι καὶ ὀρᾶσθαι, καίτοι μόνον ἀπὸ τοὺς ἀξίους, καὶ

ρᾶσθαι, εἰ καὶ τοῖς ἀξίοις μόνοις, καὶ τούτοις ἀπερρή-
 τως, ὑποβέβηκε τὴν ἐξ ἧς ἐστὶ πηγὴν, κατὰ δὲ τὸν τοῦ
 ἀκτίστου λόγον καὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἀσωμάτου καὶ τὸ ἡ-
 νῶσθαι ταύτη ἀϊδίως, ὡς λαμπρότης καὶ δύναμις φω-
 5 τιστικῆ τῆς ἀρχιφώτου φύσεως, ἀχώριστός ἐστιν οὐ-
 τῆς καὶ οὕτω μία θεότης ἀκτιστος ἐν οὐσίᾳ θείᾳ καὶ θεο-
 ποιῶ δυνάμει καὶ χάριτι γνωριζομένη. Τοῦτον δὲ τὸν
 τρόπον καὶ πολλῶν πνευμάτων παρὰ τῶν πατέρων λεγο-
 μένων καὶ τῶν τοῦ Πνεύματος ἐνεργειῶν ἐν ἡμῖν ἐστὶ
 τὸ Πνεῦμα, καὶ ὁ Ἀκίνδυνος ἐν αὐτῇ προῖων τῇ Δια-
 10 λέξει πλήθος ἀκτίστων πνευμάτων ἡμᾶς συκοφαντῆ δο-
 ξάζειν, αὐτὸς ἵνα μὴ τοῦτο πάθῃ, κτιστὰς ἰσχυριζόμε-
 νος εἶναι τὰς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας καὶ τὰ θεοπρεπῆ
 χαρίσματα τοῦ Πνεύματος. Καὶ ταῦτα τοῦ μεγάλου Βα-
 σιλείου φανερώς λέγοντος, ὅτι πάντα ταῦτα ἀϊδίως ἐ-
 15 χει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μηδὲν ἔχον ἐπίκτητον, ἀλλὰ τὸ
 μὲν ἐκ Θεοῦ πηγάζον ἐνυπόστατόν ἐστι, τὰ δὲ ἐξ αὐ-
 τοῦ πηγάζοντα ἐνέργειαι αὐτοῦ εἰσιν, ὧν καὶ τὴν μίαν
 ἐν Αἰγύπτῳ τε τὸν χοῦν εἰς ζῶα μεταβαλοῦσαν καὶ κα-
 τὰ τὴν ἐπὶ γῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίαν τὴν πληθὺν τῶν
 20 παραδόξων ἐκτελοῦσαν, δάκτυλον Θεοῦ κεκλήσθαι ὁ αὐ-
 τὸς φησιν.

22 Ἄ δὲ λέγει πάλιν ὁ Ἀκίνδυνος περὶ τῆς θείας βα-
 σιλείας ὡς δῆθεν ἀντιλέγων τοῖς μὴ προσκυνοῦσι μίαν
 θείαν βασιλείαν, ὅπου καὶ τὰ εἰρημένα τῷ σεπτῷ Μα-
 25 ξίμῳ προάγει πρὸς ἐκεῖνο τὸ τοῦ Ζοροβᾶβελ, ὡς ὑπερ-
 ισχύουσιν αἱ γυναῖκες καὶ ὑπερνικᾷ ἡ ἀλήθεια, νομί-
 ζων αὐτῷ συνάρασθαι πρὸς τὸ κτιστὴν δεῖξαι τὴν πα-
 ραδειχθεῖσαν ἐπ' ὄρους τοῦ Θεοῦ βασιλείαν· ταῦτα δὲ καὶ
 τὴν περικεχυμένην ἐν τούτοις τοῖς ἐκείνου ρήμασιν ἄ-
 30 νοιαν καὶ ληρωδίαν, πῶς ἂν σοι δι' ὀλίγων ἐνδειξαίμην;

53. Βλ. Meyendorff, σ. 243 ἐξ.

54. Μ. Βασιλείου, Κατ' Εὐνομίου 5, PG 29, 772CD.

αυτοὺς δὲ ἀπορρήτως, εἶναι κατωτέρα τῆς πηγῆς ἐκ τῆς ὁποίας προέρχεται⁵³, κατὰ δὲ τὸν λόγον τοῦ ἀκτίστου καὶ τοῦ αὔλου καὶ ἀσωμάτου καὶ κατὰ τὸ εἶναι ἠνωμένως με αὐτὴν αἰδίως, ὡς λαμπρότης καὶ φωτιστικὴ δύναμις τῆς ἀρχιφώτου φύσεως, εἶναι ἀχώριστος αὐτῆς· καὶ οὕτω μία θεότης ὑπάρχει ἄκτιστος, γνωριζομένη κατὰ θεϊαν οὐσίαν καὶ θεοποιὸν δυνάμιν καὶ χάριν. Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον, μολονότι λέγονται ἀπὸ τοὺς Πατέρας πολλὰ πνεύματα καὶ πολλαὶ ἐνέργειαι τοῦ Πνεύματος, εἰς ἡμᾶς ἔν εἶναι τὸ Πνεῦμα, ἔστω καὶ ἂν ὁ Ἀκίνδυνος προχωρῶν εἰς τὴν Διάλεξιν ταύτην συκοφαντεῖ ἡμᾶς ὅτι δεχόμεθα πλῆθος ἀκτίστων πνευμάτων, διὰ νὰ μὴ πάθῃ δὲ τοῦτο αὐτός, ἰσχυρίζεται ὅτι αἱ δυνάμεις καὶ ἐνέργειαι καὶ τὰ θεοπρεπῆ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος εἶναι κτιστά. Καὶ μάλιστα, ἐνῶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγει φανερώς ὅτι ὅλα αὐτὰ ἔχει τὸ ἅγιον Πνεῦμα αἰδίως, χωρὶς νὰ ἔχη τίποτε ἐπίκτητον, ἀλλὰ αὐτὸ μὲν πηγάζον ἐκ Θεοῦ εἶναι ἐνυπόστατον, τὰ δὲ ἐκ τούτου πηγάζοντα εἶναι ἐνέργειαι αὐτοῦ⁵⁴. Ὁ ἴδιος δὲ λέγει ὅτι ἡ μία ἐξ αὐτῶν, μεταβαλοῦσα εἰς τὴν Αἴγυπτον τὸ χῶμα εἰς ζῶα⁵⁵ καὶ κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ἐπιδημίαν τοῦ Σωτῆρος ἐκτελοῦσα τὸ πλῆθος τῶν θαυμάτων, ἐκλήθη δάκτυλος Θεοῦ.

22

Ὅσα δὲ λέγει πάλιν ὁ Ἀκίνδυνος περὶ τῆς θείας βασιλείας ὡς δῆθεν ἀντιλέγων εἰς τοὺς μὴ προσκυνοῦντας μίαν θεϊαν βασιλείαν, ὅπου παραθέτει καὶ τὰ λεχθέντα ἀπὸ τὸν σεπτὸν Μάξιμον πρὸς τὸ λόγιον τοῦ Ζοροβάβελ, ὅτι ὑπερισχύουν αἱ γυναῖκες καὶ ὑπερνικᾶ ἡ ἀλήθεια⁵⁶, νομίζων ὅτι τοῦτο θὰ τὸν ὑποβοηθήσῃ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ παραδειχθεῖσα ἐπὶ τοῦ ὄρους βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι κτιστή· αὐτὰ λοιπόν, καθὼς καὶ τὴν περιεχομένην εἰς αὐτὰ τὰ λόγια ἀνοησίαν καὶ μωρίαν ἐκείνου, πῶς θὰ ἡδυνά-

55. Βλ. Ἔξ. 8, 12 - 13.

56. Α' Ἑσδρ. 4, 13 κ.έ.

Οὗτος γὰρ ὁ ἄνθρωπος τὰ μὲν τῶν τοιούτων δοκεῖ πά-
 σχειν μᾶλλον ἢ ποιεῖν, παντελῆ τῶν θείων περικείμενος
 ἄγνοιαν καὶ ἀμύητος καθάπαξ ὢν. Πόθεν γὰρ ἂν ταῦτα
 καὶ μεμύηται; Παρὰ τῶν γεννησάντων; Ἄλλ' οὐδ' ὄ-
 5 νομα τούτων ἔχει τις εἰπεῖν, πλὴν ὅτι τῶν ἔσθ' ὅπου
 τῶν δυτικῶν ἔσχατιῶν ὁδοστατούντων καὶ λωποδυτούν-
 των ἢ τῶν τοῦτο πασχόντων μᾶλλον δὲ ἀντιπασχόντων
 παρὰ τῶν ὁμόρων ἦσαν· τοιούτοις τὴν ἀρχὴν ἐντεθραμ-
 μένος ἦθεσι, νῦν ἀξιοῖ προκαθηγεῖσθαι μοναχῶν τε καὶ
 10 μοναζουσῶν. Ἄλλὰ παρὰ τῶν διδασκάλων, οἷς ἐχρήσο-
 το παραγενόμενος ἐκειθεν, μετεδιδάχθη τὸν βελτίω τρο-
 πον καὶ τὸ τῶν δογμάτων ἀκριβές; Ἄλλὰ τούτων ὁ μὲν,
 ὧ καὶ θητεύων ὑπῆρχεν, αὐτοφόνῳ κακίᾳ βρόχον ἑαυ-
 τῷ, φεῦ, ἀνάπας τὸν βίον ἔλιπεν, ὁ δὲ τῇ εὐσεβείᾳ φα-
 15 νερῶς ἐπαναστάς, εἶτα φυγὰς ἐπ' αἰσχύνῃς γεγρονῶς
 τοῖς δυσσεβέσι διὰ βίου προήρηται συζῆν. Ἄλλὰ παρὰ
 τῶν ἐταίρων, οὓς ἠγῆται φιλτάτους; Ἄλλὰ καὶ οὗτοι
 τῶν τοῖς αὐτοῖς αὐτῷ πεφοιτηκότων καὶ μὴ τῆς περι-
 λόγους παιδείας μόνης, ἀλλὰ καὶ τῆς περὶ τὰ θεῖα κακο-
 20 νοίας μετειληχότων. Τοῖς μὲν οὖν ὑπὸ παντελοῦς ἀμα-
 θίας κακοηθεία συμμιγοῦς ὁ Ἀκίνδυνος ἀντίκειται, κα-
 θάπερ ἠνίκα κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν Διάλεξιν καὶ τὴν
 αὐτοζωὴν καὶ αὐτοαγαθότητα καὶ τὰ τοιαῦτα τίθεται
 κτιστά, ὅτι μετέχει τῆς τῶν ὄντων κοινῆς ἐπωνυμίας,
 25 μὴ συνιεῖς ὅλως, ὡς εἰ καὶ ὄντα λέγεται, ἀλλὰ καὶ ὑ-
 πὲρ τὰ ὄντα ἐστί, καθὰ καὶ αὐτὸς ὁ μέγας Διονύσιός φη-
 σι, ραδίως δ' ἂν ὁ διὰ τοῦτο τὰς αὐτομετοχὰς τοῖς κτί-
 σμασι συντάττων καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μετὰ τῶν
 κτισμάτων θοῖτο, τοῦ μεγάλου Βασιλείου λέγοντος μετέ-
 30 χειν αὐτὸ τῶν θεοπρεπῶν ὀνομάτων, τοῖς δὲ ὑπὸ κακο-
 ηθείας μόνης ἐπαιρόμενος ἀντικαθίσταται καὶ δῆλον ἀ-

57. Ἐπιστολὴ 2 πρὸς Γάϊον, PG 3, 1068 - 1069A.

58. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 9, 22, PG 32, 108C.

μην νὰ σοῦ παρουσιάσω δι' ὀλίγων; Διότι αὐτός ὁ ἄνθρωπος φαίνεται νὰ πάσχη μᾶλλον παρά νὰ πράττη τὰ τῶν τοιοῦτων, διότι περιβάλλεται ἀπὸ παντελῆ ἄγνοιαν τῶν θείων καὶ εἶναι ὀλοσχερῶς ἀμύητος. Ἀπὸ ποῦ τὰχα ἔχει μνηθεῖ ταῦτα; Ἀπὸ τοὺς γονεῖς του; Ἄλλ' οὔτε τὸ ὄνομά των δὲν γνωρίζει νὰ εἶπη κανεὶς, πλην τοῦ ὅτι ἦσαν ἐκ τῶν ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι κάπου εἰς τὰς δυτικὰς ἐσχατίας ἦσαν κλέπται καὶ λωποδύται τῶν δρόμων, ἧ ἔπασχον τοῦτο, μᾶλλον ἔπασχον τοῦτο εἰς ἀνταπόδοσιν ἀπὸ τοὺς γείτονας. Ἀναθρεμμένος ἐξ ἀρχῆς μὲ τοιαῦτα ἦθη, ἔχει τώρα τὴν ἀξίωσιν νὰ προΐσταται μοναχῶν καὶ μοναζουσῶν. Ἄλλὰ μήπως μετεδιδάχθη τὸν καλύτερον τρόπον καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῶν δογμάτων ἀπὸ τοὺς διδασκάλους, τοὺς ὁποίους ἐχρησιμοποίησεν ὅταν ἦλθεν ἀπὸ ἐκεῖ ἐδῶ; Ἄλλ' ὁ μὲν εἰς ἀπὸ αὐτοῦς, εἰς τὸν ὁποῖον ἐμαθήτευσεν ἀρχικῶς, ἄφησε τὸν βίον αὐτοκτονήσας μὲ βρόχον, ὁ δὲ ἄλλος, ἀφοῦ ἐστασίασε κατὰ τῆς εὐσεβείας φανερῶς, ἔπειτα ἔγινεν ἀπὸ ἐντροπὴν φυγὰς καὶ ἐπέλεξε τὰ διὰ βίου μαζί μὲ τοὺς δυσσεβεῖς. Ἄλλὰ ἀπὸ τοὺς συντρόφους τοὺς ὁποίους θεωρεῖ φιλτάτους; Ἄλλὰ καὶ οὔτοι εἶναι ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐφοίτησαν εἰς τοὺς δύο μὲ αὐτὸν διδασκάλους καὶ μετέλαβον ὄχι μόνον τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν, ἀλλὰ καὶ τὴν κακόνοιαν ὡς πρὸς τὰ θεῖα. Οὕτω λοιπὸν εἰς ἄλλους μὲν ὁ Ἀκίνδυνος ἀντίκειται ἀπὸ πλήρη ἀμάθειαν ἀνάμικτον μὲ κακοήθειαν, ὅπως ὅταν εἰς τὴν ἰδίαν τὴν Διάλεξιν θεωρεῖ κτιστὰ τὴν αὐτοζωὴν καὶ αὐτοαγαθότητα καὶ τὰ παρόμοια, διότι μετέχουν τῆς κοινῆς ἐπωνυμίας τῶν ὄντων, μὴ ἀντιλαμβανόμενος ἐντελῶς, ὅτι, ἂν καὶ λέγονται ὄντα, ὅμως εἶναι καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα, ὅπως λέγει καὶ αὐτός ὁ μέγας Διονύσιος⁵⁷. Εὐκόλως δὲ ὁ διὰ τὸν λόγον τοῦτον συντάσσω τὰς αὐτομετοχὰς μὲ τὰ κτίσματα θὰ ἠδύνατο νὰ τοποθετήσῃ καὶ τὸ Πνεῦμα μαζί μὲ τὰ κτίσματα, ἐφ' ὅσον ὁ μέγας Βασίλειος λέγει ὅτι τοῦτο μετέχει τῶν θεοπρεπῶν ὀνομάτων⁵⁸. Εἰς ἄλλους δὲ

πὸ τοῦ μηδ' ἐπιθέσθαι δύνασθαι μὴ πρότερον συκοφαντικῶς περιτρέψας εἰς ἕτερον τὸν λόγον, ὁποῖόν ἐστιν αὐτῷ μετὰ πολλῶν ἐτέρων καὶ τὸ κατὰ ταύτην αὐτὴν Διάλεξιν ἐκεῖνο.

23 5 Καὶ μὴν «εἰ ἄλλοις ἄλλη Θεοῦ ἄκτιστος δύναμις καὶ θεότης μετέχεται» (δυνάμεως γὰρ θείας ἄλλο ἄλλης μετέχειν καὶ ὁ μέγας Διονύσιός φησι· τὰ μὲν γὰρ ἀπλῶς ὄντα τῆς οὐσιοποιουῦ, τὰ δὲ ζῶντα τῆς ζωοποιουῦ καὶ τἄλλα καταλλήλως ἑαυτοῖς, θεότητος δὲ ἄλλης ἄλλο μετέχειν, 10 τίς ὁ εἰρηκῶς, πλήν αὐτοῦ τοῦ καὶ πρὸς τοῦτο ἀντιλέγοντος;) ἄλλ' «εἰ ἄλλοις ἄλλη», φησί, «τοῦ Θεοῦ ἄκτιστος δύναμις καὶ θεότης μετέχεται καὶ ἄλλων ἄλλη κτισμάτων ἐπιτροπεύει», τοῦτο δὲ πάλιν τὸ ἐπιτροπεύειν τὰς δυνάμεις τοῦ Θεοῦ τῶν κτισμάτων, παρὰ τίνος 15 ἤκουσε; Ἴδὲ γὰρ ἐπιτροπεύειν οὐ τῶν φύσει τὸ ἄρχειν ἔχόντων ἐστὶ καὶ τῶν συγκεκληρωμένην ἐξ ἀρχῆς ἔχόντων τὴν διοίκησιν τῶν ἐπιτετραμμένων σφίσιν. Αἱ δὲ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ προνοητικαὶ δυνάμεις οὐκ ἦν ὅτε μὴ τοιαῦτα ἦσαν. Ὁ δ' Ἀκίνδυνος οὕτω διατίθεται τὸν 20 λόγον, ὡς ἂν ἡμῶν λεγόντων κεχωρισμένας εἶναι τὰς τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ δυνάμεις ἀλλήλων τε καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ μηδὲ τοῦτ' αὐτὸ τὴν ἀρχὴν οὐσῶν προνοητικῶν τῶν προνοητικῶν δυνάμεων, ἄλλ' ἄλλο τι πρότερον, εἶτα τὴν ἐξουσίαν τοῦ προνοεῖσθαι τῶν κτισμάτων 25 ἐξ ἐπιτροπῆς εἰληχυῶν.

24 Ὁρᾶς αὐθις τὴν συκοφαντίαν ὄση; Ἄλλ' «εἰ ἄλλοις ἄλλη Θεοῦ ἄκτιστος δύναμις καὶ θεότης μετέχεται καὶ ἄλλων ἄλλη κτισμάτων ἐπιτροπεύει, φησί, καὶ τῶν ἀνθρώπων οὐ πάντες μιᾶς θεότητος ἀπολαύουσιν, 30 ἄλλ' ἄλλων ἄλλοι μετέχουσι καὶ ἄλλαις ἄλλοι ἐπιτροπεύονται». Ἰού, ἰού, κατ' αὐτόν γάρ, ὡς ἔοικε, πάντες ἀνθρώποι καὶ οἱ δυσσεβεῖς καὶ οἱ ἀσεβεῖς ἀπολαύουσι τῆς

ἀντιπαράσσεται ἐπαιρόμενος μόνον ἀπὸ κακοήθειαν, καὶ εἶναι φανερόν ὅτι δὲν ἠδύνατο οὔτε νὰ ἀρχίσῃ τὴν ἐπίθεσιν πρὶν περιτρέψῃ εἰς ἄλλον τὸν λόγον συκοφαντικῶς, ὅπως εἶναι μαζὶ μὲ πολλὰ ἄλλα καὶ ἐκεῖνο τὸ σχετικὰν πάλιν μὲ τὴν Διὰ Λεξίαν ταύτην.

23

Καὶ ὅμως, ἐὰν ἀπὸ ἄλλους μετέχεται ἄλλη ἄκτιστος δύναμις Θεοῦ καὶ θεότης (διότι ὅτι ἕκαστον μετέχει ἄλλης θείας δυνάμεως, τὸ λέγει καὶ ὁ μέγας Διονύσιος⁵⁹, τὰ μὲν ἀπλῶς ὄντα τῆς οὐσιοποιουῦ, τὰ δὲ ζῶντα τῆς ζωοποιουῦ καὶ τὰ ἄλλα τῆς καταλλήλου πρὸς ἑαυτά, ὅτι δὲ θεότητος ἄλλης ἕκαστον μετέχει, ποῖος εἶπε, πλὴν αὐτοῦ τοῦ ἀντιλέγοντος καὶ πρὸς τοῦτο;) ἄλλα, λέγει, «ἐὰν ἀπὸ ἄλλους ἄλλη ἄκτιστος δύναμις Θεοῦ καὶ θεότης μετέχεται καὶ ἄλλη ἐπιτροπεύει ἄλλων κτισμάτων», τοῦτο ὅμως πάλιν ὅτι ἐπιτροπεύουν αἱ δυνάμεις τοῦ Θεοῦ τῶν κτισμάτων, ἀπὸ ποῖον ἤκουσε; Διότι τὸ ἐπιτροπεύειν δὲν ἀνήκει εἰς τοὺς ἔχοντας φύσει τὸ ἄρχειν καὶ εἰς τοὺς ἔχοντας ἐξ ἀρχῆς ἐγγενῆ τὴν διοίκησιν τῶν ἐπιτετραμμένων εἰς αὐτούς. Αἱ δὲ προνοητικαὶ δυνάμεις τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ δὲν ὑπῆρχε καιρὸς ὅποτε δὲν ἦσαν τοιαῦται. Ὁ Ἀκίνδυνος ὅμως διατυπώνει τὸν λόγον κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὡς ἐὰν ἡμεῖς ἐλέγομεν ὅτι αἱ δυνάμεις τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ εἶναι χωρισμένοι ἀλλήλων καὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι κατ' ἀρχὴν δὲν εἶναι οὔτε κἂν προνοητικαὶ αἱ προνοητικαὶ δυνάμεις, ἀλλὰ κάτι ἄλλο, ἔπειτα δὲ ἀπέκτησαν κατ' ἐπιτροπείαν τὴν ἐξουσίαν νὰ προνοοῦν τῶν κτισμάτων.

24

Βλέπετε πάλιν πόση εἶναι ἡ συκοφαντία; Ἄλλα, λέγει, «ἐὰν ἀπὸ ἄλλους ἄλλη δύναμις Θεοῦ καὶ θεότης μετέχεται καὶ ἄλλων κτισμάτων ἄλλη ἐπιτροπεύει, τότε καὶ τῶν ἀνθρώπων δὲν ἀπολαύουν ὅλοι μιᾶς θεότητος, ἀλλὰ ἄλλοι μετέχουν ἄλλων καὶ ἄλλοι ἐπιτροπεύονται ἀπὸ ἄλλας». Ὡ, ὦ, διότι κατ' αὐτόν, ὅπως φαίνεται, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, δυσσεβεῖς καὶ ἀσεβεῖς, ἀπολαύουν τῆς θεότητος με-

θεότητος ἐν μετουσίᾳ καὶ ἀπολαύσει ταύτης ὑπάρχον-
 τες, ὃ μόνων τῶν ἁγίων ἐδιδάχθημεν εἶναι «ἕκαστον
 γάρ», φησί, «τῶν ἀνθρώπων ὁ Κύριος προσάξει τῇ συ-
 αφείᾳ τῆς θεότητος εἰ μηδὲν ἐπάγοιτο τῆς πρὸς τὸ θεῖ-
 5 ον συμφυΐας ἀνάξιον. Ἄλλ' εἴ τις ἀληθῶς εἶη ναὸς Θεοῦ
 μηδὲν κακίας εἰδωλον καὶ ἀφίδρυμα ἐν ἑαυτῷ περιέχων,
 οὗτος ὑπὸ τοῦ μεσίτου πρὸς μετουσίαν τῆς θεότητος κα-
 ραληφθήσεται». Τῆς μὲν γὰρ δημιουργικῆς δυνάμεως
 καὶ τοὺς πονηροὺς καὶ ἀνόμους μετόχους ὄντας ὡς ἀπο-
 10 τελέσματα ἐκείνης ἴσμεν, καθάπερ καὶ τὰ ἄλογα τῶν ζω-
 ων καὶ τὰ ἄψυχα καὶ τοὺς δαίμονας αὐτούς, τῷ δὲ δημι-
 ουργικῇ δυνάμει προῆχθαι ἐκ μὴ ὄντων ἐν ἀπολαύσει καὶ
 μετουσίᾳ εἶναι τῆς θεότητος καὶ τοὺς ἀνόμους οὐδέπω
 καὶ τήμερον ἀκηκόαμεν· ὁ γὰρ τοῦτο λέγων καὶ αὐτὸν τὸν
 15 ἀρχέκακον ἢ μὴ εἶναι κτίσμα τοῦ Θεοῦ φησιν ἢ καὶ τοῦ-
 τον ἐν ἀπολαύσει καὶ μετουσίᾳ τυγχάνειν τῆς θεότητος.
 Τὰ δὲ τῆς ἐξῆς κατηγορίας, ἣν συνηρητημένην ἔχει καθ'
 ἡμῶν ὡς λεγόντων, ὅτι τῶν ἀνθρώπων ἄλλαις ἄλλοι θε-
 ότησιν ἐπιτροπεύονται, δείκνυσιν αὐτὸν ἐπιτροπεύειν ἀ-
 20 πάντων δοξάζοντα, τὴν μίαν ἣς ἀπολαύειν τοὺς πάντας,
 φησί, θεότητος, καὶ οὕτω περιπίπτων αὐτὸς ἀληθῶς
 πεφώραται τῇ καθ' ἡμῶν παρ' αὐτοῦ συκοφαντίᾳ. Τὴν
 γὰρ μίαν, ἣν αὐτὸς φησι πρεσβεύειν θεότητα, οὐκ ἐξ
 ἀρχῆς φησι τὸ κράτος ἔχειν τοῦ παντός· ἐπιτροπεύειν
 25 γὰρ αὐτήν φησιν, ὃ δ' ἐπιτροπεύων ἐπίκτητον ἔχει τὴν
 ἀρχήν. Ἄλλὰ γὰρ ὡς ἡμῶν λεγόντων τὴν ἀτοπίαν, ἣ
 περιέπεσεν αὐτός, ἐπιφέρει φθέγμα θαυμαστῆς κομψει-
 ας γέμον· «εἰ γὰρ ἄλλαις ἄλλοι τῶν ἀνθρώπων ἐπιτρο-
 30 πεύονται», φησί, «θεότησι καὶ δυνάμεσι, πῶς οὐκ ἔ-
 στησεν ὁ Θεὸς ὄρια ἔθνῶν κατὰ ἀριθμὸν τῶν θεοτήτων
 αὐτοῦ καὶ τῶν ἀκτίστων δυνάμεων, ἀλλὰ κατὰ ἀριθμὸν

τέχοντες αὐτῆς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐδιδάχθημεν ὅτι ἀνήκει μόνον εἰς τοὺς ἀγίους· διότι, λέγει, «ὁ Κύριος θὰ ὀδηγήσῃ ἕκαστον τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν συνάφειαν τῆς θεότητος, ἂν δὲν φέρῃ μαζί του τίποτε ἀνάξιον τῆς πρὸς τὸ θεῖον συμφυΐας. Ὅποιος δὲ εἶναι ἀληθῶς ναὸς Θεοῦ, μὴ περιέχων μέσα του κανὲν εἶδωλον καὶ ἀπεικόνισμα κακίας, αὐτὸς θὰ παραληφθῇ ἀπὸ τὸν μεσίτην πρὸς μετουσίαν τῆς θεότητος». Γνωρίζομεν βεβαίως ὅτι τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως εἶναι μέτοχοι καὶ οἱ πονηροὶ καὶ ἄνομοι, ὡς ἀποτελέσματα ἐκείνης, καθὼς καὶ τὰ ἄλογα τῶν ζώων καὶ τὰ ἄψυχα καὶ οἱ ἴδιοι οἱ δαίμονες, τὸ ὅτι δὲ καὶ οἱ ἄνομοι διὰ τῆς ἐκ μὴ ὄντων παραγωγῆς των ὑπὸ τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως ἔρχονται εἰς ἀπόλαυσιν καὶ μετουσίαν τῆς θεότητος, δὲν ἠκούσαμεν ποτὲ ἕως σήμερα. Διότι ὁ λέγων τοῦτο ἢ δὲν θεωρεῖ κτίσμα καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχέκακον ἢ φρονεῖ ὅτι καὶ οὗτος ἔρχεται εἰς ἀπόλαυσιν καὶ μετουσίαν τῆς θεότητος. Τὰ σχετικὰ δὲ μὲ τὴν ἐπομένην κατηγορίαν τὴν ὁποίαν φέρει καθ' ἡμῶν, διότι δῆθεν λέγομεν ὅτι ἄλλοι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἐπιτροπεύονται ἀπὸ ἄλλας θεότητος, δεικνύουν ὅτι αὐτὸς φρονεῖ ὅτι ὄλων ἐπιτροπεύει ἢ μία θεότης τῆς ὁποίας κατὰ τὸν λόγον του ἀπολαύουν ὄλοι, καὶ οὕτω συλλαμβάνεται νὰ περιπίπτῃ ἀληθῶς αὐτὸς εἰς τὴν καθ' ἡμῶν ἐκτοξευομένην ἀπὸ αὐτὸν συκοφαντίαν. Διότι ἢ μία θεότης, τὴν ὁποίαν λέγει ὅτι δέχεται αὐτὸς, ἰσχυρίζεται ὅτι δὲν ἔχει ἐξ ἀρχῆς τὴν ἐξουσίαν τοῦ παντός, ἐφ' ὅσον λέγει ὅτι αὕτη ἐπιτροπεύει, ὁ δὲ ἐπιτροπεύων ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐπίκτητον. Τὸ δὲ ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι εἰς τὴν ἀτοπίαν ὅπου περιέπεσαν αὐτὸς, ἐνῶ λέγει ὅτι τὴν λέγομεν τάχα ἡμεῖς, προσθέτει φράσιν γεμάτην θαυμαστὴν κομψότητα· διότι λέγει, «ἐὰν ἄλλοι ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐπιτροπεύονται ἀπὸ ἄλλας θεότητος καὶ δυνάμεις, πῶς δὲν ἔστησε τὰ ὅρια τῶν ἐθνῶν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν θεοτήτων καὶ τῶν ἀκτίστων δυνάμεων αὐτοῦ ὁ Θεός, ἀλλὰ τὰ ἔστησε κατὰ τὸν ἄ-

ἀγγέλων αὐτοῦ; ὑφ' ὧν γὰρ ἐπιτροπεύονται καὶ διοικοῦνται, κατὰ τούτων τὸν ἀριθμὸν εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ὑπὸ Θεοῦ καὶ στηῆναι».

- 25 Φαίμεν δ' ἂν ἡμεῖς ἀντερωτῶντες τὸν τῆς πρὸς ἐ-
 5 αὐτὴν ἀνακολούθου ταύτης λέσχης συγγραφέα, κατὰ τὴν αὐτοῦ σοφίαν αὐτῷ διαλεγόμενοι καὶ τὸ μεγαλεπήβολον τῆς οἰκείας διανοίας τῷ ποριστῇ τῶν τοιούτων ἀντεπάγοντες· ἐπειδὴ μίαν σὺ φῆς θεότητα ἐπιτροπεύειν πάντων, πῶς οὐχ ἔν ἐστησεν ὄριον ἐθνῶν ὁ Θεὸς
 10 κατὰ τὴν μίαν ταύτην, ἔλλ' εἰς πλείω διεῖλε τὰ ὄρια κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων αὐτοῦ; Καὶ ἡ μία δέ, ἦν φῆς αὕτη, πῶς ἐπιτροπεύει; παρήμι γὰρ νῦν, ὅτι τὸ ἐπιτροπεύειν οὐ τῶν φύσει προεχόντων καὶ προῖσταμένων, ὡς κυρίως δεσποζόντων· ἀλλ' ἡ μία θεότης, ἦν αὐτὸς
 15 εἰσφέρεις πάσης δυνάμεως ἐστερημένην, ὡς μὴ δῆθεν σύνθετος εἶη, καὶ σοι περιθείη διθεΐας ἔγκλημα, πῶς χωρὶς προνοητικῆς δυνάμεως ἐπιτροπεύει; Τὸ γὰρ ἐπιτροπεύειν προνοίας· ἀλλ' ἐρεῖς τὴν πρόνοιαν αὐτὴν ὑπάρχειν; Ἄλλ' οὐ τοῦτ' ἂν εἶη ταύτη φύσις, ἡ πρόνοια·
 20 καὶ γὰρ οὐδὲ τοῖς ὑπ' αὐτῆς διοικουμένοις τοῦτο μόνον φύσις, τὸ προνοίας παρ' αὐτῆς τυγχάνειν. Οὐκοῦν εἰ μὴ ταύτη φύσις ἡ πρόνοια, προνοητικὴν ἄρα δύναμιν ἔχουσα δι' ἐκείνην πρόνοια καλεῖται τῶν διοικουμένων, αὕτη καθ' ἑαυτὴν ὅ,τι πότε ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ θεότης, ἀ-
 25 σχετος οὐσα καὶ ἀπολελυμένη πάντων καὶ ἀνώνυμος ὡς ὑπερώνυμος, πῶς οὖν, εἶπέ, μὴ καθ' ἑκατέραν τούτων τὰ τῶν ἐθνῶν ὄρια διέστησεν ὁ Θεός, ἀλλὰ κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων αὐτοῦ; Λέγω γὰρ οὕτω καὶ αὐτὸς κατὰ τὴν σὴν ἀγροικίαν, ὃς οὐδὲ τοῦτο συνιδεῖν ἐδυνήθης,
 30 ὡς εἰ κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ τὰ τῶν ἐθνῶν ὄρια διέστη, ποῖον ἂν πλάτος οἰκουμένης ἐχώρησε τὸ πλή-

ριθμὸν τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ; καθ' ὅσον τὸ εὐλογον ἦτο νὰ στηθοῦν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τὰ ὄρια κατὰ τὸν ἀριθμὸν τούτων ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐπιτροπεύονται καὶ διοικοῦνται».

25

Ἡμεῖς δὲ θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἀντερρωτῶντες τὸν συγγραφέα τῆς ἀνακολούθου πρὸς ἑαυτὴν ταύτης φλυαρίας, διαλεγόμενοι μὲ αὐτὸν κατὰ τὴν σοφίαν του καὶ ἀντιτάσσοντες εἰς τὸν προμηθευτὴν τῶν τοιοῦτων τὸ μεγαλεπήβολον τῆς διανοίας του, ταῦτα. Ἐπειδὴ ἐσὺ ἰσχυρίζεσαι ὅτι μία θεότης ἐπιτροπεύει πάντων, πῶς ὁ Θεὸς δὲν ἔστησεν ἓν ὄριον ἐθνῶν κατὰ τὴν μίαν ταύτην, ἀλλὰ διήρесе τὰ ὄρια εἰς περισσότερα κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀγγέλων του; Καὶ αὕτη ἡ μία δέ, τὴν ὁποίαν δέχεσαι, πῶς ἐπιτροπεύει; παραλείπω δὲ τώρα ὅτι τὸ ἐπιτροπεύειν δὲν ἀνήκει εἰς τοὺς φύσει ἐξάρχοντας καὶ προϊσταμένους ὡς κυριαρχικῶς δεσπύζοντας· ἀλλ' ἡ μία θεότης τὴν ὁποίαν εἰσάγεις ἐσὺ ἐστερημένην πάσης δυνάμεως, διὰ νὰ μὴ γίνῃ τάχα σύνθετος καὶ σοῦ ἐπιθέση κατηγορίαν διθείας, πῶς ἐπιτροπεύει χωρὶς προνοητικὴν δύναμιν; Πράγματι τὸ ἐπιτροπεύειν εἶναι ἴδιον προνοίας· θὰ εἴπῃς λοιπὸν ὅτι ὑπάρχει αὕτη ἡ πρόνοια; Ἀλλὰ δὲν δύναται τοῦτο νὰ εἶναι εἰς αὐτὴν φύσις, ἡ πρόνοια δηλαδή, καθ' ὅσον οὔτε εἰς τὰ ὑπ' αὐτῆς διοικούμενα τοῦτο μόνον εἶναι φύσις, τὸ νὰ λαμβάνῃ ἀπὸ αὐτὴν πρόνοιαν. Ἐπομένως, ἐὰν δὲν εἶναι εἰς αὐτὴν φύσις ἡ πρόνοια, ἔχουσα ὁμοίως ἢ θεότης τοῦ Θεοῦ προνοητικὴν δύναμιν καλεῖται ἐξ αἰτίας αὐτῆς πρόνοια τῶν διοικουμένων, ὅτιδήποτε καὶ ἂν εἶναι καθ' ἑαυτὴν, οὔσα ἄσχετος καὶ ἀπολελυμένη ἀπὸ ὅλα καὶ ἀνώνυμος ὡς ὑπερώνυμος, πῶς λοιπὸν, εἶπέ μου, δὲν ἔστησεν ὁ Θεὸς τὰ ὄρια τῶν ἐθνῶν κατὰ ἐκάστην ἀπὸ αὐτὰς τὰς δύο, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ; Λέγω δὲ καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος σύμφωνα μὲ τὴν ἀμάθειάν σου, καθ' ὅσον δὲν ἠδυνήθης οὔτε τοῦτο νὰ ἀντιληφθῆς, ὅτι ἂν τὰ ὄρια τῶν ἐθνῶν ἐστήθησαν σύμφωνα μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀγγέλων, ποῖον πλάτος τῆς οἰκουμένης θὰ

θος; Παρήμι γὰρ τὰς ὑπὸ Δανιήλ ἔωραμένας μυριάδας
 μυριάδας τῶν παρεστηκότων. Ἄλλ' ἐπεὶ καὶ χίλιαι χι-
 λιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, ἄρα κατὰ τὸν ἀριθμὸν του-
 των καὶ χίλιαι χιλιάδες ἐθνῶν ὄριων εἰσί; Καὶ μὴν ὅτε
 5 διεμέριζεν ὁ ὑψιστος ἔθνη, οὓς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδάμ,
 καὶ ἔστησεν ὄρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν, τοῦτο δὲ κατὰ
 τὴν ἱστορίαν ἐπὶ τῶν υἱῶν καὶ υἱιδῶν τοῦ Νῶε γέγονε
 καὶ τῆς περιβοήτου δι' αὐτῶν πυργοποιίας, τηνικαῦτα
 τοίνυν, οὗ τῶν ἑβδομήκοντα πλείους ἦσαν οἱ διαμεμερι-
 10 σμένοι. Τοιγαροῦν οὐ κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων τὰ ὄρια τῶν
 ἐθνῶν, ἀλλὰ καθ' ἕκαστον ἀριθμὸν τῶν ἐθνῶν ὄρια ἔ-
 στησεν ἀγγέλων ὁ Θεός, τουτέστιν εἰς περιοχὴν καὶ φυ-
 λακὴν ἑκάστου ἔθνους ἀγγέλους ἐπέστησεν ἢ ἄγγελον.
 Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος, «εἰ δὲ κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ
 15 καὶ μὴ τῶν δυνάμεων ὑπέστησαν», φησὶν, «οὐδ' ἔστι
 τοῦτων ἀριθμὸς οὐδὲ πλῆθος». Οὐκ ἔχει τοίνυν ὁ Θεός
 ἐνεργητικὴν δύναμιν, οὐ θεατικὴν, οὐ θεοποιόν, οὐ παν-
 τοκρατορικὴν; Πῶς οὖν ὁ μέγας Διονύσιός φησιν, «εἰ
 τὴν ὑπερούσιον κρυφίότητα Θεὸν ἢ ζωὴν ἢ οὐσίαν ἢ
 20 φῶς ἢ λόγον ὀνομάσαιμεν οὐδὲν ἕτερον νοοῦμεν ἢ τὰς
 ἐξ αὐτοῦ προαγομένας δυνάμεις ἐκθεωτικὰς ἢ οὐσιοποι-
 οὺς ἢ ζωογόνους ἢ σοφοδώρους, ἃς καὶ ἀλλαχοῦ που
 τῶν θεωνυμιῶν ὑπὲρ τὰ ὄντα τίθεται; Τοῦτων γάρ, φη-
 σί, «τὰ ὄντα μετέχοντα οἰκείως ἑαυτοῖς καὶ ὄντα καὶ
 25 ζῶντα καὶ ἔνθεά ἔστι τε καὶ λέγεται». Ἄλλὰ καὶ ὁ μέ-
 γας Βασίλειος, «τὸ Πνεῦμα», φησὶ, «τὸ ἅγιον ἀπλοῦν
 τῇ οὐσίᾳ, ποικίλον ταῖς δυνάμεσιν». Ὁ δ' Ἀκίνδυνος,
 «οὐδ' ἔστι», φησὶ, «πολλὰς ἀκτίστους δυνάμεις φάναι
 τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εἰς μὲν, ὁ πάντων δημιουργὸς καὶ ἐπι-
 30 τροπος». Τίνος, ὦ νέε θεολόγε, τὴν ἐπιτροπὴν αὐτῷ

60. Δαν. 7, 10.

61. Κοντάκιον Πεντηκοστῆς.

62. Περί θείων ὀνομάτων 2, 7, PG 3, 645A.

63. Αὐτόθι 11, 6, PG 3, 956A.

64. Περί Ἀγίου Πνεύματος 9, 22, PG 32. 108C.

ἠδύνατο νὰ χωρέσῃ τὸ πλῆθος των; Παραλείπω δὲ τὰς ὑπὸ τοῦ Δανιήλ ὄραθεις μυρίας μυριάδας τῶν παρισταμένων. Ἄλλὰ ἐπειδὴ ἐλειτούργουν εἰς αὐτὸν καὶ χίλια χιλιάδες⁶⁰, ἄραγε σύμφωνα μὲ αὐτὰς ὑπάρχουν καὶ χίλια χιλιάδες ὀρίων ἐθνῶν; Ἄλλ' ὅμως, ὅταν ὁ ὑψιστος διεμέριζε τὰ ἔθνη⁶¹, δηλαδῆ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀδὰμ τοὺς ὁποίους διέσπειρε, καὶ ἔστησεν ὄρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν, συνέβη δὲ τοῦτο ἐπὶ τῶν υἱῶν καὶ ἐγγονῶν τοῦ Νῶε καὶ ἐπὶ τῆς περιβοήτου ἀπὸ αὐτοὺς πυργοποιίας, τότε λοιπὸν δὲν ἦσαν περισσότεροι ἀπὸ ἐβδομήκοντα οἱ διαμερισμένοι. Ἐπομένως ὁ Θεὸς δὲν ἔστησεν ὄρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων ἀλλὰ κατὰ τὰ ὄρια ἐκάστου ἔθνους ἐκ τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ των ὤρισεν ὁ Θεὸς ἀγγέλους, δηλαδῆ ἔθεσεν ἀγγέλους ἢ ἄγγελον πρὸς περιφρούρησιν καὶ φύλαξιν ἐκάστου ἔθνους. Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος λέγει, «ἐὰν τὰ ὄρια ἐστήθησαν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι τῶν δυνάμεων, δὲν ὑπάρχει ἀριθμὸς τῶν τελευταίων τούτων οὔτε πλῆθος». Δὲν ἔχει λοιπὸν ὁ Θεὸς ἐνεργητικὴν δύναμιν οὔτε θεατικὴν οὔτε θεοποιὸν οὔτε παντοκρατορικὴν; Πῶς λοιπὸν ὁ μέγας Διονύσιος λέγει, «ἐὰν ὀνομάσωμεν τὴν ὑπερούσιον κρυφίότητα Θεὸν ἢ Ζωὴν ἢ οὐσίαν ἢ φῶς ἢ λόγον, δὲν ἐννοοῦμεν τίποτε ἄλλο εἰμὴ τὰς ἐξ αὐτοῦ προερχομένας δυνάμεις, τὰς ἐκθεωτικὰς ἢ οὐσιοποιούς, ζωογόνους ἢ σοφοδῶρους⁶², τὰς ὁποίας καὶ εἰς ἄλλα σημεία τοῦ ἔργου Περὶ θείων ὀνομάτων τοποθετεῖ ὑπεράνω τῶν ὄντων; Τούτων μάλιστα λέγει ὅτι «τὰ ὄντα μετέχοντα κατὰ τρόπον οἰκεῖον πρὸς ἑαυτὰ εἶναι καὶ λέγονται ὄντα καὶ ζῶντα καὶ ἔνθεα»⁶³. Ἄλλὰ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγει, «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι ἀπλοῦν κατὰ τὴν οὐσίαν, ποικίλον κατὰ τὰς δυνάμεις»⁶⁴. Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος λέγει, «δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἴπωμεν πολλὰς ἀκτίστους δυνάμεις τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ εἰς, ὁ δημιουργὸς καὶ ἐπίτροπος πάντων». Ποῖος, ὦ νέε

παρασχόντος; Εἰ μὲν γὰρ δημιουργός καὶ Κύριος, οὐκ
 ἐπίτροπος, εἰ δ' ἐπίτροπος, οὐκ ἐκεῖνο· πῶς γάρ; Πῶς
 δ' ὢν ὅλως καὶ εἷς, ὃ μηδεμίαν κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον
 δύναμιν ἔχων; Τὸ γὰρ μηδεμίαν ἔχον δύναμιν οὔτε ἔ-
 5 στιν, οὔτε τί ἐστίν, οὔτε ἔστι παντελῶς αὐτοῦ θεσις οὐ-
 δὲ ἀφαίρεσις κατὰ τοὺς θεολόγους. Οὐκοῦν τοῦτ' ἐστι
 κατάλληλον τῷ οἰκείῳ δόγματι λέγειν τὸν Ἀκίνδυνον,
 ὡς οὐδεὶς ὁ πάντων δημιουργός. Πόθεν δὲ καὶ δημιουρ-
 γὸν ὀνομάζει τὸν Θεόν; Παρὰ τὸ δημιουργεῖν αὐτὸν ἔ-
 10 ρεῖ; Τοιγαροῦν εἰ τοῦτ' αὐτοῦ φύσις, ἀλλὰ μὴ πρόσε-
 στι τῇ θείᾳ φύσει, πρὸς δὲ τούτῳ καὶ δύναμις θελητι-
 κῆ, συναΐδια ἔσται τῷ Θεῷ τὰ δεδημιουργημένα. Εἰ δ'
 ὅτε ἠθέλησεν, ἐδημιούργησεν, ἔχει ἄρα ταῦτ' ἀμφοτέρω
 προσδόντα τῇ φύσει ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ ὅτε μῆπω ἠθέλε
 15 δημιουργῆσαι, τότε δύνασθαι θελῆσαι καὶ δύνασθαι δη-
 μιουργῆσαι εἶχεν ἡνίκ' ἂν βουληθεῖη. Ἀλλὰ τὸ μὲν δύ-
 νασθαι εἶχε, δύναμιν δὲ οὐκ εἶχε; Καὶ τίποθ' ἕτερόν
 ἐστὶ τὸ δύνασθαι παρὰ τὸ δύναμιν ἔχειν; Ὅντως φρε-
 νὸς κατεφθαρμένης τὰ τοιαῦτα διανοήματα.

26 20 Τὸ δὲ λέγειν ὡς, ἐπεὶ κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ
 τὰ ὄρια ἔστη τῶν ἔθνῶν, οὐκ ἔστιν ἐπὶ Θεοῦ ὅλως ἀρι-
 θμός, ἀναιροῦντός ἐστι καὶ τὴν τῶν ὑποστάσεων Τριά-
 δα. Καὶ Σαβέλλιος γὰρ ἂν ἠδέως φαίη· πῶς οὐ κατὰ
 τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑποστάσεων, εἵπερ εἶεν πλείους ἀλη-
 25 θῶς, ἀλλὰ κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων τὰ ὄρια διέστη τῶν
 ἔθνῶν; Διὰ τούτου καὶ αὐτὸς κατασκευάζων προ-
 σῶπων θείων ἀριθμὸν μὴ εἶναι. Τί δὲ ὁ μέγας Διονύ-
 σιος καὶ Βασίλειος ὁ μέγας καὶ ὁ ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὰ
 φρονῶν καὶ πᾶς τῶν θεολόγων ὁ χορός, καὶ τὴν θείαν

65. Βλ. Ἐπιστολὴν 2 πρὸς Γάϊον, PG 3, 1068A - 1069A.

66. Ἐπιστολὴν 189 πρὸς Εὐστάθιον 7, Courtonne, 2, 140. PG 32, 693D.

67. Γρηγορίου Νύσσης, Εἰς τοὺς Μακαρισμοὺς 1, PG 44, 1197A.

θεολόγε, παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐπιτροπείαν; Ἐὰν μὲν εἶναι δημιουργὸς καὶ κύριος, δὲν εἶναι ἐπίτροπος, ἐὰν δὲ εἶναι ἐπίτροπος, δὲν εἶναι ἐκεῖνο· πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι; Πῶς δὲ εἶναι κατ' ἀρχὴν καὶ μάλιστα εἰς, ὁ μὴ ἔχων καμμίαν δύναμιν κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον; Διότι τὸ μὴ ἔχον δύναμιν δὲν ὑπάρχει οὔτε εἶναι κάτι οὔτε ὑπάρχει ἐντελῶς θέσις ἢ ἀφαίρεσις αὐτοῦ κατὰ τοὺς θεολόγους. Ἐπομένως τοῦτο εἶναι κατάλληλον νὰ λέγη ὁ Ἀκίνδυνος κατὰ τὸ δόγμα του, ὅτι κανεὶς δὲν εἶναι δημιουργὸς τῶν πάντων. Ἀπὸ ποῦ δὲ ὀνομάζει καὶ δημιουργὸν τὸν Θεόν; Θὰ τὸν εἶπη οὔτω ἀπὸ τὸ δημιουργεῖν; Ὅθεν, ἂν τοῦτο εἶναι φύσις αὐτοῦ ἀλλὰ δὲν προσυπάρχει εἰς τὴν φύσιν του, πλὴν τούτου δὲ ὑπάρχει καὶ δύναμις θελητική, τὰ δημιουργήματα θὰ εἶναι συναΐδια μὲ τὸν Θεόν. Ἐὰν δὲ ὅταν ἠθέλησεν, ἐδημιούργησε, τότε ἔχει ἀμφότερα ταῦτα ὁ Θεὸς εἰς τὴν φύσιν, ἀλλὰ καὶ ὅταν δὲν ἠθελε νὰ δημιουργήσῃ, καὶ τότε εἶχε τὸ δύνασθαι νὰ θελήσῃ καὶ τὸ δύνασθαι νὰ δημιουργήσῃ ὅταν θὰ ἠθελεν. Ἀλλὰ τὸ μὲν δύνασθαι θὰ εἶχε, τὴν δὲ δύναμιν δὲν θὰ εἶχεν; Καὶ τί ἄλλο εἶναι τὸ δύνασθαι εἰμὴ τὸ ἔχειν δύναμιν; Πράγματι ταῦτα εἶναι διανοήματα διεφθαρμένης φρενός.

26

Τὸ νὰ λέγη δὲ κανεὶς ὅτι, ἐπειδὴ τὰ ὄρια τῶν ἐθνῶν ἐστήθησαν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ, δὲν ὑπάρχει καθόλου ἀριθμὸς ἐπὶ Θεοῦ, αὐτὸ σημαίνει ἀναίρεσιν καὶ τῆς Τριάδος τῶν ὑποστάσεων. Διότι καὶ ὁ Σαβέλλιος θὰ ἔλεγεν εὐχαρίστως, πῶς τὰ ὄρια τῶν ἐθνῶν δὲν ἐστήθησαν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑποστάσεων, ἐὰν εἶναι ἀληθῶς περισσότεραι τῆς μιᾶς, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀγγέλων; Μὲ αὐτὸ καὶ ὁ ἴδιος κατασκευάζει ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀριθμὸς θείων προσώπων. Τί δὲ φρονοῦν ὁ μέγας Διονύσιος⁵⁵ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος⁵⁶ καὶ ὁ ἀδελφός του ὁ δεχόμενος ἀδελφά⁵⁷ καὶ ὅλος ὁ χορὸς τῶν θεολόγων, οἱ ὁποῖαι ὀνομάζουν καὶ τὴν θείαν φύσιν θεό-

φύσιν ὀνομάζοντες θεότητα, μάλλον δὲ προσήκειν τοῦ-
νομα λέγοντες τῇ προνοίᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ τῇ ἐξουσίᾳ καὶ
τῇ θεατικῇ δυνάμει καὶ τοῖς παραπλησίοις, ἄρ' οὐχ ἓνα
ἴσασιν ὄντα τὸν δημιουργὸν ἀπάντων, ἢ ἓνα μὲν, ἀλλὰ
5 τρισυπόστατον καὶ παντοδύναμον καὶ ὡς μὲν τρεῖς ὑπο-
στάσεις ἔχοντα τρισυπόστατον αὐτόν, ὡς δὲ πολλὰς καὶ
διαφόρους δυνάμεις μάλλον δὲ πάσας παντοδύναμον; Εἰ
δέ τις φαίη πάλιν τῷ πάντα δύνασθαι, ἀλλ' οὐ τῷ δυνά-
μεις ἔχειν, καλεῖσθαι παντοδύναμον, οὐκοῦν οὐδὲ τῷ
10 τρεῖς ὑποστάσεις ἔχειν, ἀλλὰ τῷ τρισσῶς ὑφίστασθαι,
τρिसυπόστατος ἔσται κατ' αὐτόν.

27 **Κ**ὰν τούτοις διακόψας τὸν λόγον ὁ τὴν ἀρχὴν προ-
κομιστῆς τῆς Ἀκινδύνου λέσχης, ὡς εἶδε μὴ μόνον τὸ
παρ' ἐκείνου προενηνεγμένον, ἀλλὰ καὶ τἄλλα τῶν πεποι-
15 ημένων Ἀκινδύνῳ κατὰ τῆς ἀληθείας ἐμὲ πρὸς ἀκρίβει-
αν εἰδότα, σὺν θαύματι λέγειν ἤρξατο «καὶ πόθεν ἔχεις
ταῦτ' εἰδὼς καὶ ποῦ ποθ' εὗρηκῶς καὶ ταῦθ' ἅπαντα
συλλήβδην»; Ὁ γὰρ ταλαίπωρος ἐκεῖνος ἀθεάτους ἡμᾶς
τούτων οἶεται διαγενῆσθαι καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον,
20 μοχλοῖς τε καὶ κλείθροις ἀσφαλίσκεται, μάλλον δὲ σκό-
τω δὴ τινι καὶ ἀφανείᾳ, ὡς πλὴν ἐνὸς ἢ δύο τῶν γνη-
σιωτάτων μηδ' εἰδέναι τοὺς ἄλλους ποῦ γῆς ἐκεῖνα κεῖ-
ται. «Πόθεν οὖν καὶ ὅπως ἐπὶ τὰς ὑμετέρας ἦκει χεῖρας
οὐκ ἔχω συνιδεῖν. Οἶδα, πρὸς αὐτὸν ἔφην, φυλαττόμε-
25 νον τὰς ἡμῶν ὄψεις τὸν Ἀκίνδυνον καὶ τὰ συγγεγραμμέ-
να οἱ καθ' ἡμῶν λίαν ἐκθύμως περιστέλλοντα καὶ ταῦτα
κατὰ τὴν νῦν ἐμφύλιον στάσιν παρρησίας μετειληφότα
καὶ καταπολαύοντα τῆς τοῦ καιροῦ μοχθηρίας. Οἶδα τοί-
νυν ἐκεῖνον καὶ νῦν περιφεύγοντα τὰς ἡμετέρας ὄψεις.
30 Καὶ τοὺς ἱεροσύλους γὰρ ἴσμεν κρυπτομένους τὰς τῶν
ιερέων ὄψεις, ἀφ' ὧν τὰ τε κλέμματα ἐκεῖνα καὶ τὰς κα-
τὰ τῶν ἱερῶν σκευῶν ἀνιέρους ἐγχειρήσεις ἐς τὰ μαλι-

τητα, μάλλον δὲ λέγουν ὅτι τὸ ὄνομα προσήκει εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ εἰς τὴν θεατικὴν δύναμιν καὶ εἰς τὰ παραπλήσια; ἄραγε δὲν ἀναγνωρίζουν ὅτι εἰς εἶναι ὁ δημιουργὸς τῶν πάντων, ἢ εἰς μὲν ἀλλὰ τριουπόστατος καὶ παντοδύναμος, τριουπόστατος μὲν ὡς ἔχων τρεῖς ὑποστάσεις, παντοδύναμος δὲ ὡς ἔχων πολλὰς καὶ διαφόρους δυνάμεις; Ἐὰν δὲ πάλιν εἶπη κανεὶς ὅτι καλεῖται παντοδύναμος λόγῳ τοῦ ὅτι δύναται τὰ πάντα καὶ ὄχι λόγῳ τοῦ ὅτι ἔχει δυνάμεις, τότε κατ' αὐτόν θά εἶναι τριουπόστατος ὄχι διότι ἔχει τρεῖς ὑποστάσεις ἀλλὰ διότι ὑφίσταται τρισσῶς.

27

Καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον διακόψας τὸν λόγον ὁ κατ' ἀρχὴν μεταφορεὺς τῆς φλυαρίας τοῦ Ἀκινδύνου, μόλις εἶδεν ὅτι ἐγὼ ἐγνώριζα μὲ ἀκρίβειαν ὄχι μόνον τὸ κομισθὲν ἀπὸ αὐτόν ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἔγραψεν ὁ Ἀκίνδυνος κατὰ τῆς ἀληθείας, ἤρχισε νὰ λέγῃ μὲ θαυμασμόν «ἀπὸ ποῦ κατώρθωσες νὰ γνωρίζῃς ταῦτα καὶ ποῦ τὰ εὔρες, καὶ μάλιστα ὅλα αὐτὰ μαζί;». Διότι ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνος νομίζει ὅτι ἡμεῖς δὲν θὰ ἴδωμεν ταῦτα, διότι τὰ ἠσφάλισε μὲ μοχλοὺς καὶ κλειδιὰ διὰ τὸν μέλλοντα χρόνον, μάλλον δὲ εἰς σκότος καὶ ἀφάνειαν, ὥστε πλὴν ἑνὸς ἢ δύο, τῶν γνησιωτάτων φίλων νὰ μὴ γνωρίζουν οἱ ἄλλοι οὔτε εἰς ποῖον σημεῖον τῆς γῆς εὐρίσκονται ταῦτα. «Ἀπὸ ποῦ λοιπόν καὶ πῶς ἔφθασαν εἰς χεῖρας σας δὲν δύναμαι νὰ τὸ ἀντιληφθῶ». Γνωρίζω, εἶπα πρὸς αὐτόν, ὅτι ὁ Ἀκίνδυνος ἀποφεύγει νὰ ἐμφανισθῇ ἐμπρὸς μας καὶ ὅτι ἀποκρύπτει μὲ προσοχὴν τὰ ἐναντίον μας συγγεγραμμένα ἀπὸ αὐτόν, μολονότι κατὰ τὸν παρόντα ἐμφύλιον πόλεμον ἀπέκτησε παρρησίαν καὶ ἀπολαύει πλήρως τῆς μοχθηρίας τοῦ καιροῦ. Γνωρίζω λοιπόν ὅτι καὶ τώρα ἀποφεύγει τὸ βλέμμα μας ἐκεῖνος. Ἄλλωστε γνωρίζομεν ὅτι καὶ οἱ ἱερόσυλοι κρύπτονται ἀπὸ τὰ βλέμματα τῶν ἱερέων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καλύπτουν ἀποτελεσματικῶς τὰ κλοπιμαῖα καὶ τὰς ἀνιέρους ἀφαιρέσεις ἱερῶν σκευῶν.

στα περιαιροῦσιν. Ἄλλ' ὁ Θεὸς οὐκ ἀφήσιν τὰ παρακεχωρημένα γεγενῆσθαι εἰς τὸ καταπαίζεσθαι ὑπὸ τῶν θεραπευτῶν τῆς ἀληθείας.

- 28 Φέρε δὴ νῦν, ἐπειδὴ διέκοψας τὴν ἐπὶ τᾶλλα τῶν
 5 Ἄκινδύνου πρόοδον τῆς ὁμιλίας, ἐπὶ τὴν ἀνεγνωσμένην παρὰ σοῦ τὴν ἀρχὴν ἣν αὐτὸς ἔφησ ἐκείνου ρητορείαν ἐπανέλθωμεν, ἀνετάσσοντες τὸ πρῶην ὑπολελειμένον εἰ μὴ καὶ τοῦτο ληρωδία μᾶλλον ἢ ρητορεία. Φησὶ τοίνυν πρὸς ἡμᾶς, ἵνα συνελθὼν ὡς οἶόν τε πάλιν ἐνταῦθα προ-
 10 κομίσω· «πῶς θεοποιεῖν λέγετε τὴν ἀνούσιον καὶ ἀνυπόστατον τοῦ Θεοῦ χάριν καὶ ἐνέργειαν, καὶ ὁ περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος οἱ πατέρες ἔλεγον, πῶς οὐ Θεὸς τὸ θεοποιοῦν, τοῦθ' ὑμεῖς περὶ τῆς τοιαύτης χάριτος ἀμαθῶς καὶ δυσσεβῶς φατε, ὥστε δυοῖν θάτερον, ἢ τὰς
 15 τοιαύτας ἐνεργείας κοινωνεῖν τοῦ ἐκείνων ἀξιώματος καὶ ὑποστάσεις εἶναι πάσας ἢ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἐκείνων ὡς εἶναι καὶ ταῦτα ἀνούσια καὶ ἀνυπόστατα καὶ ἀλλότρια τῆς θείας οὐσίας καὶ ὅσα τούτοις ἔπεται». Πρὸς ὃν φαῖμεν ἂν ἡμεῖς· ἀρ' οὐκ αἰσθάνη σὺ σαυτοῦ
 20 καταμαρτυρῶν ἀρτίως; Σὺ γὰρ νῦν τυγχάνεις ἀποφαινόμενος ἴδιον εἶναι τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὸ θεοποιεῖν καὶ ὁμολογεῖς τοὺς ἁγίους φάναι, πῶς οὐ Θεὸς τὸ θεοποιοῦν. Ἐνίκα τοίνυν τοῦ μεγάλου Διονυσίου λέγοντος ἀκούων, «εἰ θεότητα νομίσεις τὸ χρῆμα τοῦ
 25 θεοποιοῦ δώρου καθ' ὃ θεοούμεθα καὶ τοῦτό ἐστιν ἀρχὴ τοῦ θεοῦσθαι, τῆς οὕτω λεγομένης θεότητος ὃ ὑπεράρχιός ἐστιν ἐπέκεινα», κτιστὸν ἀποφαίνῃ τὸ χρῆμα τοῦ θεοποιοῦ δώρου καὶ τὴν θεοποιοῦσαν θεότητα, δηλαδή τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, ὡς ἀρχὴν τῶν θεουμένων οὐσαν,
 30 δῆλος εἰ τὸ Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰς κτίσμα κατασπῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ἰδιαίτατον καὶ μόνου τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος εἶναι τε λέγεις τὸ θεοποιεῖν καὶ κτίσμι

Ἄλλὰ ὁ Θεὸς δὲν ἀφήνει ἀφανέρωτα τὰ παραχωρημένα νὰ γίνουν εἰς τὸ νὰ ἐμπαίζωνται ὑπὸ τῶν θεραπευτῶν τῆς ἀληθείας.

28

Ἐμπρὸς λοιπὸν, ἐπειδὴ διέκοψες τὴν πρόοδον τῆς συζητήσεως εἰς τὰς ἄλλας ἀπόψεις τοῦ Ἀκινδύνου, ἃς ἐπανελάθωμεν εἰς τὴν ἀναγνωσθεῖσαν ἀπὸ σέ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς, ὅπως ἐσὺ ὠνόμασες, ρητορείας ἐκείνου, διὰ νὰ ἐξετάσωμεν τὸ παραλειφθὲν προηγουμένως, ἂν δὲν εἶναι καὶ τοῦτο ληρωδία μᾶλλον παρὰ ρητορεία. Λέγει λοιπὸν πρὸς ἡμᾶς, διὰ νὰ παρουσιάσω πάλιν τὰς θέσεις του ἐδῶ ἐν συντομίᾳ· «πῶς λέγετε ὅτι θεοποιεῖ ἢ ἀνούσιος καὶ ἀνυπόστατος χάρις καὶ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅ,τι ἔλεγον οἱ πατέρες περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, πῶς δὲν εἶναι Θεὸς τὸ θεοποιοῦν, τοῦτο λέγετε σεῖς περὶ τῆς τοιαύτης χάριτος ἀμαθῶς καὶ δυσσεβῶς, ὥστε ἓν ἐκ τῶν δύο νὰ συμβαίη, ἢ ὅτι αἱ τοιαῦται ἐνέργειαι μετέχουν τοῦ ἀξιώματος ἐκείνων καὶ εἶναι ὑποστάσεις ὅλαι, ἢ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα μετέχουν ἐκείνων καὶ ταῦτα εἶναι ἀνούσια καὶ ἀνυπόστατα καὶ ἀλλότρια τῆς θείας οὐσίας καὶ ὅσα ἀκολουθοῦν εἰς αὐτά». Πρὸς τοῦτον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ἡμεῖς· ἄραγε δὲν αἰσθάνεσαι ἐσὺ τώρα ὅτι καταμαρτυρεῖς ὁ ἴδιος ἐναντίον σεαυτοῦ; Διότι σὺ τώρα ἀποφαίνεσαι ὅτι ἴδιον τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι τὸ θεοποιεῖν καὶ ὁμολογεῖς ὅτι οἱ ἅγιοι λέγουν, πῶς δὲν εἶναι θεὸς τὸ θεοποιοῦν; Ὅταν λοιπὸν, ἀκούων τὸν μέγαν Διονύσιον νὰ λέγη, «ἐὰν νομίσης θεότητα τὸ ἀγαθὸν τοῦ θεοποιοῦ δώρου κατὰ τὸ ὁποῖον θεούμεθα καὶ τοῦτο εἶναι ἀρχὴ τοῦ θεοῦσθαι, πάντως ὁ ὑπεράρχιος εἶναι ἐπέκεινα τῆς οὕτω λεγομένης θεότητος»⁶⁸, διακηρύσσης κτιστὸν τὸ ἀγαθὸν τοῦ θεοποιοῦ δώρου καὶ τὴν θεοποιούσαν θεότητα, δηλαδὴ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, ὡς οὔσαν ἀρχὴν τῶν θεουμένων, εἶναι φανερόν ὅτι καταβιδάζεις εἰς κτίσμα τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ λέγεις ὅτι τὸ θεοποιεῖν εἶναι ἰδιαίτατον γνῶρισμα μόνον

τὸ θεοῦν καὶ τὸ θεοποιόν, τὸ δὲ θεοῦν καὶ τὸ θεοποιεῖν
 καὶ τὸ θεοποιὸν διενήνοχεν οὐδέν, πῶς οὐχ ὁ Θεὸς καὶ
 αὐτὸς ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ θεοποιόν τε καὶ
 θεοῦν καὶ κτίσμα ὑπάρχον κατὰ σέ; Σὺ μὲν οὖν, εἰ μὴ
 5 μετὰμελον λήψη τῆς ἀσεβείας μετ' Ἀρείου καὶ Εὐνομίου
 καὶ Μακεδονίου κείση καὶ τοῦ καταλόγου τῶν ἀποκηού-
 κτων ἔση δι' αἰῶνος. Ἡμεῖς δὲ οὐ τοῦ Υἱοῦ μόνου καὶ
 τοῦ Πνεύματος εἶναι τὸ θεοποιεῖν φαμεν, ἀλλὰ καὶ τὸν
 Πατέρα θεοποιὸν οὐχ ἥττον ἴσμεν μετ' αὐτοῦ γὰρ ἐπι
 10 τοὺς ἀξίους κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν ἀφικνεῖται καὶ ἐνοῦ-
 ται τούτοις ὁ Χριστός, πάντως δὲ οὐκ ἄνευ τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος. Τριῶν δὲ τοῖς ἐνουμένοις ἐνθεωρουμένων,
 οὐσίας, ἐνεργείας, ὑποστάσεως, ἐνὶ τούτων ἢ δυσὶν, ἀλλ'
 οὐ πᾶσιν ἠνώσθαι τὰ ἐκ διαφόρων ἠνωμένα ἀναγκαῖον,
 15 εἰ μὴ μέλλει πείσεσθαι τὴν πρὸς ἀλληλα σύγχυσιν, ἀλλὰ
 δι' ἐνὸς ἀμφοτέρων ὄντος τοῦ αὐτοῦ συνδούμενα τῆς τε
 οἰκείας καταλλήλου σωτηρίας ἀραρότως ἔχειν καὶ τῆς
 πρὸς ἑκάτερα ἀλληλουχίας. Ἠνώσθαι τοίνυν Θεὸν ἀν-
 θρώπῳ κατ' οὐσίαν, ὡς μίαν εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ
 20 καὶ τοῦ ἀνθρώπου, μηδ' εἰς νοῦν ἔλθοι ποτέ τινι τῶν
 πάντων, τὸ δὲ καθ' ὑπόστασιν ἠνώσθαι θείαν ὡς μίαν
 εἶναι τῶν ἀσυγχύτως ἠνωμένων τὴν ὑπόστασιν, μόνου
 τοῦ δεσποτικοῦ προσλήμματος, ὃ παντὸς ἀνεπίδεκτον ὑ-
 πάρχον σπύλου καὶ τὴν θείαν χάριν καὶ ἐνέργειαν ὀλο-
 25 κληρον ἐπλούτησεν· οὐ γὰρ ἐκ μέτρου διδόναι τὸ Πνεῦμα
 τὸν Πατέρα, ταῦτ' οὐκ εἰπεῖν, λαμβάνειν τὸν Υἱὸν ὡς ἀν-
 θρωπον, ὃ βαπτιστῆς φησιν.

29 Ὁ δὲ μετ' ἐκεῖνον ἐρμηνεὺς ἀξιολογώτατος ἐκείνου
 μὴ τὴν οὐσίαν τοῦ θείου Πνεύματος ἐνταῦθα φησιν εἰ-
 30 πείν τὸν βαπτιστήν, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν· αὕτη γὰρ ἢ με-
 ριζομένη. Καὶ τοίνυν ἐπεὶ μήτε οὐσία μήτε ὑπόστασι

του̅ Υιου̅ και του̅ Πνεύματος και ὅτι τὸ θεοῦν και τὸ θεοποιόν εἶναι κτίσμα, κατὰ τίποτε δέ δέν διαφέρουν μεταξύ των τὸ θεοῦν και τὸ θεοποιεῖν και τὸ θεοποιόν, πῶς τὸ θεοποιόν και θεοῦν, τὸ κατὰ τὴν ἄποψίν σου κτίσμα, δέν εἶναι ὁ Θεός και ὁ ἴδιος ὁ Υἱός και τὸ ἅγιον Πνεῦμα; Ἐσὺ λοιπόν, ἐὰν δέν μεταμεληθῆς διὰ τὴν ἀσέβειαν, θὰ τοποθετηθῆς μαζί μέ τόν Ἄρειον και τόν Εὐνόμιον και τόν Μακεδόνιον, και θὰ εἶσαι αἰωνίως ἐγγεγραμμένος εἰς τόν κατάλογον τῶν ἀποκηρύκτων. Ἡμεῖς δέ δεχόμεθα ὅτι τὸ θεοποιεῖν δέν εἶναι μόνον του̅ Υιου̅ και του̅ Πνεύματος ιδιότης, διότι γνωρίζομεν ὅτι και ὁ Πατήρ εἶναι οὐχ ἡττον θεοποιός· διότι κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν κατέρχεται μετ' αὐτοῦ και ἐνοῦται πρὸς τούτους ὁ Χριστός, ὅπωςδήποτε δέ ὄχι χωρίς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ἐπειδὴ δέ εἰς τὰ ἐνούμενα ὑφίστανται τρία πράγματα, οὐσία, ἐνέργεια, ὑπόστασις, τὰ ἐκ διαφόρων ἠνωμένα πρέπει νὰ ἔχουν ἐνωθῆ μέ ἓν ἢ δύο ἐξ αὐτῶν και ὄχι μέ ὅλα, ἂν δέν πρόκειται νὰ ὑποστοῦν τὴν σύγχυσιν πρὸς ἄλληλα, ἀλλὰ συνδεόμενα δι' ἐνός τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ αὐτὸ εἰς ἀμφοτέρω, νὰ εἶναι προσηρμοσμένα τόσον εἰς τὴν οἰκείαν κατὰλληλον σωτηρίαν ὅσον και εἰς τὴν ἀλληλουχίαν τὸ ἓν πρὸς τὸ ἄλλο. Τὸ ὅτι λοιπόν ἔχει ἐνωθῆ ὁ Θεός μέ τόν ἄνθρωπον κατ' οὐσίαν, νὰ μὴ ἔλθῃ ποτὲ οὔτε εἰς τὸν νοῦν ὁποιουδήποτε, τὸ δέ ὅτι ἔχει ἐνωθῆ καθ' ὑπόστασιν θείαν ὥστε ἡ ὑπόστασις τῶν ἀσυγχύτως ἠνωμένων νὰ εἶναι μία, εἶναι ἴδιον μόνου του̅ δεσποτικοῦ προσλήμματος, τὸ ὁποῖον ὑπάρχον ἀνεπίδεκτον παντός σπίλου ἐπλούτησε και τὴν θείαν χάριν και ἐνέργειαν ὀλόκληρον· διότι ὁ Βαπτιστής λέγει ὅτι ὁ Πατήρ δέν δίδει μέ μέτρον τὸ Πνεῦμα, δηλαδή ὅτι λαμβάνει τοῦτο ὁ Υἱός ὡς ἄνθρωπος".

29

Ὁ δέ ἀξιολογώτερος ἐρμηνεὺς ἐκείνου μετὰ ἀπὸ ἐκείνον λέγει ὅτι ὁ Βαπτιστής ἐδῶ δέν ἐννοεῖ τὴν οὐσίαν του̅ θείου Πνεύματος ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν· διότι αὐτὴ εἶναι ἡ μεριζομένη. Ἐπομένως, ἐπειδὴ ἕκαστος τῶν θεου-

θεία τῶν θεουμένων ἕκαστος θεοῦται τῷ Θεῷ ἐνούμενος,
 λείπεται τοιγαροῦν ἐξ ἀνάγκης κατὰ τὴν θείαν θεοῦσθαι
 χάριν τε καὶ ἐνέργειαν, ὃ καὶ Γρηγόριος συνιείς ὁ τῆς
 θεολογίας ἐπώνυμος, «Χριστός», φησί, «διὰ τὴν θεότη-
 5 τα, κρίσις γὰρ αὕτη τῆς ἀνθρωπότητος οὐκ ἐνεργεία κα-
 τὰ τοὺς ἄλλους χριστοὺς ἀγιαζούσα, παρουσία δὲ ὅλου
 τοῦ χρίοντος». Ὁ δὲ θεόληπτος Μάξιμος, «νεύματι»,
 φησί, «Θεοῦ ἐκινουῦντο καὶ Μωϋσῆς καὶ Δαβὶδ καὶ ὅσοι
 τῆς θείας ἐνεργείας χωρητικοί, τῇ ἀποθέσει τῶν ἀνθρω-
 10 πίνων καὶ σαρκικῶν ἰδιωμάτων γεγόνασιν», οὗς ὁ αὐτὸς
 καὶ ζώσας ἀλλαχοῦ φησιν εἰκόνας Χριστοῦ καὶ ταυτὸν
 αὐτῷ μᾶλλον κατὰ τὴν χάριν ἢ ἀφομοίωμα. Καὶ πάλιν,
 «τῆς εἰκόνοσ ἀνελθούσης πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, ὡς τῆς θεί-
 15 ας ἐπειλημμένης ἐνεργείας καὶ πλέον ἠδομένης τῇ ἐκ-
 στάσει τῶν ἐπ' αὐτῆς καὶ ὄντων καὶ νοουμένων διὰ τῆς
 ἐκνικήσασαν αὐτὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ὥστε εἶναι μι-
 αν καὶ μόνην διὰ πάντων ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν
 ἀξίων Θεοῦ». Ὁρᾷς ὅτι κατὰ τὴν τοιαύτην χάριν τε
 καὶ ἐνέργειαν ἕκαστῳ τῶν θεουμένων ὁ Θεὸς ἐνούμενος
 20 τὸ ἠνωμένον θεοῖ μίαν δεικνύς τὴν ἑαυτοῦ τε κάκειναι
 ἐνέργειαν; Τοιαύτην οὖν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν ἔχων
 ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ Θεὸς
 καὶ θεοποιός ἐστὶ τε καὶ λέγεται. Καὶ ὁ θεοποιὸν ἕκα-
 στον τούτων εἰρηκῶς κατὰ ταύτην τὴν ἐνέργειαν θεο-
 25 ποιὸν προσεῖπε· καθ' ἑαυτὸ γάρ, τουτέστι κατ' οὐσίαν,
 τὸ θεῖον ἀνώνυμον. Καὶ ὁ ταύτην εἰρηκῶς θεοποιὸν, ὡς
 τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δύ-
 ναμιν καὶ ἐνέργειαν οὕτω προσηγόρευσε, καὶ δι' αὐτῆς
 ἐκεῖνον καὶ οὐχ ἕτερόν φησι θεοποιὸν. Οὐ γάρ ἐστι τῆς
 30 δυνάμεως καὶ ἐνεργείας τὸν ἐνεργοῦντα καὶ δυνάμενον

70. Λόγος 30 (Θεολογικός 4), 21, J. Barbel, σ. 214· PG 36, 132B.

71. Ζήτησις μετὰ Πύρρου, PG 91, 297A.

72. Περί ἀποριῶν, PG 91, 1076C.

μένων ἐνούμενος μὲ τὸν Θεὸν δὲν θεοῦται κατὰ τὴν οὐσίαν οὔτε κατὰ τὴν ὑπόστασιν, ἀπομένει ἀναγκαιῶς νὰ θεώνεται κατὰ τὴν θεϊαν χάριν καὶ ἐνέργειαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀντιλαμβανόμενος καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας λέγει, «Χριστὸς εἶναι διὰ τὴν θεότητα, διότι ἡ κρίσις αὐτῆ τῆς ἀνθρωπότητος δὲν ἀγιάζει κατ' ἐνέργειαν ὅπως συμβαίνει μὲ τοὺς ἄλλους χριστούς, ἀλλὰ κατὰ παρουσίαν ὁλοκλήρου τοῦ χρίοντος»⁷⁰. Ὁ δὲ θεόληπτος Μάξιμος λέγει, «μὲ τὸ νεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐκινουῦντο καὶ ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Δαβὶδ καὶ ὅλοι ὅσοι ἔγιναν χωρητικοὶ τῆς θείας ἐνεργείας διὰ τῆς ἀποθέσεως τῶν ἀνθρωπίνων καὶ σαρκικῶν ἰδιωμάτων»⁷¹, τοὺς ὁποίους ἀλλαχοῦ ὁ ἴδιος λέγει καὶ ζώσας εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ καὶ ταυτὸν μὲ αὐτὸν μᾶλλον παρὰ ἀφομοίωμα. Καὶ πάλιν, «τοῦτο θὰ συμβῆ ὅταν ἡ εἰκὼν ἀνέλθῃ εἰς τὸ ἀρχέτυπον ὡς ἐπιλαμβανομένη τῆς θείας ἐνεργείας καὶ διὰ τῆς ἐκστάσεως ἀπολαύουσα περισσότερον τῶν ἐπ' αὐτῆς ὄντων καὶ ὑφισταμένων λόγῳ τῆς ἐπ' αὐτῆς νίκης τῆς χάριτος τοῦ Πνεύματος, ὥστε νὰ εἶναι μία καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀξίων τοῦ Θεοῦ»⁷². Βλέπετε ὅτι ὁ Θεὸς ἐνούμενος μὲ ἕκαστον τῶν θεουμένων κατὰ τὴν τοιαύτην χάριν καὶ ἐνέργειαν θεώνει τὸ ἡνωμένον, δεικνύων μίαν τὴν ἐνέργειαν ἑαυτοῦ καὶ ἐκείνων; Τοιαύτην λοιπὸν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν ἔχων ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι καὶ λέγεται Θεὸς καὶ θεοποιός. Καὶ ὁ εἰπὼν ἕκαστον τούτων θεοποιὸν τὸν ὠνόμασεν οὕτω κατὰ ταύτην τὴν ἐνέργειαν· διότι καθ' ἑαυτό, δηλαδὴ κατ' οὐσίαν, τὸ θεῖον εἶναι ἀνώνυμον. Καὶ ὁ εἰπὼν ταύτην θεοποιὸν τὴν ὠνόμασεν οὕτω, ὡς δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καὶ δι' αὐτῆς ἐκείνον καὶ ὄχι ἄλλον λέγει θεοποιόν. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν, ἀποχωρίσας κανεὶς τὸν ἐνεργοῦντα καὶ δυνάμενον ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν δύ-

διαζεύξαντα καταλαβεῖν ἑφ' ἑαυτοῦ τὸ λειπόμενον. Ταῦτ'
 ἄρα καὶ ὁ μέγας Διονύσιος ὡς θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν
 καὶ θεοποιὸν θεότητα καὶ ἀρχὴν τῶν θεουμένων ἐξυμνή-
 σας ταύτην, καὶ ἄκτιστόν τε καὶ ἀναρχον διὰ τῶν ὑψη-
 5 λῶν τούτων ὀνομάτων δείξας (πῶς γὰρ ἂν εἶη ἡ ἀρχὴ
 τῶν θεουμένων ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων κτισμα, ἢ με-
 τεχομένη παρὰ τῶν ὑπερκοσμίων ἀπασῶν λειτουργικῶν
 δυνάμεων καὶ τὴν ἐν Θεῷ μονὴν αὐταῖς παρεχομένη καὶ
 θεότης ὑπάρχουσα καὶ θεαρχία, ὡς θέωσις ἀπάντων,
 10 ἀλλ' οὐχ ὡς θεώσεως μεταλαχοῦσα; πῶς γὰρ ἔσται θε-
 ωσις θεώσεως;). ταύτην οὖν ἐξυμνήσας ὁ μέγας ἐκεῖ-
 νος ὡς θεοποιόν, ἀλλ' οὐ θεοποιημένην, καὶ ἀμίμητον
 μίμημα, εἶτα φυλαττόμενος τὴν τῶν πολλῶν διάνοιαν,
 μή τις τὴν οὐσίαν τοῦτ' εἶναι νομίση τοῦ Θεοῦ, καὶ
 15 πρὸς Γάϊον ἐρῶμενον πῶς ὑπέρθεος ὁ Θεὸς ἀποκρινόμε-
 νος, οὐχ ὡς τῶν θέσει θεῶν ὑπερέχων ὁ Θεὸς ὑπέρθεός
 ἔστι, φησὶν, οὐ γὰρ ἂν ἦν καὶ πρὸ τῆς κτίσεως ὑπέρθε-
 ος, ἀλλ' ὡς καὶ τῆς θεοποιῦ ἐνεργείας καὶ θεαρχικῆς
 θεότητος ὑπερκείμενος, ἅτε κατ' οὐσίαν ὑπεράρχιος ὑ-
 20 πάρχων καὶ ἀμέθεκτος, οὐ δύο θεοὺς καὶ θεαρχίας ἐνου-
 σίους καὶ ἀνουσίους, ἐνυποστάτους καὶ ἀνυποστάτους,
 ὑπερκειμένους τε καὶ ὑφειμένους δεικνύς, κατὰ τοὺς
 Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου λήρους, ἀλλὰ τὰ ἀδιαίρετα τῷ
 λόγῳ διαιρῶν καὶ τὴν διαφορὰν αὐτῶν ἡμῖν γνωρίζων,
 25 ἀλλ' οὐ διστάς ταῦτα καὶ χωρίζων ἀπ' ἀλλήλων.

30 Οὕτω γὰρ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς πρὸς Ἀμ-
 φιλόχιον, τὴν ἀγάπην, τὴν χαρὰν, τὴν εἰρήνην, τὴν
 χρηστότητα, τὴν σοφίαν, τὴν σύνεσιν, καὶ τὰ παραπλη-
 σια τούτοις διελῶν τοῦ Πνεύματος καὶ ἀπαριθμησάμε-
 30 νος, εἰτὰ φησι, ταῦτα πάντα αἰδίως ἔχει τὸ Πνεῦμα τὸ

73. Περὶ θείων ὀνομάτων 1, 1, PG 3, 588AB.

74. Ἐπιστολὴ 2 πρὸς Γάϊον, PG 3, 1068A — 1069A.

ναμιν, νὰ καταλάβῃ μόνον του τὸ ὑπολειπόμενον. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ μέγας Διονύσιος ἐξύμνησε ταύτην ὡς θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν καὶ θεοποιὸν θεότητα καὶ ἀρχὴν τῶν θεουμένων, καὶ ἔδειξεν αὐτὴν διὰ τῶν ὑψηλῶν τούτων ὀνομάτων ἄκτιστον καὶ ἄναρχον⁷³ (διότι πῶς εἶναι δυνατὸν ἢ ἀρχὴ τῶν θεουμένων ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων νὰ εἶναι κτίσμα, ἢ μετεχομένη ἀπὸ ὅλας τὰς ὑπερκοσμίους λειτουργικὰς δυνάμεις καὶ παρέχουσα εἰς αὐτὰς τὴν ἐν Θεῷ διαμονὴν καὶ οὐσα θεότης καὶ θεαρχία, ὡς θέωσις ὅλων ἀλλ' ὄχι ὡς μεταλαβοῦσα θέωσιν; διότι πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχη θέωσις θεώσεως;): ταύτην λοιπὸν ἐξύμνησεν ὁ μέγας ἐκεῖνος ὡς θεοποιὸν ἀλλ' ὄχι θεοπεποιημένην, καὶ ὡς ἀμίμητον μίμημα. Ἐπειτα, διὰ νὰ προφυλάξῃ τὴν διάνοιαν τῶν πολλῶν, μὴ τυχὸν νομίση κανεὶς ὅτι τοῦτο εἶναι ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀποκρινόμενος εἰς τὸν Γάϊον ἐρωτήσαντα πῶς εἶναι ὑπέρθεος ὁ Θεός, λέγει ὅτι ὁ Θεός εἶναι ὑπέρθεος ὄχι ὡς ὑπερέχων τῶν θέσει θεῶν, διότι δὲν θὰ ἠδύνατο οὕτω νὰ εἶναι ὑπέρθεος καὶ πρὸ τῆς κτίσεως, ἀλλὰ ὡς ὑπερκείμενος τῆς θεοποιουῦ ἐνεργείας καὶ τῆς θεαρχικῆς θεότητος, ὡς ὢν κατ' οὐσίαν ὑπεράρχιος καὶ ἀμέθεκτος. Μὲ αὐτὰ δὲν δεικνύει δύο θεοὺς καὶ θεαρχίας ἐνουσίους καὶ ἀνουσίους, ἐνυποστάτους καὶ ἀνυποστάτους, ὑπερκειμένους καὶ ὑφειμένους, κατὰ τὰς φλυαρίας τοῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου, ἀλλὰ διαιρεῖ μὲ τὸν λόγον τὰ ἀδιαίρετα καὶ γνωρίζει εἰς ἡμᾶς τὴν διαφορὰν αὐτῶν, χωρὶς νὰ τὰ ἀποχωρίζῃ ἀλλήλων.

30

Πράγματι οὕτω καὶ ὁ μέγας Βασίλειος εἰς τὸ ἔργον Πρὸς Ἀμφιλόχιον, ἀποχωρίσας ἀπὸ τὸ Πνεῦμα καὶ ἀπαριθμήσας τὴν ἀγάπην, τὴν χαρὰν, τὴν εἰρήνην, τὴν χρηστότητα, τὴν σοφίαν, τὴν σύνεσιν, καὶ τὰ παρόμοια μὲ αὐτὰ, ἔπειτα λέγει, ὅλα αὐτὰ ἔχει αἰδίως τὸ Πνεῦμα τὸ ὄγιον, ἀλλὰ «αὐτὸ μὲν πηγάζον ἐκ Θεοῦ εἶναι ἐνυπόστα-

ἅγιον, ἀλλὰ «τὸ μὲν ἐκ Θεοῦ πηγάζον, ἐνυπόστατόν ἐστι,
 τὰ δὲ ἐξ αὐτοῦ πηγάζοντα ἐνέργειαι αὐτοῦ εἰσιν», οὐχ
 ὡς ἀνυπόστατους, ἀνυποστάτους τιθέμενος τὰς αἰδίους
 ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος (πῶς γὰρ ἂν ἀπηριθμεῖτο ταύ-
 5 ρας;) ἀλλ' ὡς μὴ ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει θεωρουμένας. Καί
 τὴν ὑπόστασιν γὰρ τῆς οὐσίας διαιροῦμεν καὶ τὴν πρὸς
 ἐκείνην διαφορὰν ἐπιδείκνυμεν περὶ αὐτῆς διαλεγόμε-
 νοί τισιν, ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἰδεῖν ὑπόστασιν χωρὶς οὐσίας.
 Εἰ δὴ χωρίσας ὁ λόγος ἐκάτερον ὁρῶη καὶ περὶ ἑκατέ-
 10 ρου σκέπτοιο καὶ ἰδίᾳ διεξίοι, πρὸς τοὺς δύο ὑποστά-
 σεις λέγοντας ἐπὶ Χριστοῦ κατὰ Νεστόριον, ἐπεὶ καὶ
 δύο φύσεις, ἢ μίαν τῆς ἁγίας Τριάδος ὑπόστασιν κατὰ
 Σαβέλλιον, ἐπεὶ καὶ μία ἢ οὐσία, δύο θεοὺς ἢ ἓνα σύν-
 θετον ἐξ ἀνουσίων καὶ ἐνουσίων ἐδημιούργησεν. Ἐπα-
 15 γε τῆς φρενοβλαβοῦς ὄντως ὑπονοίας καὶ τῶν κατηλο-
 γημένων λόγων. Τὸ δ' ἡμῖν ἐπάγειν τὸν Ἀκίνδυνον τοῖς
 διαφορὰν δεικνῦσι τῆς θείας οὐσίας τε καὶ ἐνεργείας
 καὶ πάντων τῶν κατ' εὐσεβῆ διάκρισιν θεωρουμένων ἐ-
 πὶ τοῦ ἐνὸς Θεοῦ, ὅτι μεταλήφονται τῶν ἀλλήλων ἑκα-
 20 στα ἰδιοτήτων, ὡς εἶναι μὲν τὰς ἐνεργείας καθ' ἑαυτὰς
 ἐν ὑποστάσει, τὴν δ' οὐσίαν ἀνούσιον, τὸν Υἱὸν τε καὶ
 τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνυπόστατον, καὶ μὴ συνορᾶν ὡς
 τοῦτ' ἐπ' ἀληθείας πέπονθεν αὐτός, ὁ τὴν διαφορὰν καὶ
 τὴν κατ' αὐτὴν διάκρισιν τῶν θείων ἐνεργειῶν καὶ τῆς
 25 θείας οὐσίας ἠρνημένος, πῶς οὐ περιφανῶς ἀνοηταίνον-
 τος; Καὶ γὰρ ἔστιν οὐ τῶν κατὰ τῆς αὐτοῦ δυσσεβείας
 ἐξηνηνεγμένων μοι βιβλίων, πεντήκοντα ταῖς μεγίσταις
 τῶν πονηρῶν αἰρέσεων περιπίπτων ὁ Ἀκίνδυνος ἀρι-
 δήλως ἀποδέδεικται, τῷ μηδεμίαν διαφορὰν λέγειν οὐ-
 30 σίας τε καὶ ἐνεργείας θείας.

31 Ἐνταῦθα δὴ τῶν λόγων, ἄλλις τῶν τοιούτων, ἐπι-
 φώνησεν ὁ προσδιαλεγόμενος· σὺ γὰρ ὡς γε νῦν πάρε-
 στιν ὁρᾶν, οὐκ ἀναιροῦντι τὰ συγγράμματα καὶ ἀνασκευ-

τον, αὐτὰ δὲ πηγάζοντα ἀπὸ αὐτὸ εἶναι ἐνέργειαι αὐτοῦ»⁷⁵, ὄχι διότι θεωρεῖ τὰς αἰδίους ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος ἀνυπάρκτους καὶ ἀνυποστάτους (διότι πῶς θὰ τὰς ἀπηρίθμει τότε;), ἀλλὰ διότι τὰς θεωρεῖ μὴ ὑφισταμένας εἰς ἰδίαν ὑπόστασιν. Πράγματι καὶ τὴν ὑπόστασιν διαιρουμένης οὐσίας καὶ τὴν πρὸς ἐκείνην διαφορὰν παρουσιάζομεν· ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἴδωμεν ὑπόστασιν χωρὶς οὐσίαν. Ἐὰν δὲ ὁ λόγος χωρίσας αὐτὰ βλέπη ἕκαστον τῶν δύο καὶ σκέπτεται δι' ἕκαστον τῶν δύο καὶ ἀναπτύσσει ἰδιαιτέρως πρὸς τοὺς λέγοντας δύο ὑποστάσεις ἐπὶ Χριστοῦ κατὰ Νεστόριον, ἐπειδὴ δύο εἶναι καὶ αἱ φύσεις, ἢ ἀντιθέτως μίαν ἐπὶ Τριάδος ὑπόστασιν κατὰ Σαβέλλιον, ἐπειδὴ μία εἶναι καὶ ἡ οὐσία, δύο θεοὺς δημιουργεῖ ἢ ἓνα σύνθετον ἀπὸ ἀνούσια καὶ ἐνούσια. "Απαγε τῆς πράγματι φρενοβλαβοῦς ὑπονοίας καὶ τῶν παραλόγων λόγων. Τὸ νὰ ἐπιφέρῃ δὲ ὁ Ἀκίνδυνος πρὸς ἡμᾶς οἱ ὁποῖοι ὑποδεικνύομεν διαφορὰν μεταξὺ θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας καὶ ὅλων τῶν κατ' εὐσεβῆ διακρίσιν παρατηρουμένων ἐπὶ τοῦ ἐνός Θεοῦ, ὅτι ἕκαστον θὰ μεταλάβῃ τὰς ιδιότητες τοῦ ἄλλου, ὥστε αἱ μὲν ἐνέργειαι νὰ εἶναι καθ' ἑαυτὰς ἐν ὑποστάσει, ἢ δὲ οὐσία νὰ εἶναι ἀνούσιος, ὁ δὲ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνυπόστατον, καὶ νὰ μὴ ἀντιλαμβάνεται ὅτι τοῦτο εἰς τὴν πραγματικότητά ἔπαθεν αὐτὸς ὁ ἴδιος, ὁ ἀρνούμενος τὴν διαφορὰν καὶ τὴν κατ' οὐσίαν διάκρίσιν τῶν θείων ἐνεργειῶν καὶ τῆς θείας οὐσίας· αὐτὸ πῶς δὲν εἶναι περιφανῶς ἴδιον ἀνοηταίνοντος ἀνθρώπου; Πράγματι εἰς κάποιον ἀπὸ τὰ συγγραφέντα ὑπ' ἐμοῦ κατ' αὐτοῦ βιβλία ἀποδεικνύεται πασιφανῶς ὅτι ὁ Ἀκίνδυνος περιπίπτει εἰς πενήκοντα αἰρέσεις μὲ τὸ νὰ λέγῃ ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμία διαφορὰ οὐσίας καὶ ἐνεργείας.

31

Εἰς τὸ σημεῖον πράγματι τοῦτο τῶν λόγων ὁ συνομιλητὴς ἀνεφώνησεν, ἀρκετὰ εἶναι αὐτὰ διότι ἐσύ, ὅπως εἶναι δυνατόν νὰ ἴδωμεν τῶρα, δὲν φαίνεσαι νὰ ἀναιρῆς

75. Κατ' Εὐνομίου 5, PG 29, 772C.

ἄζοντι τὰς Ἀκινδύνου καθ' ὑμῶν ἔοικας κατασκευάς,
 ἀλλ' οἷον ἐκφυσῶντι ταύτας οἶονεῖ τινα χοῦν ἢ τὴν ἀχύ-
 ρου λεγομένην ἄχνην πρὸς ἄνεμον λικμῶντι. Τῶν τοι-
 ούτων οὖν ἀπόχρη. Βία τοίνυν κατασχῶν σαυτόν, ρα-
 5 δίως γὰρ οὐκ οἶμαί σε διεσπᾶσθαι σχεῖν τῆς πρὸς τοὺς
 ἀντιλέγοντας ἐναγωνίου συμπλοκῆς, ἐκεῖνο φράσον δ'
 καὶ πρότερον ἠρόμην, πῶς οὐκ ἐναντία δοκοῦσι πρὸς ἀλ-
 λήλους λέγειν, ὃ τε θεολόγος Γρηγόριος καὶ ὁ Δαμασκη-
 νὸς πατήρ, ὃ μὲν θελήσεως τὰ θεληθέντα λέγων, ὃ δὲ
 10 μὴ εἶναι θελήσεως τὰ θεληθέντα;

32 Πρὸς ὃν αὐτὸς ἔφην αὐτὸς μὴ πολὺς ἴσθι τῶ τῆς θεο-
 λογίας γράμματι προσκείμενος· ἀποκτείνει γὰρ τοὺς μὴ
 περαιτέρω διορῶντας. Οὐκοῦν ἀναπεταννὺς αἰεὶ τὰ προ-
 θυρα τῆς θεορρημοσύνης, εἴσω πέμπε τὸ τῆς διανοίας
 15 ὄμμα καὶ τὸν σκοπὸν καὶ τὸ νόημα κατανόει μοι τῶν ἐν-
 θέων συγγραφέων οὐδὲν γὰρ ἐν αὐτοῖς σκολιὸν οὐδε
 στραγγαλιῶδες, ἀλλὰ πάντα εὐθέα ἐστὶ τοῖς νοοῦσι καὶ
 ὀρθὰ τοῖς εὐρίσκουσι γνῶσιν. Ὁ μὲν γὰρ θεολογικώτα-
 τος τῶν Γρηγορίων πρὸς τοὺς διατεινομένους μὴ τοῦ
 20 Πατρὸς Υἱὸν εἶναι τὸν Υἱόν, ἀλλὰ τῆς γεννήσεως, ἔτι
 δὲ καὶ τῆς θελήσεως καὶ ἀπλῶς τῆς οἴασου ἐνεργείας
 καὶ κινήσεως τὰ γεγονότα, μὴ εἶναι, φησί, τῆς θελή-
 σεως τὸ θεληθὲν ἢ τῆς οἴασου κινήσεως τὸ τελεσθὲν,
 ἀλλὰ τοῦ κινουμένου καὶ τοῦ θέλοντος· αὕτη γὰρ ἐκείνου
 25 εἶναι παρίστησιν αὐτό. Καὶ παρὰ τοῦτο τῆς ἐκείνου
 θελήσεως τὸ θεληθὲν καὶ τῆς κινήσεως εἶη ἂν τὸ τελε-
 σθὲν, ἐπειδήπερ ἐκείνου τοῦτό ἐστι τοῦ προκαταρκτικοῦ
 αἰτίου. Εἰ δὲ σὺ τὸ δεικτικὸν τῆς πρὸς τὸν θέλοντα σχέ-
 σεως τοῦ θεληθέντος, δηλαδὴ τὴν θέλησιν, ὡς διαιρε-
 30 τικὸν ἀπατώμενος ἐκδέχη, τὸ ὑφεστὸς καὶ μᾶλλον αἰ-

τὰ συγγράμματα καὶ νὰ ἀνασκευάζῃς τὰς ἐναντίον σου κατασκευὰς τοῦ Ἀκινδύνου, ἀλλὰ τρόπον τινὰ νὰ ἐκφυσᾷς ταύτας ὡσάν νὰ λικμίζῃς εἰς τὸν ἄνεμον χῶμα ἢ τὴν λεγομένην ἄχνην ἀχύρου. Ἀρκετὰ ὅμως τὰ τοιαῦτα. Ἄφοῦ λοιπὸν ἀνακόψῃς σεαυτὸν βιαίως, διότι δὲν νομίζω ὅτι εἶναι εὐκόλον νὰ ἀποσπασθῇς τῆς μαχητικῆς συμπλοκῆς πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας, εἰπὲ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἠρώτησα καὶ προηγουμένως, πῶς δὲν φαίνεται νὰ λέγουν ἀντίθετα πρὸς ἀλλήλους ὁ Θεολόγος Γρηγόριος καὶ ὁ Δαμασκηνὸς πατήρ, ἀφοῦ ὁ πρῶτος λέγει ὅτι τὰ θεληθέντα εἶναι τῆς θελήσεως, ὁ δὲ δεῦτερος ὅτι δὲν εἶναι τῆς θελήσεως τὰ θεληθέντα;

32

Πρὸς τοῦτον εἶπα πάλιν ἐγώ. Μὴ εἶσαι τόσοσιν πολὺ προσκολλημένος εἰς τὸ γράμμα τῆς θεολογίας, διότι τοῦτο ἀποκτείνει τοὺς διαβλέποντας πέραν ἀπὸ αὐτό. Ἐπομένως ἀνοίγων πάντοτε τὰ πρόθυρα τῆς θεωρημοσύνης, στέλλε μέσα τὸ ὄμμα τῆς διανοίας καὶ κατανόει, παρακαλῶ, τὸν σκοπὸν καὶ τὸ νόημα τῶν ἐνθέων συγγραφέων· πράγματι δὲ εἰς αὐτοὺς δὲν ὑπάρχει τίποτε στραβὸν ἢ στραγγαλισμένον, ἀλλὰ ὅλα εἶναι εὐθέα εἰς τοὺς νοοῦντας καὶ ὀρθὰ εἰς τοὺς εὐρίσκοντας γνῶσιν. Ὁ μὲν θεολογικώτατος τῶν Γρηγορίων λέγει πρὸς τοὺς διατεινομένους· ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ τῆς γεννήσεως, προσέτι δὲ καὶ ὅτι τὰ δημιουργήματα εἶναι τῆς θελήσεως καὶ γενικῶς τῆς ὁποιασδήποτε ἐνεργείας καὶ κινήσεως, ὅτι δὲν εἶναι τῆς θελήσεως τὸ θεληθὲν ἢ τῆς ὁποιασδήποτε κινήσεως τὸ τελεσθὲν, ἀλλὰ τοῦ κινουμένου καὶ τοῦ θέλοντος⁷⁶. διότι αὐτὴ παριστᾷ ὅτι τοῦτο εἶναι ἐκεῖνου. Καὶ κατὰ τοῦτο δύναται νὰ εἶναι τῆς θελήσεως ἐκεῖνου τὸ θεληθὲν καὶ τῆς κινήσεως τὸ τελεσθὲν, ἐπειδὴ τοῦτο εἶναι ἐκεῖνου τοῦ προκαταρτικοῦ αἰτίου. Ἐὰν δὲ ἐσὺ τὸ ἐνδεκτικὸν τῆς πρὸς τὸν θέλοντα σχέσεως τοῦ θεληθέντος, δηλαδὴ τὴν θέλησιν, ἀπατώμενος ἐκλαμβάνῃς ὡς διαιρετικόν, σκέψου, λέγει, παρακα-

τιον τοῦ θεληθέντος σκόπει μοι, φησίν, αὐτὸν τὸν θέ-
 λοντα, τούτου τιθέμενος τὸ θεληθέν· ἢ γὰρ κίνησις καὶ
 θέλησις οἰονεῖ τις σύνδεσμός ἐστι τούτων μεταξύ, οὐχ
 ἑαυτῆς, ἀλλὰ τοῦ θέλοντος τὸ θεληθέν δεικνῦσα. Ταῦτα
 5 μὲν ὁ μέγας θεολόγος. Ὁ δ' ἐκ Δαμασκοῦ τῶν θείων εἶ-
 περ τις ἀσφαλῆς διδάσκαλος, πρὸς τοὺς ὁμοίως τοῖς
 κτίσμασι τὸν Υἱὸν λέγοντας ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ὁμοίως
 ἔχειν ἰσχυριζομένους πρὸς ταῦτ' ἄμφω τὸν Πατέρα,
 τῶν οἰονεῖ συνδέσμων τούτων, ὧν ἔφθημεν εἰπόντες τὴν
 10 διαφορὰν ἐπιδεικνύς, «ἢ μὲν τοῦ Θεοῦ δημιουργικῆ»,
 φησίν, «ἐνέργεια, τουτέστιν ἢ χρῆσις καὶ ἢ διὰ τῶν ἀ-
 ποτελεσμάτων φανέρωσις τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργικῆς
 δυνάμεως, αὐτὸ τὸ κτίζειν, θελήσει καὶ ἀθελησίᾳ ὑπό-
 κείται. Ἡ δὲ γέννησις, δηλονότι τὸ γεννᾶν, ἔπεται ἢ
 15 φύσει, ἀλλ' οὐχ ὑπόκειται θελήσει. Διὸ φύσεως ἔργον
 οὐσα μόνης, ἀλλ' οὐχὶ καὶ θελήσεως, ἀναρχος καὶ αἰ-
 διὸς ἐστίν, ἅμα τῇ πηγαίᾳ καὶ θεογόνῳ τοῦ Πατρὸς θεό-
 τητι καὶ ἀδιαστάτως παντάπασιν συνεπινοουμένη». Ἡ γὰρ
 κτίσις, δηλαδή τὸ τε κτίζειν ἢ καὶ αὐτὸ τὸ τελεσθῆν,
 20 ἔργον θελήσεως· ὅτε γὰρ ἠθέλησεν ὁ Θεὸς ἐφανέρωσεν
 διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων τὴν δημιουργικὴν δύναμιν αὐ-
 τοῦ. Διὸ οὐ συναῖδιον τῷ Θεῷ τὸ κτίζειν καὶ τὸ κτίσμα,
 τὸ δὲ γεννᾶν καὶ τὸ γεγεννημένον φύσει συναῖδιον. Οὐ-
 κουν ὁ Δαμασκόθεν θεολογικὸς φωστὴρ εἶναι τοῦ θέλον-
 25 τος τὸ θεληθέν ἀπαγορεύει, καθάπερ ἐκεῖνοι πρὸς οὓς ὁ
 θεολόγος ἀντιλέγων τοῦ θέλοντος εἶναι κατεσκευάσεν το
 θεληθέν, ἀλλὰ καὶ οὗτος διὰ τῆς θελήσεως τοῦ δι' ἀγα-
 θότητα θελήσαντος προαγαγεῖν εἶναι κατασκευάζει τὰ
 τεθελημένα καὶ διὰ τῆς γεννήσεως Υἱὸν τε τοῦ Πατρὸς
 30 τὸν Υἱὸν καὶ συναῖδιον αὐτῷ. Βλέπεις πῶς ἐν τὸ παρ'
 ἀμφοτέρων περαινόμενον; Ἡμεῖς οὖν κἄν περὶ τὸν λέ-

λῶ, τὸ ὑφιστάμενον καὶ μᾶλλον αἴτιον τοῦ θεληθέντος, τὸν ἴδιον τὸν θέλοντα, ἀποδίδων εἰς αὐτὸν τὸ θεληθέν· διότι ἡ κίνησις καὶ θέλησις εἶναι τρόπον τινὰ σύνδεσμος μεταξὺ τούτων, δεικνύουσα ὅτι τὸ θεληθέν δὲν εἶναι ἑαυτῆς ἀλλὰ τοῦ θέλοντος. Ταῦτα μὲν λέγει ὁ μέγας θεολόγος. Ὁ δὲ ἐκ Δαμασκοῦ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἀσφαλῆς διδάσκαλος τῶν θείων ὑποδεικνύων τὴν διαφορὰν τῶν οἰονεῖ συνδέσμων τούτων τοὺς ὁποίους εἶπομεν πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοίως μὲ τὰ κτίσματα ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἰσχυριζόμενος ὅτι ὁ Πατὴρ ἔχει ὁμοίως πρὸς ἀμφότερα ταῦτα, λέγει, «ἡ μὲν δημιουργικὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ ἡ χρῆσις καὶ ἡ διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων φανέρωσις τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ τοῦτο τὸ κτίζειν, ὑπόκειται εἰς τὴν θέλησιν καὶ τὴν ἀθελήσιαν. Ἡ δὲ γέννησις, δηλαδὴ τὸ γεννᾶν, ἀκολουθεῖ τὴν φύσιν, ἀλλὰ δὲν ὑπόκειται εἰς τὴν θέλησιν. Διὰ τοῦτο, οὔσα ἔργον μόνης τῆς φύσεως, ἀλλ' ὄχι καὶ θελήσεως εἶναι ἄναρχος καὶ αἰδιος, καὶ συνυφίσταται μαζὶ μὲ τὴν πηγαίαν καὶ θεογόνον θεότητα τοῦ Πατρὸς καθ' ὁλοκληρίαν ἀδιαστάτως»⁷⁷. Διότι ἡ κτίσις, δηλαδὴ τὸ κτίζειν ἢ καὶ αὐτὸ τὸ τελεσθέν, εἶναι ἔργον θελήσεως· διότι ὅταν ἠθέλησεν ὁ Θεός, ἐφανέρωσε διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων τὴν δημιουργικὴν δύναμιν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι συναϊδιον μὲ τὸν Θεὸν τὸ κτίζειν καὶ τὸ κτίσμα, τὸ δὲ γεννᾶν καὶ τὸ γεγεννημένον εἶναι φύσει συναϊδιον. Δὲν ἀρνεῖται ἐπομένως ὁ ἐκ Δαμασκοῦ θεολογικὸς φωστήρ ὅτι τὸ θεληθέν εἶναι τοῦ θέλοντος, ὅπως ἐκεῖνοι πρὸς τοὺς ὁποίους ἀντιλέγων ὁ Γρηγόριος κατεσκεύασεν ὅτι τὸ θεληθέν εἶναι τοῦ θέλοντος, ἀλλὰ καὶ οὗτος διὰ τῆς θελήσεως κατασκευάζει νὰ εἶναι τὰ θεληθέντα τοῦ θελήσαντος νὰ παραγάγη ταῦτα καὶ διὰ τῆς γεννήσεως προβάλλει τὸν Υἱὸν ὡς υἱὸν τοῦ Πατρὸς καὶ συναϊδιον μὲ αὐτόν. Βλέπεις πῶς εἶναι ἓν τὸ ἀπὸ ἀμφοτέρους συμπεραινόμενον; Ἡμεῖς λοιπόν, καὶ ἂν χρειάζεται νὰ κοπιάζωμεν εἰς

γον κάμνειν δέη τό γε εἰς ἡμᾶς ἤκον οὐδένα τῶν ἀπάν-
των ἀνήσομεν νομίζειν, ἀλλ' οὐδ' ἄλλου του λέγοντος
παραδεξαίμεθ' ἄν ὑπεναντίας ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις τοῖς
πατέρας ἡμῶν θεολογεῖν, ὃ καὶ ὑμεῖς εἶπερ ἐζητεῖτε,
5 πάλαι ἄν ὁμόλογοι διετελεῖτε τοῖς τε ἁγίοις καὶ ἡμῖν.
'Ἄλλ᾽ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄρτι μοι προειρημένων, πόσας οἶει
τὸν 'Ακίνδυνον συμπλάσαι διθειᾶς; Πολλοὶ γάρ, νῦν ἀ-
ναπεφήνασι διαφοραὶ καὶ κατ' αὐτὰς πολλὰ τὰ ἄκτιστα,
ἢ αἰδῖος φύσις, ἢ αἰδῖος γέννησις· ἢ μὲν γὰρ ἔργον, ἢ
10 δὲ θεία φύσις ἢς ἢ θεία γέννησις ἔργον. 'Ἡ δ' αὖ θεία
θέλησις καὶ αὐτῇ διαφέρει τῆς θείας φύσεως — ἄλλο
γὰρ ἔργον ἑκατέρας — ἀλλὰ καὶ τῆς γεννήσεως· ἢ μὲν
γὰρ ἔργον εἴρηται τῆς φύσεως, τῆς δὲ θελήσεως ἔργον
ὃ μηδαμῶς προσήκει τῇ γεννήσει.

3315 Πρὸς ταῦτα μειδιάσας ἠδὺ λίαν ὁ προσδιαλεγόμενος,
ἐξαναστὰς τε καὶ τὰ τελευταῖα προσειπὼν, οὐκέτι μετὰ
τοῦ ὁμοίου θράσους ἐπανήκει πρὸς τὰς φίλας αὐτῷ δι-
τριβᾶς. 'Ἐγὼ δὲ ταῦτ' ἐπέστειλα τῇ σῆ συνέσει, κὰν κἢ
πόρρω βάλλω τοῦ εἰκότος καὶ τᾶλλα τῆς 'Ακινδύνου κα-
20 κονοίας ὑμῖν ἀντὶ σκοποῦ προθείς, τούτων εὐθὺ πέμπειν
παρακαλέσω τὰς ἐκ λόγων βολίδας· χρῆσθαι γὰρ ὑπὲρ
εὐσεβείας τῇ δυνάμει τῶν λόγων τοῖς καθ' ὑμᾶς διὰ βί-
ου περι λόγους ἐσχολακόσι τῶν ὀφειλομένων διαφερόν-
τως. Εἰ γὰρ καὶ βίος ὑμῖν ὁ λόγος, ἀλλ᾽ καὶ πρὸ τοῦ
25 βίου τὸ εὐσεβεῖν, ἀνωθεν ἐκ προγόνων οἷ᾽ τινὰ κληρὸν
ὑπερκόσμιον ὄντως ἐφ' ὑμᾶς εἰλικρινῆ καὶ ἀμείωτον κα-
ταβαίνοντα κερτημένοις, τὸ τὰ θεῖα φρονεῖν, ὡς εἶναι
πολλαχῶς, ἀλλ' οὐχ ἐνὶ τρέπῳ, πρὸς ὑμᾶς λέγειν ἐκεῖνο
τὸ ἀποστολικόν, «ὑμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστε ἐν Χριστῷ 'Ιη-

τὸν λόγον, τὸ κατὰ δύναμιν δὲν θὰ ἐπιτρέψωμεν κανένα ἀπολύτως νὰ νομίζη οὔτε θὰ δεχθῶμεν ὅποιονδήποτε ἄλλον λέγοντα ὅτι οἱ πατέρες θεολογοῦν ἐναντίον πρὸς ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους. Ἐὰν ἐπεζητεῖτε καὶ σεῖς τὸ πρᾶγμα αὐτό, θὰ ἦσθε ἀνέκαθεν ὁμόλογοι τῶν ἀγίων καὶ ἡμῶν. Ἄλλὰ τώρα ἄς ἐπιστρέψωμεν εἰς τὰ πρὸ ὀλίγου λεχθέντα· πόσας διθεΐας νομίζεις ὅτι συνέπλασεν ὁ Ἀκίνδυνος; Διότι τώρα ἔχουν ἀναφανῆ πολλαὶ διαφοραὶ καὶ κατ' αὐτὰς τὰ ἄκτιστα εἶναι πολλά, ἢ αἰδιος φύσις, ἢ αἰδιος γέννησις· ἢ μὲν μία εἶναι ἔργον, ἢ δὲ ἄλλη εἶναι ἢ θεία φύσις τῆς ὁποίας εἶναι ἔργον ἢ θεία γέννησις. Ἡ δὲ θεία θέλησις πάλιν διαφέρει καὶ αὐτὴ τῆς θείας φύσεως —διότι ἐκάστης τῶν δύο τὸ ἔργον εἶναι ἄλλο— ἀλλὰ καὶ τῆς γεννήσεως· διότι ἢ μὲν μία λέγεται ἔργον τῆς φύσεως, τῆς δὲ θελήσεως ἔργον εἶναι τὸ μὴ ἀρμόζον καθόλου εἰς τὴν γέννησιν.

33

Μειδιάσας πρὸς αὐτὰ μὲ πολλὴν γλυκύτητα ὁ συνομιλητής, ἐγερθεὶς καὶ προφέρων τὰ τελευταῖα, ἐπανέρχεται πρὸς τὰς ἀγαπητάς του διατριβάς ὄχι μὲ ὅμοιον θράσος. Ἐγὼ δὲ ἔστειλα ταῦτα εἰς τὴν σύνεσίν σου, καὶ ἂν δὲν ἀστοχῶ πολὺ ἀπὸ τὸ ἀντικείμενον, θέσας καὶ τὰς ἄλλας ὄψεις τῆς κακονοίας τοῦ Ἀκινδύνου ὡς στόχον, θὰ παρακαλέσω νὰ ἐπιτρέψετε νὰ σᾶς στείλω τὰς ἐκ λόγων βολίδας τούτων. Διότι εἰς τοὺς διὰ βίου καθ' ὑμᾶς ἀφιερωμένους εἰς τοὺς λόγους εἶναι ἰδιαίτερον χρέος νὰ χρησιμοποιοῦν ὑπὲρ εὐσεβείας τὴν δύναμιν τῶν λόγων. Πράγματι, ἔστω καὶ ἂν ὁ βίος εἶναι διὰ σᾶς ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ βίου ἔρχεται τὸ εὐσεβεῖν, ἐφ' ὅσον κατέχετε αὐτὸ ἐκ προγόνων ὡσάν κληρον πράγματι ὑπερκόσμιον κατερχόμενον πρὸς σᾶς γνήσιον καὶ ἀμείωτον, τὸ νὰ φρονῆτε τὰ θεῖα, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὸν μὲ πολλοὺς καὶ ὄχι μὲ ἓνα τρόπον νὰ λέγωμεν πρὸς σᾶς ἐκεῖνο τὸ ἀποστολικόν, «σεῖς εἴσθε ἐκ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὁ

σοῦ, ὃς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ καὶ δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις».

Ἐρρωμένος μοι διαβιώης καὶ τῆς συνουροῦ τροφῆς παραβαλλομένης δαψιλοῦς παρὰ τῆς Ἀκινδύνου Κίρκης
 5 ἄγευστος μετὰ τῶν φίλων ἑταίρων· ἀνύσιμον δ' ἔξεις τὴν εὐχὴν, εἰ παρ' εὐαγοῦς Ἑρμοῦ λαβὼν ἔχεις τὸ λωτόν, καὶ μάλιστ' ἐπὶ νοῦν, τοὺς τῇ εὐσεβείᾳ δηλονότι συνηγόρους λόγους.

 78. Α' Κορινθ. 1, 30-31.

79. Ἐννοεῖται ἡ Εἰρήνη Χούμναινα.

ὁποῖος ἔγινε δι' ἡμᾶς σοφία ἀπὸ Θεοῦ καὶ δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις»⁷⁸.

Εἶθε νὰ διαβιοῖς μὲ ὑγείαν καὶ ἄγευστος τῆς χοιροποι-
ητικῆς τροφῆς ἢ ὁποῖα προσφέρεται πλουσίως ἀπὸ τὴν
Κίρκην τοῦ Ἀκινδύνου καὶ τῶν ἀγαπητῶν συντρόφων της⁷⁹.
Θὰ εὐρης δὲ ἀποτελεσματικὴν τὴν εὐχήν, ἂν ἔχης τὸν λω-
τόν, λαβὼν αὐτὸν ἀπὸ ἀγνόν Ἑρμῆν, καὶ μάλιστα εἰς τὸν
νοῦν, δηλαδὴ τοὺς συνηγόρους τῆς εὐσεβείας λόγους.

ΤΟΝ ΟΣΙΩΤΑΤΟΝ ΕΝ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΙΣ
ΚΥΡΙΟΝ ΠΑΥΛΟΝ ΤΟΝ ΑΣΑΝΗΝ

1 "Εναγχος ἡμῖν ἐντυχὼν ὁ καθ' αἷμα μὲν τοῖς βασι-
λεύουσι προσήκων σύ, κατὰ πνεῦμα δὲ παῖς καὶ ἀδελ-
φὸς εἶναι προηρημένος τῶν ἐλαχίστων ἡμῶν διὰ τὴν
ὑπὸ τοῦ Κυρίου μακαριζομένην πτωχείαν τοῦ πνεύμα-
5 τος, ποθεῖν εἰρηκας μαθεῖν, τίς, ἦν προστησάμενος Ἄ-
κίνδυνος δόξαν, καὶ τίνος τῶν ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος
ἄθεσμα Θεοῦ πέρι πεφρονηκότων, κατὰ τῆς αὐτοῦ πα-
ραδειχθείσης ἐν Θαβὼρ κεχωρηκέναι δόξης ἔργῳ καὶ
λόγῳ καὶ συγγράμμασι πολυλέσχοις τεθάρρηκεν. Ἡ δὲ
10 οὐ δόξα μᾶλλον, ἀλλ' ἀδοξία τις εἶναι δοκεῖ καὶ πᾶσα
μᾶλλον ἢ τις· περιπίπτει γὰρ πᾶσιν ὁ ταύτης ἀντεχόμε-
νος οὗτος οἷς ἐφαρμόζει τοῦνομα, τὴν τε θείαν ἐκείνην
ἀτιμάζων δόξαν καὶ τοὺς ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος καὶ τὸ
νῦν εἶναι ταύτην ἀνυψοῦντας πρὸς δύναμιν, ἀληθέστε-
15 ρον δ' εἰπεῖν ἑαυτόν, καὶ κακοδοξίαν ἐντεῦθεν τὴν αἰ-
σχίστην νοσῶν· καὶ τρίτον, ὁ καὶ μάλιστ' ἂν ἀντιδιαστέλ-
λοιτο πρὸς τὴν τῆς σῆς σεβασμιότητος πεῦσιν, μηδεμιᾶ
δόξη καὶ ὑπολήψει περὶ ταύτης στοιχῶν εἰ τέλος, ἧς
ἠρώτησας, δόξης. Μάθοις δ' ἂν τοῦτο σαφῶς, παρὰ τῶν
20 αὐτοχείρων ἐκείνου παρ' ἡμῖν συγγραμμάτων. Ἦν γὰρ
ἂν ἔχοι τις περὶ τοῦ φωτὸς ἐκείνου τὴν δόξαν, εὕρησει
παρὰ τούτοις τὴν ἐναντίαν· τοῦτο γὰρ ὡς ἔοικεν ἐξεμε-
λέτησεν ὁ συγγραφεὺς τῶν τοιούτων, ἔφ' ἑαυτὸν μὲν

3
ΠΡΟΣ
ΤΟΝ ΟΣΙΩΤΑΤΟΝ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΝ
ΚΥΡΙΟΝ ΠΑΥΛΟΝ ΑΣΑΝΗΝ

1 Συναντήσας ἡμᾶς προσφάτως σὺ ὁ κατὰ τὸ αἷμα μὲν ὦν συγγενῆς τοῦ βασιλέως, κατὰ τὸ πνεῦμα δὲ προτιμήσας νὰ εἶσαι υἱὸς καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν τῶν ἐλαχίστων λόγῳ τῆς μακαριζομένης ὑπὸ τοῦ Κυρίου πτωχείας τοῦ πνεύματος, εἶπες ὅτι ποθεῖς νὰ μάθης, ποία εἶναι ἡ δοξασία τῆς ὁποίας προΐσταται ὁ Ἀκίνδυνος, καὶ εἰς ποίου ἐκ τῶν καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας ἐκφρασάντων ἄνομα φρονήματα περὶ Θεοῦ τὸ ἔργον, τὸν λόγον καὶ τὰ φύλλα συγγράμματα ἐνεπιστεύθη ὥστε νὰ προχωρήσῃ κατὰ τῆς παραδειχθείσης εἰς τὸ Θαβῶρ δόξης τοῦ Θεοῦ. Αὕτῃ βεβαίως δὲν φαίνεται νὰ εἶναι δοξασία ἀλλὰ μᾶλλον ἀδοξία, καὶ μᾶλλον πᾶσα ἀδοξία παρὰ μία, διότι οὗτος ὁ ἔχων ταύτην τὴν δόξαν περιπίπτει εἰς ὅλα ἐκεῖνα εἰς τὰ ὅποια ἀρμόζει τὸ ὄνομα, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀτιμάζων τὴν θεῖαν ἐκείνην δόξαν καὶ τοὺς ἀπὸ ἀνέκαθεν ἕως σήμερα ἀνυψοῦντας ταύτην κατὰ δύναμιν, ἀληθέστερα δὲ ἀτιμάζων ἑαυτόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ νοσῶν ἐκ τούτου τὴν αἰσχίστην κακοδοξίαν· καὶ ἐκ τρίτου, κάτι τὸ ὁποῖον ἀντιτάσσεται κατ' ἐξοχὴν πρὸς τὸ ἐρώτημα τῆς σεβασμιότητός σου, μὴ συντασσόμενος μέχρι τέλους μὲ καμμίαν δόξαν καὶ μὲ καμμίαν ἰδέαν περὶ ταύτης τῆς δόξης διὰ τὴν ὁποίαν ἠρώτησες. Δύνασαι δὲ νὰ μάθης τοῦτο σαφῶς καὶ ἀπὸ τὰ αὐτόγραφα συγγράμματα ἐκείνου τὰ ὅποια εὐρίσκονται πλησίον μας. Πράγματι ὅποιαν δόξαν ἔχει κανεὶς περὶ τοῦ φωτός ἐκείνου, θὰ εὔρη εἰς αὐτὰ τὴν ἀντίθετον· φαίνεται δηλαδὴ ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῶν τοιούτων ἐμελέτησε μὲ προσοχὴν τοῦτο, νὰ στρέφεται πάντοτε

ἀεὶ διὰ τινων ἐναντιώσεων στρέφεσθαι καὶ ἀντιλέγειν
 ἑαυτῶ μὲν πρῶτον ἐν πᾶσι καὶ πολλαχῶς, ἐφ' ἑκάστου
 παρισταμένου, τῶν δ' ἄλλων ἑκάστῳ πλεοναχῶς μὲν,
 οὐκ ἐν ἅπασι δέ· τίς γὰρ ἂν εὐρεθείη τῶν πάντων, πάν-
 5 τα περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ αὐτὰ τὰ ἐναντιώτατα λέγων, καθά-
 περ οὗτος; Τίνα γὰρ δὴ καὶ σχοίη τις ἂν περὶ τοῦ θειο-
 τάτου φωτὸς ἐκείνου τὴν δόξαν, ὑπερ ἀπορρητῶς εἶδον
 οἱ τῶν ἀποστόλων ἀριστίνδην ἐξειλεγμένοι καὶ τῶ Κυ-
 ρίῳ τηνικαῦτα τὸ ἄρος συναναβάντες ὅτι ἄκτιστον;

210 Ἄλλ' εὐθύς εὐρήσει τὴν πολεμίαν τῶ φωτὶ χεῖρα
 γράφουσαν «οὐδεμιᾶ γεγεννημένη φύσει οὐδὲ αὐταῖς ταῖς
 ἀνωτάτω περὶ τὸ θεῖον δυνάμεσι καὶ πρώταις, ὁρᾶν οἴ-
 ὄν τέ τι ἄκτιστον»· καὶ πάλιν, «οὐδὲν ὅπερ αὐτὸ τοῦτο
 εἰς ὄρασιν ἔρχεται σωματικῶν ὀφθαλμῶν ὅπωςδῆποτε
 15 ἄκτιστόν ἐστι, κἂν Μωυσῆς, κἂν Παῦλος ὁ εἰς τρίτον
 οὐρανὸν ἀνελθών, κἂν ἄγγελος ἦ, ὁ τῆς θείας θεωρίας
 ἀπτόμενος»· καὶ πάλιν, «τὸ μόνον ἄκτιστον φῶς καὶ ἡ
 ἄκτιστος δόξα, ἦγουν ἡ θεία φύσις, παντελῶς ἐστι καθ'
 ἑαυτὴν ἀόρατος». Ἄρ' οὐ κτίσμα τὸ φῶς ἐκεῖνο σαφῶς
 20 ὑπέδειξε; Κἂν ἐνέργειάν τις εἶναι φῆ τοῦτο θείαν, ἀλλ'
 οὐκ οὐσίαν, ἔγγυς πάλιν ἡ τῆς πολεμίας χειρὸς καὶ
 γνώμης ἀντίθεσις, «οὐ γὰρ ἂν ἴδοι τις τὴν συμπληρω-
 ματικὴν ἐνέργειαν τῆς ἀνωτάτω θεότητος, γράφουσα,
 σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ὅπωςδῆποτε»· καὶ πάλιν, «πῶς ἡ
 25 κτιστὴ φύσις τὴν ἄκτιστον ἐνέργειαν ὄψεται σωματι-
 κοῖς ὀφθαλμοῖς, κἂν ἰσάγγελος ἦ τις κἂν ἄγγελος;».

Ἄφεις οὖν τοῦνομα τῆς ἐνεργείας θείαν ἔλλαμπιν ἔρει
 τις τοῦτο καὶ χάριν ἐκ τῶν καταλλήλων ὀνομάτων δυ-
 σωπῶν οἶον; Ἄλλ' ὄψεται τὴν αὐτὴν χεῖρα, ρηματίοις
 30 ἐμμέτροις ἀμέτρῳ φορᾷ χρωμένην καὶ κατ' αὐτοῦ πάλιν
 γράφουσαν.

πρὸς ἑαυτὸν μὲ ἐναντιώσεις καὶ νὰ ἀντιλέγη εἰς ἑαυτὸν μὲν πρῶτον εἰς ὅλα καὶ πολλαχῶς, ἐπὶ ἐκάστου θέματος, εἰς ἕκαστον δὲ τῶν ἄλλων κατὰ πολλοὺς μὲν τρόπους, ὄχι δὲ εἰς ὅλα. Πράγματι ποῖος εἶναι δυνατόν νὰ εὐρεθῇ γενικῶς λέγων ὅπως οὗτος ὅλα περὶ τοῦ αὐτοῦ, ἀκόμη καὶ τὰ ἐναντιώτατα; Διότι ποῖαν δόξαν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποκτήσῃ κανεὶς περὶ τοῦ θειοτάτου ἐκείνου φωτός, τὸ ὁποῖον εἶδον ἀπορρήτως οἱ ἀριστίνδην ἐκλελεγμένοι ἐκ τῶν ἀποστόλων καὶ συναναβάντες τότε μὲ τὸν Κύριον εἰς τὸ ὄρος, ἀφοῦ εἶναι ἄκτιστον;

2 Ἄλλ' εὐθύς ἀμέσως θὰ εὔρη τὴν ἐχθρικήν πρὸς τὸ φῶς χεῖρα γράφουσιν, «δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὀραῖται κάτι ἄκτιστον ἀπὸ καμμίαν κτιστὴν φύσιν οὔτε ἀπὸ αὐτὰς τὰς περὶ τὸ θεῖον ἀνωτάτας δυνάμεις»· καὶ πάλιν, «τίποτε ἐρχόμενον εἰς ὄρασιν διὰ σωματικῶν ὀφθαλμῶν καθ' οἷον-δήποτε τρόπον δὲν εἶναι ἄκτιστον, ὁποιοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι ὁ ἀπτόμπενος τῆς θείας θεωρίας, εἴτε ὁ Μωϋσῆς εἴτε ὁ Παῦλος ὁ ἀναβάς εἰς τρίτον οὐρανόν»· καὶ πάλιν, «τὸ μόνον ἄκτιστον φῶς καὶ ἡ ἄκτιστος δόξα, ἡ ὁποία εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἐντελῶς ἀόρατος, εἶναι ἡ θεία φύσις». Ἄρα δὲν ὑπέδειξε σαφῶς ὡς κτίσμα τὸ φῶς ἐκεῖνο; Καὶ ἐὰν εἶπη κανεὶς ὅτι τοῦτο εἶναι ἐνέργεια θεία καὶ ὄχι οὐσία, εἶναι πάλιν πλησίον ἢ ἀντίθεσις τῆς πολεμίας χειρὸς καὶ γνώμης, γράφουσα, «δὲν δύναται νὰ ἴδῃ κανεὶς τὴν συμπληρωματικὴν ἐνέργειαν τῆς ὑψίστης θεότητος μὲ σωματικούς ὀφθαλμούς ὁποσδήποτε»· καὶ πάλιν, «πῶς ἡ κτιστὴ φύσις θὰ ἴδῃ τὴν ἄκτιστον ἐνέργειαν μὲ σωματικούς ὀφθαλμούς, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι κανεὶς ἰσάγγελος καὶ ἄγγελος;». Ἀφήσας λοιπὸν τὸ ὄνομα τῆς ἐνεργείας θὰ εἶπη κανεὶς τοῦτο θεῖαν ἑλλαμψιν καὶ χάριν, προτιμῶν κάποιον ἀπὸ τὰ κατάλληλα ὀνόματα; Ἀλλὰ θὰ ἴδῃ τὴν ἰδίαν χεῖρα νὰ χρησιμοποιῇ ἑμμετρα λόγια μὲ ἄμετρον φορὰν καὶ γράφουσιν πάλιν κατ' αὐτοῦ.

«Ἐπειτα τὴν ἄκτιστον ἠγεῖται χάριν,
ἣν εἶδεν οὐδείς οὐδ' ἰδεῖν ἔχει φύσιν
κἂν ἀγγέλου χάρισμα προσλάβῃ φύσιν».

Καὶ τί δεῖ προσγράφειν ἐνταυθοῖ τὰ πλείω, κἂν ἡ μα-
5 κρῶ χεῖρω, τῶν αὐτῶ προγραφέντων;

- 3 Ἄλλ' ἐπεὶ καὶ ἡ ἄκτιστος οὐσία παντάπασιν ἐστὶν
ἀόρατος καὶ τὴν ἄκτιστον χάριν καὶ ἐνέργειαν, ὡς αὐ-
τός φησιν, οὐδείς οὐδ' ἀγγελος εἶδε, κτιστὸν ἐροῦμεν
τὸ τοῖς ἀποστόλοις ἑωραμένον ἐπ' ὄρους τῆ δυνάμει τοῦ
10 Πνεύματος ἐκεῖνο φῶς, καὶ οὕτως Ἀκινδύνου τὸ φιλο-
πόλεμον καιευνάσομεν ἡθός; Ἄλλ' ἐστὶν ὄραν παρὰ τῆς
αὐτοῦ πάλιν γεγραμμένον χειρός, «καὶ πάρεστι τοῖς βου-
λομένοις παρ' ἡμᾶς ἀφιγμένοις ὄψει λαβεῖν τὴν πίστιν,
ὡς εἶ τις τὸ ἐν τῷ Θαβωρίῳ ὄρει λάμπαν ὑπέρλαμπρον
15 φῶς, διὰ τὸ εἰρησθαι θεότητα παραδειχθεῖσαν τῷ θεο-
λόγῳ καὶ τῷ θείῳ Ἰωάννῃ τῷ Δαμασκηνῷ ἄκτιστον καὶ
αἰδῖον, ἕτερον τοῦτο λέγει τὸ ἄκτιστον τῆς οὐσίας τοῦ
Θεοῦ, οὐκ ἀσφαλῶς αὐτὸν ὑπολαμβάνω θεολογεῖν. Καὶ
γὰρ φῶς μὲν ἄκτιστον εἴρηται καὶ προαιώνιον καὶ αἰ-
20 διον, ἕτερον δὲ παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ οὐκ εἴρηται.
Οὐκοῦν οὐδὲ ἐγὼ λέγω τοῦτο». Κατὰ τοῦτον οὖν, μᾶλ-
λον δὲ κατὰ τὸ νῦν αὐτῶ γεγραμμένον, τὸ ἑωραμένον ἐ-
κεῖνο φῶς, ὃ κτίσμα προὑπέδειξεν ὑπάρχον, οὐσία τε
Θεοῦ καὶ ἄκτιστόν ἐστι, καίτοι πρότερον εἰπόντι μηδε
25 τὴν χάριν μηδὲ τὴν ἐνέργειαν τὴν ἄκτιστον ὀφθῆναι δυ-
νατὸν εἶναι μηδὲ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῖς. Ἔστι γε μὴν
καὶ οὗτος αὐτοῦ λόγος γραφῆ παραδεδομένος, αὐτολε-
ξεί τε πολλαχοῦ κείμενος τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων, ὡς
«ἡ θεία καὶ ἄκτιστος χάρις τε καὶ ἐνέργεια οὐχ ἕτερον
30 τῆς θείας οὐσίας», ἀλλὰ κἂν τοῖς μικρὸν ἐνωτέρω προ-
τεθειμένοις, οὐκ ἄκτιστον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀόρατον ἀπε-

1. Λόγος 39 εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα 1, 6, PG 36, 365A.

2. Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 1, 6, PG 94. 804AB.

«Ἐπειτα νομίζει ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ἀκτίστου χάριτος τὴν ὁποίαν κανεῖς δὲν δύναται νὰ ἴδῃ, καὶ ἂν ἀκόμη λάβῃ χάρισμα φύσιν ἀγγέλου».

Τί χρειάζεται νὰ γράψωμεν ἐδῶ περισσότερα ἀπὸ τὰ γραφέντα ὑπ' αὐτοῦ προηγουμένως, ἔστω καὶ εἶναι πολὺ χειρότερα;

3

Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ἡ ἄκτιστος οὐσία εἶναι τελείως ἀόρατος καὶ τὴν ἄκτιστον χάριν καὶ ἐνέργειαν, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος, δὲν εἶδεν οὔτε ἀγγελος ἀκόμη κανεῖς, θὰ εἴπωμεν κτιστὸν τὸ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἐκεῖνο ὄραθὲν μὲ τὴν δύναμιν τοῦ πνεύματος φῶς ἐπὶ τοῦ ὄρους, διὰ νὰ κατευνάσωμεν οὕτω τὸ φιλοπόλεμον τοῦ Ἀκινδύνου ἤθος; Ἄλλὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἴδωμεν γραμμένον πάλιν ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του χεῖρα· «καὶ εἶναι δυνατόν οἱ θέλοντες ἐρχόμενοι πρὸς ἡμᾶς νὰ λάβουν διὰ τῆς ὄψεως τὴν πίστιν, ὅτι, ὁποιοσδήποτε τὸ εἰς τὸ Θαβώριον ὄρος λάμπαν ὑπέρλαμπρον φῶς, διὰ τὸν λόγον ὅτι τοῦτο ὠνομάσθη ἀπὸ τὸν θεολόγον Γρηγόριον παραδειχθεῖσα θεότης¹ καὶ ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Δαμασκηνὸν ἄκτιστον καὶ ἀίδιον², λέγει αὐτὸ τὸ ἄκτιστον ἄλλο ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, δὲν νομίζω ὅτι θεολογεῖ ἀσφαλῶς. Διότι ἐλέχθη μὲν φῶς ἄκτιστον καὶ προαιώνιον καὶ ἀίδιον, δὲν ἐλέχθη ὅμως διάφορον ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Ἐπομένως οὔτε ἐγὼ δὲν θέλω τοῦτο». Κατὰ τοῦτον λοιπόν, μᾶλλον δὲ κατὰ τὸ γεγραμμένον ἀπὸ αὐτὸν τώρα, τὸ ὄραθὲν ἐκεῖνο φῶς, τὸ ὁποῖον προῦπέδειξεν ὅτι εἶναι κτίσμα, εἶναι οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ ἄκτιστον, μολονότι προηγουμένως εἶπεν ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε ἡ χάρις οὔτε ἡ ἐνέργεια ἢ ἄκτιστος νὰ ὀφθῇ οὔτε ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς ἀγγέλους. Εἶναι μάλιστα καὶ αὐτὸς ὁ λόγος του γραπτὸς καὶ παρατεθειμένος εἰς πολλὰ σημεῖα τῶν συγγραμμάτων του, ὅτι «ἡ θεία καὶ ἄκτιστος χάρις καὶ ἐνέργεια δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν θείαν οὐσίαν», ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ὀλίγον ἀνωτέρω προτεθειμένα ἀπεφάνθη ὅτι δὲν εἶναι

φήνατο καθ' ἑαυτὴν τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν. Ἐνταῦθα δέ φησι τὸ ἑωραμένον φῶς αὐτὴν εἶναι τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν· «οὐ γὰρ ἔστι», φησί, «τῆς οὐσίας ἕτερον».

- 4 Ἄλλ' ἔρει τὸ λάμπαν ἐν Θαβῶρ εἰπεῖν φῶς ἀλλὰ
5 μὴ τὸ ἑωραμένον; Τῆς ἀφροσύνης! Πῶς γὰρ ἐν Θα-
βῶρ ἔλαμπεν, εἰ μὴ ἐν Θαβῶρ ἐώραται; Ἄλλ' ὀφθῆναι
τὴν παραδειχθεῖσαν ἐπ' ὄρους θεότητα διὰ τοῦ φωτὸς
ἐκείνου, τουτέστι νοηθῆναι, φαίη ἄν; Τῆς περινοίας,
οἰκειότερον δ' εἰπεῖν, τῆς ἀπάτης! Πῶς γὰρ νοεῖται,
10 ἀλλ' οὐχ ὁράται, ἢ μακροῦ στεροτέρα καὶ ὄψεως; Ἄρ'
οὐ κατὰ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς τὸ νοῆσαι ἀντὶ τοῦ δι' ὀφθαλ-
μῶν ἰδεῖν, ἀπατηλῶς σοφιζόμενος ἐκδέχεται; Καὶ ταῦτ'
ἀκοῦων τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἀποστόλων ὀφθῆναι τὸ λαμ-
παν ἐπ' ὄρους ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος φῶς; «Σήμερον γάρ»,
15 ωησίν. «ὠράθη τὰ τοῖς ἀνθρωπίνους ἀθέατα ὄμμασι καὶ
τὴν θεϊκὴν αὐτὴν εἶδον δόξαν, εἰ καὶ μὴ ὄση τις ἦν,
ἀλλ' ὅσον ἐχώρουν οἱ σωματικὸς ὀφθαλμοὺς περιφέρον-
τες, ἵνα μὴ σὺν τῇ ὁράσει καὶ τὸ ζῆν ἀπολέσωσιν». Οὐ
μὴν ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἑωραμένον τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἀπο-
20 στόλων ὡς, δι' οὗ φησιν οὗτος ὁράσθαι, δηλαδὴ νοεῖ-
σθαι, τοῖς ὁρῶσι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, πότερον, κτι-
στὸν ἢ ἀκτιστόν ἐστιν; Εἰ μὲν γὰρ κτιστὸν ἰσχυρίζεται
διατελεῖν, μετὰ τῆς ἄλλης ἀσεβείας καὶ ἄλλος ἐφ' ἡ-
μῶν ἀναπέφηνεν Εὐνόμιος· ἐκείνου γὰρ καὶ τῶν κατ' ἐ-
25 κείνου, ἐκ τῶν κτισμάτων νοεῖν λέγειν τὴν οὐσίαν, ἀλλ'
οὐ τὴν ἐνέργειαν τὴν θεῖαν. καὶ ταῖς τοῦ μεγάλου Βα-
σιλείου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφὰ φρονούντος ἀντιρ-
ρήσει πρὸς αὐτὸν ἀρκεσθησόμεθα. Εἰ δ' ἀκτιστον εἶναι
φησὶ καὶ τὸ δι' οὗ ὁράται φῶς ἐκείνη, τοῦτο κατ' αὐ-
30 τὸν ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἐστι. Τὸ γὰρ μόνον ἀκτιστον φῶς,
αὕτη κατ' αὐτόν. Οὐκοῦν ἀόρατον καθ' ἑαυτὴν καὶ ὀ-

3. Βλ. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν 2, 13, PG 96, 548C- 565C.

μόνον ἄκτιστος, ἀλλὰ καὶ ἀόρατος καθ' ἑαυτὴν ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ. Ἐδῶ δὲ λέγει ὅτι τὸ ὄφθὲν φῶς εἶναι αὐτὴ ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ. «διότι δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν οὐσίαν», λέγει.

4

Ἄλλὰ θὰ εἶπη ὅτι ἐννόει τὸ λάμπαν εἰς τὸ Θαβώρ φῶς, ἀλλ' ὄχι τὸ ὄφθὲν; Ὅποια ἀφροσύνη! Διότι πῶς ἔλαμπεν εἰς τὸ Θαβώρ, ἐὰν δὲν ἔχη ὄφθῃ εἰς τὸ Θαβώρ; Ἄλλὰ θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι διὰ τοῦ φωτός ἐκείνου ὤφθη ἢ παραδειχθεῖσα εἰς τὸ ὄρος θεότης, δηλαδὴ ἐνοήθη; Ὅποια ὑπεροψία, ἀκριβέστερον δέ, ὅποια ἀπάτη! Διότι πῶς νοεῖται, ἀλλὰ δὲν βλέπεται ἢ κατὰ πολὺ ἰσχυροτέρα καὶ θέας; Ἄραγε δὲν ἐκλαμβάνει κατὰ τῆς ἰδικῆς του ψυχῆς μὲ ἀπατηλὴν σοφιστείαν τὸ νοῆσαι ἀντὶ τοῦ ἰδεῖν δι' ὀφθαλμῶν; Καὶ μάλιστα ἐνῶ ἀκούει ὅτι τὸ λάμπαν ἐπὶ τοῦ ὄρους ἀπὸ τὸν Σωτῆρα φῶς ὤφθη μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀποστόλων; Διότι, λέγει, «σήμερα ὤφθησαν τὰ ἀθέατα ἀπὸ τοὺς ἀνθρωπίνους ὀφθαλμοὺς καὶ εἶδον τὴν θεϊκὴν αὐτὴν δόξαν, ἂν καὶ ὄχι ὄση ἦτο, ἀλλ' ὅσον ἀντεῖχον οἱ περιφέροντες σωματικούς ὀφθαλμοὺς, διὰ νὰ μὴ χάσουν καὶ τὴν ζωὴν μαζὶ μὲ τὴν ὄρασιν»³. Ἄλλ' ὅμως αὐτὸ τὸ ὄφθὲν ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους φῶς, διὰ τοῦ ὁποίου λέγει οὗτος ὅτι βλέπεται, δηλαδὴ νοεῖται, ἀπὸ τοὺς ὄρωντας ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ, τί εἶναι, κτιστὸν ἢ ἄκτιστον; Διότι ἐὰν ἰσχυρίζεται ὅτι εἶναι κτιστὸν, μαζὶ μὲ τὴν ἄλλην ἀσέβειαν ἀναφαίνεται εἰς ἡμᾶς καὶ ὡς ἄλλος Εὐνόμιος· καθ' ὅσον τὸ νὰ λέγεται ὅτι ἐκ τῶν κτισμάτων νοεῖται ἢ οὐσία καὶ ὄχι ἢ θεία ἐνέργεια, εἶναι διδασκαλία ἐκείνου καὶ τῶν ὀπαδῶν του, θὰ ἀρκεσθῶμεν δὲ ὡς πρὸς τοῦτο εἰς τὰς πρὸς αὐτὸν ἀντιρρήσεις τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφὰ φρονοῦντος Γρηγορίου. Ἐὰν δὲ λέγη ὅτι εἶναι ἄκτιστον καὶ τὸ φῶς διὰ τοῦ ὁποίου ὀράται ἐκείνη, τοῦτο εἶναι κατ' αὐτὸν ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ. Διότι τὸ μόνον ἄκτιστον φῶς εἶναι κατ' αὐτὸν αὕτη. Ἐπομένως λέγει ὅτι ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀόρατος καθ' ἑαυτὴν καὶ ὄρατῆ

ρατὴν καθ' ἑαυτὴν εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ φησι. Καὶ
 τὸ φῶς ὃ πρότερον εἶναι διετεινάτο κτιστόν, νῦν ἄκτι-
 στον ὑπάρχει κατ' αὐτόν. Ἄρ' οὖν δυνήσεται τις ὁμο-
 λογῆσαι τούτῳ, τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ αὐτὸ κτιστόν τε καὶ ἄ-
 5 κτιστον, ὄρατόν τε καὶ ἀόρατον, οὐσίαν τε καὶ μὴ, καὶ
 ταῦτα θείαν κατασκευάζοντι καὶ ἀποφαινομένῳ, μὴ δι'
 ὄσων ἄρτι προεθήκαμεν, ἀλλὰ διὰ πλείστων ὄσων;
 5 Φέρε δ' ὅμως θῶμεν συνειπεῖν τινα τῇ νεανικωτάτῃ
 ταύτῃ ἀφροσύνη· θῶμεν δ' ὅμως, ἔφην, ὡς μηδενὸς ὄν-
 10 τος τοῦ συνάδοντος αὐτῷ. Μικροῦ με διέφυγεν ὑπὸ τοῦ
 περιφανοῦς τῆς ἀτοπίας ἐκκρουσθὲν τῆς μνήμης, ὡς
 οὐκ ὀλίγοι τούτῳ δοκεῖν αἰροῦνται συμφωνεῖν ἀρτίως
 καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ὃ τῆς πατριαρχικῆς ἀξίας, φεῦ, ἐπει-
 λημμένος ἔτι, πρὸς ὃν καὶ τὸ βιβλίον ἅπαν ἔπεμψε, παρ'
 15 οὔ τὰ κείνου προβαλλόμεθα· καὶ γὰρ ἐκεῖθεν παρ' ἡμᾶς
 ἦνεγκαν οἱ κομίσαντες. Τούτου τοίνυν ὡς οὐ δοκοῦντος
 μόνον, ἀλλὰ καὶ κατ' ἐκεῖνον ἀρτίως ὄντος καὶ ὑπὲρ ἐ-
 κείνου πάντα κάλων, τὸ τοῦ λόγου, κινουῦντος, οἱ μὲν
 ταῖς ἐπαγγελίαις καὶ ταῖς παρ' αὐτοῦ προτεινομέναις τε
 20 καὶ διδομέναις ἀξίαις κλεπτόμενοι, οἱ δὲ τὰς ἀπειλὰς
 καὶ τὰς ἐπιφορὰς καὶ πρὸς ταύταις τὰς σφοδρὰς ἐπι-
 τιμήσεις ὑποστελλόμενοι (καὶ γὰρ ἀφορίζει καὶ ἀποκη-
 ρύττει καὶ λόγῳ καὶ γράμμασι τοὺς ὁμοφρονοῦντας τοῖς
 τῷ Ἀκινδύνῳ καὶ ὀπωσοῦν ἀντιλέγουσι), πολλοὶ τούτῳ
 25 συνῳδὰ φρονοῦσι ἢ ὑποκρίνονται. Ἄλλὰ γὰρ οὐδ' ὅστις
 κατὰ τὸ κτιστόν λέγειν τὸ αὐτὸ καὶ ἄκτιστον συμφωνή-
 σαι, τὸ περιὸν τῆς ἐκείνου περὶ ταῦτα σοφιστείας δια-
 φεύξεται, σαφῶς οὕτω γράφοντος «ἐγὼ κακίζω καὶ το
 ἄκτιστον καὶ τὸ κτιστόν τῆς θεουργοῦ σοφίας καὶ χά-
 30 ριτος. Οὐ τοι γὰρ ἡμῖν ἐνταῦτα τὴν ἀντίφασιν προσκυ-
 νητέον, ὥστ' εἰ θάτερον ὑπὸ ἀνάθεμα, καὶ τὸ ἕτερον οὐ-
 δὲν ἦττον». Ἄρ' οὐ τῆς χάριτος ὃ τάλας ἐκπέπτωκε,

καθ' ἑαυτήν. Καί τὸ φῶς τὸ ὁποῖον προηγουμένως διετεί-
νετο ὅτι εἶναι κτιστόν, τώρα εἶναι κατ' αὐτὸν ἄκτιστον.
Ἐραγε λοιπὸν θὰ δυνηθῆ κανεὶς νὰ συμφωνήσῃ μὲ αὐ-
τόν, ὅτι τὸ αὐτὸ εἶναι καθ' ἑαυτὸ καὶ κτιστόν καὶ ἄκτιστον,
ὄρατόν καὶ ἀόρατον, οὐσία καὶ μὴ, καὶ μάλιστα ὅταν τὴν
κατασκευάζῃ καὶ διακηρύσῃ θείαν, ὄχι μόνον δι' ὧν τώ-
ρα προεθέσαμεν, ἀλλὰ διὰ πλείστων ὧν;

5 Ἐμπρὸς ὅμως, ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι συμφωνεῖ κάποι-
ος μὲ αὐτὴν τὴν θραсуτάτην ἀφροσύνην· ἄς ὑποθέσωμεν
ἀπλῶς, εἶπα, διότι κανεὶς δὲν συμφωνεῖ μὲ αὐτόν. Παρ'
ὀλίγον θὰ μοῦ διέφευγεν, ἀποβληθὲν τῆς μνήμης λόγω τοῦ
περιφανοῦς τῆς ἀτοπίας, ὅτι δὲν εἶναι ὀλίγοι ὅσοι προτι-
μοῦν νὰ φαίνωνται ὅτι συμφωνοῦν τελευταίως καὶ πρό-
τῶν ἄλλων ἀκόμη καὶ ὁ κατέχων τὸ πατριαρχικὸν ἀξίωμα,
πρὸς τὸν ὁποῖον καὶ ἔστειλεν ὄλον τὸ βιβλίον, ἀπὸ τὸ ὁ-
ποῖον παραθέτομεν τὰ ἰδικὰ του· διότι ἀπὸ ἐκεῖ τὸ ἔφε-
ραν εἰς ἡμᾶς οἱ κομισταί. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος δὲν φαίνεται
μόνον, ἀλλὰ καὶ διδάσκει ὅσα καὶ ἐκεῖνος καὶ κινεῖ ὑπὲρ
ἐκείνου ὅλα τὰ σχοινιά, ποὺ λέγει ὁ λόγος, παρασύρον-
ται ἀπὸ τὰς ἐπαγγελίας του καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ προτεινόμενα
καὶ διδόμενα ἀξιώματα, ἄλλοι δὲ φοβοῦνται τὰς ἀπειλάς
καὶ προσβολάς, καὶ ἐπίσης τὰς σφοδράς ἐπιτιμήσεις (διό-
τι ἀφορίζει καὶ ἀποκηρύσσει καὶ μὲ λόγον καὶ μὲ γράμ-
ματα τοὺς ὁμόφρονες πρὸς ὅσους ἀντιλέγουσιν καθ' οἷονδῆ-
ποτε τρόπον πρὸς τὸν Ἀκίνδυνον)· οὕτω πολλοὶ συμφωνοῦν
ἢ ὑποκρίνονται ὅτι συμφωνοῦν πρὸς τοῦτον.. Ἄλλ' ὅμως
ὁποιοσδήποτε συμφωνήσῃ κατὰ τὸ ὅτι λέγει ὅτι τὸ αὐτὸ
εἶναι καὶ κτιστόν καὶ ἄκτιστον, δὲν θὰ διαφύγῃ τὴν συνέ-
πειαν τῆς περὶ αὐτὰ σοφιστείας του, ἀφοῦ γράφει σαφῶς
οὕτως· «ἐγὼ κακίζω καὶ τὸ ἄκτιστον καὶ τὸ κτιστόν τῆς
θεουργοῦ σοφίας καὶ χάριτος. Διότι θεβαίως δὲν πρέπει
ἡμεῖς νὰ προσκυνήσωμεν τὴν ἀντίφασιν, ὥστε ἂν εἶναι τὸ
ἐν ὑπὸ ἀνάθεμα, θὰ εἶναι ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ τὸ ἄλλο».
Ἐρα δὲν ἔχει ἐκπέσει τῆς χάριτος ὁ ταλαίπωρος, μάλ-

μᾶλλον δὲ καὶ ἀντικείμενος ἀναπέφηνεν, εἰ μή τι καὶ
 πλέον; Εἰ γὰρ οἱ ἐν νόμῳ δικαιούμενοι τῆς χάριτος ἐκ-
 πεπτώκασιν, ὡς ὁ ἐπόστολος Γαλάταις ἐπιστέλλων φα-
 νερώς ἀπεφήνατο, τὸν κακίζοντα ἀναθεματίζοντα τῆς
 5 χάριτος καὶ τὸ κτιστὸν καὶ τὸ ἄκτιστον, ποῦ θήσομεν;
 6 Ἐχρῆν γε μὴν κατὰ τὸν αὐτοῦ βεβαιωτὴν καὶ
 προστάτην, τὸν νῦν ἀρχιεράρχην δηλονότι καὶ ἀρχιποι-
 μενα, καὶ τὸν ὑποφήτην αὐτοῦ καὶ διάκονον τουτονὶ
 πάντα πράττειν. Ὡς γὰρ ἐκεῖνος ἀφορισμοῖς ὑποβαλ-
 10 λων τοὺς ἀντιλέγοντας Ἀκινδύνῳ καὶ τοὺς τούτοις ὁ-
 μόφρονας, πάντας μὲν ἀνθρώπους συλλήβδην ἀφώρισέ
 τε καὶ ἀπεκῆρυξεν, Ἀκίνδυνον δὲ καὶ τοὺς οἷος αὐτός,
 μεθ' ὧν καὶ αὐτός ἐστιν οὗτος, μᾶλλον ἢ πάντας, καὶ
 γὰρ οὗτος ἀντιλέγων ἑαυτῷ μᾶλλον ἢ τοῖς ἄλλοις προα-
 15 ποδέδεικται τε καὶ νῦν ἀποδείκνυται (τεττάρων γὰρ ὄν-
 των τῶν ὑπ' αὐτοῦ τεθειμένων ἀντικειμένων, ἐκάστῳ
 τούτων διπλῆ τις ἢ καὶ τριπλασίων ἐκ τῶν ἄλλων ἢ ἀν-
 τίθεσις ἐπεται, καὶ τοσαυτάκις αὐτὸς καὶ ὁ τοὺς ὑπερ
 αὐτοῦ δῆθεν ἀφορισμοὺς ἐκφωνῶν ἐφ' ἐκάστου τῶν
 20 εἰρημένων τοῖς τοιούτοις ὑπεύθυνος ἀναδείκνυται). ὡς
 οὖν αὐτὸς ὁ τούτου προστάτης πάντας μὲν τοὺς ἀνθρώ-
 πους, ἑαυτὸν δὲ καὶ τοὺς κατ' αὐτὸν περισσότερον ἀφώ-
 ρισε πάντων, οὕτω καὶ οὗτος ὁ παρ' αὐτοῦ λαβῶν ἀρ-
 τίως τὴν παρρησίαν χρῆται τῷ ἀναθέματι. Τούτῳ γὰρ
 25 ἀμφοτέρους καθυποβάλλων, καὶ τοὺς ἄκτιστον εἶναι
 φρονοῦντας τὴν θεουργὸν χάριν, ἢ κατὰ τοὺς θεοφόρους
 ἢ τῆς θείας φύσεώς ἐστι λαμπρότης, καθ' ἣν καὶ ὁ Κύ-
 ριος ἐπ' ὄρους ἔλαμψε καὶ τὴν κατὰ μέθεξιν λαμπρότη-
 τα τῶν ἁγίων ὑπέδειξε, καὶ τοὺς κτιστὴν εἶναι διαβε-
 30 βαιουμένους αὐτῇ, «ἐπεὶ μέσον κτιστοῦ καὶ ἀκτιστοῦ»,
 κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, οὐδ' ἂν οἱ τοὺς τραγελά-

λον δὲ δὲν ἔγινεν ἀντίπαλός της, ἂν ὄχι καὶ κάτι χειρότερον; Διότι ἐὰν ἔχουν ἐκπέσει τῆς χάριτος οἱ δικαιοῦμενοι μὲ τὸν μωσαϊκὸν νόμον, ὅπως ἀπεφάνθη σαφῶς ὁ ἀπόστολος γράφων πρὸς τοὺς Γαλάτας⁴, ποῦ θὰ θέσωμεν τὸν κακίζοντα καὶ ἀναθεματίζοντα τόσον τὸ κτιστὸν ὅσον καὶ τὸ ἄκτιστον τῆς χάριτος;

6 Ἐπρεπε φυσικὰ κατὰ τὸν βεβαιωτὴν καὶ προστάτην αὐτοῦ, τὸν τώρα ἀρχιεράρχην καὶ ἀρχιποίμενα, νὰ πράττη τά πάντα καὶ ὁ διδάσκαλος καὶ διάκονος αὐτοῦ οὗτος. Ἐκεῖνος ὑποβάλλων εἰς ἀφορισμοὺς τοὺς ἀντιλέγοντας εἰς τὸν Ἀκίνδυνον καὶ τοὺς ὁμόφρονας μὲ αὐτούς, ἀφώρισε καὶ ἀπεκήρυξεν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, τὸν δὲ Ἀκίνδυνον καὶ τοὺς ὁμοίους του, μαζί μὲ τοὺς ὁποίους εἶναι καὶ αὐτὸς οὗτος, ἀφώρισε περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους, διότι ἔχει προαποδειχθῆ καὶ ἀποδεικνύεται καὶ τώρα ὅτι ἀντιλέγει πρὸς ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους· διότι ἐφ' ὅσον οἱ ὑπ' αὐτοῦ τεθειμένοι ἀντίθετοι εἶναι τέσσαρες, εἰς ἕκαστον αὐτῶν ἀκολουθεῖ διπλασία ἢ καὶ τριπλασία ἢ ἀντίθεσις ἀπὸ τοὺς ἄλλους, καὶ τόσας φορές αὐτὸς καὶ ὁ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκφωνῶν τοὺς δῆθεν ἀφορισμοὺς πρὸς ἕκαστον τῶν εἰρημένων ἀναδεικνύεται ὑπεύθυνος τῶν ἀφορισμῶν. Ὅπως λοιπὸν αὐτὸς ὁ προστάτης του ἀφώρισεν ὅλους μὲν τοὺς ἀνθρώπους, ἑαυτὸν δὲ περισσότερο ὄλων, οὕτω καὶ οὗτος ὁ λαβὼν ἀπὸ αὐτὸν τὴν παρρησίαν προσφάτως χρησιμοποιοεῖ τὸ ἀνάθεμα. Διότι καθυποβάλλων εἰς τοῦτο ἀμφοτέρους, τόσον τοὺς φρονοῦντας ὅτι ἡ θεουργὸς χάρις εἶναι ἄκτιστος, ἢ ὁποία κατὰ τοὺς θεοφόρους εἶναι ἡ λαμπρότης τῆς θείας φύσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ ὁ Κύριος ἔλαμψεν εἰς τὸ ὄρος καὶ ὑπέδειξε τὴν κατὰ μέθεξιν λαμπρότητα τῶν ἁγίων, ὅσον καὶ τοὺς δεχομένους ὅτι αὕτη εἶναι κτιστή, ἐπειδὴ κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, «μέσον κτιστοῦ καὶ ἀκτίστου δὲν δύναται νὰ κατασκευάσουν οὔτε οἱ πλάττοντες τοὺς τραγε-

φους πλάττοντες ἀναπλάσαιεν», καὶ ἀνάγκη πάντας οὐσι-
 τινασοῦν ἢ κτιστὴν ἢ ἄκτιστον εἶναι ταύτην φρονεῖν,
 οὐδεὶς ὃς οὐχ ὑποπίπτει τῷ κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον ἀνα-
 θέματι. Πολλαπλασίως γε μὴν αὐτὸς τούτῳ καθυποβάλ-
 5 λεται· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ ἀμέσου μόνον τῆς ἀντιφάσεως οὐ-
 τος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ φανερώς νῦν μὲν αὐτὴν κτιστὴν,
 νῦν δ' ἄκτιστον ἀποφήνασθαι φθῆναι, περιπίπτει τῷ ἰ-
 δίῳ κατὰ παντὸς ἀναθέματι, τοῦ Θεοῦ πάντως ἐγκατα-
 λιπόντος αὐτόν τε καὶ τὸν αὐτοῦ βεβαιωτὴν καὶ προστα-
 10 τὴν δικαίως καὶ συμφερόντως τῷ κοινῷ τῶν εὐσεβούν-
 των πληρώματι. Τούτων γὰρ οὕτω τῶν καθ' ἡμῶν οὕτω
 κεχωρηκότων, μὴ ὅτι ταῖς ἀπὸ τῶν μεγίστων ἐκείνων
 συνόδων φρικωδεστάταις ἀποκηρύξεσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς
 οἰκείοις βρόχοις ἀλισκομένων καὶ τοῖς παρ' αὐτῶν ἀνε-
 15 σκαμμένοις βαρᾶθροις περιπιπτόντων, ἀθῶοι πάντως
 πάντες ἡμεῖς καὶ ἀνάλωτοι ψαλμικῶς γὰρ εἶπεῖν «ἡ πα-
 γίς συνετρίβη καὶ ἡμεῖς ἐρρύσθημεν» οἱ τὰς διπλόας
 ταύτας ἀπαναινόμενοι. Οὕτω κρείσσων ὁ πορευόμενος
 ἐν ἀπλότητι, κατὰ τὸ Σολομώντειον ἔπος, ὑπὲρ στρεβλό-
 20 χεῖλον ἄφρονα, τὸν δόλους δηλονότι ποικίλους συμμιγεῖς
 ἀνοία προφέροντα.

7 Τὸ μὲν οὖν ἀδοξίαν εἶναι μᾶλλον ἢ δόξαν, καὶ ἄ-
 νοιαν ἢ διάνοιαν τὴν Ἀκινδύνου κακόνοιαν, εἴτε τὴν
 κατὰ διάθεσιν, εἴτε τὴν κατὰ ἀπόφασιν ἐθέλοι τις λέ-
 25 γειν — ἄμφω γὰρ αὕτη χωροῦσα φαίνεται — δεδειχθαι
 νομίζω τρανῶς ἐκ τῶν ἤδη ρηθέντων. Τίνα δ' ὁμως οὐ-
 τος οἰκουροῦσαν ἔχει μάλιστα περὶ τοῦ νῦν προτεθειμέ-
 νου τὴν δόξαν, ἡμᾶς μὲν ἠκιστα λέληθεν οὐδ' ὅσοι συνε-
 τὸν ὑπέσχον οὐς, ἐξεληλεγμένου τούτου πολλάκις παρ'
 30 ἡμῶν παρηρησία. Σοὶ δ' ἔσται καλῶς σκοπούμένῳ, ξυμ-
 βαλεῖν εὐ μάλα κακ τῶν νῦν εἰρημένων, ὡς κτίσμα καὶ

5. Λόγος 31 (Θεολογικός 5), 6, J. Barbel σ. 228· PG 36, 140B.

6. Ψαλμ. 123, 7.

7. Παροιμ. 28, 6.

λάφους»⁵, ἀναγκαίως δὲ ὅλοι πρέπει νὰ φρονοῦν ὅτι αὐτὴ εἶναι ἢ κτιστὸν ἢ ἄκτιστον, κανεὶς δὲν μένει χωρὶς νὰ ὑποπίπτει εἰς τὸ σχετικὸν μὲ τὸν Ἄκινδυνον ἀνάθεμα. Πολλαπλασίως μάλιστα καθυποβάλλεται αὐτὸς εἰς τοῦτο· ὄχι δὲ μόνον ἀπὸ τὸ ἄμεσον τῆς ἀντιφάσεως οὔτος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἄλλοτε μὲν ἀποφαίνεται αὐτὴν κτιστὴν ἄλλοτε δὲ ἄκτιστον, περιπίπτει εἰς τὸ ἰδικὸν τοῦ ἀνάθεμα κατὰ πάντων. Ἄλλ' ὁ Θεὸς πάντως ἐγκατέλειπεν αὐτὸν καὶ τὸν βεβαιωτὴν καὶ προστάτην αὐτοῦ δικαίως καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ κοινοῦ πληρώματος τῶν εὐσεβῶν. Ἐφ' ὅσον δὲ οὔτοι οἱ ἐπιτεθέντες ἐναντίον ἡμῶν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συνελήφθησαν ὄχι μόνον μὲ τὰς φρικωδεστάτας ἀποκηρύξεις τῶν μεγάλων ἐκίνων συνόδων, ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς ἰδικούς των βρόχους καὶ καταπίπτουν εἰς τὰ βάραθρα τὰ ὅποια ἀνέσκαψαν οἱ ἴδιοι, πάντως ὅλοι ἡμεῖς εἴμεθα ἀθῶοι καὶ ἀνάλωτοι διότι διὰ νὰ ἐκφρασθῶμεν κατὰ τὸ ψαλμικὸν «ἢ παγὶς συνετρίβη καὶ ἡμεῖς ἐλυτρώθημεν»⁶, οἱ ἀπορρίπτοντες τὰς διπλάσ ταύτας. Οὕτω ὁ πορευόμενος μὲ ἀπλότητα κατὰ τὸν σολομώντειον στίχον⁷ εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν στραβοχειλὴν ἄφρονα, τὸν προφέροντα δηλαδὴ ποικίλους δόλους ἀναμίκτους μὲ ἀνοησίαν.

7 Νομίζω λοιπὸν ὅτι ἀπὸ τὰ ἤδη λεχθέντα ἔχει δειχθῆ τρανῶς ὅτι ἡ κακὸνοια τοῦ Ἄκινδύνου εἶναι ἀδοξία μᾶλλον παρὰ δόξα, καὶ ἄνοια μᾶλλον παρὰ διάνοια, εἴτε τὴν κατὰ διάθεσιν εἴτε τὴν κατὰ διατύπωσιν θέλη νὰ ὑπολογίση κανεὶς — διότι φαίνεται ὅτι αὕτη χωρεῖ καὶ κατὰ τὰς δύο ὁψεις—. Ποίαν ὅμως γνώμην ἔχει οὔτος μέσα του περὶ τοῦ παρόντος θέματος, δὲν διαφεύγει καθόλου οὔτε ἡμᾶς οὔτε ἐκείνους οἱ ὅποιοι τείνουν συνετὸν οὖς, καθ' ὅσον τοῦτο ἔχει ἐξελεγχθῆ ἀπὸ ἡμᾶς πολλάκις. Σὺ δὲ δύνασαι, ἐξετάζων καλῶς καὶ ἀπὸ τὰ τώρα λεχθέντα, ὅτι οὔτος δέχεται τὸ φῶς τῆς θεότητος κατ' ἐξοχὴν ὡς

φάσμα τὸ τῆς θεότητος μάλιστα δοξάζει φῶς, καθάπερ
 καὶ ὁ Βαρλαάμ ἐκεῖνος· τοῦτο γὰρ δὴ καὶ διὰ πλειόνων
 παραστῆσαι πειρᾶται. Καὶ πολὺ πανταχοῦ τῶν λόγων
 αὐτῷ μηδὲν εἶναι τῶν ἄκτιστων ὀφθαλμοῖς ὄρατὸν γε-
 5 γονὸς ὅπωςδὴποτε, κὰν τούτοις αὐτοῦ τοῖς ρήμασι, δι-
 ῶν κατασκευάζει καὶ ἀποφαίνεται τοῦτο τοιοῦτον, οὐδὲν
 ἀντίξουν ὑφέρπει καὶ ὑποφαίνεται, περιτρέπον εἰς τοῦ-
 ναντίον τὴν γνώμην. "Ὅταν δ' ἄκτιστον αὐτὸ φῆ πᾶσα
 ἢ πρὸς τοῦτο κατασκευῆ περιέργως οἶδόν τις ὑποκαθή-
 10 μενος φῶρ ὑποσυλᾶ καὶ μετᾶγει τὸ ἄκτιστον πρὸς τὴν
 πᾶσι παντάπασιν ἀόρατον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἣν δὴ καὶ
 μόνην ἄκτιστον αὐτὸς εἶναι δογματίζει. Πᾶν γὰρ τό ταύ-
 τῆς διαφέρον ὅπωςοῦν φανερῶς ἐναριθμεῖ τοῖς κτίσιμα-
 σιν. Ἐπεὶ δὲ μὴ ὅτι κτιστὸν οὗτος, ἀλλὰ καὶ φάσμα,
 15 φεῦ, τὸ τῆς θεότητος δοξάζει φῶς, ὃν κυρίως οὐδέπο-
 τε, πρὸς ταύτην ἄλλοτ' ἐπερειδόμενος τὴν διάνοιαν οὔτε
 κτιστὸν οὔτε ἄκτιστον αὐτὸ φησιν. "Ἐχεις, οἴμαι, συμ-
 βαλὼν τὰ τῆς ἀδόξου δόξης, δι' ἣν περὶ τὴν ἱερὰν πι-
 στιν ἐκινδύνευσεν ὁ Ἀκίνδυνος. Συμφέρεται δ' οὗτος
 20 τοῖς ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἄθεσμα Θεοῦ περιπεφρονη-
 κόσι μικροῦ πᾶσι. Διπλῆν δ' ἔχει τοῦτο τὴν αἰτίαν· τὰς
 μὲν γὰρ θείας ἐνεργείας ἀθετήσας, καθ' ἃς καὶ μόνας
 ἔξεστι θεολογεῖν καὶ ἀφ' ὧν μόνων τὰ τε οἰκεῖα τῆ εὐ-
 σεβείᾳ συνιστάναι καὶ ἀνιστάναι τὰ ἀλλότρια, πῶς οὐκ
 25 ἂν καὶ τὴν οἰκεῖαν γνώμην ἔσφηλε καὶ πάνθ' ἀπλάις
 τὰ τῶν σφαλέντων ἔστερξε; Πρὸς δὲ τούτῳ καὶ τὰ δια-
 φωνεῖν δοκοῦντα τῶν ἐκ παλαιοῦ τεθρολογημένων, δι-
 ῶν αἱ καθ' ὑπερβολὴν τε καὶ ἔλλειψιν πρὸς ἀλλήλας ἀν-
 τικείμεναι αἰρέσεις ἀναιροῦνται πᾶσαι, λέγειν ἐγνοεῖν
 30 οὗτος παραινῶν, ὡς ἐναντιούμενα πρὸς ἀλλήλα, μηδενὶ

κτίσμα καὶ φάσμα, ὅπως καὶ ἐκεῖνος ὁ Βαρλαάμ· διότι τοῦτο προσπαθεῖ σαφῶς νὰ παραστήσῃ διὰ πολλῶν λόγων. Καὶ παντοῦ εἰς τοὺς λόγους του δεικνύει ὅτι κανὲν ἀπὸ τὰ ἄκτιστα δὲν γίνεται καθ' οἰονδήποτε τρόπον ὄρατον μὲ τοὺς ὀφθαλμούς, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ λόγια του, διὰ τῶν ὁποίων κατασκευάζει καὶ ἀποφαίνεται αὐτὸ τοιοῦτο, δὲν ὑφέρπει καὶ δὲν ὑποκρύπτεται κανὲν ἀντίθετον, περιτρέπον τὴν γνώμην εἰς τὸ ἐναντίον· ὅταν δὲ τὸ εἶπη ἄκτιστον, ὅλη ἢ πρὸς τοῦτο κατασκευὴ περιέργως ὡσὰν ὑποκαθήμενος κλέπτῃς κλέπτει καὶ μεταφέρει τὸ ἄκτιστον πρὸς τὴν ἐντελῶς ἀόρατον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν αὐτὸς δογματίζει ὅτι εἶναι τὸ μόνον ἄκτιστον. Διότι πᾶν τὸ ὅπωςδήποτε διαφέρον αὐτῆς συγκαταλέγει μὲ τὰ κτίσματα. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος θεωρεῖ τὸ φῶς τῆς θεότητος ὄχι μόνον κτιστὸν ἀλλὰ καὶ φάσμα, φεῦ, μὴ ὑπάρχον κυρίως ποτέ, πρὸς αὐτὴν τὴν ἔννοιαν σπριζόμενος ἄλλοτε δὲν τὸ λέγει οὔτε κτιστὸν οὔτε ἄκτιστον. Ἔχεις, νομίζω, ἀντιληφθῆ τὰ τῆς ἀδόξου δόξης, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας ἐκινδύνευσε περὶ τὴν ἱερὰν πίστιν ὁ Ἀκίνδυνος. Συμβαδίζει δὲ οὗτος σχεδὸν μὲ ὅλους τοὺς ἀπὸ ἀνέκαθεν φρονουῦντας τὰ ἄθεσμα περὶ Θεοῦ. Ἔχει δὲ τοῦτο διπλὴν αἰτίαν· διότι ἀθετήσας τὰς θείας ἐνεργείας, κατὰ τὰς ὁποίας μόνας ἐπιτρέπεται νὰ θεολογῶμεν τὰ ξένα πρὸς αὐτὴν, πῶς δὲν θὰ ἔσφαλε καὶ κατὰ τὴν ἰδικὴν του γνώμην καὶ δὲν θὰ ἀπεδέχετο ὅλα γενικῶς τὰ τῶν σφαλόντων; Ἐκτὸς δὲ τούτων παραινῶν οὗτος νὰ λέγωμεν ὅτι ἀγνοοῦμεν τὰ ὅσα τῶν θεολογημένων ἀπὸ παλαιὰ φαίνονται νὰ διαφωνοῦν, διὰ τῶν ὁποίων ἀναιροῦνται ὅλοι αἱ κατὰ ὑπερβολὴν καὶ ἔλλειψιν ἀντικείμενα πρὸς ἀλλήλας αἰρέσεις, ὡς ἐναντιούμενα πρὸς ἄλληλα, παραγγέλλει νὰ μὴ χρησιμοποιοῦμεν

τούτοις χρῆσθαι διακελεύεται. Καὶ τοὺς συμβιβάζοντας
ὡς καινοτόμους ἀπαναίνεται, καινοὺς τε καὶ ὑπερηφά-
νους ὀνομάζει θεολόγους, ὡς μὴ τὰ συνετὰ πᾶσιν ἐξη-
γεῖσθαι καὶ διδάσκειν ἐπαγγελλομένους. Πῶς οὖν οὐκ
5 ἂν αὐθις ἔστησεν ἅπαν δόγμα πονηρὸν, πᾶντ' ἀνελὼν
αὐτὸς δι' ὧν ἀναιρεῖται πᾶντ' ἐκεῖνα;

8 Πᾶσι μὲν οὖν τοῖς πονηροῖς αἵρεσιάρχαις οὕτω καὶ
διὰ ταῦθ' οὗτος ἐπήρθη συναινεῖν, μάλιστα δὲ Ἀρειῶ
καὶ Εὐνομίῳ καὶ Μακεδονίῳ, καὶ αὐτῷ Σαβελλίῳ, κἄν
10 ἐκ διαμέτρου πρὸς ἐκείνους οὗτος βεβήκει. Συγκλώθειν
γὰρ ἔξεστιν Ἀκινδύνῳ καὶ τὰ ἀσύγκλωστα. Καὶ γὰρ
Ἀρειὸς τε καὶ Εὐνόμιος καὶ ὅσοι κατ' αὐτοῦς, ἐπεὶ πα-
ρὰ τὴν τοῦ Πατρὸς ἑτέραν τοῦ Υἱοῦ δεῖξαι τὴν οὐσίαν
ἐκ τῶν κατ' αὐτὴν οὐκ εἶχον, ἐκ τῶν περὶ αὐτὴν θεω-
15 ρουμένων ἐπεχείρησαν κλέψαι τοὺς πολλοὺς καὶ τὴν ἀ-
γεννησίαν ὑποστατικῶς περὶ αὐτὴν θεωρουμένην τὴν ἄ-
κτιστον οὐσίαν εἶναι ἀπεφήναντο· οὕτω γὰρ ἐξ ἀνάγκης
λείπεται τὸν γεννητὸν κτιστὸν εἶναι κατ' οὐσίαν, τῇ δ'
ἀγεννησίᾳ, ταῦτ' οὖν εἰπεῖν τῇ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ κατ' ἐ-
20 κείνους, τὴν ἀτρεψίαν, τὴν ἀπειρίαν, τὴν σοφίαν, τὴν
ἀγαθότητα καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ περὶ τὴν θείαν οὐσίαν
φυσικῶς θεωρούμενα μηδὲν μηδαμῆ διαφέρειν συναπι-
φήναντο. Πᾶν δὲ τὸ διαφέρον ἐκείνης ὁπωσοῦν μετὰ
τῶν κτισμάτων ἔταξαν, ἵν' ὁμοῦ τε μίαν δῆθεν αὐτοῖς
25 ὁ Θεὸς οὐσίαν ἔχη καὶ ἀπλήν, καὶ ὁ Υἱὸς, ἅτε γεννητός,
ἑτέρας τε οὐσίας εἴη, καὶ τρεπτὸς καὶ πεπερασμένος καὶ
ἀρκτός, ταῦτ' οὖν εἰπεῖν κτιστός, καὶ οὐκ ὄντως ἀγαθός.

9 Ὅτι μὲν οὖν ὁ Εὐνόμιος πάσας τὰς περὶ τὴν θείαν
φύσιν ἀκτίστους ἐνεργείας καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ περὶ
30 αὐτὴν φυσικῶς ὁρώμενα μηδὲν διαφέρειν τῆς ἀκτίστου
οὐσίας διατείνεται καὶ κτίσμα πᾶν εἶναι τὸ διεννηνοχὸς
ταύτης ὁπωσοῦν, καὶ ὁ λόγος μὲν δι' ὀλίγων ἐναργῶς

τίποτε ἀπὸ αὐτὰ. Καὶ τοὺς ἀποδεχομένους αὐτὰ ἀπαρνεῖται ὡς καινοτόμους, τοὺς ὀνομάζει καινοὺς καὶ ὑπερφάνους θεολόγους, ὡς μὴ ἐπαγγελλομένους νὰ ἐξηγοῦν καὶ διδάσκουν εἰς ὅλους τὰ συνετὰ. Πῶς λοιπὸν δὲν ἔστησε πάλιν πᾶν πονηρὸν δόγμα, ἀφοῦ αὐτὸς ἀνήρρεσεν ὅλα αὐτὰ διὰ τῶν ὁποίων ἀναιροῦνται ὅλα ἐκεῖνα;

8 Οὕτω καὶ διὰ ταῦτα ἐπήρθη οὗτος ὅτι συμφωνεῖ μὲ ὅλους τοὺς πονηροὺς αἰρεσιάρχας, μάλιστα μὲ τὸν Ἄρειον καὶ τὸν Εὐνόμιον καὶ τὸν Μακεδόνιον καὶ αὐτὸν τὸν Σαβέλλιον, ἔστω καὶ ἂν ἐβάδισε τὸν ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον δρόμον. Διότι ἐπιτρέπεται εἰς τὸν Ἄκίνδυνον νὰ συγκλώθῃ τὰ ἀσύγκλωστα. Διότι ὁ Ἄρειος καὶ ὁ Εὐνόμιος καὶ οἱ ὅμοιοι μὲ αὐτούς, ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο ἐκ τῶν καθ' ἑαυτὴν νὰ δείξουν ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Υἱοῦ εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν τοῦ Πατρὸς, ἐπεχείρησαν νὰ ὑποκλέψουν τοὺς πολλοὺς ἀπὸ τὰ ὑφιστάμενα περὶ αὐτὴν καὶ ἀπεφάνθησαν ὅτι ἡ ἄκτιστος οὐσία εἶναι ἡ ἀγεννησία ὑποστατικῶς θεωρουμένη περὶ ἑαυτὴν. Πράγματι οὕτω κατ' ἀνάγκην ὑπολείπεται ὅτι ὁ μὲν γεννητὸς εἶναι κατ' οὐσίαν κτιστός, συναπεφάνθησαν δὲ ὅτι ἡ ἀτρεψία, ἡ ἀπειρία, ἡ σοφία, ἡ ἀγαθότης καὶ γενικῶς ὅλα τὰ φυσικῶς θεωρούμενα περὶ τὴν θείαν οὐσίαν δὲν διαφέρουν καθόλου κατὰ τίποτε τῆς ἀγεννησίας, δηλαδὴ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ κατ' ἐκείνους. Πᾶν δὲ τὸ διαφέρον ἐκείνης καθ' οἷονδῆποτε τρόπον ἔταξαν μαζὶ μὲ τὰ κτίσματα, οὕτως ὥστε δῆθεν ὁ Θεὸς νὰ ἔχῃ δι' αὐτοὺς μίαν μόνον καὶ ἀπλῆν οὐσίαν, καὶ ὁ Υἱὸς ὡς γεννητὸς νὰ εἶναι ἄλλης οὐσίας, καὶ τρεπτὸς καὶ πεπερασμένος καὶ ἀρκτός, μὲ ἄλλους λόγους κτιστός, καὶ ὄχι ὄντως ἀγαθός.

9 Ὅτι πράγματι ὁ Εὐνόμιος διατείνεται ὅτι ὅλαι αἱ περὶ τὴν θείαν φύσιν ἄκτιστοι ἐνέργειαι καὶ γενικῶς ὅλα τὰ περὶ αὐτὴν φυσικῶς θεωρούμενα δὲν διαφέρουν καθόλου ἀπὸ τὴν ἄκτιστον οὐσίαν καὶ ὅτι πᾶν τὸ καθ' οἷονδῆποτε τρόπον διαφέρον ἀπὸ αὐτὴν εἶναι κτίσμα, καὶ ἡ διαπρα-

παρέστησεν, ἀξιόχρεω δ' ὁμως καὶ μάρτυρές εἰσιν οἱ
 τούτου καὶ κατὰ τοῦτο ἀναιρέται. Τὸ δ' εἶναι τοῦτ' αὐτὸ
 καὶ τὸ παρ' Ἀκινδύνου νῦν δογματιζόμενον, ἢ τε πληθὺς
 αὐτῷ πᾶσα τῶν περὶ τούτου συγγραμμάτων καὶ τῶν αὐτο-
 5 χείρως γεγραμμένων καὶ ἡ γλῶσσα οἱ καὶ πάντες σχε-
 δὸν οἱ ἐντυγχάνοντες ἐκείνῳ μαρτυρήσουσι. Προκείσθω
 δ' ὁμως καὶ ἀπὸ τῶν αὐτῷ συγγεγραμμένων ἕνια· «οὐ
 δυνάμεθα γὰρ», φησί, «τί τῶν ἀκτίστων καὶ φυσικῶν
 τοῦ Θεοῦ ἕτερόν τι φρονῆσαι τῆς οὐσίας αὐτοῦ καὶ τῆς
 10 φύσεως»· καὶ πάλιν, «ὅσα λέγεται ἐπὶ Θεοῦ, οὐκ ἔστιν
 ἄλλο καὶ ἄλλο, καὶ πᾶντα διάφορα τῆς τε θείας οὐσίας
 καὶ ἑαυτῶν»· καὶ πάλιν, «πῶς οὐκ ἄκτιστοι δύο θεότη-
 τες, ἵνα μὴ λέγω πλείους, εἴπερ ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις
 καὶ παντουργὸς ἐνέργεια καὶ σοφία καὶ ζωὴ καὶ ἀγα-
 15 θότης διάφορα τῆς τε θείας οὐσίας καὶ ἑαυτῶν;»· καὶ
 πάλιν, «τὸ μερίζεσθαι τὸν Θεὸν καὶ οὕτω πολλὰ ἄκτιστα
 γίνεσθαι τε καὶ εἶναι διάφορα τῆς τε θείας οὐσίας καὶ
 ἑαυτῶν, ἀσεβέστασόν ἐστιν». Ἄλλ' Ἀρείῳ μὲν καὶ Εὐ-
 νομίῳ οὐ τοῦθ' ὑπῆρχεν ἢ τῆς κακοδοξίας πρόθεσις, ἄλ-
 20 λὰ τὸ μὴ διαιρεῖσθαι κατὰ τὰς ὑποστάσεις τὸν μόνον
 κατ' ἐκείνους ἄκτιστον Θεὸν καὶ κτιστὸν ἐντεῦθεν εἶναι
 τὸν ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει θεωρούμενον Υἱόν. Τὸ δὲ μὴ κα-
 τὰ τὰς φυσικὰς ἐνεργείας ἐπιδέχεσθαι τὴν ἡντινοῦν δι-
 αίρεσιν, ἐπακολούθημα τῆς ἐκείνων δυσσεβείας ἦν, ἐκ
 25 τῶν ὑποστατικῶς περὶ τὸν Θεὸν ὀρωμένων λαβὸν τὴν
 ἀφορμὴν. Ἀκινδύνῳ δὲ τοῦτ' αὐτό ἐστιν ἡ πρόθεσις,
 καὶ τὸ κτιστὴν ἐντεῦθεν δείκνυσθαι τὴν ἐωραμένην ἐν
 Θαβῶρ τοῖς ἀποστόλοις θείαν ἔλλαμψίν τε καὶ ἐνέργει-
 αν, ἐπειδήπερ ἡ τοῦ Θεοῦ οὐσία πᾶσι παντάπασιν ἐστιν
 30 ἀόρατος. Ἐπακολουθεῖ δ' αὐτῷ καὶ τῇ κατ' αὐτὸν κα-
 κοδοξία τὸ μηδὲ κατὰ τὰς ὑποστάσεις ἐπιδέχεσθαι διαί-
 ρεσιν τὸν μόνον ἄκτιστον Θεόν· ἐξ οὗ γὰρ ἐπιχειρεῖ κα-

γμᾶτευσις μὲν ἀπέδειξεν ἐναργῶς δι' ὀλίγων, ἀξιόχρεοι ὅμως μάρτυρες τούτου εἶναι οἱ τούτου καὶ κατὰ τοῦτο καθαιρέται. Τὸ ὅτι δὲ τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι καὶ τὸ ἀπὸ τὸν Ἀκίνδυνον δογματιζόμενον, θὰ μαρτυρήσουν καὶ τὸ πλῆθος ὅλον τῶν περὶ τούτου συγγραμμάτων του καὶ τὰ ιδιόχειρα γράμματα καὶ ἡ γλῶσσα του καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ συναντηθέντες μὲ αὐτόν. Ἦς παρατεθοῦν ὅμως καὶ μερικὰ ἀπὸ τὰ γραπτὰ του· διότι, λέγει, «δὲν δυνάμεθα κάτι ἀπὸ τὰ ἄκτιστα καὶ φυσικὰ τοῦ Θεοῦ νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἄλλο πρᾶγμα ἀπὸ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ καὶ τὴν φύσιν»· καὶ πάλιν, «ὅσα λέγονται ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, δὲν εἶναι ἄλλο καὶ ἄλλο, καὶ ὅλα διάφορα τόσον ἀπὸ τὴν θεϊαν οὐσίαν ὅσον καὶ ἀπὸ ἄλληλα»· καὶ πάλιν, «πῶς δὲν εἶναι δύο θεότητες ἄκτιστοι, διὰ νὰ μὴ εἶπω περισσότεραι, ἐὰν ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ καὶ παντουργὸς ἐνέργεια, ἡ σοφία καὶ ζωὴ καὶ ἀγαθότης, εἶναι διάφορα τόσον τῆς θεϊας οὐσίας ὅσον καὶ ἑαυτῶν;»· καὶ πάλιν, «τὸ νὰ μερίζεται ὁ Θεὸς καὶ οὕτω νὰ γίνωνται πολλὰ ἄκτιστα καὶ νὰ εἶναι διάφορα τῆς θεϊας οὐσίας καὶ ἀλλήλων, εἶναι ἀσεβέστατον». Ἄλλὰ διὰ μὲν τὸν Ἄρειον καὶ τὸν Εὐνόμιον δὲν ἦτο τοῦτο ἡ πρόθεσις τῆς κακοδοξίας, ἀλλὰ τὸ ὅτι δὲν διαιρεῖται κατὰ τὰς ὑποστάσεις ὁ μόνος κατ' ἐκείνους ἄκτιστος Θεός καὶ ὅτι ἐκ τούτου εἶναι κτιστός ὁ εἰς ἰδίαν ὑπόστασιν θεωρούμενος Υἱός. Τὸ δὲ ὅτι δὲν ἐπιδέχεται ὅποιανδήποτε διαίρεσιν κατὰ τὰς φυσικὰς ἐνεργείας ἦτο ἐπακολούθημα τῆς δυσσεβείας ἐκείνων, λαβὸν ἐκκίνησιν ἐκ τῶν ὑποστατικῶς θεωρουμένων περὶ τὸν Θεόν. Τοῦ Ἀκινδύνου ὅμως ἡ πρόθεσις εἶναι ἀκριβῶς αὐτὸ τοῦτο, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ νὰ δειχθῇ ἐκ τούτου κτιστὴ ἡ ὀραθεῖσα εἰς τὸ Θαβῶρ ἀπὸ τοῦς ἀποστόλους θεία ἔλλαμψις καὶ ἐνέργεια, ἐπειδὴ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐντελῶς ἀόρατος δι' ὅλους⁹. Ἐπακολουθεῖ δὲ εἰς αὐτόν καὶ τὴν κακοδοξίαν του τὸ ὅτι ὁ μόνος ἄκτιστος Θεός δὲν ἐπιδέχεται διαίρεσιν οὔτε κατὰ τὰς ὑποστάσεις. Διότι κατ' ἀνάγκην τὸ κατὰ τὰς ὑπο-

- τασκευάζειν τὸ κατὰ τὰς ἐνεργείας ἀδιαίρετον, τοῦτο δὲ
 ἐστίν, ἵν' εἴπω κατ' αὐτόν, ὅτι ὁ Θεὸς ὅλου τε παντός
 ἐστὶ καὶ μέρους ἄνω, ἐκ τούτου καὶ τὸ κατὰ τὰς ὑπο-
 στάσεις ἀδιαίρετον ἐξ ἀνάγκης συγκατασκευάζεται· καὶ
 5 κατ' αὐτὰς γὰρ ὁ Θεός, ὅλου τε παντός ἐστὶ καὶ μέρους
 ἄνω. Οὐδὲ γὰρ ὡς ἐκ μερῶν τῶν ὑποστάσεων ἐστίν, οὐ-
 δὲ μέρος ἐν ἐκάστη τῶν ὑποστάσεων, ἐν γὰρ ἐκάστη
 ὅλη καὶ τελεία ἢ θεότης ἐστίν, ὁ δὲ κατὰ τὰς θείας ὑ-
 ποστάσεις, ἐξ ὧν φησὶν, ἀδιαίρετον κατασκευάζων, συγ-
 10 κατασκευάζει τὰναντία κακὰ καὶ ὁμογενῆ τὴν δυσσέβει-
 αν. Εἰ μὲν γὰρ μὴ ἄλλον εἶναι λέγει τὸν Υἱὸν τῆς μιᾶς
 ἐκείνης ὑποστάσεως, ἣν μόνην ἄκτιστόν φησι, Σαβέλλι-
 ος ἀντικρὺς ἐστίν· εἰ δὲ καθ' ὑπόστασιν ἑτέραν λέγει τὸν
 Υἱὸν τῆς μόνης ἀκτίστου κατ' αὐτόν, Ἀρείῳ παραπλη-
 15 σίως ἐξεμάνη.
- 10 Δεῖ μέντοι τῷ εὐσεβεῖν ἠρημένῳ συνοραῖν, ὡς ἀ-
 διαιρέτως καὶ κατὰ τὰς ὑποστάσεις καὶ κατὰ τὰς ἐνεργείας
 τὸ θεῖον διαιρεῖται, τοῦτο μὲν, ὡς ἐπ' αὐτοῦ δια-
 φοραῖς τινος ἐντεῦθεν ἐπιφαινομένης, ἀλλ' οὐ κατατομῆς
 20 — οὐ γὰρ ὡς τὰ σώματα μερίζεται τὰ ἀσώματα, καὶ μά-
 λιστα τὸ θεῖον — τοῦτο δέ, ὡς ἠνίκα διαιρεῖται κατὰ τὰς
 ὑποστάσεις τὸ ἀδιαίρετον ἔχον κατὰ τὰς ἐνεργείας, ἠνί-
 κα δὲ κατὰ τὰς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας διαιρεῖται μένον
 κατὰ τὰς ὑποστάσεις ἀδιαίρετον. Ἐπεὶ γὰρ ὁ Πατὴρ καὶ
 25 ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πρὸ αἰώνων μὲν προέγνω
 καὶ προώρισεν, ὅτε δὲ ἠθέλησεν, ἐδημιούργησε· προνοεῖ
 δὲ τοῦ παντός διηνεκῶς. Ἐπεὶ τοίνυν ὁ Θεὸς οὐχ ὡς τὰ
 σώματα μερίζεται καὶ μὴ μόνον ὑπεράνω τοῦ τε ὅλου καὶ
 τοῦ μέρους, ἀλλὰ καὶ ὅλον καὶ μέρος ἔσθ' ὅπως λέγουσι
 30 ἄν (ἐπ' αὐτοῦ γὰρ πλὴν τῶν ἰδιαιτάτων πάντα λέγεται,

στάσεις ἀδιαίρετον συγκατασκευάζεται δι' αὐτοῦ τούτου ἐκ τοῦ ὁποίου ἐπιχειρεῖ οὗτος νὰ κατασκευάσῃ τὸ ἀδιαίρετον κατὰ τὰς ἐνεργείας, εἶναι δὲ τοῦτο, διὰ νὰ ὁμιλήσω κατ' αὐτόν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ὑπεράνω καὶ τοῦ παντός ἐν συνόλω καὶ τοῦ μέρους, ἐξ αὐτοῦ κατ' ἀνάγκην συγκατασκευάζεται καὶ τὸ κατὰ τὰς ὑποστάσεις ἀδιαίρετον· διότι καὶ κατ' αὐτὰς ὁ Θεὸς εἶναι ὑπεράνω τοῦ παντός ἐν συνόλω καὶ τοῦ μέρους. Πράγματι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἀπὸ ὑποστάσεις ὡσάν μέρη οὔτε ὑπάρχει μέρος εἰς ἐκάστην τῶν ὑποστάσεων, διότι εἰς ἐκάστην ὑπάρχει ὅλη καὶ τελεία ἡ θεότης, ὁ δὲ κατασκευάζων μὲ ὅσα λέγει τὸ κατὰ τὰς θείας ὑποστάσεις ἀδιαίρετον, συγκατασκευάζει μὲ αὐτὰ τὰ ἐναντία κακὰ καὶ ὁμογενῆ τὴν δυσσέβειαν. Ἐὰν δηλαδὴ λέγῃ ὅτι δὲν εἶναι ἄλλος ὁ Υἱὸς ἀπὸ τὴν μίαν ἐκείνην ὑπόστασιν, τὴν ὁποίαν μόνην θεωρεῖ ἄκτιστον, εἶναι νέος Σαβέλλιος· ἐὰν δὲ λέγῃ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι κατὰ ὑπόστασιν ἄλλην ἀπὸ τὴν μόνην ἄκτιστον κατ' αὐτόν, ἔχει ἐκμανῆ παρομοίως μὲ τὸν Ἄρειον.

10

Πρέπει ὅμως ὁ θέλων νὰ εὐσεβῆ νὰ προσέξῃ ὅτι τὸ θεῖον διαιρεῖται ἀδιαιρέτως κατὰ τὰς ὑποστάσεις καὶ κατὰ τὰς ἐνεργείας, ἀφ' ἑνὸς μὲν καθ' ὅσον ἐκ τούτου ἐπιφαίνεται εἰς αὐτὸ κάποια διαφορά, ἀλλ' ὄχι κατάτμησις —διότι τὰ ἀσώματα δὲν μερίζονται ὅπως τὰ σώματα, καὶ μάλιστα τὸ θεῖον—, ἀφ' ἑτέρου δὲ καθ' ὅσον, ὅταν διαιρῆται κατὰ τὰς ὑποστάσεις ἔχει τὸ ἀδιαίρετον κατὰ τὰς ἐνεργείας, ὅταν διαιρῆται κατὰ τὰς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας μένει κατὰ τὰς ὑποστάσεις ἀδιαίρετον. Διότι ὁμοῦ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα προέγνωσε μὲν καὶ προώρισε πρὸ αἰώνων, ἐδημιούργησε δὲ ὅταν ἠθέλησε· προνοεῖ δὲ τοῦ παντός διηνεκῶς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεὸς δὲν μερίζεται ὅπως τὰ σώματα, καὶ δὲν εἶναι μόνον ὑπεράνω τοῦ ὅλου καὶ τοῦ μέρους, ἀλλὰ ἐνιαχῶς δύναται νὰ λέγεται καὶ ὅλον καὶ μέρος (διότι ἐπ' αὐτοῦ

καὶ τὰ ἀντιθέτως ἔχειν πρὸς ἄλληλα δοκοῦντα), διὰ τοῦ-
 το μερίζεται μὲν καὶ κατὰ τὰς θείας ὑποστάσεις καὶ κα-
 τὰ τὰς θείας ἐνεργείας, θεοπρεπῶς δέ, ἀμερίστως δη-
 λαδῆ. Τοῦτο δὴ μὴ συνεῖς Ἀκίνδυνος καὶ οἱ ἐκ παλαι-
 5 οῦ κατὰ τοῦτον κινδυνεύσαντες, τελέως μὲν τὸν ἀμερῆ
 μερίζοντες, δυσσεβέστατα κατατέμνουσιν αὐτόν, ἐνοῦν-
 τες δὲ δῆθεν, δυσσεβῶς οὐχ ἤττον περιτέμνουσιν ἢ συγ-
 χέουσιν αὐτόν καὶ τοὺς μὴ κατὰ τὸν ἴσον αὐτοῖς τρόπον
 αἵρουμένους δυσσεβεῖν πολυθέους ὀνομάζουσιν.

11 10 Ὁ δ' Ἀκίνδυνος καὶ ἀπὸ τοῦ πᾶν ἔργον ὀπωσδή-
 ποτε λεγόμενον ἀποφαίνεσθαι κτιστὸν κτίσμα τὸν Υἱὸν
 ποιεῖ, τῶν θείων πατέρων πολλαχοῦ θεολογούντων ἔργον
 θείας φύσεως εἶναι τὴν προαίωιον γέννησιν. Ἀλλὰ καὶ
 ὀπηνίκα τῆς θείας φύσεως ἔργα λέγει τὰ ποιήματα, κα-
 15 κουργῶν ἢ ἀγνοῶν τοῦθ' ὑποκατασκευάζει, καὶ ἠνίκα
 τὴν φυσικὴν τάξιν καθ' ἣν ὁ Υἱὸς δευτερεύει τοῦ Πα-
 τρός, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, μηδὲν διαφέρειν τῆς
 φύσεως αὐτός φησιν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν θείαν θέλησιν
 διαφέρειν τῆς θείας προγνώσεως ἡμῶν λεγόντων καὶ
 20 τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας τὴν θεουργὸν χάριν καὶ ἐν-
 ἔργειαν, τούτων τε καὶ τῶν τοιούτων ὑπερκεῖσθαι τὴν
 θείαν οὐσίαν κατὰ τοὺς θεοφόρους ὡς αἰτίαν οὐσαν τῶν
 ἑαυτῆς ἐνεργειῶν, αὐτὸς ἄνισα καὶ ἀνόμοια πρὸς ἄλλη-
 λα ταῦτα λέγειν ἡμᾶς συκοφαντεῖ, τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις
 25 ἀκολούθως καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα
 τὸ ἅγιον ἄνισα καὶ ἀνόμοια πρὸς ἄλληλα παρίστησιν, ἐ-
 πειδὴ καὶ ταῦτα διαφέρουσιν ἀλλήλων, τοῦ τε Υἱοῦ καὶ
 τοῦ Πνεύματος ὁ Πατὴρ μείζων ὑπάρχει τῷ αἰτίῳ.

12 Διὰ τούτων οὖν καὶ ἐτέρων τοιούτων οὐκ ὀλίγων
 30 τὰ τε τῆς Ἀρείου μανίας συμπεραίνει καὶ τὰ πρὸς ταύ-
 την ἀντικείμενα, μὴ μέντοι κατὰ τὸ δυσσεβές· ὅτε γὰρ
 αὐτῆς ἀκτίστου οὐσίας οὐδ' ὀπωσοῦν διακρίνει τὴν ἄ-

λέγονται τὰ πάντα πλὴν τῶν ἰδιαιμάτων, ἀκόμη καὶ τὰ θεωρούμενα ὡς ἐναντιούμενα πρὸς ἄλληλα), διὰ τοῦτο μερίζεται μὲν καὶ κατὰ τὰς θείας ὑποστάσεις καὶ κατὰ τὰς θείας ἐνεργείας, ἀλλὰ θεοπρεπῶς, δηλαδή ἀμερίστως. Μὴ κατανοήσαντες δὲ τοῦτο ὁ Ἀκίνδυνος καὶ οἱ κατὰ τὸν τρόπον τούτου ἀπὸ παλαιὰ κινδυνεύσαντες, μερίζοντες μὲν τελείως τὸν ἀμερῆ κατατέμνουσιν αὐτὸν δυσσεβέστατα, ἐνοῦντες δὲ δῆθεν αὐτὸν περιτέμνουσιν ἢ συγχέουσιν αὐτὸν οὐχ ἦττον δυσσεβῶς καὶ ὀνομάζουσιν πολυθεοὺς τοὺς μὴ δεχομένους νὰ δυσσεβοῦν κατὰ τὸν ἴδιον μὲ αὐτοὺς τρόπον.

11 Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος καθιστᾷ τὸν Υἱὸν κτίσμα καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀποφαίνεται κτιστὸν πᾶν ἔργον ὅπωςδήποτε λεγόμενον, ἐνῶ οἱ θεῖοι πατέρες θεολογοῦν πολλαχοῦ ὅτι ἡ προαιώνιος γέννησις εἶναι ἔργον θείας φύσεως. Ἀλλὰ ὑποκατασκευάζει τοῦτο κακουργῶν ἢ ἀγνοῶν, καὶ ὁσάκις λέγει τὰ ποιήματα ἔργα τῆς θείας φύσεως καὶ ὁσάκις λέγει ὅτι ἡ θεία τάξις, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Υἱὸς δευτερεύει συμφώνως πρὸς τὸν μέγαν Βασιλεῖον τοῦ Πατρὸς, δὲν διαφέρει τῆς φύσεως⁹. Ἐπειδὴ δέ, ὅταν ἡμεῖς λέγωμεν ὅτι διαφέρει ἡ θεία θέλησις τῆς θείας προγνώσεως καὶ ἡ θεουργὸς χάρις καὶ ἐνέργεια τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας, καὶ ὅτι τούτων καὶ τῶν τοιούτων ὑπέρκειται ἡ θεία οὐσία κατὰ τοὺς θεοφόρους πατέρας ὡς οὕσα αἰτία τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς, αὐτὸς μᾶς συκοφαντεῖ ὅτι θεωροῦμεν ταῦτα ἄνισα καὶ ἀνόμοια πρὸς ἄλληλα, ἀκόλουθος πρὸς τοὺς λόγους τοῦ παριστᾷ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἄνισα καὶ ἀνόμοια πρὸς ἄλληλα, ἐπειδὴ καὶ αὐτὰ διαφέρουσιν ἀλλήλων, ὁ δὲ Πατὴρ εἶναι ἀνώτερος τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος κατὰ τὸ αἴτιον.

12 Διὰ τούτων λοιπὸν καὶ ἄλλων τοιούτων ὄχι ὀλίγων καταλήγει εἰς τὴν μανίαν τοῦ Ἀρείου καὶ εἰς τὰ ἀντίθετα πρὸς αὐτήν, ἀντίθετα ὅμως ὄχι κατὰ τὴν δυσσέβειαν. Ὅταν δηλαδή πάλιν δὲν διακρίνη καθόλου τὴν ἄκτιστον ἐνέργειαν ἀπὸ τὴν ἄκτιστον οὐσίαν, ἔπειτα ἀποφαίνεται

κτιστον ἐνέργειαν, εἶτα τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς ἐνέργειαν
 εἶναι τοιαύτην ἀποφαίνεται καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον,
 τὴν Σαβελλίου συναλοιφήν κἀντεῦθεν παρεισάγει. Ἄλ-
 λά καὶ δύναμιν αἰδίων καὶ ζωὴν καὶ σοφίαν καὶ ἀγαθό-
 5 τητα καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα τοῦ Πατρὸς εἶναι λέγων τὸν
 Υἱὸν, οὐχ ὡς πάντα ταυτα τῷ Πατρὶ καὶ αὐτὸν ἀπαραλ-
 λάκτως ἔχοντα, ἀλλὰ μόνον ὄντα ταῦτα τοῦ Πατρὸς, πε-
 ρὶ τὸν Πατέρα θεωρούμενον αὐτὸν εἰσάγει, μὴ παρ' ἐ-
 κείνον ἄλλην καὶ ἰδίαν κεκτημένον τὴν ὑπόστασιν. Τοῦτ'
 10 αὐτὸ κατασκευάζει καὶ φανερώς ἀπαγορεύων κοινὰς ἰ-
 κτίστους ἐνεργείας εἶναι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ
 τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐξ ὧν ἀπάντων, διπρόσωπόν τι
 καὶ δυσξύμβολον τέρας, Ἀρείου καὶ Σαβελλίου φέρον
 εἶδος, ἐφ' ἡμῶν ἀναπέφηνε. Φιλοτιμούμενος δὲ καὶ
 15 τούτων ἀμφοῖν ὑπερακοντίσαι τὴν ἀπόνοιαν, ὃ μηδεὶς
 ἐτόλμησεν ἐκείνων, τὸ αὐτὸ φησιν οὗτος εἶναι καὶ κτί-
 σμα καὶ οὐσίαν τοῦ ἀκτίστου Θεοῦ, οὐ κατὰ μόνης τῆς
 θείας λαμπρότητος τοιαῦτα σοφιζόμενος, ἀλλὰ καὶ κατὰ
 πάντων τῶν οὐσιωδῶς περὶ τὸν Θεὸν θεωρουμένων. Καὶ
 20 αὐτὴν γὰρ τὴν ἀτρεψίαν καὶ τὴν κατὰ πάντα ἀπειρίαν
 καὶ τὴν ἀγαθότητα τὴν θείαν καὶ πάνθ' ἀπλῶς τὰ θεω-
 ρούμενα περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς, ἅπερ αὐτὸς οὗτος ὡς
 περὶ τὸν Θεὸν ὄντα φυσικῶς οὐσίαν εἶναι διαβεβαιουῦ-
 ται τοῦ Θεοῦ, κτιστὰ πάλιν οὗτος εἶναι γράφει καὶ ἀρ-
 25 κτὰ καὶ τοὺς μὴ ταῦθ' οὕτω φρονεῖν ἀνεχομένους, ὡς δι-
 θεῖτας καὶ πολυθέους ἀποκηρύττει παρρησίᾳ· «πολλὰ
 γὰρ», φησὶν, «οὗτοί φασιν, ἀλλ' οὐχ ἓν τὸ ἀκτιστον
 καὶ τὴν μὲν, οὐσίαν, τὰ δέ, ἀνούσια· καὶ τὴν μὲν ὑπερ-
 κειμένην τούτων, δηλονότι τὴν οὐσίαν, ὡς αἰτίαν τῶν
 30 περὶ αὐτὴν, τὰ δὲ ὑφειμένα ὡς ἐκ ταύτης ὄντα καὶ πε-
 ρὶ αὐτὴν, ἀλλ' οὐκ αὐτῇ ὑπάρχοντα».

13 Ὡ δ' ἀπιστον δοκεῖ τὸ φάναι τὸν Ἀκίνδυνον κτί-
 σματα περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς θεωρούμενα, καὶ αὐτὴν
 τὴν ἀτρεψίαν καὶ τὴν κατὰ πάντα ἀπειρίαν, ἴτω παρ'

ὅτι τοιαύτη ἐνέργεια τοῦ Πατρὸς εἶναι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, διὰ τούτου παρεισάγει τὴν συναλοιφήν τοῦ Σαβελλίου. Ἄλλὰ καὶ λέγων ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι δύναμις αἰδίου, ζωὴ καὶ σοφία καὶ ἀγαθότης, καὶ ὅλα τὰ τοιαῦτα, ὄχι διότι ἔχει ὅλα αὐτὰ ἀπαραλλάκτως μὲ τὸν Πατέρα ἀλλὰ μόνον διότι ταῦτα εἶναι τοῦ Πατρὸς, εἰσάγει αὐτὰν ὡς προσὸν τοῦ Πατρὸς, μὴ ἔχοντα ἄλλην ἰδιαιτέραν ἀπὸ ἐκείνον ὑπόστασιν. Τὸ ἴδιον ἀκριβῶς κατασκευάζει καὶ ὅταν ἀπορρίπτῃ φανερῶς ὅτι ὑπάρχουν κοιναὶ ἄκτιστοι ἐνέργειαι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐκ τῶν ὁποίων ὅλων παρουσιάσθη εἰς τοὺς χρόνους μας ἓν διπρόσωπον καὶ δυσοικονόμητον τέρας, φέρον τὴν μορφήν τοῦ Σαβελλίου. Φιλοτιμούμενος δὲ νὰ ὑπερακοντίσῃ καὶ τούτων ἀμφοτέρων τὴν ἀπόνοιαν, ἔκαμε κάτι τὸ ὁποῖον δὲν ἐτόλμησε κανεὶς ἀπὸ ἐκείνους, λέγει δηλαδὴ ὅτι τὸ αὐτὸ εἶναι καὶ κτίσμα τοῦ ἀκτίστου Θεοῦ, σοφιζόμενος τοιαῦτα ὄχι μόνον ἐναντίον τῆς θείας λαμπρότητος ἀλλὰ καὶ ἐναντίον ὅλων τῶν θεωρουμένων οὐσιωδῶς περὶ τὸν Θεόν. Διότι οὗτος γράφει πάλιν ὅτι εἶναι κτιστὰ καὶ ἀρκτὰ ἀκόμη καὶ ἡ ἀτρεψία καὶ ἡ κατὰ πάντα ἀπειρία, ἡ ἀγαθότης ἡ θεία καὶ ὅλα γενικῶς τὰ οὐσιωδῶς περὶ τὸν Θεὸν θεωρούμενα, τὰ ὁποῖα αὐτὸς ὁ ἴδιος βεβαιώνει ὅτι εἶναι οὐσία τοῦ Θεοῦ ὡς ὄντα φυσικῶς περὶ τὸν Θεόν· καὶ τοὺς μὴ δεχομένους νὰ φρονοῦν οὕτως, ἀποκηρύσσει παρρησίᾳ ὡς διθεΐτας καὶ πολυθέους· διότι, λέγει, «πολλὰ λέγουν οὗτοι ἀλλ' ὄχι ἓν τὸ ἄκτιστον, καὶ θεωροῦν τὸ μὲν ἓν οὐσίαν τὰ δὲ ἄλλα ἀνούσια, καὶ τὴν μὲν οὐσίαν ὑπερκειμένην τούτων ὡς αἰτίαν τῶν περὶ αὐτὴν, τὰ δὲ ἄλλα ὑφειμένα ὡς προερχόμενα ἐκ ταύτης καὶ ὄντα περὶ αὐτὴν, ἀλλ' ὄχι ὑπάρχοντα ἐν αὐτῇ.

13

Ὅποιος δὲ νομίζει ἀπίστευτον ὅτι ὁ Ἀκίνδυνος λέγει κτίσματα τὰ περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς θεωρούμενα καὶ τὴν ἴδιαν τὴν ἀτρεψίαν καὶ γὴν κατὰ πάντα ἀπειρίαν, ἄς ἔλθῃ πλησίον μας καὶ ἄς ἴδῃ νὰ διαλαμβάνεται τοῦτο,

- ἡμᾶς καὶ θεωρεῖτω, μὴ μόνον ἐν τοῖς διὰ πλάτους αὐτῶ
 συγγεγραμμένοις, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτοχείρων προκείμενον
 ἐν τοῖς ἀπεσταλμένοις αὐτῶ πρὸς τὸν ἄνωτέρω δεδηλω-
 μένον πατριάρχην. Τὸ δ' αἴτιον ἀφ' οὗ κατασκευάζει
 5 καὶ ἀποφαίνεται ταῦτα εἶναι κτίσματα, καὶ δι' ἐκάστου
 τούτων κτιστὸν ὁ τᾶλας ἀποφαίνει τὸν Θεόν, πολλαπλα-
 σίως, φεῦ, εἰς αὐτὸν οὕτω βλασφημῶν, ὅτι ἔργα τοῦ Θε-
 οῦ τοῦτ' ὠνόμασεν ἐν τοῖς Θεολογικοῖς αὐτοῦ Κεφαλαι-
 οῖς ὁ πολὺς τὰ θεῖα Μάξιμος· εἰ δὲ ἄναρχα προσεῖπε ταῦ-
 10 τα, φησὶν ὁ Ἀκίνδυνος, καὶ αἰδία, καὶ μὴ εἶναι ὅτε οὐκ
 ἦσαν, ἀλλὰ χρονικῶς ὡς οὐκ ἐν χρόνῳ, ἀλλ' ἐν αἰῶνι
 ταῦτ' ἤργμένα τε καὶ ἐκτισμένα.
- 14 Τοιοῦτον δὴ καὶ τοῦτο. Σὺ δ' ἔχεις, σεβασμιωτάτη
 φιλότης, ὡς ἐγῶμαι τὸ ζητούμενον· ἴσθι δὲ καὶ τὸν Βαρ-
 15 λαὰμ ἐκεῖνον μηδὲν ἄλλοῖον πεφρονηκότα, πλὴν τοῦ πε-
 ριττοῦ δόλου καὶ τῶν ποικίλων ἐν ἐπικρύψει τε καὶ ὑ-
 ποκρίσει ψευσμᾶτων· πολλαπλασίῳ γὰρ ὑπέδυσεν τὰ τοιαῦθ'
 οὗτος μετὰ τὴν ἐκεῖνου καὶ τὴν αὐτοῦ μετ' ἐκεῖνον συν-
 οδικὴν καταδίκην, ἀπρίξ τε τῶν αὐτῶν ἐχόμενος καὶ
 20 λανθάνειν τοὺς πολλοὺς πειρώμενος.

ὄχι μόνον εἰς τὰ ἐκτενῶς συγγεγραμμένα ἀπὸ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἰδιοχείρους ἐπιστολάς του πρὸς τὸν ἀνωτέρω μνημονευθέντα πατριάρχην. Τὸ δὲ αἴτιον ἀπὸ τὸ ὁποῖον κατασκευάζει καὶ ἀπαφαίνεται ὅτι ταῦτα εἶναι κτίσματα καὶ δι' ἐκάστου αὐτῶν ὁ ταλαίπωρος δεικνύει τὸν Θεὸν κτιστὸν, βλασφημῶν οὕτως εἰς αὐτόν, φεῦ, πολλαπλασίως, εἶναι ὅτι ταῦτα ὠνόμασεν ἔργα τοῦ Θεοῦ ὁ πολὺς κατὰ τὰ θεῖα Μάξιμος εἰς τὰ Θεολογικὰ Κεφάλαιά τοι»¹⁰. ἂν δὲ εἶπε ταῦτα ἄναρχα, λέγει ὁ Ἀκίνδυνος καὶ αἰδία καὶ ὅτι δὲν ἦτο ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποῖαν δὲν ὑπῆρχον, ἐννοεῖ τοῦτο χρονικῶς, μὲ τὴν ἐννοίαν ὅτι ταῦτα εἶναι ἡργμῆνα καὶ ἐκτισμῆνα ὄχι ἐν χρόνῳ ἀλλ' ἐν αἰῶνι.

14 Τοιοῦτον λοιπὸν εἶναι καὶ τοῦτο. Ἐσὺ δέ, σεβασμιώτατε φίλε, ἔχεις τὸ ζητούμενον. Γνώριζε δὲ ὅτι καὶ ὁ Βαρλαάμ ἐκεῖνος δὲν ἔχει διαφορετικὸν φρόνημα, πλήν τοῦ ὑποκριτικοῦ δόλου καὶ τῶν ποικίλων ψευδῶν τὰ ὁποῖα καλύπτονται ἀπὸ ἐπίκρουσιν καὶ ὑπόκρισιν· διότι αὐτὸς ἐδῶ ἀνεδέχθη ὅλα τὰ τοιαῦτα, μετὰ τὴν συνοδικὴν καταδίκην ἐκείνου καὶ ἔπειτα αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, διατηρῶν ταῦτα ἀδιασπάστως καὶ προσπαθῶν νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴν τῶν πολλῶν.

ΤΟΝ ΙΕΡΩΤΑΤΟΝ ΚΑΙ ΤΑ ΘΕΙΑ ΣΟΦΟΝ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΝ ΑΙΝΟΥ ΚΥΡ ΔΑΝΙΗΛ

1 "Οντως αἰδοῦς οἰχομένης ἐκ ψυχῆς ὁρμαθὸς ἅπας
ἀντεισάγεται κακῶν· ἔξω γὰρ ἑαυτοῦ γεγονῶς ὁ τὴν
αἰδῶ παρῳσάμενος οὐδ' ὅ,τι πράττει οὐδ' ὅ,τι λέγει συν-
15 ἰησιν αὐτὸς αὐτόν. Πῶς οὖν οὗτος ἐτέρων εἴσεται λό-
γους ἢ προσήσεται; Πῶς δὲ συνήσει τῶν περὶ Θεοῦ δε-
γμάτων τὴν ἀλήθειαν, ᾧ νόμος κεῖται κατασπᾶν μετε-
ῶρους κούφους, ὅς, «ἐὰν μὴ γένησθε», φησὶν, «ὡς τα
παιδία οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν», οὐ ταῖς φρε-
σὶν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιιάζοντες; Τὸ γὰρ ἀναιδὲς καὶ
10 ὑπερήφανον ἦθος πληροῖ φρονήματος καὶ μωραίνει τοὺς
σοφούς, ὡς μηδὲ σοφίαν ἔτι χωρεῖν μηδὲ παιδείαν τὴν
ἀληθῆ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης αὐτοὺς ταλανίζει καὶ
θρηνεῖ· «οὐαί», λέγων, «οἱ σοφοὶ παρ' ἑαυτοῖς καὶ ἐνώ-
πιον αὐτῶν ἐπιστήμονες», οἱ περὶ τὴν σοφίαν εἰσὶν ἀ-
15 μαθεῖς καὶ περὶ τὴν παιδείαν ἀπαίδευτοι, κεχρημένοι
ταύταις καθ' ἑαυτῶν, τῶ πιστεύειν αὐταῖς ἐν πᾶσι καὶ
ζητεῖν ἐν λόγοις τὰ ὑπὲρ λόγον, οἱ καὶ παραφθέγγον-
ται μᾶλλον ἢ φθέγγονται καὶ τῶν βαθεῖ κάρῳ κατεχο-
μένων γρηγορεῖν καὶ ὑγιαίνειν δοκοῦντες οὐκ ἔχουσιν
20 ἄμεινον· ὡς γὰρ ἐκεῖνοι τῆς αἰσθήσεως ἐπιλιπούσης αὐ-
τούς, οὕτως οὗτοι τοῦ νοῦ καὶ τῆς ἀληθινῆς γνώσεως
εἶναι δοκοῦσιν, ἀ φαντάζονται καὶ ζηλοῦσιν ἐπὶ τούτοις
ζῆλον ἀζήλωτον, ὃν τις τῶν πατέρων ἔφη μωρόν, ὃ δ'

1. Μαθ. 18, 3.

2. Ἦσ. 5. 21.

ΤΟΝ ΙΕΡΩΤΑΤΟΝ ΚΑΙ ΣΟΦΟΝ ΚΑΤΑ ΤΑ ΘΕΙΑ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΝ ΑΙΝΟΥ ΚΥΡ ΔΑΝΙΗΛ

1 "Οντως, όταν φύγη ἀπὸ τὴν ψυχὴν ἢ αἰδῶ, ἀντεισάγεται ὀλόκληρος ὄρμαθὸς κακῶν· διὸτι ὅποιος ἀπομακρύνει τὴν αἰδῶ γενόμενος ἐκτὸς ἑαυτοῦ δὲν ἀντιλαμβάνεται οὔτε τί πράττει οὔτε τί λέγει αὐτὸς ὁ ἴδιος. Πῶς λοιπὸν οὔτος θὰ γνωρίσῃ ἢ θὰ δεχθῆ λόγους ἄλλων; Πῶς θὰ κατανοήσῃ τὴν ἀκρίβειαν τῶν περὶ Θεοῦ δογμάτων, αὐτὸς διὰ τὸν ὁποῖον ἰσχύει ὁ νόμος τῆς καταβιβάσεως τῶν κούφων ὑπεροπτῶν, ὁ ὁποῖος λέγει, «ἐὰν δὲν γίνετε ὡς τὰ παιδιά, δὲν θὰ εἰσέλθετε εἰς τὴν βασιλείαν»¹, νηπιάζοντες ὄχι κατὰ τὸν νοῦν ἀλλὰ κατὰ τὴν κακίαν; Διότι τὸ ἀναιδὲς καὶ ὑπερήφανον ἦθος γεμίζει ὑπεροψίαν καὶ μωραίνει τοὺς σοφοὺς, ὥστε οὔτε σοφία νὰ χωρῇ πλέον οὔτε παιδεία ἀληθείας. Διὰ τοῦτο τοὺς ταλανίζει ὁ προφήτης καὶ τοὺς θρηνεῖ, λέγων, «ἀλοίμονον εἰς τοὺς καθ' ἑαυτοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς ἐνώπιον ἑαυτῶν ἐπιστήμονας»², οἱ ὁποῖοι εἶναι ὀμαθεῖς περὶ τὴν σοφίαν καὶ ἀπαιδευτοὶ περὶ τὴν παιδείαν, χρησιμοποιοῦντες ταύτας καθ' ἑαυτῶν, μὲ τὸ νὰ πιστεύουν εἰς αὐτάς δι' ὅλα καὶ νὰ ζητοῦν εἰς λόγους τὰ ὑπὲρ λόγον, οἱ ὁποῖοι καὶ παραφθέγγονται μᾶλλον ἢ φθέγγονται καί, ἐνῶ νομίζουν ὅτι γρηγοροῦν καὶ ὑγιαίνουν, δὲν εἶναι καλύτερα ἀπὸ τοὺς κατεχομένους ἀπὸ βαθὺν ὕπνον. Διότι ὅπως ἐκεῖνοι, ἀφοῦ τοὺς ἐγκαταλείψῃ ἢ αἰσθησις, οὔτω καὶ αὐτοὶ ἀφοῦ τοὺς ἐγκαταλείψῃ ὁ νοῦς καὶ ἡ ἀληθινὴ γνῶσις, νομίζουν ὅτι εἶναι ὅ,τι φαντάζονται καὶ πέραν αὐτῶν ζηλεύουν ζῆλον ἀζήλωτον, τὸν

ἀπόστολος ζῆλον οὐ κατ' ἐπίγνωσιν, ᾧ κατάκρας ἀλοῦς
 ὁ αὐτομαθῆς μᾶλλον δὲ ἀμαθῆς οὐτοσί θεολόγος, οὐκ οἶ-
 δεν οὔτε ἂ λέγει οὔτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦται. Φησὶ
 γάρ, τοῦτο πρῶτον τιθεὶς καὶ τοῦ καταλόγου τῶν ἡμῖν
 5 ἡμαρτημένων μεῖζον, ὡς ἐν πως εἰπόντες τὴν θείαν ἐν-
 ἔοργειαν καὶ τὴν οὐσίαν, εἶθ' ὥσπερ ἐκ μεταμελείας ἡμῖν
 αὐτοῖς μαχόμενοι διαφέρειν ἔφημεν. Καὶ οὐδὲ ἐκεῖνο
 συνεώρακεν, ὅτι πᾶν τὸ ἐν πως ἀναγκαίως ἔστιν ὡς οὐχ
 ἐν· τὰ γὰρ ἐν τῷ γένει διάφορα τῷ εἶδει, καὶ τὰ ἐν τῷ
 10 εἶδει, διάφορα τῷ ἀριθμῷ, ἔστι δ' ἂ καὶ τῶν ἐν τῷ ἀρι-
 θμῷ καὶ αὐτῇ τῇ ὑποστάσει διάφορά ἔστι ταῖς φύσεσι
 πολλὰ δὲ καὶ τῷ ὑποκειμένῳ ὄντα ἐν, οὐ διάφορα μόνον
 ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ἐναντία.

2 Καὶ οὐ λέγω ταῦτα νῦν, ὡς οὕτως ἐχούσης τῆς ἐν-
 15 ἐργείας πρὸς οὐσίαν ἠντινοῦν — μὴ πάλιν ἐπιφυέσθω-
 σαν ἡμῖν οἱ κακομαχεῖν προηρημένοι μᾶτην —, ἀλλὰ τοῦ-
 το μόνον, ὅτι τὰ μὴ διαφέροντά πως καὶ διάφορά πως
 αὐθις, ἀριθμοῦ δὲ χωρὶς διαφορὰν ἰδεῖν ἀνένδεκτον κα-
 τὰ τὸν θεῖον Μάξιμον· πᾶσα γὰρ αὐθις κατ' αὐτὸν δια-
 20 φορᾶ τὸ ποσὸν τῶν διαφερόντων πραγμάτων συνεισά-
 γειν ἑαυτῇ πέφυκεν; εἴτε οὐσιῶν εἴτε ποιότητων εἴτε
 ἰδιοτήτων, καὶ ἀπλῶς εἰ διαφορὰν εἵπομεν, πάντως ἐν
 ποσῷ τὰ διαφέροντα θεωρήσαντες εἴτε αἰσθήσει εἴτε νο-
 ῆσει τὴν διαφορὰν ἐγνωρίσαμεν. Ἄλλ' ἵνα πάλιν κατὰ
 25 τὸν αὐτὸν εἶπω, τὴν οἴανοῦν διαίρεσιν οὔτε ποιεῖν οὔτε
 πᾶσχειν οὔτε εἰσάγειν ὁ ἀριθμὸς δύναται· οὐ γὰρ τὸ εἶ-
 δέναι ταῦτα μερίζειν ἐστίν.

3 Τοιαύτη μὲν οὖν ἡ πρώτη καὶ μεγίστη λαβὴ καθ'
 ἡμῶν. Ἡ δὲ δευτέρα τίς; Ὅτι μὴ μόνον ἑαυτοῖς ἀντι-
 30 λέγομεν, ἂ ταῦτά πως ἔφημεν καθ' ἕτερον τρόπον οὐ

3. Ρωμ. 10, 2.

4. Ἐρώτησις πρὸς Θαλάσιον, PG 90, 649B.

ὁποῖον κάποιος ἀπὸ τοὺς πατέρας εἶπε μωρόν, ὁ δὲ ἀπόστολος ζῆλον ὄχι κατ' ἐπίγνωσιν³, ἀπὸ τὸν ὁποῖον κυριευθεὶς πλήρως ὁ αὐτομαθῆς οὗτος μᾶλλον δὲ ἀμαθῆς θεολόγος, δὲν γνωρίζει οὔτε τί λέγει οὔτε περὶ τίνων διαβεβαιώνει. Λέγει δηλαδῆ, τοποθετῶν τοῦτο πρῶτον καὶ μεγαλύτερον εἰς τὸν κατάλογον τῶν ασφαμάτων ἡμῶν, ὅτι ἐνῶ εἶπομεν ἐν τὴν θεῖαν ἐνέργειαν καὶ οὐσίαν, ἔπειτα, ὡσάν νὰ μετεμελήθημεν, ἀντιφάσκοντες πρὸς ἑαυτοὺς εἶπομεν ὅτι διαφέρει. Καὶ δὲν ἀντελήφθη οὔτε ἐκεῖνο ὅτι πᾶν τὸ κατὰ κάποιον τρόπον ἐν ἐνίστε δὲν εἶναι ἀναγκαίως ἐν· διότι τὰ ἐν κατὰ τὸ γένος εἶναι διάφορα κατὰ τὸ εἶδος, καὶ τὰ ἐν κατὰ τὸ εἶδος εἶναι διάφορα κατὰ τὸν ἀριθμόν, ἐνίστε δὲ καὶ τὰ ἐν κατὰ τὸν ἀριθμόν καὶ τὴν ὑπόστασιν ἀκόμη εἶναι διάφορα κατὰ τὰς φύσεις, πολλὰ δὲ μολονότι εἶναι ἐν κατὰ τὸ ὑποκείμενον, δὲν εἶναι μόνον διάφορα ἀλλὰ καὶ ἐναντία.

2 Καὶ δὲν λέγω τώρα ταῦτα, καθ' ὅσον οὕτως ἔχει ἡ ἐνέργεια πρὸς οἰανδήποτε οὐσίαν (ἄς μὴ μᾶς κολλήσουν πάλιν οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ κακομαχοῦν ματαίως), ἀλλὰ λέγω τοῦτο μόνον, ὅτι τὰ μὴ διαφέροντα κάπως εἶναι πάλιν καὶ κάπως διάφορα, χωρὶς ἀριθμόν δὲ εἶναι ἀκατόρθωτον νὰ φανῆ διαφορὰ κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον· διότι κατ' αὐτὸν πάλιν πᾶσα διαφορὰ φυσικῶς συνεισάγει εἰς ἑαυτὴν τὸ ποσὸν τῶν διαφερόντων πραγμάτων⁴, εἴτε οὐσιῶν εἴτε ποιότητων εἴτε ἰδιοτήτων, καὶ γενικῶς, ἂν εἴπωμεν διαφορὰν, ἐγνωρίσαμεν τὴν διαφορὰν θεωρήσαντες τὰ διαφέροντα ὅπωςδήποτε κατὰ ποσὸν εἴτε δι' αἰσθήσεως εἴτε διὰ νοήσεως. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκφρασθῶ πάλιν κατὰ τὸν ἴδιον, ὁ ἀριθμὸς δὲν δύναται νὰ κάμη οὔτε νὰ ὑποστῆ οὔτε νὰ εἰσαγάγῃ τὴν ὁποιαδήποτε διαίρεσιν· διότι τὸ νὰ γνωρίζωμεν ταῦτα δὲν σημαίνει μερισμὸν αὐτῶν.

3 Τοιαύτη λοιπὸν εἶναι ἡ πρώτη καὶ μεγίστη λαβὴ ἐναντίον μας. Ἡ δὲ δευτέρα ποία εἶναι; Ὅτι δὲν ἀντιλέγομεν μόνον εἰς ἑαυτούς, καθ' ὅσον ὅσα εἶπομεν κατὰ κάποιον

ταυτὰ δεικνύντες, ἀλλὰ σὺν ἡμῖν αὐτοῖς καὶ τοῖς ἁγίοις ἡμῶν πατράσι καὶ συνείρει τούτων ρήσεις ἐφεξῆς πολλὰς, ταῦτὸ δεικνύσας ἐπὶ Θεοῦ τῆ οὐσία τὴν ἐνέργειαν τὴν αὐτὴν δ' ἴδοις ἂν φερόμενον καὶ τὸν καθηγητὴν τῆς 5 νέας ταύτης σοφίας καὶ θεολογίας. Ἄγνοοῦσι γάρ, ὡς ὀπόσας ἂν συναθροίσωσι τοιαύτας ρήσεις, οὐχ ὑπὲρ ἑαυτῶν, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῆς ἡμῖν χάριτι Χριστοῦ συμφθεγγομένης ἀληθείας πράξουσιν· οὐδὲ γὰρ ὁ Σαβέλλιος ἴσχυσε κατὰ τῆς ἐκκλησίας, «ἐγὼ καὶ ὁ Πα- 10 τὴρ ἓν ἔσμεν» προφέρων καὶ τᾶλλ' ἐραυιζόμενος ἐκ τῶν Γραφῶν, ὅσα μίαν ἀναφαίνει τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος θεότητα· μίαν γὰρ ἴσμεν καὶ ἡμεῖς ἀλλ' ἓν τρισὶν ὑποστάσεσι προσκυνουμένην. Οὕτω τοίνυν καὶ ταῦτὸν οὖσαν ἴσμεν τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν οὐ- 15 σίαν ἐπὶ τῆς θείας καὶ ὑπερφυοῦς ἀπλότητος καὶ οὐκ ἐπὶ ταύτης μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάσης νοερᾶς οὐσίας, ὡς καὶ τῷ Περι θείων ἐνεργειῶν διὰ πολλῶν ἀποδέδεικται ἡμῖν· ἐπεὶ δὲ τοῦτο καὶ τοῖς ἀντιλέγουσι συνωμολόγηται, βραχὺς ἡμῖν ἓν τοῖς ἄλλοις ὁ περὶ ταυτότητος 20 λόγος.

4 Ἔστι μὲν οὖν ταῦτόν πως οὐσία καὶ ἐνέργεια ἐπὶ Θεοῦ, ἀλλ' ἔστιν ὡς καὶ διενηνόχασιν ἀλλήλων, ὡς ἀριδῆλως ἓν τοῖς τῶν πατέρων λόγοις δείκνυται. Φησὶ γὰρ ὁ θεῖος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς περὶ Θεοῦ γράφων, 25 «ἄλλο ἐνεργῶν καὶ ἄλλο ἐνεργητικὸν καὶ ἄλλο ἐνέργεια· καὶ αὐθις ἕτερον τὸ τῆς ἐνεργείας ἀποτέλεσμα»· καὶ ὁ μέγας Γρηγόριος ὁ θεολόγος καὶ αὐτὸς ἐπὶ Θεοῦ, «ἕτερόν ἐστι θέλων καὶ θέλησις, γεννῶν καὶ γέννησις, λέγων καὶ λόγος, εἰ μὴ μεθύομεν· τὰ μὲν γὰρ ὁ κινούμε- 30 νος, τὰ δ' οἶον ἢ κίνησις». Ὁ δὲ μέγας αὐθις Βασίλειος, «πῶς οὐ καταγέλαστον τὸ δημιουργικὸν οὐσίαν εἰ-

5. Ἰω. 10, 30.

6. Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 3, 15, PG 94, 1048AB.

7. Λόγος 29 (Θεολογικός 3), 6, J. Barbel σ. 138· PG 36, 81B.

τρόπον ταυτὰ κατ' ἄλλον τρόπον δεικνύομεν μὴ ταυτὰ, ἀλλὰ μαζί με ἡμᾶς τοὺς ἰδίους ἀντιλέγομεν καὶ εἰς τοὺς ἁγίους πατέρας· καὶ συνάπτει εἰς τὴν συνέχειαν πολλὰς ῥήσεις τούτων, αἱ ὁποῖαι δεικνύουν ὅτι ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ἡ ἐνέργεια εἶναι ταυτό με τὴν οὐσίαν. Θὰ ἴδῃς δὲ τὸν ἴδιον δρόμον ν' ἀκολουθῇ καὶ ὁ καθηγητὴς τῆς νέας ταύτης σοφίας καὶ θεολογίας. Διότι ἀγνοοῦν ὅτι ὅσα σδήποτε τοιαύτας ῥήσεις καὶ ἂν συναθροίσουν, θὰ τὸ πράξουν ὄχι ὑπὲρ ἑαυτῶν, ἀλλὰ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῆς μὲν τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ συμφωνούσης με ἡμᾶς ἀληθείας. Πράγματι οὔτε ὁ Σαβέλλιος δὲν κατώρθωσε τίποτε κατὰ τῆς Ἐκκλησίας προφέρων τὸ «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ εἴμεθα ἓν»⁵ καὶ ἐρανιζόμενος ὅλα τὰ ἄλλα ἀπὸ τὰς Γραφὰς, ὅσα παρουσιάζουν μίαν τὴν θεότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος· διότι καὶ ἡμεῖς μίαν θεότητα ἀναγνωρίζομεν, ἀλλὰ εἰς τρεῖς ὑποστάσεις προσκυνουμένην. Οὕτω λοιπὸν ἀναγνωρίζομεν καὶ ὅτι ἡ ἐνέργεια εἶναι ταυτόν με τὴν οὐσίαν ἐπὶ τῆς θείας καὶ ὑπερφυοῦς ἀπλότητος, καὶ ὄχι μόνον ἐπὶ ταύτης, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάσης νοερᾶς οὐσίας, ὅπως διὰ πολλῶν ἀπειδείξασμεν καὶ εἰς τὴν πραγματείαν Περὶ θείων ἐνεργειῶν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο εἶναι παραδεκτὸν καὶ ἀπὸ τοὺς ἀντιλέγοντας, ὡς πρὸς τὰ ὑπόλοιπα θὰ εἶναι βραχύς ὁ λόγος μας περὶ ταυτότητος.

- 4 Εἶναι λοιπὸν κάποτε ταυτόν οὐσία καὶ ἐνέργεια ἐπὶ Θεοῦ, ἀλλὰ ἐνίστε καὶ διαφέρουν ἀλλήλων, ὅπως ἀποδεικνύεται πασιφανῶς εἰς τὰ συγγράμματα τῶν πατέρων. Διότι λέγει ὁ θεῖος Ἰωάννης Δαμασκηνός, γράφων περὶ Θεοῦ, «ἄλλο ἐνεργῶν καὶ ἄλλο ἐνεργητικὸν καὶ ἄλλο ἐνέργεια, καὶ ἐπίσης ἄλλο τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας»⁶· καὶ ὁ μέγας Γρηγόριος ὁ θεολόγος λέγει ἐπίσης ἐπὶ Θεοῦ, «ἄλλο εἶναι θέλων καὶ θέλησις, γεννῶν καὶ γέννησις, λέγων καὶ λόγος, ἐὰν δὲν εἴμεθα μεθυσμένοι· διότι ἐκεῖνα μὲν εἶναι ὁ κινούμενος, αὐτὰ δὲ ὡσάν ἡ κίνησις»⁷. Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος πάλιν λέγει, «πῶς δὲν εἶναι καταγέλα-

ναι λέγειν, τὸ προνοητικὸν οὐσίαν, τὸ προγνωστικὸν πάλιν ὡσαύτως, καὶ ἀπλῶς πᾶσαν ἐνέργειαν οὐσίαν τίθεσθαι»; Βλέπεις, πάτερ, πῶς μεθύοντές εἰσι καὶ καταγέλαστοι, καί, ὡς ἀνωτέρω ἔφην, ἔκφρονες οἱ μηδὲν
 5 διαφέρειν οἰόμενοι τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν ἐπὶ Θεοῦ; Καίτοι τίς ἂν δύναίτο πάσας τὰς φωνὰς παράγειν τῶν πατέρων, δι' ὧν ἑτέρα ἢ ἐνέργεια τῆς οὐσίας ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ λέγεται καὶ δείκνυται; Ὡς γὰρ οὐκ ἔστι τὰ ὑποστατικὰ ὑπόστασις, ἀλλὰ χαρακτηριστικὰ ὑπο-
 10 στασεως, οὕτω καὶ τὰ φυσικὰ οὐ φύσις ἀλλὰ χαρακτηριστικὰ φύσεως· «φυσικὰ δέ φαμεν», φησὶν ὁ ἱερός Δαμασκηνός, «τὰ θελήματα καὶ τὰς ἐνεργείας, λέγω δὴ αὐτὴν τὴν θελητικὴν καὶ ἐνεργητικὴν δύναμιν, καθ' ἣν θέλουσι καὶ ἐνεργοῦσι τὰ θέλοντα καὶ ἐνεργοῦνται».

5 15 Καὶ τοίνυν ἡ μὲν φυσικὴ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς φύσεώς ἐστι — καὶ παρὰ τῶν πατέρων ἀναγέγραπται —, οὐ τῆς φύσεως δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς φύσεως, ἡ δὲ φύσις οὐ τῆς θελήσεως οὐδὲ ἐκ τῆς θελήσεως ἢ τῆς οἴασοῦν ἄλλης ἐνεργείας. Ὡς μὲν οὖν ἐξ
 20 ἐκείνης αὕτη, ἄλλη καὶ οὐχ ἡ φύσις ἐστίν, ὡς δὲ αὐτὴν ἐκείνην ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων καὶ οὐδὲν ἄλλο χαρακτηρίζουσα οὐκέτ' ἂν ἄλλο παρ' ἐκείνην νοοῖτο· καὶ γὰρ νοῦς ἐστι καὶ ἡ τοῦ νοῦ ἐνέργεια καὶ οὕτε διόλου τὸ αὐτὸ τῆ ἐξ ἧς ὑπάρχει φύσεως οὕτε παντάπασιν ἄλλη· τῷ γὰρ
 25 ἐξ ἐκείνης εἶναι καὶ τῷ διαπορθμεύεσθαι δύνασθαι καθάπερ τινὶ χρωμένῃ πορθμείῳ τῷ λόγῳ πρὸς τοὺς ἀκούοντας καὶ πολλοῖς ἑτέροις τρόποις διήρηται πρὸς τὸν νοῦν. Τῷ δὲ νοερᾷ πως καὶ αὕτη εἶναι καὶ νοητὴ καὶ τῷ ταῦτα δεικνύειν ἐν ἑαυτῇ ἃ περὶ ἐκείνον ὁρᾶται καὶ
 30 τῷ ἀχωρίστως αὐτῷ συγκαταλαμβάνεσθαι, ἡ αὐτὴ ἐκείνῳ ἐστίν· ὁ γὰρ ἐνέργειαν ἢ δύναμιν εἰπὼν, εὐθὺς καὶ

8. Κατ' Εὐνομίου 1, PG 29, 528B.

9. Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 3, 14, PG 94, 1036A.

στον τὸ νὰ λέγη κανεὶς ὅτι τὸ δημιουργικὸν εἶναι οὐσία, τὸ προνοητικὸν οὐσία, τὸ προγνωστικὸν πάλιν τὸ ἴδιον, καὶ ἀπλῶς νὰ θεωροῦμεν οὐσίαν πᾶσαν ἐνέργειαν»⁸; Βλέπεις, πάτερ, πῶς εἶναι μεθυσμένοι καὶ καταγέλαστοι καί, ὅπως εἶπα ἀνωτέρω, παράφρονες οἱ νομίζοντες ὅτι δὲν διαφέρει ἐπὶ Θεοῦ ἡ οὐσία καὶ ἐνέργεια; Καὶ ὅμως ποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ προβάλῃ ὅλους τοὺς λόγους τῶν πατέρων, διὰ τῶν ὁποίων καὶ λέγεται καὶ δεικνύεται ἡ ἐνέργεια ἄλλῃ ἀπὸ τὴν οὐσίαν ἐπὶ Θεοῦ; Ὅπως δηλαδὴ τὰ ὑποστατικά δὲν εἶναι ὑπόστασις, ἀλλὰ χαρακτηριστικὰ ὑποστάσεως, οὕτω καὶ τὰ φυσικά δὲν εἶναι φύσις, ἀλλὰ χαρακτηριστικὰ φύσεως. Ὁ ἱερός Δαμασκηνός λέγει, «φυσικά δὲ λέγομεν τὰ θελήματα καὶ τὰς ἐνεργείας, ἐννοῶ δὲ ἀκριβῶς τὴν θελητικὴν καὶ ἐνεργητικὴν δύναμιν, κατὰ τὴν ὁποίαν θέλουν καὶ ἐνεργοῦν τὰ θέλοντα καὶ ἐνεργοῦντα»⁹.

5 Ἐπομένως ἡ μὲν φυσικὴ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια εἶναι τῆς φύσεως, καὶ τοῦτο ἔχει ἀναγραφῆ ὑπὸ τῶν πατέρων, ὄχι δὲ μόνον τῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς φύσεως, ἡ δὲ φύσις δὲν εἶναι τῆς θελήσεως οὔτε ἐκ τῆς θελήσεως ἢ ὁποιασδήποτε ἄλλης ἐνεργείας. Ὡς οὐσα ἐξ ἐκείνης λοιπὸν αὕτη, εἶναι ἄλλη καὶ ὄχι ἡ φύσις, ὡς χαρακτηρίζουσα δὲ ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων τὴν ἰδίαν ἐκείνην καὶ τίποτε ἄλλο, δὲν δύναται νὰ νοηθῆ ὡς τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἐκείνην· καθ' ὅσον νοῦς εἶναι καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ νοῦ, καὶ οὕτε ἐντελῶς τὸ αὐτὸ μὲ τὴν φύσιν ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὑπάρχει οὔτε ἐντελῶς ἄλλο· διότι διαιρεῖται πρὸς τὸν νοῦν διὰ τοῦ ὅτι προέρχεται ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ καὶ δύναται νὰ μεταφέρεται χρησιμοποιοῦσα ὡς πορθμεῖον τὸν λόγον πρὸς τοὺς ἀκούοντας καὶ διὰ πολλῶν ἄλλων τρόπων. Κατὰ τὸ ὅτι δὲ εἶναι καὶ αὕτη κάπως νοερά καὶ νοητή, καὶ κατὰ τὸ ὅτι δεικνύει εἰς ἑαυτὴν αὐτὸ τὰ ὁποῖα θεωροῦνται περὶ ἐκείνον καὶ κατὰ τὸ ὅτι συγκαταλαμβάνεται ὀχωρίστως μὲ αὐτόν, εἶναι ἡ αὕτη μὲ ἐκείνον· ὁποῖος δηλαδὴ εἶπη ἐνέργειαν ἢ δύναμιν, εὐθύς συλλογίζεται καὶ τὴν φύσιν τῆς

τὴν φύσιν, ἧς ταῦτα, συνελογίσατο. Χρὴ οὖν ὁμολογεῖν ἄμφω, τὴν διαφορὰν τε καὶ τὴν ταυτότητα, καὶ δι' ἄμφοτέρων ἐν τῇ μεσότητι μένειν τῆς εὐσεβείας, ἀλλὰ καὶ αἰτίαν ὁμολογεῖν τῆς ἐνεργείας τὴν φύσιν, ἵνα μήτε δύο
5 εἶεν ἀρχαὶ μήτε μία μὲν, ἀνενέργητος δέ, ἢ τῷ μὴ διάφορον ἔχειν ἑαυτῆς τὴν ἐνέργειαν ἢ τῷ ἀλλοτρίαν, καταβαλλομένην εἰς κτίσιν καὶ ἀλλοτριουμένην θεότητος. Τί γὰρ δεῖ Θεὸν ἢ συντέμνειν κακῶς ἢ κατατέμνειν εἰς ἀνισότητος; Ἀλλὰ γὰρ ἄμφοτέρα ταῦτα τῶν πατέρων
10 διαγορευόντων σαφῶς καὶ ἡμῶν ἐκείνοις ὁμολογούντων, θάτερον αὐτοὶ πιστούμενοι διὰ τῶν μαρτυριῶν ἀντιλέγειν οἴονται ἡμῖν.

6 Τρίτον αὐτοῖς λῆμμα καθ' ἡμῶν, ὅτι ἐξ ἀτελοῦς εἰς τελειότητα προκόψει ὁ Θεός, εἶπερ τῆς φύσεως ἔχει διαφέρουσαν τὴν ἐνέργειαν. Εἵχομεν οὖν περιτρέπιν αὐτῶν τὸν λόγον εἰς ἅπαν τοῦναντίον· οὐδὲ γὰρ ὁ νοῦς χείρων ἑαυτοῦ γένοιτ' ἄν, κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Διονυσίου ὀνομαζομένην ἔνωσιν τῶν νοήσεων ἀπολυθεὶς δυνάμεώς τε καὶ κατὰ τὴν θύραθεν σοφίαν ἀ-
20 τελοῦς τε καὶ τελείας οὔσης, ἢ τελεία χωρὶς ἡστινοσῶν φθορᾶς τε καὶ μεταβολῆς ἔχεταιί τε καὶ ἀπολύεται τῆς ἐνεργείας. Ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα ἀφέντες, τὸ τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς πέμπτης συνόδου πρὸς αὐτοὺς ἐροῦμεν· ὁ γὰρ νῦν λέγουσιν οἱ ἀντιλέγοντες ἡμῖν, τοῦτ' αὐ-
25 τὸ τὸν Ὠριγένην εἰπόντα καταμαθόντες, ἢ ἁγία σύνοδος, δικαίως ἀνεθεμάτισαν, γράφοντες ἐπὶ λέξεως· «ἔλεγεν ὁ Ὠριγένης, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ μὴ κτίζειν ἔλθων εἰς τὸ κτίζειν, πάντως ἐτρέπη ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον», ὥσπερ οἱ νῦν ὠριγενισταὶ οὗτοι, ἀπὸ τοῦ ἀτε-
30 λοῦς ἤξει, φασίν, εἰς τὸ τέλειον. Ἀκουσον δὴ καὶ τῆς πρὸς τοῦτο τῶν πατέρων ἀντιλογίας. Οὐ γὰρ εἶπον μη-

10. Περὶ θείων ὀνομάτων, PG 3. 588BC.

11. Βλ. Mansi 9, 489.

ὁποίας εἶναι ταῦτα. Πρέπει λοιπὸν νὰ ὁμολογῶμεν ἀμφοτέρα, τὴν διαφορὰν καὶ τὴν ταυτότητα, καὶ μὲ ἀμφοτέρα νὰ μένωμεν εἰς τὴν μεσότητα τῆς εὐσεβείας, ἀλλὰ καὶ νὰ ὁμολογῶμεν ὡς αἰτίαν τῆς ἐνεργείας τὴν φύσιν, οὕτως ὥστε οὔτε δύο ἀρχαὶ νὰ εἶναι οὔτε μία μὲν, ἀνενέργητος δὲ, εἴτε διότι δὲν ἔχει διάφορον τὴν ἐνέργειαν ἑαυτῆς εἴτε διότι ἔχει αὐτὴν ἀλλοτρίαν, καταβιβαζομένην εἰς κτίσιν καὶ ἀλλοτριωμένην θεότητος. Ποία ἀνάγκη εἶναι ἢ νὰ συντέμνωμεν τὸν Θεὸν κακῶς ἢ νὰ τὸν κατατέμνωμεν εἰς ἀνισότητας; Ἄλλὰ βεβαίως, ἐνῶ οἱ πατέρες ἐξαγγέλλουν ἀμφοτέρα ταῦτα σαφῶς καὶ ἡμεῖς συμφωνοῦμεν μὲ ἐκείνους, αὐτοὶ νομίζουν ὅτι ἀντιλέγουν πρὸς ἡμᾶς πιστούμενοι τὸ ἐν διὰ τῶν μαρτυριῶν.

6 Τρίτον λῆμμα αὐτῶν ἐναντίον μας εἶναι ὅτι ὁ Θεὸς θὰ προκόψῃ ἀπὸ ἀτέλειαν εἰς τελειότητα, ἂν ἔχῃ διαφέρουσαν τὴν ἐνέργειαν ἀπὸ τὴν φύσιν. Θὰ ἠδυνάμεθα λοιπὸν νὰ μετατρέψωμεν τὸν λόγον εἰς τὸ ἀκριβῶς ἀντίθετον· διότι οὔτε ὁ νοῦς δὲν θὰ γίνῃ χειρότερος ἑαυτοῦ, ἂν ἀπολυθῇ τῶν νοήσεων κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Διονυσίου ὀνομαζομένην ἔνωσιν¹⁰, ἐφ' ὅσον δὲ καὶ κατὰ τὴν θύραθεν σοφίαν ἢ δύναμις εἶναι ἀτελής καὶ τελεία, ἢ τελεία κρατεῖ τὴν ἐνέργειαν καὶ ἀπολύεται αὐτῆς χωρὶς καμμίαν φθορὰν καὶ μεταβολήν. Ἄλλὰ ἀφήνοντες κατὰ μέρος τὰ τοιαῦτα, θὰ εἴπωμεν πρὸς αὐτοὺς τὸ τῆς ἀγίας πέμπτης οἰκουμενικῆς συνόδου· διότι ἀντιληφθέντες οἱ τῆς ἀγίας συνόδου ὅτι ἀκριβῶς τὸ ἴδιον μὲ αὐτὸ τὸ ὁποῖον λέγουν οἱ ἀντιλέγοντες πρὸς ἡμᾶς τώρα εἶπεν ὁ Ὁριγένης, τὸν ἀνεθεμάτισαν δικαίως, γράφοντες ἐπὶ λέξει· «ἔλεγεν ὁ Ὁριγένης ὅτι ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸ μὴ κτίζειν ἐλθὼν εἰς τὸ κτίζειν, ὅπωςδῆποτε ἐτρέπη ἀπὸ ἄλλο εἰς ἄλλο»¹¹, ὅπως οἱ τωρινοὶ οὔτοι ὠριγενισταὶ λέγουν ὅτι θὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὸ ἀτελές εἰς τὸ τέλειον. Ἄκουσε λοιπὸν καὶ τὴν ἀντιλογίαν τῶν πατέρων πρὸς τοῦτο. Δὲν εἶπον δηλαδὴ ὅτι

δὲν διαφέρειν τῆς οὐσίας τὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τί; «λέγομεν δὲ ἡμεῖς φασιν, ὅτι οὐ κατὰ τὴν φύσιν ἐτράπη, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐνέργειαν». Ὁρᾶς τὴν διαφορὰν σαφῆ τῆς τε ἐνεργείας καὶ τῆς φύσεως; Ἄλλ' ἄκουε τῶν
5 ἐφεξῆς, μᾶλλον δὲ οὐδὲ κατὰ ταύτην· «εἶχε μὲν γὰρ αἰεὶ τὴν δύναμιν τοῦ κτίζειν καὶ δημιουργεῖν, ἐνεργήθη δὲ ἡ τοιαύτη δύναμις, ὅτε ἤβουλήθη ὁ Θεός». Ποῦ εἰσιν οἱ λέγοντες αἰεὶ τὸ ἐνεργούμενον κτιζόμενον δηλοῦν; Καίτοι τοῦ θεολόγου λέγοντος ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Περὶ
10 Υἱοῦ· «εἰ τὸ Πατὴρ ὄνομα ἐνεργείας, αὐτὸ τοῦτο ἐνεργηκῶς ἂν εἶη τὸ ὁμοούσιον». Κἀνταῦθα τοίνυν ἀκουέτωσαν, ὅτι ἐνεργήθη ἡ τοῦ Θεοῦ προαιώνιος δύναμις, τουτέστιν ἐχρήσατο αὐτῇ καὶ κατ' αὐτὴν ἐνήργησεν ὁ ταύτην ἔχων. Ἔστιν οὖν ἐνέργεια θεία κατὰ τοὺς πα-
15 τέρας ἡ προαιώνιος τοῦ Θεοῦ δύναμις, φανερομένη διὰ τῶν ποιημάτων. Κατὰ μὲν οὖν τὸ φανεροῦσθαι ἤρκεται, ἡ δὲ δύναμις οὐκ ἤρκεται. Διὸ καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος τῶν ποιημάτων τὰς θείας ἐνεργείας ἀποδιαστέλλει, γράφων, ἐν τῇ Πρὸς Ἀρειανούς Διαλέξει «ὅτι τοῦ Θεοῦ εἰ-
20 σι καὶ αἱ ἐνέργειαι καὶ τὰ ποιήματα», Θεοῦ δὲ ἐνταῦθα, οὐ τοῦ Πατρὸς φησι μόνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐδὲ γὰρ τοῦ Πατρὸς μόνου τὰ ποιήματα.

7 Τέταρτον ὅτι ποιότητα ἔξει καὶ σύνθετος ἔσται ὁ
25 Θεός, εἰ διαφέρουσαν ἔχει τῆς οὐσίας τὴν ἐνέργειαν. Τὸ δὲ θαυμάσιον, ὅτι πρὸς τὰ προγεγραμμένα πρὸς ἕκαστον τούτων παρ' ἡμῶν οὐδὲ γρῦ, τὸ τοῦ λόγου, φθέγγασθαι δεδυνημένος — καὶ γὰρ οὐδ' ἐμνημόνευσεν —, εἶθ' ὡς ἐκκεκωφημένος πάλιν τῶν αὐτῶν ἐπιχειρημά-
30 των πρὸς τοὺς ἀπολελογημένους ἔχεται· καίτοι τῶν πατέρων φανερῶς καὶ διαφέρειν λεγόντων τὴν ἄκτιστον ἐνέργειάν τε καὶ δύναμιν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ

δέν διαφέρει κατὰ τίποτε ἢ ἐνέργεια ἀπὸ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τί; «λέγομεν δὲ ἡμεῖς, τονίζου, ὅτι δέν ἐτράπη κατὰ τὴν φύσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐνέργειαν». Βλέπεις τὴν διαφορὰν τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς φύσεως σαφῶς; Ἄλλ' ἄκουε τὰ ἐν συνεχείᾳ, ὅτι μᾶλλον οὔτε κατὰ ταύτην ἐτράπη· «διότι εἶχε μὲν πάντοτε τὴν δύναμιν τοῦ κτίζειν καὶ δημιουργεῖν, ἐνηργήθη δὲ ἡ τοιαύτη δύναμις, ὅταν ἐβουλήθη ὁ Θεός»¹². Ποῦ εἶναι οἱ λέγοντες ὅτι τὸ ἐνεργούμενον δηλώνει πάντοτε τὸ κτιζόμενον; Μολονότι ὁ θεολόγος λέγει εἰς τὸν πρῶτον λόγον Περὶ Υἱοῦ, «ἐὰν τὸ πατήρ εἶναι ὄνομα ἐνεργείας, τότε θὰ εἶχεν οὗτος ἐνεργήσει αὐτὸ τοῦτο τὸ ὁμοούσιον»¹³. Καὶ ἐδῶ λοιπὸν ἄς ἀκούσουν, ὅτι ἐνηργήθη ἡ προαιώνιος δύναμις τοῦ Θεοῦ, φανερωμένη διὰ τῶν ποιημάτων. Κατὰ μὲν τὴν φανέρωσιν αὕτη εἶχεν ἀρχὴν, αὕτη αὕτη ὅμως ἡ δύναμις δέν εἶχεν ἀρχὴν. Διὰ τοῦτο ὁ μέγας Ἀθανάσιος διαστέλλει τὰς θείας ἐνεργείας ἀπὸ τὰ ποιήματα, γράφων εἰς τὴν Πρὸς Ἀρειανούς Διάλεξιν, «ὅτι τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ αἱ ἐνέργειαι καὶ τὰ ποιήματα»¹⁴, λέγων δὲ Θεὸν ἐδῶ δέν ἐννοεῖ μόνον τὸν Πατέρα, ἀλλὰ καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· διότι τὰ ποιήματα δέν εἶναι μόνον τοῦ Πατρὸς.

7 Τέταρτον λῆμμα ἐναντίον μας εἶναι ὅτι ὁ Θεὸς θὰ ἔχη ποιότητα καὶ θὰ εἶναι σύνθετος, ἐὰν ἔχη διάφορον τῆς οὐσίας τὴν ἐνέργειαν. Τὸ δὲ θαυμαστὸν εἶναι ὅτι ἐνῶ πρὸς τὰ γραφέντα ἀπὸ ἡμᾶς ἐναντι ἐκάστου τούτων δέν ἠδυνήθη νὰ εἶπη οὔτε γρύ, ποῦ λέγει ὁ λόγος — καθ' ὅσον οὔτε ἐμνημόνευσε ταῦτα, ἔπειτα ὡσὰν κωφὸς ἐπαναλαμβάνει τὰ ἴδια πάλιν ἐπιχειρήματα πρὸς τοὺς ἀπολογηθέντας. Καὶ ὅμως, ἐφ' ὅσον οἱ πατέρες εἶναι οἱ λέγοντες φανερῶς ὅτι διαφέρουν ἢ ἄκτιστος ἐνέργεια καὶ δύναμις ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἡμεῖς δὲ συμφωνοῦμεν

12. Βλ. Αὐτόθι.

13. Λόγος 29 (Θεολογικός 3), 16, J. Barbel σ. 156' PG 36, 96A.

14. Βλ. Μ. Ἀθανασίου, Διάλογος πρὸς Ἀρειον PG 28,445D.

μῶν αὐτοῖς ὁμολογούντων, οὐ πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἐπομέ-
 νους, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἡγουμένους ἐκείνους ἀνεφέρετ' ἂν
 ἢ μέμψις, εἶπερ ὑπῆρχεν ἀληθής. Ἄλλ' «ὁ πεσών», φη-
 σίν, «ἐπ' ἐκεῖνον τὸν λίθον συντριβήσεται· ἐφ' ὃν δ' ἂν
 5 πέση, λικμήσει αὐτόν». Καὶ ἡμεῖς τοιούτων εὐτυχοῦν-
 τες τῶν προβόλων, ἀσινεῖς καὶ ἀπερίτρεπτοι διαμενοῦ-
 μεν. Ἐπεὶ δ' ὁμῶς ἐν πᾶσι τῶν πατέρων ὑπεραπολο-
 γούμενοι κατηγοροῦμεθα, φέρ' εἰπωμέν τι καὶ νῦν αὐ-
 θις περὶ τούτων· τὸν γὰρ Περὶ θείων ἐνεργειῶν καὶ τῆς
 10 ὑπερφνουῦς ἀπλότητος λόγον, ἐν ᾧ πλείω ποιούμεθα
 τὴν περὶ τούτων σκέψιν, ἀποστεῖλαι νῦν οὐ ρᾶδιον τῆ
 σῆ σεβασμιότητι. Ποιότητα τοιγαροῦν ἐπὶ τῆς θείας ὑ-
 περουσιότητος λέγειν οἱ πατέρες ἀπηγόρευσαν, ἐνεργεί-
 ας δέ φασιν οὐ μίαν οὐδὲ δύο οὐδὲ τρεῖς, ἀλλὰ καὶ πολ-
 15 λῶ πλείους καὶ ἀκτίστους πάσας. Φησὶ γὰρ ὁ μέγας
 Βασίλειος ἐν τοῖς Ἀντιρρητικοῖς· «αἱ δὲ ἐνέργειαι τοῦ
 Πνεύματος τίνες; Ἄρρητοι μὲν διὰ τὸ μέγεθος, ἀνεξα-
 ρίθμητοι δὲ διὰ τὸ πλῆθος. Πῶς γὰρ νοήσομεν τὰ τῶν
 αἰώνων ἐπέκεινα; Τίνες αἱ πρὸ τῆς νοητῆς κτίσεως
 20 αὐτοῦ ἐνέργειαι; Τὰς τοίνυν πρὸ τῆς νοητῆς κτίσεως
 καὶ τῶν αἰώνων ἐπέκεινα ταύτας ἐνεργείας τοῦ Πνεῦ-
 ματος κτιστὰς μὲν εἶναι ἀδύνατον, τὸ δ' οὐσίαν εἶναι
 ταύτας τοῦ Θεοῦ ἢ τὸν τοῦ Πατρὸς Υἱὸν οὐκ ἔνι· μία
 γὰρ οὐσία Πατρὸς Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, καὶ εἷς ὁ τοῦ
 25 Πατρὸς μονογενῆς Υἱὸς καὶ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ἔνι. Αἱ
 δὲ τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαι ἀνεξαρίθμητοι, φησί, διὰ
 τὸ πλῆθος». Καὶ τινα συνείρας ἄλλα περὶ τῶν ἐνεργει-
 ῶν, ἐπάγει· «Ἦν γὰρ καὶ προῆν καὶ συμπαρῆν τῷ Πα-
 τρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον». Εἶτα συμπε-
 30 ραίνει λέγων, «ὥστε καὶν τι νοήσης τῶν αἰώνων ἐπέκει-
 να καὶ τοῦτό ἐστι τοῦ Πνεύματος κατωτέρω», τὰς ἀκτί-

15. Ματθ. 21, 44· Λουκᾶ 20, 18.

16. Περὶ Ἀγίου Πνεύματος 13, 49. PG 32, 156D.

μέ αυτούς, ἢ μομφή δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναφέρεται πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀκολουθοῦντας ἀλλὰ πρὸς ἐκείνους τοὺς ἡγουμένους, ἐὰν ἦτο βάσιμος. Ἄλλὰ ὁ θεῖος λόγος λέγει, «ὁ πεσὼν εἰς ἐκείνον τὸν λίθον θὰ συντριβῇ· εἰς ὅποιον δὲ πέση αὐτός, θὰ τὸν λειώσῃ»¹⁵. Ἡμεῖς δὲ διαθέτοντες τοιοῦτους ὑπερασπιστὰς θὰ διαμείνωμεν ἀσφαλεῖς καὶ ἀπερίτρεπτοι. Ἐπειδὴ ὅμως κατηγοροῦμεθα ἀπολογοῦμενοι ὑπὲρ τῶν Πατέρων καθ' ὅλα, ἄς εἴπωμεν καὶ τώρα πάλιν κάτι περὶ τούτων· διότι δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἀποστείλωμεν τώρα εἰς τὴν σεβασμιότητά σου τὴν Περιθείων ἐνεργειῶν καὶ τῆς ὑπερφουῶς ἀπλότητος πραγματείας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναπτύσσομεν ἐκτενέστερον τὴν περὶ τούτων ἐξέτασιν. Λοιπὸν οἱ πατέρες ἀπαγορεύουν νὰ λέγωμεν ποιότητα ἐπὶ τῆς θείας ὑπερουσιότητος, ἐνεργείας δὲ λέγουν ὄχι μίαν οὔτε δύο οὔτε τρεῖς, ἀλλὰ πολὺ περισσοτέρας, καὶ ὅλας ἀκτίστους. Πράγματι ὁ μέγας Βασίλειος λέγει εἰς τοὺς Ἀντιρρητικούς· «αἱ δὲ ἐνέργειαι τοῦ Πνεύματος ποῖαι εἶναι; Εἶναι ἄρρητοι μὲν διὰ τὸ μέγεθός των, ἀναρίθμητοι δὲ διὰ τὸ πλῆθος. Διότι πῶς δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν τὰ ἐπέκεινα τῶν αἰώνων; Ποῖαι εἶναι αἱ πρὸ τῆς νοητῆς κτίσεως ἐνέργειαι αὐτοῦ; Αἱ ἐνέργειαι λοιπὸν αὗται τοῦ Πνεύματος, αἱ πρὸ τῆς νοητῆς κτίσεως καὶ ἐπέκεινα τῶν αἰώνων, εἶναι ἀδύνατον νὰ εἶναι κτισταί, δὲν εἶναι δὲ δυνατόν αὗται νὰ εἶναι οὐσία τοῦ Θεοῦ ἢ ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς· διότι μία οὐσία εἶναι τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος καὶ εἰς ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Πατρὸς καὶ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ἓν. Αἱ δὲ ἐνέργειαι τοῦ Πνεύματος εἶναι ἀναρίθμητοι, λέγει, διὰ τὸ πλῆθος». Καὶ ἀφοῦ συνάπτει μερικά ἄλλα περὶ τῶν ἐνεργειῶν, προσθέτει. «Τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἦτο καὶ προϋπήρχε καὶ συνηύχθη μετὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν». Ἐπειτα συμπραίνει λέγων, «ὥστε καὶ ἂν νοήσης κάτι ἐπέκεινα τῶν αἰώνων, καὶ τοῦτο εἶναι κατώτερον τοῦ Πνεύματος»¹⁶,

στους ἐνεργείας κατωτέρας, φανερώς τοῦ Πνεύματος ἀποφηνάμενος εἶναι. Πῶς οὖν αὐται ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἢ ὁ τοῦ Πατρὸς μονογενής; Ὁ δὲ τὴν ἀρχὴν εἴρηκεν ὁ μέγας, πῶς νοήσομεν τὰς προαιωνίους ἐνεργείας, οὐ
 5 κατὰ τὸ εἶναι οὐδ' ὡς δεικνὺς πάμπαν ἀπερινοήτους, ἔφη, ἀλλ' ὡς ἐπ' ἀκριβείας· ἐπεὶ διὰ τὸ μέγεθος, φησὶν, ἄρρητοι καὶ διὰ τὸ πλῆθος ἀνεξαρίθμητοι. Δείκνυσι δὲ πού τῶν ἐπῶν καὶ ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος Γρηγόριος, ἔστιν ἅς τῶν προαιωνίων τοῦ Πνεύματος ἐνεργει-
 10 ῶν καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ δευτέρῳ Πρὸς Βαρλαάμ Δευτέρων πολὺν περὶ τούτων πεποιήμεθα λόγον, δεικνύντες καὶ πρὸ τῆς γενέσεως τῶν γενητῶν τὴν πρόνοιαν ἐνεργουμένην, ἔτι δὲ καὶ τῶν ταύτης συστοίχων οὐκ ὀλίγα, τοῦ Θεοῦ δι' ἀγαθότητα σοφῶς προνοουμένου τοῦ τῇ γενέ-
 15 σει δέοντος καιροῦ.

8 Ἄλλὰ πρὸς ὃ νῦν ἡμῖν ὁ λόγος. Ἐπειδήπερ οἱ πατέρες ποιότητας μὲν λέγειν ἀπαγορεύουσιν ἐπὶ Θεοῦ, ἐνεργείας δὲ φασιν, οὐκ ἄρα κατ' αὐτοὺς ἡ ἐνέργεια ποιότης· ὁ δὲ λόγος τίς; Ὅτι κατὰ μὲν τὴν ποιότητα
 20 πεποιῶται καὶ πέπονθε μᾶλλον ἢ ποιεῖ τὸ πεποιωμένον κατ' αὐτήν, κατὰ δὲ τὴν ἐνέργειαν οὐχ οὕτως· τὸ γὰρ πρῶτως ἐνεργοῦν ἀκάματον καὶ ἀπαθές, ὡς ἐν τοῖς τεχνητοῖς ἢ τέχνη, καὶ ὁ ταύτης ἐπιγνώμων νοῦς. Εἰ δὲ τὰ κτιστὰ καὶ ἐνεργοῦντα πάσχει τι (βελτίων γὰρ ἢ τέ-
 25 χνη γένοιτ' ἂν ἑαυτῆς ἐνεργουμένη καὶ ὁ ταύτην κεκτημένος νοῦς), ἀλλ' ἡ αὐτοτελής καὶ ἀπαθής καὶ ἀναλλοίωτος φύσις, τὴν θείαν δύναμιν ἐκφαίνουσα διὰ τῆς ἐνεργείας, ἀπαθής καὶ ἐνεργοῦσα μένει. Διὰ τοῦτο ἡ ἐνέργεια σύνθεσιν οὐκ ἐνεργᾶζεται τῇ θείᾳ φύσει, καὶ γὰρ
 30 παρ' ἧς μηδὲν μηδαμῆ πάθος, οὐδὲ σύνθεσις· ἀλλ' οὐδ' ἐνθεωρουμένην ἔχει τὴν τοῦ ἐναντίου μῖξιν ἢ θεία δύναμις, δηλονότι τὴν ἀδυναμίαν, παντοδύναμον γὰρ τὸ θεῖον, οὐδὲ κατὰ μετουσίαν ἔχει τὴν δύναμιν ἢ θεία

ἀποφαινόμενος φανερώς ὅτι αἱ ἄκτιστοι ἐνέργειαι εἶναι κατώτεραι τοῦ Πνεύματος. Πῶς λοιπὸν εἶναι αὐται ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἢ ὁ μονογενῆς τοῦ Πατρός; Ὁ,τι δὲ εἶπεν εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ μέγας, πῶς δηλαδὴ θὰ νοήσωμεν τὰς προαιωνίους ἐνεργείας, τὸ εἶπεν ὄχι κατὰ τὸ εἶναι οὔτε διὰ τὰ δείξει ὅτι εἶναι ἐντελῶς ἀπερινόητοι, ἀλλὰ δι' ἀκρίθειαν· ἐπειδὴ, λέγει, διὰ τὸ μέγεθος εἶναι ἄρρητοι καὶ διὰ τὸ πλῆθος ἀναρίθμητοι. Δεικνύει δὲ κάπου εἰς τὰ ποιήματα καὶ ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας Γρηγόριος, διὰ μερικὰς δὲ τῶν προαιωνίων ἐνεργειῶν τοῦ Πνεύματος καὶ ἡμεῖς ἐκάμαμεν πολὺν λόγον εἰς τὰ Πρὸς Βαρλαάμ Δεύτερα, δεικνύοντες ὅτι ἡ πρόνοια ἐνεργεῖται καὶ πρὸ τῆς γενέσεως τῶν γεννητῶν, προσέτι δὲ ὄχι ὀλίγα καὶ ἀπὸ τὰ σύστοιχα ταύτης, καθ' ὅσον ὁ Θεὸς λόγῳ ἀγαθότητος σοφῶς προνοεῖ τοῦ καταλλήλου διὰ τὴν γένεσιν καιροῦ.

8 Ἄλλα ἄς ἐπιστρέψωμεν εἰς τὸ θέμα μας. Ἐπειδὴ οἱ Πατέρες ἀπαγορεύουν μὲν τὰ λέγωμεν ποιότητας ἐπὶ Θεοῦ, λέγουν δὲ ἐνεργείας, ἄρα κατ' αὐτοὺς ἡ ἐνέργεια δὲν εἶναι ποιότης. Ὁ δὲ λόγος τούτου ποῖος εἶναι; Διότι κατὰ μὲν τὴν ποιότητα τὸ πεποιωμένον κατ' αὐτὴν πάσχει μᾶλλον παρὰ ποιεῖ, ἐνῶ κατὰ τὴν ἐνέργειαν δὲν συμβαίνει οὕτως· διότι τὸ ἐνεργοῦν πρῶτον εἶναι ἀκάματον καὶ ἀπαθές, ὅπως εἰς τὰ τεχνητὰ ἢ τέχνη καὶ ὁ εἰδῆμων ταύτης νοῦς. Ἐὰν δὲ τὰ κτιστὰ καὶ ἐνεργοῦντα πάσχουν κάτι (διότι ἡ τέχνη ἐνεργουμένη βελτιώνεται, καθὼς καὶ ὁ κατέχων ταύτην νοῦς), ἀλλ' ἡ αὐτοτελής καὶ ἀπαθής καὶ ἀναλλοίωτος φύσις, ἐκφαίνουσα τὴν θείαν δύναμιν διὰ τῆς ἐνεργείας, μένει ἀπαθής καὶ ὅταν ἐνεργῇ. Διὰ τοῦτο ἡ ἐνέργεια δὲν προκαλεῖ σύνθεσιν εἰς τὴν θείαν φύσιν; διότι τὸ πρᾶγμα εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ὑπάρχει κανὲν πάθος καθόλου, δὲν ὑπάρχει οὔτε σύνθεσις· ἀλλὰ οὔτε ἔχει ὑφισταμένην τὴν μίξιν τοῦ ἐναντίου ἢ θεία δύναμις, δηλαδὴ τὴν ἀδυναμίαν, διότι τὸ θεῖον εἶναι παντοδύναμον, οὔτε

φύσις, ἃ ποιητικά ἐστὶ συνθέσεως ἐπὶ πάντων τῶν κτιστῶν· αὐτοζωὴ γὰρ καὶ αὐτοαγαθότης καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ὁ Θεὸς ἐστίν, οὐχ ὡς ἕτερον μὲν ὦν, ἕτερον δ' οὐκ ὦν, ἀλλ' ὡς μὴ κατὰ μετουσίαν τούτων ἕκαστον ὑπάρχων, ἐν ἑκάστῳ δὲ ὅλος ἀμερῶς καὶ ἐν πᾶσιν ἀμερίστως ὦν. "Ὅτι μὲν οὖν ταῦθ' οὕτως ἔχει, μεμυήμεθα, πῶς δὲ τούτων ἕκαστον ἐπ' ἀκριβείας οὔτε εἰπεῖν οὔτε ἐννοῆσαι δυνατόν.

9 Τί δὲ καὶ περὶ τοῦ τρισυποστάτου τῆς μιᾶς θεότη-
 10 τος ἐρωῦσιν οἱ διὰ τὴν ἐνέργειαν ὑπονοοῦντες σύνθεσιν;
 Οὐ μὴν, ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν φασιν, ὡς εἰ παρὰ τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ ἕτερόν τι ἄκτιστόν ἐστι, σύνθετος ἔσται ὁ Θεός. Ἐγὼ δ' ἂν φαίην, ὡς εἰ μὴ καὶ ἕτερόν τι παρὰ τὴν φύσιν ἄκτιστόν ἐστιν, οὐχ ἀπλοῦς ἔσται ὁ Θεός. Ὁ γὰρ
 15 τῆς θεολογίας ἐπώνυμος Γρηγόριος περὶ αὐτοῦ φησὶ «τί γὰρ ὦν ἀπλῆς ἐστὶ φύσεως ἐπιζητήσωμεν· οὐ γὰρ δὴ τοῦτο φύσις αὐτῷ, ἢ ἀπλότης». Ἡ τοίνυν ἀπλότης μὴ οὐσα φύσις, εἰ μὴ ἄκτιστος εἶη καὶ ἀναρχος, οὐκ ἔσται ὁ Θεὸς ἀπλοῦς ἐξ αἰδίου, μᾶλλον δὲ οὐδέποτε.
 20 Τῶν ἄστειοτάτων ἂν εἶη τοιγαροῦν, τῇ διδασκαλίᾳ πειθαρχήσαντας ἡμᾶς αὐτῶν, μὴ τῇ τοῦ Θεοῦ φύσει προσεῖναι λέγειν τὴν ἀπλότητα τολμᾶν, ὡς ἕτερον σημαίνουσαν παρὰ τὴν φύσιν, ἵνα μὴ παρὰ τοῦτο σύνθετον ἀποδείξωμεν αὐτήν. Ἡ δὲ ἀπλότης αὕτη καὶ μία τῶν θείων
 25 ὦν ἐνεργειῶν ἐστὶ κατὰ τοὺς ἐν Πνεύματι λαλοῦντας τὰ τοῦ Πνεύματος· τῇ γὰρ μεθέξει ταύτης ἄγγελοί τε καὶ ψυχαὶ καθεστήκασιν ἀπλοῖ. Τοιγαροῦν καὶ μετοχή ἐστὶν αὕτη ἢ ἀπλότης, ὡς καὶ ὁ Ἀρεοπαγίτης οὐρανόφρων Διονύσιος φησὶ «μετοχὴ δὲ πᾶσα κατ' αὐτὸν
 30 μετέχει μὲν οὐ, μετέχεται δέ. Πᾶν δὲ τὸ μετεχόμενον καὶ μὴ μετέχον κατ' αὐτὸν αὐθις ἄκτιστον.

17. Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων 2, 2, Χρήστου, τόμ. ια', σ. 507 κέξ.

18. Λόγος 38 εἰς τὸ Θεοφάνεια, PG 36, 317D.

ἡ θεία φύσις ἔχει κατὰ μετουσίαν τὴν θείαν δύναμιν, πράγματα τὰ ὅποια εἶναι στοιχεῖα συνθέσεως ἐπὶ ὄλων τῶν κτιστῶν· διότι ὁ Θεός εἶναι αὐτοζωὴ καὶ αὐτοαγαθότης καὶ τὰ παρόμοια γενικῶς, ὄχι ἄλλο μὲν ὦν, ἄλλο δὲ μὴ ὦν, ἀλλὰ ὡς μὴ ὑπάρχων ἕκαστον τούτων κατὰ μετουσίαν, ὦν δὲ εἰς ἕκαστον ὀλόκληρος ἀμερῶς καὶ εἰς ὅλα ἀμερίστως. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχουν, ἔχομεν διδασχθῆ, πῶς δὲ συμβαίνει ἕκαστον τούτων, δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε νὰ εἴπωμεν οὔτε νὰ ἐννοήσωμεν μὲ ἀκρίθειαν.

9 Τί δὲ θὰ εἴπουν καὶ περὶ τοῦ τρισυποστάτου τῆς μιᾶς θεότητος οἱ λόγῳ τῆς ἐνεργείας ὑποπτευόμενοι σύνθεσιν; Ἄλλ' ὅμως ἐκεῖνοι μὲν λέγουν ὅτι, ἂν ἐκτός τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ ὑπάρχη κάτι ἄλλο ἄκτιστον, ὁ Θεός θὰ εἶναι σύνθετος. Ἐγὼ δὲ θὰ ἔλεγον ὅτι, ἂν δὲν ὑπάρχη καὶ κάτι ἄλλο ἄκτιστον ἐκτός τῆς φύσεως, ὁ Θεός δὲν θὰ εἶναι ἀπλοῦς. Διότι ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας Γρηγόριος λέγει περὶ αὐτοῦ· «ὅς ἐπιζητήσωμεν τί σημαίνει ὅτι εἶναι ἀπλῆς φύσεως· διότι δὲν εἶναι τοῦτο φύσις του, ἢ ἀπλότης»¹⁷. Ἄφου λοιπὸν ἡ ἀπλότης δὲν εἶναι φύσις, ἂν δὲν εἶναι ἄκτιστος καὶ ἀναρχος, δὲν θὰ εἶναι ὁ Θεός ἀπλοῦς ἐξ αἰδίου, μᾶλλον δὲ οὐδέποτε. Ἐπομένως θὰ ἦτο ἐκ τῶν ἀστειοτάτων νὰ μὴ τολμῶμεν ἡμεῖς νὰ λέγωμεν, ὑπακούοντες εἰς τὴν διδασκαλίαν τούτων, ὅτι δὲν προσυπάρχει ἡ ἀπλότης εἰς τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ, ὡς σημαίνουσα ἄλλο ἀπὸ τὴν φύσιν, διὰ νὰ μὴ τὴν ἀποδείξωμεν μὲ αὐτὸ σύνθετον. Ἡ δὲ ἀπλότης αὕτη εἶναι καὶ μία ἀπὰ τὰς θείας ἐνεργείας κατὰ τοὺς λαλοῦντας τὰ τοῦ Πνεύματος· διότι μὲ τὴν μέθεξιν ταύτης καθίστανται ἀπλοὶ ἄγγελοι καὶ ψυχαί. Ἐπομένως καὶ μετοχὴ εἶναι αὕτη ἡ ἀπλότης, ὅπως λέγει καὶ ὁ οὐρανόφρων Ἀρεοπαγίτης Διονύσιος· «πᾶσα δὲ μετοχὴ δὲν μετέχει κατ' αὐτόν, ἀλλὰ μετέχεται. Πᾶν δὲ μετεχόμενον καὶ μὴ μετέχον κατ' αὐτόν εἶναι πάλιν ἄκτιστον»¹⁸.

19. Πρβλ. Περί θείων ὀνομάτων 4, 7. PG 3, 704B.

10 Πέμπτον ἔστιν αὐτοῖς τὸ τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν εἶναι τὸν Υἱὸν μόνον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἡμᾶς δ' ἁμαρτάνειν, ὅτι λέγομεν καὶ κοινήν ἐνέργειαν Πατρός, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος. «Τίς γάρ», φασί, «καὶ χρεία τῷ Υἱῷ ἐνέργειαν ἔχειν, ὅς ἐστιν αὐτοενέργεια;». Εἰ δέ τις φαίη διὰ τὸ ἐκ τοῦ Πατρός ἀχωρίστως εἶναι τὸν Υἱὸν ἐνέργειαν αὐτὸν εἰρησθαι, οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς ἐστιν ἐνέργεια ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει ὧν, αὐτοὶ δισχυρίζονται μηδαμοῦ γεγράφθαι τὸν Θεὸν ἔχειν ἐνεργείας καὶ αὐθυποστάτους

10 καὶ μὴ αὐθυποστάτους, πρὸς οὓς ἂν τις φαίη· πῶς ἄσοφοι, ταῦτό λέγοντες καὶ ἀδιάφορον οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν, εἶτα τὴν μὲν οὐσίαν κοινήν Πατρί, Υἱῷ καὶ Πνεύματι φατε, τὴν δὲ ἐνέργειαν οὐχὶ κοινήν; Πῶς δὲ ἢ μὲν οὐσία οὐχ ὑπόστασις οὐδὲ ὑποστατικόν, οὐ γὰρ

15 τῶν τριῶν ἐνὸς οὐδὲ μία ἢ ὑπόστασις, τὴν δὲ ἐνέργειαν ὑποστατικὴν ποιεῖτε; Τὰ γὰρ ἴδια Υἱοῦ ἢ Πνεύματος αἱ ὑποστάσεις καὶ τὰ ὑποστατικά εἰσι. Καὶ τίς τῶν εὐφρονούντων, κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον εἰπεῖν, ὑποστατικὴν ἐνέργειαν εἴρηκέ ποτε; Συμβαίνει δὲ τὸν μὲν

20 Πατέρα δύο καὶ μόνas ἐνεργείας ἔχειν, τὸν Υἱόν τε καὶ τὸ Πνεῦμα· τούτων δὲ ἑκάτερον οὐδ' ἦντινοῦν, καίτοι περὶ μὲν τοῦ Πατρός οὐδ' εὐχερὲς εἰπεῖν ποσαχῆ τῆς Γραφῆς ὃ τῶν ἐνεργειῶν διαθρυλεῖται πλοῦτος, περὶ δὲ τοῦ Πνεύματος ἀνωτέρω σαφέστερον προτέθειται· περὶ

25 δὲ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἡ ἕκτη σύνοδος ἐδίδαξεν ἡμᾶς, οὐκ ἐν δυσὶ μόνον φύσεσιν, ἀλλὰ καὶ δυσὶ καταλλήλοις ἐνεργείαις καὶ δυσὶ θελήμασι προσκυνεῖν θεσπίσασα Χριστόν, ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης εἴρηκε Μιχαίας· φησὶ γὰρ προκηρύττων τὴν ἐν Βηθλεὲμ κατὰ σάρκα γέννησιν αὐτοῦ,

30 «καὶ αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς, ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος», ἀπ' ἀρχῆς ἐξόδους λέγων, ἀκτίστους δηλονότι καὶ ἀν-

10

Πέμπτον λῆμμα εἶναι ὅτι δι' αὐτοὺς ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ εἶναι μόνον ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἡμεῖς δὲ ἁμαρτάνομεν διότι δεχόμεθα κοινήν ἐνέργειαν Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος. Διότι λέγει, «ποία ἀνάγκη ὑφίσταται νὰ ἔχη ὁ Υἱὸς ἐνέργειαν, ἀφοῦ αὐτὸς εἶναι αὐτοενέργεια;». Ἐὰν δὲ εἶπη κανεὶς, ὅτι ὁ Υἱὸς λέγεται ἐνέργεια διὰ τὸν λόγον ὅτι εὐρίσκεται ἀχωρίστως μὲ τὸν Πατέρα, καθ' ὅσον δὲν εἶναι καθόλου ἐνέργεια εὐρισκόμενος εἰς τὴν ἰδιαίτεράν ὑπόστασιν, αὐτοὶ δισχυρίζονται ὅτι δὲν ἔχει γραφῇ πουθενὰ ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει ἐνεργείας, αὐθυποστάτους καὶ μὴ αὐθυποστάτους. Πρὸς αὐτοὺς θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ εἶπη, πῶς, ὦ σοφοί, ἐνῶ λέγετε ὅτι οὐσία καὶ ἐνέργεια εἶναι ταυτὸν καὶ ἀδιάφορον, ἔπειτα τὴν μὲν οὐσίαν θεωρεῖτε κοινήν εἰς τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα, τὴν δὲ ἐνέργειαν δὲν θεωρεῖτε κοινήν; Πῶς δὲ ἡ μὲν οὐσία δὲν εἶναι ὑπόστασις οὔτε ὑποστατικόν, καθ' ὅσον δὲν εἶναι αὕτη ἐνός ἐκ τῶν τριῶν οὔτε μία ἢ ὑπόστασις, τὴν δὲ ἐνέργειαν καθιστᾶτε ὑποστατικὴν; Διότι τὰ ἰδιαίτερα γνωρίσματα τοῦ Υἱοῦ ἢ τοῦ Πνεύματος εἶναι αἱ ὑποστάσεις καὶ τὰ ὑποστατικά. Καὶ ποῖος ἐχέφρων, διὰ νὰ ἐκφρασθῶμεν κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον²⁰, εἶπε ποτέ ὑποστατικὴν ἐνέργειαν; Συνέπεια τούτων θὰ ἦτο ὁ μὲν Πατὴρ νὰ ἔχη δύο μόνον ἐνεργείας, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα, ἕκαστον δὲ τῶν δύο τούτων νὰ μὴ ἔχη καμμίαν ἐνέργειαν, μολονότι περὶ μὲν τοῦ Πατρὸς δὲν εἶναι εὐχερὲς νὰ εἰπωμεν εἰς πόσα σημεῖα τῆς Γραφῆς διαθρυλεῖται ὁ πλοῦτος τῶν ἐνεργειῶν, περὶ δὲ τοῦ Πνεύματος ἔχει προεκτεθῆ ὀνωτέρω σαφέστερον· περὶ τοῦ Υἱοῦ τέλος καὶ ἡ ἕκτη σύνοδος ἐδίδαξεν ἡμᾶς θεσπίσασα νὰ προσκυνῶμεν τὸν Χριστόν, ὄχι μόνον εἰς δύο φύσεις, ἀλλὰ καὶ εἰς δύο ἀντιστοιχοὺς ἐνεργείας καὶ εἰς δύο θελήματα, ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης Μιχαίας ὁμοίως· διότι οὗτος προκηρύσσει τὴν ἐν Βηθλεὲμ κατὰ σάρκα γέννησιν αὐτοῦ, λέγει, «καὶ αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἦσαν ἀπ' ἀρχῆς, ἀπὸ τὴν

ἀρχους, τὰς κατὰ τὴν θεότητα τούτου ἐνεργείας, ὡς
καὶ ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος τὸ προφητικὸν ἐξηγού-
μενός φησιν. Εἰ δὲ καὶ τὴν γέννησιν ἐκδεξόμεθα λέγειν
τὸν προφήτην διὰ τῶν ἀπ' ἀρχῆς ἐξόδων, καὶ οὕτω τὸ
5 τῶν Βαρλααμικῶν δόγμα καταργεῖται· καὶ γὰρ ἡ γέννη-
σις οὐκ ἔστι φύσις, ἀλλὰ περὶ τὴν φύσιν, ὡς καὶ ἡ ἀ-
γεννησία. Μὴ οὖσα τοίνυν φύσις ἡ γέννησις, ἄκτιστός
τε καὶ ἀναρχός ἐστιν. Ἐγκαλυπτέσθωσαν οὐκοῦν οἱ γρά-
φοντες, ἐν μόνον ἄκτιστον, ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ· πᾶν δ'
10 ὅ,τι παρ' αὐτήν, κτιστόν. Εἰ δ' ὡς τῆς οὐσίας ταῦτόν
τῇ ἐνεργείᾳ οὔσης ὁ Υἱὸς ὢν αὐτοενέργεια ἐνέργειαν οὐκ
ἔχει κατὰ τοὺς ἐνεργείας θείας χωρὶς θεολογοῦντας,
καὶ ὁ Πατὴρ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὢν, αὐτοενέργειά ἐστι
καὶ οὐδ' ἐκεῖνος ἐνέργειαν ἔξει κατ' αὐτούς, οὐδὲ τὸν
15 Υἱόν.

11 Ὅρας τῶν ἀτόπων τὴν σωρείαν, ἣν ταῖς κεφαλαῖς
κακῶς ἐπεσώρευσαν αὐτῶν; Δημιουργός δὲ τῶν ποιη-
μάτων ὁ Πατὴρ μόνον ἢ καὶ ὁ Υἱός; Πάντως καὶ ὁ Υἱ-
ὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ ποιήματά ἐσμεν ἅπαν-
20 τες οὐ τοῦ Πατρὸς μόνου ἀλλὰ καὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱ-
οῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ οὐ μὴ ποτ' ἂν τις
ἄλλως φαίη, εὐσεβεῖν βουλόμενος, ἐπὶ δὲ τοῦ ἐνεργείᾳ
ἐνεργοῦντος, αὐτοῦ μὲν τοῦ ἐνεργοῦντος λέγεται τὰ ἐν-
εργήματα, τῆς δ' ἐνεργείας ἐστὶν ὅτε μὴ. Καὶ μάρτυς
25 ὁ μέγας θεολόγος Γρηγόριος· φησὶ γὰρ πρὸς τοὺς θε-
λήσεως Υἱὸν εἰπόντας τὸν Υἱόν. «εἰ θέλων ὁ Πατὴρ
ἐγέννησεν αὐτόν, ἕτερον θέλων ἐστὶ καὶ θέλησις, γεν-
νῶν καὶ γέννησις, λέγων καὶ λόγος, εἰ μὴ μεθύομεν· οὐ-
κουν θελήσεως τὸ θεληθὲν οὐδὲ τὸ γεννηθὲν γεννήσεως
30 οὐδὲ τὸ ἀκουσθὲν ἐκφωνήσεως, ἀλλὰ τοῦ θέλοντος καὶ
τοῦ γεννήσαντος καὶ τοῦ λέγοντος». Εἰ τοίνυν καὶ τοῦ

21. Μιχ. 5, 1.

22. Χωρὶον μὴ ἀνιχνευθέν.

23. Λόγος 29 (Θεολογικός 3), 6, J. Barbel, σ.138· PG 36, 81B

ἐναρξιν τῶν ἡμερῶν τοῦ αἰῶνος»²¹, ἐννοῶν ὡς ἐξόδους ἀπ' ἀρχῆς, ἀκτίστους δηλαδή καὶ ἀνάρχους, τὰς κατὰ τὴν θεότητα τούτου ἐνεργείας, ὅπως λέγει καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης ἐξηγῶν τὸ προφητικόν²². Ἐὰν δέ δεχθῶμεν ὅτι ὁ προφήτης ἐννοεῖ καὶ τὴν γέννησιν διὰ τῶν ἀπ' ἀρχῆς ἐξόδων, καὶ πάλιν καταργεῖται τὸ δόγμα τῶν Βαρλααμιτῶν· διότι ἡ γέννησις δὲν εἶναι φύσις, ἀλλὰ περὶ τὴν φύσιν, ὅπως καὶ ἡ ἀγεννησία. Μὴ οὐσα λοιπὸν φύσις ἡ γέννησις, εἶναι ἄκτιστος καὶ ἀναρχος. Ἄς καλυφθοῦν ὑπὸ ἐντροπήν λοιπὸν οἱ γράφοντες ὅτι ἐν μόνον ἄκτιστον ὑπάρχει, ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, πᾶν δέ ὅ,τι εἶναι παρ' αὐτὴν εἶναι κτιστόν. Ἐὰν δέ μὲ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ἡ οὐσία εἶναι ταυτὸν πρὸς τὴν ἐνέργειαν, ὁ Υἱὸς ὡς αὐτοενέργεια δὲν ἔχει ἐνέργειαν κατὰ τοὺς θεολογοῦντας χωρὶς θεῖαν ἐνέργειαν, καὶ ὁ Πατήρ, ἐφ' ὅσον εἶναι τῆς αὐτῆς οὐσίας, εἶναι αὐτοενέργεια καὶ οὔτε αὐτὸς θὰ ἔχη κατ' αὐτοὺς ἐνέργειαν, δὲν θὰ ἔχει δέ οὔτε τὸν Υἱόν.

11 Βλέπετε τὴν σωρείαν τῶν ἀτόπων, τὴν ὁποίαν κακῶς ἐπεσώρευσαν οὗτοι εἰς τὰς κεφαλὰς των; Δημιουργὸς δὲ τῶν ποιημάτων ὁ Πατήρ μόνον εἶναι ἢ καὶ ὁ Υἱὸς; Ὅπως δὴποτε καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ ποιήματα εἴμεθα ὅλοι ὄχι μόνον τοῦ Πατρὸς ἀλλὰ καὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καὶ δὲν δύναται ποτέ νὰ ἰσχυρισθῇ διαφορετικὰ πᾶς θέλων νὰ εὐσεβῇ· ἐπὶ δὲ τοῦ ἐνεργοῦντος μὲ ἐνέργειαν, τὰ ἐνεργήματα λέγονται αὐτοῦ τοῦ ἐνεργοῦντος, τῆς ἐνεργείας δὲ ἐνίοτε δὲν λέγονται. Καὶ μάρτυς εἶναι ὁ μέγας θεολόγος Γρηγόριος, ὁ ὁποῖος πρὸς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι εἶπον θελήσεως υἱὸν τὸν Υἱόν, «ἐὰν ὁ Πατήρ ἐγέννησεν αὐτὸν θέλων, ἄλλο θέλων καὶ θέλησις, γεννῶ καὶ γέννησις, λέγων καὶ λόγος, ἐὰν δὲν εἴμεθα μεθυσμένοι· δὲν εἶναι λοιπὸν θελήσεως τὸ θεληθέν οὔτε γεννήσεως τὸ γεννηθέν οὔτε ἐκφωνήσεως τὸ ἀκουσθέν, ἀλλὰ τοῦ θέλοντος καὶ τοῦ γεννήσαντος καὶ τοῦ λέγοντος»²³. Ἐὰν λοιπὸν ὁ Υἱὸς εἶ-

Πατρός ὁ Υἱὸς μὲν ἐστὶν ἐνέργεια, ἐνέργειαν δ' οὐκ ἔχει, οὐκ αὐτοῦ ἐσμεν κατ' αὐτοὺς ποιήματα, ἀλλὰ μόνο-
 νου τοῦ Πατρός. Οὐκ ἀκηκόασι δὲ τοῦ αὐτοῦ θεολόγου
 καὶ ἀλλαχοῦ που λέγοντος θεοπρεπὲς εἶναι τὸ τὸν Πα-
 5 τέρα διὰ μέσης τῆς τοῦ Υἱοῦ θεότητος ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ
 κτίσματα; Ἄρ' οὖν καὶ ὁ τῆ οἰκεία ἐνεργεία ἐνεργῶν
 οὐκ ἀμέσως ἐνεργεῖ, καὶ ὁ κατὰ πρόσωπον ποιούμενος
 τὴν ὁμιλίαν, ὅτι λόγῳ συγγινόμενός ἐστιν, οὐκ ἀμέσως
 συντυγχάνει; Ἄλλ' ἐπεὶ διαρρήδην φασὶν οἱ ἀντιλέγον-
 10 τες ἡμῖν μὴ εἶναι ἐνεργείας ἀκτίστους οὐκ ἐνυποστάτους
 ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, τί φήσουσι πρὸς τὸ τοῦ μεγάλου Βασιλεί-
 ου φάσκοντος, παρὰ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι πάντα τέλεια,
 ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, καὶ τὰ ἐξῆς, οὗ δὴ καὶ πάνθ' ὅσα
 σχεδὸν ἐπὶ Θεοῦ λέγεται συλλαβῶν καὶ ἀπαριθμησάμε-
 15 νος οὗτος, ἐν οἷς κατὰ τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν χαρισμά-
 των καὶ τὸν φόβον ἀσφάλειαν προσηγόρευσεν, ἐναρμο-
 ζόμενος τῷ θείῳ Πνεύματι θείως, εἶτ' ἐπαναλαμβάνων
 γράφει, «ταῦτα δὲ πάντα αἰδίως ἔχει τὸ Πνεῦμα τὸ ἁ-
 γιον, ὡς Πνεῦμα Θεοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ πεφηνός, ἀλλὰ τὸ
 20 μὲν ἐκ Θεοῦ πηγάζον ἐνυπόστατόν ἐστι, τὰ δὲ ἐξ αὐτοῦ
 πηγάζοντα ἐνέργειαι αὐτοῦ εἰσιν». Ὅρᾳς καὶ πολλὰς
 ἐνεργείας καὶ ἀκτίστους καὶ οὐκ ἐνυποστάτους; Ταῦτα
 γὰρ, φησὶν, αἰδίως τὸ Πνεῦμα ἔχει τὸ μόνον ἐνυπόστα-
 τον. Ἐν δὲ τοῖς Κατ' Εὐνομιανῶν συλλογισμοῖς πρὸς
 25 τοὺς ἐνέργειαν τοῦ Πατρός τὸν Υἱὸν λέγοντάς φησιν·
 «εἰ ὁ Υἱὸς ἐνέργεια καὶ οὐ γέννημα, οὔτε ὁ ἐνεργήσας
 οὔτε μὴν τὸ ἐνεργηθὲν αὐτός ἐστιν, ἕτερον γὰρ ἢ ἐνέρ-
 γεια παρὰ ταῦτα ἀλλὰ καὶ ἀνυπόστατος, οὐδεμία γὰρ
 ἐνέργεια ἐνυπόστατος, τουτέστιν αὐθυπόστατος». Εἰ
 30 δέ τις τὰ κτίσματα τολμήσει φᾶναι τὰς μὴ ἐνυποστά-
 τους ταύτας ἐνεργείας, δότω λόγον, πῶς οὐδὲν τῶν

24. Μ. Βασιλείου Κατ' Εὐνομίου 5, PG 29, 772C.

25. Κατὰ Εὐνομίου 2, PG 29, 645AB.

ναι ἐνέργεια τοῦ Πατρός, ἐνέργειαν δὲ δὲν ἔχει, κατ' αὐτοὺς δὲν εἶμεθα ποιήματα αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνου τοῦ Πατρός. Δὲν ἔχουν ἀκούσει δὲ τὸν ἴδιον θεολόγον λέγοντα κάπου ἄλλοῦ ὅτι εἶναι θεοπρεπὲς ὁ Πατὴρ νὰ ἔρχεται πρὸς τὰ κτίσματα διὰ μέσου τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ; ἼΑρα λοιπὸν καὶ ὁ ἐνεργῶν διὰ τῆς οἰκίας ἐνεργείας δὲν ἐνεργεῖ ἀμέσως, καὶ ὁ κατὰ πρόσωπον ἐκτελῶν τὴν ὁμιλίαν δὲν συναντᾶται ἀμέσως, διότι ἐπικοινωνεῖ μὲ λόγον; ἼΑλλ' ἐπειδὴ οἱ ἀντιλέγοντες εἰς ἡμᾶς ἰσχυρίζονται διαρρήδην ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἐνέργειαι ἄκτιστοι μὴ ἐνυπόστατοι ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, τί θὰ εἶπουν πρὸς τὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου λέγοντος ὅτι εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὅλα εἶναι τέλεια, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, καὶ τὰ ὑπόλοιπα, ὅπου οὔτος συλλαβῶν καὶ ἀπαριθμήσας ὅλα σχεδὸν ὅσα λέγονται ἐπὶ Θεοῦ, μεταξὺ τῶν ὁποίων κατὰ τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν χαρισμάτων καὶ τὸν φόβον ὠνόμασεν ἀσφάλειαν, προσαρμοζόμενος πρὸς τὸ θεῖον Πνεῦμα θείως, ἔπειτα ἐπαναλαμβάνων τὸν λόγον λέγει, «ἔχει δὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὅλα αὐτὰ ἀιδίως, ὡς Πνεῦμα Θεοῦ καὶ ὡς ἐξ αὐτοῦ φανερωθὲν, ἀλλὰ αὐτὸ μὲν πηγάζον ἐκ Θεοῦ εἶναι ἐνυπόστατον, ἐκεῖνα δὲ πηγάζοντα ἐκ τούτου εἶναι ἐνέργειαι αὐτοῦ»²⁴. Βλέπεις καὶ πολλὰς ἐνεργείας καὶ ἄκτιστους καὶ ἐνυποστάτους; Διότι, λέγει, ταῦτα ἔχει ἀιδίως τὸ Πνεῦμα, τὸ μόνον ἐνυπόστατον. Εἰς δὲ τοὺς συλλογισμοὺς Κατ' Εὐνομιανῶν πρὸς τοὺς λέγοντας τὸν Υἱὸν ἐνέργειαν τοῦ Πατρός δηλώνει· «ἐὰν ὁ Υἱὸς εἶναι ἐνέργεια καὶ ὄχι γέννημα, οὔτε ὁ ἐνεργήσας οὔτε βέβαια τὸ ἐνεργηθὲν εἶναι αὐτός, διότι εἶναι διάφορον ἀπὸ αὐτὰ ἢ ἐνέργεια· ἀλλ' ἐπίσης εἶναι καὶ ἀνυπόστατος, διότι καμμία ἐνέργεια δὲν εἶναι ἐνυπόστατος, δηλαδὴ αὐθυπόστατος»²⁵. ἼΕὰν δὲ τολμήσῃ κανεῖς νὰ εἶπῃ ὅτι αἱ μὴ ἐνυπόστατοι αὐταὶ ἐνέργειαι εἶναι τὰ κτίσματα, ἄς ἐξηγήσῃ, πῶς κανὲν ἀπὸ τὰ κτίσματα δὲν εἶναι ἐνυπόστατον, καὶ μάλιστα ἐφ'

κτισμάτων ἐνυπόστατον, καὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ μὴ ποιότη-
 τας μόνον, ἀλλ' οὐσίας πεποιωμένας κτίσαντος;

- 12 Τί δὲ καὶ ὅτι τὸ ἀνθυπόστατον οὐ κατάλληλον ἐπι-
 τῶν θείων; Τὰ γὰρ ἐφεξῆς καὶ τινα τῶν προεξητασμέ-
 5 νων μεταξὺ παρήσειν ἔγνωιν δεῖν ὡς σαφεῖς ὄντα φλυ-
 αρίας. Τὸ δ' ἀνθυπόστατον οὐ κατάλληλον φασὶ τοῖς θεί-
 οῖς, ἐπειδὴ φησὶν ὁ Χρυσόστομος πατὴρ πρὸς τοὺς κα-
 ταληπτὴν οἰομένους τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ· «πῶς ἔστι νο-
 ῆσαι οὐσίαν, μήτε παρ' ἑτέρου μήτε παρ' ἑαυτῆς ὑπο-
 10 σταῖσαν»; Ὁρᾶς ὡς οἱ νεοφανεῖς οὗτοι θεολόγοι τὸ παρ'
 ἑαυτοῦ ὑφεστηκὸς οἶονται τὸ ἀνθυπόστατον σημαίνειν;
 Ἡμεῖς δ' ἴσμεν ἀνθυπόστατον τὸ ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει ὄν.
 Εἰ τοίνυν ὁ Υἱὸς ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει, πῶς οὐκ ἀνθυπόστα-
 τος; Τὸ μέντοι ἐνυπόστατον ἀμφοτέρων ἔστι σημαντι-
 15 κόν, τοῦ τε ἀνθυποστάτου καὶ τοῦ ἐν ἑτέρῳ θεωρουμέ-
 νου, κατὰ τὰς πατερικὰς καὶ τοῦτο παραδόσεις. Δι' ἀμ-
 φότερα τοίνυν ἐνυπόστατος καλεῖται ὁ Υἱός, καθ' ἑαυ-
 τόν τε ὑφεστηκῶς καὶ τοῦ Πατρὸς διατελῶν ἀχώριστος.
 Εἰ δὲ ἀμφοτέρα ταῦτ' ἔχει, πῶς οὐχὶ καὶ ἑκάτερον;
 20 Μᾶλλον δὲ τὸ μὲν πρότερον τῶν σημαινομένων ἀνωμο-
 λόγηται Χριστιανοῖς, εἰ δέ τις εὐσεβεῖ διανοία ἐναρμό-
 ζειν ἐθέλει καὶ τὸ δεύτερον, οὐ προσιστάμεθα. Δέον τοί-
 νυν ζητεῖν καὶ μαθάνειν παρὰ τῶν εἰδόντων ἅπερ ἀγνο-
 οῦσιν, αὐτοί, μηδ' ἐπιστάμενοι τὴν σημασίαν τῆς λέξε-
 25 ως μηδ' ἐζητηκότες πρὸς ὃν τείνει νοῦν ὁ σκοπὸς τοῦ
 κεχρημένου, λίαν ἀμαθῶς καὶ κακοβούλως ἐπιτίθενται
 τοῖς θείοις, ἀλόγους καὶ σκαιοὺς ἑαυτοὺς ἀποδεικνύν-
 τες, ὡς καὶ τῷ μεγάλῳ δοκεῖ Διονυσίῳ· «ἄλογον γάρ»,
 φησί, «καὶ σκαιὸν καὶ τῶν μὴ τὰ θεῖα νοεῖν ἐθελόντων
 30 ἴδιον τὸ μὴ τῇ δυνάμει τοῦ σκοποῦ προσέχειν, ἀλλὰ ταῖς
 λέξεσιν».

26. Βλ. Εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην 15, PG 59, 98.

27. Περὶ θείων ὀνομάτων 4, 11, PG 3, 708C.

ὅσον ὁ Θεός δέν ἔκτισε μόνον ποιότητας ἀλλ' οὐσίας πεποιωμένας;

12

Τί εἶναι δέ τὸ ὅτι τὸ αὐθυπόστατον δέν εἶναι κατάλληλον ἐπὶ τῶν θείων; Ἐθεώρησα ὅτι πρέπει νὰ παραλείψω τὴν συνέχειαν καὶ μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐνδιαμέσως προεξητασμένα, διότι εἶναι σαφεῖς φλυαρίαι. Λέγουν δέ ὅτι τὸ αὐθυπόστατον δέν εἶναι κατάλληλον εἰς τὰ θεῖα, ἐπειδὴ ὁ Χρυσόστομος πατὴρ λέγει πρὸς τοὺς θεωροῦντας καταληπτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ· «πῶς εἶναι δυνατόν νὰ νοήσωμεν οὐσίαν ἢ ὁποῖα δέν ὑφίσταται οὔτε ἀπὸ ἄλλο οὔτε ἀπὸ ἑαυτήν;»²⁶. Βλέπεις ὅτι οἱ νεοφανεῖς οὔτοι θεολόγοι νομίζουν ὅτι τὸ αὐθυπόστατον σημαίνει τὸ ὑφιστάμενον ἀφ' ἑαυτοῦ; Ἡμεῖς δέ θεωροῦμεν αὐθυπόστατον τὸ ὄν εἰς ἰδιαιτέραν ὑπόστασιν. Ἐάν λοιπὸν ὁ Υἱός εἶναι εἰς ἰδίαν ὑπόστασιν, πῶς δέν εἶναι αὐθυπόστατος; Τὸ ἀνυπόστατον ὁμῶς εἶναι σημαντικὸν ἀμφοτέρων, τόσον τοῦ αὐθυποστάτου ὅσον καὶ τοῦ ὑφισταμένου μέσα εἰς ἄλλο, κατὰ τὰς πατερικὰς παραδόσεις καὶ τοῦτο. Δι' ἀμφοτέρα λοιπὸν καλεῖται ἐνυπόστατος ὁ Υἱός, τόσον διότι ὑφίσταται καθ' ἑαυτὸν ὅσον καὶ διότι εἶναι ἀχώριστος τοῦ Πατρὸς. Ἐάν δέ ἔχη ἀμφοτέρα ταῦτα, πῶς δέν ἔχει καὶ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτά; Μᾶλλον δέ τὸ μὲν προηγούμενον τῶν σημαινομένων εἶναι ὡμολογημένον ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς, ἐάν δέ θέλη κανεῖς νὰ ἐφαρμόσῃ καὶ τὸ δεύτερον, δέν ἔχομεν ἀντίρρησιν. Ἐνῶ λοιπὸν πρέπει νὰ ζητοῦν καὶ νὰ μανθάνουν ἀπὸ τοὺς εἰδήμονας ὅσα ἀγνοοῦν, αὐτοὶ μὴ γνωρίζοντες τὴν ὀνομασίαν τῆς λέξεως οὔτε ζητήσαντες πρὸς ποίαν ἔννοιαν τείνει ὁ σκοπὸς τοῦ χρησιμοποιουμένου αὐτῆν, ἐπιτίθενται πολὺ ἀμαθῶς καὶ κακοβούλως εἰς τὰ θεῖα, ἀποδεικνύοντες ἑαυτοὺς ἀλόγους καὶ λοξούς, ὅπως φρονεῖ καὶ ὁ μέγας Διονύσιος· διότι, λέγει, «εἶναι ἄλογον καὶ λοξὸν καὶ ἴδιον τῶν μὴ θελόντων νὰ νοοῦν τὰ θεῖα τὸ νὰ μὴ προσέχουν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ σκοποῦ, ἀλλὰ εἰς τὰς λέξεις»²⁷.

13 Ἄλλ' ὅτι μὲν ὁ νῦν ἡμῖν ἀντειπεῖν προηρημένος τὰ
 τοῦ Βαρλαάμ ἀντικρυς καὶ τὰ τοῦ Ἀκινδύνου φθέγγε-
 ται, τῶν πάνυ δῆλων· οὐδὲ γὰρ τὸ προσωπεῖον λέληθεν
 ἡμᾶς ὑποφαῖνον τὴν ἐκείνων συμμορίαν ἐπιστεῖλαι νῦν
 5 ἡμῖν προηρημένην. Φησὶ δὲ καὶ τοὺς παρ' ὑμῖν σοφοὺς
 ἅπαντας συμφθέγγεσθαι καὶ συναινεῖν, ὧ πολλοῦ δέω
 πείθεσθαι· μεταπείθει γάρ με τὸ πρὸς αὐτὸν τοῦ Ἀκιν-
 δύνου γράμμα, δι' οὗ καὶ αὐτὸς ἰσχυρίζεται, τοὺς τε ἐλ-
 λογιμωτέρους τῶν ἐνθάδε καὶ τοὺς ἡσυχία προσανέχον-
 10 τας καὶ τοὺς ἄλλους ἀπλῶς πάντα συμφωνοῦντας ἔχειν.
 Φιλοκρινεῖν μὲν οὖν τοὺς ἄλλους δυσχερές· σοφώτεροι
 δ' ἐν ἀρχιερεῦσι τίνες; Οὐχ ὁ Ἐφέσου τε καὶ ὁ Κυζί-
 κου, καὶ μετ' αὐτοὺς ὁ Δυρραχίου τῶν θείων ἐπιγνώ-
 μων; Τοσοῦτον οὖν οὐκ ἔστι τις τούτων συναινῶν αὐ-
 15 τῶ καὶ μάλιστα μετὰ τὴν δι' αὐτὸν γεγонуῖαν σύνοδον
 καὶ τὴν ἀκριβῆ καθ' ἑαυτοὺς ἐξέτασιν, ὡς καὶ τὰς τῶν
 τοιούτων ἀποκηρύξεις, εἰ μὴ μεταμέλουντο, στέρξαι τε
 καὶ ὑπογράψαι, τὸν δὲ θεσπεσιώτατον Κυζίκου καὶ προ-
 θυμηθῆναι οἴκοθεν προσπαραθεῖναι τῶ Συνοδικῶ τόμῳ
 20 ἐπὶ λέξεως ταῦτα· «συνέβη τινὰς ἐνεγκεῖν μοι μέρη τινὰ
 ἀπὸ τῶν συγγραμμάτων τοῦ τιμιωτάτου ἱερομονάχου κῦρ
 Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ. Ἦσαν δὲ παρακεχαραγμένα, ὡς
 ὕστερον ἰδῶν καὶ ἀναγνοὺς τὰ ἐκείνου συγγράμματα ἔ-
 μαθον τὴν ἀλήθειαν. Μαθὼν οὖν ὅτι ἐν πᾶσι ταῦτα σύμ-
 25 φωνά εἰσι τοῖς ἁγίοις ἀκριβῶς κατὰ πάντα, τοὺς τε λό-
 γους αὐτῶν ἀκούσας καὶ αὐτοὺς συμφώνους εὐρῶν τοῖς
 ἁγίοις κατὰ πάντα, εἰς μαρτυρίαν καὶ ἀσφάλειαν τῆς ἀ-
 ληθείας τῶν λεγομένων καὶ γεγραμμένων ὑπὸ τε τοῦ
 τιμιωτάτου ἱερομονάχου κῦρ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ καὶ
 30 τῶν λοιπῶν μοναχῶν ὑπέγραψα».

14 Ταῦτα μὲν ὁ Κυζίκου μετὰ τῶν συνυπογραψάντων
 πάντων, ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν ὄντων, καὶ τῶν ἄλλων, ὡς

13

Ἄλλ' ὅτι ὁ ἀποφασισμένος τώρα νὰ ἀντείπη εἰς ἡμᾶς προβάλλει σαφῶς τὰ τοῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου, εἶναι πολὺ φανερόν. Δέν μᾶς διαφεύγει ὅτι ὑπὸ τὸ προσωπεῖον ὑποφαίνεται ἡ συμμορία ἐκείνων, ἀποφασίσασα τώρα νὰ γράψῃ εἰς ἡμᾶς. Λέγει δὲ ὅτι καὶ ὅλοι οἱ πλησίον σας σοφοὶ συμφωνοῦν καὶ συναινοῦν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον πολὺ ἀπέχω ἀπὸ τοῦ νὰ πιστεύσω· διότι μὲ μεταπείθει τὸ πρὸς αὐτὸν γράμμα τοῦ Ἀκινδύνου διὰ τοῦ ὁποῖου ἰσχυρίζεται καὶ αὐτὸς ὅτι ἔχει συμφωνοῦντας τοὺς ἐλλογιμωτάτους τῶν ἐδῶ καὶ τοὺς ἀφιερωμένους εἰς τὴν ἡσυχίαν καὶ γενικῶς ὅλους τοὺς ἄλλους. Διότι τὸ νὰ κρίνω τοὺς ἄλλους ἀκριβολόγως εἶναι δυσχερές. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀρχιερέων ποῖοι εἶναι σοφώτεροι; Δέν εἶναι ὁ Ἐφέσου καὶ ὁ Κυζίκου, μετ' αὐτοὺς δὲ ἐπιγνώμων τῶν θείων ὁ Δυρραχίου; Τόσον λοιπὸν δέν ὑπάρχει κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς συναινῶν μὲ αὐτὸν καὶ μάλιστα μετὰ τὴν δι' αὐτὸν γενομένην σύνοδον καὶ μετὰ τὴν ἀκριβῆ κατ' ἰδίαν ἐξέτασιν, ὥστε νὰ δεχθοῦν καὶ ὑπογράψουν τὰς ἀποκηρύξεις τῶν τοιούτων, ἐὼν δέν μετεμελοῦντο, ὁ δὲ θεσπεσιώτατος Κυζίκου νὰ προθυμοποιηθῆ μόνος του νὰ προσθέσῃ εἰς τὸν **Συνοδικὸν τόμον** ἐπὶ λέξει ταῦτα· «συνέβη νὰ μοῦ φέρουν κάποιοι μερικὰ τμήματα ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ τιμιωτάτου ἱερομονάχου κύρ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ. Ἦσαν δὲ παραχαραγμένα, ὅπως ἔμαθα ἀργότερα τὴν ἀλήθειαν, ἀναγνώσας τὰ συγγράμματα ἐκείνου. Μαθὼν λοιπὸν ὅτι ταῦτα εἶναι εἰς ὅλα σύμφωνα μὲ τοὺς ἁγίους, ἀκριβῶς κατὰ πάντα, ἀκούσας δὲ καὶ τοὺς λόγους αὐτῶν καὶ εὐρῶν αὐτοὺς συμφώνους μὲ τοὺς ἁγίους κατὰ πάντα, εἰς μαρτυρίαν καὶ ἀσφάλειαν τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων καὶ γεγραμμένων ὑπὸ τοῦ τιμιωτάτου ἱερομονάχου κύρ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν λοιπῶν μοναχῶν, **ὑπέγραψα**»²⁸.

14

Ταῦτα μὲν προσέθεσεν ὁ Κυζίκου μαζί μὲ ὅλους τοὺς συνυπογράψαντας, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ

κρειττόνων ἐξειλεγμένων καὶ ἀντὶ πάντων ὑποσημηνα-
 μένων τὸν τόμον. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἀρχιερέων, εἴ γε
 τούτοις νῦν ἔπονται, καὶ ποιοὶ τινες ἂν εἶεν οἱ μὴ ἐπό-
 μενοι, καὶ διατί, πᾶς τις νοῦν ἔχων συνορᾷ. Τῶν δ' ἡ-
 5 συχαστῶν τοὺς πλείους οἶδας. Ἄλλὰ τί χρὴ καὶ περὶ
 τούτων λέγειν, ὧν ἐπηρεαζομένων, αὐτὸς ἐκτὸς ὧν τῆς
 ἐπηρείας, ἐκὼν ὑπέδυν τὸν ἀγῶνα τῆς ἀπολογίας, κρεῖτ-
 ον ἠγησάμενος τούτοις συγκατηγορεῖσθαι ἢ δοκεῖν χω-
 ρὶς αὐτῶν ἀνεύθυνος, ὅπερ καὶ αὐτοὶ συνίσασι;

15 10 Τῶν δ' ἄλλων ἐλλογίμων ἴδοι τις ἂν ἔστιν ὧν, εἴ-
 περ ἔθελήσει, μακροῦς τε καὶ γενναίους λόγους ὑπὲρ τε
 τῆς ὑφ' ἡμῶν πρεσβευομένης ἀληθείας καὶ κατὰ τῶν
 ἡμῖν ἀντικειμένων ἐξενηνεγμένους. Ὁ δὲ «πολλὰ εἰδῶς
 φυᾷ», τὸ τοῦ Πινδάρου φάναι, καὶ τὰ πάντα συνετὸς
 15 καὶ τῆς ἀνεπιλήπτου κρίσεως ἔκκριτος προστάτης Μα-
 ταράγγος τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων καθαιρετὰς καὶ
 τῆς ἑλληνικῆς κακοφροσύνης νέους ὀνομάζει κήρυκας
 τοὺς ἡμῖν ἀντιλέγοντας, εἰ καὶ νῦν ἢ τῶν πολιτικῶν
 πραγμάτων σύγχυσις τῷ ψεύδει παρέχει τὴν παρρησί-
 20 αν. Οὐκ οἶμαι τοίνυν οὐδὲ τοὺς παρ' ἡμῖν σοφοὺς τοῖς
 τοιούτοις συναινεῖν.

16 Ἐπεὶ δ', ὡς ἀπὸ τοῦ νέου τούτου Βαρλαᾶμ ἠκου-
 σαμεν, ἔδοξεν ὑμῖν, ὡς ἡμεῖς ἐπὶ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσω-
 μάτου φύσεως τὴν τῆς οὐσίας τε καὶ ἐνεργείας οὐ πα-
 25 ραδεχόμεθα ταυτότητα, ἀναγκαίως ἀντεγράψαμεν δη-
 λοῦντες, ὡς οὐδ' ἡμεῖς ἀπαγορεύομεν τοῦθ' οὕτως ἔ-
 χειν, ἀλλ' ἐπειδήπερ τοῖς τῶν πατέρων λόγοις καὶ δια-
 φερούσας πρὸς ἀλλήλας πολυτρόπως εὔρομεν, τὴν δὲ
 διαφορὰν ταύτην Βαρλαᾶμ καὶ Ἀκίνδυνος τίθενται με-
 30 γάλων ἀτόπων ἐφορμῆν, τῶν πατέρων ἡμεῖς ὑπεραπο-
 λογούμενοι πρὸς δύναμιν πολλαῖς μᾶλλον ἀτοπίαις πε-
 ριπίπτοντας ἀποδείκνυμεν τοὺς μὴ καὶ τὸ διαφέρειν
 στέργοντας. Οὕτως οὐδὲ δύο θεότητας λέγομεν ἡμεῖς

29. Ὁλυμπ. 2. 154.

30. Βλ. εἰσαγωγήν ἀνωτέρω.

ἐπελέγησαν ὡς ἀνώτεροι τῶν ἄλλων νὰ ὑπογράψουν τὸν τόμον ὡς ἀντιπρόσωποι ὄλων. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἀρχιερέων, ἐὰν ἀκολουθοῦν τῶρα τούτους, καὶ ποιοὶ εἶναι οἱ μὴ ἀκολουθοῦντες καὶ διατί, τὸ ἀντιλαμβάνεται πᾶς ἔχων νοῦν. Τῶν δὲ ἡσυχαστῶν γνωρίζεις τοὺς περισσοτέρους. Ἄλλὰ τί χρειάζεται νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ αὐτῶν, ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀνέλαβα ἐκουσίως τὸν ἀγῶνα τῆς ἀπολογίας, ἐπειδὴ κατετρέχοντο, ἐνῶ ἐγὼ δὲν κατετρεχόμεν, θεωρήσας προτιμότερον νὰ συγκατηγορηθῶ μὲ αὐτοὺς παρὰ νὰ θεωρῶμαι χωρὶς αὐτοὺς ἀνεύθυνος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀντιλαμβάνονται καὶ αὐτοί;

15 Ἐκ τῶν ἄλλων δὲ ἐλλογίμων θὰ ἴδη κανεῖς, ἂν θελήσῃ, μερικοὺς οἱ ὁποῖοι συνέταξαν μακροὺς καὶ γενναίους λόγους τόσον ὑπὲρ τῆς ὑφ' ἡμῶν πρεσβευομένης ἀληθείας ὅσον καὶ κατὰ τῶν ἀντιτασσομένων εἰς ἡμᾶς. Ὁ δὲ «ἐκ φύσεως πολλὰ γνωρίζων»²⁹, διὰ νὰ ἐπαναλάβω τὸ τοῦ Πινδάρου, ὁ καθ' ὅλα συνετὸς καὶ ἐγκριτος προϊστάμενος τῆς ἀνεπιλήπτου κρίσεως Ματαράγγος³⁰ ὀνομάζει τοὺς ἀντιλέγοντας εἰς ἡμᾶς καθαιρέτας τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων καὶ νέους κήρυκας τῆς εἰδωλολατρικῆς κακοφροσύνης, μολονότι καὶ τῶρα ἡ σύγχυσις τῶν πολιτικῶν πραγμάτων παρέχει παρρησίαν εἰς τὸ ψεῦδος.

16 Ἐπειδὴ δὲ, ὅπως ἠκούσαμεν ἀπὸ τὸν νέον τοῦτον Βαρλαάμ, ἐνομίσατε ὅτι ἡμεῖς δὲν παραδεχόμεθα τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἐπὶ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως, ἀναγκαίως ἐγράψαμεν κατ' αὐτοῦ, δηλοῦντες ὅτι οὔτε ἡμεῖς ἀπαγορευόμεν νὰ ἔχη τοῦτο οὕτως. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἰς τοὺς λόγους τῶν πατέρων εὔρομεν ὅτι καὶ διαφέρουν πρὸς ἀλλήλας πολυτρόπως, τὴν διαφορὰν δὲ ταύτην ὁ Βαρλαάμ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος θεωροῦν ἀφορμὴν μεγάλων ἀτόπων, ἡμεῖς ὑπεραπολογούμεθα κατὰ δύναμιν τῶν πατέρων ἀποδεικνύοντες ὅτι περιπίπτουν εἰς πολλάς μᾶλλον ἀτοπίας οἱ μὴ δεχόμενοι τὸ ὅτι διαφέρουν. Οὕτως ἡμεῖς δὲν λέγομεν οὔτε δύο θεότητας, μίαν ὑπερ-

οὐδ' ὑπερκειμένην τε καὶ ὑφειμένην, ἀλλὰ μίαν οὐκ ἐν οὐσίᾳ δὲ μόνον, ἀλλ' ἐν τῇ διὰ πάντων τελειότητι θεωρουμένην, ὡς καὶ ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριός φησι. Τῶν τούτων; Αὐτεξουσιότητος, σοφίας, ἀγαθότητος, δημιουργικῆς, θεοποιοῦ, θελητικῆς δυνάμεως καὶ τῶν παραπλησίων, ἃ πάντα ἐνεργείας θείας οἱ ἅγιοί φασι, φυσικῶς μὲν νοουμένας περὶ τὸν Θεόν, ἀλλ' οὐχὶ φύσιν οὐσας, ὡς ἀνωτέρω τοῦ λόγου τοὺς αὐτοὺς προηνέγκαμεν εἰπόντας, ὅτι τὰ φυσικὰ οὐ φύσις, ὡσπερ οὐδὲ τὰ ὑποστατικὰ ὑπόστασις. Ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτὸ τὸ τῆς φύσεως καὶ τῆς οὐσίας ὄνομα κυρίως οὐκ ἔστι τῆς ὑπερουσιότητος ἐκείνης, ὡς καὶ ὁ θεοφάντωρ Διονύσιός φησιν — αὕτη γὰρ παντάπασιν ἀνώνυμος —, χρῶνται πού τῇ προσηγορίᾳ ταύτη σπανίως οἱ πατέρες καὶ ἐπὶ τῶν φυσικῶν. Ὁ δ' εἰς νοῦν, τὸ τοῦ λόγου, βάπτων καὶ μὴ προσπᾶσχων ἤχοις καὶ φθόγγοις καὶ συλλαβαῖς ἀνοήτως, ἐφίστησι καὶ συνίησι, τί τὸ βούλημα τοῦ γράφοντος οὐ μὴν ἀλλ' ὁ τῆς ἀληθείας συνήγορος καὶ ζητητῆς τὰ τοιαῦτα ὑγιῶς σκοπούμενος τῶν εἰωθότων ὄψεται κατὰ τῶν κάτω φυσικῶν τιθεμένην τὴν τῆς φύσεως ἐπωνυμίαν, ὡς εἴ τις φαίη φύσιν ἔχειν τὸ πῦρ ἀνωφερὲς εἶναι, τουτέστι φυσικῶς· οὐ γὰρ δὴ τὸ φέρεσθαι ποὶ φύσις ὄψουν, ἐπεὶ μὴδ' ἀπλῶς ἡ κίνησις φύσις, ἀλλ' ἡ τῆς ἐν ἐκάστω κινήσεως ἀρχή.

17 25 Καὶ μὴν, κατὰ τὸν πολὺν ὄντως καὶ πνευματοκίνητον νοῦν τῶν ἱερῶν πατέρων φαίη ἂν τις καὶ οὐσίαν εὐσεβῶς ἐκάστην τῶν τοῦ Θεοῦ ἐνεργειῶν. Κατ' αὐτὰς γὰρ ὁ Θεὸς γένεσις ἔστι τῶν γινομένων καὶ τῶν ὄντων οὐσία καὶ τῶν κατὰ τινα σάλον τοῦ ὄντος ἐκπιπτόντων ἐπανάκλησις. Καλὸς γὰρ καὶ ἀγαθὸς καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα παντάπασιν ἀπροσδιορίστως τε καὶ ἀπολύ-

31. Πρὸς Εὐνόμιον 1 W. Jaeger 1, σ. 86. PG 45, 313A-C.

32. Περὶ θείων ὀνομάτων 1, 6. PG 3, 598A-C.

κειμένην καὶ μίαν ὑφειμένην, ἀλλὰ μίαν, ὑφισταμένην δὲ ὄχι μόνον εἰς οὐσίαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διὰ πάντων τελειότητα, ὅπως λέγει καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης²¹. Ποίων ἀκριβῶς; Αὐτεξουσιότητος, σοφίας, ἀγαθότητος, δυνάμεως, δημιουργικῆς καὶ θεοποιοῦ καὶ θελητικῆς καὶ τῶν παρομοίων, πράγματα τὰ ὅποια οἱ ἅγιοι ἀποκαλοῦν ὅλα θείας ἐνεργείας, φυσικῶς νοουμένας περὶ τὸν Θεόν, ἀλλ' ὄχι φύσιν, ὅπως παρουσιάσαμεν τοὺς ἰδίους προηγουμένως λέγοντας, ὅτι τὰ φυσικὰ δὲν εἶναι φύσις, ὅπως τὰ ὑποστατικά δὲν εἶναι ὑπόστασις. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς φύσεως καὶ τῆς οὐσίας κυριολογικῶς δὲν εἶναι τῆς ὑπερουσιότητος ἐκείνης, ὅπως λέγει καὶ ὁ θεοφάντωρ Διονύσιος²² —διότι αὕτη εἶναι ὀλοτελῶς ἀνώνυμος—, χρησιμοποιοῦν τὴν προσηγορίαν ταύτην καὶ ἐπὶ τῶν φυσικῶν οἱ πατέρες σπανίως. Ὁ δὲ βυθίζων τὴν σκέψιν του εἰς τὸ νόημα, ὅπως λέγει ὁ λόγος, καὶ δὲν παρεμποδίζεται ἀπὸ ἤχους καὶ φθόγγους καὶ συλλαβὰς ἀνοήτως, προσέχει καὶ ἀντιλαμβάνεται ποία εἶναι ἡ βούλησις τοῦ γράφοντος· ἀλλ' ὅμως ὁ συνήγορος τῆς ἀληθείας καὶ ζητητής, ἐξετάζων ὑγιῶς τὰ τοιαῦτα, θὰ ἴδῃ ὅτι πολλοὶ συνηθίζουν νὰ θέτουν τὴν ἐπωνυμίαν τῆς φύσεως καὶ ἐπὶ τῶν κάτω φυσικῶν, ὅπως ἂν θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι τὸ πῦρ ἔχη φύσιν νὰ εἶναι ἀνωφερές, δηλαδὴ φυσικῶς ἀνωφερές· διότι βεβαίως τὸ νὰ φέρεται κάτι πρὸς κάπου δὲν εἶναι φύσις του, ἐπειδὴ οὔτε ἀπλῶς ἡ κίνησις δὲν εἶναι φύσις, ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῆς εἰς ἕκαστον κινήσεως.

17 Οὕτω πράγματι, κατὰ τὸν πολὺν ὄντως καὶ πνευματοκίνητον νοῦν τῶν ἱερῶν πατέρων θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ εἴπῃ εὐσεβῶς καὶ οὐσίαν ἐκάστην τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ. Διότι κατ' αὐτὰς ὁ Θεός εἶναι γένεσις τῶν γινομένων καὶ οὐσία τῶν ὄντων καὶ ἐπανάκλησις τῶν ἐκπιπτόντων τοῦ ὄντος κατὰ κάποιον σάλον. Καλός δηλαδὴ καὶ ἀγαθὸς ὢν καὶ ὅλα τὰ παρόμοια ὀλοτελῶς, ἀπροσδιορί-

τως ὦν, καὶ τῶν καλῶν αὐτός ἐστιν ἢ καλλονή, ὡς τοῦ
 καλοῦ φύσις ὦν, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἢ ἀγαθότης, ὡς οὐσία
 καὶ πηγὴ πάσης ἀρετῆς, καὶ τῶν ὄντων ἀπλῶς πάντων
 ἢ ὄντοτης, ὡς αἷτιος τῶν ὄντων. Ἐχει τοίνυν ὁ ὑπερ-
 5 ούσιος ὦν καὶ ὑπεράγαθος οὐσίαν τὴν ἀγαθότητα καὶ τὰ
 τοιαῦτα, οὐ δι' ἑαυτὸν οὕτω καλουμένην (πῶς γὰρ ὑπερ-
 ουσίως ὑπερούσιος καὶ ὑπεράγαθος ὑπάρχων), ἀλλὰ τῶν
 μετεχόντων ἕνεκεν, ὡς ἀγαθοποιὸν δύναμιν αὐτῶν. Ὡ-
 δε νοεῖν κέλομαί σε λόγους σοφίας βαθυκόλπου, θεολο-
 10 γικῶς ἅμα καὶ ποιητικῶς εἰπεῖν. Μίαν μὲν οὖν καὶ ἡ-
 μεῖς θεότητά φαμεν· ἐπεὶ δ' ἐκεῖνοι παρά τινων πατε-
 ρικῶν λόγων παρ' ἡμῶν προτεινομένων δύο φασὶ θεό-
 τητας συνάγεσθαι, ὑπερκειμένην τε καὶ ὑφειμένην, καὶ
 κατὰ τοῦτο πάλιν ἡμεῖς τῶν πατέρων ὑπεραπολογούμε-
 15 νοι δείκνυμεν κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν, ὡς οὐδὲν
 προσίσταται τὸ ἐκβαῖνον ἐκ τῶν ἱερῶν ἐκείνων λόγων
 πρὸς τὸ μίαν εἶναι καὶ ἀπλήν θεότητα.

18 Δεῖ δὲ καὶ τοῦτ' εἰδέναί, ὡς οὔτε περὶ θεότητος
 ἀπλῶς ἐστιν ἡμῖν ἢ πρόθεσις καὶ ὁ ἀγῶν οὔτε περὶ ἐν-
 20 εργείας θείας, ἀλλὰ περὶ τοῦ θείου καὶ ἀπορρήτου φω-
 τός, καθ' ὃ λάμπας ὁ Σωτὴρ ἐπ' ὄρους τὴν λαμπρότητα
 τῆς θείας φύσεως, καθ' ἣν κοινωνεῖ τοῖς ἀγίοις ὑπέ-
 δειξε. Τοῦτο γὰρ ὁ Βαρλαάμ κτιστὸν καὶ περιγραπτὸν
 καὶ κυρίως αἰσθητὸν γινόμενόν τε καὶ ἀπογινόμενον ἐ-
 25 τόλμησεν εἰπεῖν, καὶ ἡμᾶς πρὸς τὴν συνηγορίαν τῆς
 κοινῆς ἡμῶν ἐλπίδος, τοῦ φωτός τοῦ μέλλοντος καὶ μέ-
 νοντος αἰῶνος, ἀναγκαιότατα διανέστησεν. Ὡς οὖν ἡ-
 μεῖς ἐδείξαμεν, ἄκτιστον, αἰδῖον, ἀπερίγραπτον, οὐχ ὑ-
 πὲρ τὴν καθ' ἡμᾶς αἰσθησιν ὑπάρχον μόνον, ἀλλὰ καὶ
 30 ὑπὲρ τὸν νοῦν, εἰ καὶ τοῖς τῶν ἀποστόλων ὀφθαλμοῖς
 ὤφθη, τὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος εἰληφόσι τηνικαῦτα
 δύναμιν καὶ χάριν. Ἐτι δὲ καὶ θεότητα τοῦτο παρὰ τῶν
 ἀγίων προσαγορευόμενον, πρῶτον μὲν ἐκεῖνος ἐπεχεί-
 ρησε τοῖς μεθεκτὴν καὶ θεατὴν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ

στως καὶ ἀπολύτως, αὐτός εἶναι καὶ τῶν καλῶν ἢ καλλο-
νή, ὡς φύσις τοῦ καλοῦ καὶ τῶν ἀγαθῶν ἢ ἀγαθότης, ὡς
οὐσία καὶ πηγὴ πάσης ἀρετῆς, ὡς ὄντοτης ὄλων τῶν ὄν-
των, ὡς αἴτιος τῶν ὄντων. Ἔχει λοιπὸν ὁ ὑπερουσίως
ὑπερούσιος καὶ ὑπεράγαθος οὐσίαν τὴν ἀγαθότητα καὶ τὰ
τοιαῦτα, καλουμένην οὕτως ὄχι δι' ἑαυτὸν (διότι πῶς θὰ
εἶχεν οὐσίαν τὴν ἀγαθότητα, ἀφοῦ ὑπάρχει ὑπερουσίως
ὑπερούσιος καὶ ὑπεράγαθος), ἀλλὰ ἔνεκα τῶν μετεχόν-
των ὡς ἀγαθοποιός δύναμις αὐτῶν. Ἐδῶ σοῦ παραγγέλ-
λω νὰ νοήσης λόγους βαθυκόλπου σοφίας, διὰ νὰ ἐκφρα-
σθῶ θεολογικῶς καὶ ποιητικῶς συγχρόνως. Μίαν λοιπὸν
λέγομεν καὶ ἡμεῖς θεότητα. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνοι ἰσχυρίζον-
ται ὅτι ἀπὸ μερικὰ πατερικὰ χωρία προτεινόμενα ἀπὸ ἡ-
μᾶς συνάγονται δύο θεότητες, ὑπερκειμένη καὶ ὑφειμένη,
καὶ κατὰ τοῦτο πάλιν ἡμεῖς, ἀπολογούμενοι ὑπὲρ τῶν
πατέρων, δεικνύομεν κατὰ τὴν δύναμίν μας, ὅτι κανὲν
συμπέρασμα ἀπὸ τὰ ἱερά ἐκεῖνα λόγια δὲν προσκρούει
πρὸς τὸ ὅτι μία θεότης ὑπάρχει, καὶ μάλιστα ἀπλή

18

Πρέπει δὲ νὰ γνωρίσωμεν καὶ τοῦτο, ὅτι τὸ θέμα
καὶ ὁ ἀγὼν δὲν εἶναι οὔτε ἀπλῶς περὶ θεότητος οὔτε
περὶ θείας ἐνεργείας, ἀλλὰ περὶ τοῦ θείου καὶ ἀπορ-
ρήτου φωτός, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ Σωτὴρ λάμπας ἐπὶ τοῦ
ὄρους ὑπέδειξε τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, κατὰ
τὴν ὁποίαν κοινωνεῖ μὲ τοὺς ἀγίους. Τοῦτο πράγματι ἐ-
τόλμησεν ὁ Βαρλαάμ νὰ εἶπῃ κτιστὸν καὶ περιγραπτὸν καὶ
κυριολογικῶς αἰσθητὸν, γινόμενον καὶ ἀπογινόμενον, καὶ
ἐξεσήκωσε κατ' ἀνάγκην καὶ ἡμᾶς πρὸς συνηγορίαν τῆς
κοινῆς ἐλπίδος ἡμῶν, τοῦ φωτός τοῦ μέλλοντος καὶ μέ-
νοντος αἰῶνος. Προσέτι δὲ, μολονότι τοῦτο προσαγορεύε-
ται θεότης ἀπὸ τοὺς ἀγίους, πρῶτον μὲν ἐκεῖνος ἐπεχεί-
ρησε νὰ συμπαρατάξῃ ἡμᾶς μὲ τοὺς Μασσαλιανούς οἱ ὁ-
ποῖοι κακῶς θεωροῦν μεθεκτὴν καὶ θεατὴν τὴν οὐσίαν

κακῶς δοξάζουσι Μασσαλιανοῖς ἡμᾶς συντάττειν· ὡς
 δ' αὐθις ἀκήκοεν ἡμῶν ἔλλαμψιν καὶ χάριν καὶ δόξαν
 καὶ λαμπρότητα Θεοῦ τοῦτο καλούντων κατὰ τοὺς πα-
 τέρας, ἀλλ' οὐ φύσιν («οὐδεὶς γὰρ ἔσθη ἐν ὑποστήματι
 5 καὶ οὐσία Θεοῦ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐδὲ Θεοῦ φύ-
 σιν ἢ εἶδεν ἢ ἐξηγόρευσεν») ὡς οὖν τοῦτ' ἀκήκοεν,
 ἐξετράπη πρὸς τὸ λέγειν ὡς ἄτοπον τὸ δύο συνάγεσθαι
 θεότητος ἀκτίστους, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἔλεγε δύο νοῦς
 ἔχειν ἕκαστον ἀνθρώπων, ἐπειδὴ νοῦς λέγεται καὶ ἡ
 10 διάνοια, ἢ δύο κατ' οὐρανὸν ἡλίους, ἐπεὶ καὶ ἡ ἀκτὶς
 ἡλιος καλεῖται παρ' ἡμῶν. Ἄλλ' ὁ μὲν ἐπὶ τούτοις συνο-
 δικῶς ἀναφανεῖς κακόδοξος, ἀειφυγίαν ἑαυτοῦ κατε-
 ψηφίσατο· τῶν δὲ τᾶκείνου νοσοῦντων, καὶ μετὰ τὴν
 ἐκείνου φυγαδεΐαν, δευτέρᾳ σύνοδος κατσηφίσατο τὰ
 15 ἴσα.

19 Νῦν δ' ἐνεαρίζοντες αὐτοὶ τῷ περισχόντι, φεῦ, δει-
 νῶ χειμῶνι τὸ καθ' ἡμᾶς χριστώννυμον γένος καὶ καθ'
 ἡμῶν εἰληφότες χώραν ἀναπαλαίσασθαι, τάχα τὴν ἡτ-
 ταν φιλονεικοῦσι καὶ τοὺς ἐπ' ἐξουσίας γνόντες ἀπε-
 20 χθῶς διακειμένους πρὸς ἡμᾶς, ἄτε μὴ τοῖς νῦν πρατ-
 τομένοις συναινεῖν καὶ κοινωνεῖν δοκιμάζοντας, τί μὲν
 οὐ λέγοντες, τί δ' οὐκ εἰσφέροντες, ἐπὶ τοσοῦτον ἔτι
 καθ' ἡμῶν παρῶξυναν, ὡς ἐνδοτάτω καθεῖρξαι τῶν ἐν-
 ταυθοῖ βασιλείων, ἡλπικότες τι παρ' ἡμῶν χεῖρον τῶν
 25 αὐτοῖς τε καὶ πᾶσι τὰ λυσιτελεῖ παντὶ τρόπῳ καὶ βου-
 λομένων καὶ εὐχομένων ἀεὶ καὶ προτρεπόντων εἰς ταῦ-
 τα πρὸς δύναμιν. Ἡμεῖς μὲν οὖν καθειργμένοι διατελοῦ-
 μεν, οἱ δὲ τὰ τοῦ Βαρλαάμ ἐπεκδικοῦντες, λαθόμενοι τοῖς
 ἐκ πολλοῦ ποθουμένης ἀδείας, κενολογοῦσιν αὐθις ἀκτι-
 30 να καὶ ἐνέργειαν θείαν τὸν Υἱὸν εἶναι μόνον καὶ τὸ
 Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.

20 Ἄλλὰ γνώτωσαν, ὡς ἐν ὑποδείγματος λόγῳ τὰ τοι-

τοῦ Θεοῦ· μόλις δέ ἤκουσεν ἡμᾶς καλοῦντας τοῦτο ἔλλαμψιν καὶ χάριν καὶ λαμπρότητα τοῦ Θεοῦ, κατὰ τοὺς πατέρας, ἀλλ' ὄχι φύσιν (διότι κατὰ τὸ γεγραμμένον, «κάνεις δὲν ἔφθασεν εἰς τὴν ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, οὔτε εἶδεν ἢ ἐξήγγειλε φύσιν Θεοῦ»³³), μόλις λοιπὸν ἤκουσε τοῦτο, ἐξετράπη πρὸς τὸ νὰ λέγῃ ὅτι εἶναι ἄτοπον νὰ συνάγωνται δύο ἄκτιστοι θεότητες, ὡς ἐὰν ἔλεγε κανείς ὅτι ἕκαστος ἄνθρωπος ἔχει δύο νόας, ἐπειδὴ νοῦς λέγεται καὶ ἡ διάνοια, ἢ δύο ἥλιοι ὑπάρχουν εἰς τὸν οὐρανόν, ἐπειδὴ καὶ ἡ ἄκτις καλεῖται ἀπὸ ἡμᾶς ἥλιος. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν, ἀποδειχθεὶς δι' αὐτὰ συνοδικῶς κακόδοξος, αὐτοκατεδικάσθη εἰς ἀειφυγίαν, τοὺς δὲ πάσχοντας τὴν νόσον ἐκείνου καὶ μετὰ τὴν φυγὴν ἐκείνου κατεδίκασε τὰ ὅμοια δευτέρα σύνοδος.

19 Τώρα δέ, παραθερίζοντες αὐτοὶ εἰς τὸν δεινόν, φεῦ, χειμῶνα ὁ ὁποῖος κατέλαβε τὸ χριστῶνυμον γένος ἡμῶν καὶ λαβόντες ἄδειαν νὰ παλαίσουν ἐκ νέου ἐναντίον μας, ἀρχίζουν ἀμέσως τὴν λογομαχίαν διὰ τὴν ἡτταν. Ἀντιληφθέντες δὲ τοὺς πολιτικούς ἄρχοντας νὰ διάκεινται δυσμενῶς πρὸς ἡμᾶς, ἐπειδὴ δὲν ἐκρίναμεν εὐλογον νὰ ἐγκρίνωμεν καὶ μετὰσχωμεν τῶν τώρα πραττομένων, λέγοντες καὶ ἐπικαλούμενοι τὰ πάντα, τοὺς παρώξυναν τόσον πολὺ ἐναντίον μας, ὥστε νὰ μᾶς καθείρξουν εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῶν ἐδῶ ἀνακτόρων. Ἦλπιζον κάτι χειρότερον ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς θέλοντας καὶ εὐχομένους μὲ πάντα τρόπον εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς ὅλους τὰ ὠφέλιμα, καὶ προτρέποντας εἰς αὐτὰ κατὰ δύναμιν. Ἡμεῖς λοιπὸν εἶμεθα ἐγκάθειρκτοι, οἱ δὲ συνήγοροι τῆς διδασκαλίας τοῦ Βαρλαάμ, λαβόντες τὴν ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ποθουμένην ἄδειαν, κενολογοῦν πάλιν ὅτι θεία ἄκτις καὶ ἐνέργεια εἶναι μόνον ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.

20 Ἄλλὰ ὡς πληροφορηθοῦν ὅτι τὰ τοιαῦτα ἔχουν λε-

33. Ἱερ. 23, 18. Γρηγ. Θεολόγου, Λόγος 28 (Θεολογικός 2), 19, J. Barbel, σ. 100· PG 36, 52B.

αὐτα τοῖς πατράσιν εἴρηται, νῦν μὲν ἐπὶ τοῦ τρισυπο-
 στάτου τῆς θεότητος, νῦν δ' ἐπὶ τῆς κοινῆς χάριτος Πα-
 τρός, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος. Ἐπιστήσας δ' ἴδοις ἂν τῇ
 τοῦ Θεοῦ λαμπρότητι μᾶλλον πως τὰς τοιαύτας εἰκόνας
 5 καταλλήλους, ἦν καὶ ὁρῶσιν ἀπορρήτως καὶ μακαρίως
 πάσχουσιν οἱ ἅγιοι. Διὸ καὶ ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρη-
 γόριος ἐν τοῖς πρὸς Κληδόνιον, «τῆς κακοδοξίας», φη-
 σίν, «εἶναι Ἐπολιναρίου τὸν Υἱὸν ἀκτίνα λέγειν, ὡς ἡ-
 λίου τοῦ Πατρός». Καὶ γὰρ ἄλλος ἡλῖός ἐστι, τὴν αὐτὴν
 10 ἔχων τῷ γεννήσαντι δύναμιν καὶ χάριν, ἐνέργειάν τε
 καὶ λαμπρότητα, καθὰ καὶ ὁ αὐτὸς θεολόγος ἀλλαχοῦ
 φησιν, ὡσπερ ἐν τρισὶν ἡλίοις μία τοῦ φωτὸς σύγκρα-
 σις. Καὶ πάλιν, «ὧν πλοῦτος ἡ συμφυῖα καὶ τὸ ἐν ἔξαλ-
 μα τῆς λαμπρότητος». Ἄλλὰ καὶ ἡ διάνοια τοῦ νοῦ ἐν-
 15 ἔργεια διατελοῦσα, καὶ εἴ τις ἄλλη τούτῳ προσεχεστέρα
 κίνησις ἢ καὶ πορρωτέρω ταύτης, ἔχει μὲν ὁμοιότητα
 πρὸς τὸν ἄνωτάτω νοῦν, ὡς ἐν ὑποδείγματι θεωρουμένη,
 καὶ γὰρ εἰκῶν ἐστὶν ἔμφυτος τοῦ νοῦ, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ
 Πατρός ἐστὶν ἔμφυτος εἰκῶν, ἀλλ' ὁμοούσιος καὶ ἐν ἰ-
 20 δία ὑποστάσει καὶ ἀπαράλλακτος, ἢ δὲ διάνοια τὸ ἀ-
 παράλλακτον οὐκ ἔχει πρὸς τὸν νοῦν· νοῦς γὰρ ἐστὶ καὶ
 αὐτὴ, ἀλλὰ διεξοδικός. Ἄλλ' οὐδ' ὥπται ποτε διάνοια
 ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει οὔτε μὴν ὁμοούσιος τῷ νῷ· καὶ γὰρ
 οὐδὲ οὐσία. Καλῶς ἄρ' εἶπεν ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγό-
 25 ριος, ὅτι ὁ Θεὸς ἐνεργοῦντα δηλοῖ, θεότης δὲ ἐνέργει-
 αν, οὐδὲν δὲ τῶν τριῶν ἐνέργεια, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεργοῦν
 ἕκαστον αὐτῶν.

21 Μαθεῖν δὲ καὶ πάνυ βούλομαι παρά τινος τῶν εὖ
 εἰδότεων· ἐπειδὴ κοινὸν δόγμα καὶ τῶν ἔξωθεν καὶ τῶν
 30 καθ' ἡμᾶς σοφῶν ἐπὶ ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως τὸν
 αὐτὸν λόγον ἐπιδέχεσθαι τῇ οὐσίᾳ τὴν ἐνέργειαν, ἢ διά-

χθῆ ἀπὸ τοὺς πατέρας ὡς παραδείγματα, ἄλλοτε μὲν ἐπὶ τοῦ τρισυποστάτου τῆς θεότητος, ἄλλοτε δὲ ἐπὶ τῆς κοινῆς χάριτος Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος. Ἐὰν δὲ ἐξετάσῃς προσεκτικῶς, θὰ ἴδῃς ὅτι αἱ τοιαῦται εἰκόνες εἶναι κάπως καταλληλότεραι εἰς τὴν λαμπρότητα τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν καὶ βλέπουν ἀπορρήτως καὶ δοκιμάζουν μακαρίως οἱ ἅγιοι. Διὰ τοῦτο ὁ μέγας εἰς τὴν θεολογίαν Γρηγόριος εἰς τὴν ἐπιστολὴν πρὸς Κληδόνιον λέγει, «τὸ νὰ λέγῃ κανεὶς τὸν Υἱὸν ἀκτῖνα τοῦ Πατρὸς, ὡς ἡλίου, εἶναι ἴδιον τῆς κακοδοξίας τοῦ Ἀπολιναρίου»³⁴. Διότι αὐτὸς εἶναι ἄλλος ἡλῖος, ἔχων τὴν αὐτὴν δύναμιν καὶ χάριν, ἐνέργειαν καὶ λαμπρότητα, καθὼς λέγει ὁ ἴδιος θεολόγος ἀλλοῦ, ὡσάν μία σύγκρασις φωτὸς εἰς τρεῖς ἡλίους. Καὶ πάλιν, «τούτων πλοῦτος εἶναι ἡ συμφυῖα καὶ τὸ ἐν ἑξαλμα τῆς λαμπρότητος»³⁵. Ἀλλὰ καὶ ἡ διάνοια, ὡς ἐνέργεια τοῦ νοῦ, καὶ πᾶσα ἄλλη πλησιεστέρα πρὸς αὐτὸν κίνησις ἢ καὶ μακρὰν αὐτῆς, ἔχει μὲν ὁμοιότητα πρὸς τὸν ὑψιστον νοῦν, θεωρουμένη ὡς εἰς ὑπόδειγμα, διότι εἶναι ἔμφυτος εἰκὼν τοῦ νοῦ, καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι ἔμφυτος εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ὁμοούσιος καὶ εἰς ἰδιαιτέραν ὑπόστασιν καὶ ἀπαράλλακτος, ἡ δὲ διάνοια δὲν ἔχει τὸ ἀπαράλλακτον πρὸς τὸν νοῦν· διότι καὶ αὐτὴ εἶναι νοῦς ἀλλὰ ἐξωτερικευτικός. Ἀλλ' οὔτε ἔχει ποτὲ φανῆ βέβαια διάνοια εἰς ἰδιαιτέραν ὑπόστασιν ἢ ὁμοούσιος μὲ τὸν νοῦν· διότι δὲν εἶναι αὕτη οὐσία. Καλῶς ἄρα εἶπεν ὁ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης, ὅτι ἡ λέξις Θεὸς σημαίνει ἐνεργοῦντα, θεότης δὲ ἐνέργειαν³⁶, κανὲν δὲ ἐκ τῶν τριῶν θείων προσώπων δὲν εἶναι ἐνέργεια, ἀλλὰ μᾶλλον ἕκαστον αὐτῶν εἶναι ἐνεργοῦν.

21

Θέλω δὲ πάρα πολὺ νὰ μάθω ἀπὸ κάποιον εἰδήμονα τοῦτο· ἐπειδὴ εἶναι κοινόν δόγμα καὶ τῶν ἔξω καὶ τῶν ἰδικῶν μας σοφῶν ὅτι ἐπὶ ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως ἡ ἐνέργεια ἐπιδέχεται τὸν ἴδιον λόγον μὲ τὴν οὐσίαν, ἡ

35. Λόγος 40 εἰς ἄγιον Βάπτισμα, PG 36, 364B.

36. Πρβλ. Πρὸς Εὐνόμιον 1, PG 45, 313C.

νοια ἐνέργεια τοῦ νοῦ ὑπάρχουσα, φύσεως ἄσωμάτου
καὶ ἀπλῆς, ἔχει τινὰ διαφορὰν πρὸς ἐκεῖνον ἢ οὐδεμί-
αν; "Οτι γάρ, ὡς ὁ νοῦς τὰς ἐπιστήμας προσλαμβάνων
σύνθετος οὐ γίνεται, τὸν αὐτὸν τρόπον, μᾶλλον δὲ καὶ
5 πολλῶ μᾶλλον, τὸ προγνωστικόν, τὸ προνοητικὸν καὶ πά-
σας ἀπλῶς τὰς τοιαύτας δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας φυ-
σικῶς ἢ θεία ἔχουσα σύνθετος οὐκ ἔστι, φανερῶς οἱ
ἅγιοί φασιν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ δημιουργικόν τε καὶ προ-
νοητικὸν οὐδὲν ἕτερον ἢ ἐτοιμότης πρὸς τὸ ἐνεργεῖν ὁ-
10 πότε βούλοιο — τοιοῦτο γὰρ ἢ θεία δύναμις — ἄρ' ὅτι
σύνδρομον ἔχει τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν παρὰ τοῦτο
σύνθετον τὸ θεῖον; Καὶ πῶς ἢ ἐτοιμότης σύνθεσιν ἐν-
δείξαιτ' ἄν; διδαχθεῖν δ' ἂν ἄσμενος καὶ τοῦτο. Τὰ
τὸν αὐτὸν λόγον ἐπιδεχόμενα δύο ἔστιν ἢ ἀπλῶς ἓν;
15 Καὶ εἰ δύο, πῶς χωρὶς ἡστινοσοῦν πρὸς ἄλληλα διαφο-
ρᾶς; Εἰ δὲ καὶ διαφέρουσί πως καὶ τὸν αὐτὸν ἐπιδέ-
χονται λόγον, κατὰ τὰς προσούσας ιδιότητας διενηνο-
χέναι πρὸς ἄλληλα ταῦτα ἀναγκαῖον, πρὸς ἃς βλέπων
αὐθις ὁ μέγας Βασίλειος ἀλλαχοῦ μὴ τὸν αὐτὸν ἔχειν
20 ἀποφαίνεται λόγον τῇ οὐσίᾳ τὴν ἐνέργειαν ἐπὶ τῶν θεί-
ων. Ἄλλὰ μὴ μερισμὸν ἐκ τούτου νομίσης ἐπ' ἐκείνων
οὐ γὰρ τὸ εἰδέναι ταῦτα μερίζειν ἔστι. Τίνα δὲ καὶ λό-
γον, τουτέστιν ὀρισμὸν, ἀποδοίη ἂν τις τῆς ἀπεριλήπτου
φύσεως, ἵνα τὸν αὐτὸν λάβοι καὶ ἐπὶ τῆς ἐνεργείας;
22 25 Ἐπεὶ δ' ἐπ' ἐκείνης ὀρισμὸν εὐρεῖν οὐκ ἔνι, τὴν τῶν
ὀνομάτων κοινωνίαν ἀντὶ τῆς τοῦ ὅλου ταυτότητος ἐκδε-
ξόμεθα πάντως. Τὰ δ' ὀνόματα τῶν ἐνεργειῶν ἔστι τῶν
θείων, ὡς καὶ κοινῇ πᾶσι συνδοκεῖ τοῖς πατράσιν. Ἡ δ'
οὐσία τοῦ Θεοῦ ἀνώνυμος, ὡς ὑπερώνυμος, εἰ καὶ πόθῳ
30 τοῦ περὶ αὐτῆς τι λέγειν, ἐφόσον δέδοται καὶ ἐγχαρεῖ,
τοῖς ὀνόμασι τῶν ἐνεργειῶν καὶ πὶ ταύτης χρώμεθα, γινώ-

37. Ἐπιστολὴ 189 πρὸς Εὐστάθιον 8, Courtonne 2, σ. 140-
PG 32, 696ABC.

διάνοια οὔσα ἐνέργεια τοῦ νοῦ, φύσεως ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου, ἔχει κάποιαν διαφορὰν πρὸς ἐκεῖνον ἢ καμμίαν; Ὅντως φανερώς τονίζουν οἱ ἅγιοι ὅτι, ὅπως ὁ νοῦς προσλαμβάνων τὰς ἐπιστήμας δὲν γίνεται σύνθετος, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, μᾶλλον δὲ καὶ πολὺ περισσότερον, ἢ θεία φύσις ἔχουσα τὸ προγνωστικόν, τὸ προνοητικόν καὶ ὅλας γενικῶς τὰς τοιαύτας δυνάμεις καὶ ἐνεργείας φυσικῶς δὲν εἶναι σύνθετος. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ δημιουργικόν καὶ προνοητικόν δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ ἐτοιμότης πρὸς τὸ ἐνεργεῖν ὅταν θέλη —διότι τοιοῦτο εἶναι ἡ θεία δύναμις— ἀραγε τὸ θεῖον εἶναι σύνθετον διὰ τὸν λόγον ὅτι ἔχει συνοδοιπόρον τὴν δύναμιν μὲ τὴν βούλησιν; Καὶ πῶς ἡ ἐτοιμότης δύναται νὰ ἐνδεικνύη σύνθεσιν; θὰ ἐδιδασκόμην καὶ τοῦτο εὐχαρίστως. Τὰ ἐπιδεχόμενα τὸν αὐτὸν λόγον δύο εἶναι ἢ πλῶς ἓν; Καὶ ἂν εἶναι δύο, πῶς εἶναι χωρὶς καμμίαν διαφορὰν πρὸς ἄλληλα; Ἐὰν δὲ καὶ διαφέρουν κάπως καὶ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπιδέχονται, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ διαφέρουν ταῦτα ἀλλήλων κατὰ τὰς προσυπαρχούσας ιδιότητας, πρὸς ταύτας δὲ βλέπων ὁ μέγας Βασιλεῖος²⁷ ἀποφαίνεται ἀλλαχοῦ ὅτι ἐπὶ τῶν θείων ἢ ἐνεργεία δὲν ἔχει τὸν αὐτὸν λόγον μὲ τὴν οὐσίαν. Ἀλλὰ μὴ νομίσης ὅτι ἐκ τούτου προκαλεῖται μερισμὸς εἰς ἐκεῖνα, διότι τὸ νὰ γνωρίζωμεν ταῦτα δὲν σημαίνει μερισμόν. Ἄλλωστε παῖον λόγον, δηλαδὴ ποῖον ὀρισμόν δύναται νὰ ἀποδώσῃ κανεὶς εἰς τὴν ἀπερίληπτον φύσιν, διὰ νὰ λάβῃ τὸν αὐτὸν καὶ ἐπὶ τῆς ἐνεργείας;

22

Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εὔρη κανεὶς ὀρισμόν ἐκείνης, θὰ δεχθῶμεν ὅπωςδήποτε τὴν κοινωνίαν τῶν ὀνομάτων ἀντὶ τῆς ταυτότητος τοῦ λόγου. Τὰ δὲ ὀνόματα ἀνήκουν εἰς τὰς θείας ἐνεργείας, ὅπως παραδέχονται κοινῶς ὅλοι οἱ Πατέρες. Ἡ δὲ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀνώνυμος, ὡς ὑπερώνυμος, μολονότι ἐκ τῆς ἐπιθυμίας νὰ λέγωμεν κάτι περὶ αὐτῆς, ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπεται,

σκοντες ὡς οὐκ ὀνομάσαι μόνον, ἀλλ' οὐδὲ φαντασίαν τι-
 νὰ περὶ αὐτῆς λαβεῖν δυνατόν τινι τῶν πάντων, ἥτις ἐ-
 στί. "Οτι γάρ ἐστιν, ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν ἀκριβῶς κατα-
 νοοῦμεν, τὰς δὲ δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας ταύτας ἀπὸ
 5 τῶν ποιημάτων «σοφίας γάρ», φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος,
 «καὶ τέχνης καὶ δυνάμεως, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς
 ἐνδεικτικὰ ἐστὶ τὰ ποιήματα· καὶ οὐδὲ αὐτὴν πᾶσαν τοῦ
 δημιουργοῦ τὴν δύναμιν ἀναγκαίως παρίστησι». Τὰ δὲ
 10 διὰ τῶν ποιημάτων ἐνδεικνύμενα, ταῦτα δήπου καὶ νο-
 οῦμεν, εἰ καὶ ἀμυδρῶς πρὸς τὴν ἐν πᾶσιν ὑπὲρ πάντα
 νοῦν μεγαλειότητα ἐκείνην. Ἄ δὲ νοοῦμεν, ταῦτα καὶ
 ὀνομάζομεν· οὐ μὴν ὅτι ὀνομάζομεν, καὶ ὑστερογενῆ νομί-
 ζομεν (πάντα γὰρ ὅσα περὶ τὸν Θεὸν νοοῦμεν, ἐν
 τοῖς Ἀντιρρητικοῖς φησὶν ὁ Νύσσης θεῖος Γρη-
 15 γόριος, πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως ἦν), ἀλλ' ὀνο-
 μάζεσθαι ταῦτά φαμεν μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν ὀνομάζοντα.
 Καὶ ἡ θεότης τοιγαροῦν δυνάμεως καὶ ἐνεργείας ὀνομά ἐ-
 στί, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας, εἰ καὶ ἀπὸ ταύτης καὶ ἐπ' ἐ-
 κείνην τίθεται, καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐνεργείας, ἀλλ' ἐνεργειῶν
 20 τοῦ θεᾶσθαι τὰ πάντα τὸν Θεὸν καὶ πρὸ τῆς γενέσεως αὐ-
 τῶν καὶ τοῦ θεοποιεῖν καὶ δύνασθαι καὶ βούλεσθαι τὰ δε-
 κτικὰ θεώσεως, πρὸς δὲ ταύταις καὶ πολλῶν ἐτέρων ὡς
 ὑπὸ τῶν ἁγίων διδασκόμεθα διαρρηθῆναι πολλαχοῦ τῶν ἱε-
 ρῶν συγγραμμάτων διαγορευόντων. Ἄρ' οὖν διενήνοχε
 25 τοῦ θεᾶσθαι τὸ θεοποιεῖν ἢ καὶ θεοποιεῖ πάνθ' ὅσα θεᾶται
 ὁ Θεός; Ἐπεὶ δὲ διενήνοχε, μή τι τούτων ἐστὶ κτιστόν;
 Καὶ πῶς τὰ πρὸ τῆς κτίσεως; Ἐπεὶ δὲ καὶ διάφορα ἄκτι-
 στα, μήτι τοῦτο κωλύσει μίαν εἶναι θεότητα Πατρός, Υἱ-
 οῦ καὶ Πνεύματος; Οὐ μὴν, ἀλλ' ἐπεὶ διαφέρουσιν ἀλλή-

38. Κατ' Εὐνομίου, PG 29, 648A.

39. Πρὸς Εὐνόμιον 12, W. Jaeger 1, 276· PG 45, 968D.

40. Ἡ δίοκρισις οὐσίας καὶ ἐνεργείας εἰς τὸν Θεόν, ἐνῶ ἐρμηνεύει τὴν θείαν ἀποκάλυψιν, οὐδόλως διαιρεῖ τὴν θεότητα, διότι ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ φυσικὸν αὐτῆς ἀπαύγασμα.

χρησιμοποιουμέναι καὶ ἐπ' αὐτῆς τὰ ὀνόματα τῶν ἐνεργειῶν, γνωρίζοντες ὅτι κανεὶς ἀπολύτως δὲν δύναται ὄχι μόνον νὰ ὀνομάσῃ ἀλλ' οὔτε νὰ φαντασθῇ ὅποια εἶναι. Πράγματι ὅτι ὑπάρχει, κατανοοῦμεν ἀκριβῶς ἀπὸ τὰς ἐνεργείας, τὰς δὲ δυνάμεις καὶ ἐνεργείας ταύτας ἀπὸ τὰ ποιήματα· διότι λέγει ὁ μέγας Βασίλειος, «τὰ ποιήματα εἶναι ἐνδεικτικὰ σοφίας καὶ τέχνης καὶ δυνάμεως, ἀλλ' ὄχι αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας, καὶ οὔτε κἂν ὅλην αὐτὴν τὴν δύναμιν τοῦ δημιουργοῦ παριστοῦν ἀναγκαίως»³⁸. Τὰ δὲ ἐνδεικνύμενα διὰ τῶν ποιημάτων, αὐτὰ βεβαίως καὶ νοοῦμεν, ἂν καὶ ἀμυδρῶς ἐν ἀναλογία πρὸς τὴν εἰς ὅλα ὑπὲρ πάντα νοῦν μεγαλειότητα ἐκείνην. Ὅσα δὲ νοοῦμεν, ταῦτα καὶ ὀνομάζομεν· ἀλλ' ὅμως τὸ ὅτι ὀνομάζομεν δὲν σημαίνει ὅτι τὰ θεωροῦμεν καὶ ὑστερογενῆ (διότι ὅλα ὅσα περὶ τὸν Θεὸν νοοῦμεν, λέγει εἰς τοὺς Ἀντιρρητικούς ὁ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης, ἦσαν πρὸ τῆς συστάσεως τοῦ κόσμου³⁹), ἀλλὰ ἰσχυρίζομεθα ὅτι ταῦτα ὀνομάζονται μετὰ τὴν γένεσιν τοῦ ὀνομάζοντος. Καὶ ἡ θεότης λοιπὸν εἶναι ὄνομα δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, ἀλλ' ὄχι τῆς οὐσίας, μολονότι ἀπὸ αὐτὴν ἀποδίδεται καὶ εἰς ἐκείνην, καὶ ὄχι ἀπλῶς ἐνεργείας, ἀλλ' ἐνεργειῶν, δηλαδὴ τοῦ ὅτι ὁ Θεὸς θεῖται τὰ πάντα καὶ πρὸ τῆς γενέσεως αὐτῶν καὶ θεοποιεῖ καὶ δύναται καὶ θούλεται τὰ δεκτικὰ θεώσεως, πλὴν τούτων δὲ καὶ πολλῶν ἄλλων, ὅπως φανερῶς διδασκόμεθα ὅτι διακηρύσσουν πολλαχοῦ τὰ ἱερά συγγράμματα. Ἄρα λοιπὸν διαφέρει τὸ θεοποιεῖν τοῦ θεῖσθαι ἢ καὶ θεοποιεῖ ὅλα ὅσα θεῖται ὁ Θεός; Ἐπειδὴ δὲ διαφέρουν, μήπως εἶναι κάποιον ἀπὸ αὐτὰ κτιστόν; Πῶς ὅμως νὰ εἶναι κτιστὰ τὰ ὑφιστάμενα πρὸ τῆς κτίσεως; Ἐπειδὴ δὲ εἶναι καὶ διάφορα καὶ ἄκτιστα, μήπως τοῦτο θά ἐμποδίσῃ τὸ νὰ εἶναι μία ἡ θεότης Πατρός, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος⁴⁰; Ἄλλ' ὅμως, ἐπειδὴ διαφέρουν ἀλλήλων, κατ' ἀνάγκην ἐ-

λων, καὶ τῆς ὑπερουσιότητος ἐκείνης ἐξ ἀνάγκης διενή-
νοχεν ἐκάτερον αὐτῶν· τὰ γὰρ τῷ αὐτῷ ταῦτὰ καὶ ἀδιά-
φορα καὶ ἀλλήλοις ἀδιάφορά ἐστιν. "Οὕτως «ἐματαιώ-
θησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν· φάσκοντες εἶναι σο-
5 φοὶ ἐμωράνθησαν, οἱ σφᾶς αὐτοὺς ἀθεΐα περιβαλόντες,
ἴν' ἡμῶν διθεΐαν κατηγορήσωσιν. Ἡ γὰρ μὴ ἐν πᾶσι
τούτοις θεωρουμένη θεότης ἀτελῆ καὶ οὐ Θεὸν τὸν ἔ-
χοντα Θεὸν ἀποδεικνύουσιν· εἰ δέ τις τούτων τῶν ἐν-
εργειῶν ἐστι κτιστὴ, κτιστός, ἀλλ' οὐ Θεὸς καὶ ὁ ταύτην
10 κεκτημένος.

'Αλλ' εὐχου τῷ Θεῷ βραβεῦσαι τὴν εἰρήνην τῇ πο-
λιτείᾳ. Τότε γὰρ αὐτοῦ διδόντος καὶ ἡ τῆς εὐσεβείας
ἀλήθεια τὸ κράτος αὐθις ἔξει.

41. Ρωμ. 1, 22.

42. Μ. Βασιλείου, Περί Ἁγίου Πνεύματος 29, 75, PG 32, 209B.

κάτερον αὐτῶν διαφέρει καὶ τῆς ὑπερουσιότητος ἐκείνης· διότι τὰ ταυτὰ καὶ ἀδιάφορα πρὸς τὸ αὐτό, εἶναι καὶ πρὸς ἄλληλα ἀδιάφορα. Πράγματι «ἐματαιώθησαν εἰς τοὺς διαλογισμοὺς των· λέγοντες ὅτι εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν»⁴¹, οἱ περιβαλόντες ἑαυτοὺς μὲ τὴν ἀθειῖαν, διὰ νὰ κατηγορήσουν ἡμᾶς ἐπὶ διθειῖα. Διότι ἢ μὴ ὑφισταμένη εἰς ὅλα αὐτὰ θεότης ἀποδεικνύει τὸν ἔχοντα ταῦτα ἀτελῆ καὶ μὴ Θεόν· ἐὰν δὲ κάποια ἀπὸ τὰς ἐνεργείας αὐτὰς εἶναι κτιστή, καὶ ὁ κατέχων αὐτὴν εἶναι κτιστὸς καὶ μὴ Θεός.

Ἄλλὰ νὰ εὐχεσῶμαι εἰς τὸν Θεὸν νὰ χαρίσῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν πολιτείαν⁴². Διότι τότε μὲ τὴν χάριν αὐτοῦ θὰ ἐπικρατήσῃ καὶ ἡ ἀλήθεια τῆς εὐσεβείας.

ΤΩΙ ΠΑΝΤΑ ΚΑΛΩΙ ΚΑΓΑΘΩΙΚΑΙ ΣΟΦΩΙ
ΝΟΜΟΦΥΛΑΚΙ ΣΥΜΕΩΝ

1 Γράμματα πρώην ἔπεμψας ἡμῖν τὰ φερωνύμως
γαῦρα. Γνώμας ἔπειτ' ἐντυχῶν ἤτησας ἡμᾶς τῶν ἐνθέ-
ων θεολόγων, εἰ μὴ πρὸς τὰς λέξεις τῶ κατ' ἐκείνους
θεολογεῖν ἠρημένῳ διοιστέον. Δέχου δὴ τὰς τῶν θεολή-
5 πτων γνώμας καὶ πρὸς τὰ γράμματα ταῦτι τεινούσας
καὶ ταῦτ' ἀντικρυσ ἐξελεγχούσας, «ὡς ἔστιν ἄλογον καὶ
σκαιὸν καὶ τῶν μὴ τὰ θεῖα νοεῖν ἐθελόντων ἴδιον», φη-
σὶν ὁ μετὰ τοὺς αὐτόπτας τοῦ Θεοῦ Λόγου τῶν θεολό-
γων περιφανέστατος, «τὸ μὴ τῇ δυνάμει τοῦ σκοποῦ
10 προσέχειν, ἀλλὰ ταῖς λέξεσι». Τοῦτ' αὐτὸ καὶ ὁ τῆς ἀ-
θανασίας ἐπώνυμος θεηγόρος ρήμασιν οὐ τοῖς αὐτοῖς
φησὶν, «οἱ πολλοί», γράφων, «οὐ τὴν πίστιν οὐδὲ τὸν
σκοπὸν τοῦ γράφοντος ἐξετάξουσιν, ἀλλὰ διὰ φθόνον ἢ
ἔριν, ἧς προελήφθησαν κατὰ διάνοιαν δόξης, ὡς θέλου-
15 σιν αὐτοὶ δέχονται, καὶ μεταποιοῦσι τὰ γραφέντα κατὰ
τὴν ἰδίαν ἡδονήν». Τούτοις συνωδὰ καὶ ὁ μέγας γράφει
Βασίλειος· «οὐ χρὴ προσέχειν λέξεσιν, ἀλλὰ τῇ τοῦ σκο-
ποῦ δυνάμει· κἂν γὰρ ἀγράφους τις λέγη λέξεις, οὐδὲν
διαφέρει, ἕως ἂν εὐσεβῆ τὴν διάνοιαν ἔχη· οἱ δὲ αἵρε-
20 τικοὶ κἂν ταῖς ἀπὸ τῶν Γραφῶν χρήσωνται, οὐδὲν ἤτ-
τον ὑποπτοὶ καὶ τὸν νοῦν διεφθαρμένοι». Τούτων κατ'
οὐδὲν ἀπαῖδον καὶ ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος διδάσκει

1. Διον. Ἀρεοπαγίτου, Περί θείων ὀνομάτων 4, 11, PG 3, 708C.

2. Ἐπιστολή πρὸς Σεραπίωνα 5, PG 26, 689C.

3. Χωρίον μὴ ἀνιχνευθέν.

ΤΟΝ ΚΑΘ' ΟΛΑ ΚΑΛΟΝ ΚΑΙ ΑΓΑΘΟΝ
ΚΑΙ ΣΟΦΟΝ ΝΟΜΟΦΥΛΑΚΑ ΣΥΜΕΩΝ

1 Προηγούμενως μᾶς ἔστειλες τὰ ἱερωνύμως γαῦρα γράμματα. Ἐπειτα συναντήσας ἡμᾶς ἐζήτησες τὰς γνώμας τῶν ἐνθέων θεολόγων περὶ τοῦ ἐὰν δὲν πρέπει νὰ διαφέρῃ εἰς τὰς λέξεις ὁ θέλων νὰ θεολογῇ σύμφωνα μὲ ἐκείνους. Δέξου λοιπὸν τὰς γνώμας τῶν θεολήπτων ἀνδρῶν, αἱ ὁποῖαι στρέφονται πρὸς τὰ γράμματα αὐτὰ καὶ ἐξελέγχουν ταῦτα πλήρως, διότι «εἶναι ἄλογον καὶ λοξὸν καὶ ἴδιον τῶν μὴ θελόντων νὰ νοοῦν τὰ θεῖα», λέγει ὁ περιφανέστατος τῶν θεολόγων μετὰ τοὺς αὐτόπτας τοῦ Θεοῦ Λόγου, «τὸ νὰ μὴ προσέχωμεν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ στόχου, ἀλλ' εἰς τὰς λέξεις»¹. Τὸ ἴδιον ἀκριβῶς λέγει καὶ ὁ ἐπώνυμος τῆς ἀθανασίας θεηγόρος, γράφων μὲ ἄλλα λόγια, «οἱ πολλοὶ δὲν ἐξετάζουν τὴν πίστιν οὔτε τὸν σκοπὸν τοῦ γράφοντος, ἀλλὰ ἀπὸ φθόνον ἢ ἐριστικότητα δέχονται τὴν γνώμην τὴν ὁποῖαν προληπτικῶς ἐσχημάτισαν κατὰ διάνοιαν, ὅπως θέλουν αὐτοί, καὶ μεταποιοῦν τὰ γραφέντα κατὰ τὴν εὐχαρίστησιν των»². Σύμφωνα μὲ αὐτοὺς γράφει καὶ ὁ μέγας Βασιλείος· «δὲν πρέπει νὰ προσέχωμεν λέξεις, ἀλλὰ τὴν δύναμιν τοῦ σκοποῦ· διότι ἀκόμη καὶ ἂν χρησιμοποῖ κανεὶς ἀγράφους λέξεις, δὲν ἔχει διαφοράν, ἐφ' ὅσον ἔχει εὐσεβῆ τὴν διάνοιαν· οἱ δὲ αἰρετικοί, ἀκόμη καὶ ἂν χρησιμοποιοῦν τὰς λέξεις τῶν Γραφῶν, δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ὑποπτοὶ καὶ διεφθαρμένοι κατὰ τὸν νοῦν»³. Καὶ ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας Γρηγόριος διδάσκει χωρὶς νὰ διαφωνῇ κατὰ τίποτε μὲ αὐτοὺς· διότι λέγει, «ἡ εὐσέ-

Γρηγόριος· «οὐδὲ γὰρ ἐν ρήμασιν ἡμῖν, ἀλλ' ἐν πράγμασι», φησίν, «ἡ εὐσεβεία· οὐδὲ περὶ τῶν ὀνομάτων ζυγομαχήσομεν οὐδὲ περὶ ταῦτα ζυγομαχοῦντες ἀσχημονήσομεν, ὡσπερ ἐν ὀνόμασι κειμένης ἡμῖν τῆς εὐσεβείας, ἀλλ' οὐκ ἐν πράγμασιν. Οἱ δὲ σφόδρα προπολεμοῦντες τοῦ γράμματος, ἴστωσαν ἐκεῖ φοβούμενοι φόβον, οὗ μὴ ἔστι φόβος, καὶ σαφῶς γινωσκέτωσαν, ὡς ἔνδυμα τῆς ἀσεβείας αὐτοῖς ἔστιν ἡ δειλία τοῦ γράμματος». Τούτοις συμφθέγγεται καὶ ὁ θεσπέσιος Κύριλλος, «ἀμαθίας ἔμπλεων εἶναι λέγων, τὸ ταῖς τῶν ὀνομάτων ποιότησι πάντῃ τε καὶ πάντως ἀπονέμειν τὸ κράτος». Διὸ Μάξιμος ὁ θεῖος ἀποφαίνεται λέγων «λέξεως κίνδυνον μηδένα εἶναι, εἰ μὴ περὶ τὴν ἔννοιαν ἢ ἀμαρτία γένηται». Δαμασκηνὸς δὲ ὁ θεορρήμων κοινὴν εἶναι πάντων τῶν θεολήπτων μαρτυρεῖ τὴν γνώμην, «εἴωθε», γράφων, «ἐξ ἀρχῆς οὐ μόνον ἡ θεία Γραφή, ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς εὐσεβείας διδάσκαλοι περὶ τὰς λέξεις ἀδιαφορεῖν, εἰδότες ὅτι οὐδὲν ἀδικοῦσιν αἱ λέξεις, ὅταν ἄλλως ἔχη τὰ πράγματα. Διὸ ἡμεῖς ποιότητα λέξεως οὐ πάντως ἐξετάζομεν· οὐ γὰρ ἄξιον ἐν θείοις δόγμασιν ἐρεσχελεῖν καὶ σκοπὸν ἔχειν τὸ κακῶς νικῆσαι». Ἰωάννης δὲ ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν καὶ θεοειδῆς τὴν διάνοιαν, «οὐ δεῖ», φησί, «τὰ ρήματα γυμνὰ ἐξετάζειν, ἐπεὶ πολλὰ ἔψεται τὰ ἀτοπήματα, οὐδὲ τὴν λέξιν καθ' ἑαυτὴν βασανίζειν, ἀλλὰ τῇ 20 διανοίᾳ προσέχειν τοῦ γράφοντος· ἂν γὰρ μὴ τὴν γνώμην τοῦ γράφοντος ἐξετάζωμεν, πολλὰς ὑποστησόμεθα τὰς ἀπεχθείας καὶ πάντα ἀνατραπήσεται».

2 Οὐ ταῦτά ἐστιν ἀντικρυς τὰ νῦν τελούμενα; Οὐκ ἄλογον ὄντως πέπονθε πάθος, ὃ βίος ὁ λόγος οὗτος, οὗ

4. Λόγος 39 εἰς ὄγια Φῶτα, PG 36, 345C. Λόγος 29 31 (Θεολογικός 3 καὶ 5). 3. 13. J. Barbel. σ. 150. 222. PG 36, 92A, 136AB

βεια δι' ἡμᾶς δὲν εὐρίσκεται εἰς τὰ λόγια ἀλλ' εἰς τὰ πράγματα· δὲν θὰ ζυγομαχήσωμεν περὶ τῶν ὀνομάτων οὔτε ζυγομαχοῦντες δι' αὐτὰ θὰ ἀσχημονήσωμεν, ὡσάν νὰ ἔκειτο δι' ἡμᾶς ἡ εὐσεβεία εἰς τὰ ὀνόματα καὶ ὄχι εἰς τὰ πράγματα. Οἱ δὲ προμαχοῦντες ὑπὲρ τοῦ γράμματος οφοδρῶς, ἄς γνωρίζουν ὅτι αἰσθάνονται φόβον ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχει φόβος καὶ ἄς γνωρίζουν σαφῶς ὅτι ἔνδυμα τῆς ἀσεβείας εἶναι δι' αὐτοὺς ἡ δειλία ἐκ τοῦ γράμματος»⁴. Μὲ αὐτοὺς συμφωνεῖ καὶ ὁ θεσπέσιος Κύριλλος, λέγων ὅτι εἶναι «πλήρες ἀμαθείας τὸ νὰ ἀπονέμωμεν τὴν νίκην παντοῦ καὶ κατὰ πάντα εἰς τὰς ποιότητας τῶν ὀνομάτων»⁵. Διὰ τοῦτο ὁ θεῖος Μάξιμος ἀποφαίνεται λέγων «ὅτι δὲν ὑπάρχει κανεὶς κίνδυνος ἀπὸ λέξιν, ἐάν δὲν γίνεται τὸ σφάλμα περὶ τὴν ἔννοιαν»⁶. Ὁ δὲ θεωρητὴν Δαμασκηνὸς μαρτυρεῖ ὅτι ἡ γνώμη ὅλων τῶν θεολήπτων ἀνδρῶν εἶναι κοινή, γράφων, «συνηθίζουσι ἐξ ἀρχῆς, ὄχι μόνον ἡ θεία Γραφή ἀλλὰ καὶ οἱ διδάσκαλοι τῆς εὐσεβείας νὰ ἀδιαφοροῦν πρὸς τὰς λέξεις, γνωρίζοντες ὅτι δὲν ἀδικοῦν αἱ λέξεις, ὅταν τὰ πράγματα ἔχουν ἄλλως. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς δὲν ἐξετάζομεν καθόλου ποιότητα λέξεως· διότι δὲν ἀξίζει νὰ παίζωμεν μὲ τὰ θεῖα δόγματα καὶ νὰ ἀποσκοπῶμεν νὰ νικήσωμεν μὲ τεχνάσματα»⁶. Ὁ δὲ χρυσοῦς εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ θεοειδῆς εἰς τὴν διάνοιαν Ἰωάννης λέγει, «δὲν πρέπει νὰ ἐξετάζωμεν γυμνὰ τὰ λόγια, ἐπειδὴ θὰ προέλθουν πολλὰ ἀτοπήματα, οὔτε νὰ βασανίζωμεν τὴν λέξιν καθ' ἑαυτὴν, ἀλλὰ νὰ προσέχωμεν εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ γράφοντος· διότι, ἂν δὲν ἐξετάζωμεν τὴν γνώμην τοῦ γράφοντος, θὰ ὑποστῶμεν πολλὰς ἀπεχθείας καὶ ὅλα θὰ ἀνατραποῦν»⁷.

2 Δὲν εἶναι ταῦτα ἀκριβῶς τὰ γενόμενα τώρα; Δὲν ὑπέστη ἄλογον πάθος αὐτὸς τοῦ ὁποίου βίος εἶναι ὁ λόγος.

5. Εἰς τὴν Γένεσιν 2, PG 89, 88A.

6. Χωρίον μὴ ἀνιχνευθέν.

7. Βλ. Κατὰ Ἀνομοίων 8, 10, PG 48, 769, 786.

τὰ κατηλογημένα βιβλία πέπομφας ἡμῖν ἔναγχος; Καὶ ἴν' εἶπω τὸ τῆς Γραφῆς, οὐκ ἐμωράνθη φάσκων εἶναι σοφός, ὡς μὴ τῇ δυνάμει τοῦ σκοποῦ προσχών, ἀλλὰ κατὰ τῆς λέξεως τοῦ ὑφειμένου, μηδ' ὑφειμένως χωρήσας;

5 Οὐ σκαιὸν ἀπέδειξεν ἑαυτὸν καὶ ἀνέραστον τῆς ἐπιγνώσεως τῶν περὶ Θεοῦ λεγομένων; Καὶ τί λέγω τὸ μὴ ταύτης ἐφικέσθαι τῆς ἐπιγνώσεως αὐτὸν ἐφίεσθαι; οὗτος γὰρ τῷ μὴ τὰ θεῖα νοεῖν ἐθέλειν, ὡς ἔγωγ' ἂν φαίην καὶ πᾶς τις οἶμαι τῶν εὐφρονούντων ἐντυχῶν τοῖς παρ'

10 αὐτοῦ γεγραμμένοις, ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος ἄνθρωπον γνῶσιν ἐγκαταλειφθεὶς δικαίως, καὶ οὕτως ἐγκαταλειφθεὶς, ὡς μηδὲ γοῦν τὰ ἀνθρώπινα συνιέναι δύνασθαι, τὸ τῆς ἐσχάτης γέμον ἀβελτηρίας προὔθηκε τῶν λόγων εὐθύς ἀρχόμενος, ὡς οὐκ ἀνέχεται ἄκτιστός τις διαγι-

15 γνεσθαι τῷ μὴ ἀρχὴν λαβεῖν ἐλέγχειν λόγῳ, ἃ γε ἤρξατο. Καὶ ὡς ἔοικεν οὗτος ὁ σοφὸς κατὰ τὴν μεγαλήβολον αὐτοῦ σοφίαν, πρὶν ἀρχὴν τουτωνὶ ποιήσασθαι τῶν λόγων, ἀναρχός τε καὶ ἄκτιστος ὑπάρχων, ὑπ' αὐτὸς αὐτοῦ νῦν ἐκτισται, ἀρξάμενος τοῦ λέγειν, οὐκ οἶδ'

20 ὑποτέρῳ πλέον μωρανθεὶς, ἢ τῷ πρὶν τῶν ἄρτι γεγραμμένων ἀρξασθαι νομίζειν ἄκτιστόν τινα τελεῖν αὐτὸν ἢ τῷ ὑπ' αὐτὸν αὐτοῦ κτισθῆναι νῦν ἠργμένον, τὸν καὶ πρὶν τοῦ λέγειν ἤρχθαι τοῖς βροτοῖς ἡμῖν ἐναριθμούμενον. Τὸ δ' αὖ νομίζειν ἄκτιστον, οὐ τὸ ἀνάρχως ὄν, ἀλλ-

25 λὰ τὸ μὴ ἀρχὴν ὅτουδῆποτε καταβαλλόμενον καὶ τὸ ἐκτίσθαι τὸ ἀρχῆς ἡστινοσοῦν ἡμμένον, οὐκ ἀβελτηρίας μόνον, ἀλλὰ καὶ δυσσεβείας ἐστὶν ὑπερβολή. Καὶ γὰρ τῶν ὄντων ἕκαστον ἔστιν οὐ μὴ πεποιήται ἀρχὴν οὐκοῦν ἄκτιστα τὰ πάντ' ἔσται κατ' αὐτόν, ὃ τε Θεός, εἰ

30 καὶ μήπω ἤρξατο τῆς μελλούσης ἐπηγγελμένης τε καὶ ἠπειλημένης ἐκείνης ἀποφάσεως καὶ τῆς καταλλήλου

αὐτός τοῦ ὁποίου τὰ ἀκαταλόγιστα βιβλία μᾶς ἔστειλες προσφάτως; Καί διὰ νὰ εἶπω τὸ τῆς Γραφῆς, δὲν ἐμωράνθη λέγων ὅτι εἶναι σοφός⁸, ἀφοῦ δὲν ἐπρόσεξε τὴν δύναμιν τοῦ σκοποῦ, ἀλλ' ἐπετέθη κατὰ τῆς λέξεως τοῦ ὑφειμένου, ὄχι μάλιστα ὑφειμένως; Δὲν ἀπέδειξεν ἑαυτὸν στρεβλὸν καὶ ἀνέραστον τῆς ἐπιγνώσεως τῶν λεγομένων περὶ Θεοῦ; Καί τί λέγω ὅτι οὗτος δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἐπίγνωσιν ταύτην; Εἰς τὴν πραγματικότητα οὗτος, ἐπειδὴ δὲν θέλει νὰ κατανοῇ τὰ θεῖα, ὅπως θὰ ἠδυνάμην νὰ εἶπω ἐγώ, νομίζω, πᾶς ἐχέφρων ὁ ὁποῖος ἀνέγνωσε τὰ ὑπ' αὐτοῦ γραφέντα, ἐγκαταλειφθεὶς δικαίως ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος τὸν ἄνθρωπον γνῶσιν, καὶ μάλιστα ἐγκαταλειφθεὶς μέχρι σημείου νὰ μὴ δύναται νὰ κατανοῇ οὔτε κἂν τὰ ἀνθρώπινα, προέταξεν εὐθύς εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν λόγων του τοῦτο τὸ γεμᾶτον ἐσχάτην μωρίαν, ὅτι ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι δὲν ἔλαβε κανεὶς ἀρχὴν νὰ ἐλέγχῃ μὲ λόγον ὅσα ἤρχισε δὲν ἐμποδίζεται νὰ διατελῇ ἄκτιστος. Καὶ ὅπως φαίνεται, ὁ σοφὸς οὗτος κατὰ τὴν μεγαλεπήβολον σοφίαν του, ὑπάρχων ἀναρχος καὶ ἄκτιστος, πρὶν κάμῃ ἀρχὴν τῶν λόγων τούτων, τώρα ἐκτίσθη ὁ ἴδιος ὑπὸ ἑαυτοῦ, ἀφοῦ ἤρχισε νὰ λέγῃ· καὶ δὲν γνωρίζω κατὰ ποῖον ἐκ τῶν δύο ἐμωράνθη περισσότερο, κατὰ τὸ ὅτι νομίζει ἑαυτὸν ἄκτιστον πρὶν ἀρχίσῃ τὰ πρόσφατα γραπτὰ του ἢ κατὰ τὸ ὅτι ἤρχισε τώρα νὰ κτίζεται ὑφ' ἑαυτοῦ, αὐτός ὁ ὁποῖος συγκατελέγετο μὲ ἡμᾶς τοὺς θνητοὺς πρὶν ἀρχίσῃ νὰ λέγῃ. Τὸ νὰ νομίζῃ δὲ πάλιν ὅτι εἶναι ἄκτιστον, ὄχι τὸ ἀνάρχως ὄν, ἀλλὰ τὸ μὴ καταβαλὸν ἀρχὴν κάποιου πράγματος, καὶ τὸ ὅτι ἔχει κτισθῆ τὸ ἀπτόμενον κάποιας ἀρχῆς, δὲν εἶναι μόνον ἀνοησίας ἀλλὰ καὶ δυσσεβείας ὑπερβολή. Διότι ἕκαστον τῶν ὄντων κάποτε δὲν ἔχει κάμῃ ἀρχὴν κάποιου πράγματος· ἐπομένως κατ' αὐτὸν τὰ πάντα θὰ εἶναι ἄκτιστα. Καὶ ὁ Θεός, λοιπόν, ἐπειδὴ δὲν ἤρχισεν ἀκόμη τὴν μέλλουσαν ἐπηγγελμένην καὶ ἠπειλημένην ἐκείνην ἀπόφασιν καὶ τὴν ἀνάλογον πρὸς

πρὸς πάντας τοὺς ἀκουσομένους τότε διαδόσεως, ἀλλ' ἄρξεται γε κατὰ καιρὸν τὸν ὠρισμένον ὑπ' αὐτοῦ, τοιγαροῦν κατὰ τὸν περιττὸν τὴν ματαιοφροσύνην τοῦτον, τηνικαῦτα καὶ κτισθήσεται, ἀρξάμενος καὶ κεῖνος λέγειν
5 καὶ ἀποδιδόναι κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ τῶν βεβιωμένων.

3 Εἰ δ' ἄρα, φησὶν οὗτος ὁ ἀμαθῶς οὕτω καὶ σκαιῶς συγγραφόμενος σοφός, ὡς ἑτέραν κρύπτει διάνοιαν αὐτοῦ τὰ ῥήματα, γνῶτω, μὴ τοῦ κρύπτειν ἔνεκεν, ἀλλὰ τοῦ ἐκφαίνειν τὴν τοῦ λέγοντος διάνοιαν, λεγόμενά τε
10 καὶ γραφόμενα τὰ ῥήματα. Διὸ κατὰ τὴν ὑγιᾶ δῆπουθεν ἀντιστροφὴν ἄσοφον τὸ ἀσαφές, ὡσπερ τὸ σοφὸν σαφές. Ὁ γὰρ γνοὺς καὶ μὴ σαφῶς διδάξας, ἐν ἴσῳ καὶ εἰ μὴ ἐνεθυμήθη, ὅσον γε πρὸς τοὺς ἀκούοντας. Εἰ δὲ καὶ τὰναντία ὧν βούλεται τοῖς ἀκροωμένοις διὰ τὴν
15 προσοῦσαν ἀσάφειαν ἐκφαίνει τὰ λεγόμενά τε καὶ γραφόμενα, κατ' αὐτὸς αὐτοῦ φθέγγεται τε καὶ λογογραφεῖ, καθάπερ οὗτος ἑναργῆς πεποίηκεν ἀρτίως, καὶ τὸν Λοξίαν ἐκεῖνον παρελαύνων κατὰ τὸ γριφὸν καὶ σκολιὸν καὶ στομφὸν καὶ ἀσαφές τῶν λόγων. Ταῦτ' ἄρα
20 καὶ πολὺ τὸ δέος μὴ ὑπ' ἐκείνου ἐνεργούμενος, τοιαῦτά τε καὶ τοῦτον φθέγγεται τὸν τρόπον, ἐπεὶ καὶ τὸ ἐμφανές αὐτοῦ πολλὴν ἔχει πρὸς ἐκεῖνον τὴν συγγένειαν. Τίνα γὰρ τὰ ἐφεξῆς, ἴν' ὡς ἐκ κρασπέδου τινὸς τὸ πᾶν ὑφασμα γένοιτο καταφανές; Οὗ φησὶν ἔχειν ἐξει-
25 πεῖν τὴν ὑπερβολὴν τοῦ τολμήματος τῶν ἀντιλεγομένων ὑπ' αὐτοῦ· τοσοῦτον ἐπισφαλές τὸ εἰρημένον τούτοις. Εἶτα τοῦτο τὸ ἐπισφαλῶς καὶ τολμηρῶς ἄγαν εἰρημένον εἰπεῖν φησὶν ἅπαξ μέντοι τὸν μέγαν Διονύσιον καὶ μεθ' ὑποστολῆς (ὑποστολὴν λέγων οὗτος τὴν κατασκευ-
30 ἦν καὶ τὸ δυσέφικτον αὐτῷ τῆς ἐκείνου διανοίας), ὡσπερ ἂν τὸ ἅπαξ φάναι σφαλερῶς, καὶ ταῦτ' ἐπιεικῶς περὶ Θεοῦ, μὴ τῆς ἀγιότητος ἐκβάλλον τὸν εἰπόντα, μᾶλλον δὲ καὶ γεγραφότα καὶ τοῖς ἔπειτα πᾶσι παραδόντα,

πάντας τοὺς ἀκροατάς του τότε ἀντίδοσιν, ἀλλὰ θὰ ἀρχίση κατὰ τὸν ὠρισμένον ὑπ' αὐτοῦ καιρόν, κατὰ τὸν ὑπερβολικὸν τοῦτον εἰς ματαιοφροσύνην θεολόγον, τότε θὰ κτισθῆ, ὅταν ἀρχίσῃ καὶ ἐκεῖνος νὰ λέγῃ καὶ νὰ ἀποδίδῃ εἰς ἕκαστον κατ' ἀξίαν τῶν πράξεών του εἰς τὸν βίον.

- 3 Ἐὰν ὅμως, λέγει οὗτος, ὁ τόσον ἀμαθῶς καὶ στρεψοδίκως γράφων σοφός, ὅτι αἱ λόγοι του ὑποκρύπτουν ἄλλο νόημα, ἄς γνωρίζῃ ὅτι οἱ λόγοι λέγονται καὶ γράφονται ὄχι διὰ νὰ κρύπτουν ἀλλὰ διὰ νὰ φανερώνουν τὴν σκέψιν τοῦ λέγοντος. Διὸ κατὰ τὴν σωστὴν ἀντιστροφὴν ἀσοφον τὸ ἀσαφές, ὅπως σοφὸν τὸ σαφές. Διότι ὁ μὲν γνωρίσας καὶ μὴ διδάξας κάτι σαφῶς, εἶναι τὸ ἴδιον ὡσὰν νὰ μὴ τὸ ἔχῃ κατὰ νοῦν, τουλάχιστον ὡς πρὸς τοὺς ἀκούοντας. Ἐὰν δὲ τὰ λεγόμενα καὶ γραφόμενα παρουσιάζουν εἰς τοὺς ἀκροατάς λόγῳ ἀσαφείας τὰ ἀντίθετα ἀπὸ ὅσα θέλει κανεὶς, τότε ὁμιλεῖ καὶ λογογραφεῖ καθ' ἑαυτοῦ ὁ ἴδιος, ὅπως κατέστησεν οὗτος σαφές τελευταίως, ὑπερβάλλων καὶ τὸν Λοξίαν ἐκεῖνον κατὰ τὸ γριφῶδες, τὸ σκολιόν, τὸ στομφῶδες καὶ τὸ ἀσαφές τῶν λόγων. Διὰ τοῦτο ὑπάρχει φόβος μὴ τυχὸν λέγῃ τοιαῦτα καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐνεργούμενος ὑπ' ἐκείνου, ἐπειδὴ καὶ ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ ἔχει πολλὴν συγγένειαν πρὸς ἐκεῖνον. Ποῖα εἶναι πράγματι τὰ ἐπόμενα διὰ νὰ γίνῃ καταφανές ἀπὸ τὸ κράσπεδον ὅλον τὸ ὕφασμα; Λέγει ὅτι δέν δύναται νὰ ἐκφράσῃ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ τολμήματος τῶν ἀντιλεγομένων ὑπ' αὐτοῦ τόσον ἐπισφαλές εἶναι τὸ λεχθὲν ἀπὸ αὐτοῦς. Ἐπειτα λέγει ὅτι τοῦτο τὸ ἐπισφαλῶς καὶ πολὺ τολμηρῶς λεχθὲν εἶπε πάντως ἅπαξ ὁ μέγας Διονύσιος μὲ ὑποστολὴν (ὑποστολὴν ἐννοῶν οὗτος τὸ ἐξεζητημένον καὶ δυσέφικτον δι' αὐτὸν τῆς σκέψεως ἐκείνου), ὡσὰν τὸ νὰ εἶπῃ ἅπαξ ἐσφαλμένως, καὶ μάλιστα ἀναφορικῶς πρὸς τὸν Θεόν, νὰ μὴ ἐκβάλλῃ τῆς ἀγιότητος τὸν εἰπόντα, μᾶλλον δὲ καὶ γράψαντα καὶ παραδώσαντα εἰς ὄλους τοὺς μεταγενεστέρους, τοσοῦτω μᾶλλον καθ' ὅσον

καὶ τοσοῦτῳ μᾶλλον, ὅσῳ καὶ διὰ τῆς τῶν ρημάτων ἐ-
 πικρύνεως ἢ καὶ ὑποκρίσεως, κλέπτειν ἐκεῖνος καὶ ὑ-
 ποσύρειν τοὺς ἐντευξομένους ἐμηχανήσατο σὺν δόλῳ.
 Καίτοι νῦν οἱ παρὰ τοῦ θαυμαστοῦ τούτου λογοποιοῦ κα-
 5 τηγορούμενοι τοῦτ' εἶπον καταστάντες εἰς ἀνάγκην χρεί-
 ας, ὃ καὶ αὐτὸς γράφων ὠμολόγησεν ὡς ὁ μέγας Διο-
 νύσιος τοῦτ' ἔφη. Εἰ τοίνυν κατηγορίας ἄξιοι καὶ τολ-
 μηταὶ παρὰ τοῦτ' ἐκεῖνοι, καὶ οὗτος οὐδὲν ἤττον ἀ-
 πάσαις ψήφοις πάσαις ἔνοχος ἂν εἶη ταῖς οἰκείαις ἐ-
 10 ρεσχελίαις, ὃ τούτου χάριν κατειπεῖν αὐτῶν προηρη-
 μένος, ὥστ' οἰκοθεν οἴκαδε τὰ τῆς κατηγορίας ἦκει
 κατὰ τὴν παροιμίαν.

4 Οὕτως ὁ καθ' ἑαυτοῦ μεμηνῶς οὗτος λογογράφος
 καὶ αὐτοκατάκριτος λογοποιὸς καὶ τᾶναντιώτατα πρὸς
 15 ἄλληλα καθ' ἑαυτοῦ τε καὶ ἡμῶν λογογραφεῖν οὐκ ὤ-
 κνησε. Τὸ γὰρ αὐτὸ νῦν μὲν καινὴν καλεῖ θεολογίαν,
 μᾶλλον δὲ καὶ πονηράν, καὶ αὐτονόμους ἡμᾶς φησιν εἶ-
 ναι καὶ καινοτόμους κατὰ ταύτην, νῦν δὲ τὸν μέγαν Διο-
 νύσιον εἰπόντα ἅπαξ ὑποδύντας ἡμᾶς παρρησιάζεσθαι
 20 μηδενὸς ὄντος τοῦ κινουῦντος μήτε μὴν ὑποτρέχουσαν
 δυσσέβειαν ἐκ μέσου ποιουμένους. Ἄλλος οὖν ἄρ' ἔ-
 στιν Ἐπιμενίδης οὗτος μυθικὸς ἢ παῖς ὡς ἀληθῶς Ἐ-
 φέσιος ἢ Βαροῦχ ὁ παλαιὸς ἐκεῖνος, ὕπνω κάτοχος πο-
 λυτεεῖ· ὃ γὰρ ἐπὶ δυσσεβείᾳ νεωτερισμὸς τοῦ Βαρλαάμ
 25 ἐκείνου καὶ τῶν οἷος αὐτὸς καὶ ἡ τῶν ἐπὶ τούτῳ συγκε-
 κροτημένων ἐφ' ἡμῶν δυοῖν μεγίστων συνόδων ψῆφος
 οὐμενον οὐδένα τῶν ἐγρηγορότων λέληθε, μάλιστα Ρω-
 ραῖον ὄντα καὶ πολίτην ἡμέτερον. Οὐχ ἡμῶν δὲ μόνων
 οὗτος καταπεύδεται λέγων ἡμᾶς φάναι παρ' ἡμῶν αὐ-
 30 τῶν τὸ δοκοῦν ὑπεύθυνον αὐτῷ, καὶ πρώτους τοῦτο φά-
 ναι, μὴ προτέρου τοῦ Βαρλαάμ εἰπόντος, καὶ μετὰ γνώ-
 μης δυσσεβοῦς, ἀλλὰ καὶ τοῦ μεγάλου· καὶ γὰρ οὐχ ἅ-
 παξ ἐκεῖνος οὐδὲ μεθ' ὑποστολῆς, ἀλλὰ καὶ πολλάκις

διὰ τῆς ἐπικρύψεως τῶν λόγων καὶ ὑποκρίσεως ἐμηχανεύθη ἐκεῖνος μὲ δόλον νὰ ἐξαπατήσῃ καὶ παρασύρῃ τοὺς ἀναγνώστας. Καὶ ὁμως τώρα οἱ κατηγορούμενοι ἀπὸ τὸν θαυμαστὸν τοῦτον λογοποιὸν εἶπον τοῦτο εἰς κατάστασιν ἀπολύτου ἀνάγκης, ὅπως ὠμολόγησε καὶ αὐτὸς γράφων ὅτι εἶπε τοῦτο ὁ μέγας Διονύσιος. Ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖνοι εἶναι διὰ τοῦτο ἄξιοι κατηγορίας καὶ τολμηταί, καὶ οὗτος εἶναι ὄχι ὀλιγώτερον ὁμοφώνως ἔνοχος δι' ὅλας τὰς μωρολογίας του, αὐτὸς ὁ ὁποῖος διὰ τοῦτο ἔφθασε νὰ κατηγορήσῃ αὐτούς ὥστε κατὰ τὴν παροιμίαν ἢ κατηγορία φθάνει «οἴκοθεν οἴκαδε», ἀπὸ τὴν οἰκίαν της εἰς τὴν οἰκίαν της.

- 4 Τόσον δὲν ἐδίστασεν ὁ ἐναντίον ἑαυτοῦ μανιώδης οὔτος λογογράφος καὶ αὐτοκατάκριτος λογοποιὸς νὰ λογογραφῇ ἐναντίον ἑαυτοῦ καὶ ἡμῶν ἀκόμη καὶ τὰ ἐναντιώτατα πρὸς ἄλληλα. Πράγματι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἄλλοτε μὲν καλεῖ νέαν θεολογίαν. μᾶλλον δὲ καὶ πονηράν, καὶ λέγει ὅτι ἡμεῖς εἴμεθα αὐτόνομοι καὶ καινοτόμοι κατ' αὐτήν, ἄλλοτε δὲ ἰσχυρίζεται ὅτι ὑποδυόμενοι τὸν ἄπαξ εἰπόντα μέγαν Διονύσιον διακηρύσσομεν ταύτην, χωρὶς κανεῖς νὰ μᾶς παρακινήσῃ καὶ χωρὶς νὰ παραμερίζωμεν ἀπὸ τὸ μέσον τὴν ὑποτρέχουσαν δυσσέβειαν. Ἄλλος λοιπὸν Ἐπιμενίδης μυθικός εἶναι οὗτος ἢ παῖς πραγματικῶς Ἐφέσιος ἢ Βαροῦχ ἐκεῖνος ὁ παλαιός, κατεχόμενος ἀπὸ πολυετῆ ὕπνον. Διότι ὁ ἐπὶ δυσσεβείᾳ νεωτερισμὸς τοῦ Βαρλαάμ ἐκείνου καὶ τῶν ὁμοίων του καὶ ἡ ὀπόφασις τῶν ἐπὶ τούτῳ συγκροτηθεισῶν δύο μεγάλων συνόδων εἰς τὴν ἐποχὴν μας δὲν διαφεύγει τὴν προσοχὴν κανενός ἀπὸ τοὺς γρηγοροῦντας, μάλιστα Ρωμαίου καὶ συμπολίτου ἡμῶν. Δὲν ψευδολογεῖ δὲ οὗτος μόνον ἐναντίον ἡμῶν, λέγων ὅτι ἡμεῖς ἐξεφέραμεν ἀφ' ἑαυτῶν τὸν θεωρούμενον ἀπὸ αὐτὸν ἔνοχον ὄρον, καὶ μάλιστα ὅτι πρῶτοι τὸν ἐξεφέραμεν, χωρὶς νὰ τὸν εἶπε πρῶτος ὁ Βαρλαάμ, μὲ διάθεσιν δυσσεβῆ μάλιστα, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τοῦ μεγάλου ἐκείνου θεολόγου. Διότι ἐκεῖνος ἔγρα-

καὶ διὰ πολλῶν καὶ παρρησίᾳ μετὰ θεολογικωτάτης μέν-
 τοι διανοίας ἔγραψε καὶ ἀνεκήρυξεν, ὡς καὶ τὸ Περὶ
 θεωνυμίας ἐξηγηνηγμένον αὐτῷ βιβλίον ἅπαν, τοῦτ' ἔ-
 χειν πρόθεσιν τε καὶ ὑπόθεσιν, ὑποδείξαι καὶ ὑπερυψώ-
 5 σαι τὸν Θεόν, ὡς μὴ τῶν κτισμάτων μόνων, ἀλλὰ καὶ
 τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν τε καὶ χαρίτων κατ' οὐσίαν
 ὑπερκείμενον εἰκότως. Οὐδὲ γὰρ ἡμῶν δεῖται πρὸς τὸ
 τελεῖν ὑπέρθεος αὐτός, οὐδ' ἐπίκτητον τοῦτ' ἔσχε καὶ
 ταῦτ' ἐκ τοῦ ἥττονος προκόψας, ἀλλ' ὅπερ ἐστίν, ἦν τε
 10 καὶ ἔσται καὶ ἔστιν. Εἶεν. Ἄλλὰ τί πάλιν τὸ μεταξὺ τῶν
 εἰρημένων κἂν τοῖς ἐφεξῆς διὰ πάντων ἄχρι τέλους
 προχωροῦν τῷ καταψευδομένῳ τοῦτω καὶ Θεοῦ καὶ τῶν
 θείων καὶ ἡμῶν; Ἐπειδήπερ, φησὶν αὐτός, ὑπάρχει
 ὑφειμένος καὶ εἴ τι κατ' αὐτὸν ἀδύνατον εὐσεβῶς ἐπὶ
 15 τῶν θείων λέγεσθαι τὸ ὑφειμένον, ἄρ' οὖν οὐκ ἐκ τοῦ
 ἀκολούθου καὶ τοῦτ' ἂν φαίη ρᾶσθ' οὗτος ὁ πολὺς,
 ὡς, ἐπειδήπερ αὐτὸς υἱὸς ἐστὶ καὶ γεννητὸς καὶ κατὰ
 τοῦτ' αἰτιατός, οὐ τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱόν, υἱὸν ἢ γεννητὸν
 ἢ αἰτιατὸν κατὰ τοῦτο τοῖς εὐσεβῶς φρονοῦσι καλεῖσθαι
 20 δυνατόν, τὸν τε Πατέρα καὶ Θεὸν ἀδύνατον πατέρα καὶ
 γεννήτορα καὶ αἷτιον καλεῖσθαι τοῦ φύσει ἐξ αὐτοῦ υἱ-
 οῦ, ἐπεὶ καὶ ἄνθρωπος μετὰ τὸ γεννηῆσαι τοῦτ' ἔχει καὶ
 καλεῖται; Οὐ γὰρ συνεώρακεν, ὡς στοιχείοις τε καὶ λέ-
 ξεσι καὶ ρήμασιν ἐπὶ τῶν ἀκτίστων, οἷς καὶ πὶ τῶν κτι-
 25 σμάτων χρώμεθα, σημείοις δὲ τούτοις οὐ τῶν αὐτῶν
 γε νοημάτων, ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῶν κτισμάτων χαμερπῶς καὶ
 τοῖς προκειμένοις καταλλήλως καὶ τὰ ὑψηλὰ νοοῦμεν,
 ἐπὶ δὲ τῶν ἀκτίστων καὶ τὰ ταπεινὰ θεοπρεπῶς.

Ἰ Τί γάρ; Εἴ τις εἶποι τὸν Υἱόν τε καὶ τὸ Πνεῦμα
 30 τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ πάντ' ἐκ τοῦ Θεοῦ ἢ τὸν
 Θεόν τε καὶ Πατέρα αἷτιόν τε τοῦ Υἱοῦ καὶ ἡμῶν αἷτιον
 ἀπάντων, ὡσπερ οὖν ἐστίν, ἄρ' ὁμοίως τὰ λεγόμενα νο-
 ῆσωμεν; Ἄπαγε τῆς ἀσεβείας! Τί δ' εἴ τις φαίη ἄ-

ψε καὶ διεκήρυξεν ὄχι ἅπαξ καὶ μὲ ἐπιφύλαξιν ἀλλὰ πολ-
λάκις καὶ ἐν ἐκτάσει καὶ παρρησίᾳ μὲ θεολογικωτάτην μά-
λιστα σκέψιν, μέχρι σημείου ὥστε τὸ ἐκδοθὲν ὑπ' αὐτοῦ
βιβλίον Περὶ Θεωνυμίας ὀλόκληρον, τοῦτο νὰ ἔχη
πρόθεσιν καὶ ὑπόθεσιν, τὸ νὰ ὑποδείξῃ καὶ ὑπερυψώσῃ τὸν
Θεόν, ὡς ὑπερκείμενον κατ' οὐσίαν πρεπόντως ὄχι μόνον
τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν καὶ χα-
ρίτων. Δὲν ἔχει βεβαίως ἀνάγκην ἡμῶν ὁ Θεὸς διὰ νὰ εἶ-
ναι ὑπέρθεος, οὔτε ἔχει τοῦτο ἐπίκτητον καὶ μάλιστα προ-
κόψας ἀπὸ κατωτέραν θέσιν, ἀλλ' ὅτι εἶναι, ἦτο καὶ θὰ εἶ-
ναι. Ἔστω. Ἀλλὰ τί πάλιν εἶναι τὸ εὐρισκόμενον μεταξὺ
τῶν λεχθέντων ἀπὸ αὐτὸν τὸν ψευδολογοῦντα κατὰ τοῦ
Θεοῦ καὶ τῶν θείων καὶ ἡμῶν καὶ προχωροῦν εἰς τὴν συνέ-
χειαν μέχρι τέλους; Ἐπειδὴ λοιπὸν λέγει ὅτι αὐτὸς ὁ
ἴδιος εἶναι ὑφειμένος καὶ ἐφ' ὅσον κατ' αὐτὸν εἶναι ἀ-
δύνατον νὰ λέγεται ἐπὶ τῶν θείων τὸ ὑφειμένον, ἄρα
λοιπὸν δὲν εἶναι συνεπὲς νὰ εἴπῃ εὐκόλως ὁ πολὺς οὗ-
τος, ὅτι, ἐπειδὴ αὐτὸς εἶναι υἱὸς καὶ γεννητὸς καὶ κα-
τὰ τοῦτο αἰτιατός, δὲν εἶναι δυνατόν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ νὰ
καλῆται κατὰ τοῦτο ἀπὸ τοὺς εὐσεβόφρονας υἱὸς ἢ γεν-
νητὸς ἢ αἰτιατός, δὲν εἶναι ἐπίσης δυνατόν ὁ Πατὴρ
καὶ Θεὸς νὰ καλῆται πατὴρ καὶ γεννήτωρ καὶ αἴτιος τοῦ
φύσει ἐξ αὐτοῦ Υἱοῦ, ἐπειδὴ ἔχει ταῦτα καὶ καλεῖται οὕτω
καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὅταν γεννήσῃ; Διότι δὲν ἀντελήφθη ὅτι
γράμματα μὲν καὶ λέξεις καὶ λόγια ἐπὶ τῶν ἀκτίστων χρη-
σιμοποιουμένον ὅσα καὶ ἐπὶ τῶν κτισμάτων, αἱ σημασίαι ὁ-
μως τούτων δὲν εἶναι τῶν ἰδίων νοημάτων, ἀλλὰ ἐπὶ μὲν
τῶν κτισμάτων ἐκλαμβάνομεν καὶ τὰ ὑψηλὰ χαμηλῶς καὶ
καταλλήλως πρὸς τὰ προκείμενα, ἐπὶ δὲ τῶν ἀκτίστων
ἐκλαμβάνομεν καὶ τὰ ταπεινὰ θεοπρεπῶς.

5 Τί δηλαδή; Ἐάν κανεῖς εἴπῃ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα
ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἐπίσης δὲ καὶ τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἢ τὸν
Θεὸν καὶ Πατέρα αἴτιον τόσον τοῦ Υἱοῦ ὅσον καὶ ὅλων
ἡμῶν, ὅπως βεβαίως εἶναι, ἄραγε θὰ ἐννοήσωμεν τὰ λε-
γόμενα καθ' ὅμοιον τρόπον; Ὅποια ἀσέβεια! Τί δέ; Ἐάν

παντα δεύτερα θέσθαι τοῦ Θεοῦ ἢ τινα τῶν ὄντων εἶναι
ταπεινὰ ἢ καὶ ὑποβεηκότα καὶ ὑπήκοα Θεῷ ἢ πεμπό-
μενα ἢ λαμβάνοντα παρὰ Θεοῦ ἢ τι τῶν τοιούτων, οὐχὶ
πρέπει τοῖς κτιστοῖς νομίσομεν ταύτας τὰς φωνάς; Καὶ
5 πᾶν μὲν οὖν. Τί δ', ὅτι καταλλήλως οὕτω τὰ κτιστὰ
καλεῖται, τολμητῖαν Γρηγόριον τὸν θεολόγον, Βασίλει-
ον τὸν μέγαν, Κύριλλον τὸν θεηγόρον καὶ ἀπλῶς τὸν
τῶν θεολόγων ἅπαντα χορόν, ὅτι νῦν μὲν ἄμφω τὸν Υἱόν
τε καὶ τὸ Πνεῦμα δευτερεύειν τοῦ Πατρὸς φασι, νῦν
10 δὲ τὸν μὲν δευτερεύειν τοῦ Πατρὸς ὡς ἐξ αὐτοῦ, τὸ δὲ
καὶ τοῦτον ὑποβεηκέναι, ὡς δι' αὐτοῦ χορηγούμενον
καὶ πεμπόμενον καὶ φανερούμενον, εἰ καὶ μὴ κατὰ φύ-
σιν, ἄλλοτε δ' αὐτὸν μὲν ὑπακούειν τῷ Θεῷ καὶ λαμ-
βάνειν παρὰ τοῦ Θεοῦ μὴ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον μόνον,
15 ἀλλὰ καὶ ὡς Θεόν, λόγῳ φύσεως ἀλλ' οὐ χάριτος, τὸ δὲ
δώρημα καλεῖσθαι καὶ χάρισμα καὶ ἐμφύσημα ταπεινό-
τερον, ἵνα τὸ ἐξ οὗ δειχθῆ; Τολμητίας οὖν τοὺς ταῦθ'
οὕτω θεολογήσαντας καὶ δυσσεβεῖς ἐροῦμεν, ὡς ὁ φρε-
νοβλαβῆς ὄντως οὕτοσι σοφὸς ταῦτ' ἀντικρυς λέγοντος
20 ἡμᾶς φησι, (τὸ γὰρ ὑφειμένον τῷ ταπεινῷ καὶ ὑποβε-
ηκότι ταῦτό γε δήπου παντάπασιν ἐστίν), ἢ καὶ τὰ
ταπεινὰ τῶν ὀνομάτων θεοπρεπῶς ἐπὶ Θεοῦ νοήσομεν,
ὡς μὴ τὸ ὕψος καθαιροῦντα τοῦ Υἱοῦ τε καὶ τοῦ Πνεύ-
ματος, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα διαφορὰν ἐπιδεικνύν-
25 τα τούτων καὶ τὸ ἐξ αἰτίας εἶναι συμφυοῦς προσμαρτυ-
ροῦντα τούτοις, ὃ μηδὲν ἔλαττον ἔχει τῶν ὑψηλοτάτων;
Εἰ γὰρ μέγα καὶ ὑπὲρ τὸ μέγα τῷ Πατρὶ τὸ τοιούτων
συμφυῶς ἐνόητων εἶναι αἷτιον, πῶς οὐ μέγα καὶ ὑπὲρ
τὸ μέγα τῷ Υἱῷ τε καὶ τῷ Πνεύματι τὸ ἐκ τοιαύτης
30 συμφυοῦς αἰτίας εἶναι;

9. Γρηγ. Θεολόγου, Λόγου 31 (Θεολογικός 5), 30, J. Bar-
bel, o. 272. PG 36, 168C.

εἶπη κανείς ὅτι ὅλα ἔρχονται δεύτερα ἔναντι τοῦ Θεοῦ ἢ ὅτι μερικά τῶν ὄντων εἶναι ταπεινά ἢ καί ὑποδεέστερα καί ὑπήκοα ἢ στελλόμενα ἢ λαμβάνοντα ἀπό τὸν Θεὸν ἢ κάτι παρόμοιον, θὰ νομίσωμεν ὅτι αἱ φωναὶ αὐταὶ εἶναι ἀπρεπεῖς εἰς τὰ κτιστὰ; Θὰ τὰς θεωρήσωμεν ἀντιθέτως πολὺ ἐμπρεπεῖς. Τί δέ; Ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι τὰ κτιστὰ καλοῦνται καταλλήλως οὕτω, θὰ εἴπωμεν τολμητίαν τὸν θεολόγον Γρηγόριον, τὸν μέγαν Βασίλειον, τὸν θεηγόρον Κύριλλον καὶ ἀπλῶς ὅλον τὸν χορὸν τῶν θεολόγων, διότι ἄλλοτε μὲν ἰσχυρίζονται ὅτι τόσον ὁ Υἱὸς ὅσον καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι δεύτερα ἔναντι τοῦ Πατρὸς, ἄλλοτε δὲ ὅτι ὁ μὲν Υἱὸς δευτερεύει τοῦ Πατρὸς ὡς προερχόμενος ἐξ αὐτοῦ, τὸ δὲ Πνεῦμα ὅτι εἶναι καὶ τούτου ὑποδεέστερον, ὡς χορηγούμενον δι' αὐτοῦ καὶ πεμπόμενον καὶ φανερούμενον, ἂν καὶ ὄχι κατὰ φύσιν, ἄλλοτε δὲ πάλιν ὅτι αὐτὸς μὲν ὑπακούει εἰς τὸν Θεὸν καὶ λαμβάνει ἀπὸ τὸν Θεὸν ὄχι μόνον κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἀλλὰ καὶ ὡς Θεός, λόγῳ φύσεως καὶ ὄχι λόγῳ χάριτος, τὸ δὲ δῶρημα ὅτι καλεῖται καὶ χάρισμα καὶ ἐμφύσημα ταπεινότερον, διὰ νὰ δειχθῇ τὸ ἐξ οὗ προέρχεται⁹; Τολμητίας λοιπὸν καὶ δυσσεβεῖς θὰ εἴπωμεν τοὺς οὕτω θεολογήσαντας ταῦτα, ὅπως ἀποκαλεῖ ἡμᾶς ὁ φρενοβλαβῆς πράγματι οὗτος σοφός, διότι λέγομεν ἀκριβῶς ταῦτα (διότι τὸ ὑφειμένον εἶναι ἐντελῶς ταυτόσημον μὲ τὸ ταπεινὸν καὶ ὑποδεέστερον), ἢ θὰ νοήσωμεν θεοπρεπῶς καὶ τὰ ταπεινά ἀκόμη ὀνόματα ἐπὶ Θεοῦ, ὡς μὴ καταρρίπτοντα τὸ ὕψος τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ ἐπιδεικνύοντα τὴν πρὸς τὸν Πατέρα διαφορὰν τούτων καὶ προσμαρτυροῦντα ὅτι ταῦτα προέρχονται ἐξ αἰτίας συμφυοῦς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει τίποτε ὀλιγώτερον ἀπὸ τὰ ὑψηλότατα; Διότι ἂν εἶναι μέγα καὶ ὑπέρμεγα νὰ εἶναι ὁ Πατὴρ αἴτιον τῶν τοιούτων συμφυῶς ἐνυπαρχόντων, πῶς δὲν εἶναι μέγα καὶ ὑπέρμεγα τὸ νὰ εἶναι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοιαύτης συμφυοῦς αἰτίας;

- 6 Ἄλλὰ τί τὰ τῶν ὀνομάτων ταπεινῶς ἔφ' Υἱοῦ καὶ Πνεύματος εἰρημένα τοῖς πατράσι καταλέγω; Τὸ γὰρ πάντων τῶν ταπεινῶν καὶ ὑφειμένων ὀνομάτων περιεκτικώτατον, αὐτὸ τὸ μικρὸν εἰς ὕμνον ἀναφέρεται τοῦ
- 5 Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Μέγα τε καὶ μικρὸν ἔστι τὸ θεῖον· μέγα μὲν, ὡς πάντων περιληπτικὸν καὶ παντὸς ὑπερεκτεινόμενον μεγέθους, μικρὸν δὲ ὡς διὰ πάντων χωροῦν καὶ ἐνεργοῦν καὶ «δικνούμενον ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ σώματος, ἁρμῶν τε
- 10 καὶ μυελῶν καὶ ἐννοιῶν καρδίας», δηλονότι τῇ τῆς διορατικῆς ἐνεργείας καὶ δυνάμεως ὑπερφυεῖ ὀξύτητι. Διὸ καὶ τοῦτ' εἰπὼν ἐπήνεγκεν ὁ θεῖος Παῦλος· «οὐ γὰρ ἔστι κτίσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ». Οὕτω κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον, οὐ τὸ μέγα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ μικρὸν
- 15 ἀνατίθεται τῷ πάντων αἰτίῳ, καὶ τοῖς λογίοις ὑμνεῖται ὁ Θεὸς ἐν αὔρα λεπτῇ, τὴν θεῖαν ἐμφαινούση σμικρότητα, καὶ τὸ σμικρὸν ἐπ' αὐτοῦ λέγεται, τὸ παντὸς ὄγκου καὶ διαστήματος ἐκβεβηκός, καὶ ὅτι πάντων αἰτιον τὸ μικρὸν· οὐδαμοῦ γὰρ εὐρήσεις τὴν τοῦ μικροῦ
- 20 ἰδέαν ἀμέθεκτον. Ὅρας κατὰ τὴν μετοχὴν τὸ μικρὸν εἰς ὕμνον τῷ Θεῷ ἀνατιθέμενον; Οὕτως οὖν ἐκκληπτέον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὸ μικρὸν καὶ τὸ ὑφειμένον, ὡς καὶ κατὰ τὸν Ἥλιαν ἅμα καὶ τὸν θεῖον Μάξιμον εἰπεῖν· «ἰδοὺ φωνὴ αὔρας λεπτῆς καὶ ἐν αὐτῇ Κύριος ὡς περιεχόμενος
- 25 ὑπὸ τῆς λεπτῆς αὔρας, ὃ ἔστι σμικρότητος». «Καταβαίνει γὰρ ἐκ τῆς οἰκείας περιωπῆς» κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, «ἵνα χωρηθῇ, μετρίως γοῦν γεννητῇ φύσει καὶ ὅσον ἀσφαλὲς ὁ ἀχώρητος».
- 7 Καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ θεοποιὸς χάρις καὶ ἐνέργεια, ἡ
- 30 ἐκείνου τῆς οἰκείας περιωπῆς φιλόανθρωπος ὑφείσις τε

10. Ἐβρ. 4, 12.

11. Ἐβρ. 4, 13.

12. Βασ. Γ' 19. 12 - 13. Περί θείων ὀνομάτων 9, 1. PG 3, 909B.

6 Ἄλλὰ τί ἀπαριθμῶ γὰ ταπεινῶς ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος λεχθέντα ὑπὸ τῶν πατέρων ὀνόματα; Τὸ περιεκτικώτατον ἀπὸ ὅλα τὰ ταπεινὰ καὶ ὑφειμένα ὀνόματα, αὐτὸ τὸ μικρὸν ἀναφέρεται εἰς ὕμνον τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Μέγα καὶ συγχρόνως μικρὸν εἶναι τὸ θεῖον· μέγα μὲν ὡς περιληπτικὸν τῶν πάντων καὶ ἐκτεινόμενον πέραν παντὸς μεγέθους, μικρὸν δὲ ὡς χωροῦν καὶ ἐνεργοῦν διὰ πάντων καὶ «διοικνούμενον μέχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ σώματος, ἀρμῶν καὶ μυελῶν καὶ νοημάτων καρδίας»¹⁰, προφανῶς διὰ τῆς ὑπερφυοῦς ὀξύτητος τῆς διορατικῆς ἐνεργείας καὶ δυνάμεως. Διὰ τοῦτο εἰπὼν τοῦτο ὁ θεῖος Παῦλος, προσέθεσε, «διότι δὲν ὑπάρχει ἐνώπιον αὐτοῦ ἀφανῆς κτίσις»¹¹. Οὕτω κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον δὲν ἀνατίθεται μόνον τὸ μέγα ἀλλὰ καὶ τὸ μικρὸν εἰς τὸ αἴτιον πάντων, καὶ εἰς τὰ ἱερὰ λόγια ὁ Θεὸς ὑμνεῖται μὲ λεπτὴν αὔραν¹², ἡ ὁποία ἐμφαίνει τὴν θεῖαν μικρότητα, καὶ μικρὸν λέγεται ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἀπηλλαγμένον παντὸς ὄγκου καὶ διαστήματος, καὶ ὅτι τὸ μικρὸν εἶναι αἴτιον πάντων· διότι πουθενὰ δὲν θὰ εὔρης τὴν ιδέαν τοῦ μικροῦ ἀμέθεκτον. Βλέπεις κατὰ τὴν μετοχὴν τὸ μικρὸν ἀνατιθέμενον εἰς τὸν Θεὸν πρὸς ὕμνον; Οὕτω λοιπὸν πρέπει νὰ ἐκληφθῆ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὸ μικρὸν καὶ ὑφειμένον, ὅπως λέγουν ὁ Ἡλίας ὁμοῦ καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος· «ἰδοὺ φωνὴ αὔρας λεπτῆς καὶ μέσα εἰς αὐτὴν ὁ Κύριος ὡς περιεχόμενος ὑπὸ τῆς λεπτῆς αὔρας, δηλαδὴ τῆς μικρότητος»¹³. Κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον «καταβαίνει ἀπὸ τὴν περιωπὴν του διὰ νὰ χωρηθῆ ὁ ἀχώρητος εἰς τὴν γενητὴν φύσιν, ἔστω καὶ μετρίως καὶ ὅσον εἶναι δυνατὸν ἀσφαλῶς»¹⁴.

7 Τοῦτο δὲ εἶναι ἡ θεοποιὸς χάρις καὶ ἐνέργεια, ἡ φιλάνθρωπος ὕφαισις καὶ κατάβασις ἐκείνου ἀπὸ τὴν

13. Κεφάλαια θεολογικά 2, 74, PG 90, 1160A.

14. Χωρίον μὴ ἀνιχνευθέν.

καὶ κατὰβασις καὶ ἡ περὶ τι τῶν ἔξω ἑαυτοῦ δι' ἐμφύ-
του ἀγαθότητος ὑπερβολὴν ἀγαθαρχικωτάτη κίνησις, ἐ-
πὶ σωστικῇ προμηθείᾳ τε καὶ ἀσφαλείᾳ τῶν ἠξιωμένων
τῆς αὐτοῦ παρουσίας καὶ ἐπιφανείας, συναφείας δ' εἰ-
5 πεῖν οἰκειότερον. «Ἐξω γὰρ ἑαυτοῦ», κατὰ τὸν μέγαν
Διονύσιον αὐθις φάναι, «δι' ὑπερβολὴν ἀγαθότητος γί-
νεται, ταῖς εἰς τὰ ὄντα προνοίαις καὶ οἷον ἀγαθότητι
καὶ ἀγαπήσει καὶ ἔρωτι θέλγεται· καὶ ἐκ τοῦ ὑπὲρ πάν-
τα καὶ πάντων ἐξηρημένον πρὸς τὸ ἐν πᾶσι κατὰγεται».

10 Ὁρᾷς ὡς τὸ τοῦ Θεοῦ ὑφειμένον καὶ κατηγμένον καὶ
μικρὸν καὶ πᾶν ὀτιδήποτε τοιοῦτον τοῖς ἀγίοις εἰρημέ-
νον ὕμνος ἐστὶ θεοπρεπῆς τοῦ καθ' ὑπερβολὴν ὑπερ-
βάλλοντος τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας, κἂν οἱ σοφοὶ τοῦ
αἰῶνος τούτου τῆς τηλικαύτης ἀγαθότητος ἀνεπαισθή-
15 τως ἔχοντες, ἀχάριστα κτίσματα περὶ τὸν εὐεργέτην
ὄντες ἀτεχνῶς, τὸν ἐντεῦθεν ὕμνον ἀπαρέσκωνται; Καὶ
τοίνυν ἡμῖν ἔπεισι λέγειν δικαιοτάτα μὴ διεξιέναι ἔχειν
πρὸς ἀξίαν τὴν ὑπερβολὴν τοῦ τολμήματος αὐτῶν, πῶς
ἀκούοντες τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν εἰς ὕμνον τῷ Θεῷ
20 ἀνατιθέμενον εἶθ' ὡς μέγαν μὲν, ἄκτιστον αὐτόν φασιν,
ὡς δὲ μικρόν, κτιστόν, τὸ αὐτὸ θεότητά τε λέγοντες ἅμα
καὶ κτιστήν, καὶ οὕτως ὄντως ὑφειμένην καὶ μικράν,
ὅπερ ἡμῖν ἀνοήτως μᾶλλον δὲ τοῖς ἀγίοις ἐγκαλοῦσιν,
αὐτοὶ πάσχοντες ὡς ἀληθῶς, οὐδὲ γοῦν ὑπὸ τοῦ θεσπε-
25 σίου Παύλου διδαχθέντες, ἴν' ὡς ἐκεῖνος κατὰ τὸν μέ-
γαν Διονύσιον εἰπεῖν ὕμνησαι λέγεται μωρίαν Θεοῦ, τὸ
φαινόμενον ἐν αὐτῷ παράλογον καὶ ἄτοπον εἰς τὴν ἄο-
ρητον καὶ πρὸ λόγου παντὸς ἀναγαγὼν ἀλήθειαν, οὕτω
καὶ αὐτοὶ τὸ τοῦ Θεοῦ φαινόμενον μέτριον καὶ ὑφειμέ-
30 νον καὶ μικρὸν ὑπερυψώσωσι, τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος
τῆς θείας φιλανθρωπίας καὶ ἀγαθότητος ἐντεῦθεν κατι-
δόντες, ἀλλὰ τῷ πρὸς αἴσθησιν φαινομένῳ κλεπτόμενοι

περιωπήν του καὶ ἡ ἀγαθαρχικωτάτη κίνησις γύρω ἀπὸ κάτι τῶν ἐκτὸς αὐτοῦ ἀπὸ ὑπερβολῆν ἐμφύτου ἀγαθότητος διὰ σωτηριώδη πρόνοιαν καὶ ἀσφάλειαν τῶν ἡξιωμένων τῆς παρουσίας καὶ ἐπιφανείας αὐτοῦ, καλύτερον δὲ συναφείας. Διὰ νᾶ εἶπωμεν δὲ κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον πάλιν, «ἐξέρχεται ἑαυτοῦ ἀπὸ ὑπερβολικὴν ἀγαθότητα μετὰς διὰ τὰ ὄντα προνοίας καὶ οὕτως εἰπεῖν θέλγεται ἀπὸ ἀγαθότητα καὶ ἀγάπησιν καὶ ἔρωτα· καὶ ἀπὸ τὴν θέσιν τοῦ ὑπὲρ πάντα καὶ τοῦ ἐξηρμένου ὑπεράνω ὄλων κατέρχεται πρὸς τὸ ἐντὸς ὄλων»¹⁵. Βλέπεις ὅτι τὸ ὑφειμένον τοῦ Θεοῦ καὶ καταβιβασμένον καὶ μικρὸν καὶ πᾶν παρόμοιον, λεχθέν ἀπὸ τοὺς ἀγίους, εἶναι θεοπρεπῆς ὕμνος τῆς καθ' ὑπερβολὴν περισσείας τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ, ἔστω καὶ ἂν οἱ σοφοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου, μὴ αἰσθανόμενοι τὴν τοιαύτην ἀγαθότητα καὶ ὄντες σχεδὸν ἀχάριστα κτίσματα περὶ τὸν εὐεργέτην, ἀπαρέσκονται τὸν ἀπὸ αὐτοῦ ὕμνον; Μᾶς ἔρχεται λοιπὸν εἰς τὸν νοῦν νᾶ εἶπωμεν δικαιοτάτα ὅτι δὲν δυνάμεθα νᾶ παραστήσωμεν κατ' ἀξίαν τὴν ὑπερβολὴν τοῦ τολμήματος αὐτῶν, πῶς ἀκούοντες νᾶ ἀνατίθεται πρὸς ὕμνησιν τοῦ Θεοῦ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν, ἔπειτα ὡς μέγα μὲν δέχονται αὐτὸν ἄκτιστον, ὡς μικρὸν δὲ κτιστὸν, λέγοντες τὸ αὐτὸ συγχρόνως θεότητα καὶ κτιστήν, καὶ οὕτω πράγματι ὑφειμένην καὶ μικράν, πάσχοντες αὐτοὶ ὅ,τι κατηγοροῦν ἡμᾶς ἀνοήτως, μᾶλλον δὲ τοὺς ἀγίους. Δὲν ἐδιδάχθησαν λοιπὸν οὔτε ἀπὸ τὸν θεσπέσιον Παῦλον, ὥστε, ὅπως ἐκεῖνος, διὰ νᾶ ἐκφρασθῶμεν κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον, λέγεται ὅτι ὕμνησε μωρίαν Θεοῦ, ἀναγαγὼν τὸ ἐν αὐτῷ φαινόμενον παράλογον καὶ ἄτοπον εἰς τὴν ἄρρητον καὶ πρὸ παντός λόγου ἀλήθειαν, οὕτω καὶ αὐτοὶ νᾶ ὑπερυψώσουν τὸ φαινόμενον μέτριον καὶ ὑφειμένον καὶ μικρὸν τοῦ Θεοῦ, ἀντιληφθέντες ἀπὸ ἐδῶ τὸ ὑπερβολικὸν μέγεθος τῆς θείας φιλανθρωπίας καὶ ἀγαθότητος. Ἀντιθέτως παραπλανώμενοι ἀπὸ τὸ κατ' αἴσθησιν φαινόμενον καὶ συγκρίνοντες τὰ θεία πρὸς τὰ καθ'

καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς τὰ θεῖα παραβάλλοντες, ἐπειδὴ τὸ καθ' ἡμᾶς μικρὸν ὄντως ἐστὶ μικρόν, καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ μικρὸν εἶναι τοιοῦτον ὄντως ἀποφαίνονται, κτιστὸν εἶναι διατεινόμενοι. Καίτοι συνορᾷν ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐχρῆν,
 5 ὡς καθάπερ ἐφ' ἡμῶν καὶ τῶν φυσικῶς ἡμῖν προσόντων μικρὸν ὄντως καὶ τὸ μέγα — καὶ γὰρ ἀνθρώπινον — οὕτως ἐπὶ Θεοῦ καὶ τὸ μικρὸν ὄντως μέγα· καὶ γὰρ θεῖον τέ ἐστιν ὡς ἀληθῶς καὶ ἀπ' ἀρχῆς αὐτῷ προσόν. Καὶ τοσοῦτόν ἐστι μέγα καὶ ὑψηλὸν τὸ ὑποβεβηκός τε
 10 καὶ μικρόν, ὡς καὶ τοὺς ἐξ αἰῶνος κατ' αὐτοῦ χωρησάντας ἅπαντας τροπώσασθαι καὶ τοὺς μὴ ἐκόντας ὑποπεπτωκότας διὰ μεταμελείας τῷ τῆς ἀπωλείας βαράθρῳ παραπέμψαι. «Τὸ γὰρ μωρὸν τοῦ Θεοῦ», πάλιν κατὰ τὸν Παῦλον εἰπεῖν, «σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ,
 15 καὶ τὸ ἀσθενές ἰσχυρότερον».

8 Ἄλλὰ γὰρ ταῦτ' εἶπομεν διὰ τὰς ἐν μετριότητος προσχήματι γούρους καθ' ἡμῶν λογολεσχίας, μάλλον δὲ κατὰ τοῦ θεοφάντορος Διονυσίου καὶ τῶν οἴος αὐτός, οἱ πολλαχοῦ τῶν λόγων, νῦν μὲν ὑπερέχειν, νῦν δὲ ὑπερ-
 20 κείσθαι, νῦν δ' ἐπέκεινα κατ' οὐσίαν εἶναι τὸν Θεὸν θεολογοῦσι τῆς βουλήσ, τῆς προνοίας, τῆς ἐξουσίας, τῆς ἀγιότητος καὶ αὐτῆς τῆς θεότητος, ὅταν μὴ ἐπὶ τῆς οὐσίας τάττηται τουτὶ τὸ ὄνομα, ἀλλ' ἐπὶ τῆς θεατικῆς ἢ τῆς θεοποιοῦ ἐνεργείας τε καὶ χάριτος αὐτοῦ, ὡς καὶ
 25 τὸν μέγαν Ἀθανάσιον τῆς Ἀρείου παραφορᾶς εἶναι λέγειν «τὸ μὲν τῇ θεῖα βουλήσει ἀντικείμενον ὄρᾷν, τὸ δὲ μείζον καὶ ὑπερκείμενον τῆς βουλήσεως μὴ συνορᾷν, καὶ τὸ μὲν βούλεσθαι περὶ τῶν μὴ ὄντων διδόναι τῷ Θεῷ, τὸ δὲ ὑπερκείμενον τῆς βουλήσεως οὐκ ἐπιγινώσκειν τοῦ
 30 Θεοῦ». Εἰ μὴ γὰρ ὑφειμένη ἢ ὑπερεχομένη ἢ ὑποβεβηκυῖα ἢ τι τοιοῦτον εὐσεβῶς ἢ ἐνέργεια λεχθεῖη, οὐκ ἀλη-

16. Α' Κορ. 1, 25.

17. Κατὰ Ἀρειανῶν 3, PG 23, 453B.

ἡμᾶς, ἐπειδὴ τὸ καθ' ἡμᾶς μικρὸν εἶναι ὄντως μικρὸν, ἀποφαίνονται ὅτι καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ μικρὸν εἶναι ὄντως τοιοῦτον, διατεινόμενοι ὅτι εἶναι κτιστόν. Καὶ ὅμως ἔπρεπε ἀπὸ τὰ καθ' ἡμᾶς νὰ ἀντιληφθοῦν ὅτι, ὅπως ἐφ' ἡμῶν καὶ τῶν προσόντων εἰς ἡμᾶς μικρὸν εἶναι ὄντως καὶ τὸ μέγα, ἐφ' ὅσον εἶναι ἀνθρώπινον, οὕτως ἐπὶ Θεοῦ καὶ τὸ μικρὸν εἶναι ὄντως μέγα, καθ' ὅσον εἶναι πράγματι θεῖον καὶ ἐνυπάρχει ἀπ' ἀρχῆς εἰς αὐτό. Καὶ τόσον μέγα καὶ ὑψηλὸν εἶναι τὸ ὑποδεέστερον καὶ μικρὸν, ὥστε καὶ τοῦ ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐπιτεθέντος κατ' αὐτοῦ νὰ κατατροπώσῃ ὅλους καὶ τοὺς περιπεσόντας εἰς τὸ βάραθρον τῆς ἀπωλείας ἀκουσίως νὰ διασώσῃ κατόπιν μεταμελείας. Διότι, διὰ νὰ εἴπωμεν πάλιν κατὰ τὸν Παῦλον, «τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ ἀσθενές ἀσθενέστερον»¹⁶.

8 Ἄλλὰ βεβαίως εἴπομεν ταῦτα λόγῳ τῶν παρὰ τὸ πρόσημα τῆς μετριοφροσύνης γαύρων ἐναντίον ἡμῶν φλυαριῶν, μᾶλλον δὲ ἐναντίον τοῦ θεοφάντορος Διονυσίου καὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῦ, οἱ ὅποιοι εἰς πολλὰ σημεῖα τῶν λόγων θεολογοῦν ὅτι ὁ Θεὸς ἄλλοτε μὲν ὑπερέχει ἄλλοτε δὲ ὑπέρκειται ἄλλοτε δὲ εἶναι ἐπέκεινα κατ' οὐσίαν τῆς βουλής, τῆς προνοίας, τῆς ἐξουσίας, τῆς ἀγιότητος καὶ αὐτῆς τῆς θεότητος, ὅταν τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν τάσσεται ἐπὶ τῆς οὐσίας ἀλλὰ ἐπὶ τῆς θεατικῆς ἢ τῆς θεοποιουῦ ἐνεργείας καὶ χάριτος αὐτοῦ, ὥστε καὶ ὁ μέγας Ἄθανάσιος νὰ λέγῃ ὅτι εἶναι τῆς παραφορᾶς τοῦ Ἀρείου «τὸ μὲν ἀντικείμενον εἰς τὴν θεῖαν βούλησιν νὰ βλέπωμεν, τὸ δὲ μεγαλύτερον καὶ ὑπερκείμενον τῆς θείας βουλήσεως νὰ μὴ ἀντιλαμβάνωμεθα, καὶ τὸ μὲν βούλεσθαι περὶ τῶν μὴ ὄντων νὰ παραχωρῶμεν εἰς τὸν Θεόν, τὸ δὲ ὑπερκείμενον τῆς βουλήσεως τοῦ Θεοῦ νὰ μὴ ἐπιγινώσκωμεν»¹⁷. Ἐάν πράγματι δὲν λεχθῆ εὐσεβῶς ἢ ἐνέργεια ὑφειμένη ἢ ὑπερεχομένη, ὑποδεεστέρα ἢ κάτι παρόμοιον, δὲν διδά-

θῶς ὁ μέγας καὶ ὅσοι κατ' αὐτὸν ὑπερκειμένην εἶναι τούτων διδάσκουσι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ· οὐ γὰρ ἔστιν ὑπερκειῖσθαι του, μὴ ὄντος ὑποβεβηκότος. Τό γε μὴν ἐκ τοῦ ἀκολούθου τοῦτο ὑφειμένον οὐχ ἡμεῖς εἰρήκαμεν,
 5 ἀλλ' ὁ Βαρλαάμ ἐκεῖνος, δεικνύς, ὡς ἐνόμιζε, κτίσμα τὴν θείαν καὶ θεοποιὸν ἐνέργειαν καὶ χάριν ἐκ τοῦ ὑπερκειῖσθαι ταύτης τὴν οὐσίαν εἰρηκέναι τοὺς ἀγίους. Τί οὖν ἡμᾶς ἐκείνω ἀντειπεῖν ἐχρῆν πρὸς τὸ ὑφειμένην φάναι τὴν θείαν ἐνέργειαν καὶ χάριν; Καὶ ἀντείπομεν μὲν οὖν·
 10 τὸ γὰρ μὴ κτιστὴν εἶναι δεῖξαι τὴν θείαν καὶ θεοποιὸν ἐνέργειαν καὶ χάριν ἀντίθεσις πρὸς τὸ ὑφειμένον ἦν τὸ γὰρ κτιστόν ἐστι τὸ ὄντως ὑφειμένον. Ἄλλ' ἀντιλέγειν ἔδει καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν λέξιν; Ἄλλὰ τοῦτ' ἀπηγόρευται τοῖς ὄντως θεολόγοις, ὡς προαποδέδεικται, καὶ θεολογι-
 15 κῶς χρεῶν τὰ κατὰ θεολογίαν ἐπιέναι θεολογικοῖς κανόσι στοιχοῦντα κἂν ταῖς ἀντιλογίαις, ἀλλ' οὐχ ὡς οἱ νῦν νεωτερισταὶ τῶν ἱερῶν δογμάτων, ἐπεὶ καὶ νομίμως τὸ νόμιμον διώκειν καὶ τὸ δίκαιον δικαίως παράγγελμα παλαιόν τε καὶ κοινόν, εὖ ἔχον ἐς τὰ μάλιστα. Τὸ γὰρ κα-
 20 λὸν οὐ καλόν, ὅταν μὴ γένηται καλῶς.

9 Ἐπειτα πρὸς τὴν λέξιν ἐκείνην ἡμῶν ἀντιλεγόντων, πῶς οὐκ ἂν εὐθύς ἐκεῖνος ἀνθυπήνεγκε τὸν μέγαν Ἄθανάσιον γράφοντα, «τὸ Θεὸς εἶναι δευτέρον ἐστι τῆς φύσεως, καὶ ἄνθρωπος γάρ», ὡς αὐτὸς φησι κατασκευ-
 25 ἄζων, «γίνεται Θεός, τῆς δὲ αὐτῆς τῷ Θεῷ φύσεως οὐ γίνεται, πρὸς δὲ καὶ τὸν μέγαν Βασίλειον τὰς προαιωνίους ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, δηλονότι τοὺς προορισμούς, κατωτέρας εἶναι λέγοντα τοῦ θείου Πνεύματος· καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτῷ καὶ ἀδελφὰ φρονοῦντα Γρηγόριον ὄς, «δι-
 30 αἰρῶν», φησίν, «ὁ Εὐνόμιος τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τὴν φύσιν συνδιατέμνει τῇ φύσει τὴν βούλησιν καὶ διὰ

18. Μ. Ἄθανασίου. Κατὰ Μακεδονίου, PG 27, 1313A.

19. Ἐπιστολὴ 234 πρὸς Ἀμφιλόχιον 1, Deferrari PG 32, 869AB.

σκουν ὀρθῶς ὁ μέγας αὐτός θεολόγος καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτὸν ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ὑπερκειμένη τούτων· διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπέγκειται κάτι κάποιου, ἂν δὲν ὑπάρχη ὑποδεέστερον. Τὸ κατ' ἀκολουθίαν τοῦτο ὑφειμένον δὲν εἶπομεν ἡμεῖς, ἀλλ' ὁ Βαρλαάμ ἐκεῖνος, δεικνύων ὅτι, ὅπως ἐνόμιζεν, οἱ ἅγιοι εἶπον κτίσμα τὴν θείαν καὶ θεοποιὸν ἐνέργειαν καὶ χάριν ἐκ τοῦ ὅτι ὑπέγκειται ταύτης ἡ οὐσία. Τί λοιπὸν ἔπρεπε νὰ εἰπῶμεν ἡμεῖς εἰς ἐκεῖνον διὰ τὸ ὅτι εἶπεν ὑφειμένην τὴν θείαν ἐνέργειαν καὶ χάριν; Καὶ ἀντεῖπομεν λοιπὸν· διότι τὸ νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι ἡ θεία καὶ θεοποιὸς ἐνέργεια καὶ χάρις δὲν εἶναι κτιστὴ ἀποτελεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ὑφειμένον· διότι τὸ κτιστὸν εἶναι τὸ ὄντως ὑφειμένον. Ἄλλ' ἔπρεπε νὰ ἀντεῖπῶμεν καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν λέξιν; Τοῦτο ὅμως ἔχει ἀπαγορευθῆ ἀπὸ τοὺς ὄντως θεολόγους, ὅπως ἔχει προαποδειχθῆ, καὶ τὰ θεολογικὰ προβλήματα πρέπει νὰ προσεγγίζονται θεολογικῶς προσαρμοζόμενα εἰς κανόνας καὶ εἰς τὰς ἀντιλογίας, ἀλλ' ὄχι ὅπως οἱ τῶρα νεωτερισταὶ τῶν ἱερῶν δογμάτων, ἐπειδὴ εἶναι παλαιὸν καὶ κοινὸν παράγγελμα, καὶ μάλιστα πολὺ ὀρθόν, νὰ ἐπιδιώκωμεν τὸ νόμιμον νομίμως καὶ τὸ δίκαιον δικαίως. Διότι τὸ καλὸν δὲν εἶναι καλόν, ὅταν δὲν γίνῃ καλῶς.

9 Ἐπειτα, ἐὼν ἡμεῖς ἐφέραμεν ἀντίρρησιν πρὸς τὴν λέξιν ἐκείνην, πῶς δὲν θὰ ἀντιπροέβαλλεν ἀμέσως ἐκεῖνος τὸν μέγαν Ἀθανάσιον γράφοντα, «τὸ νὰ εἶναι Θεός εἶναι δεύτερον τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ»¹⁸, διότι ὅπως λέγει αὐτός κατασκευάζων, καὶ ἄνθρωπος γίνεται Θεός, ὁλλὰ δὲν γίνεται τῆς αὐτῆς φύσεως μὲ τὸν Θεόν, προσέτι δὲ καὶ τὸν μέγαν Βασίλειον λέγοντα ὅτι αἱ προαιώνιοι ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ οἱ προορισμοί, εἶναι κατώτεροι τοῦ θείου Πνεύματος¹⁹, καὶ τὸν ὀδελφὸν του καὶ ἀδελφὰ φρονουῦντα μὲ αὐτὸν Γρηγόριον, ὁ ὁποῖος λέγει, «ὁ Εὐνόμιος διαιρῶν τὴν φύσιν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τέμνει μαζὶ μὲ τὴν φύσιν τὴν βούλησιν καὶ δι' αὐτοῦ μάλι-

τούτου μάλιστα κατασκευάζει τὸ τῆς οὐσίας ἀλλότριον, τῷ ὑποβεβηκότι πρὸς τὸ προὔχον συνδιασχίζων τὸν τῆς θεότητος λόγον»; Ταῦτα δ' ἐκεῖνος μὲν ἂν προὔτεινεν ὡς πρὸς τὴν λέξιν συνήγορα· κατ' ἐκείνου δ' ἄλλως καὶ τῶν
 5 κατ' ἐκείνον χωρεῖ. Ὡς γὰρ ἄμφω κατιδὼν ὁ Εὐνόμιος, τὸ ὑποβεβηκὸς καὶ τὸ προὔχον ἐν τῇ βουλήσει τε καὶ φύσει κἂν ταῖς ὑποστάσεσι πρὸς ἀλλήλας, εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὸ θεῖον κατέτεμεν, οὕτω Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος ἐπὶ τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας τὴν διαφορὰν
 10 ταύτην κατανοήσαντες τὰ παραπλήσια πράττουσιν.

10 Ἄλλὰ τοῖς ἀπηριθμημένοις τῶν θεολόγων ἐτοίμως ἂν ὁ Βαρλαάμ προσεμαρτυρήσατο καὶ Γρηγόριον τὸν τῆς θεολογίας ἐπώνυμον, βραχεῖα τοῦ μεγάλου φωτὸς ὠμιληκῆναι λαμπηδῶνι τὸν Παῦλον εἰρηκότα, ἠνίκα τὴν
 15 πρὸς Δαμασκὸν ἰὼν τῷ ἀπορρήτῳ φωτὶ περιελάμφθη, καὶ τοὺς ἀμυδρὰν αὐγὴν, ἀκτῖνα, βολίδα θεότητος καὶ τὰ τοιαῦτα λέγοντας τὴν ἐπ' ὄρους ἐκφανεῖσαν τοῦ Κυρίου λαμπρότητα, καὶ προσέτι τὸν χρυσορρήμονα Πατέρα, «τὸ μικρόν», γράφοντα, «καὶ ἡ ρανὶς καὶ ἡ σταγὼν
 20 τῆς θείας χάριτος τὴν οἰκουμένην ἐνέπλησε τῆς γνώσεως, καὶ δι' αὐτῆς τῆς μικρᾶς ρανίδος καὶ τοῦ μέρους τῆς ἐνεργείας τὰ σημεῖα ἐγένετο, τὰ ἁμαρτήματα ἐλύετο», καὶ προστιθέντα, «τὸ μέρος λέγω τῆς ἐνεργείας (οὗ γὰρ δὴ ὁ παράκλητος μερίζεται), ὡς δὴ τοῦ βρα-
 25 χέος καὶ μικροῦ καὶ τῶν τοιούτων ἐπὶ τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας καὶ οὕτως, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας λεγομένου». Πρὸς δὲ τούτοις καὶ τοῖς τοιούτοις θεολόγοις πᾶσι καὶ τὸν θεῖον ἂν Κύριλλον ὑπέδειξε λέγοντα σοφῶς, «ἔλαττον εἶναι τὸ Θεὸν εἶναι τοῦ Πατέρα εἶναι τὸν Πατέρα
 30 καὶ Θεόν· ἡ μὲν γὰρ Θεός, ταῦτ' οὐκ εἰπεῖν θεωρός τε καὶ ἔφορος ἀπάντων, τοῦτο δὲ ἐστὶ τῆς θεατικῆς πάντως

20. Κατὰ Ἀπολιναρίου W. Jaeger, 3, 1, 180 PG 45, 1192C.

21. Εἰς Ψαλμὸν 44. PG 55. 186.

στα κατασκευάζει τὸ ἀλλότριον τῆς οὐσίας, συνδιασχίζων τὸν λόγον τῆς θεότητος διὰ τοῦ ὑποδεεστέρου πρὸς τὸ ἀνώτερον»²⁰; Ταῦτα ἠδύνατο οὗτος νὰ προτείνη ὡς συνηγοροῦντα εἰς τὴν λέξιν ἀντιθέτως ἐπιτίθεται κατ' ἐκείνου καὶ τῶν συμφωνούντων μὲ ἐκείνον. Διότι, ὅπως ἀντιληφθεῖς ὁ Εὐνόμιος ἀμφοτέρα, τὸ ἀνώτερον καὶ τὸ κατώτερον, τόσον εἰς τὴν βούλησιν καὶ φύσιν ὅσον καὶ εἰς τὰς ὑποστάσεις ἔναντι ἀλλήλων, κατέταμεν εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὸ θεῖον, οὕτως ὁ Βαρλαάμ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος ἐννοήσαντες τὴν διαφορὰν ταύτην ἐπὶ τῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας πράττουν τὰ παραπλήσια.

10

Ἄλλὰ πλὴν τῶν ἀναφερθέντων θεολόγων ὁ Βαρλαάμ ἠδύνατο εὐκόλως νὰ ἐπικαλεσθῆ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἐπωνύμου τῆς θεολογίας Γρηγορίου, ὁ ὁποῖος εἶπεν ὅτι ὁ Παῦλος ἦλθεν εἰς ἐπαφήν μὲ βραχεῖαν λάμψιν τοῦ μεγάλου φωτός, ὅταν βαδίζων εἰς τὴν ὁδὸν πρὸς Δαμασκὸν περιελάμφθη μὲ τὸ ἀπόρρητον φῶς, καὶ τοὺς λέγοντας ἀμυδρὰν αὐγὴν, ἀκτίνα, βολίδα θεότητος καὶ τὰ τοιαῦτα τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους ἐκφανείσαν λαμπρότητα τοῦ Κυρίου, καὶ προσέτι τὸν Χρυσορρήμονα πατέρα, γράφοντα, «τὸ μικρὸν καὶ ἡ ρανίς καὶ ἡ σταγὼν τῆς θείας χάριτος ἐγένεμισε τὴν οἰκουμένην γνώσεως, καὶ δι' αὐτῆς τῆς μικρᾶς ρανίδος καὶ τοῦ μέρους τῆς ἐνεργείας ἐγίνοντο τὰ σημεῖα, ἐλύοντο τὰ ἁμαρτήματα»²¹, καὶ προσθέτοντα, «ἐννοῶ τὸ μέρος τῆς ἐνεργείας (διότι βέβαια δὲν μερίζεται ὁ Παράκλητος), καθ' ὅσον καὶ οὕτως τὸ βραχὺ καὶ μικρὸν καὶ τὰ τοιαῦτα λέγονται ἐπὶ τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας, ἀλλ' ὄχι ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ λεγομένου»²¹. Πέραν δὲ ὄλων τούτων καὶ τῶν τοιούτων θεολόγων ἠδύνατο νὰ ὑποδείξῃ καὶ τὸν Κύριλλον λέγοντα σοφῶς «ὅτι τὸ νὰ εἶναι Θεὸς εἶναι κατώτερον τοῦ νὰ εἶναι πατὴρ ὁ Πατὴρ καὶ Θεός, διότι, καθ' ὃ εἶναι Θεός, δηλαδὴ θεωρὸς καὶ ἔφορος ἀπάντων, τοῦτο δὲ εἶναι ὅπωςδῆποτε τῆς θεατικῆς δυνά-

δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, πρὸς τὰ δοῦλα τὴν σχέσιν ἔχει ἢ δὲ Πατὴρ, πρὸς τὸν ἴδιον καὶ ὁμότιμον Υἱόν». Πρὸς δὲ τοῖς ἀξιολόγοις τούτοις μάρτυσι τῆς ἑληθείας, καὶ τὸ σμικρὸν ἔδειξεν ἂν ὁ Βαρλαάμ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ
5 λεγόμενον, ἔτι τε τὸ ταπεινὸν καὶ ὑποβεβηκὸς ἐπὶ τοῦ θείου Πνεύματος, καὶ τὸ δευτερεῦον ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ.

11 Διὰ ταῦτα τοίνυν πρὸς τὴν τοῦ ὑφειμένου λέξιν ἀντειπεῖν ἐκείνῳ, τοῖς νοῦ καὶ μετρίως εὐμοιροῦσιν ἠκιστα ἐχρῆν. Οὐκουν τοῦτόν γε τὸν τρόπον οὐδ' ἀντί-
10 πομεν ἡμεῖς, ἐπεὶ μὴδ' ὁ μέγας Βασίλειος ἀντεῖπε πρὸς τὴν λέξιν Εὐνομίῳ εἰρηκῶτι τὸ θεῖον Πνεῦμα ὑποβεβηκὸς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐπὶ τοῦ Πνεύματος ἐχρῆσατο τῇ λέξει. Καλῶς γε μὴν καὶ κατ' εὐσεβῆ διάνοιαν αὐτὸς ταύτη κεχρημένος ἐκείνον ἐξήλεγξε, κακῶς καὶ δυσσεβῶς
15 αὐτῇ χρησόμενον, ἅτε δι' αὐτῆς εἰς κτίσμα τὸ Πνεῦμα κατασπῶντα. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ τῇ παρὰ τοῦ Βαρλαάμ ἐκ τοῦ ἀκολουθίου τῆ θεολογία κακῶς μέντοι καὶ κατὰ δυσσεβῆ διάνοιαν προβεβλημένη λέξει :· αλῶς ἡμεῖς χρησάμενοι κατὰ μίμησιν τῶν ἐνθέων θεολόγων
25 καὶ κατ' εὐσεβῆ διάνοιαν, ἐξηλέγξαμεν αὐτὸν δυσσεβῶς ταύτη κεχρημένον, ἅτε διὰ ταύτης τὴν τοῦ Θεοῦ θείαν ἐνέργειαν καὶ χάριν εἰς κτίσμα κατασπᾶν ἐπιχειροῦντα.

12 Νῦν οὖν οἱ τὴν μὲν ἐν πράγματι πρὸς ἐκείνον ἠμετέραν τηλικαύτην διαφορᾶν ἢ ἀγνοήσαντες ἢ ἀλογή-
25 σαντες, πρὸς δὲ τὴν λέξιν τὸν πόλεμον ἀναρριπίσαντες, μετὰ τοῦ ἀμαθίας σφᾶς αὐτοὺς ἔμπλεως δεικνύναι καὶ σκαιότητος, ἀλογίστου τε φόβου καὶ ἀνευλαβοῦς ὄντως εὐλαθείας καὶ δειλίας, ἣτις ἔστιν οἷς ἔνδυμα τῆς ἀσεβείας ἐστί, καθάπερ οἱ θεόσοφοι πατέρες ἔφθησαν ἀ-
30 ποφηνάμενοι διὰ τῶν τὴν ἀρχὴν προτεθειμένων ρήσεων, μετὰ τούτου δὴ καὶ τῷ Βαρλαάμ διδόασι κτιστὴν ἀπο-

μεως καὶ ἐνεργείας, ἔχει σχέσιν πρὸς τὰ δουλικά, καθ' ὃ δὲ εἶναι Πατὴρ, ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν ἰδιαίτερον καὶ ὁμότιμον Υἱὸν του»²². Πλὴν δὲ τῶν ἀξιολόγων τούτων μαρτύρων τῆς ἀληθείας, ὁ Βαρλαάμ ἠδύνατο νὰ δείξη ὅτι καὶ τὸ μικρὸν λέγεται ἐπὶ Θεοῦ, προσέτι δὲ τὸ ταπεινὸν καὶ ὑποδεέστερον ἐπὶ τοῦ θείου Πνεύματος καὶ τὸ δευτερεῦον ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ.

11 Διὰ ταῦτα λοιπὸν δὲν ἐχρειάζετο καθόλου νὰ ἀντεῖπουν πρὸς ἐκεῖνον διὰ τὴν λέξιν τοῦ ὑφειμένου οἱ διαθέτοντες καὶ μέτριον ἀκόμη νοῦν. Οὔτε ἡμεῖς ἐπομένως δὲν ἀντεῖπομεν κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, ἐπειδὴ οὔτε ὁ μέγας Βασιλεῖος δὲν ἀντεῖπε πρὸς τὸν Εὐνόμιον διὰ τὴν λέξιν, εἰπόντα τὸ θεῖον Πνεῦμα ὑποβεβηκός, ἀλλὰ ἐχρησιμοποίησε καὶ αὐτὸς τὴν λέξιν ταύτην ἐπὶ τοῦ Πνεύματος. Κατ' εὐσεβῆ σκέψιν τουλάχιστον καλῶς χρησιμοποιήσας αὐτὸς ταύτην ἐξηλέγξεν ἐκεῖνον, κακῶς καὶ δυσσεβῶς χρησιμοποίησαντα αὐτὴν ὡς ὑποβιβάζοντα δι' αὐτῆς τὸ Πνεῦμα εἰς κτίσμα. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον λοιπὸν ἡμεῖς τὴν ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ ἀπὸ συμφώνου μὲ τὴν θεολογίαν ἀλλὰ κακῶς καὶ μὲ δυσσεβῆ ἔννοιαν προβληθεῖσαν λέξιν χρησιμοποίησαντες καλῶς κατὰ μίμησιν τῶν ἐνθέων θεολόγων καὶ μὲ εὐσεβῆ ἔννοιαν, τὸν ἐξηλέγξαμεν ὡς δυσσεβῶς χρησιμοποιοῦντα αὐτὴν, καθ' ὅσον ἐπιχειρεῖ διὰ ταύτης νὰ ὑποβιβάσῃ εἰς κτίσμα τὴν θείαν ἐνέργειαν καὶ χάριν τοῦ Θεοῦ.

12 Τώρα λοιπὸν οἱ ἀγνοήσαντες ἢ παρατρέξαντες τὴν τόσον μεγάλην διαφορὰν ἡμῶν πρὸς ἐκεῖνον εἰς τὰ πράγματα, ἀναρριπίσαντες δὲ τὸν πόλεμον διὰ τὴν λέξιν, δεικνύουν ἑαυτοὺς ὅτι εἶναι γεμᾶτοι ἀμάθειαν καὶ σκαιότητα, ἀλόγιστον φόβον καὶ ὄντως ἀνευλαβῆ εὐλάβειαν, καθὼς καὶ δειλίαν, ἢ ὁποῖα διὰ μερικοὺς εἶναι ἔνδυμα τῆς ἀσεβείας, καθὼς οἱ θεόσοφοι πατέρες ἀπεφάνθησαν πρὸ ὀλίγου διὰ τῶν λόγων οἱ ὁποῖοι παρετέθησαν εἰς τὴν ἀρχήν. Μαζὶ δὲ μὲ αὐτὸ οὔτοι ἐπιτρέπουν καὶ εἰς τὸν Βαρ-

δεικνύναι τὴν θεατικὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν καὶ τὴν θεο-
 ποιὸν χάριν καὶ ἐνέργειαν, αὐτὴν τὴν λαμπρότητα τῆς
 θείας φύσεως, καθ' ἣν καὶ τὸν Παῦλον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ
 καὶ πρὸ αὐτοῦ τοὺς συναναβάντας ἐπ' ὄρους περιήστρα-
 5 ψεν ὁ Κύριος, καὶ ἀπλῶς πᾶσαν θείαν δύναμιν τε καὶ
 ἐνέργειαν. Ἐπεὶ γὰρ τὸ ὑφειμένον ἐκ τῶν τοῖς ἁγίοις
 εἰρημένων συνήγαγεν ἐκεῖνος, ἅτε τῆς οὕτω λεγομένης
 θεότητος ἐπέκεινα τὸν Θεὸν εἰπόντος εἶναι τοῦ τῶν θεο-
 λόγων ἄκρου, καὶ τῆς προνοίας ἀλλαχοῦ καὶ τῆς ἀγιό-
 10 τητος καὶ τῶν τοιούτων ὑπεριδρῦσθαι τε καὶ ὑπεραίρειν,
 τοῦ τε μεγάλου Βασιλείου καὶ τοῦ Νύσσης ἐνθέου Γρη-
 γορίου ὑπερέχειν τῆς θεότητος κατὰ τὸ ἀφραστόν τε
 καὶ ἀνώνυμον τὴν θείαν φύσιν εἰρηκότων, ὡς τὴν θεα-
 τικὴν δύναμιν καὶ τὴν προνοητικὴν ἐξουσίαν σημαινού-
 15 σης τῆς ἐπωνυμίας, τοῦ τε θείου Μαξίμου καὶ πρὸ αὐ-
 τοῦ πάλιν Διονυσίου τοῦ μεγάλου, καὶ πασῶν τῶν θεί-
 ων ἐνεργειῶν καὶ μετοχῶν ὑπερκεῖσθαι τὸν Θεὸν εἰ-
 πόντων, ὡς ἐνεργουμένων, καθάπερ καὶ ὁ λόγος λέγε-
 ται παρὰ τοῦ λέγοντος, ταῦτ' ὁ εἰπεῖν ἐνεργεῖται φυ-
 20 σικῶς· ἐπεὶ τοίνυν ὁ Βαρλαάμ ἐκ τῶν οὕτω τοῖς ἁγίοις
 εἰρημένων συνήγαγεν ἐκεῖνο καὶ προσεβεβαίωσεν ἐκ
 τοῦ κατωτέραν οἷς εἰρῆσθαι καὶ δευτέραν τῆς φύσεως
 τὴν θείαν ἐνέργειαν, οὗτοι δὲ τὸ ὑφειμένον ὀπωσδήποτε
 λεγόμενον κτιστὸν εἶναι ἀποφαίνονται, πῶς οὐκ ἐκείνω
 25 συνωδὰ κτιστὴν εἶναι δογματίζουσι καὶ ὄντως ὑφειμέ-
 νην πᾶσαν τε θείαν τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν καὶ χάριν καὶ
 τὴν οὕτω λεγομένην θεότητα; Εἰ δὲ καὶ πρὸς ἐκεῖνον
 ἐρίσαι φιλοτιμῆσονται, λέγοντες μὴ γεγράφθαι τὸ ἐκ
 τοῦ ἀκολούθου τοῦτο συναγόμενον, ἐκεῖνος πρὸς τοῖς
 30 ἄλλοις καὶ τὸ τοῦ θεολόγου Γρηγορίου πρὸς αὐτοὺς ἐ-
 ρεῖ· «πόθεν τὸ ἀγέννητον λαβόντες ἔχομεν καὶ τὸ ἀναρ-

23. Μ. Βασιλείου Ἐπιστολή 189, Courtonne 2, σ. 140.
 PG 32, 696A. Γρηγ. Νύσσης, Περὶ θεότητος Υἱοῦ καὶ

λαὰμ νὰ ἀποδεικνύη κτιστὴν τὴν θεατικὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, τὴν θεοποιὸν χάριν καὶ ἐνέργειαν, αὐτὴν ταύτην τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Κύριος περιήστραψε καὶ τὸν Παῦλον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸν τοὺς συναναβάντας μὲ αὐτὸν εἰς τὸ ὄρος, καὶ γενικῶς πᾶσαν θείαν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐκεῖνος συνήγαγε τὸ ὑφειμένον ἀπὸ τὰ λεχθέντα ὑπὸ τῶν ἁγίων, διότι ὁ κορυφαῖος τῶν θεολόγων εἶπεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἐπέκεινα τῆς οὕτω λεγομένης θεότητος καὶ ἀλλαχοῦ ὅτι εἶναι ὑπεριδρυμένος καὶ ὑπερέχει τῆς προνοίας καὶ τῆς ἀγιότητος καὶ τῶν τοιούτων, ὁ δὲ μέγας Βασίλειος καὶ ὁ ἔνθεος Γρηγόριος Νύσσης εἶπαν ὅτι ἡ θεία φύσις ὑπερέχει τῆς θεότητος κατὰ τὸ ἄφραστον καὶ ἀνώνυμον²², καθ' ὅσον ἡ ἐπωνυμία σημαίνει τὴν θεατικὴν δύναμιν καὶ προνοητικὴν ἐξουσίαν, ἐνῶ ὁ θεῖος Μάξιμος καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸν πάλιν ὁ μέγας Διονύσιος²⁴ εἶπαν ὅτι ὁ Θεὸς ὑπέρκειται καὶ ὅλων τῶν θείων ἐνεργειῶν καὶ μετοχῶν ὡς ἐνεργουμένων, καθὼς καὶ ὁ λόγος λέγεται ἀπὸ τὸν λέγοντα, ὅπερ σημαίνει ὅτι ἐνεργεῖται φυσικῶς ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Βαρλαὰμ συνήγαγεν ἐκεῖνο ἀπὸ τὰ οὕτω λεχθέντα ὑπὸ τῶν ἁγίων καὶ προσεβεβαίωσεν αὐτὸ ἀπὸ τὰ λεχθέντα ὅτι ἡ θεία ἐνέργεια εἶναι κατωτέρα καὶ δευτέρα τῆς φύσεως, οὗτοι δὲ ἐποφαίνονται ὅτι τὸ ὑφειμένον ὁπωσδήποτε λεγόμενον εἶναι κτιστόν, πῶς δὲν δογματίζουσι ἀπὸ συμφώνου μὲ ἐκεῖνον ὅτι εἶναι κτιστὴ καὶ ὄντως ὑφειμένη πᾶσα θεία ἐνέργεια καὶ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ οὕτω λεγομένη θεότης; Ἐὰν δὲ φιλοδοξήσουσι νὰ φιλονικήσουσι καὶ μὲ ἐκεῖνον, λέγοντες ὅτι δὲν ἔχει γραφῆ τὸ κατὰ συμπερασμὸν συναγόμενον τοῦτο, ἐκεῖνος πλήν τῶν ἄλλων θὰ εἶπη πρὸς αὐτούς καὶ τὸ τοῦ θεολόγου Γρηγορίου· «ἀπὸ ποῦ ἔχομεν λάβει τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ ἀναρχον καὶ τὸ ἀθάνατον; Ἡ προφανῶς ἐκ τῶν συνα-

Πνεύματος, PG 46, 573D - 576A.

24. Περί θείων ὀνομάτων 13, 3, PG 3, 980BC - 981A.

χον καὶ τὸ ἀθάνατον; Ἡ δὴλον ὅτι ἐκ τῶν ταῦτα συνα-
 γόντων, κἂν μὴ ταῦτα λέγηται; Οὐ γὰρ τοῦ λέγοντος
 μᾶλλον οἱ λόγοι ἢ τοῦ λέγειν συναναγκάζοντος. Ἐκ τοῦ
 λέγειν ἐκεῖνα πάντως ἐξ ὧν ἐκεῖνοι συνάγονται. Οὕτως
 5 οὖν οὐδ', εἴ τι ἄλλο τῶν μὴ λεγομένων ἢ μὴ σαφῶς
 ἐκ τῆς Γραφῆς νοούμενον εὗρισκον, ἔφυγον ἂν τὴν ἐκ-
 φώνησιν, σὲ φοβηθεῖς τὸν συκοφάντην τῶν ὀνομάτων».

13 Εἰ δ' ἄρα ὑπερβαίνειν φαῖεν τὴν γνῶσιν αὐτῶν τὸ
 προκείμενον, ἀκουέτωσαν τοῦ τῆς ἀθανασίας ἐπωνύμου
 10 λέγοντος· «τοὺς θεῖους ἱεροκήρυκας οὐ πρὸς τὴν ἀσθέ-
 νειαν τῆς ἀκροάσεως δεῖ ἀποβλέπειν, ἀλλὰ πρὸς τὴν
 ἀπαιτουμένην δύναμιν καὶ ὑπόθεσιν καὶ αἰτίαν, ἣν ἐ-
 πιθεωροῦντας, προσῆκε καταστοχάζεσθαι τοῦ κηρύγμα-
 τος», καὶ τοῦ προτρεπτικῶς ἐγκελευομένου καὶ λέγοντος
 15 τοῖς ἀναβάσει ἐν τῇ καρδίᾳ διαθεμένοις καὶ κτησα-
 μένοις ἐντεῦθεν τὸ φῶς τῆς γνώσεως, «Λαλῶμεν Θεοῦ
 σοφίαν τὴν ἀποκεκρυμμένην ἐν μυστηρίῳ καὶ τοῖς ἄλ-
 λοις ἐκλάμπωμεν». Οὐ γάρ, ἐπειδὴ μὴ πάντων ἢ γνῶ-
 σις, ὡς ὁ ἀπόστολος ἔφη, τῶν ἱερογράφων δέλτων καὶ
 20 τῆς διανοίας τῶν συνιέναι δυναμένων τὰ κρεῖττω τῆς
 ἐφικτῆς ἡμῖν θεογνωσίας ἀπαλείψομεν, ὅτι τὴν τῶν
 πολλῶν ταῦθ' ὑπερβαίνει γνῶσιν, καὶ συνιέντες ἔπειτα
 λήθης βυθοῖς παραπέμπομεν ἢ σιωπῆς χώματι κατα-
 κρύψομεν, ὡς ὁ κατορύξας ἐκεῖνος τὸ πεπιστευμένον
 25 αὐτῷ τάλαντον παρὰ τοῦ δεσπότου τῶν ὄλων πονηροῦς
 καὶ κατάκριτος δοῦλος, καὶ ταῦθ' ἠνίκα καιρὸς ἐργα-
 σίας ἐστὶ καὶ πρὸς ἀντιθέτους ἡμῖν ὁ λόγος, οὗς τὰ μεί-
 ζω καὶ ὑψηλότερα τῆς Γραφῆς ἐπηρεάζειν εἰκός, ὡς
 ἐντεῦθεν κλέπτειν τοὺς πολλοὺς ἔχειν, ἅτε χαμαιζήλους
 30 τὸν νοῦν.

25. Λόγος 31 (Θεολογικὸς 5), 23-24, J. Barbel, σ. 256. PG 36, 157C.

26. Μ. Ἀθανασίου. Εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν, PG 28. 917A.

γόντων ταῦτα, ἔστω καὶ ἂν δὲν λέγωνται ταῦτα; Διότι οἱ λόγοι δὲν εἶναι τοῦ λέγοντος περισσότερον ἀπὸ ὅσον εἶναι τοῦ συναναγκάζοντος νὰ λέγη. Πάντως ἐκ τοῦ λέγειν εἶναι ἐκεῖνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα συνάγονται οἱ λόγοι. Οὕτω λοιπὸν, ἂν κάτι ἄλλο εὑρίσκα νὰ μὴ λέγεται ἢ νὰ μὴ νοῆται σαφῶς ἀπὸ τὴν Γραφήν, δέ θὰ ἀπέφευγα τὴν ἐκφώνησίν του φοβούμενος σὲ τὸν συκοφάντην τῶν ὀνομάτων»²⁵.

13

Ἄν δέ ἔλεγον ὅτι τὸ προκείμενον ὑπερβαίνει τὴν γνῶσιν αὐτῶν, ἄς ἀκούσουν τὸν ἐπώνυμον τῆς ἀθανασίας λέγοντα· «οἱ θεῖοι ἱεροκήρυκες δὲν πρέπει νὰ προσέχουν τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀκροάσεως, ἀλλὰ τὴν ἀπαιτουμένην δύναμιν καὶ πρόθεσιν καὶ αἰτίαν, τὴν ὁποῖαν ἀρμόζει νὰ λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν, διὰ νὰ σχεδιάζουν τὸ κήρυγμα»²⁶. ἄς ἀκούσουν ἐπίσης τὸν παραγγέλλοντα προτρεπτικῶς καὶ λέγοντα εἰς τοὺς ἔχοντας ὀρίσει ἀναβάσεις εἰς τὴν καρδίαν καὶ ἐκ τούτου ἀποκτήσαντας τὸ φῶς τῆς γνώσεως, «ἄς λαλῶμεν Θεοῦ σοφίαν τὴν ἀποκεκρυμμένην εἰς μυστήριον καὶ ἄς ἐκλάμπωμεν εἰς τοὺς ἄλλους». Ἐπειδὴ, ὅπως εἶπεν ὁ ἀπόστολος, δὲν εἶναι ὄλων ἡ γνῶσις²⁷, δὲν θὰ ἀπαλείψωμεν βέβαια ἀπὸ τὰς ἱερογράφους δέλτους καὶ ἀπὸ τὴν διάνοιαν τῶν δυναμένων νὰ κατανοήσουν τὰ καλύτερα τῆς ἐφικτῆς εἰς ἡμᾶς θεογνωσίας, διότι ταῦτα ὑπερβαίνουν τὴν γνῶσιν τῶν πολλῶν, καὶ κατανοήσαντες θὰ τὰ παραπέμψωμεν ἔπειτα εἰς βυθοὺς λήθης ἢ θὰ τὰ κατακρύψωμεν εἰς χῶμα σιωπῆς, ὅπως ὁ πονηρὸς καὶ κατάκριτος ἐκεῖνος δοῦλος ὁ ὁποῖος ἐπαράχωσε τὸ ἐμπιστευθέν εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὸν δεσπότην τῶν ὄλων τάλαντον²⁸, καὶ μάλιστα ὅταν εἶναι καιρὸς ἐργασίας, καὶ ὁ λόγος εἶναι πρὸς τοὺς ἀντιθέτους ἡμῶν, οἱ ὁποῖοι εἶναι εὐλογον νὰ παραποιοῦν τὰ μεγαλύτερα καὶ ὑψηλότερα τῆς Γραφῆς, ὥστε νὰ δύνανται οὕτω νὰ παραπλανοῦν τοὺς πολλοὺς ὡς χαμαιζήλους κατὰ τὸν νοῦν.

27. Α' Κορ. 2, 8. Β' Θεσ. 3, 2.

28. Ματθ. 25, 14 κέξ. Λουκᾶ 19, 12 κ.έ.

14

Οὕκουν καλῶς νοούμενον κακὸν ἂν εἶη τὸ ὑφειμέ-
 νον· ἐκ γὰρ τῶν λόγων τῶν θεολόγων, ὡς καὶ οἱ ἀντί-
 θετοι μαρτυροῦσι, συνάγεται. Ἄλλὰ τοῦτο κακῶς ὁ
 Βαρλαάμ, ὡς ἔφημεν, ἐξεδέξατο, κτίσμα νομίσας καὶ
 5 κατασκευάσας ἐκ τούτου τὴν θεοποιὸν δωρεὰν καὶ χά-
 ριν τοῦ Πνεύματος, ἥτις ὡς ἄκτιστος οὔσα καὶ θεότη-
 τα ἔχει τὴν προσηγορίαν. Ἡμεῖς δὲ τὴν λέξιν καλῶς ἐξ-
 ειλήφαμεν, κακείνον περιφανῶς δυσσεβήσαντα δι' αὐ-
 τῆς ἐξηλέγξαμεν. Οἱ τοίνυν πρὸς ἡμᾶς διὰ τὴν λέξιν,
 10 καίτοι καλῶς ἐξειλημμένην καὶ διηυκρινημένην, μαχό-
 μενοι φανεροὶ καθίστανται δυσχεραίνοντες ὅτι δυσσε-
 βεῖν τὸν Βαρλαάμ ἀπηλέγξαμεν, εἰς κτίσμα κατασπᾶν
 ἐγχειροῦντα τὴν θείαν δωρεὰν καὶ χάριν τοῦ Πνεύμα-
 τος, ὥσπερ ἂν, εἴ τις κατὰ τὸν ἴσον λόγον καὶ πᾶν τὸ
 15 καθ' οἷονδήποτε τρόπον ὑποβεβηκὸς κτιστὸν εἶναι ἀ-
 ποφαίνεται καὶ πρὸς τὸν ἄκτιστόν τι καὶ ὑποβεβηκὸς
 εἰπόντα δυσχεραίνει, τοῦ μεγάλου Βασιλείου δῆλός ἐ-
 στιν ἀπτεσθαι τολμῶν, ὡς τὴν Εὐνομίου κακοδοξίαν οὐ-
 τως ἀνελόντος. Εἰ δὲ τὸ ὑποβεβηκὸς τε καὶ ὑφειμένον
 20 καθ' οὐδὲν σχεδὸν ἄλλοῖα, Βαρλααμίται καὶ Εὐνομιανοὶ
 πάντες ὄντες ἀναφαίνονται σαφῶς οἱ τὸ ὑφειμένον ὁ-
 πηδήποτε κτιστὸν ἀποφαινόμενοι καὶ ἀπαγορεύοντες ἐκ
 τῶν ταπεινοτέρων ὀνομάτων, θεοπρεπῶς μέντοι νοουμέ-
 νων, τὸν Θεὸν ὑμνεῖν. Καίτοι πάλιν ὁ μέγας ἱεροφάν-
 25 τῆς Διονύσιος, «τοὺς μυστικὸς θεολόγους», φησὶν,
 «εὐρήσομεν οὐ μόνον ἐκ τῶν φαινομένων τιμίων ὑμνοῦν-
 τας τὰς θεαρχικὰς ἐκφαντορίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν μέ-
 σων, οὐδὲ ἀπὸ τῶν μέσων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἐ-
 σχάτων»· ἄρ' οὖν οὐχὶ τὰ ἔσχατα καὶ ὑφειμένα ἔν γε
 30 τράγμασί τε καὶ ὀνόμασι, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὰ τὰ μέσα,
 μὴ μόνον ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς
 θείοις;

14

Τὸ ὑφειμένον λοιπόν καλῶς νοούμενον δὲν εἶναι κακόν· διότι τοῦτο συνάγεται ἀπὸ τοὺς λόγους τῶν θεολόγων, ὅπως μαρτυροῦν καὶ οἱ ἀντίθετοι. Ἄλλ' ὁ Βαρλαάμ ἐδέχθη τοῦτο κακῶς, ὅπως εἶπομεν, νομίσας αὐτὸ κτίσμα καὶ κατασκευάσας ἐκ τούτου τὴν θεοποιὸν δωρεάν καὶ χάριν τοῦ Πνεύματος, ἡ ὁποία ὡς οὔσα ἄκτιστος ἔχει καὶ τὴν προσηγορίαν τῆς θεότητος. Ἡμεῖς δὲ καλῶς ἐξελάβομεν τὴν λέξιν καὶ περιφανῶς ἐξηλέγξαμεν δι' αὐτῆς ἐκεῖνον δυσσεβήσαντα. Οἱ μαχόμενοι λοιπόν πρὸς ἡμᾶς διὰ τὴν λέξιν, καίτοι καλῶς ἐκλαμβάνομένην καὶ διευκρινιζομένην, εἶναι φανερόν ὅτι δυσανασχετοῦν διότι ἀπηλέγξαμεν τὸν Βαρλαάμ ὡς δυσσεβῆ, ἐπιχειροῦντα νὰ ὑποβιάσῃ εἰς κτίσμα τὴν θείαν δωρεάν καὶ χάριν τοῦ Πνεύματος. Εἶναι τὸ ἴδιον ὅπως τολμᾷ ὀλοφάνερα κάποιος, ὁ ὁποῖος ἀποφαίνεται ὅτι εἶναι κτιστὸν πᾶν τὸ καθ' οἰονδήποτε τρόπον ὑποδεέστερον καὶ δυσανασχετῆ ἔναντι τοῦ εἰπόντος ὑποδεέστερον κάτι ἄκτιστον, νὰ θίξῃ τὸν μέγαν Βασίλειον, διότι οὕτως ἀνήρεσεν οὗτος τὴν κακοδοξίαν τοῦ Εὐνομίου. Ἐὰν δὲ τὸ ὑποβεβηκὸς καὶ τὸ ὑφειμένον δὲν εἶναι κατὰ τίποτε σχεδὸν διάφορα, ἀναφαίνονται σαφῶς ὡς Βαρλααμίται καὶ Εὐνομιανοὶ ὅλοι οἱ ἀποδεχόμενοι ὅπωςδήποτε κτιστὸν τὸ ὑφειμένον καὶ ἀποκρούοντες νὰ ὑμνῶμεν τὸν Θεὸν μὲ τὰ ταπεινότερα ὀνόματα, θεοπρεπῶς βέβαια νοούμενα. Καὶ ὅμως ὁ μέγας ἱεροφάντης Διονύσιος λέγει, «θὰ εὔρωμεν τοὺς μυστικούς θεολόγους νὰ ὑμνοῦν τὰς θεαρχικὰς ἐκφαντορίας ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ φαινόμενα τιμιώτερα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ μέσα, οὔτε πάλιν ἀπὸ τὰ μέσα μόνον ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ τελευταῖα»²⁹. Ἄραγε λοιπόν εἰς τὰ πράγματα τὰ ἔσχατα καὶ ὑφειμένα, μᾶλλον δὲ καὶ τὰ μέσα, δὲν ἰσχύουν μόνον εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ θεῖα;

29. Περί οὐρανοῦ ἱεραρχίας 2, 4, 5, PG 3, 144CD.

15

Οὕτω γὰρ δὴ καὶ αὐτὸς ὁ μέγας αὐθις ἐν τοῖς περὶ
 τὰ γαθοῦ φησιν, ὡς ἡ διὰ πάντων φοιτῶσα παντελῆς ἀ-
 γαθότης ἐκτείνεται ἄχρι τῶν ἐσχάτων, τοῖς μὲν ὀλικῶς
 παροῦσα, τοῖς δὲ ὑφειμένως, ἄλλοις δὲ ἐσχάτως, ἀλλὰ
 5 καὶ κατὰ τὴν εἰς τὸ θεοειδὲς καὶ τὴν ἐκ Θεοῦ φωτοδο-
 σίαν ὑφειμένην καὶ προὔχουσαν κοινωνίαν τῶν κατη-
 ξιωμένων, ὡς ὁ αὐτὸς πάλιν ἀλλαχοῦ φησι. Τὸ τοίνυν
 ὑφειμένον τοῦ ἐσχάτου ὑπερκείμενόν ἐστιν. Ἄλλ' ἔστι
 κὰν τοῖς ἐσχάτοις καὶ αὐτοῖς τοῖς καθ' ἡμῶν πράγμασι
 10 τε καὶ ὀνόμασιν εὐρεῖν ὑψηλὰς καὶ θεοπρεπεῖς ἐννοίας
 τε καὶ θεωρίας. Εἰ δέ τις ἐκ τῶν ταπεινοτέρων τῆς θεο-
 λογίας τὸν Θεὸν οἶεται σμικρύνεσθαι καὶ τὴν τῶν οὐ-
 ρανῶν βασιλείαν ἀτιμᾶζεσθαι νομίσει, ὅτι μικρᾶ ζύμη
 καὶ κόκκῳ σινάπεως ἀπεικάζεται, καὶ ἀγροῖς δὴ τισι
 15 καὶ ἀμπελῶσι καὶ ἐστιατορίαις, ἧ καὶ τῆς Ἰησοῦ με-
 γαλειότητος τὸν ἀντικείμενον ὑπεραίρεσθαι, κατὰ τὸν θε-
 ολόγον Γρηγόριον, ὅτι ὁ μὲν ὄρος μέγα καλεῖται καὶ Λευι-
 ἄθαν καὶ κοσμοκράτωρ καὶ βασιλεὺς τῶν ἐν τοῖς ὕδα-
 σιν, ὁ δὲ ἄμνός καὶ σταγὼν καὶ μαργαρίτης καὶ τὰ τοι-
 20 αὔτα προσαγορεύεται, εἰ δὲ βούλει κατὰ μυστικωτέραν
 ἔτι θεορρημοσύνην καὶ σκώληξ, ἀλλ' οὐκ ἄνθρωπος, ἔ-
 στιν ἄρα κὰν τοῖς ἐσχάτοις καὶ ὑφειμένοις πράγμασι τε
 καὶ ὀνόμασι θεοπρεπεῖς καὶ ὑψηλὰς ἐννοίας καὶ θεωρίας,
 ὧν μὴ ἐφικνούμενος ὁ παρ' ἑαυτῷ σοφὸς οὗτος, ἀλλ'
 25 ἀδιάβατον ἔχων ἐπὶ τὰ κρείττω τὸ τῆς ψυχῆς λογιζό-
 μενον, «ἂ μὴ ἐώρακεν ἐμβατεύων εἰκῆ φυσιεύμενος ὑ-
 πὸ τοῦ νοῦς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ», πολλαῖς μὲν καὶ δειναῖς
 βλασφημίαις περιπίπτει προϊῶν, πολλαῖς δὲ κατεφθαρ-
 μέναις ἄλλως διανοίαις καὶ ἀνακολούθως ἐχούσαις πρὸς
 30 ἀλλήλας. Ὁ δὲ μὴ κακὸν μὲν, ἀκούσιον δ' αὐτῷ παν-

30. Περί θείων ὀνομάτων 4, 1, 23, PG 3, 693 - 697A.

31. Λόγος 39 εἰς τὰ ἅγια Φῶτα 16, PG 36, 353B.

32. Ψαλμ. 21. 6.

15

Πράγματι οὕτω λέγει ὁ ἴδιος πάλιν μέγας πατήρ εἰς τὰ κεφάλαια περὶ ἀγαθοῦ, ὅτι ἡ διὰ πάντων χωροῦσα τελεία ἀγαθότης ἐκτείνεται μέχρι τῶν ἐσχάτων³⁰. εἰς ἄλλους μὲν παροῦσα ὀλικῶς, εἰς ἄλλους δὲ ὑφειμένως, εἰς ἄλλους δὲ ἐσχάτως, ἀλλ' ἐπίσης καὶ κατὰ τὴν ὑφειμένην καὶ προέχουσαν κοινωνίαν τῶν κατηξιωμένων εἰς τὸ θεοειδὲς καὶ εἰς τὴν ἐκ Θεοῦ φωτοδοσίαν, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ἀλλαχοῦ. Τὸ ὑφειμένον λοιπὸν ὑπέρκειται τοῦ ἐσχάτου. Ἄλλ' εἶναι δυνατόν νὰ εὐρωμεν ὑψηλὰς καὶ θεοπρεπεῖς ἐννοίας καὶ θεωρίας καὶ εἰς τὰ ἔσχατα καὶ εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ ἰδικὰ μας πράγματα καὶ ὀνόματα. Ἐὰν δὲ φρονῆ κανεῖς ὅτι ὁ Θεὸς μικρύνεται ἀπὸ τὰ ταπεινότερα ὀνόματα τῆς θεολογίας καὶ νομίση ὅτι ἀτιμάζεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μὲ τὸ ὅτι παραβάλλεται πρὸς μικρὰν ζύμην καὶ κόκκον σινάπεως, μὲ ἀγρούς καὶ ἀμπελῶνας καὶ συνεστιάσεις, ἢ ὅτι ὁ ἀντικείμενος ἐξαίρεται ὑπὲρ τὴν μεγαλειότητα τοῦ Ἰησοῦ, διὰ νὰ ὀμιλήσωμεν κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, λόγῳ τοῦ ὅτι ἐκεῖνος μὲν καλεῖται μέγα ὄρος καὶ Λευιάθαν καὶ κοσμοκράτωρ καὶ βασιλεὺς τῶν ἐντὸς τῶν ὑδάτων, οὗτος δὲ προσαγορεύεται ἀμνὸς καὶ σταγῶν καὶ μαργαρίτης καὶ τὰ παρόμοια³¹, ἐὰν δὲ θέλης, κατὰ ἀκόμη μυστικωτέραν θεωρημοσύνην καὶ σκώληξ, ἀλλ' ὄχι ἄνθρωπος³², εἶναι ἄρα δυνατόν νὰ εὐρωμεν θεοπρεπεῖς καὶ ὑψηλὰς ἐννοίας καὶ θεωρίας εἰς τὰ ἔσχατα καὶ ὑφειμένα πράγματα καὶ ὀνόματα. Ὁ κατὰ τὸν ἑαυτὸν του δὲ σοφὸς οὗτος, μὴ ἐπιτυχάνων ταύτας, ἀλλ' ἔχων ἀκίνητον τὸ λογιστικὸν τῆς ψυχῆς πρὸς τὰ ἀνώτερα, «φυσιοῦμενος ἀπὸ τὴν σαρκικὴν σκέψιν του καὶ ἐπιβαίνων πραγμάτων τὰ ὅποια δὲν εἶδεν»³³, περιπίπτει ἐν συνεχείᾳ εἰς πολλὰς καὶ δεινὰς βλασφημίας, εἰς πολλὰς ἐπίσης κατεφθαρμένας ἄλλως ἐννοίας καὶ εὕρισκομένας εἰς ἀντίφασιν πρὸς ἀλλήλας. Ὅτι δὲ δὲν εἶναι μὲν κα-

33. Κολ. 2, 18.

τάπασι, καὶ ὡς ἀκούσιον αὐτῶ τοῖς ἐντευξομένοις τῶν
 εἰδότες ὑπὲρ οὗ ὁ λόγος οὐκ ἄκομψον, εἰ καὶ καταγέ-
 λαστον, ὅτι τὸ πλεῖστον αὐτῶ τῶν γεγραμμένων τὴν Ἄ-
 κινδύνου δόξαν καθαιρεῖ, ἄκοντος τοῦ γράφοντος καὶ
 5 ἄγνοοῦντος.

κόν, ἀλλ' εἶναι ἐντελῶς ἀκούσιον δι' αὐτόν, ὡς ἀκούσιον δὲ δέν εἶναι ἄσχημον διὰ τοὺς γνωρίζοντας περὶ τίνος ὁ λόγος ἐκ τῶν ἀναγνωστῶν του, μολονότι εἶναι καταγέλαστον, εἶναι ὅτι τὸ πλεῖστον μέρος τῶν γραπτῶν του καθαιρεῖ τὴν δοξασίαν τοῦ Ἀκινδύνου, χωρὶς νὰ τὸ θέλη και χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζη ὁ συγγραφεύς²⁴.

ΤΟΝ ΕΛΛΟΓΙΜΩΤΑΤΟΝ ΚΑΙ ΘΕΟΦΙΛΕΣΤΑΤΟΝ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΚΥΖΙΚΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΝ

ΕΡΩΤΗΣΑΝΤΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΚΙΝΔΥΝΟΥ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΕΙ ΤΟΙΣ ΤΟΥ ΒΑΡΛΑΑΜ ΕΚΕΙΝΟΥ ΣΥΜΒΑΙΝΕΙ
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΦΩΤΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΧΑΡΙΤΟΣ

1 Πυνθάνη περὶ τῶν Ἀκινδύνου συγγραμμάτων κατὰ
τοῦ φωτός τῆς χάριτος, εἰ συμβαίνει τοῖς τοῦ Βαρλαάμ.
Εὐ ἴσθι τοίνυν ὅτι καὶ συμβαίνει τοῦτοις καὶ ὑπερβαί-
νει ταῦτα τῇ δυσσεβείᾳ καὶ πρὸς ἐκεῖνα καὶ ἑαυτὰ τε-
5 λέως ἐστὶν ἀσύμβατα. Τοῦτο μὲν οὖν καὶ ἰδιαίτατον αὐ-
τῶν ἐστίν, ὅτι ἀστατεῖ αἰεὶ. Καὶ νῦν μὲν καθάπερ ἐν κῦ-
κλῳ διὰ τῶν ἀντικειμένων ἰόντα πολλὰκις περιέρχεται
εἰς τὸ αὐτό, οὐ κατὰ ἀπλήν τινα περιφορᾶν, ἀλλὰ κατὰ
διττὴν καὶ ἀντίθετον· νῦν δὲ καὶ τῆς περιφορᾶς ταύτης
10 ἐκτρεπόμενα κατὰ τοὺς πλάνητας, ἀπ' ἄλλου εἰς
ἕτερον βαδίζει, μᾶλλον δὲ παραπλησίως τοῖς ἐν ἔρ-
γοις, ὡς φασι, ποικίλμασι Δαιδάλου, καὶ μᾶλλον ἢ κατὰ
Στησίχορον ἐφ' ἑκάστου τῶν ἐν αὐτοῖς προβεβλημένων
πυκνάς τινὰς ἄδει παλινωδίας, τοῦτο πάντῃ ἀνόμοιον
15 ἔχοντα τοῖς εἰρημένοις, ὅτι ἀνίδρυτά ἐστι τελέως καὶ
οὐδαμῇ ἐστήρικται, βέβαιόν τι παρεχόμενα μηδ' ὀπω-
σοῦν· ἀλλ' οὐδ' ἐπὶ κόσμῳ καὶ ὠφελείᾳ δὴ τινὶ καὶ με-
τανοία λυσιτελεῖ περιστρέφεται τε καὶ ποικίλλεται, ἀλλ'

1. Ὑπόθεσις, ἢ ὁποία ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου διὰ τὸ μυθικὸν
πρόσωπον τοῦ Περσέως. Βλ. Ἡσιόδ., Ἄσπις Ἡρακλέους 216-218.

ΠΡΟΣ
 ΤΟΝ ΕΛΛΟΓΙΜΩΤΑΤΟΝ ΚΑΙ ΘΕΟΦΙΛΕΣΤΑΤΟΝ
 ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΚΥΖΙΚΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΝ

ΕΡΩΤΗΣΑΝΤΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΚΙΝΔΥΝΟΥ,
 ΑΝ ΣΥΜΦΩΝΟΥΝ ΜΕ ΤΑ ΤΟΥ ΒΑΡΛΑΑΜ ΕΚΕΙΝΟΥ
 ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΦΩΤΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΧΑΡΙΤΟΣ

1 Ἐρωτᾶς περὶ τῶν συγγραμμάτων Ἀκινδύνου κατὰ τοῦ φωτός τῆς χάριτος, ἂν συμφωνοῦν μὲ τὰ τοῦ Βαρλαάμ. Γνώριζε λοιπὸν καλῶς ὅτι καὶ συμφωνοῦν μὲ αὐτὰ καὶ ὑπερβαίνουν ταῦτα εἰς δυσσέβειαν, εἶναι δὲ καὶ πρὸς ἐκεῖνα καὶ πρὸς ἑαυτὰ τελείως ἀσύμφωνα. Τοῦτο βεβαίως εἶναι καὶ τὸ ἰδιαίτερον γνῶρισμά των, ὅτι ἀστατοῦν παντοτεινά. Καὶ ἄλλοτε μὲν βαδίζοντα διὰ τῶν ἀντικειμένων κυκλικῶς ἐπανέρχονται πολλάκις εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον, ὄχι μὲ ἀπλῆν περιφορὰν, ἀλλὰ μὲ διπλῆν καὶ ἀντίθετον· ἄλλοτε δὲ ἐκτρεπόμενα καὶ ἀπὸ αὐτῆν τὴν περιφορὰν, ὅπως οἱ πλανῆται, βαδίζουν ἀπὸ τὸ ἓν εἰς τὸ ἄλλο, μᾶλλον δὲ παραπλησίως πρὸς τὰ ποικίλματα τοῦ Δαιδάλου εἰς τὰς κατασκευάς, εἰς ἕκαστον τῶν ἐν αὐτοῖς ἀναπτυσσομένων προβλημάτων ψάλλουν συχνὰς παλινωδίας περισσότερον ἀπὸ τὸν Στησίχορον. Ἔχουν ὁμῶς τοῦτο ἐντελῶς ἀνόμοιον πρὸς τὰ μνημονευθέντα, ὅτι εἶναι τελείως ἀβάσιμα καὶ δὲν στηρίζονται πουθενά, καὶ δὲν παρέχουν καμμίαν ἀπολύτως βεβαιότητα· δὲν περιστρέφονται δὲ καὶ δὲν ποικίλλονται πρὸς κάποιαν κοσμιότητα ἢ ὠφέλειαν καὶ ἐπωφελεῆ μετάνοιαν, ἀλλὰ πρὸς ἀ-

ἐπ' ἀκοσμία καὶ λύμη περιττῇ τῆς ὑποκειμένης τοῖς τοιούτοις δόγμασι ψυχῆς.

2 Ἴνα δὲ μὴ καταψεύδεσθαι τοῦ ἀνθρώπου τὰ τοιαῦτα δόξωμεν, αὐτὰ σοι πέμπομεν συνειλοχότες τὰ ἐκείνου
5 ρήματα, δι' ὧν εἰς τὰς ἐναντίας δόξας πολυστρόφως στρέφεται, συγκρούσαντες μέντοι καὶ οἶον διακωδωνίσαντες αὐτὰ καὶ τὸ σαθρὸν οὕτω καὶ ἀπηχῆς πρὸς ἄλληλα διαδείξαντες αὐτῶν.

Διατείνεται τοίνυν οὗτος, μακρὰν τινα πλάττων ὡς
10 ἐπὶ συνόδου τὴν ὁμιλίαν, ἐντόνως ἀντιστῆναι τῷ Βαρλαάμ, οὐχ ὡς κατ' ἐξουσίαν ἀπλῶς συλλογιζομένῳ μόνον καὶ καινοφωνοῦντι μετρίως περὶ τοῦ θείου φωτός, ἀλλὰ καὶ ὡς κακουργοῦντι καὶ κακῶς φρονοῦντι καὶ βλασφημῶς καὶ κακοδόξως. Ἐπιμαρτυρεῖ δὲ καὶ τῷ Συνοδικῷ τό-
15 μῳ πᾶσαν ἀσφάλειαν καὶ ἀκρίβειαν, ὡς ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐξεταζομένῳ καὶ ἀνακαθαιρομένῳ. Φησὶ δὲ καὶ ὁ τόμος οὗτος ἐνιέρως καὶ ἐπισφαλῶς ἐπιβαλεῖν τοῖς περὶ τοῦ θείου φωτός τὸν Βαρλαάμ καὶ βλασφημῶς συγγράψασθαι καὶ κακοδόξως. Τί δὴ περὶ τούτου τοῦ φω-
20 τὸς εἰπῶν, βλασφημῶς καὶ κακοδόξως ἐκεῖνος εἶπε, κακουργήσας καὶ κακῶς φρονήσας καὶ ἐπισφαλῶς ἐπιβαλῶν; Οὐδὲν ἄλλο πάντως ἢ κτιστὸν εἶναι ἀποφηνάμενος, ἅτε ὄρατὸν ὀφθαλμοῖς γεγεννημένον σώματος καὶ προσπεσὸν διὰ τοῦ ἀέρος ὄψεσιν, ὡς ἐκεῖνος ᾤετο,
25 καὶ ὑποπεσὸν αἰσθητικῇ δυνάμει, καθάπερ ἐκείνου τε τὰ συγγράμματα καὶ ὁ Συνοδικὸς αὐτὸς πάλιν τόμος παρίστησι σαφῶς.

3 Ἐπεὶ δ' ἐναντίως ἔχει τὸ ἄκτιστον πρὸς τὸ κτιστόν, πλεῖστον ὅσον ὅτι μάλιστα διεστηκὸς καὶ μεταξὺ τῶν
30 ἐναντίον τούτων, οὐδ' ἂν οἱ τοὺς τραγελάφους πλάττοντες ἀναπλάσαιεν, περιφανῶς ἐστὶ καταφανές, ὡς ἡμεῖς

2. Ὁ Ἀκίνδυνος ἰσχυρίζετο ὅτι ἐπολέμησε τὰς δοξασίας τοῦ Βαρλαάμ δεχόμενος τὸν Συνοδικὸν τόμον. Ὁ Παλαμᾶς ἀποδεικνύει

κοσμίαν καὶ περιττήν φθοράν τῆς ψυχῆς ἢ ὅποια ὑπόκειται εἰς τοιαῦτα δόγματα.

2 Διὰ νὰ μὴ φανῆ δὲ ὅτι μὲ αὐτὰ ψευδολογοῦμεν κατὰ τοῦ ἀνθρώπου, συγκεντρώσαντες τὰ ἴδια τὰ λόγια ἐκείνου, διὰ τῶν ὁποίων γυρίζει πολυστρόφως εἰς τὰς ἀντιθέτους δοξασίας, θὰ σοῦ τὰ στείλωμεν, ἀφοῦ τὰ κτυπήσωμεν καὶ τρόπον τινὰ τὰ διακωδωνίσωμεν, δεικνύοντες οὕτω τὸ σαθρὸν καὶ ἀσύμφωνον αὐτῶν πρὸς ἄλληλα.

Ἰσχυρίζεται λοιπὸν οὗτος, κατασκευάζων μακρὰν ὁμιλίαν ὡς ἐνώπιον συνόδου, ὅτι ἀντιτίθεται εἰς τὸν Βαρλαάμ² ὄχι μόνον ἀπλῶς διότι ἐκεῖνος συλλογίζεται αὐτεξουσίως καὶ καινοφανεῖ ταπεινῶς περὶ τοῦ θείου φωτός, ἀλλὰ καὶ διότι κακουργεῖ καὶ καταφρονεῖ βλασφήμως καὶ κακοδόξως. Προσμαρτυρεῖ δὲ καὶ εἰς τὸν **Σ υ ν ο δ ι κ ὸ ν τ ὄ μ ο ν** πᾶσαν ὀσφάλειαν καὶ ἀκρίβειαν, ὡς ἐξετασθέντα καὶ καθαρθέντα ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Λέγει δὲ καὶ ὁ τόμος οὗτος ὅτι ἀνιέρως καὶ ἐσφαλμένως ἐπελήφθη τοῦ θέματος περὶ τοῦ θείου φωτός ὁ Βαρλαάμ καὶ βλασφήμως καὶ κακοδόξως συνέγραψεν. Τί δηλαδὴ εἰπὼν ἐκεῖνος περὶ τοῦ θείου τούτου φωτός, τὸ εἶπε βλασφήμως καὶ κακοδόξως, ἐπιληφθεὶς αὐτοῦ μὲ κακουργίαν, κακοφροσύνην καὶ πλάνην; Δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο πάντως παρὰ ὅτι ἀπεφάνθη ὅτι τοῦτο εἶναι κτιστὸν, καθ' ὅσον ἐγένεν ὀρατὸν μὲ ὀφθαλμοὺς σώματος καὶ ἔπεσεν εἰς βλέμματα διὰ τοῦ ἀέρος, ὅπως ἐνόμιζεν ἐκεῖνος, καὶ ὑπέπεσεν εἰς αἰσθητικὴν δύναμιν ὅπως παριστάνουν σαφῶς τόσον τὰ συγγράμματα ὅσον καὶ ὁ ἴδιος πάλιν ὁ **Σ υ ν ο δ ι κ ὸ ς τ ὄ μ ο ς**³.

3 Ἐπειδὴ τὸ ἄκτιστον εἶναι ἐνάντιον πρὸς τὸ κτιστὸν, πόση δὲ εἶναι ἡ μεγάλη ἀπόστασις μεταξύ τῶν ἐναντίων τούτων δὲν δύνανται νὰ τὸ φαντασθοῦν οὔτε οἱ πλάσσοντες τοὺς μύθους περὶ τραγελάφων, εἶναι ὀλοφάνερον, ὅτι

ὅτι ὁ Ἀκίνδυνος ἔχει τὰς αὐτὰς ἰδέας μὲ τὸν Βαρλαάμ.

3. Βλ. PG 151, 700 κ.έ.

ὑπὲρ τοῦ θείου φωτὸς ἀντικείμενοι τῷ Βαρλαάμ ἄκτιστον αὐτὸ δοξαζόμεν ἀσφαλῶς καὶ εὐσεβῶς, ὃ καὶ τὰ ἡμῶν αὐτῶν συγγράμματα παρίστησι καὶ ὁ Συνοδικὸς ἐπικυροῖ τόμος. Σὺν ἡμῖν οὖν ἀντιστῆναι τῷ Βαρλαάμ
 5 περὶ τοῦ φωτὸς ὁ Ἀκίνδυνος οὐμενοῦν ἡρέμα διατεινόμενος καὶ πολλὰ μεγαλαυχήσας, ὡς αὐτὸς παντὸς μᾶλλον τρόπαια στήσας, ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους κατ' ἐκείνου βλασφημοῦντος, εἴτ' οὐκ οἶδ' ὅπως κατὰ τῶν τροπαίων τούτων ὡς ἡττημάτων μεταξὺ λέγων μανικῶς καταφέρε-
 10 ται. Κατηγορεῖ γὰρ ἡμῶν αὐθις φανερώς, ὃ καὶ Βαρλαάμ ἐκεῖνος, ὅτι ἄκτιστον ἔφημεν τὴν ὄρατὴν ὀφθαλμοῖς γεγεννημένην ὅπως ὀπίσθην δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ γεγενῆσθαι ὄρατὴν ὅπως ὀπίσθην τὴν ἄκτιστον ἔφημεν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ τοῦτο οὐχ ἄπαξ ἢ δις εἰπῶν ἀπήλλα-
 15 ξεν, ἀλλὰ καταπεποίκιλται πᾶς ὁ λόγος τοῖς δυσὶ τούτοις, ὅτι τε διανέστη καὶ ἀντέστη καὶ νενίκηκε τὸν Βαρλαάμ εἰς τὸ φῶς ἐκεῖνο βλασφημοῦντα, καὶ ταῦτα μὴδὲ τῇ συνόδῳ τῆνικαῦτα παρῶν, ἀλλ' ἀποδρᾶς ἐπίτηδες, καὶ ὅτι μὴδὲν ὄρατὸν ὅπως ὀπίσθην γεγονός, κἄν ἀπορρήτως,
 20 ἄκτιστόν ἐστι, τᾶναντιώτατα διαρρήδην ἑαυτῷ προσμαοτυρῶν, καὶ τοῦτο πάντως ἔργῳ δῆλος ὢν κατηγορῶν ἡμῶν, ὅτι μὴ τὰς ἐναντιωτάτας δόξας περὶ τοῦ αὐτοῦ, καὶ ταῦτα τηλικούτου πράγματος, κεκτῆμεθα, καὶ ὅτι μὴ πρὸς ὃν ἀντειπεῖν βλασφημοῦντα προειλόμεθα, συμφω-
 25 νεῖν αὐθις ἀνεχόμεθα κατ' αὐτὴν τὴν ἐπ' ἐκκλησίας ὑφ' ἡμῶν ἐξεληλεγμένην βλασφημίαν.

4 Οὐκοῦν τὸ πολλάκις λέγειν τὸν Ἀκίνδυνον καὶ πολλὰ κτιστόν ἄπαν τὸ γεγονός ὄρατὸν ὅπως ὀπίσθην. κἄν ἀπορρήτως, ψεύστην ἀπελέγχει καὶ δυσσεβῆ ψεύστην

ἡμεῖς ἀντιτιθέμενοι εἰς τὸν Βαρλαάμ περὶ τοῦ θεοῦ φωτὸς τὸ θεωροῦμεν ἀσφαλῶς καὶ εὐσεβῶς ἄκτιστον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον παριστοῦν καὶ τὰ συγγράμματα ἡμῶν καὶ ἐπικυρώνει ὁ Συνοδικὸς τόμος⁴. Ὁ Ἀκίνδυνος λοιπὸν, διατεινόμενος ὅτι θὰ ἀντισταθῇ μαζί μας κατὰ τοῦ Βαρλαάμ περὶ τοῦ φωτός, ὄχι βέβαια μὲ ἡρεμίαν, καὶ μεγαλαυχήσας ὑπερβολικῶς ὡς δῆθεν αὐτὸς στήσας τροπαια περισσότερα ἀπὸ πάντα ἄλλον ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους κατὰ τῶν βλασφημιῶν ἐκείνου, ἔπειτα, ἀγνοῶ κατὰ ποίαν λογικὴν, καταφέρεται μὲ τὰ ἐν συνεχείᾳ μανιακῶς λεγόμενα κατὰ τῶν τροπαίων τούτων ὡς ἡττημάτων. Διότι μᾶς κατηγορεῖ πάλιν φανερῶς ὅ,τι καὶ ἐκεῖνος ὁ Βαρλαάμ, ὅτι ἐχαρακτηρίσαμεν ἄκτιστον τὴν γενομένην κατὰ κάποιον τρόπον ὁρατὴν μὲ ὀφθαλμοὺς δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ἰσχυρίσθημεν ὅτι ἐγένεν ὁρατὴ ὅπωςδῆποτε ἢ ἄκτιστος δόξα τοῦ Θεοῦ. Δὲν εἶπε δὲ τοῦτο ἅπαξ ἢ δῖς, καὶ ἔπειτα τὸ ἐγκατέλειψεν, ἀλλὰ ὅλος ὁ λόγος του ἐστολίσθη γύρω ἀπὸ τὰ δύο ταῦτα θέματα, πρῶτον ὅτι ἀνέστη καὶ ἀντέστη καὶ ἐνίκησε τὸν Βαρλαάμ, βλασφημοῦντα κατὰ τοῦ φωτός ἐκείνου, ἐνῶ μάλιστα δὲν ἦτο παρῶν τότε εἰς τὴν σύνοδον, ἀλλ' ἀπέδρασεν ἐπίτηδες καὶ δεύτερον ὅτι κανέν πρᾶγμα γενόμενον καθ' οἷονδῆποτε τρόπον ὁρατόν, ἔστω καὶ ἀπορρήτως, δὲν εἶναι ἄκτιστον. Οὕτως ἐδείκνυε φανερῶς τὰ ἐναντιώτατα εἰς ἑαυτὸν καὶ προδήλως εἰς τὴν πρᾶξιν κατηγορεῖ ἡμᾶς, διότι δὲν ἔχομεν τὰς ἐναντιωτάτας δοξασίας περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, καὶ μάλιστα τόσον σπουδαίου, καὶ ὅτι δὲν δεχόμεθα νὰ συμφωνήσωμεν πάλιν μὲ αὐτόν, πρὸς τὸν ὁποῖον προετιμήσαμεν νὰ ἀντεῖπωμεν ὡς βλασφημοῦντα, κατὰ τὴν βλασφημίαν του, ἢ ὁποῖα ἠλέγχθη ἀπὸ ἡμᾶς εἰς τὴν σύνοδον.

4 Ἐπομένως τὸ ὅτι λέγει ὁ Ἀκίνδυνος πολλάκις καὶ πολλαχῶς κτιστόν πᾶν τὸ ὅπωςδῆποτε γενόμενον ὁρατόν, ἔστω καὶ ἀπορρήτως, παρουσιάζει αὐτόν ψεύστην καὶ

μὲν ὅτι φησὶν ἀντιστῆναι πρῶτω, ὧ καὶ καθ' ὃ φαίνεται
 μέχρι τήμερον συνιστάμενος καὶ συμφωνῶν, δυσσε-
 βῆ δ' ὅτι κατ' ἐκείνον καὶ αὐτὸς εἰς τὸ φῶς ἐκείνο βλα-
 σφημεῖ, μηδὲ μετὰ τὴν συνοδικὴν ἐκείνου καταδίκην καὶ
 5 τὴν αὐτοῦ μετ' ἐκείνον καὶ τὰς μετὰ ταύτας τῶν οὕτω
 φρονούντων ἐγγράφους ἀποκηρύξεις τῶν κακῶς ἐγνω-
 σμένων μετὰμελον λαβῶν. Δῆλος δ' ἐστὶ κτιστὸν εἶναι
 τὸ φῶς τοῦτο κατασκευᾶζων καὶ φρονῶν, οὐ μόνον ἀπὸ
 τοῦ γράφειν, καὶ ταῦτ' οὐχ ἄπαξ, «ὡς οὐδὲν ὅπερ αὐτὸ
 10 τοῦτ' εἰς ὄρασιν ἔρχεται σωματικῶν ὀφθαλμῶν ὀπωσδή-
 ποτε ἄκτιστόν ἐστι, κἂν Μωϋσῆς κἂν Παῦλος ὁ εἰς τρί-
 τον οὐρανὸν ἀνελθὼν κἂν ἄγγελος ἢ ὁ τῆς θείας θεωρίας
 ἀπτόμενος», ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ πολλάκις καὶ διὰ πολλῶν
 ἐπιχειρεῖν δεικνύειν καὶ πολλαχοῦ τῶν λόγων ἀποφαίνε-
 15 σθαι, μόνην ἄκτιστον τὴν θείαν φύσιν, τὸ δὲ φῶς ἐκείνο
 μηδὲ φυσικὸν σύμβολον ἀνέχεσθαι καλεῖν, ἀλλ' ἄλλότρι-
 ον καὶ ἀπεσχοιτισμένον ἐκείνης παντελῶς, ὡς ὑπ' αὐ-
 τῆς κτιζόμενον. Διὸ καὶ κατηγορεῖ πάλιν καὶ αὐτὸς κατὰ
 τὸν Βαρλαάμ, ὡς δύο θεότητας λεγόντων τῶν ἄκτιστον
 20 αὐτὸ φρονούντων, γραφῶν· «θεότητα ἄκτιστον παρὰ τὴν
 θείαν φύσιν οὐ δέχεται τῆς εὐσεβείας ὁ λόγος». Καὶ προ-
 ἄγει κατ' αὐτῶν τό, «μιας θεότητος, ὧ οὗτοι, τὴν Τριά-
 δα ὁμολογήσατε», καὶ πάνθ' ὅσα τούτῳ παραπλήσια παμ-
 πληθῆ πολλαχόθεν ἐρανιζόμενος, οὐδὲ τοῦτο συνορῶν, ὡς
 25 τὰ τοιαῦτα κατὰ τῶν εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα διαιρούντων
 τὴν θεότητα τοῖς ἁγίοις εἴρηται πατράσιν.

5 Οὐκοῦν κατ' αὐτοῦ πρόκειται, τοῦ ταῦτα συνειλοχό-
 τος καὶ προενεγκόντος· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ νῦν αὖθις
 κατατέμνων εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὸν ἓνα Θεὸν καὶ
 30 δύο ποιούμενος ἐκφύλους θεότητας τὴν μίαν, τὴν μὲν

δυσσεβῆ· ψεύστην μὲν διότι ἰσχυρίζεται ὅτι κατὰ πρῶτον ἀντέστη κατ' αὐτοῦ μὲ τὸν ὁποῖον φαίνεται ὅτι μέχρι σήμερον συμπαρτάσεται καὶ συμφωνεῖ, δυσσεβῆ δὲ διότι καὶ αὐτὸς βλασφημεῖ κατὰ τοῦ φωτὸς ἐκείνου σύμφωνα μὲ ἐκείνον, δὲν μετεμελήθη δὲ διὰ τὰ κακῶς ἐκλαμβανόμενα μετὰ τὴν συνοδικὴν καταδίκην ἐκείνου, μετὰ τὴν κατοπινὴν καταδίκην αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, μετὰ τὰς μετέπειτα ἐγγράφους ἀποκηρύξεις κατὰ τῶν οὕτω φρονούντων. Εἶναι φανερὸν ὅτι κατασκευάζει καὶ φρονεῖ ὅτι τὸ φῶς τοῦτο εἶναι κτιστόν, ὄχι μόνον ἀπὸ τὸ γράφειν, καὶ μάλιστα ὄχι ἄπαξ, «ὅτι κανέν ἀπὸ ὅσα ἔρχονται εἰς ὄρασιν τῶν σωματικῶν ὀφθαλμῶν δὲν εἶναι ὅπωςδῆποτε ἄκτιστον, εἴτε Μωϋσῆς εἴτε Παῦλος ὁ ἀνελθὼν εἰς τρίτον οὐρανὸν εἴτε ἄγγελος εἶναι ὁ ἀπτόμενος τῆς θείας θεωρίας», ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι πολλάκις καὶ διὰ μακρῶν ἐπιχειρεῖ νὰ δείξη καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι εἰς πολλὰ σημεῖα τῶν λόγων του ἀποφαίνεται ὅτι μόνη ἄκτιστος εἶναι ἡ θεία φύσις, τὸ δὲ φῶς ἐκεῖνο νὰ μὴ δέχεται νὰ καλῆ οὔτε φυσικὸν σύμβολον, ἀλλὰ ξένον καὶ ἀπομακρυσμένον ἀπὸ ἐκείνην ἐντελῶς, ὡς κτιζόμενον ἀπὸ αὐτὴν. Διὸ καὶ κατηγορεῖ πάλιν καὶ αὐτὸς κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Βαρλαάμ τοὺς θεωροῦντας αὐτὸ ἄκτιστον ὡς λέγοντας δύο θεότητας, γράφων, «ὁ λόγος τῆς εὐσεβείας δὲν δέχεται ἄκτιστον θεότητα ἄλλην πέραν τῆς θείας φύσεως». Καὶ προβάλλει κατ' αὐτοῦ τὸ, «ὁμολογήσατε, ὦ οὔτοι, τὴν Τριάδα μιᾶς θεότητος», καθὼς καὶ ὅλα τὰ παραπλήσια μὲ αὐτό, ἐρανιζόμενος πλουσίως ἀπὸ πολλὰς πηγὰς, μὴ ἀντιλαμβανόμενος οὔτε τοῦτο, ὅτι τὰ τοιαῦτα ἐλέχθησαν ἀπὸ τοὺς ἀγίους πατέρας κατὰ τῶν δαιρῶντων τὴν θεότητα εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα.

5 Ἐπομένως ταῦτα προβάλλονται κατ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ὁ ὁποῖος συνέλεξε καὶ προέφερε ταῦτα· διότι οὗτος εἶναι ὁ κατατέμνων τῶρα πάλιν τὸν ἕνα Θεὸν εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα καὶ καθιστῶν δύο ἐκφύλους θεότητας τὴν

θείαν φύσιν ἄκτιστον θεότητα καλῶν, τὸ δὲ θεῖον φῶς,
 αὐτὴν τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, καθ' ἣν ἀπορ-
 ρήτως κοινωνεῖ τοῖς ἀξίοις ὁ Θεός, ἀποφαινόμενος θεό-
 τητα κτιστήν, καὶ πρὸς τούτῳ τὰς δυνάμεις τοῦ Θεοῦ,
 5 τὴν θελητικὴν καὶ ἐνεργητικὴν καὶ ἀπλῶς πᾶν τὸ δια-
 φέρον ὁπωσοῦν τῆς θείας φύσεως, οὐδὲ γοῦν τὸν θεῖον
 Μάξιμον λέγοντα δυσωπηθεῖς, «ὥσπερ ἡ θεία φύσις ἡ
 τρισυπόστατος ἄναρχος, ἄκτιστος, ἀπερινόητος, οὕτω
 καὶ τὸ ταύτης θέλημα», οὐκοῦν εἶχε τοῦτο καὶ ὁ Κύ-
 10 ριος. Ἀκίνδυνος οὖν ἐστὶν ὁ τὴν διθεῖαν νοήσας ἀλη-
 θῶς. Ἡμῖν δ' ἄκτιστον εἶναι καὶ τὴν θείαν φύσιν καὶ
 τὴν τῆς θείας φύσεως λαμπρότητα μεμνημένοις παρὰ
 τῶν πατέρων, πρὸς δέ, καὶ πᾶσαν δύναμιν τε καὶ ἐν-
 ἐργειαν θείαν, οὐδὲν τὸ προσιστάμενον μίαν προσκυνεῖν
 15 θεότητα. Καὶ γὰρ τὴν δύναμιν εἶπη τις θεότητα, κατὰ
 τὸν Νύσσης θεῖον Γρηγόριον ὃς φησιν, «ἡ θεία φύσις
 ἀφραστός τε καὶ ἀνεκφώνητος μένει, ὑπερβαίνουσα πᾶ-
 σαν τὴν διὰ φωνῆς σημασίαν, οὐκοῦν οὐχὶ φύσιν, ἀλ-
 λά τὴν θεατικὴν δύναμιν ἢ τῆς θεότητος προσηγορία
 20 παρίστησι», μία τῶν τριῶν προσώπων ἢ θεότης, μία
 γὰρ αὐτῶν ἢ δύνამις· καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς θείας
 φύσεως, ὡς καὶ ὁ πολὺς ἐν θεολογίᾳ φησὶ Γρηγόριος,
 «φῶς ἡ παραδειχθεῖσα θεότης ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῖς μα-
 θηταῖς», μία τῶν τριῶν προσώπων ἢ θεότης, «τούτων
 25 γὰρ», φησὶ, «πλοῦτος ἡ συμφυῖα καὶ τὸ ἐν ἕξαλμα τῆς
 λαμπρότητος»· καὶ τὴν φύσιν αὐτὴν, μία τῶν τριῶν
 προσώπων ἢ θεότης, ὡς καὶ ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος.
 ὅτι «καὶ φύσιν σημαίνει τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, κυρί-
 ως καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τὴν προσηγορίαν ἐφαρμόζε-
 30 σθαι ταύτην ἢ τῆς οὐσίας κοινότης συντίθεται· ἀλλ' ἐξ-
 ουσίας τινὸς εἴτε ἐποπτικῆς εἴτε ἐνεργητικῆς ἐνδειξιν

5. Ἔργα θεολογικὰ καὶ πολεμικά, PG 91, 268D.

6. Περί θεότητος Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, PG 46, 573D-576A.

7. Λόγος 40 εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα, PG 36, 364B-576A.

μίαν, καλῶν τὴν μὲν θείαν φύσιν ἄκτιστον θεότητα, τὸ δὲ θεῖον φῶς, αὐτὴν τὴν λαμπρότητα τῆς φύσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν κοινωνεῖ ὁ Θεός με τοὺς ἀξίους ἀπορρήτως, ἀποφαινόμενος θεότητα κτιστὴν. Πλὴν τούτου ἀποφαίνεται κτιστὰς τὰς δυνάμεις τοῦ Θεοῦ, τὴν θελητικὴν καὶ ἐνεργητικὴν καὶ γενικῶς πᾶν τὸ διαφέρον κάπως τῆς θείας φύσεως, χωρὶς νὰ σεβασθῆ οὔτε τὸν θεῖον Μάξιμον λέγοντα, «ὅπως ἡ θεία φύσις ἡ τρισυπόστατος εἶναι ἄναρχος, ἄκτιστος, ἀπερινόητος, οὕτω καὶ τὸ θέλημα ταύτης»⁵, ἄρα εἶχε τὸ θέλημα τοῦτο καὶ ὁ Κύριος. Δι' ἡμᾶς ὁμως, οἱ ὁποῖοι ἔχομεν διδαχθῆ ἀπὸ τοὺς πατέρας ὅτι εἶναι ἄκτιστος καὶ ἡ θεία φύσις καὶ ἡ λαμπρότης τῆς θείας φύσεως, προσέτι δὲ πᾶσα θεία δύναμις καὶ ἐνέργεια, δὲν ὑπάρχει κανὲν ἐμπόδιον νὰ προσκυνῶμεν μίαν θεότητα. Διότι, εἴτε τὴν δύναμιν εἶπη κανεῖς θεότητα, σύμφωνα με τὸν θεῖον Γρηγόριον Νύσσης ὁ ὁποῖος λέγει, «ἡ θεία φύσις μένει ἄφραστος καὶ ἀνεκφώνητος, ὑπερβαίνουσα πᾶσαν τὴν διὰ φωνῆς σημασίαν, ἐπομένως ἡ προσηγορία τῆς θεότητος δὲν παριστᾶ φύσιν, ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν»⁶, μία εἶναι τῶν τριῶν προσώπων ἡ θεότης, καθ' ὅσον μία εἶναι ἡ δύναμις αὐτῶν· εἴτε τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, ὅπως λέγει καὶ ὁ πολὺς εἰς τὴν θεολογίαν Γρηγόριος, «φῶς εἶναι ἡ παραδειχθεῖσα εἰς τοὺς μαθητὰς θεότης ἐπὶ τοῦ ὄρους», μία εἶναι τῶν τριῶν προσώπων ἡ θεότης, διότι, λέγει, «τούτων πλοῦτος εἶναι ἡ συμφυῖα καὶ ἡ ἐκπήδησις τῆς λαμπρότητος»⁷. εἴτε τὴν ἰδίαν τὴν φύσιν, μία εἶναι τῶν τριῶν προσώπων ἡ θεότης, ὅπως λέγει καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, ὅτι «καὶ ἂν σημαίνῃ φύσιν τὸ ὄνομα τῆς θεότητος, ἡ κοινότης τῆς οὐσίας ἐπιτρέπει νὰ ἐφαρμόζεται ἡ προσηγορία κυριολογικῶς καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ἀλλ' ἡ προσηγορία φέρει ἐνδειξιν ἐξουσίας εἴτε ἐποπτικῆς εἴτε ἐνεργητικῆς»⁸. διότι θεολο-

8. Ἐπιστολὴ 189 πρὸς Εὐστάθιον, Courtonne 2, 140. PG 32, 693D - 696A.

ἡ προσηγορία φέρει»· καὶ γὰρ ἓνα Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι, κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον φάναι, θεολογοῦμεν, μίαν ἔχοντα τὴν οὐσίαν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν καὶ ὅσα ἄλλα περὶ τὴν οὐσίαν θεωρεῖται θεολογούμενα καὶ ὑμνούμενα. Πᾶντα δ' ἐξῆς οὗτος ἀπαριθμησάμενος ὅσα περὶ τὴν οὐσίαν κατὰ τε θέσιν καὶ ἀφαιρέσιν θεολογεῖται, εἴτ' ἐπάγει περὶ τούτων λέγων· «οὐχ ἕκαστον οὐσία λέγεται, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν, ὡς ἐκ δύο καὶ πλειόνων ἐπὶ ἓν ἔχοντα τὴν ἀναφοράν, κατὰ
10 τὸ ἐπιμεριζόμενον, ὡς ἐμάθομεν, ἃ καὶ ἄθροισμα καὶ πλήρωμα λέγεται θεότητος κατὰ τὴν Γραφήν, καθ' ἐκάστην τῶν ἁγίων τριῶν ὑποστάσεων ἐπίσης θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα· πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ ἐμὰ ἐστι καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς».

8 10 Οὕτως ἡμεῖς μίαν προσκυνεῖν θεότητα παρελάβομεν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἀδιαφόρου παντάπασιν οὔσης τῆς θείας φύσεως καὶ τῶν περὶ αὐτὴν θεωρουμένων καὶ θεολογούμενων, ὡς ὁ Ἀκίνδυνός φησιν· οὐδ' ἕκαστον τῶν περὶ τὴν οὐσίαν τούτων οὐσίαν ὡς αὐτὸς φαμεν, μηδεμίαν
20 διάκρισιν εἰδότες θείας οὐσίας καὶ ἐξουσίας, λαμπρότητός τε καὶ θελήσεως καὶ δυνάμεως καὶ τῶν παραπλησίων, οὐδὲ ταῦτα πάντα ἢ συγχέοντες πρὸς ἀλληλα κακῶς ἢ τῆς μιᾶς καὶ ἀκτίστου θεότητος ὑπερορίζοντες καὶ τοῖς κτίσμασι συντάττοντες, εἶτα μίαν οὕτω λέγομεν
25 θεότητα κατὰ τὴν Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου δόξαν, ὡς εἶναι τὸν Θεὸν οὐσίαν μόνον, φυσικῆς δυνάμεως καὶ θελήσεως καὶ ἐνεργείας ἔρημον. Οὐ μὴν, ἀλλ' εἰ καὶ διενήνοχεν ἢ ἐξουσία τῆς οὐσίας, ὡς καὶ ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, ἢ τε θέλησις καὶ ἢ τῆς θείας φύσεως λαμ-
30 πρότης, καὶ ἀπλῶς ἢ δύναμις τῆς θείας φύσεως, ἀλλ' οὐκ ἔστι χωριστὴ τῆς θείας φύσεως ἢ τῆς φύσεως λαμ-

9. Μ. Ἀθανασίου, Εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν, PG 28, 920C. Λουκ. 15, 31. Ἰω. 10, 15, 17, 10.

γοῦμεν, διὰ νὰ ἐκφρασθῶμεν κατὰ τῶν μέγαν Ἄθανάσιον, ἓνα Θεὸν εἰς τρεῖς ὑποστάσεις, ἔχοντα μίαν τὴν οὐσίαν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν καὶ ὅσα ἄλλα ὑφίστανται θεολογούμενα καὶ ὑμνούμενα περὶ τὴν οὐσίαν. Ἀπαριθμήσας δὲ οὗτος μὲ τὴν σειρὰν ὅσα θεολογοῦνται περὶ τὴν οὐσίαν τόσον κατὰ θέσιν ὅσον καὶ κατ' ἀφαίρεσιν, ἔπειτα προσθέτει περὶ αὐτῶν· «ἕκαστον αὐτῶν δὲν λέγεται οὐσία, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν, ὡς δύο ἢ περισσότερα ἔχοντα τὴν ἀναφορὰν εἰς ἓν, κατὰ τὸ ἐπιμεριζόμενον, ὅπως ἐμάθομεν, τὰ ὅποια κατὰ τὴν Γραφήν λέγονται καὶ ἄθροισμα καὶ πλήρωμα θεότητος, παρατηρούμενα καὶ θεολογούμενα ἐξ ἴσου εἰς ἐκάστην τῶν ἀγίων τριῶν ὑποστάσεων· διότι ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ εἶναι ἰδικὰ μου καὶ ἔχω δοξασθῆ δι' αὐτῶν»⁹.

6 Οὕτω παρελάβομεν ἡμεῖς νὰ προσκυνῶμεν μίαν θεότητα, ἀλλ' ὄχι μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ θεία φύσις εἶναι ἐντελῶς ἀδιάφορος ἀπὸ τὰ περὶ αὐτὴν θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα, ὅπως λέγει ὁ Ἀκίνδυνος. Δὲν λέγομεν ἐπίσης, ὅπως αὐτός, οὐσίαν ἕκαστον τούτων τῶν περὶ τὴν οὐσίαν, διότι δὲν ἀναγνωρίζομεν καμμίαν διάκρισιν θείας οὐσίας καὶ ἐξουσίας, λαμπρότητος καὶ θελήσεως, δυνάμεως καὶ τῶν παραπλησίων. Οὔτε, συγχέοντες ὅλα αὐτὰ πρὸς ἄλληλα κακῶς ἢ ἀποσπῶντες ἀπὸ τὴν μίαν καὶ ἄκτιστον θεότητα καὶ συντάσσοντες αὐτὰ μὲ τὰ κτίσματα, ἔπειτα λέγομεν μίαν θεότητα κατὰ τὴν δοξασίαν Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου, οὕτως ὥστε ὁ Θεὸς νὰ εἶναι μόνον οὐσία, ἔρημος ἀπὸ φυσικὴν δύναμιν καὶ θέλησιν καὶ ἐνέργειαν. Ἄλλ' ὅμως, ἂν καὶ διαφέρει ἡ ἐξουσία τῆς οὐσίας, ὅπως λέγει καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, ἡ θέλησις καὶ ἡ λαμπρότης τῆς θείας φύσεως καὶ γενικῶς ἡ δύναμις τῆς θείας φύσεως, ἀλλὰ δὲν εἶναι χωριστὴ ἀπὸ τὴν θείαν φύσιν ἢ λαμπρότης καὶ δύναμις τῆς φύσεως· οὔτε εἶναι

10. Βλ. Ἐπιστολὴ 234 πρὸς Ἀμφιλόχιον, Deferrari 3, 372· PG 32, 868C κέε.

πρότης καὶ δύναμις οὐδ' ἓνι τῆς ἑτέρας τὴν ἑτέραν
 διαστήσαντα καταλαβεῖν τὴν λειπομένην τῆς ἑτέρας ἔ-
 ρημον. Ἄλλ' ὁ δύνάμιν ἢ λαμπρότητα βουλόμενος ἐπι-
 νοῦν, εὐθύς καὶ τὴν φύσιν ἧς ἑκάτερον τούτων, ἄχω-
 5 ρίστως συγκατενόησε, καὶ πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῶν θείων,
 ἐφ' ὧν κατὰ τοὺς θεοσόφους πατέρας αἱ ἐνώσεις τῶν
 διακρίσεων ἐπικρατοῦσι καὶ προκατάρχουσι, μήτ' ἀναι-
 ροῦσαι ταύτας μήτ' ἐμποδιζόμεναι παρὰ τούτων μηδέν.

7 Οὕτως ἡμῖν εἷς Θεὸς ἐν μιᾷ θεότητι· καὶ γὰρ «ἄλ-
 10 λο μὲν θέλων καὶ θέλησις καπὶ Θεοῦ», κατὰ τὸν μέγαν
 θεολόγον Γρηγόριον, ταῦτό δ' εἰπεῖν «ἄλλο ἐνεργῶν καὶ
 ἄλλο ἐνέργεια», κατὰ τὸν ἐκ Δαμασκοῦ θεορρήμονα· τὸ
 μὲν γὰρ ὁ κινούμενος, τὰ δ' ὅλον ἢ κίνησις· ἄλλ' οὐ διὰ
 τοῦτο καὶ χωριστὰ. Πῶς γὰρ ἂν τις διαστήσειε τοῦ κι-
 15 νουμένου τὴν κίνησιν; Ἄλλ' οὐδὲ τὸ μὲν κτιστὸν τὸ δὲ ἄ-
 κτιστον· πῶς γὰρ τὰ μὴ χωριστὰ, μηδὲ νῶ γοῦν λη-
 φθῆναι χωριστῶς δυνάμενα; Τί οὖν, ὅτι ἄκτιστα ἀμφο-
 τερα, οὐχ εἷς Θεός; Ἡ σύνθετος ἐκ τούτων εἶπερ εἷς;
 Τίς ποτ' ἄρα μερισμὸς ἢ σύνθεσις κινουμένου τε καὶ
 20 κινήσεως; Καὶ ταῦτα κινήσεως θεοπρεποῦς, καθ' ἣν
 οὐδεμία γίνεται πρόσληψις τε καὶ ἀφαίρεσις; Ἡ τὸ
 ταῦτ' εἰδέναί καὶ τοῖς ἀντιλέγουσι τοῖς ταῦτα λέγουσι
 πατρᾶσιν ἀντικεῖσθαι, συντιθέναί ἢ μερίζειν ἐστίν; Ὀν-
 τως οὐ μόνον ἀμυήτου τὰ θεῖα τοιαῦτα συνάγειν ἐκ τοι-
 25 ούτων, ἀλλ' οὐδὲ τὴν καθ' ἡμᾶς μετρίως γοῦν ἐπεσκεμ-
 μένου φύσιν, ὃς καὶ τῷ λέγειν ἄκτιστον ἐκεῖνο τὸ φῶς,
 ἀλλ' οὐ καθ' ἑαυτό, καὶ τοῖς τῶν ἀποστόλων ὀφθαλμοῖς
 ὄρατὴν ἐπ' ὄρους γενέσθαι τὴν ἄκτιστον δόξαν, ἀλλ' οὐ
 καθ' ἑαυτήν, ἀλλ' ὡς ὑπὸ τῆς ἀκτίστου δόξης κτισθεῖ-
 30 σαν, κτιστὸν εἶναι φανερῶς τὸ θεῖον φῶς δεικνυσιν οἱ-

11. Διον. Ἀρεοπαγίτου, Περί θείων ὀνομάτων 1, 11, PG 3, 652A.

δυνατὸν διασπάσας τὴν μίαν τῆς ἄλλης νὰ καταλάβῃ κανεῖς τὴν ἀπομείνασαν χωρὶς τὴν ἄλλην. Ἄλλ' ὁ φέρων εἰς τὸν νοῦν του δύναμιν ἢ λαμπρότητα, εὐθύς ἀμέσως συγκατανοεῖ ἀχωρίστως καὶ τὴν φύσιν τῆς ὁποίας εἶναι ἕκαστον ἐξ αὐτῶν, πολὺ περισσότερον μάλιστα ἐπὶ τῶν θείων, ἐπὶ τῶν ὁποίων κατὰ τοὺς θεοσόφους πατέρας ἐπικρατοῦν καὶ προεξάρχουν αἱ ἐνώσεις τῶν διακρίσεων¹¹, μήτε ἀφαιροῦσαι ταύτας μήτε ἐμποδιζόμεναι ἀπὸ αὐτὰς κατὰ γίποτε.

7 Οὕτω δι' ἡμᾶς εἶναι εἷς Θεὸς εἰς μίαν θεότητα διότι «ἄλλο μὲν θέλων καὶ ἄλλο θέλησις ἐπὶ Θεοῦ», κατὰ τὸν μέγαν θεολόγον Γρηγόριον¹², ἦτοι «ἄλλο ἐνεργῶν καὶ ἄλλο ἐνέργεια», κατὰ τὸν ἐκ Δαμασκοῦ θεωρητή¹³. διότι τὸ ἓν εἶναι ὁ κινούμενος, τὰ δὲ ἄλλα ἢ κινήσεις τρόπον τινά, ἀλλὰ δὲν εἶναι διὰ τοῦτο χωριστά. Πῶς θὰ ἠδύνατο κανεῖς νὰ ἀποσπάσῃ τὴν κίνησιν ἀπὸ τὸν κινούμενον; Ἄλλὰ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν δὲν εἶναι τὸ μὲν ἓν κτιστὸν τὸ δὲ ἄλλο ἄκτιστον διότι πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συμβαίνη τοῦτο εἰς τὰ μὴ χωριστά καὶ μὴ δυνάμενα νὰ νοηθοῦν χωριστά; Τί λοιπόν; Ἐπειδὴ καὶ τὰ δύο εἶναι ἄκτιστα, δὲν εἶναι εἷς Θεός; Ἡ, ἂν εἶναι εἷς, θὰ εἶναι σύνθετος ἐκ τούτων; Ποῖος μερισμὸς λοιπόν ἢ σύνθεσις κινουμένου καὶ κινήσεως ὑπάρχει; Καὶ μάλιστα κινήσεως θεοπρεποῦς, κατὰ τὴν ὁποίαν καμμία πρόσληψις καὶ ἀσάφεια δὲν γίνεται; Ἡ τὸ νὰ γνωρίζωμεν ταῦτα καὶ νὰ ἀντιτασώμεθα εἰς τοὺς ἀντιλέγοντας πρὸς τοὺς πατέρας οἱ ὁποῖοι λέγουν ταῦτα, σημαίνει σύνθεσιν ἢ μερισμόν; Ὅντως τὸ νὰ συνάγῃ κανεῖς τοιαῦτα ἀπὸ τοιαῦτα εἶναι ἴδιον ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι μόνον ἀμήτητος εἰς τὰ θεία, ἀλλὰ δὲν ἔχει κατανοήσει οὔτε τὴν ἰδικὴν μας φύσιν, ἔστω καὶ μετρίως, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ νὰ λέγῃ ὅτι εἶναι ἄκτιστον ἐκεῖνο τὸ φῶς ἀλλ' ὄχι καθ' ἑαυτὸ ὑπάρχον, καὶ ὅτι ἡ ἄκτιστος δόξα ἐγένεν εἰς τὸ ὄρος ὀρατὴ ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀποστόλων, ὄχι καθ' ἐ-

12. Λόγος 29 (Θεολογικός 3), 6, J. Barbel, σ. 138. PG 36. 81B

όμενος, ὑπ' ἀνοίας ἄκρας, οἰκειότερον δ' εἰπεῖν δυσσε-
 βείας, εἰς τὸ καὶ τὰ κτίσματα λέγειν ἄκτιστα συνελαυ-
 νόμενος. Τίς γάρ ποτε τὸν οὐρανὸν ἢ τι ἄλλο τῶν τοι-
 ούτων εἶπεν ἄκτιστον, διότι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκτίσθη καὶ
 5 τὴν δόξαν καταγγέλλει τοῦ Θεοῦ; Διότι γὰρ ἐκτίσθη πα-
 ρὰ τοῦ Θεοῦ, κτιστόν, ἀλλ' οὐκ ἄκτιστον, λέγεται, κἂν
 οὐρανὸς κἂν δόξα κἂν ὃ τι ποτέ τις εἶπη. Τί δ' ἄλλο
 καὶ ὁ Βαρλαάμ ἔλεγεν ἐκεῖνος ἢ ὅτι ἐκτίσθη παρὰ τῆς
 ἀκτίστου δόξης ἐκεῖνο τὸ φῶς, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖθεν ἀπορ-
 10 ρήτως ἤστραψεν; Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος πάλιν· «ἀλλ' οὐκ ἂν
 εἶδον οἱ ἀπόστολοι τὴν δόξαν ἐκείνην, εἰ μὴ διὰ τοῦ λυ-
 τοῦ σώματος». Πῶς οὖν ἐκεῖνοι διὰ τοῦ δεσποτικοῦ σώ-
 ματος ἐν Θαβῶρ τὴν δόξαν εἶδον; Εἰ μὲν ὡς ὁρῶντες
 μὲν τὸ σῶμα, συνημμένην δὲ τούτῳ ταύτην, κεκρυμμέ-
 15 νην οὖσαν τεκμηρίοις τισὶ μανθάνοντες, οὐκ ἐν Θαβῶρ
 εἶδον οὐδ' οἱ τρεῖς μόνον οὐδ' ὁ τῶν ἀποστόλων μόνον
 χορός, ἀλλὰ πάντες οἱ τηνικαῦτα πεπιστευκότες. Εἰ δὲ
 κατὰ τὸ ἐπ' Ἐκκλησίας ἱερὸν ἄσμα τὴν κεκρυμμένην
 ἀστραπὴν ὑπὸ τὴν δεσποτικὴν ἐκείνην σὰρκα τῆς οὔσι-
 20 ῶδους τοῦ Χριστοῦ καὶ θείας εὐπρεπείας εἶδον ἀπορρη-
 τως ἐφανεῖσαν ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐκείνης, αὐτὴν ἐκει-
 νην εἶδον τὴν ἀθέατον θεϊκὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ, ὡς
 καὶ ὁ Χρυσόστομος θεολόγος φησὶν· «εἰ καὶ ἀμυδρῶς,
 ἵνα μὴ σὺν τῇ ὁράσει καὶ τὸ ζῆν ἀπολέσωσιν». Ὁ δὲ
 25 Ἀκίνδυνος προῖων ἐν τοῖς αὐτοῦ συγγράμμασι καὶ πα-
 ραινεῖ μὴ δεῖν ἐκλαμβάνειν τὰ εἰς τὴν θείαν μεταμόρ-
 φωσιν τοῖς ἁγίοις ἐγκώμια εἰς τὸ δεῖξαι ἄκτιστον θεό-
 τητα καὶ τὸ κατ' ἐκείνην φῶς.

8 Ἄρ' οὖν οὐκ ἀριδηλότατα κτιστὴν τοῦτο θεότητᾶ
 30 φησιν; Ἀλλὰ στρέφεται πάλιν ὁ λόγος ὡσπερ πῶ-

14. Κόθισμα τῆς 6ης Αὐγούστου μετὰ τὸν πολυέλεον μὴ χρησιμο-
 ποιούμενον.

15. Βλ. Ὁμιλία 56 εἰς Ματθαῖον 4, PG 58, 554.

αυτήν ἀλλ' ὡς κτισθεῖσα ἀπὸ τὴν ἄκτιστον δόξαν, δεικνύει ὅτι θεωρεῖ τὸ θεῖον φῶς φανερώς κτιστόν, ὠθούμενος ἀπὸ ἄκραν ἀνοησίαν, ἢ μᾶλλον δυσσέβειαν, εἰς τὸ νὰ λέγη καὶ τὰ κτίσματα ἄκτιστα. Πράγματι ποῖος ποτέ εἶπε τὸν οὐρανὸν ἢ κάτι ἄλλο τῶν τοιοῦτων ἄκτιστον, διότι ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ καταγγέλλει τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ; Διὰ τὸν λόγον ὅτι ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λέγεται κτιστόν, ἀλλ' ὄχι ἄκτιστον, εἴτε οὐρανός εἴτε δόξα εἴτε ὅ,τιδήποτε ἄλλο ἀναφέρωμεν. Τί ἄλλο δὲ ἔλεγε καὶ ὁ Βαρλαάμ ἐκεῖνος παρὰ ὅτι τὸ φῶς ἐκεῖνο ἐκτίσθη ἀπὸ τὴν ἄκτιστον δόξαν, ἀλλὰ δὲν ἤστραψεν ἀπὸ ἐκεῖ ἀπορρήτως; Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος πάλιν, «ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο οἱ ἀπόστολοι νὰ ἴδουν τὴν δόξαν ἐκείνην παρὰ μόνον διὰ τοῦ διαλυτοῦ σώματος». Πῶς λοιπὸν εἶδον ἐκεῖνοι τὴν δόξαν διὰ τοῦ δεσποτικοῦ σώματος εἰς τὸ Θαβώρ; Ἐὰν μὲν τὴν εἶδον ὡς βλέποντες μὲν τὸ σῶμα, αὐτὴν δὲ ὡς συνημμένην μὲ αὐτό, ἀντιλαμβανόμενοι ὅτι εἶναι κρυμμένη εἰς κάποια σημεῖα, δὲν τὴν εἶδον μόνον εἰς τὸ Θαβώρ οὔτε μόνον οἱ τρεῖς οὔτε μόνον ὁ χορὸς τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ ὅλοι οἱ τότε πιστεύσαντες. Ἐὰν δὲ, κατὰ τὸ ψαλλόμενον εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἱερὸν ἄσμα, εἶδον τὴν ὑπὸ τὴν δεσποτικὴν ἐκείνην σάρκα κρυμμένην ἀστραπὴν τῆς οὐσιώδους καὶ θείας εὐπρεπείας τοῦ Χριστοῦ¹⁴, ἀπορρήτως ἐκφανεῖσαν ἀπὸ τὴν σάρκα ἐκείνην, εἶδον αὐτὴν ταύτην τὴν ἀθέατον θεϊκὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ, ὅπως λέγει καὶ ὁ Χρυσόστομος θεολόγος· «ἂν καὶ ἀμυδρῶς, διὰ νὰ μὴ χάσουν καὶ τὴν ζωὴν μαζὶ μὲ τὴν ὄρασιν»¹⁵. Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος, προχωρῶν εἰς τὰ συγγράμματά του παραινεῖ νὰ μὴ λαμβάνωμεν τὰ ὑπὸ τῶν ἀγίων ἐγκώμια εἰς τὴν θεῖαν μεταμόρφωσιν, ὡς ἀποδείξεις διὰ τὸ ἄκτιστον τῆς θεότητος καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν φωτός.

8

Ἄραγε λοιπὸν δὲν λέγει φανερώτατα τοῦτο κτιστὴν θεότητα; Ἀλλὰ ὁ λόγος του συστρέφεται πάλιν ὡς ὁ

λος καὶ τὴν νύσσαν, πονηροτέραν μέντοι τῆς προτέρας μακρῶ, καθάπερ μὴ λογικόν τινα τρέχων διάυλον μηδ' ὑπ' ἔμφρονος ἠνιοχοῦμενος νοῦ καὶ συμφερόντως μεταφερόμενος, ἀλλ' ὑπὸ κατηλογημένης ὡς ἄληθῶς καὶ νεα-
 5 νικῆς ἄγαν ἀπονοίας τοῦ διὰ τὸν φθόνον ἀρχεκάκου Βελίαρ. Ὁ γὰρ ἐκ τοῦ ἀντιστήναι καὶ διαπτύσαι, ὡς αὐτὸς γράφει, τὰ τοῦ Βαρλαάμ περὶ τούτου τοῦ φωτός, ἄκτιστον αὐτὸ δεικνύς, καὶ διὰ τοσοῦτων αὐθις δι' ὄσων ὑπέδειξεν ὁ λόγος κτιστὸν αὐτὸ ἀποφαινόμενος εἶναι, πά-
 10 λιν δι' ἄλλων οὐκ ὀλίγων ἄκτιστον αὐτὸ κατασκευάζει καὶ οὐχ ὅπως ἄκτιστον, ἀλλ' αὐτὴν εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ τοῦτ' ἐπιχειρεῖ δεικνύναι, γράφων· «οὐδεὶς ὁμολογούμενος θεολόγος κοινὸν ἐκεῖνο τὸ φῶς καὶ τοῖς ἄλλοις ἐδίδαξε, κἂν εἰς ἄκραν τις Θεοῦ θεωρίαν ἀνέλθη,
 15 ἀλλ' ἐπὶ τῶν θείων ἀποστόλων ἐμαρτύρησαν μόνον· ὁ τοίνυν οὐχ ὄραται, κἂν εἰς ἄκραν τις ἀνέλθη θεωρίαν, καὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ, τί ἄλλο ἢ ἡ θεία φύσις ἐστίν»; Ἄλλ' ὡς μὲν κοινὸν τῶν ἁγίων ἐστὶ τὸ μέγα ἐκεῖνο καὶ ἀπόρρητον θέαμα, κοινὸν βραβεῖον ὃν τῶν ὡς ἄληθῶς Χρι-
 20 στιανῶν ἀπάντων, καὶ τοῦτ' αὐτὸ κοινῇ πᾶσιν ἀνωμολόγηται τοῖς ὁμολογουμένοις θεολόγοις διὰ πλειόνων ἐν τῷ πέμπτῳ λόγῳ τῶν ἡμῖν πρὸς τὰ τούτου συγγράμματα πεπονημένων ἀριδῆλως ἐπιδείκνυμεν. Ἐνταῦθα δ' οὗτος μηδὲν μελλήσας εἰς τοῦναντίον εὐθύς αὐθις περι-
 25 γει τὸν λόγον, «ἀλλ' ἐπὶ τῶν θείων», λέγων, «ἀποστόλων ἐμαρτύρησαν μόνων, καὶ τούτων θείας γενομένης συγκαταβάσεως», συγκατάβασιν λέγων, οὐχ ὡς ὁ Χρυσόστομος πατήρ, ὃς φησι «τεθεῶσθαι τοὺς ἀποστόλους ἐν Θαβῶρ τὴν ἄθέατον θεϊκὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ, οὐχ
 30 ὅση τις ἦν, ἀλλ' ὅσον ἠδύναντο χωρεῖν». Οὗτος δὲ διὰ

16. Ὅνομα τῶν σπηλῶν ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ περὶ τὰς ὁποίας ἐστρέφοντο τὰ ὄρματα ἢ τῶν πασσάλων τοῦ ἀλωνίου.

17. Βλ. Ὁμιλία 56 εἰς Ματθαῖον 4, PG 58, 554.

πῶλος περί τὸν πάσσαλον¹⁶, πολὺ πονηρότερον ἀπὸ προηγουμένως, ὡς μὴ τρέχων λογικὸν δίαυλον καὶ μὴ ἥνιοχούμενος ἀπὸ σώφρονα νοῦν καὶ μεταφερόμενος κατὰ τὸ συμφέρον ἀλλὰ ἀπὸ πράγματι παράλογον καὶ νεανικωτάτην ἀφροσύνην λόγῳ τοῦ φθόνου τοῦ ἀρχεκάκου Βελίαρ. Διότι αὐτὸς ὁ ὁποῖος δεικνύει ἄκτιστον τὸ φῶς τοῦτο ἀπὸ ἀντίθεσιν καὶ κατάρριψιν τῶν τοῦ Βαρλαάμ περὶ αὐτοῦ διακηρυσσομένων, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος, καὶ διὰ τόσων ἐπιχειρημάτων ὅπως ἀπέδειξεν ἡ διαπραγμάτευσίς μας ἀποφαίνεται αὐτὸ πάλιν κτιστόν, δι' ἄλλων ὄχι ὀλίγων κατασκευάζει αὐτὸ ἐκ νέου ἄκτιστον, καὶ μάλιστα ὄχι ὅπως ὅπως ἄκτιστον, ἀλλ' ἐπιχειρεῖ νὰ δείξη ὅτι εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, γράφων· «κανεῖς παραδεδεγμένος θεολόγος δὲν ἐδίδαξεν ὅτι ἐκεῖνο τὸ φῶς εἶναι κοινὸν μετὰ ἄλλα, ἀκόμη καὶ ἂν ἀνέλθη κανεῖς εἰς ἄκραν θεωρίαν Θεοῦ, ἀλλὰ ἐμαρτύρησαν τοῦτο μόνον εἰς τὴν περιπτῶσιν τῶν θείων ἀποστόλων· αὐτὸ λοιπὸν τὸ ὁποῖον δὲν βλέπεται, ἀκόμη καὶ ἂν ἀνέλθη κανεῖς εἰς ἄκραν θεωρίαν, καὶ μάλιστα τοῦ Θεοῦ, τί ἄλλο εἶναι παρὰ ἡ θεία φύσις;». Ἄλλ' ὅτι μὲν τὸ μέγα καὶ ἀπόρρητον ἐκεῖνο θέαμα εἶναι κοινὸν εἰς τοὺς ἀγίους, ὡς κοινὸν βραβεῖον ὅλων τῶν ἀληθινῶν Χριστιανῶν, καὶ ὅτι τοῦτο ἔχει γίνεαι δεκτὸν ἀπὸ τοὺς παραδεδεγμένους θεολόγους ἀποδεικνύομεν περιφανῶς διὰ μακρῶν εἰς τὸν πέμπτον λόγον τῶν Ἀντιρρητικῶν τοὺς ὁποῖους ἐγράψαμεν πρὸς τὰ συγγράμματα τούτου. Χωρὶς νὰ καθυστερήσῃ δὲ καθόλου ἐδῶ στρέφει εὐθύς ἀμέσως πάλιν τὸν λόγον πρὸς τὸ ἀντίθετον, λέγων, «ἀλλ' ἐπὶ τῶν θείων ἀποστόλων ἐμαρτύρησαν μόνων, καὶ τούτων κατὰ γενομένην θείαν συγκατάβασιν», τὴν συγκατάβασιν ἐννοῶν ὄχι ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος πατήρ, «ὅτι οἱ ἀπόστολοι εἶδον εἰς τὸ Θαβῶρ τὴν ἀθέατον θεϊκὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ, ὄχι ὅσον μεγάλη ἦτο, ἀλλ' ὅσον ἠδύναντο νὰ χωρέσουν»¹⁷. Οὗτος διὰ τῆς συγκαταβάσεως ἐπιχειρεῖ νὰ παρουσιάσῃ κτιστὴν πά-

τῆς συγκαταβάσεως κτιστὴν αὐτὴν ἐκείνην τὴν δόξαν ἀποφραίνειν ἐγχειρεῖ, καὶ δῆλον ἐκ τῶν ἐπιφερομένων ἐφεξῆς αὐτῷ προσγράφει γάρ, «ἐπεὶ ἐναντιοῖντο ἂν ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις οἱ θεολόγοι μηδενὶ δυνατὸν εἶναι ἄλλως ἰδεῖν τὸν Θεὸν ἢ ἀπὸ τῶν κτισμάτων ἰσχυριζόμενοι, 5 καὶ ἂν Μωϋσῆς τις ἢ καὶ Παῦλος ὁ εἰς τρίτον οὐρανὸν ἀναβάς καὶ ὑπὲρ ἐκεῖνον ἔτι ἀγγελικῆς τυχῶν ἢ ἀρχαγγελικῆς στάσεώς τε καὶ τάξεως». Τί μὲν οὖν οἱ θεολόγοι περὶ τούτου δισχυρίζονται καὶ τίς ἡ σημασία τοῦ 10 ἰδεῖν ἐν τοῖς τοιούτοις, καὶ ὅτι τό, «Θεὸν οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε», καὶ «ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων οὐδὲ ἰδεῖν δύναται», καὶ τὰ τοιαῦτα, τὸ κατ' οὐσίαν καὶ αὐτοῖς τοῖς ἁγίοις ἀνέκφαντον τοῦ Θεοῦ παρίστησιν ἐν τε τοῖς πρὸς Βαρλαάμ καὶ τῷ τρίτῳ καὶ πέμπτῳ λόγῳ τῶν 15 ἐξενηνεγμένων ἡμῖν πρὸς τὰ τοῦ Ἀκινδύνου συγγράμματα τρανότατα διαδείκνυται. Σὺ δ' ὄρα πάλιν, τῶν ἐφ' ἡμῶν σοφῶν ἐρχιερέων ἀκροθίνιον, ἀπὸ τῶν αὐτοῦ λόγων τὴν εἰς τὰναντιώτατα περιτροπὴν αὐτοῦ. Τί γὰρ φησι τοῖς αὐτῷ νῦν εἰρημένοις ἐφεξῆς; «Οἱ δὲ τῶν ἀγίων πατέρων παντὸς ὡς φῶς ἢ ὡς πῦρ ἢ ὡς ἄλλο τι 20 μορφοῦντος τὸν νοῦν τῶν θεωρητικῶν ἀποτρέποντες τοὺς θείας ἐπιφανείας ἐφιεμένους, οὐκ ἠπίστατο τὴν ἐν τῷ ὄρει, ἐν ᾧ μετεμορφώθη, τοῦ Κυρίου λαμπρότητα; Πῶς οὖν ταῦτα εἰπόν τε καὶ ὑπέθεντο; Ἄλλ' ὡς ἔοικεν, ἕτερος ὁ λόγος ἐκείνου τοῦ μυστηρίου καὶ ἄλλος 25 ὁ τῆς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων θεωρίας καὶ θεολογίας ὠντινωνοῦν ἀπάντων».

9 Εἰ τοίνυν ἡ ἐν Θαβῶρ θεωρία τοῦ φωτός ἐκείνου ἑτέρα παρὰ τὴν ἀπάντων ὠντινωνοῦν ἀνθρώπων ὡς ὑπεξηρημένη, καὶ Παῦλος ἄρα καὶ ὁ λοιπὸς τῶν δώδεκα 30 χορὸς πλὴν ἐκείνων τῶν τριῶν ἀθέατοι διὰ τέλους ὑπῆρξαν ἐκείνου τοῦ φωτός, ὁ κτιστὸν εἶναι δισχυρίζε-

λιν τὴν δόξαν ἐκείνην, καὶ τοῦτο εἶναι φανερόν ἀπὸ τὰ εἰς τὴν συνέχειαν παρατιθέμενα· διότι προσθέτει, «ἐπειδὴ οἱ θεολόγοι θὰ ἐναντιώνοντο εἰς ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους ἰσχυριζόμενοι ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἴδῃ κανεὶς ἄλλως τὸν Θεὸν παρὰ μόνον ἀπὸ τῶν κτισμάτων, εἴτε Μωυσῆς εἶναι εἴτε Παῦλος ὁ ἀναβάς εἰς τρίτον οὐρανὸν εἴτε κάποιος ὁ ὁποῖος ἐπέτυχεν ἀγγελικὴν καὶ ἀρχαγγελικὴν στάσιν καὶ τάξιν». Τὸ τί λοιπὸν διισχυρίζονται οἱ θεολόγοι περὶ τούτου καὶ ποία εἶναι ἡ σημασία τοῦ βλέπειν εἰς τὰ τοιαῦτα, καθὼς ἐπίσης ὅτι τὸν «Θεὸν δὲν εἶδε κανεὶς ποτέ»¹⁸, καὶ «τὸν ὁποῖον κανεὶς ἄνθρωπος δὲν εἶδε οὔτε δύναται νὰ ἴδῃ»¹⁹ καὶ τὰ τοιαῦτα, παριστάνουν τὸ κατ' οὐσίαν ἀνέκφαντον τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀγίους ταῦτα, διαδεικνύονται τρανότατα τόσον εἰς τὰ πρὸς τὸν Βαρλαάμ συγγράμματα ὅσον καὶ εἰς τὸν τρίτον καὶ πέμπτον λόγον τῶν συνταχθέντων ἀπὸ ἡμᾶς πρὸς τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀκινδύνου Ἀντιρρητικῶν. Σὺ δέ, ἀκρότης τῶν σοφῶν ἀρχιερέων τῶν χρόνων μας, βλέπε πάλιν τὴν εἰς τὰ ἐναντιώτατα περιτροπὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοὺς λόγους του. Διότι τί λέγει μὲ τὰ γραφόμενά του εἰς τὴν συνέχειαν; «Ὅσοι δὲ ἐκ τῶν ἀγίων πατέρων ἀποτρέπουν τοὺς ἐπιθυμοῦντας θείαν ἐπιφάνειαν ἀπὸ πᾶν ὅ,τι μορφώνει τὸν νοῦν τῶν θεωρητικῶν ὡς φῶς ἢ ὡς πῦρ ἢ ὡς κάτι ἄλλο, δὲν ἐγνώριζον τὴν λαμπρότητα τοῦ Κυρίου εἰς τὸ ὄρος, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου μετεμορφώθη; Πῶς λοιπὸν εἶπον καὶ συνέστησαν ταῦτα; Ἄλλ' ὅπως φαίνεται, ἄλλος εἶναι ὁ λόγος ἐκείνου τοῦ μυστηρίου καὶ ἄλλος ὁ λόγος τῆς θεωρίας καὶ θεολογίας ὄλων τῶν ὁποίωνδήποτε ἄλλων ἀνθρώπων».

9

Ἐάν λοιπὸν ἡ ἐν Θεβῶρ θεωρία τοῦ φωτός ἐκείνου εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν ὄλων τῶν ὁποίωνδήποτε ἄλλων ἀνθρώπων, ὡς ὑπερεξηρμένη, ἄρα καὶ ὁ Παῦλος καὶ ὁ ὑπόλοιπος χορὸς τῶν δώδεκα πλὴν ἐκείνων τῶν τριῶν ὑπῆρξαν μέχρι τέλους ἀθέατοι ἐκείνου τοῦ φωτός, τὸ ὁποῖον προηγουμένως ὁ Ἀκίνδυνος διισχυρίζετο ὅτι εἶναι κτιστόν.

το πρότερον ὁ Ἀκίνδυνος. Καίτοι τίνος κτίσματος καὶ
μόνης θέας οἱ θεοειδεῖς ἐκεῖνοι καὶ μεγάλοι φωστῆρες
ἀνάξιοι, καὶ ταῦτ' εἰς τὸ διηνεκές; Ὁ μέντοι καὶ αὐ-
τῷ Παύλῳ τῷ ἐπόπτῃ τῶν μεγίστων ὡς ὑπὲρ τὴν ἐκεί-
5 νου θεοπτίαν πάντῃ καὶ ἀεὶ ἀόρατον, τί ποθ' ἕτερον ἢ
ἢ τοῦ Θεοῦ οὐσία ἐστὶ; Τοιγαροῦν ἢ ἐν Θαβῶρ ἐκφα-
νεῖσα λαμπρότης τοῦ Θεοῦ, νῦν πάλιν κατὰ τὸν Ἀκίν-
δυνον αὐτῇ καθ' ἑαυτὴν ἢ φύσις τοῦ Θεοῦ ἐστίν. Ἀλλ'
ὡς μὲν οἱ θεῖοι πατέρες τὰς δι' αἰσθητικῆς δυνάμεως
10 ἐπιφαινομένας πλάνας, ἀλλ' οὐχὶ τὰς ὑπὲρ αἰσθησιν καὶ
νοῦν ἀληθεῖς Θεοῦ θεωρίας ἀποτρέπονται, δείκνυμεν ἐν
τῷ ἐβδόμῳ τε καὶ τελευταίῳ τῶν πρὸς αὐτὸν ἡμῖν πε-
ποιημένων λόγων. Σὺ δὲ πάλιν, θειοτάτη φιλότης, τῶν
αὐτοῦ τοιούτων συγγραμμάτων τὴν αἰσχίστην ἐπὶ τὰ
15 κτιστὰ περιτροπὴν ἐκ τῶν αὐτοῦ διδάσκου συγγραφομέ-
νου φανερώς, ὡς ἐναντιοῦται τοῖς θεολόγοις πᾶσιν ὁ λέ-
γων ἢ Θεὸν εἶναι ἄκτιστον τὸ καὶ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς
ὄρατὸν τοῦτο φῶς ὅπωςδῆποτε ἢ ἓνα Θεὸν ἐκ τούτου
τε καὶ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ.

10 20 Τὴν μὲν οὖν ὑπερβολὴν τῆς ἐν τοῖς τοιούτοις δυσ-
σεβείας ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν πρὸς αὐτὸν ἡμῖν συγγεγραμ-
μένων ἀπηλέγξαμεν. Τὸ δὲ κτιστὸν αὐτὸν διὰ τούτων
ἀποφαίνεσθαι τὸ περιλάμπαν ἐν τῇ μεταμορφώσει τοῦ
Σωτῆρος τοὺς αὐτῷ συνόντας θειότατον ἐκεῖνο φῶς
25 οὐδ' ἐλέγχου δεῖται, φανερώς μάλιστα παρ' αὐτοῦ λεγό-
μενον ἀρτίως. Ἀλλ' ἀπόχρη μὲν τῆς αὐτοῦ ταύτης ἀλ-
λοκότου καὶ δυσσεβεστάτης δίνης. Ὅρα δὲ τοὺς αὐτοῦ
λόγους ἀπὸ ταύτης ἐπὶ τὰ χεῖρω βαδίζοντας, μᾶλλον δὲ
καθάπερ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης τοῦ ὄρους κορυφῆς καὶ τῶν
30 ἐν αὐτῇ τελουμένων καθάπαξ ἐκπεσόντας, κατὰ κρη-

20. Ἐν προκειμένῳ ἡ διδασκαλία τοῦ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου στηρί-
ζεται ἐπὶ τῆς ἀριστοτελικῆς περὶ θεοῦ ἀντιλήψεως, διαχεομένης
εἰς τὰ συστήματα τῆς Σχολαστικῆς Θεολογίας, κατὰ τὴν ὁποίαν
ὁ Θεὸς εἶναι νοῦς αὐτάρκης καὶ ἀκίνητος. Οὕτω δὲν δύναται νὰ

Καὶ ὅμως τίνος κτίσματος ἦσαν ἀνάξιοι καὶ ἀπλῆς θέας οἱ θεοειδεῖς ἐκεῖνοι καὶ μεγάλοι φωστῆρες, καὶ μάλιστα εἰς τὸ διηνεκές; Αὐτὸ ὅμως τὸ ὅποιον εἶναι ἐντελῶς καὶ παντοτεινὰ ἀθέατον καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Παῦλον τὸν ἐπόπτην τῶν μεγίστων, ὡς εὕρισκόμενον ὑπὲρ τὴν θεοπτίαν ἐκείνου, τί ἄλλο εἶναι τάχα παρὰ ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ; Ἐπομένως ἢ εἰς τὸ Θαβῶρ ἐκφανείσα λαμπρότης τοῦ Θεοῦ, τῶρα πάλιν κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον εἶναι αὕτη καθ' ἐαυτὴν ἢ φύσις τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ὅτι οἱ θεῖοι πατέρες δὲν ἀποτρέπουν ἀπὸ τὰς ἀληθεῖς ὑπὲρ αἴσθησιν καὶ νοῦν θεωρίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ τὰς δι' αἰσθητικῆς δυνάμεως ἐπιφαινομένας πλάνας, δεικνύομεν εἰς τὸν ἕβδομον καὶ τελευταῖον λόγον τῶν πρὸς αὐτὸν συντεταγμένων ἀπὸ ἡμᾶς λόγων. Σὺ δὲ πάλιν, θειοτάτη φιλότης, τὴν αἰσχίστην περιτροπὴν τῶν τοιούτων συγγραμμάτων αὐτοῦ πρὸς τὰ κτιστὰ μάθε ἀπὸ τὰ ἰδικά του, ἀφοῦ γράφει φανερῶς ὅτι ἐναντιώνεται εἰς ὅλους τοὺς θεολόγους ὅποιος λέγει ἢ ὅτι εἶναι ἄκτιστος Θεὸς τὸ καὶ μὲ σωματικούς ὀφθαλμούς ὅπως ἂν ὁρατὸν τοῦτο φῶς ἢ ὅτι εἶναι εἰς Θεὸς ἐκ τούτου καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ.

10

Τὴν ὑπερβολὴν τῆς δυσσεβείας εἰς τοὺς τοιούτους ἰσχυρισμοὺς ἠλέγξαμεν εἰς τὸν τέταρτον λόγον τῶν πρὸς αὐτὸν συγγραφέντων ἀπὸ ἡμᾶς. Τὸ ὅτι δὲ αὐτὸς ἀποφαίνεται διὰ τούτων κτιστὸν τὸ θειότατον ἐκεῖνο φῶς τὸ ὅποιον περιέλαμψε κατὰ τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Σωτῆρος τοὺς μετ' αὐτοῦ εὕρισκομένους, δὲν χρειάζεται κἂν ἐλεγχον, ἀφοῦ μάλιστα λέγεται ἀπὸ αὐτὸν φανερῶς τελευταίως²⁹. Ἄλλ' ἀρκετὰ εἶναι αὐτὰ περὶ τῆς ἀλλοκότου ταύτης καὶ δυσσεβεστάτης δίνης αὐτοῦ. Βλέπε δὲ τοὺς λόγους αὐτοῦ νὰ βαδίζουσι ἀπὸ αὐτὴν πρὸς τὸ χειρότερον, μᾶλλον δὲ, ὡσάν ἐκπεσόντες διαμίας ἀπὸ τὴν ἱεράν ἐκείνην κορυφὴν τοῦ ὄρους καὶ τῶν τελουμένων εἰς αὐτὴν, νὰ φέρωνται ἀσυγκράτητοι κατὰ κρημνῶν καὶ νὰ κατα-

ἐνεργήσῃ καὶ νὰ φανερώσῃ εἰς τὸν κόσμον τὰς ἀκτίστους ἐνεργείας.

μνῶν πονηρῶν ἀσχέτως φερομένους καὶ κατὰ βυθοῦ
 δεινοῦ σκότους τῆς ἀσεβείας κυβιστῶντας. Καὶ γὰρ ἐν
 τοῖς ἐφεξῆς, ὡς ἐγὼ φρίττω φάναι, κἄν ὡς παρ' αὐ-
 τοῦ λεγόμενον, καὶ σατανικὸν τουτὶ τὸ φῶς ὑποφαίνειν
 5 πειρᾶται καὶ κατασκευάζειν, τοῖς νῦν αὐτῷ προκομι-
 σθεισι γράφων ἐφεξῆς, ἀναιρεῖται δὲ καὶ τὰ ρητὰ τῶν
 ἁγίων, ἃ λέγουσι καὶ παραινοῦσιν ὡς ἀπὸ σατανικῆς
 πλάνης φεύγειν πᾶσαν αἰσθητὴν φωτοφάνειαν ὅπωςδῆ-
 ποτε. Διὸ καὶ μικρὸν ἄνωτέρω προήνεγκεν ὅτι «πᾶν τὸ
 10 ἐν σχήματι φαινόμενον τοῖς ἀγωνιζομένοις εἴτε ὡς φῶς
 εἴτε ὡς πῦρ ἐκ τῆς τοῦ ἐχθροῦ κακοτεχνίας γίνεται». Ὡς
 μὲν οὖν πᾶσα ἢ δι' αἰσθητικῆς δυνάμεως γινομένη τοῖς
 ἀγωνιζομένοις φωτοφάνεια καὶ πᾶν τὸ ἐν σχήματι φαι-
 νόμενον εἴτε ὡς φῶς εἴτε ὡς πῦρ καὶ μορφοῦν δυνάμενον
 15 τὸν νοῦν, δηλονότι τὸν παθητικόν, ὃς ἐστὶν ἡ φαντασία —
 ταύτης γὰρ μόνης τὸ παρὰ τῶν αἰσθητῶν μορφοῦσθαι —,
 ἐκ τῆς τοῦ ἐχθροῦ κακοτεχνίας γίνεται καὶ ἡμεῖς τῶν
 πατέρων διδασκόντων ἀκηκόαμεν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὰ πνευ-
 ματικῇ δυνάμει δι' ἀποκαλύψεως τοῖς ἀξίοις ὁρώμενα·
 20 ταῦτα γὰρ οὐκ αἰσθήσεως καὶ φαντασίας μόνον, ἀλλὰ καὶ
 νοῦ τοῦ καθ' ἡμᾶς, ὑψηλότερά φασιν, ἀμφοτέρω γὰρ τὸν
 τοῦ ὁρῶντος νοῦν ἑαυτοῦ ἐξίστησιν, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τὸν
 ὁρῶντα σχεδὸν ὅλον ἔξω ἑαυτοῦ ποιεῖται.
 11 Ἄλλ' ἡ μὲν ἐκ τῆς κακοτεχνίας τοῦ ἐχθροῦ ἐπὶ τὰ
 25 χεῖρω τοὺς ἀσυνέτως παραδεχομένους ἐκβάλλει ἑαυ-
 τῶν, ἡ δὲ θεία φωτοφάνεια τοῖς μακαριστοῖς ἐπιτυχοῦ-
 σιν ἐπὶ τὰ κρείττω καὶ ὑπερφυῆ ἐξίστησι τὸν νοῦν, τοῖς
 ὑπὲρ νοῦν συνάπτουσα, καθάπερ ἐν τοῖς Πρὸς τὸν Βαρ-
 λαάμ ἡμῖν συγγεγραμμένοις κἄν τοῖς πρὸς τὸν ἐκείνου
 30 τουτονὶ διάδοχον κατὰ τὸ ἐγχωροῦν ἐδείξαμεν. Ὁ δὲ
 παρελκύσας ραδίως διὰ τὸ σύνεγγυς — ἀγκίθυρος γάρ,
 ὡς εἰπεῖν, ἡ πλάνη τῆ ἀληθείᾳ — τῶν ὀνομάτων τὰ ση-

κυλοῦν πρὸς τὸν βυθὸν δεινοῦ σκοτόους τῆς ἀσεβείας. Διότι εἰς τὴν συνέχειαν, ὅπως μὲ φρίκην λέγω ἐγώ, ἔστω καὶ ὡς λεγόμενον ἀπὸ αὐτόν, προσπαθεῖ νὰ ὑποδείξῃ καὶ κατασκευάσῃ καὶ σατανικὸν τὸ φῶς τοῦτο, καθὼς γράφει περαιτέρω εἰς τὰ τῶρα παρουσιασθέντα ἀπὸ αὐτόν, ἀναιρεῖ δὲ καὶ τὰ ρητὰ τῶν ἀγίων τὰ ὅποια λέγουν καὶ παραινοῦν νὰ ἀποφεύγωμεν ὅπωςδῆποτε πᾶσαν αἰσθητὴν φωτοφάνειαν ὡσὰν ἀπὸ σατανικὴν πλάνην. Διὸ καὶ ὀλίγον ἀνωτέρω εἶπεν ὅτι «πᾶν τὸ φαινόμενον μὲ σχῆμα εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους εἴτε ὡς φῶς εἴτε ὡς πῦρ, γίνεται ἀπὸ τὴν κακοτεχνίαν τοῦ ἐχθροῦ». Βεβαίως καὶ ἡμεῖς ἠκούσαμεν νὰ διδάσκουν οἱ πατέρες ὅτι πᾶσα φωτοφάνεια γινομένη εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους δι' αἰσθητικῆς δυνάμεως καὶ πᾶν τὸ φαινόμενον μὲ σχῆμα εἴτε ὡς φῶς εἴτε ὡς πῦρ καὶ δυνάμενον νὰ μορφώσῃ τὸν νοῦν, δηλαδὴ τὸ παθητικὸν μέρος τοῦ ἢ ἄλλως τὴν φαντασίαν —διότι μόνον αὕτῃ δύναται νὰ μορφωθῇ παρὰ τῶν αἰσθητῶν—, γίνεται ἀπὸ τὴν κακοτεχνίαν τοῦ ἐχθροῦ, ὅχι ὅμως καὶ τὰ ὀρώμενα μὲ πνευματικὴν δύναμιν δι' ἀποκαλύψεως ἀπὸ τοὺς ἀξίους· διότι βεβαιώνουν ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι μόνον αἰσθήσεως καὶ φαντασίας ὑψηλότερα ἀλλὰ καὶ τοῦ νοῦ μας, διότι ἀμφότερα ἐκβάλλουν ἑαυτοῦ τὰν νοῦν τοῦ ὀρώντος, ἐνίστε δὲ καὶ τὸν ὀρώντα ὀλόκληρον σχεδὸν φέρουν ἔξω ἑαυτοῦ.

11

Ἄλλ' ἡ μὲν ἀπὸ τὴν κακοτεχνίαν τοῦ ἐχθροῦ φωτοφάνεια ἐκβάλλει ἑαυτῶν πρὸς τὰ χειρότερα τοὺς ἀσυνέτως δεχομένους αὐτήν, ἡ δὲ θεία φωτοφάνεια ἐξιστᾷ τὸν νοῦν τῶν μακαριστῶς ἐπιτυχόντων αὐτήν πρὸς τὰ καλύτερα καὶ τὰ ὑπερφυῆ, ὅπως ἡμεῖς ἐδείξαμεν κατὰ δύναμιν εἰς τὰ γραφέντα Π ρ ὸ ς τ ὸ ν Β α ρ λ α ἄ μ καὶ εἰς τὰ πρὸς τοῦτον ἐδῶ τὸν διάδοχον ἐκείνου. Αὐτὸς δὲ παρελκύσας εὐκόλως τὰ σημαινόμενα τῶν ὀνομάτων λόγῳ τῆς γειτονίας —διότι ἡ πλάνη εἶναι κοντὰ εἰς τὴν ἀλήθειαν, οὕτως εἰπεῖν— καὶ ἐπισπείρας ἄφ' ἑαυτοῦ κάποιον πονη-

μαινόμενα καὶ καθάπερ τι πονηρὸν ζιζάνιον τῷ καλῷ
 σπέρματι τῶν πατερικῶν παραγγελμάτων παρ' ἑαυτοῦ
 ἐπισπείρας, τὸ ὀπωσδήποτε διὰ τῆς προσθήκης ταύτης
 τοῖς τε πονηροῖς ἀφρόνως συνέταξε τὰ θεῖα, εἰς τὸν
 5 Βελίαρ, φεῦ, τὴν τοῦ ἁγαθοῦ πνεύματος παραγνωρίσας
 χάριν καὶ τὸν χορὸν τῶν κεχαριτωμένων θείως τοῦ φω-
 τὸς ἀπεστέρησε τῆς χάριτος. Ἄλλ' ὄντως αὐτὸς τοῦ τῆς
 ἀληθείας φωτὸς διαπεσῶν κατὰ σκότον ἠλάσκει καὶ πα-
 ραπαίει καὶ συντριβεται διακενῆς. Ὄντως ἐματαιώθη
 10 ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτοῦ, φάσκων εἶναι σοφὸς ἐμω-
 ράνθη καὶ κατὰ τὸν Ἱερεμίαν «ὄδὸν ἐπιστήμης οὐκ ἔ-
 γνω», καὶ «κατεδίωξεν αὐτὸν πλάνησις», ὡς ὁ Ἡσαΐας
 φησὶν· ὦ δὴ καὶ ὡς εἰς ἀδόκιμον νοῦν παραδοθεὶς τελέως
 πάντας καὶ τοὺς πρὸ τοῦ εὐαγγελίου καὶ τοὺς μετὰ τὸ
 15 εὐαγγέλιον τῆς χάριτος ἁγίους πεπλανημένους ὄντας ἐκ
 τῶν οἰκείων τούτων ἀποφαίνει λόγων. Μετὰ γὰρ τὸ εἰ-
 πεῖν σατανικὴν πλάνην πᾶσαν αἰσθητὴν φωτοφάνειαν ὀ-
 πωσδήποτε καὶ πᾶν τὸ ἐν σχήματι φαινόμενον ἐκ τῆς τοῦ
 ἐχθροῦ κακοτεχνίας, ἐπιφέρει· «ὄρᾶν δὲ δεῖ ποτε καὶ φῶς
 20 οἶεσθαι τὴν ταπεινὴν καὶ καθαρὰν καρδίαν, ἀλλὰ φῶς
 παρακλήσεως, ἢ τὸ ἑαυτοῦ φῶς τὸν νοῦν ὄρᾶν, εὐ τὸ
 ἄκτιστον καὶ ὑπερούσιον καὶ ὁράσεις θείας, ἀλλ' ἐν σχή-
 ματι καὶ τύποις καὶ συμβόλοις, καθάπερ οἱ προφηταὶ ἐ-
 ὤρων καὶ οἱ τῆς χάριτος ἐν εἴδει περιστερᾶς καὶ πνυ-
 25 ρίνων γλωσσῶν καὶ οὗτοι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἑώρακό-
 τες, ἢ διὰ τοῦ θείου τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ σώματος τὴν
 αὐτοῦ δόξαν τε καὶ θεότητα».

12 Τί μὲν οὖν τὸ τῆς παρακλήσεως φῶς, τὸ ταῖς κα-
 θαραῖς καρδίαις ἐπιφαινόμενον, ἐν τοῖς Πρὸς τὸν Βαρ-
 30 λαάμ κἂν τῷ ἑβδόμῳ τῶν ἐξενηνεγμένων ἡμῖν πρὸς τὰ
 τούτου συγγράμματα λόγων δέδεικται διὰ πλειόνων.

21. Ρωμ. 1, 23 κέξ.

22. Βαρούχ 3, 20. Εἰς τὰ ἐκ τῆς Π. Διαθήκης ἀναγνώσματα ἀναφέ-
 ρεται ὁ Βαρούχ μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ Ἱερεμίου.

ρόν ζιζάνιον εἰς τὸ καλὸν σπέρμα τῶν πατερικῶν παραγελμάτων, ὅπωςδὴποτε διὰ τῆς προσθήκης ταύτης ἀφ' ἑνὸς μὲν συνέταξε ἀφρόνως τὰ θεῖα μὲ τὰ πονηρὰ, ἀποδώσας πεπλανημένως, φεῦ, εἰς τὸν Βελίαρ τὴν χάριν τοῦ ἀγαθοῦ πνεύματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπεστέρησε τῆς χάριτος τοῦ φωτὸς τὸν χορὸν τῶν θείως κεχαριτωμένων. Ἄλλ' εἰς τὴν πραγματικότητα αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐκπεσὼν τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας περιπλανᾶται εἰς τὸ σκότος ἀσκόπως καὶ παραπαίει καὶ συντρίβεται. Πράγματι ἐματαιώθη μὲ τοὺς διαλογισμοὺς του, λέγων ὅτι εἶναι σοφὸς ἐμωράνθη²¹, καὶ κατὰ τὸν Ἱερεμίαν «δὲν ἐγνώρισε τὴν ὁδὸν τῆς γνώσεως»²², «καὶ τὸν κατέλαβε περιπλάνησις», ὅπως λέγει ὁ Ἡσαΐας²³ ἐξ οὗ καὶ ὡσάν νὰ παρεδόθη τελείως εἰς ἀδόκιμον νοῦν παρουσιάζει μὲ τοὺς λόγους των τούτους ὅλους τοὺς ἁγίους νὰ εἶναι πεπλανημένοι, καὶ οἱ πρὸ τοῦ εὐαγγελίου καὶ οἱ μετὰ τὸ εὐαγγέλιον τῆς χάριτος. Διότι, ἀφοῦ εἶπε σατανικὴν πλάνην πᾶσαν αἰσθητὴν φωτοφάνειαν ὅπωςδὴποτε καὶ πᾶν τὸ φαινόμενον μὲ σχῆμα ὡς προερχόμενον ἐκ τῆς κακοτεχνίας τοῦ ἐχθροῦ, προσθέτει· «πρέπει δὲ κάποτε ὁ νοῦς νὰ βλέπῃ καὶ νὰ νομίζῃ φῶς τὴν ταπεινὴν καὶ καθαρὰν καρδίαν, ἀλλὰ φῶς παρακλήσεως, ἢ νὰ βλέπῃ τὸ ἰδικόν του φῶς, ὅχι τὸ ἄκτιστον καὶ ὑπερούσιον καὶ θείας ὁράσεις, ἀλλὰ εἰς σχήματα καὶ τύπους καὶ σύμβολα, ὅπως ἔβλεπον οἱ προφῆται καὶ οἱ τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος, οἱ ὁποῖοι εἶδον τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς καὶ πυρίνων γλωσῶν, ἢ τὴν δόξαν καὶ θεότητα αὐτοῦ διὰ τοῦ θείου σώματος τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ».

12

Τὸ τί βεβαίως εἶναι τὸ φῶς τῆς παρακλήσεως, τὸ ἐπιφαινόμενον εἰς τὰς καθαρὰς καρδίας, ἔχει δειχθῆ διὰ μακρῶν εἰς τοὺς Πρὸς Βαρλαάμ καὶ εἰς τὸν ἑβδομον τῶν συντεταγμένων ἀπὸ ἡμᾶς λόγων πρὸς τὰ συγγράμματα τούτου. Ἄς ἐπιστρέψωμεν ὁμῶς εἰς τὸ θέ-

23. Ἡσ. 19, 14.

Πρὸς ὃ δὲ νῦν ἡμῖν ὁ λόγος. Πῶς οὐχ ὑπεύθυνοι τῇ
 πλάνῃ πάντες ἂν οὗτοι εἴεν, εἰ πᾶσα αἰσθητὴ φωτοφά-
 νεια ὀπωσδήποτε πλάνη καὶ πᾶν τὸ ἐν σχήματι φαινό-
 μενον ἐκ τῆς τοῦ ἐχθροῦ κακοτεχνίας κατὰ τὴν Ἄκιν-
 5 δύνου ταύτην ἀκριβεστάτην εὐσέβειαν καὶ θεορρημοσύ-
 νην; Ἄμφω γὰρ δεῖν εἰδέναι παραινεῖ καὶ σατανικὴν
 πλάνην πᾶν τὸ τοῖς ἐφιεμένοις θείας ἐπιφανείας ἐν φω-
 τὶ καὶ τύπῳ καὶ σχήματι ἑωραμένον ὀπωσδήποτε καὶ
 τοὺς ἐξ αἰῶνος θεόπτας τε καὶ θεολήπτους ἰδεῖν καὶ
 10 ὁρᾶσεις θείας καὶ φῶς, ἀλλ' ἐν σχήμασι καὶ τύποις,
 μηδὲν διαστέλλων μεταξὺ Θεοῦ καὶ μαμωνᾶ, δαιμονών-
 των τε καὶ θεοφορουμένων. Τί δὲ καὶ τὸ εἶδος τῶν
 γλωσσῶν καὶ τῆς περιστερᾶς κατὰ τῆς λαμπρότητος
 τῆς θείας φύσεως προβάλλεται; Περιστερᾶς γὰρ εἶδος
 15 ἢ γλωσσῶν αἰδίως κεκτηῖσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐθεο-
 λόγησεν ἢ ἐνενόησεν οὐδεὶς ἀνάρχως δὲ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ
 Πατρὸς γεννηθεὶς, τὴν φυσικὴν ἀκτῖνα ἀναρχον κέκτη-
 ται τῆς θεότητος, οὐχ ὕστερον τὸ εἶναι οὐδὲ αὐτὴν τὴν
 δόξαν προσλαμβανόμενος, καὶ ἢ τῆς θεότητος δόξα καὶ
 20 δόξα τοῦ σώματος γίνεται. Τίς ὁ ταῦθ' οὕτω θεολογῶν;
 Ἡ κοινὴ γλῶττα τῶν θεολόγων, ὁ ἐκ Δαμασκοῦ λογι-
 κὸς καὶ φανότατος καὶ ἱερὸς φωστὴρ ἐξυμνῶν τὴν ἐπ'
 ὄρους ἀποκαλυφθεῖσαν ἀστραπὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ θεό-
 τητος. Ἐχρῆν γε μὴν κατὰ τὴν Ἄκινδύνου γνώμην
 25 καὶ παραίνεσιν μηδένα τῶν ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας ὀφθαλ-
 μοῦς ἐχόντων ἀθέατον τηνικαῦτα λέγεσθαι τοῦ φανέν-
 τος φωτός ἐν Θαβωρίῳ. Καὶ γὰρ πάντες ἐώρων τὸ σῶ-
 μα τοῦ Κυρίου, σύμβολον ὑπάρχον κατὰ τὸν Ἄκινδυ-
 νον τοῦ θεϊκοῦ φωτός, ὡς ἢ ἑωραμένη τῷ βαπτιστῇ πε-
 30 ριστερᾶ σύμβολον τοῦ Πνεύματος. Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως
 ἐδιδάχθημεν· ἢ μὲν γὰρ περιστερὰ σύμβολον, ἀλλ' οὐ
 σῶμα γέγονε Θεοῦ· τὸ δὲ Χριστοῦ σῶμα, σῶμα Θεοῦ

24. Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν 12, PG 96, 564B. Βλ. Δοξαστικὸν Ἐσπε-
 ρינוῦ 7 Αὐγούστου.

μα μας. Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μὴ εἶναι ὑπεύθυνοι τῆς πλάνης ὅλοι οὗτοι, ἂν πᾶσα αἰσθητὴ φωτοφάνεια εἶναι ὅπωςδήποτε πλάνη καὶ πᾶν τὸ μὲ σχῆμα φαινόμενον εἶναι ὅπωςδήποτε ἐκ τῆς κακοτεχνίας τοῦ ἐχθροῦ, κατὰ τὴν ἀκριβεστάτην ταύτην εὐσέβειαν καὶ θεωρημοσύνην τοῦ Ἀκινδύνου; Διότι παραινεῖ νὰ ἀναγνωρίζωμεν ἀμφοτέρω, καὶ ὅτι εἶναι σατανικὴ πλάνη πᾶν τὸ ὅπωςδήποτε ὀραθὲν εἰς φῶς καὶ τύπον καὶ σχῆμα ἀπὸ τοὺς ποθοῦντας θείαν ἐπιφάνειαν, καὶ ὅτι οἱ ἐξ αἰῶνος θεόπται καὶ θεόληπτοι εἶδον καὶ ὀράσεις θείας καὶ φῶς, ἀλλ' εἰς σχήματα καὶ τύπους, μὴ διαστέλλων καθόλου μεταξὺ Θεοῦ καὶ Μαμω-νᾶ, δαιμονιώντων καὶ θεοφορουμένων. Διατί δὲ προβάλλει καὶ τὸ εἶδος τῶν γλωσσῶν καὶ τῆς περιστερᾶς κατὰ τῆς λαμπρότητος τῆς θείας φύσεως; Διότι κανεὶς δὲν ἐθεολόγησεν οὔτε ἐσκέφθη ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἔχει αἰδίως εἶδος περιστερᾶς ἢ γλωσσῶν· ἀνάρχως δὲ ὁ Υἱὸς γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Πατρὸς, κατέχει ἄναρχον τὴν φυσικὴν ἀκτῖνα τῆς θεότητος, καὶ δὲν προσέλαβεν ἐκ τῶν ὑστέρων τὴν ὑπαρξιν οὔτε αὐτὴν τὴν δόξαν, οὔτω δὲ ἡ δόξα τῆς θεότητος γίνεται καὶ δόξα τοῦ σώματος. Ποῖος εἶναι ὁ διατυπῶντων οὔτως αὐτὰς τὰς θεολογικὰς ἐννοίας; Ἡ κοινὴ γλῶσσα τῶν θεολόγων, ὁ ἐκ Δαμασκοῦ λογικὸς καὶ λαμπρὸς καὶ ἱερὸς φωστήρ ἐξυμνῶν τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους ἀποκαλυφθεῖσαν ἀστραπὴν τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ²¹. Ἐπρεπεν ὅμως κατὰ τὴν γνώμην καὶ παραίνεσιν τοῦ Ἀκινδύνου νὰ μὴ ἀναφέρεται κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἔχοντας ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν Ἰουδαίαν ὅτι ἔμεινε τότε ἀθέατος τοῦ φανέντος φωτὸς εἰς τὸ Θαβώριον ὄρος. Διότι ὅλοι ἔβλεπον τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, σύμβολον ὄν τοῦ θεϊκοῦ φωτὸς κατὰ τοῦ Ἀκινδύνου, ὅπως ἡ ὀραθεῖσα ἀπὸ τὸν Βαπτιστὴν περιστερὰ ἦτο σύμβολον τοῦ Πνεύματος. Ἡμεῖς δὲ δὲν ἐδιδάχθημεν οὔτω· καθ' ὅσον ἡ μὲν περιστερὰ ἔγινε σύμβολον, ἀλλ' ὄχι σῶμα Θεοῦ, τὸ δὲ σῶμα Χριστοῦ, ἦτο σῶ-

ὡς ἀληθῶς, ἀλλ' οὐ σύμβολον. Τούτων μὲν οὖν καὶ τῶν
 τοιούτων εἰ βούλει διακοῦσαι, πάλιν ἐπὶ τὰς ἡμετέρας
 ἐκείνας βίβλους παραπέμπομεν τὴν σὴν ἱερωτάτην σύ-
 νεσιν, ἐν αἷς διεξοδικωτέρα τις ἡμῖν ἢ περὶ τούτων ἔ-
 5 ρευνα. Νῦν δὲ δήπου συνορᾷς ὡς ὁ τῷ μεγάλῳ φωτὶ
 τὴν οἰκείαν ἄνοιαν ἐπιστρατεύσας οὐδὲ τὴν θείαν ἐναν-
 θρώπησιν ἀνεπηρέαστον ἀφῆκε· τοῖς γὰρ ἱεροῖς φάσμα-
 σιν αὐτὴν συνέταξεν. Ἀνωτέρω μὲν οὖν αὐτῷ τῶν λό-
 γων οὗτος αὐτὸς ἐκείνο τὸ φῶς σύμβολον, καὶ σύμβο-
 10 λον οὐ φυσικόν, εἶναι διετείνεται. Νῦν δὲ τὸ δεσποτικόν
 εἶναι σῶμα σύμβολον αὐτοῦ φησιν, ὡς εἶναι τὸ τοῦ Χρι-
 στοῦ σῶμα κατ' αὐτὸν σύμβολον συμβόλου. Εἰ δὲ κατ'
 αὐτὸν ὑπογραφαι καὶ πλάσεις πάντα τὰ θεῖα σύμβολα
 (τὰ γὰρ παρατεθεωρημένα παρ' αὐτοῦ τῶν πατερικῶν
 15 ρημάτων οὐκ ἐκείνων ἀλλ' αὐτοῦ), τί τὸ τοῦ συμβόλου
 σύμβολον, αὐτὸς ἀξιόχρεως διδάσκειν αὐθις.

13 Οὕτω μετὰ τοῦ μηδὲν καινοτομεῖν, ὡς αὐτὸς φησι,
 τῷ Βαρλαάμ ἀντέστη καὶ τὰς αὐτοῦ κατεστόρεσε καινο-
 τομίας, ὁ μηδέπω καὶ νῦν αὐτὰς ἐκθύμως ἐπεκδικεῖν πε-
 20 παυμένος καὶ τοσοῦτο μείζους ἐπὶ τὸ χεῖρον αὐξήσας· οὐ-
 τως ἐν τοῖς θείοις τὴν εὐλάβειαν προτετίμηκεν ὁ τῆς δυσ-
 σεβείας ἔνδυμα τὸ ταύτης ποιούμενος ὄνομα· οὕτω τῆς ἀ-
 πλότητος ἀπριξ τῶν θείων ἔχεται δογμάτων, ἢ διαγέγονε
 συντεθραμμένος, ὡς αὐτὸς αὐχεῖ. Καίτοι τίς ἂν δύναιτο
 25 μιαιρωτέραν καὶ δυσσεβεστέραν τῆς αὐτοῦ ταύτης ἐπιδει-
 ξαι διπλόης, μᾶλλον δὲ πολυειδοῦς καὶ πολυμόρφου πλά-
 νης; Ὁ δὲ καθάπερ ἐπιδαψιλευόμενος αὐτῇ, κὰν τῇ ἑαυ-
 τοῦ αἰσχύνῃ διαφερόντως φιλοτιμούμενος καὶ περὶ τῆς
 θεοποιοῦ χάριτος γράφειν ἐπιβαλλόμενος, αὐτὴν ἑαυτῇ
 30 ἀντίστροφον ἡμῖν εἰσάγει καὶ ἀντίθετον· καὶ οὐχ ἀπλῶς
 ἀντίθετον, ἀλλ' εἰς τὰναντιώτατα, τὸ κτιστὸν δηλαδὴ καὶ

25. Βλ. Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἠουχαζόντων 1, 3, 4-7 Χρήστου, τόμ. Α', σ. 412 κέξ.

μα Θεοῦ πράγματι, ἀλλ' ὄχι σύμβολον. Ἐὰν λοιπὸν θέλῃς νὰ ἀκούσῃς ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, θὰ παραπέμψωμεν πάλιν τὴν ἱερωτάτην σου σύνεσιν εἰς τὰ βιβλία μας, εἰς τὰ ὁποῖα γίνεται ἐκτενεστέρα διερεύνησις ἀπὸ ἡμᾶς περὶ τούτων²⁵. Τώρα δὲ ἀντιλαμβάνεσαι ὅτι ὁ ἐπιστρατεύσας τὴν ἀνοησίαν τοῦ κατὰ τοῦ μεγάλου φωτὸς δὲν ἄφησεν ἀνεπηρέαστον οὔτε τὴν θείαν ἐνανθρώπησιν· διότι κατέταξε ταύτην εἰς τὰ ἱερά φάσματα. Εἰς προηγούμενον λοιπὸν σημεῖον τῶν λόγων τοῦ αὐτὸς διετείνεται ὅτι τὸ φῶς ἐκεῖνο ἦτο σύμβολον, καὶ σύμβολον ὄχι φυσικόν. Τώρα δὲ λέγει ὅτι τὸ δεσποτικὸν σῶμα εἶναι σύμβολον αὐτοῦ, ὥστε τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ νὰ εἶναι κατ' αὐτὸν σύμβολον συμβόλου. Ἄν δὲ κατ' αὐτὸν ὅλα τὰ θεία σύμβολα εἶναι σχεδιασμοὶ καὶ πλάσματα (διότι τὰ παρατιθέμενα ἀπὸ αὐτὸν πατερικὰ ρήματα δὲν εἶναι ἐκείνων ἀλλ' αὐτοῦ), τί εἶναι τὸ σύμβολον τοῦ συμβόλου, αὐτὸς εἶναι κατάλληλος νὰ οἰδᾶξῃ πάλιν.

13 Οὕτω λοιπὸν πλήν τοῦ ὅτι δὲν καινοτομεῖ καθόλου, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος, ἀντέστη κατὰ τοῦ Βαρλαάμ καὶ συνέτριψε τὰς καινοτομίας αὐτοῦ, αὐτὸς ὁ ὁποῖος οὐδέποτε ἔως τώρα ἔπαυσε νὰ τὰς δικαιοῦνῃ ἐκθύμως καὶ τὰς ἠῤῥησε τόσον πολὺ πρὸς τὸ χειρότερον· τόσον πολὺ προετίμησεν τὴν εὐλάβειαν εἰς τὰ θεία ὁ καθιστῶν τὸ ὄνομα ταύτης ἔνδυμα τῆς δυσσεβείας· τόσον σταθερὰ κρατεῖ τὴν γνησιότητα τῶν θείων δογμάτων, μὲ τὴν ὁποίαν ἔχει ἀνατραφῆ μαζί, ὅπως καυχᾶται ὁ ἴδιος. Ποῖος ὁμως θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιδείξῃ μιαιοτέρα καὶ δυσσεβεστέρα διπλόην ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἰδικὴν τοῦ διπλόην, μᾶλλον δὲ πολυειδῆ καὶ πολύμορφον πλάνην; Αὐτὸς δέ, ὡσάν νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὴν μὲ ἀφθονίαν καὶ ἀπὸ ἐντροπὴν φιλοτιμούμενος κατ' ἐξοχὴν καὶ ἐπιληφθεὶς νὰ γράφῃ καὶ περὶ τῆς θεοποιῦ χάριτος, μᾶς εἰσάγει αὐτὴν ἀντίστροφον καὶ ἀντίθετον πρὸς ἑαυτὴν, καὶ ὄχι ἀπλῶς ἀντίθετον, ἀλλὰ διεσπασμένην εἰς τὰ ἐναντιώτατα, δηλαδὴ εἰς τὸ κτιστὸν καὶ τὸ

- τὸ ἄκτιστον, διεσπασμένην. Καίτοι ἡ θεοποιὸς δωρεὰ τοῦ Πνεύματος ἐκεῖνό ἐστι τὸ φῶς, αὐτὴ ἡ τῆς θείας φύσεως λαμπρότης, καθ' ἣν κοινωνεῖ τοῖς ἀξίοις ὁ Θεός, χωριστὴ μὲν οὕσα μηδαμῶς ἐκείνου, θεοῦσα δὲ καὶ τῷ
- 5 Θεῷ ἐνοῦσα τοὺς ὑπ' αὐτῆς λαμπρυνομένους, λαμπρότητα Θεοῦ ἰδόντας καὶ παθόντας κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον· «ἐπεὶ καὶ φῶς», φησὶν, «ἡ ἐκεῖθεν λαμπρότης τοῖς ἐνταῦθα κεκαθαρμένοις ἡνίκα ἐκλάμπουσιν οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος, ὧν ἔσται ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ θεῶν· ἄθλον γὰρ
- 10 ἀρετῆς Θεὸν γενέσθαι καὶ τῷ ἀκραιφνεστάτῳ φωτὶ καταστράπτεσθαι τῆς ἡμέρας ἐκείνης Υἱὸν γενόμενον, ἡ μὴ διακόπτεται ζόφῳ· ἄλλος γὰρ ταύτην ποιεῖ ἥλιος, ὁ τὸ ἀληθινὸν φῶς ἀπαστράπτων». Κληθεῖη δ' ἂν καὶ ἀρετὴ θεοποιός, ἀλλ' ὡς δεκτικούς ἡμᾶς ποιοῦσα τῆς
- 15 λαμπρότητος ἐκείνης. Ἐπεὶ καὶ ἡ διὰ τῆς πρὸς Θεὸν ἀδιαλείπτου προσευχῆς μνήμη τοῦ Θεοῦ ἐνοίκησις Θεοῦ κληθεῖη, ἀλλ' ὡς ἐπιτηδειότητα παρεχομένη πρὸς ὑποδοχὴν καὶ διὰ τῆς διηνεκοῦς αἰτήσεως προξενοῦσα τὴν ἐνοίκησιν ἐκείνην· «δώσει γάρ», φησὶ περὶ τοῦ Πατρὸς
- 20 ὁ Κύριος, «Πνεῦμα ἅγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτὸν ἡμέρας καὶ νυκτός».
- 14 Ὡς γὰρ ὀφθαλμῶν σώματος φωτιστικὸν οὐδὲν ἄλλο, πλὴν φωτὸς, φωτίσαι δ' ἂν τις φαίη καὶ τὰ θεραπευτικὰ κολλούρια τοῦς ὀφθαλμῖα περιπεσόντας ὀφθαλ-
- 25 μούς, ὡς δεκτικούς αὐτὸν φωτὸς τοῦς ὀφθαλμοὺς ποιοῦντα καὶ ἀπαλλακτικὰ τῶν ὀφθαλμοῖς συμβαινόντων νοσημάτων, ἀφ' ὧν παραποδισμὸς τοῦ δρᾶν ἐγγίνεται, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ θεοποιός κυρίως χάρις ἡ λαμπρότης τῆς θείας φύσεώς ἐστι, καθ' ἣν κοινωνεῖ τοῖς ἀγίοις ὁ
- 30 Θεός, εἰ καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἀρετὴ καὶ προσευχὴ, ὡς ἐκείνης πρόξενος καὶ τῶν φερόντων εἰς ἐκείνην, ἔσθ'

26. Δαν. 11, 15· 12, 13· Ματθ. 13, 43.

27. Λόγος 39 εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα, PG 36, 365B.

ἄκτιστον. Καὶ ὅμως ἡ θεοποιός δωρεὰ τοῦ Πνεύματος εἶναι ἐκεῖνο τὸ φῶς, αὐτὴ ἡ λαμπρότης τῆς θείας φύσεως, κατὰ τὴν ὁποῖαν κοινωνεῖ ὁ Θεὸς μετὰ τοὺς ἀξίους, μὴ οὕσα καθόλου χωριστὴ ἀπὸ ἐκεῖνο, θεώνουσα δὲ καὶ ἐνώνουσα μετὰ τὸν Θεὸ τοὺς ὑπ' αὐτῆς λαμπρυνομένους, ἰδόντας κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον καὶ δοκιμάσαντας λαμπρότητα Θεοῦ· «ἐπειδὴ», λέγει, «καὶ φῶς θὰ εἶναι ἡ ἀπὸ ἐκεῖ λαμπρότης πρὸς τοὺς ἐδῶ κεκαθαρμένους, ὅταν θὰ ἐκλάμπουν οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος²⁶, ὁπότε θὰ εἶναι ὁ Θεὸς εἰς τὸ μέσον θεῶν· διότι εἶναι βραβεῖον ἀρετῆς τὸ νὰ γίνῃ κανεὶς καὶ νὰ καταστράπτεται μετὰ τὸ ἀκραιφνέστατον φῶς γενόμενος υἱὸς τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἡ ὁποία δὲν διακόπτεται ἀπὸ σκότος· διότι ἄλλος εἶναι ὁ ἥλιος ὁ ὁποῖος κάμνει αὐτὴν τὴν ἡμέραν, ὁ ἀπαστράπτων τὸ ἀληθινὸν φῶς»²⁷. Θὰ ἠδύνατο δὲ νὰ κληθῆ καὶ θεοποιός ἀρετῆ, ἀλλὰ ὡς καθιστῶτα ἡμᾶς δεκτικούς τῆς λαμπρότητος ἐκείνης. Ἐπειδὴ καὶ ἡ διὰ τῆς ἀδιαλείπτου πρὸς Θεὸν προσευχῆς μνήμη τοῦ Θεοῦ δύναται νὰ κληθῆ ἐνοίκησις Θεοῦ, ἀλλὰ ὡς παρέχουσα ἐπιτηδειότητα πρὸς ὑποδοχὴν καὶ διὰ τῆς ἀδιακόπτου αἰτήσεως προξενούσα τὴν ἐνοίκησιν ἐκείνην· διότι λέγει ὁ Κύριος περὶ τοῦ Πατρὸς «θὰ δώσῃ Πνεῦμα ἅγιον εἰς τοὺς παρακαλοῦντας αὐτὸ ἡμέραν καὶ νύκτα»²⁸.

- 4 Ὅπως πράγματι δὲν ὑπάρχει ἄλλο φωτιστικὸν μέσον τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ σώματος, πλην τοῦ φωτός, δύναται δὲ νὰ φωτίσῃ καὶ τὰ θεραπευτικὰ κολλύρια τοὺς τοὺς ὀφθαλμούς οἱ ὁποῖοι περιέπεσαν εἰς ὀφθαλμίαν, καθ' ὅσον καθιστοῦν τοὺς ὀφθαλμούς πάλιν δεκτικούς φωτός καὶ ἀπαλλάσσουν ἀπὸ τὰ συμβαίνοντα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς νοσήματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα παρεμποδίζεται ἡ ὄρασις, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἡ λαμπρότης τῆς θείας φύσεως γίνεται κυριολεκτικῶς καὶ θεοποιός χάρις, κατὰ τὴν ὁποῖαν κοινωνεῖ μετὰ τοὺς ἁγίους ὁ Θεός, μολονότι ἡ ἀνθρωπίνη ἀρετὴ καὶ προσευχὴ

28. Λουκᾶ 11, 13.

ὅτε τυγχάνει τῆς ἐπωνυμίας ταύτης. «Ἐκαστον γάρ»,
 φησί, «προσᾶξει τῇ συναφείᾳ τῆς θεότητος ὁ Χριστὸς
 εἰ μηδὲν ἐπάγοιντο τῆς πρὸς τὸ θεῖον συμφυΐας ἀνά-
 ξιον». Ἡ μὲν οὖν θεοποιὸς χάρις, ἡ λαμπρότης τῆς θείας
 5 φύσεώς ἐστίν· ὁ δὲ τοῦτο συνιείς οὐμενοῦν οὐδ' ὀπω-
 σοῦν, ἑτέρας συνθεῖς λογολεσχίας, περὶ χάριτος καὶ ἐλ-
 λάμψεως καὶ θεώσεως καὶ θείας ἐνεργείας ἐπέγραψεν
 αὐτάς. Τὴν μὲν οὖν ἐν αὐταῖς τοῦ ψεύδους σύρροϊαν
 καὶ τὰς ἄνευ προφᾶσεως συκοφαντίας, οὐ καθ' ἡμῶν
 10 μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἁγίων, καὶ τὸ παντάπασιν
 ἀκατάλληλον τῆς φλυαρίας καὶ τὸν τῶν βλασφημιῶν ἐ-
 σμὸν καὶ ἀπλῶς πάντα τὸν συμπεφορημένον συρφετὸν
 αὐτῷ καθ' ἡμῶν τε καὶ τῆς εὐσεβείας παριστᾶσι διαρ-
 κῶς οἱ διὰ πλάτους Ἀντιρρητικοὶ Λόγοι πρὸς αὐτόν.

15¹⁵ Καὶ νῦν δὲ σὴν χάριν, ὡς ἔχοις ἐξ ὀλίγων τεκμαι-
 ρεσθαι τὸ πᾶν, ἔστιν ὧν μνησθεῖς, ἐπὶ τὴν τῶν νῦν λό-
 γων ἐπανήξω πρόθεσιν, τὴν πρὸς ἀλληλα διαφωνίαν
 τῶν αὐτοῦ δεικνύς. Τίς οὖν ἡμῶν ἐκτὸς Θεοῦ ἕτερόν
 τι ἄκτιστόν φησι, τίς δὲ μείζω καὶ ἐλάττονα Θεόν; Τίς
 20 δ' οὐκ οἶδεν, ὡς αἱ φυσικαὶ χάριτες ἅπασαι κτισταί; «Τί
 γάρ ἔχομεν ὅπερ οὐκ ἐλάβομεν»; Ὁ δὲ πρὸς γενναῖον
 ἀποδύεται τὸν ἀγῶνα, πανταχόθεν ὡς τούτων ἄθετου-
 μένων ἐραυιζόμενος τὰ συνιστάντα. Τί δ' ὅτε τὰς θείας
 ἐνεργείας τοῦ θείου Πνεύματος ἄκτιστους εἶναι πυνθα-
 25 νόμενος ἡμῶν, φρενοβλαβῶς αὐτὸς ἀντιλέγειν ἡρημέ-
 νος καθ' ἡμῶν οἶεται προβάλλεσθαι τοὺς λέγοντας μό-
 νος ὁ Θεὸς ἄκτιστός ἐστι καὶ μόνη ἄκτιστος ἡ ἁγία Τρι-
 ᾶς καὶ οὐδὲν τῷ Θεῷ συναῖδιον καὶ τὰ τοιαῦτα, ὥσπερ
 ἂν εἴ τις ἐκτὸς εἶναι τοῦ Θεοῦ τὰς ἄκτιστους ἐνεργεί-
 30 ας ἔλεγεν, οὐ μηδὲν ἄκτιστον ἐκτός; Τί δ' ὅτε πάλιν
 δείκνυσι μὴ διαιρεῖσθαι τὸ θεῖον μηδὲ μετρεῖσθαι βα-

29. Χωρῖον μὴ ἀνιχνευθέν.

30. Α' Κορ. 4, 7.

λαμβάνει ένίοτε τήν έπωνυμίαν εκείνης ώς πρόξενος εκείνης και τών φερόντων εις εκείνην. Διότι λέγει, «ὁ Χριστός θά ὀδηγήσῃ ἕκαστον εις τήν συνάφειαν μέ τήν θεότητα, ἐάν δέν φέρῃ τίποτε ἀνάξιον τῆς συμφυΐας πρὸς τὸ θεϊόν»²⁹. Ἡ μὲν θεοποιὸς χάρις λοιπὸν εἶναι ἡ λαμπρότης τῆς θείας φύσεως· αὐτὸς δέ, μὴ ἀντιληφθεὶς τοῦτο οὔτε κατ' ἐλάχιστον, συνέθεσεν ἄλλας λογολεσχίας και ἐπέγραψεν αὐτὰ περὶ χάριτος και ἐλλάμψεως και θεώσεως και θείας ἐνεργείας. Τὴν εις αὐτὰς λοιπὸν συρροὴν τοῦ ψεύδους και τὰς ἄνευ προφάσεως συκοφαντίας ὄχι μόνον καθ' ἡμῶν ἀλλὰ και κατὰ τῶν ἁγίων, καθὼς ἐπίσης και τὸ ἐντελῶς ἄσχετον τῆς φλυαρίας και τὸ πλῆθος τῶν βλασφημιῶν και γενικῶς ὄλον τὸν φερόμενον ἀπὸ αὐτὸν καθ' ἡμῶν και κατὰ τῆς εὐσεβείας συρφετὸν, παριστοῦν διαρκῶς οἱ ἐκτενεῖς Ἀντιρρητικοὶ Λόγοι τοὺς ὁποίους ἐγράψαμεν πρὸς αὐτόν.

15

Και τώρα ὁμως πρὸς χάριν σου. διὰ νὰ δύνασαι ἀπὸ ὀλίγα νὰ ἀντιλαμβάνεσαι τὸ πᾶν, θά μνημονεύσω μερικά, και ἔπειτα θά ἐπιστρέψω εις τὸν σκοπὸν τῆς διαπραγματεύσεως, δεικνύων τὴν πρὸς ἄλληλα διαφωνίαν τῶν αὐτοῦ. Ποῖος ἀπὸ ἡμᾶς λοιπὸν θεωρεῖ κάτι ἄκτιστον πλὴν τοῦ Θεοῦ, ποῖος δέ δέχεται μεγαλύτερον και κατώτερον Θεόν; Ποῖος δέ δέν γνωρίζει ὅτι αἱ φυσικαὶ χάριτες εἶναι ὄλαι κτισταί; «Πράγματι τί ἔχομεν τὸ ὁποῖον δέν ἐλάβομεν»³⁰; Αὐτὸς δέ ἀποδύεται πρὸς γενναῖον ἀγῶνα συλλέγων ἀπὸ παντοῦ τὰ ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα ὡσάν νὰ ἄθετοῦνται ταῦτα. Τί πράττει ὅταν, μανθάνων ὅτι ἡμεῖς θεωροῦμεν ἀκτίστους τὰς θείας ἐνεργείας, ὁ ἴδιος ἀπὸ φρενοβλάβειαν κινηθεὶς νὰ ἀντιλέγῃ, νομίζει ὅτι προβάλλει ἐναντίον μας τοὺς λέγοντας ὅτι μόνος ὁ Θεός εἶναι ἄκτιστος και μόνῃ ἄκτιστος εἶναι ἡ ἁγία Τριάς και κανέν δέν εἶναι συναῖδιον μέ τὸν Θεὸν και τὰ παρόμοια, ὡσάν νὰ λέγῃ κανεὶς ὅτι αἱ ἄκτιστοι ἐνέργειαι εἶναι ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ, ἐκτὸς τοῦ ὁποῖου δέν εἶναι κανέν ἄκτιστον; Τί δέ πράττει πάλιν ὅταν δεικνύῃ ὅτι τὸ θεϊόν δέν διαιρεῖται οὔτε με-

θμοῖς τε καὶ ὑποστάσεσι, πανταχόθεν συλλέγων τὰ τοῖς πατράσιν εἰρημένα κατὰ τῶν εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα διαιρούντων τὸν Θεὸν καὶ οὕτω βαθμοῖς καὶ ὑποστάσεσι μετρούντων καὶ καθ' ἡμῶν ταῦτα προτιθείς, τῶν μη-
 5 δὲν κτιστὸν ἐπὶ Θεοῦ λεγόντων, ὡς καὶ αὐτὸς ἄκων ἡμῖν συμμαρτυρεῖ, κατηγορῶν ἡμῶν ὡς ἄκτιστα πολλὰ λεγόντων, ἅτε κατ' οὐσίαν καὶ κατ' ἐνέργειαν τὸν Θεὸν ἄκτιστον φρονούντων, καὶ ταῦτ' αὐτὸς ὢν, ὁ καὶ νῦν αὐθις διαιρῶν εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὸ θεῖον; Οὐκοῦν
 10 ταῦτ' ἀφρόνως αὐτὸς καθ' ἑαυτοῦ συνέλεξεν, ἅπερ οἱ θεῖοι πατέρες προεῖπον κατ' αὐτοῦ.

16 Τί δ' αὐθις ἠνίκα πάλιν οὕτως φησιν, ὡς οἱ θεοφόροι πατέρες ὕδωρ ζῶν, οὐ τινα χάριν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ἅγιον, αὐτὴν τὴν θεῖαν ἀποκαλοῦσι φύσιν; Καὶ
 15 ταῦτα τοῦ Χρυσοστόμου πατρὸς ἀριδῆλως γράφοντος, «τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἢ Γραφὴ ποτὲ μὲν πῦρ, ποτὲ δὲ ὕδωρ καλεῖ, δεικνῦσα ὅτι οὐκ οὐσίας ἐστὶ ταῦτα ὀνόματα, ἀλλ' ἐνεργείας· οὐ γὰρ ἐκ διαφόρων συνέστηκεν οὐσιῶν τὸ Πνεῦμα, ἀόρατόν τε καὶ μονοειδές
 20 ὄν». Οὐκοῦν κατὰ τὴν Ἀκινδύνου σύνεσιν, ἣν ἐν τοῖς τῶν πατέρων περὶ τοῦ Πνεύματος ἔχει λόγοις, οὐχ ἀπλοῦν οὐδὲ μονοειδές ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Εἰ γὰρ ὕδωρ καὶ πῦρ αὐτὸ παρὰ τῶν θεοφόρων πατέρων ὀνομαζόμενον κατὰ τὴν φύσιν καλεῖται, καὶ ἐκ διαφόρων,
 25 ὡς τῆς ἀσυνέτου συνέσεως, κατ' αὐτὸν συνέστηκε φύσεων. Καλεῖται μέντοι καὶ ἡ θεία φύσις καὶ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὕδωρ ζῶν, ἀλλ' οὔτε τοῦθ' οὕτω καλεῖται κατὰ τὴν φύσιν, οὔθ' ἡ φύσις αὕτη καθ' ἑαυτήν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐπὶ μόνους τοὺς πιστοὺς ἐκχεομένης θείας ἐν-
 30 εργείας καὶ χάριτος· ἀνώνυμος γὰρ οὐσα καθ' ἑαυτήν ἢ θεία φύσις καὶ ὑπερώνυμος, ὡσαύτως καὶ τὸ θεῖον Πνεῦμα κατ' αὐτήν, τὰς τῶν θείων ἐνεργειῶν ἐπωνυ-

τρεῖται μὲ βαθμοὺς καὶ σταθμὰ, συλλέγων ἀπὸ παντοῦ τὰ λεχθέντα ἀπὸ τούς πατέρας κατὰ τῶν διαιρούντων τὸν Θεὸν εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα καὶ οὕτω μετρούντων αὐτὸν μὲ βαθμοὺς καὶ σταθμὰ καὶ προτείνων ταῦτα ἐναντίον ἡμῶν, οἱ ὅποιοι δὲν λέγομεν τίποτε κτιστὸν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ὅπως καὶ αὐτὸς συμμαρτυρεῖ μὲ ἡμᾶς ἀκουσίως, καθὼς μᾶς κατηγορεῖ ὡς λέγοντας πολλὰ ἄκτιστα, διότι φρονοῦμεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἄκτιστος καὶ κατ' οὐσίαν καὶ κατ' ἐνέργειαν, καὶ μάλιστα ἐνῶ αὐτὸς εἶναι ὁ καὶ τώρα πάλιν διαιρῶν τὸ θεῖον εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα; Ἀφρόνως λοιπὸν συνέλεξεν αὐτὸς καθ' ἑαυτοῦ αὐτὰ τὰ ὅποια προεῖπον κατ' αὐτοῦ οἱ θεῖοι πατέρες.

16

Τί δὲ πάλιν ὅταν αὐτὸς λέγη παρομοίως ὅτι οἱ θεοφόροι πατέρες ὕδωρ ζῶν δὲν ἀποκαλοῦν κάποιαν χάριν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, αὐτὴν τὴν θεῖαν φύσιν; Καὶ μάλιστα μολονότι ὁ Χρυσόστομος πατὴρ γράφει φανερώς, «τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἢ Γραφή καλεῖ ἄλλοτε μὲν πῦρ ἄλλοτε δὲ ὕδωρ, δεικνύουσα ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι οὐσίας ἀλλ' ἐνεργείας ὀνόματα· διότι τὸ Πνεῦμα ὡς ἀόρατον καὶ μονοειδὲς δὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ διαφόρους οὐσίας»³¹. Ἐπομένως κατὰ τὴν κατανόησιν τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ Ἀκίνδυνος διὰ τούς λόγους τῶν πατέρων περὶ τοῦ Πνεύματος, τὸ ἅγιον Πνεῦμα δὲν εἶναι ἀπλοῦν οὔτε μονοειδὲς. Διότι ἐὰν αὐτό, ὀνομαζόμενον ὕδωρ καὶ πῦρ ἀπὸ τούς πατέρας, καλεῖται οὕτω κατὰ φύσιν, τότε κατ' αὐτὸν ἀποτελεῖται, ὅποια ἀσύνετος σύνεσις, καὶ ἀπὸ διαφόρους φύσεις. Ἐν τούτοις καλεῖται μὲν καὶ ἡ θεία φύσις καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὕδωρ ζῶν, ἀλλ' οὔτε τοῦτο καλεῖται οὕτω κατὰ τὴν φύσιν οὔτε ἡ φύσις αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν θεῖαν ἐνέργειαν καὶ χάριν ἢ ὅποια ἐκχέεται ἐπὶ μόνους τούς πιστούς· διότι ἡ θεία φύσις οὔσα ἀνώνυμος καὶ ὑπερώνυμος καθ' ἑαυτήν, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ θεῖον Πνεῦμα κατ' αὐτήν, εὐλόγως ἐκάτερον δέχεται τὰς ἐπωνυμίας τῶν

μίας ἐκάτερον εἰκότως προσίεται, ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν τοῖς ἐνθέοις θεολόγοις καλούμενον. Οὐκοῦν ὕδωρ ζῶν ἢ θεία χάρις διατελεῖ τε καὶ λέγεται καὶ τοῖς ἀξίοις παρέχεται, ἢ δὲ φύσις οὐτ' ἔστιν οὔτε δίδοται, κληθείη δ' ἂν ὕδωρ ζῶν ἀπὸ τῆς ἐνεργείας αὐτῆς ὡς ἀνώνυμος.

17 Ὁ δὲ χάριν καὶ αὐτοχάριν τὸν Θεὸν αὐτὸν φησι λέγεσθαι ταπεινότερον καὶ προάγει τὸν μέγαν ἐν θεολογία Γρηγόριον εἰς μαρτυρίαν, γράφοντα, «ὅσα δὲ περὶ τοῦ Πνεύματος λέγεται ταπεινότερον, τὸ χάρισμα, τὸ δῶρημα, τὸ ἐμφύσημα, εἴτε τι ἄλλο τοιοῦτον, ἐπὶ τὴν πρῶτην αἰτίαν ἀνακτέον, ἵνα τὸ ἐξ οὗ δειχθῆ», παντάπασιν ἀμαθῶς καὶ ἀμνήτως ἐκλαμβανόμενος τὸ ταπεινότερον, ἅμα δὲ καὶ μηδὲν οἰόμενος διαφέρειν τοῦ χαρίσματος τὴν χάριν. Καίτοι πάλιν αὐτός, οὐ τὸν Υἱὸν μό-
15 νον καὶ τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Πατέρα χάριν ἐνταῦθα τοὺς ἀγίους προήνεγκεν εἰπόντας. Εἰ οὖν κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον χάρις ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ταπεινότερον λέγεται, ἵνα τὸ ἐξ οὗ δειχθῆ, διδαξάτω πάλιν αὐτός, ἐκ τίνος ὑπάρχων ὁ Πατήρ καὶ αὐτὸς καλεῖται
20 χάρις. Ἐπεὶ δὲ καὶ κατὰ τὸν Νύσσης θεῖον Γρηγόριον, «τὸ μακαριστὸν ὡς ἀληθῶς αὐτὸ τὸ θεῖον ἔστιν, ὅ,τι περ ἂν εἶναι αὐτὸ ὑποθώμεθα, τὸ ἄρρητον καὶ ἀκατανόητον ἀγαθόν, ἢ αὐτοχάρις καὶ σοφία καὶ δύναμις, τοῦτο δὲ ἔστι πάντως ἢ μόνη τρισυπόστατος φύσις, ὡς καὶ ὁ Ἀ-
25 κίνδυνος τίθεται, διδαξάτω πάλιν ὁ Ἀκίνδυνος οὗτος ἐκ τίνος ἢ θεία καὶ τρισυπόστατος φύσις ὑπάρχουσα Θεοῦ χάρις καὶ αὕτη κατ' αὐτὸν ταπεινότερον λέγεται, ἵνα τὸ ἐξ οὗ δειχθῆ. Ἄλλ' ἐρρέτω μὲν ἢ τοῦ Ἀκινδύνου διδασκαλία· βλασφημία γάρ ἔστι προφανῆς. Διδασκέτω
30 δὲ τὸ ὑψηλὸν καὶ διαφερόντως ἀταπεινώτερον τῆς χάριτος αὐτός ὁ νῦν τὸ θεῖον, ὅ,τι ποτ' ἂν εἶναι ὑποθώμεθα,

θειῶν ἐνεργειῶν, ἐκ τῶν ἐνεργειῶν ὀνομαζόμενον ἀπὸ τοὺς ἐνθέους θεολόγους. Ἐπομένως ἡ θεία χάρις διατελεῖ καὶ λέγεται καὶ χορηγεῖ εἰς τοὺς ἀξίους ὕδωρ ζωῆς, ἡ δὲ φύσις οὔτε εἶναι οὔτε δίδει, θὰ ἠδύνατο δὲ νὰ κληθῆ ὕδωρ ζωῆς ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς ὡς ἀνώνυμος.

17

Αὐτὸς ὅμως ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς λέγεται χάρις καὶ αὐτοχάρις ταπεινότερον καὶ φέρει εἰς μαρτυρίαν τὸν μέγαν εἰς τὴν θεολογίαν Γρηγόριον λέγοντα, «ὅσα δὲ περὶ τοῦ Πνεύματος λέγονται ταπεινότερον, τὸ χάρισμα, τὸ δώρημα, τὸ ἐμφύσημα ἢ κάτι ἄλλο παρόμοιον, πρέπει νὰ ἀναχθοῦν εἰς τὴν πρώτην αἰτίαν, διὰ νὰ δειχθῆ τὸ ἐξ οὐ»³³, ἐκλαμβάνων τὴν λέξιν ταπεινότερον ἐντελῶς ἀμαθῶς καὶ ἀμυήτως, συγχρόνως δὲ καὶ νομίζων ὅτι δὲν διαφέρει κατὰ τίποτε ἡ χάρις τοῦ χαρίσματος. Καὶ ὅμως ὁ ἴδιος πάλιν ἔφερεν εἰς τὸ μέσον τοὺς ἀγίους εἰπόντας χάριν ὄχι μόνον τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν Πατέρα. Ἐάν λοιπὸν κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα λέγωνται χάρις ταπεινότερον διὰ νὰ δειχθῆ τὸ ἐξ οὐ, ἃς ἐξηγήσῃ πάλιν ὁ ἴδιος ἐκ τίνος προερχόμενος ὁ Πατὴρ καλεῖται καὶ αὐτὸς χάρις. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν θεῖον Γρηγόριον Νύσσης «τὸ ἀληθῶς μακαριστὸν εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ θεῖον, ὁ,τιδήποτε ὑποθέσωμεν ὅτι εἶναι τοῦτο, τὸ ἄρρητον καὶ ἀκατανόητον ἀγαθόν, ἡ αὐτοχάρις καὶ σοφία καὶ δύναμις», τοῦτο δὲ εἶναι πάντως ἡ μόνη τρισυπόστατος φύσις, ὅπως συμφωνεῖ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος, ἃς ἐξηγήσῃ πάλιν ὁ Ἀκίνδυνος οὗτος ἐκ τίνος ὑπάρχουσα ἡ θεία καὶ τρισυπόστατος φύσις λέγεται καὶ αὐτὴ κατ' αὐτὸν χάρις Θεοῦ ταπεινότερον, διὰ νὰ δειχθῆ τὸ ἐξ οὐ. Ἄλλ' ἃς ἀφανισθῆ μὲν ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀκινδύνου, διότι εἶναι προφανῆς βλασφημία. Ἄς διδάξῃ δὲ τὸ ὑψηλὸν καὶ κατ' ἐξοχὴν ἀταπεινῶτον τῆς χάριτος αὐτὸς ὁ τῶρα ὀνομάσας χάριν τὸ θεῖον, ὁ,τιδήποτε ὑποθέ-

33. Εἰς Μακαρισμούς, PG 44, 1197A.

χάριν ἐπονομάσας. Φησὶ τοίνυν ἐν τῷ Πρὸς Εὐνόμιον
 ἕκτω περὶ τοῦ Σωτῆρος «ὦν γὰρ ὅπερ ἦν, καὶ Θεὸς Λό-
 γος καὶ ζωὴ καὶ φῶς, χάρις τε καὶ ἀλήθεια, καὶ Κύριος
 καὶ Χριστὸς καὶ πᾶν ὑψηλὸν τε καὶ θεῖον ὄνομα». Ἄ-
 5 κούεις ὅτι τῶν ὑψηλῶν ὀνομάτων, ἀλλ' οὐ τῶν ταπεινο-
 τέρων, ἢ χάρις καὶ τῆ Θεὸς καὶ Κύριος φωνῆ κατὰ τὸ
 ὕψος ἴση, τούτοις συναριθμουμένη ὦν οὐδὲν ὑψηλότε-
 ρον, καὶ ταῦθ' ἠνίκ' ἂν ἀπὸ ταύτης ὁ Υἱὸς καλῆται, κἂν
 Ἄκίνδυνος ἀπαρέσκηται; Ὁ δὲ καὶ ταπεινῶς εἰρῆσθαί
 10 φησι τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ περὶ τοῦ Πνεύματος, ὅτι ἐφ'
 ἡμᾶς ἐκκέχυται, καὶ περὶ τῆς οὐσίας εἰρῆσθαι καὶ τῆς
 ὑποστάσεως αὐτῆς τοῦ Πνεύματος, ὅτι ἐφ' ἡμᾶς ἐκκέ-
 χυται καὶ ἡ πρόφασις ὅτι περὶ αὐτῆς πρὸς τοὺς πνευ-
 ματομάχους ὑπῆρχε μαχόμενος.
 18 15 Ἄρ' οὖν οὐ δυσσεβοῦς καὶ ἀνοηταίνοντος περιφα-
 νῶς ὁ λόγος, πολὺ μὲν ἔχων τὸ ἄλογον, πλεῖον δὲ τὸ
 δυσσεβές; Τὸ μὲν γὰρ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἐκχεῖσθαι
 λέγειν, καὶ ταῦτα ἐφ' ἡμᾶς, οὐ μετρίως δυσσεβοῦς, τὸ
 δὲ καὶ κατὰ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Πνεύματος, λατινόφρο-
 20 νος καὶ ἀντικρὺς ἔστι. Τὸ δὲ μὴ δυνηθῆναι συνιδεῖν, ὡς
 κατ' οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν εἰδῶς ἄκτιστον τὸ Πνεῦμα
 τὸ ἅγιον ὁ μέγας Βασίλειος, ἀλλ' οὐ κατ' οὐσίαν μόνον,
 τὴν ἐφ' ἡμᾶς χεομένην θεοποιὸν αὐτοῦ χάριν καὶ ἐνέρ-
 γειαν ἄκτιστον δεῖξας διὰ τῆς τοῦ ἐξέχεε φωνῆς (οὐ
 25 γὰρ ἔκτισε φησὶν, ἀλλ' ἐξέχεε) καὶ τὴν φύσιν τοῦ Πνεύ-
 ματος ἄκτιστον ἀπέδειξε· τὸ τοίνυν τοῦτο μὴ δυνηθῆναι
 συνιδεῖν, ἀσυνέτου τᾶ θεῖα διανοίας, μηδαμῶς εἰδυίας,
 ὡς τὴν ὑπερουσιότητα ἐκείνην οὔτε εἰπεῖν ἔστιν οὔτε
 ἐννοῆσαι οὔτε ὅλως πως θεωρῆσαι καὶ αὐτοὺς τοὺς ἄ-
 30 πειλικρινημένους καὶ ὑψηλοὺς τὴν διάνοιαν, εἰ μὴ ἀπὸ

34. Πρὸς Εὐνόμιον θ, W. Jaeger, 2, σ. 142 PG 45, 720A.

35. Κατ' Εὐνομίου 5, PG 29, 772D. Ἰωήλ 3, 1-5. Πρὸξ. 2, 17 κέξ.

36. Κατ' Εὐνομίου 5, PG 29, 772D.

σωμεν ὅτι εἶναι. Λέγει λοιπὸν εἰς τὸν ἕκτον Πρὸς Ἐὐνόμιον περὶ τοῦ Σωτῆρος· «ὦν δηλαδὴ ὅ,τι ἦτο, καὶ Θεὸς Λόγος καὶ Ζωὴ καὶ φῶς, χάρις καὶ ἀλήθεια, Κύριος καὶ Χριστός, καὶ πᾶν ὑψηλὸν καὶ θεῖον ὄνομα»²⁴. Ἀκούεις ὅτι ἡ χάρις εἶναι ἐκ τῶν ὑψηλῶν ὀνομάτων, ἀλλ' ὄχι τῶν ταπεινοτέρων, καὶ ἴση κατὰ τὸ ὕψος μὲ τὰ ὀνόματα Θεὸς καὶ Κύριος, ἀφοῦ συναριθμεῖται μὲ αὐτὰ τῶν ὁποίων δὲν ὑπάρχει τίποτε ὑψηλότερον, καὶ μάλιστα ὅταν μὲ αὐτὴν καλῆται ὁ Υἱός, ἔστω καὶ ἂν τοῦτο δὲν ἀρέσκη εἰς τὸν Ἀκίνδυνον; Αὐτὸς δὲ ἰσχυρίζεται ὅτι ὑπὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐλέχθη καὶ ταπεινῶς περὶ τοῦ Πνεύματος ὅτι ἔχει ἐκχυθῆ ἐφ' ἡμᾶς²⁵, καὶ περὶ αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας καὶ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πνεύματος ὅτι ἔχει ἐκχυθῆ ἐφ' ἡμᾶς· καὶ ὡς πρόφασιν φέρει ὅτι ἐμάχετο περὶ αὐτῆς πρὸς τοὺς Πνευματομάχους.

18

Ἄραγε λοιπὸν δὲν εἶναι προφανέστατα δυσσεβοῦς καὶ ἀνοήτου ὁ λόγος, περικλείων πολλὴν ἀλογίαν καὶ περισσοτέραν δυσσέβειαν; Διότι τὸ νὰ λέγη ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἐκχύνεται, καὶ μάλιστα ἐφ' ἡμᾶς, εἶναι ἴδιον ἄκρως δυσσεβοῦς, τὸ νὰ λέγη ὅμως ὅτι ἐκχύνεται καὶ κατὰ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Πνεύματος εἶναι ἴδιον καθ' ὀλοκληρίαν λατινόφρονος. Τὸ νὰ μὴ δυνηθῆ δὲ κάποιος νὰ ἀντιληφθῆ ὅτι ὁ μέγας Βασιλεῖος γνωρίζων τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὡς ἄκτιστον κατ' οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν, ὄχι δὲ μόνον κατ' οὐσίαν, ἀφοῦ ἔδειξεν ἄκτιστον τὴν ἐφ' ἡμᾶς χεομένην θεοποιὸν χάριν καὶ ἐνέργειαν αὐτοῦ διὰ τοῦ ὄρου ἑξέχεε (διότι δὲν λέγει ἐκτίσεν ἀλλ' ἐξέχεε)²⁶, ἀπέδειξε συγχρόνως καὶ τὴν φύσιν τοῦ Πνεύματος ἄκτιστον· τὸ νὰ μὴ δυνηθῆ λοιπὸν νὰ ἀντιληφθῆ τοῦτο εἶναι ἴδιον ἀσυνέτου κατὰ τὰ θεῖα διανοίας, ἡ ὁποία δὲν γνωρίζει καθόλου ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε νὰ ἐκφράσουν οὔτε νὰ ἐννοήσουν οὔτε ἀπλῶς νὰ θεωρήσουν τὴν ὑπερουσιότητα ἐκείνην, οὔτε αὐτοὶ ἀκόμη οἱ διακεκριμένοι καὶ ὑψηλοὶ κατὰ τὴν διάνοιαν, εἰ μὴ μόνον ἀπὸ τὴν θεαρχικὴν καὶ ἀγαθοποιὸν

τῆς θεαρχικῆς καὶ ἀγαθοποιοῦ προνοίας, ταῦτ' οὖν εἰπεῖν,
 τῆς θείας καὶ παναιτίου κινήσεως καὶ ἐνεργείας. Ἄλ-
 λωστε καὶ κατὰ τὸν πολὺν τὰ θεῖα Μάξιμον, «ἀπὸ τῆς
 ἐκάστου ἐνεργείας ἢ ἐκάστου φύσις χαρακτηρίζεται,
 5 τῆς μὲν κτιστῆς κτιστὴν δεικνύσης φύσιν, τῆς δ' ἀκτί-
 στοῦ ἄκτιστον». Ὁ δ' Ἀκίνδυνος ἀνερυθριᾶστως καὶ
 ταπεινῶς φησι τὸν μέγαν Βασίλειον ἐνταῦθα φάναι περὶ
 τοῦ Πνεύματος, ὅτι ὁ Θεὸς ἐξέχεεν αὐτὸ καὶ ἔδωκε καὶ
 ἐχαρίσατο, καίτοι φανερῶς ὁ μέγας ἐνταῦθα τοσοῦτο πά-
 10 σης ταπεινότητος ἐπέκεινα ταύτας τὰς φωνὰς δεικνυ-
 σιν οἰόμενος, ὥστε ἀπ' αὐτῶν καὶ τὸ πρὸς τὸν Πατέρα
 τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁμοφυῆς καὶ ὁμότιμον παρέστη-
 σεν, «ἐξέχεε», λέγων, «οὐκ ἔκτισεν, ἐχαρίσατο οὐκ ἐδη-
 μιούργησεν, ἔδωκεν οὐκ ἐποίησεν». Ἄλλ' ὁ θεολόγος
 15 Γρηγόριος τὸ χαρίζεσθαι καὶ δίδοσθαι καὶ εἴ τι ἄλλο
 τοιοῦτον ταπεινότερον φησὶ λέγεσθαι περὶ τοῦ Πνεύμα-
 τος; Οὐκοῦν δεῖ ζητεῖν, πῶς ὁ ταπεινότερον οὗτος εἴ-
 πεν, ἐκεῖνος ὑψηλῶς ἐξεδέξατο καὶ διὰ τούτου τὴν ὁ-
 μοτιμίαν παρέστησεν. Ὁ δ' Ἀκίνδυνος οὐδὲ τοῦθ', ὅτι
 20 δεῖ ζητεῖν συνιδεῖν ἐδυνήθη· καὶ γὰρ εἰ συνεώρακεν ἐ-
 ζήτησεν ἄν, εἰ δ' ἐζήτησεν, εἶδεν ἄν, ἢ παρὰ τῶν συνε-
 τῶς εἰδόντων ἐδιδάχθη συνετῶς μετιέναι τὰ τοιαῦτα καὶ
 δρᾶν, ὡς παρὰ τῷ θεολόγῳ Γρηγορίῳ τῷ ταπεινοτέρῳ
 πρόσκειται «ἵνα τὸ ἐξ οὗ δειχθῆ», τουτέστιν ἵνα αἰτια-
 25 τὸν ἀναφανῆ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς αἷτιον ἔχον τὸν
 Πατέρα. Πᾶν δὲ τὸ οὕτω ταπεινόν, ὡς τοῦ αἰτιατοῦ εἶ-
 ναι δεικτικόν, ἄκτιστόν ἐστι· καὶ γὰρ καὶ τὸ γεννητὸν
 καὶ τὸ ἐκπορευτόν, αὐτὴ τε ἢ γέννησις καὶ ἢ ἐκπόρευ-
 σις, δεικνύντα τὸ αἰτιατόν καθ' ὃ καὶ δευτερεύειν τοῦ
 30 Πατρὸς τὰ ἐξ αὐτοῦ φάμεν, ἄκτιστᾶ ἐστι· τὸ γὰρ ὑ-
 περέχον καὶ μείζον ἐπὶ τῶν τοιούτων οὔτε τῆ κατὰ τὸ
 ἄκτιστον ἰσότητι λυμαίνεται τι καὶ τὸ ἐνιαῖον ἐς τὰ μᾶ-

37. Ζήτησις μετὰ Πύρρου, PG 91, 341A.

38. Κατ' Εὐνομίου 5, PG 29, 772D.

πρόνοιαν ἢ μὲ ἄλλους λόγους ἀπὸ τὴν θεϊαν καὶ παναίτιον κίνησιν καὶ ἐνέργειαν. "Ἄλλωστε καὶ κατὰ τὸν πολὺν εἰς τὰ θεῖα Μάξιμον «ἡ φύσις ἐκάστου χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν ἐκάστου, καθ' ὅσον ἢ μὲν κτιστὴ δεικνύει κτιστὴν φύσιν, ἢ δὲ ἄκτιστος ἄκτιστον»³⁷. Ὁ Ἀκίνδυνος ὁμως ἰσχυρίζεται ἀνευθυριάστως ὅτι ὁ μέγας Βασίλειος ὁμιλεῖ ἐδῶ περὶ τοῦ Πνεύματος ταπεινῶς, ὅτι ὁ Θεὸς ἐξέχεε καὶ ἔδωκε καὶ ἐχάρισεν αὐτό, μολονότι ὁ μέγας ἀνὴρ ἐδῶ δεικνύει φανερώς ὅτι θεωρεῖ τὰς ὀνομασίας ταύτας τόσον μακρὰν πάσης ταπεινότητος, ὥστε δι' αὐτῶν παρέστησε καὶ τὸ ὁμοφυές καὶ ὁμότιμον τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρὸς τὸν Πατέρα, λέγων, «ἐξέχεε δὲν ἔκτισεν, ἐχάρισε δὲν ἐδημιούργησεν, ἔδωκε δὲν ἐποίησεν»³⁸. Ἀλλὰ ἰσχυρίζεται ὁ θεολόγος Γρηγόριος ὅτι τὸ χαρίζεσθαι καὶ δίδεσθαι καὶ ὁτιδήποτε ἄλλο τοιοῦτον, λέγεται ταπεινότερον περὶ τοῦ Πνεύματος; Λοιπὸν πρέπει νὰ ζητήσωμεν πῶς αὐτὸ τὸ ὁποῖον οὗτος εἶπε ταπεινότερον, ἐκεῖνος ἐξέλαβεν ὑψηλῶς καὶ διὰ τούτου παρέστησε τὴν ἰσοτιμίαν. Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος δὲν κατώρθωσε νὰ ἀντιληφθῆ οὔτε τοῦτο, ὅτι πρέπει νὰ ζητήσῃ διότι ἂν τὸ ἀντελαμβάνετο, θὰ τὸ ἐζήτηι, ἐὰν δὲ τὸ ἐζήτηι, θὰ ἔβλεπεν, ἢ θὰ ἐδιδάσκετο συνετῶς ἀπὸ τοὺς συνετῶς γνωρίζοντας νὰ μετέρχωνται καὶ βλέπουν τὰ τοιαῦτα, ὅτι παρὰ τῷ Γρηγορίῳ τῷ θεολόγῳ εἰς τὸ ταπεινότερον πρόσκειται «διὸ νὰ δειχθῆ τὸ ἐξ οὐ»³⁹, δηλαδὴ διὰ ν' ἀναφανῆ αἰτιατὸν τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὡς ἔχον αἴτιον τὸν Πατέρα. Πᾶν δὲ τὸ τόσον ταπεινόν, ὥστε νὰ εἶναι δεκτικὸν τοῦ αἰτιατοῦ, εἶναι ἄκτιστον· διότι καὶ τὸ γεννητὸν καὶ τὸ ἐκπορευτὸν, ἢ ἰδία ἢ γέννησις καὶ ἢ ἐκπόρευσις, δεικνύοντα τὸ αἰτιατὸν κατὰ τὸ ὁποῖον θεωροῦμεν ὅτι δευτερεύουν τοῦ Πατρὸς τὰ ἐξ αὐτοῦ, εἶναι ἄκτιστα. Πράγματι ἐπὶ τῶν τοιούτων τὸ ὑπερέχον καὶ μεγαλύτερον οὔτε τὴν κατὰ τὸ ἄκτιστον ἰσότητα καταστρέφει καὶ τὴν ἐνότητα συγκροτεῖ κατὰ

39. Λόγος 31 (Θεολογικὸς 5), 30, J. Barbel, σ. 272· PG 36, 168C.

λιστα συνίστησι, μίαν ἀποφαῖνον τῶν διακεκριμένων τὴν κατὰ τὸ αἷτιον ἀρχήν.

- 19 Ὅρας τὸ ὕψος τῆς ταπεινότητος ἐκείνης; Καὶ τοῦτο δεικνύς τὸ ὕψος ὁ μέγας Βασίλειος, «ἐξέχεεν ἐφ' ἡ-
 5 μᾶς», φησίν, «οὐκ ἔκτισεν, ἐχαρίσατο οὐκ ἐδημιούργη-
 σεν, ἔδωκεν οὐκ ἐποίησε», περὶ τῆς ἐφ' ἡμᾶς χάριτος καὶ ἐνεργείας ταῦτα λέγων τοῦ Πνεύματος καὶ ἀπὸ ταύτης, ὡς εἴρηται, καὶ τὴν αὐτοῦ φύσιν ἄκτιστον ἀποδεικνύς. Ἡ γὰρ χάρις κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν ἐφ' ἡμᾶς, ἀλλ'
 10 οὐχ ἡ φύσις, ἐκχεῖται· οὐ γὰρ ἀπλῶς τὸ Πνεῦμα ἐκχεῶ, φησίν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου. Πᾶν δὲ τὸ οὕτως ἐκχεόμενον καὶ παρεχόμενον, ὡς ἐνοῦν τῷ παρέχοντι καὶ χαριζομένῳ καὶ ἐκχέοντι τὰ πρὸς ἃ ἐκχεῖται τε καὶ δίδοται, τοῦ ἐκχέοντος καὶ χαριζομένου καὶ διδόντος ἀ-
 15 χώριστόν ἐστι. Πῶς γὰρ ἂν τὴν ἐνωσιν τῶν ἄλλων ἐξεργάσαιτο χωριζόμενον αὐτὸ; Τοιγαροῦν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἐκχέοντός ἐστι καὶ ἐν αὐτῷ, κἂν κτιστὸν ἢ θᾶτερον αὐτῶν καὶ τὸ ἕτερον, ὡς ἡλιός τε καὶ ἡ ἐκχεομένη ἀκτὶς καὶ ἐνέργεια αὐτοῦ, δι' ἧς ἐνοῖ πρὸς ἑαυτὸν ἡλιοειδεῖς
 20 τοὺς ἐλλαμπομένους ὀφθαλμοὺς ἀπεργαζόμενος, ὃ τε νοῦς καὶ ἡ διάνοια, δι' ἧς νοῦν ἐντιθεῖς ἑτέρῳ νῷ σοφίζει τὸν μὴ πρότερον τοιοῦτον. Εἰ δ' ἄκτιστον εἶη θᾶτερον αὐτῶν, καὶ τὸ ἕτερον, ὡς ἡ θεία φύσις καὶ ἡ θεοποιὸς χάρις καὶ ἐνέργεια, δηλονότι ἡ τῆς θείας φύσεως
 25 ὡς λαμπρότης· τοῦτο γὰρ ἡ χάρις ἡ θεοποιός. Ὡσπερ δὲ οὐ δύο διὰ τὴν ἀκτῖνα ἡλιοὶ ἢ δύο νόες διὰ τὴν διάνοιαν, οὕτως οὐδὲ δύο θεοὶ διὰ τὴν χάριν, ἀλλὰ τοῖς μὲν ὀφθαλμιῶσιν ἄγαν οὐ φῶς ὁρᾶται ἢ ἀκτὶς καὶ τοῖς ἀνοηταίνουσι μὴ νοῦν ἔχειν οἱ νουνεχεῖς δοκοῦσι κατὰ
 30 τὸ ἀδόμενον, τοῖς δὲ δυσσεβέσιν οὐκ ἄκτιστος πιστεύε-

40. Κατ' Εὐνομίου 5, PG 29, 772D.

41. Ἰωήλ 3, 1-5· Πρόξ. 2, 17 κέξ.

τόν ὑψηλότερον βαθμόν, δεικνῦον μίαν ἀρχὴν κατὰ τὸ αἴτιον τῶν διακεκριμένων ὑποστάσεων.

19

Βλέπεις τὸ ὕψος ἐκείνης τῆς ταπεινότητος; Καὶ τοῦτο τὸ ὕψος δεικνύων ὁ μέγας Βασίλειος λέγει, «ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς δὲν ἔκτισεν, ἐχάρισε δὲν ἐδημιούργησεν, ἔδωκε δὲν ἐποίησεν»⁴⁰, ἐννοῶν μὲ αὐτὰ τὴν χάριν καὶ ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν, ὅπως ἐλέχθη, ἀποδεικνύει καὶ τὴν φύσιν τοῦ ἄκτιστου. Διότι ἡ χάρις εἶναι κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν ἢ ἐκχεομένη πρὸς ἡμᾶς, ἀλλ' ὄχι ἡ φύσις, καθ' ὅσον λέγει ὄχι ἀπλῶς ἐκχεῶ τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μου⁴¹. Πᾶν δὲ τὸ οὕτως ἐκχεόμενον καὶ παρεχόμενον, ὡς ἐνῶνον εἰς τὸν χορηγοῦντα καὶ χαρίζοντα καὶ ἐκχέοντα τὰ πρὸς ᾧ ἐκχέεται καὶ δίδεται, εἶναι ἀχώριστον τοῦ ἐκχέοντος καὶ χαρίζοντος καὶ δίδοντος. Πῶς πράγματι θά ἐξησφάλιζε τὴν ἔνωσιν τῶν ἄλλων, ὅταν αὐτὸ τὸ ἴδιον χωρίζεται; Ἐπομένως εἶναι ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἐκχέοντος καὶ εἰς αὐτό, καὶ ἂν εἶναι κτιστὸν τὸ ἐν ἐξ αὐτῶν, θά εἶναι καὶ τὸ ἄλλο, ὅπως ὁ ἥλιος καὶ ἡ ἐκχεομένη ἀκτίς καὶ ἐνέργεια αὐτοῦ, διὰ τῆς ὁποίας ἐνώνει πρὸς ἑαυτὸν τοὺς ἐλλαμπομένους ὀφθαλμοὺς καθιστῶν αὐτοὺς ἡλιοειδεῖς, ὅπως ἐπίσης ὁ νοῦς καὶ ἡ διάνοια, διὰ τῆς ὁποίας αὐτὸς ἐνθέτων νοῦν εἰς ἄλλον νοῦν σοφίζει τὸν προηγουμένως μὴ ὄντα σοφόν. Ἐάν δὲ εἶναι ἄκτιστον τὸ ἐν ἀπὸ αὐτά, θά εἶναι ἄκτιστον καὶ τὸ ἄλλο, ὅπως ἡ θεία φύσις καὶ ἡ θεοποιὸς χάρις καὶ ἐνέργεια, δηλαδὴ ἡ λαμπρότης τῆς θείας φύσεως· διότι τοῦτο εἶναι ἡ θεοποιὸς χάρις. Ὅπως δὲ δὲν ὑπάρχουν δύο ἥλιοι ἐξ αἰτίας τῆς παρουσίας τῆς ἀκτίνος ἢ δύο νοεὶς ἐξ αἰτίας τῆς παρουσίας τῆς διανοίας, οὕτω δὲν ὑπάρχουν οὔτε δύο θεοὶ ἐξ αἰτίας τῆς χάριτος, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς μὲν πάσχοντας ἀπὸ προχωρημένην ὀφθαλμίαν δὲν βλέπεται ὡς φῶς ἢ ἀκτίς καί, κατὰ τὴν παροιμίαν, ἀπὸ τοὺς ἀνοήτους οἱ νουνεχεῖς φαίνονται ὡσάν νὰ μὴ ἔχουν νοῦν, ἀπὸ δὲ τοὺς δυσσεβεῖς

ται διατελεῖν ἢ τῆς θείας φύσεως λαμπρότης τε καὶ δύναμις.

- 20 Οἱ διδασκόμενοι παρὰ τοῦ πνεύματος τῆς πλάνης «τοῦ ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας», ὡς ἀπὸ
 5 τοῦ τὸν Κύριον εἰπεῖν ὅτι, «ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἐστιν», ἵνα τὸ ἐξ οὗ δειχθῆ, κτίσμα τοῦτον κατεσκευάσεν ὁ Ἄρειος, οὕτως οὗτοι, διότι χάρισμα καλεῖται τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐκχεόμενον, καὶ τοῖς ἁγίοις ἐγγινόμενον Πνεῦμα ἅγιον, ἵνα τὸ ἐξ οὗ δειχθῆ, κτίσμα κατασκευάζουσιν
 10 αὐτό. Καὶ καθάπερ Ἄρειος ἀκούων Θεοῦ Υἱὸν τὸν Κύριον καὶ Θεὸν μὲν καθ' ἑαυτὸν λεγόμενον, ἀλλ' οὐχ ὅταν μετὰ τοῦ Πατρός, ὡς καὶ ὁ πολὺς ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριός φησι, κτιστὸν ὁ ἄθλιος ἐκεῖνος ἐδογματίσεν, οὕτως οὗτοι τοῦ Χρυσοστόμου πατρὸς ἀκηκοότες εἰρηκότος, οὐχ ὁ Θε-
 15 ὄς, ἀλλ' ἡ χάρις ἐκχεῖται, διδαχθῆναι δέον, ὡς τὸ «ἐξέχεεν, ἀλλ' οὐκ ἔκτισεν», οὐ περὶ τῆς οὐσίας, ἀλλὰ περὶ τῆς χάριτος ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος, οἱ δὲ ἐκεῖ μὲν ἐκχεῖσθαι τὴν οὐσίαν φασὶν εἰρηῆσθαι, κτίσμα δὲ τὴν θείαν ἐνέργειαν καὶ χάριν ἐνταῦθα φάναι τὸν θεῖον Χρυσόστο-
 20 μον, ἵν' ἀμφοτέρων τῶν ἁγίων καταψευσᾶμενοι δι' ἀμφοτέρων τῶν εἰρημένων, φεῦ, ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος ἐκμελετήσωσι. Τῶν ἁγίων τοίνυν πάλιν λεγόντων ὡς οὐχὶ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν ἢ τῆς θεότητος προσηγορία παρίστησι, καὶ ὡς αὐτὸ τὸ χρῆμα τοῦ θεο-
 25 ποιῶ δώρου θεότης ὀνομαῖζεται καὶ ὡς ἡ θεότης κυρίως τῆς ἐνεργείας, ἀλλ' οὐχὶ τῆς φύσεως ὀνομά ἐστιν — ἡ γὰρ θεία φύσις κυρίως ἀνώνυμος, ὡς ὑπερώνυμος — ἀρ' ὅτι ταῦτα κυρίως ἡ θεότης, ἀλλ' οὐχὶ ἡ φύσις, τὴν φύσιν κτιστὴν ἐροῦσιν, ἵνα μὴ πολυθεῖα περιπέσωσι;
 30 Καὶ τοῦ μεγάλου Διονυσίου πάλιν γράφοντος, «ὅταν Θε-

42. Ἰω. 14, 28.

43. Ἐφεσ. 5, 8.

44. Λόγος 25. PG 35, 1220B.

δὲν πιστεύεται ὅτι εἶναι ἄκτιστος ἢ λαμπρότης καὶ δύναμις τῆς θείας φύσεως.

20

Ὅπως ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Κύριος εἶπεν ὅτι «ὁ Πατὴρ μου εἶναι μεγαλύτερός μου»⁴², διὰ νὰ δειχθῇ τὸ ἐξ οὐ, ὁ Ἄρειος κατεσκεύασε τοῦτον κτίσμα, οὕτως οἱ διδασκόμενοι ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης «τὸ ἐνεργοῦν μέσα εἰς τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας»⁴³, ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι καλεῖται χάρισμα τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐκχεόμενον καὶ εἰς τοὺς ἁγίους ἐγγινόμενον ἅγιον Πνεῦμα, διὰ νὰ δειχθῇ τὸ ἐξ οὐ, κατασκευάζουν αὐτὸ κτίσμα. Καὶ ὅπως ὁ Ἄρειος ἀκούων ὅτι ὁ Κύριος καθ' ἑαυτὸν μὲν λέγεται Υἱὸς Θεοῦ καὶ Θεός, ἀλλ' ὄχι ὅταν ἀναφέρεται μετὰ τοῦ Πατρός, καθὼς διατείνεται καὶ ὁ πολὺς εἰς τὴν θεολογίαν Γρηγόριος⁴⁴, ὁ ἄθλιος ἐκεῖνος ἐδογματίσεν τοῦτον κτιστόν, οὕτω καὶ αὐτοί, ἀκούσαντες τὸν Χρυσόστομον πατέρα εἰπόντα ὅτι ἐκχέεται ὄχι ὁ Θεός ἀλλ' ἡ χάρις⁴⁵, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ διδαχθοῦν ὅτι τὸ «ἐξέχεε, δὲν ἐκτίσεν» εἶπεν ὁ μέγας Βασίλειος ὄχι περὶ τῆς οὐσίας ἀλλὰ περὶ τῆς χάριτος⁴⁶, ἰσχυρίζονται ὅτι ἐκεῖ μὲν ἐλέχθη ὅτι ἐκχέεται ἡ οὐσία, ὁ δὲ θεῖος Χρυσόστομος ἐδῶ ἐννοεῖ τὴν θεῖαν ἐνέργειαν καὶ χάριν, ὥστε ψευδολογοῦντες ἐναντίον ἀμφοτέρων τῶν ἁγίων νὰ ἀσκήσουν, φεῦ, εἰς ὑψιστον βαθμὸν ἀδικίαν δι' ἀμφοτέρων τῶν λεγομένων. Ἐπειδὴ λοιπὸν πάλιν οἱ ἅγιοι λέγουν ὅτι ἡ προσηγορία τῆς θεότητος παριστάνει ὄχι τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν, καὶ ὅτι αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν τοῦ θεοποιοῦ δώρου ὀνομάζεται θεότης καὶ ὅτι ἡ θεότης εἶναι ὄνομα κυρίως τῆς ἐνεργείας ἀλλ' ὄχι τῆς φύσεως —διότι ἡ θεία φύσις εἶναι κυρίως ἀνώνυμος ὡς ὑπερώνυμος—, ἄραγε, διὰ τὸν λόγον ὅτι ταῦτα εἶναι κυρίως ἡ θεότης ἀλλ' ὄχι ἡ φύσις, θὰ εἶπουν τὴν φύσιν κτιστήν, διὰ νὰ μὴ περιπέσουν εἰς πολυθεΐαν; Ἐπειδὴ δὲ ἐπίσης καὶ ὁ μέγας Διονύσιος γράφει, «ὅταν εἴπωμεν Θεόν,

45. Εἰς Ψαλμὸν 44, PG 55, 186.

46. Κατ' Εὐνομίου 5, PG 29, 772D.

ὄν εἶπωμεν οὐδὲν ἕτερον νοοῦμεν ἢ τὴν εἰς ἡμᾶς ἐξ αὐ-
 τοῦ προαγομένην δύναμιν», οὐ Θεὸν ἐροῦμεν καὶ τὸν ἔ-
 χοντα τὴν δύναμιν ἐκείνην, ἵνα μὴ διθεῖα περιπέσωμεν,
 ἢ κοινὸν ὄνομα γινώσκοντες εἶναι τὸ Θεὸς καὶ τῆς οὐ-
 5 σίας καὶ τῆς ἐνεργείας καὶ τῶν ὑποστάσεων, ἕκαστον
 τούτων ποτὲ μὲν ἀπὸ τῆς ἰδίας προσηγορίας, ποτὲ δὲ Θε-
 ὸν ἢ θεότητα ὀνομάζοντες οὐχ ἁμαρτήσομεν;

21 Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ τοῦ χρυσορρήμονος ἐνταῦθα στρε-
 βλοῦντες καὶ παρερμηνεύοντες Πατρὸς εἰς κτίσμα τὴν
 10 θείαν κατασπῶσι χάριν, φέρε παρ' αὐτοῦ διδαχθῶμεν,
 τίς ἢ χάρις ἢ ἐκχεομένη. Προθεῖς τοίνυν οὗτος ἐκείνο
 τὸ προφητικόν, «ἐξεχύθη χάρις εἰς χεῖλεσί σου», «τίς
 ἔστι», φησὶν, «αὕτη ἢ χάρις; Δι' ἧς ὁ Χριστὸς ἐδίδα-
 σκε, δι' ἧς ἐθαυματοῦργει. Τὴν χάριν, λέγει, τὴν ἐλ-
 15 θοῦσαν ἐπὶ τὴν σάρκα». Κτιστὴ τοίνυν ἢ ἐπ' ἐκείνην
 ἐλθοῦσα τὴν σάρκα χάρις; Ἡ τοῦτο μὲν ὁ Ἀκίνδυνος
 οὐκ ὀκνήσει φάναι, καὶ γὰρ καὶ τὴν θέωσιν τοῦ δεσπο-
 τικοῦ προσλήματος κτιστὴν εἶναι ὁ τάλας ἀποφαίνεται
 καὶ κατὰ τὸν προφήτην ἐπὶ τὸ ἄνθος ἐπαναπεπαυμένα
 20 τὸ ἐκ τῆς Ἰεσσαὶ ρίζης ἀνασχὸν ἑπτὰ πνεύματα, του-
 τέστι τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος κτιστὰ φησὶν· ἀλλ'
 ἐπεὶ πάλιν οὗτος τὴν κτιστὴν παρ' αὐτοῦ λεγομένην χά-
 ριν καὶ ἐνέργειαν ἐνεργεῖσθαι μόνον φησὶν, ἀλλ' οὐκ
 ἐνεργεῖν, ἐνταῦθα τὴν ἐκχεομένην χάριν ἐνεργοῦσαν ἀ-
 25 κούων (αὕτη γὰρ ἔστι, φησί, δι' ἧς ἐδίδασκε, δι' ἧς
 ἐθαυματοῦργει), αὐτὴν εἶναι τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ὑπό-
 στασιν ἐρεῖ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὴν ἐλθοῦσαν ἐπὶ τὴν
 σάρκα, ἵνα μὴ τὸν Υἱὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον ἐνανθρωπήσαν ὑποδείξας, μηδεμίαν ὑπερβολὴν ἀ-
 30 πολίτη καινοφωνίας; Ἐπεὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν

47. Περί θείων ὀνομάτων 2, 7, PG 3, 645A.

48. Ψαλμ. 44, 3.

49. Εἰς Ψαλμὸν 44, PG 55, 185 - 186.

δέν έννοοῦμεν τίποτε ἄλλο, εἰμὴ τὴν εἰς ἡμᾶς προαγομένην ἐξ αὐτοῦ δύναμιν»⁴⁷, δέν θὰ εἶπωμεν Θεόν καὶ τὸν ἔχοντα τὴν δύναμιν ἐκείνην, διὰ νὰ μὴ περιπέσωμεν εἰς διθεΐαν, ἢ γνωρίζοντες ὅτι τὸ Θεός εἶναι κοινὸν ὄνομα καὶ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἐνεργείας καὶ τῶν ὑποστάσεων, δέν θὰ σφάλωμεν, ἂν ὀνομάζωμεν ἕκαστον τούτων ἄλλοτε μὲν κατὰ τὴν ἰδιαιτέραν προσηγορίαν του, ἄλλοτε δὲ Θεὸν ἢ θεότητα;

21

Ἄλλ' ἐπειδὴ διαστρεβλώνοντες καὶ παρερμηνεύοντες ἐδῶ τὸν λόγον τοῦ χρυσορρήμονος πατρός, καταβιβάζουν εἰς κτίσμα τὴν θείαν χάριν, ὥς μάθωμεν ἀπὸ τὸν ἴδιον ποία εἶναι ἡ ἐκχεομένη χάρις. Οὗτος λοιπὸν προτάξας ἐκείνο τὸ προφητικόν, «ἐξεχύθη ἡ χάρις εἰς τὰ χεῖλη σου»⁴⁸ λέγει, «ποία εἶναι αὕτη ἡ χάρις; Εἶναι ἐκείνη διὰ τῆς ὁποίας ὁ Χριστὸς ἐδίδασκε, διὰ τῆς ὁποίας ἐθαυματούργει. Ἐννοεῖ τὴν χάριν ἡ ὁποία ἤλθεν ἐπὶ τὴν σάρκα»⁴⁹. Εἶναι λοιπὸν κτιστὴ ἢ ἐλθοῦσα εἰς ἐκείνην τὴν σάρκα χάρις; Ἡ τοῦτο μὲν δέν θὰ διστάσῃ νὰ εἴπῃ ὁ Ἀκίνδυνος, διότι ὁ ταλαίπωρος διακηρύσσει ὅτι καὶ ἡ θέωσις τοῦ δεσποτικοῦ προσλήμματος εἶναι κτιστὴ καὶ τὰ κατὰ τὸν προφήτην ἐπαναπαυόμενα ἐπάνω εἰς τὸ ἄνθος τὸ ἀναπτυχθέν ἀπὸ τὴν ρίζαν τοῦ Ἰεσοῦ ἐπὶ πνεύματα⁵⁰, δηλαδὴ τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος ἀποκαλεῖ κτιστάς· ἀλλ' ἐπειδὴ πάλιν αὐτὸς ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ κτιστὴ λεγομένη ἀπὸ αὐτὸν χάρις καὶ ἐνέργεια ἐνεργεῖται μόνον ἀλλὰ δέν ἐνεργεῖ, ἀκούων ἐδῶ ὅτι ἡ ἐκχεομένη χάρις ἐνεργεῖ (διότι αὕτη εἶναι, λέγει, διὰ τῆς ὁποίας ἐδίδασκε, διὰ τῆς ὁποίας ἐθαυματούργει) θὰ εἴπῃ ὅτι αὕτη εἶναι ἡ οὐσία καὶ ἡ ὑπόστασις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἡ ὁποία ἤλθεν εἰς τὴν σάρκα, οὕτως ὥστε, ὑποδεικνύων ὅτι ἐνηθρώπησεν ὄχι μόνον ὁ Υἱὸς ἀλλὰ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, νὰ μὴ παραλείψῃ καμμίαν ὑπερβολὴν καινοφωνίας; Ἐπειδὴ βεβαίως καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος εἶπεν εἰς τὰ εὐαγγέλια νὰ ἐκβάλλουν τὰ δαιμόνια ἐν

50. Ἦσ. 11, 1 κ&ε.

εὐαγγελίοις εἶπεν, ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια, καὶ ὁ Χρυσόστομος πατήρ ἐνταῦθ' εἰπὼν τὴν χάριν εἶναι τὴν ἐλθοῦσαν ἐπὶ τὴν σάρκα, τὸ πρὸς τὸν βαπτιστὴν εἰρημένον παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπήγαγεν, ἐφ' ὃν
 5 ἂν ἴδοις τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰν καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, πᾶσα γὰρ ἢ χάρις ἐξεχύθη εἰς τὸν ναὸν ἐκεῖνον», αὐτὸ πάντως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἦν ἢ ἐπὶ τὴν σάρκα ἐκείνην ἐκχυθεῖσα χάρις, κατὰ δὲ τὸν Ἀκίνδυνον αὐτὴ ἢ οὐσία καὶ ἢ
 10 ὑπόστασις τοῦ παναγίου Πνεύματος, ἀλλ' οὐχ ἢ χάρις καὶ ἢ ἐνέργεια· μηδὲ γὰρ εἶναι φησιν ἄκτιστον μηδ' ἐνεργὸν πνεῦμα ἢ ἐνέργειαν τῆς οὐσίας ἐκείνης ὅπως ποτε διαφέρουσιν.

22 Ἄλλ' ἀκουέτω τῶν ἐξῆς τοῦ Χρυσοστόμου πατρός·
 15 προσεπάγει γὰρ τὸ παρὰ τοῦ βαπτιστοῦ περὶ τοῦ Κυρίου εἰρημένον, «οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν αὐτῷ τὸ Πνεῦμα ὁ Πατήρ». Ὅπερ αὐτὸς πάλιν τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην ἐξηγούμενος, οὐ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν εἶναι τοῦ Πνεύματος ἐδίδαξεν ἡμᾶς. «Ἡμεῖς μὲν
 20 γάρ», φησί, «πάντες μέτρῳ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν ἐλάβομεν». Πνεῦμα γὰρ ἐνταῦθα τὴν ἐνέργειαν λέγει· αὕτη γὰρ ἐστὶν ἢ μεριζομένη. Οὗτος δὲ ἀμέτρητον ἔχει καὶ ὀλόκληρον πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν. Εἰ δὲ ἢ ἐνέργεια αὐτοῦ ἀμέτρητος, πολλῷ μᾶλλον ἢ οὐσία. Τοι-
 25 γαροῦν κατὰ τὸν Χρυσόστομον τοῦτον θεολόγον, αὐτὸ μὲν ἐστὶ τὸ ἐκχεόμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' οὐ κατ' οὐσίαν, κατὰ δὲ τὴν ἄκτιστον χάριν τε καὶ ἐνέργειαν.

23 Ἄλλ' ἀκουστέον ἂν εἶη καὶ τῶν ἐξῆς λεγομένων
 30 τῷ χρυσορρήμονι καὶ γὰρ εἰπὼν, «οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν ἐκείνῳ τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ὀλόκληρον τὴν χάριν ὁ ναὸς ἔλαβεν», ἐπάγει κἀνταῦθα πάλιν, «ἡμεῖς δὲ μικρόν

51. Ματθ. 10, 8.

53. Αὐτόθι.

Πνεύματι Θεοῦ⁵¹ καὶ ὁ Χρυσόστομος πατήρ, ἀφοῦ εἶπεν ἐδῶ ὅτι ἡ χάρις εἶναι ἡ ἐλθοῦσα εἰς τὴν σάρκα, προσέθεσε τὸ λεχθὲν ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τὸν Βαπτιστὴν, «αὐτὸς ἐπὶ τὸν ὁποῖον θὰ ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον ὡς περιστέρῃ καὶ μένον εἰς αὐτόν, οὗτος εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διότι ὅλη ἡ χάρις ἐξεχύθη εἰς τὸν ναὸν ἐκείνον»⁵², αὐτὸ ὅπως δὲ ποτε τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἦτο ἡ ἐκχυθεῖσα εἰς τὴν σάρκα ἐκείνην χάρις, κατὰ δὲ τὸν Ἀκίνδυνον αὐτὴ ἡ οὐσία καὶ ἡ ὑπόστασις τοῦ παναγίου Πνεύματος, ἀλλ' ὄχι ἡ χάρις καὶ ἡ ἐνέργεια· διότι ἄλλωστε ἰσχυρίζεται ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄκτιστον οὔτε ἐνεργὸν πνεῦμα ἢ ἐνέργεια διαφέρουσα κατὰ κάποιον τρόπον ἀπὸ ἐκείνην τὴν οὐσίαν.

22 Ἄλλ' ἄς ἀκούσῃ τὴν συνέχειαν τῶν λόγων τοῦ Χρυσοστόμου πατρός. Πράγματι προσθέτει οὗτος τὸ λεχθὲν ἀπὸ τὸν Βαπτιστὴν περὶ τοῦ Κυρίου, «διότι δὲν χορηγεῖ μὲ μέτρον εἰς αὐτόν τὸ Πνεῦμα ὁ Πατήρ»⁵³. Ἐξηγῶν δὲ ὁ ἴδιος πάλιν τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι ἡ οὐσία, ἀλλὰ ἡ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος. Λέγει πράγματι, «ἡμεῖς ὅλοι ἐλάβομεν τὴν ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος μὲ μέτρον». Πνεῦμα δηλαδὴ καλεῖ ἐδῶ τὴν ἐνέργειαν· διότι αὐτὴ εἶναι ἡ μεριζομένη. Οὗτος δὲ ἔχει ἀμέτρητον καὶ ὀλόκληρον τὴν ἐνέργειαν. Ἐὰν δὲ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ εἶναι ἀμέτρητος, πολὺ περισσότερον ἡ οὐσία. Ἐπομένως κατὰ τὸν Χρυσόστομον τοῦτον θεολόγον, τὸ ἐκχεόμενον εἶναι αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὄχι ὅμως κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἄκτιστον χάριν καὶ ἐνέργειαν.

23 Ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀκουσθοῦν καὶ τὰ εἰς τὴν συνέχειαν λεγόμενα ἀπὸ τὸν Χρυσορρήμονα. Ἀφοῦ εἶπε δηλαδὴ, «διότι δὲν δίδει εἰς ἐκείνον τὸ Πνεῦμα μὲ μέτρον, ἀλλ' ὀλόκληρον τὴν χάριν ἔλαβεν ὁ ναός», προσθέτει πάλιν καὶ ἐδῶ, «ἡμεῖς δὲ ἔχομεν κάποιαν μικρὰν ρανίδα ἀπὸ τὴν

52. Ἰω. 1, 33. Ἰω. Χρυσοστόμου. Εἰς Ψαλμὸν 44, PG 55, 180. 198.

τι καὶ ρανίδα ἀπὸ τῆς χάριτος ἐκείνης ἔχομεν. Ἐκ τοῦ πληρώματος γάρ, φησὶν, αὐτοῦ πάντες ἐλάβομεν, ὡς ἂν εἴποι τις, ἐκ τοῦ ὑπερβλύζοντος, ἐκ τοῦ περιττεύοντος». Καὶ πάλιν, «οὐκ εἶπε δίδωμι τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἐκχεῶ ἀπὸ 5 τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. Τοῦτο γοῦν καὶ ἐξέβη· πᾶσαν γὰρ τὴν οἰκουμένην ἢ σταγῶν αὕτη καὶ ἢ ρανὶς τοῦ Πνεύματος ἐνέπλησε τῆς γνώσεως· διὰ ταύτην τὰ σημεῖα ἐγένετο, τὰ ἁμαρτήματα ἐλύετο. Ἄλλ' ὁμῶς ἢ ἐν τοσοῦτοις κλίμασι διδομένη χάρις, μέρος τι τῆς 10 δωρεᾶς ἔστι καὶ ἀρραβῶν· δὸς γάρ, φησί, τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν». Πάλιν οὖν ἐνταῦθα ὁ Ἀκίνδυνος, ἐπειδὴ τὴν οὐσίαν μόνην καὶ τὴν ὑπόστασιν ἐνεργεῖν φησὶ τὰ πάντα, ὡς τῆς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος τῶν ἐνεργουμένων, ἀλλ' οὐχὶ τῶν ἐν- 15 εργούντων οὔσης κατ' οὐδένα τρόπον, ἢ δὲ σταγῶν αὕτη καὶ ἢ ρανὶς τοῦ Πνεύματος τὴν οἰκουμένην ἐνέπλησε τῆς γνώσεως, τὴν ρανίδα καὶ τὴν σταγόνα ταύτην τὴν ὑπόστασιν εἶναι τοῦ Πνεύματος ἔρει; Καὶ πάλιν, «δι' αὐτὴν τὰ σημεῖα ἐγένετο, τὰ ἁμαρτήματα ἐλύετο». Τίς οὖν 20 ἄλλο τοῦτο ἢ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Κατὰ δὲ τὸν Βαρλαάμ καὶ τὸν Ἀκίνδυνον, αὕτη ἢ ὑπόστασις τοῦ Πνεύματος. Ἄλλ' ἀκουόντων μετὰ ταῦτα πάντα τοῦ χρυσορρήμονος ἐπενεγκόντος, «τὸ μέρος λέγει τῆς ἐνεργείας· οὐ γὰρ δὴ ὁ παρὰ κλητος μερίζεται». Ὁρᾶς πῶς 25 οὐκ ἐκχεῖται ἢ τοῦ Πνεύματος ὑπόστασις, ἀλλ' ἢ χάρις καὶ ἢ ἐνέργεια; Καὶ τοῦτό ἐστι, ὃ κἀκεῖ ἐδήλωσεν εἰπὼν, «οὐχ ὁ Θεὸς ἀλλ' ἢ χάρις ἐκχεῖται». Κτιστῆ τοίνυν, ὅτι μὴ οὐσία καὶ ὑπόστασις ἐστὶν ἢ ἁγιάζουσα, ἢ σοφίζουσα, ἢ νόσους καὶ δαίμονας ἀπελάυνουσα, ἢ θα- 30 νάτου καὶ πλάνης καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν ἀπαλλάττουσα καὶ πρὸς τὴν ὄντως ἀλήθειαν καὶ ζωὴν ἐπανάγουσα χάρις τοῦ Πνεύματος; Ἄπαγε τῆς ἀσεβείας!

54. Β' Κορ. 1, 22. Ἐφεσ. 1, 14. Ἰω. Χρυσοστόμου. Εἰς Ψαλμὸν 44, PG 55, 186.

χάριν ἐκείνην. Διότι, λέγει, ὅλοι ἡμεῖς ἐλάβομεν ἀπὸ τὸ πλήρωμά του, οὕτως εἶπεν ἀπὸ τὸ ἐκχείλισμα, ἀπὸ τὸ περίσσευμα». Καὶ πάλιν, «δὲν εἶπε, δίδω τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ ἐκχέω ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μου εἰς πᾶσαν σάρκα. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπραγματοποιήθη· διότι ἡ σταγὼν αὕτη καὶ ἡ ρανὶς τοῦ Πνεύματος ἐπλήρωσε γνώσεως τὴν οἰκουμένην· δι' αὐτῆς ἔγιναν τὰ θαύματα, ἐλύοντο τὰ ἁμαρτήματα. Ἄλλ' ὅμως ἡ εἰς τόσα κλίματα διδομένη χάρις, εἶναι μικρὸν μέρος καὶ ἄρραβῶν τῆς δωρεᾶς· διότι λέγει, δώσας τὸν ἄρραβῶνα τοῦ Πνεύματος εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν»⁵⁴. Πάλιν λοιπὸν ἐδῶ ὁ Ἀκίνδυνος, ἐπειδὴ λέγει ὅτι ἡ οὐσία καὶ ἡ ὑπόστασις εἶναι αἱ ἐνεργοῦσαι τὰ πάντα, καθ' ὅσον ἡ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος ἀνήκει εἰς τὰ ἐνεργούμενα καὶ κατ' οὐδένα τρόπον εἰς τὰ ἐνεργοῦντα, ἡ δὲ σταγὼν καὶ ρανὶς αὕτη τοῦ Πνεύματος ἐγένεσε τὴν οἰκουμένην γνώσεως, θά εἴπη ὅτι ἡ ρανὶς καὶ ἡ σταγὼν αὕτη εἶναι ἡ ὑπόστασις τοῦ Πνεύματος; Καὶ πάλιν συνεχίζει, «δι' αὐτῆς ἔγιναν τὰ θαύματα, ἐλύοντο τὰ ἁμαρτήματα». Τί ἄλλο λοιπὸν ἦτο τοῦτο παρὰ τὸ ἴδιον τὸ ἅγιον Πνεῦμα; Κατὰ δὲ τὸν Βαρλαάμ καὶ τὸν Ἀκίνδυνον ἦτο αὕτη αὕτη ἡ ὑπόστασις τοῦ Πνεύματος. Ἄλλ' ὡς ἀκούουν πάντοτε τὸν Χρυσορρήμονα λέγοντα μετὰ ταῦτα, «ἐννοεῖ τὸ μέρος τῆς ἐνεργείας· διότι δὲν μερίζεται ὁ παράκλητος»⁵⁴. Βλέπεις πῶς δὲν ἐκχέεται ἡ ὑπόστασις τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' ἡ χάρις καὶ ἐνέργεια; Καὶ τοῦτο εἶναι αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἐδήλωσε καὶ ἐκεῖ εἰπὼν, «δὲν ἐκχέεται ὁ Θεός, ἀλλ' ἡ χάρις»⁵⁵. Εἶναι λοιπὸν κτιστὴ, διότι δὲν εἶναι οὐσία καὶ ὑπόστασις ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος ἡ ἁγιάζουσα, ἡ σοφίζουσα, ἡ ἀπομακρύνουσα νόσους καὶ δαίμονας, ἡ ἀπαλλάττουσα σῶμα καὶ ψυχὴν ἀπὸ θάνατον καὶ πλάνην, ἡ ἐπαναφέρουσα πρὸς τὴν ὄντως ἀλήθειαν καὶ ζωὴν; Ἐπαγε τῆς ἀληθείας!

55. Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 3, 12, PG 94, 1032B. Ὁ ἀναγνώστης δὲν πρέπει νὰ λησμονήσῃ ὅτι πρόβλημα ἐδῶ λέγεται τὸ ἀνθρώπινον συστατικόν, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ὁ Λόγος κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν.

24

Ἄλλ' ὁ τὴν εὐλάβειαν ἐν τοῖς θείοις προτετιμηκέναι
 λέγων Ἀκίνδυνος, τῷ μὴ μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας
 καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ θείαν χάριν ἄκτιστον ἐθέλειν ὁμολο-
 γεῖν, εἰς τοσοῦτο προκεχώρηκε τόλμης, ὡς καὶ τὴν τοῦ
 5 δεσποτικοῦ προσλήματος θέωσιν ἀποφήνασθαι κτιστήν.
 Συκοφαντῶν δὴ τὸν ἐκ Δαμασκοῦ τὰ θεῖα σοφόν, ἐκ
 τῶν ἐκείνου λόγων συνάγειν οὗτος τὸ τοιοῦτό φησι,
 γράφοντος περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Θεοῦ τῶν πάν-
 των Χριστοῦ, «κυηθεῖς μὲν ἐκ τῆς παρθένου, προελθὼν
 10 δὲ Θεὸς μετὰ τῆς προσλήψεως ἤδη καὶ αὐτῆς ὑπ' αὐ-
 τοῦ θεωθείσης ἅμα τῇ εἰς τὸ εἶναι ταύτης παραγωγῇ,
 ὡς ὁμοῦ γενέσθαι τὰ τρία τὴν πρόσληψιν, τὴν ὑπαρξιν,
 τὴν θέωσιν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ λόγου». Συνάγων τοίνυν ὡς
 οἶεται αὐτὸς καὶ συμπεραίνων ἐκ τούτων, φησὶν· «εἰ
 15 οὖν ἅμα γεγένηται ἢ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου προσλήψεως
 θέωσις αὐτῇ τῇ παραγωγῇ τῆς προσλήψεως καὶ τῆς
 ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρωπίνου τοῦ προαιωνίου Λόγου, πῶς
 ἄκτιστος;». Κακουργεῖ μὲν οὖν τὸ τῆς προσλήψεως ὄνο-
 μα καὶ διπλῆν ἔχον τὴν σημασίαν (ποτὲ μὲν γὰρ αὐτὸ
 20 δηλοῖ τὸ προσειληφθαι μόνον, ποτὲ δὲ τὸ προσειλημμέ-
 νον πράγμα), καὶ τοῦ Δαμασκηνοῦ πατρὸς φανερώς ἴπ'
 ἀμφοτέρων ἐνταῦθα τούτῳ χρησαμένου, συνήγαγεν ὁ
 Ἀκίνδυνος εἰς ἓν κακούργως. Ἀγνοῆσαι δ' ἔοικεν ὅτι
 τὸ γενέσθαι, διαφόρους σημασίας ἔχον, ἐπὶ διαφόρων
 25 τῷ ἀγίῳ τέθεται πραγμάτων. Οὗ μὴν ἄλλ' εἰ διὰ τὸ γε-
 γράφθαι γεγενῆσθαι τοῦ δεσποτικοῦ προσλήματος θέω-
 σιν κτιστήν εἶναι ἀποδείξει, πῶς οὐχὶ καὶ τὸν Θεὸν αὐ-
 τὸν φανερώς ποιήσει κτίσμα, διὰ τὸ πρὸς αὐτὸν τὸν ψαλ-
 μωδὸν εἰπεῖν, «γενοῦ μοι εἰς Θεὸν ὑπερασπιστήν»; Εἰ
 30 τοίνυν ἴγινεται', μᾶλλον δὲ καὶ ἴγεγονεν', ἐπακούσας,

24

Ἄλλ' ὁ Ἀκίνδυνος, ὁ λέγων ὅτι ἔχει προτιμήσει τὴν εὐλάβειαν εἰς τὰ θεῖα, μὲ τὸ νὰ μὴ θέλη νὰ ὁμολογῇ ἄκτιστον τὴν θεῖαν χάριν τοῦ Θεοῦ, εἰς τοιοῦτο σημεῖον τόλμης ἔχει προχωρήσει ὥστε νὰ διακηρύξῃ κτιστὴν καὶ τὴν θέωσιν τοῦ δεσποτικοῦ προσλήμματος. Συκοφαντῶν λοιπὸν τὸν ἐκ Δαμασκοῦ σοφὸν εἰς τὰ θεῖα, λέγει οὗτος ὅτι συνάγει τὸ τοιοῦτον ἀπὸ τοὺς λόγους ἐκείνου, γράφοντος περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Θεοῦ τῶν πάντων Χριστοῦ, «κυηθεὶς μὲν ἐκ τῆς παρθένου, προελθὼν δὲ Θεὸς μαζί μὲ τὸ πρόσλημμα ἤδη, τὸ ὁποῖον ἐπίσης ἐθεώθη ὑπ' αὐτοῦ συγχρόνως μὲ τὴν παραγωγήν αὐτοῦ εἰς ὑπαρξιν, ὥστε καὶ τὰ τρία νὰ γίνουν συγχρόνως ἢ πρόσληψις, ἢ ὑπαρξις, ἢ θέωσις τοῦ προσλήμματος ἀπὸ τὸν Λόγον»⁵⁵. Συνάγων λοιπὸν αὐτὸς ἐκ τούτου κατὰ τὴν γνώμην του καὶ συμπεραίνων, λέγει· «ἐὰν λοιπὸν συγχρόνως συνετελέσθη ἢ θέωσις τοῦ προσλήμματος τοῦ Θεοῦ Λόγου μὲ τὴν παραγωγήν τοῦ προσλήμματος καὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρωπίνου στοιχείου τοῦ προαιωνίου Λόγου, πῶς εἶναι ἄκτιστος;». Κακοποιεῖ βεβαίως τὸν ὄρον τῆς προσλήψεως ἔχοντα διπλὴν σημασίαν (διότι ἄλλοτε μὲν δηλώνει μόνον τὴν πρόσληψιν, ἄλλοτε δὲ τὸ προσλαμβανόμενον πρᾶγμα, τὸ πρόσλημμα), καὶ ἐνῶ ὁ Δαμασκηνὸς πατὴρ ἐχρησιμοποίησε τοῦτον μὲ ἀμφοτέρας τὰς σημασίας ἐδῶ, ὁ Ἀκίνδυνος συνήγαγε ταύτας κακούργως εἰς ἓν. Φαίνεται δὲ ὅτι ἠγνόησεν ὅτι τὸ γενέσθαι, ἔχον διαφόρους σημασίας, τίθεται ἐπὶ διαφόρων πραγμάτων ὑπὸ τοῦ ἁγίου. Ἄλλ' ὅμως, ἂν διὰ τοῦ ὅτι ἔχει γραφῆ ὅτι ἐγένεν ἢ θέωσις τοῦ δεσποτικοῦ προσλήμματος ἀποδείξῃ ὅτι εἶναι κτιστή, πῶς δὲν θὰ καταστήσῃ φανερῶς κτίσμα καὶ τὸν ἴδιον τὸν Θεὸν διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ ψαλμωδὸς εἶπε πρὸς αὐτὸν, «γίνε μου Θεὸς ὑπερασπιστής»⁵⁶; Ἐὰν λοιπὸν ἐλέχθη ἴνεται, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγένεν, καὶ μάλιστα διὰ τὸν Θεὸν πρὸς τὸν ὁποῖον εὐχεται ὁ προφήτης; πῶς αὐ-

καὶ ταῦτα εἰς Θεὸν πρὸς ὃν ὁ προφήτης εὐχεται, πῶς ἄκτιστος κατὰ τὸν Ἀκινδύνου λῆρον; Ἀλλὰ καὶ τοῦ εὐαγγελιστοῦ γράφοντος ὅτι «ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο», μὴ καὶ οὗτος κτίσμα; Καὶ τοῦτο γάρ, ἅμα τῇ τῆς σαρκὸς
 5 ὑπάρξει καὶ προσλήψει γέγονεν. Οὗτος ἄρ' ἢ θέωσις ἐκείνου τοῦ προσλήματος, ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Τί γὰρ ἢ θέωσις; Οὐχ ἢ χρίσις τοῦ προσλήματος; Παντί που δῆλον. Τίς οὖν ἢ χρίσις ἐκείνου τοῦ προσλήματος; Τοῦ τῆς θεολογίας ἐπωνύμου Γρηγορίου λέγοντος ἀκούσω-
 10 μεν. «Χριστὸς διὰ τὴν θεότητα· αὕτη γὰρ ἢ χρίσις τῆς ἀνθρωπότητος, οὐκ ἐνεργεῖα κατὰ τοὺς ἄλλους χριστοὺς ἀγιάζουσα, παρουσία δὲ ὅλου τοῦ χρίοντος· ὁ αὐτὸς οὖν ἢ τε χρίσις καὶ ὁ χρίων ἦν, ἢ τε θέωσις καὶ ὁ θεοποιῶν· δι' ἑαυτοῦ γὰρ ἔχρισεν ὡς ἠθέλησε τὸ ἡμέ-
 15 τερον φύραμα, δι' ἄφατον φιλανθρωπίας πέλαγος». Ἀλλὰ καὶ ὁ παρ' Ἀκινδύνου συκοφαντηθεὶς θεολόγος τοῦτο διδασκέτω, γράφων κατὰ τῶν μίαν φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ κακῶς δογματιζόντων «τὸ Χριστὸς ὄνομα τῆς ὑποστάσεως λέγομεν, οὐ μονοτρόπως λεγόμενον, ἀλλὰ
 20 τῶν δύο φύσεων ὑπάρχον σημαντικόν· αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν ἔχρισεν, χρίων μὲν ὡς Θεὸς τὸ σῶμα τῇ θεότητι αὐτοῦ, χριόμενος δὲ ὡς ἄνθρωπος· αὐτὸς γὰρ ἐστὶ τοῦτο κακείνο· χρίσις δὲ ἢ θεότης τῆς ἀνθρωπότητος».

25 Οὕτως ἢ θέωσις ὑπὸ τοῦ λόγου τῷ προσλήματι γέ-
 25 γονε, δι' αὐτοῦ χρίσαντος τὸ ἀνθρώπινον καὶ αὐτοῦ χρηματίσαντος ὑποστάσεως τῷ προσλήματι. Ἡ δ' ὑπαρξίς τοῦ προσλήματος ὑπὸ τοῦ λόγου γέγονεν, ὡς αὐτοῦ τοῦτο κτίσαντος ἐκ τῶν παρθενικῶν αἱμάτων. Ὅπως τὸ διάφορον ὄσον; Ἐπεὶ τοίνυν θέωσις τοῦ προσλήματος, ἢ
 30 χρίσις τοῦ προσλήματος. χρίσις δὲ τοῦ προσλήματος, ἢ θεότης τοῦ μονογενοῦς, ὡς ἀριδῆλως ἠκούσαμεν, κτιστὴν λέγων ὁ Ἀκίνδυνος τὴν θέωσιν ταύτην, αὐτὴν τὴν

τός εἶναι ἄκτιστος κατὰ τὸν λῆρον τοῦ Ἀκινδύνου; Ἀλλά, ἐπειδὴ ὁ εὐαγγελιστὴς γράφει ὅτι «ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο»⁵⁷, μήπως εἶναι καὶ αὐτός κτίσμα; Διότι καὶ τοῦτο ἐγίνε μαζί μὲ τὴν ὑπαρξιν τῆς σαρκός. Αὐτός λοιπὸν εἶναι ἡ θέωσις τοῦ προσλήμματος ἐκείνου, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Διότι τί εἶναι ἡ θέωσις; Ὁχι ἡ κρίσις τοῦ προσλήμματος; Ἄς ἀκούσωμεν τὸν ἐπώνυμον τῆς θεολογίας Γρηγόριον· «Χριστός εἶναι λόγῳ τῆς θεότητος· διότι αὐτὴ εἶναι ἡ κρίσις τῆς ἀνθρωπότητος, ἀγιάζουσα ὄχι ὅπως τοὺς ἄλλους χριστοὺς μὲ ἐνέργειαν, ἀλλὰ μὲ παρουσίαν ὄλου τοῦ χρίοντος· ὁ αὐτός λοιπὸν ἦτο ἡ κρίσις καὶ ὁ χρίων, ἡ θέωσις καὶ ὁ θεοποιῶν· διότι ἔχρισε δι' ἑαυτοῦ τὸ φύραμά μας ὅπως ἠθέλησε, διὰ τὸ ἄφατον πέλαγος φιλανθρωπίας του»⁵⁸. Ἀλλὰ καὶ ὁ συκοφαντηθεὶς ἀπὸ τὸν Ἀκίνδυνον θεολόγος ἄς διδάξῃ τοῦτο, γράφων κατὰ τῶν κακῶς δογματιζόντων μίαν φύσιν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. «Τὸ ὄνομα Χριστός ἀναφέρομεν εἰς τὴν ὑπόστασιν, μὴ λεγόμενον μονομερῶς, διότι εἶναι σημαντικὸν τῶν δύο φύσεων· διότι αὐτός ἔχρισεν ἑαυτὸν, χρίων μὲν ὡς Θεός τὸ σῶμα μὲ τὴν θεότητά του, χριόμενος δὲ ὡς ἄνθρωπος διότι αὐτός εἶναι καὶ τοῦτο καὶ ἐκεῖνο· εἶναι δὲ κρίσις ἡ θεότης τῆς ἀνθρωπότητος»⁵⁹.

25

Οὕτως ἡ θέωσις ἐγένετο εἰς τὸ πρόσλημμα ὑπὸ τοῦ Λόγου, χρίσαντος τὸ ἀνθρώπινον δι' ἑαυτοῦ καὶ χρηματίσαντος αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ὡς ὑποστάσεως εἰς τὸ πρόσλημμα. Ἡ δὲ ὑπαρξίς τοῦ προσλήμματος ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Λόγου, διότι αὐτός ἐκτίσθη ἐκ τῶν παρθενικῶν αἱμάτων. Βλέπεις πόση εἶναι ἡ διαφορά; Ἐπειδὴ λοιπὸν θέωσις τοῦ προσλήμματος εἶναι ἡ κρίσις τοῦ προσλήμματος, κρίσις δὲ τοῦ προσλήμματος εἶναι ἡ θεότης τοῦ Μονογενοῦς, ὅπως ἠκούσαμεν σαφῶς, λέγων κτιστὴν τὴν θέωσιν ταύτην ὁ Ἀκίνδυνος, μᾶς παριστάνει κτίσμα αὐτὴν ταύτην τὴν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς. Εὐκόλως λοιπὸν οὐ

58. Λόγος 30 (Θεολογικός 4), J. Barbel. σ. 214. PG 38, 132B.

59. Χωρίον μὴ ἐντοπισθέν.

θεότητα τοῦ μονογενοῦς κτίσμα παρίστησιν ἡμῖν. Ραδίως
 δ' ἂν οὗτος ὡς καὶ ἄνωτέρω εἶπον, τοῦ ψαλμωδοῦ Δα-
 βίδ λέγοντος, «ἐγένετό μοι ὁ Θεὸς εἰς καταφυγὴν», κτί-
 σμα καὶ ἀπὸ τούτου παραστήσει τὸν Θεόν. Ἄλλὰ τίς ἂν
 5 εὖ φρονῶν κτιστὴν εἶποι τὴν προφητικὴν καταφυγὴν;
 Ὁ γὰρ Θεὸς αὐτός ἐστιν αὐτοῦ καταφυγή. Τὸ δ' ἐγένε-
 νετο διὰ τὸ ἄρξασθαι. Τίς οὖν ἤρξατο; Πάντως ὁ κα-
 ταφυγών. Κἀκεῖ τί τὸ ἀρξάμενον θεοῦσθαι; Πάντως τὸ
 ἀνθρώπινον. Ὡστε μάλιστα τούτοις ἐφαρμοστέον τὸ γε-
 10 νέσθαι. Καὶ ἡμῶν γὰρ ἐγγιζόντων ἔργοις ἢ μακρυνομέ-
 νων τοῦ Θεοῦ, τὸν Θεὸν ἐγγίζειν ἡμῖν ἢ μακρῶνεσθαι
 φαμεν. Οὕτω τοίνυν καὶ τὸ γενεῖσθαι νοήσομεν ἐπὶ Θεοῦ.
 26 Εἰ δ' ἄρα καὶ ἐπ' αὐτοῦ τρόπον ἕτερον θέλεις ἐκ-
 λαβεῖν, τὸ γίνεσθαι φανεροῦσθαι ἢ ἐνοῦσθαι νόμισον.
 15 Οὕτω γὰρ «καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», τουτέστιν ἦνω-
 ται σαρκὶ καὶ πεφανέρωται διὰ σαρκός. Καὶ μὴν οὐδ'
 ἔχει προφασίσασθαι μὴ τὸ χρίσμα τοῦ ἀνθρώπινου τοῦ
 Χριστοῦ θέωσιν κτιστὴν ἐνταῦθα λέγειν ὁ Ἀκίνδυνος.
 Τῶν γὰρ αὐτοῦ λόγων ἄνωτέρω πάντα φύρων καὶ τῶ
 20 ψεύδει σαμφύρων καὶ κατὰ πολλὴν ἐξουσίαν ὑβρίζων,
 φεῦ, εἰς τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν, νῦν μὲν ἀποφαίνε-
 ται, ταύτην εἰς κτίσμα κατασπῶν, μηδεμίαν εἶναι χάριν
 ἄκτιστον ἄλλην, παρὰ τὴν θείαν φύσιν, ἵνα καὶ εἰς αὐ-
 τὴν ὁ τάλας βλασφημήσῃ τὴν θείαν φύσιν, φυσικῆς χά-
 25 ριτος ἔρημον ἀποφηνάμενος εἶναι τὴν ἀένναον πηγὴν
 τῆς χάριτος, νῦν δὲ φανερῶς τὴν κυρίως, ὡς καὶ αὐ-
 τὸς γράφει, χάριν, αὐτὴν τὴν ἐκχεομένην ἀπὸ τοῦ Πνεύ-
 ματος, κτιστὴν ὑποδείκνυσιν, οὐδ' αὐτὸ τὸ τοῦ ὀνόματος
 ἐμφαντικώτατον δυσωπηθεῖς. Πᾶν γὰρ τὸ ἐκχεόμενον
 30 ἀπὸ τοῦ Πνεύματος πρὸς τοὺς ἐν αὐτῶ κατὰ τὸ εὐαγ-
 γέλιον τῆς χάριτος βαπτιζομένους καὶ πνευματικούς ἐκ-
 τελουμένους ἤρτηται δήπου τῆς πηγῆς, ἐξ αὐτῆς τέ ἐ-

τος, ὅπως εἶπα καὶ ἀνωτέρω, ἀφοῦ ὁ ψαλμωδὸς Δαυὶδ λέγει, «ὁ Θεὸς ἐγένε καταφύγιόν μου»⁶⁰, θὰ παραστήσῃ καὶ ἀπὸ αὐτὸ κτίσμα τὸν Θεόν. Ἄλλὰ ποῖος ἐχέφρων θὰ εἶπῃ κτιστὴν τὴν προφητικὴν καταφυγὴν; Διὰ τί ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς εἶναι καταφυγὴ αὐτοῦ. Τὸ δὲ ρῆμα 'ἐγένεν' ἐχρησιμοποιήθη λόγῳ τῆς ἐνάρξεως. Ποῖος λοιπὸν ἤρχισεν; Πάντως ὁ καταφυγών. Καὶ ἐκεῖ τί εἶναι τὸ ἀρξάμενον νὰ θεώνεται; Πάντως τὸ ἀνθρώπινον. "Ὡστε εἰς αὐτὰ κατ' ἐξοχὴν πρέπει νὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ 'γενέσθαι'. Πράγματι, ἐνῶ ἡμεῖς εἴμεθα οἱ προσεγγίζοντες τὸν Θεόν ἢ ἀπομακρυνόμενοι αὐτοῦ, λέγομεν ὅτι ὁ Θεὸς προσεγγίζει ἡμᾶς ἢ ἀπομακρύνεται ἡμῶν. Οὕτω λοιπὸν θὰ νοήσωμεν καὶ τὸ γενέσθαι ἐπὶ Θεοῦ.

26

Ἐὰν δὲ θέλῃς νὰ τὸ ἐκλάβῃς καὶ ἐπ' αὐτοῦ κατ' ἄλλον τρόπον, νόμισε τὸ γίνεσθαι ὡς φανεροῦσθαι ἢ ἐνοῦσθαι. Οὕτω πράγματι «καὶ ὁ Λόγος ἐγένε σὰρξ»⁶¹, δηλαδὴ ἠνώθη κατὰ σάρκα καὶ ἐφανερώθη διὰ σαρκός. Καὶ μάλιστα δὲν ἔχει νὰ προφασισθῇ ὁ Ἀκίνδυνος ὅτι δὲν λέγει ἐδῶ κτιστὴν θέωσιν τὸ χρίσμα τοῦ ἀνθρώπινου μέρους τοῦ Χριστοῦ. Διότι ἀνωτέρω τῶν λόγων του τούτων, ἀναμιγνύων πάντα καὶ συμφύρων αὐτὰ μὲ τὸ ψεῦδος καὶ ὑβρίζων μὲ πολλὴν ἄνεσιν, φεῦ, τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, ἄλλοτε μὲν, ὑποβιάζων αὐτὴν εἰς κτίσμα, ἀποφαίνεται ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἄκτιστος χάρις πλὴν τῆς θείας φύσεως, οὕτως ὥστε νὰ βλασφημήσῃ καὶ κατ' αὐτῆς τῆς θείας φύσεως ὁ ταλαίπωρος, διακηρύσσων ὅτι ἡ ἀένναος πηγὴ τῆς χάριτος εἶναι ἔρημος φυσικῆς χάριτος, ἄλλοτε δὲ φανερῶς παρουσιάζει κτιστὴν τὴν κυρίως, ὅπως ὁ ἴδιος γράφει, χάριν, αὐτὴν τὴν ἐκχεομένην ἀπὸ τοῦ Πνεύματος, μὴ δυσωπηθεῖς οὔτε κἂν αὐτὸ τὸ ἐμφαντικώτερον τοῦ ὀνόματος. Πράγματι πᾶν τὸ ἐκχεόμενον ἀπὸ τοῦ Πνεύματος πρὸς τοὺς εἰς αὐτὸ βαπτιζομένους κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τῆς χάριτος καὶ καθισταμένους πνευματικοὺς συναρτᾶται βεβαίως μὲ τὴν πηγὴν ἀπὸ αὐτῆς εἶναι καὶ εἰς αὐ-

στι καὶ ἐν αὐτῇ ὄν τε καὶ προόν. Ὁ δὲ καὶ ἀπαριθμεῖται τὰ εἶδη τῆς κυρίως χάριτος, τῆς ἐκχεομένης παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀπὸ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ· καὶ φησιν εἶναι τὸ ἄσώματον καὶ ἀόρατον καὶ ἀτελεύτητον, καὶ ταῦτα οὐ
5 μόνον τὸ προσὸν ἀγγέλοις καὶ ψυχαῖς, ἐλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς δαίμοσιν, ὡς αὐτὸς ἐκεῖ φησιν (ὡ ψυχῆς παντόλμου μᾶλλον δὲ μαινομένης δαιμονίως), κατὰ τῆς παρὰ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ τοῖς μαθηταῖς ἐπηγγελμένης καὶ πρὸς μόνους τοὺς ἀληθῶς πιστοὺς ἐκκεχυμένης χάριτος
10 τοῦ Πνεύματος, ἣν καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ ἀνακηρύξαι θέλων πᾶσιν ἄκτιστον, διὰ τοῦ Ἰωὴλ προανεφώνησεν, «ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα», δηλαδὴ τὴν πιστεύσασαν, ὡς ὁ ἐν θεολογίᾳ μέγας φησὶ Γρηγόριος. Ὁ τοίνυν ὁ Πατὴρ ἀπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Πνεύματος
15 ἐξέχεε, καὶ ἐπὶ μόνους τοὺς ἀξίους κατὰ τὴν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐπαγγελίαν, κτίσμα; Καὶ τοιοῦτον οἶον καὶ δαίμοσι προσεῖναι;
27 Ἄλλὰ πόθεν τοῦτο νῦν, ὁ καὶ τὸ θεῖον φῶς πρότερον ἀποφηνάμενος κτιστόν, καὶ εἰς τὸν Βελίαρ, φεῦ,
20 παραγνωρίσας; Πόθεν οὖν τὴν ὄντως θεῖαν χάριν, τὴν παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀπὸ τοῦ Πνεύματος ἐκχεομένην, κτιστὴν δεῖν οἶεται κατασκευάζειν καὶ αὐτὸ ταύτην εἶναι τὸ ἄσώματον καὶ ἀόρατον καὶ ἀτελεύτητον, ὧν καὶ τὸ δαιμόνιον οὐκ ἀμοιρεῖ φῦλον; Ἀπὸ τοῦ λέγειν τοὺς πα-
25 τέρας, ὅτι χάριτι Θεοῦ ταῦτ' ἔσχον, ἄπερ ἔσχον, ἀλλ' οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν. Μόνος γὰρ ὁ Θεὸς οὐ ταῦτ' ἔχει χάριτι, τὸ δεδῶσθαι τούτοις δηλοῦντος ἐνταῦθα τοῦ τῆς χάριτος ὀνόματος, καὶ τὸ δι' ἀγαθότητα Θεοῦ δωρεὰν παρῆχθαι ἐκ μὴ ὄντων. «Τί γὰρ ἔχομεν ὅπερ οὐκ ἐλά-
30 βομεν»; Τίς δὲ ἔδωκε Θεῷ καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; Τίς γοῦν κοινωνία τοῦ χάριτι, τουτέστι δι' ἀγαθότητα,

62. Ἰωὴλ 3, 1 - 5. Πράξ. 2, 17 κέξ.

63. Λόγος 41 Εἰς τὴν Πεντηκοστήν PG 36, 448A.

τήν ἦτο καὶ προϋπῆρχεν. Αὐτὸς δὲ καὶ ἀπαριθμεῖ τὰ εἶδη τῆς κυρίως χάριτος, τῆς ἐκχεομένης παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀπὸ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ· ἰσχυρίζεται λοιπὸν ὅτι εἶναι τὸ ἀσώματον καὶ ἀόρατον καὶ ἀτελείωτον, μάλιστα δὲ ὄχι μόνον τὸ προσυπάρχον εἰς ἀγγέλους καὶ ψυχάς, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς δαίμονας, ὅπως λέγει αὐτὸς ἐκεῖ (ὁποῖα πάντολμος μᾶλλον δὲ δαιμονίως μαινομένη ψυχὴ), κατὰ τῆς ὑπεσχημένης ἀπὸ τὸν Σωτῆρα Χριστὸν εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ πρὸς μόνους τοὺς πραγματικὰ πιστοὺς ἐκκεχυμένης χάριτος τοῦ Πνεύματος, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ ἴδιος ὁ Πατὴρ θέλων νὰ κηρύξη εἰς ὅλους ἄκτιστον, προανεφώνησε διὰ τοῦ Ἰωήλ, «θὰ ἐκχύσω ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μου εἰς πᾶσαν σάρκα»⁶², δηλαδὴ πιστεύσασαν σάρκα, ὅπως λέγει ὁ μέγας εἰς τὴν θεολογίαν Γρηγόριος⁶³. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ ὁποῖον ἐξέχεεν ὁ Πατὴρ ἀπὸ τὸ πνεῦμα του, καὶ μάλιστα πρὸς μόνους τοὺς ἀξίους κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Υἱοῦ, εἶναι κτίσμα; Καὶ τοιοῦτον κτίσμα μάλιστα, ὥστε νὰ προσυπάρχη καὶ εἰς τοὺς δαίμονας;

27

Ἄλλὰ ἀπὸ ποῦ συνάγει τῶρα τοῦτο αὐτός, ὁ ὁποῖος προηγουμένως διεκήρυξε καὶ τὸ θεῖον φῶς κτιστόν, ἐσφαλμένως δὲ ἀπέδωσεν ἐπίσης καὶ εἰς τὸν Βελίαν; Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν νομίζει ὅτι πρέπει νὰ κατασκευάσῃ κτιστὴν τὴν ὄντως θεῖαν χάριν, τὴν ἐκχεομένην παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ ὅτι αὕτη εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀσώματον καὶ ἀόρατον καὶ ἀτελεύτητον, τῶν ὁποίων δὲν εἶναι ἄμοιρον οὔτε τὸ δαιμονικὸν φύλον; Ἀπὸ τὸ ὅτι λέγουν οἱ Πατέρες ὅτι ἔλαβον αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἔλαβον μὲ τὴν χάριν Θεοῦ, ἀλλ' ὄχι ἀφ' ἑαυτῶν. Διότι μόνον ὁ Θεὸς δὲν ἔχει ταῦτα κατὰ χάριν, καθ' ὅσον ἢ λέξεις χάρις ἐδῶ δηλώνει τὸ ὅτι ἔχουν δωρηθῆ καὶ ὅτι οὔτοι ἔχουν παραχθῆ λόγῳ ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ δωρεὰν ἐκ μὴ ὄντων. «Διότι τί δὲν ἔχομεν τὸ ὁποῖον δὲν ἐλάβομεν;»⁶⁴. Ποῖος δὲ ἔδωσεν εἰς τὸν Θεόν, ὥστε νὰ τοῦ ἀνταποδοθῆ; Ποῖα λοιπὸν κοινότης ὑπάρχει τοῦ ὅτι ἢ κτίσις ἐκτίσθη κατὰ χάριν, δηλαδὴ λόγῳ ἀγαθότη-

τὴν κτίσιν κτισθῆναι, πρὸς τὴν ἐκχεομένην ἀπὸ τοῦ Πνεύματος χάριν τοῖς ἀξίοις; Ἐκείνη γὰρ οὐκ ἔκτισται, ἀλλὰ ἐκκέχυται, ὡς καὶ ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος, «κἀκείνη μέντοι χάριτι καὶ δωρεὰν ἐκκέχυται». Τοιγα-
 5 ροῦν ἕτερον τὸ χάριτι δίδοσθαί τι καὶ ἄλλο τὸ διδόμενον, εἰ καὶ μηδὲ τοῦτο δῆλός ἐστι συνεῖς ὁ Ἀκίνδυνος. Ἄλλὰ καὶ πᾶν τὸ διδόμενον ἡμῖν ὑπὸ Θεοῦ καὶ χαριζόμενον οὐκ ἴσον, οὐδὲ κτίσμα πᾶν· «δώσω γὰρ ὑμῖν καρδίαν καινὴν καὶ πνεῦμα καινὸν δώσω ὑμῖν καὶ ἀφελῶ
 10 τὴν καρδίαν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς ὑμῶν καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν σαρκίνην, καὶ τὸ πνεῦμά μου δώσω ἐν ὑμῖν», διὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ ἔφη ὁ Θεός. Ὁρᾷς δομάτων διαφοράν; Τὸ μὲν γὰρ καινὸν πνεῦμα καὶ ἡ καινὴ καρδία, κτίσμα τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὃ καὶ ἀπόστολος καινὴν ὀνομά-
 15 ζει κτίσιν, ὡς ἀναπλασθεῖσαν καὶ ἀνακαινισθεῖσαν τῇ διὰ σαρκὸς ἐπιδημία τοῦ καὶ τὴν ἀρχὴν πλάσαντος. Τὸ δὲ τῇ καινῇ καρδίᾳ διδόμενον Πνεῦμα Θεοῦ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν ἐστιν, ὡς καὶ μετὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος φησι, καὶ πρὸς τούτοις ὁ μέγας Βασί-
 20 λειος «καινὴ πάλιν», λέγων, «ἡ κτίσις, μεταλαμβάνουσα τοῦ Πνεύματος, οὗ περ ἐστερημένη πεπαλαίωτο».

28 Ἄλλὰ καὶ τὸν Υἱὸν ὁ Πατὴρ ἐχαρίσατο ἡμῖν καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ Υἱὸς ἐκένωσεν ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ διὰ ταύτην τὴν ἀπόρρητον κένωσιν καὶ χάριν, ἕτερον πάλιν ἀ-
 25 πόρρητον τρόπον ἐκχεῖται πρὸς ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Πνεύματος ἢ τοῦ Πνεύματος χάρις, τῶν ἀξίων ἕκαστον ναὸν ποιοῦσα ἑαυτῆς. Ὁ δ' Ἀκίνδυνος οὐκ ὀλίγα πλημμελήσας μεταξὺ λέγων καὶ πάντα συγχέας, ἐκ τοῦ μὴ συνεῖναι τὴν πολυειδῆ σημασίαν τοῦ τῆς χάριτος ὀνόματος,
 30 εἶτα προΐων, τὴν ἐκχεομένην ἀπὸ τοῦ Πνεύματος χάριν

64. Α' Κορ. 4, 7.

65. Κατ' Εὐνομίου 4, PG 29, 772D.

66. Ἰε. 36, 26 κέξ.

τος, μέ τήν ἐκχεομένην ἀπό τὸ Πνεῦμα εἰς τοὺς ἀξιους χάριν; Διότι ἐκείνη δὲν ἔχει κτισθῆ ἀλλὰ ἔχει ἐκχυθῆ, ὅπως εἶπε καὶ ὁ μέγας Βασίλειος⁶⁵, «ἐκείνη θεβαίως ἔχει ἐκχυθῆ κατὰ χάριν καὶ δωρεάν». Ἐπομένως ἄλλο εἶναι τὸ νὰ δίδεται κάτι κατὰ χάριν καὶ ἄλλο τὸ διδόμενον, ἔστω καὶ ἂν ὁ Ἀκίνδυνος δὲν φαίνεται ν' ἀντιλαμβάνεται οὔτε τοῦτο. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἴσα πάντα τὰ διδόμενα καὶ χαριζόμενα εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, οὔτε κτίσματα· διότι ὁ Θεὸς εἶπε διὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ, «θὰ σᾶς δώσω καρδίαν νέαν καὶ πνεῦμα νέον θὰ σᾶς δώσω, θὰ ἀφαιρέσω τὴν καρδίαν τὴν λιθίνην ἀπὸ τὴν σάρκα σας καὶ θὰ σᾶς δώσω καρδίαν σαρκίνην, καὶ θὰ δώσω εἰς σᾶς τὸ πνεῦμα μου»⁶⁶. Βλέπετε διαφορὰν δομάτων; Διότι τὸ μὲν καινὸν πνεῦμα καὶ ἡ καινὴ καρδία εἶναι κτίσμα, διότι τοῦτο εἶναι τὸ ὁποῖον ὀνομάζει ὁ ἀπόστολος καινὴν κτίσιν, ὡς ἀναπλασθεῖσαν καὶ ἀνακαινισθεῖσαν διὰ τῆς ἐπιδημίας κατὰ σάρκα τοῦ εἰς τὴν ἀρχὴν πλάσαντος αὐτὴν. Τὸ δὲ διδόμενον εἰς τὴν νέαν καρδίαν πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπως λέγει καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος μαζί μὲ τὸν Ἰεζεκιήλ⁶⁷, πρὸς τούτοις δὲ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγων, «καινὴ εἶναι πάλιν ἡ κτίσις, μεταλαμβάνουσα τοῦ Πνεύματος, λόγῳ στερήσεως τοῦ ὁποίου εἶχε παλαιωθῆ»⁶⁸.

28

Ἀλλὰ καὶ τὸν Υἱὸν ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς ὁ Πατὴρ καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ἐκένωσεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ λόγῳ αὐτῆς τῆς ἀπορρήτου κενώσεως καὶ χάριτος ἐκχέεται πρὸς ἡμᾶς κατ' ἄλλον πάλιν ἀπόρρητον τρόπον ἀπὸ τὸ Πνεῦμα ἢ χάρις τοῦ Πνεύματος, καθιστῶσα ναὸν ἕκαστον τῶν ἀξίων ἑαυτῆς. Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος, ἀφοῦ διέπραξεν ὄχι ὀλίγα σφάλματα λέγων καὶ συγχέων τὰ πάντα, ἐκ τοῦ λόγου ὅτι δὲν κατενόησε τὴν πολυειδῆ σημασίαν τῆς λέξεως χάρις, ἔπειτα κατὰ τὴν πρόοδον τοῦ λόγου του ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ ἐκχεομένη ἀπὸ τὸ Πνεῦμα χάρις εἶναι τὸ αἷμα

67. Ἐπιστολὴ πρὸς Σεραπίωνα 8, PG 25, 552AB.

68. Κατ' Εὐνομίου 5, PG 29, 728A.

τὸ αἷμα εἶναι τοῦ Χριστοῦ φησι καὶ ἡ πρόφασις κἀνταῦ-
 θα, ἐπειδὴ τὴν ἀπολύτρωσιν δι' ἐκείνου τοῦ αἵματος ἐ-
 λάβομεν, χάριτι δοθέντος ὑπὲρ ἡμῶν. Πῶς δὲ παρὰ τοῦ
 Πατρὸς ἀπὸ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ τὸ αἷμα χεῖται, μόνος
 5 αὐτὸς ἂν εἴη δίκαιος διδάσκειν, ὃς μετὰ τοῦτο τὴν τοῦ
 θείου Πνεύματος θείαν χάριν, ἣν ὁ Θεὸς ἄνωθεν ἐξέ-
 χεεν ἐπὶ τοὺς ἡξιωμένους δι' αὐτῆς ἐν Πνεῦμα μετ'
 αὐτοῦ γενέσθαι, τὴν ζωὴν εἶναι λέγει τῶν ἀλόγων ζώ-
 ων καὶ τὴν αἴσθησιν. Ἐν δὲ τοῖς λογικοῖς ζώοις καὶ
 10 τὸν λόγον ἀλόγως ὄντως οἰόμενος καὶ δυσσεβῶς ἐκχεῖ-
 σθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀπὸ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ, μὴ
 μόνον ἐπὶ τοὺς ἀσεβεῖς τε καὶ κτηνώδεις τὸν τε βίον καὶ
 τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτὰ τὰ μηδαμῶς πρὸς λόγον
 πεφυκότα. Πλάτων μὲν οὖν καὶ πρὸ τούτου Πυθαγόρας
 15 τὸ τῶν ἀνθρώπων ἔφησαν πνεῦμα θηρίοις καὶ κτήνεσιν
 ἐγγίνεσθαι μεταγγιζόμενον. Ὁ δ' Ἀκίνδυνος ἀπὸ τοῦ
 θείου Πνεύματος κἀπὶ ταῦτα χεῖσθαι δογματίζει, λίαν ὡς
 ἐγῶμαι δυσσεβεστέραν τῆς Πυθαγόρου καὶ Πλάτωνος
 εἰσάγων δόξαν. Εἰ δὲ μή, τό γε ταύτης πάλιν δυσσεβέ-
 20 στερον, κτίσμα πείθων εἶναι τὸ παρὰ Χριστοῦ τοῖς
 κατ' αὐτὸν ζῶσι θεῖον Πνεῦμα παρεχόμενον. Διό, τὴν
 γεννησαμένην τὸν Χριστὸν παρθένον ἐξυμνῶν ὁ ἐκ Δα-
 μασκοῦ θεοφόρος μουσικὸς, φησὶν· «ὦ συναλλαγμάτων
 τῶν ἐν σοί; ἀγαθῶν γὰρ ἀφθόνων παρεκτικὸν ὡς Θεὸς
 25 Πνεῦμα θεῖον δούς ἡμῖν σάρκα ἐκ σοῦ, κόρη, προσε-
 λάβετο». Τούτου γὰρ ἔνεκεν Ἀκίνδυνος τῶν προκατει-
 λεγμένων ἕκαστον τὴν ἐκχεομένην παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐ-
 πὸ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ διατελεῖν ἰσχυρίζεται χάριν,
 νομίζων περιβάλλειν ἡμᾶς ἀτόποις ὡς ἄκτιστα ταῦτα
 30 πάντα τιθεμένους, ἐπειδήπερ ἄκτιστον εἶναι φάμεν τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς μετ'

τοῦ Χριστοῦ· πρόφασις δὲ καὶ ἐδῶ εἶναι ὅτι ἐλάβομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος ἐκείνου, δοθέντος κατὰ χάριν ὑπὲρ ἡμῶν. Πῶς δὲ χέεται παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ τὸ αἷμα, μόνος αὐτὸς δικαιοῦται νὰ διδάξη, ὁ ὁποῖος μετὰ τοῦτο λέγει ὅτι ἡ θεία χάρις τοῦ θείου πνεύματος, τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ἐξέχεεν ἐπὶ τοὺς ἡξιωμένους δι' αὐτῆς νὰ γίνουιν ἐν πνεῦμα μετ' αὐτοῦ, εἶναι ἡ ζωὴ τῶν ἀλόγων ζώων καὶ ἡ αἴσθησις. Νομίζων δὲ ἐπίσης ἀλόγως πράγματι καὶ δυσσεβῶς ὅτι καὶ ὁ λόγος ἐκχέεται παρὰ τοῦ Πατρὸς μεταξὺ τῶν λογικῶν ζώων ἀπὸ τὸ πνεῦμα του, φρονεῖ ὅτι ἔρχεται ὄχι μόνον πρὸς τοὺς ἀσεβεῖς καὶ κτηνώδεις κατὰ τὸν βίον καὶ τὴν διάνοιαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ μὴ ἔχοντα ἐκ φύσεως ροπήν πρὸς τὸν λόγον. Ὁ μὲν Πλάτων καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Πυθαγόρας εἶπαν ὅτι τὸ πνεῦμα τῶν ἀνθρώπων μεταγγιζόμενον εἰσέρχεται εἰς θηρία καὶ κτήνη⁷⁰. Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος δογματίζει ὅτι ἀπὸ τὸ θεῖον Πνεῦμα χέεται καὶ ἐπ' αὐτὰ, εἰσάγων, ὅπως νομίζω ἐγώ, δυσσεβεστέραν ἀπὸ τὴν τοῦ Πυθαγόρου καὶ Πλάτωνος δοξασίαν, ἢ, ἄλλως, πρᾶγμα δυσσεβέστερον πάλιν αὐτῆς, διατεινόμενος ὅτι εἶναι κτίσμα τὸ παρὰ Χριστοῦ παρεχόμενον εἰς τοὺς κατὰ μίμησιν αὐτοῦ ζῶντας θεῖον πνεῦμα. Διὰ τοῦτο, ὁ ἐκ Δαμασκοῦ θεοφόρος μελωδός, ἐξυμνῶν τὴν γεννήσασαν τὸν Χριστὸν Παρθένον, λέγει, «ὁποῖα συναλλάγματα ἐπετελέσθησαν εἰς σέ; διότι, ἀφοῦ ἔδωσεν εἰς ἡμᾶς ὡς Θεὸς θεῖον πνεῦμα παρεκτικὸν ἀφθόνων ἀγαθῶν, προσέλαβε σάρκα ἀπὸ σέ, Κόρη»⁷⁰. Ἐνεκα τούτου ὁ Ἀκίνδυνος ἰσχυρίζεται ὅτι ἕκαστον τῶν προαναφερθέντων ἀποτελεῖ τὴν παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀπὸ τὸ Πνεῦμα ἐκχεομένην χάριν, νομίζων ὅτι θὰ ὀδηγήσῃ ἡμᾶς εἰς ἄτοπα, ὡς θεωροῦντας ὅλα αὐτὰ ἄκτιστα, ἐπειδὴ εἶπομεν ὅτι ἄκτιστον εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ἐκχυθὲν καὶ δοθὲν εἰς τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς μετ'

70 Παρακλ. ἡχ. γ', Κυριακή, κανών, ὠδ. α', εἰρημ. β'.

αὐτοὺς ἀξίους ἐκχυθέν τε καὶ δοθέν, οὐ μέντοι κατ' οὐσίαν ἀλλὰ κατ' ἐνέργειαν καὶ χάριν.

29

Ἐπεὶ τοίνυν, περὶ τούτου πρὸς ἡμᾶς ποιούμενος τὸν λόγον, ὃ λαμβάνοντες οἱ θεούμενοι θεοῦνται, καὶ περὶ 5 ταύτης τῆς ἐνώσεως, ἣν οἱ λαβόντες οὐκ ἀπολιπόντες τὴν ἰδίαν φύσιν, ἀλλ' ὑπεραναβάντες ταύτην θείως θεοποιοῦνται, καὶ ταύτην κτίσμα θέλων δεῖξαι, προαγαγεῖν εἰς παραστάσιν ἐτόλμησε τὴν τοῦ δεσποτικοῦ προσλήμματος θέωσιν καὶ ταύτην ἀποφήνασθαι κτιστήν, δῆλός 10 ἐστὶ τοῦτο κἂν τούτῳ λέγων θέωσιν, ὅπερ εἰληφυῖα τεθέωται ἢ σὰρξ ἐκείνη (τοῦτο δὲ ἦν ἡ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ ὑπόστασις), ἢ καὶ ἐνωσις ρηθείη ἂν· αὕτη γὰρ ἡ ἐνωσις γέγονε τῆς θεότητος καὶ τῆς σαρκός, καὶ κατ' αὐτὴν ὁ Θεὸς ἦνεται τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει. Τὸν αὐτὸν 15 δὲ τρόπον καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος ἐνωσις λεχθείη ἂν, τοῦ τε Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων· αὕτη γὰρ ἐστὶ καθ' ἣν ὁ Θεὸς ἐνοῦται τοῖς ἁγίοις, ὡσπερ καὶ ἡ τοῦ ἡλίου ἀκτὶς ἐνωσίς ἐστὶν ὀφθαλμῶν πρὸς ἥλιον· αὕτη γὰρ ἐστὶ καθ' ἣν ἐνοῦνται τῷ ἡλίῳ οἱ τῶν ὀρώωντων 20 ὀφθαλμοί, οὐ γὰρ ἐστὶν ἔξω τῆς ἀκτίνος γενόμενον ἡλίῳ προσορᾶν. Γίνεται μὲν οὖν φῶς τῶν ἤδη τεθεαμένων ὀφθαλμῶν ὁ ἥλιος, ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ θεαθῆναι φῶς ὑπῆρχεν οὗτος, ἠνίκα δ' ὤφθη, πεφανέρωται φῶς καὶ φωτισμὸς ὑπάρχων. Οὐκοῦν, οὐ διὰ τὸ φῶς, ἀλλὰ διὰ 25 τὸν φωτισθέντα τὸ γίνεσθαι.

30

Οὕτω τοίνυν, καὶ πολλῷ μᾶλλον οὐδ' ὅσον εἰπεῖν, ὁ Θεὸς ἀεὶ μένων ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ὁ αὐτὸς ἀεὶ διατελῶν καὶ τῆς καθ' ἑαυτὸν μονιμότητος ἐξιστάμενος οὐδ' ὀπωσοῦν, ὧν τε ὅπερ ἦν τε καὶ ἔστιν ὡς ἀληθῶς, φῶς 30 καὶ χάρις καὶ ζωὴ, λαμπρότης τε καὶ θέωσις πεφανέρωται μὲν ἅπαξ, ὡς εὐδόκησε, τοιοῦτος ὧν διὰ σαρκὸς οἰκείας, ἣν ἀνείληφεν ἐκ τῆς Παρθένου, καὶ ἡ κατὰ μί-

αυτοὺς ἀξίους, ὄχι ὅμως κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατ' ἐνέργειαν καὶ χάριν.

29

Ἐπειδὴ λοιπὸν, ὁμιλῶν πρὸς ἡμᾶς περὶ τοῦ πράγματος τούτου τὸ ὁποῖον λαμβάνοντες οἱ θεούμενοι θεώνονται καὶ περὶ τῆς ἐνώσεως ταύτης τὴν ὁποίαν οἱ λαβόντες χωρὶς νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν φύσιν των ἀλλὰ ὑπερ-αναβάντες ταύτην θείως θεοποιουῦνται, καὶ θέλων νὰ δείξῃ ὅτι αὕτη εἶναι κτίσμα, ἐτόλμησε νὰ προβάλλῃ εἰς ἀπόδειξιν τὴν θέωσιν τοῦ δεσποτικοῦ προσλήμματος· καὶ νὰ κηρύξῃ ταύτην κτιστὴν, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ εἰς αὐτὸ λέγει θέωσιν τοῦτο τὸ ὁποῖον λαβοῦσα ἡ σὰρξ ἐκείνη ἐθεώθη (ἦτο δὲ τοῦτο ἡ ὑπόστασις τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ), ἡ ὁποία δύναται νὰ λεχθῇ καὶ ἐνωσις· διότι αὕτη ἡ ἐνωσις ἐγένεε μεταξὺ τῆς θεότητος καὶ τῆς σαρκὸς καὶ κατ' αὐτὴν ἠνώθη ὁ Θεὸς μὲ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῇ ἐνωσις τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγίων· διότι αὕτη εἶναι κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ἐνώνεται μὲ τοὺς ἀγίους, ὅπως καὶ ἡ ἀκτίς τοῦ ἡλίου εἶναι ἐνωσις τῶν ὀφθαλμῶν πρὸς τὸν ἥλιον· διότι αὕτη εἶναι καθ' ἣν ἐνώνονται μὲ τὸν ἥλιον οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ὀρώντων, καθ' ὅσον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ προσβλέπῃ κανεὶς πρὸς τὸν ἥλιον ὅταν ἐξέλθῃ τῆς ἀκτίνος. Γίνεται λοιπὸν φῶς τῶν ἤδη θεασαμένων ὀφθαλμῶν ὁ ἥλιος, ἀλλ' οὗτος ἦτο φῶς καὶ πρὶν θεασθῆ, ὅταν δὲ ὤφθῃ, ἐφανερῶθη ὅτι εἶναι φῶς καὶ φωτισμός. Ἐπομένως τὸ γίνεσθαι δὲν εἶναι διὰ τὸ φῶς ἀλλὰ διὰ τὸν φωτισθέντα.

30

Οὕτω λοιπὸν, καὶ πολὺ περισσότερον ἀπὸ ὅσον εἶναι δυνατόν νὰ λεχθῇ, ὁ Θεὸς μένων ἐπὶ τῶν αὐτῶν καὶ διατελῶν πάντοτε ὁ αὐτός, μὴ ἐξερχόμενος δὲ οὐδέ κατ' ἐλάχιστον τῆς καθ' ἑαυτὸν μονιμότητος, ὦν ὅ,τι ἦτο καὶ εἶναι ἀληθῶς, φῶς καὶ χάρις καὶ ζωὴ, λαμπρότης καὶ θέωσις, ἐφανερῶθη μὲν ἅπαξ κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ ὅτι εἶναι τοιοῦτος διὰ τῆς ἰδικῆς του σαρκὸς τὴν ὁποίαν ἀνέλαβεν

αν τῶν ἑαυτοῦ θείων ὑποστάσεων ὑπερφυῶς ἠνώθη,
 φανεροῦται δὲ διηνεκῶς διὰ τῶν ἐκ τῆς αὐτοῦ χάρι-
 τος θεουργουμένων, καὶ οὕτω χάρις αὐτὸς αὐτοῖς γίνε-
 ται, λαμπρότης τε καὶ θέωσις, αὐτῶν γινομένων καὶ ἄλ-
 5 λουιουμένων καὶ αὐτῶν ἠργμένων, ἀλλ' οὐ τῆς λαμπρό-
 τητος καὶ τῆς χάριτος καὶ τῆς θεώσεως. Ἐργμένων
 δὲ καὶ τούτων, τί; Κτίσμα τι προσλαμβάνειν; Οὐμενοῦν,
 ἀλλὰ Θεόν. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπεὶ τῷ ἀκτίστῳ καὶ τὸ ἄναρ-
 χον πρὸς ἡμᾶς ἀντιλέγων ὁ Ἀκίνδυνος συναπηγόρευ-
 10 σεν, ἰσχυριζόμενος αὐτὸς μήτε ἀκτιστον μήτε ἄναρχον
 εἶναι τὴν τοῦ δεσποτικοῦ προσλήμματος θέωσιν, εἰ μὲν
 τὸ θεούμενον ἀρχὴν φησὶ λαμβάνειν, τίς ἐστὶν ὁ λέγων,
 ὡς οὐκ ἤρξατο θεοῦσθαι τὸ θεούμενον, εἰ καὶ μὴ διὰ
 κτίσματος; Οὐ μέντοι περὶ τούτου πρὸς αὐτὸν ἡμῖν ὁ
 15 λόγος, ὥστ' εἰ τοῦτό φησὶ περὶ ἡμῶν αὐτὸς, συκοφάν-
 τής ἐστὶ περιφανής· εἰ δὲ θέωσιν φησὶν ὁ λαμβάνων
 τὸ θεούμενον θεοῦται καὶ δι' οὐ ἐνὸς αὐτοῖν ὄντος μετὰ
 τὴν τῶν ἠνωμένων ἔνωσιν ἀμφοτέρα συνδεῖται, περὶ οὗ
 ἡμῖν ὁ λόγος, εἰ τοῦτο κτιστὸν ὁ Ἀκίνδυνός φησὶν, ὡς-
 20 περ οὖν φησὶ, φανερόν ὅτι καθάπερ πρότερον τὴν λαμ-
 πρότητα τῆς θείας φύσεως καθ' ἣν ἐνοῦται τοῖς ἁγίοις
 ὁ Θεὸς ἔλεγε κτιστήν, οὕτω νῦν αὐτὴν φησὶ κτιστήν τὴν
 τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ ὑπόστασιν. Αὕτη γὰρ ἐπὶ Χριστοῦ
 μία ἐστὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς θεότητος καὶ τῆς σαρκός
 25 καὶ διὰ ταύτην ἡ σὰρξ ἐκείνη τεθεωμένη τε ὁμοῦ καὶ ὁ-
 μόθεος ὑπῆρξεν.

31 Ἄλλὰ ταῦτα μὲν τὸ νῦν ἔχον ἑατέον, ἐπειδὴ καὶ τῷ
 τρίτῳ τῶν πρὸς αὐτόν μοι λόγων διατετράνωται. Τὴν δ'
 ἐπὶ τῶν αὐτοῦ λόγων περὶ τῆς χάριτος ἐμφύλιον στάσιν
 30 καὶ τῷ καιρῷ καθ' ὃν ἔτυχε τῆς παρρησίας οὐκ ἀπείδου-
 σαν, διασκεπώμεθα καὶ ταύτην ὡς ἐνὶ δι' ὀλίγων, ἐπεὶ

ἀπὸ τὴν Παρθένον, καὶ μὲ τὴν ὁποίαν ἠνώθη ὑπερφυῶς κατὰ μίαν τῶν θείων ὑποστάσεων του, φανερώνεται δὲ διηνεκῶς διὰ τῶν θεοποιουμένων ἐκ τῆς χάριτος αὐτοῦ, καὶ οὕτω γίνεται ὁ ἴδιος εἰς αὐτοὺς χάρις καὶ λαμπρότης καὶ θέωσις, ἐνῶ αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι γίνονται καὶ ἀλλοιώνονται καὶ ἄρχονται, ὄχι δὲ ἡ λαμπρότης καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ θέωσις. Ἔρχονται δὲ καὶ αὐτοὶ κατὰ τί; Νὰ προσλαμβάνουν κάποιο κτίσμα; Ἔρχονται βεβαίως, ἀλλὰ Θεόν. Ἔρχονται δὲ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀντιλέγων πρὸς ἡμᾶς ὁ Ἀκίνδυνος ἀπηγόρευσε καὶ τὸ ἄναρχον μαζί μὲ τὸ ἄκτιστον, ἰσχυριζόμενος ὁ ἴδιος ὅτι ἡ θέωσις τοῦ δεσποτικοῦ προσλήμματος δὲν εἶναι οὔτε ἄκτιστος οὔτε ἄναρχος, ἐὰν μὲν διατείνεται ὅτι τὸ θεούμενον λαμβάνει ἀρχήν, ποῖος εἶναι ὁ λέγων ὅτι δὲν ἤρχισε νὰ θεώνεται τὸ θεούμενον, ἂν καὶ ὄχι διὰ κτίσματος; Ἡμεῖς ὁμως δὲν συζητοῦμεν μὲ αὐτὸν περὶ τούτου, ὥστε ἂν αὐτὸς ἰσχυρίζεται τοῦτο περὶ ἡμῶν, εἶναι περιφανῆς συκοφάντης· ἂν δὲ θέωσιν θεωρῆ αὐτὸ τὸ ὁποῖον λαμβάνον τὸ θεούμενον θεώνεται καὶ διὰ τοῦ ὁποῖου συνδέονται ἀμφότερα ὡς ὄντος ἐνός εἰς αὐτὰ μετὰ τὴν ἔνωσιν τῶν ἠνωμένων, περὶ τοῦ ὁποῖου εἶναι ὁ λόγος ἡμῶν, τότε ἐὰν θεωρῆ τοῦτο κτιστὸν ὁ Ἀκίνδυνος, ὅπως βεβαίως πράττει, εἶναι φανερόν ὅτι καθὼς προηγουμένως ἔλεγε κτιστὴν τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως καθ' ἣν ἐνώνεται μὲ τοὺς ἁγίους, οὕτω τώρα λέγει κτιστὴν αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπόστασιν τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Διότι αὕτη μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς θεότητος καὶ τῆς σαρκὸς εἶναι μία εἰς τὸν Χριστὸν καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῆς ἡ σὰρξ ἐκείνη ὑπῆρξε τεθεωμένη καὶ ὁμόθεος μαζί.

31

Ἄλλὰ ὡς ἀφήσωμεν ταῦτα πρὸς τὸ παρόν, ἐπειδὴ ἔχουν διασαφηθῆ καὶ εἰς τὸν τρίτον τῶν λόγων μου πρὸς αὐτόν. Τὴν δὲ ἐσωτερικὴν διαμάχην, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει εἰς τοὺς λόγους του περὶ χάριτος, μὴ ἀπάδουσιν εἰς τὸν καιρὸν κατὰ τὸν ὁποῖον ἔλαβε δικαίωμα ἐλευθεροστομίας, ὡς ἐξετάσωμεν κατὰ τὸ δυνατόν δι' ὀλίγον,

κὰν τοῖς ἄνω λόγοις περὶ τῆς αὐτῆς χάριτος ἀνετάζοντες αὐτόν, μαχόμενον ἑαυτῷ καὶ αὐτέλεγκτον ἐδείξαμεν.

- 32 Οὗτος δὴ κἀνταῦθα νῦν μὲν διὰ πολλῶν ἐπιχειρημάτων καὶ μακρῶν μαρτυριῶν αὐτὴν οἶεται κατασκευάζειν ἄκτιστον ἔλλαμψιν καὶ χάριν εἶναι διδομένην ἡμῖν 5 παρὰ Θεοῦ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν δ' αὖ μὴδὲν μελλήσας, μεταβαλὼν ἐν τῷ αὐτῷ συγγράμματι, κτίσμα ταύτην εἶναι λέγει φανερῶς, ταῖς τῆς κτιστῆς 10 φύσεως χάρισιν αὐτὴν συντάττων, καὶ ἀσεβεῖν διατείνεται περιφανῶς ἀθεῖα περιπίπτοντας τοὺς μὴ κτίσμα λέγοντας τὸ παρὰ Θεοῦ ἐκχεόμενον καὶ διδόμενον καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις, καὶ πνευματικούς καὶ ἁγίους τούτους ἐκτελοῦν. Τὸ μὲν οὖν τίθεσθαι καὶ 15 ἐπὶ τοῦ κτιστοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀκτίστου τοῦνομα τῆς χάριτος, καὶ χάριν εἶναι μὲν τινα κτιστὴν, εἶναι δ' ἄλλην ἄκτιστον, θαυμαστὸν οὐδὲν ἄλλ' οὐδὲ τὸ ποτὲ μὲν αὐτὸ τὸ δωρεὰν δίδοσθαι δηλοῦν, ἔσθ' ὅτε δὲ τὸ δωρεὰν διδόμενον, ὃ μὴ συνιεῖς μὴδὲ διαιρεῖν ὑγιῶς δυνάμενος 20 ὃ καινὸς οὗτος θεολόγος, πολλοῖς καὶ ἀπὸ τούτου κινδυνεύει περιπίπτειν ἀτοπήμασιν, ὡς ἐν ἀδιακρίτῳ σκότῳ πυκνᾷ προσπαίων ὑπ' ἀνοίας. Ἡ δὲ χάρις ἔσθ' ὅτε οὐ τὸ δόμα οὐδὲ τὸ δωρεὰν δίδοσθαι διατελεῖ δηλοῦσα τοῖς ἐπαῖουσιν, ἄλλ' αὐτὴν ὡς ἂν εἴποι τις τὴν καλλονὴν 25 καὶ εὐπρέπειαν καὶ ἀγλαίαν τῆς ἐκάστου φύσεως. Καὶ ἡγεμονικοῦ γὰρ καὶ λόγων χάριν λέγομεν τὸ φύσει χαρίεν αὐτῶν δεικνύντες, καθ' ὃ σημαινόμενον καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ λαμπρότης χάρις λέγεται, ἀφ' ἧς. οὐγ' ὁ Υἱὸς μόνον ἡ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ καὶ ὁ Πατὴρ καλεῖται· 30 κοινὴ γὰρ καὶ ἡ τοιαύτη δόξα καὶ γάρις καὶ ἐνέργεια τῶν τριῶν προσκυνητῶν προσώπων ἡ καὶ τοῖς κατα-

71. Ὅμιλεῖ περὶ τῶν ἀντιφάσεων εἰς τὰ ἔργα ταῦτα τοῦ Ἀκινδύνου, αἱ ὁποῖαι παραβάλλονταί με τὴν γενικὴν ἐκείνην κατάστασιν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου.

καθ' ὅσον καὶ εἰς τοὺς ὡς ἄνω λόγους περὶ τῆς χάριτος ἀνακρίνοντες αὐτόν, ἀπεδείξαμεν αὐτόν μαχόμενον πρὸς ἑαυτόν καὶ αὐτοελεγχόμενον⁷¹.

32

Οὗτος λοιπὸν καὶ ἐδῶ, ἄλλοτε μὲν νομίζει ὅτι διὰ πολλῶν ἐπιχειρημάτων καὶ μακρῶν μαρτυριῶν κατασκευάζει ὅτι ἄκτιστος ἔλλαμψις καὶ χάρις διδομένη εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὸν Θεὸν εἶναι αὕτη αὕτη ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ αὕτη αὕτη ἢ ὑπόστασις τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἄλλοτε δὲ χωρὶς καθυστέρησιν, μεταβάλλων ἀπόψεις εἰς τὸ ἴδιον σύγγραμμα, λέγει φανερῶς ὅτι αὕτη εἶναι κτίσμα, συντάσσωσιν αὐτὴν μὲ τὰς χάριτας τῆς κτιστῆς φύσεως. Διατείνεται δὲ ὅτι περιφανῶς ἀσεβοῦν περιπίπτοντες εἰς διθειᾶν οἱ μὴ λέγοντες κτίσμα τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐκχεόμενον καὶ διδόμενον εἰς ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους, καὶ καθιστῶν τούτους πνευματικούς καὶ ἁγίους. Τὸ ὅτι μὲν ἐφαρμόζεται τὸ ὄνομα τῆς χάριτος καὶ ἐπὶ τοῦ κτιστοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀκτίστου, καὶ ὅτι ὑπάρχει μία μὲν χάρις κτιστὴ ἄλλη δὲ ἄκτιστος, δὲν εἶναι καθόλου θαυμαστόν· ἀλλ' ἐπίσης δὲν εἶναι θαυμαστόν οὔτε τὸ ὅτι δηλώνει ἄλλοτε μὲν αὐτὸ τοῦτο τὸ διδεσθαι δωρεάν, ἐνίοτε δὲ τὸ δωρεάν διδόμενον. Μὴ ἀντιληφθεὶς καὶ μὴ δυνάμενος νὰ διακρίνη ὑγιῶς τὸ πρᾶγμα τοῦτο ὁ νέος οὗτος θεολόγος, κινδυνεύει καὶ ἀπὸ αὐτὸ νὰ περιπέσῃ εἰς πολλὰ ἀτοπήματα, προσπίπτων συχνὰ ἀπὸ ἄνοιαν ὡς εἰς ἀδιαπέραστον σκότος. Ἡ δὲ χάρις ἐνίοτε δὲν δηλώνει τὸ δόμα οὔτε τὸ δωρεάν διδεσθαι διὰ τοὺς ἐπαϊόντας, ἀλλ' αὐτὴν ταύτην, θὰ ἔλεγε κανεὶς, τὴν καλλονὴν καὶ εὐπρέπειαν καὶ λάμψιν τῆς φύσεως ἐκάστου. Λέγομεν δὲ ἐπίσης χάριν καὶ τοῦ ἡγεμονικοῦ νοῦ καὶ τῶν λόγων, δεικνύοντες τὸ φυσικῶς χαρίεν αὐτῶν, καθ' ἣν ἔννοιαν λέγεται χάρις καὶ ἡ λαμπρότης τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν καλεῖται ὄχι μόνον ὁ Υἱὸς ἢ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ ὁ Πατήρ· διότι εἶναι κοινὴ καὶ ἡ τοιαύτη δόξα καὶ χάρις καὶ ἐνέργεια τῶν τριῶν

ξιουμένοις ἐπιφαινομένη θείως. Διὸ καὶ ψάλλομεν ἐπ' ἐκκλησίας· ἡ

«φυσικὴν συναΐδιον δόξαν προβαλλομένη
μοναρχικωτάτη Τριάς ἁγία,

5 τοὺς ὑμνοῦντας ὀρθοδόξω σε πίστει
τῆς σῆς δόξης ἰδεῖν ἀξίωσον
ἄναρχον καὶ μίαν αὐγὴν τὴν τρισήλιον.

33 Τὸ μὲν οὖν ὁμώνυμον εἶναι φωνὴν καὶ πολυσήμαν-
τον τὴν χάριν θαυμαστὸν οὐδέν. Τὸ δ' αὐτὸ τὸ ἐκ Θεοῦ
10 τοῖς ἁγίοις παρεχόμενον καὶ ἐγγινόμενον καὶ ἐνοῦν πρὸς
τὸν Θεὸν αὐτοὺς καὶ πνευματικοὺς ἀπεργαζόμενον, ὡς
ἐν εἶναι Πνεῦμα μετὰ τοῦ Κυρίου, νῦν μὲν λέγειν ἄ-
κτιστον καὶ αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁ-
γίου Πνεύματος, νῦν δὲ κτίσμα λέγειν τοῦτ' αὐτό, δι-
15 στὰν Θεοῦ μᾶλλον ἢ συνάπτον τοὺς αὐτὸ λαμβάνοντας,
ἅτε πρῶτον αὐτὸ διεστηκὸς τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ὁμοίως —
τίς γὰρ φυσικὴ συνάφεια κτίσματος πρὸς ἄκτιστον;—,
ταῦτα τοίνυν τὰ οὕτως ἐναντία λέγειν, οὐκ ἔχω συνι-
δεῖν τίνοσ ἐστὶ φρενός. Ἐνίκα μὲν γὰρ κτίσμα φησι
20 τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀξίους χεομένην χάριν,
ἀναιρεῖ φανερώς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν τῶν ἁγίων ἐνωσιν
καὶ ἀθετεῖ τὴν κοινωνίαν τῆς θεότητος, εἰς ἣν κατὰ
τοὺς θεολόγους ἕκαστος ἄγεται ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, εἰ μη-
δὲν ἐπάγοιτο τῆς πρὸς τὸ θεῖον συμφυΐας ἀνάξιον. Ἐ-
25 νίκα δ' αὖ φησὶ τὴν ὑπόστασιν αὐτὴν τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ
ἁγίου Πνεύματος τὴν ἐκχρησμένην τε καὶ διδομένην τοῖς
ἁγίοις εἶναι, πάντες ὁμοθέους ποιεῖ καὶ ὁμοτίμους τῷ
Χριστῷ, ἅτε καθ' ὑπόστασιν ἠνωμένους τῷ Υἱῷ. καὶ
μὴ τούτῳ μόνον — ὧ τῆς βλασφημίας —, ἀλλὰ καὶ τῷ
30 Πνεύματι, ὡς μετὰ τῆς ἄλλης δυσσεβείας καὶ σαβέλλει-
ον συναλοιφὴν ὑποφαίνεσθαι τῶν ὑποστάσεων. Ἄλλά.
«κτίζει», φησὶν, «ἡ ὑπόστασις τοῦ παναγίου Πνεύματος

προσκυνητῶν προσώπων ἢ ὅποια καὶ ἐπιφαίνεται θείως εἰς τοὺς καταξιωμένους. Διὸ καὶ ψάλλομεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν,

«ἡ φυσικὴν συναΐδιον δόξαν προβάλλουσα
μοναρχικωτάτη ἀγία Τριάς,

ἀξίωσε τοὺς ἀνυμνοῦντας σε μὲ ὀρθόδοξον πίστιν
νὰ ἴδουν τῆς δόξης σου

τὴν ἀναρχον καὶ μίαν αὐγὴν τὴν τρισήλιον»⁷².

33

Τὸ ὅτι λοιπὸν ἡ χάρις εἶναι λέξις ὁμώνυμος καὶ πολυσήμαντος, δὲν εἶναι καθόλου θαυμαστόν. Τὸ νὰ λέγεται δὲ αὐτὸ τοῦτο τὸ παρεχόμενον ἐκ Θεοῦ καὶ ἐγγινόμενον εἰς τοὺς ἀγίους καὶ ἐνῶνον αὐτοὺς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ καθιστῶν αὐτοὺς πνευματικούς, ὥστε νὰ εἶναι ἐν πνεῦμα μετὰ τοῦ Κυρίου, ἄλλοτε μὲν ἄκτιστον καὶ ταυτὸν μὲ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ἄλλοτε δὲ κτίσμα τὸ ἴδιον, διαχωρίζον μᾶλλον τοῦ Θεοῦ παρὰ συνάπτον μὲ αὐτὸν τοὺς λαμβάνοντας αὐτὸ, καθ' ὅσον πρῶτον αὐτὸ δίσταται ὁμοίως μὲ ὅλα τὰ ἄλλα —διότι ποία φυσικὴ συνάφεια κτίσματος πρὸς ἄκτιστον ὑπάρχει;— τὸ νὰ λέγωνται λοιπὸν αὐτὰ τὰ τόσον ἀντιφατικά, δὲν δύναμαι νὰ ἀντιληφθῶ ποίας φρενὸς ἴδιον εἶναι. Ὅταν πράγματι λέγη κτίσμα τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκχεομένην πρὸς τοὺς ἀξίους χάριν, ἀναιρεῖ φανερώς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἐνῶσιν τῶν ἀγίων καὶ ἀθετεῖ τὴν κοινωνίαν τῆς θεότητος, εἰς τὴν ὅποιαν ὀδηγεῖται ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἕκαστος κατὰ τοὺς θεολόγους, ἐὰν δὲν συνοδεύεται ἀπὸ τίποτε ἀνάξιον τῆς πρὸς τὸ θεῖον συμφυΐας. Ὅταν δὲ πάλιν φρονῇ ὅτι ἡ ὑπόστασις τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος εἶναι ἡ ἐκχεομένη καὶ διδομένη εἰς τοὺς ἀγίους, καθιστᾷ πάντας ὁμοθέους καὶ ὁμοτίμους μὲ τὸν Χριστόν, ὡς ἡνωμένους μὲ τὸν Χριστόν καθ' ὑπόστασιν, ὄχι δὲ μόνον μὲ αὐτόν (ὅποια βλασφημία), ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ Πνεῦμα, ὥστε μαζὶ μὲ τὴν ἄλλην δυσσέθειαν νὰ ὑποφαίνεται καὶ σαβέλλειος συγχώνευσις τῶν ὑποστάσεων. Ἄλλὰ λέγει, «ἡ ὑπόστασις τοῦ παναγίου Πνεύματος κτίζει εἰς τοὺς ἀγίους

ἐν τοῖς ἁγίοις τὴν θεοποιὸν χάριν, καὶ παρὰ τοῦτο ἡ κτιστὴ χάρις αὕτη ὑπόστασις εἶναι λέγεται τοῦ παναγίου Πνεύματος· καὶ οἱ τὴν κτιστὴν ταύτην χάριν λαβόντες τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγονται λαβεῖν, αὐτὴν τὴν οὐσίαν καὶ
 5 ὑπόστασιν τοῦ Πνεύματος». Καὶ τί τῶν ἐν τοῖς οὐσι πᾶσιν οὐκ ἔκτισται παρὰ τοῦ παναγίου Πνεύματος; Οὐκοῦν πάντ' ἔλαβον ἄνωθεν ἐκχυθεῖσαν κατ' αὐτὸν τὴν οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος. Καὶ μετὰ τῆς ἐκβαίνουσης ἐντεῦθεν ἀτοπίας καὶ τῆς ἄλλης
 10 δυσσεβείας καὶ παραπληξίας οὐδ' ἐπαγγελία ἦν οὐδὲ προφητεία τὸ «καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου», ἀλλ' οὐδ' ἐπὶ τοὺς πεπιστευκότας μόνους τὴν ἔκβασιν ἐδέξατο, μᾶλλον δὲ κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον, ἐπήγγελλται μὲν οὐκ ἀληθῶς· ἡ γὰρ
 15 ἔκβασις κατὰ τὴν αὐτοῦ μύησιν κτίσμα παρέστησεν ἡμῖν τὸ προφητευόμενον ὡς Πνεῦμα θεῖον.

34 Καὶ τὸ νῦν δ' αὖ ἡμῖν δεδόσθαι Πνεῦμα θεῖον λέγεσθαι φενακισμὸς αὐθις ἕτερος οὐδ' ἀφανής· καὶ γὰρ κτίσματος ἡμῖν δοθέντος κατ' αὐτόν, Πνεῦμα ἅγιον ἡμῖν
 20 λέγεται δεδόσθαι. Βαβαί, τίς ἢ περὶ ἡμᾶς τοσαύτη κνυβεία καὶ ἀπάτη καὶ κλοπή, ναοὺς λέγεσθαι τε καὶ προλέγεσθαι Πνεύματος, καὶ κατοικητήρια τελειῖσθαι κτίσματος; Τί δέ; Οὐχὶ καὶ ἡμῶν ἕκαστος ἔκτισται παρὰ τοῦ παναγίου Πνεύματος; Οὐκοῦν ἕκαστος ἡμῶν αὐτὴ ἂν εἶ-
 25 ναι λέγοιτο ἡ οὐσία καὶ ὑπόστασις τοῦ παναγίου Πνεύματος, ὡς ὑπ' αὐτοῦ κτισθεῖς, εἶπερ κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον λῆρον ὡς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος κτισθεῖσα ἡ ἐν ἡμῖν χάρις ἡ οὐσία καὶ ὑπόστασις εἶναι λέγοιτο τοῦ Πνεύματος. Εἰ δὲ ὁ κτισθεῖς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος οὐσία λέ-
 30 γοιτ' ἂν τοῦ Πνεύματος κατὰ τὸ ἀπὸ τῶν Ἀκινδύνου λόγων συναγόμενον, πόσῳ μᾶλλον ὁ ἀναγεννηθεῖς ὑπὸ

τὴν θεοποιὸν χάριν, καὶ διὰ τοῦτο ἡ κτιστὴ αὐτὴ χάρις λέγεται ὅτι εἶναι ὑπόστασις τοῦ παναγίου Πνεύματος· καὶ οἱ λαβόντες τὴν κτιστὴν ταύτην χάριν λέγεται ὅτι ἔλαβον τὸ ἅγιον Πνεῦμα, αὐτὴν τὴν οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν τοῦ Πνεύματος». Τί ὑπάρχει μεταξύ ὄλων τῶν ὄντων τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει κτισθῆ ἀπὸ τὸ πανάγιον Πνεῦμα; Ἐπομένως κατ' αὐτὸν ὄλα ἔλαβον ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὴν οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος. Μαζὶ δὲ μὲ τὴν ἀπὸ ἐδῶ προερχομένην ἀτοπίαν καὶ τὴν ἄλλην δυσσέβειαν καὶ παραπληξίαν, δὲν ἦτο οὔτε ἐπαγγελία οὔτε προφητεία τὸ «θά συμβῆ δὲ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας, θὰ ἐκχύσω ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μου»⁷⁸, ἀλλ' οὔτε ἐδέχθη τὴν ἔκβασιν τῆς προφητείας εἰς μόνους τοὺς πιστεύσαντας, μᾶλλον δὲ κατὰ τὸν Ἄκινδυνον ἐδόθη μὲν ἡ ἐπαγγελία, ἀλλὰ δὲν ἦτο ἀληθὴς· διότι κατὰ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ἡ ἔκβασις παρουσίασεν εἰς ἡμᾶς κτίσμα τὸ προφητευόμενον ὡς θεῖον πνεῦμα.

34

Καὶ τὸ ὅτι λέγεται δὲ πάλιν τώρα ὅτι ἔχει δοθῆ εἰς ἡμᾶς θεῖον Πνεῦμα εἶναι ἄλλη πάλιν ἀπάτη ὄχι ἀφανής· διότι ἐνῶ κατ' αὐτὸν ἐδόθη εἰς ἡμᾶς κτίσμα, λέγεται ὅτι ἔχει δοθῆ εἰς ἡμᾶς ἅγιον Πνεῦμα. Βαβαί· ποία εἶναι ἡ τόσον μεγάλη γύρω μας πανουργία καὶ ἀπάτη καὶ ὑποκλοπή, τὸ νὰ λεγώμεθα καὶ προλεγώμεθα ναοὶ τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ νὰ καθιστάμεθα κατοικητήρια κτίσματος; Τί δέ; δὲν ἔχει κτισθῆ καὶ ἕκαστος ἡμῶν παρὰ τοῦ παναγίου Πνεύματος; Ἐπομένως ἕκαστος ἡμῶν θὰ ἔπρεπε νὰ λέγεται αὐτὴ αὐτὴ ἡ οὐσία καὶ ὑπόστασις τοῦ παναγίου Πνεύματος, ὡς κτισθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, ἂν βεβαίως κατὰ τὸν μωρὸν Ἄκινδυνον ἡ μέσα μας χάρις ὡς κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἠδύνατο νὰ λέγεται ὅτι εἶναι ἡ οὐσία καὶ ὑπόστασις τοῦ Πνεύματος. Ἐὰν δὲ ὁ κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐλέγετο οὐσία τοῦ Πνεύματος κατὰ τὸ συναγόμενον ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Ἄκινδύνου, πόσον μᾶλλον ὁ ἀναγεννηθεὶς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, καθ' ὅσον κατὰ τὸ

τοῦ Πνεύματος, ἐπεὶ «καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος, Πνεῦμα ἔστι» κατὰ τὸ γεγραμμένον.

- 35** Ἄρ' οὐ δαιμονῶντος τὰ τοιαῦτα δόγματα; Πᾶσι δὲ τούτοις ἑαυτὸν περιβάλλει τοῖς ἀνηκέστοις ἀτοπήμασιν, 5 ἐπεὶ μὴ βούλεται πιστεύειν, ὡς ὁ Θεὸς κατ' οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν ὑπάρχων ἄκτιστος, κατὰ μὲν τὴν ἐνέργειαν μετέχεται, κατ' οὐσίαν δὲ ἀμέθεκτός ἐστιν. Οὕτω γὰρ καὶ Πνεῦμα γίνεται ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Πνεύματος, ὡς τῆς χάριτος καὶ ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος μετέχων, 10 ἀλλ' οὐ τῆς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως τοῦ Πνεύματος. Ἡμῖν μὲν οὖν περὶ τούτων ἔν τε τῷ Περὶ θείων ἐνεργειῶν καὶ τῆς κατ' αὐτὰς μεθέξεως βιβλίῳ καὶ τῷ διαλόγῳ ὃς Περὶ τοῦ ἀμεθέκτου τῆς θείας φύσεως ἐπιγράφεται διαρκέστερον διείληπται τε καὶ διηυκρίνηται. 15 Νῦν δ' εἴ τις δυσχερῶς ἔχει τοῦ πιστεύειν ταῦθ' ἄπερ ἄνωτέρω τῶν ἐνταῦθα λόγων ἐξελέλεγκται φρονεῖν καὶ κατασκευάζειν τὸν Ἀκίνδυνον (εὐλόγως γὰρ ἂν τις ἀπιστήσειε πρὸς τὴν πληθὺν καὶ τὸ μέγεθος τῶν ἀτόπων ἀπιδῶν καὶ τὴν τῆς ἐναντιώσεως, καὶ ταῦτ' οἴκοθεν, ὑπερβολὴν), 20 ἐτοιμα παρ' ἡμῖν ὄραν, καὶ παρ' οἷς ἐπεμψεν αὐτός, τὰ τοῦ ἀνδρὸς συγγράμματα, μὴ τοσαῦτα μόνον κεκτημένα πονηρέματα μηδὲ διὰ τοσούτων χωροῦντα τῶν ἐναντιωμάτων μηδὲ δι' ὄσων ἐνταῦθα προῦθέμεθα τῶν ἐπιχειρημάτων, ἀλλὰ καὶ πλείω καὶ διὰ πλειόνων.
- 36** 25 Ἡμῖν δ' ἤδη σκεπτέον ἂν εἶη καὶ τὸν Περὶ Ἐνεργειῶν αὐτῷ πεποιημένον λόγον καὶ τὴν ἐν τούτῳ λίαν ἠκριβωμένην εὐσέβειαν, ἣτις ἐπὶ τοσοῦτον ἔχεται τῆς ἀσφαλείας, ὡς μηδ' ἑαυτῇ συμβαίνειν μηδὲ συναινεῖν μηδ' ὁμολογῶς κατὰ μηδὲν ὑπάρχειν. Τοῦτο δὲ μόνον νῦν ἀνε- 30 τάσαντες ἐκφήνωμεν, τὸ ἀσύμβατον καὶ ἀσύστατον καὶ ὡς εἰπεῖν ἀλληλοφθόρον ἐν αὐτῷ. Γράφει γὰρ, ὅτι τὸ

γεγραμμένον «καὶ τὸ γεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος εἶναι Πνεῦμα»⁷⁴.

35 Ἐὰν γὰρ δὲν εἶναι δαιμονιζομένου τὰ τοιαῦτα δόγματα; Περιβάλλει δὲ ἑαυτὸν μὲ ὅλα αὐτὰ τὰ ὀλέθρια ἀτοπήματα, ἐπειδὴ δὲν θέλει νὰ πιστεῦῃ ὅτι ὁ Θεὸς ὑπάρχων ἄκτιστος κατ' οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν, κατὰ μὲν τὴν ἐνέργειαν μετέχεται, κατ' οὐσίαν δὲ εἶναι ἀμέθεκτος. Οὕτω πράγματι καὶ πνεῦμα γίνεται ὁ γεννημένος ἐκ τοῦ Πνεύματος ὡς μετέχων τῆς χάριτος καὶ ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' ὄχι τῆς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως τοῦ Πνεύματος. Ἡμεῖς λοιπὸν περὶ τούτων διελάβομεν καὶ διεσαφήσαμεν ἐκτενέστερα τόσον εἰς τὸ Περὶ Θεῶν ἐνεργειῶν καὶ τῆς μεθέξεως αὐτῶν βιβλίον, ὅσον καὶ εἰς τὸν Διάλογον ὁ ὁποῖος ἐπιγράφεται Περὶ τοῦ ἀμέθεκτου τῆς θείας φύσεως. Τώρα δὲ, ἐὰν δυσκολεῖται κανεὶς νὰ πιστεύσῃ ὅσα ἐδείχθησαν ἀνωτέρω εἰς τὴν παροῦσαν πραγματείαν ὅτι φρονεῖ καὶ κατασκευάζει ὁ Ἀκίνδυνος (πράγματι δὲ εὐλόγως θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπιστήσῃ κανεὶς βλέπων τὸ πλῆθος καὶ τὸ μέγεθος τῶν ἀτόπων καὶ τὴν ὑπερβολὴν τῶν ἀντιφάσεων, καὶ μάλιστα ἐξ οἰκείων), εἶναι πρόχειρα τὰ συγγράμματα τοῦ ἀνδρός διὰ νὰ ἴδῃ, καὶ εἰς τὰ ἰδικὰ μας καὶ εἰς τὰ σταλέντα ἀπὸ αὐτὸν ἀντίγραφα, ὅτι δὲν ἔχουν μόνον τόσα πονηρεύματα καὶ ὅτι δὲν προχωροῦν μόνον διὰ μέσου τῶσων ἀντιφάσεων καὶ τῶσων ἐπιχειρημάτων, τὰ ὁποῖα παρεθέσαμεν ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ διὰ πολὺ περισσοτέρων.

36 Ἡμεῖς δὲ πρέπει τώρα νὰ ἐξετάσωμεν καὶ τὴν Περὶ ἐνεργειῶν γραφεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ πραγματείαν καὶ τὴν εἰς αὐτὴν περικλειομένην ἀκριβεστάτην εὐσέβειαν, ἡ ὁποία περιέχει τόσῃν ἀσφάλειαν, ὥστε νὰ μὴ συμφωνῇ, νὰ μὴ συναινῇ καὶ νὰ μὴ ὁμολογῇ οὔτε μὲ ἑαυτὴν. Τώρα δὲ θὰ διερευνήσωμεν καὶ παρουσιάσωμεν τοῦτο μόνον, τὸ ἀσύμφωνον καὶ ἀσύστατον καὶ οὕτως εἰπεῖν ἀλληλοφθόρον εἰς αὐτὴν. Γράφει πράγματι ὅτι, «ὅσα παρατηροῦνται

«ὅσα περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς θεωρεῖται, οὐκ οὐσιώδη τοῦ Θεοῦ νοοῦμεν· οὐ γὰρ τοῦτο δηλοῖ τὸ οὐσιωδῶς».

Ἄρ' ἔστιν εὐρεῖν νεανικώτερον εἰς ἀνοίας ἢ ἀναιδείας λόγον, ὅτι τὸ οὐσιωδῶς περὶ τι θεωρούμενον οὐκ ἔστιν

5 ἐκείνου οὐσιώδης; Ἄλλ' εἶπέ, τί λοιπὸν δηλοῖ τὸ οὐσιωδῶς περὶ τὸν Θεὸν θεωρεῖσθαι; Μᾶλλον δ' ἐκεῖ τούτου γράφοντος, ἡμεῖς προθώμεθα νῦν, τὸ οὐσιωδῶς περὶ τὸν Θεὸν θεωρεῖσθαι τὴν αὐτῶν τῶν λεγομένων οὐσίαν δηλοῖ καὶ τὸ κατὰ τὴν αὐτῶν τῶν λεγομένων ὑπόστασιν.

10 Τίνα δὴ τὰ λεγόμενα ταῦτα; Ἡ ἀγιότης, ἡ ἀγαθότης, ἡ ἀπλότης, ἡ ἀθανασία, ἡ ἀπειρία, ἡ ζωὴ καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια· ταῦτα γὰρ ὁ θεῖος Μάξιμος ἀπαριθμεῖται καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς φησι θεωρεῖσθαι κατὰ τὸ τεσσαρακοστὸν ὄγδοον καὶ τεσσαρα-

15 κοστὸν ἑνατον καὶ πεντηκοστὸν τῆς πρώτης ἑκατοντάδος τῶν Θεολογικῶν Κεφαλαίων, ἃ μεγαλοφυῶς ὁ Ἀκίνδυνος διερευνώμενος καὶ πανσόφως ἐξηγούμενος καὶ φιλευσεβῶς διαφερόντως, οὐσίας καὶ ὑποστάσεις εἶναι δογματίζει περὶ τὸν Θεὸν θεωρουμένας, ὑπ' αὐτοῦ

20 πρὸ τῶν ἀγγέλων ἐν αἰῶνι κτισθείσας, καὶ αὐτῶν μὲν τῶν ἀγγέλων ὑπερτέρας, ὑπ' αὐτῶν δὲ μετεχομένας καὶ τῶν μετ' αὐτοὺς κτισθέντων· τούτων γὰρ τῇ μετοχῇ πάντ' ἔστιν, ὅσα ἔστιν. Ἄρα τῶν πλατωνικῶν ἰδεῶν ταῦτα τί διενήνοχε; Μᾶλλον δὲ μὴ καπὶ τὸ χειρὸν ταῦτα

25 διενήνοχεν; Ἄρα τῶν προϋπάρξεις δοξαζόντων τῶν ἡμετέρων ψυχῶν οὐ δυσσεβέστερα διαφερόντως; Ἄρα τραγελάφων καὶ ἵπποκενταύρων καὶ τῶν τοιούτων ἀναπλασμάτων πάντων οὐ μυθωδέστερα καὶ τερατωδέστερα; Πῶς γὰρ ἂν καὶ συσταίῃ καθ' ἑαυτὴν ἀγιότης

30 ἢ ἀγαθότης ἢ ἀπλότης ἢ τι ἄλλο τῶν τοιούτων μήτε τῷ Θεῷ μήτε τινὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ προηγμένων ἐκ μὴ ὄν-

75. Κεφάλαια θεολογικά 1. 48, PG 90, 1100D.

76. Βλ. Πλάτ. Μένων 85B κέΕ. Φαιδ. 73B κέΕ.

οὐσιωδῶς περὶ τὸν Θεόν, δὲν τὰ θεωροῦμεν οὐσιώδη τοῦ Θεοῦ· διότι τὸ οὐσιωδῶς δὲν δηλώνει τοῦτο». Εἶναι ἄρα γε δυνατόν νὰ εὐρωμεν τολμηρότερον εἰς ἀνοησίαν καὶ ἀναίδειαν λόγον τοῦ ὅτι τὸ οὐσιωδῶς θεωρούμενον γύρω ἀπὸ κάτι δὲν εἶναι οὐσιῶδες ἐκείνου; Ἄλλ, εἰπέ, τί λοιπὸν δηλώνει τὸ οὐσιωδῶς περὶ τὸν Θεὸν θεωρεῖσθαι; Μᾶλλον δὲ ἡμεῖς θὰ παραθέσωμεν ἀρχικῶς αὐτὸ τὸ ὁποῖον γράφει οὗτος ἐκεῖ, ὅτι τὸ οὐσιωδῶς περὶ τὸν Θεὸν θεωρεῖσθαι δηλώνει τὴν οὐσίαν αὐτῶν τούτων τῶν λεγομένων καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ὑπόστασιν αὐτῶν τούτων τῶν λεγομένων. Ποῖα δὲ εἶναι τὰ λεγόμενα ταῦτα; Ἡ ἀγιότης, ἡ ἀγαθότης, ἡ ἀπλότης, ἡ ἀτρεψία, ἡ ἀθανασία, ἡ ἀπειρία, ἡ ζωὴ καὶ τὰ παραπλήσια μὲ αὐτά. Αὐτὰ πράγματι ἀπαριθμεῖ ὁ θεῖος Μάξιμος καὶ τὰ τοιαῦτα ὅλα λέγει ὅτι θεωροῦνται οὐσιωδῶς περὶ τὸν Θεὸν εἰς τὸ τεσσαρακοστὸν ὄγδοον καὶ τεσσαρακοστὸν ἑνατον καὶ πεντηκοστὸν τῆς πρώτης ἑκατοντάδος τῶν Θεολογικῶν Κεφαλαίων⁷⁵. Ὁ Ἀκίνδυνος, διερευνῶν ταῦτα μεγαλοφυῶς καὶ ἐξηγῶν πανσόφως καὶ κατ' ἐξοχὴν φιλευσεβῶς, δογματίζει ὅτι εἶναι οὐσίαι καὶ ὑποστάσεις θεωρούμεναι περὶ τὸν Θεόν, κτισθεῖσαι ὑπ' αὐτοῦ πρὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ὑπέρτεραι μὲν αὐτῶν τῶν ἀγγέλων, μετεχόμεναι δὲ ὑπ' αὐτῶν καὶ ὑπὸ τῶν μετ' αὐτοῦς κτισθέντων· διότι διὰ τῆς μετοχῆς τούτων ὑπάρχουν ὅλα, ὅσα ὑπάρχουν. Ἄρα τί διαφέρουν ταῦτα τῶν πλατωνικῶν ἰδεῶν⁷⁶; Μᾶλλον δὲ μήπως διαφέρουν ταῦτα πρὸς τὸ χειρότερον; Ἄρα δὲν εἶναι πολὺ δυσσεβέστερα τῶν δεχομένων προῦπάξεις τῶν ἡμετέρων ψυχῶν; Ἄρα δὲν εἶναι μυθωδέστερα καὶ τερατωδέστερα τῶν τραγελάφων καὶ ἵπποκενταύρων καὶ ὄλων τῶν τοιούτων ἀναπλασμάτων; Διότι πῶς εἶναι δυνατόν καὶ νὰ ὑφίσταται καθ' ἑαυτὴν ἀγιότης ἢ ἀγαθότης ἢ ἀπλότης ἢ κάτι ἄλλο τῶν τοιούτων, μὴ ἐνθεωρουμένη οὔτε εἰς τὸν Θεὸν οὔτε εἰς κάτι τῶν ὑπ' αὐτοῦ παραχθέντων ἐκ μὴ ὄντος φυσικῶς ἢ κατὰ χάριν;

τος ἐνθεωρουμένη, φυσικῶς ἢ κατὰ χάριν; Πῶς δ' ὅ-
 λως οὐσία ἢ ἀτρεψία καὶ ἡ ἀθανασία καὶ τᾶλλ' ὅσα κατὰ
 ἀφαίρεσιν προῆκται; Πῶς δ' ὅλως οὐ φυσικὰ καὶ οὐ-
 σιωδῆ μόνου τοῦ Θεοῦ ἡ ἀτρεψία τε καὶ ἀπειρία; Πέ-
 5 ρας γὰρ κτιστῶν ἀπάντων τό τε ἦρχθαι καὶ ἡ κατ' αὐ-
 τὸ τροπή· καὶ γὰρ ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι, κἂν ἔστιν ἄ-
 διαφεύγη τὸ τοῦ τέλους πέρας καὶ τὴν κατ' αὐτὸ τρο-
 πὴν· εἰ δὲ ταῦτα, καὶ τὰ συγκατείλεγμένα πάντως.

37 Ὁ δὲ πρὸς τὰ οἰκεῖα παραληρήματα ἐκεῖνα ὡς κοι-
 10 νὰς ἐννοίας καὶ ὁμολογούμενα δόγματα τῆς ἐκκλησίας
 τοὺς τῶν πατέρων ἔλκειν καὶ συμβιβάζειν εἰσηγεῖται
 λόγους, κἂν τι τῶν εἰρημένων τοῖς πατράσιν ἐπὶ το-
 σοῦτον ἐναντίον τούτοις ἦ, ὡς μὴ δύνασθαι μεθέλκεσθαι,
 διαγράφειν καὶ ἀποδοκιμάζειν ἢ μὴ νοεῖν ὁμολογεῖν. Οὐ-
 15 τω γάρ, φησί, τῇ ἀγίᾳ Τριάδι μόνῃ τὸ ἄκτιστον κατὰ
 τοὺς τῶν ἀγίων ὄρους, βεβαίως ἂν φυλάττοιτο, καὶ οὐ-
 τως ἡμῖν εἰς ἄκτιστος Θεός, ἀλλ' οὐ δύο καὶ πολλοί,
 εἰ μὴ καὶ ταῦτα εἶεν ἄκτιστα. Οὕτω μὲν οὖν οὐχ εἰς,
 ἀλλ' οὐδεὶς ἄκτιστος Θεός, οὐδ' ἡ Τριάς αὐτή. Κτι-
 20 πῶν γὰρ ὄντων τῶν περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς θεωρουμέ-
 νων, καὶ αὐτὸς κτιστός ἐστιν· οὐ γὰρ ἐκτὸς οὐδὲ χωρι-
 στα τῆς φύσεως τὰ φυσικῶς περὶ αὐτὴν θεωρούμενα.
 Καὶ μὴν, καὶ «ὑμεῖς χωρίζετε», φησί, «ταῦτα τοῦ Θε-
 οῦ· περὶ γὰρ τὸν Θεὸν αὐτὰ φατε καί, εἰ μὲν ἀτελῆς ἐ-
 25 κτὸς τούτων, πῶς ὅλως Θεός, εἰ δ' εἰς καὶ τέλειος ο
 Θεός ἐκτὸς τούτων, ἡ μακαρία Τριάς, πῶς ἄκτιστα καὶ
 ταῦτα»; Ἰῆς ἀνοίας! Αὕτη γὰρ ὑπόθεσις αὐτῷ γίνεται
 τῆς τοιαύτης φλυαρίας. Οὐδέ γὰρ ὁ περὶ τὸν νοῦν εἰ-
 πὼν θεωρεῖσθαι τὴν δόξαν τε καὶ τὴν διάνοιαν τοῦ νοῦ
 30 κεχωρισμένας εἶναι δεικνυσιν αὐτάς, ὡς εἶναι ποτε
 ταύτας νοῦ χωρὶς ἢ δύο καὶ πολλοὺς γίνεσθαι τὸν ἕνα

Πῶς δὲ κατ' ἀρχὴν εἶναι οὐσία ἢ ἀτρεψία καὶ ἡ ἀθανασία καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ὅσα παρήχθησαν κατ' ἀφαίρεσιν; Πῶς δὲ κατ' ἀρχὴν δὲν εἶναι φυσικὰ καὶ οὐσιώδη μόνον τοῦ Θεοῦ ἢ ἀτρεψία καὶ ἡ ἀπειρία; Διότι τέρμα ὄλων τῶν κτιστῶν εἶναι τὸ ὅτι ἤρχισαν καὶ ἡ κατ' αὐτὸ τροπή, καθ' ὅσον ἤλθον εἰς τὴν ὑπαρξιν ἐκ μὴ ὄντος, ἔστω καὶ ἂν μερικὰ διαφεύγουν τὸ πέρασ τοῦ τέλους καὶ τὴν κατ' αὐτὸ τροπήν· ἐὰν δὲ διαφεύγουν ταῦτα, ἀπωσδήποτε διαφεύγουν καὶ τὰ συγκατειλεγμένα μὲ αὐτά.

37

Αὐτὸς δὲ διδάσκει νὰ πιέζωμεν καὶ συμβιβάζωμεν τοὺς λόγους τῶν πατέρων πρὸς τὰ παραληρήματά του ταῦτα ὡς κοινὰς ἐννοίας καὶ ὡς ὁμολογούμενα δόγματα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἂν κάτι ἀπὸ τὰ λεχθέντα ὑπὸ τῶν πατέρων εἶναι τόσον πολὺ ἀντίθετον πρὸς αὐτά, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ συμμορφωθῇ, διδάσκει νὰ τὸ διαγράψωμεν καὶ ἀποδοκιμάζωμεν ἢ νὰ ὁμολογῶμεν ὅτι δὲν ἐννοοῦμεν. Διότι οὕτω, λέγει, θὰ ἠδύνατο νὰ φυλαχθῇ βεβαίως διὰ μόνην τὴν ἀγίαν Τριάδα τὸ ἄκτιστον κατὰ τοὺς ὅρους τῶν ἀγίων, καὶ οὕτω, ἂν δὲν εἶναι καὶ ταῦτα ἄκτιστα, εἶναι δι' ἡμᾶς εἰς ἄκτιστος Θεός, ἀλλ' ὄχι δύο καὶ πολλοί. Οὕτως ὅμως δὲν εἶναι εἰς, ἀλλ' οὐδεὶς ἄκτιστος Θεός, οὔτε αὐτὴ αὕτη ἢ Τριάς. Διότι, ἂν εἶναι κτιστὰ τὰ οὐσιωδῶς περὶ τὸν Θεὸν θεωρούμενα, καὶ αὐτὸς εἶναι κτιστός· διότι δὲν εἶναι ἐκτός οὔτε χωριστὰ ἀπὸ τὴν φύσιν τὰ φυσικῶς περὶ αὐτὴν θεωρούμενα. Καὶ ὅμως, λέγει, «σεῖς χωρίζετε ταῦτα ἀπὸ τὸν Θεόν, διότι λέγετε ταῦτα περὶ τὸν Θεόν καί, ἂν μὲν εἶναι ἀτελής ἐκτός τούτων, πῶς κατ' ἀρχὴν εἶναι Θεός, ἐὰν δὲ εἶναι εἰς καὶ τέλειος ὁ Θεός ἐκτός τούτων, ἡ μακαρία Τριάς, πῶς ταῦτα εἶναι ἄκτιστα; Ὅποια ἀνοησία! Αὕτη εἶναι πράγματι ἡ βάση τῆς τοιαύτης φλυαρίας του. Διότι οὔτε ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος εἶπεν ὅτι ἡ δόξα καὶ ἡ διάνοια τοῦ νοῦ θεωροῦνται περὶ τὸν νοῦν δεικνύει ὅτι αὗται εἶναι χωρισμένα, ὥστε νὰ εἶναι ποτὲ δυνατόν νὰ ὑπάρχουν αὗται χωρὶς νοῦν ἢ νὰ γίνεται δύο καὶ πολλοί

νοῦν, ἐπεὶ καὶ αὐταὶ νοῦς. Ἄλλὰ καὶ περὶ τούτων ἐν τῷ
 πρὸς τὸν σοφὸν Γαβρᾶν ἐπιστολιμαίῳ λόγῳ διελάβομεν,
 δεικνύντες διαιροῦντά πῶς τὸν λόγον τὰ ἀδιαίρετα, καὶ
 οὕτω τὸ ἀδιαίρετον αὐτῶν δεικνύντα.

5 38 Τῷ δὲ Ἀκινδύνῳ ἡ μεγίστη πρόφασις, δι' ἣν εἰς
 κτίσμα κατήνεγκε τὰ περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς θεωρού-
 μενα, τὴν ἀγαθότητα, τὴν ἀγιότητα, τὴν ἀπλότητα καὶ
 τὰ παραπλήσια τούτοις, ὅτι ἔργα τοῦ Θεοῦ ταῦτ' ὠνό-
 μασεν ὁ θεῖος Μάξιμος καὶ ὑπερκεῖσθαι τούτων τὸν Θε-
 10 ὸν ἐθεολόγησεν. Ἄλλὰ καὶ περὶ τούτων, ἐν τε τοῖς ἐπι-
 στολιμαίοις λόγοις καὶ τῷ δευτέρῳ καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν
 πρὸς αὐτὸν Ἀντιρρητικῶν καὶ πρὸς τούτων ἐν τοῖς Πρὸς
 τὸν Βαρλαάμ, τὸν ἀσφαλῆ καὶ ἀνεπιθόλωτον νοῦν ἐπε-
 δεῖξαμεν τοῦ τε θείου Μαξίμου καὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν
 15 πατέρων, ἐν οἷς, ὅτι καὶ ἀναρχα καὶ ἀπ' ἀρχῆς ὄντα
 καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα πολλαχοῦ τὰ τοιαῦτα ἔργα παρὰ τού-
 των εἴρηται, δεδήλωται. Ἐρῶ δ' ὁμῶς καὶ νῦν, ὅτι τῆς
 φύσεώς ἐστιν ἔργα τὰ τῆ φύσει φυσικῶς προσόντα καὶ
 αἰεὶ τοῦ γὰρ πυρὸς τὸ θερμαίνειν ἔργον, φυσικῶς αὐτῷ
 20 καὶ διηνεκῶς προσὸν καὶ προσπελαζούσης ἐπιτηδεΐας ὑ-
 λης φανερούμενον, ὡσπερ καὶ τοῦ νοῦ τὸ νοεῖν καὶ ἡ
 νόησις τοιοῦτον ἔργον. Πάση δὲ φύσει καὶ τὰ φυσικὰ
 κατάλληλα, καὶ κτιστὰ μὲν τὰ τῆς κτιστῆς φύσεώς ἐ-
 στιν, ἀκτιστα δὲ τὰ τῆς ἀκτίστου φύσεως· πηγὴ δ' οὐσα
 25 καὶ κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον τῶν τοιούτων αὐτῆς ἐνεργειῶν ἡ φύσις καὶ τούτων ὑπέρκειται κατὰ τὸ αἷτιον, οὐ
 κατὰ χρόνον προτεταγμένη.

39 Ἄλλὰ ταῦτα μὲν καὶ τὰς ἄλλας περὶ τούτων ἐρεσχε-
 λίας τῶν ἡμῖν ἀντιλεγόντων, καθὰ πολλάκις ἔφη-
 30 μεν, ἐν ἄλλοις διηλέξαμεν. Νῦν δὲ τοῦτ' ἔχε μοι πρὸ
 ὀφθαλμῶν, ἱεραρχῶν ἀκρότης, ὅτι κτιστὰς οὐσίας εἰ-

ὁ εἷς νοῦς ἐπειδὴ καὶ αὐταὶ εἶναι νοῦς. Ἄλλὰ καὶ περὶ τούτων διελάβομεν εἰς τὸν πρὸς τὸν σοφὸν Γαβρᾶν ἐπιστολιμαῖον λόγον, δεικνύοντες ὅτι ὁ λόγος διαιρεῖ κάπως τὰ ἀδιαίρετα καὶ οὕτω δεικνύει τὸ ἀδιαίρετον αὐτῶν.

38

Τοῦ δὲ Ἀκινδύνου ἡ μεγίστη πρόφασις, λόγῳ τῆς ὁποίας κατεβίβασεν εἰς κτίσμα τὰ περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς θεωρούμενα, τὴν ἀγαθότητα, τὴν ἀγιότητα, τὴν ἀπλότητα καὶ τὰ παραπλήσια μὲ αὐτά, εἶναι ὅτι ὠνόμασε ταῦτα ἔργα τοῦ Θεοῦ ὁ θεῖος Μάξιμος καὶ ἔθεολόγησεν ὅτι ὁ Θεὸς ὑπέγκειται τούτων⁷⁷. Ἄλλὰ καὶ περὶ τούτων ἀπεδείξαμεν τὸν ἀσφαλῆ καὶ ἀθόλωτον νοῦν τοῦ θείου Μαξίμου καὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν πατέρων τόσοσιν εἰς τὰς ἐπιστολιμαίας πραγματείας ὅσων καὶ εἰς τὸν δεύτερον καὶ τοὺς ἄλλους Ἀντιρρητικοὺς πρὸς αὐτόν, πρὶν δὲ ἀπὸ αὐτὰ εἰς τὰ Πρὸς τὸν Βαρλαάμ εἰς ὅλα αὐτὰ ἔχει διακηρυχθῆ πολλοῦ ὅτι τὰ τοιαῦτα ἔργα ἐλέχθησαν παρὰ τούτων καὶ ἄναρχα καὶ ἀπ' ἀρχῆς ὄντα καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα⁷⁸. Θὰ εἶπω ὅμως καὶ τώρα, ὅτι τὰ φυσικῶς καὶ πάντοτε προσόντα εἰς τὴν φύσιν εἶναι ἔργα τῆς φύσεως· διότι τοῦ πυρὸς ἔργον εἶναι τὸ θερμαίνειν, φυσικῶς καὶ διηνεκῶς προσυπάρχον εἰς αὐτὸ καὶ φανερούμενον ὅταν προσεγγίζη κατάλληλος ὕλη, ὅπως καὶ τοῦ νοῦ τὸ νοεῖν καὶ ἡ νόησις εἶναι τοιοῦτο ἔργον. Εἰς πᾶσαν δὲ φύσιν εἶναι ἀνάλογα καὶ τὰ φυσικά, καὶ κτιστά μὲν εἶναι τὰ τῆς κτιστῆς φύσεως, ἄκτιστα δὲ τὰ τῆς ἀκτίστου φύσεως· οὕσα δὲ καὶ κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον πηγὴ τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν αὐτῆς ἢ φύσις, ὑπέγκειται τούτων κατὰ τὸ αἴτιον, χωρὶς νὰ προηγῆται κατὰ χρόνον.

39

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν καὶ τὰς ἄλλας περὶ τούτων φαιδρότητας τῶν ἀντιλεγόντων εἰς ἡμᾶς, ὅπως πολλάκις εἶπομεν, ἠλέγξαμεν εἰς ἄλλα κείμενα. Τώρα δὲ ἔχε τοῦτο πρὸ ὀφθαλμῶν, παρακαλῶ, κορυφαῖε ἀρχιερεῦ, ὅτι ὁ Ἄ-

78. Κεφάλαια θεολογικά 1, 48, 49, PG 90, 1101AB.

ναί φησιν ὁ Ἀκίνδυνος πάντα τὰ περὶ τὸν Θεὸν οὐσιω-
 δῶς θεωρούμενα, τὴν ἀθανασίαν, τὴν ἀπλότητα, τὴν ἀ-
 γιότητα καὶ τὰ τοιαῦτα· καὶ γὰρ αὐτὸς πάλιν ἀλλαχοῦ
 τῶν λόγων περὶ ἀθανασίας καὶ ἀπλότητος καὶ τῆς θεα-
 5 τικῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως θεολογῶν, ματαιολογῶν δ' εἰ-
 πεῖν οἰκειότερον, μᾶλλον δὲ καὶ βλασφημῶν, ὃ καὶ ἀλη-
 θέστερον, εἰτ' ἐπαναλαμβάνων καὶ συμπεριλαμβάνων
 πάντα τὰ τοιαῦτα γράφει, «καὶ ὅλως ὅσα τοῦ Θεοῦ εἶ-
 ναι λέγεται, οὐκ ἔστι ταῦθ' ἕτερα ἄκτιστα, τῆς θείας
 10 φύσεως παρηλλαγμένα». Φανερώς μὲν οὖν ἄκτιστα ταῦτ'
 εἶναι φάσκει νῦν, τὴν ἀθανασίαν, τὴν ἀπλότητα, τὴν ἀ-
 γιότητα καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐχ ἕτερα δὲ καὶ παρηλλαγμέ-
 να τῆς θείας φύσεως, τουτέστι κατὰ μηδὲν διαφέροντα
 τῆς θείας φύσεως. Τοῦτο μὲν οὖν καὶ διὰ πάντων τῶν
 15 αὐτοῦ κατασκευάζει λόγων καὶ τοῦτ' ἔστιν αὐτῶν ἡ πᾶ-
 σα πρόθεσις, ὅτι μόνη ἄκτιστος ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ, τὸ
 δὲ ὄπωσδήποτε ταύτης διαφέρον κτίσμα, κἂν εἰ φυσικῶς
 προσείη, τῷ Θεῷ, κἂν μὴ τοῦθ' οὕτως ἔχειν φῶ-
 μεν καὶ ἡμεῖς, ἀλλὰ τι τῶν ἀκτίστων, ὡς φυσικῶς καὶ
 20 οὐσιωδῶς περὶ τὸν Θεὸν θεωρουμένων, τῆς θείας ὄπωσ-
 οῦν διενηνοχένοι φύσεως, εἰς πολυθείαν ἐκπεσοῦμεθα.
 Διὸ κἀνταῦθα φησὶ μὲν ἄκτιστον εἶναι τὴν ἀθανασίαν
 καὶ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν θεατικὴν καὶ προνοητικὴν καὶ
 θελητικὴν καὶ ἀπλῶς τὴν ἐνεργητικὴν τῆς θείας φύσε-
 25 ως δύναμιν, ἀλλ' ὡς μηδαμῆ μηδαμῶς τῆς θείας φύσε-
 ως διαφέρουσαν.

10 Ὡς μὲν οὖν σαφῆς λῆρος πάντες οἱ τοῦτ' ἐπιχει-
 ροῦντες συνιστάναι καὶ ἀποφαίνεσθαι τολμῶντες λόγοι,
 δι' ὀλίγων ἐνδεικτέον νῦν, ἐπειδήπερ ἄλλοτε διὰ πολλῶν
 30 καὶ πολλάκις ἀποδέδεικται ἡμῖν. Ὡς γὰρ οὐκ ἔστι τὰ
 ὑποστατικά ὑπόστασις, ἀλλὰ χαρακτηριστικά ὑποστάσε-
 ως, οὕτω καὶ τὰ φυσικὰ οὐ φύσις, ἀλλὰ χαρακτηριστι-
 κά φύσεως· «φυσικὰ δὲ φαμεν», κατὰ τὸν ἐκ Δαμασκοῦ

κίνδυνος καλεῖ κτιστάς ούσίας ὅλα τὰ περι τὸν Θεὸν ούσιωδῶς θεωρούμενα, τὴν ἀθανασία, τὴν ἀπλότητα, τὴν ἀγιότητα καὶ τὰ τοιαῦτα. Πράγματι αὐτὸς πάλιν θεολογῶν εἰς ἄλλα σημεία τῶν λόγων περι ἀθανασίας καὶ ἀπλότητος καὶ τῆς θεατικῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, καταλληλότερον δέ μαιαιολογῶν, μᾶλλον δέ βλασφημῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἀληθέστερον, ἔπειτα ἐπαναλαμβάνων καὶ συμπεριλαμβάνων ὅλα τὰ τοιαῦτα γράφει, «καὶ γενικῶς ὅσα λέγονται ὅτι εἶναι τοῦ Θεοῦ, ταῦτα δὲν εἶναι ἄλλα ἄκτιστα, παρηλλαγμένα τῆς θείας φύσεως». Φανερῶς λοιπὸν λέγει τώρα ὅτι ταῦτα εἶναι ἄκτιστα, ἡ ἀθανασία, ἡ ἀπλότης, ἡ ἀγιότης καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅχι δὲ ἄλλα καὶ παρηλλαγμένα τῆς θείας φύσεως, δηλαδὴ μὴ διαφέροντα κατὰ τίποτε τῆς θείας φύσεως. Τοῦτο λοιπὸν κατασκευάζει μὲ ὅλους τοὺς λόγους τοῦ καὶ τοῦτο εἶναι ὅλη ἡ πρόθεσίς των, ὅτι μόνη ἄκτιστος εἶναι ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ ὅπωςδήποτε διαφέρον αὐτῆς εἶναι κτίσμα, ἔστω καὶ ἂν φυσικῶς προσυπάρχει εἰς τὸν Θεόν· καὶ ἂν δὲν δεχθῶμεν καὶ ἡμεῖς ὅτι τοῦτο οὕτως ἔχει, ἀλλὰ εἶπωμεν ὅτι κάτι ἀπὸ τὰ ἄκτιστα, ὡς φυσικῶς καὶ ούσιωδῶς θεωρούμενα περι τὸν Θεόν, διαφέρει κατὰ κάποιον τρόπον τῆς φύσεως, θὰ ἐκπέσωμεν εἰς πολυθεΐαν. Διὰ τοῦτο λέγει καὶ ἐδῶ ὅτι ἄκτιστος μὲν εἶναι ἡ ἀθανασία καὶ ἡ ἀπλότης καὶ ἡ θεατικὴ καὶ προνοητικὴ καὶ θελητικὴ καὶ ἀπλῶς ἐνεργητικὴ τῆς θείας φύσεως δύναμις, ἀλλ' εἶναι οὕτως ὡς μὴ διαφέρουσα καθόλου κατὰ τίποτε τῆς θείας φύσεως.

40

Ἐπιχειροῦντες νὰ κατοχυρώσουν καὶ τολμῶντες νὰ ἀποφανθοῦν τοῦτο λόγοι ἀποτελοῦν σαφῆ μωρολογίαν, πρέπει νὰ ἀποδείξωμεν τώρα ἐν συντομίᾳ, ἐπειδὴ ἄλλοτε τοῦτο ἀπεδείχθη ἀπὸ ἡμᾶς διὰ πολλῶν καὶ πολλάκις. Ὅπως δηλαδὴ τὰ ὑποστατικά δὲν εἶναι ὑπόστασις ἀλλὰ χαρακτηριστικὰ ὑποστάσεως, οὕτω καὶ τὰ φυσικά δὲν εἶναι φύσις ἀλλὰ χαρακτηριστικὰ φύσεως· «φυσικά δὲ λέγομεν»· κατὰ τὸν ἐκ Δαμασκοῦ θεολόγον, «τὰ θελήματα

θεολόγον, «τὰ θελήματα καὶ τὰς ἐνεργείας, λέγω δὴ αὐ-
 τὴν τὴν θελητικὴν καὶ ἐνεργητικὴν δύναμιν, καθ' ἣν θέ-
 λουσι καὶ ἐνεργοῦσι τὰ θέλοντα καὶ ἐνεργοῦντα». Τί οὖν;
 ἼΑρα κτιστὰ ταῦτ' ἔστιν, ὅτι φύσις οὐκ ἔστιν; Ἡ πο-
 5 λυθεῖαν συνίστησι, διότι διενήνοχε τρόπον ἕτερον τῆς
 θείας φύσεως, εἰ καὶ τῷ ἄκτιστῷ μὴ διενήνοχεν; Ἄλλ'
 ὁ πρότερον ταῦτα κτιστὰς οὐσίας εἰρηκῶς, νῦν δ' ἄ-
 κτιστα καὶ αὐτὴν εἶναι ταῦτα τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, μι-
 κρόν ἐκεῖ τῶν αὐτοῦ λόγων ἄνωτέρῳ γράφει πάλιν, «ἡ-
 10 νομα μετὰ νοήματος εἶναι τὴν ἀπλότητα, δηλοῦντος τὸ
 μὴ μεριστόν· οὕτω δὲ καὶ τὴν ἀθανασίαν καὶ τὰ παρα-
 πλήσια τούτοις». Οὐκοῦν ὁ αὐτὸς ἔρει καὶ τὴν ἀγαθό-
 τητα ὄνομα μετὰ νοήματος δηλοῦντος τὸ μὴ πονηρόν, καὶ
 τὴν ἀγιότητα ὄνομα μετὰ νοήματος δηλοῦντος τὸ μὴ κί-
 15 βδηλον. Ἐναπλάσσει δ' ἔτι κατὰ πολλὴν ἐξουσίαν καὶ
 περὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων καὶ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς, ὅταν ὁ
 Υἱὸς εἶναι λέγεται ἀρχὴ (προσγέγραπται γὰρ, ἄλλ' οὐ
 φύσις αὐτῷ ἢ ἀρχή), τοῦθ' ἡμᾶς αὐτὸς ἐνταῦθα πάλιν
 διδάσκων διὰ τῶν τοιούτων λόγων, ὅτι «τὰ τοιαῦτ' ἐπὶ
 20 Θεοῦ νοήματ' ἔστιν ἔρημα πραγμάτων, ἵνα μὴ πολλοί,
 φησί, γένοιντο ἄκτιστοι θεοί». Ἡμεῖς δ' ἴσμεν ὑπὸ τῶν
 θείων πατέρων μεμνημένοι, ὡς οὐδὲν μὲν τούτων δηλω-
 τικόν ἐστι τῆς θείας φύσεως, οὐ μὴν ψιλῆς ἐστι δια-
 νοίας ἀναπλάσματα, μὴ τὰ θετικῶς μόνον ἀλλὰ καὶ τὰ
 25 ἀφαιρεματικῶς λεγόμενα καὶ περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς θε-
 ωρούμενα καὶ δι' ἑαυτῶν ἓνα παντοδύναμον Θεὸν τὸν
 διὰ πάντων αὐτῶν δεικνύμενον πᾶσι παριστῶντα καὶ
 τὴν βαθυτάτην Ἀκινδύνου πλάνην καὶ ἀνακόλουθον καὶ
 αὐτεπίβουλον καὶ δαιμονιώδη ἔνστασιν κατὰ τῶν τῆς
 30 εὐσεβείας συνηγόρων ἐναργέστατα δεικνύντα τοῖς εὐ-
 φρονοῦσι πᾶσι. Καὶ αὐτὸ γὰρ τὸ μὴ μεριστὸς εἶναι, μηδὲ

καὶ τὰς ἐνεργείας, ἐννοῶ δὲ τὴν θελητικὴν καὶ ἐνεργητικὴν δύναμιν, κατὰ τὴν ὁποῖαν θέλουν καὶ ἐνεργοῦν τὰ θέλοντα καὶ ἐνεργοῦντα»⁷⁹. Τί λοιπόν; ἼΑρα ταῦτα εἶναι κτιστὰ, ἐπειδὴ δὲν εἶναι φύσις; Ἦ συνιστοῦν πολυθεΐαν, διότι διαφέρουν καὶ ἄλλον τρόπον ἀπὸ τὴν θεΐαν φύσιν, ἂν καὶ δὲν διαφέρουν κατὰ τὸ ἄκτιστον; ἼΑλλ' ὁ εἰπὼν ταῦτα προηγουμένως κτιστὰς οὐσίας, τῶρα δὲ λέγων ὅτι ταῦτα εἶναι ἄκτιστα καὶ αὐτὴ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, γράφει πάλιν ἐκεῖ ὀλίγον ἄνωτέρω τῶν λόγων του, «ὅτι ἡ ἀπλότης εἶναι ὄνομα μετὰ νοήματος, δηλοῦντος τὸ μὴ μεριστόν· οὕτω δὲ καὶ ἡ ἀθανασία καὶ τὰ παραπλήσια μὲ αὐτά». ἼΕπομένως ὁ ἴδιος θὰ εἶπη καὶ τὴν ἀγαθότητα ὄνομα μὲ νόημα δηλοῦν τὸ μὴ πονηρόν, καὶ τὴν ἀγιότητα μὲ νόημα δηλοῦν τὸ μὴ κίβδηλον. ἼΕπινοεῖ δὲ ἐπίσης μὲ πολλὴν αὐθεντίαν καὶ περὶ ὄλων τῶν ἄλλων, καὶ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς, ὅταν ὁ Υἱὸς λέγεται ὅτι εἶναι ἀρχὴ (τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι τοῦ προσγράφεται ἡ λέξις, ἀλλὰ δὲν εἶναι φύσις του ἡ ἀρχὴ), διδάσκων πάλιν ἡμᾶς ἐδῶ τοῦτο διὰ τῶν τοιοῦτων λόγων, ὅτι «τὰ τοιαῦτα ἐπὶ Θεοῦ νοήματα εἶναι ἔρημα πραγμάτων, διὰ νὰ μὴ γίνουιν πολλοὶ ἄκτιστοι θεοί». ἼΗμεῖς δὲ, μεμυημένοι ὑπὸ τῶν θεΐων πατέρων, γνωρίζομεν ὅτι κανέν ἐξ αὐτῶν δὲν εἶναι δηλωτικὸν τῆς θεΐας φύσεως, δὲν εἶναι ὁμως ἐπινοήσεις ὑψηλῆς διανοίας, ὄχι μόνον τὰ θετικῶς ἀλλὰ καὶ τὰ ἀφαιρεματικῶς λεγόμενα καὶ τὰ περὶ τὸν Θεὸν οὐσιώδως θεωρούμενα καὶ παριστῶντα εἰς ὅλους ἓνα παντοδύναμον Θεὸν δεικνύμενον διὰ πάντων αὐτῶν καὶ ἀποδεικνύοντα εἰς ὅλους τοὺς ἐχέφρονας τὴν βαθυτάτην πλάνην, τὴν ἀνακόλουθον καὶ αὐτεπίβολον καὶ δαιμονιώδη ἀντίθεσιν κατὰ τῶν συνηγῶρων τῆς εὐσεβείας, ἐναργέστατα. Διότι ὁ Θεὸς ἔχει φυσικῶς ἐξ αἰδίου καὶ αὐτὸ τὸ μὴ εἶναι μεριστὸς οὔτε καθόλου πεπερασμένος. ἼὍτι δὲ εἶναι πράγματα, μολονότι δὲν εἶναι οὐσίαι, ταῦτα περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλοῦμεν, ὡς διδά-

πεπερασμένος μηδαμῆ, φυσικῶς καὶ ἐξ αἰδίου ἔχει ὁ
 Θεός. Ὅτι δὲ πράγματα ἐστὶ καὶ οὐκ οὐσίαι περὶ ὧν
 ἡμῖν ὁ λόγος, ἐπισφραγίζων ἡμῖν τὸν λόγον, διδασκέ-
 τω νῦν ὁ μέγας θεολόγος Ἀθανάσιος· φησὶ γάρ ἐν τῇ
 5 κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ πρὸς Ἄρειον ἀποτεινόμενος· «οὐχ
 ἔνεκεν κτιστῶν πραγμάτων ἔφη ὁ Σωτῆρ, ἅπαντα ὅσα
 ἔχει ὁ Πατήρ ἐμὰ ἐστίν, ἀλλ' ὅσα ἀνήκε τῇ θεότητι τοῦ
 Πατρὸς, αὐτὰ ἴδια ἔφη ὁ Κύριος, οἷον τὸ ἀθάνατον, τὸ
 ἀφθαρτον, τὸ ἄτρεπτον, τὸ ἀκατάληπτον, τὸ δυνατόν,
 10 τὸ προγνωστικόν, τὸ ἀγαθόν, τὸ ἀπειρον, τὸ παντοδύνα-
 μον, τὸ ἀναλλοίωτον καὶ ὅσα ἐστὶν ὁ Πατήρ, ταῦτα ἴδια
 τοῦ Υἱοῦ τυγχάνει».

11 Ἄλλὰ τῷ Ἀκινδύνῳ ῥᾶον παραγράψασθαι τὸν εἰ-
 ρηκότα, καὶ μέγας ἦ καὶ πολὺς τὰ θεῖα, καὶ τοῦ χοροῦ
 15 περιγράψαι τῶν ὁμολογουμένων ὑπ' αὐτῷ κριτῆ θεο-
 λόγων (οὕτω γάρ ἐκεῖνος ἄλλοτε ἄλλον ἐγκρίνων ἐπο-
 νομάζει κατὰ πολλὴν ἐξουσίαν), ἢ πολλὰ φάναι τῶν ἱε-
 ρῶν πατέρων αἱ θεῖαι σύνοδοι καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς ἀπε-
 δοκίμασαν θεοειδεῖς, οὐκ οἶδα ποῖαι καὶ τίνες καὶ τίνων,
 20 καὶ ταῦτα τῶν ὑφ' ἡμῶν εἰς μαρτυρίαν προαγομένων, ἢ
 διδάσκειν λέγειν μὴ νοεῖν, ὅτι πράγματα ταῦτ' εἴρηκεν ὁ
 τῆς ἀθανασίας ἐπώνυμος, ὁ καὶ τῆς ἀσφαλείας εἶπερ τις
 ἀπρίξ ἀντιπεποιημένος καὶ κομπείας καὶ ἀσαφείας ἐπί-
 σης ἀπεσχημένος· ἢ τό γε μετριώτερόν τε καὶ φίλτερον
 25 αὐτῷ καὶ τῶν ἄλλων ἐνδυμάτων τοῦ ψεύδους προχειρό-
 τερον, ἅτε πρὸς ἀπάτην ἀνυσιμώτερον, τῆς μὲν ἐπωνυ-
 μίας τοῦ Πατρὸς τῶν λόγων ἀφέξεται, ἀντὶ δὲ προσω-
 πείου κεχρημένος ἡμῖν, τοῦ Παλαμᾶ μέγα καταβοήσεται·
 ὡς ἄκτιστα πολλὰ πρεσβεύοντος καὶ πολλὰ πράγματα λέ-
 30 γοντος εἶναι τὸν Θεόν.

12 Ἡμῶν οὖν αὐτῶν ἔνεκα καὶ τοῦ μεγάλου Πατρὸς
 λόγον ἀποδιδούσιν, ἐρωτητέον ἂν ἡμῖν εἴη τὸ ὄνομα μετὰ

Ξη τώρα ὁ μέγας θεολόγος Ἀθανάσιος, ἐπισφραγίζων δι' ἡμᾶς τὸν λόγον. Λέγει πράγματι οὗτος ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν Ἄρειον εἰς τὴν κατὰ τὴν Νίκαιαν σύνοδον· «ὁ Σωτὴρ δὲν εἶπε διὰ κτιστὰ πράγματα, ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ εἶναι ἰδικά μου,⁸⁰, ἀλλὰ ὅσα ἀνῆκον εἰς τὴν θεότητα τοῦ Πατρὸς, αὐτὰ εἶπεν ἰδικά του ὁ Κύριος, ὅπως τὸ ἀθάνατον, τὸ ἄφθαρτον, τὸ ἄτρεπτον, τὸ ἀκατάληπτον, τὸ δυνατόν, τὸ προγνωστικόν, τὸ ἀγαθόν, τὸ ἄπειρον, τὸ παντοδύναμον, τὸ ἀναλλοίωτον, καὶ ὅσα εἶναι ὁ Πατὴρ, ταῦτα εἶναι ἴδια τοῦ Υἱοῦ»⁸¹.

41 Ἄλλ' εἶναι εὐκόλον εἰς τὸν Ἀκίνδυνον νὰ παραγράψῃ τὸν εἰπόντα, ὅσον μέγας καὶ ἂν εἶναι καὶ πολὺς εἰς τὰ θεῖα, καὶ νὰ τὸν διαγράψῃ τοῦ χοροῦ τῶν ὁμολογουμένων κατὰ τὴν κρίσιν του θεολόγων (διότι οὕτως ὀνομάζει ἐκεῖνος ἐκάστοτε ἐγκρίνων ἄλλον κατὰ πολλὴν αὐθεντίαν), ἢ νὰ εἶπῃ ὅτι πολλὰς γνώμας τῶν ἱερῶν πατέρων ἀπεδοκίμασαν αἱ θεῖαι σύνοδοι καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς θεοειδεῖς, δὲν γνωρίζω ποῖαι καὶ ποῖοι καὶ ποῖων, καὶ μάλιστα τῶν ὑφ' ἡμῶν προβαλλομένων εἰς μαρτυρίαν, ἢ νὰ διδάσκῃ νὰ λέγωμεν ὅτι δὲν ἀντιλαμβανόμεθα ὅτι ὁ ἐπώνυμος τῆς ἀθανασίας εἶπεν αὐτὰ τὰ πράγματα, ὁ καὶ προσκολλημένος ἀδιασπᾶστως ὑπὲρ πάντα εἰς τὴν ἀσφάλειαν καὶ ἀπομακρυσμένος ἐξ ἴσου ἀπὸ ὠραιολογίαν καὶ ἀσάφειαν. Ἡ ἄλλως, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι μετριώτερον καὶ ἀγαπητότερον εἰς αὐτὸν καὶ προχειρότερον τῶν ἄλλων ἐνδυμάτων τοῦ ψεύδους, ὡς χρησιμώτερον πρὸς ἀπάτην, θὰ ἀποφύγῃ ἐπώνυμον μνεῖαν τοῦ πατρὸς τῶν λόγων, χρησιμοποιῶν δὲ ἡμᾶς ὡς προσωπεῖον, θὰ φωνάξῃ μεγαλοφώνως κατὰ τοῦ Παλαμᾶ, ὡς πρεσβεύοντος δῆθεν πολλὰ ἄκτιστα καὶ λέγοντος ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πολλὰ πράγματα.

42 Ἡμεῖς δέ, ἀποδίδοντες λόγον δι' ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ τὸν μέγαν πατέρα, πρέπει νὰ ἐρωτήσωμεν τὸν δεχό-

81. Βλ. Μ. Ἀθανασίου, Εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν 3, PG 28, 920C.

νοήματος ἄλλ' οὐ πρᾶγμα τῶν περὶ Θεὸν θεωρουμένων ἕ-
 καστον τιθέμενον· ἐπειδὴ τῶν λεγομένων τὰ μὲν οὐκ ἔ-
 στι, λέγεται δέ, τὰ δὲ καὶ ἔστι καὶ λέγεται, τὸ τοῦ Θεοῦ
 ἄτρεπτον καὶ ἀπλοῦν καὶ αἰδῖον, καὶ τὸ προγνωστικὸν καὶ
 5 παντοδύναμον καὶ τὰ τοιαῦτα ποῦ θήσομεν; Ἐν τοῖς λε-
 γομένοις, μὴ οὔσι δέ; Καὶ πῶς Θεός, εἰ μὴ ταῦτ' ἔστιν;
 Εἰ δ' ἐν τοῖς οὔσι καὶ λεγομένοις, πῶς οὐχὶ πράγματα;
 Τὸ γὰρ ὁπωσδήποτε ὄν, πρᾶγμα, κἂν μὲν μὴ ἐν ἑτέρῳ
 θεωρῆται, φύσις, τῶν δ' ἐν ἑτέρῳ θεωρουμένων καὶ μὴ
 10 καθ' ἑαυτὰ ὑφεστηκότων, τὰ μὲν φυσικῶς ἔστι, τὰ δὲ
 κατὰ συμβεβηκός. Κατὰ συμβεβηκός μὲν οὖν πρόσεστι
 Θεῷ οὐδέν, φυσικῶς δὲ τὰ προαπριθμημένα τῷ μεγάλῳ
 πάντα. Καὶ ὁ σοφὸς γὰρ τὰ θεῖα Κύριλλός φησιν· «οὐκ
 οὐσία τὸ ἀγέννητον ἢ τὸ ἄφθαρτον ἢ τὸ ἀθάνατον ἢ τὸ
 15 ἄορατον· εἰ γὰρ ἕκαστον τούτων οὐσίαν σημαίνει, ἕκ το-
 σούτων οὐσιῶν σύγκειται ὁ Θεός, ὅσαπερ ἂν αὐτῷ φυ-
 σικῶς προσόντα φαίνηται». Ὁ δὲ Δαμασκηνὸς θεηγόρος,
 πᾶνθ' ὅσα σχεδὸν κατὰ θέσιν καὶ ἀφαίρεσιν θεολογεῖται
 προθεῖς καὶ ἀπαριθμησάμενος, καθάπερ καὶ ὁ μέγας Ἄ-
 20 θανάσιος, εἰτ' ἐπάγει· «πάντα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἢ
 θεῖα φύσις ἔχει». Καὶ πάλιν· «καὶ ὅσα δὲ λέγομεν ἐπὶ
 Θεοῦ καταφατικῶς, οὐ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν φύ-
 σιν δηλοῖ». Καὶ πάλιν· «τὸ δὲ ἀγαθὸν καὶ δίκαιον καὶ ὁ-
 σιον καὶ τὰ τοιαῦτα παρέπονται τῇ θεῖα φύσει, οὐκ αὐ-
 25 τὴν δὲ δηλοῖ τὴν οὐσίαν». Ἔστι δ' ἄρα καὶ τι τῶν ἐπὶ
 Θεοῦ λεγομένων, ὃ μὴ ὄνομα μετὰ νοήματός ἐστιν; Οὐμε-
 νοῦν. Ὁ τοίνυν μὴ εἶναι πρᾶγμα τὸ τοιοῦτον ἀποφηνᾶ-
 μενος καὶ τὴν θεῖαν φύσιν οὐκ εἶναι φήσει, κατ' ἔλλει-
 ψιν οὐ καθ' ὑποδοχὴν, ὡς μηδαμῆ οὔσαν μηδαμῶς· καὶ
 30 ἢ φύσις γὰρ ὄνομα μετὰ νοήματός ἐστιν, οὐ τὸ τί ἐστιν
 ἐπὶ Θεοῦ δηλοῦσα, ἀλλ' ὅτι ἔστιν ὑπερούσιος οὐσία· ὥστε

82. Θησαυροὶ 31, PG 75, 444A - C.

83. Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 1, 4, PG 94, 800BC. Αὐτόθι 1.
9, 837B.

μενον ἕκαστον τῶν περὶ τὸν Θεὸν θεωρουμένων ὡς ὄνομα μὲ νόημα ἀλλ' ὄχι μὲ πρᾶγμα· ἐπειδὴ τῶν λεγομένων ἄλλα μὲν δὲν ὑπάρχουν, λέγονται δὲ, ἄλλα δὲ καὶ ὑπάρχουν καὶ λέγονται, τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀπλοῦν καὶ αἰδῖον τοῦ Θεοῦ, τὸ προγνωστικὸν καὶ παντοδύναμον καὶ τὰ τοιαῦτα ποῦ θὰ τὰ τοποθετήσωμεν; Εἰς τὰ λεγόμενα ἀλλὰ μὴ ὄντα; Καὶ πῶς ὑπάρχει Θεός, ἂν δὲν ὑπάρχουν αὐτά; Ἐὰν δὲ τὰ τοποθετήσωμεν εἰς τὰ ὄντα καὶ λεγόμενα, πῶς δὲν εἶναι πράγματα; Διότι τὸ ὅπωςδήποτε ὄν εἶναι πρᾶγμα, καὶ ἂν μὲν δὲν ὑφίσταται εἰς ἄλλο, εἶναι φύσις, ἐκ δὲ τῶν παρατηρουμένων εἰς ἄλλο καὶ μὴ ὑφισταμένων καθ' ἑαυτά, ἄλλα μὲν ὑπάρχουν φυσικῶς, ἄλλα δὲ κατὰ συμβεβηκός. Κατὰ συμβεβηκός λοιπὸν δὲν προσυπάρχει εἰς τὸν Θεὸν τίποτε, φυσικῶς δὲ προσυπάρχουν ὅλα τὰ ἀναφερθέντα ἀπὸ τὸν μέγαν. Διότι καὶ ὁ σοφὸς εἰς τὰ θεῖα Κύριλλος λέγει· «δὲν εἶναι οὐσία τὸ ἀγέννητον ἢ τὸ ἄφθαρτον ἢ τὸ ἀθάνατον ἢ τὸ ἀόρατον· καθ' ὅσον ἂν ἕκαστον τούτων σημαίνῃ οὐσίαν, ὁ Θεὸς σύγκειται ἐκ τόσων οὐσιῶν, ὅσα φαίνεται νὰ προσυπάρχουν εἰς αὐτὸν φυσικῶς»⁸². Ὁ δὲ Δαμασκηνὸς θεηγόρος, προθέσας καὶ ἀπαριθμήσας ὅλα σχεδὸν ὅσα θεολογοῦνται κατὰ θέσιν καὶ ἀφαίρεσιν, ὅπως καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ἔπειτα προσθέτει· «καὶ ὅσα δὲ λέγομεν καταφατικῶς ἐπὶ Θεοῦ, δὲν δηλώνουν τὴν φύσιν ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν φύσιν». Καὶ πάλιν· «τὸ δὲ ἀγαθὸν καὶ δίκαιον καὶ ὄσιον καὶ τὰ τοιαῦτα ἀκολουθοῦν τὴν θεϊαν φύσιν, ἀλλὰ δὲν δηλώνουν αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν»⁸³. Ὑπάρχει ἄραγε καὶ κάτι ἐκ τῶν λεγομένων ἐπὶ Θεοῦ, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ὄνομα μὲ νόημα; Ὁχι βεβαίως. Ὁ ἀποφανθεὶς λοιπὸν ὅτι τὸ τοιοῦτον δὲν εἶναι πρᾶγμα, θὰ εἶπη ὅτι καὶ ἡ θεία φύσις δὲν εἶναι, κατ' ἔλλειψιν ὄχι καθ' ὑπόθεσιν, ὡς μὴ ὑφισταμένη καθόλου πουθενά· διότι καὶ ἡ φύσις εἶναι ὄνομα μὲ νόημα, δηλώνουσα ἐπὶ Θεοῦ ὄχι τὸ τί εἶναι, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἢ ὑπερούσιος οὐσία. Ὡστε ὁ ἀντι-

τοῦτο λέγει πάλιν ὁ ἀντικείμενος ἡμῖν, ὃ σχεδὸν παντα-
χόθεν τῶν αὐτοῦ λόγων συναγόμενόν ἐστιν, ὅτι Θεὸς οὐκ
ἔστιν.

- 13 Ἐπεὶ δὲ καὶ τὰς ἐπὶ Θεοῦ θέσεις οὗτος στρεβλῶν
5 εἰς τὰς ἀφαιρέσεις στρέφει, κατηγορεῖτω πάλιν τῶν θεο-
λόγων, ἅτε διαφορὰν τούτων οὐ μικρὰν εἰσαγόντων, καὶ
μάλιστα ὅτι κἂν ταῖς τούτων διακρίσεις πολὺ τὸ ὑποβεβη-
κὸς καὶ ὑπερκείμενον ὁρᾶται. Κατὰ γὰρ τὸν θεῖον Μάξι-
μον, ἄμφω περὶ τὸν αὐτὸν Θεὸν εὐσεβῶς θεωρεῖται τὸ
10 εἶναι καὶ τὸ μὴ εἶναι, κτιστῶς δ' ἔχει πάντως τούτων οὐ-
δέτερον. Ἄλλὰ καὶ πᾶσιν ἄβαστον ἔχει πάλιν κατ' ἐκεῖνον
τὴν ὑπαρξιν καὶ παντελῶς ἀνερμήνευτον, ὡς πάσης κα-
ταφάσεως καὶ ἀποφάσεως οὔσαν ἐπέκεινα. Καὶ κατὰ τὸν
μέγαν Διονύσιον αἱ ἀφαιρέσεις ὑπερέχουσι τῶν θέσεων
15 ἐπὶ Θεοῦ· αὐτὸς δὲ πάλιν ὑπὲρ πᾶσαν καὶ θέσιν καὶ ἀφαι-
ρεσὶν ἐστὶ. Παρίημι γὰρ λέγειν ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν θεο-
λόγον κἂν ταῖς θέσεσιν ἐνθεωρεῖται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥτ-
τον εὐσεβῶς, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸ ἄκτιστον καὶ κτιστὸν (τοῦ-
το γὰρ τὸ δυσσεβές), ὡσαύτως κἂν ταῖς ἀφαιρέσεσιν· οὐ
20 γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν, ἐν ταῖς τοῦ ἐνὸς Θεοῦ διακρίσεις,
μὴ ταῦθ' ὁρᾶσθαι τοῖς μετὰ συνέσεως ὁρῶσιν, εἰ μὴ κα-
τατομὴ τις εἴη μᾶλλον ἄθεος, ἀλλ' ἢ διάκρισις θεοπρεπῆς,
ἀδιαιρέτως διαιροῦσα καὶ εἰς ἐν αἷτιον ἀναφέρουσα τὰ
διακεκριμένα, καὶ κατὰ τὸ ἄκτιστον ἐνοῦσα τὰς τε δυ-
25 νάμεις καὶ τὰς ἐνεργείας καὶ τὰς ὑποστάσεις τοῦ Θεοῦ,
καὶ Θεὸν ἓνα δεικνῦσα τρισυπόστατον ἐνεργῆ τε καὶ παν-
τοδύναμον, αὐτὸν ἑαυτῷ ἴσον καὶ ὁμότιμον ὡς ἓνα, μᾶλ-
λον δὲ ὡς ἐνικῶς μὲν ἀπάντων αἷτιον ὄντα, αὐτὸν δὲ κα-
τὰ τὸν μέγαν Διονύσιον καὶ ὑπὲρ αὐτὸ τὸ ἐν ὄντα, κἂν
30 Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος ἀπαρέσκωνται· καὶ γὰρ ὡς μὲν

84. Περὶ ἀποριῶν, PG 91, 1165ABC.

85. Περὶ θεῶν ὀνομάτων 2, 3, PG 641AB.

86. Ἐνθ' ὀνωτ., 980C.

τιθέμενος εἰς ἡμᾶς τοῦτο λέγει πάλιν, τὸ ὁποῖον συνάγεται σχεδὸν ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τῶν λόγων του, ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός.

43

Ἐπειδὴ δὲ οὗτος στρέφει καὶ τὰς ἐπὶ Θεοῦ θέσεις εἰς τὰς ἀφαιρέσεις κατὰ διαστρέβλωσιν, ὥς κατηγορήσῃ πάλιν τοὺς θεολόγους, ὡς εἰσάγοντας ὄχι μικρὰν διαφορὰν μεταξὺ αὐτῶν, καὶ μάλιστα καθ' ὅσον καὶ εἰς τὰς διακρίσεις τούτων παρατηρεῖται πολὺ τὸ ὑποδεέστερον καὶ τὸ ὑπερκείμενον. Πράγματι κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον, περὶ τὸν αὐτὸν Θεὸν εὐσεβῶς παρατηροῦνται ἀμφότερα, τὸ εἶναι καὶ τὸ μὴ εἶναι, ἀλλὰ βεβαίως οὗτος δὲν ἔχει κανὲν ἐξ αὐτῶν κτιστῶς. Ἄλλ' ἐπίσης ἔχει πάλιν ἄβατον κατ' ἐκεῖνον τὴν ὑπαρξιν καὶ ἐντελῶς ἀνερμήνευτον, ὡς εὐρισκομένην πέραν πάσης καταφάσεως καὶ ἀποφάσεως⁸⁴. Καὶ κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον αἱ ἀφαιρέσεις ὑπερέχουν τῶν θέσεων ἐπὶ Θεοῦ· αὐτὸς δὲ πάλιν εἶναι ὑπὲρ πᾶσαν θέσιν καὶ ἀφαίρεσιν⁸⁵. Παραλείπω δὲ νὰ εἶπω ὅτι κατὰ τὸν ἴδιον θεολόγον καὶ εἰς τὰς θέσεις παρατηρεῖται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον εὐσεβῶς, ἀλλ' ὄχι κατὰ τὸ ἄκτιστον καὶ τὸ κτιστόν. Διότι τοῦτο τὸ δυσσεβές εἶναι ὁμοίως καὶ εἰς τὰς ἀφαιρέσεις. Δὲν εἶναι καθόλου δυνατόν νὰ μὴ ὀραθοῦν ταῦτα εἰς τὰς διακρίσεις τοῦ ἐνός Θεοῦ ὑπὸ τῶν βλεπόντων μὲ σύνεσιν, ἐὰν δὲν ὑφίσταται καμμία ἄθεος κατατομή, ἀλλὰ ὑπάρχει μόνον διάκρισις θεοπρεπῆς, διαιρουῖσα ἀδιαιρέτως καὶ ἀναφέρουσα εἰς ἓν αἴτιον τὰ διακεκριμένα, ἐνώνουσα κατὰ τὸ ἄκτιστον τὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἐνεργείας καὶ τὰς ὑποστάσεις τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεὸν ἓνα δεικνύουσα τρισυπόστατον, ἐνεργῆ καὶ παντοδύναμον, ἴσον αὐτὸν καὶ ὁμότιμον πρὸς ἑαυτὸν ὡς ἓνα, μᾶλλον δὲ ὡς ἐνικῶς μὲν ὑπάρχοντα αἴτιον τῶν ὅλων, αὐτὸν τὸν ἴδιον δὲ ὄντα ὑπὲρ αὐτὸ τὸ ἓν κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον⁸⁶, ἀκόμη καὶ ἂν ἀπαρέσκωνται ὁ Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος· διότι ὡς αἴτιος μὲν ἀπάντων ἐνικῶς, θεωρεῖται εἰς κά-

ἐνικῶς ἀπάντων αἴτιος, ἐν σχέσει τινὶ θεωρεῖται, αὐτὸς δὲ καθ' ἑαυτὸν πάντων ὑπερεξηρημένος τε καὶ ἀπολελυμένος ὢν, καὶ ὑπὲρ αὐτὸ τὸ ἐν ἐστὶν ὑπερούσιως.

44 Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ λέγων ὄνομα μετὰ νοήματος εἶναι τὴν
5 ἰθανασίαν καὶ τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν ἀπλότητα καὶ πάνθ'
ἄσα περὶ τὸν Θεὸν θεωρεῖται φυσικῶς, εἰ μὲν ἀναπλά-
σματα ταῦθ' ἠγεῖται καὶ ψιλῆς ἀπλῶς ἐπινοίας καὶ κατὰ
τοὺς τραγελάφους τελέως ἀνύπαρκτα, πῶς οὐχὶ καὶ περὶ
τῆς φύσεως ἐκείνης τοὺς αὐτοὺς ἔξει λογισμοῦς; Εἰ δ'
10 εἶναι μὲν φησι ταῦθ' ὡς ἀληθῶς, μᾶλλον δ' εἶπερ νῦν
ὑπὸ τῆς τῶν λόγων ἀνάγκης συνελαυνόμενος, ὃ μὴ πρό-
τερον ἔλεγεν, εἶναι ταῦθ' ὡς ἀληθῶς φαίη, ἀλλ' οὐκ οὐ-
σίας οὐδὲ ὑποστάσεις εἶναι καθ' ἑαυτὰ ὑφεστῶτα, τὸ
αὐτὸ λέγει πάντως τοῖς ταῦτα πράγματα προσαγορεύου-
15 σιν· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνοι ταῦτ' οὐσίας φασίν· αὕτη γὰρ οὐ
τῶν ἐν ἑτέρῳ θεωρουμένων ἐστὶ. Μᾶτην τοίνυν αὐτῶ
πρὸς αὐτοὺς πᾶς ὁ διὰ λόγων πόλεμος ἀναρριπίζεται, μᾶλ-
λον δὲ κατὰ τῆς ἑαυτοῦ μόνης καὶ τῆς τῶν αὐτῶ συναι-
νούτων κεφαλῆς, ἣ τοσαύτας καὶ οὕτως ἀνακολούθους
20 ἐπεσώρευσεν αἰρέσεις.

45 Μικρὸν δ' ἔτι προσερωτητέον αὐτόν, ἵν' ἡμῖν ἀνελ-
λιπὲς εἶη τὸ γράμμα τοῦτο. Τούτων τῶν τοῦ Θεοῦ ὄντων
ἢ περὶ τὸν Θεὸν ὄντων φυσικῶς, ἅπερ εἶναι λέγεις αὐτὸς
ὄνόματα μετὰ νοήματος, οἷόν τινα διανοίας ἀναπλάσμα-
25 τα, ἡμεῖς δὲ θεοπαραδότους καὶ ἀληθεῖς ἐννοίας περὶ Θε-
οῦ καὶ θεολογίας τῶν ἐξ αἰδίου τῶ Θεῶ προσόντων, ἄρ'
ὑπέγκειται τὸ θεῖον κατ' οὐσίαν; Ἡ τί φῆς; Εἰ γὰρ μὴ
ὑπέγκειται, καταληπτὸν σοι κατὰ πάντα γίνεται καὶ ἀνυ-
πόστατον καθ' ἑαυτὸ καὶ τοῖς ὑπὸ σοῦ σμικρυνθεῖσι συ-
30 σμικρύνεται καὶ χωρεῖ πρὸς τὸ μὴ ὄν. Καὶ μάλισθ' ὅτι σὸν
τούτων ἕκαστον λέγεις νόημα καὶ μηδὲν πλέον. Ἀλλὰ

ποιαν σχέσιν, αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος ὦν καθ' ἑαυτὸν ὑπερεξηρ-
μένος πάντων καὶ ἀπολελυμένος, εἶναι καὶ ὑπὲρ τὸ ἔν
ὑπερουσίως.

44 Ἄλλ' ὅμως ὁ λέγων ὅτι ἡ ἀθανασία καὶ ἡ πρόνοια καὶ
ἡ ἀπλότης καὶ ὅλα ὅσα παρατηροῦνται περὶ τὸν Θεόν φυ-
σικῶς εἶναι ὄνομα μὲ νόημα, ἂν μὲν θεωρῇ ταῦτα ἀναπλά-
σματα καὶ ἀπλῶς ψιλῆς ἐπινοήσεως καὶ τελείως ἀνύπαρ-
κτα κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν τραγελάφων, πῶς δὲν θά
ἔχη τοὺς αὐτοὺς λογισμοὺς καὶ περὶ τῆς φύσεως; Ἄν
δὲ λέγῃ ὅτι ταῦτα εἶναι πράγματι, μᾶλλον δὲ ἂν τῶρα πιε-
ζόμενος ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τῶν συλλογισμῶν, εἶπῃ ὅ,τι δὲν
ἔλεγε προηγουμένως, ὅτι ταῦτα εἶναι ἀληθῶς πράγματα,
ἀλλ' ὄχι οὐσίαι καὶ ὑποστάσεις καθ' ἑαυτὰς ὑφιστάμεναι,
λέγει ὅπωςδήποτε τὸ αὐτὸ μὲ ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἀποκα-
λοῦν ταῦτα πράγματα· διότι οὔτε ἐκείνοι λέγουν ταῦτα οὐ-
σίας, καθ' ὅσον ἡ οὐσία δὲν εἶναι ἐκ τῶν θεωρουμένων
εἰς ἄλλο πρᾶγμα. Ματαίως λοιπὸν ἀναρριπίζεται ἀπὸ αὐ-
τὸν πᾶς ὁ πρὸς αὐτοὺς διὰ λόγων πόλεμος, μᾶλλον δὲ
κατὰ τῆς κεφαλῆς ἑαυτοῦ μόνον καὶ τῆς τῶν συναινούν-
των μὲ αὐτόν, ἡ ὁποία ἐπεσώρευσε τόσας καὶ τόσον ἀνα-
κολούθους αἱρέσεις.

45 Πρέπει νὰ ἐρωτήσωμεν αὐτόν ὀλίγον ἀκόμη, διὰ νὰ
εἶναι πλήρες τὸ γράμμα μας τοῦτο. Ἄρα γε τὸ θεῖον
ὑπέρκειται κατ' οὐσίαν τούτων τῶν ὄντων τοῦ Θεοῦ ἢ περὶ
τὸν Θεόν ὄντων φυσικῶς, τὰ ὁποῖα ἐσύ μὲν λέγεις ὅτι
εἶναι ὀνόματα μὲ νόημα, ὡσάν ἀναπλάσματα διανοίας, ἡ-
μεῖς δὲ καλοῦμεν θεοπαραδότους καὶ ἀληθεῖς ἐννοίας πε-
ρὶ Θεοῦ καὶ θεολογήματα τῶν ἐξ αἰδίου προσυπαρχόντων
εἰς τὸν Θεόν; Τί λέγεις περὶ αὐτοῦ; Διότι ἂν δὲν ὑπέρ-
κειται, γίνεται κατὰ πάντα καταληπτὸν ἀπὸ σέ καὶ εἶναι
ἀνυπόστατον καθ' ἑαυτὸ καὶ μικρύνεται μαζὶ μὲ τὰ μικρυν-
θέντα ἀπὸ σέ καὶ προχωρεῖ πρὸς τὸ μὴ ὄν· καὶ μάλιστα
καθ' ὅσον ἕκαστον τούτων καλεῖς ἰδικόν σου νόημα καὶ
τίποτε περισσότερον. Ἄλλὰ τοῦτον μὲν ὡς ἀφήσωμεν, ἀφοῦ

τοῦτον μὲν ἔωμεν ἑαυτῶ πρὸς ἀντίπαλον μοῖραν ἀντικαθι-
 στάμενον καὶ αὐτὸν ὑφ' ἑαυτοῦ πολεμούμενόν τε καὶ βαλ-
 λόμενον, μᾶλλον δὲ καταβαλλόμενον. Ἡμεῖς δὲ τοῖς λέ-
 γουσι προσέχωμεν τὸν νοῦν, ὅτι πάντων τῶν περὶ Θεὸν
 5 νοουμένων ἄνω καὶ ὑψηλότερον τὸ θεϊὸν ἐστὶ, πάντα δὲ
 τὰ περὶ τὸν Θεὸν νοούμενα πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συστάσε-
 ως ἦν, εἰ καὶ ὠνομάσθη μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν ὀνομάζοντα
 καὶ μετὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου «τὴν μεγαλειότητα τοῦ
 Θεοῦ ἡμῶν ὁμολογοῦμεν εἰδέναί καὶ τὴν δύναμιν καὶ
 10 τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν πρόνοιαν, ἣ ἐ-
 πιμελεῖται ἡμῶν, καὶ τὸ δίκαιον αὐτοῦ τῆς κρίσεως,
 ἀλλ' οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν», πάντως ὡς κατ' αὐτὴν
 ὑπερκείμενον καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἔρευνάν τε καὶ εἶδησιν,
 15 πασιν ὄντος. Καὶ γὰρ πάλιν, ἵνα κατὰ τὸν αὐτὸν εἶπω,
 ἕκαστος αὐτὸς τῶν ἑαυτοῦ μείζων. Τοῦτο δὲ φησι περὶ
 Θεοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ περὶ μελλόντων γνώσεως τὸν λό-
 γον ποιούμενος.

Σὺ δ' εἶπερ ἐνὶ βουλομένῳ, θεσπεσιώτατε, καὶ
 20 περὶ τούτων ἀκριβῶς ἀκοῦσαι, διαρκῶς οἶμαι τῆς
 ἐπιθυμίας ἔξεις, τῷ δευτέρῳ καὶ τρίτῳ μάλι-
 στα τῶν πρὸς τουτονί, τὸν ἐν ὑποκρίσει τοῦ ἐξαιρεῖν
 καθαιροῦντα, μᾶλλον δὲ ἀθετοῦντα τελέως τὸν Θεόν,
 εἰργασμένων μοι λόγων ἐντυχῶν.

87. Γρηγορίου Νύσσης, Πρὸς Εὐνόμιον 12, Jaeger 1, 276· PG 45, 968C.

88. Ἐπιστολή 234 πρὸς Ἀμφιλάχιον 1, Deferrari 3, 372· PG 32, 868C.

89. Ὁ Παλαμᾶς ἐνδιαφέρεται ἐν προκειμένῳ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ διάκρισις θείας οὐσίας καὶ ἀκτίστων ἐνεργειῶν αὐτῆς εἶναι κατὰ πάντα διδασκαλία τῆς πατερικῆς παραδόσεως.

ἀντιπᾶσσεται εἰς ἑαυτὸν ὡς ἀντίπαλος καὶ πολεμεῖται καὶ βάλλεται αὐτός ὑπὸ ἑαυτοῦ, μᾶλλον δὲ καταβάλλεται. Ἡμεῖς δὲ ὡς προσέχωμεν τὸν νοῦν εἰς τοὺς λέγοντας, ὅτι τὸ θεῖον εἶναι ἄνω καὶ ὑψηλότερον ὅλων τῶν νοουμένων περὶ τὸν Θεόν, ὅλα δὲ τὰ περὶ τὸν Θεόν νοούμενα ἦσαν πρὸ τῆς συστάσεως τοῦ κόσμου⁸⁷, μολονότι καὶ ὠνομάσθησαν μετὰ τὴν γένεσιν τοῦ ὀνομάζοντος· καὶ μετὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου «ὁμολογοῦμεν ὅτι ἀναγνωρίζομεν τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν πρόνοιαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπιμελεῖται ἡμῶν, καὶ τὸ δίκαιον τῆς κρίσεως αὐτοῦ, ἀλλ' ὄχι αὐτὴν τὴν οὐσίαν»⁸⁸, ὅπωςδὴποτε ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ὑπέρεκειται κατ' αὐτὴν καὶ εἶναι ὀλοσχερῶς ὑπὲρ πᾶσαν ἔρευναν καὶ εἶδησιν, πολὺ δὲ περισσότερο ὑπὲρ πᾶσαν ἔκφρασιν καὶ μέθεξιν. Διότι, διὰ νᾶ ὁμιλήσω πάλιν κατὰ τὸν ἴδιον πατέρα, ἕκαστος αὐτῶν εἶναι ἀνώτερος ἑαυτοῦ. Τοῦτο δὲ λέγει ὁμιλῶν περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ γνώσεως τῶν μελλόντων⁸⁹.

· Ἐὰν δὲ ἐσὺ θέλῃς ν' ἀκούσης καὶ περὶ τούτων ἀκριβῶς, θεσπεσιώτατε, νομίζω ὅτι ἐπαρκῶς θὰ ἱκανοποιήσης τὴν ἐπιθυμίαν σου, ἂν ἀναγνώσης τὸν δεῦτερον καὶ τρίτον τῶν λόγων μου, τῶν συνταχθέντων πρὸς τοῦτον τὸν ἄνθρωπον, τὸν καθαιροῦντα τὸν Θεόν, ἐνῶ ὑποκρίνεται ὅτι τὸν ἐξαίρει, μᾶλλον δὲ τελείως ἀθετοῦντα αὐτόν.

1 Ἦνέχθη πολλαχόθεν τὰ τοῦ Ἀκινδύνου πρὸς ἡμᾶς
 συγγράμματα, κατ' αὐτοῦ δὲ ὄντα καὶ μηδαμῶς ἐνταῦθα
 φανέντα, μικροῦ γε ἂν ἠπιστήθη τούτου διατελεῖν, εἰ
 μὴ τὰ αὐτὰ καὶ μάλιστα κατὰ διάνοιαν πολλαχόθεν ἠνέ-
 5 χθη. Χωροῦσι δὲ οὐ κατὰ τοῦ γράψαντος μόνον, ἀλλὰ
 καὶ καθ' ἑαυτῶν. Τί γὰρ δεῖ λέγειν, ὅτι κατὰ τῆς ἀλη-
 θείας καὶ τοῦ Θεοῦ τῆς ἀληθείας καὶ τῶν συνηγόρων
 ἐξ αἰῶνος αὐτῆς ἀγίων· τοῦτο γὰρ οἷα τις μίτος συμπα-
 ρεκτείνεται παντὶ τῷ τῶν τοιούτων συγγραμμάτων ὑ-
 10 φάσματι· πλάττει γὰρ ὁ συγγραφεὺς τούτων οἴκοθεν κα-
 κοδοξίας τινᾶς καὶ φράζει ταύτας ὡς αὐτὸς βούλεται,
 μηδὲ ρήματος ὄντος ἐνὸς γοῦν τῶν πρὸς οὓς ἐρίζειν
 προήρηται. Καὶ ταύτας ἀνασκευάζων πάλιν αὐτός, χεί-
 ροσι περιπίπτει κακοδοξίαις, καὶ οὐδὲ ταύταις ἀκολού-
 15 θοις, ἀλλ' ὡς ἐπίπαν καὶ πρὸς ἀλλήλας ἀντικειμέναις.
 Κἂν που μετὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ τοιαύτας κατασκευὰς
 μνησθῆ τινος ρηματίου τῶν ἡμετέρων καὶ τοῦτο πολυ-
 τροπώτατα κακουργήσας καὶ τῆς ὑγιοῦς διανοίας κατα-
 στήσας ἔρημον, δι' αὐτοῦ πάλιν κατὰ κρημνῶν πολλῶν
 20 δυσσεβειῶν βάλλει ἑαυτόν, καὶ οὐδὲ τούτων ἀλλήλαις
 ἀκολουθεῖν δυναμένων. Ὅντως αὐτεπίβουλον ἢ κακία
 καὶ ὁ τελέως κακὸς οὐδ' ἑαυτῷ ἐστὶν ἀγαθός. Οὕτω καὶ
 συνόδους πλάττει καὶ τὰ πρὸς αὐτὰς διηγήματα, τοῖς
 αὐτοῖς κἂν τούτοις περιπίπτων βαράθροις, οὕτω καὶ τρο-

7
ΠΡΟΣ
ΤΟΝ ΤΙΜΙΩΤΑΤΟΝ
ΜΟΝΑΧΟΝ ΔΑΜΙΑΝΟΝ ΤΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΟΝ

1 Προσεκομίσθησαν ἀπὸ πολλὰ μέρη τὰ πρὸς ἡμᾶς συγγράμματα τοῦ Ἀκινδύνου. Ἐπειδὴ δὲ πράγματι εἶναι κατ' αὐτοῦ καὶ δὲν ἐφάνησαν ἐδῶ καθόλου, παρ' ὀλίγον νὰ μὴ ἐπιστεύετο ὅτι εἶναι τούτου, ἐὰν δὲν προσεκομίζοντο τὰ αὐτὰ ἀπὸ πολλὰ σημεῖα, καὶ μάλιστα κατὰ διάνοιαν. Φέρονται δὲ ὄχι μόνον κατὰ τοῦ γράψαντος ἀλλὰ καὶ κατὰ ἑαυτῶν. Τί δὲ χρειάζεται νὰ εἶπω ὅτι φέρονται καὶ κατὰ τῆς ἀληθείας καὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ τῆς ἀληθείας καὶ τῶν ἐξ αἰῶνος συνηγόρων αὐτῆς ἀγίων; διότι τοῦτο ἐκτείνεται καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν τοῦ ὑφάσματος τῶν τοιούτων συγγραμμάτων ὡσὰν μίτος. Ὁ συγγραφεὺς τούτων πλάττει οἴκοθεν κακοδοξίας καὶ τὰς ἐκφράζει ὅπως αὐτός θέλει, χωρὶς νὰ ὑπάρχη οὔτε εἰς λόγος τῶν πρὸς οὓς αὐτός ἐπέλεξε νὰ φιλονεικήσῃ. Ἀνασκευάζων δὲ πάλιν αὐτός ταύτας, περιρίπτει εἰς χειροτέρας κακοδοξίας, οὔτε αὐτὰς δὲ συνεπεῖς, ἀλλὰ γενικῶς ἀντικειμένας πρὸς ἀλλήλας. Καὶ ἂν ἔπειτα ἀπὸ τὰς πολλὰς τοιαύτας κατασκευὰς αὐτοῦ μνημονεύσῃ καὶ κάποιον ἰδικόν μας ρημάτιον, κακοποιεῖ καὶ τοῦτο πολυτροπώτατα καὶ τὸ καθιστᾷ ἔρημον τῆς ἐννοίας του, ὥστε πάλιν δι' αὐτοῦ ρίπτει ἑαυτὸν κάτω εἰς τὸν κρημνὸν πολλῶν δυσσεβειῶν αἱ ὁποῖαι δὲν δύνανται οὔτε αὐταὶ νὰ εἶναι συνεπεῖς πρὸς ἀλλήλας. Ἡ κακία εἶναι πράγματι αὐτεπίβουλον πρᾶγμα, ὃ δὲ τελείως κακὸς δὲν εἶναι οὔτε εἰς ἑαυτὸν ἀγαθός. Οὕτω πλάσσει καὶ συνόδους καὶ διηγήσεις περὶ αὐτῶν, περιρίπτων εἰς τὰ αὐτὰ βάραθρα καὶ ἐδῶ, οὕτω καυχᾶται καὶ διὰ τρόπαια καὶ ἔ-

παίοις ἐπικομπάζει καὶ τῶν αὐτῶν πάλιν τροπαίων ὡς ἡττημάτων ὄντων μανικῶς καταφέρεται· καὶ σπίλους παντοίους πανταχόθεν εἰς ἑαυτὸν ἐπισπώμενος, φρενοβλαβῶς οἶεται τοὺς ἄσπίλους σπiloῦν. Ἴνα δὲ καὶ
5 κατὰ τὴν παροιμίαν ἐκ τοῦ κρασπέδου γνοίῃς τὸ ὕφασμα, τῶν πρὸς αὐτά μοι πεποιημένων ἐλέγχων ἔπεμψα τῇ σῇ σοφίᾳ τὸ πρῶτον· οὐ γὰρ ἐδυνήθημεν ἔτι μετεγγράψαι τοὺς ἄλλους.

2 Ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τῶν αὐτῶ πεποιημένων ἰάμβων
10 ἔγραφες ἀκηκοένοι, ὅπως τοῦ Θεοῦ θαυματοργήσαντος εἰς τὰς ἐμὰς ἦλθον χεῖρας, τίνα τε πάλιν ἐστίν, ἃ κὰν τούτοις συγγράφεται μαθεῖν ἠτήσω, ἀνάγκη πρὸς τὴν σὴν ἐπιστέλλοντας νῦν ἀγιότητα καὶ τινὰς ἐξ αὐτῶν προθεῖναι καὶ τὴν τοῦ ἰαμβοποιοῦ τούτου δυσσέβειαν κὰν
15 τούτοις διελέγξαι. Πρὸς γὰρ τοὺς ἄλλους σχεδὸν ἅπαντας, ὃ τε τὰ πάντα θαυμάσιος Δαβὶδ ὃ ἡμέτερος δι' ἰάμβων, καὶ ἡμεῖς εὐσύννοπτον ἔλεγχον ἐγράψαμεν διὰ σχολίων. Ἰῶν δεόντων δ' ἂν εἶη πρότερον ἐκθεῖναι τὰς τῶν ἀγίων φωνάς, εἰθ' οὕτω τὴν πρὸς ταῦτας τοῦ Ἄ-
20 κινδύνου βλασφημίαν καὶ φανεράν ἀντίθεσιν προθεῖναι, τῆς πρὸς τοὺς θεολόγους ἐν τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ συγγράμμασιν ἐναντιώσεως, ἐκδηλοτέραν οὖσαν οὐχ ἡττον ὅτι μὴ καὶ μᾶλλον. Ὁ μέγας τοιγαροῦν Ἄθανάσιος τοῖς Ἄρειανοῖς ἀντιλέγων, κτιστὸν εἶναι κατασκευάζουσι τὸν
25 δι' οὐ τὰ πάντα γέγονεν, εἰ θέλων ὁ Πατὴρ ἐγέννησεν αὐτὸν, «τὸ μὲν ἀντικείμενον», φησί, «τῇ βουλήσει ἑωράκασιν οἱ Ἄρειανοί, τὸ δὲ μείζον καὶ ὑπερκείμενον, οὐ τεθεωρήκασιν· ὥσπερ γὰρ ἀντίκειται τῇ βουλήσει τὸ παρὰ γνώμην, οὕτως ὑπέρεκειται καὶ προηγείται τοῦ
30 βούλεσθαι τὸ κατὰ φύσιν». Καὶ αἰθίς, «εἰ τὸ βούλεσθαι περὶ τῶν μὴ ὄντων διδῶσιν τῷ Θεῷ, διατί τὸ ὑπερκείμενον τῆς βουλήσεως οὐκ ἐπιγινώσκουσι τοῦ Θεοῦ; Ὑ-

1. Κατὰ Ἄρειανῶν 3, PG 26, 453B.

πειτα καταφέρεται πάλιν μανιωδῶς κατὰ τῶν αὐτῶν τροπαίων ὡς ἡττημάτων· ἐπισύρων δὲ πρὸς ἑαυτὸν ἀπὸ παντοῦ παντοίους σπίλους, νομίζει φρενοβλαβῶς ὅτι σπιλώνει τοὺς ἀσπίλους. Διὰ τὴν γνῶσιν δέ, κατὰ τὴν παροιμίαν, τὸ ὕψασμα καὶ τὸ κράσπεδον, σοῦ ἔσσειλα τὸν πρῶτον ἀπὸ τοῦ πρὸς αὐτὰ συντεταγμένους ἐλέγχους μου· διότι δὲν ἡδυνήθημεν ἄκομῃ νὰ μεταγράψωμεν τοὺς ἄλλους.

2 Ἐπειδὴ δὲ ἔγραψες ὅτι ἤκουσες καὶ περὶ τῶν ἰαμβῶν τοὺς ὁποίους συνέθεσεν αὐτός, πῶς μὲ θαῦμα τοῦ Θεοῦ ἦλθον εἰς τὰς χεῖρας μου, καὶ ἐζήτησες νὰ μάθης ποῖα εἶναι πάλιν αὐτὰ τὰ ὁποῖα γράφει καὶ εἰς αὐτούς, εἶναι ἀναγκαῖον γράφοντες τώρα πρὸς τὴν ἀγιότητά σου νὰ προτάξωμεν μερικοὺς ἐξ αὐτῶν καὶ νὰ ἐλέγξωμεν τὴν δυσσέβειαν τοῦ ἰαμβοποιοῦ τούτου καὶ εἰς αὐτούς. Πρὸς ὅλους σχεδὸν τοὺς ἄλλους ἐγράψαμεν τόσον ὁ ἰδικός μας Δαβὶδ διὰ ἰαμβῶν ὅσον καὶ ἡμεῖς εὐσύννοπτον ἔλεγχον διὰ σχολίων. Εἶναι δὲ ἀπαραίτητον προηγουμένως νὰ ἐκθέσωμεν τὰς ρήσεις τῶν ἁγίων, ἔπειτα δὲ νὰ προβάλωμεν τὴν πρὸς αὐτὰς βλασφημίαν καὶ φανεράν ἀντίθεσιν τοῦ Ἀκινδύνου, ἡ ὁποῖα εἶναι ἐκδηλοτέρα τῆς ἐναντιώσεως πρὸς τοὺς θεολόγους εἰς τὰ ἄλλα συγγράμματα αὐτοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον. Ὁ μέγας λοιπὸν Ἀθανάσιος ἀντιλέγων εἰς τοὺς Ἀρειανούς, οἱ ὁποῖοι κατασκευάζουν κτιστὸν τὸν δι' οὗ τὰ πάντα ἔγιναν, ἂν ὁ Πατὴρ ἐγέννησεν αὐτὸν θέλων, λέγει, «τὸ μὲν ἀντικείμενον εἰς τὴν βούλησιν εἶδον οἱ Ἀρειανοί, τὸ δὲ μεγαλύτερον καὶ ὑπερκείμενον δὲν παρετήρησαν, διότι ὅπως ἀντίκειται εἰς τὴν βούλησιν τὸ παρὰ τὴν γνώμην, οὕτω ὑπέρκειται καὶ προηγείται τῆς βουλήσεως τὸ κατὰ φύσιν»¹. Καὶ πάλιν, «ἐὰν παραχωροῦν εἰς τὸν Θεὸν τὸ βούλεσθαι περὶ τῶν μὴ ὄντων, διατὶ δὲν ἐπιγινώσκουν τὸ ὑπερκείμενον τῆς βουλήσεως τοῦ Θεοῦ; Ὑπερβαίνει δὲ τὴν βούλησιν τὸ νὰ

περاناβέβηκε δὲ τῆς βουλήσεως τὸ πεφυκέναι καὶ εἶ-
 ναι αὐτὸν Πατέρα τοῦ ἰδίου Λόγου». Ὁ δὲ θεσπέσιος
 Κύριλλος ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν θησαυρῶν πρὸς τοὺς ἀθε-
 τοῦντας τὸ τοῦ Υἱοῦ ἐκ Πατρὸς προαιώνιον, «ἔλλατόν
 5 ἔστι», φησί, «τὸ Θεὸν εἶναι, τοῦ Πατέρα εἶναι τὸν Πα-
 τέρα καὶ Θεόν· ἢ μὲν γὰρ Θεὸς πρὸς τὰ δοῦλα
 τὴν σχέσιν ἔχει, ἢ δὲ Πατὴρ, πρὸς τὸν ἴδιον καὶ ὁμότιμον
 Υἱόν. Οἱ λέγοντες τοίνυν, ὅτι Θεὸς μὲν ἦν ἐξ ἀρχῆς,
 οὐπω δὲ καὶ Πατὴρ, τὴν πρὸς τὰ δοῦλα σχέσιν προσά-
 10 πτουνσι τῷ Θεῷ τοῦ μείζονος ἀποστεροῦντες αὐτόν· κρεῖτ-
 τον γὰρ τὸν Πατέρα γεννήματος εἶναι». Καὶ πάλιν, «οὐκ
 εἶπεν ὁ Σωτὴρ, ὁ ἑώρακώς ἐμέ, ἑώρακε τὸν Θεόν, ἀλλὰ
 τὸν Πατέρα, τὸ μείζον ἀπονέμων αὐτῷ καὶ οὐ τὸ ἔλατ-
 τον. Οὐκοῦν πρῶτον ἔστω Πατὴρ, εἰθ' οὕτω Θεός, εἰ
 15 καὶ ἅμα καὶ συνημμένως». Ἀλλὰ καὶ τὴν πρόγνωσιν τοῦ
 τῆς κτίσεως τέλους ἔχειν καὶ τὸν Υἱὸν κατασκευάζων,
 «εἰ πάσης», φησί, «γνώσεως ὑπεραναβέβηκε τὸ γινώ-
 σκειν τὸν Πατέρα, πῶς ὁ τὸ μείζον εἰδὼς ἀγνοήσει τὸ
 ἔλαττον»; Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος τοῦτ' αὐτὸ καὶ αὐτὸς
 20 θέλων ἀποδείξαι, «εἰ ἕτερον», φησί, «τὸ τὸν Πατέρα
 εἰδέναι καὶ ἕτερον τὸ τὰ τοῦ Πατρὸς, μείζον δὲ τὸ εἰδέ-
 ναι τὸν Πατέρα, καθόσον ἕκαστος αὐτὸς τῶν ἑαυτοῦ μεί-
 ζων, ὁ τὸ μείζον εἰδὼς, πῶς τὸ ἔλαττον οὐκ ἤδει»; Ὁ
 δὲ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς τὸ ψαλμικὸν ἐκεῖνο διασαφῶν,
 25 «ὄψομαι τοὺς οὐρανοὺς ἔργα τῶν δακτύλων σου», «οὐκ
 εἶπε», φησίν, «ἔργα τῶν χειρῶν σου, ἀλλὰ τῶν δακτύ-
 λων σου», τῆς ἐλαχίστης τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας ἔργον εἶ-
 ναι δεικνὺς τὰ ὁρώμενα. Τὸ δὲ κοινὸν στόμα τῶν τοι-
 ούτων, ὁ τῆς εὐαγγελικῆς εὐκρινείας τὴν σύνοψιν ποι-
 30 ησάμενος, τοῦ Κυρίου εἰρηκότος, «οὐδέ τὸν Πατέρα τις
 ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ Υἱός», αὐτὸς ἐρμηνεύων ἐπιφέρει,
 «τὸ μείζον λέγει, ὅτι οὐδὲν θαυμαστόν, εἰ πάντων εἶμι

2. Αὐτόθι 2, PG 26, 149C.

3. Θησαυροὶ 35, PG 75, 656· πρβλ. 68B-D

4. Αὐτόθι, 68C-69A.

εἶναι ἐκ φύσεως αὐτὸς Πατὴρ τοῦ οἰκείου Λόγου»². Ὁ δὲ θεσπέσιος Κύριλλος λέγει εἰς τὴν πέμπτην πραγματείαν τῶν Ἰησαυρῶν πρὸς τοὺς ἀθετοῦντας τὸ προαιώνιον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, «κατώτερον εἶναι τὸ νὰ εἶναι Θεὸς ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι Πατὴρ ὁ Πατὴρ καὶ Θεός· διότι ὡς Θεὸς μὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὰ δοῦλα, ὡς Πατὴρ δὲ πρὸς τὸν οἰκεῖον καὶ ὁμότιμον Υἱόν. Οἱ λέγοντες λοιπὸν ὅτι Θεὸς μὲν ἦτο ἐξ ἀρχῆς, ὄχι ὅμως καὶ Πατὴρ, προσάπτουν εἰς τὸν Θεὸν τὴν πρὸς τὰ δοῦλα σχέσιν ἀποστεροῦντες αὐτὸν ἀπὸ τὸ μείζον· ἀνώτερον εἶναι πράγματι τὸ νὰ εἶναι Πατὴρ γεννήματος»³. Καὶ πάλιν, «δὲν εἶπεν ὁ Σωτὴρ, ὁ ἰδὼν ἐμέ, εἶδε τὸν Θεόν, ἀλλὰ τὸν Πατέρα, ἀπονέμων εἰς αὐτὸν τὸ μείζον καὶ ὄχι τὸ ἔλαττον. Ἐπομένως πρῶτον ἄς εἶναι Πατὴρ, ἔπειτα δὲ Θεός, ἂν καὶ ὁμοῦ καὶ συνημμένως»⁴. Ἀλλὰ κατοχυρώνων ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς ἔχει τὴν πρόγνωσιν τοῦ τέλους τῆς κτίσεως, λέγει, «ἐὰν τὸ γινώσκειν τὸν Πατέρα ὑπερβαίνει πᾶσαν γνῶσιν, πῶς ὁ γνωρίζων τὸ μείζον θὰ ἀγνοήσει τὸ ἔλαττον;»⁵. Τὸ ἴδιον ἀκριβῶς θέλων νὰ ἀποδείξη ὁ μέγας Βασίλειος λέγει, «ἐὰν ἄλλο εἶναι τὸ νὰ γινώσκη κανεὶς τὸν Πατέρα, διότι ἕκαστος εἶναι ὁ ἴδιος ἀνώτερος τῶν ἰδικῶν του, ὁ γνωρίζων τὸ μεγαλύτερον πῶς δὲν θὰ γνωρίζῃ τὸ κατώτερον;»⁶. Ὁ δὲ Χρυσόστομος, διασαφῶν τὸ ψαλμικὸν ἐκεῖνο «θὰ ἴδω τοὺς οὐρανοὺς ἔργα τῶν δακτύλων σου», λέγει, «δὲν εἶπεν ἔργα τῶν χειρῶν σου, ἀλλὰ τῶν δακτύλων σου», δεικνύων ὅτι τὰ ὀρώμενα εἶναι ἔργον τῆς ἐλαχίστης ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ»⁷. Τὸ δὲ κοινὸν στόμα τῶν τοιούτων, ὁ ἐνεργήσας τὴν σύνοψιν τῆς εὐαγγελικῆς εὐκρινοῦς διδασκαλίας, ἐρμηνεύων τὸ λεχθὲν ἀπὸ τὸν Κύριον «οὔτε τὸν Πατέρα δὲν γινώσκει κανεὶς εἰμὴ ὁ Υἱός»⁸, ἐπιφέρει, «λέγει τὸ μείζον, διότι δὲν εἶναι καθόλου θαυ-

5. Αὐτόθι, 69C.

6. Κατ' Εὐνομίου 4, PG 20, 696C.

7. Ψαλ. 8, 4. Βλ. Ἰω. Χρυσόστομος, Εἰς Ψαλμὸν 8, PG 55, 115.

8. Ματθ. 11, 27.

δεσπότης, ὅπου γε καὶ τὸ μείζον ἔχω, τὸ εἰδέναί τὸν Πατέρα».

3 Ἐὰντα τοίνυν τῶν ἁγίων φανερώς καὶ συμφώνως ἀλλήλοις συγγραφομένων, ὃ Ἀκίνδυνος παρ' οὐδέν τι-
5 θέμενος τὰς τοιαύτας τῶν ἁγίων φωνάς, μᾶλλον δὲ καὶ βλασφήμους κατὰ τὰς αὐτοῦ θέσεις ἠγούμενος, καὶ τὴν μίαν καὶ κοινὴν τῆς τρισυποστάτου θεότητος ἐνέργειαν εἰς κτίσμα κατασπῶν καὶ τοῖς τοῦ Θεοῦ συντάττων δημιουργήσασιν, ὡς ἐν προσχῆματι τοῦ καθ' ἡμῶν γρά-
10 φειν, τοῖς ἁγίοις τοῦ Θεοῦ ἀντικείμενος, τοιαῦτα στιχοπλοκεῖ·

«Ἰριάς, μονάς, σῶσόν με σοῦ μόνης λάτρην,
ἧς πάντα τᾶλλα δημιουργία μόνης.

Καὶ κτίσμα πᾶν ὄν τῆς ὑφειμένης ἔδρας
15 οὐχ ἥττονος γὰρ δυσσεβείας ἔστι που,
τοῦ κτίσμα φάσκειν τὴν ἀνωτάτω φύσιν,
τό τι φρονεῖν ἄκτιστον ἠλαττωμένον,
ἢ τι φρονεῖν ἔλαττον οὐκ ἐκτισμένον».

Εἰ οὖν κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον πᾶν τὸ ἔλαττον κτίσμα, καὶ
20 τὸ δεσπότης εἶναι πάντων, κατ' αὐτόν, κτιστῶς ἔχει ὁ Υἱὸς καὶ κτιστὴ ἔστιν ἢ καθ' ἣν γινώσκει τὰ πάντα γνῶσις τε καὶ πρόγνωσις, ὅτι τὸ εἰδέναί τὸν Πατέρα καὶ ταύτης ὑπεραναβέβηκε καὶ τοῦ δεσπότης εἶναι πάντων μείζον ἔστιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπὸ τῶν κτισμάτων ἡ-
25 μῖν γινωσκομένη τοῦ Θεοῦ δημιουργικὴ δύναμις, ἧς ἔργον τὰ ποιήματα, ὡς ἐλαχίστη τῷ χρυσολόγῳ πατρὶ ρηθεῖσα, συμφώνως τῷ λέγοντι, «δυνάμεως καὶ σοφίας καὶ τέχνης, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας ἐνδεικτικὰ ἔστι τὰ ποιήματα, καὶ οὐδὲ πᾶσαν τοῦ δημιουργοῦ τὴν δύναμιν
30 ἀναγκαίως παρίστησι», κτιστὴ ἔστι κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ὅτι πρῶτον Πατὴρ

9. Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, 28, PG 57, 430. Θεοφυλάκτου, Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον 11, PG 123, 257B.

μαστόν νά εἶμαι πάντων δεσπότης, ἀφοῦ ἔχω καί τὸ μείζον, τὸ νά γνωρίζω τὸν Πατέρα»⁹.

3 Ἐνῶ λοιπὸν οἱ ἅγιοι συγγράφουν ταῦτα φανερώς καὶ συμφώνως πρὸς ἀλλήλους, ὁ Ἀκίνδυνος μὴ ὑπολογίζων καθόλου τὰς τοιαύτας ῥήσεις τούτων, μάλλον δὲ θεωρῶν ταύτας κατὰ τὰς θέσεις του, καὶ καταβιβάζων εἰς κτίσμα τὴν μίαν καὶ κοινὴν ἐνέργειαν τῆς τρισυποστάτου θεότητος καὶ συντάσων αὐτὴν μὲ τὰ δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ, μὲ πρόσχημα ὅτι γράφει καθ' ἡμῶν, ἐνῶ ἀντιτάσσεται εἰς τοὺς ἁγίους τοῦ Θεοῦ, στιχοπλοκεῖ τοιαῦτα:

«Τριάς, μονάς, σῶσον με τὸν λάτρην σοῦ μόνον,
τῆς ὁποίας μόνης εἶναι δημιουργία ὅλα τὰ ἄλλα.
Καὶ πᾶν ὄν εἶναι κτίσμα τῆς ὑφεμένης ἔδρας,
διότι δὲν εἶναι μικροτέρας δυσσεβείας
ἀπὸ τοῦ νά λέγῃς κτίσμα τὴν ἀνωτάτην φύσιν
τὸ νά φρονῆς τὸ ἄκτιστον ἡλαττωμένον
ἢ νά φρονῆς τὸ ἔλαττον μὴ ἐκτισμένον»¹⁰.

Ἐὰν λοιπὸν κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον πᾶν τὸ ἔλαττον εἶναι κτίσμα, τότε κατ' αὐτὸν ὁ Υἱὸς ἔχει κτιστῶς τὸ νά εἶναι δεσπότης πάντων, κτιστὴ δὲ εἶναι καὶ ἡ γνῶσις κατὰ τὴν ὁποίαν γνωρίζει τὰ πάντα καὶ ἡ πρόγνωσις, διὰ τὸν λόγον ὅτι τὸ νά γνωρίζωμεν τὸν Πατέρα ὑπερβαίνει καὶ ταύτην καὶ εἶναι ἀνώτερον τοῦ νά εἶναι δεσπότης πάντων. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπὸ τῶν κτισμάτων γινωσκομένη ὑφ' ἡμῶν δημιουργικὴ δύναμις τοῦ Θεοῦ τῆς ὁποίας ἔργον εἶναι τὰ ποιήματα, εἶναι κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον κτιστὴ, ὡς λεχθεῖσα ἐλαχίστη ἀπὸ τὸν Χρυσολόγον Πατέρα¹¹, συμφώνως πρὸς τὸν λέγοντα, «τὰ ποιήματα εἶναι ἐνδεικτικὰ δυνάμεως καὶ σοφίας καὶ τέχνης, ἀλλ' ὄχι τῆς οὐσίας, καὶ δὲν παριστάνουν ἀναγκαίως ὅλην τὴν δύναμιν τοῦ δημιουργοῦ»¹². Ἀλλὰ κατ' αὐτὸν καὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ὡς Θεὸς θὰ εἶ-

10. Ἀκινδύνου, Ἰαμβοί, PG 150, 849AB.

11. Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς Ψαλμὸν 8, PG 55, 115.

12. Μ. Βασιλείου, Κατ' Εὐνομίου 2, PG 29, 648A.

εἶτα Θεός, καὶ τὸ μὲν Πατὴρ εἶναι μείζον τοῦ Θεοῦ εἶ-
 ναι, τοῦτο δ' ἔλαττον ἐκείνου, κτίσμα ὡς Θεὸς ἔσται
 κατ' αὐτόν. Ἐπεὶ δ' ἄκτιστος ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, οὐ
 μόνον ὡς Πατὴρ, ἀλλὰ καὶ ὡς Θεός, καὶ μὴ μόνον ἡ
 5 τοῦ Υἱοῦ γνῶσις ἄκτιστός ἐστι καθ' ἣν γινώσκει τὸν
 Πατέρα, ἀλλὰ καὶ καθ' ἣν εἰδὼς διατελεῖ τὰ πάντα,
 πρὸς δὲ ταύτη καὶ ἡ κυριότης τούτου καθ' ἣν τοῦ παν-
 τὸς ἐστὶ δεσπότης, καὶ ἡ δημιουργικὴ τούτου ἐνέργεια,
 ἧς τὰ μεγέθη τῶν οὐρανῶν ἀποτελέσμα, ὃ τε μέγας Βα-
 10 σίλειος καὶ ὁ θεῖος Κύριλλος, ὃ τε Χρυσόστομος θεολό-
 γος καὶ οἱ τούτοις συνάδοντες πατέρες δυσσεβεῖς κατὰ
 τὸν Ἀκίνδυνόν εἰσιν, ὡς ταυτὶ τὰ προδήλως ἄκτιστα
 φανερώς ἐλάττονα εἰπόντες.

4 Ὁ δὴ κατὰ τῶν ἁγίων τοιαῦτα φανερώς ἀποφαινό-
 15 μενος καὶ δι' ἑμμέτρων ρημάτων ἀμέτρως βλασφημῶν,
 εἰς τε τὸν Θεὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ ἁγίους, οὐδὲ Θεοῦ λά-
 τρης, εἰ καὶ τοῖς συνήθεσι τοῖς εὐσεβέσι ρήμασι κρύ-
 πτει τὴν αὐτοῦ κακόνοιαν, ἀλλὰ ψευδολάτρης ἐστί. Διὸ
 καὶ ὡς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ δικαίως ἐγκαταλειφθεῖς, οὐ λαμ-
 20 βάνει καθάπερ τοῦ λέγειν ἀρχόμενος ἠϋξάτο δῆθεν, «νό-
 ησιν ἠκριβωμένην ἢ γλῶτταν εἰς ἔκφανσιν ἠσφαλισμ-
 νην», ἀλλὰ νοῦν κατεφθαρμένον, καὶ γλῶτταν ἐσφαλμέ-
 νην ἄκρως καὶ βλάσφημον, ὃ καὶ τοῦ λόγου προϊόντος
 διὰ τῶν προτεθησομένων αὐτοῦ στίχων δειχθήσεται ἐν-
 25 αργέστερον. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπέειπερ ἡ βούλησις καὶ τὸ
 βούλεσθαι Θεοῦ ἐνέργειά ἐστι καὶ ἄκτιστος ἐνέργεια —
 ἐβούλετο γὰρ περὶ τῶν ὄντων ὁ Θεὸς καὶ μήπω ὄντων —,
 ὃ Ἀκίνδυνος μὴ ὑπερκεῖσθαι λέγων τῆς ἀκτίστου ἐν-
 30 εργείας τὴν ἄκτιστον οὐσίαν, Ἀρειανός ἐστιν ὡς ὁ μέ-
 γας ἀνωτέρω εἰρηκεν Ἀθανάσιος, ἅτε μὴ ἐπιγινώσκων
 τὸ μείζον καὶ ὑπερκεῖμενον τῆς τοῦ Θεοῦ βουλήσεως,
 ὅπερ οὐκ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐτελοῦς

ναι κτίσμα διὰ τὸν λόγον ὅτι πρῶτον εἶναι Πατὴρ καὶ ἔπειτα Θεός, καὶ τὸ μὲν εἶναι Πατὴρ ἔρχεται ἀνώτερον ἀπὸ τὸ εἶναι Θεός, τοῦτο δὲ ἔρχεται ἔλασσον ἐκείνου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεός καὶ Πατὴρ εἶναι ἄκτιστος, ὄχι μόνον ὡς Πατὴρ ἀλλὰ καὶ ὡς Θεός, καὶ ἡ γνῶσις τοῦ Υἱοῦ εἶναι ἄκτιστος ὄχι μόνον καθ' ὃ γινώσκει τὸν Πατέρα ἀλλὰ καὶ καθ' ὃ γνωρίζει τὰ πάντα, πλην δὲ αὐτῆς καὶ ἡ κυριότης τούτου καθ' ἣν εἶναι δεσπότης τοῦ παντός καὶ ἡ δημιουργικὴ τούτου ἐνέργεια τῆς ὁποίας ἀποτέλεσμα εἶναι τὰ μεγέθη τῶν οὐρανῶν, διὰ τοῦτο τόσον ὁ μέγας Βασίλειος καὶ ὁ θεῖος Κύριλλος, ὅσον καὶ ὁ θεολόγος Χρυσόστομος καὶ οἱ συμφωνοῦντες μὲ αὐτοὺς πατέρες εἶναι δυσσεβεῖς κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον, ὡς εἰπόντες φανερώς ἐλάσσονα ταῦτα τὰ προδήλως ἄκτιστα.

4

Ὁ τοιαῦτα λοιπὸν διακηρύσσω φανερώς κατὰ τῶν ἁγίων καὶ δι' ἐμμέτρων λόγων βλασφημῶν ἀμέτρως τόσον κατὰ τοῦ Θεοῦ ὅσον καὶ κατὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, δὲν εἶναι λάτρης Θεοῦ, μολονότι κρύπτει τὴν κακόνοιάν του εἰς τὰ συνήθη εἰς τοὺς εὐσεβεῖς λόγια, ἀλλὰ εἶναι ψευδολάτρης. Διὰ τοῦτο, ὡς ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δικαίως, δὲν λαμβάνει, ὅπως ηὐχθήθη εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου, δῆθεν «ἠκριβωμένην νόησιν ἢ γλῶσσαν ἠσφαλισμένην εἰς ἔκφασιν», ἀλλὰ νοῦν κατεφθαρμένον καὶ γλῶσσαν ἄκρως ἐσφαλισμένην καὶ βλάσφημον, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ λόγου θὰ δειχθῆ ἑναργέστερον διὰ τῶν στίχων του οἱ ὁποῖοι θὰ παρατεθοῦν. Ἄλλ' ὅμως, ἐπειδὴ ἡ βούλησις καὶ τὸ βούλεσθαι εἶναι ἐνέργεια Θεοῦ, καὶ μάλιστα ἄκτιστος ἐνέργεια —διότι ὁ Θεός ἐβούλετο περὶ τῶν ὄντων καὶ ὅταν δὲν ὑπῆρχον—, ὁ Ἀκίνδυνος, λέγων ὅτι δὲν ὑπέρκειται τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας ἢ ἄκτιστος οὐσία, εἶναι ἀρειανός, ὅπως εἶπεν ἀνωτέρω ὁ μέγας Ἀθανάσιος, καθ' ὅσον δὲν γνωρίζει τὸ μείζον καὶ ὑπερκείμενον τῆς βουλήσεως τοῦ Θεοῦ, ὅπερ ὁ ἐξετάζων μὲ περί-

καὶ κτιστῆς ἡμῶν φύσεώς ἐστὶ συνιδεῖν τῷ μετὰ νοῦ σκοποῦντι. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἀδιάφορον εἶναι φησι τὴν ἄκτιστον οὐσίαν καὶ τὴν ἄκτιστον ἐνέργειαν, ταῦτὸν ἔσται κατ' αὐτὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς εἰπεῖν καὶ
 5 ἐκ τῆς βουλήσεως εἶναι τὸν Υἱόν, ὃ καὶ τοῦτο τῶν Ἀρειανῶν ἐστίν. Οὕτω γὰρ καὶ κτιστὸς ἔσται ὁ Υἱός, ἐπειδὴ περ ἐκ τῆς θείας βουλήσεως τὰ κτίσματα. Ἄλλαχοῦ δ' αὐθις ὁ αὐτὸς τὰ τῶν θείων πατέρων παρερμηνεύων καὶ παρανοῶν καὶ τὴν ἄκτιστον βούλησιν μόνον
 10 εἶναι λέγων τὸν Υἱόν, ἀγνοῶν τὸ προηγούμενον τοῦ βούλεσθαι, ὡς ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐθεολόγησε, καὶ τὸ ὑπερκείμενον τῆς τοῦ Θεοῦ βουλήσεως, πάλιν τῷ αὐτῷ βαρᾶθρῳ τῆς δυσσεβείας περιπίπτει.

5 Ἄλλὰ ταῦτα πέπονθεν ὁ τάλας μὴ πεισθεὶς τοῖς δι-
 15 δασκουσι πατράσι, ὡς «οὐκ ἐν ρήμασιν ἡμῖν, ἀλλ' ἐν πράγμασιν ἢ εὐσεβεία». Ἡμεῖς δ' οἱ πεπεισμένοι τούτοις, ὅταν ἀκούσωμεν ὑπερκείμενον ἢ προηγούμενον ἢ πρῶτον ἢ μείζον ἢ πάλιν ἔλαττον ἢ δεύτερον ἢ ὑφειμένον, ἐξετάζομεν τίνα τρόπον εἴρηται καὶ μὲν εὖρωμεν
 20 μὴ κατὰ φύσιν μηδὲ κατὰ χρόνον εἴρημένα, ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν καὶ τὸ αἴτιον καὶ τὸ αἰτιατόν, καὶ ἀπλῶς ὅσα τῷ ἀκτίστῳ μηδαμῶς λυμáινεται, τοῖς ἀκτίστοις ἐναριθμοῦμεν, ἄμφω τὸ τε πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον καὶ τὸ μείζον καὶ τὸ ἔλαττον καὶ τὰ τοιαῦτα, τοὺς τε θεολόγους
 25 ἐπαινοῦντες καὶ τῇ τῆς εὐσεβείας ἀληθείᾳ τούτοις ἀκριβῶς ὁμολογοῦντες· εἰ δὲ μὴ κατὰ τὴν τάξιν καὶ τὸ αἴτιον καὶ τὰ τοιαῦτα λέγεται τὸ μείζον ἢ τὸ ἔλαττον, ἀλλὰ κατὰ φύσιν τε καὶ χρόνον, ὡς τὸ μὲν ἀναρχόν τε καὶ ἀχρονον ὑπάρχειν, τὸ δὲ κατὰ χρόνον καὶ φύσιν διε-
 30 στῶς ἐκείνου, τὸ μὲν μείζον καὶ ὑπερκείμενον ἐν τοῖς

13. Κατὰ Ἀρειανῶν 2, PG 26, 149C.

14. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Λόγος 29 (Θεολογικός 3), 13, J. Barbel, σ. 150· PG 36, 92A.

σκεψιν δύναται νὰ ἴδῃ ὄχι μόνον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς εὐτελοῦς καὶ κτιστῆς ἡμῶν φύσεως. Ἐπειδὴ δὲ λέγει καὶ ὅτι εἶναι ἀδιάφορος ἢ ἄκτιστος οὐσία καὶ ἢ ἄκτιστος ἐνέργεια, τὸ ἴδιον θὰ εἶναι κατ' αὐτὸν νὰ εἰπωμεν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τῆς βουλήσεως, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἐπίσης τῶν Ἀρειανῶν. Οὕτω δὲ καὶ κτιστὸς θὰ εἶναι ὁ Υἱὸς, ἐπειδὴ τὰ κτίσματα εἶναι ἐκ τῆς βουλήσεως. Ἄλλοῦ δὲ πάλιν ὁ ἴδιος, παρερμηνεύων καὶ παρανοῶν τὰ λόγια τῶν θείων πατέρων καὶ λέγων ὅτι μόνον ὁ Υἱὸς εἶναι ἄκτιστος βούλησις, ἀγνοῶν τὸ προηγούμενον τοῦ βούλεσθαι, ὅπως ἐθεολόγησεν ὁ μέγας Ἀθανάσιος¹³, καὶ τὸ ὑπερκείμενον τῆς βουλήσεως τοῦ Θεοῦ, πάλιν περιπίπτει εἰς τὸ αὐτὸ βάραθρον τῆς δυσσεβείας.

5 Ἄλλ' ἔπαθε ταῦτα ὁ ταλαίπωρος, διότι δὲν ἐπειίσθη εἰς τοὺς πατέρας οἱ ὁποῖοι διδάσκουν, ὅτι «ἡ εὐσεβεία δὲν εἶναι μόνον εἰς τὰ λόγια ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ πράγματα»¹⁴. Ἡμεῖς δὲ οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτοῦς, ὅταν ἀκούσωμεν ὑπερκείμενον ἢ προηγούμενον, πρῶτον ἢ μείζον, καὶ πάλιν ἔλασσον ἢ δεύτερον ἢ ὑφειμένον, ἐξετάζομεν κατὰ ποῖον τρόπον ἔχει λεχθῆ· καὶ ἂν μὲν εὖρωμεν ὅτι ἐλέχθησαν ὄχι κατὰ φύσιν οὔτε κατὰ χρόνον, ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν καὶ τὸ αἴτιον καὶ τὸ αἰτιατὸν καὶ γενικῶς κατὰ τὰ ὅσα δὲν καταστρέφουν καθόλου τὸ ἄκτιστον, συγκαταλέγομεν εἰς τὰ ἄκτιστα ἀμφότερα, τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον, τὸ μείζον καὶ τὸ ἔλαττον, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐπαινοῦντες τοὺς θεολόγους ἀφ' ἐτέρου δὲ συμφωνοῦντες μετ' αὐτοῦς ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἀλήθειαν τῆς εὐσεβείας. Ἐὰν δὲ τὸ μείζον ἢ τὸ ἔλασσον δὲν λέγεται κατὰ τὴν τάξιν καὶ τὸ αἴτιον καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ κατὰ φύσιν καὶ χρόνον, ὥστε ἄλλο μὲν νὰ εἶναι ἄναρχον καὶ ἄχρονον, ἄλλο δὲ νὰ διαφέρῃ ἐκείνου κατὰ χρόνον καὶ φύσιν, τὸ μὲν μείζον καὶ ὑπερκείμενον εἰς τὰ τοιαῦτα μόνον λέγομεν

τοιούτοις μόνον ἄκτιστόν φαμεν, τὸ δ' ἔλαττον καὶ ὑφει-
 μένον, κτίσμα. Κατὰ δὴ ταύτην τὴν εὐσεβῆ διάνοιαν, οὐ
 τὰς προγραφείσας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ὑποτεταγμένας
 τῶν θείων ἡμῶν πατέρων θεολογικᾶς νοοῦμεν ρήσεις.

- 6 5 Ὁ μὲν γὰρ θεηγόρος Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἐν τοῖς
 μακαρισμοῖς τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο προθεῖς, τίς ἐμέτρη-
 σε τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ καὶ τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ καὶ πᾶσαν
 τὴν γῆν ὄρακι», «ὀρᾶς», φησί, «τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ
 τὴν ἄφραστον διαγράφοντος δύναμιν; Ἄλλὰ τί ταῦτα
 10 πρὸς τὸ ὄντως ὄν; Μέρος γάρ τι τῆς θείας ἐνεργείας
 ἐν ταῖς τοιαύταις μεγαληγορίαις ὁ προφητικὸς ἐνεδείξα-
 το λόγος· αὐτὴν δὲ τὴν δύναμιν ἄφ' ἧς ἡ ἐνέργεια, ἵνα
 μὴ εἴπω τὴν φύσιν ἄφ' ἧς ἡ δύναμις, οὔτε εἶπεν οὔτε
 ἐμέλησεν». Ἐν δὲ τῷ Πρὸς Εὐνόμιον τρισκαιδεκάτῳ, «ὁ
 15 μὲν Θεός», φησὶν, «ἔστι καθ' ἑαυτὸν ὅ,τι ποτὲ καὶ εἶναι
 πεπίστευται, ὀνομαῖζεται δὲ παρὰ τῶν ἐπικαλουμένων οὐκ
 αὐτὸ ὅ ἐστιν (ἄφραστος γάρ ἐστιν ἡ φύσις τοῦ ὄντος),
 ἀλλ' ἐξ ὧν ἐνεργεῖν τι περὶ τὴν ζωὴν ἡμῶν πεπίστευ-
 ται· καὶ Θεὸν γὰρ αὐτὸν λέγοντες τὸν ἔφορον καὶ ἐπό-
 20 πτην καὶ διορατικὸν τῶν κεκρυμμένων ἐπινοοῦμεν. Προ-
 ὑφέστηκε δὲ τῶν ἐνεργειῶν ἡ οὐσία. Νοοῦμεν δὲ τὰς
 ἐνεργείας, δι' ὧν αἰσθανόμεθα, ρήμασι δὲ ταύτας, ὅ-
 πως ἂν ἡ δυνατόν, ἐξαγγέλλομεν». Καὶ πάλιν, «τί οὐκ
 ἔστι», φησί, «τὸ θεῖον, τῆς τῶν ἀποφατικῶν ὀνομάτων
 25 σημασίας προδεικνυούσης, τί ἐστιν ἐκεῖνο κατὰ τὴν φύ-
 σιν, ὃ ταῦτα οὐκ ἐστιν, ἐν ἀδῆλῳ μένει. Ἄλλὰ καὶ τὰ
 λοιπὰ τῶν ὀνομάτων, ὧν ἡ σημασία θέσεώς τινός ἐστιν
 ἐνδεικτικὴ καὶ ὑπάρξεως, οὐκ αὐτῆς τῆς θείας φύσε-
 ως, ἀλλὰ τῶν περὶ αὐτὴν εὐσεβῶς θεωρουμένων τὴν
 30 ἐνδείξιν ἔχει. Ἴὸ γὰρ κάλλος καὶ μέγεθος τῶν ἐν τῇ

15. Ἦσ. 40, 12.

16. Εἰς τοὺς Μακαρισμοὺς 7, PG 44, 1280AB.

17. Πρὸς Εὐνόμιον 12, W. Jaeger, 1, 268· 69· PG 45, 960BC.

ἄκτιστον, τὸ δὲ ἔλασσον καὶ ὑφειμένον λέγομεν κτίσμα. Κατὰ τὴν εὐσεβῆ λοιπὸν ταύτην ἔννοιαν νοοῦμεν ὄχι μόνον τὰς προαναφερθείσας ἀλλὰ καὶ τὰς ἀκολουθούσας τῶν θείων ἡμῶν πατέρων θεολογικὰς ῥήσεις.

6 Ὁ μὲν θεηγόρος Γρηγόριος Νύσσης πράγματι προγάξας εἰς τοὺς Μακαρισμοὺς τὸ προφητικὸν ἐκείνο, «ποῖος ἐμέτρησε τὸν οὐρανὸν μὲ σπιθαμὴν καὶ τὸ ὕδωρ μὲ τὴν χεῖρα καὶ πᾶσαν τὴν γῆν μὲ τὴν δρᾶκα»¹⁵, λέγει, «βλέπεις τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ ἐπισημαίνοντος τὴν ἄφραστον δύναμιν; Ἄλλὰ τί εἶναι ταῦτα πρὸς τὸ ὄντως ὄν; Πράγματι ὁ προφητικὸς λόγος παρουσίασε μὲ τὰς τοιαύτας μεγαληγορίας μικρὸν μέρος τῆς θείας ἐνεργείας, αὐτὴν ταύτην δὲ τὴν δύναμιν ἀπὸ τὴν ὁποίαν προέρχεται ἡ ἐνέργεια, διὰ νὰ μὴ εἶπω τὴν φύσιν ἀπὸ τὴν ὁποίαν προέρχεται ἡ δύναμις, οὔτε ἐξέφρασεν οὔτε ἐμελέτησεν»¹⁶. Εἰς δὲ τὸ δέκατον τρίτον βιβλίον Πρὸς Εὐνόμιον λέγει, «ὁ μὲν Θεὸς εἶναι καθ' ἑαυτὸν ὅ,τι ἔχει ποτέ πιστευθῆ ὅτι εἶναι, ὀνομάζεται δὲ ἀπὸ τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτὸν ὄχι αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶναι (διότι ἡ φύσις τοῦ ὄντος εἶναι ἄφραστος), ἀλλὰ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν εἰς τὰς ὁποίας πιστεύεται ὅτι προβαίνει περὶ τὴν ζωὴν ἡμῶν· διότι λέγοντες αὐτὸν Θεὸν ἐννοοῦμεν τὸν ἔφορον καὶ ἐπόπτην καὶ διορατικὸν τῶν κεκρυμμένων. Προϋφίσταται δὲ τῶν ἐνεργειῶν ἡ οὐσία. Νοοῦμεν δὲ τὰς ἐνεργείας διὰ τῶν ὁποίων αἰσθανόμεθα, ἐξαγγέλλομεν δὲ ταύτας ὅσον εἶναι δυνατόν μὲ λόγια»¹⁷. Καὶ πάλιν λέγει, «καθ' ὅσον ἡ σημασία τῶν ἀποφατικῶν ὀνομάτων δεικνύει τί δὲν εἶναι τὸ θεῖον, παραμένει ἄδηλον τί εἶναι ἐκείνο κατὰ φύσιν τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ταῦτα. Ἄλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ὀνομάτων, τῶν ὁποίων ἡ σημασία εἶναι ἐνδεικτικὴ θέσεως καὶ ὑπάρξεως περιέχουν ἐνδειξιν ὄχι αὐτῆς ταύτης τῆς θείας φύσεως ἀλλὰ τῶν περὶ αὐτὴν εὐσεβῶς θεωρουμένων. Διότι διερμηνεύομεν ἕκαστον τῶν ἐγγινομένων εἰς ἡμᾶς νοημάτων μὲ ἰδιαίτερα ὀνόματα, ἀφοῦ κατανοήσωμεν τὸ κάλλος καὶ τὸ

κτίσει θαυμάτων κατανοήσαντες, ἐκ τούτων καὶ τῶν
 τοιούτων ἄλλα νοήματα περὶ τὸ θεῖον λαμβάνοντες, ἰδί-
 οῖς ὀνόμασιν ἕκαστον τῶν ἐγγινομένων ἡμῖν νοημάτων
 διερμηνεύομεν· «ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς τῶν κτι-
 5 σμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς θεωρεῖται· καὶ δημι-
 ουργὸν μὲν τὸν ποιητὴν προσαγορεύομεν· δυνατὸν δὲ ὧ
 ἐξήρκεσεν ἡ δύναμις οὐσίαν ποιῆσαι τὴν βούλησιν, δι-
 καιον δὲ ὡς ἀδέκαστον κριτὴν. Ἄλλὰ καὶ τὴν θεϊαν φω-
 νήν, ἐκ τῆς ἐποπτικῆς ἐνεργείας κεκρατηκένοι κατελα-
 10 βόμεθα, ὥστε καὶ διὰ τοῦτου μερικὴν τινα τῆς θείας
 φύσεως ἐνέργειαν διδαχθέντες, τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐν
 περινοίᾳ διὰ τῆς φωνῆς ταύτης οὐκ ἐγενόμεθα». Ἐν
 δὲ τῷ Περὶ τελειότητος, «ὁ θεόπνευστος», φησὶν, «ὡς
 ἀληθῶς καὶ θεοδίδακτος Παῦλος, ἀνέφικτόν τε καὶ ἄ-
 15 ληπτον λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις τὸν τῆς ὑπερκειμένης οὐ-
 σίας ἀποφαίνεται λόγον. Διὸ τὰ περὶ αὐτήν, θεωρούμε-
 να λέγων, εἰρήνην καὶ δύναμιν καὶ ζωὴν καὶ δικαιοσύ-
 νην καὶ φῶς καὶ ἀλήθειαν καὶ τὰ τοιαῦτα, τὸν περὶ αὐ-
 τῆς ἐκείνης λόγον ἀληπτον εἶναι παντελῶς διωρίσατο,
 20 εἰπὼν μῆτε ἐωρᾶσθαι ποτε τὸν Θεὸν μῆτε ὀφθήσεσθαι·
 «ὃν εἶδε γὰρ», φησὶν, «ἀνθρώπων οὐδεὶς οὐδὲ ἰδεῖν δύ-
 ναται». Κάν τῷ Περὶ θεότητος καὶ εἰς τὸν Ἀβραὰμ
 γεγραμμένῳ λόγῳ· «ἡ θεία φύσις ἀφραστος», φησί, «καὶ
 ἀνεκφώνητος μένει, ὑπερβαίνουσα πᾶσαν τὴν διὰ φω-
 25 νῆς σημασίαν. Οὐκοῦν οὐχὶ φύσιν, ἀλλὰ τὴν θεατικὴν
 δύναμιν ἢ τῆς θεότητος προσηγορία παρίστησιν».

7 Ὁ δὲ τὰ πάντα μέγας καὶ τῆς ἀθανασίας ἐπώνυμος
 Κατὰ Μακεδονίου γράφων, «γίνωσκε», φησὶν, «ὅτι τὸ
 Θεὸς εἶναι δεύτερόν ἐστι τῆς φύσεως· καὶ γὰρ καὶ ἡ-
 30 μεῖς ἐὰν μιμηταὶ γενώμεθα τοῦ Θεοῦ, θεοὶ μὲν γινόμε-
 θα, τῆς δὲ αὐτῆς οὐσίας γενέσθαι οὐ δύναμεθα». Ὁ δὲ

18. Αὐτόθι, W. Jaeger, 1, 396-97. PG 45, 1105C-1108B.
 Βλ. καὶ Σοφ. Σολ. 13, 5.

μέγεθος τῶν εἰς τὴν κτίσιν θαυμάτων, λαμβάνοντες ἐκ τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἄλλα νοήματα περὶ τὸ θεῖον· «διότι ὁ γενεσιουργὸς θεωρεῖται ἐκ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς καλλονῆς τῶν κτισμάτων κατ' ἀναλογίαν· καὶ δημιουργὸν μὲν τὸν ποιητὴν ἀποκαλοῦμεν, δυνατόν δὲ αὐτὸν τοῦ ὀπίου ἢ δύναμις ὑπῆρξεν ἰκανὴ νὰ κάμη οὐσίαν τὴν βούλησιν, δίκαιον δὲ τὸν ἀδέκαστον κριτὴν. Ἄλλὰ ἐπίσης κατενόησαμεν ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐπεκράτησεν ἀπὸ τὴν ἐποπτικὴν ἐνέργειαν, ὥστε, διδαχθέντες καὶ ἀπὸ αὐτὸ μερικὴν ἐνέργειαν τῆς θείας φύσεως, δὲν συνελάβομεν διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν»¹⁸. Εἰς δὲ τὸ Περὶ τελειότητος λέγει, «ὁ θεόπνευστος, πράγματι δὲ καὶ θεοδίδακτος Παῦλος ἀποφαίνεται τὸν λόγον τῆς ὑπερκειμένης οὐσίας ἀνέφικτον καὶ ἀκατάληπτον ἀπὸ ἀνθρωπίνους λογισμοῦς. Διὰ τοῦτο ἐνῶ λέγει τὰ περὶ αὐτὴν θεωρούμενα, εἰρήνην καὶ δύναμιν, ζωὴν καὶ δικαιοσύνην, φῶς καὶ ἀλήθειαν καὶ τὰ τοιαῦτα, διεκήρυξεν ὅτι ὁ περὶ αὐτῆς ἐκείνης λόγος εἶναι ἐντελῶς ἀκατάληπτος, εἰπὼν ὅτι οὔτε ἔχει ποτὲ ὄραθῆ ὁ Θεὸς οὔτε θά ὀφθῆ· διότι λέγει ὄυτε εἶδε κανεὶς ἀπὸ τούς ἀνθρώπους οὔτε δύναται νὰ ἴδῃ»¹⁹. Καὶ εἰς τὸν Περὶ θεότητος καὶ εἰς τὸν Ἀθραάμ λόγον τοῦ λέγει, «ἡ θεία φύσις μένει ἄφραστος καὶ ἀνεκφώνητος, ὑπερβαίνουσα πᾶσαν τὴν διὰ τοῦ λόγου ἔκφρασιν. Ἐπομένως ἡ προσηγορία τῆς θεότητος παριστάνει ὄχι φύσιν ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν»²⁰. Ὁ δὲ κατὰ πάντα μέγας καὶ ἐπώνυμος τῆς ἀθανασίας γράφων Κατὰ Μακεδονίου λέγει. «γνώριζε ὅτι τὸ νὰ εἶναι Θεὸς εἶναι δεῦτερον τῆς φύσεως· διότι καὶ ἡμεῖς, ἂν γίνωμεν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, θεοὶ μὲν γινόμεθα, νὰ γίνωμεν δὲ τῆς οὐσίας αὐτοῦ δὲν εἶναι δυνατόν»²¹. Ὁ δὲ μέγας Βα-

19. Περὶ τελειότητος, W. Jaeger, 8, 1, 187-88. PG 46, 264D. καὶ Ἰω. 1, 18.

20. Περὶ θεότητος Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, PG 46, 573D-576A.

21. M. Ἀθανασίου, Κατὰ Μακεδονίου. PG 28, 1313A.

μέγας Βασίλειος περι τῆς ἁγίας Τριάδος Πρὸς Εὐστάθιον γράφων «κἂν φύσιν σημαίνῃ», φησί, «τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, κυρίως καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τὴν προσηγορίαν ἐφαρμόζεσθαι ταύτην ἢ τῆς οὐσίας κοινότης
 5 συντίθεται· ἄλλ' ἐξουσίας τινὸς εἴτε ἐποπτικῆς εἴτε ἐνεργητικῆς ἐνδείξιν ἢ προσηγορία φέρει, ἢ δὲ θεία φύσις ἐν πᾶσι τοῖς ἐπινοουμένοις ὀνόμασι μένει ἀσήμαντος ὡς ὁ ἡμέτερος λόγος· εὐεργέτην γὰρ καὶ κριτὴν, ἀγαθόν τε καὶ δίκαιον, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα καταμαθόντες, ἐν-
 10 ἐργειῶν διαφορὰς ἐδιδάχθημεν, τοῦ δὲ ἐνεργοῦντος τὴν φύσιν οὐδὲν μᾶλλον διὰ τῆς τῶν ἐνεργειῶν κατανοήσεως ἐπιγνώναι δυνάμεθα». Κἂν τῷ αὐτῷ πάλιν, «ἄλλο μὲν ἔστι», φησὶν, «ἡ οὐσία, ἥς οὐπω λόγος μηνυτῆς ἐξευρέθη, ἑτέρα δὲ τῶν περι αὐτὴν ὀνομάτων ἢ σημασία
 15 ἐξ ἐνεργείας τινὸς ἢ ἀξίας ὀνομαζομένων· εἴτε δὲ ἐνεργείας ὄνομα ἢ θεότης, ὡσπερ μίαν ἐνέργειαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος λέγομεν, οὕτω φαμέν εἶναι καὶ μίαν θεότητα, εἴτε κατὰ τὰς τῶν πολλῶν δόξας φύσεως ἐνδεικτικόν ἔστι τὸ τῆς θεότητος ὄνομα,
 20 οὐκ ἀπεικότως καὶ οὕτω μιᾶς θεότητος τὴν ἁγίαν Τριάδα ὀριζόμεθα». Ἐν δὲ τοῖς Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, «τὰ μὲν οὖν ὀνόματα», φησί, «τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑπερφυῆ καὶ μεγάλα οὐμενοῦν ἔχοντᾶ τινὰ εἰς δόξαν ὑπερβολήν. Αἱ δὲ ἐνέργειαι τίνες; Ἄρρητοι μὲν διὰ τὸ
 25 μέγεθος, ἀνεξαρίθμητοι δὲ διὰ τὸ πλῆθος. Πῶς γὰρ νοήσομεν τὰ τῶν αἰῶνων ἐπέκεινα, τίνες ἦσαν αὐτοῦ πρὸ τῆς νοητῆς κτίσεως αἱ ἐνέργειαι, πόσαι δὲ αἱ ἀπ' αὐτοῦ περὶ τὴν κτίσιν χάριτες, τίς δὲ ἢ πρὸς τοὺς αἰῶνας τοὺς ἐπερχομένους δύναμις; Ἦν μὲν γὰρ καὶ προῆν καὶ συμ-
 30 παρῆν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ πρὸ τῶν αἰῶνων, ὥστε κἂν τι νοήσης τῶν αἰῶνων ἐπέκεινα, καὶ τοῦτό ἔστι τοῦ

σίλειος γράφων Πρὸς Εὐστάθιον περὶ ἁγίας Τριάδος λέγει, «καὶ ἂν σημαίνει φύσιν τὸ ὄνομα τῆς θεότητος, ἢ κοινότης τῆς οὐσίας ἐπιβάλλει νὰ ἐφαρμόζεται ἡ προσηγορία αὕτη κυριολογικῶς καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ἀλλὰ ἡ προσηγορία φέρει ἔνδειξιν ἐξουσίας τινός, εἴτε ἐποπτικῆς εἴτε ἐνεργητικῆς, ἡ δὲ θεία φύσις μένει ἀσήμαντος μὲ ὅλα τὰ ἐπινοοῦμενα ὀνόματα, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν ἰδικόν μας λόγον· διότι καταμαθόντες αὐτὸν εὐεργέτην καὶ κριτὴν, ἀγαθὸν καὶ δίκαιον, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, ἐδιδάχθημεν διαφορὰς ἐνεργειῶν, τοῦ ἐνεργοῦντος δὲ τὴν φύσιν δὲν δυνάμεθα καθόλου νὰ ἐπιγνώσωμεν καλύτερον ἀπὸ ὅσον διὰ τῆς κατανοήσεως τῶν ἐνεργειῶν»²³. Καὶ εἰς τὸν ἴδιον πάλιν λόγον λέγει, «ἄλλο μὲν εἶναι ἡ οὐσία τῆς ὁποίας δὲν ἐξευρέθη ἀκόμη λόγος μηνυτής, ἄλλη δὲ ἡ σημασία τῶν περὶ αὐτὴν ὀνομάτων, ὀριζομένων ἀπὸ κάποιαν ἐνέργειαν ἢ ἀξίαν· εἴτε δὲ ὄνομα ἐνεργείας εἶναι ἡ θεότης, ὅπως λέγομεν μίαν ἐνέργειαν Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, οὕτω λέγομεν ὅτι εἶναι καὶ μία θεότης, εἴτε κατὰ τὴν δοξασίαν τῶν πολλῶν φύσεων ἐνδεικτικόν εἶναι τὸ ὄνομα τῆς θεότητος, καὶ οὕτως ὄχι ἀναρμόστως ὀριζομεν τὴν ἁγίαν Τριάδα ὡς μιᾶς θεότητος»²³. Εἰς δὲ τοὺς Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λέγει, «τὰ μὲν λοιπὸν ὀνόματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι ὑπερφυῆ ναι μεγάλα, ἀλλὰ δὲν ἔχουν καμμίαν ὑπερβολὴν εἰς δόξαν. Αἱ δὲ ἐνέργειαι ποῖαι εἶναι; Ἄρρητοι μὲν διὰ τὸ μέγεθος, ἀνεξαρίθμητοι δὲ διὰ τὸ πλῆθος. Διότι πῶς θὰ ἐννοήσωμεν τὰ ἐπέκεινα τῶν αἰώνων, ποῖαι ἦσαν αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ πρὸ τῆς νοητῆς κτίσεως, πόσαι δὲ αἱ ἀπ' αὐτοῦ περὶ τὴν κτίσιν χάριτες, ποῖα δὲ ἡ δύναμις πρὸς τοὺς ἐπερχομένους αἰῶνας; Διότι ἦτο καὶ προϋπῆρχε καὶ συνυπῆρχε πρὸ τῶν αἰώνων μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, ὥστε καὶ ἂν νοήσης κάτι ἐπέκεινα τῶν αἰώνων, καὶ τοῦτο εἶναι κατωτέρω τοῦ Πνεύματος»²⁴. Ἄλλὰ καὶ πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον γράφων λέ-

23. Αὐτόθι, 696BC.

24. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος, 19. 48· 49, PG 32, 156CD.

Πνεύματος κατωτέρω». Ἄλλὰ καὶ πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐπιστέλλων, «τὴν μεγαλειότητα», φησί, «τοῦ Θεοῦ εἶδέναι λέγομεν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν πρόνοιαν, ἣ ἐπιμελεῖται ἡμῶν, καὶ
5 τὸ δίκαιον αὐτοῦ τῆς κρίσεως, οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν. Ἄλλ' ἀπλοῦς, φησὶν, ὁ Θεός, καὶ ὅπερ ἂν αὐτοῦ ἀπαριθμῆση γνωστὸν τῆς οὐσίας ἐστὶ. Ἰοῦτο δὲ σοφισμὰ ἐστὶ μυρίας τὰς ἀτοπίας ἔχον. Ἰοσοῦτων γὰρ τῶν ἀπηριθμημένων ὄντων, πότερον, ταῦτα μιᾶς οὐσίας ὀνόματα
10 καὶ ἰσοδυναμεῖ ἀλλήλοις τὸ φοβερόν αὐτοῦ, τὸ φιλόανθρωπον, τὸ δίκαιον, τὸ δημιουργικόν, τὸ προγνωστικόν καὶ τὰ τοιαῦτα ἢ, ὅπερ ἂν τούτων εἴπωμεν, οὐ τὴν οὐσίαν δηλοῦμεν»; Καὶ μετὰ τινά, «ἀλλ' αἱ μὲν ἐνέργειαι ποικίλαι, ἡ δὲ οὐσία ἀπλή. Ἡμεῖς δὲ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν
15 γνωρίζειν λέγομεν τὸν Θεόν, τῇ δὲ οὐσίᾳ αὐτοῦ προσεγγίζειν οὐχ ὑπισχνούμεθα. Αἱ μὲν γὰρ ἐνέργειαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος».

8 Οὕτω τοίνυν διὰ τῶν προτεταγμένων θεολογικῶν
20 ἐνταῦθα ρήσεων, Ἀθανασίου μὲν τοῦ μεγάλου, προηγουμένην καὶ ὑπερκειμένην εἶναι τὴν θείαν φύσιν δείξαντος τῆς θείας ἐνεργείας, κατὰ τὴν τάξιν δήπου καὶ τὸ αἴτιον καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ τὴν θεταν καὶ θεοποιὸν ἐνέργειαν, καθ' ἣν Θεὸς καλεῖται ὁ Θεός, ὡς σχέσιν οὐ-
25 σαν αὐτοῦ πρὸς τοὺς τεθεωμένους, δευτέραν τῆς θείας φύσεως ὑπάρχειν, τοῦ τε χρυσολόγου πατρὸς καὶ τοῦ σεπτοῦ Κυρίλλου, καὶ τὸ ἔλαττον εἰπόντων ἐπὶ τῆς θείας ἐνεργείας, τοῦ δὲ Νύσσης ἐνθέου Γρηγορίου, τὸ τε διενηνοχὸς ἅμα καὶ ὑπερέχον τῆς θείας φύσεως κατὰ
30 τὸ ἀφραστον καὶ ὑπερώνυμον ἐνδειξαμένου, καὶ προῦφεστηκέναι τὴν θείαν φύσιν καὶ τῆς θείας δυνάμεως διδάξαντος, εἰ καὶ μὴ κατὰ χρόνον, καὶ τὴν θείαν ταύτην δύναμιν ἐκ τῆς θείας φύσεως ὑπάρχειν, καὶ τὸ τῆς

γει, «λέγομεν ὅτι γνωρίζομεν τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν πρόνοιαν, μὲ τὴν ὁποῖαν ἐπιμελεῖται ἡμῶν, καὶ τὸ δίκαιον τῆς κρίσεως αὐτοῦ, ὄχι αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν». Ἄλλὰ, παρεμβαίνει, ἀπλοῦς εἶναι ὁ Θεός καὶ ὅ,τι γνώρισμα αὐτοῦ ἀπαριθμῆση κανείς, εἶναι τῆς οὐσίας. Τοῦτο ὅμως εἶναι σοφισμα περικλεῖον μυρίας ἀτοπίας. Διότι ἐφ' ὅσον εἶναι τόσον πολλά τὰ ἀπαριθμούμενα, τί συμβαίνει; Εἶναι ταῦτα μιᾶς οὐσίας ὀνόματα καὶ ἰσοδυναμοῦν πρὸς ἄλληλα τὸ φοβερὸν αὐτοῦ, τὸ φιλάνθρωπον, τὸ δίκαιον, τὸ δημιουργικόν, τὸ προγνωστικόν καὶ τὰ τοιαῦτα, ἢ ὅποιονδήποτε καὶ ἂν ἀναφέρωμεν ἀπὸ αὐτά, δὲν δηλώνομεν τὴν οὐσίαν;». Καὶ ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγα, «ἀλλ' αἱ μὲν ἐνέργειαι εἶναι ποικίλαι, ἡ δὲ οὐσία ἀπλή. Ἡμεῖς δὲ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν λέγομεν ὅτι γνωρίζομεν τὸν Θεόν, εἰς τὴν οὐσίαν δὲ αὐτοῦ δὲν ἰσχυριζόμεθα ὅτι προσεγγίζομεν. Διότι αἱ μὲν ἐνέργειαι αὐτοῦ καταβαίνουν πρὸς ἡμᾶς, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος»²⁵.

8 Οὕτω λοιπὸν διὰ τῶν προτασσομένων ἐδῶ θεολογικῶν ρήσεων, ὁ μὲν μέγας Ἀθανάσιος ἔδειξεν ὅτι ἡ θεία φύσις προηγείται καὶ ὑπέρκειται τῆς θείας ἐνεργείας, βεβαίως κατὰ τὴν τάξιν καὶ τὸ αἴτιον καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ ὅτι ἡ θεία καὶ θεοποιὸς ἐνέργεια κατὰ τὴν ὁποῖαν ὀνομάζεται ὁ Θεός ὡς οὔσα σχέσις αὐτοῦ πρὸς τοὺς τεθεωμένους, ἔρχεται δευτέρα τῆς θείας φύσεως. Ὁ δὲ Χρυσολόγος πατὴρ καὶ ὁ σοφὸς Κύριλλος εἶπαν ἐπὶ τῆς θείας ἐνεργείας καὶ τὸ ἔλασσον. Ὁ δὲ ἕνθεος Γρηγόριος Νύσσης ἐνέδειξε τὸ διαφέρον καὶ συγχρόνως ὑπερέχον τῆς φύσεως κατὰ τὸ ἄφραστον καὶ ὑπερώνυμον, καὶ ἐδίδασκεν ὅτι προϋπάρχει ἡ θεία φύσις τῆς θείας δυνάμεως, ἂν καὶ ὄχι κατὰ χρόνον, καὶ ὅτι ἡ θεία αὕτη δύναμις ὑπάρχει ἐκ τῆς θείας φύσεως, καὶ εἶπεν ὅτι τὸ ὄνομα τῆς

25. Ἐπιστολὴ 234 πρὸς Ἀμφιλόχιον 1, Deferrari 3, 372 ε· PG 32, 668Cε.

θεότητος ὄνομα μερικῆς θείας δυνάμεως καὶ ἐνεργείας
 εἶναι σημαντικὸν εἰπόντος, τὴν δὲ φύσιν ὑπερβαίνειν
 πᾶσαν τὴν διὰ φωνῆς σημασίαν, τοῦ δὲ μεγάλου Βα-
 σιλείου καὶ τῆς θείας φύσεως εἶναι λέγοντος ὄνομα τὴν
 5 θεότητα, κυρίως δὲ τῆς ἐνεργητικῆς καὶ ἐποπτικῆς ἐξ-
 ουσίας, ὡς οὐσης τῆς θείας φύσεως ὑπερωνύμου, ἀλ-
 λά καὶ τὰς θείας ἐνεργείας ἐξυμνήσαντος, καὶ προαιω-
 νίους εἶναι ταύτας δείξαντος, ὡς καὶ πρὸ τῆς νοητῆς
 κτίσεως προσούσας τῷ Θεῷ καὶ ἀνεξαριθμήτους εἶναι
 10 ταύτας εἰπόντος διὰ τὸ πλῆθος καὶ ἐπενεγκόντος, ὡς
 «κἂν τι νοήσης τῶν αἰώνων ἐπέκεινα καὶ τοῦτό ἐστι τοῦ
 Πνεύματος κατωτέρω», καὶ οὕτω τὰς ἀκτίστους ἐνε-
 ρείας κατωτέρας ἀποφηνάμενου φανερώς τοῦ Θεοῦ
 Πνεύματος καὶ τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δύ-
 15 ναμιν καὶ τὴν πρόνοιαν εἰδέναι λέγοντος καὶ τὸ δημιουρ-
 γικὸν καὶ τὸ προγνωστικόν, ἀλλ' οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν,
 ὡς μηδὲ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀπλότητος παραβλαπτομένης ὑπὸ
 ταύτης τῆς διαφορᾶς, καὶ προστιθέντος, ὅτι «αἱ μὲν
 ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ ποικίλαι, ἡ δὲ οὐσία ἀπλή», καὶ ὡς
 20 «αἱ μὲν ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσι,
 ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος».

9 Ταῦθ' οὕτω τῶν ἁγίων θεολογούντων καὶ ἐμοῦ τού-
 τοις κατὰ ταῦθ' ὁμολογοῦντος ὁ Ἀκίνδυνος μαρτυρεῖ
 μὲν ἐμοί, κἂν μὴ βούληται, τὴν πρὸς τοὺς ἁγίους συμ-
 25 φωνίαν, αὐτὸς δὲ βάλλειν ὑποκρινόμενος ἐμέ, πρὸς ἐ-
 κείνους σαφῶς δεινὰς ὑβρεῖς καὶ βλασφημίας πάλιν
 ἀναπέμπει, δι' ἰάμβων αὐθις γράφων

«οὐκ οὐσίας γὰρ ἀλλ' ἐνεργείας λέγων
 τὸ πλῆθος αὐτοῦ τῶν ὑφειμένων θεῶν
 30 ἢ θεοτήτων οὐ γὰρ ἤττων ἢ πλάνη,
 χάριν τε καὶ φῶς καὶ χαρῶσμάτων γένη,

θεότητος εἶναι σημαντικὸν μερικῆς θείας δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, ἐνῶ ἡ φύσις ὑπερβαίνει πᾶσαν ἔννοιαν λέξεως. Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος λέγει ὅτι ἡ θεότης εἶναι ὄνομα καὶ τῆς θείας φύσεως, κυριολογικῶς δὲ τῆς ἐνεργητικῆς καὶ ἐποπτικῆς ἐξουσίας, καθ' ὅσον ἡ θεία φύσις εἶναι ὑπερώνυμος, ἀλλὰ ἐξύμνησε καὶ τὰς θείας ἐνεργείας, καὶ ἔδειξεν ὅτι αὐταὶ εἶναι προαιώνιοι, καθ' ὅσον προσυπῆρχον καὶ πρὸ τῆς νοητῆς κτίσεως εἰς τὸν Θεόν, εἶπεν ὅτι αὐταὶ εἶναι ἀνεξαρίθμητοι λόγῳ τοῦ πλήθους τῶν, προσέθεσεν ὅτι «καὶ ἂν νοήσης κάτι ἐπέκεινα τῶν αἰώνων, καὶ τοῦτο εἶναι κατωτέρω τοῦ Πνεύματος»²⁶, οὕτω δὲ ἀπεφάνθη ὅτι αἱ ἄκτιστοι ἐνέργειαι εἶναι φανερώς κατώτεραι τοῦ θείου Πνεύματος, ἔλεγεν ὅτι γνωρίζομεν τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δύναμιν, τὴν πρόνοιαν καὶ τὸ δημιουργικὸν καὶ τὸ προγνωστικόν, ἀλλ' ὄχι αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν, καθ' ὅσον ἀπὸ αὐτῆν τὴν διαφορὰν δὲν παραβλάπτεται οὔτε ἡ ἀπλότης τοῦ Θεοῦ, καὶ προσέθετεν ὅτι «αἱ μὲν ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ εἶναι ποικίλαι, ἡ δὲ οὐσία ἀπλῆ», καὶ ὅτι «αἱ μὲν ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ καταβαίνουν πρὸς ἡμᾶς, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος»²⁷.

9 Ταῦτα θεολογοῦν οὗτοι οὕτω, ἐγὼ δὲ συμφωνῶ μὲ αὐτοὺς κατὰ ταῦτα. Ὁ Ἀκίνδυνος ὁμως μαρτυρεῖ δι' ἐμέ, ἔστω καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλη, τὴν συμφωνίαν πρὸς τοὺς ἀγίους, ὁ ἴδιος δὲ ὑποκρινόμενος ὅτι βάλλει κατ' ἐμοῦ, ἀποστέλλει σαφῶς πάλιν πρὸς ἐκείνους δεινὰς ὑβρεῖς καὶ βλασφημίας, γράφων δι' ἰάμβων καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν

«λέγων ὄχι οὐσίας ἀλλ' ἐνεργείας
τὸ πλήθος τῶν ὑφειμένων αὐτοῦ θεῶν
ἢ θεοτήτων — διότι δὲν εἶναι μικροτέρα ἢ πλάνη —
χάριν καὶ φῶς καὶ γένη χαρισμάτων.

27. Ἐπιστολὴ 234 πρὸς Ἀμφιλόχιον 1, Deferrari 3, 372. PG 32, 869AB.

γνώσιν Θεοῦ, μόρφωσιν, ἰσχῦν, ὡς ἔφην,
ἤττον νομίζει δυσσεβεῖν ὁ γεννάδας».

Ὡς οὖν καὶ αὐτὸς ὁ κατήγορος ἐνταῦθα μαρτυρεῖ, μίαν
μὲν οὐσίαν ἔχειν λέγομεν ἡμεῖς τὸν τρισυπόστατον Θε-
5 ὄν, πολλὰς δὲ τὰς ἐνεργείας, ὡς καὶ οἱ θεοφόροι μικρὸν
ἄνωτέρω φθάσαντες ἐδίδαξαν ἡμᾶς, καὶ τὴν θεϊαν φύ-
σιν ὑπερκειῖσθαι τῶν τοῦ Θεοῦ ἐνεργειῶν εἰπόντες, αἱ
κατὰ τοὺς αὐτοὺς καὶ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσι, δηλονότι
φανερούμεναι καὶ παρ' ἡμῶν μετεχόμεναι, διὸ καὶ μετο-
10 χαί καὶ δωρεαὶ θεοπρεπεῖς καλοῦνται παρὰ τοῦ θεοφάν-
τορος Διονυσίου. Καὶ κατ' αὐτὰς ἀρχὴ ἐστὶ τῶν πάντων
ὁ Θεός, ὑπὲρ σχέσιν ὧν παντοίαν καὶ μέθεξιν κατὰ τὴν
φύσιν, καθ' ἣν καὶ ὑπεράρχιός ἐστι, μᾶλλον δὲ καὶ ὑ-
πὲρ θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν, ὡς ὁ αὐτὸς πάλιν μέγας
15 Διονῦσιός φησι. Καὶ τὴν θεουργὸν χάριν, αὐτὴν τὴν
λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, καθ' ἣν καὶ ὁ Κύριος
τοὺς μαθητὰς ἀπορρήτως περιήστραπεν ἐπ' ὄρους, οὐκ
οὐσίαν, ἐδιδάχθημεν φρονεῖν, ἀλλ' ἔλλαμπιν ὑπερφυᾶ
καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν φωτιστικὴν ἀπορρήτως καὶ
20 θεοποιὸν μόνοις τοῖς ἀξίοις μεθεκτὴν· κατ' αὐτὴν γὰρ
καὶ οἱ δίκαιοι λάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος, οὐκ ἰδόντες μό-
νον, ἀλλὰ καὶ παθόντες λαμπρότητα Θεοῦ, κατὰ τὸν θεο-
λόγον Γρηγόριον. Ἀλλὰ καὶ τὴν θεϊαν πρόγνωσιν καὶ
τὴν θελητικὴν τε καὶ προνοητικὴν δύναμιν καὶ τὰ τοι-
25 αῦτα οὐκ οὐσίας, ἀλλὰ δυνάμεις καὶ ἐνεργείας ἴσμεν
οὔσας τοῦ Θεοῦ καὶ οὕτω Θεὸν ἓνα σέβομεν ἐν μιᾷ οὐ-
σίᾳ καὶ θεότητι τρισυποστάτῳ καὶ παντοδυνάμῳ.

10 Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος διὰ ταῦτα πολυθέους καὶ πεπλα-
νημένους καὶ δυσσεβεῖς τοὺς τε θεοφόρους πατέρας καὶ
30 ἡμᾶς μετ' ἐκείνων ἀποφαίνεται, ποικίλαις συκοφαντί-
αις τὰς ὕβρεις ἀναμιξ προφέρων. Ὅτι δὲ αὐτὸς ἐστὶν
ὡς ἀληθῶς ὁ πολλοὺς θεοὺς πρεσβεύων ὑπερκειμένους
τε καὶ ὑφειμένους ὄντως, καὶ πολλὰς τοιαύτας θεότητος

28. Ἀκινδύνου, Ἰσμβοι, PG 150, 856A.

29. Περὶ θεῶν ὀνομάτων 2. 10. 11. PG 3 649A BC.

γνώσιν Θεοῦ, μὀρφωσιν, ισχύν, ὅπως εἶπα, νομίζει ὅτι δυσσεβεῖ ὀλιγώτερον ὁ γενναῖος»²⁸.

Ὅπως λοιπὸν μαρτυρεῖ ἐδῶ καὶ ὁ ἴδιος κατήγορος, ἡμεῖς λέγομεν ὅτι μίαν οὐσίαν ἔχει ὁ τρισυπόστατος Θεὸς πολλές δὲ ἐνεργείας, καθὼς καὶ οἱ θεοφόροι ἐδίδαξαν ἡμᾶς μόλις ὀλίγον ἀνωτέρω, εἰπόντες ὅτι καὶ ἡ θεία φύσις ὑπέρκειται τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ, αἱ ὁποῖαι κατὰ τοὺς ἰδίους καταβαίνουν πρὸς ἡμᾶς, δηλαδὴ φανερούμεναι καὶ μετεχόμεναι παρ' ἡμῶν, διὸ καὶ ἀπὸ τὸν θεοφάντορα Διονύσιον καλοῦνται θεοπρεπεῖς μετοχαὶ καὶ δωρεαί. Κατ' αὐτὰς δὲ ὁ Θεὸς εἶναι ἀρχὴ τῶν πάντων, ὧν ὑπεράνω οἰασθήποτε σχέσεως καὶ μεθέξεως κατὰ τὴν φύσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶναι ὑπεράρχιος, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν, ὅπως λέγει ὁ αὐτὸς πάλιν μέγας Διονύσιος²⁹. Καὶ τὴν θεουργὸν χάριν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Κύριος περιήστραψεν ἀπορρήτως τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ ὄρος, ἐδιδάχθημεν νὰ θεωρῶμεν ὄχι οὐσίαν ἀλλὰ ὑπερφυᾶ ἔλλαμψιν καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν φωτιστικὴν καὶ θεοποιόν, ἀπορρήτως μεθεκτὴν ἀπὸ μόνους τοὺς ἀξίους· διότι κατ' αὐτὴν θὰ λάμψουν καὶ οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος³⁰, μὴ ἰδόντες μόνον ἀλλὰ καὶ δοκιμάσαντες θεότητα Θεοῦ κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον³¹. Ἀλλὰ καὶ ἡ θεία πρόγνωσις καὶ ἡ θελητικὴ καὶ προνοητικὴ δύναμις καὶ τὰ τοιαῦτα γνωρίζομεν ὅτι δὲν εἶναι οὐσίαι, ἀλλὰ δυνάμεις καὶ ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ, καὶ οὕτω σέβομεν ἓνα Θεὸν εἰς μίαν οὐσίαν καὶ θεότητα τρισυπόστατον καὶ παντοδύναμον.

10

Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος ἀποφαίνεται διὰ ταῦτα πολυθεούς καὶ πεπλανημένους καὶ δυσσεβεῖς τόσον τοὺς θεοφόρους πατέρας ὅσον καὶ ἡμᾶς μαζὶ μὲ ἐκείνους, προφέρων τὰς ὕβρεις ἀναμίκτους μὲ ποικίλας συκοφαντίας. Ὅτι δὲ εἰς τὴν πραγματικότητα αὐτὸς εἶναι ὁ πρεσβεῦων πολλοὺς θεοὺς πράγματι ὑπερκειμένους καὶ ὑφειμένους, καὶ πολλές τοιαύτας θεότητας ὡς ἀκτίστους καὶ κτιστάς, διασχίσας ἀθέσμως τὴν μίαν θεότητα εἰς ταύτας, καὶ μὲ

30. Ματθ. 13, 43. Δαν. 11, 15. 12, 13.

31. Λόγος 28 (Θεολογικός 2). 3 J. Barbel σ. 66. PG 38 29A

ὡς ἀκτίστους καὶ κτιστάς, τὴν μίαν ἀθέσμως εἰς ταύ-
 τας διασχίσας, κἀντεῦθεν πολυθέος τε ἅμα καὶ ἄθεος
 ἔφ' ἡμῶν ἀναφανείς· ὅτι τοίνυν αὐτός ἐστιν ὡς ἀληθῶς
 τοιοῦτος, ἅπερ αὐτὸς ἐν τοῖς αὐτοῖς ἰάμβοις περὶ τῶν
 5 τοῦ Θεοῦ ἐνεργειῶν γράφει παρίστησι σαφῶς. Φη-
 σὶ γάρ·

«καίτοι καταρρεῖν φασὶ τὰς ὑφειμένας
 ἀνδρῶν θεαυγῶν οἱ θεηγόροι λόγοι,
 ὡς καὶ μεθεκτὰς οὐ τὸν αὐτὸν γε τρόπον,
 10 ὄνπερ μεθεκτὴν φασὶ τὴν πρώτην φύσιν,
 τὴν οὐ μεθεκτὴν τοὺς ὑφειμένους τρόπους,
 ἀλλ' οὖν γενητὰς φασὶ τὰς δώρων δόσεις,
 ἀλλ' οὐχὶ θειότητος ἀκτίστους. Πόθεν;
 Οὐ γὰρ κινητὸν μὴ γενητὴ θειότης
 15 ποῦ γὰρ κινηθῆ; ποῦ γὰρ οὐκ ἔστι; Φράσον».

Ἴδου φανερῶς ἐνταῦθα οὗτος ὑφειμένας εἶναι λέγει κα-
 τὰ τοὺς θεηγόρους τὰς εἰς ἡμᾶς καταβαινούσας ἄνωθεν
 ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ὥστε φανερόν ἐντεῦθεν, ὅτι πρὸς
 ἀπάτην τῶν ἀκούοντων, περὶ τοῦ ὑφειμένου διατείνεται
 20 πρὸς ἡμᾶς ἔχειν τὴν ἀντίθεσιν. Ἡ δ' ἀληθῆς ἀντίθεσις
 τοῦτό ἐστιν· ὅτι τὰς θείας ἐνεργείας ταύτας, ἡμεῖς μὲν
 ἀκτίστους εἶναι λέγομεν, αὐτὸς δὲ καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Βαρ-
 λαάμ κτιστάς. Ὡσπερ δὲ ὁ Ἄρειος ἐκ τοῦ μείζονα εἶναι
 τὸν Πατέρα κτιστὸν εἶναι τὸν Υἱὸν συνῆγε καὶ κατηγο-
 25 ρεῖ τῶν ἀκτιστον αὐτὸν λεγόντων ὡς δύο δῆθεν θεοὺς
 λεγόντων ἀνίσους πρὸς ἀλλήλους, οὕτω καὶ οὗτος κατὰ
 μίμησιν ἐκείνου κτιστὰς εἶναι συνάγων τὰς ἐνεργείας
 τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ ὑπερκεῖσθαι τούτων ὡς πηγὴν τούτων
 οὐσαν τὴν οὐσίαν ἡμῶν κατηγορεῖ ὡς δύο δῆθεν φρο-
 30 νούντων θεοὺς καὶ θεότητος ἀνίσους, ἅτε λεγόντων ἀ-
 κτίστους τὰς πρὸς ἡμᾶς καταβαινούσας ἄνωθεν θείας ἐν-

αὐτὸν τὸν τρόπον ἀναφανείς εἰς τὸν καιρὸν μας πολύθεος μαζί καὶ ἄθεος· ὅτι λοιπὸν αὐτὸς εἶναι πράγματι τοιοῦτος, παριστάνουν σαφῶς ὅσα γράφει αὐτὸς εἰς τοὺς αὐτοὺς ἰάμβους περὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ. Λέγει δηλαδῆ.

«Καίτοι οἱ θεηγόροι λόγοι τῶν θεαυγῶν ἀνδρῶν λέγουν ὅτι αἱ ὑφειμέναι κατέρχονται, ὥστε νὰ γίνωνται μεθεκταὶ ὄχι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καθ' ὃν λέγουν μεθεκτὴν τὴν πρώτην φύσιν, ἢ ὁποία δὲν εἶναι μεθεκτὴ κατὰ ὑφειμένους τρόπους, ἀλλὰ πάντως θεωροῦν μεθεκτὰς τὰς δόσεις τῶν δώρων ἀλλ' ὄχι θεότητος ἀκτίστους. Ἄπο ποῦ; Φυσικὰ δὲν εἶναι κινητὸν ἢ μὴ γενητὴ θεότης· διότι ποῦ θὰ κινηθῆ; Ποῦ δὲν εὐρίσκεται; Εἰπέ»²².

Ἴδου ἐδῶ λέγει οὗτος φανερῶς ὅτι κατὰ τοὺς θεηγόρους αἱ εἰς ἡμᾶς καταβαίνουσαι ἀπὸ ἄνω ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ εἶναι ὑφειμέναι, ὥστε ἀπὸ ἐδῶ καθίσταται φανερόν ὅτι διατείνεται ὅτι ἔχει ἀντίθεσιν πρὸς ἡμᾶς περὶ τοῦ ὑφειμένου πρὸς ἐξαπάτησιν τῶν ἀκουόντων. Ἡ δὲ ἀληθὴς ἀντίθεσις εἶναι τοῦτο· ὅτι τὰς θείας αὐτὰς ἐνεργείας, ἡμεῖς μὲν λέγομεν ἀκτίστους, αὐτὸς δὲ καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸν ὁ Βαρλαάμ λέγουν κτιστάς. Ὅπως δὲ ὁ Ἄρειος ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι μείζων συνῆγεν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι κτιστὸς καὶ κατηγορεῖ τοὺς θεωροῦντας αὐτὸν ἄκτιστον ὡς λέγοντας δῆθεν δύο θεοὺς ἀνίσους πρὸς ἀλλήλους, οὕτω καὶ οὗτος συνάγων κατὰ μίμησιν ἐκείνου ὅτι αἱ ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ εἶναι κτισταὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὑπέρεται τούτων ἢ οὐσία ὡς πηγὴ τούτων, κατηγορεῖ ἡμᾶς ὡς πρεσβεύοντας δῆθεν δύο ἀνίσους θεοὺς καὶ θεότητος, ἐπειδὴ λέγομεν ἀκτίστους τὰς πρὸς ἡμᾶς ἀπὸ

εργείας, καίτοι τὰ κτίσματα ἡμεῖς ἔσμεν, πάντα λέγω
τὰ ἔξ οὐκ ὄντων Θεοῦ θεία θελήσει καὶ σοφία καὶ δη-
μιουργικῇ δυνάμει παραχθέντα.

11 Κατὰ γοῦν τὸν Ἀκίνδυνον, εἶπερ αἱ τοιαῦται ἐνἔρ-
5 γειαι τὰ κτίσματα, ἡμᾶς ἔδει λέγειν καταβαίνειν ἄνω-
θεν. Ὅρατε τῆς ἀνοίας ἅμα καὶ δυσσεβείας τὴν ὑπερ-
βολήν; «Ὁ γὰρ ἄνωθεν ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐστίν»,
'Ιωάννης ὁ προφήτης καὶ πρόδρομος καὶ τοῦ Κυρίου
βαπτιστῆς φησιν. Ἀλλὰ γὰρ ἐνταῦθα τῶν αὐτοῦ ἰάμ-
10 βων ὁ Ἀκίνδυνος καὶ πᾶσαν σχεδὸν τὴν οἰκειαν αὐτοῦ
δόξαν, μᾶλλον δὲ κακοδοξίαν, φανερωτέραν ἐκτίθεται.
Δύο γὰρ εἶναι φησὶ τὰ μεθεκτά, τουτέστιν τὰ ὑπὸ πάν-
των μετεχόμενα. Τὰ δὲ ὑπὸ πάντων μετεχόμενα καὶ ἀρ-
χαί εἰσι τῶν πάντων. Ἐπεὶ δὲ μόνος ὁ Θεός ἐστι κατὰ
15 τοὺς θεοφόρους θεολόγους ὁ ὑπὸ πάντων μετεχόμενος,
καὶ αὐτός ἐστιν ἡ πάντων ἀρχὴ κατὰ τὸν ἀπόστολον, δύο
λέγων ὁ Ἀκίνδυνος τὰ ὑπὸ πάντων μετεχόμενα, δύο φη-
σὶν εἶναι τὰς τῶν ὄντων ἀρχάς, ταῦτο δ' εἰπεῖν, δύο
θεοὺς καὶ θεότητας, τοσοῦτον ἐκφύλους καὶ ἀπεσχοι-
20 σμένους ἀλλήλων, ὡς καὶ κατ' οὐσίαν εἶναι διηρημένους
παντάπασι.

12 Καὶ τὴν μὲν ὑπερκειμένην, οὐ κατὰ τὴν τάξιν καὶ
τὸ αἷτιον καὶ ἀπλῶς ὅσα τῶν κατ' αὐτὰ διαιρουμένων ἀ-
διαίρετον ποιεῖται τὴν διαίρεσιν, ἀλλὰ πάντῃ τε καὶ πάν-
25 τως ὡς ἄκτιστον ὑπάρχουσαν οὐσίαν καὶ τοῦτο δὴ μόνον
οὐσαν οὐσίαν γυμνὴν πάσης φυσικῆς δυνάμεως καὶ ἐν-
εργείας, ὡς αὐτὸς καὶ φανερῶς ἐν τοῖς μέτροις τούτοις
ἀμέτρως βλασφημῶν φησὶ

30 δέον γὰρ εἰς ἐν τὰγαθὸν μόνον βλέπειν
οὔτ' ἐνδον οὔτ' ἔξωθεν ἐξηρημένον
οὐκ οὐσιωδῶν οὐκ ἀνουσιῶν ὄχλον
οὔδ' ὄντινωνοῦν ὡς ἅπαν εἰπεῖν ἔπος».

ἄνω καταβαινούσας θείας ἐνεργείας, μολονότι τᾶ κτίσματα εἴμεθα ἡμεῖς, ἐννοῶ ὅλα τὰ ἐξ οὐκ ὄντων παραχθέντα διὰ τῆς θείας θελήσεως καὶ σοφίας καὶ δημιουργικῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ.

- 11 Κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον λοιπόν, ἂν αἱ τοιαῦται ἐνέργειαι εἶναι τὰ κτίσματα, ἡμεῖς ἔπρεπε νὰ καταβαίνωμεν ἄνωθεν. Βλέπετε τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀνοησίας καὶ δυσσεβείας συγχρόνως; «Διότι ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος εἶναι ὑπεράνω ὄλων», λέγει ὁ Ἰωάννης ὁ προφήτης καὶ πρόδρομος καὶ βαπτιστῆς τοῦ Κυρίου³⁴. Ἀλλὰ βεβαίως εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῶν ἰάμβων αὐτοῦ ὁ Ἀκίνδυνος ἐκθέτει καὶ πᾶσαν τὴν δόξαν του, μᾶλλον δὲ κακοδοξίαν του, φανερώτερον. Διότι λέγει ὅτι δύο εἶναι τὰ μεθεκτά, δηλαδὴ τὰ ὑπὸ ὄλων μετεχόμενα. Τὰ δὲ μετεχόμενα ὑπὸ ὄλων εἶναι καὶ ἀρχαὶ τῶν ὄλων. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τοὺς θεοφόρους θεολόγους μόνον ὁ Θεὸς εἶναι ὁ μετεχόμενος ὑπὸ πάντων καὶ αὐτὸς εἶναι ἡ ἀρχὴ τῶν πάντων κατὰ τὸν ἀπόστολον³⁴, λέγων ὁ Ἀκίνδυνος δύο τὰ ὑπὸ πάντων μετεχόμενα λέγει ὅτι δύο εἶναι αἱ ἀρχαὶ τῶν ὄντων, μὲ ἄλλους λόγους δύο θεοὶ καὶ θεότητες, τόσον ἔκφυλοι καὶ ἀπομακρυσμένοι ἀλλήλων, ὥστε νὰ εἶναι καὶ καθ' ὀλοκληρίαν διηρημένοι κατ' αὐσίαν.

- 12 Καὶ τὴν μὲν μίαν λέγει ὑπερκειμένην, ὄχι κατὰ τὴν τάξιν καὶ τὸ αἴτιον καὶ γενικῶς καθ' ὅσα καθιστοῦν ἄδιαίρετον τὴν διαίρεσιν τῶν κατ' αὐτὰ διαιρουμένων, ἀλλ' ὡς ὑπάρχουσιν καθ' ὅλα καὶ ἐντελῶς ἄκτιστον οὐσίαν καὶ ὡς οὔσαν μόνον οὐσίαν γυμνὴν πάσης φυσικῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, ὅπως αὐτὸς λέγει ἀμέτρως εἰς τὰ μέτρα ταῦτα βλασφημῶν φανερώς:

«διότι πρέπει νὰ ἀποβλέπωμεν εἰς ἓν μόνον, τὸ ἀγαθὸν μὴ ἐξηρητημένον οὔτε ἀπὸ μέσα οὔτε ἀπὸ ἔξω, οὔτε ἀπὸ οὐσιωδῶν οὔτε ἀπὸ ἀνουσίων ὄχλον, ὁποῖωνδῆποτε μὲ ἓνα λόγον».

34. Ἐφεσ. 1, 11. Κολ. 1, 18. 20, 10. Ἐβρ. 3, 14.

Τὴν μὲν οὖν οὕτω φησὶν ὑπερκειμένην καὶ πρώτην φύσιν, τὴν δὲ ταύτης ὑφειμένην καὶ κεχωρισμένην πάντη τε καὶ πάντως, ἅτε καὶ κτιστὴν ὑπάρχουσαν, ὡς κἀνταῦθά τε καὶ ἄνωτέρω λέγει, γράφων φανερώς.

5 «καὶ κτίσμα πᾶν ὄν τῆς ὑφειμένης ἔδρας».

Καὶ τὴν μὲν μίαν εἶναι καὶ ἀμέριστον παντάπασιν ὡς μὴ φυσικὰς δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας ἔχουσαν, καθ' ἃς ἂν ἀμερίστως μερισθείη, ταῦτό δ' εἰπεῖν, ἀδύναμόν τε καὶ ἀνενέργητον καὶ ὡς ἀληθῶς μὴ οὔσαν μηδαμῶς.

10 Πῶς γὰρ ἂν δύναιτο ἢ ἐνεργήσειεν ἢ ὄλως εἶη, μηδεμίαν φυσικὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν ἔχουσα; Καὶ τὴν μὲν ὑπὸ πάντων ἐπίσης μετεχομένην, ὡς κἀνταῦθ' ὑποφαίνει καὶ μικρὸν ἄνωτέρω γράφει φανερώς, λέγων τὸ θεῖον ἐν πᾶσι κατοικεῖν ἐξ ἴσου, μηδὲ γοῦν Παύλου δυσω-

15 πηθείς, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ὃς φησι, πρὸς μόνους τοὺς ἡγιασμένους, «τίς μερὶς πιστῶ μετὰ ἀπίστου; Ὑμεῖς γὰρ ναὸς Θεοῦ ἐστε, καθὼς εἶπεν ὁ Θεὸς ὅτι ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεός». Καὶ πάλιν, «οἶκος Θεοῦ ἡμεῖς ἐσμεν, ἐὰν περ

20 τὴν παρρησίαν καὶ τὸ καύχημα τῆς ἐλπίδος μέχρι τέλους βεβαίαν κατάσχωμεν». Πανταχοῦ γὰρ ὁ Θεὸς πάρεστιν, ἐνοικεῖ δὲ ἐν μόνοις τοῖς ἁγίοις· τὸ γὰρ ἐνοικεῖν, χρῆσθαι αὐτοῖς ἐστίν, ἐνδιαιτώμενον αὐτοῖς καὶ δι' αὐτῶν ὡς ὄργάνων τῆς οἰκείας ἐνεργείας ἐνεργοῦντά τε

25 καὶ γνωριζόμενον. Ἄλλὰ γὰρ τῶν ἁγίων ταῦθ' οὕτω διδασκόντων ὁ Ἀκίνδυνος πᾶσι φησὶν ἐγκατοικεῖν τὸν Θεόν, κἀν τοῖς ἀψύχοις κἀν τοῖς ἀλόγοις κἀν τοῖς δυσσεβέσι κἀν τοῖς δαίμοσιν αὐτοῖς καὶ πᾶσιν ἐξ ἴσου, πάντας ναοὺς Θεοῦ ποιῶν καὶ μέλη τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν

30 Πνεῦμα μετὰ τοῦ Κυρίου. Βαβαὶ τῆς ἀσεβείας!

Τὴν μὲν οὖν οὕτω φησὶν ἐπίσης ὑπὸ πάντων εἶναι μετεχομένην, ὡς παντάπασιν ἀμέριστον· τὴν δὲ πολλὰς

35. Β' Κορ. 6, 15· 16.

36. Ἑβρ. 3, 6.

Τὴν μὲν μίαν λοιπὸν οὕτω λέγει ὑπερκειμένην καὶ πρώτην φύσιν· τὴν δὲ ὑφειμένην ταύτης λέγει καὶ κεχωρισμένην καθ' ὅλα καὶ ἐντελῶς, ὡς ὑπάρχουσαν κτιστήν, ὅπως καὶ ἐδῶ καὶ ἀνωτέρω λέγει, γράφων φανερῶς.

«καὶ πᾶν ὄν κτίσμα τῆς ὑφειμένης ἕδρας».

Καὶ διὰ μὲν τὴν μίαν λέγει ὅτι εἶναι καὶ ἐντελῶς ἀμέριστος ὡς μὴ ἔχουσα φυσικὰς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας κατὰ τὰς ὁποίας θὰ ἠδύνατο νὰ μερισθῆ ἀμερίστως, ὅπερ σημαίνει τὸ ἴδιον μὲ τὸ ὅτι εἶναι ἀδύναμος καὶ ἀνενέργητος καὶ πράγματι μὴ οὔσα καθ' ὀλοκληρίαν. Διότι πῶς εἶναι δυνατόν ἢ νὰ ἐνεργήσῃ ἢ νὰ ὑπάρχῃ κατ' αὐτὴν χωρὶς νὰ ἔχῃ καμμίαν φυσικὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν; Καὶ διὰ μὲν τὴν μίαν λέγει ὅτι μετέχεται ὑπὸ πάντων ἐξ ἴσου, ὅπως καὶ ἐδῶ ὑποφαίνει καὶ ὀλίγον ἀνωτέρω γράφει φανερῶς, λέγων ὅτι τὸ θεῖον κατοικεῖ ἐξ ἴσου εἰς ὅλους, χωρὶς νὰ σεβασθῆ οὔτε τὸν Παῦλον, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ὁ ὁποῖος λέγει πρὸς μόνους τοὺς ἡγιασμένους, «ποία κοινότης ὑπάρχει μεταξὺ πιστοῦ καὶ ἀπίστου; Διότι σεῖς εἴσθε ναὸς τοῦ Θεοῦ, καθὼς εἶπεν ὁ Θεός, ὅτι θὰ ἐνοικήσω εἰς αὐτοὺς καὶ θὰ ἐμπεριπατήσω καὶ θὰ εἶμαι Θεὸς αὐτῶν»²⁵. Καὶ πάλιν, «οἶκος Θεοῦ εἴμεθα ἡμεῖς, ἐὰν κρατήσωμεν μέχρι τέλους θεβαίαν τὴν παρρησίαν καὶ τὸ καύχημα τῆς ἐλπίδος»²⁶. Πράγματι ὁ Θεὸς εὐρίσκεται πανταχοῦ, ἀλλ' ἐνοικεῖ εἰς τοὺς ἁγίους μόνον· διότι τὸ ἐνοικεῖν σημαίνει νὰ χρησιμοποιῆ αὐτούς, διάγων μέσα εἰς αὐτοὺς καὶ ἐνεργῶν καὶ γνωριζόμενος δι' αὐτῶν ὡς ὀργάνων τῆς ἐνεργείας του. Ἀλλὰ ἐνῶ οἱ ἅγιοι οὕτω διδάσκουν ταῦτα, ὁ Ἀκίνδυνος λέγει ὅτι ὁ Θεὸς κατοικεῖ μέσα εἰς ὅλα, εἰς τὰ ἄψυχα καὶ εἰς τὰ ἄλογα, εἰς τοὺς δυσσεβεῖς καὶ εἰς τοὺς δαίμονας τοὺς ἰδίους, καὶ εἰς ὅλους ἐξ ἴσου, καθιστῶν πάντας ναοὺς Θεοῦ καὶ μέλη τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν πνεῦμα μετὰ τοῦ Κυρίου. Ὅποια ἀσέβεια!

Διὸ μὲν τὴν μίαν λοιπὸν λέγει ὅτι οὕτω μετέχεται ὑπὸ πάντων ἐξ ἴσου, ὥστε νὰ εἶναι καθ' ὀλοκληρίαν ἀμέριστος·

εἶναι καὶ μεμερισμένας καὶ ἀλλήλων ὑπερκειμένας τε καὶ ὑφειμένας, μᾶλλον δὲ καὶ ἀνίσους πρὸς ἀλλήλας, ὡς αὐτὸς καὶ τοῦτ' ἀνωτέρω φανερώς ὑπέδειξε, γράφων,

5 «Οὐ γὰρ τὰ βᾶθρα τῆς θεώσεως ἴσα»,
 κτιστὰς δὲ ἀπάσας ὡς ἐνταῦθα δείκνυσι θεότητας, καὶ ὡς κτιστὰς πάλιν πάσας ὑφειμένας τῆς μιᾶς ἐκείνης καὶ ὑπερκειμένης ὡς ἀκτίστου, ὡς ἐντεῦθεν μὴ δύο μόνον ἀρχὰς εἶναι τῶν ὄντων κατ' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ πολ-
 10 λὰς καὶ διαφόρους, καὶ τὴν μὲν οὐ καταρρεῖν ἤγουν καταβαίνειν ἐφ' ἡμᾶς οὐδ' ὀπωσοῦν οὐδὲ κινεῖσθαι, τὰς δὲ καταρρεῖν ἐφ' ἡμᾶς τούτέστι καταβαίνειν ἄνωθεν, οὐκ οἶδ' εἶτ' ἐν ἄστροις κατοικούσας εἶτε ἐν τοῖς ἐπέ-
 κεινα τοῦτων, ταῦτας δ' εἶναι φησὶ γενητὰς θεότητας,
 15 τὰς καὶ μεθεκτὰς πᾶσι τοῖς οὖσιν οὔσας καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀγαθοῖς καὶ πονηροῖς ἀγγέλοις. Εἴ τις ἐντύχοι τοῖς Περὶ Ἐνεργειῶν αὐτοῦ λόγοις, οὓς εἰς τὸ διαστρέψαι τὰ περὶ θείων ἐνεργειῶν τοῦ θείου Μαξίμου κεφάλαια ἐξενήνο-
 χεν, εἴσεται σαφῶς τίνες αὐταὶ καὶ γὰρ ἐκεῖ σαφῶς οὐ-
 20 τος τὰ περὶ τὸν Θεόν, ὡς ὁ πολὺς τὰ θεῖα Μᾶξιμός φη-
 σιν, οὐσιωδῶς θεωρούμενα, τὴν ἀγαθότητα, τὴν ἀγιό-
 τητα, τὴν ἀπλότητα, τὴν ζωὴν, τὴν ἀθανασίαν, τὴν ἀτρεψίαν, τὴν ἐπειρίαν καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις, οὐ
 φυσικὰς δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας εἶναι τοῦ Θεοῦ φη-
 25 σιν ὁ Ἀκίνδυνος, ἀλλ' οὐσίας καὶ ὑποστάσεις περὶ τὸν Θεὸν πρὸ τῶν ἀγγέλων ἐν αἰῶνι κτισθείσας, καὶ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων καὶ πάσης τῆς κτίσεως μετεχομένας, εἰς τοσαύτας οὐσίας καὶ οὕτως ἀλλήλων ἀπηλλοτριωμένας καὶ ὡς ἀληθῶς ὑπερκειμένας τε καὶ ὑφειμένας διαρρη-
 30 ξας ὁ τάλας τὴν μίαν θεότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, εἶτα συνηγορεῖν ὑποκρίνεται τῷ ἐνιαίῳ τῆς θεότητος καὶ τῇ μοναρχίᾳ συνίστασθαι

διὰ τὴν ἄλλην δὲ λέγει ὅτι εἶναι πολλαὶ καὶ μερισμέναι, ἀλλήλων ὑπερκείμεναι καὶ ὑφειμέναι, μᾶλλον δὲ καὶ ἄνισοι πρὸς ἀλλήλας, ὅπως ὑπέδειξε καὶ τοῦτο ὁ ἴδιος φανερώως γράφων ἄνωτέρω,

«διότι τὰ βάθρα τῆς θεώσεως δὲν εἶναι ἴσα»³⁷, ἀλλὰ εἶναι ὅλαι κτισταὶ θεότητες, ὅπως δεικνύει ἐδῶ, καὶ ὡς κτισταὶ πάλιν ὅλαι ὑφειμέναι τῆς μιᾶς ἐκείνης καὶ ὑπερκειμένης ὡς ἀκτίστου, ὥστε μὲ αὐτὸ ὄχι μόνον νὰ εἶναι δύο ἀρχαὶ τῶν ὄντων κατ' αὐτόν, ἀλλὰ πολλαὶ καὶ διάφοροι, καὶ ἡ μὲν μία νὰ μὴ καταρρέη, δηλαδὴ νὰ μὴ καταβαίνει καθόλου πρὸς ἡμᾶς οὔτε νὰ κινῆται, αἱ ἄλλαι δὲ νὰ καταρρέουν πρὸς ἡμᾶς ἥτοι νὰ κατέρχωνται ἀπὸ ἄνω ὅπου κατοικοῦν, δὲν γνωρίζω ἂν εἰς ἄστρα ἢ εἰς τὰ ἐπέκεινα τούτων. Λέγει δὲ ὅτι οὔτοι εἶναι γενηταὶ θεότητες, αἱ ὁποῖαι εἶναι καὶ μεθεκταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα καὶ ἀπὸ αὐτοῦς τοὺς ἀγαθοὺς καὶ τοὺς πονηροὺς ἀγγέλους. Ἐὰν ἀναγνώση κανεὶς τοὺς Περὶ ἐνεργειῶν λόγους τοῦ τοῦ ὁποῖου ἐξέδωσε διὰ νὰ διαστρέψη τὰ κεφάλαια τοῦ θεοῦ Μαξίμου περὶ θείων ἐνεργειῶν, θὰ γνωρίση σαφῶς ποῖαι εἶναι αὗται. Διότι ἐκεῖ οὗτος, ὁ Ἀκίνδυνος, λέγει σαφῶς, ὅτι τὰ περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς θεωρούμενα, ὅπως λέγει ὁ πολὺς εἰς τὰ θεῖα Μάξιμος³⁸, ἡ ἀγαθότης, ἡ ἀγιότης, ἡ ἀπλότης, ἡ ἀτρεψία, ἡ ἀπειρία καὶ τὰ παραπλήσια μὲ αὐτά, δὲν εἶναι φυσικαὶ δυνάμεις καὶ ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐσίαι καὶ ὑποστάσεις περὶ τὸν Θεόν, κτισθεῖσαι πρὸ τῶν ἀγγέλων εἰς αἰῶνα καὶ μετεχόμεναι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων καὶ ὅλης τῆς φύσεως. Διασπῶν οὕτως ὁ ταλαίπωρος τὴν μίαν θεότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τόσας οὐσίας καὶ τόσον ἀπηλλοτριωμένας ἀλλήλων, ὄντως δὲ ὑπερκειμένας καὶ ὑφειμένας, ἔπειτα ὑποκρίνεται ὅτι συνηγορεῖ πρὸς τὸ ἐνιαῖον τῆς θεότητος καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι συντάσσεται μὲ τὴν μοναρ-

38. Κεφάλαια θεολογικὰ 1, 48, PG 90, 1100D.

φησιν· ὅς οὐ μόνον πολλάς καὶ διαφόρους εἶναι τῶν ὄντων οὕτω φησὶν ἀρχάς, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν οὐκ ἀναρχον εἶναι κατασκευάζει, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ὄντων ἀρχήν, ταῦτο δ' εἰπεῖν μηδαμῶς εἶναι μηδαμῆ· ὡς γὰρ αὐτὸς ἔφη διὰ
5 στίχων τῶν ἐνταῦθα προτεθειμένων ἀνωτέρω, «φύσις μόνον ὁ Θεός ἐστι, μηδὲν περὶ αὐτὴν ἔχων φυσικῶς θεωρούμενον».

14 Εἰ τοίνυν κατὰ τὸν τῆς θεολογίας ἐπώνυμον, «οὐ φύσις τῷ Υἱῷ τὸ εἶναι ἀρχήν, ὡσπερ οὐδὲ τῷ Πατρὶ
10 τὸ εἶναι ἀναρχον, περὶ γὰρ τὴν φύσιν, οὐ ταῦτα φύσις», εἰ φύσις μόνον ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον, τὸ εἶναι ἀναρχος οὐκ ἔχει, ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἀρχὴ τῶν ὄντων εἶναι κατ' αὐτὸν· φυσικῶς γὰρ ταῦτα περὶ τὴν θείαν φύσιν, ἀλλ' οὐ ταῦτα φύσις. Οὗτος τοίνυν οὕτω
15 τὸν μὲν Θεὸν οὐδαμῶς εἶναι κατασκευάσας καὶ τὸ ἀναρχον ἀνασκευάσας τούτου καὶ τὸ ἀρχὴν τῶν ὄντων εἶναι, ἀρχὰς δὲ τῶν κτισμάτων ἀποφηνάμενος εἶναι τὰ κτίσματα, παρ' ἑαυτῶν ὡς ἔοικε τὸ εἶναι λαβόντα καὶ αὐτόματα διατελοῦντα καὶ μόνα ἐν τοῖς οὐσίαις ὄντα, ὡς
20 μηδαμῆ μηδενὸς ὄντος ὑπὲρ ταῦτα, πλὴν τῆς κατ' αὐτὸν ἀμοίρου πάσης ἐνεργείας φύσεως, ταῦτα δοξᾶσας καὶ κηρύξας καὶ συγγραψάμενος οὕτω πονηρῶς καὶ ἀθέως, εἶθ' ἡμῶν τῶν ἀρρηκτον ὡς ἀληθῶς τηρούντων τὴν μίαν θεότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁ-
25 γίου Πνεύματος ὡς ἐν πᾶσιν ἄκτιστον φρονούντων καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ κατὰ τὰς ὑποστάσεις, τρισυπόστατον γάρ, καὶ κατὰ πάσας τὰς δυνάμεις, παντοδύναμον γάρ, ἅτε λεγόντων ἀρχὴν εἶναι τὸν Θεὸν ἀπάντων, οὐ κατὰ τὴν φύσιν, οὐ γὰρ φύσις αὐτῷ ἢ ἀρχή, ἀλλὰ κατὰ
30 τὰς περὶ αὐτὴν ἐμφύτους αὐτοῦ δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας, διθεῖαν κατηγορεῖ καὶ ὡς πολυθέων καταψηφίζεται.

χίαν. Οὕτω δὲ αὐτὸς ὄχι μόνον ἰσχυρίζεται ὅτι ὑπάρχουν
πολλαὶ καὶ διάφοροι ἀρχαὶ τῶν ὄντων, ἀλλὰ καὶ κατα-
σκευάζει ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἀναρχος οὔτε ἀρχὴ τῶν
ὄντων, μὲ ἄλλους λόγους ὅτι δὲν εἶναι καθόλου πουθενά·
διότι, ὅπως εἶπεν αὐτὸς διὰ στίχων προτασσομένων ἐδῶ,
«φύσις μόνον εἶναι ὁ Θεός, μὴ ἔχων τίποτε θεωρούμενον
φυσικῶς περὶ αὐτήν»³⁹.

14

Ἐὰν λοιπὸν κατὰ τὸν ἐπώνυμον τῆς θεολογίας, «δὲν
εἶναι φύσις τοῦ Υἱοῦ τὸ νὰ εἶναι ἀρχή, ὅπως οὔτε εἰς
τὸν Πατέρα τὸ νὰ εἶναι ἀναρχος, διότι ταῦτα εἶναι περὶ
τὴν φύσιν, ὄχι φύσις»⁴⁰, κατὰ δὲ τὸν Ἀκίνδυνον φύσις
μόνον εἶναι ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, οὗτος δὲν ἔχει τὸ νὰ
εἶναι ἀναρχος ἀλλ' οὔτε τὸ νὰ εἶναι ἀρχὴ τῶν ὄντων
κατ' αὐτόν· διότι φυσικῶς ταῦτα εἶναι περὶ τὴν θείαν φύ-
σιν, ἀλλ' ὄχι αὐτὰ τὰ ἴδια φύσις. Οὕτω λοιπὸν κατασκευά-
ζει ὥστε ὁ μὲν Θεὸς νὰ μὴ εἶναι καθόλου καὶ ἀνασκευά-
ζει τὸ ἀναρχον τούτου καὶ τὸ νὰ εἶναι ἀρχὴ τῶν ὄντων,
ἀποφαίνεται δὲ ὅτι ἀρχαὶ τῶν κτισμάτων εἶναι τὰ κτίσμα-
τα, λαβόντα ὡς φαίνεται παρ' ἑαυτῶν τὸ εἶναι καὶ διατε-
λοῦντα αὐτόματα καὶ μόνα ὑπάρχοντα μεταξύ τῶν ὄντων,
καθ' ὅσον τίποτε δὲν εἶναι πουθενὰ ὑπὲρ αὐτά, πλην τῆς
κατ' αὐτόν στερουμένης πάσης ἐνεργείας φύσεως. Ταῦτα
φρονήσας καὶ κηρύξας καὶ συγγράψας τόσον πονηρῶς καὶ
ἀθέως, ἔπειτα κατηγορεῖ διὰ διθειῖαν καὶ κατακρίνει ὡς
πολυθεούς ἡμᾶς, τοὺς πράγματι τηροῦντας ἀρρηκτον τὴν
μίαν θεότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου
Πνεύματος, διότι θεωροῦμεν αὐτήν ἄκτιστον εἰς ὅλα, καὶ
κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ κατὰ τὰς ὑποστάσεις, ἀφοῦ εἶναι τριου-
πόστατος, καὶ καθ' ὅλας τὰς δυνάμεις, ἀφοῦ εἶναι παντο-
δύναμος, καὶ διότι λέγομεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀρχὴ πάν-
των, ὄχι κατὰ τὴν φύσιν, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι ἀρχὴ ἢ φύσις
αὐτοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὰς περὶ αὐτὴν ἐμφύτους δυνάμεις
καὶ ἐνεργείας.

40. Λόγος 42 Συντακτῆριος, PG 36, 476B.

15 Ἄλλ' ἐπειδὴ τοὺς θεηγόρους οὕτως φησι πατέρας καταβαίνειν ἐφ' ἡμᾶς λέγειν, ἅς αὐτός φησιν ὑφειμένας ὡς κτιστάς θεότητος καὶ μεθεκτάς, τουτέστι μετοχᾶς καὶ δωρεᾶς ὀνομάζεσθαι πολλάς, φέρ' ἴδωμεν πάλιν
 5 ἀναμνησθέντες, τίνας οἱ θεοειδεῖς πατέρες πρὸς ἡμᾶς ἔφησαν καταβαίνειν ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ἅς καὶ ποικίλας καὶ πολλάς μετοχᾶς καὶ δωρεᾶς καλοῦσιν. Ὁ γοῦν μέγας Βασίλειος πρὸς τοὺς Εὐνομιανούς ἰσχυριζομένους εἰδέναί τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ποιούμενος τὸν λόγον,
 10 «αἱ μὲν ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ ποικίλαι», φησίν, «ἡ δὲ οὐσία ἀπλή. Ἡμεῖς δὲ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζειν λέγομεν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τῇ δὲ οὐσίᾳ αὐτοῦ προσεγγίζειν οὐχ ὑπισχνούμεθα· αἱ μὲν γὰρ ἐνέργειαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος». Τοῦ-
 15 το μὲν οὖν ἤδη πρῶτον σαφὲς ἐνταῦθα, ὡς ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ παντάπασιν ἐστὶν ἀπρόσιτος, ταῦτό δ' εἰπεῖν ἀμέθεκτος, ἵπεί μὴδὲ προσεγγίζειν αὐτῇ δυνάμεθα, φησί, καθάπερ καὶ ὁ θεῖος ἔφη Μάξιμος κατ' οὐσίαν ἀμέθεκτον εἶναι πᾶσι τὸν Θεὸν ἀποφηνάμενος. Ὁ δ' Ἀκίν-
 20 δυνος μεθεκτὴν εἶναι φησὶ καὶ ταύτην, εἰ καὶ μὴ κατὰ τὰς κατιούσας ἐνεργείας ἄνωθεν. Ἀλλ᾽, πρὸς ὃ νῦν ἡμῖν ὁ λόγος, ἴδωμεν τίνας εἰσὶν αἱ κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσαι ποικίλαι τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαι· προλαβὼν γὰρ οὗτος ἀπηριθμήσατο ταύτας·
 25 αὗται γοῦν εἰσιν, ὡς αὐτός φησιν ὁ μέγας, τὸ προγνωστικόν, τὸ δημιουργικόν, τὸ φιλόανθρωπον, τὸ φοβερόν, τὸ δίκαιον, ἡ δύναμις, ἡ σοφία, ἡ ἀγαθότης, ἡ πρόνοια καὶ πᾶν ὅ,τι τούτοις παραπλήσιον. Καὶ αὗται εἰσιν αἱ κατὰ τοὺς θεηγόρους ἐφ' ἡμᾶς κατιοῦσαι ἄνωθεν, ἅς
 30 ὁ Ἀκίνδυνος κτιστάς εἶναι δογματίζει καὶ ὑφειμένας ὡς κτιστάς, ἅτε πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσας καὶ τοῖς πᾶ-

41. Ἐπιστολή 234 πρὸς Ἀμφιλόχιον 1, Deferrari 3, 372. PG 32, 869AB.

15

Ἄλλ' ἐπειδὴ οὗτος ἰσχυρίζεται ὅτι οἱ θεηγόροι πατέρες λέγουν ὅτι κατέρχονται εἰς ἡμᾶς αἱ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμεναι ὑφειμέναι ὡς κτισταὶ καὶ μεθεκταὶ θεότητες, δηλαδὴ ὅτι ὀνομάζονται πολλαὶ μετοχαὶ καὶ δωρεαί, ἃς ἴδωμεν ἀναμιμνησκόμενοι, ποῖαι ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ εἶπαν οἱ θεοειδεῖς πατέρες ὅτι κατέρχονται πρὸς ἡμᾶς, τὰς ὁποίας καλοῦν ποκίλας καὶ πολλὰς μετοχὰς καὶ δωρεὰς. Ὁ μέγας λοιπὸν Βασίλειος ἀπευθύνων τὸν λόγον πρὸς τοὺς Εὐνομιανούς, οἱ ὅποιοι ἰσχυρίζοντο ὅτι γνωρίζουν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, λέγει, «αἱ μὲν ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ εἶναι ποκίλαι, ἡ δὲ οὐσία εἶναι ἀπλή. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν ὅτι γνωρίζομεν τὸν Θεὸν ἡμῶν ἀπὸ τὰς ἐνεργείας, τὴν οὐσίαν δὲ αὐτοῦ δὲν ἰσχυρίζομεθα ὅτι προσεγγίζομεν· διότι αἱ μὲν ἐνέργειαι αὐτοῦ καταβαίνουν πρὸς ἡμᾶς, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος»⁴¹. Τοῦτο λοιπὸν εἶναι πρῶτον σαφές ἐδῶ, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι καθ' ὀλοκληρίαν ἀπρόσιτος, δηλαδὴ ἀμέθεκτος, ἐπειδὴ δὲν δυνάμεθα οὔτε νὰ τὴν προσεγγίσωμεν, λέγει, ὅπως ἰσχυρίσθη καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος ἀποφανθεὶς ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀμέθεκτος ἀπὸ ὅλου⁴². Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος ἰσχυρίζεται ὅτι εἶναι καὶ αὕτη μεθεκτὴ, ἂν καὶ ὄχι κατὰ τὰς κατερχόμενας ἄνωθεν ἐνεργείας. Ἀλλὰ ἃς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ θέμα μας καὶ ἃς ἴδωμεν ποῖαι εἶναι αἱ κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον κατερχόμεναι ποκίλαι ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ· διότι αὐτὸς τὰς ἀπηρίθμησε προκαταβολικῶς. Αὗται λοιπὸν εἶναι, ὅπως λέγει αὐτὸς ὁ μέγας, τὸ προγνωστικόν, τὸ δημιουργικόν, τὸ φιλάνθρωπον, τὸ φοβερὸν, τὸ δίκαιον, ἡ δύναμις, ἡ σοφία, ἡ ἀγαθότης, ἡ πρόνοια καὶ πᾶν παραπλήσιον εἰς αὐτά. Καὶ αὗται εἶναι αἱ κατὰ τοὺς θεηγόρους κατερχόμεναι ἄνωθεν εἰς ἡμᾶς, τὰς ὁποίας ὁ Ἀκίνδυνος δογματίζει ὅτι εἶναι κτισταὶ καὶ ὡς κτισταὶ ὑφειμέναι, διότι καταβαίνουν πρὸς ἡμᾶς καὶ εἶναι μεθε-

42. Κεφάλαια διάφορα 1, 7, PG 90, 1180C.

σιν οὔσας μεθεκτάς. Καὶ ἡ κατασκευῆ τοῦ κτιστὰς εἶναι τὰς θείας ἐνεργείας ταύτας, ὡς θαυμασιωτάτη·

«οὐ γὰρ κινητόν, φησίν, ἢ μὴ κτιστὴ θεότης· ποῦ γὰρ κινηθῆ, ποῦ γὰρ οὐκ ἔστι; Φράσον».

5 Οὐ γὰρ συνεώρακεν, ὡς καὶ τὸν Υἱὸν μετὰ τοῦ Πατρὸς ἐντεῦθεν ἀποδείκνυσι κτιστόν. Ἀφικνεῖται γὰρ καὶ ὁ Υἱὸς μετὰ τοῦ Πατρὸς κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν καὶ μονὴν ποιεῖται παρὰ τοῖς ἀξίοις. Λεγέτω τοίνυν ὁ Ἀκίνδυνος καὶ τούτους τῶν κτισμάτων, «οὐ γὰρ κινητόν, ὃ μὴ καὶ
10 κτιστόν», καὶ τοῖς ἀντιλέγουσιν ἐπιφθεγγέσθω, «ποῦ γὰρ οὐκ ἔστι, φράσον», ὃ ἄκτιστος Πατὴρ τε καὶ Υἱός;
16 Οὕτω μὲν οὖν ὁ Ἀκίνδυνος τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας τὰς θείας ἐνεργείας ἀποτεμόμενος καὶ εἰς κτίσμα κατασπάσας κατὰ βαράθρου πολυθείας τε καὶ ἀθείας καθῆ-
15 κεν ἑαυτόν, διχοτομήσας ἐκτόπως εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὸ θεῖον. Ἡμεῖς δὲ καὶ τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἔλευσιν τε καὶ μονὴν καὶ τὴν τῶν ἐνεργειῶν ἐκείνων κάθοδον, θεοπρεπῶς ἀκούομεν, οὐ τὴν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετάβασιν νοοῦντες, ὡς ἐν τῇ πρὸς ἡμᾶς ἀ-
20 φίξει περιγραφτὸν οἶεσθαι τὸ θεῖον καὶ κτιστόν, ἢ κατὰ τὰς ὑποστάσεις ἢ κατὰ τὰς οἰκειάς αὐτοῦ δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας, ἀλλ' ἀφίξιν καὶ μονὴν καὶ κάθοδον τὴν ἐκ τοῦ ἐνεργεῖν τὸν Θεὸν φανέρωσιν αὐτοῦ νοοῦμεν. Φανεροῦται δ' ἐκ τοῦ ἐνεργεῖν οὐχ ἡ οὐσία τοῦ ἐνερ-
25 γοῦντος, ἀλλ' ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια, ἥτις ἐν αὐτῷ καὶ πρὸ τῆς φανερώσεως ἦν. Καὶ οὕτως ἡμῖν εἰς Θεὸς ἐν ἀκτίστῳ οὐσίᾳ τε καὶ ἐνεργείᾳ, καὶ ὃ τὴν μίαν θεότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα διαρρήξας Ἀκίνδυνος διαρ-

43. Ἀκινδύνου, Ἰαμβοί, PG 150, 853B.

44. Σαφῶς ἡ θέωσις ἐν προκειμένῳ παρίσταται ὡς «ἀφίξις», «μονή» καὶ «κάθοδος» τῆς χάριτος. Τοῦτο ἀποτελεῖ στοιχεῖον κατὰ πάντα ἀντίθετον πρὸς τὸν ἐλληνιστικὸν πλατωνίζοντα μυστικι-

κται ἀπό ὅλους. Καί πόσον θαυμασιωτάτη εἶναι ἡ κατασκευὴ τοῦ ὅτι εἶναι κτισταὶ αἱ θεῖαι αὐταὶ ἐνέργειαι! Λέγει,

«διότι δὲν εἶναι κινητοῦ ἢ μὴ κτιστὴ θεότης·
διότι ποῦ θὰ κινηθῆ; Ποῦ δὲν εὐρίσκεται; Εἰπέ»⁴³.

Διότι δὲν ἀντελήφθη ὅτι μὲ αὐτόν τὸν τρόπον ἀποδεικνύει κτιστόν καὶ τὸν Υἱόν μετὰ τοῦ Πατρός. Πράγματι κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν ἔρχεται καὶ ὁ Υἱὸς μετὰ τοῦ Πατρός καὶ κάμνει μονὴν εἰς τοὺς ἀξίους. Ἄς συγκαταλέγη λοιπὸν ὁ Ἀκίνδυνος καὶ τούτους μετὰ τῶν κτισμάτων, «διότι δὲν ὑπάρχει κινητὸν τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι κτιστόν», καὶ εἰς τοὺς ἀντιλέγοντας ἄς προσθέτη, «ποῦ θὰ κινηθῆ, εἰς ποῖον μέρος δὲν εὐρίσκεται, εἰπέ», ὁ ἄκτιστος Πατὴρ καὶ Υἱός.

16

Οὕτω μὲν λοιπὸν ὁ Ἀκίνδυνος ἀποκόψας τὰς θεῖας ἐνεργείας ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ καταβιάσας αὐτὰς εἰς κτίσμα ἔρριψεν ἑαυτὸν κάτω εἰς τὸ βάραθρον τῆς πολυθεΐας καὶ τῆς ἀθεΐας, διχοτομήσας ἀτόπως εἰς κτιστὰ τὸ θεῖον. Ἡμεῖς δὲ ἀκούομεν θεοπρεπῶς τὴν ἔλευσιν καὶ μονὴν τοῦ Πατρός καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τὴν κάθοδον τῶν ἐνεργειῶν ἐκείνων δὲν ἐννοοῦμεν δηλαδὴ δι' αὐτῶν τὴν ἀπὸ τόπον εἰς τόπον μετάβασιν, ὥστε νὰ νομίζωμεν περιγραπτὸν εἰς τὴν πρὸς ἡμᾶς ἄφιξιν τὸ θεῖον καὶ κτιστόν, ἢ κατὰ τὰς ὑποστάσεις ἢ κατὰ τὰς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας αὐτοῦ, ἀλλὰ ὡς ἄφιξιν καὶ μονὴν καὶ κάθοδον ἐννοοῦμεν τὴν φανέρωσιν τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ ἐνεργεῖν αὐτόν⁴⁴. Φανερώνεται δὲ ἐκ τοῦ ἐνεργεῖν ὄχι ἡ οὐσία τοῦ ἐνεργοῦντος, ἀλλ' ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια, ἡ ὁποία ἦτο εἰς αὐτόν καὶ πρὸ τῆς φανερώσεως. Καὶ οὕτω δι' ἡμᾶς ὑπάρχει εἰς Θεὸς εἰς ἄκτιστον οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν, ἔστω καὶ ἂν διαρραγῆ ὁ διαρρήξας τὴν μίαν θεότητα τοῦ Πατρός καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα Ἀκίνδυνος. Θὰ ἦτο λοιπὸν

μόν, εἰς τὴν περὶ θεώσεως διδασκαλίαν τοῦ ὁποίου τονίζεται ἡ ὁδοὸς τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ ἡ ταύτισις αὐτοῦ μετὰ τοῦ θεοῦ ὄντος.

ραγῆ. Ἐνῆν μὲν οὖν ἡμῖν καὶ τὰ τοῦ μεγάλου Διονυσίου
 προχειρισάμενοις, ἐν οἷς τὰς τοιαύτας θείας ἐνεργείας
 μετοχὰς καὶ ἀρχὰς καὶ δωρεὰς καλεῖ γράφων, «πρώ-
 την οὖν τὴν τοῦ αὐτοεῖναι δωρεὰν ἢ αὐτοῦπεραγαθότης
 5 προβαλλομένη, τῇ πρεσβυτέρᾳ πρώτῃ τῶν μετοχῶν ὑ-
 μνεῖται καὶ ἔστιν ἐξ αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ καὶ αὐτὸ τὸ εἶ-
 ναι καὶ αἱ τῶν ὄντων ἀρχαί», καὶ ὡς σὺν γε τῷ ἱερῷ
 τε καὶ σοφῷ Μαξίμῳ καὶ ἐν τῷ Θεῷ διδάσκουσι τὰς
 τοιαύτας εἶναι μετοχὰς τε καὶ ἀρχὰς ἐξ αἰδίου καὶ τῶν
 10 ἐν αὐτῷ τούτων μετοχῶν τε καὶ ἀρχῶν κατ' οὐσίαν τὸν
 Θεὸν ἐπέκεινὰ φασιν. ἐνῆν οὖν ἡμῖν καὶ ταῦτα προθεῖ-
 σι διεξοδικώτερον τὴν Ἀκινδύνου πολυθειῖαν τε καὶ ἄ-
 θεῖαν ἐξελέγχειν τοῦ τὰς θείας ἐνεργείας εἰς κτίσμα
 κατασπῶντος καὶ πλήθος κτιστῶν θεοτήτων καινουρ-
 15 γοῦντος καὶ δι' αὐτῶν μηδὲ τὴν θείαν οὐσίαν εἶναι συγ-
 χωροῦντος ἄκτιστον, εἰ καὶ δοκεῖ κενοῖς λόγοις ἀνυ-
 ψοῦν κατασπῶν τῷ πράγματι. Πᾶσα γὰρ ἔστιν ἀνάγκη
 κατάλληλον εἶναι ταῖς αὐτῆς οἰκείαις ἐνεργείαις.

17 Ἄλλ' ἐπειδήπερ καὶ διὰ βραχέων τὸ συμπεριειλημ-
 20 μένον ἐν τοῖς αὐτῷ προτεθειμένοις μέγεθος τῆς δυσσε-
 βείας καταφανὲς ἀποχρώντως γέγονεν, ἔφ' ἕτερον
 τρέψομεν τὸν λόγον ὅτι γὰρ διαιροῦνται καὶ διαφέρου-
 σιν ἀλλήλων αἱ τοῦ Θεοῦ ἄκτιστοι ἐνέργειαι, τῆς θείας
 οὐσίας οὔσης ὑπὲρ πάντα μερισμόν, κἂν τοῖς ἄρτι ρη-
 25 θεῖσι τοῦ θεοφάντορος Διονυσίου ἀναπέφηνε, καὶ μάλι-
 στα τῷ τὴν μὲν τῶν ἐνεργειῶν τούτων πρεσβυτέραν τε
 καὶ πρώτην εἶναι, κἂν εἰ μὴ κατὰ χρόνον, τὰς δὲ μετὰ
 τὴν πρώτην. Ἄλλ' ὁ Ἀκίνδυνος ταύτην τὴν διαφορὰν
 ἀπαναινόμενος, ἐπεὶ καὶ τὰ διαφέροντα ἀλλήλων οὐκ
 30 ἔστι μὴ καὶ πρὸς τὴν οὐσίαν διαφέρειν, ταύτην οὖν τε-
 λέως τὴν διαφορὰν ἀπαναινόμενος καὶ τὸ παντοδύναμον

45. Περί θείων ὀνομάτων 5, 8, PG 3, 820CD.

46. Κεφάλαια διάφορα 1, 6, PG 90, 1180B.

δυνατὸν νὰ ἐξελέγξωμεν τὸν Ἀκίνδυνον ἐπιλέξαντες τὰ τοῦ μεγάλου Διονυσίου, εἰς τὰ ὅποια καλεῖ τὰς τοιαύτας θείας ἐνεργείας μετοχὰς καὶ ἀρχὰς καὶ δωρεάς, γράφων, «ἡ αὐτοῦπεραγαθότης λοιπὸν, προβάλλουσα τὴν δωρεάν τοῦ αὐτοεῖναι, ὑμνεῖται διὰ τῆς πρεσβυτέρας πρώτης τῶν μετοχῶν καὶ εἶναι ἐξ αὐτῆς καὶ εἰς αὐτήν, εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ εἶναι καὶ αἱ ἀρχαὶ τῶν ὄντων»⁴⁵, ἐπισημαίνοντες ἐπίσης πῶς μαζὶ μὲ τὸν ἱερόν καὶ σοφόν Μάξιμον διδάσκουν ὅτι αἱ τοιαῦται μετοχαὶ καὶ ἀρχαὶ ὑπάρχουν ἐξ αἰδίου εἰς τὸν Θεόν, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς κατ' οὐσίαν εἶναι ἐπέκεινα τῶν εἰς αὐτὸν μετοχῶν καὶ ἀρχῶν τούτων⁴⁶. Θὰ ἦτο λοιπὸν δυνατὸν παραθέτοντες καὶ αὐτὰ διεξοδικώτερον νὰ ἐξελέγξωμεν τὴν πολυθεϊαν καὶ ἀθεϊαν τοῦ Ἀκινδύνου, τοῦ καταβιβάζοντος εἰς κτίσμα τὰς θείας ἐνεργείας καὶ κατασκευάζοντος πλῆθος κτιστῶν θεοτήτων καὶ δι' αὐτῶν μὴ ἐπιτρέποντος νὰ εἶναι ἄκτιστος οὔτε ἡ θεία οὐσία, ἂν καὶ φαίνεται ὅτι ἀνυψώνει μὲ κενοὺς λόγους, ἐνῶ μὲ τὰ πράγματα καταβιβάζει. Διότι εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη ἡ θεία οὐσία νὰ εἶναι κατάλληλος πρὸς τὰς ἐνεργείας της.

17 Ἄλλὰ ἐπειδὴ, ἔστω καὶ διὰ βραχέων, ἔγινεν ἀρκετὰ καταφανὲς τὸ μέγεθος τῆς δυσσεβείας τὸ περικλειόμενον εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκτεθειμένα, θὰ στρέψωμεν τὸν λόγον πρὸς ἄλλο θέμα. Τὸ ὅτι θεβαίως αἱ ἄκτιστοι τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαι διαιροῦνται καὶ διαφέρουν ἀλλήλων, ἐνῶ ἡ θεία οὐσία εἶναι ὑπεράνω παντός μερισμοῦ, ἔχει δειχθῆ καὶ ἀπὸ τὰ πρὸ ὀλίγου λεχθέντα ὑπὸ τοῦ θεοφάντορος Διονυσίου, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ μὲν μία τῶν ἐνεργειῶν τούτων εἶναι πρεσβυτέρα καὶ πρώτη, ἂν καὶ ὄχι κατὰ χρόνον, αἱ δὲ ἄλλαι μετὰ τὴν πρώτην. Ἄλλ' ὁ Ἀκίνδυνος, ἀπορρίπτων τὴν διαφορὰν ταύτην, ἐπειδὴ τὰ διαφέροντα ἀλλήλων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ διαφέρουν καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν· ἀπορρίπτων λοιπὸν τελείως ταύτην τὴν διαφορὰν καὶ ἀθετῶν τελείως τὸ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι παντοδύναμος.

εἶναι τὸν Θεὸν τελέως ἀθετῶν, οὐ τὰ προεξεληλεγμένα μόνον εἶρηκε βλάσφημα ταῖς προλαβούσαις τῶν ἁγίων περὶ Θεοῦ δόξαις ἀντικειμένως, ἀλλὰ καὶ αὐθις φησὶν ἐν τοῖς αὐτοῖς ἰάμβοις·

- 5 «μερίζεται γὰρ μηδαμῶς, πλήν ὡς θέμις· θέμις δὲ τριττῶς εἰς ἄγνὰς ὑποστάσεις· οὐ γὰρ μέρος πέφυκεν, εἴπερ οὐδ' ὅλον· ὅλου δὲ παντός ἐστι καὶ μέρους ἄνω, καὶ τοῦτο δ' αὐτὸ κἀκεῖνο καὶ πάνθ' ὡς κτίτωρ».
- 10 Τοῦτο δὴ μὴ μόνον δυσσεβές, ἀλλὰ καὶ ρίζα τῆς Ἀκινδύνου δυσσεβείας ἐστίν· ἐπὶ γὰρ τοῦ Θεοῦ τὸ μερίζεσθαι οὐ τὸ εἰς μέρη τέμνεσθαι παρίστησιν, ἀλλὰ τὸ διαφορὰν ἐνθεωρεῖσθαι τούτῳ κατὰ τινα τῶν ἐπ' αὐτοῦ λεγομένων· οὕτω γὰρ καὶ ἀμερίστως μερίζεται. Τοῦτο τοίνυν
- 15 ἐνταῦθα φησὶν ὁ Ἀκίνδυνος, ὅτι κατὰ τὰς ὑποστάσεις μόνον ἐνι διαφορὰ τις ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, τᾶλλα δὲ τῶν ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων οὐδεμίαν ἔχει πρὸς ἄλληλα διαφορὰν ἀλλὰ μίαν ἔχει πάντα τὴν σημασίαν. Ἄρ' οὖν οὐ κατὰ τὸν Εὐνόμιον, ὡς ὁ Νύσσης φησὶ Γρηγόριος, τὰς ἐπι-
- 20 θεωρουμένας τῇ θείᾳ φύσει ἐνεργείας, εἰς μίαν τὰς πάσας ἐννοίαν συντήξας, ἐν τὰ πάντα ἐποίησεν, ὡς ταῦτὸ σημαίνειν καὶ μηδεμίαν ἔχειν διαφορὰν τὴν θείαν αἰδιότητα πρὸς τὴν θείαν ἀπλότητα, καὶ τὴν ἀγαθότητα πρὸς τὴν ἀτρεψίαν, καὶ τὴν ἀφθαρσίαν πρὸς τὴν φιλαν-
- 25 θρωπίαν, ἐπειδήπερ οὐχ ἕκαστον τούτων ὑπόστασις ἐστι, καθ' ἕως μόναν διαφορὰν θεωρεῖσθαι τῶν ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων, δογματίζει νῦν ὁ Ἀκίνδυνος;
- 18 Οὐκοῦν, ὃ καὶ φθάσας ἔφην, οὐδὲ παντοδύναμος κατ' αὐτὸν ἔσται ὁ Θεός· τὸ γὰρ πᾶς ἐπὶ τῶν κατὰ τι
- 30 πρὸς ἄλληλα διαφερόντων. Καὶ τί λέγω πάσας καὶ τοῦ Θεοῦ δυνάμεις; Κατὰ γὰρ τὴν Ἀκινδύνου ταύτην θεη-

δέν εἶπε μόνον τὰς προαποδειχθείσας βλασφημίας ἀντικειμέναις πρὸς τὰς προηγουμένας περὶ Θεοῦ γνώμας τῶν ἀγίων, ἀλλὰ πάλιν λέγει εἰς τοὺς ἰδίους ἰάμβους,

«διότι δέν μερίζεται καθόλου, πλὴν τοῦ ἐπιτρεπτοῦ ἐπιτρεπτόν δὲ εἶναι νὰ μερίζεται τριττῶς εἰς ὑποστάσεις διότι φυσικῶς δέν ὑπάρχει μέρος, ἂν δέν ὑπάρχει ὅλον ὑπεράνω δὲ παντός ὅλου καὶ μέρους εἶναι ὁ Θεός, καὶ τοῦτο καὶ ἐκεῖνο μαζί καὶ τὰ πάντα ὡς κτίστης»⁴⁷.

Τοῦτο δὲ δέν εἶναι μόνον δυσσεβές, ἀλλὰ καὶ ρίζα τῆς δυσσεβείας τοῦ Ἀκινδύνου· διότι ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὸ μερίζεσθαι δέν παριστάνει τὸ τέμνεσθαι εἰς μέρη, ἀλλὰ τὸ ὑφίστασθαι ἐν αὐτῷ διαφορὰν κατὰ τινα τῶν λεγομένων ἐπ' αὐτοῦ· οὕτω πράγματι καὶ μερίζεται ἀμερίστως. Τοῦτο λοιπὸν λέγει ἐδῶ ὁ Ἀκίνδυνος, ὅτι μόνον κατὰ τὰς ὑποστάσεις ὑπάρχει κάποια διαφορὰ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, τὰ ἄλλα δὲ τῶν λεγομένων ἐπὶ τοῦ Θεοῦ δέν ἔχουν καμμίαν διαφορὰν μεταξύ των, ἀλλ' ἔχουν ὅλα μίαν σημασίαν. Ἄρα λοιπὸν δέν συνήνωσεν ὅλας τὰς παρατηρουμένας εἰς τὴν θείαν φύσιν ἐνεργείας εἰς ἓν κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Εὐνομίου, ὅπως λέγει ὁ Γρηγόριος Νύσσης, συγχωνεύσας ὅλας εἰς μίαν ἔννοιαν⁴⁸, ὥστε νὰ σημαίνουν τὸ ἴδιον καὶ νὰ μὴ ἔχουν καμμίαν διαφορὰν ἢ θεία ἀϊδιότης πρὸς τὴν θείαν ἀπλότητα, ἢ ἀγαθότης πρὸς τὴν ἀτρεψίαν, ἢ ἀφθαρσία πρὸς τὴν φιλανθρωπίαν, ἐπειδὴ ἕκαστον τούτων δέν εἶναι ὑπόστασις, ἐνῶ τώρα ὁ Ἀκίνδυνος δογματίζει ὅτι διαφορὰ ὑπάρχει μόνον εἰς τὰς ὑποστάσεις ἐκ τῶν ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων;

18

Ἐπομένως, ὅ,τι εἶπα πρὸ ὀλίγου, ὁ Θεός κατ' αὐτόν δέν θὰ εἶναι οὔτε παντοδύναμος· διότι ἡ λέξις πᾶς λέγεται ἐπὶ τῶν διαφερόντων κατὰ τι μεταξύ των. Καὶ τί λέγω πάσας τὰς δυνάμεις τοῦ Θεοῦ; διότι κατὰ τὴν θεηγο-

48. Πρὸς Εὐνόμιον 12, W. Jaeger, 1, 361· PG 45, 1065BCD.

γορίαν οὐδὲ γοῦν μίαν δύναμιν ἔχει ὁ Θεὸς — τὸ γὰρ ἔχον οὐ ἔχει κατὰ τι διενήνοχεν —, οὐκοῦν οὐδὲ οὐσίαν ἔχει κατ' αὐτόν. Τί γὰρ ὢν ἄλλο παρὰ τὴν οὐσίαν ἐκείνου λέγοιτ' ἂν εἶναι ἢ οὐσία; Ὑπόστασιν δὲ χωρὶς οὐσίας καὶ ἐνεργείας εἶναι ἀδύνατον. Ἄρ' οὐ φανερόν ὡς τὸ τοῦ Ἀκινδύνου τοῦτο δόγμα συμπεριληπτικόν ἐστι πάσης δυσσεβείας τε καὶ ἀσεβείας; Τῶν γὰρ ἐν τῷ Θεῷ παρήσιν ἀνεπηρέαστον οὐδέν. Διὸ καὶ πρὸς τὸν Εὐνόμιον τῆς αὐτῆς κακοδοξίας ἔνεκεν φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος· «ταύτης τί ἂν γένοιτο τῆς συγχύσεως ἀτοπώτερον, ἀφελόμενον τὴν ἰδίαν ἐκάστου τῶν ὀνομάτων σημασίαν, ἀντινομοθετεῖν τῇ τε κοινῇ χρήσει καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Πνεύματος»; Καὶ πάλιν, «πῶς οὐχὶ μανία σαφῆς, μὴ ἴδιον σημαινόμενον ἐκάστῳ τῶν θείων ὀνομάτων ὑποβεβλήσθαι λέγειν;». Ὁ δὲ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος, «κατὰ τὸν ἀριθμόν», φησί, «τῶν θείων ὀνομάτων καὶ αἱ συμφυεῖς ἀξίαι τοῦ Θεοῦ θεωροῦνται». Οὕτω καὶ ἡ τῶν θείων ἐνεργειῶν διάκρισις ἀνωμολογημένη τοῖς εὐφρονοῦσι πᾶσιν, ἐν τε τῇ κοινῇ χρήσει καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Πνεύματος, καθάπερ ἡμεῖς καὶ ἐν ἰδίᾳ περὶ τούτου πραγματεία προεξεθέμεθα, ἐκ τῆς πνευματοκινήτου τῶν θεολόγων γλώττης τοῦτο σαφῶς ἀποδεικνύντες. Ὁ δ' Ἀκίνδυνος μερίζεσθαι φησι τὸ θεῖον οὐδαμῶς πλὴν τῆς ὑποστατικῆς διακρίσεως, μηδὲ γοῦν τὸ τοῦ Χριστοῦ στόμα, ἵνα μὴ τοὺς ἄλλους λέγω νῦν, αὐτόν φημι τὸν μέγαν Παῦλον δυσωπηθείς, ὃς συνεπιμαρτυρεῖν τὸν Θεὸν τῇ σωτηρίᾳ τῶν πιστευόντων εἰς αὐτόν φησὶν, «οὐ σημείοις μόνον καὶ τέρασιν, ἀλλὰ καὶ ποικίλαις δυνάμεσι καὶ Πνεύματος ἁγίου μερισμοῖς κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν».

19 Ἰοῦς δ' ἐξῆς στίχους τίθησι μὲν ὁ Ἀκίνδυνος πρὸς

ρίαν ταύτην τοῦ Ἀκινδύνου ὁ Θεὸς δὲν ἔχει οὔτε κἄν μίαν δύναμιν —διότι τὸ ἔχον διαφέρει κατὰ τι αὐτοῦ τὸ ὁποῖον ἔχει—, ἐπομένως κατ' αὐτὸν δὲν ἔχει οὔτε οὐσίαν. Διότι τί ἄλλο ὢν ἐκτὸς τῆς οὐσίας θὰ ἠδύνατο νὰ λέγεται ὅτι εἶναι οὐσία ἐκείνου; Ὑπόστασις δὲ εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπάρχη χωρὶς οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν. Ἄρα δὲν εἶναι φανερόν ὅτι τὸ δόγμα τοῦτο τοῦ Ἀκινδύνου εἶναι συμπεριληπτικὸν πάσης δυσσεβείας καὶ ἀσεβείας; Διότι τίποτε ἐκ τῶν ἐν τῷ Θεῷ δὲν ἀφήνει ἀνεπηρέαστον. Διὸ καὶ ὁ μέγος Βασίλειος λέγει πρὸς τὸν Εὐνόμιον διὰ τὴν ἰδίαν κακοδοξίαν· «τί δύναται νὰ εἶναι ἀτοπώτερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν σύγχυσιν, ἀπὸ τὸ νὰ ἀφαιρῇ δηλαδὴ τὴν ἰδιαιτέραν σημασίαν ἐκάστου τῶν ὀνομάτων καὶ νὰ ἀντινομοθετῇ τόσον κατὰ τῆς κοινῆς χρήσεως ὅσον καὶ κατὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Πνεύματος;»⁴⁹. Ὁ δὲ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης λέγει, «κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν θείων ὀνομάτων θεωροῦνται καὶ αἱ συμφυεῖς τοῦ Θεοῦ ἀξίαι»⁵⁰. Οὕτω καὶ ἡ διαίρεσις τῶν θείων ἐνεργειῶν εἶναι παραδεδεγμένη ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐχέφρονας, τόσον βάσει τῆς κοινῆς χρήσεως ὅσον καὶ βάσει τῆς διδασκαλίας τοῦ Πνεύματος, ὅπως ἐξεθέσαμεν ἡμεῖς παλαιότερον εἰς ἰδιαιτέραν πραγματείαν, ἀποδεικνύοντες τοῦτο σαφῶς ἀπὸ τὴν πνευματοκίνητον γλῶσσαν τῶν θεολόγων. Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος λέγει ὅτι δὲν μερίζεται καθόλου τὸ θεῖον πλὴν τῆς ὑποστατικῆς διακρίσεως, χωρὶς νὰ σεβασθῇ οὔτε κἄν τὸ στόμα τοῦ Χριστοῦ τὸ ἴδιον, διὰ νὰ μὴ ἀναφέρω τοὺς ἄλλους, τὸν μέγαν Παῦλον, ἐπὶ παραδείγματι, ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι συνεπιμαρτυρεῖ ὁ Θεὸς διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων, «ὄχι μόνον μὲ σημεῖα καὶ τέρατα, ἀλλὰ καὶ μὲ ποικίλας δυνάμεις καὶ μερισμοὺς ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ»⁵¹.

19

Τοὺς ἐπομένους δὲ στίχους θέτει μὲν ὁ Ἀκίνδυνος

50. Βλ. Πρὸς Εὐνόμιον 12. W. Jaeger, 1, 322-23. PG 45, 1021ABC.

51. Ἐθρ. 2, 4.

κατασκευὴν τοῦ οἰκείου δόγματος, οἱ δὲ πρὸς ἀνασκευὴν αὐτοῦ κεῖνται φανερώς, δυσσεβῆς τοῦτο παριστῶντες· διὰ τοῦτο γάρ, φησὶν, οὐδαμῶς μερίζεται ὁ Θεός, ὅτι μὴ κατὰ τὰς ὑποστάσεις, ἐπεὶ μήτε μέρος ἐστὶ, μήτε
 5 ὅλον, ἀλλ' ἀνώτερος τούτων. Αὕτη οὖν ἡ κατασκευὴ καὶ τὸ κατὰ τὰς ὑποστάσεις μερίζεσθαι τὸν Θεὸν ἀνασκευάσασε τελέως· καὶ κατ' αὐτὰς γὰρ ὑπεράνω καὶ τοῦ ὅλου καὶ τοῦ μέρους ὁ Θεὸς ἐστίν· οὐδὲ γὰρ ὅλος ὁ Θεὸς ὡς ἐκ μερῶν τῶν ὑποστάσεων ἐστὶ συγκείμενος, ἐ-
 10 πει μὴδὲ μέρος τοῦ Θεοῦ ἐν ἐκάστη τῶν ὑποστάσεων, ἀλλ' ἐν ἐκάστη ὅλη καὶ τελεία ἡ θεότης ἐστίν. Οὐκοῦν τοῦτο δείκνυσιν ἐκ τῆς κατασκευῆς ταύτης, ὡσπερ ἐκ μεταμελείας, ὅτι οὐδὲ κατὰ τὰς ὑποστάσεις μερίζεται τὸ θεῖον· καὶ κατὰ ταύτας γὰρ ὅλου τε παντός ἐστὶ καὶ
 15 μέρους ἄνω. Ἄρ' οὐ φανερόν, ὁ καὶ πρότερον ἔφη, ὅτι τὰ συνήθη τοῖς εὐσεβέσι ρήματα ψιλὰ τίθησι μόνον εἰς ἐπίκρυψιν τῆς οἰκείας ἀθείας; Ἄλλ' ἐστὶν ὅπου καὶ αὐτὰ τὰ ρήματα φανερώς πάλιν ἀθετεῖ, ὡς κἀνταῦθ' ἀναφαίνεται ποιῶν ἄμφω· τὸ γὰρ τοῦ Θεοῦ παντοδύνα-
 20 μον ἀθετήσας φανερώς, τῷ φάναι κατὰ τὰς ὑποστάσεις μόνως εἶναι τὴν διαφορὰν ἐπὶ Θεοῦ, διὰ τούτου δολίως καὶ αὐταῖς ταῖς θείαις ὑποστάσεσιν ἐπηρεάζει, ὡς ὁ λόγος ἔδειξεν.

20 Ἄλλὰ τὴν μὲν τοιαύτην αὐτοῦ δυσσέβειαν καὶ προ-
 25 λαβῶν ἔδειξεν ὁ λόγος. Ἐπεὶ δὲ φησὶ κατὰ τὰς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας μὴ μερίζεσθαι τὸ θεῖον, ὡς μήτε μέρος μήτε ὅλον ὄν, εἴαν φανῆ καὶ μέρος ὄν καὶ ὅλον, ἐξ ἀνάγκης μερίζεται· ὅτι δὲ καὶ ὅλον ἐστὶ καὶ μέρος, ἀκουέτω πᾶς τις καὶ διὰ τοῦ ἐπιφερομένου στίχου μαρτυ-
 30 ρούμενον·

«καὶ τοῦτο γάρ, φησί, κἀκεῖνο καὶ πάνθ' ὡς κτίτωρ»·

“Ὡστε καὶ μερίζεται κἀν Ἀκίνδυνος ἀπαρέσκηται. Γρά-

πρὸς συγκρότησιν τοῦ οἰκείου δόγματος, ἀλλ' αὐτοὶ προφανῶς κείνται πρὸς ἀνασκευὴν αὐτοῦ, παριστάνοντες αὐτὸ δυσσεβές· διότι, λέγει, διὰ τοῦτο δὲν μερίζεται καθόλου ὁ Θεός, πλην τοῦ κατὰ τὰς ὑποστάσεις, ἐπειδὴ οὔτε μέρος εἶναι οὔτε ὅλον, ἀλλ' ἀνώτερος τούτων. Αὕτῃ λοιπὸν ἡ κατασκευὴ ἀνασκευάζει τελείως καὶ τὸ κατὰ τὰς ὑποστάσεις μερίζεσθαι τὸν Θεόν. Διότι καὶ κατ' αὐτὰς ὁ Θεός εἶναι ὑπεράνω καὶ τοῦ ὅλου καὶ τοῦ μέρους· δηλαδὴ ὁ Θεός δὲν εἶναι ὅλος ὡς συγκείμενος ἐκ μερῶν, τῶν ὑποστάσεων, ἀλλ' εἰς ἐκάστην ὑπόστασιν εἶναι ὅλη καὶ τελεία ἡ θεότης. Ἐπομένως μὲ τὴν κατασκευὴν τοῦ ταύτην, ὡσὰν μετανοῶν δεικνύει τοῦτο, ὅτι τὸ θεῖον δὲν μερίζεται οὔτε κατὰ τὰς ὑποστάσεις, διότι καὶ κατ' αὐτὰς εἶναι ὑπεράνω παντός τοῦ ὅλου καὶ τοῦ μέρους. Ἄρα δὲν εἶναι φανερόν, ὅπως εἶπα καὶ προηγουμένως, ὅτι χρησιμοποιοῖ τὰς συνήθεις εἰς τοὺς εὐσεβεῖς ψιλὰς λέξεις μόνον πρὸς ἐπίκρυψιν τῆς ἀθεΐας του; Ἄλλ' εἰς μερικὰ σημεία φανερῶς ἀθετεῖ πάλιν καὶ αὐτὸς τὰς λέξεις, ὅπως καὶ ἐδῶ παρουσιάζεται νὰ πράττη ἀμφότερα· πράγματι ἀθετήσας τὸ παντοδύναμον τοῦ Θεοῦ μὲ τὸ νὰ λέγη ὅτι ἡ διαφορὰ ἐπὶ Θεοῦ ὑπάρχει μόνον κατὰ τὰς ὑποστάσεις, διὰ τούτου ἐπηρεάζει δολίως καὶ αὐτὰς τὰς θείας ὑποστάσεις, ὅπως ἔδειξεν ὁ λόγος.

20

Ἄλλὰ τὴν τοιαύτην δυσσεβείαν αὐτοῦ ἔδειξεν ὁ λόγος καὶ προηγουμένως. Ἐπειδὴ δὲ λέγει ὅτι τὸ θεῖον δὲν μερίζεται κατὰ τὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἐνεργείας, καθ' ὅσον δὲν εἶναι οὔτε μέρος οὔτε ὅλον, ἐὰν φανῇ ὅτι εἶναι καὶ μέρος καὶ ὅλον, κατ' ἀνάγκην καὶ μερίζεται· ὅτι δὲ εἶναι καὶ ὅλον καὶ μέρος, ἃς ἀκούσῃ πᾶς τις μαρτυρούμενον καὶ διὰ τοῦ ἀκολουθοῦντος στίχου· διότι λέγει,

«καὶ τοῦτο εἶναι καὶ ἐκεῖνο, καὶ τὰ πάντα ὡς κτίτωρ»⁵².

Ὡστε καὶ μερίζεται, ἔστω καὶ ἂν δυσαρεστῆται ὁ Ἄκιν-

52. Ἄκινδύνου, Ἰαμβοί, PG 150, 848B.

φει γὰρ ἄκων ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀληθείας ἀγχόμε-
 νος· καὶ τὸ 'πάντα' γὰρ σαφές τοῦ μερίζεσθαι δείγμα,
 ἀλλ' ὡς κτίτωρ' φησί, τουτέστιν ὡς κτίστης, κτίστης
 δὲ πῶς εἰ μὴ δημιουργικὸν θέλημα καὶ ἐνέργειαν ἔχει;
 5 Κατὰ ταῦτ' ἄρα καὶ μερίζεται καὶ πολυπλασιάζεται,
 μένων κατ' οὐσίαν εἰς καθάπερ καὶ ὁ θεῖος Μάξιμός
 φησι γράφων· «πληθύνεσθαι λέγεται ὁ Θεὸς τῷ καθ'
 ἕκαστον εἰς παραγωγὴν τῶν ὄντων βουλήματι, προνοη-
 10 τικαῖς προόδοις πολλαπλασιαζόμενος, μένειν δὲ ἀμερί-
 στως ἔν, ὡσπερ ἥλιος ἀκτίνας πολλὰς προπέμπων καὶ
 μένων ἐν τῇ ἐνότητι». Ἄλλὰ καὶ ὁ μέγας ὄντως καὶ ὑ-
 ψηλὸς Διονύσιος, περὶ τῆς κατὰ τὰς θείας ἐνεργείας
 ταύτης διακρίσεως, πολλὰ πρότερον εἰπὼν ἐν τῷ περὶ
 ἡνωμένης καὶ διακεκριμένης θεολογίας, καὶ τοῦτ' εἶναι
 15 σκοπὸν αὐτῷ τοῦ λόγου φανερῶς ἀποφηνάμενος, εἶτ'
 ἐπάγει «διάκρισιν θείαν εἶναί φαμεν, ὡς εἴρηται, τὰς
 ἀγαθοπρεπεῖς τῆς θεαρχίας προόδους· δωρουμένη γὰρ
 πᾶσι τοῖς οὐσι καὶ ὑπερέχουσα τὰς τῶν ὄλων ἀγαθῶν
 μετουσίας, ἡνωμένως μὲν διακρίνεται, πληθύνεται δὲ ἐ-
 20 νικῶς καὶ πολυπλασιάζεται τοῦ ἐνὸς ἀνεκφοιτήτως».
 Καὶ μετὰ τινα, «ταύτας ἡμεῖς τὰς κοινὰς καὶ ἡνωμένας
 τῆς ὄλης θεότητος διακρίσεις, εἴτουν ἀγαθοπρεπεῖς προ-
 ὄδους ὑμνῆσαι κατὰ τὸ δυνατόν πειρασόμεθα», καὶ ἐτέ-
 ραν εἶναι σαφέστατα δεικνὺς ἐπὶ τοῦ Θεοῦ διάκρισιν,
 25 ἀλλ' οὐ τὴν ὑποστατικὴν μόνην. Ὁρᾷς δ' ὅτι καὶ κατὰ
 τὰς κοινὰς θείας ἐνεργείας ἀμερίστως ὁ Θεὸς μερίζε-
 ται καὶ κατ' αὐτὰς διακρινόμενος τοῦ ἐνὸς ἀνεκφοιτή-
 τως ἔχεται; Αἶ γὰρ προνοητικαὶ προόδοι κοιναὶ τῆς τρισ-
 υποστάτου θεότητος ἐνεργεῖαι εἰσιν.

21 30 Ὁ δ' Ἀκίνδυνος τὴν κατὰ τὰς κοινὰς ταύτας ἀγα-
 θοπρεπεῖς προόδους τε καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ διάκρι-

δυνος. Πράγματι γράφει ἄκων, πιεζόμενος ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀληθείας· καὶ τὸ 'πάντα' λέγει, σαφές δεῖγμα τοῦ μερισμοῦ, ἀλλὰ καὶ 'ὡς κτίτωρ', δηλαδὴ ὡς κτίστης, κτίστης δὲ πῶς δύναται νὰ εἶναι, ἐὰν δὲν ἔχη δημιουργικὸν θέλημα καὶ ἐνέργειαν; Κατὰ ταῦτα λοιπὸν καὶ μερίζεται καὶ πολλαπλασιάζεται, μένων κατ' οὐσίαν εἷς, ὅπως λέγει καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος γράφων· «ὁ Θεὸς λέγεται ὅτι πληθύνεται μὲ τὸ καθ' ἕκαστον βούλημα εἰς παραγωγὴν τῶν ὄντων, πολλαπλασιαζόμενος μὲ προνοητικὰς προόδους, ὅτι μένει δὲ ἀμερίστως ἓν, ὡσάν ἡλιος προβάλλων πολλὰς ἀκτῖνας καὶ μένων εἰς τὴν ἐνότητα»⁵³. Ἄλλὰ καὶ ὁ μέγας ὄντως καὶ ὑψηλὸς Διονύσιος, ἀφοῦ προηγουμένως εἶπε πολλὰ περὶ τῆς διακρίσεως ταύτης κατὰ τὰς θείας ἐνεργείας εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ ἡνωμένης καὶ διακεκριμένης θεολογίας, καὶ ἀπεφάνθη σαφῶς ὅτι τοῦτο εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς πραγματείας, ἔπειτα προσθέτει· «λέγομεν ὅτι εἶναι θεία διάκρισις, ὅπως ἐλέχθη, αἱ ἀγαθοπρεπεῖς τῆς θεαρχίας πρόοδοι· διότι δωρίζουσα εἰς ὅλα τὰ ὄντα καὶ ὑπερχέουσα τὰς μετουσίας ὄλων τῶν ἀγαθῶν, διακρίνεται μὲν ἡνωμένως, πληθύνεται δὲ ἐνικῶς καὶ πολλαπλασιάζεται χωρὶς νὰ ἐκφοιτᾷ ἀπὸ τὸ ἓν». Καὶ μετ' ὀλίγον λέγει· «αὐτὰς τὰς κοινὰς καὶ ἡνωμένας τῆς ὅλης θεότητος διακρίσεις, ἧτοι ἀγαθοπρεπεῖς προόδους, θὰ προσπαθήσωμεν ἡμεῖς κατὰ τὸ δυνατόν νὰ ὑμνήσωμεν»⁵⁴, δεικνύων σαφέστατα ὅτι ὑπάρχει καὶ ἄλλη διάκρισις ἐπὶ Θεαῦ, ἀλλ' ὄχι μόνον ἡ ὑποστατικὴ. Βλέπετε ὅτι κατὰ τὰς κοινὰς θείας ἐνεργείας ὁ Θεὸς μερίζεται ἀμερίστως καὶ ὅτι διακρινόμενος κατ' αὐτὰς κρατεῖται ἀπὸ τὸ ἓν ἀνεκφοιτήτως; Διότι αἱ προνοητικαὶ πρόοδοι εἶναι κοιναὶ ἐνέργειαι τῆς τριουποστάτου θεότητος.

21

Ὁ δὲ Ἄκίνδυνος ἀθετῶν τελείως τὴν διάκρισιν κατὰ τὰς κοινὰς ταύτας ἀγαθοπρεπεῖς προόδους καὶ ἐνεργ-

54. Περί θείων ὀνομάτων 2, 11, PG 3, 649B. 652A.

σιν τελέως ἄθετῶν, καὶ τὴν μὲν τρισυπόστατον θείαν φύσιν μόνην ἄκτιστον εἶναι δογματίζων, πᾶσαν δὲ ταύτης κοινήν πρόοδον καὶ ἐνέργειαν τῆς φύσεως ὀπωσοῦν διαφέρουσαν τοῖς κτιστοῖς συντάττων, καὶ ἄθεος ὄντως
 5 καὶ πολύθεος ὧν αὐτὸς ὡς ἐκ τῶν προγεγραμμένων ἀναπέφηνε. Τίνα τῶν ἐνθέων θεολόγων διὰ τῶν αὐτοῦ τούτων ἰάμβων οὐ πολύθεον ἀπέδειξεν, ὡς ἄκτιστον δοξάζοντα τὴν θείαν καὶ κοινήν τῆς τρισυποστάτου θεότητος ἐνέργειαν; Μάλιστα δὲ πάντων τὸν οὐρανόφρονα
 10 Διονύσιον ὑπεύθυνον ἀποδείκνυσιν, ὃς καὶ διὰ μακρῶν λόγων τὰς διαφορὰς τῶν ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων διετράνωσε, καὶ τὴν μὲν πρώτην καὶ πρεσβυτέραν ἔφη τῶν ἐν Θεῷ ἐξ αἰδίου ἀρχῶν καὶ μετοχῶν, ἃς δήπου καὶ προορισμούς φησι καὶ θεῖα καὶ ἐγαθὰ θελήματα τῶν ὄντων
 15 ἀφοριστικὰ καὶ ποιητικὰ, τὰς δὲ μετὰ τὴν πρώτην ἄλλὰ καὶ ὑπερκεῖσθαι τούτων ἀπασῶν τὸν ἀμέθεκτον αἴτιον ἐθεολόγησεν.

22 Ἄρκέσει δ' ἡμῖν ἀρτίως, τὸν λόγον μηκύνειν οὐκ ἐθέλουσι καὶ τὰ μυριόλεκτα πάλιν ἐπαναλαμβάνειν, ἀντὶ
 20 πάντων τε τῶν ἁγίων καὶ κατὰ πάντων τῶν ἐν τοῖς ἰάμβοις τούτοις γεγραμμένων τῷ τῶν ἁγίων συκοφάντη τούτῳ καὶ ὑβριστῇ τὸ συμπεριληπτικῶς εἰρημένον τῷ Δαμασκηνῷ πατρί· «ἄλλο ἐνεργητικὸν ἐπὶ Θεοῦ καὶ ἄλλο ἐνέργεια· τὸ μὲν γὰρ ἡ φύσις ἐστί», φησὶν, «ἐξ ἧς
 25 ἡ ἐνέργεια πρόεισιν, ἐνέργεια δὲ ἡ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις». Τοῦτο τοίνυν καὶ μόνον ἱκανὸν τὴν ἐν μέτροις κεκοσμημένην Ἀκινδύνου ταυτηνὶ λέσχην ἄκοσμον ἀμέτρως ἀποδείξαι καὶ δυσσεβῆ. Ζητεῖτω δ' ὁ βουλόμενος καὶ τὴν τελεωτέραν περὶ τούτων εἶδησιν ἐν τοῖς
 30 διὰ πλάτους μοι λόγοις πρὸς αὐτόν τε καὶ τοὺς κατ' αὐτόν.

γείας τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν μὲν τριουπόστατον θείαν φύσιν μόνην δογματίζων ἄκτιστον, πᾶσαν δὲ κοινήν πρόοδον καὶ ἐνέργειαν διαφέρουσιν κατὰ ὅποιονδήποτε τρόπον ταύτης τῆς φύσεως συντάσσωσιν μὲ τὰ κτιστὰ, ἀποδεικνύει ὁ ἴδιος μὲ τὰ προγεγραμμένα ὅτι ὄντως εἶναι ἄθεος καὶ πολύθεος. Ποῖον ἀπὸ τοῦς ἐνθέους θεολόγους ἀπέδειξε μὲ τοῦς ἰάμβους τοῦ τούτους πολύθεον, ὡς θεωροῦντα ἄκτιστον τὴν θείαν καὶ κοινήν τῆς τριουποστάτου θεότητος ἐνέργειαν; Περισσότερον πάντως ἀπὸ ὅλους ἔνοχον δεικνύει τὸν οὐρανόφρονα Διονύσιον, ὁ ὁποῖος διετρᾶνωσε μὲ ἐκτενεῖς πραγματείας τὰς διαφορὰς τῶν λεγομένων ἐπὶ Θεοῦ, καὶ τὴν μὲν μίαν εἶπε πρώτην καὶ πρεσβυτέραν τῶν ἐξ αἰδίου ἀρχῶν καὶ μετοχῶν εἰς τὸν Θεόν, τὰς ὁποίας βεβαίως καλεῖ καὶ προορισμοὺς καὶ θεῖα καὶ ἀγαθὰ θελήματα, ἀφοριστικὰ καὶ ποιητικὰ τῶν ὄντων, τὰς δὲ ἄλλας μετὰ τὴν πρώτην, ἀλλὰ καὶ ἐθεολόγησεν ὅτι ὁ ἀμέθεκτος αἴτιος ὑπέρεκειται ὅλων τούτων.

22

Ἐπειδὴ δὲ δὲν θέλομεν νὰ μακρύνωμεν τὸν λόγον καὶ νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν πάλιν τὰ μυριόλεκτα, θὰ ἀρκέση τώρα, ἀντὶ ὅλων τῶν ἀγίων καὶ ἐναντίον τῶν γεγραμμένων εἰς τοῦς ἰάμβους τούτους ἀπὸ τὸν συκοφάντην τοῦτον καὶ ὑβριστὴν τῶν ἀγίων τὸ συμπεριληπτικῶς λεχθέν ὑπὸ τοῦ Δαμασκηνοῦ πατρὸς: «ἄλλο εἶναι ἐνεργητικὸν ἐπὶ Θεοῦ καὶ ἄλλο ἐνέργεια· διότι τὸ μὲν ἓν εἶναι ἡ φύσις ἐκ τῆς ὁποίας προέρχεται ἡ ἐνέργεια, ἐνέργεια δὲ εἶναι ἡ οὐσιώδης κίνησις τῆς φύσεως»⁵⁵. Τοῦτο λοιπὸν εἶναι ἰκανὸν μόνον τοῦ νὰ ἀποδείξῃ αὐτὴν τὴν εἰς μέτρα στολισμένην φλυαρίαν τοῦ Ἀκινδύνου ἀμέτρως ἄκοσμον καὶ δυσσεβῆ. Ἄς Ζητήσῃ δὲ ὁ θέλων καὶ τὴν πληρεστέραν περὶ τούτων ἐξέτασιν εἰς τοῦς ἐκτενεῖς λόγους μου, τοῦς ὁποῖους συνέταξα πρὸς αὐτὸν καὶ τοῦς ὁμοίους του.

ΠΡΟΣ
 ΤΟΝ ΕΥΛΑΒΕΣΤΑΤΟΝ ΕΝ ΜΟΝΑΧΟΙΣ
 ΚΥΡ ΔΙΟΝΥΣΙΟΝ

1 Τριῶν ὄντων τῶν τῆς ἀθείας ὡς εἰπεῖν γενῶν, ἴ-
 δοις ἂν ἐξετάσας, ὧ καλὲ καὶ γὰρ θὲ Διονῦσιε, μηδενὸς ἀ-
 πολελεῖσθαι τούτων ἐσπουδακότας τοὺς ἡμῖν ἀντικει-
 σθαι διὰ τέλους προελομένους. Ἐν μὲν δὴ γένος ἀθεῖ-
 5 ας ἐστὶν ἡ πολυειδῆς πλάνη τῶν ἐλληνιζόντων, ὧν οἱ
 μὲν μηδαμῆ μηδαμῶς εἶναι Θεὸν ἐνόμισαν, οἷος Ἐπί-
 κουρος ἦν, πάντα τὸν βίον ταῖς κατ' αἴσθησιν ἐφείς ἡ-
 δοναῖς καὶ μηδὲν τῶν αὐτὴν τερπόντων ἐννενοηκῶς ὑ-
 ψηλότερον· οἱ δὲ τῆς τετρακτύος ἐνὶ τῷ τῶν τοῦ κό-
 10 σμου στοιχείων, ἄλλος ἄλλῳ τὸ τῶν ἄλλων ἔδωκαν κρά-
 τος, ὧν εἰσιν Ἐμπεδοκλεῖς καὶ Ἡράκλειτοι καὶ Ἀνα-
 ξιμέναι τινὲς καὶ Δημόκριτοι καὶ ὅσοι κατ' αὐτούς, οὐδ'
 οὔτοι τῶν ἐμφαινομένων τοῖς ὄρωμένοις σφίσιν αὐτοῖς
 ἀναδῦναι δόντες κατὰ διάνοιαν· οἱ δὲ καὶ τῶν ὄντων
 15 πάντων ἀκαταληψίαν ἐδογματίσαν εἶναι πᾶσι παντελεῆ,
 καθάπερ Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος εἰπὼν, «οὐδεὶς οὐ-
 δὲν οἶδε, δόκος δ' ἐπὶ πᾶσι τέτυκται»· εἰσὶ δ' οἱ καὶ
 πρὸς τὸ δοκοῦν ἀξιοῦσιν ἀντιλέγειν αἰεὶ, Σέξτοι καὶ
 Πύρρωνες οὔτοι καὶ πάντες οἱ ἐφεκτικοὶ καλούμενοι·
 20 Σωκράτης δὲ καὶ Πλάτων καὶ οἱ φοιτήσαντες αὐτοῖς
 ἐφαντάσθησαν μὲν Θεόν, ἀλλὰ λίαν ἀμυδρῶς, παντάπα-
 σιν ἀσυστάτους δόξας περὶ αὐτοῦ συγγραψάμενοί τε καὶ

1. Ἀριστοτέλους, Μετὰ τὰ φυσικὰ 1, 3-4.

2. H. Diels, Fragmente der Vorsokratiker τόμ. Α', σ. 137. Διογ.
 Λαέρτ. 9, 2.

8
ΠΡΟΣ
ΤΟΝ ΕΥΛΑΒΕΣΤΑΤΟΝ ΜΟΝΑΧΟΝ
ΚΥΡ ΔΙΟΝΥΣΙΟΝ

1 Ἐξετάσης, ὦ καλὲ καὶ ἀγαθὲ Διονύσιε, θὰ ἴδῃς ὅτι οἱ ἀποφασισμένοι νὰ ἀντιτάσσωνται πρὸς ἡμᾶς μέχρι τέλους ἐφρόντισαν νὰ μὴ ὑπολειφθοῦν κανενὸς ἀπὸ τὰ τρία οὕτως εἰπεῖν ὑπάρχοντα εἶδη τῆς ἀθείας. Ἐν λοιπὸν γένος τῆς ἀθείας εἶναι ἡ πολυειδῆς πλάνη τῶν ἑλληνιζόντων, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοι μὲν ἐνόμισαν ὅτι δὲν ὑπάρχει καθόλου πουθενὰ Θεός, ὅπως ἦτο ὁ Ἐπίκουρος, ἀφιερῶσας ὅλον τὸν βίον εἰς τὰς κατ' αἰσθησιν ἡδονὰς καὶ μὴ θεωρήσας τίποτε ὑψηλότερον ἀπὸ τὰ εὐχαριστοῦντα τὴν αἰσθησιν· ἄλλοι δὲ ἔδωσαν τὴν νίκην εἰς ἓν ἀπὸ τὴν τετρακτῦν τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου ἔναντι τῶν ἄλλων, ἕκαστος ἄλλο, ὅπως οἱ Ἐμπεδοκλεῖς καὶ Ἡράκλειτοι καὶ Ἀναξιμέναι καὶ Δημόκριτοι¹ καὶ ὅσοι ἐφιλοσόφησαν κατ' αὐτούς, οἱ ὁποῖοι ἐπίσης δὲν ἐπέτρεψαν εἰς ἑαυτούς νὰ ἀνυψωθοῦν ἐπάνω ἀπὸ τὰ ἐμπεριεχόμενα εἰς τὰ ὁρατά· ἄλλοι δὲ ἐδογματίσαν ὅτι παρατηρεῖται πλήρης ἀκαταληψία ὄλων τῶν ὄντων ἀπὸ ὄλους, ὅπως ὁ Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος ὁ ὁποῖος εἶπε, κανεὶς δὲν γνωρίζει τίποτε, εἰς ὅλα δὲ ἐπικρατεῖ δόκησις²· μερικοὶ δὲ ἔχουν τὴν ἀξίωσιν νὰ ἀντιλέγουν καὶ πρὸς τὴν δόκησιν πάντοτε, δηλαδὴ οἱ Σέξτοι καὶ Πύρρωνες καὶ ὅλοι οἱ λεγόμενοι ἐφεκτικοί· οἱ δὲ Σωκράτης καὶ Πλάτων καὶ οἱ μαθηταὶ των, ἐφαντάσθησαν μὲν τὸν Θεόν, ἀλλὰ πολὺ ἀμυδρῶς, συνθέσαντες καὶ

προθέμενοι καὶ παρὰ τοῦτο τῆς ἑλληνικῆς ἀθεΐας οὐκ ἔξω κείμενοι.

- 2 Παρὰ τούτων ἔχει λαβῶν καὶ τῷ Ἀκινδύνῳ μετα-
 δούς ὁ Βαρλαάμ ἐκεῖνος τὸ μηδὲν διαφέρειν τῆς οὐσί-
 5 ας τοῦ Θεοῦ τὴν ἐνέργειαν. Ὅτι δὲ τοῦτο δόγματός ἐ-
 στιν ἑλληνικοῦ, καὶ ὁ ἐν μάρτυσι φιλόσοφος Ἰουστίνος
 ἐν τῷ Πρὸς Ἑλληνας ἐξενηνεγμένῳ λόγῳ παρίστησιν,
 ὅτι γε μὴν ὁ τοῦτο λέγων ἀναιρεῖ τὸ εἶναι Θεόν, ἐκεῖ-
 νός τε ὁ σοφὸς μάρτυς ἐν ἐκείνῳ τῷ λόγῳ καὶ οἱ ἄλλοι
 10 θεοφόροι πατέρες ἐν διαφόροις λόγοις ἀποδεικνύουσι.
 Τὸ γὰρ μηδαμῆ διαφέρον πάντῃ τε καὶ πάντως ἐν ἔστι
 καὶ μονώτατον, ἑτέρου παντὸς παντάπασιν ἄμοιρον. Εἰ
 τοίνυν ἐπὶ Θεοῦ διαφέρει μηδὲν ἢ ἐνέργεια τῆς οὐσίας,
 ἢ τοῦ Θεοῦ οὐσία κατ' αὐτοὺς ἐνεργείας ἔστι πάμπαν
 15 ἄμοιρος, ὁ δὲ τοῦτο λέγων φανερώς μηδαμῶς εἶναι Θε-
 ὸν ἀποφαίνεται· τὸ γὰρ μηδεμίαν ἐνέργειαν ἔχον οὔτε
 ἔστιν οὔτε τί ἔστιν, οὔτε ἔστι παντελῶς αὐτοῦ θέσις οὐ-
 δὲ ἀφαίρεσις κατὰ τοὺς ἀληθεῖς θεολόγους. Καὶ ὡσπερ
 οὐδεὶς ποτε ἔφη τὸν Θεὸν οὐσίαν καὶ φύσιν ἔχειν, ἀ-
 20 διαφόρων γὰρ ὄντων τούτων ἐπ' αὐτοῦ, θατέρῳ τῶν ὀ-
 νομάτων ἀρκούμεθα, τὸν αὐτὸν τρόπον οὐδ' ὁ Βαρλαάμ
 καὶ Ἀκίνδυνος καὶ ὅσοι φρονοῦσι κατ' αὐτούς, ἀκο-
 λούθως ἂν φαῖεν ἑαυτοῖς οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν ἔχειν
 τὸν Θεόν, ὡς διακένου ψόφου παρ' αὐτοῖς ὄντος τοῦ
 25 τῆς ἐνεργείας ὀνόματος καὶ μηδὲν παρ' ἑαυτοῦ τῆ προσ-
 θήκη διαφέρον δεικνύντος. Ἄλλ' οὐδ' ἂν τις φαίη τὴν
 τοῦ Θεοῦ οὐσίαν ἔχειν καὶ φύσιν ἢ τῆς οὐσίας εἶναι
 τὴν φύσιν, ἐπειδήπερ ἀλλήλων οὐδὲν διενηνόχασιν. Οὕ-
 τω τοίνυν οὐδὲ Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος τὴν τοῦ Θεοῦ
 30 οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν ἔχειν ἐροῦσιν, οὐδὲ τῆς τοῦ Θεοῦ

3. Ἐν προκειμένῳ εἶναι καταφανῆς ἡ τάσις τοῦ Παλαμᾶ, ἡ ὁποία ἀντετίθετο σφοδρῶς πρὸς τὰ τότε ρεύματα τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ τάσις αὕτη καθορίζει ἀποφασιστικῶς τὴν ἐξέλιξιν τῆς θεολογικῆς αὐτοῦ σκέψεως.

ἐκθέσαντες ἐντελῶς ἀσυστάτους δοξασίας περὶ αὐτοῦ, καὶ κατὰ τοῦτο μὴ εὐρισκόμενοι ἔξω τῆς ἐλληνικῆς ἀθείας³.

2 Ἀπὸ αὐτοῦς ἔλαβε καὶ μετέδωσεν εἰς τὸν Ἀκίνδυνον ὁ Βαρλαάμ ἐκεῖνος τὸ ὅτι δὲν διαφέρει τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἢ ἐνέργεια. Ὅτι δὲ τοῦτο εἶναι στοιχεῖον ἐλληνικοῦ δόγματος δεικνύει καὶ ὁ μάρτυς φιλόσοφος Ἰουστίνος εἰς τὸν λόγον τοῦ Πρὸς Ἑλληνας⁴ ὅτι δὲ ὁ λέγων τοῦτο ἀναιρεῖ τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ ἀποδεικνύουν τὸσον ἐκεῖνος ὁ σοφὸς μάρτυς εἰς αὐτὸν τὸν λόγον ὅσον καὶ οἱ ἄλλοι θεοφόροι πατέρες εἰς διαφόρους λόγους. Διότι τὸ μὴ διαφέρον καθόλου εἰς τίποτε εἶναι ὅπωςδήποτε ἐν καὶ μοναδικόν, ἄμοιρον ἐντελῶς παντός ἄλλου. Ἐὰν λοιπὸν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ δὲν διαφέρει εἰς τίποτε ἢ ἐνέργεια τῆς οὐσίας, ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι κατ' αὐτοῦς ἐντελῶς ἄμοιρος ἐνεργείας, ὁ δὲ λέγων τοῦτο φανερῶς ἀποφαίνεται ὅτι δὲν ὑπάρχει καθόλου Θεός· διότι τὸ μὴ ἔχον καμμίαν ἐνέργειαν οὔτε ὑπάρχει οὔτε εἶναι κάτι, οὔτε ὑφίσταται ἐντελῶς θέσις αὐτοῦ ἢ ἀφαίρεσις κατὰ τοὺς ἀληθινούς θεολόγους. Καὶ ὅπως κανεῖς ποτὲ δὲν εἶπεν ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει οὐσίαν καὶ φύσιν, καθ' ὅσον ἀρκούμεθα εἰς τὸ ἐν τῶν ὀνομάτων τούτων ἀφοῦ ταῦτα εἶναι ἀδιάφορα ἐπ' αὐτοῦ, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον οὔτε οἱ Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος καὶ ὅσοι ἔχουν τὸ ἴδιον φρόνημα μὲ αὐτοῦς δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ εἶπουν χωρὶς ἀντίφασιν πρὸς ἑαυτοῦς ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν, καθ' ὅσον δι' αὐτοῦς τὸ ὄνομα τῆς ἐνεργείας εἶναι κενὸς ἤχος καὶ μὲ τὴν προσθήκην του δὲν δεικνύει τίποτε τὸ διαφορετικόν. Ἄλλ' οὔτε δύναται νὰ εἶπη κανεῖς ὅτι ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἔχει καὶ φύσιν ἢ ὅτι ἢ φύσις εἶναι τῆς οὐσίας, ἐπειδὴ δὲν διαφέρουν ἀλλήλων κατὰ τίποτε. Οὕτω λοιπὸν οὔτε οἱ Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος δὲν θὰ εἶπουν ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν ἢ ὅτι ἢ ἐνέργεια εἶναι τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ

4. Βλ. Ἰουστίνου, Παραινετικὸς πρὸς Ἑλληνας, PG 6, 241 - 256.

οὐσίας τὴν ἐνέργειαν εἶναι, ἐπεὶ μὴδ' αὐται κατ' αὐτοὺς διαφέρουσιν ἀλλήλων. Τὸ δὲ μηδεμίαν ἐνέργειαν ἔχον ἀνύπαρκτον, ὡς οἱ θεοφόροι πατέρες ἐδίδαξαν. Ἐν μὲν οὖν τοῦτ' εἶδος ἢ γένος ἀθεΐας καὶ πρῶτον. Διὸ καὶ
 5 ὁ μέγας Παῦλος πάντα τοὺς μὴ τοῦ διὰ Μωσέως δοθέντος νόμου μετειληχότας ἀθέους προσαγορεύει γράφων πρὸς Ἐφεσίους· «μνημονεύετε ὅτι ὑμεῖς ποτε τὰ ἔθνη ἐν τῇ σαρκί, οἱ λεγόμενοι ἀκροβυστία ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς ἐν σαρκὶ χειροποιήτου, ὅτι ἦτε ἐν τῷ
 10 καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ξένοι τῶν ἐπαγγελιῶν καὶ τῆς διαθήκης, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ».

3 Δεύτερον δὲ γένος ἀθεΐας ἐστὶν ἡ πολυσχεδῆς καὶ πολύμορφος ἀπάτη τῶν αἵρετικῶν, ὧν οἱ μὲν πατέρα
 15 λέγουσιν ἀπαιδα τὸν Θεόν, ὡς καὶ οἱ μετὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τῇ σκιᾷ τοῦ πάλαι νόμου δουλεύειν ἔτι ποθοῦντες καὶ παρακαθῆσθαι φιλονεικοῦντες τῷ γράμματι, οἱ δὲ υἱοπάτορα τὸν αὐτόν, ὡς οἱ περὶ τὸν λίβυν Σαβέλλιον, οἱ δὲ κτιστοῦ υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἀ-
 30 κτιστον Πατέρα, ὡς οἱ Ἄρειοι καὶ Εὐνόμοι καὶ Μακεδόνοι. Πάντες δὲ οὗτοι καὶ οἱ τοιοῦτοι οὐδὲν τῶν ἀθέων διενηνόχασιν, ἅτε μὴδὲ τὸν Πατέρα τιμῶντες κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένον, «ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱὸν οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα, τὸν πέμπσαντα αὐτόν». Διὸ καὶ ὁ μέ-
 25 γας Ἀθανάσιος, «ἀθεός ἐστι», φησὶν, «ὁ διαίρων τὸν Υἱὸν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ εἰς κτίσμα κατασπῶν». Τὸν αὐτόν δὲ δήπου τρόπον καὶ ὁ συνάπτων κακῶς ἀναιρεῖ γὰρ δι' ἀλλήλων ἑκάτερα.

4 Τούτους δ' αὐ πολυτρόπως Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος
 30 ἐξηλώκασιν· ἀναιροῦσι γὰρ καὶ οὗτοι δι' ἀλλήλων τὴν θεϊαν οὐσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἀλλ' οὐδέ τὸ τρισυ-

5. Ἐφεσ. 2, 11 κ.ε.

6. Ἰω. 5, 23.

7. Ἐπιστολὴ 1 πρὸς Σεραπίωνα 30, PG 26, 597C.

οὔτε αὐταὶ δὲν διαφέρουν κατ' αὐτοὺς ἀλλήλων. Τὸ δὲ μὴ ἔχον καμμίαν ἐνέργειαν εἶναι ἀνύπαρκτον, ὅπως ἐδίδαξαν οἱ θεοφόροι πατέρες. Τοῦτο λοιπὸν εἶναι τὸ πρῶτον εἶδος ἢ γένος ἀθείας. Διὰ τοῦτο ὁ μέγας Παῦλος ἀποκαλεῖ ἀθέους ὅλους τοὺς μὴ μετασχόντας τοῦ διὰ τοῦ Μωυσέως δοθέντος νόμου, γράφων πρὸς Ἐφεσίους· «ἐνθυμεῖσθε ὅτι σεῖς, οἱ κάποτε ἐθνικοὶ κατὰ τὴν σάρκα, οἱ λεγόμενοι ἀπερίτμητοι ἀπὸ τὴν λεγομένην χειροποίητον περιτομὴν εἰς τὴν σάρκα, ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἤσθε χωρὶς Χριστόν, ἀποξενωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ξένοι τῶν ἐπαγγελιῶν καὶ τῆς διαθήκης, μὴ ἔχοντες ἐλπίδα καὶ ἄθεοι εἰς τὸν κόσμον»⁵.

3 Δεύτερον δὲ γένος ἀθείας εἶναι ἡ πολυσχειδῆς καὶ πολύμορφος ἀπάτη τῶν αἰρετικῶν, τῶν ὁποίων ἄλλοι μὲν λέγουν τὸν Θεὸν πατέρα ἄτεκνον, ὅπως καὶ οἱ μετὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ποθοῦντες νὰ δουλεύουν ἀκόμη εἰς τὴν σκιὰν τοῦ παλαιοῦ νόμου καὶ ἐπιμένοντες νὰ παραμένουν εἰς τὸ γράμμα τοῦ νόμου, ἄλλοι δὲ λέγουν αὐτὸν υἱοπάτορα, ὅπως οἱ περὶ τὸν Λίβυν Σαθέλιον, ἄλλοι δὲ ἄκτιστον Πατέρα κτιστοῦ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, ὅπως οἱ Ἄρειοι καὶ Εὐνόμοιοι καὶ Μακεδόνιοι. Ὅλοι δὲ οὔτοι καὶ οἱ τοιοῦτοι δὲν διαφέρουν κατὰ τίποτε ἀπὸ τοὺς ἀθέους, διότι δὲν τιμοῦν οὔτε τὸν Πατέρα κατὰ τὸ λεχθέν ὑπὸ τοῦ Κυρίου, «ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱὸν δὲν τιμᾷ τὸν Πατέρα, ὁ ὁποῖος τὸν ἔστειλεν»⁶. Διὰ τοῦτο ὁ μέγας Ἀθανάσιος λέγει, «ἄθεος εἶναι ὁποῖος χωρίζει τὸν Υἱὸν ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ καταβιβάζει αὐτὸν εἰς κτίσμα»⁷. Κατὰ τὸν ἴδιον δὲ τρόπον ἄθεος εἶναι καὶ ὁ συνάπτων αὐτοὺς κακῶς· διότι ἀναιρεῖ ἀλλήλων καὶ τὸν ἓνα καὶ τὸν ἄλλον.

4 Τούτους πάλιν ἐζήλευσαν πολυτρόπως ὁ Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος· διότι ἀναιροῦν καὶ οὔτοι δι' ἀλλήλων τὴν θεϊαν οὐσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ δὲν θὰ φυλάξουν οὔτε

πῶστατον αὐτοῖς ἐπὶ Θεοῦ φυλαχθῆσεται, κοινήν καὶ τὴν
 αὐτὴν δύναμιν τε καὶ ἐνέργειαν μὴ τιθεμένοις Πατρός,
 Υἱοῦ καὶ Πνεύματος. Καὶ καθάπερ Ἄρειος τῆ τοῦ Θε-
 οῦ ἀπλότητι συνιστάμενος ἀφρόνως κτίσμα τὸν Υἱὸν
 5 ἐτίθετο καὶ τοὺς μὴ οὕτω φρονοῦντας πολυθέους ἔλε-
 γεν, ὡς πολλὰ ἄκτιστα δοξάζοντας, ἀγνοῶν ὁ τάλας ὡς
 αὐτὸς ἄθεος καὶ πολύθεος γίνεται, κατατέμνων εἰς κτι-
 στὰ καὶ ἄκτιστα τὸν ἕνα Θεὸν καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τὸν
 Πατέρα πρὸς κτίσμα κατασπῶν ἢ καὶ συντιθεὶς τὸ θεῖον
 10 ἐξ ἀκτίστου καὶ κτιστῶν, οὕτω καὶ οὗτοι προφάσει τῆς
 ἀπλότητος κτίσμα ποιοῦσι πᾶν τὸ διαφέρον ὀπωσοῦν τῆς
 θείας φύσεως, ταῦτ' οὖν εἰπεῖν τὴν θείαν καὶ δύναμιν καὶ
 ἐνέργειαν, καὶ τοὺς ἄκτιστον κατ' οὐσίαν καὶ ἐνέργει-
 αν τὸν Θεὸν πρεσβεύοντας πολυθέους ὀνομάζουσιν, ἀγνο-
 15 οῦντες ὡς αὐτοὶ συντιθέασιν ἀφρόνως καὶ αὐτοὶ γίνον-
 ται πολύθεοί τε καὶ ἄθεοι, κατατέμνοντες εἰς κτιστὰ καὶ
 ἄκτιστα τὸν ἕνα Θεόν, καὶ διὰ τῆς θείας ἐνεργείας εἰς
 κτίσμα τοῦτον κατασπῶντες. Ἐκαστοῦ ἐν-
 20 εργείας, κατὰ τοὺς θεοφόρους πατέρας, ἢ ἐκάστου φύ-
 σης χαρακτηρίζεται, τῆς μὲν ἀκτίστου ἐνεργείας ἀκτι-
 στον δεικνύσης φύσιν, κτιστὴν δὲ τῆς κτιστῆς. Τὸ δὲ
 χαρακτηρίζον τοῦ χαρακτηριζομένου διενήνοχεν. Ἄλλὰ
 ταῦτα μὲν καὶ τὰς ἄλλας τῶν Βαρλααμιτῶν ἐρεσχελί-
 25 κας ἐν τοῖς πρὸς αὐτοὺς βιβλίοις διευκρινήσαμεν, ἐν οἷς
 καὶ περὶ τῆς ἀπλότητος τῆς θείας κατὰ τὸ ἐγχωροῦν
 εἴρηται ἡμῖν.

5 Τρίτον δὲ ἐστὶν εἶδος, οὐ πόρρω τῆς ἀνωτέρω πο-
 νηρᾶς ξυνωρίδος, τὸ παραιτεῖσθαι τι λέγειν τῶν δεδο-
 γμένων περὶ Θεοῦ καὶ μηδαμῶς ἐθέλειν ὑπ' ἀνευλαβοῦς
 30 εὐλαβείας ἐκ τῶν ὑπερβαινόντων τὴν τῶν πολλῶν διά-
 νοιαν αὐτὸν ὑμνεῖν, οὐκ ἐν κρίσει τοὺς λόγους οἰκονο-

τὸ τρισυπόστατον τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ὅσον δὲν δέχονται κοινήν καὶ τακτὴν τὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν Πατρὸς Υἱοῦ καὶ Πνεύματος. Καὶ ὅπως ὁ Ἄρειος ἐπιμένων εἰς τὴν ἀπλότητα τοῦ Θεοῦ ἐθεώρει ἀφρόνως κτίσμα τὸν Υἱὸν καὶ ἔλεγε πολυθεούς τοὺς μὴ φρονουῦντας οὕτω, ὡς δοξάζοντας δῆθεν πολλά, ἀγνοῶν ὁ ταλαίπωρος ὅτι γίνεται αὐτὸς ἄθεος καὶ πολύθεος, κατατέμνων εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὸν ἓνα Θεὸν καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ καταβιβάζων καὶ τὸν Πατέρα εἰς κτίσμα ἢ καὶ συνθέτων τὸ θεῖον ἐξ ἀκτίστου καὶ κτιστῶν, οὕτω καὶ οὗτοι μὲ πρόφασιν τὴν ἀπλότητα καθιστοῦν κτίσμα πᾶν τὸ καθ' οἶονδήποτε τρόπον διαφέρει τῆς θείας φύσεως, ἦτοι τὴν θεῖαν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, καὶ ὀνομάζουν πολυθεούς τοὺς πρεσβεύοντας τὸν Θεὸν ἄκτιστον κατ' οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν, ἀγνοοῦντες ὅτι αὐτοὶ συμφωνοῦν ἀφρόνως καὶ αὐτοὶ εἶναι πολύθεοι καὶ ἄθεοι, ἀφοῦ κατατέμνουσιν εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὸν ἓνα Θεὸν καὶ διὰ τῆς θείας ἐνεργείας καταβιβάζουσι αὐτὸν εἰς κτίσμα. Πράγματι ἀπὸ τῆς ἐνεργείας ἐκάστου χαρακτηρίζεται ἡ φύσις αὐτοῦ κατὰ τοὺς θεοφόρους πατέρας, καθ' ὅσον ἢ ἄκτιστος ἐνέργεια δεικνύει ἄκτιστον φύσιν, ἢ δὲ κτιστὴ κτιστὴν⁸. Τὸ δὲ χαρακτηρίζον διαφέρει τοῦ χαρακτηριζομένου. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν, καθῶς καὶ τὰς ἄλλας μωρολογίας τῶν Βαρλααμιτῶν, διηυκρινήσαμεν εἰς τὰ πρὸς αὐτοὺς βιβλία, εἰς τὰ ὅποια ἔχουν λεχθῆ ἀπὸ ἡμᾶς κατὰ τὸ δυνατόν καὶ τὰ περὶ τῆς θείας ἀπλότητος.

5 Τρίτον δὲ εἶδος ἀθεΐας, ὄχι μακρὰν τῆς ἀνωτέρω πονηρᾶς δυάδος, εἶναι τὸ νὰ παραιτῆται κανεὶς νὰ ἀναφέρῃ τὰ περὶ Θεοῦ δόγματα καὶ λόγῳ ἀνευλαβοῦς εὐλαβείας νὰ μὴ θέλῃ καθόλου νὰ ὑμνῆ αὐτὸν ἐκ τῶν ὑπερβαινόντων τὴν διάνοιαν τῶν πολλῶν τὸ νὰ μὴ συντάσῃ τοὺς λόγους μὲ κρίσιν καὶ νὰ συνανυψώσῃ μαζὶ μὲ τὸν ἑαυτὸν τοῦ τοὺς ταπεινοὺς εἰς τὴν δάνοιαν διὰ τῆς φαινομένης

μοῦντα καὶ διὰ τῆς δοκούσης πρὸς καιρὸν μετρίας ὑφέ-
 σεως ἑαυτῶ συνανυποῦντα τοὺς ταπεινοὺς τὴν διάνοι-
 αν, ἀλλὰ συγκατασπώμενον τοῖς χαμαιζήλοις τὸν νοῦν
 καὶ κατασμικρύνειν ἀνεχόμενον τὴν ὑπὲρ πάντα νοῦν
 5 μεγαλειότητα ἐκείνην, ἴσως φέροντά τισι χάριν ἄχαριν,
 καὶ τὸ τὰς τῶν ἱερῶν πατέρων θεολογίας μὴ τοῖς οὐκ
 εἰδόσιν ἐξηγεῖσθαι, ἀλλ' ἀποσεῖσθαι καὶ ἀθετεῖν, προ-
 φασιζόμενον τὸ μεγαλόνουν καὶ ὑψηγόρον καὶ μὴ τοῖς
 πολλοῖς εὐληπτον, μηδ' ἀπόνως καὶ μετὰ ραστώνης τοῖς
 10 πᾶσιν ἐφικτόν. Καὶ ταῦτα Διονυσίου τοῦ μεγάλου, παρ'
 οὗ σχεδὸν πρώτου καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀσφαλοῦς
 θεορρημοσύνης ἢ ἐκκλησία μεμύηται, καὶ τοῦ τὴν ἀρετὴν
 οὐδὲν ἤττονος Ἀθανασίου, ὃς ἀνεῖλε καὶ τὰς πρὸ αὐτοῦ
 φρεῖσας κακονοίας καὶ τὰς μετ' αὐτὸν μελλούσας, ἐπι-
 15 πνοία θείου Πνεύματος κεκινημένος, Βασιλείου τε τοῦ
 μόνῳ τῷ χρόνῳ τούτων ὑστερίζοντος καὶ Γρηγορίου τοῦ
 τῆς θεολογίας ἐπωνύμου καὶ ὅσοι κατ' αὐτούς. Ἐπεὶ καὶ
 ὁ «ἀθετῶν ὑμᾶς ἐμὲ ἀθετεῖ», φησὶν ὁ Κύριος, «ὁ δὲ ἐμὲ
 ἀθετῶν ἀθετεῖ τὸν ἀποστείλαντά με», τοιγαροῦν τοῦτ' ἔ-
 20 στιν ἀληθῆς εὐσέβεια, τὸ μὴ πρὸς τοὺς θεοφόρους πατέ-
 ρας ἀμφισβητεῖν. Καὶ γὰρ τῶν προειρημένων ἁγίων αἱ
 θεολογίαι ὄρος εἰσὶ θεοσεβείας ἀληθοῦς καὶ χάραξ, ὥσπερ
 ἑκάστη τὸν οἶονεὶ φραγμὸν καὶ τὸ περιτείχισμα τῆς εὐ-
 σεβείας συμπληροῦσα, κἂν περιέλη τις μίαν γοῦν αὐτῶν,
 25 ἐκεῖθεν ὁ τῆς κακονοίας τῶν αἵρετικῶν ἔσμός εἰσρνή-
 σεται πολὺς.

6 Διὰ τοῦτο δεῖ θαρρεῖν αὐταῖς καὶ ἀδεῶς κατὰ τῶν
 δυσσεβοφρόνων χρῆσθαι, καὶ τοσοῦτο μᾶλλον ὅσον ἐκεῖ-
 νοι μᾶλλον ἀπαρέσκονται, καὶ δεδίττεσθαι μᾶλλον αὐτούς
 30 ἐκ τούτων, ἀλλ' οὐκ εὐλαβεῖσθαι προβάλλεσθαι κατὰ τού-
 των αὐτάς. Καὶ τοῦτο συνεῖς ὁ διὰ περιουσίαν σοφίας
 τοὺς τῆς Κυρήνης ἀρχιερατικοὺς οἶακας ἐγκεχειρισμέ-

προσκαίρως μετρίας ὑφέσεως, ἀλλὰ ἀντιθέτως νὰ συγκαταβιθάζη τὸν νοῦν μαζί μὲ τὰ χαμαίζηλα καὶ ν' ἀνέχεται νὰ μικρύνῃ τὴν ὑπὲρ πάντα νοῦν μεγαλειότητα ἐκείνων, ἴσως φέρων εἰς μερικοὺς χάριν ἄχαριν· εἶναι ἐπίσης τὸ νὰ μὴ ἐξηγῇ τὰς θεολογίας τῶν ἱερῶν πατέρων εἰς τοὺς μὴ γνωρίζοντας, ἀλλὰ νὰ τὰς ἀπορρίπτῃ καὶ ἀθετῇ, προφασιζόμενος τὸ μεγαλόνουν καὶ ὑψηγόρον καὶ μὴ εὔληπτον ἀπὸ τοὺς πολλοὺς μῆτε ἐφικτόν εἰς τοὺς πάντας ἀκόπως καὶ εὐκόλως· καὶ μάλιστα τὸ νὰ μὴ ἐξηγῇ τὰς θεολογίας τοῦ μεγάλου Διονυσίου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον πρῶτον σχεδὸν ἡ Ἐκκλησία ἔχει μνηθῆ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀσφαλοῦς θεορρημοσύνης, καὶ τοῦ ὄχι κατωτέρου κατὰ τὴν ἀρετὴν Ἀθανασίου, ὁ ὁποῖος ἀνεσκεύασε καὶ τὰς πρὸ αὐτοῦ ἀναφυσίας κακονοίας καὶ τὰς μελλούσας νὰ ἀναφυσῶν, κινημένος δι' ἐπιπνοίας τοῦ ἀγίου Πνεύματος, τοῦ Βασιλείου τοῦ μόνου κατὰ τὸν χρόνον ὑστεροῦντος τούτων καὶ Γρηγορίου τοῦ ἐπωνύμου τῆς θεολογίας καὶ τῶν ὁμοίων μὲ αὐτούς. Ἐπειδὴ ὁ Κύριος λέγει «ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς ἐμὲ ἀθετεῖ, ὁ δὲ ἀθετῶν ἐμὲ ἀθετεῖ τὸν ἀποστείλαντά με»⁹, εἶναι εὐλογον ὅτι ἀληθινὴ εὐσέβεια εἶναι τοῦτο, τὸ νὰ μὴ ἔρχεται κανεὶς εἰς φιλονεικίαν μὲ τοὺς θεοφόρους πατέρας. Διότι αἱ θεολογίαι τῶν προειρημένων ἀγίων εἶναι ὄρος καὶ χάραξ ἀληθοῦς θεοσεβείας καὶ ἐκάστη ἐξ αὐτῶν συμπληρῶναι τὸν φράκτην τρόπον τινὰ καὶ τὸ περιτείχισμα τῆς εὐσεβείας, ἂν δὲ ἀφαιρέσῃ κανεὶς μίαν αὐτῶν, ἀπὸ ἐκεῖ θὰ εἰσορμήσῃ ὁ πολὺς ἐσμός τῆς κακονοίας τῶν αἵρετικῶν.

6 Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἔχωμεν πεποίθησιν εἰς αὐτάς καὶ νὰ χρησιμοποιῶμεν αὐτάς ἀφόβως κατὰ τῶν δυσσεβοφρόνων, κατὰ τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ὅσον ἐκεῖνοι μᾶλλον δυσαρεστοῦνται, καὶ πρέπει νὰ φοβοῦνται μᾶλλον αὐτοὶ ἐκ τούτων, ἀλλ' ὄχι νὰ διστάζωμεν ἡμεῖς νὰ προβάλλωμεν αὐτάς κατὰ τούτων. Καὶ τοῦτο κατανοήσας ὁ λόγῳ περισσῆς σοφίας ἀναλαβῶν τὴν ἀρχιερατικὴν διεύθυνσιν τῆς Κυρήνης Συνέσιος λέγει καλῶς διδάσκων ὅ-

νος Συνέσιος, φησὶ πᾶσι καλῶς εἰσηγοῦμενος· «ἐγὼ δὲ
 τὴν δεισιδαιμονίαν ἀξιῶ διαστέλλειν ἀπὸ τῆς εὐσεβείας·
 κακία γὰρ ἔστιν ἀρετῆς προσωπεῖον περικειμένη». Ἦν
 φιλοσοφία τὸ τρίτον οὖσαν τῆς ἀθεΐας εἶδος ἐφώρασε,
 5 τί λέγων τρίτον ἀθεΐας εἶδος ἕτερον ἢ τὸ δι' ἀλόγιστον
 δέος παραιτεῖσθαι τι λέγειν ἢ πράττειν, καὶ ταῦτα χρεΐ-
 ας ἀναγκαΐας καλοῦσης τῶν δεδογμένων περὶ Θεοῦ;
 Πρῶτον γὰρ καὶ δεύτερον, ὡσπερ εἴρηται, τό τε μηδα-
 μῶς εἶναι Θεὸν νομίζουσιν, καὶ τὸ νομίζουσιν μὲν, οὐκ ἀ-
 10 σφαλῶς δέ. Καὶ τί λέγω τὸ ἀλόγιστον δέος, ὅπου γε καὶ
 τῇ ἀσθενείᾳ τῶν ἀκροωμένων συγκαταβαίνειν οὐ πάντῃ
 καὶ διηνεκῶς ἀσφαλές; Διὸ καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος
 εἰς τὴν ἐπέτειον τοῦ εὐαγγελισμοῦ πανήγυριν, κηρυκτι-
 κὸν λόγον συντιθείς, τοιοῦτῳ χρῆται τῷ προοιμίῳ· «τοὺς
 15 θεῖους ἱεροκήρυκας οὐ πρὸς τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀκρο-
 άσεως δεῖ ἀποβλέπειν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀπαιτούμενην δύ-
 ναμιν καὶ ὑπόθεσιν καὶ αἰτίαν, ἣν ἐπιθεωροῦντες προσ-
 ῆκε καταστοχάζεσθαι τοῦ κηρύγματος».

7 Ἡμῖν δὲ οὐ πρὸς ἀκροωμένους ἀπλῶς, θεοφιλέστα-
 20 τε πάτερ, ἀλλὰ πρὸς ἐναντιουμένους ὁ λόγος ἦν, καὶ ἐ-
 ναντιουμένους αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ τῆς εὐσεβείας καὶ τῇ τῆς
 μιᾶς θεότητος εὐσεβεῖ διακρίσει καινότερον τρόπον πάλιν
 ἐπηρεάζοντας. Οἵτινες, ἐπειδήπερ ἐν ταῖς θεοπρεπέσι
 διακρίσεσιν αὐτῆς τὸ μείζον εὐσεβῶς αἰεὶ ὁρᾶται καὶ τὸ
 25 ὑπερκείμενον ὑπὸ τῶν πατέρων ἀπάντων θεολογούμενον,
 οὐ κατὰ τὸ χειρὸν οὐδὲ κατὰ τὸ ἀρχαιότερον (ἀσεβῆς γὰρ
 τοῦτο πρόσφατον ἢ χειρὸν λέγειν τι τῶν προσόντων τῷ
 Θεῷ), ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν καὶ τὸ αἴτιον, καὶ ἀπλῶς ὅσα
 τῷ μὲν ἀκτίστῳ λυμαίνεται μηδέν, μίαν δὲ ὑποφαίνει τῶν
 30 διακεκριμένων τὴν ἀρχὴν, πρὸς ἣν πάλιν ἀναφερομένων,
 εἰς Θεὸς καὶ μία δείκνυται θεότης, αὐτοὶ πᾶν τὸ ὑποβε-

10. Χωρίον μὴ ἐντοπισθέν.

11. M. Ἀθανασίου Εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν 1, PG 28, 917A.

λους· «ἐγὼ δὲ ἀπαιτῶ νὰ διαστέλλωμεν τὴν δεισιδαιμονίαν ἀπὸ τὴν εὐσέβειαν, διότι εἶναι κακία φέρουσα προσωπεῖον ἀρετῆς»¹⁰. Ταύτην ἐφανέρωσεν ἡ φιλοσοφία ὡς οὐσαν τὸ τρίτον εἶδος τῆς ἀθεΐας. Τί ἄλλο δὲ ἐννοῶ τρίτον εἶδος ἀθεΐας παρὰ τὸ νὰ παραιτῆται κανεὶς νὰ λέγη ἢ πράττη κάτι δι' ἀλόγιστον φόβον ἀπὸ τὰ περὶ Θεοῦ δόγματα, καὶ μάλιστα ὅταν τὸ ἀπαιτῆ ἀναγκαῖα χρεία; Πράγματι πρῶτον καὶ δεύτερον εἶδος ἀθεΐας εἶναι, ὅπως ἐλέχθη, τὸ νὰ δέχεται κανεὶς ὅτι δὲν ὑπάρχει καθόλου Θεός καὶ τὸ νὰ δέχεται μὲν ὅτι ὑπάρχει ἀλλ' ὄχι ἀλαθῆτως. Καὶ τί ἀναφέρω τὸ ἀλόγιστον δέος, καθ' ὃν χρόνον τὸ νὰ συγκαταβαίνει κανεὶς καὶ εἰς τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκροατῶν δὲν εἶναι παντοῦ καὶ διηνεκῶς ἀσφαλές; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος, συνθέσας κήρυγμα εἰς τὴν ἐπέτειον τοῦ εὐαγγελισμοῦ πανήγυριν, χρησιμοποιεῖ τοῦτο τὸ προοίμιον· «οἱ θεῖοι ἱεροκήρυκες δὲν πρέπει νὰ ἀποβλέπουν εἰς τὴν ἀσθένειαν, ἀλλὰ εἰς τὴν ἀπαιτουμένην δύναμιν καὶ ὑπόθεσιν καὶ αἰτίαν, τὴν ὁποῖαν πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν κατὰ τὴν προπαρασκευὴν τοῦ κηρύγματος»¹¹.

7 Ἡμεῖς δὲ ἀπηυθυνόμεθα ὄχι ἀπλῶς πρὸς ἀκροατάς, θεοφιλέστατε πάτερ, ἀλλὰ πρὸς ἀντιπάλους, οἱ ὁποῖοι ἐναντιούμενοι κατὰ αὐτῆς ταύτης τῆς ἀληθείας τῆς εὐσεβείας ἐπηρσάζουν κατὰ καινότερον πάλιν τρόπον τὴν εὐσεβῆ διάκρισιν τῆς μιᾶς θεότητος. Εἰς τὰς θεοπρεπεῖς διακρίσεις τῆς θεότητος φαίνεται πάντοτε θεολογούμενον ὑπὸ ὄλων τῶν πατέρων τὸ μεγαλύτερον καὶ τὸ υπερκείμενον, ὄχι κατὰ τὸ χειρότερον οὔτε κατὰ τὸ ἀρχαιότερον (διότι εἶναι ἀσεβές τοῦτο, τὸ νὰ λέγωμεν πρόσφατον ἢ χειρότερον κάποιον ἀπὸ τὰ προσόντα εἰς τὸν Θεόν), ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν καὶ τὸ αἴτιον, καὶ γενικῶς καθ' ὅσα δὲν θίγουν μὲν καθόλου τὸ ἄκτιστον, ὑποφαίνουν δὲ μίαν ἀρχὴν τῶν διακεκριμένων, πρὸς τὴν ὁποῖαν πάλιν ὅταν ἀναφέρωνται τὰ διακεκριμένα ταῦτα, δεικνύεται εἰς Θεὸς καὶ μία θεότης. Διὰ τοῦτο ἐτοποθέτησαν ἀφρόνως πᾶν

βηκός και δευτερευόν ὀπωσδήποτε τοῖς προσφάτοις και κτιστοῖς συνέταξαν ἀφρόνως, οὐδὲ τοῦ μεγάλου Βασιλείου και Κυρίλλου τοῦ θείου διδασκόντων ἀκηκοότες, «ὅτι δευτερεύει μὲν τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς και τὸ Πνεῦμα 5 τῆ τάξει τὸν Υἱὸν ὑποβέβηκεν, ἀλλ' οὐ τῆ φύσει», οὐδὲ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου ἐν τῷ Κατὰ Ἀρειανῶν δευτέρῳ γράφοντος, «εἰ τὰ ἐκτὸς και μὴ ὄντα πρότερον βουλόμενος αὐτὰ εἶναι ὁ Θεὸς δημιουργεῖ, πολλῶ πρότερον εἶη ἂν Πατήρ· εἰ γὰρ τὸ βούλεσθαι περὶ τῶν μὴ ὄντων δι- 10 δόασι τῷ Θεῷ, διατί τὸ ὑπερκείμενον τῆς βουλήσεως οὐκ ἐπιγινώσκουσι τοῦ Θεοῦ; Ὑπεραναβέβηκε δὲ τῆς βουλήσεως τὸ πεφυκέναι και εἶναι αὐτὸν Πατέρα τοῦ ἰδίου Λόγου». Ἴι οὖν, ἐπειδήπερ ὑπεραναβέβηκε τὸ πεφυκέναι εἶναι Πατέρα τὸν Θεὸν τοῦ βούλεσθαι περὶ τῶν μὴ πρό- 15 τερον ὄντων, δηλονότι τῶν κτιστῶν, ἄρ' αὐτὸ τὸ βούλεσθαι τοῦ Θεοῦ κτιστὸν ἐστι; Καὶ πῶς ἂν βούλοιο περὶ τῶν μὴ ὄντων, εἰ και αὐτὸ τὸ βούλεσθαι μὴ ὄν; Ὁ αὐτὸς δὲ και μικρὸν ἐκεῖ προῖών, «δεύτερόν ἐστι», φησί, «καθὰ προεῖπον, τὸ δημιουργεῖν τοῦ γεννᾶν τὸν Θεόν. Ἀρ' οὖν 20 ὅτι τὸ δημιουργεῖν τοῦ γεννᾶν δεύτερον παρά τοῦτο τὸ δημιουργεῖν κτιστῶς ἔχει ὁ Θεός;». Καὶ τῷ τρίτῳ κατὰ τῶν αὐτῶν ὁ αὐτὸς φησι πάλιν, ὅτι «τὸ μὲν ἀντικείμενον τῆ βουλήσει ἐωράκασιν οἱ Ἀρειανοί, τὸ δὲ μείζον και ὑπερκείμενον οὐ τεθεωρήκασιν· ὡσπερ γὰρ ἀντίκειται τῆ 25 βουλήσει τὸ παρά γνώμην, οὕτως ὑπέρεκειται τῆς βουλήσεως τὸ κατὰ φύσιν». Καὶ προῖών κακεῖ πάλιν ὁ αὐτὸς, «ὅσῳ γοῦν τοῦ κτίσματος ὁ Υἱὸς ὑπέρεκειται, τοσούτῳ και τῆς βουλήσεως τὸ κατὰ φύσιν».

8 Ὅρας ὡς ἡ βούλησις οὐκ ἐστι κτίσμα και ὀπόσον 30 τῆς ἀκτίστου βουλήσεως (ταῦτο δ' εἰπεῖν ἐνεργείας ἐν-

12. Κατ' Εὐνομίου 3, PG 29, 656A. Θεσσαυροὶ 19, PG 75, 316ABC.

13. Κατὰ Ἀρειανῶν 2, 2, PG 26, 149C.

14. Αὐτόθι, 152B.

τὸ ὑπωσδήποτε ὑποδεέστερον καὶ δευτερεῦον εἰς τὰ πρόσφατα καὶ κτιστά. Δὲν ἤκουσαν οὔτε τὸν μέγαν Βασίλειον καὶ τὸν θεῖον Κύριλλον διδάσκοντας «ὅτι δευτερεύει μὲν τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι ὑποδεέστερον τοῦ Υἱοῦ κατὰ τὴν τάξιν, ἀλλ' ὄχι κατὰ τὴν φύσιν»¹², οὔτε τὸν μέγαν Ἄθανάσιον γράφοντα εἰς τὸν δεύτερον Κατὰ Ἀρειανῶν, «ἐὰν ὁ Θεὸς δημιουργῇ τὰ ἐκτὸς καὶ τὰ μὴ ὄντα, θελήσας προηγουμένως νὰ ὑπάρχουν ταῦτα, πολὺ πρωτύτερα θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι Πατὴρ· ἐὰν δηλαδὴ δίδουν εἰς τὸν Θεὸν τὸ βούλεσθαι περὶ τῶν μὴ ὄντων, διατί δὲν ἀναγνωρίζουν τὸ ὑπερκείμενον τῆς βουλήσεως τοῦ Θεοῦ; Εἶναι δὲ ὑπεράνω τῆς βουλήσεως τὸ ὅτι ἐκ φύσεως εἶναι Πατὴρ τοῦ Λόγου του»¹³. Τί λοιπόν; ἐπειδὴ τὸ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἐκ φύσεως Πατὴρ εἶναι ὑπεράνω τοῦ βούλεσθαι περὶ τῶν μὴ ὄντων προηγουμένως, δηλαδὴ τῶν κτιστῶν, ἄρα αὐτὸ τὸ βούλεσθαι τοῦ Θεοῦ εἶναι κτιστόν; Πῶς ὅμως θὰ ἠδύνατο νὰ βουληθῇ περὶ τῶν μὴ ὄντων, ἂν δὲν ὑπῆρχεν οὔτε αὐτὸ τὸ βούλεσθαι; Ὁ ἴδιος δὲ προχωρῶν ὀλίγον κατωτέρω λέγει, «δεύτερον δὲ, ὅπως εἶπα προηγουμένως, ἔναντι τοῦ γεννᾶν τὸν Θεὸν εἶναι τὸ δημιουργεῖν. Ἄρα, ἐπειδὴ τὸ δημιουργεῖν εἶναι δεύτερον τοῦ γεννᾶν, διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ἔχει κτιστῶς τὸ δημιουργεῖν;»¹⁴. Καὶ εἰς τὸν τρίτον λέγει πάλιν ὁ αὐτὸς κατὰ τῶν αὐτῶν, ὅτι «οἱ Ἀρειανοὶ τὸ μὲν ἀντικείμενον εἰς τὴν βούλησιν εἶδον, τὸ δὲ μεγαλύτερον καὶ ὑπερκείμενον δὲν παρατήρησαν· ὅπως δηλαδὴ ἀντίκειται εἰς τὴν βούλησιν τὸ παρὰ γνώμην, οὕτως ὑπέγκειται τῆς βουλήσεως τὸ κατὰ φύσιν». Καὶ προχωρῶν λέγει ἐκεῖ πάλιν ὁ ἴδιος, «ὅσον λοιπὸν ὑπέγκειται τοῦ κτίσματος ὁ Υἱός, τοσοῦτον ὑπέγκειται κατὰ τῆς βουλήσεως τὸ κατὰ φύσιν»¹⁵.

8 Βλέπεις ὅτι ἡ βούλησις δὲν εἶναι κτίσμα, βλέπεις πόσον ὑπερέχει τῆς ἀκτίστου βουλήσεως (ἦτοι τῆς ἐνερ-

15. Κατὰ Ἀρειανῶν 3, 62, PG 26, 453B.

ἔργεια γὰρ φύσεως ἢ βούλησις), ὅποσον οὖν ὑπερέχει ταύτης ἢ θεία φύσις; Φησὶ γὰρ καὶ ὁ ἐκ Δαμασκοῦ θεῖος Ἰωάννης ἐν ὀγδόῳ τῶν δογματικῶν· «ἔργον μὲν θείας φύσεως ἢ προαιώνιος καὶ αἰδιος γέννησις, ἔργον δὲ θείας θελήσεως ἢ κτίσις». Ἄρ' οὖν κτιστὴ παρὰ τοῦτο ἢ τοῦ Θεοῦ θεία θέλησις, ὅτι τε ἑτέρα φανερώς παρὰ τὴν θείαν φύσιν ὁράται (καὶ γὰρ ἑκατέρας ἕτερον ἔργον, ὡς καὶ ὁ θεῖος Κύριλλος φησιν, «ὅτι τῆς μὲν ἐνεργείας ἐστὶ τὸ ποιεῖν, τῆς δὲ φύσεως τὸ γεννᾶν»), καὶ ὅτι τὰ 10 τῆς φύσεως τοσοῦτον ὑπεραναδέβηκεν αὐτῆς, ὡς καὶ τὸν θεῖον Μάξιμον ἄπειρον φάναι τὴν ὑπεροχὴν; Καὶ πῶς ἔσται κτιστόν, οὗ ἢ κτίσις ἔργον, καὶ οὗ τὸ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ γινόμενα ποιεῖν τε καὶ δημιουργεῖν;

9 Ἄλλὰ Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος παρ' οὐδὲν θέμενοι 15 τὰς τῶν ἁγίων πατέρων θεολογίας, κτιστόν φασιν ἅπαν, οὗ ἢ φύσις τοῦ Θεοῦ ὑπέγκειται, καὶ τῶν μὴ πειθομένων σφίσι τοὺς ἀκεραιότερους κατὰ μίμησιν Ἀρείου τῆ δῆθεν πολυθεΐα μορμολύττονται, ἴν' ἐντεῦθεν καὶ τὴν θεοποιὸν τοῦ Θεοῦ δύναμιν καὶ χάριν καὶ ἐνέργειαν ἀποδείξωσι κτιστὴν. Ἡμεῖς δὲ δεικνύντες, ὡς οὐκ ἔξω 20 τοῦ πληρώματος τῆς θεότητος ἢ θεία καὶ θεοποιὸς δύναμις καὶ χάρις καὶ ἐνέργειά ἐστι, μετὰ τῶν ἄλλων πατερικῶν φωνῶν προηνέγκαμεν καὶ τοὺς θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν καὶ θεότητα καὶ ταύτην προσαγορεύσαντας ἀγίους καὶ ταύτης ὑπερεκείσθαι τὸν Θεὸν κατ' οὐσίαν εἰρηκότας. Εἰ μὲν οὖν αὐτολεξεὶ μὴ τοιαῦτα πολλοὶ τῶν ἁγίων ἔγραψαν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐκείνων λόγων συναγόμενον ἦν, οὐδ' οὕτως ἂν ἡμεῖς χρείας τηλικαύτης καλούσης, εἰπεῖν παρητησάμεθα τοῦ τῆς θεολογίας ἐπωνύμου Γρηγο- 30 ρίου λέγοντος ἀκούοντες ὡς «καθάπερ εἰ ἐκ τῶν δις πέντε τὰ δέκα συνῆγον ἢ ἐκ τοῦ ζῶον λογικὸν θνητὸν τὸν

16. Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 1, 8, PG 94, 813AB.

17. Θησαυροὶ 18, PG 75, 312C.

γείας, διότι ἡ βούλησις εἶναι ἐνέργεια τῆς φύσεως), πόσον λοιπὸν ὑπερέχει ταύτης ἡ θεία φύσις; Διότι λέγει καὶ ὁ ἐκ Δαμασκοῦ θεῖος Ἰωάννης εἰς τὸ ὄγδοον τῶν δογματικῶν κεφαλαίων «ἔργον μὲν θείας φύσεως εἶναι ἡ προαιώνιος καὶ αἰδιος γέννησις, ἔργον δὲ θείας θελήσεως εἶναι ἡ κτίσις»¹⁶. Ἄρα λοιπὸν εἶναι κτιστὴ διὰ τοῦτο ἡ θεία θέλησις τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ ὅτι φαίνεται φανερώς ἄλλη ἀπὸ τὴν θείαν φύσιν (διότι ἄλλο ἔργον ἔχει ἡ καθεμία ἀπὸ αὐτάς, ὅπως καὶ ὁ θεῖος Κύριλλος διατείνεται, «ὅτι τῆς μὲν ἐνεργείας ἴδιον εἶναι νὰ ποιῇ, τῆς δὲ φύσεως νὰ γεννᾷ»¹⁷), καὶ διὰ τὸ ὅτι τὰ τῆς φύσεως τόσον ὑπερβάλλουν αὐτήν, ὥστε ὁ θεῖος Μάξιμος νὰ λέγῃ ἄπειρον τὴν ὑπεροχὴν; Πῶς ὅμως θὰ εἶναι κτιστὸν αὐτὸ τοῦ ὁποίου ἔργον εἶναι ἡ κτίσις καὶ τοῦ ὁποίου ἴδιον εἶναι νὰ ποιῇ καὶ δημιουργῇ τὰ γινόμενα παρὰ τοῦ Θεοῦ;

9 Ἄλλὰ ὁ Βαρλαάμ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος, μὴ ὑπολογίζοντες τὰς θεολογίας τῶν ἁγίων Πατέρων, λέγουν κτιστὸν πᾶν πρᾶγμα τοῦ ὁποίου ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ ὑπέρκειται, καὶ τοὺς ἄθωοτέρους τῶν μὴ πειθομένων εἰς αὐτάς φοβίζουσι μὲ τὴν δῆθεν πολυθεΐαν κατὰ μίμησιν τοῦ Ἀρείου, διὰ ν' ἀποδείξουν μὲ αὐτὸ κτιστὴν καὶ τὴν θεοποιὸν τοῦ Θεοῦ δύναμιν καὶ χάριν καὶ ἐνέργειαν. Ἡμεῖς δὲ δεικνύοντες ὅτι ἡ θεία καὶ θεοποιὸς δύναμις καὶ χάρις καὶ ἐνέργεια δὲν εἶναι ἐκτὸς τοῦ πληρώματος τῆς θεότητος, μαζὶ μὲ τὰς ἄλλας πατερικὰς φωνὰς προεβάλομεν καὶ τοὺς ἁγίους οἱ ὁποῖοι ἐκάλεσαν καὶ αὐτὴν θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν καὶ θεότητα καὶ εἶπαν ὅτι κατ' οὐσίαν ὑπέρκειται ταύτης ὁ Θεός. Ἐὰν μὲν λοιπὸν δὲν ἔγραψαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἁγίους τοιαῦτα πράγματα αὐτολεξεί, ἀλλὰ συνάγονται ἀπὸ τοὺς λόγους αὐτῶν, οὔτε τότε ἡμεῖς, ἂν τὸ ἐκάλει ἡ ἀνάγκη, δὲν θὰ ἐπαύομεν νὰ ἀκούωμεν τὸν ἐπώνυμον τῆς θεολογίας Γρηγόριον λέγοντα ὅτι, ἐὰν συνῆγον ἀπὸ τὸ δύο φοράς πέντε τὸ δέκα ἢ ἀπὸ τὸ ζῶον λογικὸν θνητὸν τὸν ἄνθρωπον, δὲν θὰ ἐνομιζόμεν ὅτι μωρολογῶ,

ἄνθρωπον, οὐκ ἂν ληρεῖν ἐνομίσθην, οὕτως οὐδ' εἴ τι ἄλ-
 λο τῶν μὴ λεγομένων ἢ μὴ σαφῶς, ἐκ τῆς Γραφῆς δὲ νο-
 ούμενον εὕρισκον, ἔφυγον ἂν τὴν ἐκφώνησιν, φοβούμε-
 νος σὲ τὸν συκοφάντην τῶν ὀνομάτων». Ἐπεὶ δὲ μὴ μό-
 5 νον συναγόμενον εὕρομεν, ἀλλὰ καὶ λεγόμενον φανερῶς,
 πῶς οὐκ ἂν προηνέγκαμεν, ὅτι θεότης οὐ μόνον ἢ θεία
 φύσις, ἀλλὰ καὶ ἡ λαμπρότης τῆς θείας φύσεως λέγε-
 ται, καθ' ἣν ἐπιφαίνεται τοῖς ἀξίοις ὁ Θεός, καὶ τῆς οὐ-
 τω λεγομένης θεότητος ὡς ἀρχῆς τῶν θεουμένων καὶ
 10 λαμπρότητα Θεοῦ ἰδόντων καὶ παθόντων κατὰ τοὺς θεο-
 φόρους ὁ πάσης ἀρχῆς ὑπεράρχιος ὑπέρκειται. Βαρλαάμ
 δὲ καὶ Ἀκίνδυνος μὴδ' ἐντεῦθεν ἐντραπέντες κτίσμα πά-
 λιν λέγουσι τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, ὅτι φύσις
 οὐκ ἔστι, μὴ πρὸς τὴν λέξιν δυσχεραίνοντες ἀπλῶς· οὐ
 15 γὰρ ἂν ἡμεῖς πολὺν πρὸς αὐτοὺς λόγον πεποιήμεθα λέξε-
 ων ἔνεκεν. Ὀνομάτων γὰρ καὶ ρημάτων μικροῦ πᾶσι
 πάντων τοῖς βουλομένοις ραδίως παραχωρήσωμεν· νῦν
 δὲ οὐ περὶ συλλαβῶν ἀπλῶς ἢ τοιαῦσδε φωνῆς ὁ λόγος
 ἡμῖν πρὸς αὐτούς, ἀλλὰ περὶ πραγμάτων ἐν δυνάμει καὶ
 20 ἀληθείᾳ μεγίστην ἔχόντων διαφορὰν. Οἱ δὲ κακῶς φρο-
 νοῦντες πρῶην ἐξελεγχθέντες συνοδικῶς ἐπὶ τῶν πρα-
 γμάτων αὐτῶν, νῦν κακούργως ἄγαν ὑπέρχεσθαι πει-
 ρῶνται τοὺς ἀπλουστέρους, ὡς ὑπὲρ τῆς μιᾶς θεότητος
 τὸ δύο λέγεσθαι τισι παραιτούμενοι, καίτοι πρῶτοι τοῦτ'
 25 εἰπόντες αὐτοὶ καὶ κακῶς καὶ δυσσεβῶς εἰπόντες. Τοῦ-
 το γὰρ ἔστιν ὡς ἀληθῶς τὸ παρ' ἡμῶν ἀναιρούμενον, καὶ
 δι' ὃ πρὸς αὐτοὺς ἐνιστάμεθα διὰ τέλους. Ἀλλὰ τοῦτο δο-
 λίως αὐτοὶ νῦν προβάλλονται πάλιν, ἵν' ἐντεῦθεν κλέψαν-
 τες τοὺς πολλοῦς, εὐθύς παραστήσωσι μόνην ἄκτιστον
 30 εἶναι θεότητα τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, κἀντεῦθεν πάλιν καὶ
 αὐτὴν οἱ τάλανες κατασπάσωσιν εἰς κτίσμα, ὡς οὐκ οὐ-

18. Λόγος 31 (Θεολογικός 5), 24, J. Barbel, σ. 258-260· PG 36, 160B.

19. Λόγος 28 (Θεολογικός 2), 3, J. Barbel, σ. 66· PG 36, 29A.

οὕτως, ἐὰν εὑρισκον νοούμενον ἐκ τῆς Γραφῆς κάτι ἄλλο ἐκ τῶν μὴ λεγομένων ἢ μὴ λεγομένων σαφῶς, δὲν θὰ ἀπέφυγον τὴν ἐκφώνησιν, φοβούμενος σέ τόν συκοφάντην τῶν ὀνομάτων»¹⁸. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εὑρομεν ἀπλῶς συναγόμενον, ἀλλὰ καὶ φανερῶς λεγόμενον, πῶς δὲν θὰ προεβάλλομεν, ὅτι θεότης δὲν λέγεται μόνον ἡ θεία φύσις, ἀλλὰ καὶ ἡ λαμπρότης τῆς θείας φύσεως, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἐπιφαίνεται εἰς τοὺς ἀξίους ὁ Θεός καὶ ὅτι κατὰ τοὺς θεοφόρους πατέρας¹⁹ τῆς οὕτω λεγομένης θεότητος ὡς ἀρχῆς τῶν θεουμένων καὶ ἰδόντων καὶ δοκιμασάντων λαμπρότητα Θεοῦ ὑπέρκειται ὁ ὑπεράρχιος πάσης ἀρχῆς; Ὁ Βαρλαάμ δὲ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος, χωρὶς νὰ ἐντραποῦν οὔτε καὶ αὐτὸ λέγουν πάλιν κτίσμα τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν εἶναι φύσις, μὴ δυσανασχετοῦντες ἀπλῶς πρὸς τὴν λέξιν· διότι ἡμεῖς δὲν θὰ ἐκάμαμεν πολὺν λόγον πρὸς αὐτοὺς ἐξ αἰτίας τῶν λέξεων. Πράγματι θὰ παραχωρήσωμεν εὐκόλως σχεδὸν ὅλα τὰ ὀνόματα καὶ τὰς λέξεις εἰς ὅλους τοὺς θέλοντας· τώρα ὁμως δὲν συζητοῦμεν πρὸς αὐτοὺς ἀπλῶς περὶ συλλαβῶν ἢ περὶ τῆς τάδε λέξεως, ἀλλὰ περὶ πραγμάτων τὰ ὁποῖα ἔχουν μεγίστην διαφορὰν εἰς δύναμιν καὶ ἀλήθειαν. Οἱ δὲ κακόφρονες, ἐξελεγχθέντες πρωτύτερα συνοδικῶς ἐπὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν τούτων, τώρα προσπαθοῦν πολὺ πανούργως νὰ πείσουν μέ κολακείας τοὺς ἀπλουστέρους, ὡς ἀποτρέποντες τὸ νὰ λέγωνται δύο θεότητες ὑπὲρ τῆς μιᾶς, μολονότι πρῶτοι αὐτοὶ εἶπον τοῦτο, τὸ εἶπον μάλιστα κακῶς καὶ δυσσεβῶς. Διότι εἰς τὴν πραγματικότητα τοῦτο εἶναι τὸ ὁποῖον ἀναιρεῖται ἀπὸ ἡμᾶς καὶ διὰ τὸ ὁποῖον ἀντιλέγομεν πρὸς αὐτοὺς μέχρι τέλους. Ἄλλ' αὐτοὶ τὸ προβάλλουν πάλιν τώρα δολίως, οὕτως ὥστε, ἐξαπατῶντες μέ αὐτὸν τὸν τρόπον τοὺς πολλούς, νὰ παραστήσουν εὐθύς ὅτι μόνη ἄκτιστος θεότης εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ μέ αὐτὸ πάλιν νὰ καταβιάσων καὶ αὐτὴν εἰς

σαν φύσιν τῆς αὐτῆς λαμπρότητα λέγοντες θεότητα κτιστήν.

- 10 Τῷ δὲ φυλαττομένῳ τὴν δεινὴν ταύτην ἐκείνων βλασφημίαν δεῖ σκοπεῖν, ὡς μίαν θεότητα Πατρός, Υἱοῦ
5 καὶ Πνεύματος οἱ ἅγιοι πατέρες, οὐ τὴν οὐσίαν λέγουσι μόνην, ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν καὶ ἀπλῶς πᾶν τὸ πλήρωμα καὶ τὸ ἄθροισμα τῆς θεότητος, ὡς καὶ ὁ μέγας φησὶν Ἄθανάσιος, ὡσθ' ὅταν λέγη τις ἄκτιστον θεότητα τὴν θείαν μόνην οὐσίαν οὐκ ἀσφαλῆ
10 προῖεται λόγον οὐ μόνη γὰρ αὕτη ἢ ἄκτιστός ἐστι θεότης, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀξία καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, καὶ ἡ ἐποπτικὴ καὶ θεατικὴ δύναμις τοῦ Πνεύματος, ὧν ὑπέρκειται ἡ θεία φύσις κατὰ τὸ ὑπερώνυμόν τε καὶ παντάπασιν ἄφραστον, ὡς αὐτός τε
15 καὶ ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος ἀμφοτέρᾳ φασιν, ἢ τε θεοποιὸς δύναμις καὶ λαμπρότης τοῦ Θεοῦ, ὡς ὁ θεολόγος Γρηγόριος καὶ ὁ μέγας Διονύσιος γράφει πολλαχοῦ. Ὅταν δέ τις λέγη μόνην ἄκτιστον θεότητα τὸ ἄθροισμα καὶ πλήρωμα τῆς θεότητος, ταῦτα πάντα συμπεριειλη-
20 φῶς κατὰ τοὺς θεοφόρους θεολόγους, τουτέστι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν καὶ πάντα τὰ περὶ τὴν οὐσίαν θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα, λίαν ἀσφαλῶς φησὶ μόνη γὰρ αὕτη ἄκτιστός ἐστι θεότης. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐκείνων ἕκαστον θεολογούμενόν ἐστι καὶ
25 ὑμνούμενον, ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματός ἐστι τῆς θεότητος, καὶ διὰ τοῦτο ἄκτιστον, ὅτι ταύτης οὐ διώρισταί τῆς γὰρ μιᾶς ἄκτιστου θεότητος ἐκτὸς ἄκτιστον οὐδέν· «πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ ἐμὰ ἐστι καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς», ὁ Κύριός φησιν. Ὁ δὲ μέγας Ἄθανάσιος, «οὐχ
30 ἔνεκεν κτιστῶν πραγμάτων εἶπεν ὁ Σωτὴρ πάντα ὅσα ἔ-

20. Ἐπιστολὴ 234 πρὸς Ἀμφιλόχιον 1, Deferrari 3, 372' PG 32, 869AB.

21. Περὶ θεότητος Υἱοῦ, PG 48, 573B-576A.

22. Ὁμιλία 40, PG 36, 365A. Περὶ θείων ὀνομάτων PG 3, 645AB.

κτίσμα οἱ ταλαίπωροι, λέγοντες τὴν λαμπρότητα αὐτῆς θεότητα κτιστὴν ὡς μὴ οὖσαν φύσιν.

10

Ὁ ἀποφεύγων ὁμως αὐτὴν τὴν δεινὴν βλασφημίαν ἐκείνων πρέπει νὰ προσέχη ὅτι οἱ ἅγιοι πατέρες λέγουν μίαν θεότητα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ὄχι μόνον τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν καὶ γενικῶς πᾶν τὸ πλήρωμα καὶ τὸ ἄθροισμα τῆς θεότητος, ὅπως λέγει καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ὥστε, ὅταν λέγη κανεὶς ἄκτιστον θεότητα μόνον τὴν θείαν οὐσίαν δὲν προβάλλει ἀλάθητον λόγον· διότι δὲν εἶναι μόνον αὐτὴ ἡ ἄκτιστος θεότης, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀξία καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον²⁰, καὶ ἡ ἐποπτικὴ καὶ θεατικὴ δύναμις τοῦ Πνεύματος, τῶν ὁποίων ὑπέρκειται ἡ θεία φύσις κατὰ τὸ ὑπερώνυμον καὶ ἐντελῶς ἄφραστον, ὅπως λέγουν ἀμφότερα τόσον αὐτὸς ὅσον καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης²¹, καὶ ἡ θεοποιὸς δύναμις καὶ λαμπρότης τοῦ Θεοῦ, ὅπως γράφει πολλαχοῦ ὁ θεολόγος Γρηγόριος καὶ ὁ μέγας Διονύσιος²². Ὅταν δὲ λέγη κανεὶς μόνην ἄκτιστον θεότητα τὸ ἄθροισμα καὶ πλήρωμα τῆς θεότητος, συμπεριλαβὼν ὅλα αὐτὰ κατὰ τοὺς θεοφόρους θεολόγους, δηλαδὴ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν καὶ ὅλα τὰ περὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα, τότε ὁμιλεῖ ἀλαθῆτως· διότι μόνον αὐτὴ εἶναι ἄκτιστος θεότης. Ἐκαστον δὲ ἐκείνων εἶναι θεολογούμενον καὶ ὑμνολογούμενον διὰ τοῦτο, ὅτι εἶναι ἐκ τοῦ πληρώματος τῆς θεότητος, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἄκτιστον, ὅτι δὲν εἶναι χωρισμένον ἀπὸ αὐτῆν, καθ' ὅσον ἐκτός τῆς μιᾶς ἀκτίστου θεότητος δὲν ὑπάρχει τίποτε ἄκτιστον· «διότι ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ εἶναι ἰδικά μου καὶ ἔχω δοξασθῆ με αὐτά»²³, εἶπεν ὁ Κύριος. Ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος τονίζει, «δὲν εἶπεν ὁ Σωτὴρ διὰ κτιστὰ πράγματα ὅτι ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ εἶναι ἰδικά μου»²⁴.

23. Ἰω. 17, 10.

24. Μ. Ἀθανασίου, Εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν 3. PG 28, 920C.

χει ὁ Πατήρ ἐμά ἐστι». Γρηγόριος δὲ ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμός φησι «πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ τοῦ Υἱοῦ ἐστι πλὴν τῆς ἐγεννησίας, καὶ πάντα ὅσα ὁ Υἱός, τοῦ Πνεύματος, πλὴν τῆς γεννήσεως».

5 Τοιγαροῦν οὐχ ἡ οὐσία μόνη ἢ ἄκτιστός ἐστι θεότης, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ τῷ Θεῷ προσόντα φυσικῶς, ὧν ἕκαστον κατὰ τὸν μέγαν πάλιν Ἀθανάσιον οὐκ οὐσία λέγεται, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν, ἃ καὶ ἄθροισμα καὶ πλήρωμα θεότητος λέγεται κατὰ τὴν Γραφήν, καθ' ἑκάστην τῶν
 10 ἁγίων τριῶν ὑποστάσεων ἐπίσης θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα, ἐπεὶ καὶ ὁ Δαμασκηνός φησι, θεολόγος, «ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος τῷ μὲν ὑφεστάναι διήρηται πρὸς ἐκεῖνον παρ' οὗ τὴν γέννησιν ἔχει, τῷ δὲ ταῦτα δεικνύειν ἐν ἑαυτῷ, ἃ περὶ τὸν Θεὸν θεωρεῖται, ἐν ἐστὶ πρὸς αὐτὸν
 15 κατὰ φύσιν, οὕτω Πατὴρ καὶ Υἱὸς μία ἡ θεότης». Οὐδὲν περὶ μόνης τῆς θεοποιουῦ χάριτος ἡμῖν ἢ ἔνστασις πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντάς ἐστιν, ἀλλὰ περὶ πόσης δυνάμεως καὶ ἐνεργείας θείας· πάσας γὰρ ἐκεῖνοι ταύτας εἰς κτίσμα κατασπῶσιν, ὥστε κἂν τις ταρᾶττηταί τινας
 20 οὕτω θεωνυμουμένας παρὰ τῶν τοῖς ἁγίοις τεθεολογημένων ἀκούων ἐνεργείας, οὐκ ἀρνησόμεθα τὴν θεοπρεπεστάτην διάκρισιν τῆς μιᾶς θεότητος, ἀλλὰ πληροφορήσομεν αὐτὸν ἐκεῖνά τε τοῖς πατράσι καλῶς εἰρηῆσθαι καὶ ἡμῖν καλῶς προβεβλῆσθαι καὶ κατὰ καιρὸν, ὡς συν-
 25 τείνοντα μᾶλλον, ἀλλ' οὐκ ἐμποδίζοντα πρὸς τὸ μίαν εἶναι τὴν ἄκτιστον θεότητα. Ὁ δὲ τοῦτο μὴ συνορῶν πῶς οὐ συναπαχθήσεται τοῖς φρενοβλαβῶς κηρύττουσιν ὅτι μόνη ἄκτιστός ἐστι θεότης ἢ φύσις τοῦ Θεοῦ, πᾶν δ' ὃ μὴ φύσις, κτίσμα, κἂν θεαρχία κἂν θεότης ὀνομάζηται;
 30 Πῶς δ' οὐκ ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ, τῶν ἐκεῖνα λεγόντων ἁγίων δηλαδή, καὶ δι' αὐτοὺς ἡμῶν τῶν

25. Πρὸς τοὺς ἀπ' Αἰγύπτου ἐλθόντας, PG 36, 252A.

26. Κολ. 1, 19.

27. Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 1, 6, PG 94, 804B.

Γρηγόριος δὲ ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας λέγει, «ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ εἶναι τοῦ Υἱοῦ πλήν τῆς ἀγεννησίας, καὶ ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Υἱός εἶναι τοῦ Πνεύματος πλήν τῆς γεννήσεως»²⁵.

11 Ἐπομένως δὲν εἶναι μόνον ἡ οὐσία ἢ ἄκτιστος θεότης, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ προσυπάρχοντα εἰς τὸν Θεὸν φυσικῶς, ἕκαστον τῶν ὁποίων κατὰ τὸν μέγαν πάλιν Ἀθανάσιον δὲν λέγεται οὐσία ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν, τὰ ὅποια κατὰ τὴν Γραφὴν λέγονται ἐπίσης ἄθροισμα καὶ πλήρωμα θεότητος²⁶, θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα ἐξ ἴσου εἰς ἕκαστην τῶν ἁγίων τριῶν ὑποστάσεων. Ὁ Δαμασκηνός θεολόγος λέγει, «ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ὡς πρὸς μὲν τὴν ὑπόστασιν εἶναι διηρημένος ἀπὸ ἐκείνου ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔχει τὴν γέννησιν, ὡς πρὸς δὲ τὸ ὅτι περικλείει μέσα του αὐτὰ, τὰ ὅποια θεωροῦνται περὶ τὸν Θεόν, εἶναι ἓν πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν φύσιν· οὕτω μία εἶναι ἡ θεότης Πατρὸς καὶ Υἱοῦ»²⁷. Δὲν εἶναι λοιπὸν μόνον περὶ τῆς θεοποιουῦ χάριτος ἢ ἀντίθεσις ἡμῶν πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας, ἀλλὰ περὶ πάσης δυνάμεως καὶ ἐνεργείας θείας· διότι ἐκείνοι καταβιάζουσι ὅλας αὐτὰς εἰς κτίσμα, ὥστε καὶ ἂν ταρᾶται κανεὶς ἀκούων νὰ θεωνημοῦνται οὕτω μερικαὶ ἐνεργεῖαι ἀπὸ τὰ θεολογούμενα τοῦ ἁγίου, δὲν θὰ ἀρνηθῶμεν τὴν θεοπρεπεστάτην διάκρισιν τῆς μιᾶς θεότητος, ἀλλὰ θὰ τὸν πληροφορήσωμεν ὅτι καλῶς ἔχουν λεχθῆ ἐκεῖνα ἀπὸ τοὺς πατέρας καὶ καλῶς ἔχουν προβληθῆ ἀπὸ ἡμᾶς καὶ εὐκαίρως, ὡς συντείνοντα μᾶλλον παρὰ ἐμποδίζοντα τὸ νὰ εἶναι μία ἢ ἄκτιστος θεότης. Ὁ δὲ μὴ ἀντιλαμβανόμενος τοῦτο, πῶς δὲν θὰ συναπαχθῆ ἀπὸ τοὺς φρενοβλαβῶς κηρύττοντας ὅτι μόνη ἄκτιστος θεότης εἶναι ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ, πᾶν δὲ ὅ,τι δὲν εἶναι φύσις εἶναι κτίσμα, εἴτε θεαρχία εἴτε θεότης ὀνομάζεται; Πῶς δὲ δὲν θὰ κατηγορήσῃ τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ Θεοῦ, τοὺς ἁγίους δηλαδὴ οἱ ὁποῖοι λέγουσι ἐκεῖνα καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἡμᾶς τοὺς συμφω-

αὐτοῖς ὁμολογούντων καὶ τούτων ὑπεραπολογουμένων
 πρὸς δύναμιν ἐκθύμως; Ἐγὼ γὰρ αὐτὸς λέγω τοῦμόν,
 ὡς καὶ ὑπὲρ τούτων ἑνός, μὴ ὅτι γε τῆς ἀπάντων συμ-
 φωνίας, παθεῖν ἐτοιμότετος. «Ὁ γὰρ δεχόμενος ὑμᾶς,
 5 ἐμὲ δέχεται», φησὶν ὁ Κύριος, οὐχ ὁμοῦ δηλονότι πάν-
 τας, ἀλλὰ καὶ τὸν ἕνα πάντων. Τίς δὲ καὶ διασχίσει τοὺς
 ἐν ὄντας κατὰ τὴν δεσποτικὴν εὐχὴν καὶ διὰ τοῦ ἑνός
 Λόγου ἐν ἐνὶ Πνεύματι τῷ ἐνὶ Θεῷ συναφθέντας; Πῶς
 δ' οὐ πάντα ὁ τοιοῦτος ἀναιρήσει δι' ἀλλήλων τοὺς ὄν-
 10 τως ρήματα ζωῆς αἰωνίου γεγραφότας;

12 Εἰ γὰρ ὑφηγεῖται τις τούτων καὶ ταῦτά τι τῶν και-
 ριωτάτων, ὃ διατελεῖ τοῖς ἄλλοις ἀπηγορευμένον, πῶς
 οὐκ ἀναιροῦνται δι' ἀλλήλων; Ἄλλὰ καὶ τὸ λέγειν ἔ-
 στιν ἄ τούτων, ὡς ἐκεῖ κείσθω καὶ μηδεὶς αὐτοῖς χρή-
 15 σθω, τῶν φανερώς ἀθετούντων ἐστὶν ἐκεῖνα καὶ τοὺς
 τῶν ἁγίων κατηγόρους μηδαμῶς ἐπιστομίξασθαι βουλο-
 μένων, οὐκ ἀπαῖδον δ' εἰπεῖν, ὅτι καὶ τῶν συμπραττόν-
 των καὶ συνεπιψηφιζομένων αὐτοῖς· ἐκείνων γὰρ ἐπὶ
 διαβολῇ προφερόντων, αὐτὸς αὐτὰ κατορύττεσθαι δικαι-
 20 οῖ, σιγῆς καὶ λήθης, ἵν' οὕτως εἴπω, χῶματι, ὡς οὐκ
 ἄμεμπτα δήπου. Δεῖ δὴ, προσφιλέστατε πάτερ, τοῦτο
 πείθειν πάντας ἐγχειρεῖν, ὡς οὐ προσίσταται, μᾶλλον
 δὲ καὶ συνίσταται τὸ διακεκριμένον τῷ ἐνιαίῳ τῆς θεό-
 τητος, ἀλλὰ μὴ γωνίας ἄξια νομίζειν καὶ παραρριπτεῖν
 25 ἐπιχειρεῖν ἀφασία παραπέμποντας, καὶ ταῦτα διὰ τῶν
 βιβλίων προκείμενα τοῖς πᾶσι τὰ τοῖς θείοις πατράσι
 τεθεολογημένα θείως, παραινεῖν γε μὴν τοὺς ἐπιόντας
 καὶ ἀκούοντας χρεῶν, μὴ τῷ γράμματι δουλεύειν, ἀλλὰ
 τὸν ἐγκείμενον θηρεύειν νοῦν καὶ τὴν εὐσεβῆ διάνοιαν
 30 ἀσπάξασθαι καὶ μετὰ τοῦ θείου Κυρίλλου καὶ Δαμασκη-

νοῦντας μὲ αὐτοὺς καὶ ἀπολογουμένους ἐκθύμως ὑπὲρ αὐτῶν κατὰ δύναμιν; Ἐγὼ πράγματι λέγω διὰ λογαριασμὸν μου, ὅτι εἶμαι ἐτοιμότετος νὰ πάθω ὑπὲρ ἐνὸς ἐκ τούτων, πόσον μᾶλλον δι' ὅλους ἀπὸ συμφώνου. Διότι «ὁ δεχόμενος ὑμᾶς ἐμὲ δέχεται», λέγει ὁ Κύριος²⁸, ὄχι δηλαδὴ μαζὶ ὅλους, ἀλλὰ καὶ τὸν καθένα ἀπὸ αὐτοὺς. Ποῖος δὲ θὰ διασπάσῃ τοὺς συμφώνως πρὸς τὴν δεσποτικὴν εὐχὴν ὄντας ἐν καὶ συναφθέντας διὰ τοὺς ἐνὸς Λόγου ἐν ἐνὶ Πνεύματι μὲ τὸν ἓνα Θεόν; Πῶς δὲ ὁ τοιοῦτος δὲν θὰ ἀφαιρέσῃ δι' ἀλλήλων ὅλους τοὺς γράφοντας ὄντως ῥήματα ζωῆς αἰωνίου;

12

Ἐὰν δὲ κάποιος ἐξ αὐτῶν τῶν ἀγίων διδάσκη κάτι ἀπὸ τὰ σπουδαιότατα μάλιστα, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τοὺς ἄλλους εἶναι ἀπηγορευμένον, πῶς δὲν ἀναιροῦνται οὗτοι δι' ἀλλήλων; Ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ λέγῃ κανεὶς μερικὰ ἐξ αὐτῶν, ὅτι ἄς εὐρίσκωνται ἐκεῖ καὶ κανεὶς ἄς μὴ τὰ χρησιμοποιοῦν, εἶναι ἴδιον τῶν φανερώς ἀθετούντων ἐκεῖνα καὶ μὴ ἐπιθυμούντων καθόλου νὰ ἀποστομώσουν τοὺς κατηγοροῦν τῶν ἀγίων, δὲν θὰ ἦτο δὲ ἀταίριαστον νὰ εἴπωμεν, καὶ τῶν συμπραττόντων καὶ συμφωνούντων μὲ αὐτοὺς. Διότι, ἐνῶ ἐκεῖνοι προφέρουν ταῦτα πρὸς διαβολὴν, αὐτὸς τὰ ἀξιῶναι ἀποκρύψεως εἰς τὸ χῶμα τῆς σιγῆς καὶ λήθης οὕτως εἰπεῖν, ὡς μὴ ἄμεμπτα καθόλου. Πρέπει λοιπόν, προσφιλέστατε πάτερ, νὰ ἐπιχειρῶμεν νὰ πείσωμεν ὅλους τοῦτο, ὅτι δὲν ἀντιτίθεται μᾶλλον δὲ συνηγορεῖ τὸ διακεκριμένον πρὸς τὸ ἐνιαῖον τῆς θεότητος, ἀλλὰ νὰ μὴ νομίζωμεν ἄξια παραγκωνισμοῦ καὶ νὰ μὴ ἐπιχειρῶμεν νὰ τὰ παραμερίσωμεν παραπέμποντες εἰς τὴν ἀφασίαν τὰ ὑπὸ τῶν θείων πατέρων θείως θεολογημένα, καὶ μάλιστα ἐνῶ διὰ τῶν βιβλίων εἶναι ἐνώπιον ὅλων εἶναι μάλιστα χρέος νὰ παραινῶμεν τοὺς πλησιάζοντας καὶ ἀκούοντας, νὰ μὴ δουλεύουν εἰς τὸ γράμμα, ἀλλὰ νὰ ἀναζητοῦν τὸ περικλειόμενον εἰς αὐτὸ νόημα καὶ νὰ δέχωνται τὴν εὐσεβῆ ἐννοιαν καὶ νὰ λέγουν πρὸς αὐτοὺς μαζὶ μὲ τὸν θεῖον Κύριλλον

νοῦ πατρὸς λέγειν πρὸς αὐτούς, «ὡς εἶωθεν ἐξ ἀρχῆς οὐ μόνον ἡ θεία Γραφή, ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι περὶ τὰς λέξεις ἀδιαφορεῖν, εἰδότες ὅτι οὐδὲν ἀδικοῦσιν αἱ λέξεις, ὅταν ἄλλως ἔχη τὰ πράγματα», καὶ
 5 τὸ τοῦ θείου Μαξίμου, «λέξεως», γράφοντος, «κίνδυνον μηδένα εἶναι, ἂν μὴ περὶ τὴν ἔννοιαν ἡ ἁμαρτία γένηται», καὶ τὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου λέγοντος, «οὐ χρὴ προσέχειν λέξεσιν, ἀλλὰ τῇ τοῦ σκοποῦ δυνάμει», καὶ τὸ τοῦ μεγάλου Γρηγορίου προστιθέναι τοῖς φιλονεικώ-
 10 τερον ἐνισταμένοις, «ὅτι οὐκ ἐν ῥήμασιν ἡμῖν, ἀλλ' ἐν πράγμασιν ἡ εὐσέβεια», καὶ πάλιν, «οὐ περὶ τῶν ὀνομάτων ζυγομαχήσομεν, ἕως ἂν εἰς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν αἱ συλλαβαὶ φέρωσι», καὶ πάλιν, «οὐδὲ γὰρ περὶ ταῦτα ζυγομαχοῦντες ἀσχημονήσομεν, ὥσπερ ἐν ὀνόμασι κει-
 15 μένης ἡμῖν τῆς εὐσεβείας, ἀλλ' οὐκ ἐν πράγμασι», καὶ πρὸς τούτοις τὸ τοῦ Χρυσοστόμου πατρὸς, «οὐ δεῖ τὴν λέξιν καθ' ἑαυτὴν βασανίζεσθαι, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ προσέχειν τοῦ γράφοντος· ἂν γὰρ μὴ τὴν γνώμην τοῦ γράφοντος ἐξετάζωμεν, πολλὰς ὑποστησόμεθα τὰς ἀπεχθείας καὶ
 20 πάντα ἀνατραπήσεται». Οὐ ταῦτά ἐστιν ἀντικρυς τὰ νῦν τελούμενα; Προσακουστέον δὴ καὶ τοῦ μεγάλου Διονυσίου φάσκοντος, ὡς «ἔστιν ἄλογον καὶ σκαιὸν καὶ τῶν μὴ τὰ θεῖα νοεῖν ἐθελόντων ἴδιον, τὸ μὴ τῇ δυνάμει τοῦ σκοποῦ προσέχειν, ἀλλὰ ταῖς λέξεσι» Καὶ ὄντως ἀποτυγχά-
 25 νουσι τῆς ἐφικτῆς θεογνωσίας οἱ μὴ πρὸς τὸν ἐντεθησαυρισμένον τοῖς ῥήμασι νοῦν διαβιβάζειν σπεύδοντες τὸ τῆς ψυχῆς λογιζόμενον καὶ οὕτω τὴν παρ' ἑαυτῶν ἐκφέροντες ψῆφον καὶ πρὸς τὴν ἐναποκειμένην διάνοιαν τὰς συλλαβὰς ἢ στέργοντες ἢ ἀποστέργοντες, ἀλλὰ πε-
 30 ριέποντες ἤχους ρημάτων καὶ διδόντες χώραν ἐντεῦθεν, καὶ ταῦτα μήπω πεπαυμένοις, τοῖς πρὸς τὴν εὐσεβῆ διά-

29. Χωρὶα μὴ ἐντοπισθέντα. Βλ. σημ. 32.

30. Λόγος 39 εἰς τὰ ἁγία Φῶτα, PG 36, 345C· βλ. καὶ παρὰ Μαιμω ὁμολογητῆ, Ζήτησιν μετὰ Πύρρου, PG 91, 296B.

καὶ τὸν Δαμασκηνὸν πατέρα, ὅτι «ἐξ ἀρχῆς ὄχι μόνον ἡ θεία Γραφή, ἀλλὰ καὶ οἱ διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας συνηθίζουν νὰ ἀδιαφοροῦν πρὸς τὰς λέξεις, γνωρίζοντες ὅτι αἱ λέξεις δὲν ἀδικοῦν, ὅταν ἄλλως ἔχουν τὰ πράγματα», νὰ προσθέτῃ δὲ διὰ τοὺς πλέον πείσμονας εἰς τὴν ἀντίθεσιν τὸ τοῦ θείου Μαξίμου γράφοντος «δὲν ὑπάρχει κανεὶς κίνδυνος τῆς λέξεως, ἂν δὲν ὑπάρχη πλάνη περὶ τὴν ἔννοιαν», καὶ τὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου λέγοντος, «δὲν πρέπει νὰ προσέχωμεν εἰς τὰς λέξεις ἀλλὰ εἰς τὴν δύναμιν τοῦ σκοποῦ»²⁹, καὶ τὸ τοῦ μεγάλου Γρηγορίου, «ὅτι ἡ εὐσέβειά μας δὲν εὐρίσκεται εἰς τὰ λόγια ἀλλ' εἰς τὰ πράγματα», καὶ πάλιν, «δὲν θὰ φιλονεικήσωμεν περὶ τῶν ὀνομάτων, ἐφ' ὅσον αἱ λέξεις ὁδηγοῦν εἰς τὴν ἰδίαν ἔννοιαν», καὶ πάλιν, «δὲν θὰ ἀσχημονήσωμεν φιλονεικοῦντες περὶ ταῦτα, ὡσάν νὰ εὐρίσκετο εἰς ὀνόματα ἡ εὐσέβειά μας καὶ ὄχι εἰς πράγματα»³⁰, καὶ προσέτι τὸ τοῦ Χρυσοστόμου πατρὸς, «δὲν πρέπει νὰ βασανίζωμεν καθ' ἑαυτὴν τὴν λέξιν, ἀλλὰ νὰ προσέχωμεν εἰς τὴν γνώμην τοῦ γράφοντος, διότι, ἂν δὲν ἐξετάζωμεν τὴν γνώμην τοῦ γράφοντος, θὰ προκαλέσωμεν πολλὰς ἀπεχθείας καὶ ὅλα θὰ ἀνατραποῦν»³¹. Δὲν εἶναι ἀκριθῶς αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ τελούμενα τώρα; Πρέπει βεβαίως νὰ ἀκούσωμεν καὶ τὸν μέγαν Διονύσιον τονίζοντα ὅτι «εἶναι παράλογον καὶ σκαιὸν καὶ ἴδιον μὴ θελόντων νὰ κατανοήσουν τὰ θεία, τὸ νὰ μὴ προσέχωμεν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ σκοποῦ, ἀλλ' εἰς τὰς λέξεις»³². Ὅντως ἀποτυγχάνουν τῆς ἐφικτῆς θεογνωσίας οἱ μὴ σπεύδοντες νὰ μεταφέρουν τὸ λογιστικὸν τῆς ψυχῆς εἰς τὸ ἀποθησαυρισμένον εἰς τὰ λόγια νόημα καὶ οὕτω νὰ ἐκφέρουν τὴν γνώμην των καὶ νὰ ἀποδέχωνται ἢ ἀπορρίπτουν τὰς λέξεις πρὸς τὴν ἐγκλειομένην διάνοιαν, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀκολουθοῦντες τοὺς ἤχους τῶν λέξεων καὶ οὕτω δίδοντες πεδίον δράσεως εἰς ἐκείνους

31. Βλ. Κατὰ Ἀνομοίων 8, 10, PG 48, 769, 786.

32. Περὶ θείων ὀνομάτων 4, 11, PG 3, 708C.

νοϊαν ἀντιλέγουσι, πρὸς οὓς χρὴ τὸ θεολογικὸν ἐκεῖνο
 πάλιν εἶπεῖν· «οἱ σφόδρα προπολεμοῦντες τοῦ γράμμα-
 τος, ἴστωσαν ἐκεῖ φοβούμενοι φόβον, οὗ μὴ ἔστι φό-
 βος, καὶ σαφῶς γινωσκέτωσαν, ὡς ἔνδυμα τῆς ἀσεβεί-
 5 ας αὐτοῖς ἔστιν ἡ δειλία τοῦ γράμματος». Ἄλλ' οὗτοι
 μὲν ὑπὲρ αὐτῶν τῶν πατερικῶν λόγων τῶν πατέρων οἱ
 λόγοι προκείσθωσαν.

13 Ἐμοὶ δ' ὑπὲρ ἑμαυτοῦ νῦν πρὸς ἄνδρα φίλον ποι-
 ουμένῳ τὴν ἀπολογία, οὐκ ἀποχρήσει μόνον, ἀλλὰ καὶ
 10 πλεονάσει τὸ τοῦ θείου Κυρίλλου προκομισθέν· Νεστό-
 ριον γὰρ οὗτος ἤσχυνε παρησιᾶ καὶ κατὰ κράτος ἐπι-
 συνόδου μεγίστης τὸ κατ' ἐκείνου καὶ τῶν ὑπ' ἐκείνου
 βλασφήμως κατὰ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως ἐξευρημέ-
 νων ἀνεδήσατο κράτος. Τοῦτο φθόνου κέντρον οὐχ οἶον
 15 φέρειν ἐνίησι τῷ Κύρου Θεοδώρῳ, καθάπερ καὶ τῷ
 Ἀκινδύνῳ νῦν ἡ Βαρλαάμ ἦττα καὶ ἡ τούτου δι' αἰσχύ-
 νην τῆς ἥττης ἀειφυγία· χωρεῖ πρὸς ἄμυναν ἀναιδῆ κα-
 τὰ τοῦ θείου Κυρίλλου ὁ Θεοδώρητος καὶ καταλογογρα-
 φεῖ πικρῶς τῶν κατὰ Νεστορίου τῷ ἁγίῳ συγγεγραμμέ-
 20 νων, ὡς καὶ ὁ Ἀκίνδυνος ἀρτίως τῶν ἡμετέρων πρὸς
 τὸν Βαρλαάμ συγγραμμάτων. Ἄλλ' ὁ μὲν Θεοδώρητος
 πανταχόθεν ἐφοδεύων καὶ κύκλῳ περιβαλλόμενος καὶ
 πάντα κάλων τὸ τοῦ λόγου κινῶν οὐδὲν ἴσχυσε πλέον
 ἢ συχναῖς συκοφαντίαις τὰ τοῦ φθονουμένου περιβαλεῖν
 25 καὶ πρὸς αὐτὰς μόνας τὰς λέξεις κακοβούλως ἐρεσχε-
 λεῖν. Αὐτὸς μέντοι πρὸς τῇ Νεστορίου κακοδοξία καὶ
 πᾶσαν ἄλλην δυσσέβειαν ἱκανῶς ἐφυλάξατο. Τῷ δ' Ἀ-
 κινδύνῳ τὴν τοῦ Βαρλαάμ κακοδοξίαν ἐπεκδικοῦντι σα-
 φῶς, πολλῶ πλείοσι καὶ μακρῶ δεινότεραις περιπεσεῖν
 30 ἐξεγένετο δυσσεβείαις ἢ ὅποσας αὐτὸς τῶν ἡμετέρων
 καταψεύδεται συγγραμμάτων καὶ τὸν καθηγησάμενον
 αὐτῷ τῆς πλάνης ἐκείνον κατὰ ταύτας παρενεγκῶν,

οἱ ὅποιοι δὲν ἔπαυσαν νὰ ἀντιλέγουν πρὸς τὴν εὐσεβῆ διάνοιαν, πρὸς τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ εἴπωμεν πάλιν τὸ θεολογικὸν ἐκεῖνο· «οἱ σφοδρῶς ὑπερασπιζόμενοι τὸ γράμμα, νὰ γνωρίζουν ὅτι φοβοῦνται ἐκεῖ, ὅπου δὲν ὑπάρχει φόβος, καὶ νὰ γινώσκουν ὅτι ἔνδυμα τῆς εὐσεβείας εἶναι δι' αὐτοὺς ἡ δειλία τοῦ γράμματος»³³. Ἄλλὰ ἄς εἶναι ἀρκετοὶ οὗτοι οἱ ὑπὲρ αὐτῶν τῶν πατερικῶν λόγων λόγοι.

13

Εἰς ἐμὲ δὲ, ἀπολογούμενον τώρα ὑπὲρ ἑμαυτοῦ πρὸς φίλον ἄνδρα, δὲν θὰ ἀρκέσῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ θὰ περισσεύσῃ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ θείου Κυρίλλου, παρατιθέμενον ἐδῶ. Πράγματι οὗτος κατήσχυε τὸν Νεστορίον δημοσίᾳ καὶ ἐκέρδισε τὴν νίκην ἐνώπιον μεγίστης συνόδου κατ' ἐκείνου καὶ τῶν βλασφήμως ἐπινοηθέντων ὑπ' ἐκείνου κατὰ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως. Τοῦτο ἐμβάλλει εἰς τὸν Θεοδώρητον Κύρου κέντρισμα φθόνου ἀνυπόφορον, ὅπως καὶ εἰς τὸν Ἀκίνδυνον τώρα ἡ ἥττα τοῦ Βαρλαάμ καὶ ἡ ἀειφυγία τούτου λόγῳ αἰσχύνῃς διὰ τὴν ἥτταν. Προχωρεῖ λοιπὸν ὁ Θεοδώρητος πρὸς ἀναιδῆ πόλεμον κατὰ τοῦ θείου Κυρίλλου καὶ κακομεταχειρίζεται πικρῶς τὰ κατὰ τοῦ Νεστορίου συγγράμματα τοῦ ἀγίου, ὅπως καὶ ὁ Ἀκίνδυνος προσφάτως τὰ ἰδικά μας πρὸς τὸν Βαρλαάμ συγγράμματα. Ἄλλ' ὁ μὲν Θεοδώρητος ὀρμῶν ἀπὸ παντοῦ καὶ περιτρέχων κυκλωτικῶς καὶ κινῶν πάντα λίθον, ποὺ λέγει ὁ λόγος, δὲν κατώρθωσε τίποτε περισσότερον παρὰ νὰ περιβάλη μὲ πολλὰς συκοφαντίας τὰ γραφέντα ἀπὸ τὸν φθονούμενον καὶ νὰ μωρολογῇ κακοβούλως πρὸς τὰς λέξεις μόνον. Αὐτὸς ὅμως πλήν τῆς κακοδοξίας τοῦ Νεστορίου ἀπέφυγεν ἱκανῶς καὶ πᾶσαν ἄλλην δυσσέβειαν. Ὁ Ἀκίνδυνος ὅμως συνηγορῶν σαφῶς ὑπὲρ τῆς κακοδοξίας τοῦ Βαρλαάμ, συνέβη νὰ πέσῃ εἰς πολὺ περισσοτέρας καὶ δεινότερας δυσσεβείας ἀπὸ ὅσας αὐτὸς ἀποδίδει ψευδῶς εἰς τὰ συγγράμματά μας, ὑπερβαλὼν κατ' αὐτὰς καὶ ἐ-

33. Γρηγ. Θεολόγου, Λόγος 31 (Θεολογικός 5), 3, J. Barthelemy, σ. 222. PG 36, 136AB.

παραπλήσιόν τι δράσας, μάλλον δὲ παθών, ὡσπερ ἂν εἶ τις αὐτὸς ἐπίτηδες ἐγεγόνει σαπρία καὶ κόπρος ἄντικρυς ἢ πολὺν περιεβάλλετο καὶ δυσωδέστατον βόρβορον, μόνον ἵνα σχῆ λυπῆσαι πρὸς ὥραν τῶν μεμισημένων μά-
 5 την παρ' αὐτοῦ τὴν ὄσφρησιν, ἄγνοῶν ὡς οἱ μὲν ἐπιθέντες τὴν χεῖρα τῇ ρινὶ τοῦτον παραμείψουσιν ἄσινεῖς, ὁ δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ὁπόσοις ρίνεσι βδελυκτὸς μενεῖ καὶ παντάπασιν ἀποτρόπαιος.

14 Ἄλλ' ὁ Θεοδώρητος ἐκεῖνος πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπι-
 10 λαμβάνεται Κυρίλλου καὶ ὡς πρώτου πάντων εἰρηκότος τὴν τοῦ λόγου πρὸς τὴν σάρκα καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν, «ἓνα μὲν», γράφων, «ὁμολογοῦμεν Χριστὸν καὶ τὸν αὐτὸν διὰ τὴν ἔνωσιν, Θεόν τε καὶ ἄνθρωπον, τὴν δὲ καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν ἄγνοοῦμεν, ὡς ξένην καὶ ἀλλόφυλον
 15 τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῶν ταύτας ἠρμηνευκότεων πατέρων», εἶτα καὶ ὡς κρᾶσιν δῆθεν εἰσάγοντι καὶ σύγχυσιν εἰργασμένῳ τῶν φύσεων δι' αὐτὴν τῷ ἁγίῳ συκοφαντικῶς ἐπιτίθεται. Τί δὴ πρὸς ταῦθ' οὔτος ὁ πρὸς ἀλήθειαν τὴν εὐσέβειαν οὐκ ἄληπτος μόνον, ἀλλὰ καὶ
 20 πολλῶν καὶ μεγάλων ἐπαίνων ἐπάξιος; Ἴδου δὴ πάλιν ὁ γεννάδας οὔτοςί, φησί, πρόφασιν τῆς καθ' ἡμῶν ἄθυροστομίας τὸ παρατυχὸν ποιεῖσθαι σπουδάζων, διασύρει τὴν λέξιν, τὴν καθ' ὑπόστασιν λέγω, καθυβρίζει τε τὸ ἄσύννηθες αὐτῆς καὶ δὴ καὶ ξένως αὐτὴν πεποιῆσθαι
 25 δισχυρίζεται, οὐκ ἐννοήσας ὅτι ταῖς τῶν ἀνοσιῶν αἰρέσεων εὐρεσιλογίαις ἢ τῶν λέξεων δύναμις τὸ ἀληθὲς ἀντεξάγουσα παραλύειν ἐπιχειρεῖ τὸ ἀντιτετάχθαι δοκοῦν». Ὅρᾳς ὅτι καὶ ἄσυννήθεις ἐπινοεῖν λέξεις τοῖς ἀντικειμένοις πρὸς τὰς εὐρεσιλογίας τῶν πονηρῶν αἰρέσεων ἔξε-
 30 στιν; Οὔτω γὰρ καὶ φυσικὴν εὐρήσεις εἰπόντα τοῦτον ἐκεῖ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν, διὰ τὸν ἀθετοῦντα ταύτην Νεστόριον, ἵν' ἐναργῶς παραστήσῃ τὸ ἀληθὲς τῆς

34. Θεοδώρητου, Ἀνατροπὴ β' Ἀναθεματισμοῦ Κυρίλλου, PG 76, 400.

κεῖνον τὸν διδάσκαλόν του εἰς τὴν πλάνην, ἐνεργήσας, μάλλον δὲ παθῶν, κάτι παραπλήσιον, ὡσάν κάποιος νὰ ἔγινεν αὐτὸς ἐπίτηδες σαπρία καὶ κόπρος ἐντελῶς ἢ νὰ περιεβλήθη πολὺν καὶ δυσωδέστατον βόρβορον, μὲ μοναδικὸν σκοπὸν νὰ δυνηθῇ νὰ λυπήσῃ προσωρινῶς τὴν ὀσφρησιν τῶν ματαίως μισουμένων ἀπὸ αὐτόν, ἀγνοῶν ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἐπιβαλόντες τὴν χεῖρα εἰς τὴν μύτην θὰ προσπεράσουν ἀβλαβεῖς, αὐτὸς δὲ θὰ μείνῃ βδελυκτὸς καὶ ἀποτρόπαιος καὶ εἰς τὰς τὸσας ἄλλας ρίνας.

14

Ἄλλ' ὁ Θεοδώρητος ἐκεῖνος ἐπιλαμβάνεται τοῦ Κυρίλλου ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ διότι πρῶτος ἐξ ὄλων ἀνέφερε τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν τοῦ Λόγου πρὸς τὴν σάρκα, γράφων «ὁμολογοῦμεν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστὸν λόγῳ τῆς ἐνώσεως Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ἀγνοοῦμεν δὲ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν, ὡς ξένην καὶ ἀλλοτρίαν πρὸς τὰς θείας Γραφάς καὶ τῶν πατέρων οἱ ὅποιοι τὰς ἐρμήνευσαν»³⁴, ἔπειτα ἐπίσης ἐπιτίθεται συκοφαντικῶς κατὰ τοῦ ἁγίου διότι δῆθεν διδάσκει σύγκρασιν καὶ ἐπιφέρει σύγχυσιν τῶν φύσεων ἐξ αἰτίας αὐτῆς. Τί λοιπὸν κάμνει ἐναντι τούτων οὗτος, ὁ ἀληθῶς ὄχι μόνον ἄτρωτος κατὰ τὴν εὐσέβειαν, ἀλλὰ καὶ ἐπάξιος πολλῶν καὶ μεγάλων ἐπαίνων; «Ἴδου πάλιν ὁ γενναῖος οὗτος, λέγει, ἐπιχειρῶν νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ παρατυχὸν ὡς πρόφασιν τῆς ἐναντίον ἡμῶν ἀθυροστομίας, διασύρει τὴν λέξιν, ἐννοῶ τὴν 'καθ' ὑπόστασιν', καθυβρίζει τὸ ἀσυνήθες αὐτῆς καὶ μάλιστα ἐπιδιώκει νὰ τὴν χαρακτηρίσῃ ὡς ξένην, μὴ ἀντιλαμβανόμενος ὅτι ἡ δύναμις τῶν λέξεων ἀντιπαρατάσσοις τὴν ἀλήθειαν εἰς τὰς εὐρεσιλογίας τῶν ἀνοσίων αἱρέσεων ἐπιχειρεῖ τὰ παραλύσῃ τὸ φαινόμενον νὰ ἀντιτάσσεται». Βλέπετε ὅτι εἰς τοὺς ἀντιτασσομένους πρὸς τὰς εὐρεσιλογίας τῶν πονηρῶν αἱρέσεων ἐπιτρέπεται νὰ ἐπινοοῦν καὶ ἀσυνήθεις λέξεις; Οὕτω πράγματι θὰ εὔρησθε ὅτι εἶπεν ἐκεῖ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν φυσικὴν, ἐξ αἰτίας τοῦ ἀθετοῦντος ταύτην Νεστορίου, διὰ νὰ παραστήσῃ ἐνεργ-

θείας ἐνανθρωπήσεως, οὗ πάλιν ἐπιλαβόμενος Θεοδώ-
ρητος κατανεανιεύεται τῶν ἀήθως μὲν, εὐσεβῶς δ' εἰ-
ρημένων, ὡς δῆθεν δυσσεβῶς γεγραμμένων.

- 15 Ἄλλ' ἀκούει πάλιν αὐτὸς παρὰ τοῦ θείου Κυρίλλου,
5 μεθύων καὶ κάρῳ κάτοχος, ὡς μὴ τὸ σημαινόμενον ἔ-
στιν ὅτε διαβλέπων τῆς λέξεως (καὶ γὰρ ἔσθ' ὅπου τὸ
φυσικὸν εὐρηται σημαῖνον τὸ ἀληθές) καὶ σκώπτεται
μᾶλλον δικαίως ἔτι, ὡς ἐπισεμνυνόμενος ψεύδει καὶ τῷ
εἰδέναι συκοφαντεῖν εὖ μάλα κατωρθώκως, ἅτε μὴ τῷ
10 σκοπῷ τοῦ συγγεγραφότος προσέχων, ἀλλὰ ταῖς λέξεσιν.
Ἴδοις δ' ἂν ἐκεῖ τὸν σεπτὸν Κύριλλον καὶ τῷ τῆς ὑπο-
στάσεως ὀνόματι χρώμενον ἀντὶ τῆς φύσεως· διόπερ
ἐκεῖ μὴδὲ τιθέντα τὴν ὑπόστασιν ἐπὶ Χριστοῦ ἐνικῶς,
οὕτω τοῖς κακῶς φρονοῦσι καὶ συκοφαντοῦσιν ἀντιλέ-
15 γων ἐκεῖνος, τῆς περὶ τὰς λέξεις σμικρολογίας ἀλογῶν,
πρὸς μόνην ὄρᾳ τὴν εὐσεβῆ διάνοιαν. Πόσα δ' ὁμως πέ-
πονθε παρὰ τῶν ἀπειθούντων, καίτοι παγκάλως ὑπερ-
απολελογημένος καὶ διὰ γραμμάτων πάλιν οἰκείων, οὐ-
δὲν ἄλλοῖον φρονήσας, οὐδὲ τὰς λέξεις μετασκευάσας,
20 ἀλλ' ἐρμηνεύσας τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ ἀποδυσάμενος τὰ ἐγ-
κλήματα, καθάπερ ἀρτίως πᾶσιν ἀνωμολόγηται, συνει-
σι τῶν ἀήθων τοῖς ἀπείροις δοκούντων ρημάτων τὸ εὐ-
σεβές, ὅσας δ' αὐθις ὑπέστησαν δυσφημίας παρὰ τῶν
ἀντικειμένων τηνικαῦτα τῇ εὐσεβείᾳ οἱ τῷ σεπτῷ συμ-
25 βῶλω τῆς πίστεως ἐγγεγραφότες τὸ ὁμοούσιον, σχεδὸν
οὐδ' ἀπαριθμήσασθαι δυνατόν. Τὸ γὰρ μᾶλλον αὐτοῖς
ἀντιτεταγμένον, καὶ διαβαλεῖν μᾶλλον οἱ τῶν πονηρῶν
αἰρέσεων ἀντεχόμενοι σπεύδουσι τὸ δὲ δι' ἑκάστους ἰ-
δία προτεταγμένον, ἐκεῖνο καὶ μᾶλλον ἀντιτεταγμένον αὐ-
30 τοῖς ἔστιν. Ἡμεῖς δὲ οὐ καινὰς ἐξεύρομεν λέξεις, καίτοι
καινῆς ἀρτίως ὑπ' Ἀκινδύνου καὶ Βαρλαάμ κεινημέ-
νης αἰρέσεως, ἀλλὰ ταῖς εἰρημέναις τοῖς ἁγίοις πατρά-
σιν ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἐχρησάμεθα, μᾶλλον δὲ

γῶς τὸ ἀληθές τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως. Ἐπιληφθεὶς δὲ πάλιν τούτου ὁ Θεοδώρητος, αὐθαδιάζει πρὸς τὰ ἀσυνήθως μὲν εὐσεβῶς δὲ λεχθέντα ὡς δῆθεν γραμμένα δυσσεβῶς.

15

Ἄλλ' ἀκούει πάλιν ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸν θεῖον Κύριλλον, μεθυσμένος καὶ Ζαλισμένος, ὡς μὴ διακρίνων ἐνίστε τὴν σημασίαν τῆς λέξεως (καθ' ὅσον ἐνιαχοῦ ἢ λέξις φυσικὸν εὐρίσκεται νὰ σημαίη τὸ ἀληθές) καὶ σκώπεται ἀκόμη μᾶλλον δικαίως, ὡς καυχώμενος διὰ ψεῦδος καὶ ὡς κατορθώσας πολλὰ διὰ τῆς ἰκανότητος νὰ συκοφαντῆ, διότι δὲν προσέχει εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ γράψαντος, ἀλλ' εἰς τὰς λέξεις. Δύνασαι δὲ νὰ ἴδῃς ἐκεῖ τὸν σεπτὸν Κίριλλον χρησιμοποιοῦντα ἀντὶ τῆς φύσεως καὶ τὴν λέξιν τῆς ὑποστάσεως. Διὰ τοῦτο ἐκεῖνος, μὴ παραθέτων ἐκεῖ τὴν ὑπόστασιν ἐπὶ Χριστοῦ εἰς ἐνικὸν ἀριθμὸν, ἀντιλέγων οὕτως εἰς τοὺς κακόφρονας καὶ συκοφαντοῦντας καὶ ἀδιαφορῶν διὰ τὰς μικρολογίας περὶ τῆς λέξεως, ἀποβλέπει εἰς μόνην τὴν εὐσεβῆ διάνοιαν. Πόσα ὅμως ἔπαθεν ἀπὸ τοὺς ἀπειθοῦντας, ἂν καὶ ὑπεραπελογήθη θαυμάσια καὶ διὰ συγγραμμάτων πάλιν ἰδικῶν του, χωρὶς νὰ φρονήσῃ διαφορετικὰ οὔτε νὰ μετατρέψῃ τὰς λέξεις, ἀλλ' ἐρμηνεύσας εἰς τοὺς ἀγνοοῦντας καὶ ἀποσεῖσας τὰς κατηγορίας, καθὼς ἐπίσης πόσας δυσφημίας ὑπέστησαν ἀπὸ τοὺς τότε ἀντιπάλους τῆς εὐσεβείας οἱ ἐγγράψαντες τὸ ὁμοούσιον εἰς τὸ σεπτὸν σύμβολον τῆς πίστεως, δὲν εἶναι σχεδὸν δυνατόν οὔτε νὰ τὰ ἀπαριθμήσωμεν. Διότι ὅσον περισσότερο ἀντίθεσις προβάλλεται εἰς αὐτούς, τόσον περισσότερο σπεύδουν νὰ διαβάλουν οἱ ὁπαδοὶ τῶν πονηρῶν αἱρέσεων· τὸ δὲ προτασσόμενον δι' ἕκαστον αὐτῶν ἰδιαιτέρως, αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ μᾶλλον ἀντιτεταγμένον εἰς αὐτούς. Ἡμεῖς δὲ δὲν ἐπενοήσαμεν νέας λέξεις, μολονότι τῶρα ἐκινήθη νέα αἵρεσις ἀπὸ τὸν Ἀκίνδυνον καὶ τὸν Βαρλαάμ, ἀλλὰ ἐχρησιμοποίησαμεν τὰς λεχθείσας ἀπὸ τοὺς ἁγίους πατέρας ὑπὲρ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, μᾶλλον δὲ ἀπολογοῦμενοι ὑπὲρ τῶν πατέρων ἐχρησιμο-

παρ' ἐκείνων πρώτων ἐπὶ διαβολῇ προβεβλημέναις κα-
κῶς, ἡμεῖς ὑπεραπολογούμενοι τῶν πατέρων, ἐξ ἀνάγκης
αὐταῖς κεχρήμεθα καὶ ταύταις ἐν οἷς πρὸς τοὺς ἀν-
τιφθεγγομένους τῇ ἀληθείᾳ τοὺς λόγους ποιούμεθα. Οὐδὲ
5 γὰρ ἂν εὖροι τις ἡμέτερον σύγγραμμα μὴ πρὸς αὐτοὺς
τεινον, ὃ τοιαύτας φέρει φωνάς, καὶ ταῦτ' ἀνεύθυνον
ὄν, εἴπερ οἱ προειρηκότες πατέρες ἀνεύθυνοι.

16 Τὸ δὲ νῦν ἡμᾶς λέγειν ἔνεκά τινος τῶν τοιούτων πα-
ρὰ τῶν ἐπ' ἐξουσίας ἐπηρεάζεσθαι, συκοφαντία περιφα-
10 νῆς καὶ τοῖς ὀρθῶς ὀρθῶσιν οὐκ ἀφανῆς. Τίς γὰρ οὐκ οἶ-
δεν, ὡς πρὸ τῆς ἐμφυλίου στάσεως καὶ συγχύσεως καὶ
παρὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ παρὰ τῆς βασιλείας πολλή τις
ἡμῖν ὑπῆρχε φιλοφροσύνη καὶ σχεδὸν ἡμέρας ἑκάστης
εὐκλεεῖς ἀναρρήσεις, ὡς ἀντιστᾶσι γενναίως καὶ κεκρα-
15 τηκόσι τελέως τῶν οὐχ ἄπαξ ἀλλὰ καὶ δις ἐπαναστάντων
ἀληθείᾳ τῇ κατ' εὐσέβειαν; Ὅτι μέντοι καὶ ἡ τῆς και-
νῆς αἰρέσεως συμμορία νῦν ἐπηρεαζομένοις ἡμῖν συνε-
πέθεντο, συνηγόρους σχόντες τοὺς τὰς γνώμας συμετα-
βάλλοντας ταῖς τῶν πραγμάτων μεταβολαῖς, καὶ τοῦτο
20 καταφανές. Σὴν δ' ὅμως μάλιστα χάριν πᾶσαν περιαι-
ροῦντες ἀφορμῆν τῶν ζητούντων ἀφορμῆν, καὶ τὰ ὑπο-
τεταγμένα ταῦτα τοῖς θείοις ἡμῶν ὁμολῶγως ὅτι μάλιστα
πατράσι συνετάξαμεν.

ποιήσαμεν κατ' ἀνάγκην αὐτάς τὰς λέξεις, ἀφοῦ εἶχον προβληθῆ πρῶτον ἀπὸ τοῦς ἀντιπάλους κακῶς πρὸς διαβολήν, καὶ μάλιστα εἰς τὰ κείμενα ὅπου ἀπευθυνόμεθα πρὸς τοῦς ἀντιφθεγγομένους εἰς τὴν ἀλήθειαν. Πράγματι δὲν δύναται νὰ εὔρη κανεὶς ἰδικόν μας σύγγραμμα μὴ ἀπευθυνόμενον πρὸς αὐτοῦς, τὸ ὁποῖον ἔχει τοιαύτας λέξεις, καὶ μάλιστα ὄν ἀθῶον, ἂν οἱ προειπόντες πατέρες εἶναι ἀθῶοι.

- 16 Τὸ νὰ λέγεται δὲ ὅτι ἡμεῖς τώρα καταπονούμεθα ἀπὸ τοῦς ἐξουσιαστὰς ἐξ αἰτίας κάποιας τοιαύτης λέξεως, εἶναι περιφανῆς συκοφαντία καὶ ὄχι ἀφανῆς εἰς τοῦς ὀρθῶς βλέποντας. Διότι ποῖος δὲν γνωρίζει ὅτι πρὸ τῆς ἐμφυλίου στάσεως καὶ συγχύσεως ἐπεδεικνύετο πολλὴ φιλοφροσύνη πρὸς ἡμᾶς τόσον ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας ὅσον καὶ ἐκ μέρους τῆς βασιλείας καὶ σχεδὸν καθημερινῶς ἐδίδοντο εἰς ἡμᾶς δημόσιοι ἔπαινοι, διότι ἀντεστάθημεν γενναίως καὶ ἐνίκησαμεν τελείως τοῦς ὄχι ἄπαξ ἀλλὰ δις στασιάσαντας κατὰ τῆς ἀληθείας εἰς τὴν εὐσέβειαν; Ὅτι ὅμως συνεπετέθη ἐναντίον ἡμῶν κακοπαθούντων τώρα καὶ ἡ συμμορία τῆς νέας αἱρέσεως, λαβόντες συνηγόρους τοῦς συμμεταβάλλοντας τὰς γνώμας μαζί μὲ τὰς μεταβολὰς τῶν πραγμάτων, καὶ τοῦτο εἶναι καταφανές. Πρὸς χάριν σου ὅμως, διὰ νὰ ἀφαιρέσωμεν πᾶσαν ἀφορμὴν τῶν ζητούντων ἀφορμὴν, συνετάξαμεν καὶ αὐτὰ τὰ κατωτέρω παρατιθέμενα σύμφωνα καθ' ὀλοκληρίαν πρὸς τὰ τῶν θείων ἡμῶν πατέρων²⁵.

ΟΜΟΛΟΓΙΑ

- 1 *Εἰς Θεὸς ὁ πρὸ πάντων καὶ ἐπὶ πάντων καὶ ἐν πᾶσι καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι παρ' ἡμῶν πιστευόμενός τε καὶ προσκυνούμενος, μονὰς ἐν Τριάδι καὶ Τριάς ἐν μονάδι, ἄσυγχύτως ἐνουμένη καὶ*
5 *ἀμερίστως διαιρουμένη, μονὰς ἢ αὐτὴ καὶ Τριάς παντοδύναμος· Πατὴρ ἄναρχος οὐ μόνον ὡς ἄχρονος, ἀλλὰ καὶ ὡς κατὰ πάντα τρόπον ἀναίτιος, μόνος αἰτία καὶ ρίζα καὶ πηγὴ τῆς ἐν Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι θεωρουμένης θεότητος, μόνος αἰτία προκαταρκτικῆ τῶν γεγο-*
10 *νότων, οὐ μόνος δημιουργός, ἀλλὰ μόνος ἐνὸς Υἱοῦ Πατρὸς καὶ Πνεύματος ἐνὸς ἁγίου προβολεύς ἀεὶ ὢν, καὶ ἀεὶ ὢν Πατὴρ καὶ ἀεὶ ὢν μόνος Πατὴρ τε καὶ προβολεύς, μείζων Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, τοῦτο μόνον ὡς αἰτιος, τἄλλα δὲ πάντα ὁ αὐτὸς αὐτοῖς καὶ ὁμότιμος.*
- 2 15 *Οὐ Υἱὸς εἰς, ἄναρχος μὲν ὡς ἄχρονος, οὐκ ἄναρχος δὲ ὡς ἀρχὴν καὶ ρίζαν καὶ πηγὴν ἔχων τὸν Πατέρα, ἐξ οὐ μόνου πρὸ πάντων τῶν αἰῶνων ἔσωμάτως, ἀρρεύστως, ἀπαθῶς, γεννητῶς προῆλθεν, ἀλλ' οὐ διηρέθη, Θεὸς ὢν ἐκ Θεοῦ, οὐκ ἄλλος μὲν καθὸ Θεός, ἄλλος δὲ*
20 *καθὸ Υἱός, ἀεὶ ὢν καὶ ἀεὶ ὢν Υἱὸς καὶ μόνον Υἱὸς καὶ ἀεὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἄσυγχύτως ὢν, οὐκ αἰτία καὶ ἀρχὴ τῆς ἐν Τριάδι νοουμένης θεότητος, ὡς ἐξ αἰτίας καὶ ἀρχῆς ὑπάρχων τοῦ Πατρός, ἀλλ' αἰτία καὶ ἀρχὴ τῶν γεγονότων πάντων, ὡς δι' αὐτοῦ πάντων γεγονότων, «ὅς*

ΟΜΟΛΟΓΙΑ

- 1 Εἷς Θεός εἶναι ὁ πρό πάντων καὶ ἐπὶ πάντων καὶ εἰς πάντα καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα πιστευόμενος ἀπὸ ἡμᾶς καὶ προσκυνούμενος, Μονὰς ἐν Τριάδι καὶ Τριάς ἐν Μονάδι, ἀσυγχύτως ἐνουμένη καὶ ἀμερίστως διαιρουμένη, μονὰς ἢ ἰδία καὶ Τριάς παντοδύναμος· Πατὴρ ἄναρχος ὄχι μόνον ὡς ἄχρονος, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀναίτιος κατὰ πάντα τρόπον, μόνος αἰτία καὶ ρίζα καὶ πηγὴ τῆς ἐν Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι θεωρουμένης θεότητος, μόνος αἰτία προκαταρκτικῆ τῶν γεγονότων, ὄχι μόνος δημιουργός, ἀλλὰ μόνος πάντοτε ὢν Πατὴρ ἐνός Υἱοῦ καὶ προβολεύς ἐνός ἁγίου Πνεύματος, καὶ πάντοτε ὢν Πατὴρ καὶ πάντοτε μόνος Πατὴρ καὶ προβολεύς, μεγαλύτερος Υἱοῦ καὶ Πνεύματος κατὰ τοῦτο μόνον, ὡς αἷτιος, καθ' ὅλα δὲ τὰ ἄλλα ὁ αὐτός μὲ αὐτούς καὶ ὁμότιμος.
- 2 Τούτου ὁ Υἱός εἶναι εἷς, ἄναρχος μὲν ὡς ἄχρονος, ὄχι ἄναρχος δὲ ὡς ἔχων ἀρχὴν καὶ ρίζαν καὶ πηγὴν τὸν Πατέρα, ἐκ τοῦ ὁποίου μόνον προῆλθε πρό πάντων τῶν αἰώνων ἄσωμάτως, ἀρρεύστως, ἀπαθῶς, γεννητῶς, ἀλλὰ δὲν διηρέθη, Θεός ὢν ἐκ Θεοῦ, ὄχι ἄλλος μὲν ὡς Θεός, ἄλλος δὲ ὡς Υἱός, πάντοτε ὢν καὶ πάντοτε ὢν Υἱός καὶ μόνον Υἱός καὶ πάντοτε ὢν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἀσυγχύτως, ὄχι αἰτία καὶ ἀρχὴ τῆς ἐν Τριάδι νοουμένης θεότητος, ὡς ὑπάρχων ἐξ αἰτίας καὶ ἀρχῆς τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' αἰτία καὶ ἀρχὴ ὅλων τῶν δημιουργημάτων, ὡς γενομένων ὅλων

ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶ-
 ναι ἴσα Θεῷ», ἀλλ' ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἑαυτὸν
 ἐκένωσε, μορφὴν τὴν καθ' ἡμᾶς δι' ἡμᾶς λαβῶν καὶ ἐκ
 τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας, εὐδοκία τοῦ Πατρὸς καὶ συν-
 5 εργία τοῦ ἁγίου Πνεύματος, κνηθεὶς τε νόμῳ φύσεως
 καὶ γεννηθεὶς Θεὸς ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος καὶ ὡς ἀληθῶς
 ἐνανθρωπήσας, γέγονεν ὁμοῖος ἡμῖν κατὰ πάντα πλὴν ἁ-
 μαρτίας, μείνας ὅπερ ἦν, Θεὸς ἀληθινός, ἐνώσας ἀσυγ-
 χύτως καὶ ἀτρέπτως τὰς δύο φύσεις καὶ θελήσεις καὶ
 10 ἐνεργείας καὶ μείνας εἰς Υἱὸς ἐν μιᾷ ὑποστάσει καὶ με-
 τὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, ἐνεργῶν τὰ θεῖα πάντα ὡς Θεὸς
 καὶ τὰ ἀνθρώπινα πάντα ὡς ἄνθρωπος καὶ τοῖς ἀδιαβλή-
 τοις ἀνθρωπίνοις ὑποκείμενος πάθεσιν, ἀπαθῆς μὲν καὶ
 ἀθάνατος ὢν καὶ διαμένων ὡς Θεὸς, ἐκὼν δὲ σαρκὶ πα-
 15 θῶν ὡς ἄνθρωπος καὶ σταυρωθεὶς καὶ θανὼν καὶ τα-
 φεὶς καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστὰς, ὃς καὶ τοῖς μαθηταῖς
 μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπιφανεὶς καὶ τὴν ἐξ ὕψους δύνα-
 μιν ἐπαγγειλάμενος καὶ παραγγείλας «μαθητεύειν πᾶν-
 τα τὰ ἔθνη καὶ βαπτίζειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ
 20 τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τηρεῖν διδάσκειν
 ὅσα ἐνετείλατο», αὐτὸς ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ
 ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, ὁμότιμον καὶ ὁμόθρο-
 νον ὡς ὁμόθεον ποιήσας τὸ ἡμέτερον φύραμα, μεθ' οὗ
 πάλιν φυράματος ἤξειν μετὰ δόξης μέλλει κρῖναι ζῶν-
 25 τας καὶ νεκροὺς καὶ ἀποδοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα
 αὐτοῦ.

3 Τότε δὲ πρὸς τὸν Πατέρα ἀνελθὼν, ἔπεμψεν ἐπὶ
 τοὺς ἁγίους αὐτοῦ μαθητὰς καὶ ἀποστόλους τὸ Πνεῦ-
 μα τὸ ἅγιον, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, συνάναρ-
 30 χον μὲν ὄν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ ὡς ἄχρονον, οὐκ ἄν-
 αρχον δὲ ὡς καὶ αὐτὸ ρίζαν καὶ πηγὴν καὶ αἰτίαν ἔχον
 τὸν Πατέρα, οὐχ ὡς γεννητόν, ἀλλ' ὡς ἐκπορευτόν, ἐκ

δι' αὐτοῦ, «ὅστις ὑπάρχων μὲ μορφήν Θεοῦ δὲν ἐθεώρησεν ἄρπαγμὸν τὸ νὰ εἶναι ἴσος μὲ τὸν Θεόν»¹, ἀλλὰ ἐκένωσεν ἑαυτὸν πρὸς συντέλειαν τῶν αἰώνων, λαβὼν δι' ἡμᾶς τὴν ἰδικὴν μας μορφήν καὶ κατ' εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς καὶ συνεργίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας κηθεὶς κατὰ νόμον φύσεως καὶ γεννηθεὶς Θεὸς μαζί καὶ ἄνθρωπος, καὶ ἀληθῶς ἐνανθρωπήσας, ἔγινεν ὁμοῖος μὲ ἡμᾶς κατὰ πάντα πλὴν ἁμαρτίας, παραμείνας ὅ,τι ἦτο, Θεὸς ἀληθινός, ἐνώσας ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως τὰς δύο φύσεις καὶ θελήσεις καὶ ἐνεργείας καὶ μείνας εἰς Υἱὸς εἰς μίαν ὑπόστασιν καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, ἐνεργῶν τὰ θεῖα ὅλα ὡς Θεὸς καὶ τὰ ἀνθρώπινα ὅλα ὡς ἄνθρωπος καὶ ὑποκείμενος εἰς τὰ ἀδιάβλητα ἀνθρώπινα πάθη, ἀπαθῆς μὲν καὶ ἀθάνατος ὢν καὶ διαμένων ὡς Θεός, ἐκὼν δὲ παθῶν σαρκὶ ὡς ἄνθρωπος καὶ σταυρωθεὶς καὶ ἀποθανὼν καὶ ταφείς καὶ κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν ἀναστὰς, ὁ ὁποῖος καὶ ἐπεφάνη εἰς τοὺς μαθητὰς μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ ἐπαγγελθεὶς εἰς τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν καὶ παραγγείλας «νὰ μαθητεύουν ὅλα τὰ ἔθνη καὶ νὰ βαπτίζουν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ νὰ διδάσκουν νὰ τηροῦν ὅσα παρήγγειλεν»², αὐτὸς ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐκάθισεν ἀπὸ τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς, καταστήσας τὸ ἡμέτερον φύραμα ὁμότιμον καὶ ὁμόθρονον ὡς ὁμόθεον, μὲ τὸ ὁποῖον φύραμα πρόκειται πάλιν νὰ ἔλθῃ, διὰ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ νὰ ἀποδώσῃ εἰς ἕκαστον κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

- 3** Τότε δὲ ἀνελθὼν πρὸς τὸν Πατέρα, ἔστειλεν ἐπὶ τοὺς ἁγίους μαθητὰς καὶ ἀποστόλους αὐτοῦ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐκπορεύεται παρὰ τοῦ Πατρὸς, συνάναρχον μὲν ὄν μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ὡς ἄναρχον, ὄχι ἄναρχον δὲ ὡς ἔχον καὶ αὐτὸ ρίζαν καὶ πηγὴν καὶ αἰτίαν τὸν Πατέρα, ὄχι ὡς γεννητὸν ἀλλ' ὡς ἐκπορευ-

2. Ματθ. 28, 19· Μάρκ. 16, 15.

Πατρός γὰρ καὶ αὐτὸ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ἀρρεύ-
 στως καὶ ἐπαθῶς, οὐ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς προ-
 ἦλθεν, ἀδιαίρετον ὄν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ὡς ἐκ
 τοῦ Πατρὸς προερχόμενον καὶ ἐν Υἱῷ ἀναπαυόμενον,
 5 ἀσύγχυτον καὶ τὴν ἔνωσιν ἔχον καὶ ἀμέριστον τὴν διαί-
 ρεσιν, Θεὸς ὄν καὶ αὐτὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἄλλος μὲν
 καθὸ Θεός, ἄλλος δὲ παράκλητος καθὸ Πνεῦμα ἅγιον,
 αὐθυπόστατον, ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ δι' Υἱοῦ
 πεμπόμενον, τουτέστι φανερούμενον, αἴτιον καὶ αὐτὸ
 10 τῶν γεγονότων πάντων, ὡς ἐν αὐτῷ τελεσιουργουμένων,
 τὸ αὐτὸ καὶ ὁμότιμον Πατρί τε καὶ Υἱῷ, χωρὶς τῆς ἀ-
 γεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως· ἐπέμφθη δὲ παρὰ τοῦ
 Υἱοῦ πρὸς τοὺς οἰκείους μαθητὰς, τουτέστι πεφανέρωται·
 πῶς γὰρ ἂν ἄλλως παρ' αὐτοῦ πεμφθείη τὸ μὴ χωριζό-
 15 μενον αὐτοῦ; Πῶς δ' ἂν ἄλλως ἔλθοι ποι τὸ ὑπάρχον παν-
 ταχοῦ; Διὸ μὴ μόνον παρὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ
 Πατρὸς καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ πέμπεται καὶ παρ' ἑαυτοῦ ἔρ-
 χεται φανερούμενον. Κοινὸν γὰρ ἔργον ἢ ἀποστολή, δη-
 λονότι ἢ φανέρωσις, Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος.

4 20 Φανεροῦται δὲ οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν — οὐδεὶς γάρ
 ποτε Θεοῦ φύσιν ἢ εἶδεν ἢ ἐξηγόρευσεν — ἀλλὰ κατὰ
 τὴν χάριν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἣτις κοινή
 ἐστὶ Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος· ἴδιον μὲν γὰρ ἐκά-
 στω τούτων ἢ ἐκάστου ὑπόστασις καὶ ὅσα τείνει πρὸς
 25 αὐτήν, κοινὰ δὲ οὐχ ἢ ὑπεροῦσιος οὐσία μόνον, ἢ παντᾶ-
 πασιν ἀνώνυμος καὶ ἀνέκφαντος καὶ ἀμέθεκτος, ὡς ὑ-
 πὲρ πᾶσαν ἐπωνυμίαν οὐσα καὶ ἔκφανσιν καὶ μετοχήν,
 ἀλλὰ καὶ ἡ χάρις καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια καὶ ἡ λαμ-
 πρότης καὶ ἡ βασιλεία καὶ ἡ ἀφθαρσία καὶ πάνθ' ἀπλῶς,
 30 καθ' ἃ κοινωνεῖ καὶ κατὰ χάριν ἐνοῦται τοῖς ἁγίοις ἀγ-
 γέλοις τε καὶ ἀνθρώποις ὁ Θεός, μήτε διὰ τὸ μεριστὸν
 καὶ διάφορον τῶν ὑποστάσεων μήτε διὰ τὸ μεριστὸν καὶ
 ποικίλον τῶν δυνάμεων τε καὶ ἐνεργειῶν τῆς ἀπλότη-

τόν, διότι καὶ αὐτὸ προῆλθεν ἐκ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ἀρρεύστως καὶ ἀπαθῶς, ὄχι γεννητῶς ἀλλ' ἐκπορευτῶς, ἀδιαίρετον ὄν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ὡς προερχόμενον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἀναπαυόμενον εἰς τὸν Υἱόν, ἔχον ἀσύγχυτον τὴν ἔνωσιν καὶ ἀμέριστον τὴν διαίρεσιν. Θεὸς ὢν καὶ αὐτὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὄχι ἄλλος μὲν παράκλητος ὡς Θεός, ἄλλος δὲ ὡς ἅγιον Πνεῦμα, ἀύθυπόστατον, ἐκπορευόμενον ἐκ Πατρὸς καὶ πεμπόμενον δι' Υἱοῦ, δηλαδὴ φανερούμενον, αἴτιον καὶ αὐτὸ ὄν ὄλων τῶν δημιουργημάτων ὡς τελεσιουργουμένων ἐν αὐτῷ, τὸ αὐτὸ ὁμότιμον μὲ τὸν Πατέρα καὶ Υἱόν, χωρὶς τὴν ἀγεννησίαν καὶ τὴν γέννησιν· ἐστάλη δὲ ἀπὸ τὸν Υἱόν πρὸς τοὺς μαθητὰς του, δηλαδὴ ἐφανερώθη· διότι πῶς ἄλλως θὰ ἐστέλλετο ἀπὸ αὐτὸν τὸ μὴ χωριζόμενον αὐτοῦ; Πῶς δὲ θὰ ἦρχετο κάπου ἄλλως τὸ ὑπάρχον παντοῦ; Διὰ τοῦτο ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν Υἱόν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ στέλλεται καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ ἔρχεται φανερούμενον. Διότι ἡ ἀποστολή, δηλαδὴ ἡ φανέρωσις, εἶναι κοινὸν ἔργον Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος.

4 Φανερώνεται δὲ ὄχι κατὰ τὴν οὐσίαν —διότι κανεὶς δὲν εἶδεν ἢ ἐξηγγεῖλε φύσιν Θεοῦ - ἀλλὰ κατὰ τὴν χάριν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἡ ὁποία εἶναι κοινὴ Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος· διότι εἶναι ἰδιαίτερον μὲν εἰς ἕκαστον τούτων ἡ ὑπόστασις ἐκάστου καὶ ὅσα τείνουν πρὸς αὐτήν, κοινὰ δὲ ὄχι μόνον ἡ ὑπερούσιος οὐσία, ἡ ἐντελῶς ἀνώνυμος καὶ ἀνέκφαντος καὶ ἀμέθεκτος, ὡς οὔσα ὑπὲρ πᾶσαν ἐπωνυμίαν καὶ ἔκφανσιν καὶ μετοχήν, ἀλλὰ καὶ ἡ χάρις καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια, ἡ λαμπρότης καὶ ἡ βασιλεία καὶ ἡ ἀφθαρσία, καὶ γενικῶς ὅλα ἐκεῖνα κατὰ τὰ ὁποία κοινωνεῖ καὶ ἐνώνεται κατὰ χάριν μὲ τοὺς ἁγίους ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους ὁ Θεός, μὴ ἐκπίπτων τῆς ἀπλότητος, οὔτε διὰ τὸ μεριστὸν καὶ διάφορον τῶν ὑποστάσεων οὔτε διὰ τὸ μεριστὸν καὶ ποικίλον τῶν δυνάμεων

τος ἐκπίπτων. Οὕτως ἡμῖν εἰς ἔστι παντοδύναμος Θε-
 ὸς ἐν μιᾷ θεότητι· οὔτε γὰρ ἐξ ὑποστάσεων τελείων γέ-
 νοιτ' ἂν ποτε σύνθεσις οὔτε τὸ δυνάμενον ὅτι δύναμιν
 ἢ δυνάμεως ἔχει δι' αὐτὸ τὸ δύνασθαι σύνθετον ἀληθῶς
 5 ποτε λεχθείη ἂν.

5 Πρὸς τούτοις προσκυνοῦμεν σχετικῶς τὴν ἁγίαν εἰ-
 κόνα τοῦ περιγραφέντος, ὡς δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαν-
 τος, Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ πρωτότυπον ἀναφέροντες
 εὐσεβῶς τὴν προσκύνησιν, καὶ τὸ τίμιον τοῦ σταυροῦ
 10 ξύλον καὶ τὰ σύμβολα πάντα τῶν αὐτοῦ παθημάτων, ὡς
 ὄντα τρόπαια θεῖα κατὰ τοῦ κοινοῦ πολεμίου τοῦ γένους
 ἡμῶν. Πρὸς δὲ καὶ τὸν τύπον τοῦ τιμίου σταυροῦ, ὡς
 ὄπλον σωτήριον, καὶ τοὺς θείους ναοὺς καὶ τόπους καὶ
 τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ θεοπαράδοτα λόγια, διὰ τὸν ἐν αὐτοῖς
 15 ἐνοικοῦντα Θεόν. Ὡσαύτως προσκυνοῦμεν καὶ τὰς τῶν
 ἁγίων πάντων εἰκόνας διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀγάπην καὶ
 τὸν Θεόν, ὃν οὗτοι ἀληθῶς καὶ τελείως ἠγάπησάν τε
 καὶ ἐθεράπευσαν, ἐν τῇ προσκυνήσει πρὸς τὰς ἐκείνων
 μορφὰς ἀναφέροντες τὴν διάνοιαν. Προσκυνοῦμεν καὶ
 20 τὰς αὐτῶν ἁγίας σορούς, ὡς τῆς ἁγιαστικῆς χάριτος τῶν
 αὐτῶν οὐκ ἀποπτώσεως ἱερωτάτων ὄστων, ὥσπερ οὐδὲ
 τοῦ δεσποτικοῦ σώματος ἐν τῷ τριημέρῳ ἢ θεότης διη-
 ρέθη θανάτῳ.

6 Κακὸν κατ' οὐσίαν ἴσμεν οὐδέν, οὐδ' εἶναι τοῦ κα-
 25 κοῦ ἀρχὴν ἑτέραν ἢ τὴν ἐκτροπὴν τῶν λογικῶν, κεχρη-
 μένων τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένη ἀντεξουσιότητι
 κακῶς.

7 Στέργομεν πάσας τὰς ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις
 ἐγγράφους τε καὶ ἀγράφους καὶ πρὸ πάντων τὴν μυστι-
 30 κωτάτην τε καὶ πανίερον τελετὴν καὶ κοινωνίαν καὶ
 σύναξιν, παρ' ἧς καὶ ταῖς ἄλλαις τελεταῖς ἢ τελείωσις,
 καθ' ἣν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ κενώσαντος ἑαυτὸν ἀκενώ-

καὶ ἐνεργειῶν. Οὕτως εἰς παντοδύναμος Θεὸς εἶναι δι' ἡμᾶς εἰς μίαν θεότητα· διότι οὔτε ἀπὸ τελείας ὑποστάσεις εἶναι ποτὲ δυνατόν νὰ γίνῃ σύνθεσις οὔτε τὸ δυνάμενον διὰ τὸν λόγον ὅτι ἔχει δύναμιν ἢ ἐκ δυνάμεως δύναται ποτὲ πραγματικῶς νὰ λεχθῇ σύνθετον δι' αὐτὸ τοῦτο τὸ δύνασθαι.

5 Πρὸς τούτοις προσκυνουῦμεν σχετικῶς τὴν ἀγίαν εἰκόνα τοῦ περιγραφέντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐνανθρωπήσαντος δι' ἡμᾶς ἀναφέροντες τὴν προσκύνησιν εὐσεβῶς πρὸς τὸ πρωτότυπον, καθὼς ἐπίσης τὸ τίμιον ξύλον τοῦ σταυροῦ καὶ ὅλα τὰ σύμβολα τῶν παθημάτων αὐτοῦ, ὡς ὄντα θεῖα τρόπαια κατὰ τοῦ κοινοῦ πολεμίου τοῦ γένους ἡμῶν. Προσέτι δὲ καὶ τὸν τύπον τοῦ τιμίου σταυροῦ ὡς ὄπλον σωτήριον καὶ τοὺς θεῖους ναοὺς καὶ τόπους καὶ τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ θεοπαράδοτα λόγια, λόγῳ τοῦ ἐνοικοῦντος εἰς τὰ Θεοῦ. Ὡσαύτως προσκυνουῦμεν καὶ τὰς εἰκόνας ὄλων τῶν ἀγίων διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς αὐτοὺς καὶ τὸν Θεόν, τὸν ὁποῖον οὔτοι ἠγάπησαν καὶ ἐθεράπευσαν μὲ ἀλήθειαν καὶ τελειότητα, ἀναφέροντες τὴν διάνοιαν πρὸς τὰς μορφὰς ἐκείνων κατὰ τὴν προσκύνησιν. Προσκυνουῦμεν καὶ τὰς ἀγίας σοροὺς αὐτῶν, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι δὲν ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὰ ἱερώτατα ὅσα αὐτῶν ἢ ἀγιαστικὴ χάρις, ὅπως δὲν διηρέθη ἡ θεότης ἀπὸ τὸ δεσποτικὸν σῶμα κατὰ τὸν τριήμερον θάνατον.

6 Κακὸν κατ' οὐσίαν δὲν γνωρίζομεν τίποτε, οὔτε δεχόμεθα ὅτι ὑπάρχει ἄλλη ἀρχὴ τοῦ κακοῦ πλὴν τῆς ἐκτροπῆς τῶν λογικῶν ὄντων, χρησιμοποιούντων κακῶς τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δεδομένην αὐτεξουσιότητα.

7 Ἀποδεχόμεθα ὅλας τὰς ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις, ἐγγράφους καὶ ἀγράφους, πρὸ πάντων δὲ τὴν μυστικωτάτην καὶ πανίερρον τελετὴν καὶ σύναξιν καὶ κοινωνίαν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐξασφαλίζεται καὶ τῶν ἄλλων τελετῶν ἢ τελείωσις, κατὰ τὴν ὁποῖαν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ κενώσαντος

τως καὶ σάρκα λαβόντος καὶ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ τὴν θεσπεσίαν ἐκείνου παραγγελίαν καὶ αὐτουργίαν, τὰ θεϊότατα ἱερουργεῖται καὶ θεουργεῖται, ὁ ἄρτος καὶ τὸ ποτήριον, καὶ αὐτὸ τὸ ζωαρχικὸν ἐκεῖνο τελεῖται σῶ-
 5 μα καὶ αἷμα, καὶ τὴν ἀπόρρητον Ἰησοῦ μετουσίαν καὶ κοινωνίαν τοῖς εὐαγῶς προσιοῦσι χαρίζεται. Πάντας δὲ τοὺς μὴ ὁμολογοῦντας καὶ πιστεύοντας ὡς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον προεμήνυσε διὰ τῶν προφητῶν, ὡς ὁ Κύριος ἐθέσπισε διὰ σαρκὸς ἡμῖν ἐπιφανείς, ὡς οἱ ἀπό-
 10 στολοι ἐκήρυξαν πεμφθέντες ὑπ' αὐτοῦ, ὡς οἱ πατέρες ἡμῶν καὶ διάδοχοι αὐτῶν ἐδίδαξαν ἡμᾶς, ἀλλ' αἰρέσεως ἰδίας ἢ ἄρξαντας ἢ τοῖς κακῶς ἄρξασιν εἰς τέλος ἐπηκολουθηκότας, ἀποβαλλόμεθα καὶ ἀναθέματι καθυποβάλλομεν.

8 15 Δεχόμεθα δὲ καὶ ἀσπαζόμεθα τὰς ἀγίας καὶ οἰκου-
 μενικὰς συνόδους, τὴν ἐν Νικαίᾳ τῶν τριακοσίων δέ-
 κα καὶ ὀκτῶ θεοφόρων πατέρων κατὰ τοῦ θεομάχου Ἀ-
 ρείου, κατασπῶντος ἀσεβῶς εἰς κτίσμα τὸν Υἱὸν τοῦ
 Θεοῦ καὶ κατατέμνοντος εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὴν ἐν
 20 Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι προσκυνουμένην μί-
 ἂν θεότητα, τὴν μετ' αὐτὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν
 ἑκατὸν πενήκοντα πατέρων κατὰ Μακεδονίου Κων-
 σταντινουπόλεως, ἀσεβῶς εἰς κτίσμα κατασπῶντος τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ κατατέμνοντος μηδὲν ἤττον καὶ
 25 τούτου εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὴν μίαν θεότητα, τὴν με-
 τὰ ταύτην ἐν Ἐφέσῳ τῶν διακοσίων πατέρων κατὰ Νε-
 στορίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, τὴν καθ' ὑ-
 πόστασιν ἔνωσιν ἀθετοῦντος ἐπὶ Χριστοῦ τῆς αὐτοῦ θε-
 ότητος καὶ ἀνθρωπότητος, καὶ τὴν ὡς ἀληθῶς τεκοῦσαν
 30 τὸν Θεὸν Παρθένον Θεοτόκον καλεῖν μηδαμῶς βουλομέ-
 νου, καὶ τὴν τετάρτην ἐν Χαλκηδόνι τῶν ἑξακοσίων τρι-
 ἄκοντα πατέρων κατὰ Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου, μίαν
 φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ δογματιζόντων κακῶς, καὶ τὴν μετ'
 αὐτὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ἑκατὸν ἐξήκοντα πέντε

ἑαυτὸν ἄκενώτως καὶ λαβόντος σάρκα καὶ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ τὴν θεσπεσίαν παραγγελίαν καὶ αὐτουργίαν ἐκείνου, ἱεουργοῦνται καὶ θεουργοῦνται τὰ θειότατα, ὁ ἄρτος καὶ τὸ ποτήριον, καὶ τελεῖται αὐτὸ τὸ ἴδιον ἐκεῖνο τὸ ζωαρχικὸν σῶμα καὶ αἷμα, καὶ χαρίζει εἰς τοὺς ἀγνῶς προσεγγίζοντας τὴν ἀπόρρητον μετουσίαν καὶ κοινωνίαν τοῦ Ἰησοῦ. Ὅλους δὲ τοὺς μὴ ὁμολογοῦντας καὶ πιστεύοντας ὅπως τὸ ἅγιον Πνεῦμα προεμήνυσε διὰ τῶν προφητῶν, ὅπως ὁ Κύριος ἐθέσπισεν ἐπιφανεῖς εἰς ἡμᾶς σαρκικῶς, ὅπως οἱ Ἀπόστολοι ἐκήρυξαν πεμφθέντες ὑπὲρ αὐτοῦ, ὅπως οἱ πατέρες ἡμῶν καὶ διάδοχοι αὐτῶν ἐδίδαξαν ἡμᾶς, ἀλλὰ ἢ συγκροτήσαντας ἰδιαιτέραν αἵρεσιν ἢ ἀκολουθήσαντας ἕως τὸ τέλος τοὺς κακῶς συγκροτήσαντας αἵρεσιν, ἀποβάλλομεν καὶ καθυποβάλλομεν εἰς ἀνάθεμα.

8 Δεχόμεθα δὲ καὶ ἀσπαζόμεθα τὰς ἀγίας καὶ οἰκουμενικὰς συνόδους· τὴν ἐν Νικαίᾳ τῶν τριακοσίων δέκα ὀκτῶ θεοφόρων πατέρων κατὰ τοῦ θεομάχου Ἀρείου, ὑποβιβάζοντος ἀσεβῶς εἰς κτίσμα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ κατατέμνοντος εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὴν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἀγίῳ Πνεύματι προσκυνουμένην μίαν θεότητα, τὴν μετ' αὐτὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ἑκατὸν πενήκοντα πατέρων κατὰ Μακεδονίου Κωνσταντινουπόλεως, ἀσεβῶς ὑποβιβάζοντος εἰς κτίσμα τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ κατατέμνοντος ὄχι ὀλιγώτερον τούτου εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὴν μίαν θεότητα, τὴν μετὰ ταύτην ἐν Ἐφέσῳ τῶν διακοσίων Πατέρων κατὰ Νεστορίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἀθετοῦντος τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τῆς θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος αὐτοῦ καὶ μὴ θέλοντος νᾶ καλῆ Θεοτόκον τὴν ἀληθῶς τεκοῦσαν τὸν Θεὸν παρθένον καὶ τὴν τετάρτην ἐν Χαλκηδόνι τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα πατέρων κατὰ Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου, κακῶς δεχομένων μίαν φύσιν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν μετ' αὐτὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ἑκατὸν ἑξήκοντα πέντε Πατέ-

πατέρων κατὰ Θεοδώρου τινὸς καὶ Διοδώρου, τὰ αὐτὰ τῶν Νεστορίῳ φρονούντων καὶ διὰ συγγραμμάτων τὰ ἐκείνου συνιστώντων, Ὡριγένους τε καὶ Διδύμου καὶ Εὐαγρίου τινός, τῶν παλαιῶν μὲν ὄντων, μυθώδη δέ τινα
 5 ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ παρεισάγειν ἐπιχειρούντων, καὶ τὴν μετὰ ταύτην ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τῶν ἑκατὸν ἑβδομήκοντα πατέρων κατὰ Σεργίου, Πύρου καὶ Παύλου Κωνσταντινουπόλεως ἀρξάντων, ἀθετούντων ἐπὶ Χριστοῦ τὰς καταλλήλους ταῖς δύο φύσεσι δύο ἐνεργείας καὶ
 10 δύο θελήματα, καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ πάλιν τῶν τριακοσίων ἑξήκοντα ἑπτὰ πατέρων κατὰ τῶν εἰκονομάχων.

9 Ἀσπαζόμεθα καὶ πάσας τὰς κατὰ Θεοῦ χάριν κατὰ καιρὸν ἢ τόπον πρὸς βεβαίωσιν εὐσεβείας καὶ εὐαγγελικῆς πολιτείας συναθροισθείσας ἁγίας συνόδους, ὧν
 15 εἰσι καὶ αἱ συγκροτηθεῖσαι κατὰ τὴν μεγαλόπολιν ταύτην ἐν τῷ περιβοήτῳ ναῶ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας κατὰ τοῦ Καλαβροῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ μετ' ἐκείνον τῆς ἐκείνου φρονουῦντος καὶ δόλῳ σπεύδοντος ἐπεκδικεῖν Ἀκινδύνου, οἱ τὴν κοινὴν χάριν Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος καὶ τὸ φῶς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καθ' ὃ καὶ οἱ
 20 δίκαιοι λάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς προὔπεδειξεν ἐπ' ὄρους λάμπας, καὶ ἁπλῶς πᾶσαν δύνάμιν τε καὶ ἐνέργειαν τῆς τρισυποστάτου θεότητος καὶ πᾶν τὸ διαφέρον ὅπως οὖν τῆς θείας φύσεως κτιστὸν εἶ-
 25 ναι δογματίζουσι καὶ κατατέμνουσι καὶ οὗτοι δυσσεβῶς εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὴν μίαν θεότητα καὶ τοὺς εὐσεβῶς ἄκτιστον τὸ θειότατον ἐκεῖνο φῶς καὶ πᾶσαν δύνάμιν καὶ ἐνέργειαν πρεσβεύοντας θείαν, ὡς μηδενὸς ὄντος προσφάτου τῶν τῷ Θεῷ προσόντων φυσικῶς, διθε-
 30 ίτας ὀνομάζουσι καὶ πολυθέους, ὡς καὶ Ἰουδαῖοι, σαβελλιανοὶ τε καὶ ἀρειανοὶ ὀνομάζουσιν ἡμᾶς. Ἀλλ' ἡμεῖς τούτους τε κἀκείνους ὡς ὄντας ἀθέους τε καὶ πο-

3. Γρηγορίου Θεολόγου. Λόγος 40 εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα. PG 36, 365B.

ρων κατὰ Θεοδώρου τινός καὶ Διοδώρου, φρονούντων τὰ ἴδια μὲ τὸν Νεστόριον καὶ συνηγορούντων ὑπὲρ τῶν ἐκείνου διὰ συγγραμμάτων, Ὠριγένους καὶ Διδύμου καὶ Εὐαγρίου τινός, οἱ ὅποιοι ἦσαν παλαιοί, ἐπεχείρουν δὲ νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ μυθώδη πράγματα, καὶ τὴν μετὰ ταύτην ἐν τῇ ἰδίᾳ πόλει τῶν ἑκατὸν ἑβδομήκοντα πατέρων οἱ ὅποιοι ἀπεφάσισαν κατὰ Σεργίου, Πύρρου καὶ Παύλου Κωνσταντινουπόλεως, ἀθετούντων ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τὰς καταλλήλους εἰς τὰς δύο φύσεις δύο ἐνεργείας καὶ δύο θελήματα, καὶ τὴν ἐν Νικαῖα πάλιν τῶν τριακοσίων ἑξήκοντα ἑπτὰ πατέρων κατὰ τῶν εἰκονομάχων.

9 Ἀποδεχόμεθα ἐπίσης ὅλας τὰς μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ συναθροισθείσας κατὰ καιρὸν καὶ τόπον ἁγίας συνόδους πρὸς βεβαίωσιν τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας, μεταξύ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ αἱ συγκροτηθεῖσαι εἰς τὴν μεγαλόπολιν ταύτην ἐν τῷ περιβοήτῳ ναῷ τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ κατὰ τοῦ Καλαβροῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν φρονοῦντος καὶ σπεύδοντος νὰ ὑπερασπισθῇ τὰς ἀπόψεις αὐτοῦ Ἀκινδύνου, οἱ ὅποιοι δογματίζουν ὅτι εἶναι κτιστὴ ἢ κοινὴ χάρις Πατρός, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, καὶ τὸ φῶς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, κατὰ τὸ ὅποιον οἱ δίκαιοι θὰ λάμπουν ὡς ὁ ἥλιος³, ὅπως προῦπέδειξεν ὁ Χριστὸς λάμπας ἐπὶ τοῦ ὄρους Θαβώρ, καὶ γενικῶς πᾶσα δύναμις καὶ ἐνέργεια τῆς τρισυποστάτου θεότητος καὶ πᾶν τὸ διαφέρον καθ' οἶονδῆποτε τρόπον ἀπὸ τὴν θεϊαν φύσιν, καὶ κατατέμνου καὶ αὐτοὶ δυσσεβῶς εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὴν μίαν θεότητα, ἡμᾶς δὲ εὐσεβῶς πρεσβεύοντας ἄκτιστον τὸ θεϊότατον ἐκεῖνο φῶς καὶ πᾶσαν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν θεϊαν, μὲ τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι κανέν ἐκ τῶν φυσικῶς προσόντων εἰς τὸν Θεὸν δὲν εἶναι νεώτερον, ὀνομάζουν διθεῖτας καὶ πολυθεῖτας, ὅπως καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ Σαβελλιανοὶ καὶ Ἀρειανοὶ. Ἄλλ' ἡμεῖς τόσον τούτους ὅσον καὶ ἐκείνους ἀποβάλλομεν ὡς ἀθέους καὶ πολυθέους καὶ ἀποκό-

λυθέους ἀποβαλλόμεθα καὶ τοῦ πληρώματος τῶν εὐσεβούντων, ὡς καὶ ἡ ἅγια τοῦ Χριστοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία διὰ τοῦ Συνοδικοῦ καὶ Ἀγιορειτικοῦ τόμου, τελέως ἐκκόπτομεν, πιστεύοντες εἰς μίαν θε-
 5 ὄτητα τρισυπόστατον καὶ παντοδύναμον, οὐδαμῶς τοῦ ἐνιαίου καὶ τῆς ἀπλότητος ἐκπίπτουσαν διὰ τὰς δυνάμεις ἢ τὰς ὑποστάσεις.

10 Ἐπὶ τούτοις πᾶσι προσδοκῶμεν ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν ἀληκτον τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· ἀμήν.

πτομεν τελείως ἀπὸ τὸ πλήρωμα τῶν εὐσεβῶν, ὅπως ἔπραξε καὶ ἡ ἅγια τοῦ Χριστοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία διὰ τοῦ Συνοδικοῦ καὶ τοῦ Ἀγιορειτικοῦ Τόμου, πιστεύοντες εἰς μίαν θεότητα τρισυπόστατον καὶ παντοδύναμον, μὴ ἐκπίπτουσαν καθόλου τοῦ ἐνιαιίου καὶ τῆς ἀπλότητος λόγω τῶν δυνάμεων καὶ τῶν ὑποστάσεων.

10 Πέραν δὲ ὅλων τούτων, προσδοκῶμεν ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ἀτελεύτητον ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.

ΤΙΜΙΩΤΑΤΩΙ ΕΝ ΜΟΝΑΧΟΙΣ
ΤΩΙ ΑΣΚΗΤΙΚΩΤΑΤΩΙ ΚΥΡ ΒΗΣΑΡΙΩΝΙ

1 *Εὐλογημένε τῷ Θεῷ καὶ ἐμοὶ ἐκ ψυχῆς ἠγαπημέ-
νε κῦρ Βησαρίων, τὰ μὲν τῆς παρούσης γενεᾶς οὕτως
ἔχει, ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος προεῖπε καὶ ἡ ἀγιωσύνη σου
ἔγραψε καὶ ἡμεῖς ὁρῶμεν. Ἄλλὰ καὶ ὁ διάβολος εὐθε-
5 τον ἑαυτῷ τὸν καιρὸν ἰδὼν, ἐπεχείρησε καταστρέψαι
καὶ αὐτὰ τὰ θεμέλια τῆς εὐσεβείας· καὶ οὕτω δολίως,
ὡς τὰχ' ἂν εἰς τέλος ἠγάγε τὴν πονηρὰν ἐγχείρησιν,
μηδὲ τῶν δοκούντων τῆς συμφορᾶς ἐπαισθανομένων,
εἰ μὴ ὁ Θεὸς ὡς ἠθέλησε δι' ἡμῶν τῶν ἐσχάτων κατὰ-
10 φωρον ἐποίησε καὶ διεσκέδασε τὴν αὐτοῦ πονηρίαν. Τί
οὖν ἡμᾶς ἔδει ποιεῖν ἐπαισθανομένους ὑφέρποντος καὶ
διασαλεύειν πειρωμένου τὰ βᾶθρα τῆς εὐσεβείας; Ἄ-
ναχωρεῖν καὶ ἡσυχάζειν καὶ σιωπᾶν, ἀνάλογοιζομένους
τὴν τῶν πολλῶν νῦν ἐπὶ τὰ χεῖρω ροπήν καὶ τὰς ἐκ
15 τούτων ἐπιγενησομένας μέμψεις καὶ τὰς παρὰ τῶν
ἀντικειμένων ἐπαγωγὰς, ἢ προαγωνίζεσθαι καὶ ὑπερα-
πολογεῖσθαι καὶ προκινδυνεύειν τῆς εὐσεβείας, πρὸς
τὸν τῆς εὐσεβείας ὁρῶντας Θεὸν καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀπο-
δοχὴν, μᾶλλον δὲ τὸ πρὸς ἐκεῖνον ἀπαραίτητον χρέος;
20 Τὸ δεύτερον πάντως τοῦτο γὰρ τοῖς πᾶσι λυσιτελέστε-
ρον. Τοῦ γὰρ θεμελίου τῆς εὐσεβείας ἵσταμένου καλῶς,
οὐκ ἔνι μὴ καὶ τινὰς ἐποικοδομεῖν τὰ ἔργα τῶν ἀρετῶν
ἀλλὰ καὶ τοῖς ραθυμότερον βιοῦσιν ἀεὶ μένει μετανοίας*

ΤΟΝ ΤΙΜΙΩΤΑΤΟΝ ΚΑΙ ΑΣΚΗΤΙΚΩΤΑΤΟΝ
ΜΟΝΑΧΟΝ ΚΥΡ ΒΗΣΑΡΙΩΝΑ

1 Εὐλογημένε ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἠγαπημένε ἀπὸ ἐμὲ ἐκ ψυχῆς κῦρ Βησαρίων, τὰ μὲν πράγματα τῆς παρούσης γενεᾶς ἔχουν οὕτως, ὅπως ὁ ἀπόστολος προεῖπε καὶ ἡ ἀγιωσύνη σου ἔγραψε καὶ ἡμεῖς βλέπομεν. Ἄλλὰ καὶ ὁ διάβολος ἰδὼν κατάλληλον δι' αὐτὸν τὸν καιρὸν ἐπεχείρησε νὰ καταστρέψῃ αὐτὰ ταῦτα τὰ θεμέλια τῆς εὐσεβείας· καὶ μάλιστα ἐπεχείρησε τόσον δολίως, ὥστε ἴσως θὰ ἔφερεν εἰς πέρας τὸ πονηρὸν ἐγχείρημα, χωρὶς νὰ ἀντιλαμβάνωνται τὴν συμφορὰν οὔτε οἱ θεωρούμενοι ὡς ὑπεύθυνοι, ἐὰν ὁ Θεὸς κατὰ τὴν θέλησίν του δὲν ἐφανέρωνε καὶ δὲν διέλυε τὴν πονηρίαν αὐτοῦ. Τί ἔπρεπε νὰ πράξωμεν ἡμεῖς αἰσθανόμενοι ὅτι ὑφέρπει καὶ ἀποπειρᾶται νὰ διασαλεύσῃ τὰ βάθρα τῆς εὐσεβείας; Νὰ ἀναχωρήσωμεν εἰς τὴν ἡσυχίαν καὶ νὰ σιωπῶμεν, ἀναλογιζόμενοι τὴν πρὸς τὰ χειρότερα στροφὴν τῶν πολλῶν τώρα καὶ τὰς μελλούσας νὰ προσαφθοῦν ἀπὸ αὐτοὺς μομφὰς καὶ τοὺς ἐκ μέρους τῶν ἀντιπάλων κατατρεγμούς, ἢ νὰ ἀγωνιζώμεθα καὶ νὰ κινδυνεύωμεν ἀπολογούμενοι ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας, ἀποβλέποντες πρὸς τὸν Θεὸν τῆς εὐσεβείας καὶ τὴν ἀπὸ ἐκεῖ ἀποδοχὴν, μᾶλλον δὲ τὸ πρὸς ἐκείνον ἀπαραίτητον χρέος; Τὸ δεῦτερον ἔπρεπε νὰ πράξωμεν ὅπωςδῆποτε· διότι τοῦτο ἦτο ὠφελιμώτερον δι' ὅλους. Πράγματι, ὅταν ἴσταται καλῶς τὸ θεμέλιον τῆς πίστεως, δὲν εἶναι δυνατὸν μερικοὶ νὰ μὴ ἐποικοδομοῦν εἰς αὐτὸ τὰ ἔργα τῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς

ἐλπίς. Ἐκείνου δὲ κατασπασθέντος συγκατασπᾶσαι πᾶν ἀγαθόν.

- 2 Διὰ τοῦτο Θεοῦ συνεργουῦντος καὶ πολυειδῶς ἐπιρ-
 ρωννύντος, τῆς εὐσεβείας ἐπηρεαζομένης προέστημεν,
 5 καὶ τὸν ἐπηρεαστὴν κατησχύναμεν, μᾶλλον δὲ καὶ τελέ-
 ως ἀνειλομεν, τὴν αὐτοῦ περιελόντες κεφαλὴν. Ἡ δὲ
 ἦν ὁ Βαβλαάμ, πανταχόθεν ἔχων τὸ δύνασθαι καὶ γὰρ
 καὶ τῆ ἐκκλησίᾳ μέγας ἐδόκει καὶ τῆ πολιτεία, καὶ πα-
 ρὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἐν τέλει πολλῆς ἐτύγχανε
 10 τῆς ὑποδοχῆς. Ἄλλ' ἐπὶ πάντων ἐξελεγχθείς, ὡς τῆς
 εὐσεβείας ἀντίθετος, πρὸς φυγὴν ὑπ' αἰσχύνης ἔδωκεν
 ἑαυτόν, ἐπειδὴ πρὸς μετάνοιαν οὐκ ἠθέλησε. Τῆς οὖν
 ἀρχῆς καὶ τῆς κεφαλῆς οὕτως ἀφαιρεθείσης ἢ προσ-
 φῦς τὸν ὄλκον ὁ ἀρχέκακος ὄφεις κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐ-
 15 χώρησε, τί θαυμαστόν, εἰ σπαίρων ἔτι τῷ οὐραίῳ τὸν
 κονιορτὸν ἡμῖν ἐπεγείρει τῶν πειρασμῶν; Ἀνάγνωθι
 τὰ παλαιὰ διηγήματα, καὶ πάντας εὐρήσεις τοὺς ὑπὲρ
 εὐσεβείας ἀντιλεγομένης ἠγωνισμένους, μετὰ τὴν ἐπὶ
 τῶν μεγάλων ἐκείνων συνόδων νίκην, ὕστερον τὰ τῶν
 20 καταδίκων αὐτοὺς ὑποστάντας. Εἰ τοίνυν ἐκεῖνοι οὕ-
 τως, οἱ καὶ δι' ἑαυτοὺς ἀξιότατοι παρὰ πάντων προσ-
 κυνεῖσθαι καὶ ζῶντες, πόσω μᾶλλον ἡμεῖς, οἱ καὶ διὰ
 τὸ ἀχρεῖον τοῦ καθ' ἡμᾶς βίου μαστίγων ἀξιοὶ καὶ παι-
 δείας δεόμενοι; Πῶς δ' οὐκ ἂν ἦν σημεῖον τοῦ ἀνόμοι-
 25 ον εἶναι τοῖς τῶν πατέρων ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσι τὸν
 ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν δρόμον, εἰ ἐκτὸς ἡμεν τῆς ἐ-
 πακολουθούσης παιδείας, ἧς ἐκεῖνοι γεγόνασι μέτοχοι;
 Πῶς δ' οὐκ ἂν εἶχεν ὁ διαβάλλων λέγειν, ὅτι διὰ δόξαν
 ἐδράμομεν, εἰ μὴ καὶ τὰ τῆς ἀτιμίας ὑπομείναντες οἱ
 30 αὐτοὶ διεμείναμεν; Διὰ τοῦτο μὴ ξενίζου, ἀγαπητὲ ἀ-
 δελφέ, «τῆ ἐν ἡμῖν πυρώσει πρὸς πειρασμὸν ἡμῖν γινο-
 μένη ὡς ξένου ἡμῖν συμβαίνοντος», ἀλλ' ἐποδέχου, ὅτι

τούς ραθυμότερον ζῶντας μένει πάντοτε ἐλπίς μετανοίας.
 Ὅταν ὁμως καταρριφθῇ ἐκεῖνο, καταρρίπτεται πᾶν ἀγαθόν.

2

Διὰ τοῦτο μὲ τὴν συνεργίαν καὶ τὴν παντοειδῆ ἐνίσχυσιν τοῦ Θεοῦ, ὑπερησπίσθημεν τὴν εὐσέβειαν ὑβριζομένην καὶ κατησχύναμεν τὸν ὑβριστήν, μᾶλλον δὲ τὸν ἠφανίσσαμεν τελείως ἀποκόψαντες τὴν κεφαλὴν του. Ἦτο δὲ κεφαλὴ ὁ Βαρλαάμ, ἔχων ἀπὸ παντοῦ τὴν δύναμιν· διότι καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν πολιτείαν ἐφαίνετο νὰ εἶναι μέγας καὶ ἀπὸ τὸν βασιλέα καὶ τοὺς ἄρχοντας ἀπήλαυε πολλῆς ἀναγνωρίσεως. Ἀλλὰ ἐξελεγχθεὶς ἐνώπιον ὄλων ὡς ἀντίθετος τῆς εὐσεβείας, ἀπὸ ἐντροπὴν ἐτράπη εἰς φυγὴν, ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησε νὰ δοθῇ εἰς μετάνοιαν. Ἀφοῦ λοιπὸν οὕτως ἀφηρέθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ κεφαλὴ, εἰς τὴν ὁποίαν προσδέσας τὸν μοχλὸν ὁ ἀρχέκακος ὄφις ἐπετέθη κατὰ τῆς εὐσεβείας, τί θαυμαστὸν εἶναι, ἂν σφαδάζων ἀκόμη εἰς τὴν οὐρὰν σηκῶνῃ πρὸς ἡμᾶς τὴν σκόνην τῶν πειρασμῶν; Ἀνάγνωσε τὰ παλαιὰ διηγήματα, καὶ θὰ εὐρῆς ὅτι ὄλοι οἱ ἀγωνισθέντες ὑπὲρ τῆς πολεμουμένης εὐσεβείας μετὰ τὴν νίκην κατὰ τὰς μεγάλας ἐκεῖνας συνόδους ὑπέστησαν τὰς ταλαιπωρίας καταδίκων. Ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖνοι ὑπέστησαν τοιαῦτα, οἱ ἡξιωμένοι νὰ προσκυνοῦνται ἀπὸ ὄλους ἐν ζωῇ ἀκόμη διὰ τὴν προσωπικὴν ἀξίαν των, πόσον μᾶλλον ἡμεῖς οἱ καὶ διὰ τὸ ἀχρεῖον τοῦ βίου μας ὄντως ἄξιοι μαστίγων καὶ ἔχοντες ἀνάγκην παιδεύμοῦ; Πῶς δὲν θὰ ἦτο δεῖγμα τοῦ ὅτι ὁ ὑπὲρ τῆς πίστεως δρόμος ἡμῶν εἶναι ἀνόμοιος ἀπὸ τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας τῶν πατέρων, ἐὰν ἐμένομεν ἐκτὸς τοῦ ἐπακολουθήσαντος παιδεύμοῦ, τοῦ ὁποίου ἔγιναν ἐκεῖνοι μέτοχοι; Πῶς δὲ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ λέγῃ ὁ διαβολεύς, ὅτι ἐτρέξαμεν τὸν δρόμον διὰ δόξαν, ἂν δὲν διεμένομεν οἱ ἴδιοι παρ' ὄλον ὅτι ὑπέστημεν τὰς ἀτιμώσεις; Διὰ τοῦτο νὰ μὴ ξενίζεσαι, ἀγαπητέ ἀδελφέ, «διὰ τὴν ἐντὸς ἡμῶν γενομένην πύρωσιν πρὸς πειρασμόν, ὡσὰν νὰ εἶναι κάτι ξένον πρὸς ἡμᾶς»¹, ἀλλὰ νὰ τὴν ἀποδέχεσαι μὲ τὴν ιδέαν ὅτι

κοινωνίας ἔτι φέρομεν ἶχνος τῶν κοινωνησάντων τοῖς παθήμασι τοῦ Χριστοῦ, «ὃς ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἡμῖν ὑπολιμπᾶνων ὑπογραμμόν, καὶ ταῦτα ἵνα ἔπακολουθήσωμεν τοῖς ἶχνεσιν αὐτοῦ»· μηδὲ ζήτει τὴν ἐλευθερίαν, 5 ἀλλ' ἐπεύχου τὴν καρτερίαν, μηδὲ διέκρινε καλὸν εἶναι τοὺς δι' ἑαυτῶν τοῦ Θεοῦ συναιρομένου σβεννύντας τὴν τοῦ πονηροῦ πυρᾶν ἀποστῆναι ταύτης καὶ ἀπαλλαγῆναι τῆς ἀλέας καὶ τοῦ καπνοῦ πρὸ τοῦ τελέως αὐτὴν σβεσθῆναι, μηδὲ λίαν δυσχέραινε πρὸς τοὺς μὴ λίαν συναι-
10 νοῦντας ἢ καὶ μεμφομένους· ἐνθυμήθητι, τί τὸ λεγόμενον σημεῖον, πῶς ὁ θεμέλιος καὶ ἀκρογωνιαίος σκανδᾶλου πέτρα, πῶς ἢ τοῦ Χριστοῦ εὐωδία «οἷς μὲν ὄσμῃ ζωῆς, οἷς δὲ θανάτου εἰς θάνατον».

3 Δοκεῖ δέ μοι νομίζειν τινὰς τοιοῦτον εἶναι τὸ νῦν
15 κεκινημένον, οἷα τὰ ἀμφιλεγόμενα τοῖς παρακύπτουσι παρακύπτειν δοκοῦσι πρὸς τὰ ἄδυτα τῆς κατὰ νοῦν ἡσυχίας. Ὑστερον δέ ποτε γνόντες ὡς ὑπὲρ τοῦ στηριχθῆναι σαλευομένην τὴν κοινὴν ἀπάντων εὐσεβείαν ἐνέβαλον αὐτὸς ἑμαυτὸν εἰς τὰς μέμψεις καὶ θλίψεις ταύ-
20 τας, μὴ λογισάμενος τὴν ψυχὴν μου τιμίαν ἑμαυτῶ, πάντως εὐχαριστήσουσι καὶ ἀποδέξονται, κἂν μὴ νῦν πάντες, ἀλλ' ἐν τῇ ἡμέρᾳ Κυρίου, καθ' ἣν ἀποκαλυφθή-
30 σονται πάντα, καὶ τὰ τοιαῦτα μάλιστα. Γίνωσκε δέ, πλὴν ὀλίγων, τοὺς ἄλλους μῆπω καταλαβόντας τὴν νῦν
25 κεκινημένην περὶ τῆς εὐσεβείας ὑπόθεσιν. Κεκίνηται δὲ οὐ παρ' ἡμῶν, ἀλλὰ τοῦτο μᾶλλον ἡμᾶς κεκίνηκε καὶ κατέσχε πρὸς ἔνστασιν, τὸ πολλὴν μὲν ὄραν, εἰ προχωρήσει, τὴν ἀπὸ τῆς ὑποθέσεως ταύτης βλάβην. Τὸ γὰρ μυστήριον ἅπαν ἀνατρέπει τῆς πίστεως, μηδὲ τοῦ
30 λωβᾶσθαι τῇ κατὰ Θεὸν πολιτεία τῶν ἀνθρώπων ἀποσχομένη, τῶν ἐπὶ λύμῃ παντὸς καλοῦ κεκινημένων ἐξ

2. Α' Πέτρ. 2, 21.

3. Β' Κορ. 2, 15-16.

φέρομεν ἀκόμη ἶχνος κοινωνίας τῶν μετασχόντων εἰς τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ, «ὁ ὁποῖος ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἀφῆ-
νων εἰς ἡμᾶς ὑπογραμμόν, καὶ μάλιστα διὰ νὰ ἀκολουθήσω-
μεν τὰ ἶχνη αὐτοῦ»². οὔτε νὰ ζητῆς τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ νὰ
εὔχεσαι διὰ τὴν καρτερίαν, οὔτε νὰ κρίνης ὅτι εἶναι καλόν
οἱ σβήνοντες ἀφ' ἑαυτῶν μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ τὴν
πυρὰν τοῦ πονηροῦ νὰ ἀπομακρυνθοῦν αὐτῆς καὶ νὰ ἀ-
παλλαγοῦν τῆς θερμότητος καὶ τοῦ καπνοῦ, πρὶν σβεσθῆ
αὕτη τελείως, οὔτε νὰ ἀγανακτῆς πρὸς τοὺς μὴ συμφω-
νοῦντας πολὺ ἢ καὶ μεμφομένους· νὰ ἐνθυμῆσαι ποῖον
εἶναι τὸ λεγόμενον σημεῖον, πῶς ὁ θεμέλιος καὶ ἀκρογω-
νιαῖος λίθος εἶναι πέτρα σκανδάλου, πῶς ἡ εὐωδία τοῦ
Χριστοῦ «εἰς ὅσους μὲν εἶναι ὁσμὴ ζωῆς εἶναι πρὸς ζωὴν,
εἰς ὅσους δὲ εἶναι ὁσμὴ θανάτου εἶναι πρὸς θάνατον»³.

3

Μοῦ φαίνεται δὲ ὅτι μερικοὶ νομίζουν ὅτι τὸ τῶρα
ἀνακινηθὲν ζήτημα εἶναι τοιοῦτον, ὅποια εἶναι τὰ ἀμφιλε-
γόμενα διὰ τοὺς παρακύπτοντας ἢ νομίζοντας ὅτι παρα-
κύπτουν πρὸς τὰ ἄδυστα τῆς κατὰ νοῦν ἡσυχίας. Κάποτε
δὲ ὕστερα, μαθόντες ὅτι ἐγὼ ἐνέβαλον ὁ ἴδιος ἑμαυτὸν
εἰς τὰς κατηγορίας καὶ τὰς θλίψεις ταύτας ὑπὲρ στηρί-
ξεως τῆς σαλευομένης κοινῆς δι' ὅλους εὐσεβείας, χω-
ρίς νὰ θεωρήσω τὴν ζωὴν μου πολῦτιμον δι' ἑμαυτὸν,
ἀσφαλῶς θὰ εὐχαριστήσουν καὶ θὰ ἀποδεχθοῦν τὴν στά-
σιν αὐτὴν, ἂν ὄχι ὅλοι τῶρα, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ
Κυρίου, κατὰ τὴν ὁποῖαν θὰ ἀποκαλυφθοῦν ὅλα, καὶ πολὺ
περισσότερον τὰ τοιαῦτα. Γνώριζε δὲ ὅτι πλὴν ὀλίγων οἱ
ἄλλοι δὲν κατενόησαν τὴν τῶρα ἀνακινημένην ὑπόθεσιν
περὶ τῆς εὐσεβείας. Δὲν ἔχει δὲ κινηθῆ ἀπὸ ἡμᾶς, ἀλλὰ
μᾶλλον ἔχει κινήσει ἡμᾶς καὶ ὠδήγησε πρὸς ἀντίδρασιν
τοῦτο, τὸ ὅτι, ἂν προχωρήσῃ, βλέπομεν μεγάλην τὴν
βλάβην ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην. Διότι ἀνατρέπει ὅλον
τὸ μυστήριον τῆς πίστεως, δὲν παραλείπει νὰ ἀκρωτηριά-
ζῃ τὴν κατὰ Θεὸν διαγωγὴν τῶν ἀνθρώπων, οὔσα ἀνακε-
φαλαίωσις καὶ τρόπον τινὰ ἐπίλογος τῶν πρὸς ὄλεθρον

αἰῶνος αἰρέσεων ἀνακεφαλαίωσις οὐσα καὶ οἶον ἐπίλο-
 γος, ἐφευρημένος νῦν ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις τοῦ ἐ-
 σχάτου αἰῶνος τῷ ἀρχηγῷ καὶ τελειωτῇ τῆς ἀπάτης,
 5 διὰ τὴν πρὸς πᾶν ἀγαθὸν τε καὶ ἀληθὲς ἀπ' ἀρχῆς ἀ-
 χρι τέλους ἀντίθεσιν. Οὕτω δὲ λανθάνουσιν ἔχει τὴν εἴσο-
 οδον, ὡς δυσφώρατον εἶναι τοῖς πλείοσι, διὰ τοῦτο καὶ
 δυσδιάφυκτον.

4 Τῷ ἐν ἱερομονάχοις ὀσιωτάτῳ καὶ προηγουμένῳ κῦρ
 Φιλοθέῳ μετάνοιαν ποιῶ, γράφων πρὸς αὐτόν, ὅτι φα-
 10 σὶν οἱ πατέρες, «ἐκ ταπεινώσεως διάκρισις». σὺ δὲ τὰ
 μὲν τῆς ταπεινώσεως ἔδειξας, ἐν οἷς περὶ ἡμῶν ἔγρα-
 ψας, δι' ὧν καὶ σοφῶς ὑπέμνησας, ὁποίους εἶναι ἡμᾶς
 ἔχρην, τὰ δὲ τῆς διακρίσεως οὐκ ἐπέδειξας· καὶ σε-
 15 αὐτὸν γὰρ προσοφείλων ἀποδοῦναι πρὸς συνεργίαν, τοῖς
 ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ γένους πάσχουσι, σὺ δὲ καὶ τοὺς συμ-
 πράττοντας καὶ συμπάσχοντας ἐπικεχείρηκας ἀποστῆ-
 σαι καὶ μεταστῆσαι πρὸς ἑαυτόν. Σαυτὸν οὖν τούτου χά-
 ριν εὐθύνας, ποθεινότατε πάτερ, πρόσθεσ ταῖς ὑπὲρ ἡ-
 20 μῶν εὐχαῖς.

Τῷ τιμιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις καὶ μὴ κατὰ Πνεῦ-
 μα μόνον ἡμετέρῳ ἀδελφῷ κῦρ Μακαρίῳ, μετάνοιαν
 καὶ εἶπέ πρὸς αὐτόν, ἐμποδισθεῖς καὶ πρὸ ὀλίγου, μὴ λυ-
 25 ποῦ· οὐπω γὰρ ἦν εὐκαιρος ἢ πρὸς ἡμᾶς ἐπιδημία.

Τοῖς ἐμοῖς κατὰ πάντα ἐν Χριστῷ, τῷ κῦρ Μάρκῳ
 τῷ Βλατῇ καὶ τῷ κῦρ Μωυσεῖ, μετάνοιαν· καὶ εἶπέ πρὸς
 τὸν κῦρ Μᾶρκον, μὴ προφασίζου τὰ περιστοιχίζοντα
 καὶ ταῦτ' ἐπὶ τοῦ ὄρους ὧν καὶ μετὰ Μωσέως, μᾶλλον
 30 δ' ὁ καὶ θαυμασιώτερον καὶ τοῦ Μωυσέως προάγων·
 ἀλλ' ἐτοιμάζου σύμβολά μοι παρέξειν τῆς ἐπὶ τοῦ ἁγίου
 ὄρους διατριβῆς· ἐλπίζω γὰρ σε ὄψεσθαι καὶ τὸν μετὰ
 σοῦ Μωυσῆν, εἰ μηδὲν ἄλλο, τὰς γοῦν πλάκας τῆς καρ-
 δίας συντετριμμένας ἔχοντα, οὐκ ἀπὸ τοῦ μὴ ἐνεγκεῖν

παντός καλοῦ κινημένων ἀπὸ αἰῶνος αἰρέσεων, ἐπίλογος ἐφευρημένος τώρα κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ ἐσχάτου αἰῶνος ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν τῆς ἀπάτης, διὰ τὴν ἀντίθεσιν πρὸς πᾶν ἀγαθὸν καὶ ἀληθές ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἕως τὸ τέλος. Ἔχει δὲ εἴσοδον διαφεύγουσαν τὴν προσοχὴν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ εἶναι δυσδιάκριτος ἀπὸ τοὺς πολλούς, διὰ τοῦτο δὲ καὶ δυσδιάφукτος.

4 Εἰς τὸν ὀσιώτατον ἱερομόναχον καὶ προηγούμενον κῦρ Φιλόθεον κάμνω μετάνοιαν, γράφων πρὸς αὐτόν, ὅτι οἱ πατέρες λέγουν, «ἐκ ταπεινώσεως διάκρισις»· σὺ δὲ τὴν μὲν ταπείνωσιν ἔδειξες εἰς ὅσα ἔγραψες περὶ ἡμῶν, μὲ τὰ ὅποια ὑπέμνησες σοφῶς ὅποιοι ἔπρεπε νὰ εἴμεθα ἡμεῖς, τὴν διάκρισιν ὁμως δὲν ἐπέδειξες· διότι, ἐνῶ ὤφειλες νὰ προσφέρῃς εἰς συνεργίαν καὶ σεαυτὸν εἰς τοὺς πάσχοντας κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπὲρ τῆς ἐν Θεῷ ἀληθείας, τώρα δὲ ὑπὲρ τοῦ κοινουῦ γένους, ἐσὺ ἀντιθέτως ἐπεχείρησες νὰ ἀπομακρύνῃς καὶ μεταστήσῃς πρὸς ἑαυτὸν καὶ τοὺς συμπράττοντας καὶ συμπάσχοντας. Διορθώσας λοιπὸν χάριν τοῦ πράγματος τούτου σεαυτόν, ποθεινότατε πάτερ, αὔξησε τὰς ὑπὲρ ἡμῶν εὐχάς.

Εἰς τὸν τιμιώτατον ἱερομόναχον καὶ μὴ κατὰ πνεῦμα μόνον ἀδελφὸν κῦρ Μακάριον, μετάνοιαν καὶ εἶπέ πρὸς αὐτόν, μὴ λυπῆσαι διότι ἐμποδίσθῃς πρὸ ὀλίγου· διότι δὲν ἦτο εὔκαιρος ἢ πρὸς ἡμᾶς ἐπιδημία του.

Εἰς τοὺς κατὰ πάντα ἰδικούς μου ἐν Χριστῷ, τὸν κῦρ Μάρκον τὸν Βλατῆν καὶ τὸν κῦρ Μωυσεῖν, μετάνοιαν· καὶ εἶπέ πρὸς τὸν κῦρ Μάρκον, μὴ προφασίζεσαι τὰ περιστοιχίζοντα γεγονότα, καὶ μάλιστα εὐρισκόμενος εἰς τὸ Ὅρος μαζί μὲ τὸν Μωυσεῖν, μᾶλλον δέ, πρᾶγμα θαυμασιώτερον, προηγούμενος καὶ τοῦ Μωυσέως· ἀλλὰ ἐτοιμάζου νὰ μοῦ παράσχῃς σύμβολα τῆς ἐπὶ τοῦ Ὅρους διατριβῆς· διότι ἐλπίζω νὰ ἴδω σὲ καὶ τὸν μετὰ σοῦ Μωυσεῖν, ἔχοντα, ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, τουλάχιστον τὰς πλάκας τῆς καρδίας συντετριμμένας, ὄχι ἀπὸ τό ὅτι δὲν ἐβάστασεν ἐξυβρίσοντα

ἔξυβρίσαντα δῆμον, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μετὰ λόγου φέρειν τὰ ὡς εἰκὸς ἐκ τῆς πολυανθρώπου ταύτης συνοδίας ἐπαγόμενα τούτῳ σκώμματα. Πάντως ἀνέξεσθε καὶ δεσμίου ἐλευθεριάζοντος.

5 Πᾶσι τοῖς κατὰ Θεὸν πατράσι καὶ ἀδελφοῖς μου, μετάνοιαν.

Εἴη μοι ὑγιαίνων καὶ ἀναβάσεις ἐπὶ τὸ κρεῖττον αἰεὶ διατιθέμενος ἐν καρδίᾳ χάριτι Χριστοῦ, καὶ τὸ κατὰ σαυτὸν μετὰ πάντων εἰρηνεύων, μάλιστα δὲ ἐν σεαυτῷ,
10 ὃ καὶ ἡμῶν ὑπερευχόμενος μὴ διαλίπης.

λαόν, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ὅτι ὑποφέρει μὲ φρόνησιν τὰ φυσικῶς ἐπιφερόμενα εἰς αὐτὸν σκώμματα ἀπὸ τὴν πολυάνθρωπον ταύτην συνοδίαν. Πρέπει ὅπωςδὴποτε νὰ μὲ ἀνέχεσθε ὀμιλοῦντας μὲ παρρησίαν ἔστω καὶ εἰς τὴν φυλακὴν.

Εἰς ὄλους τοὺς κατὰ Θεὸν πατέρας καὶ ἀδελφούς μου, μετάνοιαν.

Νὰ μοῦ διατηρῆσαι ὑγιῆς καὶ μὲ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ νὰ σχεδιάζης πάντοτε εἰς τὴν καρδίαν σου ἀναβάσεις πρὸς τὰ ἀνώτερα καὶ ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ σέ νὰ εἰρηνεύης μὲ ὄλους, μάλιστα δὲ μὲ σεαυτόν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον νὰ μὴ παύσης νὰ εὔχεσαι καὶ ὑπὲρ ἡμῶν.

10
ΠΡΟΣ
ΤΟΝ ΙΔΙΟΝ ΑΔΕΛΦΟΝ
ΤΟΝ ΤΙΜΙΩΤΑΤΟΝ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΝ ΚΥΡ ΜΑΚΑΡΙΟΝ

1 Οὐπω μοι δοκεῖτε καταλάβειν, ὅτι πῦρ καίεται καὶ
κατισχύει φλόξ, οὐχ οἷα μετρίῳ φύσῃματι σβεσθῆναι κα-
τὰ τὰς θρυαλλίδας, ἀλλὰ κἂν ἄνεμος ἐπιπνεύση λάβρος,
ἀρθῆναι μᾶλλον ἐπὶ τὸ μείζον. Ταύτην ἐντεῦθεν ὑποτυ-
5 φομένην τὴν ἀρχὴν καὶ κατὰ παντὸς τοῦ γένους ὡσπερ
ἔκ τινων αἰτναίων κρατήρων ἀναρρήγνυσθαι μέλλου-
σαν, τὴν πυρὰν δηλαδὴ τῆς ἐμφυλίου στάσεως, ἐπέχειν
ὡς εἶχον ἐπεχείρουν αὐτὸς παρῶν διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐν-
τολὴν καὶ τὴν ὀφειλομένην πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἀγά-
10 πην, καὶ τάχ' ἂν ἤνυσα καὶ τὸ πᾶν ἢ τὸ πλεῖστον τῆς
πανωλεθρίας ἐπέσχον, εἰ τοὺς συμπράττοντας εἶχον,
ἀλλὰ μὴ σχεδὸν πάντες, οἱ μὲν, φεῦ, συνῆπτον τὴν οὐ-
τω πονηρὰν πυρὰν, οἱ δὲ τοὺς συνᾶπτοντας ἐπήνουν,
οἱ δὲ μετρίωτερόν τι δοκοῦντες πράττειν ὀρῶντες ἤσου-
15 χίαν ἤγον, ἀναλγήτως ἔχοντες ἐπὶ τῇ συμφορᾷ καὶ κα-
τὰ τὸ γεγραμμένον καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ προφή-
του πρὸς ὄνειδισμόν εἰρημένον, «μηδὲν πάσχοντες ἐπὶ
τῇ συντριβῇ τοῦ Ἰωσήφ». Οὐκ ἠγνόουν δὲ ὡς ἐπτα-
πλασίῳ κατ' ἐμοῦ τὴν κάμινον ἐκκαύσουσιν οἱ προστά-
20 ται τῆς πυρᾶς, ἀλλ' αὐτὸς ἔλεγον ἐπ' ἐμαυτοῦ, δυνατός
ἐστιν ὁ Θεὸς ἐξελέσθαι πάσης κακώσεως τοὺς ὑπεραλ-
γοῦντας τῆς ἐκείνου κληρονομίας, καὶ πάντα λέγειν
καὶ πράττειν ὑπὲρ αὐτῆς αἵρουμένους, κἂν ἐξελέσθαι

1. Ἀμώς 6, 6.

2. Δαν. 3, 17-19.

10
ΠΡΟΣ
ΤΟΝ ΑΔΕΛΦΟΝ ΤΟΥ
ΤΟΝ ΤΙΜΙΩΤΑΤΟΝ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΝ ΚΥΡ ΜΑΚΑΡΙΟΝ

1 Δέν νομίζω ὅτι ἔχετε καταλάβει ἀκόμη ὅτι καίεται πῦρ καί ἐπικρατεῖ φλόγα, ὄχι τόσον μικρά ὥστε νά σβεσθῇ μέ μέτριον φύσημα, ὅπως τὰ φυτίλια, ἀλλά τοιαύτη ὥστε καί ἄν πνεύση σφοδρός ἄνεμος νά ὑψωθῇ ἀκόμη περισσότερο. Ταύτην, ὑποκαίουσαν ἀπό ἐδῶ ἀρχικῶς καί μέλλουσαν νά ἐκραγῇ ἐναντίον ὀλοκλήρου τοῦ γένους ὡσαν ἀπό κρατῆρας τῆς Αἴτνης, τήν πυράν δηλαδή τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ἐπεχείρουν ἐγώ νά συγκρατήσω κατὰ τὸ δυνατόν ἐδῶ λόγῳ τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ καί τῆς ὀφειλομένης πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἀγάπης, καί ἴσως θά τὸ ἐπετύγχανον καί θά προελάμβανον ὅλην τήν πανωλεθρίαν ἢ τὸ περισσότερο μέρος της, ἐάν εἶχα συνεργάτας· ἀλλὰ σχεδὸν ὅλοι, ἄλλοι μὲν, φεῦ, συνεδαύλιζον τήν τόσον πονηράν πυράν, ἄλλοι δὲ ἐπήνουν τοὺς συνδαυλίζοντας, ἄλλοι δὲ νομίζοντες ὅτι πράττουν κάτι μετριοπαθέστερον βλέποντες ἡσύχαζον, ἀνάληγτοι ἐνώπιον τῆς συμφορᾶς κατὰ τὸ γεγραμμένον καί λεχθὲν ἀπὸ τὸν Θεὸν διὰ τοῦ προφήτου πρὸς ὄνειδισμόν, «μὴ ὑποφέροντες τίποτε διὰ τὴν συντριβὴν τοῦ Ἰωσήφ»¹. Δέν ἠγνόουν δὲ ὅτι οἱ πρωτοστάται τῆς πυρᾶς θά καύσουν ἐπταπλασίαν τὴν κάμινον κατ' ἐμοῦ², ἀλλ' ἔλεγον ὁ ἴδιος μέσα μου, ὁ Θεὸς εἶναι δυνατός νά ἐξαγάγῃ ἀπὸ πᾶσαν κάκωσιν τοὺς ὑπεραλγοῦντας διὰ τὴν κληρονομίαν ἐκείνου καί προτιμήσαντας νά λέγουν καί πράττουν τὰ πάντα ὑπὲρ αὐτῆς, ἄν δὲ δέν

μὴ βούληται, κρίμασιν οἷς οἶδεν αὐτός, ἀλλ' ἡμῖν συμ-
 πράττειν ἢ συναινεῖν παροῦσι ταῖς κοιναῖς ἐπηρείαις ἀ-
 λυσιτελὲς καὶ ἐνώπιον Θεοῦ οὐκ ἀνεύθυνον. Διὰ ταῦτα
 περιχεθεῖσα περιέσχεν ἡ πυρὰ σχεδὸν ἡμᾶς πρώτους.
 5 Ἄλλ' ἴσθι μὴδὲ τῶν ἐπὶ τοὺς ἀβραμιαίους ἐν πυρὶ παῖ-
 δας ἀγεύστους ἡμᾶς θαυμάτων· ἵνα γὰρ μικρὸν ὑπαλλά-
 ξας εἶπω τὸ ψαλμικόν· «ὥσει ἄνθρωπος ἀβοήθητος ὢν,
 ἐν καθειργμένοις ἐλεύθερός εἰμι». Τοῖς δὲ καθειργνύ-
 σι καὶ γειτονοῦσιν οὐ δῆλον· ἐκμήναι γὰρ ἂν αὐτοὺς
 10 μᾶλλον, ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τοὺς Χαλδαίους δυσωπήσειε
 γνόντας.

2 Διὸ καὶ τὰ παρακλητικὰ πρὸς αὐτοὺς ὑπὲρ ἡμῶν
 τῶν σεβασμίων γερόντων γράμματα μᾶλλον αὐτοὺς ἐ-
 πέπληξεν ἢ ἐπέστρεψε· πᾶς γὰρ λόγος ὑπὲρ ἡμῶν βέ-
 15 λος ἐστὶν αὐτοῖς, ἐπ' αὐτὴν μέσσην τὴν αὐτῶν καρδίαν
 φερόμενον καὶ διερεθίζον μᾶλλον πρὸς ἄμυναν· ἡ γὰρ
 πᾶσα τούτοις σπουδὴ, τὸ ὄνομα ἡμῶν ὡς πονηρὸν ἐκ-
 βαλεῖν. Καὶ τούτου χάριν οὐδ' αὐτῆς τῆς εὐσεβείας ἐ-
 φείσαντο καὶ τοῖς ἀντικειμένοις αὐτῇ, καίτοι πρώην
 20 παρρησίᾳ καὶ συνοδικῶς ἐξεληλεγμένοις καὶ ἀφορισμῶ
 καθυποβεβλημένοις καὶ ἀποκεκηρυγμένοις καὶ ἀποκε-
 κομμένοις ἐγγράφως παντὸς τοῦ χριστιανικοῦ πληρώμα-
 τος, παρρησίας μετέδωκαν καὶ σὺν παρρησίᾳ πάσῃ κη-
 ρύττειν τὰ τῆς ὑφ' ἡμῶν ἀντιλεγομένης δυσσεβείας ἐ-
 25 πέτρεψαν, συνεπιμαρτυροῦντες αὐτοῖς πολυτρόπως τὸ
 ἀσφαλές, μόνον ἴν' ἡμᾶς τοῖς πολλοῖς οὐκ ἀσφαλεῖς
 παραστήσωσιν.

3 Ἄλλὰ καὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν ὁρῶντες μετὰ τὴν
 τοιαύτην καθ' ἡμῶν φανερωτέραν ἐγχείρησιν ἰσχυροτέ-
 30 ρους γεγεννημένους ἢ πρότερον ἦσαν καὶ πληγαῖς ἐξαι-
 σίαις τυπτομένην ἄνωθεν τοῦ καθ' ἡμᾶς οἴκουμένην

θέλη νὰ ἐξαγάγη διὰ κρίματα τὰ ὁποῖα αὐτὸς γνωρίζει, πάντως τὸ νὰ συμπράττωμεν ἢ νὰ συναινῶμεν παρόντες εἰς τὰς κοινὰς ἐνοχλήσεις εἶναι ἀνωφελές εἰς ἡμᾶς καὶ ὄχι ἀνεύθυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Διὰ ταῦτα ἡ πυρὰ διαδοθεῖσα περιεκύκλωσε πρῶτους ἡμᾶς. Ἄλλὰ γνώριζε ὅτι δὲν εἴμεθα ἡμεῖς ἄγευστοι τῶν θαυμάτων τὰ ὁποῖα συνέβησαν εἰς τοὺς ἀβραβιαίους παῖδας εἰς τὸ πῦρ· διὰ νὰ εἶπω δηλαδὴ μὲ μικρὰν παραλλαγὴν τὸ ψαλμικόν, «ὡς ἄνθρωπος παραμείνας ἀβοήθητος, εἶμαι ἐλεύθερος εἰς εἰρκτήν»³. Τοῦτο δὲ δὲν εἶναι φανερόν εἰς τοὺς φυλακίσαντας καὶ τοὺς ὁμοίους των· διότι ἂν τὸ ἐμάνθανον, θὰ τοὺς ἠρέθιζε μᾶλλον παρὰ θὰ τοὺς παρεκίνει εἰς φιλοτιμίαν κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Χαλδαίων ἐκείνων.

2 Διὰ τοῦτο καὶ τὰ παρακλητικὰ πρὸς αὐτοὺς γράμματα τῶν σεβασμίων γερόντων ὑπὲρ ἡμῶν μᾶλλον τοὺς ἐπέπληξαν παρὰ τοὺς διώρθωσαν· διότι πᾶς λόγος ὑπὲρ ἡμῶν εἶναι θέλος δι' αὐτοῦς, φερόμενον εἰς τὸ μέσον τῆς καρδίας των καὶ διερεθίζουν αὐτοὺς περισσότερο πρὸς πόλεμον· διότι ὅλη ἡ φροντίς του εἶναι νὰ ἐκβάλουν τὸ ὄνομα ἡμῶν ὡς πονηρόν. Καὶ χάριν αὐτοῦ δὲν ἐφείσθησαν οὔτε αὐτῆς ταύτης τῆς εὐσεβείας, παρέσχον μάλιστα ἐλευθερίαν λόγου εἰς τοὺς ἀντιτιθεμένους πρὸς αὐτήν, μολονότι προηγουμένως εἶχον ἐξελεγχθῆ δημοσίᾳ καὶ συνοδικῶς, εἶχον ὑποβληθῆ εἰς ἀφορισμόν, εἶχον ἀποκηρυχθῆ καὶ ἀποκοπῆ ἐγγράφως ἀπὸ ὅλον τὸ χριστιανικόν κήρυγμα, καὶ τοὺς ἐπέτρεψαν μὲ πᾶσαν ἐλευθερίαν νὰ κηρύττουν τὰς ἀπόψεις τῆς ὑφ' ἡμῶν πολεμουμένης δυσσεβείας ἐπιβεβαιώνοντες πολυτρόπως δι' αὐτοῦς τὸ ἀλάνθαστον, μόνον διὰ νὰ παραστήσουν ἡμᾶς μὲ τὰ πολλὰ μὴ ἀλανθάστους.

3 Ἄλλὰ μολονότι ἔβλεπον καὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν νὰ γίνωνται ἰσχυρότεροι ἀπὸ πρὶν μετὰ τὸ τοιοῦτο καθ' ἡμῶν φανερώτερον ἐγχείρημα καὶ νὰ κτυπᾶται ἄνωθεν μὲ βαρείας πληγὰς ἢ καθ' ἡμᾶς αὐτοκρατορία καὶ νὰ παρο-

καὶ τὸν Θεὸν τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας παροξυνόμε-
νον, οὐχ ὑπέπτηξαν οὐδ' ὑπεστάλησαν οὐδαμῶς. "Ὅσον
δ' οὐπω καὶ τὸ πλήρωμα τῆς ὀργῆς ἤξειν ἀπειλεῖται,
μᾶλλον ἐγγίξον ἢ πρότερον, οἱ δὲ τὰς αἰτίας τῆς ὀργῆς
5 οὐ διαλείπουσιν αὖξοντες. Πῶς οὖν εἰσηγήσει γερόν-
των ἱερῶν πεισθήσεσθαι ἔμελλον;

Εὐχαριστῶ δ' ὅμως τοῖς ἁγίοις μου πατράσι τὸ γὰρ
ἑαυτῶν ἐπραξαν καὶ ταῦτα μηδὲ ἡμῶν αἰτησάντων.
Εὐχαριστῶ δὲ μᾶλλον ὅτι σὲ διὰ τούτων παραμυθησά-
10 μενοι τῆς πρὸς τὰ ἐνταῦθα ἀνέκοψαν δρμηῆς, ἀνοήτου
σχεδὸν οὔσης· Θεοῦ γὰρ μόνου θεραπεύσοντος δεῖται τὰ
καθ' ἡμᾶς, πρὸς ὃν ἔκτενῆ δέησιν ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοὺς
ἀναπέμψαι δέομαι, καθάπερ καὶ τῆς σῆς ὀσιότητος.

Τὴν ὀφειλομένην πᾶσιν ἀπονέμων μετάνοιαν.

ξύνεται ὁ Θεός τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας, δὲν συνεπτύχθησαν καὶ δὲν συνεστάλησαν καθόλου. Ἐντὸς ὀλίγου δὲ ἀπειλεῖται νὰ ἔλθῃ καὶ τὸ πλήρωμα τῆς ὀργῆς, ἐγγίζον περισσότερο ἀπὸ προηγουμένως, αὐτοὶ δὲ δὲν παύουν νὰ αὐξάνουν τὰς αἰτίαις τῆς ὀργῆς. Πῶς λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ πεισθοῦν εἰς εἰσήγησιν ἱερῶν γερόντων;

Εὐχαριστῶ ὁμως τοὺς ἀγίους μου πατέρας, διότι ἔπραξαν τὸ καθῆκον των, καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ τὸ ζητήσωμεν ἡμεῖς. Εὐχαριστῶ δὲ μᾶλλον διότι παρηγορήσαντες σὲ μὲ τὰ γράμματα αὐτά, ἀνέκοψαν τὴν πρὸς τὰ ἐδῶ ὀρμὴν σου, ἣ ὁποία ἦτο σχεδὸν ἀνόητος· διότι τὰ καθ' ἡμᾶς ζητήματα χρειάζονται πρὸς θεραπείαν μόνον τὸν Θεόν, πρὸς τὸν ὁποῖον παρακαλῶ αὐτοὺς νὰ ἀναπέμψουν ὑπὲρ ἡμῶν ἐκτενῆ δέησιν, ὅπως καὶ τὴν ὀσιότητά σου.

Ἄπονέμω εἰς ὅλους τὴν ὀφειλομένην μετάνοιαν⁴.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΤΩΙ ΑΓΙΩΙ ΟΡΕΙ
ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΥΣ ΓΕΡΟΝΤΑΣ

1 Ὑμεῖς μὲν εὖ ποιοῦντες καὶ ὑμῖν αὐτοῖς πρεπω-
δέστατα τὸ γνήσιον τῆς ὑμετέρας πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης
διὰ τῶν ὑμετέρων ὑπὲρ ἡμῶν ἐπεδείξατε γραμμάτων,
ἐναργῶς καὶ τοῖς ἐνταῦθα παραστήσαντες, ὅτι ὁ Θεὸς
5 ὄντως ἐν ὑμῖν ἔστιν· «ὃ γὰρ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ
Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ». Καὶ καθάπερ μύρου
προκείμενον πλήρες σκεῦος οὐκ ἂν λάθοι τοὺς ἀκραι-
φνεστάτην κεκτημένους τὴν ὁσφρησιν, γνωστὸν δὲ γί-
νεται πᾶσι καὶ τοῖς ἀμβλυτέροις τὴν αἴσθησιν ἐν τῇ με-
10 ταδόσει πρὸς τὰ ἔξω χεόμενον, οὕτω καὶ ὁ τὸν Θεὸν ἐν
ἐαυτῷ φέρων διὰ τῶν τῆς ἀγάπης ἔργων τοῖς πᾶσι κα-
θίσταται γνώριμος. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Κύριος πρὸς
τοὺς οἰκείους ἔλεγεν· «ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες ὅτι
ἐμοὶ μαθηταὶ ἔστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις».
15 Οὕτω τὸ χρήσιμον τῆς κατὰ Χριστὸν ἀγάπης οὐ τοὺς
εὖ πάσχοντας ὀνίνησι μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς εὖ ποι-
οῦντας ἐπανακάμπτον τὸ λυσιτελὲς ἐπιδείκνυσιν. Εἰ δὲ
καὶ μηδὲν ἤνυσεν ὑπὲρ ἡμῶν τὰ πρὸς τοὺς ἐπηρεάζον-
τας ἡμᾶς ἐπεσταλμένα παρὰ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, ἀλλ'
20 ἡμᾶς οὐ μετρίως παρεμυθῆσατο, τοὺς ἐν ἀγίῳ κατοι-
κοῦντας ἀγίους συμπαθοῦντας καὶ συμπάσχοντας ἐγνω-
κότας ἡμῖν. Τοῦτο μὲν γὰρ ὑμέτερον καὶ τῆς ἡμῖν ἐν-
διδαιτωμένης ἀγάπης ἔργον, ἐκεῖνο δὲ τῶν ἐμῶν ὑπῆρ-

1. Α' Ἰω. 4, 16· 17.

2. Ἰω. 13, 35.

ΤΟΥΣ ΕΝ ΑΓΙΩ ΟΡΕΙ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΥΣ
ΓΕΡΟΝΤΑΣ

1 Σεις μὲν πράττοντες καλῶς καὶ πρεπόντως, ἐπεδείξατε τὴν γνησιότητα τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης σας διὰ τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γραμμάτων σας, παραστήσαντες ἐναργῶς καὶ εἰς τοὺς ἐνταῦθα ὅτι ὁ Θεὸς ὄντως εἶναι μέσα σας· «διότι ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ μένει ἐν τῷ Θεῷ καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ»¹. Καὶ καθὼς προκείμενον σκεῦος γεμᾶτον μύρον δὲν δύναται νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἐχόντων ἀκραιφνεστάτην ὁσφρησιν, γίνεται ὅμως εἰς ὅλους γνωστόν καὶ εἰς τοὺς ἔχοντας ἀμβλεῖαν ἀκόμη τὴν αἴσθησιν διὰ τῆς μεταδόσεως χυνόμενον πρὸς τὰ ἔξω, οὕτω καὶ ὁ φέρων εἰς ἑαυτὸν τὸν Θεὸν καθίσταται εἰς ὅλους γνώριμος διὰ τῶν ἔργων τῆς ἀγάπης. Τοῦτο δὲ δηλῶν ὁ Κύριος πρὸς τοὺς ἰδικούς του ἔλεγεν· «κατὰ τοῦτο θὰ γνωρίσουν ὅλοι ὅτι εἴσθε μαθηταί μου, ἐὰν ἔχετε ἀγάπην πρὸς ἀλλήλους»². Οὕτω τὸ χρήσιμον τῆς κατὰ Χριστὸν ἀγάπης δὲν ὠφελεῖ μόνον τοὺς εὐεργετούμενους ἀλλὰ ἐπανακάμπτον πρὸς τοὺς εὐεργετοῦντας ἐπιδεικνύει τὴν ὠφέλειαν καὶ πρὸς αὐτούς. Ἐὰν δὲ δὲν ἐπέτυχον τίποτε ὑπὲρ ἡμῶν τὰ στολέντα ἀπὸ τὴν ἀγάπην σας πρὸς τοὺς κατατρέχοντας ἡμᾶς, ἀλλὰ πάντως δὲν παρηγόρησαν ἡμᾶς μετρίως, ἀφοῦ ἐμάθομεν ὅτι οἱ εἰς τὸν ἅγιον τόπον κατοικοῦντες ἅγιοι συμπαθοῦν καὶ συμπάσχουν μὲ ἡμᾶς. Τοῦτο βεβαίως εἶναι ἰδικόν σας καὶ τῆς εἰς σᾶς διαμενούσης ἀγάπης ἔργον, ἐκεῖνο δὲ ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῶν ἰδικῶν μου πλημμελημάτων, τὰ ὅποια, ὡς

ξε πλημμελημάτων, ἃ δεῖται μακροτέρων, ὡς ἔοικε, καὶ πλειόνων ἐπιφορῶν, τάχα δὲ καὶ τῆς τῶν ἐκεῖνα τὰ γράμματα δεξαμένων σκληρότητος, περὶ ὧν ἀκούσεσθε καιροῦ διδόντος.

- 2 10 *Nūn δ' ὁ τοῖς πᾶσιν ἔσται κατάδηλον, οὐ μόνον ἀμείλικτοι πρὸς τὰς παρ' ὑμῶν παρακλήσεις διέμειναν, ἀλλὰ καὶ συκοφαντικοῖς αὐτάς, ὡς ἔμαθον, ἀμείβονται γράμμασι καὶ τοσαύτης δυστροπίας γέμουσιν, ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς αὐτὰ πέμπαντας, μᾶλλον δὲ τὸν πάν-*
- 10 *των τῶν τοιούτων ἔξαρχον, ὃς νῦν ὡς βούλεται καὶ τὰ βασιλεια στρέφει, κρυφῆ μὲν ὄση δύναμις αὐτὰ συνθεῖναι, κρυφῆ δὲ πρὸς ὑμᾶς διεκπέμψαι τὴν ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα τᾶληθές εἰδότην καταγνώσιν ὑφορώμενον. Τί γὰρ ἕτερον δέος ἢ πόθεν τῷ πάντων ἀρτίως ἐπειλημ-*
- 15 *μένω τῆς δυναστείας; Ἐγὼ δὲ κατὰ τὸν ψαλμωδόν, «ἐγενόμην ἂν ὡσεὶ ἄνθρωπος οὐκ ἀκούων καὶ οὐκ ἔχων ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἔλεγμούς», εἰ μὴ καὶ περὶ εὐσεβείας ὁ λόγος ἦν. Ἐπεὶ δὲ ταύτην ἐνόμισαν εὐπρόσωπον οὗτοι πρόφασιν, ὡς αὐτοῖς καὶ τοῦτο δοκεῖ, συγ-*
- 20 *καλύψαι δυναμένην «ὅτι ἐμίσησαν ἐμὲ καὶ τοὺς κατ' ἐμὲ δωρεάν», ἀναγκαῖον, εἰ καὶ μὴ πρότερον, ἀλλὰ νῦν μετρίως γοῦν τοῖς ἐμοῖς πατράσι καταστῆσαι τὰ τῆς ὑποθέσεως γνώριμα, πρὸς τὰ γεγραμμένα παρὰ τούτων ἀπολογούμενον. Γεγράφασι γοῦν, ὡς ἔμαθον, ἵνα τὸ*
- 25 *πᾶν ἐκείνων εἶπω συνελών, κακοὺς ἡμᾶς ἐνταῦθα καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ βασιλείᾳ φανῆναι. Τὸ δ' ἔγκλημα τοῦ Ναβουθαί τί; Ὅτι ἠλόγησε Θεοῦ καὶ βασιλέως. Ὁρᾶτε τὴν ὁμοιότητα τῶν ἐγκλημάτων; Εἰ δὲ μὴ καὶ ἡμεῖς παραπλησίως ἐκείνω συκοφαντούμεθα νῦν, πῶς*
- 30 *πρὸ τῆς ἐμφυλίου στάσεως καὶ συγχύσεως καὶ παρῶ*

3. Ψαλμ. 37, 15.

4. Ψαλμ. 34, 19. 68, 5. Ἰω. 15, 25.

5. Γ' Βασιλ. 20, 1 κ.έ.

φαίνεται, ἀπαιτοῦν μακροτέρας καὶ περισσοτέρας συμφο-
ράς, ἴσως δὲ καὶ τὴν σκληρότητα τῶν δεχθέντων ἐκεῖνα τὰ
γράμματα, περὶ τῶν ὁποίων θὰ ἀκούσετε, ὅταν τὸ ἐπιτρέ-
ψουν οἱ καιροί.

2 Τώρα δὲ, κάτι τὸ ὁποῖον θὰ γίνῃ εἰς ὅλους κατάδηλον,
ὄχι μόνον ἔμειναν ἀμείλικτοι πρὸς τὰς ἐκ μέρους σας πα-
ρακλήσεις, ἀλλὰ, ὅπως ἔμαθα, ἀπαντοῦν εἰς αὐτὰς μὲ συ-
κοφαντικὰ γράμματα, γεμᾶτα τόσῃν δυστροπίαν, ὥστε καὶ
αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι τὰ ἔστειλαν, μᾶλλον δὲ ὁ προεξάρχων ὅλων
τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν, ὁ ὁποῖος τώρα στρέφει καὶ τὰ
ἀνάκτορα κατὰ τὴν βούλησίν του, νὰ τὰ συνθέσῃ κατὰ τὸ
δυνατὸν κρυφίως καὶ νὰ τὰ στείλῃ πρὸς σᾶς κρυφίως, φο-
βούμενος τὴν ἐπίκρισιν ἀπὸ τοὺς ἐδῶ γνωρίζοντας τὴν ἀ-
λήθειαν. Διότι ποῖον ἄλλον φόβον ἢ ἀπὸ ποῦ δύναται νὰ
ἔχη αὐτός ὁ ὁποῖος τώρα ἀνέλαβε τὴν γενικὴν ἐξουσίαν;
Ἐγὼ δὲ κατὰ τὸν ψαλμωδόν, «ἔγινα ὡς ἄνθρωπος μὴ ἀ-
κούων καὶ μὴ ἔχων εἰς τὸ στόμα του ἀντιλογίας»³, ἐὰν
ὁ λόγος δὲν ἦτο περὶ εὐσεβείας. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι ἐνόμισαν
ταύτην εὐπρόσωπον πρόφασιν, κατὰ τὴν ἄποψίν των, δυνα-
μένην νὰ συγκαλύψῃ «ὅτι ἐμίσησαν ἐμὲ καὶ τοὺς κατ' ἐμὲ
ματαίως»⁴, εἶναι ἀναγκαῖον, ἂν ὄχι προηγουμένως, τούλά-
χιστον τώρα νὰ καταστήσω κάπως γνωστὰ εἰς σᾶς τοὺς
πατέρας μου τὰ τῆς ὑποθέσεως, ἀπολογούμενος πρὸς τὰ
γραφέντα ἀπὸ αὐτοῦς. Ἐχουν γράψει λοιπόν, ὅπως ἔμα-
θα, διὰ νὰ εἶπω συντόμως πᾶν ὅ,τι διατυπώνουν ἐκεῖνοι,
ὅτι ἡμεῖς ἐφάνημεν ἐδῶ κακοὶ καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ
εἰς τὴν βασιλείαν. Ποῖον δὲ εἶναι τὸ ἐγκλημα τοῦ Ναβου-
θαί⁵; Ὅτι περιεφρόνησε Θεὸν καὶ βασιλέα. Βλέπετε τὴν
ὁμοιότητα τῶν ἐγκλημάτων; Ἐὰν δὲ δὲν συκοφαντούμεθα
καὶ ἡμεῖς τώρα παραπλησίως μὲ ἐκεῖνον, πῶς πρὶν ἀπὸ τὸν
ἐμφύλιον πόλεμον καὶ τὴν σύγχυσιν ἐδεικνύετο πρὸς ἡμᾶς
καὶ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἀπὸ τὴν πολιτείαν πολλὴ φιλο-

τῆς ἐκκλησίας καὶ παρὰ τῆς βασιλείας πολλή τις ἡμῖν
 ὑπῆρχε φιλοφροσύνη καὶ σχεδὸν ἐκάστης ἡμέρας εὐ-
 κλεεῖς ἀναρρήσεις καὶ τόμοι συνεγράφοντο καὶ τοῖς πόρ-
 ρω συστατικὰ γράμματα διεπέμπετο, πολλῶν γέμοντα
 5 τῶν ἡμετέρων ἐπαίνων; Πῶς δὲ καὶ τῶν ἐκκλησιῶν
 τὰς μείζους, εἶπερ βουλομένοις ἡμῖν ὑπῆρχεν, ἐπίστευ-
 ον ὡς ἀντιστάσι γενναίως καὶ κεκρατηκόσι τελέως τῶν
 οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ δις ἐπαναστάντων τῆ τοῦ Θεοῦ ἐκ-
 κλησία καὶ λόγοις κιβδήλοις ἐπικεχειρηκότων οὐ μικρὰν
 10 λύμην τοῖς δόγμασι τῆς εὐσεβείας ἐπενεγκεῖν; Πῶς δὲ
 καὶ βουλομένους ἡμᾶς ἀπαίρειν τῆς Κωνσταντίνου με-
 τὰ τὴν ἥτταν ἐκείνων εὐθύς αὐτοὶ κατέσχον ἐπὶ πολλὰ
 δεηθέντες, ἅτε κοινὸν ὄντας ὄφελος, ὡς αὐτοὶ τότε δι-
 ισχυρίζοντο κοινῇ πάντες;

3 Ἄλλὰ τῆς στάσεως, ὡς μὴ ὄφελε, κινηθείσης, τι
 15 ποιεῖν ἡμᾶς ἔδει; Συνεξορμᾶν κατ' ἀλλήλων τοὺς ὁμο-
 φύλους ἢ παραινεῖν ἐπιγινώσκειν ὡς ἀλλήλων μέλη καὶ
 μὴ χρῆσθαι τοῖς ὁμογενέσιν ὡς ἀλλοφύλοις; Ἐν τῷ ἀ-
 γαθῷ τὸ κακὸν ἰᾶσθαι τοῖς παρ' ἡμῶν αἰτουῦσι συμβου-
 λὴν εἰσηγεῖσθαι καὶ νικᾶν ἐν τούτῳ τοὺς ἀντιταττομέ-
 20 νους κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν ἢ τοῖς κακοῖς ἀντε-
 πᾶγειν τὰ χεῖρω καὶ μάχη μᾶχην ἐκκρούειν ἐπιχειρεῖν,
 ἀλλ' οὐ διὰ τῆς εἰρήνης τὰς ἐχθρας διδάσκειν λύειν,
 καὶ ταῦθ' ἡμᾶς τοὺς τῆς εἰρήνης εἶναι διακόνους κε-
 κληρωμένους; «Ναί, φησὶν ὁ νῦν προστάτης, ὡς ἐ-
 25 χθρῷ δεῖ καὶ σὲ χρῆσθαι τῷ δόξαντι νῦν ἡμῖν πολεμίῳ
 καὶ πάντα λέγειν καὶ πράττειν, δι' ὧν ὁ πρὸς ἐκεῖνον
 ἀναρριπίζεται πόλεμος». Ἄλλ' ἐμὲ τὸ εὐαγγέλιον ἀγα-
 πᾶν κελεύει καὶ τοὺς ἐχθροὺς καὶ «τὰ ἔθνη πράϋνον»
 πρὸς Θεὸν ἐκάστης ἡμέρας ἐδιδάχθην λέγειν εὐχόμενος,
 30 πόσω μᾶλλον Χριστιανούς, καὶ τὴν ἄνωθεν εἰρήνην ἐπι-
 καλεῖσθαι καὶ πρεσβεύειν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων εἰρήνης.

φροσύνη, σχεδὸν καθημερινῶς ἐγίνοντο εὐφημοὶ ἀναγορεύσεις, συνεγράφοντο τόμοι καὶ ἐστέλλοντο εἰς τοὺς μακρὰν συστατικὰ γράμματα γεμᾶτα ἀπὸ ἐπαίνους δι' ἡμᾶς; Πῶς δὲ ἐνεπιστεύοντο εἰς ἡμᾶς καὶ τὰς μεγαλυτέρας Ἐκκλησίας ἐὰν τὸ ἠθέλομεν, ὡς ἀντισταθέντας γενναίως καὶ νικήσαντας πλήρως αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι ὄχι ἄπαξ ἀλλὰ καὶ δις ἐπανεστάτησαν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἐπιφέρουν ὄχι μικρὰν φθορὰν εἰς τὰ δόγματα τῆς εὐσεβείας; Πῶς δέ, ὅταν ἡμεῖς ἠθελήσαμεν νὰ ἀναχωρήσωμεν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ τὴν ἥτταν ἐκείνων, αὐτοὶ ἐδῶ μᾶς συνεκράτησαν ἀμέσως μὲ πολλὰς παρακλήσεις, διότι ἡμεθα ὄφελος εἰς τὸ κοινόν, ὅπως διισχυρίζοντο τότε ὅλοι αὐτοὶ μαζί;

3 Ἄλλ' ὅταν ἐκινήθη ὁ ἐμφύλιος, ὅπως δὲν ἔπρεπε, τί ἔπρεπε νὰ κάμωμεν ἡμεῖς; Νὰ παρακινῶμεν τοὺς ὁμοφύλους νὰ ἐξορμοῦν κατ' ἀλλήλων ἢ νὰ τοὺς παραινῶμεν νὰ ἐπιγνώσκουν ὅτι εἶναι μέλη ἀλλήλων καὶ νὰ μὴ χρησιμοποιοῦν ὡς ἀλλοφύλους τοὺς ὁμογενεῖς; Νὰ διδάσκωμεν τοὺς ζητοῦντας ἀπὸ ἡμᾶς συμβουλήν νὰ θεραπεύουν τὸ κακὸν διὰ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ νὰ νικοῦν δι' αὐτοῦ τοὺς ἀντιτασσομένους κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ Κυρίου ἢ νὰ διδάσκωμεν νὰ ἀντεπιφέρουν εἰς τὰ κακὰ τὰ χειρότερα καὶ νὰ ἐπιχειροῦν νὰ ἐκριζώνουν τὴν μάχην διὰ τῆς μάχης, ὄχι δὲ νὰ λύουν διὰ τῆς εἰρήνης τὰς ἔχθρας, καὶ μάλιστα ἡμεῖς οἱ ἔχοντες τὸν κλῆρον νὰ εἴμεθα διάκονοι τῆς εἰρήνης; «Ναί, λέγει ὁ τῶρα πρωτοστατῶν αὐτῶν, πρέπει νὰ μεταχειρίζεσαι καὶ σὺ ὡς ἐχθρὸν τὸν φανέντα τῶρα εἰς ἡμᾶς πολέμιον καὶ νὰ λέγης καὶ πράττης ὅλα αὐτὰ διὰ τῶν ὁποίων ἀναρριπίζεται ὁ πρὸς ἐκείνον πόλεμος». Ἄλλ' ἐμέ τὸ εὐαγγέλιον προστάσσει καὶ νὰ ἀγαπῶ τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἐδιδάχθην νὰ λέγω προσευχόμενος καθημερινῶς πρὸς Θεὸν «πράϋνε τὰ ἔθνη», πολὺ περισσότερο τοὺς Χριστιανοὺς, καὶ νὰ ἐπικαλούμεθα τὴν ἄνωθεν εἰρήνην καὶ νὰ πρεσβεύωμεν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τῶν πάντων. Πῶς λοιπὸν θὰ εἰσηγηθῶμεν τὰ

Πῶς οὖν ὦ εὐχόμεθα πᾶν τούναντίον εἰσηγησόμεθα τού-
 τοις, ὑπὲρ ὧν εὐχόμεθα; Καὶ μήν, εἰ μὲν πεφώραμαι
 πρὸς ἐκεῖνον ἢ γράψας ἢ μηνύσας ἢ παρ' ἐκείνου τι τοι-
 οὔτον δεξάμενος, εἰ συνεργὸς ὤφθην τῶν πρὸς ἐκεῖνον
 5 ἀποδιδρασκόντων τινί ποτε, εἰ κοινωνὸς τῶν ὑπὲρ ἐκεί-
 νου τι πραττόντων ἔνταῦθα (πλεῖστοι δὲ εἰσιν ἑαλωκότες
 καὶ πως ἂν εἴποι τις ἀνηλεῶς ἔτασθέντες καὶ τοὺς συμ-
 φωνοῦντας καὶ συμπράττοντας ἐξειπόντες) εἴ τιτι τοί-
 νυν τούτων κατὰ τι καὶ τὸ βραχύτατον ἐφάνην ἐγὼ συμ-
 10 πράττων, καὶ αὐτὸς ἔμαυτοῦ καταψηφιοῦμαι δίκαιον
 γάρ. Εἰ δ' ὅτι τὴν ἀρχὴν ἔνταῦθα παρατυχῶν καὶ τοῖς
 εἶναι τι δοκοῦσιν ἑναρίθμιος παρὰ τοῖς ἀρτίως ἐξουθε-
 νεῖν ἡρημένοις ὧν, ἔστιν ὅτε συγκαλούμενός τε καὶ ἐ-
 ρωτώμενος, εἶπον ὃ μοι ἐδόκει κοινωφελές, καίτοι μη-
 15 δὲν ἕτερον, πλὴν τῶν εἰς εἰρήνην φερόντων καὶ τῶν εἰς
 ἃ πρότερον ἐκεῖνος εἶχεν ἐπαναγόντων, παρὰ τοῦτο κα-
 κὸς ἐγὼ τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ βασιλείᾳ, καὶ ταῦθ' ὑπομνή-
 σας μόνον, ἀλλ' οὐκ ἀναγκάσας, τοῦτο γὰρ οὐκ ἐμόν;
 4 Ἄλλ' ὡς εἶδον, ὦ θεσπέσιοί μοι πατέρες καὶ φίλοι
 20 καὶ ἀδελφοὶ καὶ πᾶν ὅ,τι ποθεινόν τε καὶ τίμιον, τάς τε
 μαχαίρας ἑκατέρωθεν θηγομένας τῶν ἀνθεστηκότων με-
 ρῶν καὶ τοὺς θυμοὺς ἀκαθέκτους καὶ μηδὲν ἕτερον ἀπει-
 λοῦντας ἢ σφαγὰς ἀνθρώπων καὶ κόσμου παντελῆ φθο-
 ράν, ἣν καὶ τοῦ τέλους ἐκ τῆς ἀρχῆς καταστοχαζόμενος
 25 αὐτοῖς προὔλεγον ἐγὼ τηνικαῦτα, καθάπερ ἐκβᾶσα νῦν
 ἐπ' αὐτῶν ὄραται τῶν πραγμάτων τοῖς πᾶσιν ὡς οὖν
 ταῦτ' εἶδον, οὐκέτι μοι τόπος ἔνταῦθα πρὸς ἑμαυτὸν εἰ-
 πῶν, ἀπανίσταμαι τῆς πόλεως καὶ πρὸς τὴν ἀντιπέραν
 μονήν, τὴν εἰς ὄνομα τῶν οὐρανίων ἀρχιστρατήγων τι-
 30 μωμένην, παραγενόμενος, ἑμαυτὸν καὶ τὸ νῦν γένος ἐ-
 καθήμην πενθῶν. Ὁ δὲ κοινὸς πρόεδρος ἔλεγεν, ὡς ἐ-

6. Ἐννοεῖ τὸν Ἰωάννην Καντακουζηνόν, μέγαν δομέστικον, ὁ ὁποῖος
 εἶχεν ἀνακηρυχθῆ συναυτοκράτωρ τοῦ Ἰωάννου Ε' Παλαιολόγου.

ἀντίθετα ἀπὸ ὅσα προσευχόμεθα εἰς αὐτοὺς ὑπὲρ τῶν ὁποίων προσευχόμεθα; Καὶ ὅμως, ἐὰν μὲν ἔχω ἀνακαλυφθῆναι ἢ ἔγραψα ἢ διεμήνυσα πρὸς ἐκείνον⁶ ἢ νὰ ἐδέχθην κάτι τοιοῦτον ἀπὸ ἐκείνον, ἐὰν ἐφάνη κάποτε συνεργὸς κάποιου τῶν ἀποδιδρασκόντων πρὸς ἐκείνον, ἐὰν ἐφάνην συμμέτοχος τῶν πραττόντων ἐδῶ κάτι ὑπὲρ ἐκείνου (πλείστοι δὲ συνελήφθησαν καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ εἶπη κανεὶς ἀνηλεῶς ἐξετασθέντες κατέδωσαν τοὺς συμφωνοῦντας καὶ συμπράττοντας), ἐὰν λοιπὸν ἐφάνην ἐγὼ νὰ συμπράττω εἰς τὸ παραμικρὸν ἀπὸ αὐτά, θὰ καταδικάσω καὶ ἐγὼ ἐμαυτὸν· διότι θὰ ἦτο δίκαιον. Ἐὰν δέ, διὰ τὸν λόγον ὅτι εὐρεθεὶς ἐδῶ τυχαίως εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ συγκαταλεγόμενος ἀπὸ τοὺς τώρα ἀποφασίσαντας νὰ μὲ ἐξουθενώσουν μεταξὺ τῶν θεωρουμένων ὅτι εἶναι κάτι, προσκαλούμενος δὲ ἐνίοτε καὶ ἐρωτώμενος εἶπα ὅ,τι μοῦ ἐφαίνετο κοινωφελές τίποτε δὲ ἄλλο πλὴν τῶν ὀδηγούντων εἰς τὴν εἰρήνην καὶ ἐπαναφερόντων εἰς ὅσα εἶχεν ἐκείνος προηγουμένως, διὰ τοῦτο ἔγινα ἐγὼ κακὸς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν βασιλείαν, καὶ μάλιστα ὑπομνήσας ἀλλ' ὄχι ἀναγκάσας, διότι τοῦτο δὲν εἶναι ἰδικόν μου;

4 Ἀλλὰ μόλις εἶδον, ὦ θεσπέσιοι πατέρες μου καὶ φίλοι καὶ ἀδελφοὶ καὶ πᾶν ὅ,τι εἶναι εἰς ἐμέ ποθεινὸν καὶ τίμιον, νὰ ἀνασύρωνται αἱ μάχαιραι τῶν ἀντιμαχομένων μερῶν καὶ ἀπὸ τὰς δύο πλευρὰς καὶ τοὺς θυμοὺς νὰ εἶναι ἀκάθεκτοι καὶ νὰ μὴ ἀπειλοῦν τίποτε ἄλλο εἰμὴ σφαγὰς ἀνθρώπων καὶ πλήρη φθορὰν τοῦ κόσμου, τὴν ὁποίαν στοχαζόμενος τὸ τέλος ἀπὸ τὴν ἀρχὴν προέλεγον ἐγὼ τότε, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ὅλους τώρα νὰ συνέβῃ εἰς τὴν πραγματικότητα· μόλις λοιπὸν εἶδον ταῦτα, εἰπὼν κατ' ἐμαυτὸν ὅτι δὲν εἶναι πλέον τόπος δι' ἐμέ ἐδῶ, ἐξῆλθα ἀπὸ τὴν πόλιν εἰς τὴν ἀντιπέραν μονήν, τὴν τιμωμένην εἰς τὸ ὄνομα τῶν οὐρανίων Ἀρχιστρατήγων, ὅπου ἐκαθήμην πενθῶν ἐμαυτὸν καὶ τὴν παροῦσαν γενεάν. Ὁ δὲ κοινὸς πρό-

μάνθανον, τοῖς βασιλεῦσιν, ὡς ἔμοι μᾶλλον πείθονται τι-
 νες ἢ αὐτῷ, κἀντεῦθεν ἀφηνιάζουσιν, ὅποι τούτους ἄ-
 γειν ἐθέλει ραδίως μὴ μεθελκόμενοι· καὶ προσετίθει πολλὰ
 τῶν εἰς ὄργην πεφυκότων βασιλέας κινεῖν. Ἄλλὰ καὶ τῷ
 5 Ἀκινδύνῳ καὶ τοῖς ἄλλοις Βαρλααμίταις μεταδίδωσι
 παρρησίας καὶ καθ' ἡμῶν ἐπιτρέπει θορυβεῖν ὅση δύ-
 ναμις, ὡς καὶ προσχήματα συνόδων πλάττεσθαι καθ' ἡ-
 μῶν ἀπόντων, οὐδ' ἐκεῖνο βουλόμενος ἐπὶ νοῦν, ὡς οἱ
 αὐτοὶ τὰ αὐτὰ κατὰ τοῦ αὐτοῦ πάλιν λέγοντες, ὑφ' οὗ
 10 καὶ ἐφ' οἷς πρῶην παρρησία κατεδικάσθησαν ἀναιδεΐας
 μᾶλλον παρὰ τῶν εἰδότων ἀποίονται δόξαν καὶ τῷ προ-
 τρεψαμένῳ τὴν ἀδοξίαν, ἀλλ' οὐχὶ τῷ κατηγορουμένῳ,
 προσάψουσι φέροντες. Ἄλλ' ἐγὼ μαθὼν αὐθις ταῦτα,
 πάλιν πρὸς ἑμαυτὸν εἰπὼν, 'οὐ νῦν ἔμοι καιρὸς λόγων,
 15 ἀλλ' οὐδὲ σιγῶντα καθῆσθαι πλησίον χρῆ, δεῖ δὲ πᾶσαν
 ἐκκόπτειν ἀφορμὴν τῶν ζητούντων ἀφορμὴν', καὶ τῆς
 μονῆς ἐκείνης ἀναχωρῶ καὶ μακρὰν που διῆγον, μηδε-
 νὶ γινωσκόμενος· εἶτα πυθόμενος ἐν Ἡρακλείᾳ τόπον
 εἶναι πρὸς μετρίαν ἐπιτήδειον ἡσυχίαν, ἐκεῖσε δὲ πα-
 20 ραγίνομαι.

5 Μηνῶν δὲ παρελθόντων ὥσει τεσσάρων, γνοὺς οὐκ
 οἶδ' ὅθεν ὁ καὶ πατριάρχης καὶ πολιτάρχης, ἐκπέμπει
 τοὺς ἡμᾶς ἄξοντας καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς ἐρευνήσοντας. Ὁ-
 ρῶμεν ἐξαίφνης τὸν ἐπὶ τῶν ἀναμνήσεων ἐφ' ἡμᾶς ἀ-
 25 φριγμένον καὶ τὸ κελλύδριον καὶ τὸ ψιᾶθιον ἐρευνώμε-
 νον. Ἐρωτῶμεν 'τί τὸ ζητούμενον'; Ὁ δέ, 'τὰ πρὸς
 σέ', φησί, 'τοῦ Καντακουζηνοῦ γράμματα'. Πρὸς αὐ-
 τὸν δ' ἐγὼ πάλιν· 'καὶ τίνα νομίζετε κομιούμενον ἐκεῖνον
 τὴν ὠφέλειαν παρ' ἑμοῦ, μόνου καὶ μόνον κεκτημένον
 30 τουτὶ τὸ ψιᾶθιον, περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι πρὸς ἐμὲ γρά-
 φειν'; Ταῦτ' ἀκούων, ὡς μηδ' εὔρεν, ὧν ἐζήτηι μηδέν,
 πραότερον εἶπεν· 'οἶδα κἀγὼ τὴν ἀγιωσύνην σου, ἀλλὰ

εδρος ἔλεγεν εἰς τοὺς βασιλεῖς, ὅπως ἐμάνθανον, ὅτι μερικοὶ πείθονται μᾶλλον εἰς ἐμέ παρά εἰς αὐτόν καὶ διὰ τοῦτο ἀφηνιάζουν μὴ συρόμενοι εὐκόλως ὅπου θέλει νὰ ὀδηγήσῃ αὐτοὺς καὶ προσέθετε πολλὰ ἐξ ἐκείνων τὰ ὅποια φύσει κινουῖν τοὺς βασιλεῖς εἰς ὀργήν. Ἄλλὰ καὶ παρέχει ἐλευθερίαν λόγου εἰς τὸν Ἀκίνδυνον καὶ τοὺς ἄλλους Βαρλααμίτας καὶ τοὺς ἐπιτρέπει νὰ θορυβοῦν ἐναντίον ἡμῶν μὲ ὄλην τῶν τὴν δύναμιν, μέχρι σημείου νὰ δημιουργοῦν προσχήματα συνόδων ἐναντίον ἡμῶν ἐν ἀπουσία μας, χωρὶς νὰ βάλῃ εἰς τὸν νοῦν οὔτε ἐκεῖνο, ὅτι οἱ αὐτοὶ λέγοντες πάλιν τὰ αὐτὰ κατὰ τοῦ αὐτοῦ, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ διὰ τὰ ὅποια κατεδικάσθησαν δημοσίᾳ μᾶλλον ἀναιδείας δόξαν θὰ ἀποκομίσουν καὶ θὰ προσάψουν τὴν ἀδοξίαν μᾶλλον εἰς τὸν προτρέψαντα παρά εἰς τὸν κατηγορούμενον. Ἐγὼ δέ, μαθὼν ταῦτα ἐκ νέου, εἶπα πάλιν πρὸς ἑμαυτόν, δὲν εἶναι δι' ἐμέ καιρὸς λόγων, οὔτε δὲ πρέπει νὰ καθήσω πλησίον σιγῶν, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐκκόψω πᾶσαν ἀφορμὴν τῶν ζητούντων ἀφορμὴν ἀναχωρῶ λοιπὸν ἀπὸ τὴν μονὴν ἐκείνην καὶ διηγὸν κάπου μακρὰν, χωρὶς νὰ μὲ γνωρίζῃ κανεὶς· ἔπειτα πληροφορηθεὶς ὅτι ὑπάρχει τόπος ἐπιτήδειος πρὸς μετρίαν ἡσυχίαν, μεταβαίνω λοιπὸν ἐκεῖ.

5 Ὄταν δὲ παρῆλθον περίου τέσσαρες μῆνες, μαθὼν, ἀγνοῶ πῶς, ὁ συγχρόνως πατριάρχης καὶ πολιτάρχης, ἀποστέλλει ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι θὰ μᾶς μεταφέρουν καὶ θὰ ἐρευνήσουν σχετικῶς μὲ ἡμᾶς. Βλέπομεν ἐξαφνικὰ νὰ φθάνη εἰς ἡμᾶς ὁ ἐπὶ τῶν ὑπομνημάτων καὶ νὰ ἐρευνᾷ τὸ κελλίον καὶ τὴν ψάθαν. Ἐρωτῶμεν, τί εἶναι τὸ ζητούμενον; Αὐτὸς δὲ λέγει, ἴτα πρὸς σὲ γράμματα τοῦ Καντακουζηνοῦ. Λέγω δὲ ἐγὼ πάλιν πρὸς αὐτόν· καὶ ποίαν ὠφέλειαν νομίζετε ὅτι θὰ ἀποκομίσῃ ἐκεῖνος ἀπὸ ἐμέ, ζῶντα μοναχικῶς καὶ ἔχοντα μόνον αὐτὴν τὴν ψάθαν, ἐνδιαφερόμενος τόσον πολὺ νὰ γράφῃ πρὸς ἐμέ; Ἄκοῦσιν αὐτά, καὶ ἀφουῦ δὲν εὔρε τίποτε ἀπὸ ὅσα ἐζήτηι, εἶπε πρᾶ-

δεσποτικὸν πληροῦμεν ἐπίταγμα'. Καὶ τὰ προστάγματα
 ἐξενεγκῶν ὑπεδείκνυ. Καὶ τὸν εἰς κεφαλὴν τῆς Ἡρα-
 κλείας συγκαλεσάμενος, ἐξέτασιν ἐποιήσαντο, τίνι τῶν
 ἀπάντων εἰς ὀμιλίαν συνῆλθον. Καὶ οὐδεὶς οὐδαμῶς ἐ-
 5 φάνη· καὶ γὰρ οὐδ' ἐγίνωσκον οὐδ' αὐτὸς ὁ εἰς κεφαλὴν
 τῆς πόλεως ὢν, ὅτι διατρίβων ἐκεῖ τυγχάνω. Γράφουσι
 τοῦτο μετὰ μαρτύρων καὶ ἀσφαλείας, ὡς «πλὴν τοῦ πρὸς
 ὑπηρεσίαν συνόντος οὐδενὶ τῶν ἀπάντων ὑπῆρξεν οὗτος
 ὀμιληκῶς, ἐπὶ τέσσαρας μῆνας ὧδε διάγων». Εἶτα κα-
 10 μὲ μεθ' ἑαυτῶν λαβόντες ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἤ-
 κομεν. Ὡς δὲ τὰ βασιλεία κατελάβομεν, εἴσεισι μόνος ὁ
 ἐπὶ τῶν ἀναμνήσεων καὶ ἀναφέρει τῇ δεσποίνῃ τὰ καθ'
 ἡμᾶς, καὶ τὴν ἔγγραφον ἔρευναν ἀναγινώσκει τοῦ τε πα-
 τριάρχου καὶ τῶν ἀρχόντων παρόντων. Οἱ μὲν οὖν ἄρ-
 15 χοντες, ὡς ἀκριβῶς ἐμάθομεν, εἶπον, 'ἐπειδήπερ ἀναίτι-
 ὅς ἐστιν, ἐλεύθερος ἔστω'. ὁ δὲ πατριάρχης καὶ πρὸς τὸν
 ἐκείνων ἐδυσχέρανε λόγον. Ἐξελθόντων δὲ καὶ ἀπελθόν-
 των ἐκείνων ἡμεῖς ἡμεν ἐν τῷ παλατίῳ μέχρις οὗ κατὰ
 τὴν τοῦ πατριάρχου βούλησιν παρεδόθημεν στρατιώταις
 20 καὶ εἰς μοναστήριον ἤχθημεν· καὶ συνῆσαν οὗτοι τηροῦν-
 τες ἡμᾶς ἐκεῖ. Μεθ' ἡμέρας οὖν ἔγραψα τῷ μεγάλῳ δου-
 κί· «τί κακὸν ὑμῖν δράσαντας εὐρόντες ἡμᾶς τοῖς στρα-
 τιώταις φυλάττειν παραδεδώκατε; Τί κωλύσουσι τῶν
 πρότερον παρ' ἡμῶν τελουμένων»; Μαθὼν ἐκείνος ἐκ-
 25 βάλλει τοὺς στρατιώτας ἐκεῖθεν. Τοῦτ' ἀκούσας μετ' οὐ
 πολὺ πάλιν ὁ πατριάρχης, πέμπει καὶ λαβὼν ἡμᾶς ἐκ τῆς
 μονῆς ἐκείνης ἐν ἑτέρῳ μᾶλλον αὐτῷ προσκειμένη περιο-
 ρίζει, παραγγείλας μὴθ' ἡμᾶς ἐξιέναι τῆς κέλλης ἐξεῖναι
 μῆτε τινὶ συγχωρεῖν τῶν ἀπάντων πρὸς ἡμᾶς εἰσιέναι.
 6 30 Καὶ μετὰ τοῦτο κοινωνεῖ καὶ συνάπτει ἑαυτὸν Ἀκιν-
 δύνῳ τε καὶ τοῖς ἄλλοις τοῦ ἐκ Καλαβρίας Βαρλαάμ φοι-
 τηταῖς, οὓς ἡ μεγίστη σύνοδος ἐκείνη, μᾶλλον δὲ αἱ σύν-

τερον· ἄγνωρίζω καὶ ἐγὼ τὴν ἀγιωσύνην σου, ἀλλὰ ἐκτελουμένον δεσποτικὸν πρόσταγμα. Καὶ ἐξαγαγὼν ἐπέδειξε τὰς προσταγὰς. Συγκαλέσας δὲ τὸν διοικητὴν τῆς Ἡρακλείας ἐξήτασαν μαζὶ μὲ ποίους γενικῶς συνανεστράφην. Καὶ δὲν ἐφάνη κανεὶς καθόλου· διότι δὲν ἐγνώριζον, οὔτε αὐτὸς ἀκόμη ὁ προεστὼς τῆς πόλεως, ὅτι διέτριβον ἐκεῖ. Γράφουν τοῦτο μὲ μάρτυρας καὶ βεβαίωσιν, ὅτι «πλὴν τοῦ συμβιοῦντος ὑπηρέτου οὔτος δὲν συνανεστράφη μὲ κανένα ἀπολύτως, ζῶν ἐδῶ ἐπὶ τέσσαρας μῆνας». Ἐπειτα λαβόντες καὶ ἐμὲ μαζὶ τῶν ἤλθομεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὄταν δὲ ἐφθάσαμεν εἰς τὰ ἀνάκτορα, εἰσέρχεται μόνον ὁ ἐπὶ τῶν ὑπομνημάτων καὶ ἀναφέρει εἰς τὴν δέσποιναν τὰ σχετικὰ μὲ ἡμᾶς καὶ ἀναγινώσκει τὴν γραπτὴν ἔρευναν ἐνώπιον τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἀρχόντων. Οἱ μὲν ἄρχοντες λοιπὸν, ὅπως ἀκριβῶς ἐμάθομεν, εἶπον, ἔπειδὴ εἶναι ἀθῶος ἅς εἶναι ἐλεύθερος· ὁ δὲ πατριάρχης ἐδυσανασχέτει καὶ πρὸς ἐκείνων τὸν λόγον. Ὄταν δὲ ἐξῆλθον καὶ ἀπῆλθον ἐκεῖνοι, ἡμεῖς ἐμείναμεν εἰς τὸ παλάτιον μέχρις ὅτου κατὰ τὴν βούλησιν τοῦ πατριάρχου παρεδόθημεν εἰς στρατιώτας καὶ ὠδηγήθημεν εἰς μοναστήριον καὶ διέμενον καὶ οὔτοι ἐκεῖ φυλάσσοντες ἡμᾶς. Μετὰ τινὰς ἡμέρας λοιπὸν ἔγραψα εἰς τὸν μέγαν δοῦκα· «τί κακὸν εὔρετε ὅτι διεπράξαμεν ἐναντίον σας, ὥστε παρεδώσατε ἡμᾶς εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ μᾶς φυλάττουν; τί θὰ ἐμποδίσουν ἀπὸ τὰ προηγουμένως τελούμενα παρ' ἡμῶν;». Μαθὼν ταῦτα ἐκεῖνος, ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ ἐκεῖ τοὺς στρατιώτας. Ἀκούσας πάλιν τοῦτο ὁ πατριάρχης ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον, στέλλει καὶ παραλαβὼν ἡμᾶς ἀπὸ ἐκείνην τὴν μονὴν περιορίζει εἰς ἄλλην γειτονικωτέραν εἰς αὐτὸν, παραγγείλας νὰ μὴ ἐπιτρέπεται οὔτε ἡμεῖς νὰ ἐξερχώμεθα ἀπὸ τὸ κελλίον οὔτε νὰ εἰσέρχεται εἰς ἡμᾶς ὅποιοσδήποτε.

6 Καὶ μετὰ τοῦτο κοινωνεῖ καὶ συνάπτεται μὲ τὸν Ἀκίνδυνον καὶ τοὺς ἄλλους μαθητὰς τοῦ ἐκ Καλαβρίας ἐκείνου Βαρλαάμ, τοὺς ὁποίους ἡ μεγίστη ἐκείνη σύνοδος,

οδοι, κακῶς φρονοῦντας ἐλέγξασαι τῆς ἐκκλησίας ἐξέ-
 βαλον, ἀφορισμοῖς εἰ μὴ μεταμεληθεῖεν ὑποβαλοῦσαι
 φρικωδεστάτοις αὐτοὺς ἐγγράφως καὶ παντὸς τοῦ χρι-
 στιανικοῦ πληρώματος τελέως ἐκκόψασαι. Τοῖς τοιού-
 5 τοις οὖν μὴ μεταμεληθεῖσι συνελθὼν εἰς ἓν οὗτος λέγει
 τε καὶ πράττει καθ' ἡμῶν καὶ τῆς ἡμῶν εὐσεβείας, ὅσα
 μηδὲ λέγειν ἔξεστι νῦν. Ἄλλὰ καταπεῖσαι μὴ δυνάμε-
 νος τοὺς νοῦν ἔχοντας τῶν ἀνθρώπων, ἔτι μᾶλλον ὁση-
 μέραι διὰ τοῦτο θυμοῦται καὶ ἡμῶν ὡς θορυβούντων καὶ
 10 ραραττόντων καὶ καινὰ λεγόντων καταβοᾷ, τῶν ἐξ ὄτου
 τὰ τῆς πολιτείας συγκέχυται, τὴν ἀρχὴν μὲν πεφευγό-
 των ἐκόντων μικροῦ πᾶσαν παντὸς ἀνθρώπου καὶ θέαν
 καὶ ὁμιλίαν, ὕστερον δ' ὑπ' αὐτοῦ περικεκλεισμένων ἀ-
 κρίτως ἐπὶ δυσὶν ὄλοις ἐνιαυτοῖς ἤδη. Πόσοι δὲ ποσάκις
 15 πρὸς αὐτὸν εἰπόν τε καὶ γεγράφασιν, 'εἰ μὴ τὰς μεγίστας
 ἐκείνας συνόδους στέργεις, γενέσθω πάλιν ἑτέρα μόνον
 ἐκ τῶν ἱκανῶν τὰ τοιαῦτα συνορᾷν'. Ὁ δὲ καὶ ἐκείνας
 φησὶ στέργειν καὶ τὸν ἐπ' ἐκείναις γεγραμμένον τόμον
 ἀθετεῖν μὴ δύνασθαι, καὶ δι' ἔργων καὶ λόγων ἀκυροῖ
 20 τὰ παρ' ἐκείνων ἐγγράφως κεκυρωμένα καὶ πρὸ τῶν
 συνόδων ἐκείνων ἐν τῷ Ἀγιορειτικῷ Τόμῳ διειλημμέ-
 να μηδὲν ἤττον, καὶ πρὸ τούτου πάλιν ἐν αὐτοῖς τοῖς
 θεοπαραδότοις λογίοις, κἄν τοῖς ἱεροῖς τῶν θεοφόρων
 πατέρων συγγράμμασι. Τούτων οὖν ἀπάντων οὐκ οἶδ'
 25 ὅπως οὗτος ἀλογήσας ἀρτίως, εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐθις
 εἰσήγαγεν, ἃ ταῖς προὔπηργμένοις ἀπηγόρευται συνό-
 δοις, ἵνα μὴ μόνον ἡ πολιτεία, φεῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκκλη-
 σία τοῦ Θεοῦ στασιάζῃ τε καὶ ταράττηται· κἄν τις ἐπὶ
 τῷ παγκοσμίῳ καὶ πολλαπλῷ τούτῳ κλύδωνι φωραθῇ
 30 δυσφορῶν, οὗτος εὐθύς δ' τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ βασιλείᾳ
 παντάπασιν ἀπειθήσῃ, κἄν εἰ τῶν ἀρχιερέων εἴεν οἱ θρό-

μάλλον δὲ αἱ σύνοδοι, ἀποδείξασαι κακοφρονοῦντας ἐξέ-
 βαλον τῆς Ἐκκλησίας, ὑποβαλοῦσαι αὐτοὺς εἰς φρικωδε-
 στάτους ἀφορισμοὺς ἐγγράφως, ἂν δὲν μετανοήσουν, καὶ
 ἀποκόψασαι τελείως παντὸς τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος.
 Μὲ αὐτοὺς λοιπὸν, χωρὶς νὰ μεταμεληθοῦν, συνδεθεὶς
 οὗτος εἰς ἓν λέγει καὶ πράττει καθ' ἡμῶν καὶ τῆς εὐσε-
 βείας ἡμῶν ὅσα δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε νὰ εἴπωμεν τώρα.
 Ἄλλὰ μὴ δυνάμενος νὰ πείσῃ τοὺς ἔχοντας νοῦν ἐκ τῶν
 ἀνθρώπων, ὀργίζεται διὰ τοῦτο καθημερινῶς περισσότε-
 ρον καὶ κατηγορεῖ ἡμᾶς ὅτι βορυβοῦμεν καὶ ταρασσομέν
 καὶ κηρύσσομεν καινὰς δοξασίας, ἡμᾶς οἱ ὅποιοι ἀφ' ὅτου
 ἐσυγχύθησαν τὰ πράγματα τῆς πολιτείας ἀρχικῶς μὲν
 ἀποφεύγομεν ἐκουσίως σχεδὸν πᾶσαν θέαν καὶ ὁμιλίαν
 παντὸς ἀνθρώπου, ὕστερον δὲ ἐνεκλείσθημεν ὑπ' αὐτοῦ
 χωρὶς δίκην ἐπὶ δύο ὀλόκληρα ἔτη. Πόσοι δὲ πόσας φο-
 ρὰς δὲν εἶπον καὶ δὲν ἔγραψαν πρὸς αὐτόν, ἔάν δὲν
 δέχεσαι τὰς μεγίστας ἐκεῖνας συνόδους, ἃς γίνῃ πάλιν
 ἄλλη μόνον ἀπὸ τοὺς ἱκανοὺς νὰ κατανοοῦν τοιαῦτα θέ-
 ματα. Αὐτὸς δὲ ἰσχυρίσθη ὅτι καὶ ἐκεῖνας δέχεται καὶ
 τὸν ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐκείνων συνταχθέντα τόμον δὲν δύναται
 νὰ ἀθετῇ, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργων καὶ λόγων ἀκυρώνει τὰ ἀπὸ
 ἐκεῖνας ἐγγράφως ἐγκριθέντα, οὐχ ἥττον δὲ περιληφθέν-
 τα ἀκόμη καὶ πρὸ τῶν συνόδων ἐκείνων εἰς τὸν Ἁγιο-
 ρειτικὸν τόμον, καὶ πρὶν δὲ ἀπὸ τοῦτον εἰς τὰ θεο-
 παράδοτα λόγια καὶ εἰς τὰ ἱερὰ συγγράμματα τῶν θεοφό-
 ρων πατέρων. Ὅλα λοιπὸν αὐτὰ περιφρονήσας οὗτος τε-
 λευταίως, δὲν γνωρίζω πῶς, εἰσήγαγε πάλιν εἰς τὴν Ἐκ-
 κλησίαν, ὅσα ἀπηγορευθῆσαν ἀπὸ τὰς προηγηθείσας συνό-
 δους, διὰ νὰ μὴ στασιάσῃ καὶ ταρασσεταί, φεῦ, μόνον ἡ
 πολιτεία, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἂν εὐρεθῇ
 κανεὶς δυσφορῶν διὰ τὸν γενικὸν καὶ πολλαπλοῦν τοῦτον
 κλύδωνα, αὐτὸς θεωρεῖται εὐθύς ὡς ὁ ἐντελῶς ἀπειθής
 εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν πολιτείαν, εἴτε πρόκειται περὶ
 τῶν ἀρχιερέων τῶν διακρινομένων διὰ τὸ ὕψος τοῦ θρό-

νων ὕψει καὶ περιουσίᾳ σοφίας καὶ ἀρετῆς διαφέροντες, κὰν τῶν ἄλλως εὐλαβῶν.

7 Μακρὸν ἂν εἶη τὰ ἐξῆς διηγεῖσθαι καὶ τὰ μετ' ἐκεῖνα
 πάλιν, ὅπως τε προσπεφευγέναι τῇ ἐκκλησίᾳ πλεῖν ἢ ἐξ
 5 καὶ δέκα μοναχῶν τοὺς ἐκκρίτους ἐβιάσατο ταῖς ἀπει-
 λαῖς, οἷς δικαιοτάτον εἶναι κρίνας καὶ αὐτὸς συνδιῆγον
 ἐφ' ὅλοις δυσὶ μησί, καὶ μεθ' οἴων αὐτῶν δόλων καὶ τίνας
 προτείνας τὰς ὑποσχέσεις καὶ τοῦ ταύτη προσεδρεύειν
 ἀφεισθαι πείσας, εἶτα μηδὲ τοὺς ἰδίᾳ τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτη
 10 κειμένους αἰδεσθεῖς νόμους, ὑφαρπάσας ἡμᾶς ἐκεῖθεν
 δημοσίᾳ φυλακῇ παραδίδωσι. Καὶ ἂ γὰρ διῆλθον, συν-
 τεμῶν διῆλθον ὀπόση δύναμις, εὐλαβοῦμαι γὰρ ταῖς ἱε-
 ραῖς ὑμῶν ἀκοαῖς πολλὰ τοιαῦτα ἐπαντλεῖν· πλὴν εἴ τις
 ἀνέγνω τὰ πάλαι συμβαίνοντα παρὰ τῶν ἀντιταττομέ-
 15 νων τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἐνισταμένοις, τούτων νῦν ἐπὶ
 τῶν ἔργων ὁράτω τὰ ὁμοιώματα. Τοῦτο δὴ σχεδὸν λει-
 πον ἤδη τετέλεσται παρὰ τῶν ἐπηρεαζόντων ἀρτίως, τὸ
 καὶ βασιλέας πείθειν καθ' ἡμῶν γράφειν, ἵνα φοβήσαν-
 τες τοὺς ἀνθρώπους ἐντεῦθεν τῆς ἀληθείας καὶ ἡμῶν
 20 ἀποστήσωσιν.

8 Εἰ τοίνυν τό στέργειν μὲν τὰ συνοδικῶς ἀναπεφη-
 νότα πρῶην εὐ ἔχειν καὶ τοῖς ἀγίοις ἡμῶν ἀνωμολογη-
 μένα πατρᾶσι πᾶσι, τῶν δὲ κινουμένων αὐθις καὶ θορυ-
 βούντων ἀκαίρως ἐθέλειν ἀναχωρεῖν, συγχύσεώς τε
 25 τὰ κοινὰ κατεχούσης, ἀγαπᾶν τε καὶ συμβουλεύειν εἰ-
 ρήνην τοῖς ὁμοφύλοις καὶ διὰ ταῦτα πάσχειν κακῶς,
 εἰ ταῦτ' ἐστὶ τὸ εἶναι τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ βασιλείᾳ κα-
 κόν, ὑμεῖς κρίνατε καὶ ἡμῖν ὑπερεὔξασθε προθυμίαν
 φέρειν τὰς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας μάλιστα νυνὶ δυσχερεῖ-
 30 ας· οὐ γὰρ μικρὸν τῶν ἀνωθεν ἡμῖν ἐπ' εὐσεβείᾳ παρα-

νου καὶ τὴν περίσσειαν σοφίας καὶ ἀρετῆς, εἴτε περὶ τῶν ἄλλως εὐλαβῶν προσώπων.

7 Ἐὰν ἦτο μακρὸν νὰ διηγηθῶ τὰ συμβάντα εἰς τὴν συνέχειαν καὶ τὰ μετ' ἐκεῖνα πάλιν, πῶς μὲ τὰς ἀπειλὰς ἐβίασε τοὺς ἐκκρίτους τῶν μοναχῶν, περισσοτέρους ἀπὸ δέκα ἔξ, νὰ προσφύγουν εἰς τὸ ἄσυλον τοῦ ναοῦ μὲ τοὺς ὁποίους ἔκρινα καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος δικαιοτάτον νὰ συνδιαμείνω ὀλοκλήρους δύο μῆνας, καὶ μὲ ποίους δόλους πάλιν καὶ μὲ ποίας ὑποσχέσεις μᾶς ἔπεισε νὰ παραιτηθῶμεν ἀπὸ τὴν ἐκεῖ παραμονὴν μας, ἔπειτα δὲ χωρὶς νὰ σεβασθῇ τοὺς κειμένους ἰδιαιτέρως διὰ τὸν ναὸν τοῦτον νόμους, μᾶς ἤρπασεν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ μᾶς παρέδωσεν εἰς δημοσίαν φυλακὴν. Καὶ ὅσα περιέγραψα μὲ πᾶσαν δυνατὴν συντομίαν, διότι διστάζω νὰ πλημμυρίσω τὰς ἱερὰς ἀκοάς σας μὲ πολλὰ τοιαῦτα. Πάντως, ὅποιος ἀνέγνωσε τὰ συμβαίνοντα παλαιὰ ἀπὸ τοὺς ἀντιτασσομένους εἰς τοὺς ἀμυνομένους ὑπὲρ εὐσεβείας, ἄς βλέπη τῶρα τὰ ὁμοιώματα τούτων εἰς τὰς πράξεις. Τὸ μόνον τὸ ὁποῖον σχεδὸν ἔλειπεν ἔχει ἤδη συντελεσθῇ ἀπὸ τοὺς κατατρέχοντας ἡμᾶς τῶρα, δηλαδή τὸ νὰ πείσουν τοὺς βασιλεῖς νὰ γράψουν ἐναντίον ἡμῶν, οὕτως ὥστε φοβίσαντες τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν νὰ ἀπομακρύνουν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀπὸ ἡμᾶς.

8 Ἐὰν λοιπὸν εἶναι κακὸν τὸ νὰ δεχώμεθα τὰ πρὸ ὀλίγου συνοδικῶς ἀποδειχθέντα ὡς καλῶς ἔχοντα καὶ ὡμολογημένα ὑπὸ ὄλων τῶν ἀγίων ἡμῶν πατέρων, νὰ θέλωμεν δὲ νὰ εἴμεθα μακρὰν τῶν ἀνακινούντων πάλιν καὶ θορυβούντων ἀκαίρως, ἐνῶ εἰς τὰ δημόσια πράγματα ἐπικρατεῖ σύγχυσις, νὰ ἀγαπῶμεν καὶ συμβουλεύωμεν εἰρήνην εἰς τοὺς ὁμογενεῖς, καὶ νὰ ὑποφέρωμεν διὰ τοῦτο δεινὰ· ἐὰν ταῦτα εἶναι τὸ κακὸν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν πολιτείαν, κρίνατε σεῖς καὶ εὐχηθῆτε δι' ἡμᾶς προθυμίαν νὰ ὑποφέρωμεν τὰς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας μεγάλας τῶρα δυσχερείας· διότι δὲν εἶναι μικρὸν δόγμα τὸ ἀθετού-

δεδομένων τὸ ἀθετούμενον. Εἰ δέ τιτι τὸ λέγεσθαι ταῦ-
 τα δοκεῖ βαρὺ, τὸ πράττεσθαι παρ' ἐκείνου πόσω βαρύ-
 τερον; Ἡμῖν δ' ἀρτίως ἄτε μὴ τὰ τοιαῦτα συμπράττου-
 σι πάσχουσιν εἴ τις καὶ συμπάσχειν ὅπως ἂν οἶός τε ἢ
 5 δικαιοῖ τε καὶ προθυμεῖται, μεμνήσθω τοῦ παθόντος ὑ-
 πὲρ ἡμῶν καὶ τοὺς συμπάσχοντας συνδοξάσοντος καὶ εἰς
 ἑαυτὸν ἀναφέροντος τὰ πρὸς ἀλλήλους ἡμῖν καὶ μάλιστα
 πρὸς τοὺς ἑλαχίστους πραττόμενα καὶ προσδοκᾶτω τὴν
 ἐκεῖθεν ἀντιμισθίαν.

μενον ἐκ τῶν παραδεδομένων εἰς ἡμᾶς ἄνωθεν διὰ τὴν εὐσέβειαν. Ἐὰν δὲ εἰς κάποιον φαίνεται βαρὺ τὸ νὰ λέγονται ταῦτα, πόσον βαρύτερον δὲν εἶναι τὸ νὰ πράττωνται ἀπὸ ἐκεῖνον; Ἐὰν δὲ κάποιος θεωρῆ δίκαιον καὶ προθυμοποιῆται νὰ καταστῆ ἰκανὸς νὰ συμπάσχη μὲ ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι πάσχομεν τώρα διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν συμπράττομεν τὰ τοιαῦτα, ἃς ἐνθυμηθῆ τὸν παθόντα ὑπὲρ ἡμῶν, τὸν μέλλοντα νὰ συνδοξάσῃ τοὺς συμπάσχοντας καὶ ἀναφέροντα εἰς ἑαυτὸν τὰ πραττόμενα ἀπὸ ἡμᾶς πρὸς ἀλλήλους, καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς ἐλαχίστους, καὶ ἃς προσδοκᾷ τὴν ἀπὸ ἐκεῖ ἀντιμισθίαν.

ΟΣΙΩΤΑΤΩΙ ΕΝ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΙΣ ΚΑΙ ΕΜΟΙ
ΕΝ ΚΥΡΙΩΙ ΦΙΛΤΑΤΩΙ ΚΑΙ ΑΔΕΛΦΩΙ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙ
ΚΑΙ ΔΕΣΠΟΤΗΙ ΤΩΙ ΟΝΤΩΣ ΦΙΛΟΘΕΩΙ

1 Ὡς ἐδόθη πολὺ, πολὺ καὶ ἀπαιτήσουσιν αὐτὸν τὸν
κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον· τῇ δὲ σῆ ὀσιότητι διὰ πάν-
των δέδοται πολὺ, εὐφυΐα τε καὶ λόγων παιδεία καὶ ἡ-
θῶν κεκοσμημένῳ χρηστότητι καὶ πρὸς τούτοις τῇ ὑ-
5 περκοσμίῳ κατὰ μοναχοὺς πολιτείᾳ καὶ τῇ κατὰ τὸ ὑ-
περκόσμιον ταῦτό δ' εἰπεῖν, "Ἁγιον" Ὄρος, ἐπὶ τοσοῦ-
τω καὶ οὕτω νουνεχεστάτῃ διατριβῇ καὶ μετὰ τοσαύτης
ἐπιμελείας τε καὶ ἀκριβείας, ὡς καὶ ἄρχειν τῶν κατὰ
Θεὸν ζώντων ἀξιότατόν τε κεκρισθαι χάριτι Χριστοῦ
10 παρὰ τῶν ἐν τῷ ὄρει τῆς ἁγιωσύνης ἐνδιαιωμένων ἐκ-
κρίτων· ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπ' εὐσεβείᾳ λύμην τῆς βαρλαα-
μίτιδος πλάνης τῶν αὐτοῦ πάντων μᾶλλον ὡς ἐγῶμαι
συνῆκας τοῖς τε ἡμετέροις συγγράμμασιν ἐντυχῶν καὶ
πρὸ τούτων τὰς ἱερὰς Γραφὰς εἶπερ τις μεθ' ἱερᾶς ἐ-
15 πιστήμης ἐκμελετήσας. Δικαίως οὖν αὕτη τε ἡ τῆς εὐ-
σεβείας ἀλήθεια καὶ ἡμεῖς οἱ ταύτης ἀρτίως προκινδυ-
νεύοντες καταγωνίζεσθαι τῆς πλάνης ταύτης τῶν αὐ-
τοῦ μᾶλλον ἄλλων ἀπαιτήσομέν σου τὴν διὰ πάντων τε-
λείαν σύνεσιν, ὡς μηδ' ἡμᾶς δοκεῖν ἀπειναῖ τοῦ θεοῦ
20 ὄρους τὸ γε πρὸς ταύτην ἦκον τὴν χρεῖαν σοῦ γε πα-
ρόντος.

2 Ἴσθι δὴ νῦν, φερωνύμως θεοφιλέστατε καὶ φιλό-

ΤΟΝ ΟΣΙΩΤΑΤΟΝ ΚΑΙ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΝ ΚΑΙ
ΦΙΛΤΑΤΟΝ ΜΟΥ ΕΝ ΚΥΡΙΩΙ ΑΔΕΛΦΟΝ ΚΑΙ ΠΑΤΕΡΑ
ΚΑΙ ΔΕΣΠΟΤΗΝ ΟΝΤΩΣ ΦΙΛΟΘΕΟΝ

1 Ἀπό ἐκεῖνον εἰς τὸν ὁποῖον ἐδόθη πολὺ θὰ ἀπαιτηθῆ πολὺ κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου¹. Εἰς τὴν ὀσιότητά σου δὲ ἐδόθη πολὺ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως· διότι εἶσαι κοσμημένος μὲ εὐφυΐαν, παιδείαν λόγων καὶ χρηστότητα ἡθῶν, πρὸς τούτοις δὲ μὲ τὴν ὑπερκόσμιον κατὰ μοναχοὺς διαγωγὴν καὶ μὲ τὴν εἰς τὸ ὑπερκόσμιον, δηλαδὴ τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἐπὶ τόσον χρόνον καὶ οὕτω συνετὴν παραμονήν, μετὰ τόσης ἐπιμελείας καὶ ἀκριβείας μάλιστα, ὥστε μὲ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ νὰ κριθῆ ἀξιότατος νὰ ἄρχῃ τῶν κατὰ Θεὸν ζώντων ἀπὸ τοὺς εἰς τὸ ὄρος τῆς ἀγιωσύνης ἐγκατεστημένους ἐγκρίτους μοναχοὺς. Ἀλλά, ὅπως νομίζω ἐγώ, ἔχεις ἀντιληφθῆ καλύτερον ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς τὴν ζημίαν τῆς εὐσεβείας ἀπὸ τὴν βαρλααμικὴν πλάνην, διότι καὶ τὰ συγγράμματά μας ἀνέγνωσες καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὰ ἐμελέτησες τὰς ἱεράς Γραφάς μὲ περισσοτέραν κατανόησιν ἀπὸ πάντα ἄλλον. Δικαίως λοιπὸν τόσον ἡ ἀλήθεια τῆς εὐσεβείας ὅσον καὶ ἡμεῖς οἱ τώρα κινδυνεύοντες ὑπὲρ αὐτῆς θὰ ἀπαιτήσωμεν ἀπὸ τὴν καθ' ὅλα τελείαν σύνεσίν σου νὰ ἀγωνίζεται κατὰ τῆς πλάνης ταύτης περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται αὐτοῦ ὥστε νὰ μὴ φαίνεται ὅτι ἡμεῖς ἀπουσιάζομεν ἀπὸ τὸ θεῖον Ὄρος, ὡς πρὸς τὴν ἀνάγκην ταύτην τουλάχιστον, ἐφ' ὅσον εἶσαι σὺ παρών.

2 Γνώριζε δὲ τώρα, φερωνύμως θεοφιλέστατε καὶ φι-

- θεε πάτερ, ὡς ὁ νῦν μηχανῇ πάση τῆς βαρλααμίτιδος
 πλάνης προεστηκώς, ἀφορμῆς λαβόμενος τοῦ γράψαι
 τοὺς ἁγίους ἡμῶν πατέρας ὑπὲρ ἡμῶν, συσκευάσας οἶ-
 5 ον ἐπ' ἀγκίστρῳ δέλεαρ, ἱκανὸν κλέψαι τοὺς μὴ πάνυ
 προσέχοντας, ἀφῆκεν ὥσπερ διὰ τινος ὀρμιᾶς ἐντεῦ-
 θεν αὐτόσε, καθάπερ ἠκούσαμεν. Τὸ δέ ἐστι πιθανὸν
 ψεῦδος ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν πειθομένων, δι' οὗ καὶ τὴν ἀρ-
 χὴν ὁ ἀρχέκακος ὄφεις ἀπὸ τῆς ζωῆς, φεῦ, ἡμᾶς πρὸς
 θάνατον εἵλκυσεν. Ἐνταῦθα δὴ τοῦ κατὰ τῆς ἀληθείας
 10 ἐξηρτυμένου τούτου δελέατος δεῖν ἔγνωμεν ἔστιν ἃ τού-
 του δῆλα καταστήσῃ τῆ σῆ σοφία. Πάσχῳ δέ τι τοιοῦ-
 τον ἔγωγε· πιστευσον ἱερώτατε πάτερ, ἀνεράστως ἔχω
 διαφερόντως, φαίην δ' ἂν ὅτι μικροῦ καὶ παντάπασιν
 ἀφυῶς, διηγούμενος· λέγειν ἢ ἀντιλέγειν συκοφαντί-
 15 ας, καίτοι πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας τῆ ἀληθεία τοῦ θεί-
 ου δόγματος οὗ πάνυ τὸν αὐτὸν ἔχω τρόπον. Ἄλλὰ τί
 πάθῳ; Ἀναγκαῖον καὶ πρὸς τὸ νῦν ἐπελθόν, τὸ ἐπελθὸν
 γοῦν εὐχερῶς εἰπεῖν.
- 3 Ἐπανέστησάν ποτε τῆ Χελκίου Σωσάννη πρεσβύ-
 20 τεροι συκοφάνται, πεπαλαιωμένοι κατὰ τὸ περὶ αὐτῶν
 γεγραμμένον ἡμερῶν κακῶν, τὸ σφῶν μύσος καὶ τὸν
 ἀκόλαστον τρόπον τῆς σώφρονος ἐκείνης καταψευδόμε-
 νοι· καὶ ἐξήγειρεν ὁ Θεὸς κατ' αὐτῶν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅ-
 γιον παιδαρίου νεωτέρου, ᾧ ὄνομα Δανιήλ. Ἐπανέστη-
 25 σαν νῦν ἐμοὶ συκοφάνται νεώτεροι μὴ τὴν ἡλικίαν μό-
 νον, ἀλλὰ καὶ τὴν δυσσέβειαν, μᾶλλον δὲ τὴν ἀσέβειαν,
 ἀθείαν γὰρ καὶ πολυθεΐαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσάγουσι
 καὶ τὴν ἑαυτῶν τοιαύτην καινοτομίαν ἀναιδῶς ἐμοῦ κα-
 ταψεύδονται, καὶ ἐξήγειρεν ὁ Θεὸς κατ' αὐτῶν τὸ Πνεῦ-

2. Ἐνταῦθα ἐννοεῖ τὸν πατριάρχην Ἰωάννην Δ' Καλέκαν (1335 - 47).

3. Ὁ Παλαμᾶς κατὰ τὸν χρόνον τῆς φυλακισείας του (1342 - 47) ἐ-
 πληροφορεῖτο πάντοτε διὰ μέσου φίλων τὰς πιέσεις, τὰς ὁποίας
 ἤσκει ὁ πατριάρχης Ἰ. Καλέκας καὶ οἱ περὶ αὐτὸν διὰ νὰ πει-

λόθεε πάτερ, ὅτι ὁ τώρα μὲ πάντα τρόπον πρωταγωνιστῆς τῆς βαρλααμικῆς πλάνης², λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ἅγιοι πατέρες ἡμῶν ἔγραψαν ὑπὲρ ἡμῶν, συσκευάσας δόλωμα ὡσάν εἰς ἄγκιστρον, ἰκανὸν νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς μὴ προσέχοντας πολὺ, τὸ ἔρριψεν ἀπὸ ἐδῶ ἐκεῖ ὡς διὰ ὀρμιᾶς, ὅπως ἠκούσαμεν³. Τοῦτο δὲ εἶναι παραπειστικὸν ψευδὸς πρὸς ὄλεθρον τῶν πειθομένων, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν εἴλκυσεν ἡμᾶς, φευ, ἀπὸ τὴν ζωὴν πρὸς τὸν θάνατον ὁ ἀρχέκακος ὄφις. Ἐδῶ λοιπὸν ἐσκεφθήμεν ὅτι πρέπει νὰ καταστήσωμεν φανερὰ εἰς τὴν σοφίαν σου μερικὰ στοιχεῖα τοῦ κατὰ τῆς ἀληθείας συσκευασθέντος τούτου δολώματος. Πίστευσε δέ, ἱερώτατε πάτερ, πάσχω κάτι τοιοῦτον· δὲν μοῦ ἀρέσει καθόλου, θὰ ἔλεγον δὲ ὅτι δυσκολεύομαι πολὺ, διηγούμενος νὰ λέγω ἢ ἀντιλέγω εἰς συκοφαντίας, μολονότι δὲν ἔχω τὴν ἰδίαν ἐντελῶς διάθεσιν μὲ τοὺς ἀντιλέγοντας πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ δείου δόγματος. Ἀλλὰ τί νὰ γίνῃ; Εἶναι ἀναγκαῖον καὶ διὰ τὸ ἐπελθὸν τώρα νὰ εἶπω τουλάχιστον τὸ ἐπελθόν.

3

Κάποτε ἐσηκώθησαν πρεσβύτεροι συκοφάνται κατὰ τῆς Σωσάννης τοῦ Χελκίου⁴, πλήρεις κακῶν ἡμερῶν κατὰ τὰ γεγραμμένα περὶ αὐτῶν, ἀποδίδοντες ψευδῶς εἰς τὴν σῶφρονα ἐκείνην τὸ ἰδικόν των βδέλυγμα καὶ τὸν ἀκόλαστον τρόπον· καὶ ἐξήγειρεν ὁ Θεὸς κατ' αὐτῶν τὸ ἅγιον Πνεῦμα νέου παιδαρίου, ὀνομαζομένου Δανιῆλ. Ἐσηκώθησαν τώρα ἐναντίον ἐμοῦ συκοφάνται νεώτεροι ὄχι μόνον εἰς τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν δυσσέθειαν, μᾶλλον δὲ τὴν ἀσέθειαν, διότι εἰσάγουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀθείαν καὶ πολυθείαν καὶ τὴν τοιαύτην καινοτομίαν των ἀποδίδουν ψευδῶς εἰς ἐμέ, καὶ ἐξήγειρεν ὁ Θεὸς κατ' αὐτῶν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον γερόντων τελειωμένον κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ γῆρας, ὥστε, ὅπως ἐκεῖ ἡ ἀντίπαλος

σθοῦν οἱ μοναχοὶ περὶ τῆς δῆθεν ἐνοχῆς τοῦ Παλαμᾶ, τὴν ὁποίαν ἐξῦφαινον οἱ ἀντίπαλοί του.

4. Βλ. Δαν. Σωσ.

μα τὸ ἅγιον, γηραιῶν ἀγίων, ἀρετῇ τε καὶ πολιᾷ τετε-
λειωμένων, ἴν' ὡσπερ ἐκεῖ καὶ διὰ τοῦ ἀντικειμένου δη-
λονότι τῆς τοῦ Δανιὴλ ἡλικίας ἢ ἀντικειμένη κακία τῶν
πονηρῶν γερόντων ἠλέγχετο, οὕτω καὶ νῦν διὰ τοῦ ἀν-
5 τικειμένου τῆς τῶν ἱερωτάτων ἡλικίας γερόντων, οἱ
πλήρεις εἰσὶν ἡμερῶν τε καὶ θείου Πνεύματος, τὸ δυσ-
σεβὲς τῶν ἡμῖν ἐπεμβαινόντων ἐξελέγχηται νεωτέρων.

Ἄ γὰρ καὶ νῦν ἀντεγράφη πρὸς τὰ τοῖς ἱεροῖς γέρου-
σιν ὑπὲρ ἡμῶν γεγραμμένα πρῶην, τοῖς τοιούτοις νεω-
10 τέροις ἐνταῦθα κρυφίως συνελθὼν ὁ πέμπων, αὐτοῖς
ἐπέτρεψε καὶ πλάσαι τὸ δρᾶμα καὶ συνθεῖναι τὸ γράμ-
μα. Σὲ τοίνυν οἶμαι σπουδῇ πάση λύειν τὰς αὐτόθι ρη-
θησομένας ἂν ἔστι παρ' ὧν ἐνστάσεις. Ἄν γὰρ τις φῆ,
'καὶ μὴν ἔστι τις καὶ γηραιὸς ἐν τοῖς κατὰ τοῦ ἱερομο-
15 νάχου γράφουσι Γρηγορίου', φαίης ἂν αὐτὸς πρὸς αὐ-
τὸν ἐτοιμῶς· 'καὶ τοῖς κατὰ Σωσσάνης τηνικαῦτα λέ-
γουσι γηραιοῖς πολλοὺς ἂν ἰδοὺς συμφωνήσαντας νέ-
ους· ἐπίστευσε γάρ, φησὶν, ἡ συναγωγή καὶ κατέκριναν
τὴν Σωσάνναν ἀποθανεῖν· ἐν δὲ τῇ συναγωγῇ καὶ νέοι
20 παρῆσαν πάντως, ἀλλ' ὡσπερ ἐκεῖ τῆς τῶν νέων ἀπά-
της οἱ γέροντες ἔξαρχοι, τὸν αὐτὸν νυνὶ τρόπον, κἂν τις
συναινῆ γέρων, ἀλλ' οἱ νεώτεροι τῆς ψευδοῦς κατηγο-
ρίας ἔξάρχουσι.

4 Τοῖς δ' ὑπὲρ ἡμῶν κεινημένοις πατράσι, πολιοῖς
25 ὡς ἀληθῶς διατελοῦσι καὶ τὴν ἀρετὴν καὶ τῇ κατὰ
Χριστὸν ἡλικίᾳ προήκουσιν, ἔρεῖν, οἶμαι, δοκιμάσεις
πάλιν αὐτὸς, ὡς «τελείαν ὑμῶν καὶ τὴν πρᾶξιν ταύτην
δεῖ γενέσθαι, θειότατοι, καὶ γὰρ οὐδὲν ὑμῶν ἀτελὲς καὶ
πολλῶ κρεῖσσον ἦν μὴ ἄρξασθαι τοιοῦτου τινὸς ἢ ἄρξα-
30 σθαι καὶ μὴ τελειῶσαι, τοὺς ἐπηρεάζοντας τὸν ἡμέτε-
ρον ἐκεῖνον, οἶονεὶ πως παροξύναντας, ἀλλ' οὐκ ἀπείρ-
ξαντας. Ἄλλως τε καὶ τὸ τέλος πέφυκεν ὡς ἐπίπαν

κακία τῶν πονηρῶν γερόντων ἠλέγχθη διὰ τῆς ἀντιθέσεως τῆς ἡλικίας τοῦ Δανιήλ, οὕτω καὶ τώρα διὰ τῆς ἀντιθέσεως τῆς ἡλικίας τῶν γερόντων, οἱ ὅποιοι εἶναι πληρεῖς ἡμερῶν καὶ θείου πνεύματος, νὰ ἐξελέγχεται ἡ δυσσέβεια τῶν ἐκτιθεμένων ἐναντίον ἡμῶν νεωτέρων. Πράγματι δὲ ὅσα ἐγράφησαν καὶ τώρα εἰς ἀπάντησιν τῶν προηγουμένως γραφέντων ὑπὲρ ἡμῶν ἀπὸ τοὺς ἱερούς γέροντας ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς ὁ ἀποστολεὺς πατριάρχης συναντηθεὶς κρυφίως μὲ τοὺς τοιοῦτους νεωτέρους ἐδῶ, νὰ παρασκευάσουν τὸ δρᾶμα καὶ νὰ συντάξουν τὸ γράμμα. Νομίζω λοιπὸν ὅτι σὺ πρέπει νὰ φροντίσης μὲ πάντα τρόπον νὰ λύης τὰς ἀντιρρήσεις αἱ ὅποιαι εἶναι δυνατόν νὰ προβληθοῦν ἀπὸ μερικοῦς. Πράγματι, ἂν εἶπη κανεὶς, 'καὶ ὅμως ὑπάρχει κάποιος γέρων μεταξὺ ἐκείνων οἱ ὅποιοι γράφουν κατὰ τοῦ ἱερομονάχου Γρηγορίου', πρέπει νὰ εἶπης πρὸς αὐτὸν ἐτοιμολόγως: 'καὶ πολλοὺς νέους θὰ ἴδης συμφωνήσαντας μὲ τοὺς γέροντας, οἱ ὅποιοι εἶπαν τότε κατὰ τῆς Σωσάννης: διότι ἐπίστευσε, λέγει, ἡ συναγωγή καὶ κατεδίκασαν τὴν Σωσάνναν εἰς θάνατον' εἰς τὴν συναγωγὴν δὲ παρίσταντο ὅπωςδῆποτε καὶ νέοι, ἀλλ' ὅπως ἐκεῖ ὑποκινηταὶ τῆς ἀπάτης τῶν νέων ἦσαν οἱ γέροντες, κατὰ τὸν ἴδιον τώρα τρόπον, καὶ ἂν συμφωνῇ κάποιος γέρων, ὑποκινηταὶ ἤς ψευδοῦς κατηγορίας εἶναι οἱ νεώτεροι.

4 Νομίζω δὲ ὅτι θὰ δοκιμάσης πάλιν σὺ ὁ ἴδιος νὰ εἶπης εἰς τοὺς κινηθέντας ὑπὲρ ἡμῶν πατέρας, οἱ ὅποιοι εἶναι πράγματι πολιοὶ καὶ προωδευμένοι εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ εἰς τὴν κατὰ Χριστὸν ἡλικίαν, ὅτι «πρέπει νὰ γίνῃ τελεία καὶ αὐτὴ ἡ πρᾶξις σας, θειότατοι, διότι τίποτε ἰδικόν σας δὲν εἶναι ἀτελές, καὶ θὰ ἦτο πολὺ προτιμότερον νὰ μὴ ἀρχίσετε καθόλου κάτι τοιοῦτον παρὰ νὰ ἀρχίσετε καὶ νὰ μὴ τὸ τελειώσετε, παροξύνοντες τρόπον τινὰ τοὺς ἐνοχλοῦντας ἐκείνον τὸν ἰδικόν μας. ἀλλὰ μὴ ἐμποδίσαντες. Ἄλλωστε καὶ τὸ τέλος ἐν γένει φυσικῶς στεφανώ-

στεφανοῦν τὰς ἀρχάς, καὶ παρὰ τοῦ τέλους πᾶς τις τεκ-
 μηριώσαιτ' ἂν ταύτας, εἶπερ ἀγαθαί, καὶ τῶν ἠργμένων
 ἕκαστος ἐκ τοῦ τέλους καθίσταται δῆλος, εἴτ' ἀγαθῶ
 εἴτε μὴ τοιούτῳ κεκίνηται πνεύματι. Τοῦ μέντοι θείου
 5 Πνεύματος ἀτελὲς οὐδὲν δόμα· «πᾶν γὰρ δώρημα τέλει-
 ον ἄνωθὲν ἐστὶ», κατὰ τὸν ἀδελφόθεον θεολόγον. Ὑμῶν
 οὖν ὑπὸ τῆς ὑμῖν ἐνδιαιωμένης ἀγάπης, ταῦτ' οὖν εἶ-
 πεῖν τοῦ Θεοῦ, κεκινημένων ἔναγχος ἐπιμαρτυρῆσαι τῶ
 ἀδελφῶ Γρηγορίῳ καὶ δισχυρισσαμένων ἐγγράφως εἰδέ-
 10 ναι τὰ τε ἄλλα καὶ τὴν τοῦ ἀνδρὸς εὐσεβείαν ἀκριβῶς καὶ
 τὰς κεφαλὰς ἐτοίμους εἶναι θεῖναι τῆς ὑφ' ὑμῶν ἐ-
 γνωσμένης καὶ μαρτυρουμένης ἀληθείας ἕνεκεν, ἐπει-
 δήπερ ἀντίγραφα νῦν ἐδέξασθε καταμαρτυροῦντα τοῦ
 τὴν συνηγορίαν ταύτην παρ' ὑμῶν δεδεγμένου καὶ σα-
 15 φῶς οἶον ὑμῶν ψεῦδος εἶναι δεικνύντα τὸν λόγον καὶ
 τὴν γνῶσιν ἀπάτην, καὶ ταῦτα περὶ τῆς εὐσεβείας, νο-
 μίσατε νῦν ὑμῖν παρὰ Θεοῦ δεδόσθαι τὴν κρίσιν τῶ Δα-
 νιῆλ ἐκείνῳ παραπλησίως, ἐποφειλομένης ὑμῖν ὅτι μᾶ-
 λιστα τῆς πρὸς ἐκεῖνον μιμήσεως καὶ κυρίους ὑμᾶς
 20 ἀρτίως κατ' ἐκεῖνον γενέσθαι μὴ τοῦ φάναι μόνον, ἁ-
 θαροὶ πάντες ἡμεῖς ἀπὸ τῆς καταδίκης τοῦ ἀδελφοῦ
 Γρηγορίου' ἀλλὰ καὶ τοῦ κατὰ τῶν ἀθετούντων εἰς τέ-
 λος ἐλέγχου καὶ τῆς κατὰ τὸν ἔλεγχον τοῦτον ἀναλόγου
 καὶ προσηκούσης τῶ πράγματι ψήφου· νομίσατε τὸν
 25 κινήσαντα τὴν ἀρχὴν ἀγάπης ἐγχαράξαι γραφᾶς, ἐκεῖ-
 νον καὶ νῦν κινεῖν συνάψαι τῇ κατ' ἐκεῖνου ἀγάπῃ τῆς
 κατ' ἐκεῖνον ἀληθείας τὴν παρησίαν, καὶ τὸ γε εἰς ὑ-
 μᾶς ἦκον, τρόπαιον στήσασθαι κατὰ τοῦ ψεύδους περι-
 φανὲς καὶ δεῖξαι τὴν τῆς εὐσεβείας ἀκρίβειαν, ἐπάνω
 30 τοῦ καθ' ἡμᾶς ἰδρυμένην ὄρους, μὴ δύνασθαι κρυβῆναι
 κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελίου φωνήν».

νει τὰς ἀρχάς, καὶ ἀπὸ τὸ τέλος ὅποιοσδήποτε δύναται νὰ τεκμηριώσῃ ταύτας, ἂν εἶναι ἀγαθαί, καὶ ἕκαστος τῶν ἀρχισάντων ἀπὸ τὸ τέλος καθίσταται φανερός, ἂν ἔχη κινηθῆ μὲ ἀγαθὸν ἢ μὴ πνεῦμα. Τοῦ θείου Πνεύματος ὁμως δὲν εἶναι ἀτελὲς κανὲν δόγμα· διότι ἴπαν δώρημα τέλειον ἔρχεται ἀπὸ ἄνω⁵, κατὰ τὸν ἀδελφόθεον θεολόγον. Σεῖς δέ, κινηθέντες προσφάτως ἀπὸ τὴν ἐνυπάρχουσαν εἰς σᾶς ἀγάπην, ἢ μὲ ἄλλους λόγους ἀπὸ τὸν Θεόν, νὰ ἐπιμαρτυρήσετε περὶ τοῦ ἀδελφοῦ Γρηγορίου καὶ διισχυρισθέντες ἐγγράφως ὅτι γνωρίζετε ἀκριβῶς τόσον τὰ ἄλλα ὅσον καὶ τὴν εὐσέβειαν τοῦ ἀνδρός καὶ ὅτι εἴσθε ἔτοιμοι νὰ θέσετε τὰς κεφαλὰς χάριν τῆς γνωριζομένης καὶ μαρτυρουμένης ἀπὸ σᾶς ἀληθείας, ἐδέχθητε τώρα ἀπάντησιν, ἢ ὅποια καταγγέλλει τὸν δεχθέντα τὴν συνηγορίαν ταύτην ἀπὸ σᾶς καὶ σαφῶς παρουσιάζει ὡς ψεῦδος τὸν λόγον σας καὶ ἀπάτην τὴν γνῶσιν σας, καὶ μάλιστα ὡς πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Νομίσατε λοιπὸν τώρα ὅτι σᾶς ἔχει δοθῆ ἀπὸ τὸν Θεόν ἢ κρίσις παραπλησίως μὲ τὸν Δανιήλ ἐκεῖνον, καθ' ὅσον χρεωστεῖτε κατ' ἐξοχὴν τὴν μίμησιν πρὸς ἐκεῖνον, καὶ ὅτι ἐγίνατε τώρα κύριοι κατὰ τὸ παράδειγμα ἐκεῖνου ὄχι μόνον τοῦ νὰ λέγετε, ἴκαθαροὶ εἴμεθα ὅλοι ἡμεῖς ἀπὸ τὴν καταδίκην τοῦ ἀδελφοῦ Γρηγορίου, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐλέγχου κατὰ τῶν ἀθετούντων ἕως τέλος καὶ τῆς κατὰ τὸν ἔλεγχον τοῦτον ἀναλόγου καὶ προσηκούσης εἰς τὸ πρᾶγμα ἀποφάσεως· νομίσατε ὅτι ὁ ἐξ ἀρχῆς κινήσας ὑμᾶς νὰ χαράξετε κείμενα ἀγάπης, ἐκεῖνος κινεῖ καὶ τώρα νὰ συνάψετε μὲ τὴν κατ' ἐκεῖνον ἀγάπην τὴν παρρησίαν τῆς κατ' ἐκεῖνον ἀληθείας, καὶ ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ σᾶς, νὰ στήσετε τρόπαιον περιφανές κατὰ τοῦ ψεύδους καὶ νὰ δείξετε ὅτι ἡ ἀκρίβεια τῆς εὐσεβείας, στερεωμένη ἐπάνω εἰς τὸ Ὅρος μας⁶, δὲν δύναται νὰ κρυβῆ κατὰ τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελίου».

6. Ματθ. 5, 14.

5 Εἰ γὰρ φανείην ἀληθῶς ἐγώ, πᾶτερ, τὴν ἔμαντοῦ
 δόξαν στηῆσαι ζητῶν, ἀλλὰ μὴ τὴν ἄνωθεν παρὰ τοῦ
 Πνεύματος διὰ τῶν προφητῶν καὶ παρὰ Χριστοῦ διὰ
 τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ καὶ τῶν μετ' αὐτοὺς πατέρων
 5 ἀποκεκαλυμμένην καὶ κεκηρυγμένην καὶ παραδεδομέ-
 νην ἡμῖν, εἰ τὰς περὶ αὐτῆς ἀρτίως ἀμφισβητήσεις ἐ-
 γῶ κινῶν, ἀλλὰ καὶ μὴ τοῖς ἐν προσχήματι τοῦ καθ' ἡ-
 μῶν λέγειν τὰ ἀκίνητα κινουῖσιν ἀνθεστηκῶς, εἰ τῶν
 ἐπὶ τούτοις γεγενημένων συνόδων καὶ τῶν ἐπ' αὐταῖς
 10 τόμων ἐκτός τι πρότερον ἢ καὶ μετὰ τούτους πεφρονη-
 κῶς, εἰ μετὰ ταῦτα κινῶν αὐτός, ἀλλ' οὐχὶ πρὸς τοὺς
 κινουῦντας αὐθις ἐπὶ στηριγμῶ τῶν προτέρων πάλιν ἀν-
 τιταττόμενος, εἰ συνόδους φεύγων, ἀλλ' οὐχὶ μᾶλλον
 αὐτὸς ἀκρίτως πάσχων καὶ συνόδους ἐπικαλούμενος,
 15 εἰ θορυβῶν ὄλως, ἀλλ' οὐχὶ κατευνάζων μᾶλλον τοὺς
 θορύβους ὀπόση δύναμις καὶ μετ' εἰρήνης ποθῶν σα-
 λευομένης αὐθις τῆς ἀληθείας τὴν ἴδρυσιν, αὐτὸς ἔμαν-
 τοῦ καταψηφιοῦμαι τὰς βαρυτάτας εὐθύνας. Ἐλλὰ τί
 ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα καταλέγω νῦν; Βουλοῖμην ἂν ἔγω-
 20 γε, μᾶλλον δὲ καὶ εὐξαίμην ἂν, τῶν ἁγίων γερόντων
 τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν ἐνστηῆναι κεκινημένους ἐνταῦθα παρεῖ-
 ναι καὶ κατὰ τὸν Δανιὴλ ἐκεῖνον διαστήσαντας καὶ αὐ-
 τοὺς τοὺς κατ' ἐμοῦ λέγοντας ἐρωτᾶν ἰδίᾳ τῶν παρ' ἐ-
 κᾶστου τούτων λεγομένων τὴν δύναμιν· τούτου γὰρ εἶ-
 25 περ ἦν τελεσθέντος, εἰ μὴ τοῖς ἐπὶ Σωσάννῃ πονηρευο-
 μένοις παραπλησίως καὶ οἱ κατ' ἐμοῦ λέγοντές τε καὶ
 γράφοντες διαφωνοῦντες ἀναπεφήνασι, μηδεμιᾶς ἄλ-
 λης ἐξετάσεως γενομένης, εἰλόμην ἂν ἐμοῦ καταψηφί-
 ζεσθαι τοὺς κριτάς. Ὁ δὲ καὶ τούτου μείζον, ὡς οὐδὲ
 30 κατὰ συνθήκην συμφωνῆσαι πρὸς ἀλλήλους δύναται ἂν

5

Ἐὰν ἀληθῶς, πάτερ, ἐφαινόμην ἐγὼ νὰ ζητῶ νὰ στήσω τὴν ἰδικήν μου δοξασίαν, ὄχι δὲ τὴν ἄνωθεν παρὰ τοῦ Πνεύματος διὰ τῶν προφητῶν καὶ παρὰ τοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ καὶ τῶν μετὰ ἀπὸ αὐτοὺς πατέρων ἀποκαλυμμένην καὶ κηρυγμένην καὶ παραδομένην εἰς ἡμᾶς, ἐὰν ἐφαινόμην ἐγὼ νὰ ὑποκινῶ τὰς περὶ αὐτῆς ἀμφισβητήσεις τελευταίως, ὄχι δὲ νὰ ἀνθίσταμαι εἰς τοὺς κινουῦντας τὰ ἀκίνητα μὲ τὸ πρόσχημα τοῦ ὅτι ὁμιλοῦν καθ' ἡμῶν, ἐὰν ἐφαινόμην νὰ ἔχω φρονήσει κάτι ἐκτὸς τῶν γενομένων δι' αὐτὰ συνόδων καὶ τῶν ἐπ' εὐκαιρίᾳ αὐτῶν τόμων προηγουμένως ἢ μετ' αὐτοὺς, ἐὰν ἐφαινόμην μετὰ ταῦτα νὰ ὑποκινῶ ἐγὼ, ὄχι δὲ πάλιν νὰ ἀντιτάσσωμαι πρὸς τοὺς ἐκ νέου ὑποκινουῦντας πρὸς στηριγμὸν τῶν ἀποφασισθέντων, ἐὰν ἐφαινόμην νὰ ἀποφεύγω συνόδους, ὄχι δὲ μᾶλλον νὰ ὑποφέρω ἐγὼ ὁ ἴδιος χωρὶς δίκην καὶ νὰ ἐπικαλοῦμαι συνόδους, ἐὰν ἐφαινόμην γενικῶς νὰ θορυβῶ, ὄχι δὲ νὰ κατευνάζω μᾶλλον τοὺς θορύβους μὲ ὄλην τὴν δύναμιν καὶ νὰ ποθῶ τὴν μὲ εἰρηνικὸν τρόπον στερέωσιν τῆς σαλευομένης πάλιν ἀληθείας, ἐγὼ ὁ ἴδιος θὰ καταδικάσω τὸν ἑαυτὸν μου εἰς βαρυτάτην ποινήν. Ἄλλὰ διατί ἀπαριθμῶ τώρα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα; Θὰ ἤθελον ἐγὼ βεβαίως, μᾶλλον δὲ θὰ ηὐχόμην νὰ παρευρεθοῦν ἐδῶ οἱ λαβόντες τὴν πρωτοβουλίαν νὰ ὑπερασπισθοῦν ἡμᾶς ἅγιοι γέροντες, νὰ διαχωρίσουν καὶ ἐρωτήσουν ἰδιαιτέρως τοὺς ὁμιλοῦντας ἐναντίον μου περὶ τῆς ἰσχύος τῶν λεγομένων παρ' ἐκάστου τούτων. Ἐὰν πράγματι ἦτο δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῇ τοῦτο, θὰ προετίμων νὰ μὲ καταψηφίσουν οἱ κριταὶ χωρὶς καμμίαν ἄλλην ἐξέτασιν, ἂν δὲν ἀπεδεικνύοντο οἱ λέγοντες καὶ γράφοντες ὅτι διαφωνοῦν παραπλησίως πρὸς τοὺς πονηρευομένους πρεσβυτέρους εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Σωσάννης. Τὸ δὲ σπουδαιότερον καὶ ἀπὸ αὐτὸ εἶναι ὅτι οἱ ἐναντίον ἡμῶν μαινόμενοι δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε κατόπιν συνεννοήσεως νὰ συμφωνήσουν πρὸς ἀλλήλους. Οὕτω πᾶς

σχεδὸν οἱ καθ' ἡμῶν μεμνηότες. Οὕτω πᾶς ἐκείνοις
κατ' ἐμοῦ λόγος λαμπρὰ τίς ἐστι καὶ περιφανεστάτη συ-
κοφαντία. Σὸν οὖν ἐστι κρίνειν, φιλοθεώτατε πάτερ.

- 6 « Ἄρ' οὐ τῶν δικαιοτάτων ἂν ἦν ὑμᾶς φάναι πρὸς
5 τοὺς κατεξανισταμένους τῶν πρὸς τὸν Βαρλαάμ ἡμῖν
εἰρημένων, τοῦτ' αὐτὸ συκοφαντία περιφανῆς, τὸ τοῦ
Παλαμᾶ λέγειν ἴδια τὰ παρ' αὐτοῦ πρὸς ἀναίρεσιν τῆς
τοῦ Βαρλαάμ εἰρημένα κακοδοξίας; Τοῦτ' αὐτὸ καθ'
ἡμῶν ἐστὶν αὐτῶν καὶ πάντων τῶν ὀρθοδόξως φρονούν-
10 των σὺν ἡμῖν. Καὶ τί λέγομεν ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐφ'
ἡμῶν ὀρθοτομοῦντας τὸν λόγον τῆς ἀληθείας; Εἰ γὰρ
αὐτοὺς τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἁγίους ἢ διὰ τούτου τοῦ ρή-
ματος ἀναφέρεται μέμψις. Εἰ ὅσα ἐκείνοι πρὸς τοὺς
ἀντιταττομένους εἰρήκεσαν μὴ τοῦ εὐαγγελίου ἐστὶ καὶ
15 Χριστοῦ τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος καὶ τοῦ τὴν ἀρχὴν ἁ-
ποκαλύψαντος πνεύματος, ἀλλ' αὐτῶν ἀπλῶς τῶν κε-
χρημένων ὕστερον, εἶπατε, πῶς ὁ Κύριος λέγει, 'μὴ κα-
λέσητε καθηγητὴν ἐπὶ τῆς γῆς· εἰς γὰρ ὑμῶν καθηγη-
τήs, ὁ Χριστὸς'; Πάντως ὡς τῶν μετ' ἐκείνου ἐκείνου
20 πάντων τὰ ἐκείνου λεγόντων, ἅτε συμφωνούντων κατὰ
διάνοιαν τοῖς ἐκείνου διδάγμασιν. Οὕτω γὰρ εἰς καθη-
γητήs, ὡς μιᾶς οὔσης τῆς κατ' εὐσέβειαν διανοίας, εἰ
καὶ τὰ ρήματα τῷ πλήθει τῶν γεγραμμένων ἢ τῷ φαι-
νομένῳ τῆς λέξεως διενήνοχεν· 'οὐ γὰρ ἐν ρήμασιν ἡ-
25 μῖν, ἀλλ' ἐν πράγμασιν ἢ εὐσέβεια'. Τὰ τοῦ Παλαμᾶ
τοίνυν πῶς οὐκ ἔσται δεκτά, τοῖς ἐκ παλαιοῦ θεολόγοις
καὶ τῷ Θεῷ τῶν θεολόγων ὄντα συναφδὰ, καὶ ταῦτα πρὸς
Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνον συγγεγραμμένα, τοὺς κατὰ
τῆς θεοπνεύστου λυττήσαντας Γραφῆs καὶ φρενοβλα-
30 βῶs τὴν τοῦ Θεοῦ θείαν χάριν εἰς κτίσμα κατασπῶν-

7. Β' Τιμ. 2, 15.

8. Ματθ. 23, 10.

λόγος ἐκείνων ἐναντίον μου εἶναι λαμπρά καὶ περιφανεστάτη συκοφαντία. Ἴδικόν σου λοιπὸν ἔργον εἶναι νὰ κρίνης, φιλοθεώτατε πάτερ.

6 « Ἐραγε δὲν θὰ ἦτο δικαιότατον νὰ εἶπητε σεῖς πρὸς τοὺς ἐξανισταμένους κατὰ τῶν λεχθέντων ἀπὸ ἡμᾶς πρὸς τὸν Βαρλαάμ ὅτι εἶναι περιφανῆς συκοφαντία ἀκριβῶς τὸ νὰ χαρακτηρίζουν ὡς ἴδια τοῦ Παλαμᾶ τὰ λεχθέντα ὑπ' αὐτοῦ πρὸς ἀναίρεσιν τῆς κακοδοξίας τοῦ Βαρλαάμ; Τοῦτο εἶναι ἀκριβῶς ἐναντίον ἡμῶν καὶ ὄλων τῶν ὀρθοδόξως φρονούντων μαζί μὲ ἡμᾶς. Καὶ τί ἀναφέρομεν ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τοὺς συγχρόνους μας ὀρθοτομοῦντας τὸν λόγον τῆς ἀληθείας⁹; Διότι ἡ μομφὴ διὰ τῶν λόγων αὐτῶν ἀναφέρεται εἰς αὐτοὺς τούτους τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἀγίους. Ἐὰν ὅσα ἐκεῖνοι εἶχον εἶπει πρὸς τοὺς ἀντιπάλους των δὲν εἶναι τοῦ εὐαγγελίου καὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦ ὁμιλοῦντος εἰς αὐτὸ καὶ τοῦ ἐξ ἀρχῆς ἀποκαλύψαντος Πνεύματος, ἀλλ' ἀπλῶς αὐτῶν τῶν χρησιμοποιησάντων αὐτὰ ὕστερον, εἶπατε, πῶς ὁ Κύριος λέγει, ἴμὴ καλέσετε καθηγητὴν ἐπὶ τῆς γῆς, διότι εἰς εἶναι καθηγητὴς σας, ὁ Χριστός⁶; Πάντως τὸ λέγει διότι ὅλοι οἱ ἐκείνου μετ' ἐκείνον λέγουν τὰ λόγια ἐκείνου, καθ' ὅσον συμφωνοῦν μὲ τὰ διδάγματα ἐκείνου κατὰ διάνοιαν. Οὕτω δὲ εἰς εἶναι καθηγητὴς, διότι μία εἶναι ἡ κατ' εὐσέβειαν διάνοια, ἂν καὶ γὰρ λόγια κατὰ τὸ πλῆθος τῶν γραμμένων ἢ κατὰ τὸ φαινόμενον τῆς λέξεως διαφέρουν· διότι ἡ εὐσέβειά μας δὲν εἶναι εἰς τὰ λόγια, ἀλλ' εἰς τὰ πράγματα⁹. Τὰ τοῦ Παλαμᾶ λοιπὸν, πῶς δὲν θὰ εἶναι δεκτὰ, ἀφοῦ εἶναι σύμφωνα μὲ τοὺς παλαιοὺς θεολόγους καὶ μὲ τὸν Θεὸν τῶν θεολόγων, καὶ μάλιστα συγγεγραμμένα πρὸς τὸν Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνον, τοὺς λυσῶντας κατὰ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς καὶ φρενοβλαβῶς καταβιβάζοντας εἰς κτίσμα τὴν θείαν χάριν τοῦ Θεοῦ,

9. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 29 (Θεολογικός 3), 13, J. Barbel, σ. 150· PG 36, 92A. Βλ. καὶ παρὰ Μαξίμω Ὁμολογητῆ, Ζήτησιν μετὰ Πύρρου, PG 91, 296B.

τας καὶ διχοτομοῦντας εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὴν μίαν
 θεότητα, καὶ τὸν Παλαμᾶν ὡς ἄκτιστον ἀνακηρύττοντα
 κατὰ πάντα τὴν μίαν θεότητα διθειτὴν ἀποκαλοῦντας,
 ὡς καὶ Εὐνόμιος τριθειτὴν ἐκάλει τὸν μέγαν Βασίλει-
 5 ον, ἄκτιστον καὶ κατὰ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ἀνακηρύ-
 ξαντα τὸν ἕνα Θεόν; Τὰ τοῦ Παλαμᾶ τοίνυν οὐ δέχε-
 σθε, φατέ· καὶ πῶς οὐκ ἀποβάλλεσθε φανερῶς τὰ ἡ-
 μέτερα; Οὐχὶ Τόμος ἐστὶν Ἀγιορειτικὸς τῆ τοῦ σεβα-
 σμιωτάτου πρώτου καὶ ταῖς ἡμετέραις ὑπογεγραμμένος
 10 χερσίν; Εἰ ὁ Παλαμᾶς τῷ τόμῳ τούτῳ κατὰ πάνθ' ὁμό-
 λογὸς ἐστὶ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ λέγει, ὡσπερ οὖν λέγει (καὶ
 γὰρ αὐτὸς ἐγὼ πάτερ τὴν ἐσχάτην ἑμαυτοῦ καταψηφι-
 οῦμαι δίκην, εἴ τι φανείην ἐκτὸς τῆς ἐκείνου διανοίας
 καὶ τῆς τῶν ἁγίων φθεγγόμενος) ἐπεὶ τοίνυν ὁ Παλα-
 15 μᾶς τὰ τοῦ τόμου φησί, τὰ ἡμέτερα φανερῶς φησι,
 πρὸς τοὺς ἀντιγράψαντας λέγειν ἂν ἦν αὐθις τοὺς πα-
 τέρας χρεῶν, καὶ ὅστις ἀποσεύεται τὰ ἐκείνου, τὰ ἡμέ-
 τερα φανερῶς ἀποσεύεται καὶ κλέπτειν ἡμᾶς πειρᾶται
 καθ' ἡμῶν γράφων, τὸ τοῦ Παλαμᾶ δολίως ὑποβαλλό-
 20 μενος ὄνομα, καὶ ἀπλῶς πᾶσα ἡ περὶ τούτων πρὸς αὐ-
 τὸν λοιδορία τε καὶ ἐπήρεια πρὸς ἡμᾶς ἀναφέρεται. Καὶ
 τί λέγομεν ἡμᾶς αὐτούς; Πρὸς γὰρ αὐτοὺς ἀνατείνεται
 τοὺς ἁγίους καὶ τὸν τῶν ἁγίων Θεόν, ὧν ἡμεῖς ἐν τῷ
 τόμῳ τὰς φωνὰς ἐνεγράψαμεν καὶ τὰ τῆ εὐσεβεῖ καὶ
 25 ἀνεπιθολώτῳ διανοίᾳ τούτων ἐπόμενα».

7 «Καλῶς ἄρα πρὸς αὐτὸν τὸν μέγαν δοῦκα τοῦ ἀν-
 δρὸς ἔνεκεν ὑπὲρ οὗ καὶ ὁ λόγος καὶ τῆς ἀνεπιλήπτου
 εὐσεβείας χάριν ἐγράφομεν, 'φοβήθητε κἂν αὐτὸ τὸ
 κρῖμα τοῦ Θεοῦ'. Καίτοι τούτους τοὺς λόγους καὶ μη-
 30 δεμιᾶς ἐπὶ τοῖς τοιούτοις συνόδου γεγεννημένης εἰκότως
 εἰρήκειμεν ἂν. Νῦν δὲ δύο συνόδων συγκεκροτημένων

10. Βλ. PG 150, 1225· 1236· συνετάχθη τὸ 1339. Ὁ Meyendorff
 δέχεται ὅτι εἶναι ἔργον τοῦ Παλαμᾶ.

τούς διχοτομοῦντας εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὴν μίαν θεότητα καὶ ἀποκαλοῦντας διθεϊτήν τὸν Παλαμᾶν ὡς ἀνακηρύσσοντα κατὰ πάντα ἄκτιστον τὴν μίαν θεότητα, ὅπως καὶ ὁ Εὐνόμιος ἀπεκάλει τριθεϊτήν τὸν μέγαν Βασιλείον, ἀνακηρύξαντα τὸν ἕνα Θεὸν ἄκτιστον καὶ κατὰ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις; Τὰ τοῦ Παλαμᾶ λοιπὸν δὲν δέχεσθε, ἰσχυρίζεσθε· πῶς τότε δὲν ἀπορρίπτετε φανερῶς τὰ ἰδικά μας; Δὲν ὑπάρχει Τόμος Ἀγιορειτικὸς ὑπογεγραμμένος μὲ τὰς χεῖρας τοῦ σεβασμιωτάτου πρώτου καὶ ἡμῶν^ο; Ἐὰν ὁ Παλαμᾶς εἶναι κατὰ πάντα σύμφωνος μὲ τὸν τόμον τοῦτον καὶ ὁμιλεῖ ὑπὲρ αὐτοῦ, ὅπως πράγματι ὁμιλεῖ (ἄλλως ἐγὼ ὁ ἴδιος, πάτερ, θὰ καταδικάσω ἑμαυτὸν εἰς τὴν ἐσχάτην ποινήν, ἂν φανῶ ὅτι λέγω κάτι ἐκτὸς τῆς διανοίας ἐκείνου καὶ τῶν ἁγίων)· ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Παλαμᾶς λέγει τὰ τοῦ τῶμου, λέγει φανερῶς τὰ ἰδικά μας· θὰ ἦτο οὕτω χρέος νὰ εἴπωμεν πάλιν πρὸς τοὺς ἀπαντήσαντας κατὰ τοῦ γράμματος, ὅτι ὅποιος ἀπορρίπτει τὰ ἐκείνου, ἀπορρίπτει φανερῶς τὰ ἰδικά μας καὶ ἀποπειρᾶται νὰ ἀπατήσῃ ἡμᾶς ὅτι γράφει καθ' ἡμῶν, ἀναφέρων δολίως τὸ ὄνομα τοῦ Παλαμᾶ, καὶ γενικῶς πᾶσα ἢ πρὸς αὐτὸν ὕβρις καὶ ταλαιπώρησις περὶ τούτων ἀναφέρεται πρὸς ἡμᾶς. Καὶ τί λέγω πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἰδίους; Διότι στρέφεται πρὸς αὐτοὺς τούτους τοὺς ἁγίους καὶ πρὸς τὸν Θεὸν τῶν ἁγίων, τῶν ὁποίων ἡμεῖς παρεθέσαμεν εἰς τὸν τόμον τοὺς λόγους καὶ τὰ σύμφωνα πρὸς τὴν εὐσεβῆ καὶ ἀθόλωτον διάνοιαν τούτων».

7

«Καλῶς ἄρα ἐγράφομεν πρὸς αὐτὸν τὸν μέγαν δούκα¹¹ χάριν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀνδρὸς καὶ τῆς ἀνεπιλήπτου εὐσεβείας, ἴφροθηῆτε τουλάχιστον τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ. Τούτους τοὺς λόγους θὰ εἶχομεν εἶπει καὶ χωρὶς νὰ ἔχη γίνει καμμία σύνοδος περὶ τῶν θεμάτων τούτων. Τώρα δὲ ὅποτε ἔχουν συγκροτηθῆ δύο μέγιστα σύνοδοι καὶ

11. Ἦτο ὁ Ἀλέξιος Ἀπόκαυκος.

μεγίστων και ἐπ' αὐτῶν παρρησία, κατὰ μὲν τὴν πρῶ-
 τὴν δυσσεβοῦς ἀναπεφηνότος τοῦ Καλαβροῦ Βαρλαάμ,
 κατὰ δὲ τὴν δευτέραν τοῦ πριλαπηνοῦ Ἀκινδύνου, τοῦ
 δὲ ἱερομονάχου Γρηγορίου μὴ μόνον εὐσεβεστάτου χά-
 5 ριτι Χριστοῦ, ἀλλὰ και τῆς εὐσεβείας ὡς ἀληθῶς ὑπερ-
 μάχου, καθάπερ παρὰ πάντων τῶν ἐκεῖ παρατυχόντων
 πανταχοῦ μαρτυρεῖται — και παρ' ἡμῖν γάρ εἰσι νῦν,
 οἱ παρῆσαν τηνικαῦτα —, πῶς αὐθις νῦν και πόθεν ὁ
 Παλαμᾶς ἀναπέφηνε δυσσεβῆς, και παρὰ τοῦτο φυλα-
 10 κῆς ἄξιος; Ἀλλὰ φατέ, μᾶλλον δὲ γεγράφατε, μὴ κυ-
 ρωθῆναι και ἅπερ ἔλεγεν ὁ Παλαμᾶς, ἀλλ' ἐξελεγχθῆ-
 ναι και ἀποβεβλήσθαι μόνον, ἅπερ ἔλεγεν ὁ Βαρλαάμ.
 Φεῦ τοῦ ρήματος πῶς ἂν τις ἂν ἐνέγκαι τὸν ἄλογον
 τοῦτον λόγον; Ὅντως τῆς Ἀκινδύνου παραφροσύνης
 15 τὰ τοιαῦτα ρήματα· κατάδηλος γάρ ἐστιν οὐδεὶς ἄλλος,
 ἀλλ' ἐκεῖνος αὐτὸς τὰ τοιαῦθ' ὑποβαλλόμενος και φθεγ-
 γόμενος. Τί γὰρ ἀσυνετώτερον τοῦ λέγειν, ὡς ὑπὲρ εὐ-
 σεβείας ἀντιλεγόντων ἀλλήλοις δυοῖν ἐπὶ δικαζούσης
 συνόδου, και τοῦ ἐνὸς δυσσεβοῦς ἀναπεφηνότος, ἄτερος
 20 ὁ κατ' ἐκείνου τὸ κράτος ἀράμενος οὐκ ἀναπέφηνεν εὐ-
 σεβῆς, καθ' ὃ τὴν νικῶσαν ἀπηνέγκατο ψῆφον; Πῶς
 γὰρ οὐκ ἀντικείμεται ἢ ἀντίφασις; ἢ πῶς συναληθεύσει
 τε και συμπεύσεται, ἂ τῶν ἀδυνάτων ἐστί; Τῆς γὰρ
 ἀντιφάσεως εἰ τὸ ἕτερον δυσσεβές, εὐσεβές ἐξ ἀνάγκης
 25 τὸ ἕτερον. Καὶ ταῦτ' ἦν χρεία λέγειν, εἰ μὴ Συνοδικῶς
 ἐπὶ ταῖς συνόδοις ἐκείναις προέβη τόμος και τοῖς ἔπειτα
 τὰς ψήφους ἀπαγγέλλων σαφεῖς. Ἐπεὶ δὲ μετὰ τὸ γε-
 νέσθαι μὴ μόνον τὴν ἐπὶ τὸν Βαρλαάμ ἐκεῖνον σύνοδον,
 ἀλλὰ και τὴν ἐπὶ τὸν Ἀκίνδυνον, τόμος ἐγράφη και ὑ-
 30 πεγράφη τῇ τε πατριαρχικῇ και ταῖς ἄλλαις τῶν ἀρχιε-
 ρέων ἱεραῖς χερσί, δι' οὗ καταδικάζεται μὲν ὁ Βαρλαάμ
 ὡς κακοδόξως φρονήσας και βλασφημῶς και ἐπισφα-

ἐνώπιον αὐτῶν δημοσίᾳ, κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἀπεδείχθη
 δυσσεβῆς ὁ Καλαβρὸς Βαρλαάμ, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ὁ
 πριλαπηνὸς Ἀκίνδυνος, ὁ δὲ ἱερομόναχος Γρηγόριος δὲν
 εἶναι μόνον εὐσεβέστατος μὲ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ
 καὶ ἀληθῶς ὑπέρμαχος τῆς ἀληθείας, ὅπως μαρτυρεῖται
 ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐκεῖ παραστάντας πανταχοῦ —διότι ὑ-
 πάρχουν καὶ πλησίον ἡμῶν ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι παρευρί-
 σκοντο τότε ἐκεῖ— πῶς τῶρα πάλιν καὶ ἀπὸ ποῦ ἀπε-
 δείχθη δυσσεβῆς ὁ Παλαμᾶς, καὶ μάλιστα ἄξιος φυλα-
 κῆς; Ἀλλὰ λέγετε, μᾶλλον δὲ ἔχετε γράψει, ὅτι δὲν ἐκυ-
 ρώθησαν τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ Παλαμᾶ, ἀλλὰ ἐξηλέγχθη-
 σαν καὶ ἀπερρίφθησαν μόνον τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ Βαρ-
 λαάμ. Φεῦ, ὁποῖος λόγος· πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἀνεχθῆ
 κανεὶς τὸν ἄλογον τοῦτον λόγον; Πράγματι τὰ τοιαῦτα
 λόγια εἶναι τῆς παραφροσύνης τοῦ Ἀκινδύνου· διότι προ-
 δήλως κανεὶς ἄλλος δὲν εἶναι ὁ ὑποβάλλων καὶ ἀναφέρων
 τοιαῦτα εἰμὴ ἐκεῖνος. Τί εἶναι πράγματι ἀσυνετώτερον ἀ-
 πὸ τὸ νὰ λέγη ὅτι, ἐνώπιον δικαζούσης συνόδου ἐκ δύο
 ἀντιλεγόντων μεταξύ των ὁ εἰς ἀπεδείχθη δυσσεβῆς, ὁ δὲ
 ἄλλος, ὁ κατανικήσας ἐκείνον, δὲν ἀπεδείχθη εὐσεβῆς,
 παρ' ὅλον ὅτι ἐκέρδισε τὴν νικῶσαν ψῆφον; Πῶς πρά-
 γματι δὲν θὰ εἶναι ἀντίθετα τὰ εὐρισκόμενα εἰς ἀντίφα-
 σιν; Ἡ πῶς θὰ ἀληθεύουν μαζὶ καὶ θὰ συμψεύδωνται,
 πρᾶγμα ἀδύνατον; Διότι ἐκ τῆς ἀντιφάσεως, ἐὰν τὸ ἓν
 εἶναι δυσσεβές, ἐξ ἀνάγκης τὸ ἄλλο θὰ εἶναι εὐσεβές.
 Θὰ ἦτο δὲ ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν ταῦτα, ἂν δὲν εἶχεν ἐκδοθῆ
 Συνοδικὸς τόμος ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν συνόδων ἐκεί-
 νων, γνωστοποιῶν τὴν ἀπόφασιν σαφῶς καὶ εἰς τοὺς με-
 ταγενεστέρους. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὴν πραγματοποιήσιν ὄχι
 μόνον τῆς διὰ τὸν Βαρλαάμ ἐκείνον συνόδου, ἀλλὰ καὶ
 τῆς διὰ τὸν Ἀκίνδυνον, συνετάχθη τόμος καὶ ὑπεγράφη
 τόσον ἀπὸ τὴν πατριαρχικὴν ὅσον καὶ ἀπὸ τὰς ἄλλας ἱεράς
 χεῖρας τῶν ἀρχιερέων, διὰ τοῦ ὁποίου, ὁ μὲν Βαρλαάμ
 καταδικάζεται ὡς κακοδόξως φρονήσας καὶ βλασφήμως

λῶς ἐπιβαλὼν ταῖς τῶν ἁγίων γραφαῖς, δικαιούται δὲ
 ὁ Παλαμᾶς μετὰ πάντων τῶν ὁμοφρονούντων, ὡς εὐ-
 σεβῶς καὶ ἀσφαλῶς ταύταις ἐπιβαλόντες, καὶ ταῖς τῶν
 ἁγίων ἐξηγήσεσί τε καὶ παραδόσεσιν ἐμμένοντες διὸ
 5 καὶ ἀπεδείχθησαν τῆς κατ' αὐτῶν τοῦ Βαρλαάμ κατη-
 γορίας ἀνώτεροι, καθάπερ ἐπὶ λέξεως ἐκεῖ κεῖται τίς
 ἔτ' ἂν ἔχοι λέγειν εὐσεβεῖν βουλόμενος μὴ τὸ κῦρος ἔ-
 χειν τὰ τοῦ ἱερομονάχου Παλαμᾶ Γρηγορίου, τοῦ στέρ-
 γοντος καὶ ἐμμένοντος ταῖς πατερικαῖς ἐξηγήσεσι καὶ
 10 παραδόσεσι; Πῶς δ' ἀπεδείχθη τῆς ὑπὸ Βαρλαάμ ὁ Πα-
 λαμᾶς κατηγορίας ἀνώτερος, οὐπερ ὀνομαστί κατηγόρη-
 σεν ἐκεῖνος, ὡς αὐτὸς ἐμαρτύρησεν ὁ τόμος, εἰ μὴ ἐξή-
 τασται καὶ ἀναπέφηνεν; Ἄλλ' οὐ προήνεγκε ταύτην ὁ
 Βαρλαάμ; Καὶ πῶς ἂν τοῦ Παλαμᾶ κατηγόρησεν; Ἄλ-
 15 λὰ προενεγκῶν παρὰ τοῖς ἄρχειν λαχοῦσιν οὐχ εὖρε χώ-
 ραν; Καὶ πῶς ὁ Παλαμᾶς μετεπέμφθη πόρρωθεν ὡς
 ἐγκαλούμενος; Ἄλλ' ἐλθόντος καὶ καταστάντος ἐπὶ τῆς
 συναγειρομένης ἐπίτηδες συνόδου, ὁ Βαρλαάμ ἑαυτοῦ
 καταγνούς, ὡς καὶ τοῦθ' ὁ τόμος φησὶν, ἀντικαταστή-
 20 ναι τούτῳ καὶ εἰς λόγους ἐλθεῖν οὐκ ἐπέιθετο».

8 «Ναί, ἀλλ' ἤκει ταύτης συνειλεγμένης εὐθύς, εἶπέ
 τε ὅσα εἶπε, καὶ ἂ κατ' αὐτοῦ τότε εἶχε γράψας προῦ-
 βάλετο λήμματα καὶ ἦν πρότερον κατ' αὐτοῦ συνεγρά-
 ψατο κατηγορίαν εἰς ἐπήκοον ἀνεγνώσθη πᾶσι, καθά-
 25 περ ὁ τόμος καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ. Φησὶ γάρ· προεκομίσθη-
 σαν ἐπὶ τοῦ μέσου, ἃς ὁ Βαρλαάμ φθάσας ἐποιήσατο ἀ-
 ναφορὰς κατὰ τῶν μοναχῶν, ἐν αἷς ἦν μάλιστα κατη-
 γορῶν, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, τοῦ τιμιωτάτου ἱερομονά-
 χου κῦρ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ. Τί οὖν ὁ Παλαμᾶς οὐ-
 30 τος; Ἄρ' οὐκ ἀπολελόγηται πρὸς τὴν κατ' αὐτοῦ καὶ

12. Συνοδικὸς τόμος 1, PG 151, 691 - 692.

13. Αὐτόθι, 681A.

καὶ ἐπισφαλῶς ἐπιτεθεὶς κατὰ τῶν γραπτῶν τῶν ἁγίων, ὁ δὲ Παλαμᾶς μαζί μὲ ὄλους τοὺς ὁμόφρονας δικαιοῦνται, ὡς εὐσεβῶς καὶ ἀλανθάστως χρησιμοποίησαντες αὐτὰς καὶ ὡς ἐμμένοντες εἰς τὰς ἐξηγήσεις καὶ παραδόσεις τῶν ἁγίων, διὸ καὶ ἀπεδείχθησαν ἀνώτεροι τῆς κατ' αὐτῶν κατηγορίας τοῦ Βαρλαάμ¹², ὅπως κατὸ λέξιν ἀναγράφεται ἐκεῖ, ποῖος δύναται πλέον νὰ λέγη, ἂν θέλη νὰ εὐσεβῇ, ὅτι δὲν ἔχουν τὸ κῦρος τὰ τοῦ ἱερομονάχου Γρηγορίου Παλαμᾶ, τοῦ δεχομένου καὶ ἐμμένοντος εἰς τὰς πατερικὰς ἐξηγήσεις καὶ παραδόσεις; Πῶς δὲ ὁ Παλαμᾶς ἀπεδείχθη ἀνώτερος τῆς ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ κατηγορίας, ἀφοῦ αὐτὸν κατηγόρησεν ὀνομαστικῶς ἐκεῖνος, ὅπως ἐμαρτύρησεν ὁ ἴδιος ὁ τόμος, ἂν δὲν ἐξητάσθῃ καὶ ἐξηλέγχθῃ; Ἄλλὰ δὲν προέβαλε ταύτην ὁ Βαρλαάμ; Πῶς τότε θὰ κατηγόρει τὸν Παλαμᾶν; Ἄλλὰ μήπως προβαλὼν δὲν εὔρε κατανόησιν ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας; Πῶς τότε θὰ μετεκαλεῖτο ἀπὸ μακρὰν ὡς κατηγορούμενος; Ἄλλ' ὅταν ἦλθε καὶ παρουσιάσθῃ εἰς τὴν πρὸς τοῦτο συγκληθεῖσαν σύνοδον, ὁ Βαρλαάμ μεταμεληθεὶς, ὅπως καὶ τοῦτο λέγει ὁ τόμος, δὲν ἐπείθετο νὰ ἀντιπαραταχθῇ εἰς τοῦτον καὶ νὰ συζητήσῃ;»¹³.

8

«Ναί, ἀλλὰ τελικῶς μόλις συνῆλθεν αὕτη ἦλθεν καὶ αὐτός, εἶπεν ὅσα εἶπε καὶ προέβαλεν ὅσα λήμματα εἶχε γράψει τότε κατ' αὐτοῦ, ἀνεγνώσθη δὲ εἰς ἐπήκοον ὄλων ἡ κατηγορία τὴν ὁποίαν εἶχε συγγράψει κατ' αὐτοῦ, ὅπως μαρτυρεῖ καὶ τοῦτο ὁ τόμος. Διότι λέγει· προσεκομίσθησαν εἰς τὸ μέσον αἱ ἀναφοραὶ τὰς ὁποίας εἶχε συντάξει ὁ Βαρλαάμ κατὰ τῶν μοναχῶν¹⁴, εἰς τὰς ὁποίας κατ' ἐξοχὴν κατηγόρει, ὅπως ἐλέγχθη ἀνωτέρω, τὸν τιμιώτατον ἱερομόναχον κῦρ Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν. Τί λοιπὸν ἔκαμεν ὁ Παλαμᾶς οὗτος; Ἄραγε δὲν ἀπελογήθη πρὸς τὴν κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν συντρόφων του κατηγορίαν ταύτην;

14. Αὐτόθι, 682B.

τῶν σὺν αὐτῷ κατηγορίαν ταύτην; Ἡ ἀπολελόγηται
 μέν, ἀλλ' οὐκ ἀσφαλῶς οὐδὲ ἱκανῶς οὐδ' ὡς τῶν ἐγ-
 κλημάτων ἀπολελῦσθαι καὶ τοὺς αὐτῷ συμφωνοῦντας
 ἀποφῆναι πάσης μέμψεως ὑπερτέρους; Καὶ πῶς ἀπε-
 5 δείχθησαν οἱ μοναχοὶ τῆς κατηγορίας ἀνώτεροι, ὡς αὐ-
 τὸς μεμαρτύρηκεν ὁ τόμος, ὃς οὐδ' αὐτὸ παρῆκε κατα-
 στῆσαι δῆλον, ὅτι καὶ ἀπολελόγηται καὶ προσηκόντως
 ἀπολελόγηται προτραπείς; Προστίθησι γάρ· «καὶ ἀνα-
 γνωσθεισῶν τῶν τοιούτων ἀναφορῶν, προετράπη ὁ δια-
 10 ληφθεὶς ἱερομόναχος κϋρ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς τὴν ἐπ'
 αὐταῖς ποιήσασθαι ἀπολογία, ὡς αὐτοῦ μάλιστα καθα-
 πτομέναις, ὅστις καὶ εἰπὼν ἐν προοιμίου λόγῳ καὶ ἀπο-
 λογησάμενος ὅσα εἰκός, ἔπειτα διηγήσατο καὶ ὡς ἐπι-
 συνέβη τὰ τῆς αὐτῶν διαφορᾶς, προτέρου τοῦ αὐτοῦ
 15 Βαρλαᾶμ συγγραφαμένου καὶ κατηγορήσαντος αὐτῶν
 ἅπερ ἀνωτέρω εἴρηται καὶ ἐναντία τοῖς τῶν πατέρων θεί-
 οῖς λόγοις, ὡς ἐπεδείχθη, ἐκθεμένου καὶ ὡς ἐξ ἀνάγ-
 κης καὶ αὐτὸς πρὸς τὴν ἀπολογία καὶ ἀντίρρησιν κε-
 κίνηται». Ποῦ εἰσιν οἱ τῷ Παλαμᾶ μέμψιν ὡς ἄρξαντι
 20 προσάπτοντες; Ἀκουέτωσαν τοῦ τόμου, δεικνύντος
 τὸν Βαρλαᾶμ πρότερον καὶ κατηγορήσαντα καὶ συγγρα-
 ψάμενον. Ποῦ εἰσιν οἱ καὶ τὰ τοῦ Βαρλαᾶμ δόγματα
 περιέποντες ὡς ἀσφαλῆ καὶ τὸν τόμον στέργειν λέγον-
 τες; Ὁράτωσαν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ τόμου γεγραμμένον, ὡς
 25 ἀπεδείχθη τᾶναντία τοῖς τῶν πατέρων λόγοις ἐκθέμε-
 νος ὁ Βαρλαᾶμ. Διὸ καὶ ὁ Παλαμᾶς ἐξ ἀνάγκης κεκί-
 νηται πρὸς τὴν ἐκθεσιν τῆς ἀντιρρήσεως. Ποῦ εἰσιν οἱ
 τὰ τοῦ Παλαμᾶ μὴ κεκυρῶσθαι λέγοντες καὶ καινὰ νο-
 μίζοντες; Μανθανέτωσαν ἐξ αὐτοῦ τοῦ τόμου μαρτυ-
 30 ροῦντος, ὡς ἀναγκαίως πρὸς ἀντίρρησιν τῆς τοῦ Βαρ-
 λαᾶμ ἐκτεθειμένης δυσσεβείας κεκίνηται καὶ προσηκόν-
 τως ἀπολελόγηται καί, καθάπερ ἀνωτέρω εἴρηται, «τῆ

Ἡ ἀπελογήθη μὲν, ἀλλ' ὄχι ἀλαθῆτως οὔτε ἐπαρκῶς μέχρι σημείου νὰ ἀπαλλαγῇ τῶν κατηγοριῶν καὶ νὰ ἀποδείξῃ τοὺς συμφωνοῦντας μὲ αὐτὸν ὑπερτέρους πάσης μέρους; Καὶ πῶς ἀπεδείχθησαν οἱ μοναχοὶ ἀνώτεροι τῆς κατηγορίας, ὅπως μαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ τόμος, ὁ ὁποῖος δὲν παρέλειψε νὰ καταστήσῃ φανερὸν οὔτε αὐτῷ, ὅτι οὗτος προτραπείσῃ ἀπελογήθη καὶ μάλιστα ἀπελογήθη προσηκόντως; Πράγματι προσθέτει· καὶ ἀφοῦ ἀνεγνώσθησαν αἱ τοιαῦται ἀναφοραὶ, προετράπη ὁ ἀναφερθεὶς ἱερομόναχος κῦρ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς νὰ διεξαγάγῃ τὴν δι' αὐτὰς ἀπολογίαν, ὡς καθαπτομένας κατ' ἐξοχὴν αὐτοῦ· αὐτὸς δὲν εἰπὼν ὡς εἰς προοίμιον καὶ ἀπολογηθεὶς τὰ προσήκοντα, ἔπειτα διηγήθη πῶς ἐπισυνέβη ἢ μεταξύ των διαφορὰ, ἀφοῦ πρῶτος ἔγραψε καὶ κατηγόρησεν αὐτοὺς αὐτὸς ὁ Βαρλαάμ ὅσα ἐλέχθησαν ἀνωτέρω καὶ ἐξέθεσαν, ὡς ἀπεδείχθη, ἀντίθετα πρὸς τοὺς θεῖους λόγους τῶν πατέρων, καὶ πῶς ἐξ ἀνάγκης καὶ αὐτὸς ἐκινήθη πρὸς τὴν ἀπολογίαν καὶ ἀντίρρησιν¹⁵. Ποῦ εἶναι οἱ προσάπτοντες εἰς τὸν Παλαμᾶν μομφὴν ὅτι αὐτὸς ἔκαμεν ἀρχὴν; Ἄς ἀκούσουν τὸν τόμον, δεικνύοντα ὅτι πρῶτος ὁ Βαρλαάμ κατηγόρησε καὶ συνέγραψε. Ποῦ εἶναι οἱ καὶ τοῦ Βαρλαάμ τὰ δόγματα ἀκολουθοῦντες ὡς ἀσφαλῆ καὶ τὸν τόμον λέγοντες ὅτι δέχονται; Ἄς ἴδουν γραμμένον εἰς αὐτὸν τὸν τόμον, ὅτι ὁ Βαρλαάμ ἀπεδείχθη ὅτι ἐξέθεσε τὰ ἐναντία πρὸς τοὺς λόγους τῶν πατέρων¹⁶. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παλαμᾶς ἐξεκίνησεν ἐξ ἀνάγκης πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀντιρρήσεως. Ποῦ εἶναι οἱ λέγοντες ὅτι δὲν ἔχουν ἐπικυρωθῆ ταῦτα τοῦ Παλαμᾶ καὶ νομίζοντες ὅτι ταῦτα εἶναι καινά; Ἄς μάθουν ἀπὸ αὐτὸν τοῦτον τὸν τόμον μαρτυροῦντα ὅτι ἀναγκαίως ἐκινήθη πρὸς ἀντίρρησιν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ ἐκτεθειμένην δυσσέθειαν καὶ προσηκόντως ἀπελογήθη καὶ, ὅπως ἐλέχθη ἀνωτέρω, ἀπεδείχθη

16. Αὐτόθι, 682C.

Γραφῆ καὶ ταῖς παραδόσεσι τῶν ἁγίων ἡμῶν πατέρων ἐμμένων ἀποδέδεικται». Καὶ τοίνυν ὁ τὰ τούτου τολμήσας ἀκυροῦν δῆλος ἔσται τὰ τῶν ἁγίων ἀκυρῶν».

- 9 «Τί δὲ καὶ τούτῳ γέγονε καὶ δέδοται κατέχειν πρὸς
5 δικαίωσιν ὁ τόμος, εἰ μὴ τοῦτον ὑπάρχει δικαίων καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ κεκινημένων ἀπαλλάττων ἐγκλημάτων; Ἄλλὰ περὶ τοῦ θείου φωτὸς καὶ τῆς ἱερᾶς προσευχῆς ἔστι, φησὶν, ὁ τόμος μόνων, περὶ οὐδενὸς δὲ ἑτέρου. Ταῦτα λέγειν ἔδει πρὸς τοὺς οὐκ ἔχοντας ὧτά
10 τε καὶ ὀφθαλμούς· καὶ γὰρ οὐδὲν τῶν ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ εἰρημένων, ὃ μὴ τῷ Συνοδικῷ τόμῳ συνεπτυγμένως μέντοι, συμπεριεῖληπται. Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὸ τὸν Παλαμᾶν ἐπὶ τοῖς κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων μοναχῶν ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ ἐγγράφως ἀνενηνεγμένοις ἀπολογήσασθαι
15 τὰ εἰκότα, καθάπερ φησὶν ὁ τόμος, ὃ περὶ τοῦ φωτὸς ἐκδηλότερον προτέθειται λόγος. Πρὸς δὲ τούτοις, τίς οὐκ οἶδε τῶν νοῦν ἔχόντων, ὡς καὶ χωρὶς τοῦ τᾶλλα τῶν ἐν τῷ τόμῳ γεγραμμένων ζητεῖν αὐτὸς ὁ περὶ τοῦ φωτὸς λόγος τὰ πάντα συμπεριβάλλει καὶ πάντες ἴσασιν οἱ
20 τῆς ὑποθέσεως ἐπιγνώμονες ταύτης περὶ τοῦ φωτὸς μόνου καὶ τῆς ἱερᾶς προσευχῆς τῷ Παλαμᾶ πρὸς τὸν Βαρλαάμ γεγονέναι τὴν ἔνστασιν ἃ γὰρ Βαρλαάμ πρὸς μέμψιν ἄκτιστα πολλά φησι καὶ ἦν συνάγειν οἶεται διθεῖαν, ἐκ τῶν εἰρημένων περὶ τοῦ φωτὸς τούτου τοῖς ἀ-
25 γίοις πατράσι συνήγαγεν ἀφρόνως, τοῦ Παλαμᾶ κεχρημένου τούτοις καλῶς. Περὶ τοῦ θείου τοίνυν φωτὸς ὁ πᾶς τῷ Παλαμᾶ λόγος, ὡς εἰς τοῦτο τοῦ Βαρλαάμ βλασφημοῦντος, τὰ δ' ἄλλα τῆς ἐρεσχελίας ἅμα καὶ τῆς δυστροπίας τῶν ἀντιλεγόντων ἔστιν, ἐκτρεπόντων τὸν
30 λόγον εἰς τὰ δύσληπτα τῶν ἐπομένων, ἵν' ἐντεῦθεν δύ-
νωνται μᾶλλον κλέπτειν καὶ παρᾶγειν τοὺς πολλούς, καὶ συκοφαντοῦντες καὶ ψευδόμενοι λανθάνειν. Ἐπεὶ δὲ

17. Αὐτόθι, 691C.

18. Αὐτόθι, 682 ἐε.

ἐμμένων εἰς τὴν Γραφὴν καὶ τὰς παραδόσεις¹⁷. Ἐπομένως ὁ τολμήσας νὰ ἀκυρώσῃ τὰς ἀπόψεις τούτου εἶναι φανερόν ὅτι ἀκυρώνει τὰς τῶν ἁγίων».

9

«Διατί δὲ συνετάχθη δι' αὐτὸν καὶ ἐδόθη νὰ τὸν κατέχη πρὸς δικαίωσιν ὁ τόμος, ἐὰν δὲν δικαιώνη τοῦτον καὶ δὲν ἀπαλλάττῃ τῶν ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ ὑποκινήμενων κατηγοριῶν; Ἄλλὰ, λέγει, ὁ τόμος εἶναι μόνον περὶ τοῦ θείου φωτός καὶ τῆς ἱερᾶς προσευχῆς, περὶ οὐδενὸς δὲ ἄλλου. Ταῦτα ἔπρεπε νὰ λέγωμεν πρὸς τοὺς μὴ ἔχοντας ὦτα καὶ ὀφθαλμοὺς· διότι κανὲν ἀπὸ τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ δὲν ὑπάρχει, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἔχη συμπεριληφθῆ, συνεπτυγμένως πάντως, εἰς τὸν Συνοδικὸν τόμον. Ἄλλὰ καί, ἀφοῦ ὁ Παλαμᾶς ἀπελογήθη προσηκόντως διὰ τὰς ἐγγράφως προσαχθείσας κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων μοναχῶν κατηγορίας, ὅπως λέγει ὁ τόμος, ὁ περὶ τοῦ φωτός λόγος ἐκτίθεται φανερώτερον¹⁸. Πρὸς τούτοις δὲ, ποῖος ἀπὸ τοὺς ἔχοντας νοῦν δὲν γνωρίζει ὅτι καὶ χωρὶς νὰ ζητῶμεν τὰ ἄλλα ἐκ τῶν γεγραμμένων εἰς τὸν τόμον αὐτός ὁ περὶ φωτός λόγος ἐμπερικλείει τὰ πάντα καὶ ὅλοι οἱ γινῶσται τῆς ὑποθέσεως ταύτης γνωρίζουν ὅτι ἡ ἀντίθεσις τοῦ Παλαμᾶ πρὸς τὸν Βαρλαάμ ἔγινε περὶ μόνου τοῦ φωτός καὶ τῆς ἱερᾶς προσευχῆς; Διότι τὰ ἄκτιστα τὰ ὁποῖα ὁ Βαρλαάμ λέγει πολλὰ πρὸς μέμψιν καὶ τὴν διθειᾶν, τὴν ὁποίαν νομίζει ὅτι συνάγει, συνήγαγεν ἀφρόνως ἀπὸ τὰ λεχθέντα περὶ τοῦ φωτός τούτου ὑπὸ τῶν ἁγίων πατέρων, ἐνῶ ὁ Παλαμᾶς ἐχρησιμοποίησε ταῦτα καλῶς. Περὶ τοῦ θείου φωτός λοιπὸν εἶναι ὁλος ὁ λόγος τοῦ Παλαμᾶ, καθ' ὅσον εἰς τοῦτο βλασφημεῖ ὁ Βαρλαάμ, τὰ δὲ ἄλλα εἶναι τῆς φλυαρίας καὶ τῆς δυστροπίας ὁμοῦ τῶν ἀντιλεγόντων, οἱ ὁποῖοι ἐκτρέπουν τὸν λόγον εἰς τὰ δύσληπτα τῶν ἐπομένων, διὰ νὰ δύνανται μὲ αὐτὰ νὰ ἐξαπατοῦν καὶ παραπλανοῦν τοὺς πολλούς, καὶ διαφεύγοντες τὴν προσοχὴν νὰ συκοφαντοῦν καὶ νὰ ψεύδωνται. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἴφως εἶναι ἡ παραδει-

καὶ «φῶς ἢ παραδειχθεῖσα θεότης ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῖς
 μαθηταῖς», κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, πῶς περὶ τοῦ
 φωτὸς ἢ ψῆφος τῆ συνόδῳ γέγονεν, ἀλλ' οὐ περὶ θεό-
 τητος; Τοῦ γε μὴν θείου τούτου φωτὸς ἀναπεφηνότος
 5 ἀκτίστου καὶ συνοδικῶς, εἰ καὶ μὴ φύσις ἐστίν, ὡς καὶ
 ὁ Συνοδικὸς διδάσκει τόμος («εἰ γὰρ καὶ πρὸς τοσοῦ-
 το», φησί, «θεωρίας ὕψος ἀνέδραμον ἐν Θαβῶρ οἱ τῶ
 Ἰησοῦ συναναβάντες, χάριν καὶ δόξαν εἶδον θείαν, ἀλλ'
 οὐ τὴν φύσιν αὐτὴν τὴν χορηγοῦσαν τὴν χάριν»). τοῦ
 10 φωτὸς τούτου τοίνυν ἀκτίστου δεδειγμένου, συναποδέ-
 δεικται πάντως, ὅτι καὶ θεότης καὶ τοῦτο γένηται, καὶ
 ἀμυδρὰ τῆς θεότητος αὐγὴ, καὶ ὑπερέχῃ ταύτης ἢ θεία
 φύσις κατὰ τοὺς θεολόγους ὡς αἰτία, ὡς χορηγός, ὡς
 ὑπὲρ πᾶσαν παντάπασιν ἐπωνυμίαν καὶ μέθεξιν, οὐδὲν
 15 ἐμποδίζει ταῦτα πρὸς τὸ μίαν εἶναι θεότητα· μᾶλλον μὲν
 οὖν πολυθέους καὶ ἀθέους καὶ κτισματολάτρας ἀποδεί-
 κνυσι τοῦ λέγοντας αὐτὸ κτιστόν».

10 «Ἐπεὶ τοίνυν οὐχ ὁ Βαρλαάμ μόνος κτιστόν ἐτόλμη-
 σε τὸ φῶς τοῦτο φάναι, τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύ-
 20 σεως καθ' ἣν κοινωνεῖ τοῖς ἀξίοις ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ ὁ
 Ἀκίνδυνος κτιστόν αὐτὸ φησιν, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς γεγο-
 νυίας δι' αὐτὸν συνόδου πρότερον ἐξελήλεγκται καὶ ἀπὸ
 τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων ἀριδῆλως δείκνυται καὶ ἀπο-
 τῶν ἔτι καὶ νῦν ἀπὸ στόματος αὐτοῦ λόγων, εἰ καὶ δόλο
 25 φεύγων ἔσθ' ὅπου τὴν λέξιν δι' ἐτέρων ὑποβάλλει τὸ
 δόγμα, πρὸς δὲ καὶ ἀπὸ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἢ συμμυ-
 στῶν, οἱ καὶ παρρησιαίτερον τοῦτο λέγουσι, πρὸς δὲ
 τούτῳ καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἔτι καὶ νῦν πρὸς τὸν Παλα-
 μᾶν κατηγορίας· διὰ τοῦτο γὰρ δύο λέγειν αὐτὸν ἀκτί-
 30 στούς θεότητος κατηγορῶν ἐστίν, ὡς ἐν τοῖς πρὸς Βαρ-

19. Λόγος 40, εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα 6, PG 36, 365A.

20. Συνοδικὸς τόμος 1, PG 151, 688C.

χθείσα εἰς τοὺς μαθητὰς θεότης ἐπὶ τοῦ ὄρους, κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον¹⁹, πῶς ἡ ἀπόφασις τῆς συνόδου ἀνεφέρετο εἰς τὸ φῶς, ὄχι δὲ εἰς τὴν θεότητα; Ἄφοῦ ὅμως τὸ θεῖον τοῦτο φῶς ἀνεφάνη καὶ συνοδικῶς ἄκτιστον, μολονότι δὲν εἶναι φύσις, ὅπως διδάσκει καὶ ὁ Συνοδικὸς τόμος (διότι λέγει, ἂν καὶ ἀνέβησαν εἰς τόσον ὕψος θεωρίας εἰς τὸ Θαβῶρ οἱ ἀναβάντες μαζί με τὸν Ἰησοῦν, εἶδον θεῖαν χάριν καὶ δόξαν, ἀλλ' ὄχι τὴν φύσιν τὴν χορηγοῦσαν τὴν χάριν²⁰). ἄφοῦ λοιπὸν τὸ φῶς τοῦτο ἀπεδείχθη ἄκτιστον, ἔχει πάντως συναποδειχθῆ ὅτι, καὶ ἂν λέγεται ἐπίσης τοῦτο θεότης καὶ ἂν λέγεται ἀμυδρὰ αὐγὴ τῆς θεότητος²¹ καὶ ἂν ὑπερέχη ταύτης ἡ θεία φύσις κατὰ τοὺς θεολόγους ὡς αἰτία, ὡς χορηγός, ὡς εὐρισκομένη ἐντελῶς ὑπὲρ πᾶσαν ἐπωνυμίαν καὶ μέβεξιν, τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ εἶναι ταῦτα μία θεότης· μᾶλλον λοιπὸν ἀποδεικνύει πολυθεούς καὶ ἀθέους καὶ κτισματολάτρας τοὺς λέγοντας αὐτὸ κτιστόν».

10

«Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν ἐτόλμησε μόνος ὁ Βαρλαάμ νὰ εἶπῃ τὸ φῶς τοῦτο κτιστόν, τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως κατὰ τὴν ὁποίαν κοινωνεῖ με τοὺς ἀξίους ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος τὸ λέγει κτιστόν, ὅπως ἐξηλέγχθη προηγουμένως ἐνώπιον τῆς γενομένης δι' αὐτὸν συνόδου καὶ δεικνύεται πασιφανῶς ἀπὸ τὰ συγγράμματά του, καθὼς ἐπίσης καὶ ἀπὸ τοὺς ἀκόμη καὶ τώρα ἐκφερομένους λόγους του, ἂν καὶ ἀποφεύγων τὴν λέξιν δολίως προβάλλει τὸ δόγμα δι' ἄλλων, προσέτι δὲ ἀπὸ τοὺς μαθητὰς ἡ συμμύστας του, οἱ ὅποιοι λέγουν τοῦτο καὶ ἐλευθερώτερον, πέραν τούτου δὲ καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν καὶ τώρα ἀκόμη κατηγορίαν πρὸς τὸν Παλαμᾶν. Διὰ τοῦτο πράγματι κατηγορεῖ αὐτὸν ὅτι λέγει δύο ἀκτίστους θεότητας, διὰ τὸ ὅτι εἰς τοὺς πρὸς τὸν Βαρλαάμ ἐλέγχους ἔδειξεν ὅτι ἡ θεία φύσις εἶναι ἄκτιστος καὶ ὅτι θεότης καλεῖται ἐπίσης

21. Δοξαστικὸν τῶν ἀποστίχων τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς 7ης Αὐγούστου.

λαὰμ ἑλέγχοις καὶ τὴν θείαν φύσιν ἄκτιστον εἶναι καὶ
 θεότητα καλεῖσθαι δείξαντα καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς
 θείας φύσεως παρὰ τῶν λαμπρότητα Θεοῦ ἰδόντων καὶ
 παθόντων κατὰ τὸν ἐπώνυμον τῆς θεολογίας Γρηγόρι-
 5 ον. Ἐπεὶ τοίνυν καὶ ὁ Ἀκίνδυνος κτιστὸν λέγων πολ-
 λαχόθεν δείκνυται τὸ τοῖς ἀποστόλοις ἐν Θαβῶρ ἑωραμέ-
 νον ἀπορρήτως φῶς, πῶς τούτῳ παρρησίας μεταδεδώκα-
 τε; Πῶς τὸν μὲν ἄκτιστον κατὰ πάντα τὸν Θεὸν κηρύ-
 ξαντα (διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο ἄκτιστόν ἐστι
 10 καὶ θεότητα ἔχει τὴν προσηγορίαν, ἐπειδήπερ οὐ διώρι-
 σται τοῦ πληρώματος τῆς θεότητος· ἐκτὸς γὰρ Θεοῦ ἄ-
 κτιστον οὐδέν) πῶς οὖν τοῦτον μὲν τὸν ὑπὲρ τῆς ἀκτί-
 στου θεότητος ἠγωνισμένον καὶ παρρησία λαλήσαντα
 καὶ παρρησία δεδικαιωμένον ἐπὶ συνόδου μεγίστης, νῦν
 15 ἀκρίτως ἐπὶ διαβολῇ κατακλείετε, τὸν δὲ κτίσμα ποι-
 οῦντα τὸν Θεὸν (οὐ γὰρ ἐκτὸς τῆς θείας φύσεως ἢ λαμ-
 πρότης τῆς θείας φύσεως, εἰ καὶ φύσις οὐκ ἔστι), τοῦ-
 τον δὲ, καὶ ταῦτα μαθητὴν ὑπηργμένον φανερῶς τοῦ
 παρρησία πρότερον ἐπ' ἴση δυσσεβεία καταδικασμέ-
 20 νου καὶ μετ' ἐκεῖνον ὡς ἐκεῖνος ἐπὶ συνόδου μεγάλης
 ἐξεληλεγμένον, πάσης ἀδείας τυγχάνειν ἄξιοῦτε νῦν
 συγκροτοῦντες πάση δυνάμει καὶ ταῖς ἐγγράφοις αὐ-
 τοῦ λογολεσχίαις, μεγάλων καὶ πολλῶν δυσσεβειῶν
 πεπληρωμέναις οὔσαις; Πῶς δὲ τοῦτον αὐτὸν κατὰ τοῦ
 25 ἱερομονάχου Γρηγορίου πάλιν παραδέξασθε τοιαῦτα λέ-
 γειν; Τὸ δ' ἔτι πάντας ἐκπλήξαι δυνάμενον ὅτι καὶ με-
 τὰ τὴν ἐπὶ τὸν Ἀκίνδυνον ἐκείνην σύνοδον ὁ Συνοδικὸς
 τόμος γεγραμμένος ἐκφωνεῖ φρικωδέστατον ἀφορισμὸν
 καὶ ἀποκηρύττει καὶ ἀποκόπτει παντὸς τοῦ χριστιανι-
 30 κοῦ πληρώματος, ταῦτό δ' εἰπεῖν ὅτι ἀναθεματίζει τὸν
 τολμήσοντα πάλιν, ὅστις ἂν εἴη, τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν

ἢ λαμπρότης τῆς θείας φύσεως ἀπὸ τοὺς ἰδόντας καὶ δοκιμάσαντας λαμπρότητα Θεοῦ κατὰ τὸν ἐπώνυμον τῆς Θεολογίας Γρηγόριον²³. Ἄφου λοιπὸν ἀπὸ πολλὰς πλευρὰς ἀποδεικνύεται ὅτι καὶ ὁ Ἀκίνδυνος λέγει κτιστὸν τὸ ἀπορρήτως ὄραθὲν εἰς τὸ Θαβώρ ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους φῶς, πῶς ἐδώσατε εἰς τοῦτον ἐλευθερίαν λόγου; Πῶς τὸν μὲν κηρύξαντα τὸν Θεὸν ἄκτιστον κατὰ πάντα (διότι διὰ τοῦτο καὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο εἶναι ἄκτιστον καὶ ἔχει τὴν προσηγορίαν τῆς θεότητος, ἐπειδὴ δὲν χωρίζεται ἀπὸ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος· διότι ἐκτὸς Θεοῦ δὲν ὑπάρχει τίποτε ἄκτιστον)· πῶς λοιπὸν αὐτὸν μὲν τὸν ἀγωνισθέντα ὑπὲρ τῆς ἀκτίστου θεότητος καὶ ὁμιλήσαντα δημοσίᾳ καὶ δικαιωθέντα δημοσίᾳ ἐνώπιον μεγίστης συνόδου, τώρα ἐγκλείετε εἰς φυλακὴν ἐξ αἰτίας διαβαλῆς χωρὶς δίκην, τὸν δὲ καθιστῶντα κτίσμα τὸν Θεὸν (διότι δὲν εἶναι ἐκτὸς τῆς θείας φύσεως ἢ λαμπρότης τῆς θείας φύσεως, ἂν καὶ δὲν εἶναι φύσις), τοῦτον δέ, ὑπάρξαντα μάλιστα φανερώς μαθητὴν τοῦ δημοσίᾳ προηγουμένως καταδικασθέντος δι' ἴσην δυσσέβειαν καὶ μετ' ἐκεῖνον ἐξελεχθέντα ὡς ἐκεῖνος ἐνώπιον μεγάλης συνόδου, καταξιώνει νὰ τύχη πάσης ἐλευθερίας τώρα, ἐπικροτοῦντες μὲ ὄλην τὴν δύναμιν καὶ τὰς γραπτὰς φλυαρίας του, τὰς γεμάτας μεγάλας καὶ πολλὰς δυσσεβείας; Πῶς δὲ παρεδέχθητε νὰ λέγη αὐτὸς οὗτος πάλιν τοιαῦτα κατὰ τοῦ ἱερομονάχου Γρηγορίου; Τὸ δυνάμενον δὲ νὰ καταπλήξῃ τοὺς πάντας εἶναι ὅτι ὁ μετὰ τὴν διὰ τὸν Ἀκίνδυνον σύνοδον ἐκείνην συνταχθεὶς **Σ υ ν ο δ ι κ ὸ ς τ ὶ μ ο ς** ἐκφωνεῖ φρικωδέστατον ἀφορισμὸν, ἀποκηρῦσσει καὶ ἀποκόπτει παντὸς τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος²³, ἥτοι ἀναθεματίζει τὸν μέλλοντα νὰ τολμήσῃ πάλιν, ὁποιοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι, νὰ κατηγορήσῃ τὸν Παλαμᾶν καὶ τοὺς συμφωνοῦντας μὲ αὐτὸν ἢ νὰ καθάπτεται αὐτῶν γενικῶς δι' ὅσα ὁ Βαρλαάμ. Ἐν

23. Συνοδικὸς τόμος 1. PG 151, 691 - 692.

συμφωνούντων αὐτῶ κατηγορεῖν ἢ ὄλως καθάπτεσθαι
 ἐφ' οἷς ὁ Βαρλαάμ· εἶτ' οὐκ ἄλλος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Ἀκίν-
 δυνος, οὐ μετὰ τὴν κρίσιν ἢ τοιαύτη γέγονεν ἀπόφασις,
 κατηγορεῖ πάλιν ἐφ' οἷς καὶ πρότερον αὐτοῦ τοῦ Πα-
 5 λαμᾶ καὶ ὑμᾶς ἔχει δεχομένους αὐτὸν καὶ τὰ αὐτὰ σὺν
 αὐτῶ κατηγοροῦντας τοῦ Παλαμᾶ καὶ χωρὶς οἰασοῦν
 ἐξετάσεως εἰρκτῆ πολυετεί παραδόντας, ἵνα τούτου πᾶ-
 σιν ὡς καταδικασθέντος δῆθεν καθειργμένου φαινομέ-
 νου δόξωσιν ἀληθεῦειν οἱ συκοφάνται, ἅμα δὲ καὶ δύ-
 10 νωνται πείθειν καὶ παράγειν τοὺς πλείους, ὡς ἐκείνου
 μὴ παρόντος μηδ' ἀπολογουμένου. Καὶ ταῦτα πρὸ τῆς
 ἐμφυλίου στάσεως καὶ τοῦ πρὸς τὸν Παλαμᾶν ὑμῶν οὐκ
 ἴσμεν ὅθενδήποτε μίσους — οὐδὲ γὰρ αὐτοὶ θαρρεῖτέ τι
 λέγειν σαφές —, σχεδὸν μηδὲ γρύζειν Ἀκινδύνου παρ-
 15 ρησίᾳ τολμῶντος, ἀλλ' ὑπ' αἰσχύνης καταδυομένου καὶ
 τῶν ἀνθρώπων τοὺς τὰς συνόδους ἐκείνας εἰδῶτας ἐκ-
 τρεπομένου».

11 «Καὶ μὴν ὅτι διὰ τὸ τοὺς συκοφάντας ἰσχῦσαι μᾶλ-
 λον ἐκείνον καθείρξατε, καὶ παρ' ὑμῶν αὐτῶν καθίστα-
 20 ται φανερόν· καὶ γὰρ ὡς λαλοῦντά φατε καθείρξαι τὸν
 ἄνθρωπον, ἐλευθεροστομεῖν δὲ τοῖς αὐτὸν συκοφαντεῖν
 ἡρημένοις ἐφήκατε καὶ γλώττη καὶ γράμμασιν, ὥσπερ
 ἂν εἰ κατηγοροῦντα μὲν ἐξῆν πᾶσι τρόποις καὶ πρὸς
 πάντας λαλεῖν, ἀπολογούμενον δὲ λαλεῖν μηδένα μηδε-
 25 νὶ κατὰ μηδένα τρόπον ἐξῆν. Ἀλλὰ θόρυβος, φησὶν,
 ἀκαιρῶς συνέβαινε, καὶ διὰ τοῦτο τοῦτον καθείρξαμεν.
 Καὶ πῶς οὐ καθείρξατε τὸν μετὰ τοῦ δυσσεβῶς λέγειν
 καὶ τοῦ θορύβου γινόμενον αἴτιον, ἀλλὰ τὸν ἐκτὸς κατ'
 ἄμφω τῆς αἰτίας ὑπάρχοντα; Καὶ ὁ Συνοδικὸς γὰρ
 30 τόμος τοῦ Βαρλαάμ παραστήσας εἶναι τὸν κεκινηκότα
 καὶ πρότερον συγγεγραφότα καὶ τοῖς θείοις λογίοις ἐ-
 ναντίως, εἰκότως κατ' αὐτοῦ τοὺς ἀποτρέποντας περὶ

τούτοις ὄχι κανείς ἄλλος, ἀλλ' αὐτός ὁ ἴδιος ὁ Ἀκίνδυνος, μετὰ τὴν δίκην τοῦ ὁποίου ἐλήφθη ἢ τοιαύτη ἀπόφασις, κατηγορεῖ πάλιν δι' ὅσα καὶ προηγουμένως τὸν αὐτὸν Παλαμᾶν καὶ ἔχει σᾶς νὰ τὸν δέχεσθε καὶ νὰ κατηγορῆτε τὸν Παλαμᾶν τὰ ἴδια μὲ αὐτὸν καὶ νὰ τὸν παραδίδετε εἰς πολυετῆ εἰρκτὴν χωρὶς καμμίαν ἀνάκρισιν· τοῦτο δὲ γίνεται μὲ τὴν ἐπιδίωξιν ὥστε, ἀφοῦ αὐτός θὰ φαίνεται ἀπὸ ὅλους ἐγκάθειρκτος ὡς δῆθεν καταδικασθεὶς, νὰ δειχθῆ ὅτι οἱ συκοφάνται λέγουν τὴν ἀλήθειαν συγχρόνως δὲ νὰ δύνανται νὰ πείθουν καὶ νὰ παραπλανοῦν τοὺς πολλούς, ὅτι ἐκεῖνος δὲν παρουσιάζεται καὶ δὲν ἀπολογεῖται. Ταῦτα δὲ, ἐνῶ πρό τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ πρό τῆς ἀναπτύξεως τοῦ μίσους σας πρὸς τὸν Παλαμᾶν δὲν γνωρίζομεν ἀπὸ ποῦ, διότι οὔτε σεῖς δὲν ἔχετε τὸ θάρρος νὰ εἴπητε κατὶ σαφές) ὁ Ἀκίνδυνος δὲν ἐτόλμα νὰ ἐκφέρῃ δημοσίᾳ οὔτε γρῦ, ἀλλ' ἐκρύπτετο ἀπὸ αἰσχύνῃν καὶ ἀπέφευγε τὴν συνάντησιν τῶν ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι ἐγνώριζον τὰς συνόδους ἐκεῖνας».

11

«Καὶ μάλιστα ὅτι καθεῖρξατε ἐκεῖνον διὰ ν' ἀποκτήσουν μεγαλυτέραν ἰσχὺν οἱ συκοφάνται, καθίσταται φανερόν ἀπὸ σᾶς τοὺς ἰδίους· διότι λέγετε ὅτι καθεῖρξατε τὸν ἄνθρωπον ὡς ὁμιλοῦντα, ἐπετρέψατε δὲ ἐλευθεροστομίαν εἰς τοὺς ἀποφασισμένους νὰ συκοφαντοῦν αὐτὸν, προφορικῶς καὶ γραπτῶς, ὡς ἐὰν κατηγορῶν μὲν κάποιος δύναται νὰ ὁμιλῇ μὲ πάντα τρόπον καὶ πρὸς πάντας, ἀπολογούμενος δὲ νὰ μὴ δύναται νὰ ὁμιλῇ πρὸς κανένα κατὰ κανένα τρόπον. Ἀλλά, λέγει, προσκαλεῖτο ἀκαίρως θόρυβος, καὶ διὰ τοῦτο ἐνεκλείσαμεν αὐτὸν εἰς τὴν εἰρκτὴν. Καὶ πῶς δὲν καθεῖρξατε ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος μαζὶ μὲ τὸ ὅτι ὁμιλεῖ δυσσεθῶς γίνεται αἴτιος καὶ τοῦ θορύβου, ἀλλὰ αὐτὸν ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται ἐκτὸς εὐθύνης καὶ διὰ τὰ δύο; Διότι καὶ ὁ Συνοδικὸς τόμος, παραστήσας ὅτι ὁ Βαρλαάμ εἶναι ὁ ὑποκινήσας καὶ προηγουμένως συγγράψας, ἐναντίον τῶν θείων λογίων μάλιστα, εὐλόγως προέ-

δογμάτων κινεῖν προήγαγε κανόνας. Τοῦτο δὴ καὶ αὐ-
 τὸς ὁ τόμος δεικνύς, 'ἐπέτρεψε', φησὶν, 'ἡ μετριότης
 ἡμῶν ἀναγνωσθῆναι εἰς ἐπήκοον πάντων τοὺς ἱερούς
 καὶ θείους κανόνας, δι' ὧν ἀπηγόρευται καὶ οὐδαμῶς
 5 παρακεχώρηται μὴ μόνον τοῖς κατὰ τὸν Βαρλαάμ, ἀλλὰ
 καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι, μηδέν τι περὶ δογμάτων κινεῖν
 καὶ τοῖς ἄλλοις ἐντεῦθεν πάντως ἀνάγκην ἐπιτιθέναι
 περὶ τοιοῦτων ἀπολογεῖσθαι'. Νῦν δ' ἐκεῖθεν μεταλαβόν-
 τες τοὺς αὐτοὺς κανόνας ὑμεῖς χρῆσθε κατὰ τοῦ τὴν ἀ-
 10 νάγκην τῆς ἀπολογίας ὑποστάντος, ὃς ἀναγκαίως κενί-
 νηται πρὸς τὴν ἀντίρρησιν καὶ προσηκόντως ἀπολελό-
 γηται, στέργων καὶ ἐμμένων ταῖς τῶν θείων πατέρων
 ἐξηγήσεσι καὶ παραδόσεσιν, ὡς αὐτὸς ὁ τόμος καὶ ταῦ-
 τα μαρτυρῶν ἐστίν, ὃς καὶ τελευτῶν πάλιν, μετὰ τὸ
 15 φρικώδεσιν ἀφορισμοῖς ὑποβαλεῖν καὶ τῶν Χριστιανῶν
 ἐκκόψαι τοὺς αὐθις τολμήσοντας τοῦ Παλαμᾶ κατηγο-
 ρεῖν ἐφ' οἷς ὁ Βαρλαάμ, μετὰ πνευματικῆς ἐπιτιμῆσε-
 ως παραγγέλλει μηδένα δογματίζειν εἰς τὸ ἐξῆς κι-
 νοῦντα περὶ τοῦτων ἢ ἄλλων δογμάτων. 'Ὑμεῖς δ' ἀπο-
 20 δεχόμενοι τοὺς αὐθις κινουῦντας νῦν, μᾶλλον δὲ μηδὲ
 μετὰ τοὺς ἀφορισμοὺς ἐκείνους πεπαυμένους, ἀλλὰ κα-
 τὰ τοῦ αὐτοῦ τὰ αὐτὰ δυσσεβῶς καὶ ἀναιδῶς προβαλλο-
 μένους πάλιν, τὸν διὰ τῆς αὐτῆς εὐσεβείας πάλιν ἀναγ-
 καίως, εἰ μὴ δι' αὐτὴν τὴν εὐσέβειαν, δι' ἑαυτὸν γοῦν
 25 πρὸς τοὺς αὐτοὺς πάλιν ἀντιταττόμενον, ἐξουθενεῖτε
 καὶ ἀπείργετε καὶ φρουραῖς κατακλείετε, τὸ θορυβεῖν
 καὶ διδάσκειν ἐθέλειν προφασιζόμενοι, καὶ ταῦτα το-
 σοῦτον ἀπέχοντα τοῦ διδασκαλικόν τι μεταδιώκειν ἀξί-
 ωμα καὶ τοσοῦτον ὄντα τῶν παρὰ τοῦ 'Ακινδύνου κατ'
 30 αὐτοῦ λεγομένων ἀνώτερον, ὡς καὶ μετὰ τὴν ἐπ' ἐκεί-
 νω σύνοδον, κοινῇ παρ' ὑμῶν εἰς τοῦτο ψηφισαμένων

βαλε κατ' αὐτοῦ τοὺς κανόνας οἱ ὁποῖοι ἀπαγορεύουν τὴν ἀνακίνησιν δογματικῶν συζητήσεων. Τοῦτο λοιπὸν δεικνύων καὶ αὐτὸς ὁ τόμος λέγει, ἔπέτρεψεν ἡ μετριότης ἡμῶν νὰ ἀναγνωσθοῦν εἰς ἐπήκοον ὄλων οἱ ἱεροὶ καὶ θεῖοι κανόνες, διὰ τῶν ὁποίων ἀπαγορεύεται καὶ δὲν ἐπιτρέπεται καθόλου ὄχι μόνον εἰς τοὺς περὶ τὸν Βαρλαάμ, ἀλλὰ καὶ εἰς ὄλους τοὺς ἄλλους νὰ μὴ ἀνακινουῦν καμμίαν συζητήσιν περὶ δογμάτων, ὡστε νὰ προκαλοῦν οὕτω εἰς ἄλλους τὴν ἀνάγκην νὰ ἀπολογοῦνται περὶ τοιούτων»²⁴. Τώρα δὲ σεῖς, παραλαβόντες ἀπὸ ἐκεῖ τοὺς αὐτοὺς κανόνας, τοὺς χρησιμοποιεῖτε κατὰ τοῦ εὐρεθέντος εἰς τὴν ἀνάγκην ἀπολογίας, ὁ ὁποῖος ἀναγκαίως ἐκινήθη πρὸς τὴν ἀντίρρησιν καὶ προσηκόντως ἀπελογήθη, δεχόμενος καὶ ἐμμένων εἰς τὰς ἐξηγήσεις καὶ παραδόσεις τῶν θείων πατέρων, ὅπως μαρτυρεῖ καὶ αὐτὰ ὁ ἴδιος ὁ τόμος, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ τέλος πάλιν. ἀφοῦ ὑποβάλη εἰς φρικώδεις ἀφορισμοὺς καὶ ἐκκόψη ἀπὸ τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα τοὺς μέλλοντας νὰ τολμήσουν νὰ κατηγορήσουν τὸν Παλαμᾶν δι' ὅσα ὁ Βαρλαάμ, παραγγέλλει μὲ πνευματικὸν ἐπιτίμιον νὰ μὴ δογματίζη κανεὶς εἰς τὸ μέλλον, κινῶν συζητήσεις περὶ τούτων ἢ ἄλλων δογμάτων²⁵. Σεῖς δὲ ἀποδεχόμενοι τοὺς πάλιν ἀνακινουῦντας τώρα, μᾶλλον δὲ μὴ παύσαντας νὰ ἀνακινουῦν οὔτε μετὰ τοὺς ἀφορισμοὺς ἐκείνους, ἀλλὰ προβάλλοντας πάλιν δυσσεβῶς καὶ ἀναιδῶς κατὰ τοῦ αὐτοῦ τὰ αὐτά, ἐξουθενώνετε καὶ ἐμπυδίζετε καὶ κλείετε εἰς φυλακὰς τὸν ἀναγκαίως πάλιν διὰ τῆς αὐτῆς εὐσεβείας, ἂν ὄχι δι' αὐτὴν τὴν εὐσέβειαν, τουλάχιστον δι' ἑαυτὸν ἀντιπασσόμενον πρὸς τοὺς αὐτοὺς, προφασιζόμενοι τὸ ὅτι θέλει νὰ θορυβῆ καὶ διδάσκη, μολονότι τόσον ἀπέχει ἀπὸ τὸ νὰ ἐπιδιώκη διδασκαλικὸν ἀξίωμα καὶ τόσον εἶναι ἀνώτερος τῶν παρὰ τοῦ Ἀκινδύνου λεγομένων κατ' αὐτοῦ, ὡστε μετὰ τὴν δι' ἐκεῖνον σύνοδον, ὅταν παρεκαλεῖτο ἀπὸ σαῶς ἐνθέρμως κατόπιν κοινῆς ἀποφάσεως,

αὐτὸν λίαν παρακαλούμενον, μᾶλλον δὲ καὶ λίαν ἀναγκασόμενον, μηδαμῶς προελέσθαι δέξασθαι τι τοιοῦτον».

- 12 «Τί δ' ἂν ἔχοι καὶ κοινὸν ἢ ἀπολογία πρὸς τοιαύτην διδασκαλίαν καὶ τὸ θορυβεῖν βούλεσθαι πρὸς τὸ ἀνάγκην ὑφίστασθαι μὴ σιγᾶν, καὶ ταῦτα τὸν ἔπ' εὐσεβείᾳ
5 κατηγορούμενον; Τίς δ' οὐκ οἶδε καὶ χωρὶς τῆς ἐγγεγραμμένης τῷ τόμῳ συνοδικῆς ἀποφάσεως, ὡς ὁ κατηγορῶν, καὶ ταῦτα μετὰ τὴν κρίσιν αὐτὸν καὶ τὴν ἔγγραφον ψῆφον, οὗτος τοῦ θορύβου καθέστηκεν αἴτιος, κἂν
10 ὁ κατηγορούμενος αὐθις ἀπολογῆται, καὶ τῆς ἀπολογίας ὁ κατηγορῶν ἐστὶν αἰτιώτατος; Πῶς δὲ τὸ μὲν κατηγορεῖν τὸν Ἀκίνδυνον εὐκαιρον καὶ ἀθόρυβον, καὶ ταῦτ' οὐ λέγοντα μόνον ἀλλὰ καὶ γράφοντα, τὸ δ' ἀπολογεῖσθαι τὸν Παλαμᾶν ἢ λόγοις ἢ γράμμασι θορυβῶ-
15 δες καὶ ἄκαιρον; Πῶς δὲ πρὸ μὲν τῆς συνοδικῆς κρίσεως ἀντιλέγων τοῖς κατηγοροῦσιν ὁ Παλαμᾶς ἀνεύθυνος ἦν, μετὰ δὲ τὸ συνοδικῆ κρίσει τὴν δικαιοῦσαν ἀπενέγκασθαι τὸν Παλαμᾶν ψῆφον, ὅτι τοῖς καταδικασθεῖσιν αὐθις ἀναισχυντοῦσι κατηγορεῖν ἀπολογεῖται πάλιν αὐ-
20 τός, ὑπεύθυνος ἔσται; Καὶ ὁ Σύνοδικὸς γὰρ τόμος τοῖς περὶ τοιοῦτων αὐθις κινουῦσι δογματίζειν ἐπιτετίμηκεν, ἀλλ' οὐχὶ τοῖς ἀναγκαιῶς ἀπολογουμένοις πρὸς τοὺς αὐθις κινουῦντας καὶ κατηγοροῦντας αὐτῶν. Τὸ γὰρ τὸν ἀπολογούμενον ἐπέχειν βία, καὶ ταῦτα περὶ εὐσεβείας,
25 πῶς οὐκ ἐσχάτης ἀδικίας ἐστὶ; Καίτοι, ὡς καὶ ἀπὸ τῶν ὑμετέρων γραμμάτων καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν τοῖς πᾶσιν ἐστὶ κατάδηλον, ὁ Παλαμᾶς καὶ τὴν διὰ στόματος ἀπολογίαν ἐκπέφευγε νῦν, ὡς μὴ κατὰ καιρὸν οὐσαν, μηδ' ἐτάκτου θορύβου χωρὶς. Ἐκ γὰρ τῶν τῆς
30 Ἑρακλείας ἀοικῆτων μερῶν ὑμεῖς ἐπανηγάγετε τοῦτον βία καὶ κατεκλείσατε. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ τὰ μέρη τῆς Ἑρακλείας τοὺς θορύβους φεύγων καταλαβεῖν, τῆς πό-

25. Αὐτόθι, 691 - 92.

26 Αὐτόθι.

μᾶλλον δὲ καὶ ἐπιέζετο ἐντόνως, νὰ μὴ σκεφθῆ καθόλου νὰ δεχθῆ τοιοῦτον τι».

12

«Τί δὲ κοινὸν δύναται νὰ ἔχη ἡ ἀπολογία μὲ τοιαύτην διδασκαλίαν καὶ τὸ νὰ θέλη νὰ θορυβῆ μὲ τὸ νὰ ἀναγκάζεται νὰ μὴ σιγᾶ, καὶ μάλιστα ὁ κατηγορούμενος δι' εὐσέβειαν; Ποῖος δὲ δὲν γνωρίζει καὶ χωρὶς τὴν ἐγγεγραμμένην εἰς τὸν τόμον συνοδικὴν ἀπόφασιν ὅτι ὁ κατηγορῶν, καὶ μάλιστα πάλιν μετὰ τὴν κρίσιν καὶ τὴν γραπτὴν ἀπόφασιν, αὐτὸς καθίσταται αἴτιος τοῦ θορύβου, ἀκόμη καὶ ἂν ὁ κατηγορούμενος ἀπολογῆται πάλιν, καὶ ὅτι κύριος αἴτιος τῆς ἀπολογίας εἶναι ὁ κατηγορῶν; Πῶς δὲ τὸ νὰ κατηγορῆ μὲν ὁ Ἀκίνδυνος εἶναι εὐκαιρον καὶ ἀθόρυβον, καὶ μάλιστα ὄχι μόνον λέγων ἀλλὰ καὶ γράφων, τὸ ν' ἀπολογῆται δὲ ὁ Παλαμᾶς ἢ μὲ λόγους ἢ μὲ γράμματα εἶναι θορυβῶδες καὶ ἄκαιρον; Πῶς δὲ ὁ Παλαμᾶς, ἀντιλέγων εἰς τοὺς κατηγοροῦντας πρὸ τῆς συνοδικῆς κρίσεως ἦτο ἀνεύθυνος, ἀφοῦ δὲ οὗτος διὰ τῆς συνοδικῆς κρίσεως ἐκέρδισεν ἀθωωτικὴν ἀπόφασιν, εἶναι ἔνοχος διὰ τὸν λόγον ὅτι ἀπολογεῖται πάλιν πρὸς τοὺς καταδικασθέντας διότι ἀναισχύντως κατηγοροῦν πάλιν; Καὶ ὁ Συνοδικὸς τόμος ἄλλωστε ἐπιτιμᾶ τοὺς ἀνακινουῦντας δογματικὴν συζήτησιν περὶ τοιούτων θεμάτων²⁶, ἀλλ' ὄχι τοὺς ἀναγκαίως ἀπολογουμένους πρὸς τοὺς πάλιν ἀνακινουῦντας καὶ κατηγοροῦντας αὐτούς. Τὸ νὰ συγκρατῆς βιαίως τὸν ἀπολογούμενον, ὅταν μάλιστα πρόκειται περὶ εὐσεβείας, πῶς δὲν εἶναι δεῖγμα ἐσχάτης ἀδικίας; Ἐν τούτοις, ὅπως εἶναι κατάδηλον εἰς ὅλους καὶ ἀπὸ τὰ ἰδικὰ σας γράμματα καὶ ἀπὸ αὐτὰ ταῦτα τὰ πράγματα, ὁ Παλαμᾶς ἔχει ἀποφύγει τῶρα καὶ τὴν διὰ στόματος ἀπολογίαν, διότι δὲν εἶναι τοῦ καιροῦ οὔτε εἶναι ἀπηλλαγμένη θορύβου. Διότι σεις τὸν ἐπανεφέρατε βιαίως ἀπὸ τὰ ἀκατοίκητα μέρη τῆς Ἡρακλείας καὶ τὸν ἐνεκλείσατε εἰς τὰς φυλακάς. Ἀλλὰ καὶ πρὶν μεταβῆ εἰς τὰ μέρη τῆς Ἡρακλείας ἀποφεύγων τοὺς θορύβους, διέτριβεν ἐκτός τῆς

λεως ἐκτὸς ἐν ταῖς περὶ αὐτὴν ἐρημίαις διέτριβεν, ὡς καὶ ὑμᾶς ὅτε λέγετε καλεῖν αὐτὸν ἐπὶ σύνοδον μηδαμῶς εὐρεῖν δυναθῆναι».

- 13 **Μανθάνω γάρ, σεβάσμιε πάτερ, καὶ τοῦτο γραφῆναι**
 5 **κατ' ἔμοῦ πρὸς ὑμᾶς· ὅτι κληθεῖς ἐπὶ τὴν σύνοδον ἐπὶ τὴν Ἡράκλειαν ὠχόμην φεύγων. Ἄλλ' ἴσθι καὶ τοῦτο ψεῦδος λαμπρότατον, ἄκουσον δὲ τ' ἀληθές ὡς ἔχει δεῖ γάρ σοι καὶ τὰ τῆς τοιαύτης ἐκφῆναι συνόδου, μικρὸν ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀναλαβόντα καὶ κατὰ τὸ ἐγ-**
 10 **χωροῦν συνελόντα. Τῆς πολιτικῆς, ὡς μὴ ὠφελε, συγχύσεως κινήσεως, τῷ πατριάρχῃ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀρχουσιν ἀρέσκειν οὐκ ἠδυνήθημεν ἡμεῖς. Ὅμως μετ' εἰρήνης διαστάντες αὐτῶν, ἐκαθήμεθα κατὰ τὴν ἀντιπέραν μονήν, τὴν εἰς ὄνομα τῶν οὐρανίων ἀρχιστρα-**
 15 **τήγων τετιμημένην. Εὐθύς οὖν ὁ πατριάρχης, ὡς ἔοικεν, ἐνδομυχοῦσαν ἔτ' ἔχων καθ' ἡμῶν τὴν ὀργήν, μεταδίδωσι παρρησίας Ἀκινδύνῳ τῷ πρώτῳ συνοδικῶς καταδεδικασμένῳ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῦ Βαβλαᾶ μαθηταῖς καὶ θορυβεῖν ἐφήσι τούτοις καθ' ἡμῶν ὅση δύνα-**
 20 **μις. Ἔστι δ' ὅτε τοῦθ' ἡμεῖς ἀναφέροντες ὡς δῆθεν λανθάνον τῷ πατριάρχῃ, κἂν μὴ διὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον καὶ τὴν εὐσέβειαν, ἀλλὰ διὰ τὴν κατασχοῦσαν τῆνικαῦτα τὰ πολιτικὰ στάσιν, καταστεῖλαι δεόμενοι τοῦτον τὸν θόρυβον, τὸ τοῦ λόγου, κενὴν ἔδοκοῦμεν ἄδειν**
 25 **ἀλλὰ καὶ βολίδες ἐνίοτε λόγων πρὸς τοὺς ἀναφέροντας ἐπέμποντο λίαν πικραί.**

- 14 **Χρόνου δὲ τινος παραρρυνέντος, περὶ πού τὰ μέσα τῶν πρὸ τοῦ σωτηρίου πάθους νηστιμῶν ἡμερῶν, ὁ πατριάρχης τινὰ πρὸς ἐμὲ πέμπει τῶν ἀξιολόγων ἀνδρῶν**
 30 **(ὃς καὶ καιροῦ καλοῦντος μαρτυρήσει τῇ ἀληθείᾳ τῶν ὑπ' ἔμοῦ λεγομένων ἀρτίως), τοῦτον οὖν πέμψας ὁ πατριάρχης, ταῦτι πρὸς ἐμὲ μηνύει· «πρότερον εἰς προσ-**

πόλεως εἰς τὰς περὶ αὐτὴν ἐρημίας, ὥστε καὶ σεῖς νὰ μὴ δυνηθῆτε νὰ τὸν εὑρετε πουθενά, ὅταν κατὰ τὰ λεγόμενά σας τὸν ἐκαλέσατε εἰς σύνοδον, ὅπως λέγετε».

13

Διότι μενθάνω, σεβάσμιε πάτερ, ὅτι καὶ τοῦτο ἐγράφη πρὸς σὰς· ὅτι προσκληθεῖς εἰς τὴν σύνοδον ἔφυγον δρομαίως πρὸς τὴν Ἡράκλειαν. Ἄλλὰ γνῶριζε ὅτι καὶ τοῦτο εἶναι περιφανὲς ψευδός, ἄκουσε δὲ πῶς ἔχει ἢ ἀλήθεια. Διότι πρέπει νὰ σοῦ ἐκθέσω καὶ τὰ περὶ τῆς τοιαύτης συνόδου, ἀφοῦ ἀρχίσω τὴν διήγησιν ἀπὸ ὀλίγον προηγουμένως καὶ κατὰ τὸ δυνατόν τὴν συντομεύσω. Ὅταν ἤρχισεν, ὡς μὴ ὤφελεν, ἡ πολιτικὴ σύγχυσις, ἡμεῖς δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἀρέσκωμεν εἰς τὸν πατριάρχην καὶ τοὺς ἄλλους ἄρχοντας. Ὅμως διαχωρισθέντες αὐτῶν εἰρηρικῶς ἐκαθήμεθα εἰς τὴν ἀντιπέραν μονὴν, τὴν τετιμημένην εἰς τὸ ὄνομα τῶν οὐρανίων Ἀρχιστρατήγων. Εὐθύς λοιπὸν ὁ πατριάρχης, ἔχων ἀκόμη ἐνδόμουχον τὴν ἐναντίον ἡμῶν ὀργήν, ὡς φείνεται, παρέχει ἐλευθερίαν λόγου εἰς τὸν Ἀκίνδυνον, τὸν καταδικασμένον συνοδικῶς πρὸ ὀλίγου, καὶ εἰς τοὺς ἄλλους μαθητὰς τοῦ Βαρλαάμ καὶ ἐπιτρέπει εἰς αὐτοὺς νὰ θορυβοῦν ἐναντίον ἡμῶν μὲ ὄλην τὴν δύναμίν των. Ἀναφέροντες δὲ ἐνίστε ἡμεῖς τοῦτο, ὡς διαφεύγον τάχα τὴν προσοχὴν τοῦ πατριάρχου, καὶ παρακαλοῦντες νὰ καταστείλῃ τὸν θόρυβον τοῦτον, ἂν ὄχι διὰ τὸν λόγον τοῦ δικαίου καὶ τὴν εὐσέβειαν, ἀλλὰ διὰ τὴν καταλαβοῦσαν τότε τὰ πολιτικὰ ἐμφύλιον στάσιν, ἐφαινόμεθα ὅτι ψάλλομεν ματαίως, κατὰ τὸ λεγόμενον· ἀλλὰ ἐνίστε ἐστέλλοντο καὶ βολίδες λόγων πολὺ πικραὶ πρὸς τοὺς ἀναφέροντας.

14

Ἄφοῦ δὲ ἐπέρασε κάποιος χρόνος, κατὰ τὰ μέσα περίπου τῆς πρὸ τοῦ σωτηρίου πάθους νηστείας, ὁ πατριάρχης στέλλει πρὸς ἐμέ κάποιον ὅπὸ τοὺς ἀξιολόγους ἄνδρας (ὁ ὁποῖος, ὅταν τὸ καλέσῃ ὁ καιρὸς θὰ μαρτυρήσῃ τὴν ἀλήθειαν τῶν λεγομένων ἀπὸ ἐμέ τώρα)· τοῦτον λοιπὸν ἀποστείλας ὁ πατριάρχης, τοῦ διαμηνύει τοῦτο·

κύνησιν τῶν βασιλέων ἐρχόμενος καὶ ἐβλέπων, νῦν δε
 μετὰ τὴν συμβᾶσαν στάσιν σχολάσας ἄγαν, ὑπόνοιάν
 πως ἐνήκας τῇ καρδίᾳ τῆς κρατίστης δεσποίνης ὡς νεύ-
 ων πως πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος, ἐπεὶ καὶ τὴν ἀρχὴν
 5 ἐπὶ τοῖς τελουμένοις ἀχθόμενος ἔδειξας. Ἦκε δὴ παρ'
 ἐμὲ καὶ πρὸς αὐτὴν ὁμοῦ ἴωμεν καὶ παρρησίᾳ λαλήσας,
 δεῖξον σύμφωνος ὧν ἡμῖν ἐπὶ τοῖς γινομένοις ἀρτίως·
 καὶ τοῦτο δράσης, εὖ σοι τὰ πάντα παρ' ἡμῶν ἔσται,
 σοὶ τε καὶ τοῖς σοῖς οὐ τὰ τυχόντα προσέσται». Καὶ κα-
 10 τέλεγε ταῦθ' ἄπερ ἐμοὶ λέγειν νῦν οὐ χρεῶν, ὕστερον
 καὶ τοῦτο προσθείς, ὡς «ἐπεὶ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος πάλιν
 ἤρξατο ληρεῖν καὶ θορυβεῖν ὡσπερ πρότερον, σοῦ φα-
 νέντος μόνον ἐνταῦθα, σφοδρότερον ἐπιτιμήσαντες τὸν
 λῆρον ἐκείνου κατασιγάσομεν». Ἐγὼ δ' ἀντεμήνυσα διὰ
 15 τοῦ πεμφθέντος πρὸς ταῦτα.

«Τῆς πρὸς ἐμὲ κηδεμονίας χάριν ὁμολογᾷ χάριτας
 τῷ δεσπότη μου, τῆς δ' ἐμφυλίου στάσεως κινήσεως
 ἐληθῶς ἀχθόμενος ἐγὼ διετέλουν οὐδ' ἠρέμα, θειότα-
 τε δέσποτα, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ γένους καὶ τῶν ἐκ Θεοῦ κε-
 20 κληρωμένων βασιλεύειν τοῦ γένους ἡμῶν· διὸ καὶ τὰ
 κοινῇ μοι δοκοῦντα συνοίσειν λέγειν μὲν οἴκοθεν ἠναγ-
 καζόμην παρῶν, πάλιν δέ, λογιζόμενος ἐπ' ἐμαντοῦ μὴ
 ἄρα τοῦ λυσιτελήσειν ἂν δυνηθέντος οὐ καταστοχάζο-
 μαι νουνεχῶς, ἰδίᾳ καὶ πεφεισμένως ὡς ἐνήν ὑπεμί-
 25 μνησκον. Ἐπεὶ δὲ καὶ συνεκλήθημεν καὶ τὰ τελούμενα
 κοινοῦσθαι πρὸς ἡμᾶς ἠξίωσας, ἐκινήθη καὶ αὐτὸς ὑ-
 πὸ τῆς συνειδήσεως τρανότερον εἰπεῖν τὸ δοκοῦν, τί δ'
 ἕτερον ἢ τὰ πρὸς εἰρήνην φέροντα; Καὶ ταῦτα προσελά-
 λουν τῷ δεσπότη μου κατὰ μόνας. Σὺ δ' ὀργισθείς, οὐκ
 30 οἶδα τοῦ χάριν, ἐκεῖνα καθ' ἡμῶν ἐκπεφώνηκας, δι' ἃ

«ἐνῶ προηγουμένως ἤρχεσο εἰς προσκύνησιν τῶν βασιλέων, ἔβλεπες δὲ καὶ ἐμέ, τώρα μετὰ τὴν ἐπισυμβᾶσαν ἐμφύλιον στάσιν διέκοψες τελείως, ὥστε ἔβαλες εἰς τὴν καρδίαν τῆς κρατίστης δεσποίνης ὑπόνοιαν ὅτι κλίνεις κάπως πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος, ἐπειδὴ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἔδειξες ὅτι στενοχωρεῖσαι ἀπὸ τὰ τελούμενα. Ἐλθέ λοιπὸν πρὸς ἐμέ, διὰ νὰ μεταβῶμεν μαζὶ εἰς αὐτὴν, ὅπου ὁμιλῶν παρρησίᾳ, δείξε ὅτι εἶσαι σύμφωνος μὲ ἡμᾶς διὰ τὰ τελευταίως γενόμενα· καὶ ἂν πράξης τοῦτο, θὰ εἶναι εὐμενῆς ἢ συμπεριφορὰ ἡμῶν πρὸς σέ, δὲν θὰ εἶναι δὲ ἀνάξια λόγου τὰ ὠφέλη εἰς σέ καὶ τοὺς ἰδικούς σου». Καὶ ἀπηρίθμει αὐτὰ τὰ ὁποῖα δὲν χρειάζεται νὰ μνημονεύσω τώρα, προσέθεσε δὲ ἔπειτα καὶ τοῦτο, ὅτι «ἐπειδὴ ὁ Ἀκίνδυνος ἤρχισε πάλιν τὰ μωρολογῆ καὶ θορυβῆ ὅπως προηγουμένως, ἀπλῶς ἂν φανῆς ἐσὺ ἐδῶ, ἐπιτιμῶντες αὐτὸν σφοδρότερον, θὰ κατασιγάσωμεν τὴν μωρολογίαν ἐκείνου». Ἐγὼ δὲ ἀντεμήνυσα διὰ τοῦ ἀπεσταλμένου πρὸς αὐτὰ τὰ ἐξῆς.

«Ὁμολογῶ χάριν εἰς τὸν δεσπότην μου διὰ τὴν πρὸς ἐμέ φροντίδα· πάντως ὅταν ἠγέρθη ἢ ἐμφύλιος στάσις πράγματι ἐγὼ ἤμην δυσηρεστημένος καὶ ἀνήσυχος, θειότατε δέσποτα, ἀλλὰ ὑπὲρ τοῦ γένους καὶ τῶν ἐκ Θεοῦ κεκληρωμένων νὰ βασιλεύουν εἰς τὸ γένος ἡμῶν. Διὰ τοῦτο, ὅταν παρουσιαζόμεν, ἠναγκαζόμεν ἀπ' ἐμαυτοῦ νὰ λέγω τὰ κατὰ κοινὴν σκέψιν φαινόμενα ὅτι συμφέρουν, πάλιν δὲ σκεπτόμενος καθ' ἑαυτόν, μὴ τυχὸν δὲν στοχάζωμαι νουνεχῶς τὸ δυνάμενον νὰ ὠφελήσῃ, ἔκαμα τὴν ὑπενθύμησιν ἰδιαιτέρως καὶ μὲ προσοχὴν κατὰ τὸ δυνατόν. Ὅταν δὲ προσεκλήθημεν καὶ ἠξίωσες νὰ ἀνακοινώσης πρὸς ἡμᾶς τὰ τελούμενα, ἐκινήθην καὶ ἐγὼ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως νὰ εἶπω καθαρώτερον τὰς ἀπόψεις μου, τί ἄλλο δὲ εἰμὴ τὰς ἀδηγούσας πρὸς εἰρήνην; Καὶ ταῦτα ἀνέφερα εἰς τὸν δεσπότην μου ἰδιαιτέρως. Σὺ δὲ ὀργισθεὶς, δὲν γνωρίζω διὰ ποῖον λόγον, ἐξέφερες ἐναντίον ἡμῶν ἐκεί-

τάχ' ἂν ἐπ' αὐτοφώρῳ τὰ πάνδεινα τότε ἐπάσχομεν, εἰ
 μὴ δούξ ὁ μέγας παρελθὼν εἰς τὸ μέσον τὸ ἡμέτερον ἐξ-
 ηγήσατο σκρόπον, ὅτι χρηστός τε καὶ κατὰ Χριστὸν εἶη.
 Ἄλλ' ἐντεῦθεν ὁμῶς ὑπωπτεύθημεν ἐξ ἐκείνου τῆ κρα-
 5 τίστη δεσποίνῃ. Σὸν οὖν αὐθις καὶ σοῦ βουλομένου ρᾶ-
 ον λελυῖσθαι τὴν ὑπόνοιαν ταύτην».

15 «Τοῦ δ' Ἀκινδύνου πολλᾶκις ἤδη τοῖς ἀπηγορευ-
 μένοις ἐπικεχειρηκέναι τετολμηκότος καὶ τὴν μεγίστην
 ἀγιωσύνην σου λαθεῖν μὴ δεδυνημένου, τίς ὁ πρὸς ἐμέ
 10 λόγος, ὃς τοῦτο μαθὼν οὐδὲν δρᾶσαί τι πλεον εἶχον ἢ
 ταύτη γνωρίσαι τοῦτο; Ταῦτ' ἄρα καὶ νῦν ἀναφέρω
 ταύτη. Τὰς συγκεκροτημένας ἐπὶ τούτῳ μεγάλας ἐκεί-
 νας συνόδους καὶ τὸν ἐπ' αὐταῖς τόμον καὶ τοὺς κατὰ
 τῶν ἔτι τολμώντων ἡμῶν καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς μοναχῶν
 15 τοιαῦτα κατηγορεῖν ἐγγεγραμμένους τῷ τόμῳ φρικωδε-
 στάτους ἀφορισμοὺς ὑπὸ τῆς δεδομένης τῆ ὑμετέρα
 θειότητι παρὰ τοῦ Πνεύματος ἐξουσίας παντὸς μᾶλλον
 οἰσθα. Σὸν οὖν ἔστι καταστεῖλαι καὶ τὴν τοῦ Ἀκινδύνου
 ταύτην μυσαρὰν αὐθις τόλμαν. Εἰ δὲ μὴ τῆς τοιαύτης οὐ-
 20 τος ἐπισχεθεῖη βδελυρᾶς ἀπονοίας, ἡμεῖς μὲν ἀπρίξ ἐ-
 ξόμεθα τῆς ἡμῶν αὐτῶν ἀσφαλείας καὶ τοῖς βουλομέ-
 νοις ἡμῶν ἀκούειν πρὸς δύναμιν παντὶ τρόπῳ πληροφο-
 ρήσομεν τὴν ἡμῶν τε καὶ τῆς εὐσεβείας ἀλήθειαν. Εἰ
 δὲ τινες τῆς ἀληθείας ἀνεπιγνώμονες ὑπὸ τῶν ἀντιθέ-
 25 των κατασπασθεῖεν πρὸς τὸ ψεῦδος καὶ τὴν δυσσέβει-
 αν, σοὶ τοῦτο μελήσει τῷ κοινῷ ποιμένι, μᾶλλον δὲ ἀρ-
 χιποίμενι. Νῦν δ' ἐμοί, θεσπέσιε δέσποτα, προσελθεῖν
 τῆ σῆ θειότητι μὴ προθυμουμένῳ διὰ τὸ τῶν ἡμερῶν αἰ-
 δέσιμον ἴλαθι, παρελθούσης δὲ τῆς ἱερᾶς τεσσαρακο-
 30 στῆς ἐλεύσομαι πρόθυμος».

να, λόγω τῶν ὁποίων θὰ ἐπάσχομεν ἴσως τότε ἐπ' αὐτοφώρῳ τὰ πάνδεινα, ἂν δὲ ἤρχετο εἰς τὸ μέσον ὁ μέγας δούξ καὶ ἐξήγει τὴν πρόθεσίν μας, ὅτι εἶναι χρηστή καὶ κατὰ Χριστόν. Ἄλλ' ἀπὸ τότε ἐκ τοῦ λόγου ἐκείνου ἐγίναμεν ὑποπτοι εἰς τὴν κρατίστην δέσποιναν. Εἶναι λοιπὸν ἰδικόν σου ἔργον καὶ εἶναι εὐκόλον, ἂν τὸ θέλης ἐσύ, νὰ διαλυθῇ ἡ ὑπόνοια αὕτη».

15

«Ἄφοῦ δὲ ὁ Ἀκίνδυνος ἐτόλμησε πολλάκις ἤδη νὰ ἐνεργήσῃ τὰ ἀπηγορευμένα καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴν τῆς μεγίστης ἀγιωσύνης σου, ποία εἶναι ἡ ἰδική μου εὐθύνη, ἀφοῦ μαθὼν τοῦτο ἴδεν εἶχον νὰ πράξω τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸ νὰ γνωρίσω τοῦτο εἰς τὴν θειότητά σου; Ταῦτα λοιπὸν ἀναφέρω καὶ τώρα εἰς αὐτήν. Τὰς συγκροτημένας πρὸς τοῦτο μεγάλας ἐκείνας συνόδους καὶ τὸν ἐπ' εὐκαιρίᾳ αὐτῶν τόμον καὶ τοὺς ἐγγεγραμμένους εἰς τὸν τόμον, φρικωδεστάτους ἀφορισμοὺς ὑπὸ τῆς δεδομένης εἰς τὴν ὑμετέραν θειότητα ἐξουσίας παρὰ τοῦ πνεύματος, κατὰ τῶν τολμώντων ἀκόμη νὰ προσάπτουν τοιαύτας κατηγορίας καθ' ἡμῶν καὶ τῶν περὶ ἡμᾶς μοναχῶν, ὅλα αὐτὰ γνωρίζεις καλύτερον ἀπὸ πάντα ἄλλον. Ἰδικόν σου λοιπὸν ἔργον εἶναι νὰ καταστείλῃς καὶ τοῦ Ἀκινδύνου τὴν μυσαρὰν αὐτὴν πάλιν τόλμην. Ἐὰν δὲ δὲν συγκρατηθῇ οὔτος ἀπὸ τὴν τοιαύτην βδελυρὰν ἀπόνοιαν, ἡμεῖς μὲν θὰ διατηρήσωμεν σταθερῶς τὸ ἀλάθητον ἡμῶν καὶ θὰ πληροφορήσωμεν μὲ πάντα τρόπον κατὰ δύναμιν τοὺς θέλοντας νὰ μᾶς ἀκκύσουν περὶ τῆς ἀληθείας ἡμῶν καὶ τῆς εὐσεβείας. Ἐὰν δὲ ἄνθρωποι ἀγνωστοῦντες τὴν ἀλήθειαν παρασυρθοῦν ἀπὸ τοὺς ἀντιθέτους πρὸς τὸ ψεῦδος καὶ τὴν δυσσέβειαν, σὺ θὰ φροντίσῃς δι' αὐτό, σὺ ὁ κοινός ποιμὴν, μᾶλλον δὲ ἀρχιποίμην. Τώρα δὲ, θεσπέσιε δέσποτα, συγχώρησέ με, διότι δὲν εἶμαι πρόθυμος νὰ προσέλθω εἰς τὴν θειότητά σου λόγω τοῦ ἀξιοσεβάστου τῶν ἡμερῶν, ἀλλὰ θὰ ἔλθω προθύμως μόλις παρέλθῃ ἡ ἱερὰ τεσσαρακοστή».

Ἄλλ' ὁρᾷς αὐτός, θεοφιλέστατε πάτερ, τὸν πατρι-
 ἀρχὴν αὐτὸν μαρτυροῦντα τὸν Ἀκίνδυνον εἶναι τὸν αὐ-
 θις κινουῦντα περὶ ὧν κινεῖν ἀπηγόρευσεν ὁ τόμος, ἀλλ'
 οὐχ ἡμᾶς; Τούτου δὴ καὶ νῦν μάλιστα καὶ τὰ ἐγγύς καὶ
 5 τὰ πόρρω κυκῶντος καὶ χειρὶ καὶ γλώττη καὶ πᾶσι τρό-
 ποις, ὁ πατριάρχης, πανταχοῦ σχεδὸν ἡμῶν καταμαρ-
 τυρεῖ κάκείνω συνίσταται.

16 Ἄλλὰ τῆς τῶν Βαϊῶν Κυριακῆς ἐπιστάσης, μαθὼν
 ἐγὼ μετὰ τῶν σεβασμιωτάτων ἡμῶν πατέρων καὶ τὸν
 10 ὀσιώτατον πρῶτον ἀφικνούμενον ἐνταῦθα καὶ προσπλέ-
 οντα ἤδη, τῇ πόλει παραγίνομαι καὶ αὐτός· καὶ κατάραν-
 τα τοῦτον, ἐν τοῖς ἐμοῖς ἐντὸς τῆς πόλεως τὴν ἀρχὴν
 ξεναγῶ κελλίοις ἐπὶ δύο συνδιάγων ἡμέρας, οὐ συνεξῆ-
 ειεν δὲ τούτῳ πρὸς τὰ βασιλεία. Τῆς δ' ἑβδομάδος τῶν
 15 σωτηρίων παρελθούσης παθῶν καὶ τῆς μετ' αὐτὴν ἐπι-
 ούσης, ὑπῆρχον καὶ αὐτὸς ἔσθ' ὅτε τῷ τε πατριαρχεῖω
 καὶ τοῖς βασιλείοις ἐπιδημῶν. Μιᾶς οὖν ἡμέρας ἐκαθή-
 μην μόνος μόνῃ τῇ κρατίστῃ δεσποίνῃ τὰ δέοντα ἐντυγ-
 χάνων καὶ μετὰ μικρὸν ἦλθεν ὁ πατριάρχης καὶ μετὰ
 20 τοῦτον οἱ τῶν ἐν τέλει. Συγκαθημένων οὖν ἡμῶν κοινῇ
 πάντων τῆς δεσποίνης καὶ τοῦ πατριάρχου ἐνώπιον καὶ
 παρατεινομένης τῆς ὀμιλίας, ἤρξαντο τῶν ἀρχόντων οἱ
 μείζους προτείνειν, πῶς ἂν εἶπω, τὰ ταῖς ἐμαῖς ἀκοαῖς
 ἀκατάλληλα. Τοιαῦτα τοίνυν τούτων ἠργμένων λέγειν,
 25 ἐπέχειν αὐτοὺς ἐπεχείρουν αὐτός. Οἱ δὲ πρὸς ἐμέ φα-
 σι «σχολάζων καὶ μακρυνόμενος τῶν ἐνταῦθα, τὰ τε-
 λούμενα οὐ μανθάνεις, ἀλλ' ἡμῖν ἀναγκαῖον καὶ ὑμᾶς
 τὰ τοιαῦτα εἰδέναί». Καὶ προσετίθεσαν τὰ ἐξῆς ὧν λέ-
 γειν ἐπεχείρησαν τηνικαῦτα συνείροντες. Ἐγὼ δ' ἐπ'
 30 ἐμαυτοῦ, πιστευσον πάτερ, τὸ τῆς Σωσάνης, ἔ-
 λεγον· «στενά μοι πάντοθεν· εἰάν εἶπω τι τῶν ἐμοὶ
 δοκούντων εἶναι δεόντων, βαρὺς ἔσομαι τοῖς συν-

Ἄλλὰ βλέπεις ὁ ἴδιος, θεοφιλέστατε πάτερ, αὐτὸν τοῦτον τὸν πατριάρχην νὰ μαρτυρῇ ὅτι ὁ Ἀκίνδυνος εἶναι ὁ ἀνακινῶν πάλιν ζητήματα τὰ ὁποῖα ὁ τόμος ἀπηγόρευσε νὰ ἀνακινῶνται, ἀλλ' ὄχι ἡμεῖς; Ἐνῶ λοιπὸν αὐτὸς καὶ τώρα κατ' ἐξοχὴν ταρασσει καὶ τὰ πλησίον καὶ τὰ μακρὰν, μὲ τὴν χεῖρα, μὲ τὴν γλῶσσαν καὶ μὲ πάντα τρόπον, ὁ πατριάρχης παντοῦ σχεδὸν ἐπικρίνει ἡμᾶς καὶ ὑποστηρίζει ἐκεῖνον.

16

Ἄλλ' ὅταν ἦλθεν ἡ Κυριακὴ τῶν Βαΐων, μαθὼν ἐγὼ ὅτι μετὰ τῶν σεβασμίων ἡμῶν πατέρων φθάνει ἐδῶ καὶ ὁ ὀσιώτατος πρῶτος καὶ καταπλέει ἤδη, ἔρχομαι καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος εἰς τὴν πόλιν. Ὅταν δὲ ἔφθασεν, ἐφιλοξένησα αὐτὸν ἀρχικῶς εἰς τὰ ἐντὸς τῆς πόλεως κελλία μου, διαμένων μαζί του ἐπὶ δύο ἡμέρας, δὲν μετέβην δὲ μαζί μὲ αὐτὸν εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ὅταν δὲ παρῆλθεν ἡ ἑβδομάς τῶν σωτηρίων παθῶν καὶ ἡ μετ' αὐτὴν ἐρχομένη, ἦρχισα καὶ ἐγὼ νὰ μεταβαίνω ἐνίοτε τόσον εἰς τὸ πατριαρχεῖον ὅσον καὶ εἰς τὰ ἀνάκτορα. Μίαν ἡμέραν λοιπὸν ἐκαθήμην μόνος μὲ τὴν κρατίστην δέσποιναν μόνην συνομιλῶν τὰ δέοντα, μετ' ὀλίγον δὲ ἦλθεν ὁ πατριάρχης καὶ μετ' αὐτὸν οἱ ἄρχοντες. Καθὼς λοιπὸν συνεκαθήμεθα ὅλοι ἀπὸ κοινοῦ, ἐνώπιον τῆς δεσποίνης καὶ τοῦ πατριάρχου, καὶ παρετείνετο ἡ συνομιλία, ἦρχισαν οἱ ἀνώτεροι τῶν ἀρχόντων νὰ προτείνουν, πῶς νὰ τὸ εἶπω, πράγματα ἀκατάλληλα εἰς τὰς ἀκοάς μου. Ὅταν λοιπὸν οὗτοι ἦρχισαν νὰ λέγουν ταῦτα, ἐγὼ ἐπεχείρουν νὰ τοὺς σταματήσω. Αὐτοὶ δὲ λέγουν πρὸς ἐμέ· «ἐπειδὴ ἡσυχάζεις καὶ ζῆς μακρὰν ἀπὸ τὰ ἐδῶ, δὲν μανθάνεις τὰ τελούμενα, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς εἶναι ἀναγκαῖον νὰ γνωρίζετε καὶ σεῖς τὰ τοιαῦτα». Καὶ συνέχισαν προσθέτοντες εἰς τοὺς λόγους των τὰ εἰς τὴν περιστάσιν ἀνάλογα. Ἐγὼ δὲ, πίστευσε πάτερ, ἔλεγον τὸ τῆς Σωσάννης· «ἀπὸ παντοῦ ὑπάρχει στενοχωρία²⁷ ἐὰν εἶπω κάτι ἀπὸ ὅσα μοῦ φαίνονται ἀπαραίτητα, θὰ εἶμαι βαρὺς

οὔσι, τηλικούτοις περ' οὔσιν· ἔάν σιγήσω τελέως, οὐκ
 ἐκφεύξομαι τὸ κρῖμα τὸ θεῖον. Αἰρετώτερόν ἐστιν ἔπα-
 χθῆ δόξαι τισὶν ἢ ἁμαρτεῖν εἰς Θεὸν καὶ τὸ χριστώνυ-
 μον γένος ἅπαν». Ἰὴν ἔνδον γοῦν ψῆφον μὴ ἀνεχόμε-
 5 νος διακρούσασθαι λόγων ἀπάρχομαι πρὸς αὐτοὺς τοι-
 ῶνδε· «τούτων παρ' ὑμῶν εἰρημένων, ἔμοι τὸ συνειδὸς
 ἐντὸς τὸ μέλλον ἐπανατείνεται φρικωδέστατον δικαστή-
 ριον καὶ καταψηφιεῖσθαι μου δισχυρίζεται τοῦ αἰωνί-
 ου βασιλέως ἐνώπιον, εἰ μὴ νῦν ἔφ' ὑμῶν ἔρω τὸ δο-
 10 κοῦν μοι συμφέρον καὶ δέον καὶ ἀληθές· ὁ δ' ἀντιστρα-
 τευόμενος ἐν ἔμοι τῷ συνειδότη λογισμὸς ἀπειλεῖ με
 καταδικάσειν καὶ δεινοῖς τοῖς ἔσχάτοις ὑπεῦθυνον ἐνώ-
 πιον ὑμῶν ἀποδείξειν, εἰ μὴ τὸ συνειδὸς ἀθετήσας σιγή-
 σαιμι παρ' οὔδέν θέμενος τὸν ἄνωθεν φόβον. Δεῖ δὴ πει-
 15 θαρχεῖν Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις». Εἶθ' οὕτω κατὰ τὸ
 ἐγχωροῦν, μέλιτι κερνῶν, προσηνέσι δηλαδὴ λόγοις, τὸ
 σωτήριον τῆς ἀληθείας φάρμακον ταῖς ἀκοαῖς προσῆ-
 γον τῶν διὰ στόματος ἐκεῖνα λεγόντων· καὶ μικρὰ τις
 καὶ κοινὴ πρὸς ἀλλήλους γέγονεν ἢ ὁμιλία πάντων ἐκεῖ
 20 καὶ τῶν ἄγαν ὑπερεχόντων. Οὐ μὴν εἰς τέλος ἐτηρήθη
 τὸ πρᾶον τοῖς ὑπερέχουσιν. Ὅμως ἡμεῖς πάλιν, μειλι-
 χίοις ὡς ἐνῆν χρησάμενοι λόγοις καὶ τέλος ἐπευξάμε-
 νοι τέλος τοῖς πράγμασι παρὰ Χριστοῦ τὸ χρηστότατον,
 ἀπηλλατόμεθα.

1725 Τοῦντεῦθεν ἔς τὰ μάλιστα καὶ μὴ παροῦσιν ἡμῖν ὠρ-
 γισμένος ὁ πατριάρχης ἐκάστης, ὡς εἰπεῖν, ἡμέρας διὰ
 πλείστων ἐδείκνυ καὶ πολὺς ἦν πάντα ἐφοδεύων καὶ
 πολλοὺς κύκλους περιβαλλόμενος καὶ πάντα κάλων, τὸ
 τοῦ λόγου, κινῶν λαβέσθαι τινὸς ἀφορμῆς καθ' ἡμῶν
 30 καὶ κακώσει παραδοῦναι δεινῆ. Θεῷ δὲ θαρροῦντες ἡ-
 μεῖς, οὐ καὶ ζητοῦμεν εἶναι πρὸς δύναμιν, κἂν πάσχω-

εἰς τοὺς συνομιλητάς, οἱ ὅποιοι εἶναι τόσον μεγάλοι ἔαν σιγήσω τελείως, δὲν θὰ διαφύγω τελείως τὸ θεῖον κρίμα. Προτιμότερον εἶναι νὰ φανῶ ἐπαχθῆς εἰς μερικοὺς παρὰ νὰ ἀμαρτήσω εἰς Θεὸν καὶ εἰς ὄλον τὸ χριστῶνυμον γένος». Μὴ δεχόμενος λοιπὸν νὰ μεταβάλω τὴν ἐσωτερικὴν μου ἀπόφασιν, ἤρχισα νὰ λέγω πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἐξῆς λόγους. «Ἄφου ἔλέχθησαν ἀπὸ σᾶς ταῦτα, ἡ ἐντὸς μου συνείδησις στρέφεται πρὸς τὸ μέλλον φρικωδέστατον δικαστήριον καὶ βεβαιώνει ὅτι θὰ μὲ καταδικάσῃ ἐνώπιον τοῦ αἰωνίου βασιλέως, ἔαν δὲν εἶπω τώρα ἐμπρὸς σας ὅ,τι νομίζω συμφέρον καὶ πρέπον καὶ ἀληθές· ὁ δὲ λογισμὸς, ὁ ἀντιστρατευόμενος πρὸς τὴν συνείδησιν μέσα μου ἀπειλεῖ ὅτι θὰ μὲ καταδικάσῃ καὶ θὰ μὲ ἀποδείξῃ ἐνώπιόν σας ὑπεύθυνον διὰ τὰ ἔσχατα δεινά, ἂν σιγήσω ἀθετῶν τὴν συνείδησίν μου καὶ μὴ ὑπολογίζων καθόλου τὸν ἀπὸ ἄνω φόβον. Πρέπει λοιπὸν νὰ πειθαρχῶμεν εἰς τὸν Θεὸν μᾶλλον ἢ εἰς ἀνθρώπους»²⁶. Ἐπειτα δὲ, ἀναμιγνύων κατὰ δύναμιν τὸ σωτήριο τῆς ἀληθείας φάρμακον μέ μελί, δηλαδὴ μέ ἤπια λόγια, προσέφερα αὐτὸ εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν λεγόντων ἐκεῖνα διὰ τοῦ στόματος. Οὕτως ἐγένετο ἐκεῖ μακρὰ καὶ γενικὴ μετ' ἀλλήλων συζήτησις ὄλων, ἀκόμη καὶ τῶν κατ' ἐξοχὴν ὑπερέχόντων. Δὲν ἐτηρήθη ὅμως μέχρι τέλους ἡ πραότης ἀπὸ τοὺς ὑπερέχοντας. Ὅμως ἡμεῖς, χρησιμοποίησαντες πάλιν μελιχίους κατὰ τὸ δυνατόν λόγους καὶ εὐχηθέντες τὸ χρηστότατον τέλος εἰς τὰ πράγματα παρὰ τοῦ Χριστοῦ, ἀπεχωρήσαμεν.

17

Ἄπὸ τότε ὁ πατριάρχης ἐδείκνυε μὲ πολλοὺς τρόπους καθημερινῶς, οὕτως εἰπεῖν, ἀκόμη καὶ ἐν ἀουσίᾳ ἡμῶν, ὅτι ἦτο πολὺ ὠργισμένος ἐναντίον ἡμῶν καὶ κατέβαλλε μεγάλην προσπάθειαν, παραμονεύων καὶ στροφογυρίζων καὶ κινῶν πάντα κάλων, κατὰ τὸ λεγόμενον, διὰ νὰ εὕρῃ ἀφορμὴν ἐναντίον ἡμῶν καὶ μᾶς παραδώσῃ εἰς δεινὴν κἀκωσιν. Ἡμεῖς θαρροῦντες εἰς τὸν Θεόν, εἰς τὸν ὅποιον καὶ ζητοῦμεν νὰ ἀνήκωμεν κατὰ δύναμιν, εἴτε πάσχομεν

μεν κἄν μὴ πάσχωμεν, ἐνδιητώμεθα μεταξὺ τῶν καθ' ἡ-
 μῶν πάντα μηχανωμένων μέχρι τῆς Κυριακῆς τῶν ἁ-
 γίων πατέρων. Μετὰ δὲ ταύτην εὐθύς ἐπὶ τὴν ἀντιπέ-
 ραν ἐκείνην μονὴν ἐστειλάμεθα πάλιν. Ἐπεὶ δὲ κατὰ
 5 τὴν ἕαρος ὥραν πολὺς ἔχει τὸν χῶρον ἐκεῖνον θόρυβος,
 τῶν πρὸς τὸν Εὐξείνιον Πόντον ἐμπορίας χάριν ἀναπλε-
 όντων ἐκεῖ τὰ πολλὰ συσκευαζομένων, ἀνωτέρω μέντοι
 τῆς μονῆς ἐκείνης μᾶλλον δὲ καὶ πολλαχοῦ κύκλω, τό-
 ποι πρὸς μετρίαν ἡρεμίαν εἰσὶν ἐπιτηδειότατοι (καὶ ὁ
 10 στῦλος γὰρ τοῦ τῆς καρτερίας στύλου Δανιὴλ ἐνταῦθ'
 ἔστιν ἰδρυμένος καὶ ἀσκητήρια πολλῶν ἑτέρων παλαιο-
 τέρων ἁγίων) ἔστι δ' οὐ καὶ ἄλση πυκνοῖς τε καὶ συνη-
 ρεφέσι κομῶντα δένδροις καὶ παρὰ τῶν κεκτημένων
 φυλαττόμενα τοῖς πολλοῖς ἐπιτηδες ἄβατα, τούτοις καὶ
 15 ἡμεῖς προσκεχωρηκότες ἡρεμίας μετρίας ἐνδιετρίβο-
 μεν. Μανθάνομεν δὲ τῇ μεθ' ἣν ἀνήλθομεν ἑβδομάδι τι-
 νὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀφιγμένον ἐπὶ τὴν εἰς ὄνομα
 τῶν οὐρανίων ἀρχιστρατηγῶν τετιμημένην μονὴν μετὰ
 σπουδῆς ὅτι πλείστης ἡμᾶς ζητήσαι καὶ μὴ εὐρόντα πα-
 20 λινδρομῆσαι. Τοῦτο μαθὼν ἐγὼ, κάτειμι πρὸς τὴν πό-
 λιν ἐκεῖθεν καὶ τοῖς φίλοις συγγενόμενος πατράσιν ἡ-
 ρόμην, εἰς γνωστὸν γέγονεν αὐτοῖς, τίς ἦ τῆς οὕτω
 σπουδαίας περὶ ἐμοῦ ζητήσεως αἰτία παρὰ τῆς πατριαρ-
 χικῆς ἐξουσίας. Οἱ δὲ πρὸς ἐμέ φασι· «τῆς τοῦ Θεοῦ
 25 προνοίας ἦν ὄντως ἔργον τὸ μὴ χθὲς εὐρηκέναι σε τὸν
 ἀπεσταλμένον μετακαλέσασθαι πρὸς τὴν λεγομένην σύν-
 οδον, ἐν ἣ τῶν μὲν ἐκάστοτε κατ' ἔθος συνεδρευόντων
 ἀρχιερέων τῷ πατριάρχῃ συγκέκληται τις ἕτερος οὐ-
 δαμῶς, τῶν δ' ἀρχόντων οἱ τῆς Χουμναίνης συγγενεῖς
 30 βασιλίσσης καὶ τούτων οἱ τῶν ἄλλων νεώτεροι παρῆ-

29. Ἡ Εἰρήνη Χούμναινα ἦτο σύζυγος τοῦ δεσπότου Ἰωάννου Παλαιο-
 λόγου· μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρός της ἠσπάσθη τὸ μοναχικὸν
 σχῆμα. Τὸ περιβάλλον αὐτῆς ὑπεστήριξε τοὺς ἀντιπάλους τοῦ
 Παλαμᾶ.

εἶτε δὲν πάσχομεν, διεμένομεν μεταξύ τῶν μηχανωμένων τὰ πάντα καθ' ἡμῶν μέχρι τῆς Κυριακῆς τῶν Ἁγίων Πατέρων. Μετ' αὐτὴν δὲ μετέβημεν πάλιν ἀμέσως εἰς τὴν ἀντίπεραν ἐκείνην μονὴν. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἔαρος παρατηρεῖται πολὺς θόρυβος εἰς τὸν χῶρον ἐκεῖνον, καθὼς οἱ πλείοντες πρὸς τὸν Εὐξεινον Πόντον χάριν ἐμπορίας ἐκεῖ ἐκτελοῦν τὰς περισσοτέρας συσκευασίας, ἐπάνω δὲ ἀπὸ τὴν μονὴν ἐκείνην, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς πολλὰ σημεία γύρω, ὑπάρχουν τόποι ἐπιτηδειότατοι πρὸς ἀρκετὴν ἡρεμίαν (διότι καὶ ὁ στύλος τοῦ στύλου τῆς καρτερίας Δανιὴλ εἶναι ἐδῶ τοποθετημένος καὶ ἀσκητήρια πολλῶν ἄλλων παλαιότερων ἁγίων ὑπάρχουν), ἐνιαχοῦ δὲ ὑπάρχουν καὶ ἄλση πλούσια εἰς πυκνὰ καὶ βαθύσκια δένδρα καὶ φυλάσσονται ἐπιτηδες ἀπὸ τοὺς ἰδιοκτῆτας τῶν ἄβατα εἰς τοὺς πολλοὺς, εἰς αὐτὰ ἐπροχωρήσαμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἐνδιετρίβομεν χάριν ἐπαρκοῦς ἡρεμίας. Μανθάνομεν δὲ ὅτι τὴν ἐβδομάδα μετ' ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἀνήλθομεν, εἰς ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀφίχθη εἰς τὴν ἐπ' ὀνόματι τῶν οὐρανίων Ἀρχιστρατήγων τετιμημένην μονὴν μὲ πολλὴν σπουδὴν, διὰ νὰ μᾶς ἀναζητήσῃ, ἐπειδὴ δὲ δὲν μᾶς εὔρεν, ἐπαλινδρόμησε. Μαθὼν ἐγὼ τοῦτο, κατέρχομαι ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὴν πόλιν καὶ συναντήσας τοὺς φίλους πατέρας ἠρώτησα, ἂν ἔγινεν εἰς αὐτοὺς γνωστόν, ποία εἶναι ἡ αἰτία τῆς τόσοσ σπουδαίας ἀναζητήσεώς μου ἀπὸ τὴν πατριαρχικὴν ἐξουσίαν. Ἐκεῖνοι δὲ λέγουσ πρὸς ἐμέ· «ἦτο ὄντως ἔργον τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ τὸ ὅτι δὲν σὲ εὔρε χθὲς ὁ ἀπεσταλμένος νὰ σὲ μετακαλέσῃ εἰς τὴν λεγομένην σῦνοδον, εἰς τὴν ὁποῖαν κανεῖς ἄλλος δὲν εἶχε καθόλου συγκληθῆ πέραν τῶν ἐκάστοτε κατ' ἔθος συνεδρευάντων μὲ τὸν πατριάρχην ἀρχιερέων, ἐκ τῶν ἀρχόντων δὲ ἦσαν ἐκεῖ παρόντες οἱ συγγενεῖς τῆς Χουμναίνης, τῆς βασιλίσης», καὶ μάλιστα οἱ νεώτεροι τῶν ἄλλων,

σαν ἐκεῖ δούλων κατάλληλον ἔσμον ἐπαγόμενοι. Καὶ με-
ταξὺ τούτων ὁ Ἀκίνδυνος ἦν, ἴδιόν τι κἀκεῖνος σμῆ-
νος τῶν τοῦ Βαρλαὰμ μαθητῶν ἐπαγόμενος καὶ μονα-
χῶν οὐκ ὀλίγους, τοιούτους ὡς ἔστιν οὓς ἐκείνων ὑπὸ
5 τοὺς σφῶν μανδύας καὶ ρόπαλα κατέχειν ἄδρά. Σπουδῆ
δ' ἦν ἡ πάσα λαθεῖν πάντας καὶ σὲ μόνον πράω μὲν τῷ
σχήματι μετακαλέσασθαι, καταδικασθέντα δὲ συνοδι-
κῶς δῆθεν ἐμπαιγμῶ παραδοθῆναι καὶ μᾶστιξιν». Ἐγὼ
δὲ πρὸς τοὺς ἐξηγουμένους ταῦτα, πίστευσον πάτερ,
10 «νῦν οὖν», ἔφην, «ἴωμεν πρὸς τὸν πατριάρχην, ἐπεὶ
καὶ ἡ τῆς καταιγίδος ἐκείνης ἀκμὴ παρῆλθε». Τοῖς δε
μὴ δοκιμάζουσι τοῦτο πεισθεῖς ἐγώ, παρῆκα μὲν τὴν
πρὸς τὸν πατριάρχην ὁδόν, ἄλλοτε δ' ἄλλω τῶν φίλων
παρῶν, ἐντὸς διῆγον τῆς πόλεως ἔφ' ἡμέρας συχνάς.

18 15 Μιᾷ τοίνυν συνόντος μου τῷ σεβασμιωτάτῳ πρώτῳ
τοῦ Ἀγίου Ὁρους, ἐκκλησιαστικοὶ δύο παραγενόμενοι
καὶ προσειπόντες καὶ παρακαθήσαντες ἡμῖν, εἶτα πρὸς
ἐμὲ μόνον εἶπον κἀκεῖνου ἀκούοντος· «ἡ κυρία ἡμῶν ἡ
δέσποινα καὶ ὁ αὐθέντης ἡμῶν ὁ βασιλεὺς ὀρίζει, ἵνα
20 ἔλθῃ ἡ ἀγιωσύνη σου εἰς τὸ παλάτιον». Πρὸς αὐτοὺς
δ' ἀπεκρινάμην αὐτός· «ἀπίθανόν τι δοκεῖ τὸ παρ' ὑμῶν
εἰρημένον· τῆς ἐκκλησίας μὲν ὑμεῖς ὑπηρέται, διακομι-
σταὶ δ' εἶναι λέγετε βασιλικοῦ προστάγματος· πῶς;
Ἀρ' οὐκ ἦν ἄρχων οὐ μικρὸς οὐ μέγας ὑπηρετήσων
25 τῷ δεδομένῳ τοῖς ἡμῶν καὶ δεσπόταις καὶ βασιλεῦσι»;
Πρὸς ὃ πάλιν ἔλεγον ἐκεῖνοι· «τοῦ πατριάρχου σήμερον
ἐξιόντος τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ τῆς πρὸς τὰ βασίλεια
φερούσης ἡμμένου, ταύτην ἡμεῖς ἐκεῖθεν δεδεγμένοι
τὴν ἐντολήν, σὲ ζητῆσαι καὶ πρὸς σὲ ταῦτα φάναι,
30 τοῦτ' αὐτὸ πεπράχαμεν καὶ εἰρήκαμεν. Ἄγε δὴ συναπί-
ωμεν». Ἐγὼ δ' ὑπολαβὼν, «τοῦτ'» ἔφην, «αὐ πολλῶ
τῶν προτέρων ρημάτων ἀπιθανώτερον· ἄρα γὰρ πρῶτι

συνοδευόμενοι ἀπὸ κατάλληλον πλῆθος ὑπηρετῶν. Μεταξὺ τούτων δὲ ἦτο ὁ Ἀκίνδυνος, φέρων καὶ ἐκεῖνος μαζί τὸ ἴδιον σμῆνος τῶν μαθητῶν τοῦ Βαρλαάμ, ὅχι δὲ ὀλίγους ἐκ τῶν μοναχῶν, τοιούτους δὲ, ὥστε μερικοὶ ἐξ αὐτῶν νὰ ἔχουν ὑπὸ τοὺς μανδύας καὶ ρόπαλα δυνατά. Κατεβάλλετο δὲ πᾶσα σπουδῆ, ὥστε νὰ διαφύγουν τὴν προσοχὴν ὄλων καὶ μόνον σὺ νὰ μετακληθῆς μὲ πρᾶον πρόσχημα, ἔπειτα δὲ καταδικασθεὶς δῆθεν συνοδικῶς νὰ παραδοθῆς εἰς ἐμπαιγμὸν καὶ μάστιγας». Ἐγὼ δὲ πρὸς τοὺς διηγουμένους ταῦτα, εἶπα, πίστευσέ με, πάτερ, «τώρα λοιπὸν ἄς ὑπάγωμεν πρὸς τὸν πατριάρχην, ἐφ' ὅσον παρῆλθεν ἡ ἀκμὴ τῆς καταιγίδος ἐκείνης». Πεισθεὶς ὁμως εἰς αὐτοὺς, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐνέκριναν τοῦτο, ἄφησα μὲν τὴν πρὸς τὸν πατριάρχην ὁδὸν, διήγαγον δὲ ἀρκετάς ἡμέρας ἐντὸς τῆς πόλεως, διαμένων ἄλλοτε εἰς ἄλλον φίλον.

18

Μίαν ἡμέραν λοιπὸν, ἐνῶ εὕρισκόμεν μαζί μὲ τὸν σεβάσιμον πρῶτον τοῦ Ἀγίου Ὅρους, δύο ἐκκλησιαστικοὶ ἦλθον, ἐχαιρέτισαν καὶ ἐκάθησαν πλησίον μας, ἔπειτα δὲ εἶπον πρὸς ἐμὲ μόνον, ἐνῶ ἐκεῖνος ἤκουεν· «ἡ κυρία ἡμῶν δέσποινα καὶ ὁ αὐθέντης ἡμῶν ὁ βασιλεὺς ὀρίζουν νὰ ἔλθῃ ἡ ἀγιωσύνη σου εἰς τὸ παλάτιον». Ἐγὼ δὲ ἀπεκρίθην εἰς αὐτοὺς· «μοῦ μαίνεται ἀπίθανον τὸ λεχθὲν ἀπὸ σᾶς· διότι σεῖς μὲν εἴσθε ὑπάλληλοι τῆς ἐκκλησίας, λέγετε δὲ ὅτι εἴσθε διακομισταὶ βασιλικοῦ προστάγματος· πῶς; Ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχεν ἀξιωματοῦχος, οὔτε μικρὸς οὔτε μέγας, νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸ ἀποφασισθὲν ἀπὸ τοὺς δεσπότας καὶ βασιλεῖς ἡμῶν;». Πρὸς τοῦτο εἶπον πάλιν ἐκεῖνοί· «καθὼς ὁ πατριάρχης ἐξήρχετο σήμερον τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ ἠκολούθει τὴν ὁδὸν πρὸς τὰ ἀνάκτορα, ἀπὸ ἐκεῖ ἐδέχθημεν ταύτην τὴν ἐντολήν, νὰ ζητήσωμεν σέ καὶ νὰ εἰπωμεν πρὸς σέ ταῦτα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπράξαμεν καὶ εἶπομεν. Ἐμπρὸς λοιπὸν, ἄς μεταβῶμεν μαζί». Λαβὼν δὲ ἐγὼ τὸν λόγον, εἶπον, «τοῦτο πάλιν εἶναι κατὰ πολὺ ἀπίθανώτερον τῶν προηγουμένων λόγων· δηλαδὴ

σήμερον τῇ μεγίστῃ τῶν ἐκκλησιῶν οἱ βασιλευῶντες ἐ-
 πεδήμησαν»; Οἱ δὲ πάλιν· «καί τις σήμερον ἐπιδημίας
 ἐκεῖ τοῖς βασιλευῶσι καιρός· ἄλλ' ἐλθὲ συναπίωμεν».
 Ἐγὼ δ' αὖ· «ἔοικεν εἶναί τι δι' ὃ ζητοῦμαι τῶν προση-
 5 κόντων τῇ ἐκκλησίᾳ. Νῦν οὖν — μεσημβρία γὰρ ἤδη
 καὶ καιρὸς οὐκέτι συνόδου — μάτην ἤκειν ἐμὲ συμβῆ-
 σεται· τῷ δεσπότη μου γοῦν τῷ πατριάρχῃ δι' ὑμῶν
 νῦν μηνύω, κατὰ τὴν σὴν κέλευσιν ἔρχομαι τῇ πρωΐᾳ».
 Τοῦτ' ἀκούσαντες ἐκεῖνοι βαρέως ἔφερον.

19 10 Μετακαλεῖται τοίνυν ὁ πρῶτος τὸν ἐν ἱερομονάχοις
 τιμιώτατον κῦρ Λάζαρον, τὸν τῆς Φιλοθέου μονῆς ἡ-
 γούμενον, καὶ πέμπει πρὸς τὸν πατριάρχην αὐτὸς μη-
 νύσας· «εἰ μὲν δι' ἕτερόν τι ὁ Παλαμᾶς μετεκλήθη, πρό-
 θυμος ἦξειν, εἰ δὲ τῶν παρὰ τοῦ Βαρλαάμ καὶ Ἀκιν-
 15 δύνου κινήθέντων ἔνεκεν, οὐ τοῦ Παλαμᾶ ἐστὶν ἡ ὑ-
 πόθεσις αὕτη, τῶν δὲ χριστιανῶν ἀπαξιαπλῶς ἀπάντων
 καὶ μάλιστα τῶν μοναχῶν, καὶ τούτων αὐτῷ μᾶλλον τοῦ
 Ἀγίου Ὁρους αὐτοῦ. Τάξον οὖν ἡμέραν, ἐν ἣ σύνο-
 δος ἐστὶ πρὸς τὴν περὶ τοιούτων ἀποχρῶσα ζήτησιν
 20 καὶ καταξίωσον προδηλωθῆναι ἡμῖν, ὡς ἂν ἐτοιμασθέν-
 τες, ἦκωμεν ὁμοῦ πάντες καὶ διευκρινηθῆ τᾶληθές».
 Ἐκείνων οὖν ἀπελθόντων, μετ' ὀλίγον ἐπανῆκεν ὁ
 Φιλοθέου λέγων ἀποκριθῆναι τὸν πατριάρχην· «σύνοδον
 μὲν περὶ τοιούτων ἐξετάζουσαν οὐδ' εἰς νοῦν ἡμῖν ἀνέ-
 25 βῆ συγκροτεῖν, τὰ δὲ περὶ τῆς ὑποθέσεως ἐκείνης ζη-
 τῶ συγγράμματα». Παρ' ἐμοῦ δ' ἀκούσας ὁ πρῶτος πρὸς
 τὸν πατριάρχην αὐτὸ καιροῦ λαβόμενος εἶπε· «καὶ μὴ ζη-
 τοῦντί σοι προσήνεγκαν ἂν, εἰ μὴ πρὸς ἐκείνους ὠργι-
 σμένον ἐῶρων».

20 30 Ἐγὼ δ' ἀπιέναι πάλιν πρὸς ἐκεῖνον προεθυμούμην,
 οἱ δὲ προσφιλέστατοι τῶν πατέρων ἀνέκοψαν πάλιν,

σήμερον πρῶτῃ μετέβησαν εἰς τὴν μεγίστην τῶν ἐκκλησιῶν οἱ βασιλεῖς;». Αὐτοὶ δὲ εἶπον πάλιν· «ὑπῆρχε λόγος νὰ μεταβοῦν ἐκεῖ σήμερον οἱ βασιλεῖς· ἀλλ' ἐλθέ, ἄς μεταβῶμεν μαζί». Ἐγὼ δὲ πάλιν εἶπα· «φαίνεται ὅτι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ζητοῦμαι ἀνήκει εἰς τὰ προσήκοντα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Τώρα λοιπὸν —διότι εἶναι μεσημβρία καὶ δὲν ὑπάρχει καιρὸς διὰ σύνοδον— εἰς μάτην θὰ ἀποβῆ νὰ ἔλθω ἐγώ. Ἐπομένως διαμηνύω τώρα δι' ὑμῶν εἰς τὸν δεσπότην μου τὸν πατριάρχην, κατὰ τὴν ἐντολήν σου ἔρχομαι αὔριον τὴν πρῶϊαν». Ἀκούσαντες ἐκεῖνοι τοῦτο, τὸ ἔφεραν βαρέως.

19

Μετακαλεῖ λοιπὸν ὁ πρῶτος τὸν τιμιώτατον ἱερομόναχον κῦρ Λάζαρον, τὸν ἡγούμενον τῆς μονῆς Φιλοθέου καὶ στέλλει αὐτὸν πρὸς τὸν πατριάρχην μὲ τὸ μήνυμα· «ἐὰν μὲν ὁ Παλαμᾶς μετεκλήθη διὰ κάτι ἄλλο, εἶναι πρόθυμος νὰ ἔλθῃ, ἐὰν δὲ μετεκλήθη διὰ τὰ ἀνακινήθεντα παρὰ τοῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου, ἢ ὑπόθεσις αὕτη δὲν εἶναι τοῦ Παλαμᾶ, ἀλλὰ τῶν χριστιανῶν ὄλων γενικῶς, καὶ μάλιστα τῶν μοναχῶν, ἐκ τούτων δὲ πάλιν περισσότερο αὐτοῦ τοῦ Ἀγίου Ὅρους. Ὅρισε λοιπὸν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ὑπάρξῃ σύνοδος εἰδικὴ διὰ τὴν συζήτησιν περὶ τοιούτων θεμάτων καὶ ἀξίωσε νὰ δηλωθῇ εἰς ἡμᾶς ἐκ τῶν προτέρων, οὕτως ὥστε ἐτοιμασθέντες νὰ ἔλθωμεν ὅλοι μαζί καὶ διευκρινηθῇ ἡ ὀλήθεια». Ἀφοῦ λοιπὸν ἀπῆλθον ἐκεῖνοι, ἐπανῆλθε μετ' ὀλίγον ὁ Φιλοθέου λέγων ὅτι ὁ πατριάρχης ἀπεκρίθη· «οὔτε ἦλθε κἄν εἰς τὴν σκέψιν μας νὰ συγκροτήσωμεν σύνοδον πρὸς ἐξέτασιν τῶν τοιούτων, ζητῶ ὅμως τὰ περὶ τῆς ὑποθέσεως ἐκείνης συγγράμματα». Ἀκούσας δὲ ἀπὸ ἐμέ ὁ πρῶτος, ἔλαβεν εὐκαιρίαν καὶ ἐμήνυσε πάλιν εἰς τὸν πατριάρχην· «καὶ χωρὶς νὰ τὰ ζητήσης, θὰ τὰ προσέφερον, ἂν δὲν σὲ ἔβλεπον ὠργισμένον πρὸς ἐκείνους».

20

Ἐγὼ δὲ ἐξεδήλωσα πάλιν τὴν πρόθεσιν νὰ μεταβῶ πρὸς ἐκείνον, ἀλλ' οἱ προσφιλέστατοι πατέρες μὲ ἀνέκο-

«μείνον ἔτι», λέγοντες, «ἴν' ἡμεῖς σοῦ χωρὶς ἀφιγμένοι
 πρὸς αὐτόν, μάθωμεν ὅ,τι λέγει». Καὶ δὴ λιπόντες ἔμ
 πρὸς τὸν πατριάρχην ἤκουσιν οὗτοι, πρὸς αὐτὸν λέγον-
 5 τες· «ἡ μεγάλη ἀγιωσύνη σου τὰ τοῦ Βαρλαάμ συγγράμ-
 ματα προαναγνοῦσα, εἶτα καὶ τὰ πρὸς ἐκεῖνον ἀντιρρη-
 τικὰ τοῦ Παλαμᾶ συγγράμματα, σὺν οὐκ ὀλίγοις τῶν
 ἔλλογίμων ἡμῶν τε παρόντων ἐπήνεσας μὲν καὶ τεθαύ-
 μακας μετὰ τῶν συνακροωμένων ἀπάντων τὰ τοῦ Πα-
 λαμᾶ, πᾶσαν ἀσφάλειαν ἐπιμαρτυρήσας αὐτοῖς». Ἐ-
 10 γνως δὲ διὰ τούτων καὶ κατέγνωσ τῶν τοῦ Βαρλαάμ
 συγγραμμάτων τὴν δυσσέβειαν καὶ τῷ Παλαμᾶ τούτου
 χάριν χάριτας ὠμολόγεις μεγίστας. Εἶτα καὶ συνόδου,
 μᾶλλον δὲ συνόδων συναγηγεργμένων μεγάλων, ἐπὶ πάν-
 των τοῦτ' αὐτὸ πάλιν γέγονεν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς δυοῖν ἄν-
 15 θρώπων, ἀλλ' ἀντιρρητικῶν πρὸς ἀλλήλους λόγων εὐ-
 σεβείας γεγεννημένων, ἡ σύνοδος τοὺς μὲν τοῦ Βαρλα-
 ἄμ πρότερον, ὕστερον δὲ καὶ τοὺς τοῦ Ἀκινδύνου, τοῦ
 τάκείου καὶ μετ' ἐκεῖνον ἐπεκδικοῦντος καταδικάσασα
 λόγους καὶ δυσσεβεῖς ἀποφηναμένη, τοὺς τοῦ Παλαμᾶ,
 20 ταῦτ' οὖν εἶπεῖν, ἡμετέρους καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησί-
 ας, ὡς καὶ ὁ τόμος φησὶν, ἐδικαίωσε καὶ ἀνεκήρυξε καὶ
 ἐστήριξε. Τίνος γὰρ δὴ καὶ χάριν τῷ Παλαμᾶ τόμος δέ-
 δοται πρὸς δικαίωμα, εἰ μὴ δικαιοῖ τὰ ἐκείνου»; Ταῦτ'
 ἀκούσας ὁ πατριάρχης ὑπολαβὼν καὶ διακόψας τὸν λό-
 25 γον, ἐτέραν ἐτράπετο καὶ λέγειν ἤρξατο θυμοῦ πλέων
 «εὐρέθη νῦν ὁ Παλαμᾶς οἶος· ἐλήφθη γὰρ τις τῶν ὑπ'
 αὐτὸν μοναχῶν πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν ἀπιὼν καὶ
 γραφᾶς ἐπιφερόμενος τοῦ Παλαμᾶ τέσσαρας, δύο μὲν
 γεγραμμένας πρὸς τοῦ Ἀσάνας, δύο δὲ πρὸς ἐκεῖνον
 30 αὐτὸν τὸν Καντακουζηνὸν καὶ τινα τῶν ἐκείνου». Ταῦτ'
 ἀκηκοότες οἱ τὰς ψυχὰς ἔτοιμοι κατὰ Χριστοῦ μίμησιν

ψαν πάλιν λέγοντες, «μείνε ἀκόμη, οὕτως ὥστε μεταβαίνοντες ἡμεῖς πρὸς αὐτὸν χωρὶς ἐσὲ νὰ μάθωμεν, τί λέγει». Ἐγκαταλείψαντες λοιπὸν ἐμέ, ἔρχονται οὗτοι πρὸς τὸν πατριάρχην καὶ λέγουν πρὸς αὐτόν. «Ἡ μεγάλη ἀγιωσύνη σου ἀναγνώσασα προηγουμένως τὰ συγγράμματα τοῦ Βαρλαάμ, ἔπειτα δὲ καὶ τὰ πρὸς ἐκείνον ἀντιρρητικὰ τοῦ Παλαμᾶ συγγράμματα, ἐνῶ ἡμεθα παρόντες καὶ ἡμεῖς μαζί μὲ ὄχι ὀλίγους τῶν ἐλλογίμων, ἐπήνεσες καὶ ἐθαύμασες μαζί μὲ ὄλους τοὺς συνακροωμένους τὰ τοῦ Παλαμᾶ, ἐπιβεβαιώσας πᾶσαν ἀσφάλειαν εἰς αὐτά. Ἐγνώρισες δὲ διὰ τούτων καὶ κατέκρινες τὴν δυσσέβειαν τῶν συγγραμμάτων τοῦ Βαρλαάμ καὶ ἔνεκα τούτου ὠμολόγεις χάριτας μεγίστας εἰς τὸν Παλαμᾶν. Ἐπειτα, ὅταν συνεκλήθη σύνοδος, μᾶλλον δὲ σύνοδοι μεγάλαι, συνέβη τὸ ἴδιον ἀκριβῶς ἐνώπιον ὄλων. Διότι ἡ σύνοδος δὲν συνῆλθε διότι ἔγινε συζήτησις ἀπλῶς μεταξὺ δύο ἀνθρώπων, ἀλλὰ διότι ἔγιναν ἀντιρρητικοὶ πρὸς ἀλλήλους λόγοι περὶ εὐσεβείας· αὕτη δὲ καταδικάσασα τοὺς λόγους προηγουμένως μὲν τοῦ Βαρλαάμ, ἔπειτα δὲ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου, τοῦ ὑποστηρίζοντος τὰ ἐκείνου μετ' ἐκείνον καὶ χαρακτηρίσασα αὐτοὺς δυσσεβεῖς, ἐδικαίωσε καὶ ἀνεκήρυξε καὶ ἐστήριξε τοὺς τοῦ Παλαμᾶ, μὲ ἄλλους δὲ λόγους τοὺς ἰδικούς μας καὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέγει καὶ ὁ τόμος. Διότι, διὰ ποῖον λόγον ἐδόθη εἰς τὸν Παλαμᾶν ὁ τόμος, ἐὰν δὲν δικαιῶνῃ τὰς ἀπόψεις ἐκείνου;». Ἀκούσας ταῦτα ὁ πατριάρχης, ἔλαβε τὸν λόγον, ἠκολούθησεν ἄλλην μέθοδον καὶ ἤρχισε νὰ λέγῃ μὲ θυμόν· «τώρα εὐρέθη ὁποῖος εἶναι ὁ Παλαμᾶς· διότι συνελήφθη κάποιος ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς τῆς συνοδείας του μεταβαίνων πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν καὶ μεταφέρων τέσσαρα γράμματα τοῦ Παλαμᾶ, δύο μὲν γραμμένα πρὸς τοὺς Ἀσάνας, δύο δὲ πρὸς τὸν ἴδιον τὸν Καντακουζηνὸν καὶ πρὸς κάποιον τῆς ἀκολουθίας του». Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ὄντες ἔτοιμοι νὰ θέσουν τὰς ψυχὰς ὑπὲρ τῶν φίλων των κατὰ μίμη-

ὑπὲρ τῶν φίλων τιθέναι, «τάς κεφαλᾶς ἡμεῖς», ἔφησαν, «ὑπὲρ ἐκείνου τοῦ ἀνθρώπου τίθεμεν νῦν, εἴπερ ἀληθές τοῦτο· συκοφαντία, δέσποτα, συκοφαντία τὸ πρᾶγμα σαφές· οὐδὲν οὐδέποτε ἐκεῖνος τοιοῦτον πράττει. Ὁ-
5 μως ἐγγὺς ἢ δεῖξις· ἐνεχθήτω νῦν ἐνώπιον ἡμῶν ὁ τῶν ἐκείνου νῦν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ληφθεῖς». Ὁ δ' εὐθύς μετ' ὀργῆς ἀποστραφεὶς τούτων, πρὸς ἑτέρους ἔβλεψε.

Κάκεινοι πρὸς ἡμᾶς ἐπανήκοντες διηγήσαντο ταῦτα κάμοι συνεβούλεσαν λέγοντες· «μετάστηθι τῶν ἐνθάδε
10 νῦν, εἰ μὴ σαντὸν βούλει παραδοῦναι θανάτῳ».

21 Διὰ ταῦτα, πᾶτερ, καὶ τῶν περὶ τὴν πόλιν ἀπάρας, ἐπὶ τὴν Ἡράκλειαν ἦλθον, ἀλλ' οὐχὶ σύνοδόν τινα φεύγων, ὡς αὐτοὶ γράφουσιν· ἀνωτέρω γὰρ ἀκήκοας εἰπόντων, μηδ' εἰς νοῦν ἀφικέσθαι τοῦτοις, ἦν φασὶ σύν-
15 οδον. Ἀλλὰ καὶ πᾶς αὐτοῖς ὁ περὶ τοῦ δόγματος λόγος σκῆψις ἐστίν, ἐξευρημένη πρὸς ἐπίκρυψιν τοῦ μισεῖν τοὺς τὴν εἰρήνην ποθοῦντας. Εἷση δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχον καὶ ἀπὸ τῶν ἐπεσταλμένων μοι πρὸς τοὺς πατέρας, ἐν οἷς καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἡράκλειαν ἐπ' ἐμοὶ πεπραγμένα
20 καὶ τίνος ἔνεκα καὶ μεθ' οἷαν ἔρευναν ἡμᾶς ἐπανήγαγον ἐκεῖθεν. Γὰρ δ' ἐξῆς τῆς διηγήσεως τῶν γεγονότων ὑπέτεμον οἱ διακομιστὰι κατασπεύδοντες· ὑμεῖς δὲ ταῖς πρὸς Θεὸν εὐχαῖς τὰ ἐξῆς τῶν ὁμοίων γενησομένων τελέως ἐκτέμοιτε.

σιν τοῦ Χριστοῦ εἶπον, «τὰς κεφαλὰς θέτομεν ἡμεῖς τώρα ὑπὲρ ἐκείνου τοῦ ἀνθρώπου, ἐὰν εἶναι τοῦτο ἀληθές· εἶναι συκοφαντία, δέσποτα, τὸ πρᾶγμα, συκοφαντία σαφής· τίποτε τοιοῦτον δὲν πράττει ποτὲ ἐκεῖνος. "Ὁμως ἢ ἀπόδειξις εἶναι πλησίον· ἄς προσαχθῆ τώρα ἐνώπιον ἡμῶν ὁ συλληφθεὶς τώρα δι' αὐτὴν τὴν ἐνέργειαν μοναχὸς ἐκείνου». Αὐτὸς δὲ ἀποστραφεὶς ἀμέσως ἀπὸ αὐτοὺς μὲ ὀργὴν, ἐκύτταξε πρὸς ἄλλους.

Καὶ ἐκεῖνοι, ἐπανελθόντες πρὸς ἡμᾶς διηγήθησαν ταῦτα καὶ μὲ συνεβούλευσαν λέγοντες· «μετακινήσου τώρα ἀπὸ ἐδῶ, ἂν δὲν θέλῃς νὰ παραδώσῃς σεαυτὸν εἰς θάνατον»

21

Διὰ ταῦτα, πάτερ, ἀναχωρήσας καὶ ἀπὸ τὰ πέριξ τῆς πόλεως, ἦλθον εἰς τὴν Ἡράκλειαν, ἀλλ' ὄχι διὰ ν' ἀποφύγω σύνοδον, ὅπως γράφουν αὐτοί· διότι ἤκουσες ἀνωτέρω ὅτι εἶπον αὐτοί, οὔτε εἰς τὴν σκέψιν των δὲν ἦλθεν αὐτὴ τὴν ὁποῖαν ἀποκαλοῦν τώρα σύνοδον. Ἄλλὰ καὶ ὁλος ὁ λόγος των περὶ τοῦ δόγματος εἶναι πρόσχημα, ἐφευρημένον πρὸς ἐπίκρουσιν τοῦ ὅτι μισοῦν τοὺς ποθοῦντας τὴν εἰρήνην. Θὰ γνωρίσῃς δὲ ὅτι τοῦτο οὕτως ἔχει καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴν μου πρὸς τοὺς πατέρας, εἰς τὴν ὁποῖαν περιγράφονται καὶ τὰ συμβάντα εἰς ἐμέ ἐν Ἡρακλείᾳ καὶ διὰ ποῖον λόγον καὶ μετὰ ποῖαν ἔρευναν ἐπανέφεραν ἡμᾶς ἀπὸ ἐκεῖ. Τὴν συνέχειαν δὲ τῆς ἐκθέσεως τῶν γεγονότων διέκοψαν γραμματοκομισταὶ ἐπειγόμενοι. Σεῖς δὲ μὲ τὰς πρὸς τὸν Θεὸν εὐχὰς εἶθε νὰ ἀνακόψετε τελείως τὴν συνέχειαν τῶν καθ' ὅμοιον τρόπον γενησομένων.

1 «Τ'οὔτο κόπος ἐστὶν ἐνώπιόν μου», φησὶν ὁ ψαλ-
 μωδὸς προφήτης, «εὐθηνοῦντας ὄρων τοὺς πονηροὺς,
 ἕως οὗ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἁγιαστήριον τοῦ Θεοῦ καὶ συνῶ
 εἰς τὰ ἔσχατα αὐτῶν», διὰ τῆς προφητικῆς δηλονότι
 5 χάριτος καὶ δυνάμεως. Ἐμοὶ δὲ τοσοῦτον ἀπολειπομέ-
 νῳ τῆς δυνάμεως ταύτης, ὅποσον καὶ τῆς προφητικῆς
 ἁγιότητος, πρὶν ἰδεῖν τὸ νῦν παρ' ἐλπίδας ἀπαντῆσαν
 τέλος, δυσδιάκριτον ὑπῆρχε, πῶς τὸ ἀγαθὸν συνεργὸν
 ἐγεγόνει τῷ κακῷ πρὸς ἐπίδοσιν. Τῶν γὰρ ὑπὸ τῆς ὑ-
 10 μετέρας ἀγάπης ὑπὲρ ἡμῶν γεγραμμένων ἐπεσταλμέ-
 νων τῆτες τῷ πατριάρχῃ καὶ τῇ βασιλευούσῃ καὶ τοῖς
 ἐν τέλει, προσελάβοντο παρρησίαν ἐντεῦθεν οἱ πονηροὶ
 καθ' ἡμῶν. Ἀνέπεισε γὰρ ὁ πατριάρχης τοὺς βασιλεύ-
 οντας καθ' ἡμῶν ἀντιγράψαι καὶ προφασίσασθαι τὴν
 15 εὐσέβειαν ὡς μὴ δοκοῖεν ἀθώοις οὖσιν ἐπηρεάζειν ἀδί-
 κως ἐφ' οἷς καὶ αὐτὸς ἡμῶν καταψηφιζόμενος ἔγραψεν,
 εἰ καὶ μὴ πρὸς ὑμᾶς ταῦτα πέπομφεν, ὡς ὕστερον ἐγνω-
 ρίσαμεν, ἐνταῦθα δὲ τὰ γεγραμμένα κατασχὼν εἰς οἰ-
 κείαν ὡς ἐδόκει βεβαίωσιν, ἤρξατο παρρησιάζεσθαι κα-
 20 τὰ τῆς ἡμῶν εὐσεβείας, ὡς οὐπω πρότερον. Καὶ οὕτω
 τηνικαῦτα τὸ τῆς ἀγάπης ἔργον πρόξενον ἐδόκει βλά-
 βης τοῖς ἀγαπωμένοις ὑπάρξαι καὶ τῇ πονηρίᾳ συνάρα-
 σθαι. Τὸ δὲ νῦν ἐκβὰν τέλος ἔδειξεν ἐκεῖνο ἀληθὲς ὄν,

ΤΟΝ ΑΝΩΤΕΡΩ ΕΙΡΗΜΕΝΟΝ ΑΔΕΛΦΟΝ ΤΟΥ

1 «Τοῦτο εἶναι ἀπεχθές εἰς ἐμέ», λέγει ὁ ψαλμωδός προφήτης, «τὸ ὅτι βλέπω τοὺς πονηροὺς νὰ εὐημεροῦν, ἕως ὅτου εἰσέλθω εἰς τὸ ἁγιαστήριον τοῦ Θεοῦ καὶ ἀντιληφθῶ τὰ ἔσχατα αὐτῶν»¹, διὰ τῆς προφητικῆς χάριτος καὶ δυνάμεως δηλαδή. Εἰς ἐμέ δέ, ὁ ὁποῖος ἀπέχω τόσον ἀπὸ τὴν δύναμιν ταύτην, ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν προφητικὴν ἀγιότητα, πρὶν ἴδω τὸ τώρα ἀνέλπιστον σημειωθὲν τέλος, ἦτο δυσδιάκριτον, πῶς τὸ ἀγαθὸν ἔγινε συνεργὸν εἰς τὸ κακὸν πρὸς ἀνάπτυξίν του. Διότι, ὅταν τὰ γράμματα τῆς ἀγάπης σας ὑπὲρ ἡμῶν ἐστάλησαν ἐφέτος πρὸς τὸν πατριάρχην καὶ τὴν βασίλισσαν καὶ τοὺς ἄρχοντας, τότε ἀπέκτησαν παρρησίαν οἱ πονηροὶ ἐναντίον ἡμῶν. Πράγματι ὁ πατριάρχης ἔπεισε τοὺς βασιλεύοντας νὰ γράψουν ἐναντίον μας, προβάλλοντες ὡς πρόφασιν τὴν εὐσέβειαν, ὥστε νὰ μὴ νομίζετε ὅτι κατατρέχουν ἀδίκως ἀθῶον ἄνθρωπον. Ἐπειτα ἔγραψε καὶ αὐτὸς ἐναντίον ἡμῶν, ἂν καὶ δὲν ἔστειλε τὸ γράμμα του τοῦτο πρὸς σᾶς, ὅπως ἐμάθαμεν ὕστερον. Κρατήσας δὲ ἐδῶ τὰ γράμματα πρὸς ἰδικὴν του βεβαίωσιν ὅπως ἐνόμιζεν, ἤρχισε νὰ ὁμιλῇ ἀνοικτὰ ἐναντίον τῆς εὐσεβείας ἡμῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἔπραττε ποτὲ προηγουμένως. Καὶ οὕτω τότε τὸ ἔργον τῆς ἀγάπης σας ἐφαίνετο ὅτι ἔγινε πρόξενον βλάβης εἰς τοὺς ἀγαπωμένους καὶ ὅτι ἐνίσχυε τὴν πονηρίαν. Τὸ παρατηρηθὲν ὅμως τώρα τέλος ἔδειξεν ὅτι εἶναι ἀληθές

ὡς οὐ τῷ κακῷ τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ τῷ ἀγαθῷ τὸ κακὸν
 συνεργεῖ, κἂν μὴ κατὰ πρόθεσιν οἰκείαν, ὡς καὶ οἱ πα-
 τέρεις διδάσκουσιν. Ἡρθη γὰρ ἡ καθ' ἡμῶν ἐνεργου-
 μένη κακία, οὐχ ἴν' ὑψωθῆ καὶ μένη περιφανής, ἀλλ'
 5 ἵνα σφοδρότερα κατασπασθῆ καὶ μετ' ἤχου τῆ ἀπωλεία
 παραπεμφθῆ καὶ μηδὲ τοὺς πόρρω δυνηθῆ λαθεῖν.

2 Θαρήσας γὰρ ὁ νῦν τοῖς Βαρλααμίταις προσκείμε-
 νος πατριάρχης, ὡς ἤδη πανταχόθεν τὸ ἐνδόσιμον ἔ-
 χων, ἄτε καὶ βασιλικοῖς ὠχυρωμένος γράμμασιν, ἐπι-
 10 χειρεῖ πρόεδρον ἐκκλησίας καθιστάναί τὸν τοῦ Βαρλαάμ
 μύστην καὶ διάδοχον καὶ ὀπαδὸν Ἀκίνδυνον. Ὡς οὖν
 διαλανθάνειν οὐκ εἶχε, μέλλων ἤδη τοῖς ἱεροῖς διακό-
 νοῖς ἐγκαταλέγειν τὸν μὴ τὸν βίον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ
 σέβας ἀνίερρον, μαθοῦσα τοῦτο παρὰ τινων ἡ κρατίστη
 15 βασιλῆς καὶ παραυτὰ συνείσα δόλους ὄντα πάντα ἐκεῖνα
 τὰ πρόην ὡς ἐπὶ προμηθεῖα δῆθεν ἄλλη παρ' αὐτοῦ τε-
 λούμενα, πέμπασα ὄνειδίξει καὶ τοῦ ἐγχειρήματος ἀπά-
 γειν λόγῳ καὶ πρὸς τὸ εἶκός ἐπανάγειν πειρᾶται τὸν ἱε-
 ράρχη τῶν θείων φανερῶς ἐκτραπόμενον νόμων, ἀλ-
 20 λὰ καὶ προκαταγγέλλει τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι τῆς ἐκ-
 κλησίας ταραχήν, εἰ μὴ πείθοιτο. Ὡς δ' ἐκεῖνος ἀπει-
 θήσας τὴν ἄθεσμον ταύτην ἤνυσε πρᾶξιν καὶ ὁ θόρυβος
 παρὰ τῆς πόλεως ἤρθη πολὺς εὐθύς καὶ οἱ μὲν κατεβό-
 ων, οἱ δὲ καὶ ρῆξιν ἠπειλοῦν, οἱ δὲ καὶ ἀπερράγησαν ἡ-
 25 δη τῆς ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησίας, ὃ δὲ ἀντέκειτο πρὸς πέ-
 ρας ἄγειν τὸ βούλημα προθυμούμενος — ἀρχὴ γὰρ ἦν,
 ἀλλ' οὐ τέλος τῆς κακαβουλίας τὸ γεγονὸς — καὶ τοῖς
 βασιλείοις ἐπιδημήσας, καθ' ἡμῶν δεινὸν ἔπνει καὶ δει-
 νῶς ἐμεμήνει καὶ πάντα πράττων ἔωρᾶτο καὶ πάντα
 30 λέγων ἠκούετο, συμμορίαν ἑαυτῷ περιστήσας, ἐνταῦθ'
 ἀνεφάνη μᾶλλον εἶπερ ποτὲ τῆς ἀληθείας ἡ δύναμις.

ἐκεῖνο, ὅτι δηλαδὴ δὲν συνεργεῖ τὸ ἀγαθὸν εἰς τὸ κακόν, ἀλλὰ τὸ κακὸν εἰς τὸ ἀγαθόν, ἂν καὶ ὄχι κατὰ ἰδικὴν του πρόθεσιν, ὅπως διδάσκουν καὶ οἱ πατέρες. Διότι ἤρθη ἡ καθ' ἡμῶν ἐνεργουμένη κακία, ὄχι διὰ νὰ ὑψωθῆ καὶ μένη περιβλεπτος, ἀλλὰ διὰ νὰ καταβιβασθῆ σφοδρότερα καὶ παραδοθῆ μὲ κρότον εἰς τὴν ἀπώλειαν, ὥστε νὰ μὴ διαφύγη τὴν προσοχὴν οὔτε τῶν μακρὰν εὐρισκομένων.

2.

Ἀναθαρρήσας δηλαδὴ ὁ τῶρα προσκείμενος εἰς τοὺς Βαρλααμίτας πατριάρχης, ὡς ἔχων ἀπὸ παντοῦ πλέον τὴν ἔγκρισιν, κατωχυρωμένος καὶ μὲ βασιλικά γράμματα, ἐπιχειρεῖ νὰ καταστήσῃ προεστῶτα Ἐκκλησίας τὸν μύστην καὶ διάδοχον καὶ ὁπαδὸν τοῦ Βαρλαάμ Ἀκίνδυνον. Ὅταν λοιπὸν δὲν ἠδύνατο νὰ διαφύγη τὴν προσοχὴν, μέλλων ἤδη νὰ συγκαταλέξῃ εἰς τοὺς ἱερούς διακόνους τὸν ἀνιερὸν ὄχι μόνον κατὰ τὸν βίον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν πίστιν, μαθοῦσα τοῦτο ἀπὸ κάποιους ἢ κρατίστη βασίλισσα καὶ ἀντιληφθεῖσα ὅτι ὅλα τὰ τελούμενα ἀπὸ αὐτὸν προηγουμένως δι' ἄλλην δῆθεν πρόβλεψιν ἦσαν δόλοι, δι' ἀπεσταλμένου ὄνειδίζει αὐτὸν καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὸ ἐγχείρημα διὰ λόγου καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν ἱεράρχην πρὸς τὸ πρέπον, σαφῶς ἐκτραπέντα ἀπὸ τοὺς θείους νόμους, ἀλλὰ καὶ προκαταγγέλλει τὴν ταραχὴν ἢ ὁποῖα θὰ ἐπέλθῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐὰν δὲν ἐπειθето. Ὅταν δὲ ἐκεῖνος ἀπειθήσας ἐτέλεσε τὴν ἄθεσμον ταύτην πράξιν, εὐθύς ἐσηκώθη πολὺς θόρυβος ἀπὸ τὴν πόλιν, καὶ ἄλλοι μὲν κατηγοροῦν μεγαλοφώνως, ἄλλοι δὲ ἠπειλοῦν καὶ ρῆξιν, ἄλλοι δὲ καὶ ἤδη ἀπεσπᾶσθησαν τῆς ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησίας, αὐτὸς δὲ ἀντέκειτο προτιθέμενος νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ βούλημα· διότι τὸ γεγονός ἦτο ἀρχή, ὄχι τέλος τῆς κακοβουλίας. Μεταβάς δὲ εἰς τὰ ἀντάκτορα, ἔπνεε δεινὰ καὶ ἐμαίνετο δεινῶς ἐναντίον ἡμῶν, ἐβλέπετο νὰ πράττῃ τὰ πάντα καὶ ἠκούετο νὰ λέγῃ τὰ πάντα, σχηματίσας γύρω του συμμορίαν· ἀλλὰ τότε ἐφάνη ἡ δύναμις τῆς ἀληθείας περισσότερο ἀπὸ πᾶσαν ἄλ-

Ἦν γὰρ ὄρα̃ν θαῦμα ξένον, ὑπὲρ τῶν ἐν φρουρᾷ καθειρ-
 γμένων τούς φρουροῦντας καὶ φρουρᾷ παραδόντας ὑπερ-
 απολογουμένους, ὑπεραγωνιζομένους προκινδυνεύον-
 τας, ὡσπερ συνηγόρους καὶ προασπιστάς καὶ δορυφό-
 5 ρους, ἀλλ' οὐ φύλακας αὐτῶν ὄντας οὐδ' ἀπεχθανομέ-
 νους. Καὶ δὴ βουλή καὶ ψῆφος συγκλήτου δικαιοτάτη,
 συναινούντων καὶ τῶν ἐν ἀρχιερεῦσιν ἐκκρίτων, ἀκυροῖ
 μὲν ὡς ἄθεσμον τὴν ἐπ' Ἀκινδύνῳ χειροτονίαν, ἐκβα-
 λοῦσα δὲ τοῦτον τῆς Ἐκκλησίας ὡσπερ τι κοινὸν ἄγος
 10 πόρρω ποι ριπτεῖσθαι διακελεύεται καὶ καταιχύνει μὲν
 πάντας τούς αὐτῷ προσκειμένους πολυειδῶς καὶ μάλι-
 στα τὴν ὄνομα μὲν δυναστείας περικειμένην, δουλεύειν
 δὲ ἡρημένην πάσῃ σπουδῇ ταῖς Ἀκινδύνου κακοσχόλοις
 ὄρμαῖς, ὄρισμῳ δὲ λύει τὰς κατὰ τῶν εὐσεβῶν ἐπηρεί-
 15 ας καὶ καταστέλλει τούς διωγμούς, ἐπιμαρτυροῦσα τού-
 τοις τὸ ἀσφαλὲς κατ' εὐσέβειαν.

3 Ἰνώσεται τοίνυν, οἶμαι, πᾶς τις ἐντεῦθεν καὶ θαυ-
 μάσεται τῆς παρ' ἡμῶν πρεσβευομένης ἀληθείας τὴν
 δύναμιν, ὅτι μὴ μόνον ἡνίκα πᾶσα στάσις ἀπῆν, ἐν δυσὶ
 20 συνόδοις ἐξετασθεῖσα τὸ κράτος ἔσχεν, ἀλλὰ καὶ τῆς
 ἐμφυλίου στάσεως ἐγερθείσης, ἡνίκα καὶ τοῖς βασιλεύ-
 ουσιν ἡμεῖς ἐδόξαμεν ἐπαχθεῖς καὶ τῶν συκοφαντούν-
 των χώραν ἐπὶ τοσοῦτον ἤδη χρόνον καθ' ἡμῶν λαβόν-
 των καὶ πάντα λεγόντων τε καὶ πραττόντων ἐκείνων ἀν-
 25 ἔδην, ἡμεῖς καθειργμένοι διατελοῦμεν, ὁμως κατὰ τὴν
 τῶν θείων δογματῶν ἀλήθειαν οὐδὲν ἤττον ἢ πρότερον
 περιεγενόμεθα. Καὶ ταῦτὸ γέγονεν, ὡσπερ ἂν εἴ τις
 γλῶτταν ἢ χεῖρά τινος δεσμήσας εἴτ' εἰς ἀμιλλαν προ-
 καλοῖτο λόγων ἢ συγγραμμάτων, καὶ μηδ' οὕτω συγχω-
 30 ρεῖται τούτου κατὰ ταῦτα κρατεῖν. Ἀλλὰ τὸ ἀποστολικὸν
 ἐκεῖνο νῦν ἔρεῖς, ὅτι «ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ οὐ δέδεται»·
 τοῦτο μὲν οὖν ἐστὶν ὃ καὶ αὐτὸς λέγω, ὅτι τῆς τοῦ Θε-

1α. Ἐννοεῖ τὴν Εἰρήνην Εὐλογίαν Χούμναιναν.

2. Β' Τιμ. 2, 9.

λην φοράν. Πράγματι ἦτο δυνατόν νὰ ἴδῃ κανεὶς παράδοξον θαῦμα, νὰ ἴδῃ δηλαδὴ τοὺς φρουροῦντας καὶ παραδῶσαντας τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν φουράν νὰ ἀπολογοῦνται, νὰ ἀγωνίζονται καὶ νὰ κινδυνεύουν ὑπὲρ τῶν φρουρουμένων εἰς τὴν εἰρκτήν, ὡσὰν νὰ ἦσαν συνήγοροι καὶ ὑπερασπισταὶ καὶ ὑπασπισταί, ἀλλ' ὄχι φύλακες οὔτε μισηταὶ αὐτῶν. Τότε μάλιστα δικαιοτάτη βουλή καὶ ψῆφος τῆς συγκλήτου, μὲ τὴν συναίνεσιν καὶ τῶν ἐγκρίτων ἐκ τῶν ἀρχιερέων, ἀκυρώνει μὲν ὡς ἄθεσμον τὴν χειροτονίαν τοῦ Ἀκινδύνου, ἐκβαλοῦσα δὲ αὐτὸν τῆς Ἐκκλησίας διατάσσει νὰ ριφθῆ οὔτος κάπου μακρὰν ὡς κοινὸν ἄγος καὶ καταισχύνει μὲν πάντας τοὺς προσκειμένους εἰς αὐτὸν πολυειδῶς, καὶ μάλιστα τὴν ἔχουσαν ὄνομα βασιλικόν¹⁴, ἀποφασισμένην δὲ νὰ δουλεύῃ εἰς τὰς κακοσχόλους παρορμήσεις τοῦ Ἀκινδύνου μὲ πᾶσαν σπουδὴν, μὲ ὄρισμὸν δὲ λύει τοὺς κατὰ τῶν εὐσεβῶν κατατρεγμοὺς καὶ καταστέλλει τοὺς διωγμοὺς, ἐπιβεβαιοῦσα εἰς αὐτοὺς τὸ ἀλάνθαστον εἰς τὴν εὐσέβειαν.

- 3 Νομίζω λοιπὸν ὅτι ὁ καθεὶς θὰ γνωρίσῃ ἀπὸ ἐδῶ καὶ θὰ θαυμάσῃ τὴν δύναμιν τῆς παρ' ἡμῶν πρεσβευομένης ἀληθείας, διότι ὄχι μόνον ὅταν ἀπουσίαζε πᾶσα στάσις, ἐπεκράτησεν ἑξετασθεῖσα εἰς δύο συνόδους, ἀλλὰ καὶ ἀφοῦ ἠγέρθη ἡ ἐμφύλιος στάσις, ὅταν ἡμεῖς ἐφάνημεν καὶ εἰς τοὺς βασιλεῖς μισητοὶ καί, ἐνῶ οἱ συκοφάνται εἶχον λάβει τὴν ἄδειαν νὰ δροῦν καθ' ἡμῶν, καὶ ἔλεγον καὶ ἔπραττον ὅλα ἐλευθέρως, ἡμεῖς ἐμένομεν ἐγκάθειρκτοι, ὁμως κατὰ τὴν ἀλήθειαν τῶν θεῶν δογμάτων ἐπεβλήθημεν ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ προηγουμένως. Συνέβη τὸ ἴδιον ὡς ἐὰν κάποιος ἔδενε τὴν γλῶσσαν ἢ τὴν χεῖρα ἐνὸς ἄλλου, ἔπειτα δὲ προεκάλει αὐτὸν εἰς διαγωνισμὸν λόγων ἢ συγγραμμάτων, χωρὶς νὰ τοῦ ἐπιτρέπεται οὔτε οὔτω νὰ νικήσῃ αὐτὸν. Ἀλλὰ θὰ εἴπῃς τώρα τὸ ἐπιστολικὸν ἐκεῖνο, ὅτι «ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ δέν δένεται»²; τοῦτο λοιπὸν εἶναι ὅ,τι λέγω καὶ ἐγώ. ὅτι τὸ πᾶν ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν δύνα-

οὐ δυνάμεως ὑπῆρξε τὸ πᾶν, ἥτις «ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται», καθάπερ αὐτὸς πρὸς τὸν ἀπόστολον ἔφη. Τότε γὰρ ὄντως τελειοῦται, ὅτε καὶ πολεμουμένη τὸ περιὸν ἐπιδεικνυται καὶ κατασπᾶσθαι δοκοῦσα διὰ τῶν εἰς τοὺς ἀντε-
 5 χομένους αὐτῆς κινδύνων ὑψηλότερα τῶν κατασπῶντων καὶ ἀχείρωτος διαδείκνυται.

4 Σκόπει γάρ ὡς ἐχθροῖς ἡμῖν προσεῖχον οἱ αὐτοκράτορες, στασιαστάς ἡμᾶς ἐκάλουν οἱ τούτοις χαριζόμενοι πάντες, ὡς μὴ συμβαίνουσαν τοῖς καιροῖς παρα-
 10 σχόντας τὴν γνώμον· πῶσῳ μᾶλλον οἱ καὶ λίαν ἀπεχθῶς πρὸς ἡμᾶς διακείμενοι καὶ πάντα τρόπον ἐπιτίθεσθαι προαιρούμενοι. Φανερῶς οὖν μετὰ τῶν ἀποστατῶν καὶ δεσμοτῶν κατεκρίθημεν συντετάχθαι καὶ προσῆν τὸ καινοφωνίαν ἡμῖν ἐν τοῖς δόγμασιν ἐγκαλεῖν, ἐπειδὴ τῷ
 15 δι' ὃ λέγειν ἀληθῶς ὑπέτρεχέ τις τοὺς κακοῦντας αἰδῶς. Τούτοις θαρρήσαντες οἱ Βαρλααμίται καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων ὁ μᾶλλον ἐκείνου μύστης καὶ διάδοχος καὶ ὀπαδὸς Ἀκίνδυνος ὑπέρχονται τὸν φλεγμαινόντα καθ' ἡμῶν, ἅτε μὴ συναινεῖν αἰρουμένων τῷ καιρῷ, πατριάρ-
 20 χην, εὐνοίαν αὐτοὶ πρὸς αὐτόν τε καὶ τοὺς κρατούντας ὑποκρινομένοι καὶ μισθοὺς ἀδρούς, τοὺς μὲν ἤδη προσάγοντες παρὰ τῆς δεῖνος, τοὺς δ' ὑπισχνούμενοι, μόνον εἰ συμμαχήσει τούτοις καθ' ἡμῶν, καιρὸν ἤδη λαβοῦσι χωρῆσαι καὶ τὴν ἥτταν ἀναπαλαίσασθαι. Ὁ δὲ καθ' ἡ-
 25 μῶν ὠργισμένος ἄγαν καὶ λημμάτων ἥττων οὐχ ἥττον, ὡς μικροῦ πάντες ἴσασιν, ὦν, μηδὲ τῶν προσενηνεγμένων ἀφεμένος καὶ προσοφείλειν ἔλεγε χάριν, εἰ πάντας σχοῖεν ἐκπολεμῶσαι πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ μάλιστα τοὺς ἐν τοῖς βασιλείοις αὐτοῖς, οὐ καὶ τὴν
 30 φρουρὰν ἡμῖν συνεσκεύασεν, ὡς ἀσφαλέστατος εἶη, καὶ πάντα ἦν αὐτοῖς οὗτος ὁ πάντων ἐπειλημμένος τῆς

3. Β' Κορ. 12, 9.

4. Τῆς Χούμναινας.

μιν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία «ἐν ἀσθενεῖα τελειοῦται»³, ὅπως εἶπεν αὐτὸς πρὸς τὸν ἀπόστολον. Πράγματι δὲ τότε τελειοῦται, ὅταν, καὶ πολεμουμένη, ἐπιδεικνύῃ τὴν ὑπεροχὴν τῆς, καὶ φαινομένη νὰ καταρρίπτεται διὰ τῶν κινδύνων τῶν ἀφωσιωμένων εἰς αὐτήν, παρουσιάζεται ὑψηλότερα τῶν ὑποβιβαστῶν αὐτῆς καὶ ἀπόρθητος.

4

Διότι πρόσεχε. Ὡς ἐχθροὺς προσεῖχον ἡμᾶς οἱ αὐτοκράτορες, στασιαστὰς ἐκάλουν ἡμᾶς ὅλοι οἱ χαριζόμενοι εἰς αὐτούς, διότι ἐδώσαμεν εἰς αὐτούς γνώμην μὴ συμβαδίζουσαν μὲ τοὺς καιρούς· πόσον μᾶλλον οἱ διακεείμενοι πολὺ ἀπεχθῶς πρὸς ἡμᾶς καὶ ἐπιθυμοῦντες μὲ πάντα τρόπον νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον ἡμῶν. Φανερώς λοιπὸν κατεδικάσθημεν νὰ καταταχθῶμεν μαζὶ μὲ τοὺς ἀποστάτας καὶ δεσμώτας, κατέφυγον δὲ εἰς τὸ νὰ κατηγοροῦν ἡμᾶς διὰ καινοφωνίαν εἰς τὰ δόγματα, ἐπειδὴ μὲ τὸ νὰ λέγουν τὴν ἀκριβῆ αἰτίαν κατελάμβανε κάποια αἰδῶς τοὺς κακοποιοῦντας ἡμᾶς. Ἀναριθμήσαντες μὲ αὐτὰ οἱ Βαρλααμίται καὶ περισσότερον ὄλων ὁ μεγαλύτερος μύστης καὶ διάδοχος καὶ ὁ ὁπαδὸς ἐκείνου Ἀκίνδυνος, ὑποκινουῦν τὸν φλεγμαινόντα ἐναντίον ἡμῶν πατριάρχην, διότι δὲν ἐδέχθημεν νὰ συναινέσωμεν μὲ τὸν καιρὸν τοῦτον, ὑποκρινόμενοι αὐτοὶ πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς κρατοῦντας εὐνοίαν καὶ ἀδρούς μισθοῦς, ἄλλους μὲν προσφέροντες παρὰ τῆς τάδε, ἄλλους δὲ ὑπισχνούμενοι μὲ μόνον τὸν ὄρον ὅτι θὰ συμμαχήσῃ μὲ αὐτούς ἐναντίον ἡμῶν, εὐρόντες ἤδη εὐκαιρίαν νὰ ἐπιτεθοῦν καὶ παλαίσουν πάλιν διὰ νὰ ἐκπλύνουν τὴν ἡτταν. Αὐτὸς δέ, ἐπειδὴ ἦτο πολὺ ὠργισμένος καθ' ἡμῶν οὐχ ἡττον δὲ καὶ ἡττων δωροληψιῶν, ὅπως ὅλοι σχεδὸν γνωρίζουν, χωρὶς νὰ ἀφήσῃ τὰ προσφερθέντα, ἔλεγεν ὅτι προσοφείλει χάριν, ἂν ἠδύναντο νὰ διεγείρουν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους εἰς πόλεμον ἐναντίον ἡμῶν, καὶ μάλιστα τοὺς εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ ἀνάκτορα, ὅπου καὶ ἠτοίμασε τὴν φυλάκισιν ἡμῶν, διὰ νὰ εἶναι ἀσφαλέστατος. Καὶ ὁ καταλαβὼν οὗτος τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν ἦτο εἰς αὐτούς τὰ πάν-

ἐξουσίας ἔξαρχος, σύμμαχος, μάρτυς τῶν ὑπ' αὐτῶν
 λεγομένων, ὡς δῆθεν συνίστωρ καί, ὡς ᾤετο, ἀπαρά-
 γραπτος καὶ ἅπ' αὐτῆς τῆς ἀξίας βεβαιωτής, ὡς κρι-
 τῆς καὶ τό κράτος ἐγκεχειρισμένος τῆς ἐκκλησίας, με-
 5 σίτης, πρὸς τοὺς ἐν χερσὶν ἔχοντας τὰ σκῆπτρα τῆς βα-
 σιλείας, παρ' ὧν καὶ προστάγματα ἔκομίσαστο καὶ παρέ-
 σχε τούτοις μετὰ τῶν ἑαυτοῦ καθ' ἡμῶν ἐπιδεικνύναι
 γραμμάτων καὶ φῶβω τοὺς μὴ πειθομένους ἄλλως
 προσάγεσθαι. Ἄλλ' οὐδὲ μέχρι τούτων τὰ καθ' ἡμῶν,
 10 ἀλλὰ καὶ σὺνοδοι, μᾶλλον δὲ προσχήματα συνεκροτοῦν-
 το συνόδων, ἐν αἷς ἀπειλαὶ καὶ ἐπαγγελίαι καὶ δόσεις
 καὶ ἀφαιρέσεις καὶ πᾶν ὅ,τι ποτε δεινόν τε καὶ χρηστὸν
 οὐκ ἔλέγετο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτελεῖτο παρὰ τοῦ λαχόν-
 τος τούτου τὴν προστασίαν τῆς ἐκκλησίας. Καὶ τὰ μὲν
 15 δεινὰ τοῖς ἡμῖν συνηγοροῦσιν ἐπῆν, τὰ δὲ δοκοῦντα
 χρηστὰ τοῖς καθ' ἡμῶν ὀρμῶσι καὶ ἡμᾶς δυσφημοῦσιν.
 5 Ὡς οὖν ἐνόμισαν ἤδη περιγενέσθαι καὶ πᾶντ' ἤδη
 κατὰ νοῦν ἔχειν αὐτοῖς καὶ τὸν κολοφῶνα τῶν κακῶν
 ἐπιθεῖναι διενοοῦντο, μᾶλλον δὲ καὶ ἐπετίθεσαν ἤδη, κι-
 20 νεῖ τοὺς βασιλεύοντας ὁ τῶν βασιλευόντων Θεός, ἐπε-
 γείρει πρὸς ζῆλον ἄμαχον τοὺς ἐν τέλει πάντας, τοὺς
 μετ' αὐτοὺς ἄρχοντας, τοὺς μετ' ἐκείνους ὑπασπιστάς
 καὶ δορυφόρους καὶ ὑπηρέτας καὶ ἀπλῶς πᾶν τάγμα
 βασιλικὸν καὶ πάντας τοὺς ἐνστρεφομένους τοῖς βασι-
 25 λείοις, ἵνα τοὺς ἄλλους παραλίπω νῦν. Καὶ ἦν ὁρᾶν
 ἐξαισιῶς τοὺς καθ' ἡμῶν ὠργισμένους βασιλεῖς, τρέ-
 ψαντας ἐξαίφνης τὴν ὀργὴν κατὰ τῶν καθ' ἡμῶν ὠρ-
 μημένων, τὴν μετ' αὐτῶν καθ' ἡμῶν ἀπεχθῶς διακειμέ-
 νην σύγκλητον ὑπὲρ ἡμῶν καὶ βουλευομένην καὶ εἰς
 30 προὔπτον τὰς εὐβουλίας προάγουσαν καὶ οὐδὲν ἔῴσαν
 τῶν εἰς τοῦτο τεινόντων ἄπρακτον, τοὺς ἄλλους συναγω-

τα, ἡγέτης, σύμμαχος, μάρτυς τῶν λεγομένων ὑπ' αὐτῶν ὡς δῆθεν συνυπεύθυνος καί, ὅπως ἐνόμιζε, ἀπαράγραφτος ἐγγυητής καὶ λόγῳ αὐτοῦ τοῦ ἀξιωματός του ὡς κριτοῦ καὶ κατόχου τῆς ἐξουσίας τῆς Ἐκκλησίας μεσίτης πρὸς τοὺς ἔχοντας εἰς χεῖρας τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας. Ἀπὸ αὐτοὺς δὲ προσεκόμισε καὶ προστάγματα, τὰ ὅποια ἔδωσεν εἰς αὐτοὺς νὰ τὰ ἐπιδεικνύουν μαζί μὲ τὰ ἰδικά του ἐναντίον ἡμῶν γράμματα καὶ νὰ παρασύρουν μὲ φόβιον τοὺς μὴ πειθομένους μὲ ἄλλον τρόπον. Ἀλλὰ δὲν περιωρίσθησαν οὔτε ἕως αὐτὰ τὰ ἐναντίον ἡμῶν μέτρα, ἀλλὰ συνεκροτήθησαν καὶ σύνοδοι, μᾶλλον δὲ προσχήματα συνόδων, εἰς τὰς ὁποίας ὄχι μόνον ἐλέγοντο ἀλλὰ καὶ ἐπραγματοποιοῦντο ὑπὸ τοῦ λαχόντος τὴν προστασίαν τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τούτου ἀπειλαὶ καὶ ὑποσχέσεις, δόσεις καὶ ἀφαιρέσεις, καὶ πᾶν ὅ,τι εἶναι δεινὸν καὶ χρηστὸν. Καὶ τὰ μὲν δεινὰ ἐπεφέροντο ἐναντίον τῶν συνηγορούντων ὑπὲρ ἡμῶν, τὰ δὲ νομιζόμενα χρηστὰ προσεφέροντο εἰς τοὺς καθ' ἡμῶν ὀρμῶντας καὶ ἡμᾶς δυσφημοῦντας.

5 Ὅταν λοιπὸν ἐνόμισαν ὅτι ἤδη ἐπεκράτησαν καὶ ὅτι ἔχουν ἤδη τὰ πάντα σύμφωνα μὲ τὰ σχέδιά των, ἐσκέπτοντο δὲ νὰ ἐπιθέσουν καὶ τὸν κολοφῶνα τῶν κακῶν, μᾶλλον δὲ ἤδη τὸν ἐπέθεσαν, κινεῖ τοὺς βασιλεύοντας ὁ Θεὸς τῶν βασιλευόντων, ἐγείρει πρὸς ἀκαταμάχητον ζῆλον ὅλους τοὺς κυβερνήτας, τοὺς μετ' αὐτοὺς ἄρχοντας, τοὺς μετ' ἐκείνους ὑπασπιστὰς καὶ δορυφόρους καὶ ὑπαλλήλους, καὶ γενικῶς πᾶν βασιλικὸν τάγμα καὶ πάντας τοὺς ἐργαζομένους εἰς τὰ ἀνάκτορα, διὰ νὰ παραλείψω τοὺς ἄλλους τώρα. Καὶ ἦτο δυνατὸν νὰ ἴδη κανεὶς ἀπροσδοκῆτως τοὺς ἐναντίον ἡμῶν ὠργισμένους βασιλεῖς, στρέψαντας αἰφνιδίως τὴν ὀργὴν κατὰ τῶν ἐναντίον ἡμῶν ὀρμώντων, τὴν μετ' αὐτῶν σύγκλητον ἀπεχθῶς διατεθειμένην ἐναντίον ἡμῶν νὰ βουλευέται τώρα ὑπὲρ ἡμῶν καὶ νὰ δημοσιεύῃ τὰ καλὰ βουλεύματα καὶ νὰ μὴ ἀφήνῃ τίποτε ἄπρακτον ἀπὸ τὰ τείνοντα εἰς τοῦτο, τοὺς ἄλλους ὅ-

νιζομένους ἅπαντας καὶ πρὸς τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἄμιλλαν
 ἀλλήλους διερεθίζοντας· τὸ δὲ μεῖζον, ὅτι μηδὲ τῆς ἐμ-
 φυλίου στασεώς πω ληξάσης, μᾶλλον δὲ καὶ ἀκμαζού-
 σης, ἥς ἔνεκα καὶ πρὸς ἡμᾶς ἔσχον ἀηδῶς. Φέρε γάρ,
 5 εἰ τις δυοῖσι μαχομένοις ἐπιστάς, δικαστὴν εἶναι τῶν
 παρ' αὐτοῦ λεγομένων ἀξιοῖ τοῖν δυοῖν τὸν ἕτερον, κο-
 μίσαιτ' ἂν ὄντινοῦν λόγον παρ' αὐτοῦ, καὶ ταῦτα τῆς
 πρὸς τὸν ἀντικείμενον αὐτῷ διαμάχης ἐπικρατούσης;
 Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ζητῶν τὴν παρ' ἐκείνου ψῆφον ἔχει
 10 τοὺς ἀντιλέγοντας, πόσω μᾶλλον δυσέφικτον τὸ ζητού-
 μενον; Εἰ δὲ καὶ ὑποπτεύοιτο παρ' αὐτοῦ ὡς μὴ φιλίως
 πρὸς αὐτὸν διακείμενος, μᾶλλον δὲ πρὸς μὲν αὐτὸν ἀ-
 πεχθῶς, πρὸς δὲ τὸν ἀντικείμενον αὐτῷ φιλίως, ὁ δ'
 ἀντιλέγων ἀντιστρόφως ἔχων, πῶς οὐχὶ καὶ παντελῶς
 15 ἀνέφικτον, εἰ μὴ τι καὶ πλεόν; Ἄλλ' ὁ μηδὲ δυοῖν ἀν-
 θρώποις μαχομένοις δυνατὸν ἦν, πρὶν ἀφεῖσθαι τῆς
 πρὸς ἀλλήλους μάχης, ἐτέρων, καὶ ταῦτα τῶν μὴ φί-
 λων δοκούντων, ἐκθύμως ὑπεραγωνίζεσθαι, τοῦτο πε-
 ποίηκεν ὁ Θεὸς δυνατὸν ἐν δήμοις καὶ στρατιώταις καὶ
 20 στρατηγοῖς καὶ τοπάρχαις, ἵνα παραστήσῃ τοῖς πᾶσι
 οἰα παντων ἀήττητον οὖσαν τῆς ἀληθείας τὴν οὐναμιν.

λους νὰ συναγωνίζωνται καὶ νὰ διερεθίζουν ἀλλήλους εἰς τὴν ἄμιλλαν ὑπὲρ ἡμῶν. Τὸ σπουδαιότερον δὲ εἶναι ὅτι ἡ μεταστροφή αὐτὴ ἐπραγματοποιήθη, ἐνῶ δὲν ἔληξεν ἀκόμη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, μᾶλλον δὲ καὶ ἀκμάζει, ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποίου ἐσχημάτισαν τὴν ἀπέχθειαν ἐναντίον ἡμῶν. Εἰπὲ πράγματι· ἐὰν κανεὶς, προσελθὼν εἰς δύο μαχομένους, ζητήσῃ ἀπὸ τὸν ἓνα ἐκ τῶν δύο νὰ εἶναι κριτὴς τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων, θὰ ἀπεκόμιζε κάποιον λόγον παρ' αὐτοῦ, καὶ μάλιστα ὅταν συνεχίζεται ἡ πρὸς τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ διαμάχη; Ἐὰν δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ζητῶν τὴν γνώμην ἐκείνου ἔχη τοὺς ἀντιλέγοντας εἰς αὐτὸν, πόσον μᾶλλον ὑποπτεύεται ὁ ἀντιμαχόμενος ὅτι ὁ ζητῶν δὲν διακείται φιλικῶς πρὸς αὐτὸν, μᾶλλον δὲ πρὸς αὐτὸν μὲν διακείται ἀπεχθῶς, πρὸς τὸν ἀντίπαλόν του δὲ φιλικῶς, ὁ δὲ ἀντιλέγων ἔχει ἀντιστρόφους διαθέσεις, πῶς τοῦτο δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀκατόρθωτον, ἂν ὄχι καὶ κάτι χειρότερον; Ἄλλ' ὅ,τι δὲν ἦτο δυνατόν εἰς δύο μαχομένους, πρὶν ἀφήσουν τὴν πρὸς ἀλλήλους μάχην, νὰ ἀγωνίζωνται δηλαδὴ ἐκθύμως ὑπὲρ ἄλλων, καὶ μάλιστα μὴ θεωρουμένων φίλων, τοῦτο κατέστησεν ὁ Θεὸς δυνατόν εἰς πολίτας καὶ στρατιώτας, εἰς στρατηγούς καὶ τοπάρχας, διὰ νὰ παραστήσῃ εἰς ὅλους διὰ πάντων ὅτι ἡ δύναμις τῆς ἀληθείας εἶναι ἀήττητος.

ΚΡΑΤΙΣΤΗΙ ΚΑΙ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΗΙ ΔΕΣΠΟΙΝΗΙ
ΤΗΙ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΙΝΗΙ

1 Οὐδὲν οὕτως ἀναγκαιότατον, οὐδὲν λυσιτελέστατόν
τε ἄμα καὶ πρεπωδέστατον τοῖς τοῦ χριστωνύμου γένους
κατ' εὐδοκίαν ἐκ Θεοῦ βασιλεύουσιν, ὡς τὸ χρῆσθαι τῇ
δυνάμει τῆς ἐκ Θεοῦ βασιλείας ὑπὲρ τῆς αἰδίου τοῦ Θε-
5 οῦ βασιλείας, ἣ παρὰ τῶν νῦν αὐθις ἀντικειμένων ἡμῖν
εἰς κτίσμα φρενοβλαβῶς κατασπᾶται. Καὶ τοῦτο συν-
εἰς εἶπερ τις ὁ πολὺς ἐκεῖνος καὶ τὰ πάντα θαυμάσιος
ἡμῶν βασιλεύς, ἔδειξεν ἔργῳ τὴν βασιλείαν ἐκ Θεοῦ
δεδεγμένος, ἅτε ζῆλον ἔνθεον ὑπὲρ τῆς ἐκείνου βασι-
10 λείας ἀνηρημένος καὶ κατασπάσας εἰς τέλος τοὺς τὸ
ὑψος ἐκείνης ταπεινοῦν αἰρουμένους. Τοῦτο καὶ ἡ κρα-
τίστη σὴ βασιλεία, ἁγία ἡμῶν δέσποινα, δι' ὧν ἤδη
πρᾶττεις ἐναργῶς διατελεῖς παριστῶσα· καὶ εἶη σοι τὴν
πρᾶξιν εἰς τέλος ἀγαγεῖν καὶ τοὺς τῇ εὐσεβείᾳ πάλιν, ὡς
15 ἐκείνου μηκέθ' ἡμῖν ὄντος, ἀναιδῶς ἀντιστάντας εἰς
τέλος καθελεῖν, ἵν' ἐκείνῳ καθάπερ τοῖς ἄλλοις ἀγα-
θοῖς πᾶσιν, οὕτω καὶ τὸν ὑπὲρ Θεοῦ ζῆλον ἰσοστάσι-
ος εἴης.

2 Ἐπεὶ δέ, τῷ θεοκινήτῳ ζῆλῳ τὴν βασιλικωτάτην ἐν
20 ἀρεταῖς συγκεκραμένην ἔχουσα φρόνησιν, ζητεῖς κα-
λῶς ποιοῦσα μαθεῖν ὡς ἐν ἐπιτόμῳ καὶ κατὰ τὸ ἐγχω-
ροῦν σαφῶς τὰ παρ' ἡμῶν καὶ τῶν ἀντιθέτων ἡμῶν

ΠΡΟΣ
ΤΗΝ ΚΡΑΤΙΣΤΗΝ ΚΑΙ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΗΝ
ΔΕΣΠΟΙΝΑΝ ΤΗΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΙΝΑΝ

1 Τίποτε δὲν εἶναι τόσο πολύ ἀναγκαῖον, τίποτε δὲν εἶναι ἐπωφελές μαζί καί πρέπον εἰς τοὺς βασιλεύοντας τοῦ χριστωνύμου γένους κατ' εὐδοκίαν Θεοῦ, ὅσον τὸ νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν δύναμιν τῆς ἐκ Θεοῦ βασιλείας ὑπὲρ τῆς αἰδίου τοῦ Θεοῦ βασιλείας, ἢ ὁποία ἀπὸ τοὺς τώρα πάλιν ἀντικειμένους εἰς ἡμᾶς καταβιβάζεται φρενοβλαβῶς εἰς κτίσμα. Τοῦτο δὲ ἀντιλαμβανόμενος περισσότερο ἀπὸ πάντα ἄλλον ὁ πολὺς ἐκεῖνος καὶ καθ' ὅλα θαυμάσιος βασιλεὺς ἡμῶν ἔδειξε μὲ ἔργα ὅτι εἶχε δεχθῆ ἐκ Θεοῦ τὴν βασιλείαν, ὡς ἀποκτήσας ἔνθεον ζῆλον ὑπὲρ τῆς βασιλείας ἐκείνου καὶ καταβιβάσας ἐπὶ τέλος τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ταπεινώσουν τὸ ὕψος ἐκείνης. Τοῦτο ἀποδεικνύει σαφῶς καὶ ἡ κρατίστη βασιλεία σου, ἁγία δέσποινα ἡμῶν, δι, ὄσων ἤδη πράττεις· καὶ εἴθε νὰ δυνηθῆς νὰ φέρῃς τὸ ἔργον εἰς τέλος καί, ἀφοῦ ἐκεῖνος δὲν εἶναι πλέον μαζί μας, νὰ καθαιρέσης ἐπὶ τέλος τοὺς ἐπαναστατήσαντας κατὰ τῆς εὐσεβείας πάλιν ἀναιδῶς, διὰ νὰ φανῆς ἰαστάσιος μὲ ἐκεῖνον καὶ κατὰ τὸν ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ ζῆλον, ὅπως καὶ καθ' ὅλα τὰ ἄλλα ἀγαθὰ.

2 Ἐπειδὴ δὲ μὲ τὸν θεοκίνητον ζῆλον ἔχεις συγκεκραμένην τὴν φρόνησιν, τὴν βασιλικωτάτην τῶν ἀρετῶν, καλῶς ποιούσα ζητεῖς νὰ μάθῃς ἐν συντομίᾳ καὶ κατὰ τὸ δυνατόν σαφῶς τὰ ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ἀπὸ τοὺς ἀντιθέτους ἡμῶν

καὶ φρονούμενα καὶ λεγόμενα περὶ τοῦ θειοτάτου φωτός, οὕτω ταῦτ' ἔχει.

Καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ οἱ ἅγιοι ἔστιν οὗ θεότητα
 ὀνομάζουσι καὶ τὸ φῶς, καθ' ὃ λάμπας ἀπορρήτως ὁ Κύ-
 5 ριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπὶ τοῦ Θαβωρίου ὄρους πε-
 ριήστραψε τοὺς συναναβάντας μαθητάς, θεότητα ὀνομά-
 ζουσιν. Ἰδὲ οὖν ἡμῶν ἄκτιστον εἶναι φρονούντων μετὰ
 τῆς ὑπὲρ πᾶσαν ἔκφανσιν οὐσίας καὶ τὴν τοῖς ἀξίοις ἐ-
 πιφαινομένην ταύτην ἔλλαμπιν, δύο θεότητας ἀκτίστους
 10 πρεσβεύειν, ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην, ὃ Ἀκίνδυνος
 κατηγορεῖ, καθάπερ καὶ ὁ Βαρλαάμ αὐτὸς δὲ μόνην ἄκτι-
 στον εἶναι λέγει θεότητα, καθάπερ καὶ πρότερον ἐκεῖνος,
 τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν δὲ θείαν ἐκείνην ἔλλαμπιν κτι-
 στήν. Ἐπεὶ δὲ κτιστὴν εἶναι λέγει τὴν θείαν ἐκείνην ἔλ-
 15 λαμπιν, καὶ ὑφειμένην ταύτην εἶναι λέγει πάντως· οὐ-
 κοῦν δύο λέγει καὶ αὐτὸς θεότητας, ὑπερκειμένην καὶ ὑφ-
 ειμένην. Φανερόν οὖν ὡς πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκουόντων
 τὴν ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην ἡμῶν κατηγορεῖ θεό-
 τητα. Τοῦτο δὲ ἔστιν ἀληθῶς δι' ὃ ἡμῶν κατηγορεῖ· ὅτι
 20 τὸ θεῖον καὶ ἀπόρρητον ἐκεῖνο φῶς, ὃ κτιστὸν εἶναί
 φησιν αὐτὸς, ἄκτιστον εἶναι πρεσβεύομεν ἡμεῖς, καθά-
 περ οἱ τε θεοφόροι πατέρες καὶ Χριστὸς αὐτὸς ὃ κατὰ
 τοῦτο λάμπας καὶ βασιλείαν τοῦ Θεοῦ τοῦτο καλέσας ἐ-
 δίδαξαν ἡμᾶς. Οὐ γὰρ ἔστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ δούλη
 25 καὶ κτιστή· μόνη γὰρ αὕτη παντός μᾶλλον ἀβασίλευτος
 καὶ ἀήττητος καὶ χρόνου παντός καὶ αἰῶνος ἐπέκεινα.

3 Οὕτως οὖν ἡμεῖς ἓνα κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον ἐν
 μιᾷ θεότητι σέβομεν Θεόν, οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν μόνην ἄ-
 κτιστον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ περὶ τὴν οὐσίαν θεωρούμενα
 30 καὶ θεολογούμενα, τὴν δύναμιν, τὴν θέλησιν, τὴν ἀγαθό-
 τητα, τὸ φῶς, τὴν ζωὴν καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ ὡς μιᾶς καὶ

1. M. Ἀθανασίου (ψευδ.), Εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν 2, PG 28, 917C·920A.

φρονούμενα και λεγόμενα περί τοῦ θειοτάτου φωτός, ταῦτα ἔχουν ὡς ἐξῆς.

Ἐνίστε οἱ ἅγιοι ὀνομάζουν θεότητα τόσον τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ὅσον καὶ τὸ φῶς, κατὰ τὸ ὁποῖον λάμπας ἀπορρήτως ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός περιήστραψεν εἰς τὸ Θαβώριον Ὅρος τοὺς συναβάντας μὲ αὐτὸν μαθητάς. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡμεῖς φρονούμεν ὅτι μαζὶ μὲ τὴν ὑπὲρ πάσαν ἔκφανσιν οὐσίαν ἄκτιστος εἶναι καὶ ἡ εἰς τοὺς ἀξίους ἐπιφαινομένη αὕτη ἔλλαμψις, μᾶς κατηγορεῖ ὁ Ἀκίνδυνος ὅτι πρεσβεύομεν δύο θεότητας ἀκτίστους, ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην, ὅπως καὶ ὁ Βαρλαάμ, αὐτὸς δέ, ὅπως καὶ ἐκεῖνος προηγουμένως, λέγει ὅτι μόνη ἄκτιστος θεότης εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ θεία ἐκείνη ἔλλαμψις εἶναι κτιστή. Ἀφοῦ δὲ λέγει ὅτι εἶναι κτιστὴ ἡ θεία ἐκείνη ἔλλαμψις, ὅπωςδὴποτε λέγει ὅτι αὕτη εἶναι καὶ ὑφειμένη ἐπομένως καὶ αὐτὸς δύο θεότητας δέχεται, ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην. Εἶναι λοιπὸν φανερόν ὅτι ἀποδίδει εἰς ἡμᾶς τὴν κατηγορίαν περὶ ὑπερκειμένης καὶ ὑφειμένης θεότητος πρὸς ἐξασπάτησιν τῶν ἀκουόντων. Τοῦτο δὲ ἀληθῶς εἶναι ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον κατηγορεῖ ἡμᾶς ὅτι τὸ θεῖον καὶ ἀπόρρητον ἐκεῖνο φῶς, τὸ ὁποῖον αὐτὸς λέγει ὅτι εἶναι κτιστόν, ἡμεῖς πρεσβεύομεν ὅτι εἶναι ἄκτιστον, ὅπως ἐδίδαξαν ἡμᾶς τόσον οἱ θεοφόροι πατέρες ὅσον καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Χριστός ὁ λάμπας κατὰ τοῦτο καὶ καλέσας τοῦτο βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Δὲν εἶναι δούλη καὶ κτιστὴ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ· διότι μόνον αὕτη εἶναι περισσότερον παντός ἄλλου ἀβασίλευτος καὶ ἀήττητος, πέραν δὲ παντός χρόνου καὶ αἰῶνος.

3

Οὕτω λοιπὸν ἡμεῖς σέβομεν κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον ἓνα Θεὸν εἰς μίαν θεότητα, ὅχι μόνον κατὰ μόνην τὴν οὐσίαν ἄκτιστον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ περὶ τὴν οὐσίαν θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα, τὴν δύναμιν, τὴν θέλησιν, τὴν ἀγαθότητα, τὸ φῶς, τὴν ζωὴν καὶ τὰ τοιαῦτα, καθ' ὅ

τῆς αὐτῆς οὐσης τῶν τριῶν προσώπων καὶ τῆς οὐσίας
 καὶ τῆς ἐλλάμψεως καὶ ἀπλῶς πάσης δυνάμεως καὶ ἐν-
 εργείας θείας. Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος ἀθέσμως εἰς κτιστὰ καὶ
 ἄκτιστα τὸν ἕνα Θεὸν διχοτομεῖ καὶ εἰς δύο θεότητας ἐκ-
 5 φύλους καὶ ὄντως ὑπερκειμένην τε καὶ ὑφειμένην τὴν
 μίαν κατατέμνει θεότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ
 τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὴν μὲν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ὑπερκει-
 μένην λέγων, ὡς μόνην κατ' αὐτὸν ἄκτιστον θεότητα, τὸ
 δὲ φῶς ἐκεῖνο ὑφειμένην, ὡς κτιστὴν θεότητα. Ποιεῖ
 10 δὲ κτιστὴν ἐντεῦθεν καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ· οὐ γὰρ ἡ
 ἔλλαμψις κτιστὴ, ἄκτιστον αὐτὸ οὐκ ἔστι. Τὸ δὲ πλῆθος
 τῶν ἄλλων πονηρῶν αἰρέσεων, αἷς ἐντεῦθεν περιπίπτει,
 ἡ τοῦ νῦν γράμματος συντομία οὐ χωρεῖ. Καθάπερ δὲ ὁ
 Σαβέλλιος ἐν τῷ μὴ διαφέρειν λέγειν τοῦ Πατρὸς τὸν
 15 Υἱὸν μὴ ἔχειν Υἱὸν τὸν Πατέρα ἐδογματίζεν, οὕτως ὁ Ἀ-
 κίνδυνος, ὅταν λέγῃ μηδενὶ διαφέρειν τὴν θείαν ἐκείνην
 ἔλλαμψιν καὶ ἐνέργειαν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἔχειν
 φησὶν ἐνέργειαν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ τοῦτο λέ-
 γων μετὰ τοῦ μεσσαλιανὸς εἶναι καὶ ἀναιρεῖ τελέως τὸν
 20 Θεόν, ἑαυτὸν ἄθεον ὑπάρχοντα δεικνύς· τὸ γὰρ μὴ ἔχον
 ἐνέργειαν οὐδαμῶς ἔστι κατὰ τοὺς θεολόγους.

4 Διὰ τοῦτο τὸ θεῖον ἐκεῖνο καὶ προσκυνητὸν στόμα
 τοῦ τρισμακαρίστου καὶ ἁγίου μου αὐθέντου καὶ βασιλέ-
 ως διὰ τοῦ συνοδικοῦ φησι τόμου, ὡς «εἰ καὶ πρὸς το-
 25 σοῦτον ὕψος θεωρίας ἀνέδραμον ἐν τῷ Θαβῶρ οἱ συνα-
 ναβάντες τοῦ Κυρίου μύσται, χάριν καὶ δόξαν εἶδον θεί-
 αν, ἀλλ' οὐ τὴν φύσιν αὐτὴν τὴν χορηγοῦσαν τὴν χά-
 ριν». Καὶ γὰρ ἴσμεν ἐκείνην ὑπὸ τῶν θείων λογίων με-
 μυημένοι ἀμέθεκτον, ἄληπτον, ἀόρατον καὶ αὐταῖς ταῖς
 30 ὑπερκοσμίοις καὶ ἀνωτάτω δυνάμεσι. Νῦν δ' οἱ κατα-

σον μία καὶ ἡ αὐτὴ εἶναι τῶν τριῶν προσώπων καὶ ἡ οὐσία καὶ ἡ ἔλλαμψις καὶ ἀπλῶς πᾶσα θεία δύναμις καὶ ἐνέργεια. Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος διχοτομεῖ ἀθέσμως τὸν ἕνα Θεὸν εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα καὶ κατατέμνει τὴν μίαν θεότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς δύο ἐκφύλους θεότητας, πράγματι ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην, λέγων τὴν μὲν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ὑπερκειμένην, ὡς μόνην κατ' αὐτὸν ἄκτιστον θεότητα, τὸ δὲ φῶς ἐκεῖνο ὑφειμένην, ὡς κτιστὴν θεότητα. Καθιστᾶ δὲ μὲ τὸν τρόπον τοῦτον κτιστὴν καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ· διότι ἐκεῖνο τοῦ ὁποίου ἡ ἔλλαμψις εἶναι κτιστὴ δὲν δύναται νὰ εἶναι αὐτὸ ἄκτιστον. Τὸ δὲ πλῆθος τῶν ἄλλων πονηρῶν αἱρέσεων, εἰς τὰς ὁποίας περιπίπτει ἐκ τοῦ λόγου τούτου, δὲν χωρεῖ ἢ συντομία τοῦ παρόντος γράμματος. Ὅπως δὲ ὁ Σαβέλλιος, μὲ τὸ νὰ λέγῃ ὅτι δὲν διαφέρει τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, ἐδογματίζεν ὅτι ὁ Πατὴρ δὲν ἔχει Υἱόν, οὕτως ὁ Ἀκίνδυνος, ὅταν λέγῃ ὅτι ἡ θεία ἐκείνη ἔλλαμψις καὶ ἐνέργεια δὲν διαφέρει κατὰ τίποτε τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ἰσχυρίζεται ὅτι δὲν ἔχει ἐνέργειαν ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ λέγων τοῦτο πλὴν τοῦ ὅτι εἶναι μασσαλιανὸς ἀναιρεῖ τελείως τὸν Θεόν, ἀποδεικνύων ὅτι εἶναι ἄθεος αὐτὰς ὁ ἴδιος· διότι κατὰ τοῦς θεολόγους τὸ μὴ ἔχον ἐνέργειαν δὲν ὑφίσταται καθόλου.

4 Διὰ τοῦτο τὸ θεῖον ἐκεῖνο καὶ προσκυνητὸν στόμα τοῦ τρισμακαρίστου ἐκείνου καὶ ἁγίου μου αὐθέντου καὶ βασιλέως λέγει διὰ τοῦ συνοδικοῦ τόμου ὅτι, «ἂν καὶ πρὸς τόσον ὕψος θεωρίας ἀνέβησαν εἰς τὸ Θαβῶρ οἱ συνανabάντες μὲ τὸν Κύριον μύσται, εἶδον θεῖαν χάριν καὶ δόξαν, ἀλλ' ὄχι αὐτὴν ταύτην τὴν φύσιν τὴν χορηγοῦσαν τὴν χάριν»². Διότι γνωρίζομεν, διδαχθέντες ἀπὸ τὰ θεῖα λόγια, ὅτι ἐκείνη εἶναι ἀμέθεκτος, ἀκατάληπτος, ἀόρατος καὶ ἀπὸ αὐτὰς τὰς ὑπερκοσμίους καὶ ἀνωτάτας δυνάμεις. Τώρα δὲ οἱ καταφρονήσαντες τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων τοῦ

φρονήσαντες καὶ Θεοῦ καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ ἁγίων καὶ τοῦ
ἐκ Θεοῦ βασιλέως ἡμῶν ἐκείνου καὶ τῆς συνοδικῆς
ἐξετάσεώς τε καὶ ἀποφάσεως καὶ τῶν ἐπὶ ταύτῃ φρικω-
δεστάτων δεσμῶν καὶ ἀναθεματισμῶν, ἡμᾶς μὲν οὕτως
5 εὐσεβῶς φρονοῦντας καὶ τοὺς ἡμῖν ὁμοφρονοῦντας ἀπο-
κηρήττουσιν, Ἀκίνδυνον δὲ καὶ τοὺς οἷος αὐτὸς τᾶναν-
τία δυσσεβῶς φρονοῦντας συνηγοροῦσι καὶ στηρίζουσι
παντὶ τρόπῳ κοινωνοὺς ἔχειν καὶ συλλειτουργοὺς σπου-
δάζοντες.

Θεοῦ, καὶ ἐκείνου τοῦ ἐκ Θεοῦ βασιλέως ἡμῶν καὶ τῆς συνοδικῆς ἐξετάσεως καὶ ἀποφάσεως, καθὼς καὶ τῶν κατ' αὐτὴν φρικωδεστάτων ποινῶν καὶ ἀναθεματισμῶν, ἡμᾶς μὲν τοὺς τόσον εὐσεβῆ φρονήματα ἔχοντας καὶ τοὺς ὀμόφρονας μὲ ἡμᾶς ἀποκηρύττουν, τὸν Ἀκίνδυνον δὲ καὶ τοὺς ὁμοίους μὲ αὐτόν, τοὺς δυσσεβῶς φρονοῦντας τὰ ἀντίθετα, ὑπερασπίζονται καὶ ὑποστηρίζουν, φροντίζοντες μὲ πάντα τρόπον νὰ ἔχουν αὐτοὺς κοινωνοὺς καὶ συλλειτουργοὺς.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ*

Α' ΠΙΝΑΚΕΣ ΧΩΡΙΩΝ

1. ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ

Έξοδος			Παροιμιαί		
8	12 - 13	116	9	9	68
			28	6	162
Γ' Βασιλειῶν			Σοφία Σολομώντος		
19	12 - 13	236			
20	1 έ.	470	13	5	368
Α' Έσδρα			Άμώς		
4	13 έ.	116	6	6	462
Ψαλμοί			Μιχαίας		
8	4	538	5	1	198
21	6	256			
30	2	310			
34	19	470			
37	15	470	3	1 - 5	269, 300, 316,
44	3	304			330
68	5	470			
72	16 - 17	538			
87	5	464			
89	17	108	5	21	178
93	22	314	11	1 έ.	304
123	7	162		1 - 3	52

* Οι αριθμοί παραπέμπουν διά μὲν τὰ χωρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς κατὰ σειράν εἰς τὸ κεφάλαιον, τὸν στίχον καὶ τὴν σελίδα, διά δὲ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα εἰς τὴν σελίδα καὶ τὸν στίχον ποῦ εὑρίσκονται.

19 14 282
40 12 366

Ἰερεμίας

10 11 72, 92, 106,
108
23 18 108
36 26 ἐ. 318

Βαρούχ

3 20 282

Δ.α.ν. Σωσάννα

22 - 23 524
3 17 - 19 462
91 ἐ. 466
7 10 126
11 15 288, 376
12 17 288, 376

Ματθαῖος

5 14 492
10 6 66
8 306
40 426
11 27 350
13 43 108, 288, 376
18 3 178
21 44 190
23 10 496
25 14 ἐ. 250
28 19 440

Μάρκος

16 155 440

Λουκᾶς

9 32 60
10 16 412
11 13 288
12 48 486
15 31 268
19 12 ἐ. 250
20 18 190

Ἰωάννης

1 14 312, 314
18 276, 368
33 306
3 6 332
31 382
34 134
4 24 50
5 23 408
10 15 268
30 182
12 48 412
13 35 488
14 28 302
15 25 470
16 15 344
17 10 84, 268, 344
422
20 22 52

Πράξεις

2 17 ἐ. 296, 300,
316, 330
5 29 526

Ρωμαίους

1 22 220, 226

	23 έ.	282		19	424
10	2	180		20	380
			2	18	254
	Α' Κορινθίους			Β' Θεσσαλονικείς	
1	25	240			
	30 - 31	148	3	2	250
2	6	250			
4	7	290, 318		Α' Τιμόθεον	
6	17	50			
11	1	404	6	16	276
	Β' Κορινθίους			Β' Τιμόθεον	
1	22	308	2	9	542
2	15 - 16	456	2	15	496
6	15 - 16	382			
12	9	544		Έβραίους	
	Γαλάτας		2	4	396
5	4	160	3	6	382
	Έφεσίους			14	380
			4	12	236
1	1	380		13	236
	14	308	6	4	82
2	3	406		Ίακώβου	
	11 έ.	408			
5	6	302	1	17	492
	Φιλιππησίους			Α' Ίωάννου	
2	6	440	4	16 - 17	468
	Κολοσσαείς			Α' Πέτρου	
1	10	380	2	21	456
	18	380	4	12	454

2. ΠΑΤΕΡΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Κατὰ Ἀρειανῶν (PG 26)
 2, 2 (149C) 358, 364, 416
 2 (152B) 416
 3, 62 (453B) 240, 356, 416

Πρὸς Σεραπίωνα (PG 26)
 1, 27 (593ABC) 82
 30 (597C) 408
 5 (689C) 222

Πρὸς Ἀντίοχον
 28 (616A) 60

Εἰς Εὐαγγελισμόν (PG 28)
 1 (917AC) 250, 414
 2 - 3 (920B-D) 84, 268, 344,
 424, 552

Διάλογος μετὰ Μακεδονίου
 (PG 28)
 14 (1313A) 54, 242, 338

Διάλογος πρὸς Ἄρειον (PG 28)
 (445D) 188

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

Κατὰ Εὐνομίου (PG 29)
 1, 8 (528BC) 184, 318
 2, 31 (645AB) 200
 32 (648AB) 218, 360
 5, 1 (772CD) 116, 140, 172,
 200, 296, 298,
 300, 302, 416

Περὶ ἁγίου Πνεύματος (PG 32)
 9, 22 (108C) 60, 118, 126
 13, 49 (156D) 190
 19, 48 - 49 (156 - 157) 382, 374
 20, 51 (161BC) 52
 29, 75 (108CD) 70
 75 (209B) 220
 Λόγος 1 (FG 30) (13C) 52

Ἐπιστολαὶ
 189, 7 (693D) 128
 7 - 8 (693D - 696C) 54,
 96, 370
 8 (696A-C) 216, 248, 370
 234, 1 (868C - 869B) 60, 242,
 268, 352, 372, 374, 388,
 422.

Κατὰ Εὐνομίου (PG 29)
 4 (696C)
 5 (728A) 318
 5 (772B-D) 296, 298, 300,
 302.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ

Λόγοι 1 - 26, PG 35, 27 - 45,
 PG 36)
 25 (1220B) 302
 28, 3 (29AB) 108, 376, 420,
 518
 19 (52B) 108, 212
 29, 6) 81B) 20, 92, 98, 142,
 198, 270.
 13 (92A) 224, 364, 496
 16 (96A) 188
 30, 20 (129B) 56
 21 (132B) 136, 312

- 31, 3 (136AB) 224, 430
 6 (140B) 162
 23 (157C) 250
 24 (160B) 420
 30 (168C) 234, 294, 298
 34, 10 (252A) 424
 38, 7 (317C - 320A) 194
 39, 11 (345CD) 428
 12 (348B) 78
 16 (353B) 254
 40, 5 (364B) 214, 266
 6 (365A) 268, 422, 448
 508
 41, 3 (432C) 52
 9 (441B) 80
 42, 15 (476AB) 386
 17 (477C)

Επιστολαί (PG 37)

- 101 (192B) 214

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΥΣΣΗΣ

Εἰς Μακαρισμούς

- 1 (1197A) 128, 294
 7 (1280AB) 366

Πρὸς Εὐνόμιον ἀντιρρ. (PG 46)

- 1 (313A-C) 208, 214
 6 (720A) 296
 12 (960 BC) 368
 12 (968CD) 84, 218, 352
 (1021A-C) 396
 (1065B-D) 394
 (1105C - 1108B) 54, 96,
 368

Κατὰ Ἀπολιναρίου (PG 45)

- 3, 1 (1192C) 244

Περὶ τελειότητος (PG 46)

- (264D) 368

Περὶ θεότητος Υἱοῦ καὶ Πνεύ-
ματος (PG 46)

- (573D - 576A) 54, 248,
 266, 368, 422

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Συνοδικὸς τόμος (PG 151)

- 1, 2 (679B - 680A) 58
 5 (671AB) 502
 6 (681BC) 514
 7 (682C) 502, 504, 506
 46 (688C) 508, 554,
 51 (691CD) 506
 52 (691D - 692A) 62, 64,
 502, 510, 514
 55 (92CD) 21, 204

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗΣ

Περὶ οὐρανοῦ ἱεραρχίας (PG 3)

- 2, 45 (144CD) 252

Περὶ θεῶν ὀνομάτων

- 1, 1 (588ABC) 138, 186
 5 - 6 (593C - 596C) 80, 208
 11 (652A) 270
 3 (641AB) 348
 7 (644D - 645B) 56, 96,
 126, 304, 422
 10 - 11 (649A-C) 376
 11 (649B - 652A) 400
 4, 1 (693 - 697A) 254
 7 (704B) 194
 11 (708C) 202, 222, 428
 13 (712B) 238
 5, 6 (820CD) 392

9, 1 (909B) 236
 11, 6 (953C - 956B) 50, 120,
 126
 13 3 (980B - 981A) 60, 248

Περί μυστικής θεολογίας (PG 3)
 3 (1033C) 86

Ἐπιστολαί PG 3
 2 (1068A - 1069A) 48, 56

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΣ

Ἀνατροπή ἀναθεμ. Κυρ. (PG 76)
 2 (400) 432

ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΣ

Εἰς Ματθαῖον (PG 123)
 (257B) 360

ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ

Παριναετ. πρὸς Ἑλληνας (PG 6)
 241 - 256 406

ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

Ἐκδ. Ὁρθοδ. πίστεως (PG 94)
 1, 4 (800BC) 346
 6 (804AB) 154, 424
 8 (812C - 813B) 90, 100,
 106, 144, 418
 9 (837B) 346
 3, 12 (1032B) 308
 13 (1033A) 90
 14 (1033D - 1036C) 90, 184,
 342
 15 (1048A - 1057B) 94, 182,
 270, 402

Ὁμιλία εἰς μεταμόρφωσιν
 12 (564B) 284
 13 (548C) 156
 13 (565CD) 156

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

Ἐξηγήσεις εἰς ψαλμοὺς (PG 55)
 8 (115) 358, 360
 44 (185 - 186) 244, 302,
 304, 306, 308
 (198) 306

Ὁμιλίαι εἰς Ματθαῖον
 (PG 57 - 58)

28 (57, 430) 360
 56 (58, 554) 272, 274

Εἰς Ἰωάννην (PG 59)
 15, 1 (98) 202
 32, 1 (183) 292

Κατὰ ἀνομιῶν (PG 48)
 8, 10 (769 - 786) 225, 428

Περί ἁγίου Πνεύματος (PG 52)
 (816 - 826) 52

ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Εἰς τὴν Γένεσιν (PG 69)
 2 (88A) 224

Θησαυροὶ (PG 75)
 5 (68AB) 246
 18 (312C) 102, 106, 418
 19 (316A-C) 416
 31 (444A-C) 346
 35 (656) 358

ΜΑΞΙΜΟΣ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ

Πρὸς Θαλάσσιον (PG 90)
62 (649B) 180

Περὶ ἀποριῶν (PG 91)
(1076C) 114, 136
(1165A-C) 348

Κεφάλαια Θεολογικά
1, 48 (1100CD) 76, 80, 334,
384
48 - 49 (1100C - 1101A) 80,
338
48 - 50 (1101AB) 176
50 (1101B) 80
2, 74 (1160A) 236

Κεφάλαια διάφορα

1, 4 - 7 (1180AC) 60, 82, 26,
338, 388, 392

Ἔργα θεολογικά καὶ πολεμικά
(PG 91)
(109A) 196
(268D) 266

Ζήτησις μετὰ Πύρρου (PG 91)
(296B) 428, 496
(297A) 136
(341A) 298, 410

Λόγος παραινετικός (PG 91)
(1308B) 56, 318

3. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Δοξαστικὸν ἑσπερινοῦ 7ης Αὐ-
γούστου 284, 508
Κάθισμα 6ης Αὐγούστου 272
Κανὼν Κυριακῆς ἤχου γ' ὠδῆ α'

εἰρμός β' 320
Κανὼν τριαδικός ἤχος β', ὠδῆ
ε' 114, 328
Κοντάκιον Πεντηκοστῆς 126

Β' ΠΙΝΑΞ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

Α

Ἄβρααμ 368, 22.
ἀγαθαρχία 56, 23, 138, 2' 376,
14' 418, 24.
ἀγαθότης (24). 78, 1' 166, 21'
168, 14' 174, 4 ε' 192, 14'
208, 4' 210, ιε' 238, 2' 384.

21' 388, 27' 394, 23.
ἀγάπη 138, 27' 200, 13' 468,
1 ε' 491, 7' 538, 10.
ἄγγελος 82, 6 ε' 124, 1 ε' 126,
10 ε' 128, 20 ε' 138, 6'
152, 26' 154, 3' 194, 26'
384, 16' 442, 30.
ἀγεννησία 424, 3' 442, 11.

αγιασμός 148, 2.
 αγιότης (24) 76, 20· 228, 32·
 384, 21· 538, 7.
 άγιωσύνη 452, 3· 476, 32· 530.
 20· 534, 4.
 άγνωμοσύνη 56, 20.
 Άδάμ 126, 5.
 άδικία 302, 21· 512, 25.
 άδοξία 150, 10· 476, 12.
 άθανασία (24) 76, 3· 78, 1·
 222, 10· 250, 9· 368, 27·
 384, 22.
 Άθανάσιος Κυζίκου (16· 20· 21·
 22).
 Αθανάσιος Μέγας 54, 25· 60,
 27· 80, 29· 84, 23· 188,
 17· 240, 25· 242, 23· 268,
 2· 356, 23· 362, 30, 364,
 11· 372, 20· 408, 25· 412,
 13· 414, 12· 416, 6· 422,
 8· 424, 7· 552, 27.
 άθειά 390, 14· 392, 12· 397,
 17· 406, 1· 416, 4 έ· 488,
 27.
 άθελήσια 144, 13.
 άθυροστομία 432, 21.
 Αίγυπτος 118, 18.
 άιδιότης 394, 22.
 αίμα 446, 5.
 Αίνος (7· 8· 14· 15· 16).
 αίρεσις, - εις 58, 8· 434, 32,
 458, 1.
 αίρετικός, - οι 408, 14· 412, 25.
 αλαχύνη 66, 6· 84, 8· 430, 16·
 454, 11· 512, 15.
 Άκινδυνησται 28.
 Άκίνδυνος (5· 6· 7· 8· 9· 10·
 11· 12· 13· 14· 15· 18· 18·
 20· 21· 22· 23· 24· 25· 26·
 27· 28· 29· 32· 37· 38· 40·

41· 43· 44·) 60, 1 έ· 74,
 29· 76, 20· 78, 14 έ· 80,
 20· 82, 27· 86, 26· 90, 29·
 92, 20· 94, 24 έ· 98, 20·
 100, 7· 102, 9· 104, 6· 106,
 5· 110, 1· 112, 8· 116, 9 έ·
 118, 21· 120, 19· 126, 14 έ·
 130, 13 έ· 132, 5· 138, 23·
 140, 16 έ· 142, 1· 146, 7 έ·
 148, 4· 150, 6· 154, 10· 158,
 24· 160, 10 έ· 162, 3 έ·
 164, 19· 166, 9· 168, 3 έ·
 172, 4 έ· 174, 32· 176, 10·
 204, 2· 206, 29· 244, 8·
 256, 3· 258, 1· 266, 10·
 268, 18 έ· 272, 10 έ· 276,
 15· 278, 1· 284, 4 έ· 294,
 17· 296, 9· 298, 6· 304, 16·
 354, 1· 360, 4 έ· 362, 12·
 374, 23· 376, 28· 380, 4 έ·
 382, 25· 386, 11· 388, 19 έ·
 390, 8 έ· 392, 12 έ· 394,
 10 έ· 396, 6· 398, 32· 400,
 30· 402, 27· 406, 3· 408,
 29· 418, 14· 420, 12· 430,
 16· 434, 31· 448, 18· 476,
 5· 478, 30· 496, 28· 500, 3·
 508, 21· 510, 5 έ· 512, 2·
 514, 29· 516, 12· 518, 17·
 520, 11· 522, 7 έ· 524, 2·
 530, 2· 532, 13· 534, 17·
 540, 11· 542, 8· 544, 18·
 552, 10· 554, 3· 556, 6.

άκροβυστία 408, 8.

Άλέξιος Άπόκαυκος 41.

άλήθεια (7, 32)· 66, 3· 68, 9·
 86, 30· 114, 22· 116, 26·
 130, 15· 132, 3· 178, 6·
 182, 8· 208, 18· 220, 13·

238, 27· 280, 32· 282, 8·
 296, 3· 354, 6 ε· 364, 25·
 400, 1· 414, 21· 432, 14,
 466, 1· 482, 19· 486, 16·
 488, 9 ε· 492, 12 ε· 494,
 17· 496, 11· 518, 30· 522,
 24· 540, 31· 542, 18· 548,
 21.
 ἀμάθεια 10, 9· 118, 20· 224, 9·
 246, 26.
 ἀμαρτία 224, 13· 428, 6· 440, 7.
 Ἀμφιλόχιος 138, 27.
 ἀμιμησία 56, 14.
 ἀνάθεμα 158, 31.
 ἀναίδεια 476, 10.
 Ἀναξιμέναι 404, 11.
 ἀνάστασις 66, 22· 440, 17· 450,
 8.
 Ἀνδρόνικος Γ' (45)
 ἀνθρωπότης 446, 29.
 Ἄννα Παλαιολογίνα (21, 45).
 ἄνοια 162, 21· 380, 6.
 ἀντιμισθία 484, 9.
 ἀπότη 156, 9· 408, 14· 458, 3·
 492, 16.
 ἀπείθεια 302, 4.
 ἀπειρία 60, 15· 166, 20· 174,
 20· 384, 22.
 ἀπέχθεια 428, 19.
 ἀπλότης (24) 182, 15· 190, 10·
 194, 17· 374, 17· 384, 21·
 394, 23· 410, 4 ε·
 Ἀπόκαυκος (11).
 Ἀπολινάριος 214, 8.
 ἀπόνοια 274, 5.
 ἀπόστολος (14 - 31)· 60, 29.
 156, 13· 210, 30· 270, 27·
 274, 15· 494, 4· 544, 2.
 ἀπώλεια 240, 12· 540, 5.
 Ἀρειανοί (14 - 28) 188, 19·

362, 29· 356, 22· 364, 5·
 416, 6· 448, 31.
 Ἄρειοι 408, 20.
 Ἄρειος (28)· 58, 8· 134, 5·
 166, 8 ε· 168, 18· 170, 14·
 172, 30· 174, 13· 302, 7·
 410, 13· 418, 17· 446, 17.
 Ἄρεοπαγίτης (Διονύσιος) (19).
 ἀρετή 210, 3· 412, 12· 416, 3·
 452, 22· 482, 1.
 Ἀρσένιος (5)
 ἀρχέτυπον 56, 19.
 Ἀσάναι (43), 5534, 29.
 Ἀσάναινα (12).
 ἀσάφεια 228, 15.
 ἀσέβεια 104, 23· 114, 8· 156,
 23· 224, 8· 280, 2· 382,
 29· 396, 7· 488, 26.
 ἀτρεψία 166, 20· 174, 20· 384,
 22· 394, 24.
 αὐτεξουσιότης 90, 22· 208, 4·
 444, 26.
 αὐτοαγαθότης 118, 23· 194, 2.
 αὐτοενέργεια 198, 13.
 αὐτοζωή 118, 23.
 αὐτοθεότης 48, 24· 56, 24.
 αὐτοθέωσις 50, 4· 56, 23.
 αὐτοὑπεραγαθότης 392, 4.
 ἀφθαρσία (31)· 394, 24· 442, 29.
 ἀφίδρυμα 122, 6.
 ἀφροσύνη 156, 5· 158, 9.

B

Βαρλαάμ (6· 9· 15· 16· 19· 22·

28· 29· 32· 38· 43·) 58,
 14 ἐ· 62, 1 ἐ· 64, 2 ἐ· 68,
 24· 88, 13· 108, 6· 138,
 23· 164, 2· 176, 14· 192,
 10· 204, 2· 206, 22· 210,
 23· 212, 28· 230, 24· 244,
 8· 246, 4· 248, 20· 252, 4 ἐ·
 258, 2· 260, 10 ἐ· 262, 1 ἐ·
 264, 19· 268, 25· 272, 8·
 274, 7· 276, 14· 280, 28·
 282, 29· 286, 18· 378, 22·
 406, 4 ἐ· 418, 14· 420, 11·
 430, 16 ἐ· 434, 31· 448, 17·
 454, 7· 478, 31· 406, 5 ἐ·
 500, 2 ἐ· 502, 5 ἐ· 504, 15·
 506, 8 ἐ· 508, 18 ἐ· 510, 1·
 512, 2 ἐ· 514, 5 ἐ· 518, 18·
 530, 3· 532, 13· 534, 14 ἐ·
 540, 10· 552, 11.
 Βαρλααμίται (10· 37)· 72, 2·
 252, 20· 410, 23· 476, 5·
 540, 7· 544, 16.
 Βαρούχ 230, 23.
 βασιλεία (31) 116, 24· 178, 8·
 436, 12· 442, 29· 470, 26·
 472, 1· 474, 17· 480, 30·
 550, 4· 552, 23.
 βασιλεία τῶν οὐρανῶν 254, 13.
 Βασίλειος (19)· 52, 9 ἐ· 54, 15·
 60, 20· 70, 8· 96, 3 ἐ· 98,
 4· 118, 29· 126, 26· 128,
 28· 138, 26· 156, 26· 172,
 17· 182, 30· 190, 16· 216,
 19· 222, 17· 234, 6· 242,
 26· 246, 10· 248, 11· 252,
 17· 266, 27· 268, 29· 296,
 10 ἐ· 298, 7· 300, 4· 302,
 17· 358, 18· 362, 9· 370, 1·
 374, 3· 388, 8 ἐ· 396, 10·
 412, 15· 416, 2· 422, 12·

428, 7· 498, 4.
 βασκανία 94, 16.
 Βελίαρ 274, 5· 282, 5.
 Βηθλεὲμ 196, 29.
 Βησσαρίων (32· 39) 452, 2.
 βλάβη 456, 28.
 βλασφημία 100, 22· 262, 26·
 356, 20· 422, 4.
 Βλατῆς Μάρκος 458, 26.
 βούλησις 242, 31· 356, 28· 362,
 25· 364, 5 ἐ· 368, 7· 416,
 10, 418, 1.
 βούλησις θεία 240, 26.
 Βυζάντιον (12).

Γ

Γάιος 48, 21· 138, 15.
 Γαλάται 160, 3.
 γέννημα 200, 26.
 γέννησις 146· 9· 198, 7 ἐ· 298,
 28· 418, 4· 424, 4· 442, 12.
 γέννησις θεία 146, 10.
 γνώμη 356, 29.
 γνώσις 358, 16· 362, 5· 376, 1.
 γνώσις ἀληθινή 178, 21.
 Γραφή, -αί 182, 11· 196, 23·
 222, 20· 226, 2· 250, 6 ἐ·
 268, 11· 292, 16· 424, 9·
 486, 14, 496, 29· 506, 1.
 Γραφή θεία 224, 16· 428, 2·
 432, 15.
 Γρηγόριος Δυρραχίου (16)
 Γρηγόριος Θεολόγος (14) 52,
 26· 56, 15· 80, 26· 88, 23·
 90, 3 ἐ· 98, 13· 110, 3·
 136, 3· 142, 8· 160, 31· 182,
 27· 192, 8· 194, 15· 198,
 25· 224, 1· 234, 6· 236,
 27· 244, 12· 248, 30· 254,

17· 266, 22· 270, 11· 288,
6· 294, 8· 298, 15 ἐ· 376,
23· 412, 16· 48, 29· 422,
16· 424, 1· 428, 8· 510, 4.
Γρηγόριος ιερομόναχος 490, 15·
500, 4· 510, 25.
Γρηγόριος Νύσσης 54, 10· 94,
31· 96, 29· 98, 4· 198, 2· 208,
3· 214, 24· 218, 14· 242,
29· 248, 22· 266, 16· 294,
20· 366, 5· 372, 28· 394,
10· 396, 15· 421, 15.
Γρηγόριος [(Παλαμᾶς) 19· 20·
22· 29· 34· 45] 204, 22·
492, 23· 502, 8· 504, 10.

Δ

δαίμων, - ες 122, 11· 382, 27.
δαιμόνιον, - α 100, 9.
Δαίδαλος 258, 12.
Δαμασκός 88, 26· 92, 30· 144,
5· 244, 15· 270, 12· 284,
21· 402, 23· 418, 2· 424.
11· 416, 30.
Δαμιανός (25).
Δανιήλ 126, 1· 488, 24· 490, 3·
528, 10.
Δανιήλ Αΐνου (7· 8· 14· 15· 18).
Δαυίδ 136, 8· 356, 16.
Δαυίδ ὁ Δισύπατος (26· 27· 45).
δειλία 224, 8· 246, 28· 430. 5.
δαισιδαιμονία 414, 2.
Δημόκριτος 404, 12.
διαβολή 94, 26.
διάβολος 452, 4.
διαίρεσις 442, 5.
διάκρισις (25).
διάνοια 354, 18.
διθεια 58. 24· 146, 7· 304. 3.

διθειτης, - αι 448, 30.
δικαιοσύνη 108, 14· 148, 1.
Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης (27· 28·
29· 30)· 48, 20· 50, 16· 54,
32· 56, 8 ἐ· 60, 2 ἐ· 80, 7·
86, 8· 96, 16· 98, 5· 118,
26· 120, 7· 126, 18· 128,
27· 132, 23· 138, 2· 186,
18· 194, 29· 202, 28· 208,
12· 228, 28· 230, 6 ἐ· 236,
14· 238, 6 ἐ· 240, 18· 248,
16· 252, 25· 302, 30· 376,
11· 392, 1 ἐ· 400, 12· 402,
10· 404, 2· 412, 10· 422,
16· 428, 21.

Διόσκορος 446, 32.

διωγμός 542, 15.

δόλος 162, 20· 176, 16.

δόξα 60, 28 ἐ· 150, 8· 156, 10·
162, 22· 262, 10· 272· 5·
282, 27· 284, 19· 554, 26.

δόξα ἄδοξος 164, 18.

δόξα θεϊκή 274, 29.

δόξα Χριστοῦ 60, 30.

δύναμις (31)· 50, 6· 76, 1· 104,
26· 136, 30· 154, 9· 170,
23· 184, 31· 188, 6· 218,
8· 246, 1· 266, 4 ἐ· 268, 3
ἐ· 302, 1· 360, 27· 366, 9 ἐ·
368, 7 ἐ· 370, 29· 372, 3·
374, 14· 376, 19· 388, 27·
396, 1· 410, 2· 418, 19·
422, 6 ἐ· 470, 11· 476, 6·
494, 16· 526, 31· 538, 5·
542, 19· 554, 2.

δύναμις αἰσθητική 278, 9.

δύναμις ὀκτιστος 120, 27. 126,
28.

δύναμις σύθυπόστατος 50, 10.

δύναμις δημιουργική 122. 8 ἐ·

144, 12· 360, 25· 380, 3.
 δύναμις διορατική 236, 11.
 δύναμις έκθεωτική 56, 2· 58, 3.
 δύναμις έκθεωτική καὶ ἀγαθοποι-
 ὸς 58, 3· 126, 21.
 δύναμις ἐνεργητική 126, 17,
 184, 13.
 δύναμις ἐποπτική καὶ θεατική
 422, 12.
 δύναμις θεατική 54, 14· 58, 4·
 96, 2 ἐ· 98, 1· 110, 14·
 130, 3· 248, 1· 266, 19·
 302, 23.
 δύναμις θεία 104, 27· 216, 10·
 248, 5· 374, 1· 410, 12.
 δύναμις θελητική 112, 30, 128,
 11· 184, 13· 208, 5.
 δύναμις θελητική καὶ ἐνεργητική
 184, 13.
 δύναμις θεοποιός 96, 23· 422,
 16.
 δύναμις προνοητική 120, 23·
 124· 17.
 δύναμις φυσική 382, 6· 384, 23.
 Δυρράχιον 204, 13.
 δυσοέθεια 74, 26· 76, 21· 168,
 24· 158, 4· 354, 20· 356,
 14· 360, 15· 364, 13· 380,
 6· 392, 20· 394, 11· 396, 7·
 430, 27· 464, 24· 488, 26·
 510, 23· 522, 25.
 δυστροπία 470, 8.
 δυσφημία 434, 23.
 δωρεὰ 388, 4· 392, 3.
 δωρεὰ θεία 252, 13.
 δωρεὰ θεοποιός 252, 5· 288, 1.
 δώρημα 492, 5.
 δωροδοκίαι (44)

δῶρον θεοποιόν 132, 25· 302, 25.

E

εἶδωλον 122, 6.
 εἰκονομάχοι 448, 11.
 εἰρήνη 138, 27· 200, 13· 220,
 11· 368, 7· 474, 15· 494,
 16· 536, 17.
 Εἰρήνη Εὐλογία Χούμναινα (5).
 ἐκθέωσις 58, 1.
 ἐκκλησία (29· 44·) 182, 9·
 272, 18· 412, 2· 454, 8 ἐ·
 480, 30· 482, 4 ἐ· 488, 27·
 540, 10· 542, 9.
 ἐκκλησία καθολική καὶ ἀποστολι-
 κή 62, 15· 450, 2.
 ἐκπόρευσις 298, 28.
 ἐκφαντορία θεαρχική 253, 27.
 Ἑλένη Καντακουζηνουῦ (12).
 ἐλευθερία 456, 4.
 ἔλλαμψις (11) 58, 20· 168, 28·
 290, 6· 552, 9 ἐ· 554, 2.
 Ἑλλην (28)· 72, 26· 90, 31·
 98, 22· 406, 7.
 ἑλπίς 66, 9· 210, 26· 372, 19·
 408, 12· 538, 7.
 ἐμφύσημα 234, 16.
 ἐνανθρώπησις 286, 6· 430, 13·
 434, 1.
 ἐνέργεια (6· 11· 12· 14· 15· 16·
 28· 31·) 54, 3· 58, 9· 72,
 12· 76, 1· 90, 22· 92, 27·
 94, 1 ἐ· 98, 15 ἐ· 100, 4 ἐ·
 102, 5 ἐ· 104, 8 ἐ· 106, 4
 ἐ· 108, 4 ἐ· 108, 25· 112,
 7· 116, 12 ἐ· 132, 11 ἐ· 134,
 13 ἐ· 136, 3 ἐ· 140, 4 ἐ·
 142, 21· 144, 11· 152, 20 ἐ·
 154, 7 ἐ· 156, 26· 168, 14

ἐ· 170, 23· 172, 21· 174, 1·
182, 3 ἐ· 184, 7 ἐ· 186, 4·
188, 4 ἐ· 192, 18· 194, 10·
196, 1 ἐ/ 198, 1 ἐ· 200, 1
ἐ· 206, 24· 208, 27· 214,
10 ἐ· 216, 1 ἐ· 218, 3 ἐ·
220, 8· 240, 31· 244, 9· 244
22· 246, 1· 248, 6 ἐ· 290,
7· 292, 7 ἐ· 294, 5· 296,
21· 208, 2 ἐ· 300, 19 ἐ·
302, 19 ἐ· 304, 5 ἐ· 358, 26·
360, 7· 352, 8 ἐ· 366, 12·
368, 11· 370, 11 ἐ· 372, 13·
376, 5 ἐ· 378, 5 ἐ· 382, 6 ἐ·
384, 24· 386, 21 ἐ· 388,
10 ἐ· 390, 13 ἐ· 392, 18·
394, 20· 396, 5· 400, 29·
402, 9· 406, 5· 416, 30·
420, 6· 440, 10· 442, 22·
448, 9 ἐ· 554, 17.

ἐνέργεια ἄκτιστος (14)· 104, 30·
112, 26· 152, 25· 166, 29·
174, 11 ἐ· 188, 32· 192, 1·
362, 26 ἐ· 364, 3· 374, 12·
410, 20.

ἐνέργεια δημιουργική 172, 20.

ἐνέργεια διορατική 236, 11.

ἐνέργεια ἐποπτική καὶ θεουργική
52, 6.

ἐνέργεια θεατική 240, 24.

ἐνέργεια θεία (21) 140, 24·
164, 22· 172, 3· 180, 5·
182, 17· 188, 18· 190, 8·
208, 6· 242, 9· 246, 22· 292,
29· 366, 10· 372, 22 ἐ· 374,
7· 378, 21· 392, 2 ἐ· 400,
12· 410, 17.

ἐνέργεια θεοποιός 138, 18· 236,
29· 240, 24· 242, 6· 248.

2· 372, 23.

ἐνέργεια Πνεύματος 52, 17.

ἐνέργεια προσιώνιος τοῦ Θεοῦ
242, 27.

ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ 60, 22.

ἐνέργεια ὑποστατική 196, 15.

ἐνεργειῶν διάκρισις (12).

ἐνέργημα 92, 32· 94, 1· 198.
24.

ἐνότης (6).

ἐνωσις (25), 300, 15, 442, 5·
446, 28.

ἐξουσία 110, 13· 120, 24· 130,
2· 212, 19· 230, 21· 268,
20 ἐ· 528, 24.

ἐξουσία ἐνεργητική καὶ ἐποπτική
374, 5.

ἐξουσία ἐποπτική 96, 14· 374, 5.

ἐξουσία προνοητική 248, 14.

ἐπαγγελία 408, 11.

ἐπήρεια 498, 21.

ἐπίγνωσις 180, 1· 226, 3 ἄ·

Ἐπίκουρος 404, 6.

ἐπίνοια 84, 15.

ἐπιτίμησις (6).

ἐπιτίμησις πνευματική 514, 17.

ἐπιφάνεια θεία 276, 22.

ἔρις δογματική (6).

Ἐρμῆς 148, 6.

εὐαγγέλιον 282, 14· 472, 28·
492, 31.

Εὐδοξία (6)· 66, 7.

εὐκρίνεια 358, 28.

εὐλάβεια 286, 21· 410, 30· 412,
20.

Εὐνομιανοὶ (19) 200, 24· 252,
20· 388, 8.

Εὐνόμοι 408, 20.

Εὐνόμιος (28)· 134, 5· 156, 24·
166, 9 ἐ· 168, 18· 242, 30·

244, 5· 246, 11· 252, 18·
296, 1· 366, 14· 394, 19·
396, 9· 498, 4.

Εϋξεινος (42).

εὐπρέπεια 272, 20.

εὐσέβεια (45) 52, 19· 68, 5·
72, 23· 100, 14· 116, 14·
118, 14· 148, 7· 186, 3·
220, 12· 224, 4· 284, 5·
290, 13· 364, 16· 414, 21·
428, 11· 432, 19· 434, 24·
436, 16· 452, 6· 454, 4 ἐ·
456, 18· 464, 18· 466, 1·
470, 17· 482, 15 ἐ· 486, 11·
492, 10· 496, 22· 498, 28·
500, 5· 514, 23· 516, 5 ἐ·
542, 16.

Εὐστάθιος 370, 1.

Εὐτυχής 446, 32.

εὐφροσύνη 66, 17.

Ἔφεσος 204, 12· 446, 26.

Z

Ζῆλος 180, 1· 548, 21· 550, 9.

Ζῆλος ἀζήλωτος 178, 23.

Ζῆλος θεοκίνητος 550, 19.

Ζοροβάβελ 116, 25.

Ζωή 78, 1· 80, 3 ἐ· 126, 19·
168, 14· 174, 4· 296· 3·
388, 18· 368, 17· 384, 22·
426, 10· 450, 4· 456, 13·
488, 8· 552, 31.

H

Ἡλίας 236, 23

Ἡσίας 52, 10 ἐ· 282, 12.

Ἡράκλεια (35· 37· 40· 43).

Ἡράκλεια 476, 18· 478, 2· 516,

30· 518, 6· 536, 12 ἐ.
Ἡράκλειτοι 404, 11.

Θ

Θαβώρ 108, 4· 150, 8· 156, 4 ἐ·
168, 28· 272, 13· 274, 29·
276, 28· 278, 6· 508, 7·
510, 6· 554, 25.

Θαβώριον ὄρος 154, 14.

Θάνατος 444· 23· 456, 13· 488,
9· 536, 10.

θαῦμα 542, 1.

Θεαρχία 56, 23· 138, 2 ἐ· 376,
14· 418, 13· 424, 29.

Θειότης 522, 28.

Θέλημα 90, 27· 184, 12· 196,
27· 266, 9· 448, 9.

Θέλῃσις 90, 4 ἐ· 92, 5· 100, 32·
102, 5· 106, 14 ἐ· 110, 5·
142, 11 ἐ· 144, 3 ἐ· 146,
13· 182, 28· 184, 18· 198,
27· 268, 21· 380, 2· 418,
5 ἐ.

Θέλῃσις θεία 146, 11.

Θέλῃσις φυσική 184, 15.

Θεογνωσία 250, 21· 428, 25.

Θεοδώρητος 430, 15· 432, 9·
434, 1.

Θεόδωρος 448, 1.

Θεολογία (12) 88, 12 ἐ· 92, 6·
104, 2· 136, 4· 142, 12·
214, 6· 212, 22· 242, 15·
276, 26· 386, 8· 400, 14·
412, 6 ἐ· 418, 15 ἐ· 424, 1.

Θεοπτία 278, 5.

Θεορρημοσύνη 142, 14· 284, 5·
412, 12.

Θεός (24· 28· 29· 31· 35) 48,
14· 52, 16 ἐ· 54, 29· 56.

1 ε' 58, 19· 60, 3 ε· 62, 2·
 72, 4 ε' 74, 1 ε· 76, 4 ε·
 78, 2 ε' 70, 18 ε· 72, 6·
 84, 3 ε· 86, 6 ε· 88, 7 ε·
 90, 1 ε· 92, 5 ε· 94, 7· 96,
 16 ε· 98, 1 ε· 100, 7· 102,
 9· 104, 12· 108, 7 ε· 110,
 19· 112, 6 ε· 114, 16· 116,
 120 5 ε· 122, 5 ε· 124, 9 ε·
 126, 12 ε· 128, 9· 130, 2·
 132, 1 ε· 134, 2 ε' 136, 1 ε·
 138, 8 ε· 140, 1 ε· 144, 10
 10 ε· 146, 29· 148, 1· 150,
 7· 154, 18 ε· 156, 1 ε· 158,
 1· 162, 8· 164, 11 ε· 168,
 9 ε· 170, 2 ε· 174, 17 ε·
 176, 6 ε· 182, 3· 184, 5 ε·
 186, 8 ε· 188, 7 ε· 192, 2 ε·
 194, 3 σ' 196, 1 ε· 200, 11
 ε· 202, 1 ε· 210, 34, 212,
 3 ε· 214, 4 ε· 216, 29· 218,
 13· 220, 7· 226, 6 ε· 228,
 32· 232, 5 ε· 234, 1 ε· 236,
 16 ε· 238, 10 ε· 240, 2 ε·
 242, 2 ε· 246, 4· 248, 1 ε·
 250, 16· 252, 24· 254, 5 ε'
 262, 12· 268, 1 ε· 270, 9 ε·
 272, 4 ε· 274, 12 ε· 276,
 5· 278, 6 ε· 282, 26· 290,
 18 ε· 292, 3 ε· 294, 6 ε·
 302, 8· 304, 2 ε· 354, 7·
 356, 10 ε· 358, 5 ε· 360,
 8 ε· 362, 1 ε· 366, 15 ε·
 368, 20· 372, 2 ε· 374, 9 ε·
 376, 1· 378, 5 ε· 380, 2 ε·
 382, 16· 384, 20 ε· 386, 2
 ε· 388, 6 ε· 390, 12 ε·
 392, 8 ε· 394, 1 ε· 396, 1 ε·
 398, 3 ε· 400, 7· 302, 11·
 404, 6· 406, 5· 408, 15 ε·

410, 1 ε· 316, 8 ε· 418, 16
 ε· 420, 8· 422, 11 ε· 424,
 6· 426, 8· 434, 33· 438, 1 ε·
 440, 1 ε· 444, 1 ε· 446, 19·
 448, 5 ε· 452, 1 ε· 454, 3·
 456, 6 ε· 458, 15· 460, 5·
 462, 8 ε· 464, 3· 466' 1·
 468, 4· 470, 27· 472, 8,
 480, 28· 486, 9· 488, 23·
 492, 8 ε· 496, 27· 498, 6 ε·
 508, 20· 510, 3 ε· 520, 19·
 526, 3 ε' 534, 20· 536, 23·
 538, 3· 542, 31· 546, 20·
 548, 19· 550, 3· 552, 3 ε·
 556, 1 ε.

Θεός τριαδικός (12).

Θεότης (6· 12· 19· 28· 31) 48,
 10· 50, 6· 54, 4 ε· 56, 7·
 60, 2· 72, 19 ε· 92, 5 ε·
 94, 28· 96, 2· 96, 8· 110,
 19· 112, 1· 114, 1· 116, 6·
 120, 9 ε· 122' 1 ε· 124, 8 ε·
 130, 1· 132, 26 ε· 136, 4·
 138, 9 ε· 144, 17· 152, 23·
 154, 15· 156, 7· 164, 1 ε·
 168, 12· 170, 8· 182, 12·
 186, 7· 194, 9· 198, 1· 198,
 9· 200, 5· 206, 33, 210,
 17· 212, 8· 214, 25· 218,
 28· 220, 7· 244, 3· 248, 8 ε·
 252, 6 ε· 264, 19· 266, 1 ε·
 268, 11 ε· 272, 27 ε· 282,
 27· 284, 18· 290, 2· 302,
 23· 304, 7· 368, 26· 370, 16
 ε· 374, 1 ε' 376, 27· 378,
 13 ε· 380, 19· 384, 7 ε· 386,
 24· 388, 3· 390, 3 ε· 392,
 14· 398, 11· 400, 22 ε· 402,
 8· 414, 22· 418, 21 ε· 422,
 6· 424, 5 ε· 438, 22· 444,

2 ἐ· 446, 21 ἐ· 498, 2·
508, 1 ἐ· 510, 2 ἐ· 552, 7 ἐ·
554, 4.
θεότης ἄκτιστος 268, 23· 422,
27· 510, 13.
θεότης θεαρχική 138, 18.
θεότης θεοποιός 138, 3.
θεότης παντοδύναμος 450, 5.
θεότης τρισυπόστατος 214, 2·
360, 7· 448, 23· 450, 5.
Θεοτόκος 446· 30.
Θεοφάνης (22)
Θεόφιλος 66, 7.
Θεσσαλονίκη (17· 29· 33)
θέωσις (21) 56, 4 ἐ· 138, 10 ἐ·
218, 22 304, 17· 384, 5.
θλίψις 66, 10· 456, 20.
θρόσος 146, 17.
θυμός 534, 25.

|

Ἰγνάτιος (17).
Ἰδιώματα σαρκικά 136, 10.
Ἰεζάβελ (6)· 66, 6.
Ἰερεμίας 282, 11.
Ἰεσσαί 52, 14· 304, 20.
Ἰησοῦς 508, 7.
Ἰησοῦς Χριστός 74, 5· 146, 29·
552, 5.
Ἰουδαία 284, 25.
Ἰουδαῖοι 448, 30.
Ἰουστίνος 406, 6.
Ἰσιδωρος (8· 9· 21)
Ἰσραήλ 408, 11.
Ἰωάννης Γαβρᾶς (6· 7· 8· 10·
15· 18· 19· 22).
Ἰωάννης Γ' Ἀσάν (12)
Ἰωάννης Δαμασκηνός (11·
14) 88, 28· 90, 13· 102,

9· 106, 8· 110, 2· 142, 8·
154, 16· 182, 24· 224, 14·
418, 3· 424, 11· 426, 30.
Ἰωάννης Καλέκας (7· 13· 17·
20· 21· 36· 38· 39· 40· 43·
44).
Ἰωάννης Καντακουζηνός (12·
34· 35· 37· 43).
Ἰωάννης (προφήτης) 380, 8.
Ἰωάννης Χρυσόστομος 108, 16·
224, 21.
Ἰωσήφ Καλόθετος (7· 18·) 462,
18.

Κ

κακία 118, 13· 122, 6· 178, 9·
354, 21.
κακοβουλία 540, 27
κακοδοξία 64, 21· 150, 15· 168,
19 ἐ· 252, 18· 354, 14· 380,
11· 396, 9· 430, 26· 496, 8.
κακοήθεια 118, 21.
κακόνοια 146, 19· 362, 18· 412,
14· 412, 18.
κακοφροσύνη 206, 17.
Καλαβρία 478, 31.
Καλαβρός 448, 17· 500, 2.
Κατακουζηνός 534, 27 ἐ.
καρδία 236, 10· 250, 14· 282,
20· 458, 32· 464, 15.
καρτερία 456, 5· 528, 10.
καταδίκη 492, 21.
κίνδυνος 356, 20· 428, 5· 544,
5· 554, 16.
κίνησις ἀγαθαρχειωτάτη 238, 2.
Κίρκη (8) 148, 4.
Κληδόνιος 214, 7.
Κολοφώνιος 404, 16.
κτισματολάτρης 508, 16.

Κτιστής 364, 33.
 Κύζικος 204, 12.
 Κυρήνη 412, 31.
 Κυριακή (42) 528, 2.
 Κυριακή Βαϊων 524, 8.
 Κυριακή τῶν ἁγίων πατέρων
 528, 2.
 Κύριλλος 102, 13· 106, 7· 224,
 9· 234, 7· 244, 28· 358, 3·
 362, 10· 372, 27· 416, 3·
 418, 8· 426, 30· 430, 10·
 430, 18· 432, 10· 434, 4.
 Κύριος (6· 13· 31) 50, 21· 100,
 19· 122· 3· 128, 1· 150, 4·
 152, 8· 160, 27· 236, 24·
 244, 17· 248, 5· 266, 9· 276,
 23· 284, 28· 296· 3· 302,
 5· 304, 30· 358, 29· 376,
 16· 380, 8· 382, 29· 408,
 22· 426, 5· 446, 8· 456, 22·
 468, 12· 382, 21· 496, 17·
 552, 4· 554, 26.
 Κωνσταντῖνος 472, 11.
 Κωνσταντῖνος Ἀρμενόπουλος
 (17).
 Κωνσταντινούπολις (7· 16· 21·
 27· 33· 34· 37· 39· 40)
 446, 20· 448, 7· 478, 11.

Λ

Λάζαρος (ιερομόναχος) 532, 10.
 λαμπρότης 108, 24· 110, 12·
 114, 18 ἐ· 160, 27· 174, 18·
 212, 3· 214, 14· 244, 18·
 248, 2· 266, 2 ἐ· 268, 20·
 270, 3· 278, 7· 284, 13·
 288, 3 ἐ· 290, 4· 302, 1·
 376, 16 ἐ· 420, 7 ἐ· 510, 3.
 Λατίνοι (5)

Λαύρα (33· 34).
 Λευιάθαν 254, 17.
 ληρωδία 116, 30, 132, 8.
 Λόγος 416, 13· 426, 8.
 Λόγος Θεοῦ 222, 8· 296, 2.
 λοιδορία 66, 25· 498, 21.
 Λοξίας 228, 18.

Μ

Μακάριος (33· 34· 35· 39· 43)
 458, 22.
 Μακεδόνιος 134, 6· 166· 9· 368,
 28· 408, 20· 446, 22.
 μανία 172, 30· 396, 13.
 Μάξιμος (11)· 54, 30· 60, 13·
 76, 23· 82, 13 ἐ· 84, 2 ἐ·
 86, 6· 96, 25· 98, 5· 108,
 26· 116, 24· 136, 7· 176, 9·
 180, 19· 196, 17· 224, 11·
 236, 23· 248, 15· 266, 7·
 298, 3· 384, 18 ἄ· 388, 18·
 398, 8· 400, 6· 418, 11·
 428, 5.
 Μαρία (Θεοτόκος) 430, 4.
 Μάρκος Βλατῆς 458, 25 ἐ.
 ματαιοφροσύνη 228, 3.
 Ματαράγκος (16)· 206, 15·
 212, 1.
 Ματθαῖος Ἐφέσου (7· 16).
 μεγαλειότης 374, 14.
 1 ἐ.
 μεγαληγορία 366, 11.
 μεγαλοφυία 366, 8.
 μεγαλωσύνη 86, 14.
 μεσσαλιανός 554, 19.
 μεταμέλεια 398, 13.
 μεταμόρφωσις 278, 23.
 μεταμόρφωσις θεία 272, 26.
 μετάνοια 452, 23· 454, 12· 458,

22 ἐ· 460, 6· 466, 14.
 μετριότης 514, 2.
 μετουσία 122, 1· 192, 33· 446,
 5.
 Meyendorff (17)
 μίμημα 56, 14.
 μίμησις 56, 8 ἐ· 492, 19.
 Μιχαήλ (7).
 Μιχαήλ ἀρχιστράτηγος (37).
 Μιχαήλ Γαβρᾶς (9).
 Μιχαίας 196, 28.
 μοναρχία 48, 17· 384, 32.
 μοχθηρία 54, 13· 130, 28.
 μυστήριον 48, 9· 250, 17· 276,
 25· 456, 29.
 Μωυσῆς (14· 33)· 136, 8· 152,
 15· 264, 11· 276, 6· 408, 5.
 Μωυσῆς (ιερομόναχος) 458,
 26 ἐ.

N

Ναβουθαί 470, 27.
 Νεστόριος 140, 11· 430, 10 ἐ·
 432, 32· 446, 26· 448, 2.
 Νικαία 446, 15· 448· 10.
 Νικηφόρος Γρηγορᾶς (7).
 Νικηφόρος Χοῦμνος (7).
 νόμος 08, 16.
 Νομοφύλαξ (7· 8).

Ξ

Ξενοφάνης, 404, 16.

O

Ὁμοούσιος 214, 19.
 ὀργή 466, 3· 476, 3 546, 27·
 ὀρθοδοξία (29).

ὀρθόδοξοι (27).

Ὅρος Ἅγιον (17· 32· 33· 34·
 35· 39· 43) 530, 16· 532,
 16· 486, 6.

Ὅρος Θαβώριον 552, 5.

οὐσία (6· 11· 14· 16· 28·) 52,
 23· 54, 27· 60, 14 ἐ· 62,
 29· 72, 12· 76, 1· 82, 14·
 84, 28· 96, 6· 104, 31· 108,
 4 ἐ· 112, 18· 126, 19· 134,
 13· 136, 25· 140, 5 ἐ· 152,
 21· 154, 17 ἐ· 156, 2 ἐ·
 158, 5· 166, 13· 168, 9·
 180, 6· 182, 3 ἐ· 184, 1·
 188, 25· 196, 11· 198, 13·
 206, 24· 214, 31· 240, 20·
 244, 1· 268, 28· 276, 12·
 292, 7· 302, 18· 304, 26·
 368, 11 ἐ· 370, 13· 372,
 12· 374, 21· 376, 25· 386,
 26· 388, 9 ἐ· 390, 12· 392,
 10 ἐ· 396, 2 ἐ· 406, 13· 420,
 30· 422, 5 ἐ· 424, 5· 442,
 20· 554, 1 ἐ.

οὐσία ἄκτιστος 154, 6· 166, 17·
 360, 29· 364· 3.

οὐσία ἀόρατος 164, 11.

οὐσία θεία 86, 21· 132, 18· 140,
 25· 154, 30· 166, 21· 172,
 22· 244, 9· 268, 20· 408, 31.

οὐσία μεθεκτὴ καὶ θεατὴ 210, 34

οὐσία τοῦ Θεοῦ 72, 12· 86, 16·
 92, 11· 134, 19· 166, 19.

οὐσία ὑπερούσιος 442, 25.

οὐσίας ταυτότης (15).

οὐσιότης 466, 13.

Π

Παλαιολόγοι (34)

Παλαμᾶς (5· 6· 7· 8· 9· 10· 11·
 12· 13· 15· 17· 18· 19· 20·
 24· 25· 27· 28· 29· 30· 32·
 33· 34· 35· 36· 37· 38· 39·
 40· 41· 42· 43· 45·) 48,
 10· 76, 23· 82, 27· 84, 4·
 86, 13· 102, 3· 104, 1· 496,
 7 ἐ· 498, 2 ἐ· 500, 9 ἐ· 502,
 2· 504, 19· 506, 12· 508,
 28· 510, 31· 512, 4 ἐ· 514,
 16· 516, 14 ἐ· 532, 12· 534,
 6 ἐ.

παράδοσις πατερική (6).

παράκλητος 244, 24.

παράνοια 102, 10.

Παρθένος 446, 30.

παροΐνια 102, 9.

Παρορία (27).

παρηγορία 160, 24· 162, 30· 174,
 26· 206, 19· 382, 19· 464,
 20· 476, 10· 492, 27· 500,
 1· 510, 7· 512, 14· 520, 6.

Πατήρ (27· 28· 31·) 50, 7 ἐ·
 52, 4 ἐ· 84, 24· 90, 4 ἐ· 98,
 3· 104, 25· 106, 13· 112, 1·
 114, 14· 134, 26· 136, 22·
 142, 20· 144, 7· 166, 13·
 172, 16· 174, ἐ· 182, 9·
 190, 23· 192, 3· 196, 3 ἐ·
 198, 13· 200, 1 ἐ· 212, 2·
 218, 28· 232, 20 ἐ· 234, 9·
 236, 5· 242, 30· 246, 2·
 268, 13· 284, 17· 294, 19·
 298, 11· 302, 5· 304, 9· 358,
 4 ἐ· 360, 2 ἐ· 362· 1· 370,
 16 ἐ· 378, 24· 384, 30· 386,
 9· 390, 5 ἐ· 408, 20 ἐ· 410,
 9· 416, 4 ἐ· 422, 4 ἐ· 422,
 4 ἐ· 424, 1 ἐ· 438, 2 ἐ· 440,
 4 ἐ· 442, 1 ἐ· 446, 20· 448,

19· 554, 6 ἐ.

Παῦλος (23)· 152, 15· 236, 12·
 238, 25· 240, 14· 244, 14·
 248, 3· 264, 11· 276, 6 ἐ·
 278, 4· 368, 14· 382, 13·
 396, 26· 408, 5.

Παῦλος Ἀσάνης (12· 13)

Παῦλος Κων)λεως 448, 7.

πειρασμός 454, 16.

περίνοια 368, 12.

περιτομή 408, 9.

Πέτρος 60, 30· 114, 31.

Πίνδαρος 206, 14.

πίστις (32)· 114, 27· 154, 13
 456, 29.

πλάνη 278, 10· 280, 8 ἐ· 302,
 3· 374, 30· 486, 12.

πλάνη σατανική 282, 17.

Πλάτων 404, 20.

Πνεῦμα (6· 11· 12· 25· 31)·
 50, 7· 52, 16· 54, 2 ἐ· 58,
 9· 60, 10· 84, 26· 96, 2·
 112, 1· 114, 14· 116, 8 ἐ·
 132, 12 ἐ· 136, 16· 138,
 29 ἐ· 140, 4· 154, 10· 190,
 17 ἐ· 192, 1 ἐ· 196, 4 ἐ·
 212, 31· 214, 3· 218, 28·
 234, 9· 236, 2 ἐ· 252, 6 ἐ·
 284, 30· 288, 2· 290, 24·
 292, 16· 294, 9 ἐ· 246, 10·
 298, 8· 300, 7· 304, 21· 374,
 12, 382, 29· 396, 13 ἐ· 410,
 3· 412, 15· 416, 4· 424, 4·
 426, 8· 438, 2 ἐ· 442, 19
 ἐ· 448, 19· 458, 21· 490,
 6· 492, 5· 494, 3· 522, 17.

Πνεῦμα ἅγιον (19)· 48, 10· 52,
 4· 54, 18· 60, 21· 82, 1 ἐ·
 96, 5· 98, 2· 104, 26· 106,
 12· 114, 13· 116, 15· 118,

28· 132, 30· 134, 3 ε· 136,
 22· 140, 22 170, 25· 172,
 25· 174, 2 ε· 188, 22· 190,
 29· 196, 2· 198, 19· 200,
 12 ε· 266, 29· 282, 25·
 284, 15· 288, 20· 294, 14·
 296, 21· 298, 12· 302, 8·
 304, 27· 370, 3 ε· 384, 31·
 386, 25· 390, 28· 408, 16·
 440, 5 ε· 442, 7· 446, 7 ε·
 488, 23· 490, 1· 544, 7 ε.
 Πνεῦμα θεῖον 80, 27· 242, 28·
 246, 6.
 Πνεῦμα Θεοῦ 52, 15· 232· 29.
 πνευματομάχοι 296, 13.
 πολυθεία 302, 29, 392, 12· 418.
 18· 488, 27.
 πονηρία 100, 17· 452, 10· 538,
 22.
 Πόντος Εὐξείνιος 526, 6.
 πρόγνωσις 80, 13· 358, 14· 360,
 22· 376, 27.
 πρόγνωσις θεία 172, 19.
 προμήθεια σωστική 238, 3.
 πρόνοια 56, 28· 80, 2 ε· 96, 20·
 110, 32· 124, 22· 102,
 12· 240, 21· 248, 9· 374,
 15· 388, 27.
 πρόνοια θεαρχική καὶ ἀγαθοποι-
 ὸς 298, 1.
 προσευχή 288, 30· 506, 7.
 πτωχεία 150, 4.
 πυργοποιία 126, 8.
 Πύρος 448, 7.
 Πύρρων 70, 4· 104, 19.

Ρ

Ρωμαῖος (17).

Σ

Σαβελλιανοὶ (14) 448, 30.
 Σαβέλλιος (28)· 58, 7· 128, 23·
 140, 13· 166, 9· 170, 12·
 174, 3 ε· 408, 19· 554, 14.
 Σαμαρείτις 50, 23.
 σάρξ 196, 29· 272, 19· 304, 15·
 408, 8· 446, 9.
 σάρξ χειροποίητος 410, 9.
 Σέξτος, -οὶ 404, 18.
 Σέργιος 448, 7.
 Σεusenko (17)
 Σολομώντειον ἔπος 162, 19.
 Σολομών 68, 1.
 σοφία 50, 7· 68, 5· 138, 28·
 166, 20· 168, 14· 174, 4·
 178, 14· 186, 19· 208, 4·
 226, 17· 250, 17· 360, 27·
 380, 2· 388, 27· 488, 11.
 Σοφία Ἁγία (13· 32· 38).
 Σοφία ἁγία 530, 27.
 Σοφία Θεοῦ 448, 15.
 σοφία θεουργός 158, 29.
 σταυρός 444, 12.
 Στησίχορος 258, 13.
 συγκατάβασις 274, 27· 276, 1.
 σύγχυσις 482, 24.
 συκοφαντία 66, 25· 290, 9· 376,
 30· 430, 24· 488, 14· 496.
 6.
 Συμεὼν Νομοφύλαξ (15· 17· 18·
 20).
 συμφορά 452, 8.
 Συνέσιος 414, 1.
 σύνεσις 138, 28· 146, 18.
 συντέλεια 440, 2.
 Σωκράτης 404, 20.
 Σωσάννα 488, 19· 490, 16· 494,

25· 524, 30.
 Σωτήρ 74, 5· 84, 24· 116, 19·
 210, 21· 278, 24· 288, 26· 296,
 2· 358, 11· 422, 30.
 σωτηρία 134, 17· 396, 27.

Τ

ταπεινότης 298, 10· 300, 3.
 ταπείνωσις 458, 11.
 τελειότης 368, 13.
 τελείωσις 444, 31.
 Τεσσαρακοστή Μεγάλη (41).
 Τόμος Ἀγιορειτικός (5· 30·) 48,
 6· 76, 16· 450, 3· 480, 21·
 498, 8.
 τόμος Συνοδικός (30) 260, 14·
 450, 3· 500, 25· 506, 11·
 508, 6· 510, 27· 512, 29·
 516, 20.
 Τριάς (30)· 50, 22 ἐ· 74, 4 ἐ·
 114, 26· 140, 12· 264, 22·
 360, 12· 438, 4 ἐ.
 Τριάς ἁγία 370, 1 ἐ.

Υ

ὑβρις 376, 31.
 Υἱός (11· 12· 25· 27· 28· 31·)
 48, 10· 52, 4· 56, 16· 84,
 26· 90, 4 ἐ· 98, 1· 104, 25·
 112, 1· 132, 12· 134, 3 ἐ·
 136, 22· 142, 20· 144, 7 ἐ·
 166, 13· 168, 22· 170, 11 ἐ·
 172, 11· 174, 1 ἐ· 188, 10
 ἐ· 190, 23· 23· 196, 2 ἐ·
 198, 11· 200, 1 ἐ· 202, 13 ἐ·
 212, 30· 214, 3 ἐ· 218, 28·
 232, 18· 234, 8· 236, 1 ἐ·
 246, 6· 286, 16· 288, 11·

294, 17· 296, 8· 302, 10·
 358, 4 ἐ· 360, 21· 364, 6 ἐ·
 370, 17· 378, 24· 384, 30·
 386, 9 ἐ· 390, 5 ἐ· 408, 16
 ἐ· 410, 3 ἐ· 416, 4 ἐ· 424,
 2 ἐ· 438, 2 ἐ· 440, 10 ἐ·
 442, 3 ἐ· 444, 8· 446, 18 ἐ.
 448, 19· 554, 6 ἐ.

Υἱός τοῦ Πατρὸς 56, 16.
 ὑπερουσιότης 86, 5· 296, 28.
 ὑπομονή 66, 9.
 ὑπόνοια 522, 6.
 ὑπόστασις (16· 25)· 48, 14· 52,
 8· 92, 23· 94, 7· 112, 18·
 128, 24· 130, 5 ἐ· 132, 16·
 134, 13 ἐ· 140, 5 ἐ· 168, 20·
 170, 6 ἐ· 174, 9· 182, 13·
 196, 8· 202, 12· 214, 20·
 268· 1 ἐ· 292, 1 ἐ· 296, 19·
 304, 5 ἐ· 386, 26· 390, 21·
 194, 6· 396, 4· 398, 4 ἐ· 432,
 23· 440, 10· 442, 24· 444,
 2· 446, 27· 498, 5.
 ὑπόστασις θεία 170, 8· 172, 2.

Φ

φαντασία 280, 20.
 φθόνος 86, 13· 223, 13· 430,
 14.
 φιλανθρωπία 238, 13 ἐ· 396.
 Φιλόθεος Κόκκινος (8· 33· 35·
 38· 39· 43·) 458, 9· 532,
 10.
 φιλοσοφία (24) 414, 4.
 φιλοφροσύνη 436, 13· 472, 2.
 φλυαρία (10)· 74, 25· 290, 11.
 φόβος 52, 19· 200, 16· 246, 27·
 430, 3.

φρόνησις 550, 20.
 φύσις 52, 5· 56, 14· 102, 7·
 104, 25· 106, 5· 116, 5·
 124, 21 ἐ· 140, 12· 144, 15·
 160, 27· 168, 10· 172, 18·
 184, 10 ἐ· 186, 1 ἐ· 188,
 4· 194, 11· 198, 6 ἐ· 206,
 24· 208, 9· 210, 2· 212, 5·
 214, 30· 216, 1· 236, 27·
 242, 31· 278, 8· 292, 14·
 298, 4 ἐ· 300, 10 ἐ· 302,
 26, 366, 13· 372, 21· 386,
 10· 418, 1 ἐ· 420, 7· 424,
 15· 440, 5· 448, 9.
 φύσις ὀκτιστος 194, 14· 410,
 21.
 φύσις θεία 78, 30· 100, 31· 104,
 7· 108, 1 ἐ· 110, 12· 12·
 116, 6· 146, 10 ἐ· 152, 18·
 160, 27· 172, 13 ἐ· 210,
 22· 264, 15· 266, 1 ἐ· 268,
 29· 274, 17· 284, 14· 288,
 2 ἐ· 290, 5· 302, 1 ἐ· 366,
 28· 368, 11· 370, 6· 374,
 4· 376, 6 ἐ· 394, 10· 410,
 12· 508, 13· 510, 1 ἐ.
 φύσις κτιστή 152, 25· 364, 1.
 φύσις τριαυπόστατος 50, 14·
 294, 24.
 φῶς 152, 19· 154, 10· 156, 7
 ἐ· 164, 1 ἐ· 210, 20· 264,
 15· 272, 28· 204, 13· 206,
 20· 280, 4 ἐ· 282, 8 ἐ· 284,
 10· 286, 9· 288, 7 ἐ· 296,
 3· 448, 27· 506, 15· 508, 4·
 552, 4.
 φῶς ὀκτιστον^α 156, 30· 510, 9.
 φῶς θαθῶριον (23)· 62, 6· 284,
 27.
 φῶς θεῖον 262, 1· 270, 30.

φωτοδοσία 254, 5.
 φωτοφάνεια 280, 8.

X

Χαλδαῖοι 464, 10.
 Χαλκηδῶν 446, 31.
 χαρὰ 138, 27· 200, 13.
 χάρις (6· 21· 31·) 48, 23· 50,
 13 ἐ· 54, 30· 56, 22· 58,
 8· 60, 10· 62, 31· 132, 11
 ἐ· 136, 12· 154, 25· 158,
 29 ἐ· 160, 2 ἐ· 182, 7· 212,
 2· 214, 2· 234, 15· 240,
 24· 242, 6· 248, 26· 252,
 5· 282, 7 ἐ· 290, 6· 292,
 13 ἐ· 294, 14 ἐ· 296, 3 ἐ·
 300, 9· 302, 15· 304, 11 ἐ·
 370, 28· 418, 19· 434, 33·
 442, 22· 444, 20· 448, 19·
 460, 8· 498, 28· 500, 4·
 508, 9· 554, 26.
 χάρις ὀκτιστος (14)· 154, 7 ἐ.
 χάρις ὀκτιστος καὶ αἰδῖος καὶ
 θεοποιός τοῦ Πνεύματος 58,
 23.
 χάρις θεία (20)· 246, 22· 496,
 30.
 χάρις θεοποιός 50, 15· 54, 28·
 236, 29· 248, 2· 290, 4.
 χάρις θεουργός 172, 20.
 χάρισμα 116, 13· 154, 3· 200,
 15· 234, 16· 294, 9· 302, 7.
 χειροτονία 542, 8.
 Χελκίας 488, 19.
 Χοῦμναινα (42· 44).
 χρηστότης 138, 28.
 Χριστιανός, - οἱ (43) 202, 21·
 532, 15· 514, 15.
 Χριστός (23· 25·) 62, 15 ἐ·

64, 5· 90, 14· 102, 23· 134,
 11· 136, 4 ἐ· 140, 11· 146,
 29· 182, 7· 196, 27· 27·
 272, 20· 272, 22· 274, 29·
 284, 23· 286, 11· 290, 2·
 296, 4· 304, 13· 396, 25·
 408, 10· 434, 13· 446, 28·
 448, 8 ἐ· 450, 2· 456, 2 ἐ·
 458, 25· 460, 8· 468, 15·
 486, 9· 490, 26· 494, 3·
 496, 15· 500, 5· 522, 3·
 526, 23· 534, 31· 552, 22.
 Χρυσόστομος 52, 23· 202, 7·
 272, 23· 274, 26· 291, 15·

302, 14 ἐ· 362, 10· 428, 16.

Ψ

ψεῦδος 290, 8· 492, 28· 434, 8.
 ψυχή 58, 9· 64, 21· 74, 30·
 104, 5· 156, 11· 194, 27·
 236, 9· 260, 2· 452, 1·
 456, 20· 536, 31.

Ω

Ωριγένης 186, 25· 448, 3.
 ὠφέλεια 476, 29.

Γ ΠΙΝΑΞ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

Παπαδόπουλος Ἄθαν. - Κεραμέως σ. 8, ὑπ. 10.
 Χρήστου Παν.: 194 ὑπ. 17. 286, ὑποσ. 25.

* * *

Boissonade, Fr. S. σ. 7 ὑποσ. 3.

Browning, R.: σ. 26, ὑποσ. 21.

Guilland, R.: σ. 7, ὑποσ. 4.

Mansi : σ. 186, ὑποσ. 11· σ. 188, ὑποσ. 12.

Mayendorff : σ. 116, ὑποσ. 53· σ. 168, ὑποσ. 8.

Sevcenko : σ. 18. ὑποσ. 16.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5 - 45
1. Πρὸς Ἀρσένιον Στουδίτην	5 - 6
2. Πρὸς Ἰωάννην Γαβρᾶν	6 - 12
3. Πρὸς Παῦλον Ἀσάνην	12 - 14
4. Πρὸς Δανιήλ Αἴνου	14 - 17
5. Πρὸς τὸν Νομοφύλακα Συμεών	17 - 20
6. Πρὸς Ἀθανάσιον Κυζίκου	20 - 25
7. Πρὸς Δαμιανόν	25 - 27
8. Πρὸς Διονύσιον μετὰ τῆς Ὁμολογίας	27 - 32
9. Πρὸς Βησσαρίωνα	32 - 33
10. Α΄ Πρὸς Μακάριον	33 - 35
11. Πρὸς τοὺς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Γέροντας	35 - 38
12. Πρὸς Φιλόθεον	38 - 43
13. Β΄ Πρὸς Μακάριον	43 - 45
14. Πρὸς Ἄνναν Παλαιολογίναν	45
ΚΕΙΜΕΝΟΝ — ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ	47 - 556
1. Πρὸς τὸν τὰ θεῖα σοφὸν Ἀρσένιον	48 - 67
2. Ἰωάννη τῷ Γαβρᾶ τῷ σοφωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ καὶ ἐμοὶ Κυρίῳ ποθεινοτάτῳ	68 - 149
3. Πρὸς τὸν ὀσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις Κύριον Παῦλον τὸν Ἀσάνην	150 - 177
4. Πρὸς τὸν ἱερώτατον καὶ τὰ θεῖα σοφὸν Μητροπολίτην Αἴνου κύρ Δανιήλ	178 - 221
5. Πρὸς τῷ πάντα καλῷ καγαθῷ καὶ Σοφῷ Νομοφύλακι Συμεών	222 - 257
6. Πρὸς τὸν ἐλλογιμώτατον καὶ θεοφιλέστατον ἀρχιεπίσκοπον Κυζίκου Ἀθανάσιον, ἐρωτή- σαντα περὶ τῶν Ἀκινδύνου συγγραμμάτων εἰς ταῖς τοῦ Βαρλαάμ κείνου συμβαίνει περὶ τοῦ θεοῦ φωτὸς καὶ τῆς θείας χάριτος	258 - 353
7. Τῷ τιμιωτάτῳ ἐν μοναχοῖς Δαμιανῷ τῷ φιλοσόφῳ	354 - 401
8. Πρὸς τὸν εὐλαβέστατον ἐν μοναχοῖς κύρ Διονύσιον	404 - 437
Ὁμολογία	438 - 451

9	Τῷ τιμιωτάτῳ ἐν μοναχοῖς τῷ ἀσκητικωτάτῳ
κυρ Βησαρίωνι	452 -
10.	Πρὸς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν τὸν τιμιώτατον
ιερομόναχον κυρ Μακάριον	462 -
11.	Πρὸς τοὺς ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει σεβασμιω-
τάτους γέροντας	468 -
12.	Τῷ ὀσιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις καὶ ἐμοὶ ἐν
κυρίῳ φιλάτῳ καὶ ἀδελφῷ καὶ Πατρὶ καὶ δε-
σπότη τῷ ὄντως Φιλοθέῳ	486 -
13.	Πρὸς τὸν ἀνωτέρω εἰρημένον ἴδιον ἀδελφὸν	538 -
14.	Τῇ κρατίστῃ καὶ εὐσεβεσατάτῃ δεσποίνῃ
τῇ Παλαιολογίνῃ	550 -

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

557 -

Α' ΠΙΝΑΚΕΣ ΧΩΡΙΩΝ

559 -

1. Ἁγίας Γραφῆς

559 -

2. Πατέρων

562 -

3. Λειτουργικῶν κειμένων

Β' ΠΙΝΑΞ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

565 -

Γ' ΠΙΝΑΞ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ

Έκδίδονται

Άπό τις ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

Άρμενοπούλου 30 – Θεσσαλονίκη – Τηλ. 200 621